5. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS
February 25-26, 2022, IZMIR

Proceedings Book

EDITOR

Prof. Dr. Şebnem ASLAN

ISBN: 978-625-7636-17-9

İKSAD PUBLISHING HOUSE

5. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS February 25-26, 2022, IZMIR

Proceedings Book

Editor

Prof. Dr. Şebnem ASLAN

İKSAD PUBLISHING HOUSE®
(T.R. MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM PUBLISHING LICENSE NUMBER: 2014/31220)
TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853
E-mail: info@iksad.com
www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

All rights of this book belong to İKSAD Publishing House.

Authors are ethically and legally responsible for their works.

İKSAD Publications - 2022©

Release Date: 10.03.2022

ISBN - 978-625-7636-17-9

CONGRESS ID

CONGRESS NAME

5. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS

DATE and PLACE

February 25-26, 2022
IZMIR

ORGANIZER

INSTITUTE OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL RESEARCHES
ATLAS JOURNAL OF SOCİAL SCİENCES

ORGANIZING BOARD

Dr. Salih ÖZTÜRK
Tekirdag Namık Kemal University
Dr. Barış AYTEKİN
Kirklareli University
Dr. Bauyrzhan BOTAKARYEV
Yesevi Turkish-Kazakh University
Elvan CAFEROV
Azerbaijan State Pedegogical University

THE NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

132 Papers

THE NUMBER OF REJECTED PAPERS

20 Papers

EVALUATION PROCESS

All Applications Have Gone Through the Double-Blind Peer Review Process

TOTAL NUMBER OF INTERNATIONAL PAPERS

Turkey (61), Nigeria (5), India (29), Bulgaria (2), Romania (1), Iran (1), Iraq(2), Ukraine (1), Malaysia (1), Indonesia (2), Azerbaijan (3), Pakistan (3), USA (2), Japan (2), China (2), Saudi Arabia (1), Hungary (1), Russia (1), Spain (2), Georgia (1), Vietnam (2), Serbia (1), Slovakia (2), Cyprus (2), Slovenia (1), Morocco (1)

SCIENCE AND ORGANISING COMMITTEE

DR. ALİ SELÇUK
Erciyes University

DR. ALLA A. TIMOFEVA
Vladivostok State University of Economics

DR. ALİA R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

DR. ARİF ÇİÇEK
Gumushane University

DR. AYSLU B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

DR. AYŞE YILDIZ ÖZSALMANLI
Mugla Sitki Kocman University

DR. BEKİR KOCADAŞ
Adiyaman University

DR. DEVRAN DENİZ
Bandirma Onyedi Eylul University

Dr. Emin ÇAKILCI
Nuh Naci Yazgan University

DR. ELVAN YALÇINKAYA
Erciyes University

DR. ELEANOR CHIPETA
University of the Witwatersrand

DR. EMİN ÇAKILCI
Nuh Naci Yazgan University

DR. ERDEM KILIC
MEF University

DR. HALİS ADNAN ARSLANTAŞ
Osmangazi University

DR. GÜLLER ŞAHİN
Kütahya University of Health Sciences

DR. GÜLAY EKİNCİ
Istanbul Sabahattin Zaim University

DR. GÖZDE EMEKLİ
University of the Aegean

DR. HAYATİ BEŞİRLİ
International Kyrgyzstan-Turkey Manas University

DR. HULUSİ YILMAZ

Nevsehir Hacibektas University

DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU
Ankara University

DR. İLKAY ŞAHİN
Erciyes University

DR. KASIM KARAMAN
Erciyes University

DR. MAHABBAT OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogical University

DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ
Riyadh King Abdulaziz Institute of Technology

DR. MEHMET GÜNGÖR
Mersin University

DR. METİN DUYAR
Nevsehir Haci Bektas Veli University

DR. MUHAMMET KUZUBAŞ
University of Kocaeli

DR. MURTAZA HASANOV
Azerbaijan State Administration Academy

DR. MUSTAFA KOÇ
Ryerson University-Canada

DR. MUSTAFA TERIN
Yüzüncü Yıl University

DR. MUSTAFA METE
Gaziantep University

DR. MUSTAFA TALAS
Omer Halisdemir University

DR. ÖZLEM ÜLGER
Batman University

DR. ÖZLEM ARZU AZER
Istanbul Esenyurt University

DR. RÜSTEM BARIŞ YEŞİLAY
University of the Aegean

DR. ŞARA MAJITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

DR. ŞULE DALAL
Marmara University

DR. VOLKAN HAN

Nevsehir Haji Bektas Veli University

DR. VERA ABRAMENKOVA
Russian Institute of Family and Educational Studies

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS

Congress Program

February 25-26, 2022

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The presentation will have **15 minutes** (including questions and answers).
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. Hall-1, Gökhan OFLUOĞLU

FACE TO FACE PRESENTATIONS

26.02.2022

ANKARA LOCAL TIME

10 00 : 11 30

Ramada Plaza
by Wyndham Izmir

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Ömer Faruk ASLAN	Atatürk Üniversitesi	YEREL EKONOMİK KALKINMADA FİZİKİ VE BEŞERÎ ÖZELLİKLERİN YERİ
Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU	Yaşar Üniversitesi	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MESLEKİ EĞİTİM VE KALİTE 4.0 MODELİ DESTEĞİ İLE YAPILANDIRILMASI
Dr. Sündüs ÜNAL Doç. Dr. Ruhan Aşkın UZEL Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU	Yaşar Üniversitesi	TÜRKİYE' DE ENDEMİK BİTKİLERİN ÖNEMİ VE SALEP ÜRETİMİNİN EKONOMİYE KAZANDIRILMASI İÇİN PİLOT BİR UYGULAMA
Hüseyin TAŞ	İstanbul İbn Haldun Üniversitesi	CRITICAL DETERMINANTS OF QUALITY PERCEPTION IN BUSINESS CLASS DEMANDS IN AIR TRANSPORTATION AND IMPLICATIONS FOR COVID-19 PERIOD THE CASE OF TURKISH AIRLINES
Doç.Dr. Ebru DEMİRCİ Dr. Öğr.Üyesi Bahadır Fatih YILDIRIM Esma Nur ÖZAL Nafiye Narin İNCECİK Enes UĞUR Taha Furkan ÇİÇEK Kübra GENÇ	İstanbul Üniversitesi	TÜRKİYE'DE TAŞIMACILIK VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN DURUM ANALİZİ: 2019-2021
Doç. Dr. Ebru DEMİRCİ	İstanbul Üniversitesi	KENTİÇİ TOPLU TAŞIMADA BEKLENEN VE ALGILANAN HİZMET KALİTELERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA ANALİZİ: METROBÜS ÖRNEĞİ
Gizem AKIN	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ ÜZERİNDEN ÇİN VE HİNDİSTAN'IN JEO-EKONOMİK VE JEO-POLİTİK REKABETİ
Babayeva-Shukurova Farahila	Azerbaijan National Academy of Science	ARMENIA'S RELATIONS WITH TERRORIST ORGANIZATIONS

FACE TO FACE PRESENTATIONS

26.02.2022

ANKARA LOCAL TIME

13 00 : 14 30

Ramada Plaza
by Wyndham Izmir

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	SOSYAL POLİTİKA ALANINDA GÜNCEL BİR TARTIŞMA OLARAK ÇOCUK İŞGÜCÜNÜN ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SORUNLARI
Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	ÇALIŞMA HAYATINDA EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN TEMEL SORUNLARI
Arş. Gör. Olcay POYRAZ	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi	İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİ: MEVCUT DURUM VE GELECEK BEKLENTİLERİ
Öğr. Gör. Halit Gökhan YÜKSEL	Kastamonu Üniversitesi	TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASINDA ULUS ÜSTÜ KURUMLAR VE TÜRKİYE'NİN DURUMU
Öğr. Gör. Tilda TANİLYAN SÜRER	Beykent Üniversitesi	COVID-19 KÜRESEL SALGINININ TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE ELEMENTER SİGORTAYA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ
Doç.Dr. Eda YEŞİL Prof.Dr.Pelin Varol İYİDOĞAN		THE FISCAL EFFICIENCY OF CONSUMER DRIVEN HEALTHCARE SYSTEM

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 10:00-12:30
SESSION-1, HALL-1 / OTURUM-1, SALON-1

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Dr. NAZLI ERSOY

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Öğr. Üyesi Hilal Kamer Dr. Öğr. Üyesi Yunus Sarıyıldız Dr. Öğr. Üyesi Burhanettin Uysal	Avrasya Üniversitesi Samsun Üniversitesi Bilecik Üniversitesi	EXAMINATION OF THE ECONOMIC LITERACY OF HEALTHCARE PROFESSIONALS
Arş. Gör. Dr. NAZLI ERSOY	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	ENTEGRE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMI İLE AKILLI TELEFON SEÇİMİ
Kübra Hatice BİLDİK	İstanbul Ticaret Üniversitesi	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN KÜRESEL SİSTEME ENTEGRASYONUNDA ALTERNATİF BİR KONSENSÜS ÖNERİSİ
Arş. Gör. Dr. Sedat ALATAŞ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	MENA BÖLGESİNDE ÇEVRESEL BOZULMANIN BELİRLEYİCİLERİ: FİNANSAL GELİŞMENİN ROLÜ
Arş. Gör. Derya AKTAŞ	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN KAMU YÖNETİMİNE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Doç. Dr. Müge MANGA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	GELİR EŞİTSİZLİĞİ, DOĞAL KAYNAK ZENGİNLİĞİ, KAYIT DIŞI EKONOMİ VE BEŞERİ SERMAYE ARASINDAKİ İLİŞKİ: RUSYA ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Müge MANGA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	MIKTA ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ÇEVRESEL KUZNETS HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ
G.Ə.Məmmədova	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	BİOLOGİYA TƏLİMİNİN TƏŞKİL FORMALARI ÜZRƏ ŞAGİRDLƏRDƏ YARADICI TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAFI

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 10:00-12:30
SESSION-1, HALL-2 / OTURUM-1, SALON-2

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi Burhan GÜNAY

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Öğr. Üyesi Burhan GÜNAY	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	ŞİRKETLERİN YAPTIKLARI PAZARLAMA HARCAMALARI İLE OLUŞTURDUKLARI DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ANALİZ: BİST TURİZM ENDEKSİ UYGULAMASI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AYDIN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	MARKA GÜVENİNİN; ALGILANAN KALİTE, MARKA DEĞERİ VE SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Nurettin ÖZTÜRK	-	TCMB'NİN LİRALAŞMA STRATEJİSİ ADIMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Sinem SEFİL	İstanbul Ticaret University	MOTHERHOOD WAGE PENALTY IN TURKISH LABOR MARKET
Meltem Asuman HAKBİLEN	Hava Taşımacılığı Yönetimi	HAVAYOLU İTTİFAKLARININ HAVAYOLU FİRMALARININ PERFORMANSINA ETKİSİ: YILDIZ İTTİFAK DURUMU
İsmail ŞENTÜRK Mücella BURSAL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	FARKLI AİLE YAPILARINDA AİLE ROLÜNÜN KADINLARIN ÇALIŞMA SÜRESİNE ETKİSİ
ADINGRA PRINCE JUNIOR	Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	HOW SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMES) CAN INCREASE THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE CÔTE D'IVOIRE AND TURKEY?
Dr. Öğr. Üyesi Burcu Düzgün Öncel	Marmara Üniversitesi	EMPLOYMENT INEQUALITY ACCORDING TO DISABILITY STATUS IN TURKEY: GENDER DIFFERENCES

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 10:00-12:30
SESSION-1, HALL-3 / OTURUM-1, SALON-3

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr Jitender KUMAR

Authors	Affiliation	Topic title
Riyan ANDNI Muhammad SAID	Institute for Islamic Studies "Islamic University Syarif Hidayatullah"	THE ROLE OF SHARIA SAVINGS AND LOANS COOPERATIVE IN DEVELOPMENT OF MICRO, SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: CASE SSLC FASTABIQ PATI, CENTRAL JAVA
Assist. Prof. Dr Jitender KUMAR Simran SIKKA Jyoti	Maharshi Dayanand University	COVID-19 PANDEMIC AND UNEMPLOYMENT DYNAMICS IN INDIAN ECONOMY
Sweta SHIVANI	Banasthali Vidyapith University	ECONOMIC BENEFITS AND COSTS OF BIOTECHNOLOGY INNOVATIONS IN HEALTH AND AGRICULTURE SECTOR
Assist. Prof. Dr. Krunal PUROHIT	Marwadi University	STARTUP BOOM IN A COVID HIT YEAR: AN EMPIRICAL STUDY IN THE CONTEXT OF INDIAN ECONOMY
Ridwan FAROJI Patria ADIGUNA Ekky NOVIAR Hadi SUTRISNO	College for Economics	PERSON-ORGANIZATION FIT AND QUALITY OF WORK LIFE IMPACT TO ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND ITS IMPLICATION TO EMPLOYEE PERFORMANCE AT ISLAMİC BOARDING SCHOOL HIDAYATULLAH, DEPOK, INDONESIA
Gustrin Oktaviayu CENDHIKALISTYA Nyimas Ema HOLIZA Rasmawati A.R Tuti HERAWATI Muhammad SAID	College for Economics	HUMAN RESOURCE IMPROVEMENT TOWARD CREATIVE ENTREPRENEURS: THE CASE OF OVER LOOPS PHOTOGRAPHY JAKARTA, INDONESIA
Favour C. UROKO	University of Nigeria	DISCRIMINATORY ECONOMIC RIGHTS AGAINST WOMEN IN IGBO LAND IN THE LIGHT OF THE DAUGHTERS OF ZELOPHEHAD
Viktor SOPIHA Maria ALILUIKO	Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University	REALITIES AND PROSPECTS OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN UKRAINE

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 10:00-12:30
SESSION-1, HALL-4 / OTURUM-1, SALON-4

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Muharrem Yeşilırmak

Authors	Affiliation	Topic title
DR. Chukwuemeka G. EME	National Open University of Nigeria	THE IMPACTS OF INTERNATIONAL MIGRATION ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF NIGERIA
DR. Chukwuemeka G. EME DR Michael ELIKWU	National Open University of Nigeria Veritas University	ISSUES AND CHALLENGES OF CORONAVIRUS OUTBREAK IN NIGERIA
Assoc. Prof. Kuzey Yılmaz Assoc. Prof. Muharrem Yeşilırmak	Cleveland State University ADA University	DECENTRALIZED OR CENTRALIZED FINANCING OF PUBLIC SCHOOLS: WELFARE, INEQUALITY, AND SEGREGATION
Promise Goodness Adeleye Solomon Tosin Okeshina Aderemi Timothy Adeleye Oludare O. Osiboye Kayode Michael Oluwadare Gideon Oluwaseun Olayioye	University of Ilorin University of Technology Chinese Academy of Sciences Tai Solarin College of Education University of Lagos Nigeria Immigration Services	ENVIRONMENTAL & PUBLIC HEALTH CONSEQUENCES OF OPEN DEFECATION (OD) IN NIGERIA: ANALYTICAL EVALUATIONS OF SETBACKS ON SDG-6 & GDP
Solomon Tosin Okeshina Promise Goodness Adeleye Aderemi Timothy Adeleye Kayode Michael Oluwadare Gideon Oluwaseun Olayioye Oludare O. Osiboye	University of Technology University of Ilorin Chinese Academy of Sciences University of Lagos Nigeria Immigration Services Tai Solarin College of Education	A REVIEW ON UTILIZATION OF BIOMASS TOWARD REALIZATION OF RENEWABLE ENERGY & CIRCULAR ECONOMY
Bhavtosh AWASTHI	JECRC University	SCOPE OF MARKOVIAN QUEUING MODEL IN E-COMMERCE
Parneet KAUR Navneet KAUR	Punjabi University	IMPACT OF COVID-19 ON LIQUIDITY OF FIRMS IN SELECTED EUROPEAN COUNTRIES
Shreyash SINGHAL	NMIMS University	CRYPTO CURRENCY & MONEY- A CRITICAL ANALYSIS

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 10:00-12:30
SESSION-1, HALL-5 / OTURUM-1, SALON-5

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Sadhana TIWARI

Authors	Affiliation	Topic title
Assist. Prof. Sadhana TIWARI Teaching Associate Deepti GAUTAM Kritagya ARYAL	Sharda University	THE IMPACT OF FINANCIAL AND NON-FINANCIAL REWARDS IN THE PERFORMANCE OF THE WORKFORCE IN BANKING SECTOR
Assist. Prof. Sweta PARASHAR	Galgotias University	CSR AND BUSINESS DEVELOPMENT: DESIGNING A ROADMAP FOR FUTURE
Dr. Deepanjali MISHRA Ms. Abhilasha	KIIT University Maharshi Dayanand University	ANALYSIS OF SUCCESSFUL EXEMPLERIES OF BREAKING THE GLASS CEILING BY THEWOMEN IN INDUSTRY
Assoc. Prof. Dr. Pratima BAIS Assoc. Prof. Dr. Preeti Singh BAHADUR Assoc. Prof. Dr. Shalini JAISWAL	Dr. C. V. Raman Univeristy	VALUATION OF ECONOMIC GRADE OF THE DAIRY FARMERS IN INDORE DISTRICT
Assistant Professor Dr.C.Vijai	Patrician College of Arts and Science	THE CORONAVIRUS (COVID-19) IMPACT OF EMPLOYEES WORK LIFE AND WORK FROM HOME EXPERIENCE: WITH SPECIAL REFERENCE TO KANCHIPURAM DISTRICT
Assistant Professor Swati VISHAN Assistant Professor Sagun VISHAN Devam SIROYA	Marwadi University University of People	DISINVESTMENT OF CSR FUNDS FOR THE GREEN PROJECTS IN INDIA: CASE STUDY OF GODREJ CONSUMER PRODUCTS LIMITED, INDIA TOBACCO COMPANY LIMITED AND OIL AND NATURAL GAS CORPORATION
Bright PHIRI	Marwadi University	RELAVANCE OF WORLD FAIR TRADE ORGANIZATION IN MODERN ERA

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 13:00-15:30
SESSION-2, HALL-1 / OTURUM-2, SALON-1

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Enver BOZDEMİR

Authors	Affiliation	Topic title
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Harran Üniversitesi	CUMA NAMAZININ BAZI ÖZELLİKLERİ VE NAMAZ SAATİNDE ALIŞVERİŞİN YASAKLANMASI ÜZERİNE
Harun Reşit GÜRÇAY	Marmara Üniversitesi	MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ YÖNETİMİ VE YETERLİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYAT	Düzce Üniversitesi	SOSYAL AĞ SİTELERİNDE YAYINLANAN REKLAMLARIN SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Hamza Onur ZENGİNER	Dokuz Eylül Üniversitesi	HUKUK VE İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN MÜLKİYET HAKLARI TEORİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ülkühan Bike ESEN	Çankırı Karatekin Üniversitesi	ULUSAL KÜLTÜRÜN KADIN YÖNETİCİ ORANLARI İLE İLİŞKİSİ
Şükran KAHRAMAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	KREDİ GARANTİ FONU (KGF) İLE TEMİNATLI KREDİLERİN İŞLETME KREDİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ VE BANKALARA FAYDALARI
Şerife ULUS	Selçuk Üniversitesi	ŞEKER SANAYİİNİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Enver BOZDEMİR Öğr. Gör. Hasan CABAR	Düzce Üniversitesi Sinop Üniversitesi	DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ DİJİTAL UYGULAMALARA UYUM SÜRECİNE BAKIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Nagihan BİRİNCİ	Karadeniz Teknik Üniversitesi	AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI KAPSAMINDA KARBONSUZLAŞMA YOLUNDA YENİ BİR ADIM: KARBON SINIR VERGİSİ

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 13:00-15:30
SESSION-2, HALL-2 / OTURUM-2, SALON-2

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Erdal ARLI

Authors	Affiliation	Topic title
Prof. Dr. Erdal ARLI Mehmet Sıtkı SAYGILI	İstanbul Üniversitesi Bahçeşehir Üniversitesi Meslek Yüksekokulu	DENİZYOLU İLE GERÇEKLEŞTRİLEN KONTEYNER TİCARETİNİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR PANEL VERİ ANALİZİ
Merve BAYSOY		THE CREDIT GROWTH AND CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKEY: ARDL BOUNDS TESTING
Arş. Gör. Dr. Eren ERGEN	Pamukkale Üniversitesi	ERDEMLİ MALLAR PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE SÜT ÜRETİMİNİN ANALİZİ
Erkan ARI Veysel YILMAZ	Dumlupinar University Eskisehir Osmangazi University	EVSEL ATIK AYIRMA DAVRANIŞININ GENİŞLETİLMİŞ PDT KAPSAMINDA ARAŞTIRILMASI
Erkan ARI Veysel YILMAZ	Dumlupinar University Eskisehir Osmangazi University	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖLÇEĞİ
Seçil Yıldırım KARAMAN	Marmara University	COVİD-19, SOVEREIGN RISK AND MONETARY POLICY: EVIDENCE FROM THE EUROPEAN MONETARY UNION
Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	METAVERSE COIN'LERE DAYALI FİNANSAL ANALİZLER
Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	KRİPTO PARA PİYASALARININ ZAYIF FORMDA ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ: YAPISAL KIRILMALI BİRİM KÖK TESTLERİNDEN KANITLAR

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 13:00-15:30
SESSION-2, HALL-3 / OTURUM-2, SALON-3

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Ali CHESHMEHZANGI

Authors	Affiliation	Topic title
Arshi NAIM	King Khalid University	METHOD TO MEASURE CONSUMER EMOTIONS ASSOCIATED WITH BEVERAGES
Nagaradona VIJAYABHASKAR	Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University	A STUDY ON GENDER DISPARITIES OF FINANCIAL INCLUSION IN SOUTH ASIA
Ali CHESHMEHZANGI Tian TANG Shuang LI Zhaohui SU	Hiroshima University, University of Nottingham Ningbo China AVA Engineering Consultants Ltd., CISDI UT Health San Antonio	THE BENEFITS OF ICT TO MAINTAIN A SOUND BUSINESS ENVIRONMENT: THE STUDY OF SMALL AND MID-SIZE ENTERPRISES (SMES) IN FACING THE COVID-19 ECONOMIC CRISIS
Ali CHESHMEHZANGI Tian TANG Shuang LI Zhaohui SU	Hiroshima University, University of Nottingham Ningbo China AVA Engineering Consultants Ltd., CISDI UT Health San Antonio	ICT SUPPORT FOR DOMESTIC TOURISM DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE IMPACTS ON SMALL LOCAL ECONOMIES IN SANYA, CHINA
Borislav ABRASHEV Marin PANDEV Daniela LEVI Miglena SLAVOVA Valentin TERZIEV	Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems	HYDROGEN ECONOMY – DEVELOPMENT AND APPLICATIONS
Prof. Dr. Evgeny A. GRIGORIEV Anna M. VARAKSA	Siberian State University of Water Transport Siberian State University of Water Transport	DISRUPTIVE TECHNOLOGICAL INNOVATIONS FOR RIVER FREIGHT COST REDUCTION
Javier CIFUENTES-FAURA	University of Murcia	EVOLUTION OF THE FINANCIAL AUTONOMY OF SPANISH LOCAL GOVERNMENTS

Javier CIFUENTES-FAURA	University of Murcia	ANALYSIS OF ECONOMIC POLICIES IN EUROPE DURING COVID-19 TO COMBAT THE CRISIS

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 13:00-15:30
SESSION-2, HALL-4 / OTURUM-2, SALON-4

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Dr. Muhammad FAISAL

Authors	Affiliation	Topic title
Vorya SHABRANDI	Guilan University	IRAN'S FUNDAMENTAL CONSTRAINTS ROOTS IN ATTRACTING FOREIGN CAPITAL IN THE FUTURE LEADING IBRAHIM RAISI GOVERNMENT
Assist. Prof. KERİM KESKİN	ADA University	REFERENCE-DEPENDENT PREFERENCES IN A MODEL OF BARGAINING AND WAR
Zimányi, Róbert G.	University of Physical Education	PRACTICAL DISTINCTION BETWEEN COMPETITIVE AND NON-COMPETITIVE SPORT, ACCORDING TO THE CENTRAL STATISTICAL OFFICES – HUNGARIAN CASE STUDY
Dr. Muhammad FAISAL	Sindh Madressatul	STANDING IN CONTEMPORARY LOLLYWOOD MOTION PICTURES: AN INVESTIGATION OF THE DEPICTION OF CHARACTERS
Hayat AHAMAD	Banaras Hindu University	STATUS OF MUSLIM WOMEN IN RURAL INDIA: A SOCIOLOGICAL STUDY OF JAUNPUR DISTRICT IN UTTAR PRADESH
Faisal ZULHUMADI Kamaruddin RADZUAN Mazri YAAKOB Mohd Amar Hafiz PAJILIMI	Universiti Utara Malaysia	UPCYCLING SUSTAINABILITY: THE CASE OF UNDERGRADUATE STUDENT ACCEPTANCE IN MALAYSIA
Kubher MALHOTRA	Jarat National Law University	DISREGARDED ART OF NEGOTIATION IN DEAL MAKING & DISPUTE RESOLUTION
Mohammed S. MECHEE Shaymaa Y. ALKU	Information Technology Research and Development Center Kufa university	A SURVEY STUDY OF GENERALIZED RK INTEGRATORS FOR SOLVING HIGHER-ORDER ORDINARY DIFFERENTIAL EQUATIONS
Assoc. Prof. Dr. Preeti TEWARY	Shri Guru Ram Rai University	ROLE OF EDUCAION IN WOMEN EMPOWERMENT

Barbara BESEK Assistant Professor dr. Jožica ČEHOVIN ZAJC Professor dr. Borut LIKAR Assistant Professor dr. Ana HAFNER	Faculty of Commercial and Business Sciences, Lava University of Ljubljana University of Primorska DOBA Business School	KEY COMPETENCIES OF PROJECT TEAM MEMBERS FOR SUCCESSFUL COMPLETION OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 13:00-15:30
SESSION-2, HALL-5 / OTURUM-2, SALON-5

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Professor Dr. Vivek SHARMA

Authors	Affiliation	Topic title
Bhanu Priya Senior Assistant Professor Dr. Vivek SHARMA	University of Jammu	EVALUATING DRIVERS OF FINTECH ADOPTION IN INDIA- A MODERATED MODEL
Assistant Professor Dr. Ishrat JAHAN	Galgotias University	AN ANALYSIS ON RURAL DEVELOPMENT THROUGH MGNREGS IN INDIA
Associate Professor Dr. Tanja STANIŠIĆ Assistant Professor Dr. Sonja MILUTINOVIĆ Assistant Professor Dr. Vladimir RADIVOJEVIĆ	University of Kragujevac University of Priština	IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON INTERNATIONAL TOURISM OF MEDITERRANEAN EUROPE COUNTRIES
Natia BARBAKADZE	Ivane Javakhishvili Tbilisi State University	EMPLOYMENT PROBLEMS IN THE HOTEL CHAIN OF THE ADJARA REGION DUE TO THE COVID-19 PANDEMIC
Nguyen Thi Huynh PHUONG Nguyen Thi Be BA Ly My TIEN Le Thi To QUYEN	Can Tho University	EVALUATING CURRENT STATUS DEVELOPMENT OF COMMUNITY-BASED TOURISM IN TAN LOC ISLET, CAN THO CITY, VIETNAM
Nguyen Thi Huynh Phuong Nguyen Thi Be Ba Ly My Tien Le Thi To Quyen Nguyen Thi My DUYEN	Can Tho University An Giang University	INFLUENCED FACTORS FOR ECOTOURISM DEVELOPMENT AT AN BINH ISLET, VINH LONG PROVINCE, VIETNAM
Divya SINGH Amit GAUTAM	BHU	DETERMINANTS OF EXPORT PRICING AT FIRM LEVEL

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 16:00-18:30
SESSION-3, HALL-1 / OTURUM-3, SALON-1

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Dr. Serdar Cem SEDİROĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Dr. Orhan CENGİZ	Çukurova Üniversitesi	YENİ ULUSLARARASI DÜZENDE BİR ALTERNATİF ARAYIŞI: BRICS KALKINMA BANKASI
Öğr.Gör. Emre ARSLAN	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	FİNANSAL TABLO HİLELERİNİN ORTAYA ÇIKARILMASINDA SMMM'LERİN ÖNEM VERDİĞİ ARAÇLARIN AHP YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ: KAYSERİ İLİNDE BİR UYGULAMA
Yüksel KELEŞ	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	KATILIM BANKALARININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PAZAR PAYI ANALİZİ, BÜYÜME PERFORMANSLARI VE GELECEK PROJEKSİYONU
Yüksel KELEŞ	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	TÜRKİYEDE FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ
Dr. Serdar Cem SEDİROĞLU	-	CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA (1924-1929) TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI VE BÜTÇELERDEKİ SAVUNMA HARCAMALARI
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Ayşe ÖZDEMİR	Selçuk Üniversitesi	TÜRKİYE'DE DAVRANIŞSAL MODEL KAPSAMINDA SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMI
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Gizem MAKO	Selçuk Üniversitesi	SOSYAL MEDYA VE SAĞLIK: İÇERİK ANALİZİ

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 16:00-18:30
SESSION-3, HALL-2 / OTURUM-3, SALON-2

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah EREM

Authors	Affiliation	Topic title
Serkan ERYILMAZ Doç. Dr. Yasin Galip GENÇER Doç. Dr. Feyyaz ZEREN	Yalova Üniversitesi	TAŞIMACILIK SEKTÖRÜNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: SEÇİLMİŞ AB ÜLKELERİ ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Fatih DOĞANOĞLU Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU Serhat GÜVEN	Adıyaman Üniversitesi	ADIYAMAN İLİNİN TÜRKİYE'NİN İHRACAT VE GSYH'SINA KATKISININ ALT SEKTÖRLER İTİBARİYLE İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah EREM	Samsun Üniversitesi	ULUSLARARASI TİCARETTE DDP (GÜMRÜK RESMİ ÖDENMİŞ OLARAK) TESLİM ŞEKLİ VE TARAFLAR AÇISINDAN ÖNEMİ
Rukiye BAŞER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	COVID-19 DÖNEMİNDE E-TİCARETİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÇİÇEK Rahmi TÜREN	Süleyman Demirel Üniversitesi Denizli Vergi Dairesi Başkanlığı	LÜKS MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ KANUNU'NA EKLİ IV SAYILI LİSTENİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Doğan BARAK	Bingöl Üniversitesi	TÜRKİYE'DE REEL DÖVİZ KURU VE JEOPOLİTİK RİSK ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN ANALİZİ
Sanem BERKÜN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	SAĞLIKLI KENTLER VE TÜRKİYE
Sanem BERKÜN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE YEREL YÖNETİMLER

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 16:00-18:30
SESSION-3, HALL-3 / OTURUM-3, SALON-3

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Ing. Marina VALENĆIKOVÁ

Authors	Affiliation	Topic title
Ana-Maria COCARIU	Bucharest University	IS INNOVATION NECESSARY FOR A SUSTAINABLE BUSINESS?
Ing. Marina VALENĆIKOVÁ	Slovak University of Agriculture in Nitra	FINLAND'S GREEN ECONOMY: NORTH KARELIA AND PÄIJÄT-HÄME CASE STUDIES
Aditya KESHARI Amit GAUTAM	BHU	ROLE OF MARKET STRUCTURE FOR THE ASSET PRICING IN INTERNATIONAL FINANCIAL MARKETS
Rumyana STOYANOVA	Medical University of Plovdiv	JOB SATISFACTION AMONG GENERAL PRACTITIONERS DURING COVID-19
Ifeoluwa A. ABULUDE Abiola AFOLABI Timilehin ABULUDE	Landmark University Obafemi Awolowo University University of Nigeria	IMPACT OF SCHOOL-BASED AGRICULTURAL EXTENSION EDUCATION ON SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN NIGERIA
MOUADNI Maha RHIHIL Abdallah MAROUANE Saadia	National School of Business and Management of Casablanca	ROLE OF REVERSE LOGISTICS IN THE DEVELOPMENT OF THE MOROCCAN AERONAUTICAL SECTOR: CASE OF AN AIRBUS GROUP COMPANY
Priyanka JOSHI Naman MANKAD	Marwadi University	ODR MECHANISM A POSSIBLE SOLUTION FOR BETTER BUSINESS ADMINISTRATION IN E-COMMERCE
Priyanka JOSHI Urvish JOSHI	Marwadi University	THE MATERNITY POLICY IN INDIA: A METHOD TO PROMOTE WORK LIFE BALANCE FOR WOMEN WORKERS

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 16:00-18:30
SESSION-3, HALL-4 / OTURUM-3, SALON-4

Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Ladislav MURA

Authors	Affiliation	Topic title
Zeeshan ASIM Muhammad Hassan KHALID Abdul Moiz KHAN Syed Nabeel ABDALI Syed TANZIL-UR-REHAMAN Muhammad Imran MAJID	Institute of Business Management	ANALYZING THE SIGNIFICANCE BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IN TEXTILE SUPPLYCHAIN: ACASE OF PAKISTAN TEXTILE SECTOR
Zeeshan ASIM Asim MAHBOOB Adil USMANI Adeel ASHRAF Junaid UDDIN Muhammad Imran MAJID	Institute of Business Management	DRAW THE FOOTPRINT OF COLD SUPPLY CHAIN: A CASE OF PAKISTAN'S PHARMACUITCAL INDUSTRY
Naman K MANKAD	Marwadi University	JOB SECURITY DURING COVID-19 PANDEMIC
Gargi Sharma	Gujarat National Law University	ECONOMIC ANALYSIS OF INCREASING SCREEN TIME
Assoc. Prof. Dr. Ladislav MURA	University of Economics in Bratislava	POSITION OF FEMALE ENTREPRENEURS: EU AND SLOVAK CONDITIONS
Essam Fuoad RASHEED Mariam Ibrahim Hamood Al KARAAWI Samyiah Hani ALOUITY	The General Directorate of Education in Najaf Governorate University of Kufa	THE LEADERSHIP MANAGEMENT IN THE HOLY
Dr. Arti ANEJA	Universıity of Delhi	CORPORATE ENVIRONMENTAL CRIMES AND REGULATION IN INDIA

Date / Tarih: 26.02.2022
Time / Saat (Ankara): 16:00-18:30
SESSION-3, HALL-5 / OTURUM-3, SALON-5

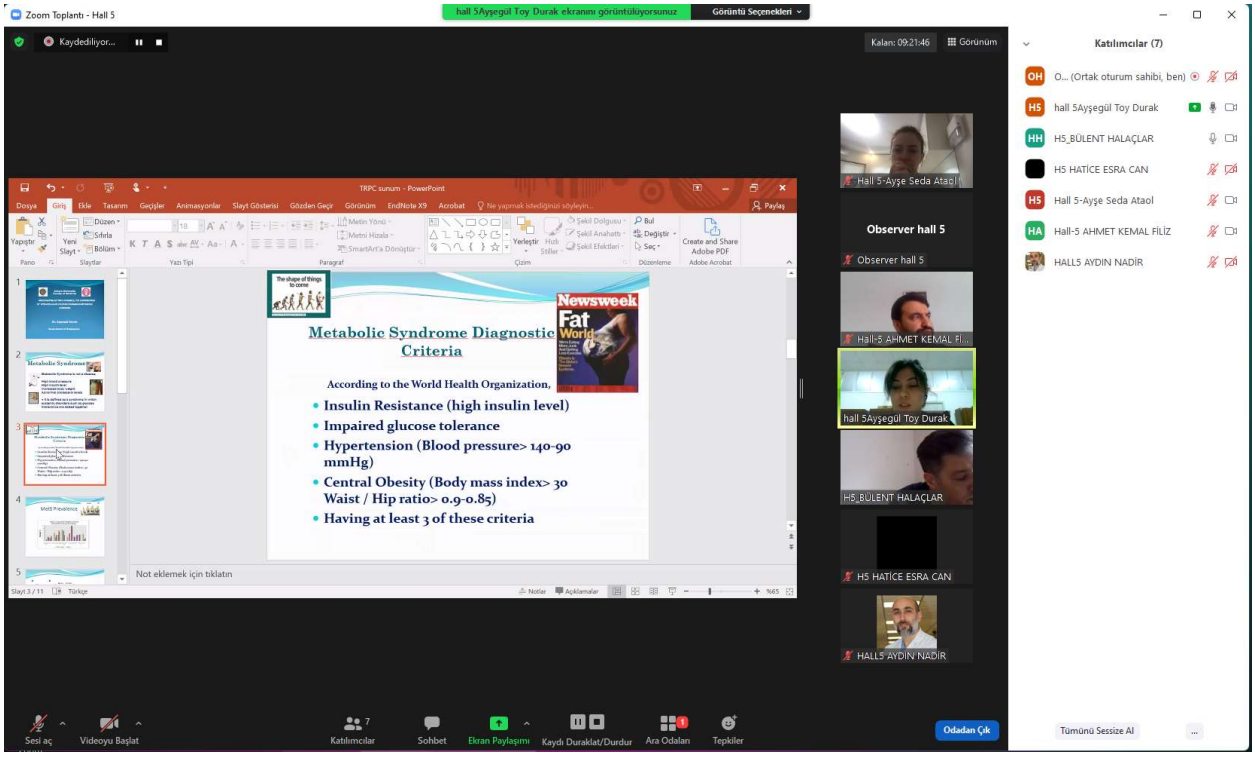
Meeting ID: 813 5945 0715
Passcode: 123456

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. İzzet ATALAY

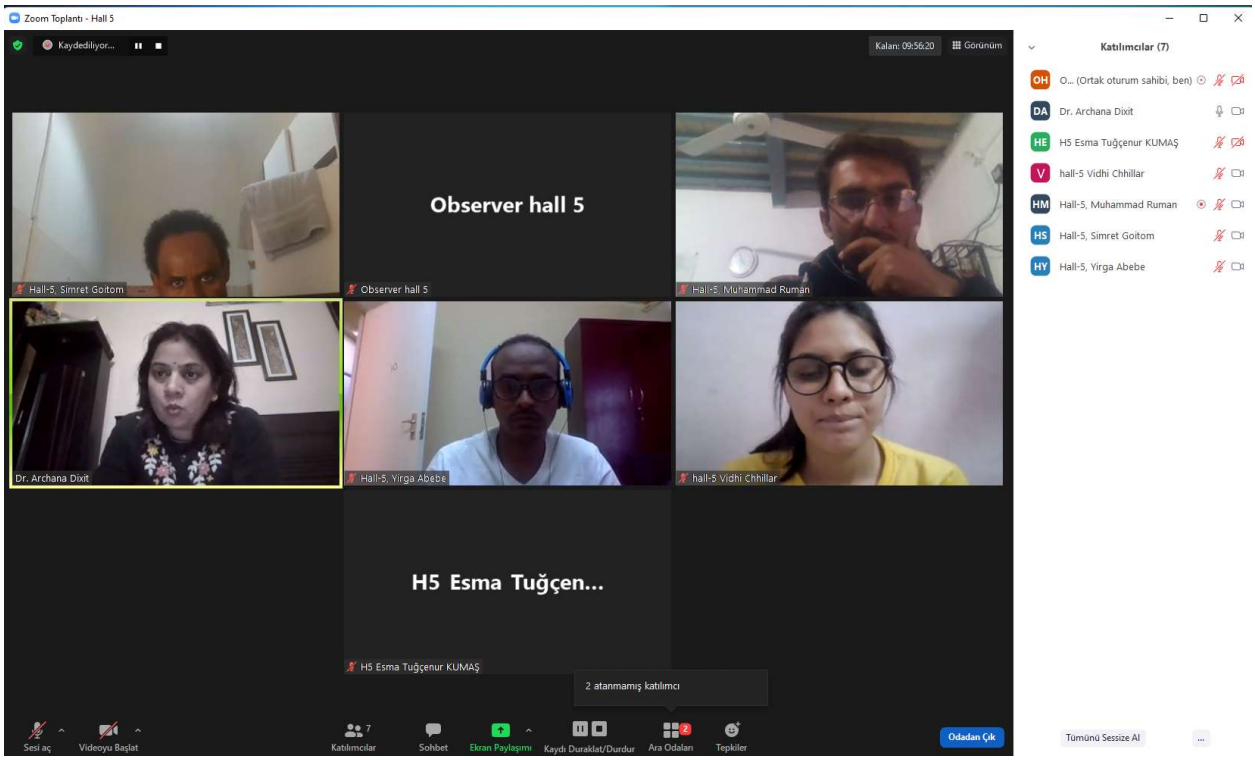
Authors	Affiliation	Topic title
Moses Adeolu AGOI Oshinowo Oluwakemi RACHEAL	Adeniran Ogunsanya College of Education	EVALUATING THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN SCHOOL ADMINISTRATION: IMPLICATION FOR TEACHERS AND PRINCIPALS
Nikita SANGWAN Swati SHARMA	Indian Statistical Institute Institute of Economic Growth	REVERSE MIGRATION AND WOMEN EMPLOYMENT IN RURAL INDIAN HOUSEHOLDS: A REFLECTION ON EMPLOYMENT POLICIES DURING COVID
Swati SHARMA	Institute of Economic Growth	GENDER AND WORKPLACE INTERACTIONS: WHO IS LIKELY TO LOSE?
Asst. Prof. Dr. Hüseyin Karşılı	Bahçeşehir Cyprus University	ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND DESIGN EFFECT ON PERFORMANCE
Asst. Prof. Dr. İzzet ATALAY	Bahçeşehir Cyprus University	EMPLOYEE PRODUCTIVITY, ENGAGEMENT AND WELLBEING DURING COVID-19 PANDEMIC: A LITERATURE REVIEW APPROACH
Research Scholar M K GANESHAN	Alagappa University	MANAGEMENT TECHNOLOGY WITH HUMAN RESOURCE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

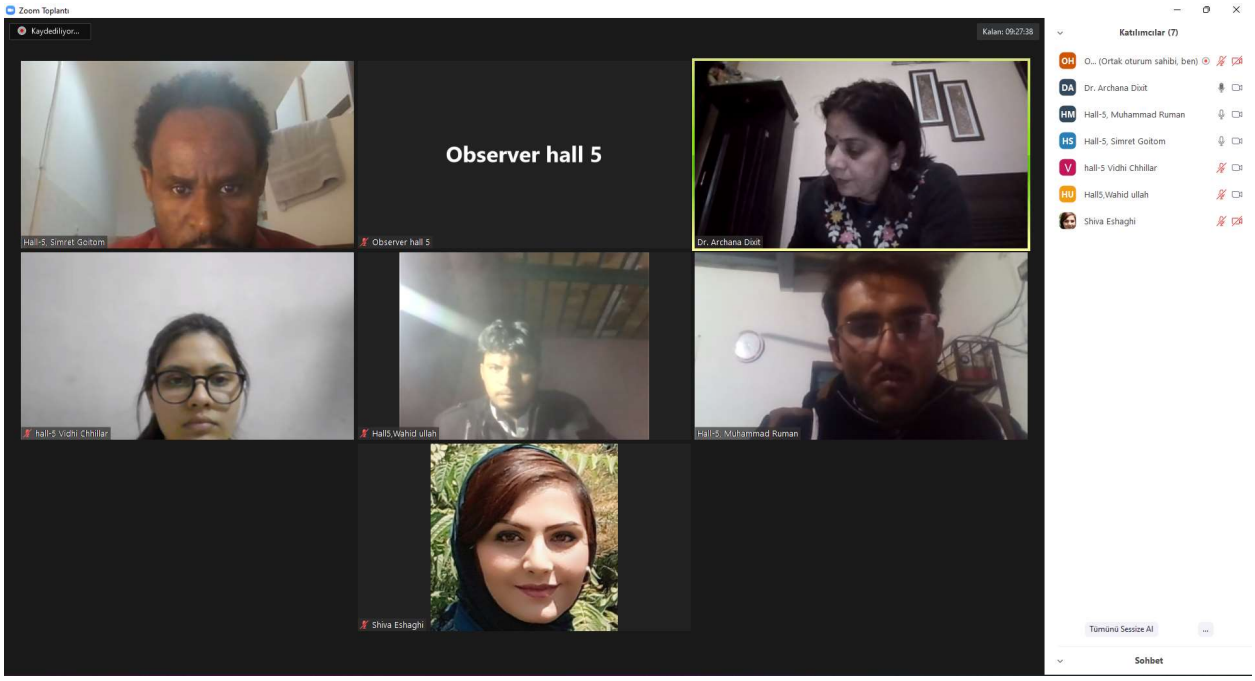
PHOTO GALLERY

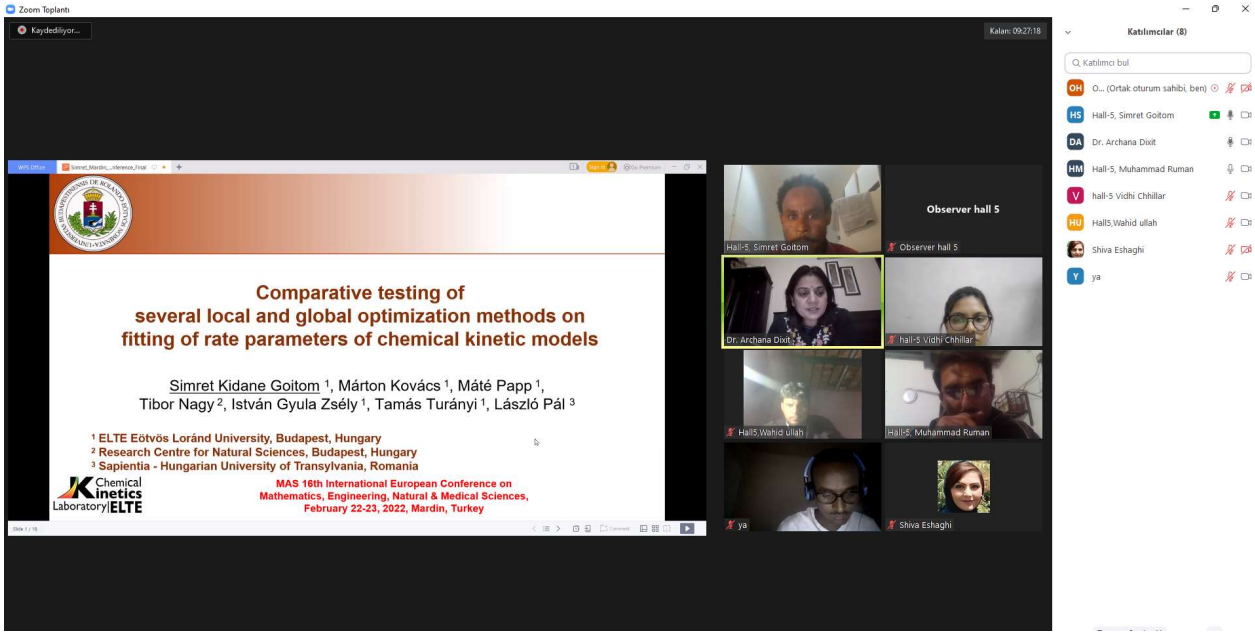

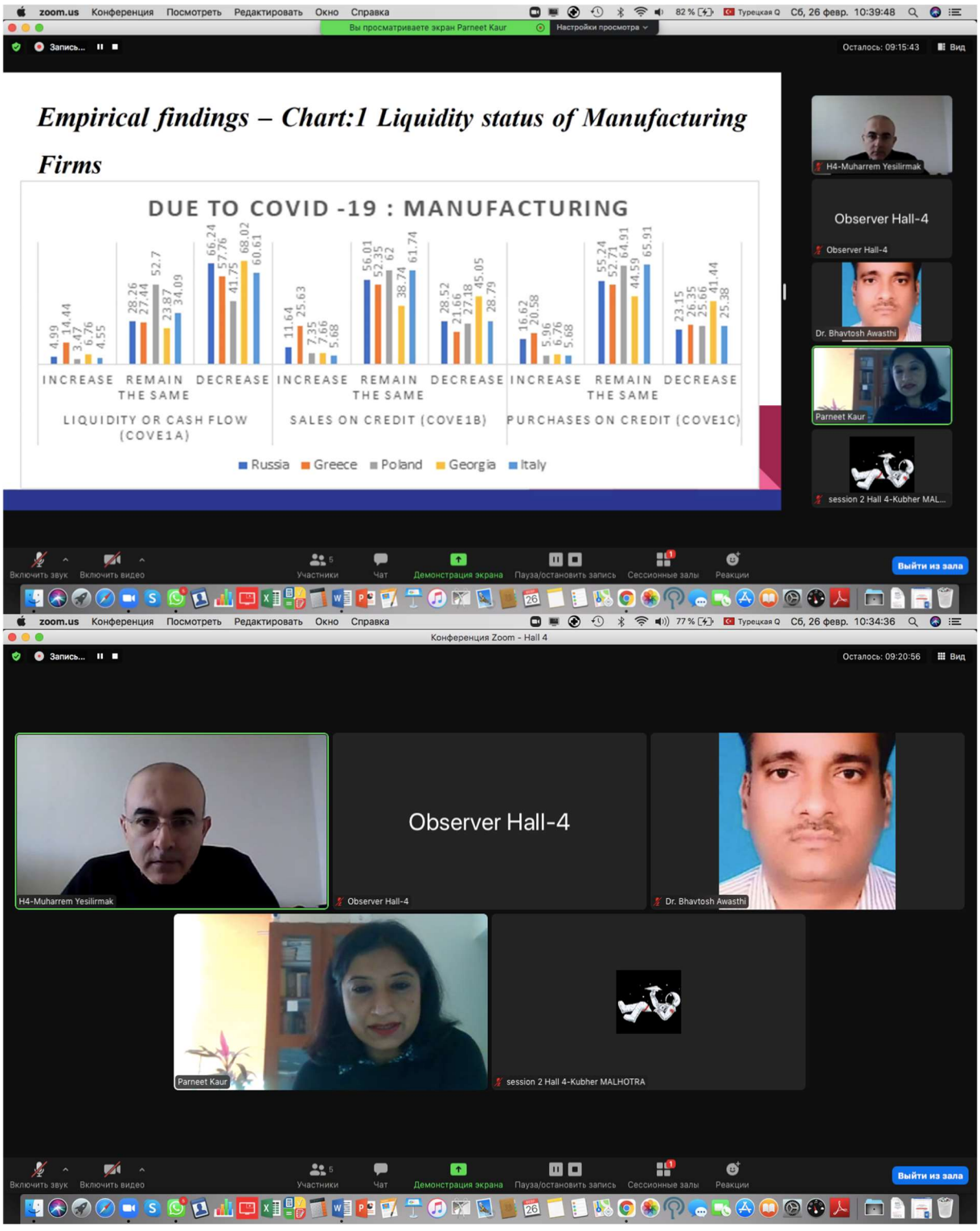

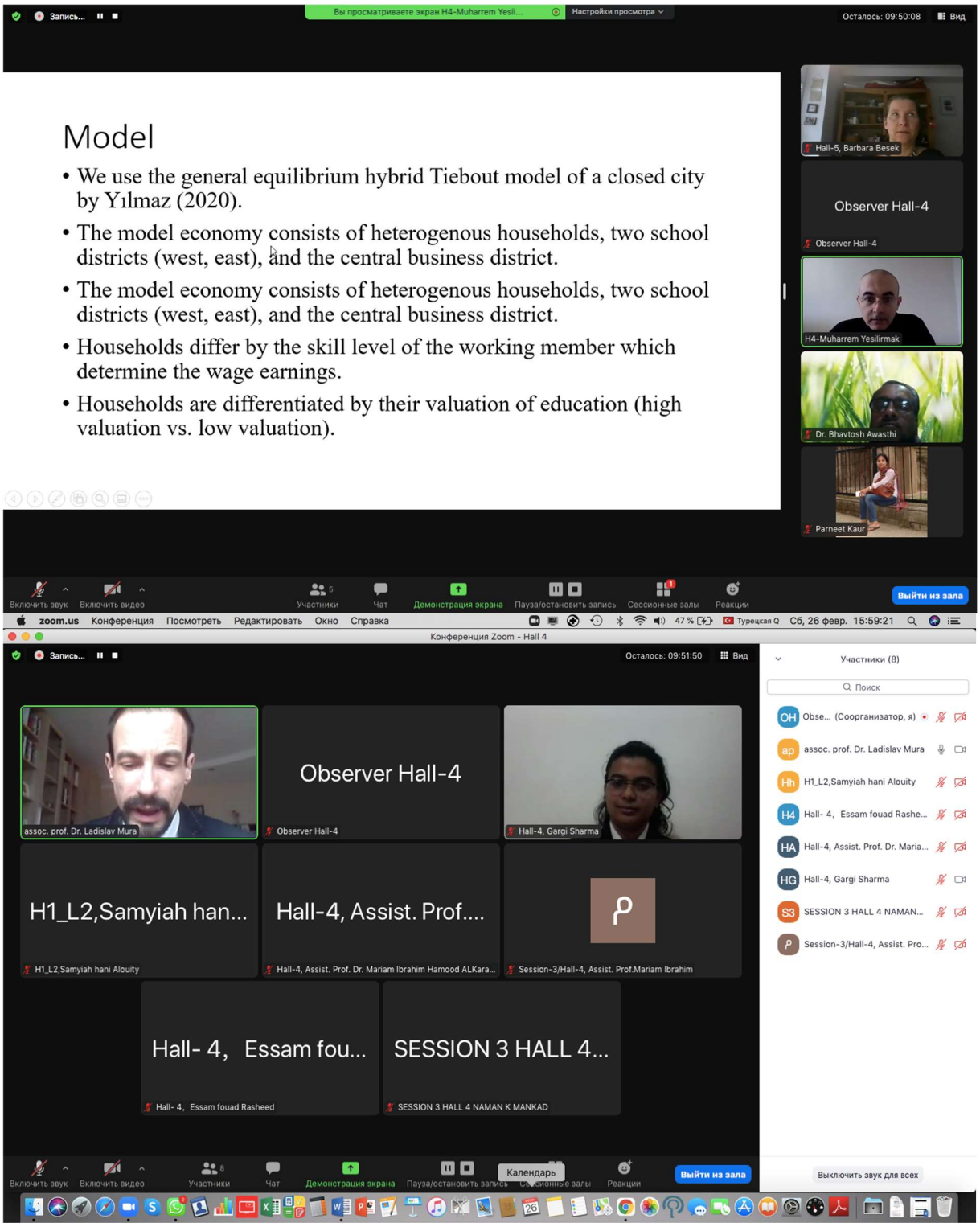

Kaydediliyor...
Kalan: 09:50:25
Tarihi bir yerleşim alanı olan Hasankeyf Dicle Nehrinin doğusunda yer alır. Hasankeyf su kaynaklarına olan yakınlığı, uygun iklim şartlarına sahip olması, verimli toprakları bünyesinde bulundurması, önemli ticaret yollarının kavşak noktasında olması, korunaklı bir alana sahip olması gibi nedenlerle yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Sahip olduğu binlerce mağarası barınma amacıyla kullanılmış ve yüzyıllar boyunca önemini korumuştur.
Hasankeyf, a historical settlement, is located in the east of the Tigris River. Hasankeyf has been preferred as a settlement due to its proximity to water resources, favorable climatic conditions, fertile lands, being at the crossroads of important trade routes, and having a sheltered area. Its thousands of caves were used for shelter and preserved its importance for centuries.
Şekil 2: Eski Hasankeyf (www.internethaber.com)
Figure 2: Old Hasankeyf (www.internethaber.com)
HALL-5 ŞERİF ÖZLU
Observer hall 5
H5 Şindar TOPRAK
Hall 5, Yirga Ab...
Hasan İsmail YAVUZ
Demet Aykal
Hall-5 Rukiye İler
H5 Esma Tuğçen...
H5 Süleyman İPEK
H5-Işıl BİRLİK

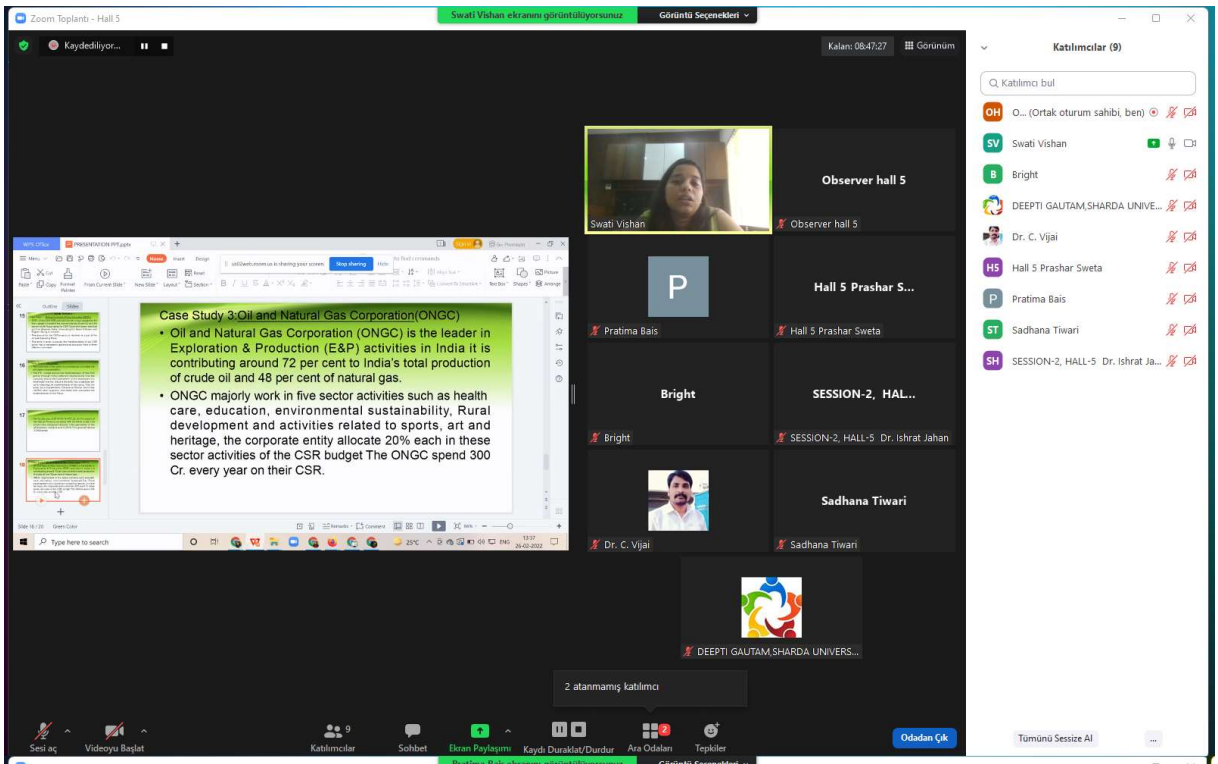

Zoom Toplantı - Hall 5
Kaydediliyor...
Kalan: 09:56:20
Görünüm
Katılımcılar (7)
Observer hall 5
Hall-5, Simret Goitom
Hall-5, Muhammad Ruman
Dr. Archana Dixit
Hall-5, Yirga Abebe
hall-5 Vidhi Chhillar
H5 Esma Tuğçen...
H5 Esma Tuğçenur KUMAŞ
2 atanmamış katılımcı
Ses aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Dr. Archana Dixit
H5 Esma Tuğçenur KUMAŞ
hall-5 Vidhi Chhillar
Hall-5, Muhammad Ruman
Hall-5, Simret Goitom
Hall-5, Yirga Abebe

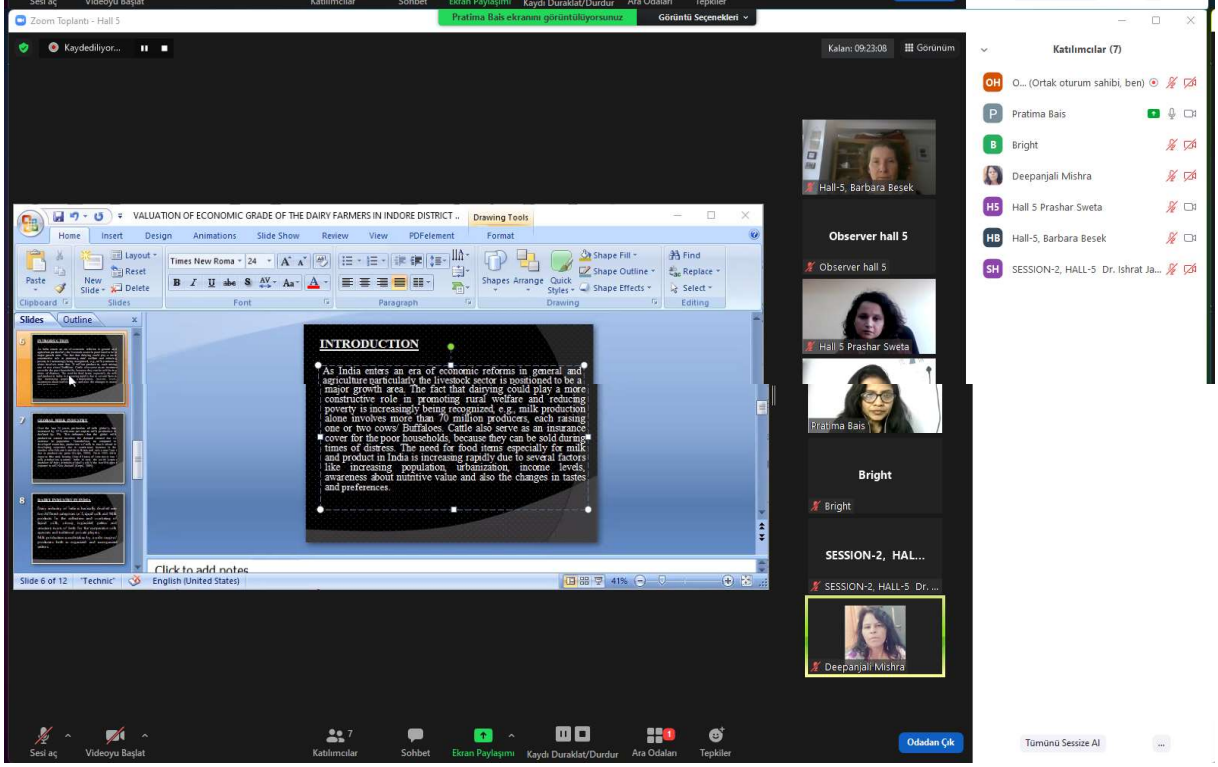

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:27:38
Observer hall 5
Hall-5, Simret Goitom
Observer hall 5
Dr. Archana Dixit
hall-5 Vidhi Chhillar
Hall5,Wahid ullah
Hall-5, Muhammad Ruman
Shiva Eshaghi
Katılımcılar (7)
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Dr. Archana Dixit
Hall-5, Muhammad Ruman
Hall-5, Simret Goitom
hall-5 Vidhi Chhillar
Hall5,Wahid ullah
Shiva Eshaghi
Tümünü Sessize Al
Sohbet

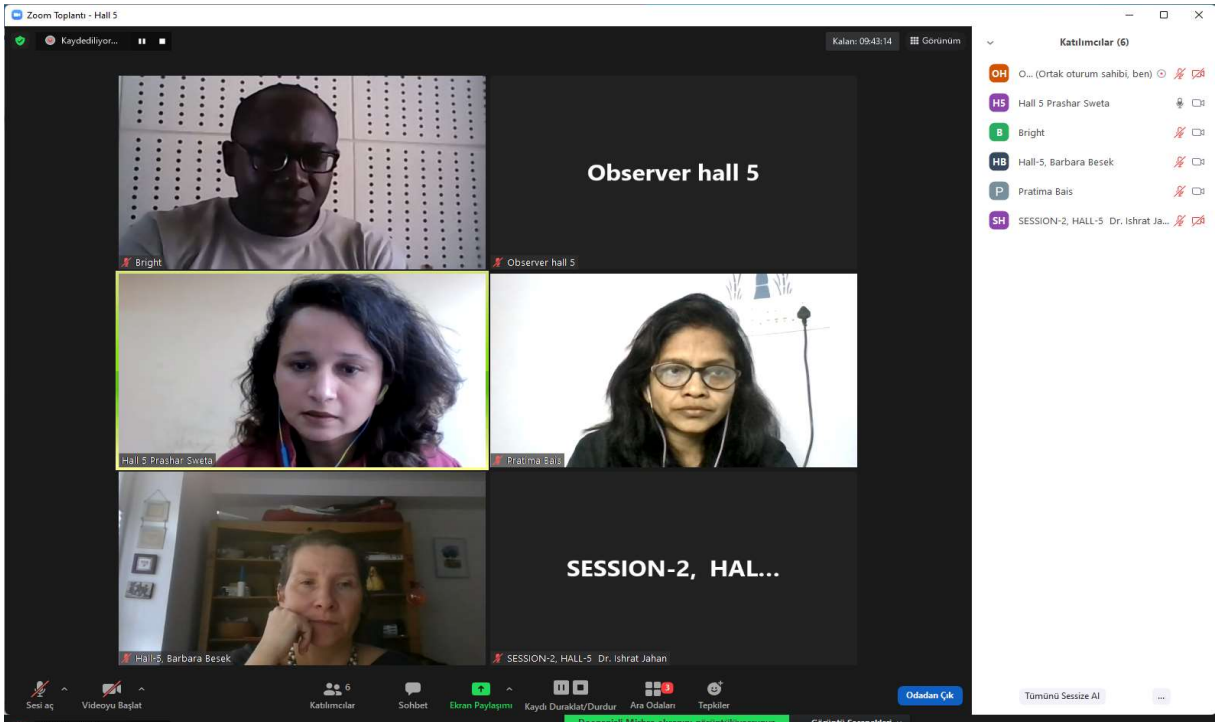

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:27:18
Comparative testing of
several local and global optimization methods on
fitting of rate parameters of chemical kinetic models
Simret Kidane Goitom [1], Márton Kovács [1], Máté Papp [1],
Tibor Nagy [2], István Gyula Zsély [1], Tamás Turányi [1], László Pál [3]
[1] ELTE Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary
[2] Research Centre for Natural Sciences, Budapest, Hungary
[3] Sapientia - Hungarian University of Transylvania, Romania
Chemical Kinetics Laboratory ELTE
MAS 16th International European Conference on
Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences,
February 22-23, 2022, Mardin, Turkey
Hall-5, Simret Goitom
Observer hall 5
Dr. Archana Dixit
hall-5 Vidhi Chhillar
Hall5,Wahid ullah
Hall-5, Muhammad Ruman
ya
Shiva Eshaghi
Katılımcılar (8)
Katılımcı bul
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Hall-5, Simret Goitom
Dr. Archana Dixit
Hall-5, Muhammad Ruman
hall-5 Vidhi Chhillar
Hall5,Wahid ullah
Shiva Eshaghi
ya

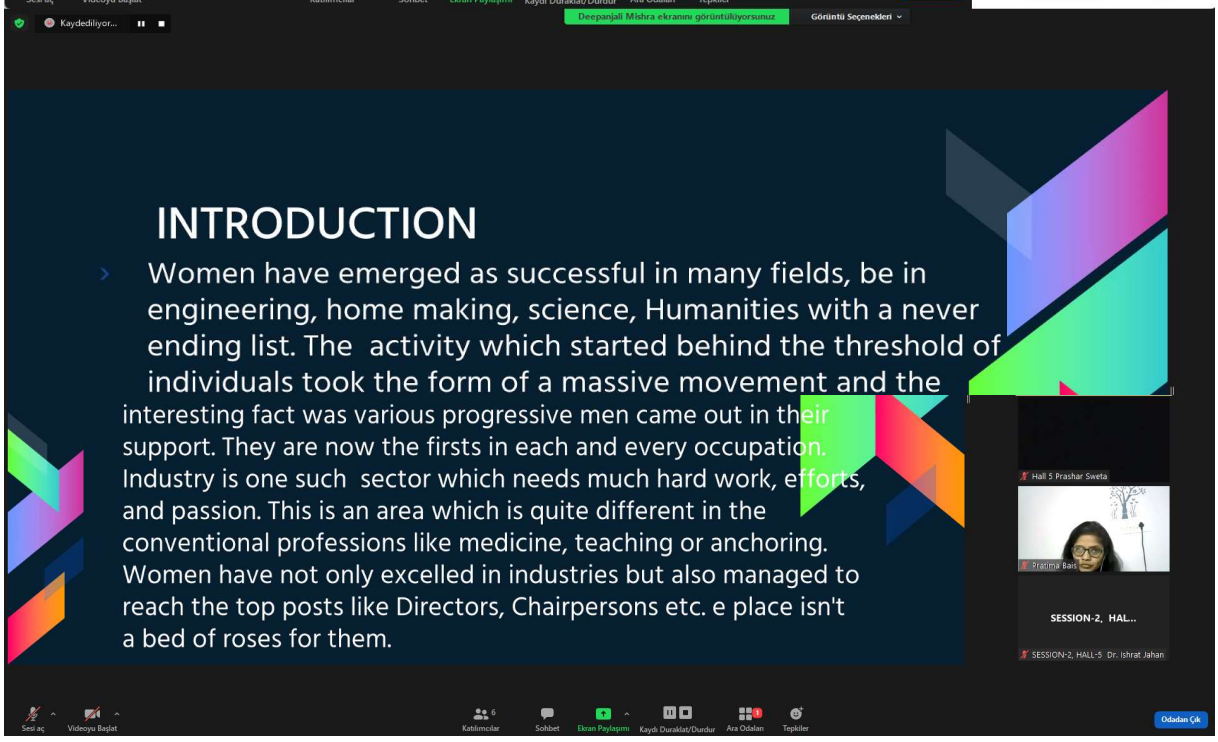

zoom.us Конференция Посмотреть Редактировать Окно Справка
Вы просматриваете экран Parneet Kaur
Настройки просмотра
Запись...
Осталось: 09:15:43
Вид
Empirical findings – Chart:1 Liquidity status of Manufacturing Firms
DUE TO COVID -19 : MANUFACTURING
4.99 14.44 3.47 6.76 4.55
28.26 27.44 52.7 23.87 34.09
66.24 57.76 41.75 68.02 60.61
11.64 25.63 7.35 7.66 5.68
56.01 52.35 62 38.74 61.74
28.52 21.66 27.18 45.05 28.79
16.62 20.58 5.96 6.76 5.68
55.24 52.71 64.91 44.59 65.91
23.15 26.35 25.66 41.44 25.38
INCREASE REMAIN THE SAME DECREASE
LIQUIDITY OR CASH FLOW (COVE1A)
SALES ON CREDIT (COVE1B)
PURCHASES ON CREDIT (COVE1C)
Russia Greece Poland Georgia Italy
H4-Muharrem Yesilirmak
Observer Hall-4
Observer Hall-4
Dr. Bhavtosh Awasthi
Parneet Kaur
session 2 Hall 4-Kubher MAL...
Включить звук
Включить видео
Участники
Чат
Демонстрация экрана
Пауза/остановить запись
Сессионные залы
Реакции
Выйти из зала
zoom.us Конференция Посмотреть Редактировать Окно Справка
Сб, 26 февр. 10:34:36
Конференция Zoom - Hall 4
Запись...
Осталось: 09:20:56
Вид
H4-Muharrem Yesilirmak
Observer Hall-4
Observer Hall-4
Dr. Bhavtosh Awasthi
Parneet Kaur
session 2 Hall 4-Kubher MALHOTRA
Включить звук
Включить видео
Участники
Чат
Демонстрация экрана
Пауза/остановить запись
Сессионные залы
Реакции
Выйти из зала

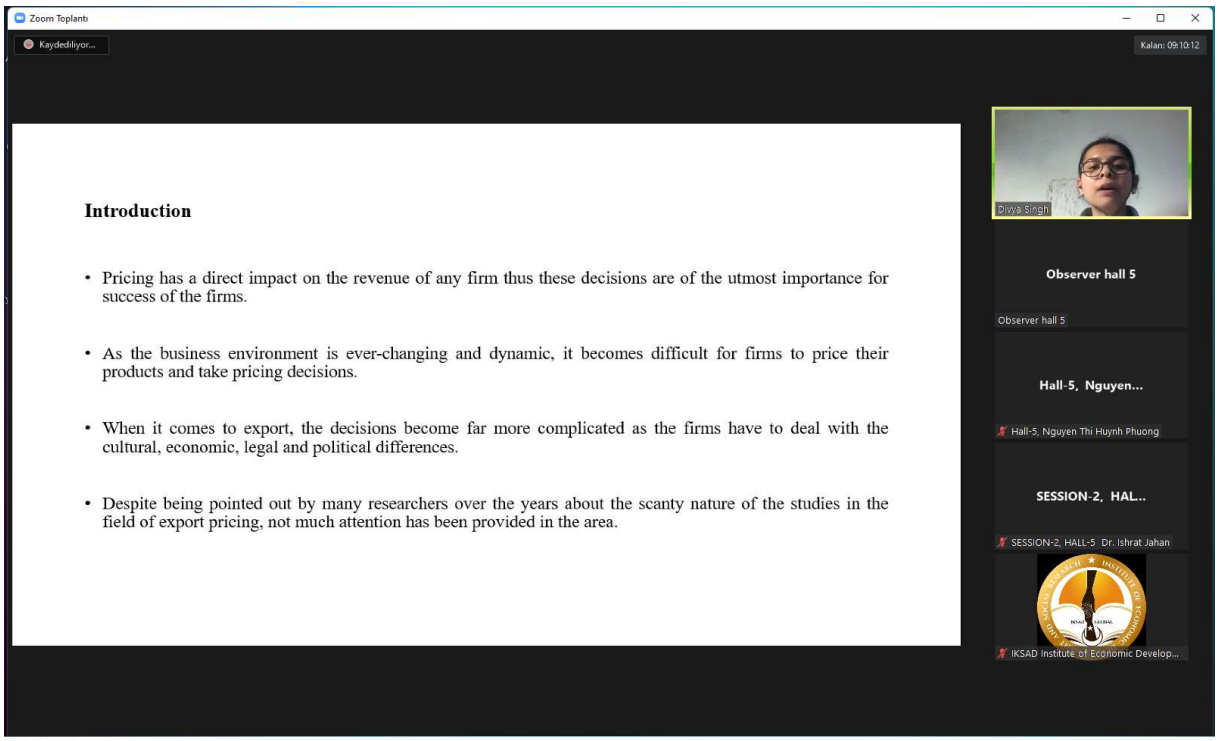

Model
• We use the general equilibrium hybrid Tiebout model of a closed city by Yılmaz (2020).
• The model economy consists of heterogenous households, two school districts (west, east), and the central business district.
• The model economy consists of heterogenous households, two school districts (west, east), and the central business district.
• Households differ by the skill level of the working member which determine the wage earnings.
• Households are differentiated by their valuation of education (high valuation vs. low valuation).
Hall-5, Barbara Besek
Observer Hall-4
H4-Muharrem Yesilirmak
Dr. Bhavtosh Awasthi
Parneet Kaur
Observer Hall-4
assoc. prof. Dr. Ladislav Mura
Hall-4, Gargi Sharma
H1_L2,Samyiah han...
Hall-4, Assist. Prof....
Hall- 4, Essam fou...
SESSION 3 HALL 4...
Участники (8)

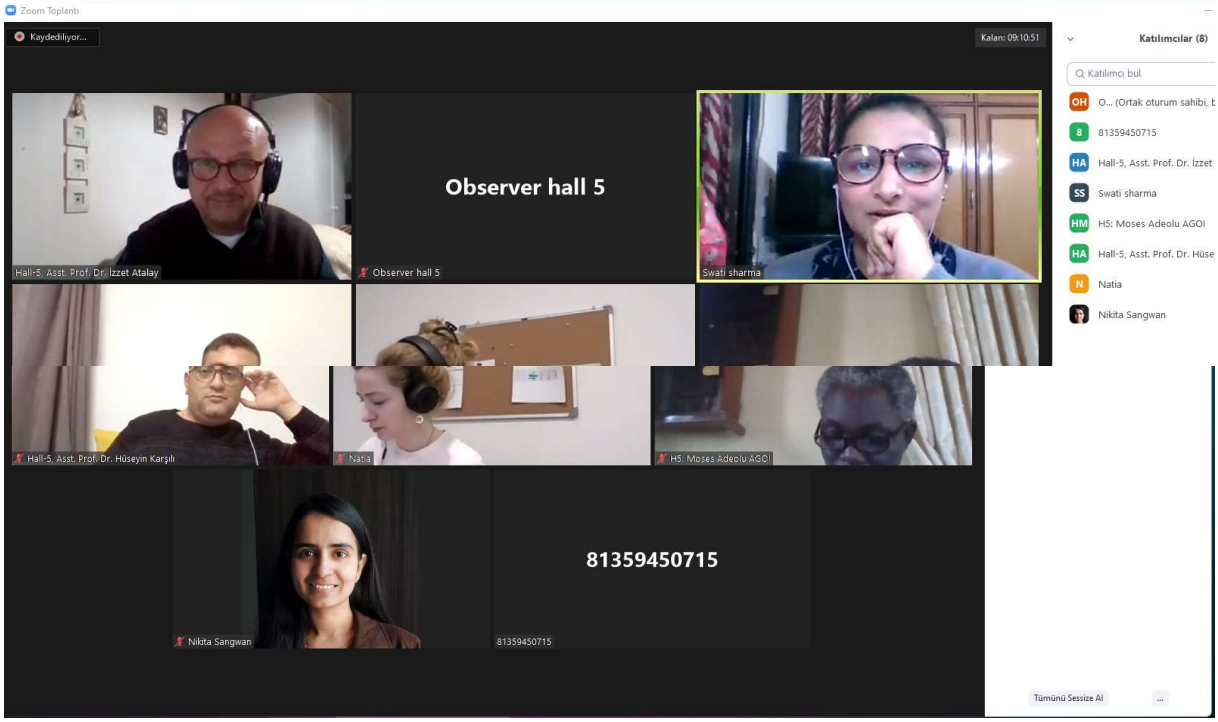

Zoom Toplantı - Hall 5
Swati Vishan ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kaydediliyor...
Kalan: 08:47:27
Görünüm
Katılımcılar (9)
Katılımcı bul
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Swati Vishan
Bright
DEEPTI GAUTAM,SHARDA UNIVE...
Dr. C. Vijai
Hall 5 Prashar Sweta
Pratima Bais
Sadhana Tiwari
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Ja...
Observer hall 5
Hall 5 Prashar S...
Bright
SESSION-2, HAL...
Sadhana Tiwari
DEEPTI GAUTAM,SHARDA UNIVERS...
Case Study 3:Oil and Natural Gas Corporation(ONGC)
• Oil and Natural Gas Corporation (ONGC) is the leader in Exploration & Production (E&P) activities in India it is contributing around 72 per cent to India's total production of crude oil and 48 per cent of natural gas.
• ONGC majorly work in five sector activities such as health care, education, environmental sustainability, Rural development and activities related to sports, art and heritage, the corporate entity allocate 20% each in these sector activities of the CSR budget The ONGC spend 300 Cr. every year on their CSR.
2 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

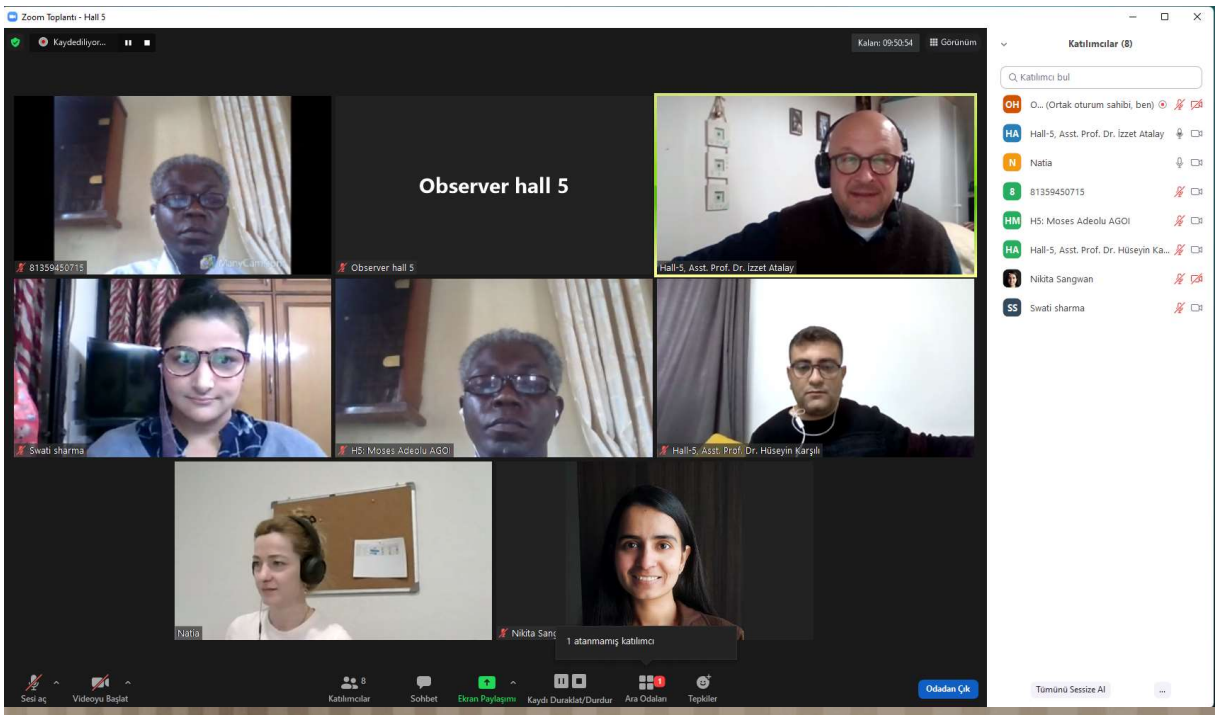

Zoom Toplantı - Hall 5
Pratima Bais ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kaydediliyor...
Kalan: 09:23:08
Görünüm
Katılımcılar (7)
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Pratima Bais
Bright
Deepanjali Mishra
Hall 5 Prashar Sweta
Hall-5, Barbara Besek
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Ja...
Hall-5, Barbara Besek
Observer hall 5
Hall 5 Prashar Sweta
Pratima Bais
Bright
SESSION-2, HAL...
Deepanjali Mishra
VALUATION OF ECONOMIC GRADE OF THE DAIRY FARMERS IN INDORE DISTRICT ..
Drawing Tools
INTRODUCTION
As India enters an era of economic reforms in general and agriculture particularly the livestock sector is positioned to be a major growth area. The fact that dairying could play a more constructive role in promoting rural welfare and reducing poverty is increasingly being recognized, e.g. milk production alone involves more than 70 million producers, each rasing one or two cows/ Buffaloes. Cattle also serve as an insurance cover for the poor households, because they can be sold during times of distress. The need for food items especially for milk and product in India is increasing rapidly due to several factors like increasing population, urbanization, income levels, awareness about nutritive value and also the changes in tastes and preferences.
Slide 6 of 12
English (United States)
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

Zoom Toplantı - Hall 5
Kaydediliyor...
Kalan: 09:43:14
Görünüm
Observer hall 5
Bright
Observer hall 5
Hall 5 Prashar Sweta
Pratima Bais
SESSION-2, HAL...
Hall-5, Barbara Besek
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Jahan
Katılımcılar (6)
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Hall 5 Prashar Sweta
Bright
Hall-5, Barbara Besek
Pratima Bais
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Ja...
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al
Deepanjali Mishra ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri

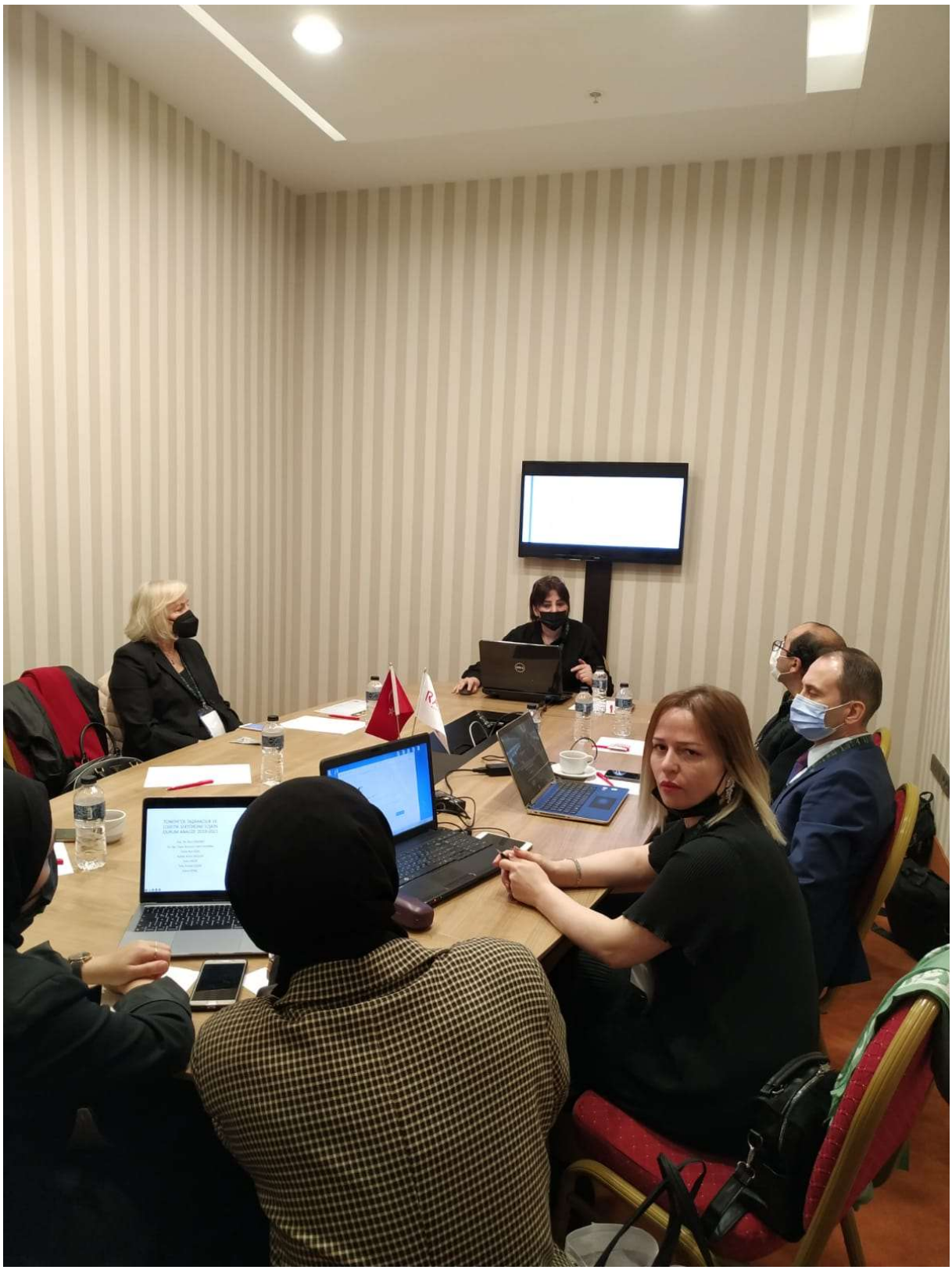

Kaydediliyor...
INTRODUCTION
Women have emerged as successful in many fields, be in engineering, home making, science, Humanities with a never ending list. The activity which started behind the threshold of individuals took the form of a massive movement and the interesting fact was various progressive men came out in their support. They are now the firsts in each and every occupation. Industry is one such sector which needs much hard work, efforts, and passion. This is an area which is quite different in the conventional professions like medicine, teaching or anchoring. Women have not only excelled in industries but also managed to reach the top posts like Directors, Chairpersons etc. e place isn't a bed of roses for them.
Hall 5 Prashar Sweta
Pratima Bais
SESSION-2, HAL...
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Jahan
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:10:12
Introduction
• Pricing has a direct impact on the revenue of any firm thus these decisions are of the utmost importance for success of the firms.
• As the business environment is ever-changing and dynamic, it becomes difficult for firms to price their products and take pricing decisions.
• When it comes to export, the decisions become far more complicated as the firms have to deal with the cultural, economic, legal and political differences.
• Despite being pointed out by many researchers over the years about the scanty nature of the studies in the field of export pricing, not much attention has been provided in the area.
Divya Singh
Observer hall 5
Observer hall 5
Hall-5, Nguyen...
Hall-5, Nguyen Thi Huynh Phuong
SESSION-2, HAL...
SESSION-2, HALL-5 Dr. Ishrat Jahan
IKSAD Institute of Economic Develop...

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:10:51
Katılımcılar (8)
Katılımcı bul
Hall-5, Asst. Prof. Dr. Izzet Atalay
Observer hall 5
Observer hall 5
Swati sharma
Hall-5, Asst. Prof. Dr. Hüseyin Karşılı
Natia
H5: Moses Adeolu AGOI
Nikita Sangwan
81359450715
81359450715
Tümünü Sessize Al

Zoom Toplantı - Hall 5
Kaydediliyor...
Kalan: 09:50:54
Görünüm
Observer hall 5
81359450715
Observer hall 5
Hall-5, Asst. Prof. Dr. İzzet Atalay
Swati sharma
H5: Moses Adeolu AGOI
Hall-5, Asst. Prof. Dr. Hüseyin Karşılı
Natia
1 atanmamış katılımcı
Katılımcılar (8)
Katılımcı bul
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Hall-5, Asst. Prof. Dr. İzzet Atalay
Natia
81359450715
H5: Moses Adeolu AGOI
Hall-5, Asst. Prof. Dr. Hüseyin Ka...
Nikita Sangwan
Swati sharma
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

YANGIN
SÖNDÜRME
CİHAZI
26
IZMIR

CERTIFICATE
DELL

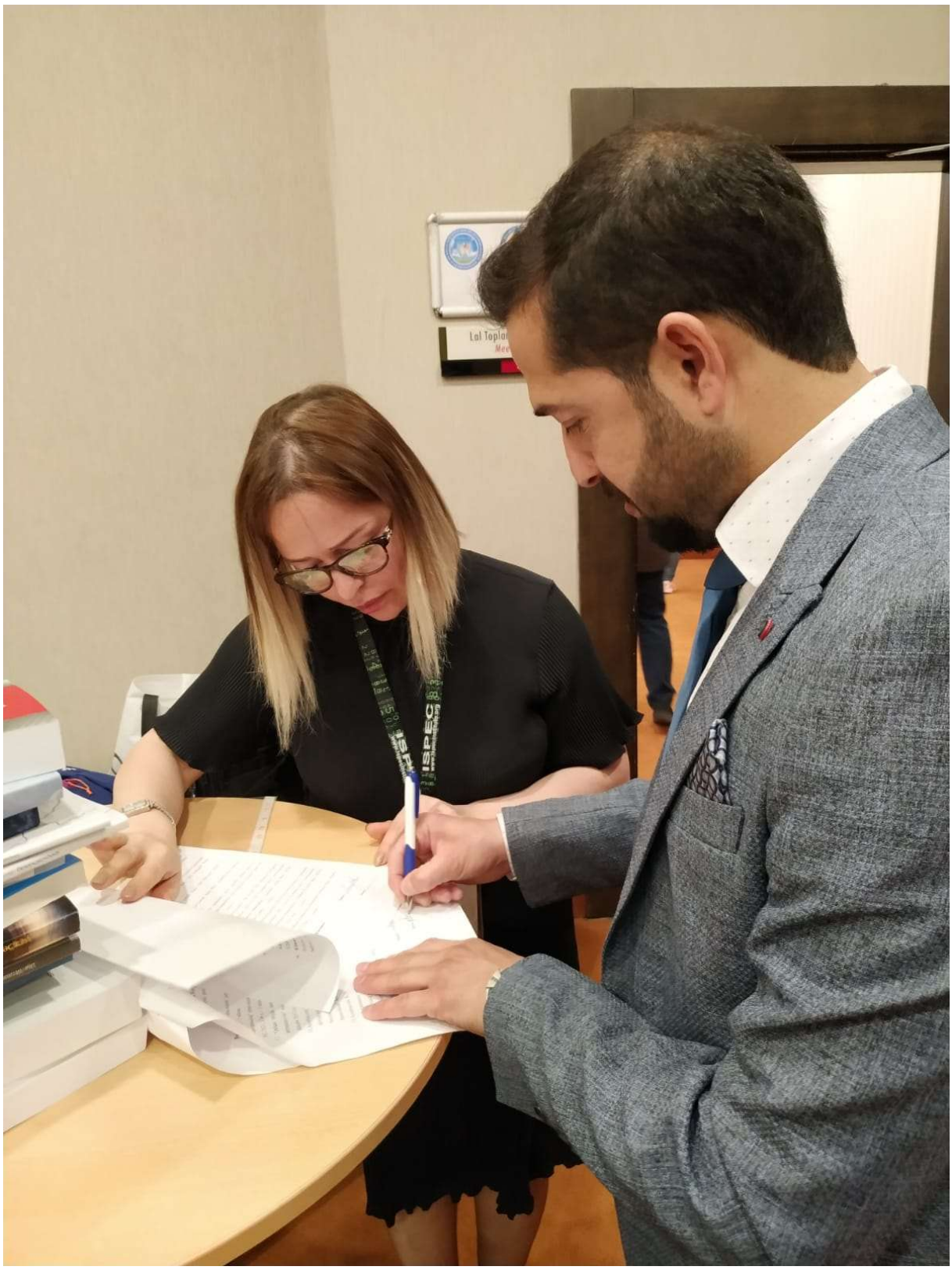

CERTIFICATE
IZMIR
DELL

CERTIFICATE
DELL

CERTIFICATE
DELL

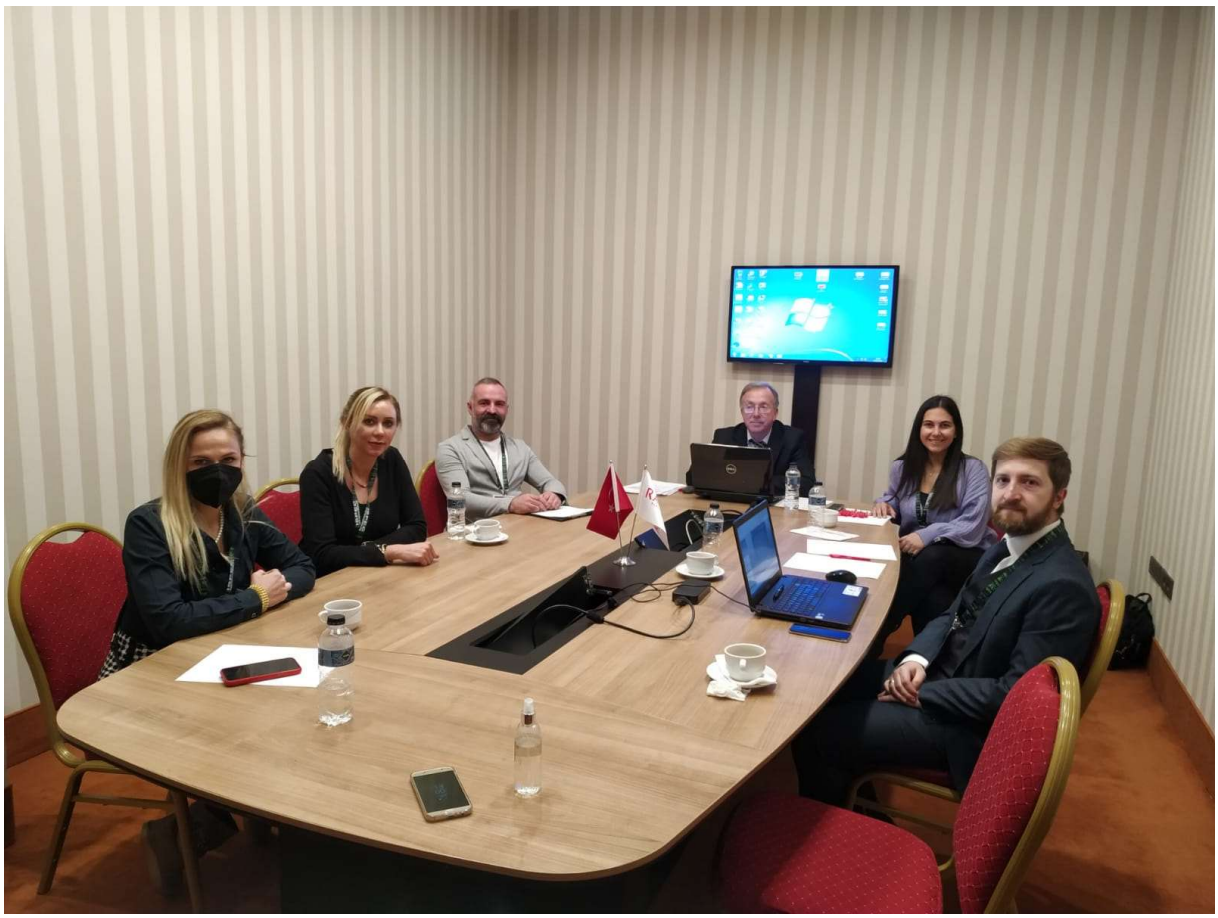

CERTIFICATE
DELL

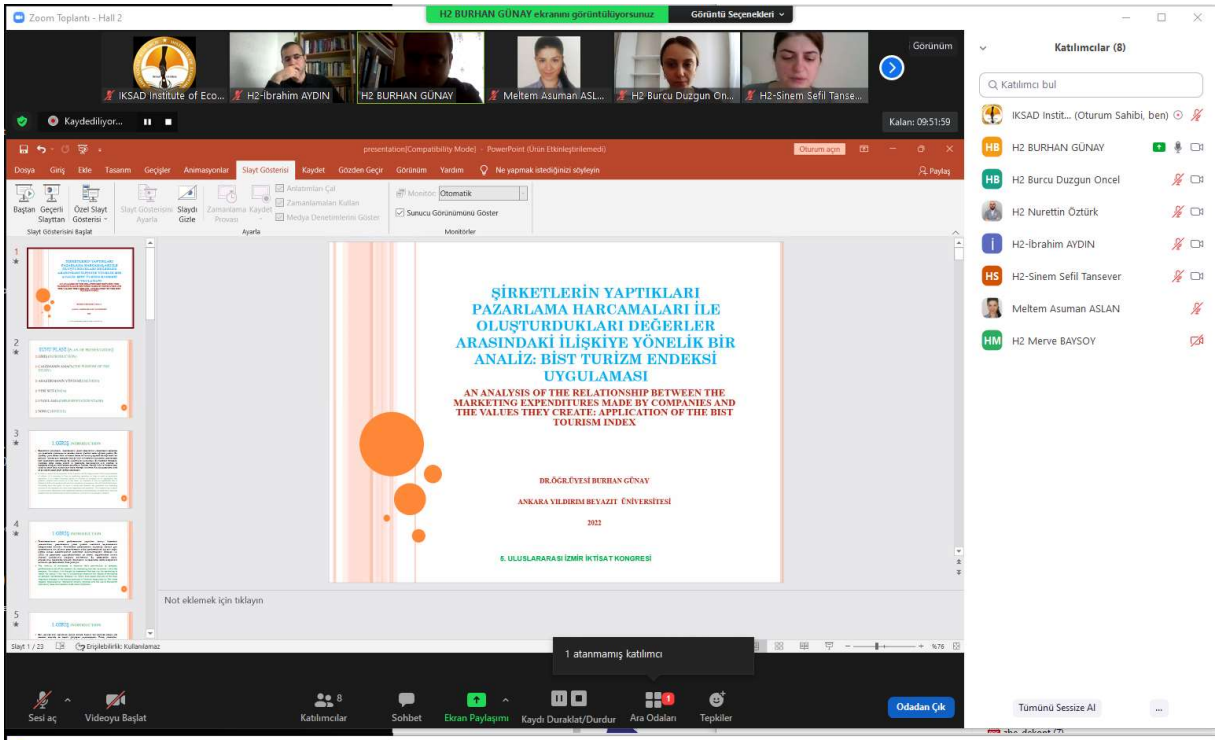

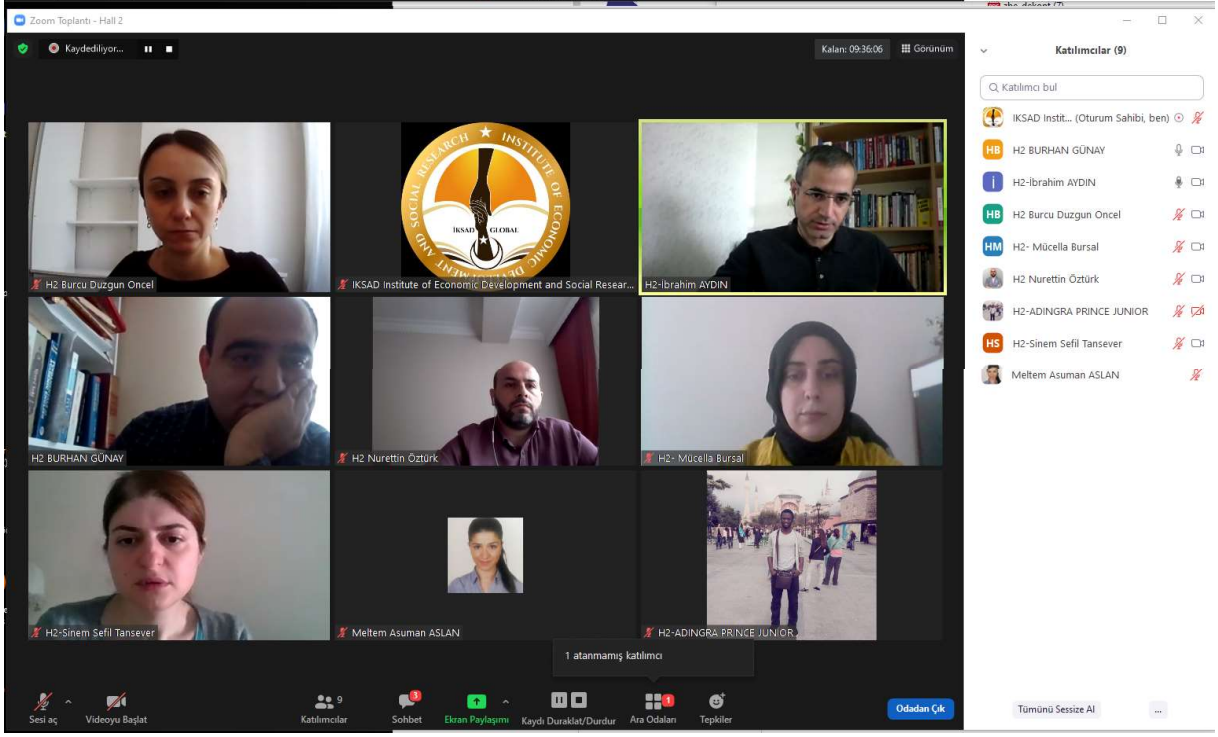

5th International
IZMIR
ECONOMICS CONFERENCE
www.izmiriktisatkongresi.org February 25-26, 2022
Turkey

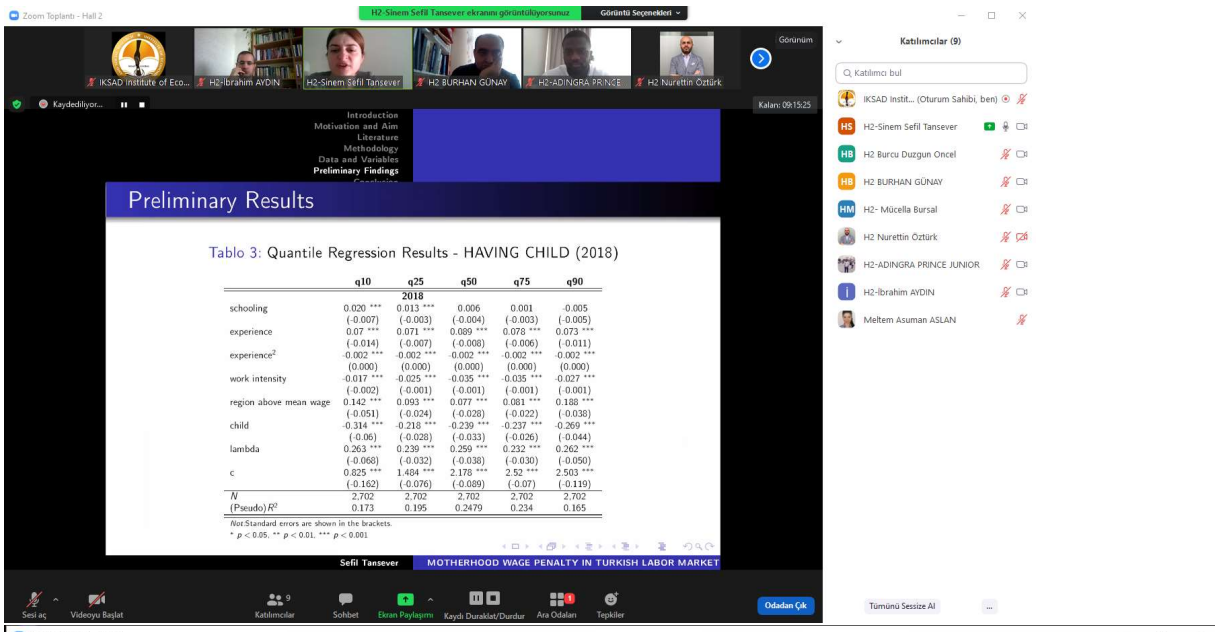

5th International
IZMIR
ECONOMICS CONFERENCE
www.izmiriktisatkongresi.org

5th International
IZMIR
ECONOMICS CONFERENCE

Zoom Toplantı - Hall 2
H2 BURHAN GÜNAY ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Görünüm
IKSAD Institute of Eco...
H2-İbrahim AYDIN
H2 BURHAN GÜNAY
Meltem Asuman ASL...
H2 Burcu Duzgun On...
H2-Sinem Sefil Tanse...
Kaydediliyor...
Kalan: 09:51:59
Katılımcılar (8)
Katılımcı bul
IKSAD Instit... (Oturum Sahibi, ben)
H2 BURHAN GÜNAY
H2 Burcu Duzgun Oncel
H2 Nurettin Öztürk
H2-İbrahim AYDIN
H2-Sinem Sefil Tansever
Meltem Asuman ASLAN
H2 Merve BAYSOY
ŞİRKETLERİN YAPTIKLARI PAZARLAMA HARCAMALARI İLE OLUŞTURDUKLARI DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ANALİZ: BİST TURİZM ENDEKSİ UYGULAMASI
AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MARKETING EXPENDITURES MADE BY COMPANIES AND THE VALUES THEY CREATE: APPLICATION OF THE BIST TOURISM INDEX
DR.ÖĞR.ÜYESİ BURHAN GÜNAY
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
2022
6. ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
Not eklemek için tıklayın
1 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

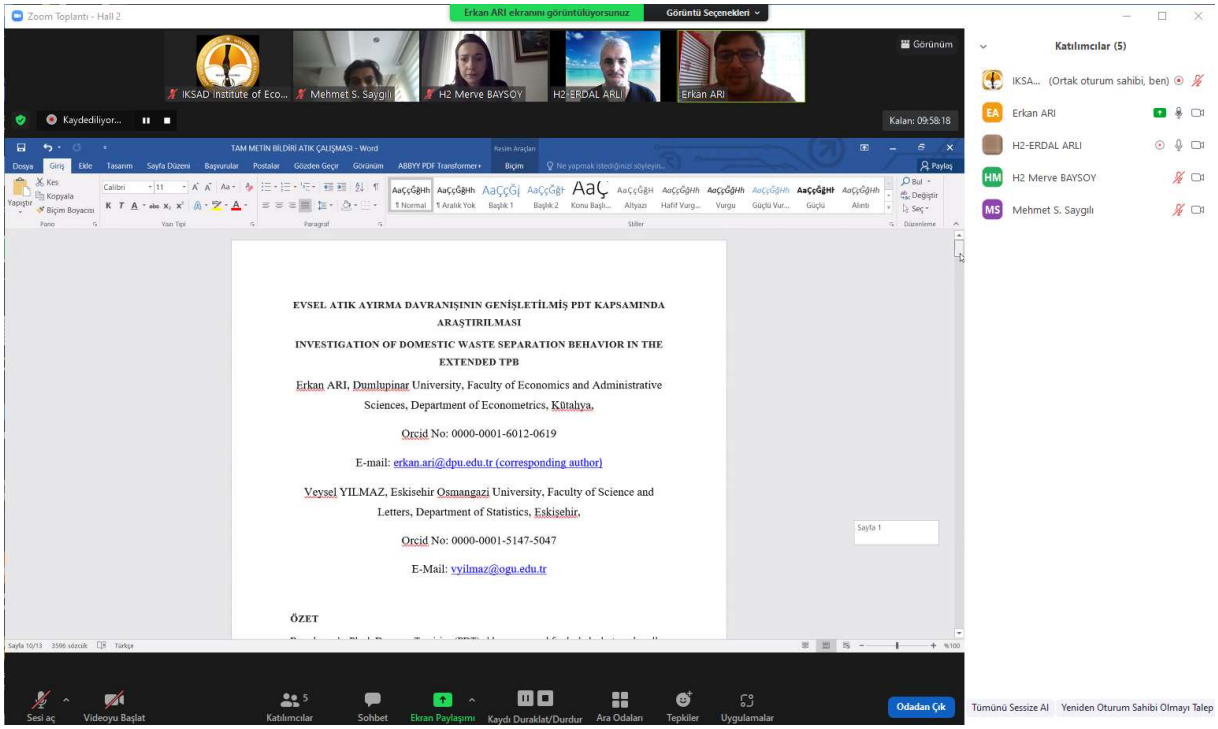

Zoom Toplantı - Hall 2
Kaydediliyor...
Kalan: 09:36:06
Görünüm
Katılımcılar (9)
Katılımcı bul
IKSAD Instit... (Oturum Sahibi, ben)
H2 BURHAN GÜNAY
H2-İbrahim AYDIN
H2 Burcu Duzgun Oncel
H2- Mücella Bursal
H2 Nurettin Öztürk
H2-ADINGRA PRINCE JUNIOR
H2-Sinem Sefil Tansever
Meltem Asuman ASLAN
H2 Burcu Duzgun Oncel
IKSAD Institute of Economic Development and Resear...
H2-İbrahim AYDIN
H2 BURHAN GÜNAY
H2 Nurettin Öztürk
H2- Mücella Bursal
H2-Sinem Sefil Tansever
Meltem Asuman ASLAN
H2-ADINGRA PRINCE JUNIOR
1 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

	q10	q25	q50	q75	q90
		2018			
schooling	0.020 ***	0.013 ***	0.006	0.001	-0.005
	(-0.007)	(-0.003)	(-0.004)	(-0.003)	(-0.005)
experience	0.07 ***	0.071 ***	0.089 ***	0.078 ***	0.073 ***
	(-0.014)	(-0.007)	(-0.008)	(-0.006)	(-0.011)
experience^2	-0.002 ***	-0.002 ***	-0.002 ***	-0.002 ***	-0.002 ***
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
work intensity	-0.017 ***	-0.025 ***	-0.035 ***	-0.035 ***	-0.027 ***
	(-0.002)	(-0.001)	(-0.001)	(-0.001)	(-0.001)
region above mean wage	0.142 ***	0.093 ***	0.077 ***	0.081 ***	0.188 ***
	(-0.051)	(-0.024)	(-0.028)	(-0.022)	(-0.038)
child	-0.314 ***	-0.218 ***	-0.239 ***	-0.237 ***	-0.269 ***
	(-0.06)	(-0.028)	(-0.033)	(-0.026)	(-0.044)
lambda	0.263 ***	0.239 ***	0.259 ***	0.232 ***	0.262 ***
	(-0.068)	(-0.032)	(-0.038)	(-0.030)	(-0.050)
c	0.825 ***	1.484 ***	2.178 ***	2.52 ***	2.503 ***
	(-0.162)	(-0.076)	(-0.089)	(-0.07)	(-0.119)
N	2.702	2.702	2.702	2.702	2.702
(Pseudo) R^2	0.173	0.195	0.2479	0.234	0.165

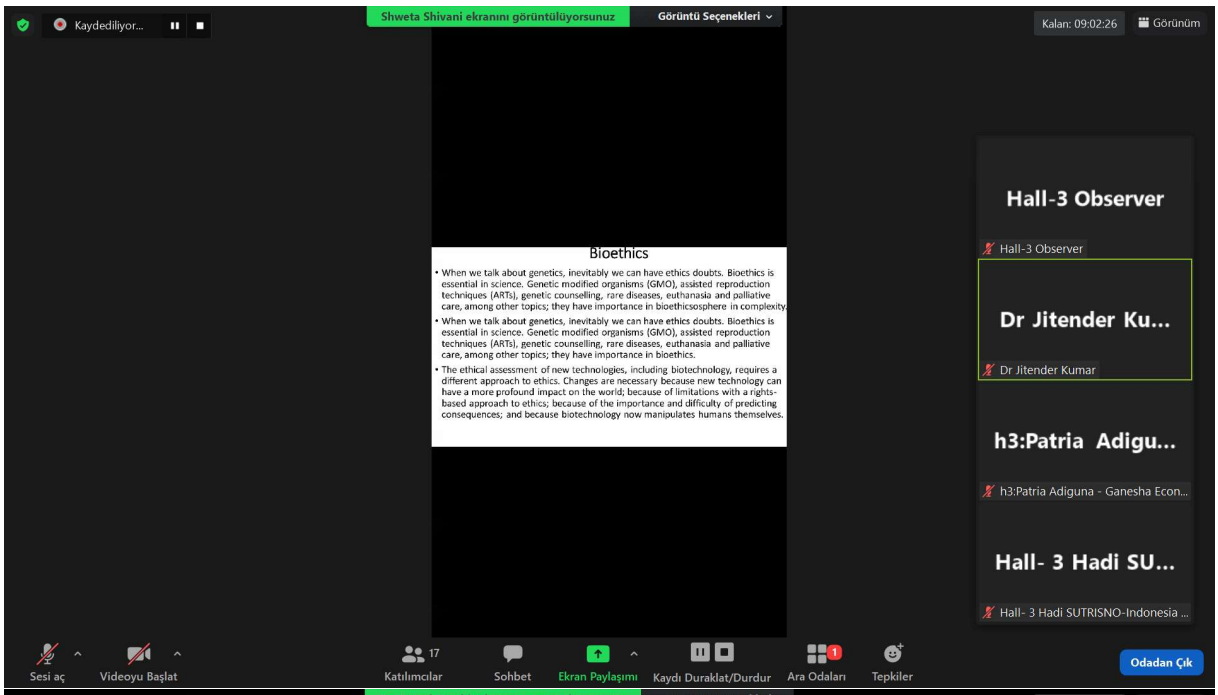
*Not:*Standard errors are shown in the brackets.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

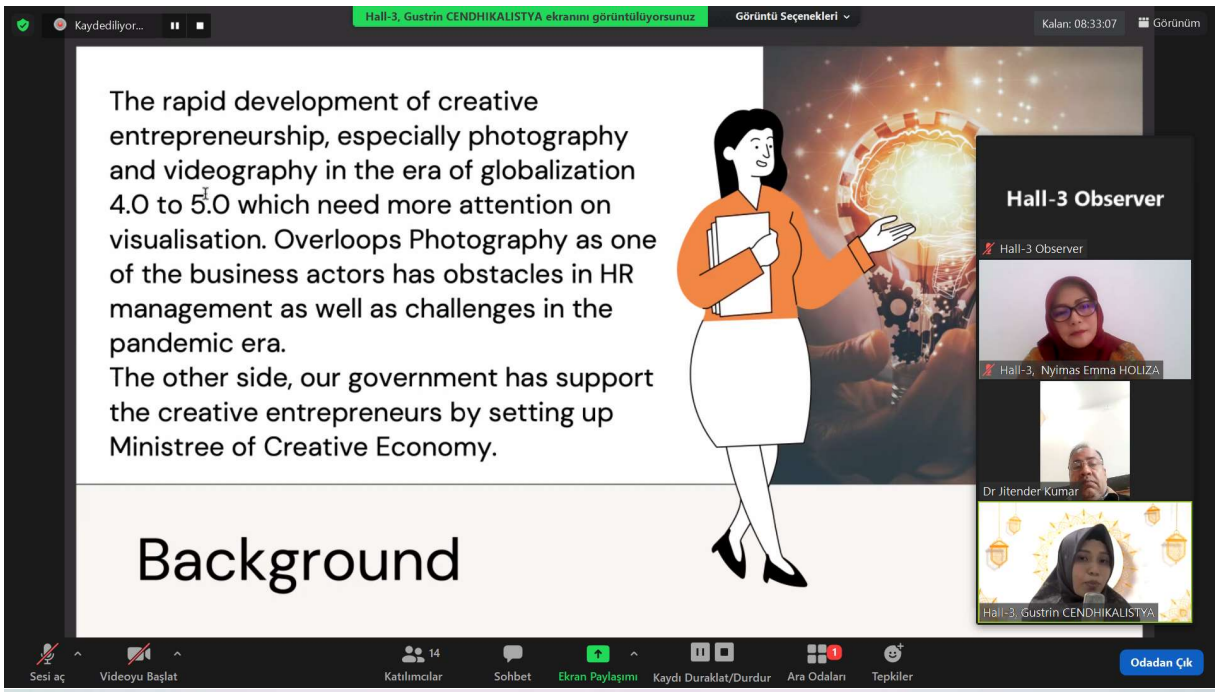

Zoom Toplantı - Hall 2
Erkan ARI ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
IKSAD Institute of Eco...
Mehmet S. Saygılı
H2 Merve BAYSOY
H2-ERDAL ARLI
Erkan ARI
Görünüm
Kaydediliyor...
Kalan: 09:58:18
TAM METİN BİLDİRİ ATIK ÇALIŞMASI - Word
EVSEL ATIK AYIRMA DAVRANIŞININ GENİŞLETİLMİŞ PDT KAPSAMINDA ARAŞTIRILMASI
INVESTIGATION OF DOMESTIC WASTE SEPARATION BEHAVIOR IN THE EXTENDED TPB
Erkan ARI, Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, Kütahya,
Orcid No: 0000-0001-6012-0619
E-mail: erkan.ari@dpu.edu.tr (corresponding author)
Veysel YILMAZ, Eskisehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Statistics, Eskisehir,
Orcid No: 0000-0001-5147-5047
E-Mail: vyilmaz@ogu.edu.tr
ÖZET
Katılımcılar (5)
IKSA... (Ortak oturum sahibi, ben)
Erkan ARI
H2-ERDAL ARLI
H2 Merve BAYSOY
Mehmet S. Saygılı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Uygulamalar
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al
Yeniden Oturum Sahibi Olmayı Talep

Zoom Toplantı - Hall 2
Kaydediliyor...
Kalan: 09:48:08
Görünüm
Katılımcılar (8)
Katılımcı bul
IKSA... (Ortak oturum sahibi, ben)
Erkan ARI
H2-ERDAL ARLI
H2 Merve BAYSOY
H2-Eren Ergen
Hall-2, ONDER BUBERKOKU
Mehmet S. Saygılı
Seçil Yıldırım
Mehmet S. Saygılı
IKSAD Institute of Economic Development and Social Resear...
H2-ERDAL ARLI
Erkan ARI
H2 Merve BAYSOY
Seçil Yıldırım
Hall-2, ONDER BUBERKOKU
H2-Eren Ergen
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Uygulamalar
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al
Yeniden Oturum Sahibi Olmayı Talep
Kaydediliyor...
Kalan: 09:33:45
Görünüm
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
h3:Patria Adiguna - Ganesha Econom...
HALL NO. 3 SIMRAN SIKKA
Hall - 3 Hadi SUTRISNO-Indonesia Ga...
1 atanmamış katılımcı
Dr Jitender Kumar
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Kaydediliyor...
Kalan: 09:44:11
Görünüm
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
HALL NO. 3 SIMRAN SIKKA
Dr Jitender Kumar
Hall- 3 Hadi SU...
Hall- 3 Hadi SUTRISNO-Indonesia ...
h3:Patria Adiguna - Ganesha Economic School, Jakarta - Indonesia
Sesi aç
Videoyu Başlat
13
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
2
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Kaydediliyor...
Riyan Andni_IAIN Kudus ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 09:32:07
Görünüm
The Role of Sharia Sa
Cooperative in Develo
Small and Mediun
Case SSLC Fast
Central J
Riyan Andni* & Muh
Department of Syari
Faculty of Islamic E
Business State Institute
Kudus, Centra Java an
Hidayatullah Jakar
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
h3:Patria Adiguna - Ganesha Econ...
Riyan Andni_IAIN Kudus
Dr Jitender Kumar
Sesi aç
Videoyu Başlat
18
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
1
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Kaydediliyor...
Shweta Shivani ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 09:02:26
Görünüm
Bioethics
• When we talk about genetics, inevitably we can have ethics doubts. Bioethics is essential in science. Genetic modified organisms (GMO), assisted reproduction techniques (ARTs), genetic counselling, rare diseases, euthanasia and palliative care, among other topics; they have importance in bioethicsosphere in complexity.
• When we talk about genetics, inevitably we can have ethics doubts. Bioethics is essential in science. Genetic modified organisms (GMO), assisted reproduction techniques (ARTs), genetic counselling, rare diseases, euthanasia and palliative care, among other topics; they have importance in bioethics.
• The ethical assessment of new technologies, including biotechnology, requires a different approach to ethics. Changes are necessary because new technology can have a more profound impact on the world; because of limitations with a rights-based approach to ethics; because of the importance and difficulty of predicting consequences; and because biotechnology now manipulates humans themselves.
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Dr Jitender Ku...
Dr Jitender Kumar
h3:Patria Adigu...
h3:Patria Adiguna - Ganesha Econ...
Hall- 3 Hadi SU...
Hall- 3 Hadi SUTRISNO-Indonesia ...
Sesi aç
Videoyu Başlat
17
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Kaydediliyor...
Dr. Krunal Purohit ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 08:56:45
Görünüm
Startup Boom in A Covid Hit Yea
Exploratory Study in The Context o
Economy
Prepared By: Dr: Krunal Purohit,
Assistant Professor, Marwadi University, Rajkot (Gujarat, Ind
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Dr Jitender Kumar
Dr. Krunal Purohit
h3:Patria Adiguna - Ganesha Econ...
Sesi aç
Videoyu Başlat
16
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Kaydediliyor...
Hall-3, Gustrin CENDHIKALISTYA ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 08:33:07
Görünüm
The rapid development of creative entrepreneurship, especially photography and videography in the era of globalization 4.0 to 5.0 which need more attention on visualisation. Overloops Photography as one of the business actors has obstacles in HR management as well as challenges in the pandemic era.
The other side, our government has support the creative entrepreneurs by setting up Ministree of Creative Economy.
Background
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Hall-3, Nyimas Emma HOLIZA
Dr Jitender Kumar
Hall-3, Gustrin CENDHIKALISTYA
Sesi aç
Videoyu Başlat
14
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

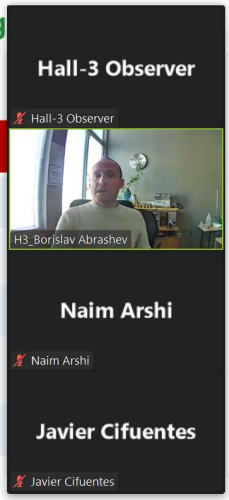

Kaydediliyor...
Kalan: 08:38:42
Görünüm
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Dr Jitender Kumar
Dr. Krunal Purohit
h3:Patria Adiguna - Ganesha Econom...
Hall-3, Nyimas Emma HOLIZA
Sesi aç
Videoyu Başlat
15
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

Growing interest in investments from the world's leading economies in hydrogen technology

	Founding	Year
Germany	€ 1.65bn	2007-2019
EU	€ 1.65bn	2014-2020
USA	> $ 100mn	2019-2020
Japan	$ 1.4bn	2014-2019
Australia	$ 146m	2014-2019

Source: https://www.idtechex.com/en/research-report/electric-vehicles-land-sea-and-air-2021-2041/779

Javier Cifuentes ekranını görüntülüyorsunuz | Görüntü Seçenekleri | Kalan: 09:27:57

EVOLUTION OF THE FINANCIAL AUTONOMY OF SPANISH LOCAL GOVERNMENTS

What is a Local Entity?

Territorially, Spanish public administrations are organized into **State Administration, Autonomous Community Administration and Local Administration**.

Local entities constitute the local administration. It is the closest and has the highest level of interaction with citizens.

Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
H3_Borislav Abrashev
Javier Cifuentes
Javier Cifuentes
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUA...

Sesi aç | Videoyu Başlat | 6 Katılımcılar | Sohbet | Ekran Paylaşımı | Kaydı Duraklat/Durdur | Ara Odaları | Tepkiler | Odadan Çık

Javier Cifuentes ekranını görüntülüyorsunuz | Görüntü Seçenekleri | Kalan: 09:26:23

Archivo Inicio Insertar Diseño Transiciones Animaciones Presentación con diapositivas Revisar Vista Grabación Ayuda Acrobat | Compartir | Comentarios

1
2
3
4

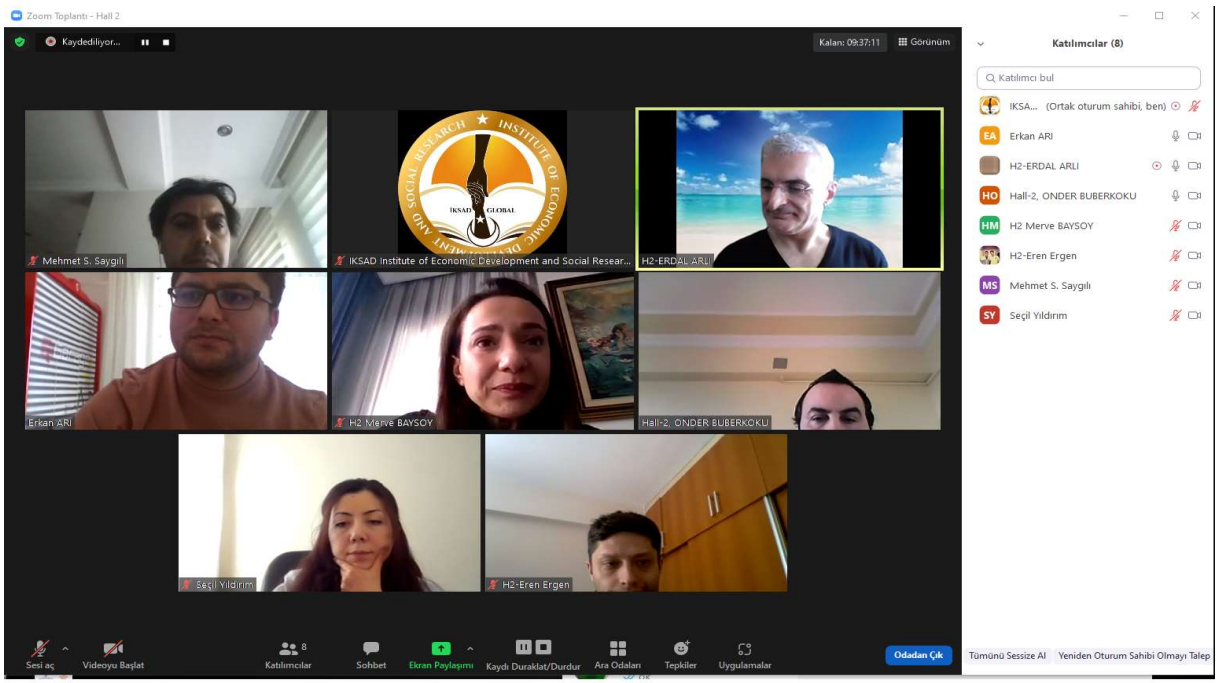
EVOLUTION OF THE FINANCIAL AUTONOMY OF SPANISH LOCAL GOVERNMENTS

Municipal financing is a fundamental aspect for the provision of local public goods.

In reality, there is great heterogeneity in the revenues that municipalities receive, which has a direct impact on their financial autonomy.

Sesi aç | Videoyu Başlat | 6 Katılımcılar | Sohbet | Ekran Paylaşımı | Kaydı Duraklat/Durdur | Ara Odaları | Tepkiler | Odadan Çık

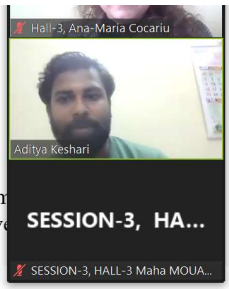
Kaydediliyor...

5th INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS C

Role of Market Structure for the Asset Pricing in Internation Financial Markets

Presenter :
Aditya Keshari
Research Scholar
Institute of Management Studies,
Banaras Hindu University

Supervisor:
Amit Gautam
Professor
Institute of Managem
Banaras Hindu Univ

Kaydediliyor...

Kalan: 08:09:40

ULUSLARARASI İZMİR
İKTİSAT KON
INTERNATIO
ECONOMICS

CORPORATE ENVIRONMENTAL CRIMES AND REGULATION IN INDIA

PRESENTED BY:
DR. ARTI ANEJA
FACULTY OF LAW
UNIVERSITY OF DELHI

Hall 3- Urvish J...
Hall 3- Urvish Joshi
Ifeoluwa Abulude
Ifeoluwa Abulude
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUA...
Ana-Maria Cocariu

Kaydediliyor...

Hall-3, Ana-Maria Cocariu ekranını görüntülüyorsunuz

Görüntü Seçenekleri

Kalan: 09:49:13

Görünüm

International IZMIR Economics and Business Administration Conference| 2022

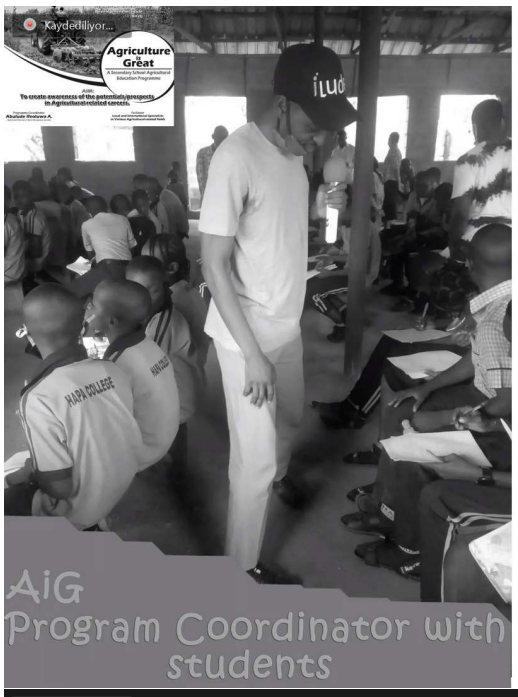
Is innovation necessar for a sustainable busi

PhD Student: ANA-MARIA COCARIU

Affiliation: Bucharest University of Economic Studies, Romania

Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Hall-3, Ana-Maria Cocariu
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUA...
Aditya Keshari

Sesi aç | Videoyu Başlat | 8 Katılımcılar | Sohbet | Ekran Paylaşımı | Kaydı Duraklat/Durdur | Ara Odaları | Tepkiler | Odadan Çık

Kalan: 09:14:17

Paper Title:

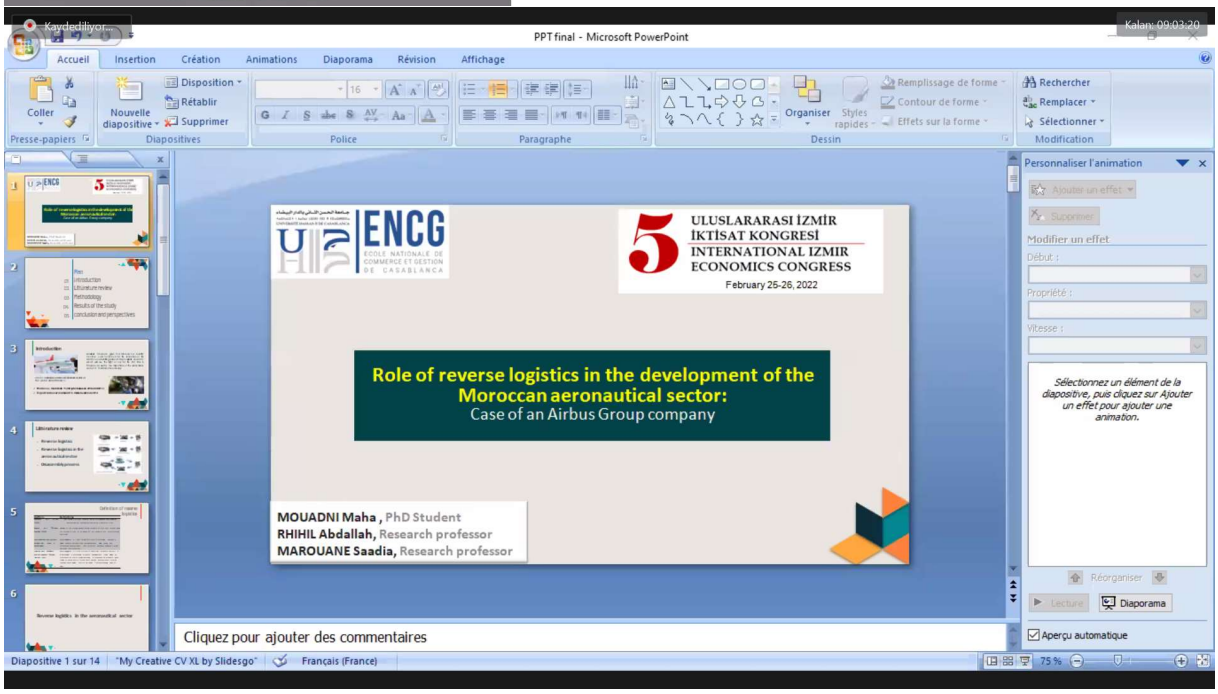
Impact of School-based Agricultural Extension Education on Sustainable Agricultural Development in Nigeria.

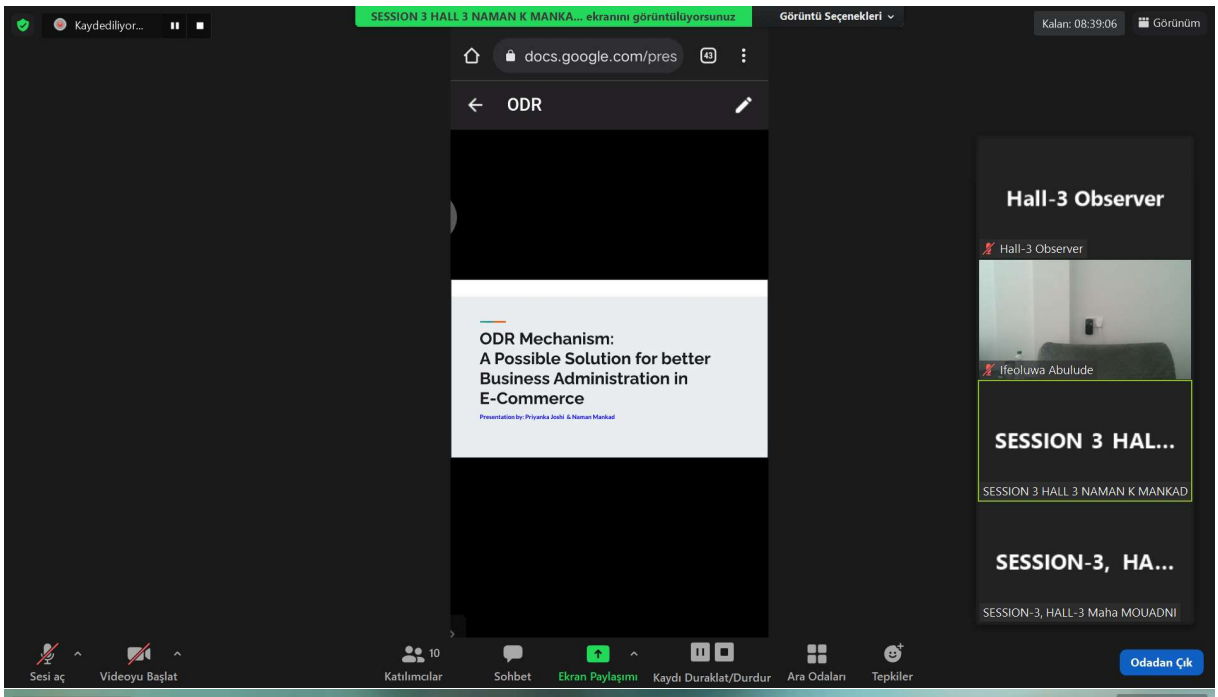
AUTHORS

- *ABULUDE I. (PRESENTER)*
- *AFOLABI A.*
- *ABULUDE T.*

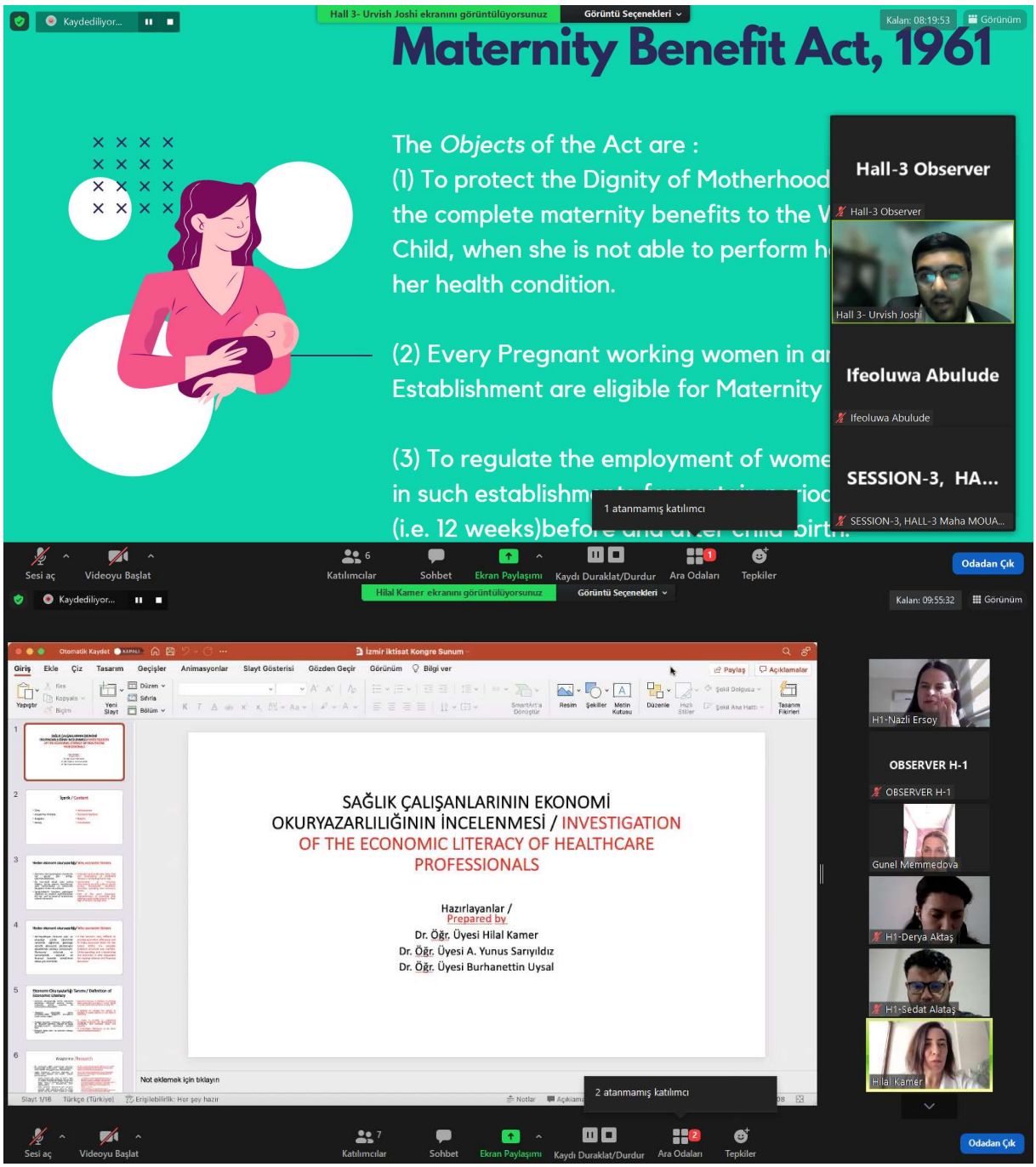
Presented at the 5th International Izmir Economics Congress.

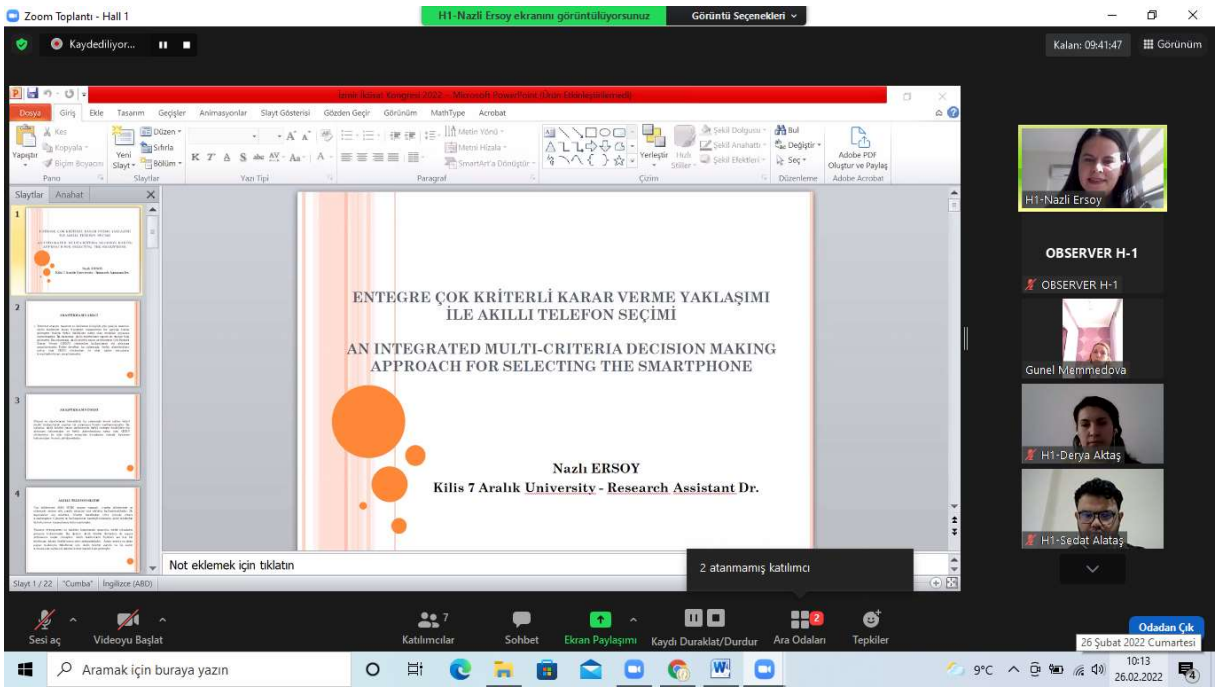
February 2022.

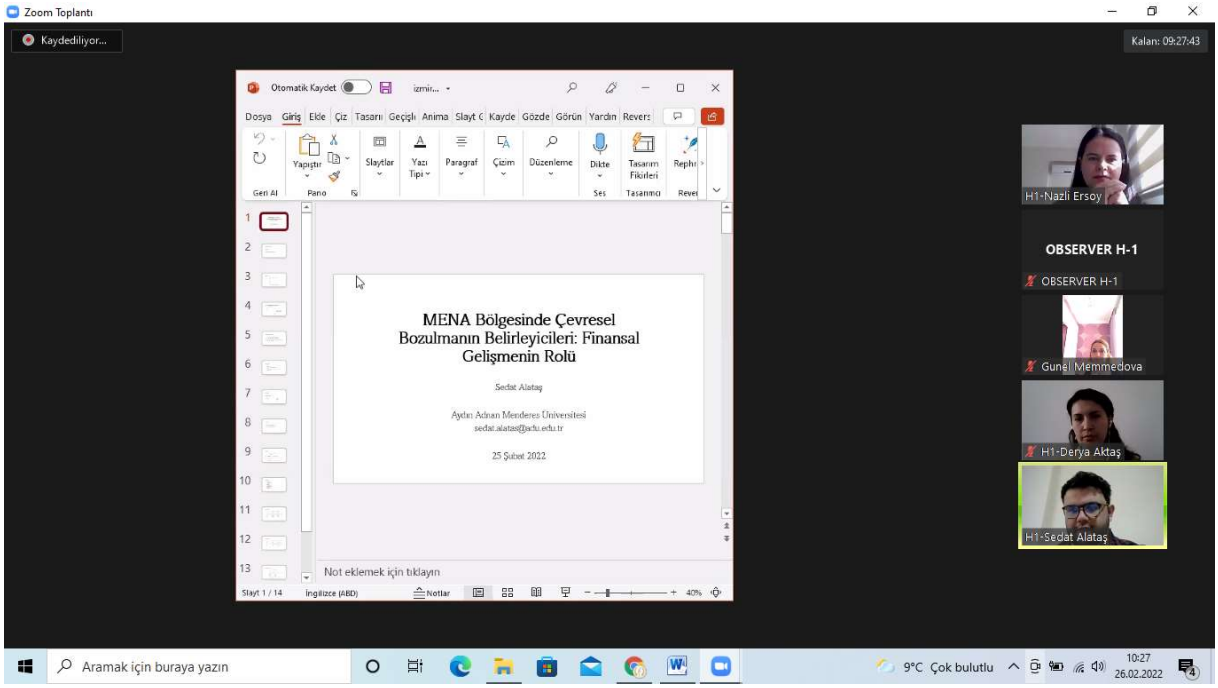

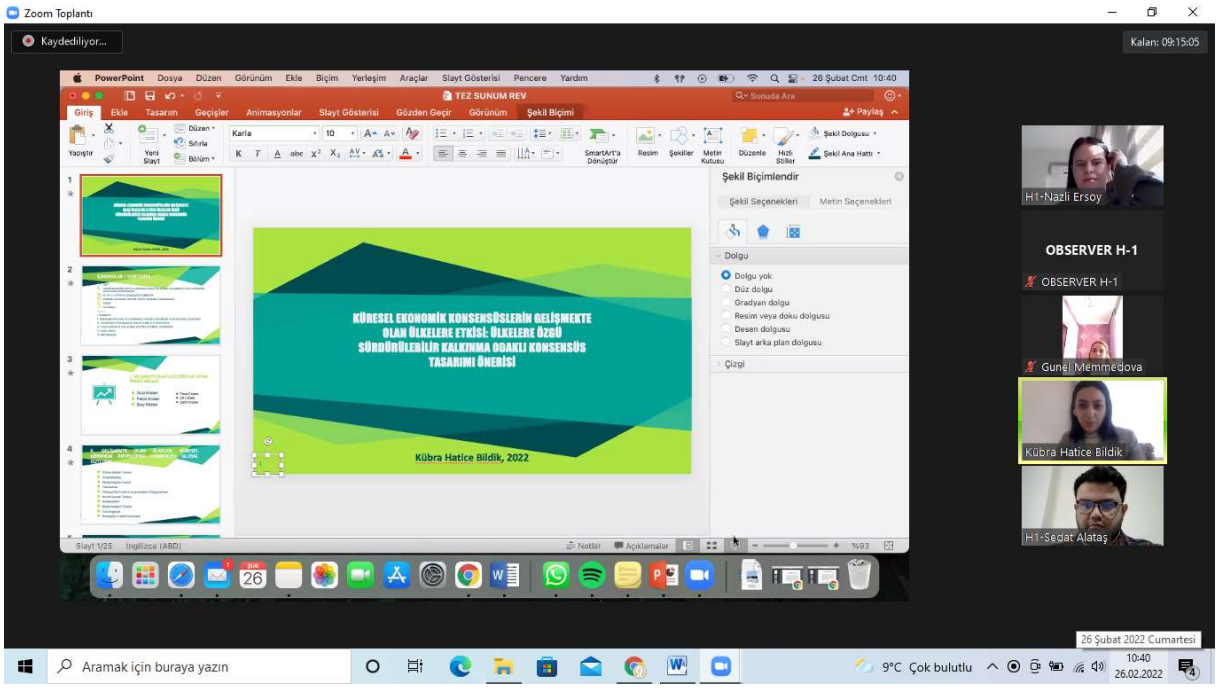

Kaydediliyor...
SESSION 3 HALL 3 NAMAN K MANKA... ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 08:39:06
Görünüm
docs.google.com/pres
ODR
ODR Mechanism:
A Possible Solution for better
Business Administration in
E-Commerce
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Ifeoluwa Abulude
SESSION 3 HAL...
SESSION 3 HALL 3 NAMAN K MANKAD
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUADNI
Sesi aç
Videoyu Başlat
10
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

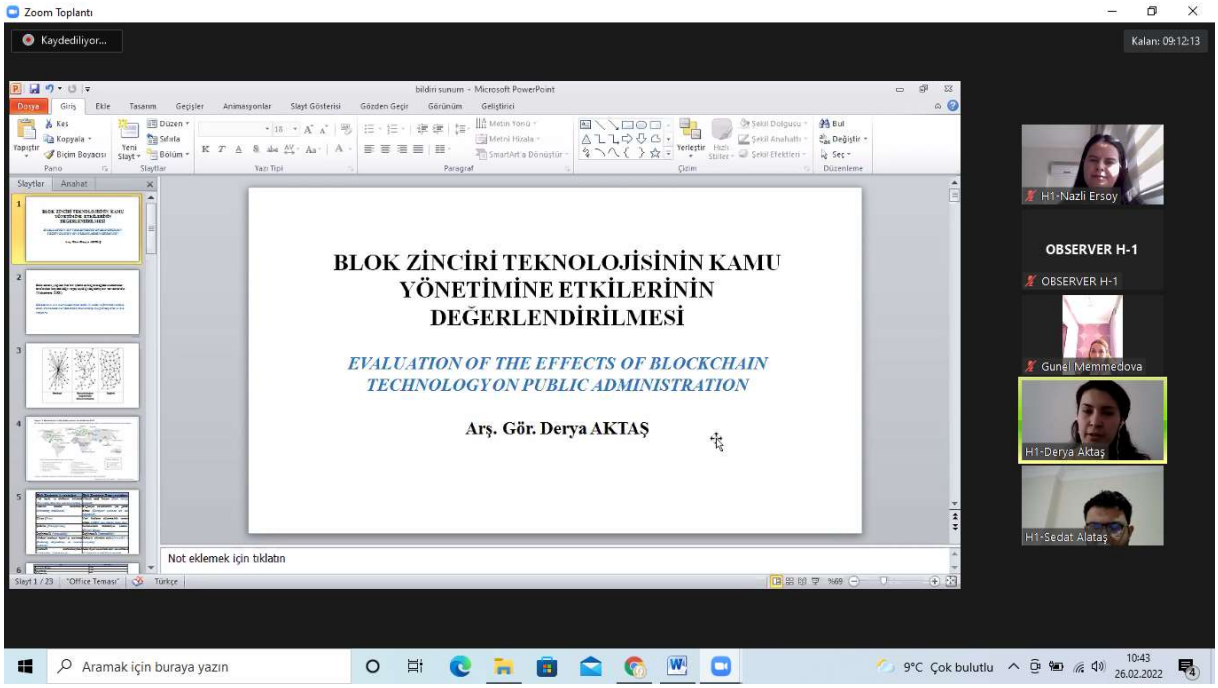

Kaydediliyor...
Kalan: 08:31:24
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Ifeoluwa Abulude
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUA...
ABDALLAH
ABDALLAH
Hall 3- Urvish Joshi

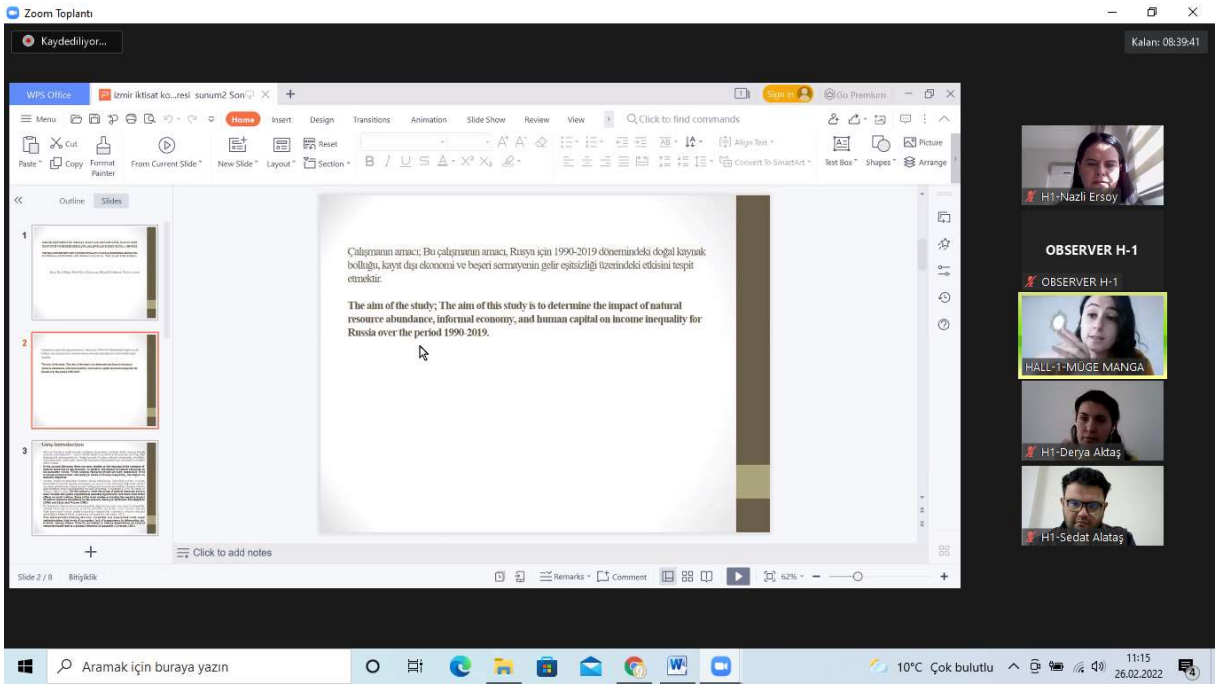

Kaydediliyor...
Hall 3- Urvish Joshi ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 08:19:53
Görünüm
Maternity Benefit Act, 1961
The Objects of the Act are :
(1) To protect the Dignity of Motherhood
the complete maternity benefits to the W
Child, when she is not able to perform h
her health condition.
(2) Every Pregnant working women in a
Establishment are eligible for Maternity
(3) To regulate the employment of wome
in such establishm
(i.e. 12 weeks)befo
Hall-3 Observer
Hall-3 Observer
Hall 3- Urvish Joshi
Ifeoluwa Abulude
Ifeoluwa Abulude
SESSION-3, HA...
SESSION-3, HALL-3 Maha MOUA...
1 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
6
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Kaydediliyor...
Hilal Kamer ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kalan: 09:55:32
Görünüm
İzmir iktisat Kongre Sunum
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ EKONOMİ
OKURYAZARLILIĞININ İNCELENMESİ / INVESTIGATION
OF THE ECONOMIC LITERACY OF HEALTHCARE
PROFESSIONALS
Hazırlayanlar /
Prepared by
Dr. Öğr. Üyesi Hilal Kamer
Dr. Öğr. Üyesi A. Yunus Sarıyıldız
Dr. Öğr. Üyesi Burhanettin Uysal
Not eklemek için tıklayın
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
Gunel Memmedova
H1-Derya Aktaş
H1-Sedat Alataş
Hilal Kamer
2 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
7
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık

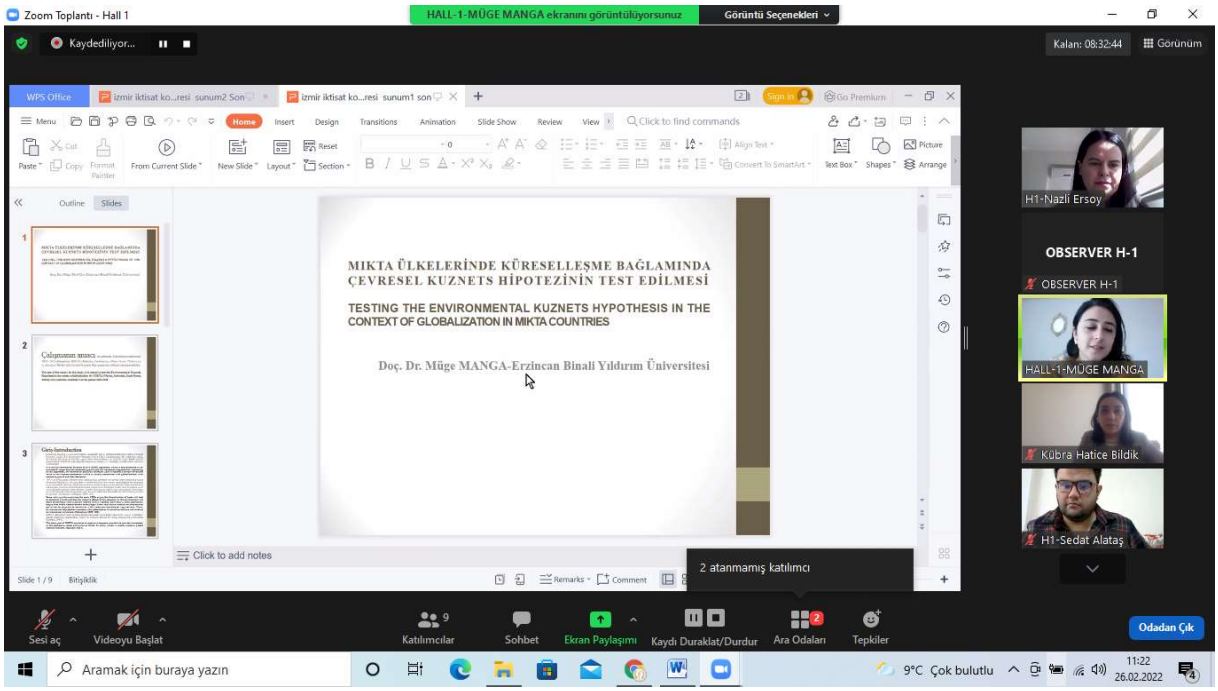

Zoom Toplantı - Hall 1
H1-Nazli Ersoy ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kaydediliyor...
Kalan: 09:41:47
Görünüm
ENTEGRE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMI İLE AKILLI TELEFON SEÇİMİ
AN INTEGRATED MULTI-CRITERIA DECISION MAKING APPROACH FOR SELECTING THE SMARTPHONE
Nazlı ERSOY
Kilis 7 Aralık University - Research Assistant Dr.
Not eklemek için tıklatın
2 atanmamış katılımcı
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
Gunel Memmedova
H1-Derya Aktaş
H1-Sedat Alataş
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
26 Şubat 2022 Cumartesi
Aramak için buraya yazın
9°C
10:13
26.02.2022

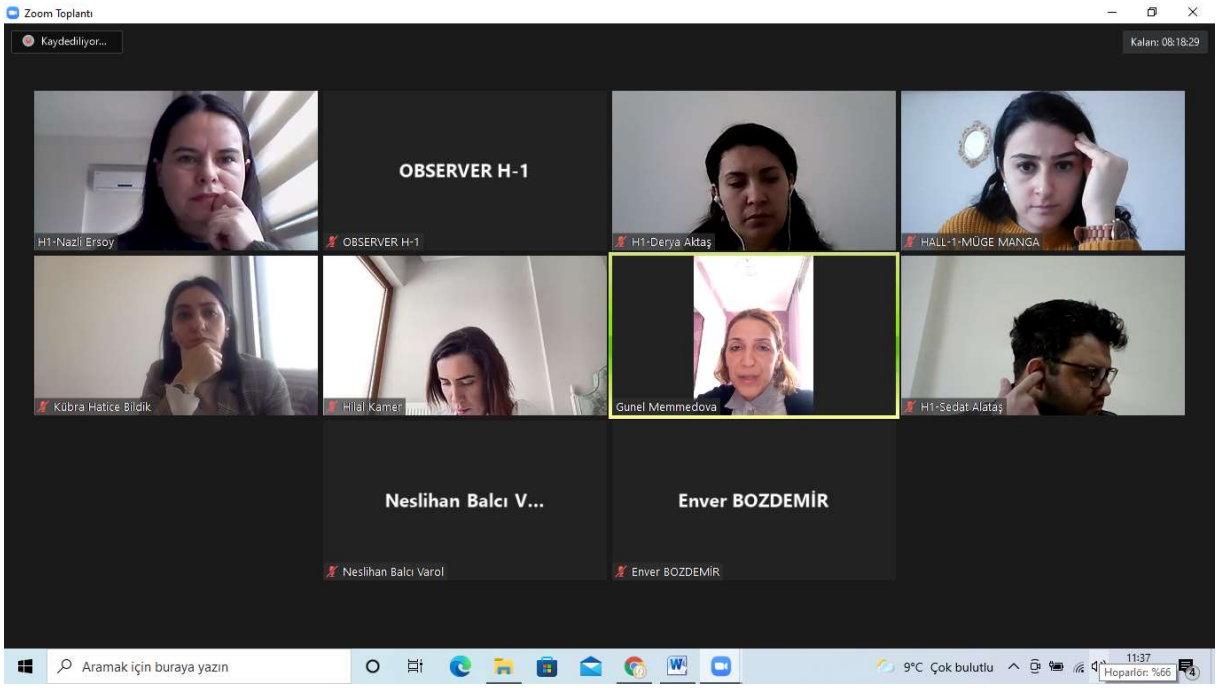

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:27:43
MENA Bölgesinde Çevresel Bozulmanın Belirleyicileri: Finansal Gelişmenin Rolü
Sedat Alataş
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
sedat.alatas@adu.edu.tr
25 Şubat 2022
Not eklemek için tıklayın
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
Gunel Memmedova
H1-Derya Aktaş
H1-Sedat Alataş
Aramak için buraya yazın
9°C Çok bulutlu
10:27
26.02.2022

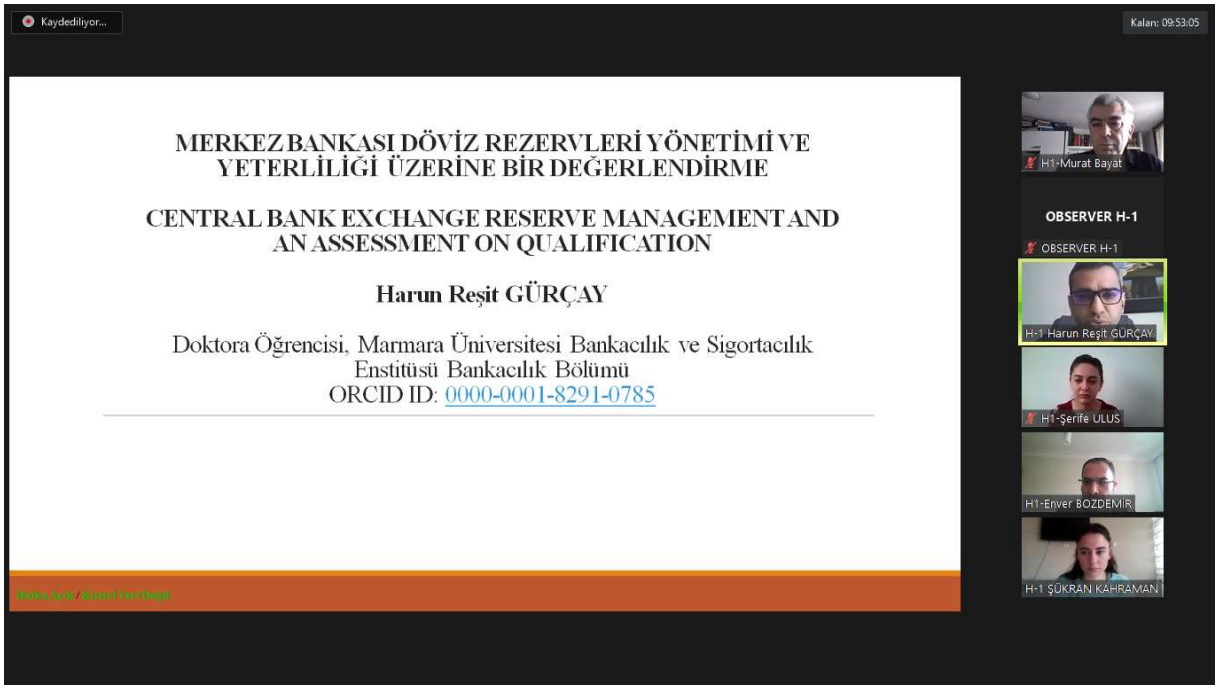

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:15:05
KÜRESEL EKONOMİK KONSENSÜSLERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİSİ: ÜLKELERE ÖZGÜ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI KONSENSÜS TASARIMI ÖNERİSİ
Kübra Hatice Bildik, 2022
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
Gunel Memmedova
Kübra Hatice Bildik
H1-Sedat Alataş
26 Şubat 2022 Cumartesi
Aramak için buraya yazın
9°C Çok bulutlu
10:40
26.02.2022

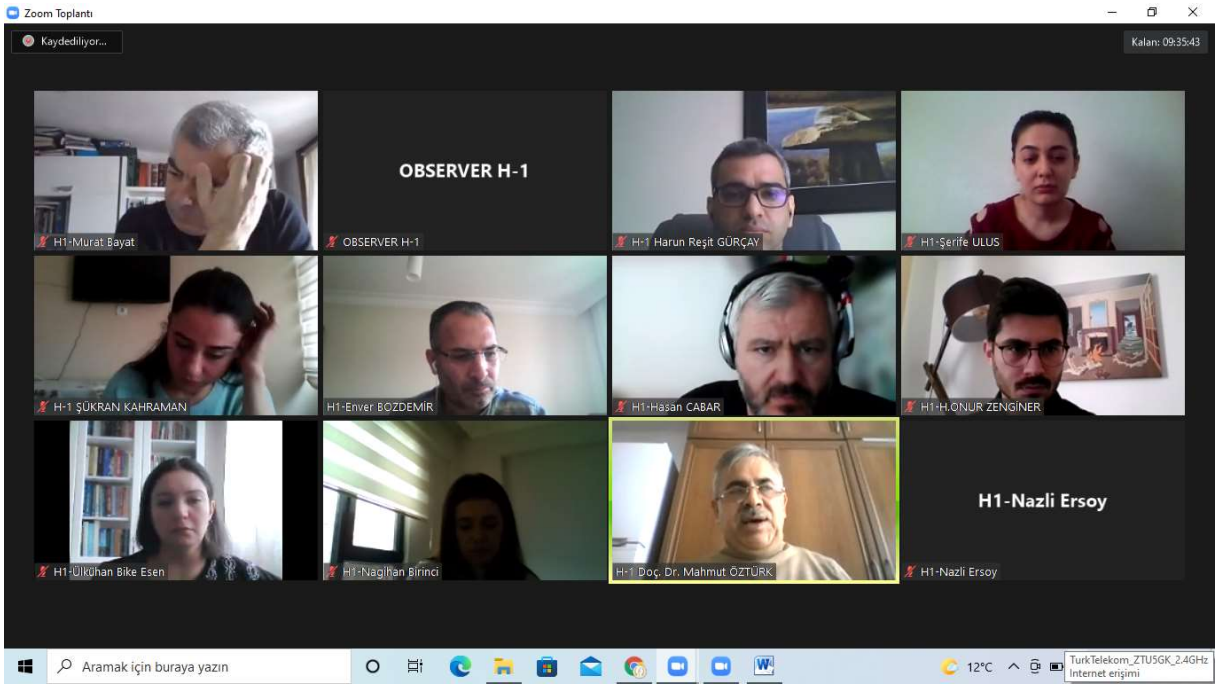

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:12:13
BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN KAMU YÖNETİMİNE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF THE EFFECTS OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ON PUBLIC ADMINISTRATION
Arş. Gör. Derya AKTAŞ
Not eklemek için tıklatın
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
Gunel Memmedova
H1-Derya Aktaş
H1-Sedat Alataş
Aramak için buraya yazın
9°C Çok bulutlu
10:43
26.02.2022

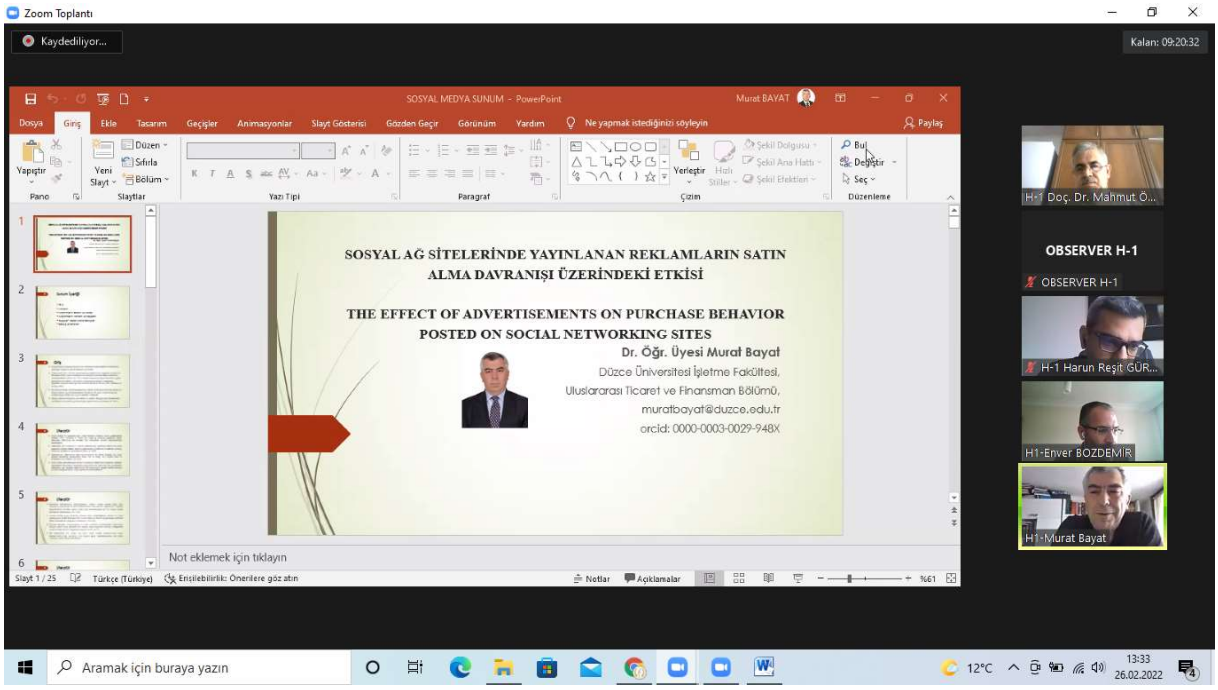

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:39:41
Çalışmanın amacı; Bu çalışmanın amacı, Rusya için 1990-2019 dönemindeki doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermayenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini tespit etmektir.
The aim of the study; The aim of this study is to determine the impact of natural resource abundance, informal economy, and human capital on income inequality for Russia over the period 1990-2019.
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
HALL-1-MÜGE MANGA
H1-Derya Aktaş
H1-Sedat Alataş
Aramak için buraya yazın
10°C Çok bulutlu
11:15
26.02.2022

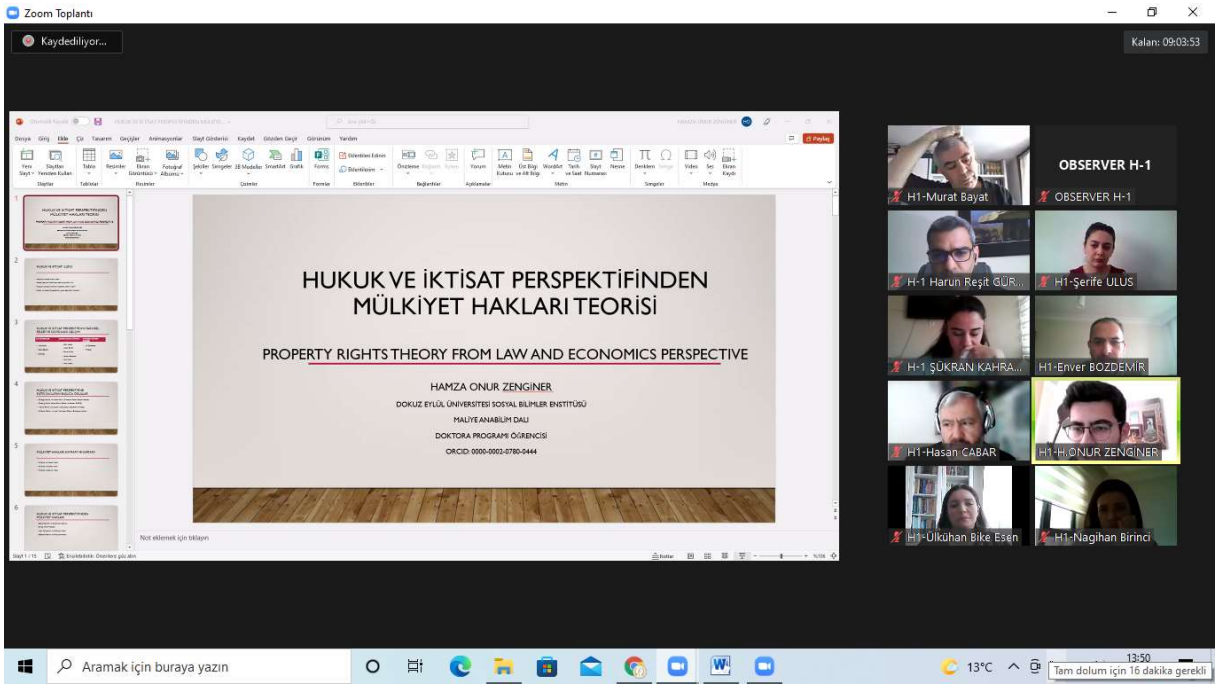

Zoom Toplantı - Hall 1
HALL-1-MÜGE MANGA ekranını görüntülüyorsunuz
Görüntü Seçenekleri
Kaydediliyor...
Kalan: 08:32:44
Görünüm
MIKTA ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ÇEVRESEL KUZNETS HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ
TESTING THE ENVIRONMENTAL KUZNETS HYPOTHESIS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION IN MIKTA COUNTRIES
Doç. Dr. Müge MANGA-Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
HALL-1-MÜGE MANGA
Kübra Hatice Bildik
H1-Sedat Alataş
2 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odaları
Tepkiler
Odadan Çık
Aramak için buraya yazın
9°C Çok bulutlu
11:22
26.02.2022

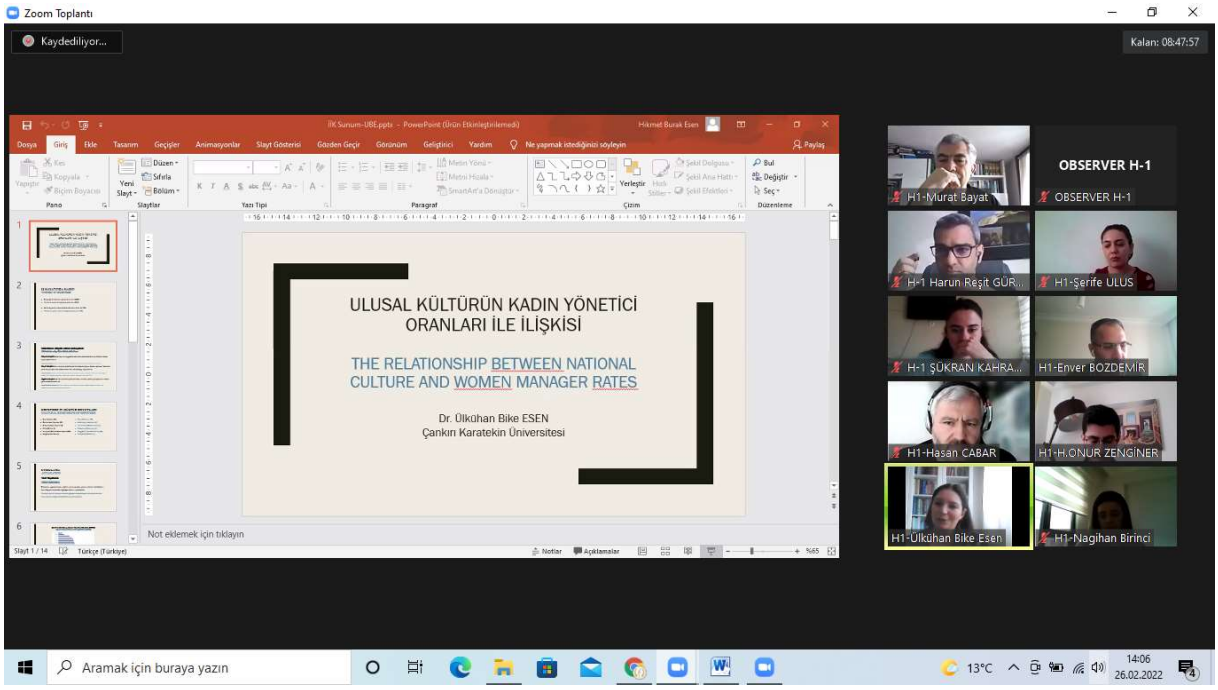

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:18:29
H1-Nazli Ersoy
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1-Derya Aktaş
HALL-1-MÜGE MANGA
Kübra Hatice Bildik
Hilal Kamer
Günel Memmedova
H1-Sedat Alataş
Neslihan Balcı V...
Neslihan Balcı Varol
Enver BOZDEMİR
Enver BOZDEMİR
Aramak için buraya yazın
9°C Çok bulutlu
11:37
Hoparlör: %66

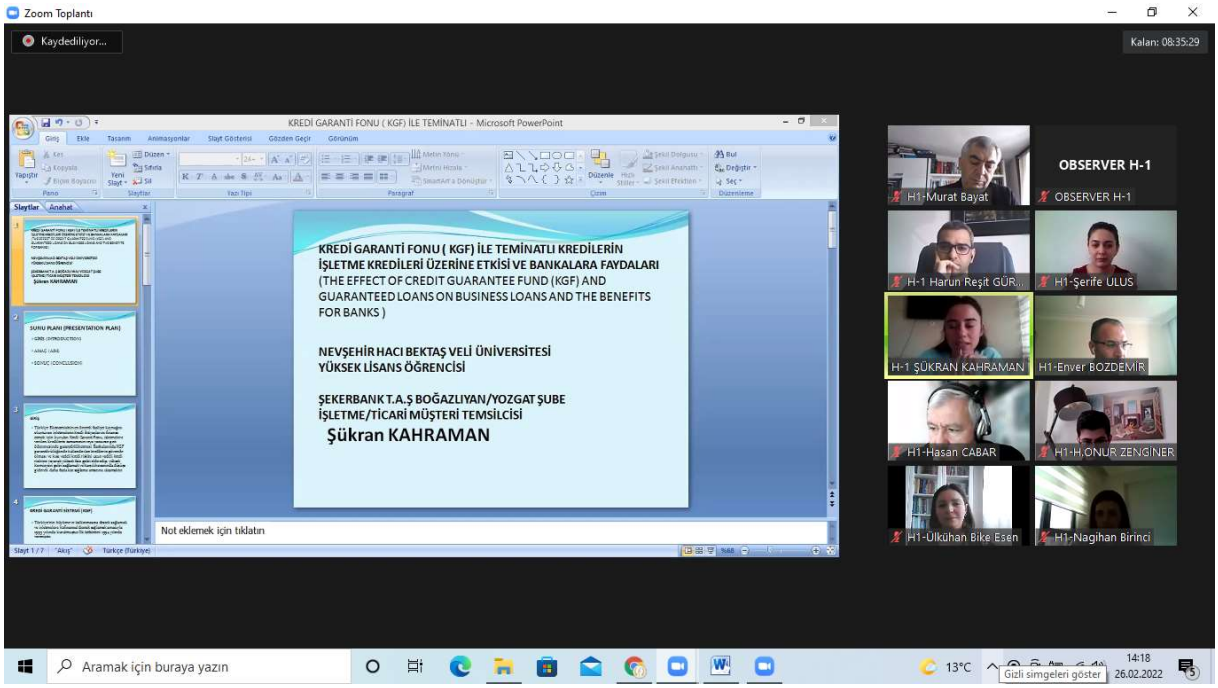

Kaydediliyor...
Kalan: 09:53:05
MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ YÖNETİMİ VE YETERLİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
CENTRAL BANK EXCHANGE RESERVE MANAGEMENT AND AN ASSESSMENT ON QUALIFICATION
Harun Reşit GÜRÇAY
Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-8291-0785
H1-Murat Bayat
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H-1 Harun Reşit GÜRÇAY
H1-Şerife ULUS
H1-Enver BOZDEMİR
H-1 ŞÜKRAN KAHRAMAN

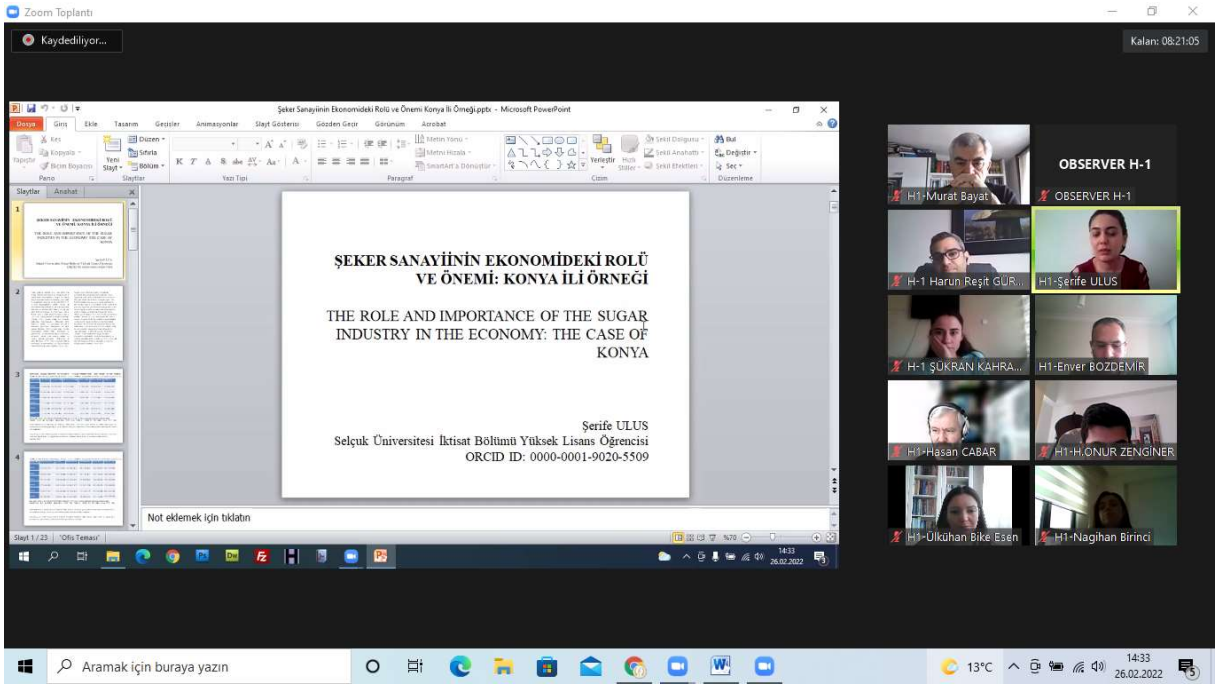

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:35:43
H1-Murat Bayat
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H-1 Harun Reşit GÜRÇAY
H1-Şerife ULUS
H-1 ŞÜKRAN KAHRAMAN
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Nagihan Birinci
H-1 Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
H1-Nazli Ersoy
H1-Nazli Ersoy
Aramak için buraya yazın
12°C
TurkTelekom_ZTU5GK_2.4GHz
İnternet erişimi

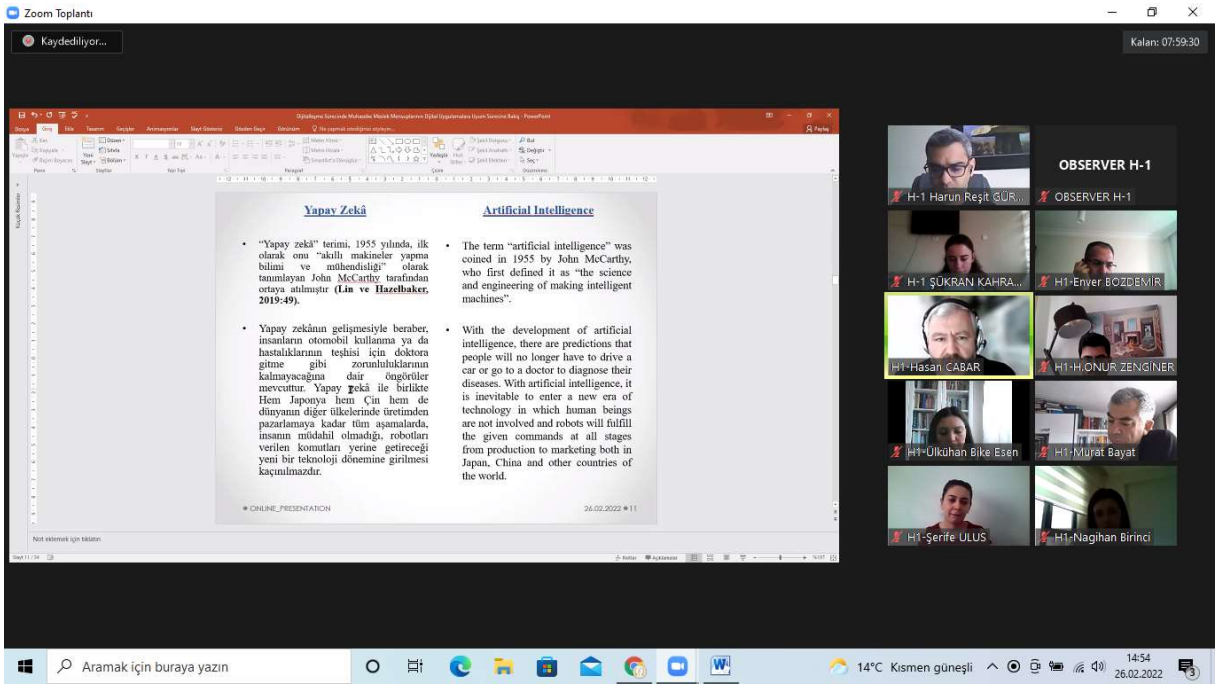

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:20:32
SOSYAL MEDYA SUNUM - PowerPoint
Murat BAYAT
SOSYAL AĞ SİTELERİNDE YAYINLANAN REKLAMLARIN SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
THE EFFECT OF ADVERTISEMENTS ON PURCHASE BEHAVIOR POSTED ON SOCIAL NETWORKING SITES
Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayat
Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü,
muratbayat@duzce.edu.tr
orcid: 0000-0003-0029-948X
Not eklemek için tıklayın
H-1 Doç. Dr. Mahmut Ö...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H-1 Harun Reşit GÜR...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Murat Bayat
Aramak için buraya yazın
12°C
13:33
26.02.2022

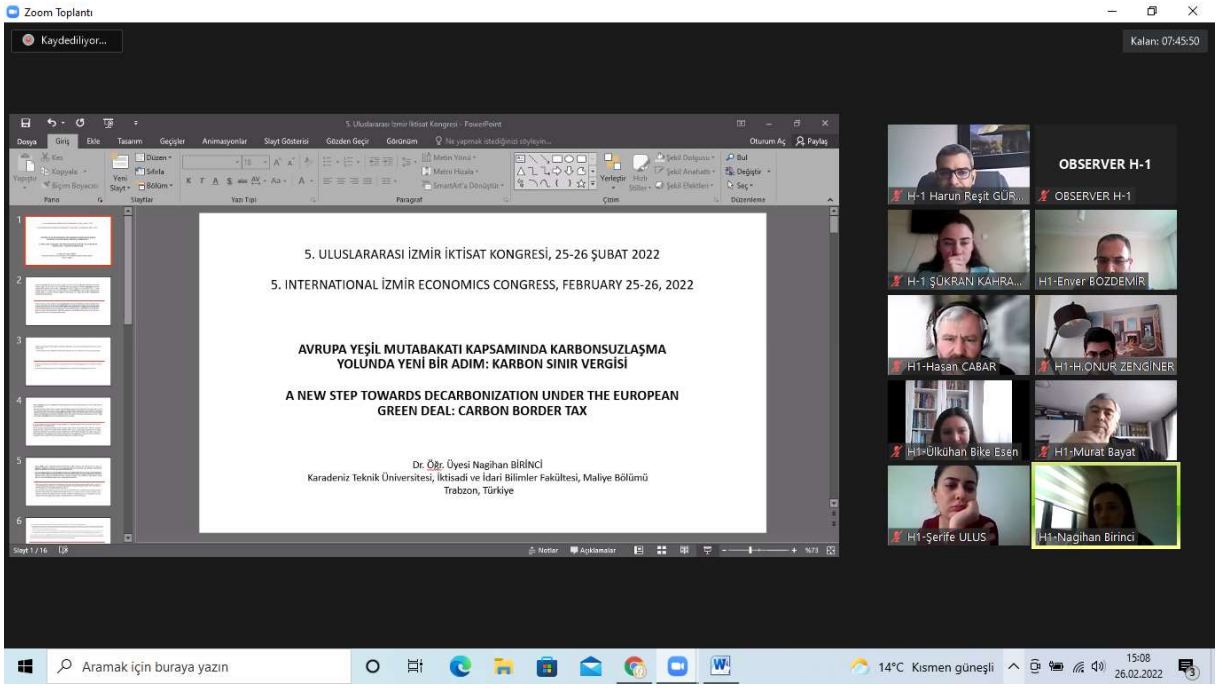

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:03:53
HUKUK VE İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN
MÜLKİYET HAKLARI TEORİSİ
PROPERTY RIGHTS THEORY FROM LAW AND ECONOMICS PERSPECTIVE
HAMZA ONUR ZENGİNER
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI ÖĞRENCİSİ
ORCID: 0000-0002-6780-0444
OBSERVER H-1
H1-Murat Bayat
H-1 Harun Reşit GÜR...
H1-Şerife ULUS
H-1 ŞÜKRAN KAHRA...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
13°C
13:50
Tam dolum için 16 dakika gerekli

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:47:57
ULUSAL KÜLTÜRÜN KADIN YÖNETİCİ
ORANLARI İLE İLİŞKİSİ
THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL
CULTURE AND WOMEN MANAGER RATES
Dr. Ülkühan Bike ESEN
Çankırı Karatekin Üniversitesi
OBSERVER H-1
H1-Murat Bayat
H-1 Harun Reşit GÜR...
H1-Şerife ULUS
H-1 ŞÜKRAN KAHRA...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
13°C
14:06
26.02.2022

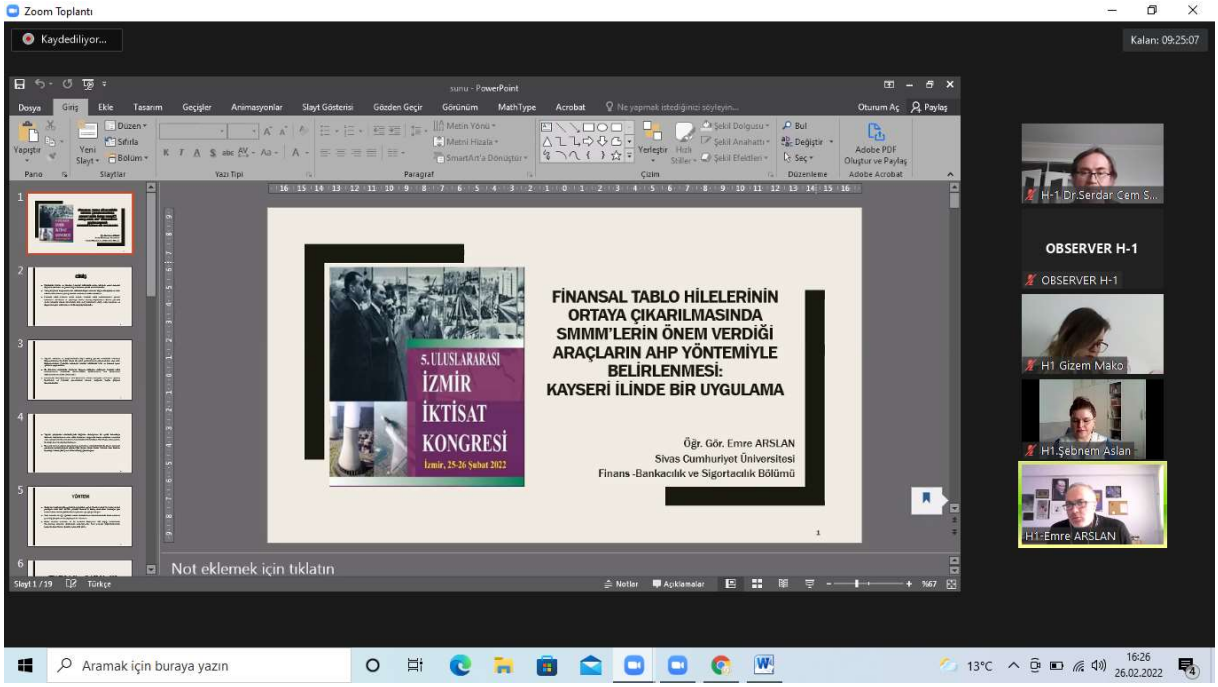

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:35:29
KREDİ GARANTİ FONU (KGF) İLE TEMİNATLI - Microsoft PowerPoint
KREDİ GARANTİ FONU (KGF) İLE TEMİNATLI KREDİLERİN İŞLETME KREDİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ VE BANKALARA FAYDALARI
(THE EFFECT OF CREDIT GUARANTEE FUND (KGF) AND GUARANTEED LOANS ON BUSINESS LOANS AND THE BENEFITS FOR BANKS)
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ
ŞEKERBANK T.A.Ş BOĞAZLIYAN/YOZGAT ŞUBE İŞLETME/TİCARİ MÜŞTERİ TEMSİLCİSİ
Şükran KAHRAMAN
Not eklemek için tıklatın
OBSERVER H-1
H1-Murat Bayat
H-1 Harun Reşit GÜR...
H1-Şerife ULUS
H-1 ŞÜKRAN KAHRAMAN
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
13°C
Gizli simgeleri göster
14:18
26.02.2022

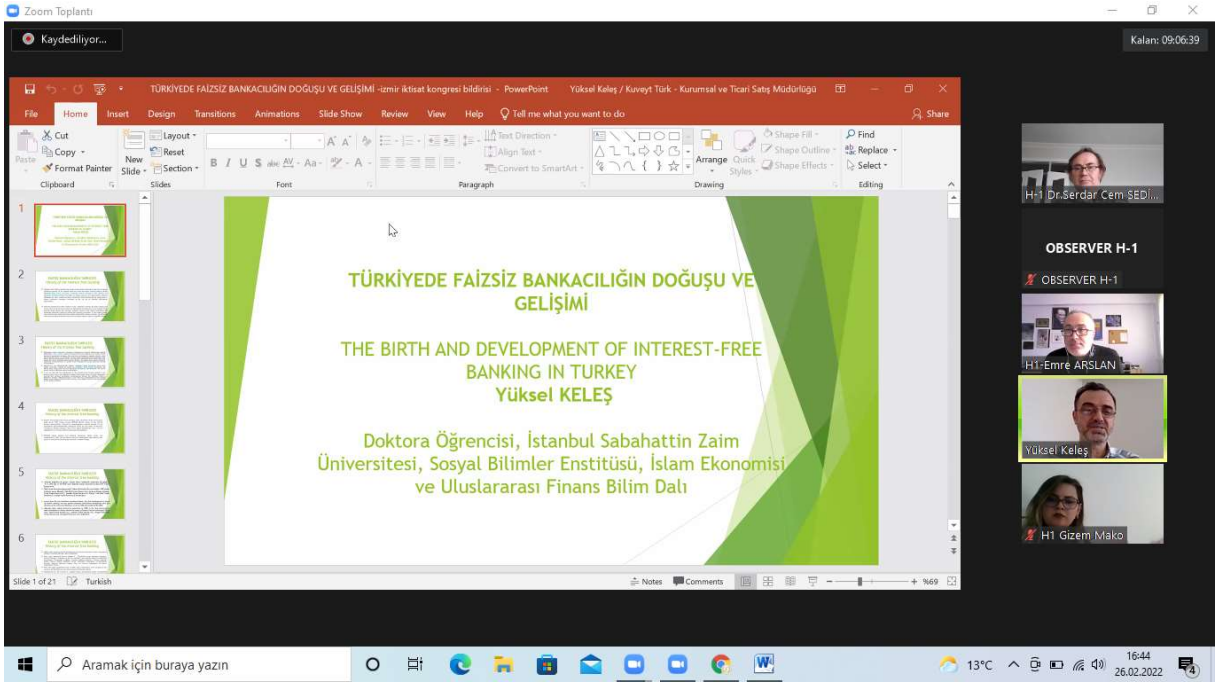

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:21:05
ŞEKER SANAYİİNİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ
THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE SUGAR INDUSTRY IN THE ECONOMY: THE CASE OF KONYA
Şerife ULUS
Selçuk Üniversitesi İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: 0000-0001-9020-5509
Not eklemek için tıklatın
OBSERVER H-1
H1-Murat Bayat
H-1 Harun Reşit GÜR...
H1-Şerife ULUS
H-1 ŞÜKRAN KAHRA...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
13°C
14:33
26.02.2022

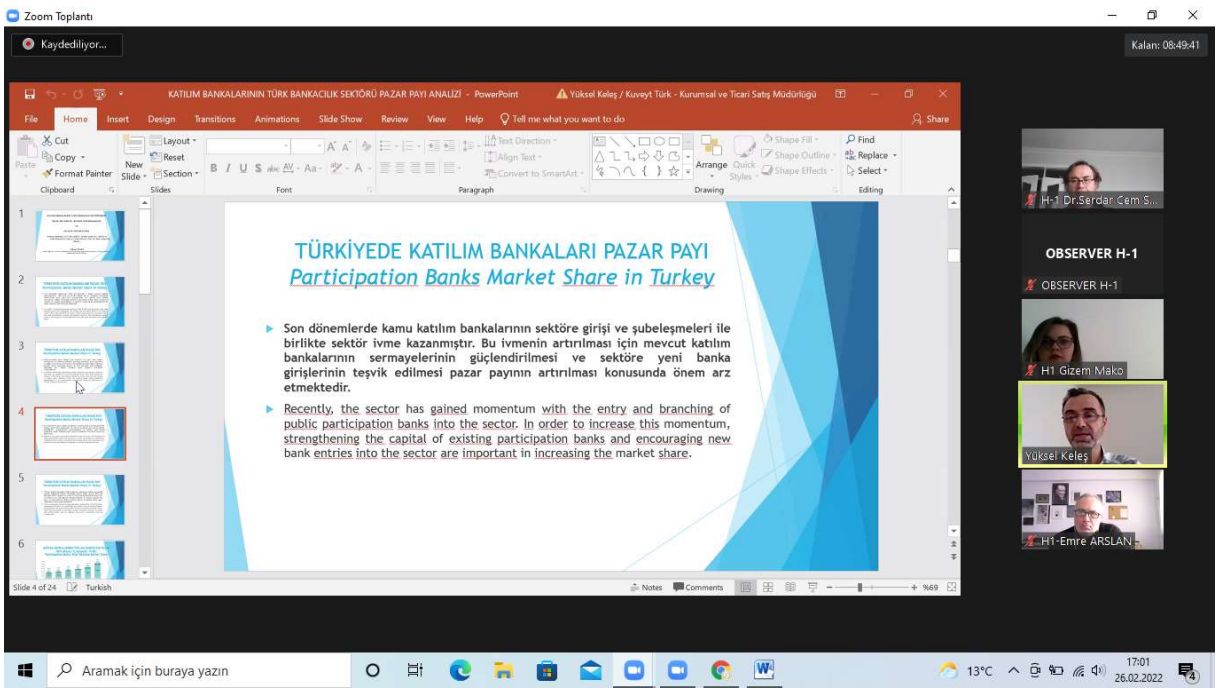

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 07:59:30
Yapay Zekâ
Artificial Intelligence
"Yapay zekâ" terimi, 1955 yılında, ilk olarak onu "akıllı makineler yapma bilimi ve mühendisliği" olarak tanımlayan John McCarthy tarafından ortaya atılmıştır (Lin ve Hazelbaker, 2019:49).
Yapay zekânın gelişmesiyle beraber, insanların otomobil kullanma ya da hastalıklarının teşhisi için doktora gitme gibi zorunluluklarının kalmayacağına dair öngörüler mevcuttur. Yapay zekâ ile birlikte Hem Japonya hem Çin hem de dünyanın diğer ülkelerinde üretimden pazarlamaya kadar tüm aşamalarda, insanın müdahil olmadığı, robotları verilen komutları yerine getireceği yeni bir teknoloji dönemine girilmesi kaçınılmazdır.
The term "artificial intelligence" was coined in 1955 by John McCarthy, who first defined it as "the science and engineering of making intelligent machines".
With the development of artificial intelligence, there are predictions that people will no longer have to drive a car or go to a doctor to diagnose their diseases. With artificial intelligence, it is inevitable to enter a new era of technology in which human beings are not involved and robots will fulfill the given commands at all stages from production to marketing both in Japan, China and other countries of the world.
ONLINE_PRESENTATION
26.02.2022 11
OBSERVER H-1
H-1 Harun Reşit GÜR...
H-1 ŞÜKRAN KAHRA...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Murat Bayat
H1-Şerife ULUS
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
14°C Kısmen güneşli
14:54
26.02.2022

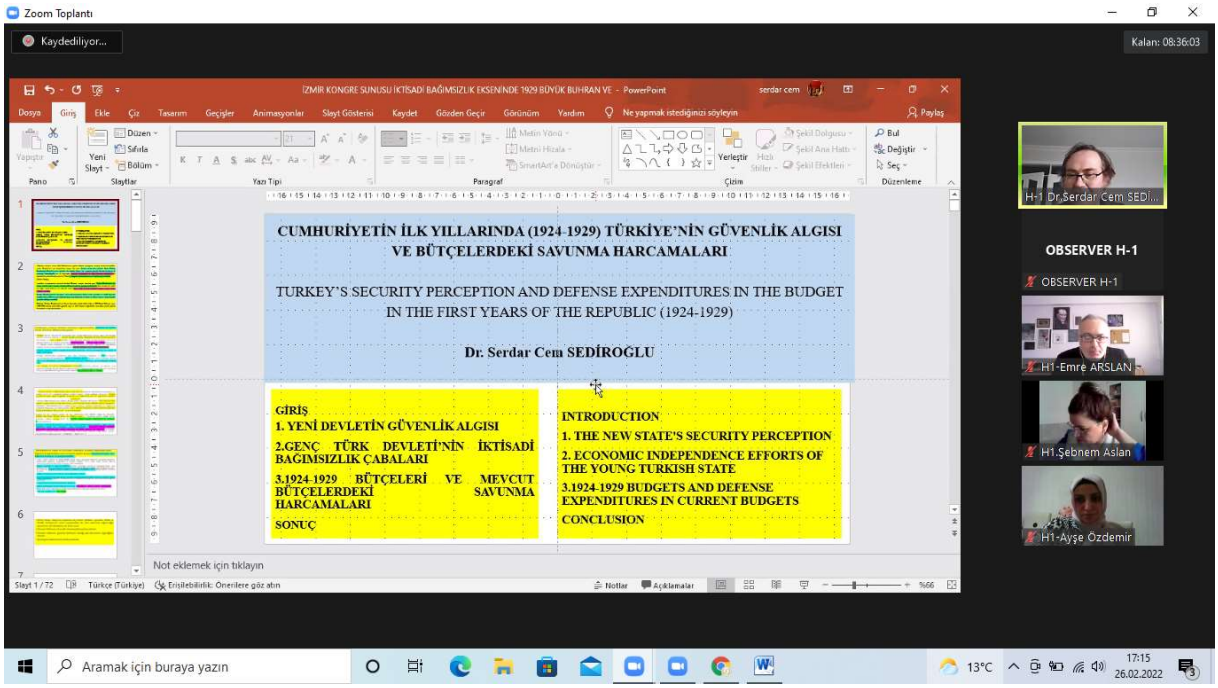

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 07:45:50
5. ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ, 25-26 ŞUBAT 2022
5. INTERNATIONAL İZMİR ECONOMICS CONGRESS, FEBRUARY 25-26, 2022
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI KAPSAMINDA KARBONSUZLAŞMA YOLUNDA YENİ BİR ADIM: KARBON SINIR VERGİSİ
A NEW STEP TOWARDS DECARBONIZATION UNDER THE EUROPEAN GREEN DEAL: CARBON BORDER TAX
Dr. Öğr. Üyesi Nagihan BİRİNCİ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü
Trabzon, Türkiye
OBSERVER H-1
H-1 Harun Reşit GÜR...
H-1 ŞÜKRAN KAHRA...
H1-Enver BOZDEMİR
H1-Hasan CABAR
H1-H.ONUR ZENGİNER
H1-Ülkühan Bike Esen
H1-Murat Bayat
H1-Şerife ULUS
H1-Nagihan Birinci
Aramak için buraya yazın
14°C Kısmen güneşli
15:08
26.02.2022

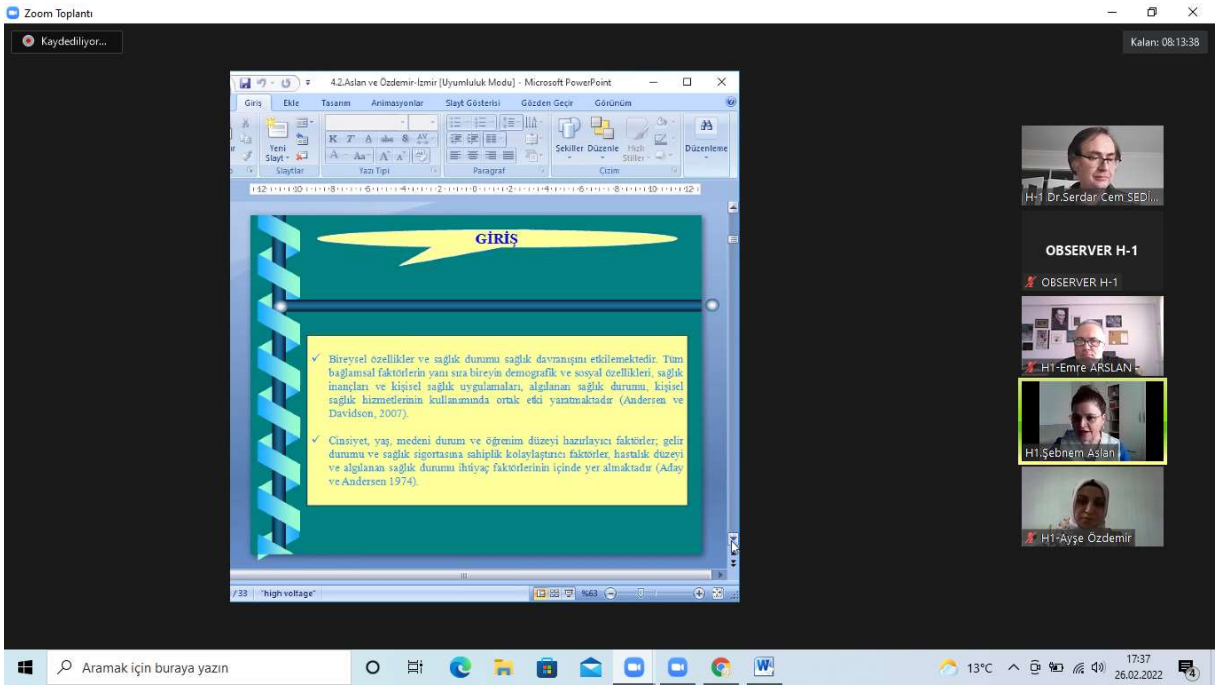

Kaydediliyor...
Kalan: 09:47:08
5. Uluslararası İzmir İktisat Kongresi - Microsoft PowerPoint
YENİ ULUSLARARASI DÜZENDE BİR ALTERNATİF ARAYIŞI: BRICS KALKINMA BANKASI
PURSUING AN ALTERNATIVE IN THE NEW INTERNATIONAL ORDER: BRICS DEVELOPMENT BANK
Dr. Orhan CENGİZ
(Çukurova Üniversitesi)
5. INTERNATIONAL İZMİR ECONOMICS CONGRESS
February 25-26, 2022
Not eklemek için tıklatın
H1-Dr.Serdar Cem S...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1-Orhan CENGİZ
H1 Gizem Mako
H1.Şebnem Aslan
Yüksel Keleş

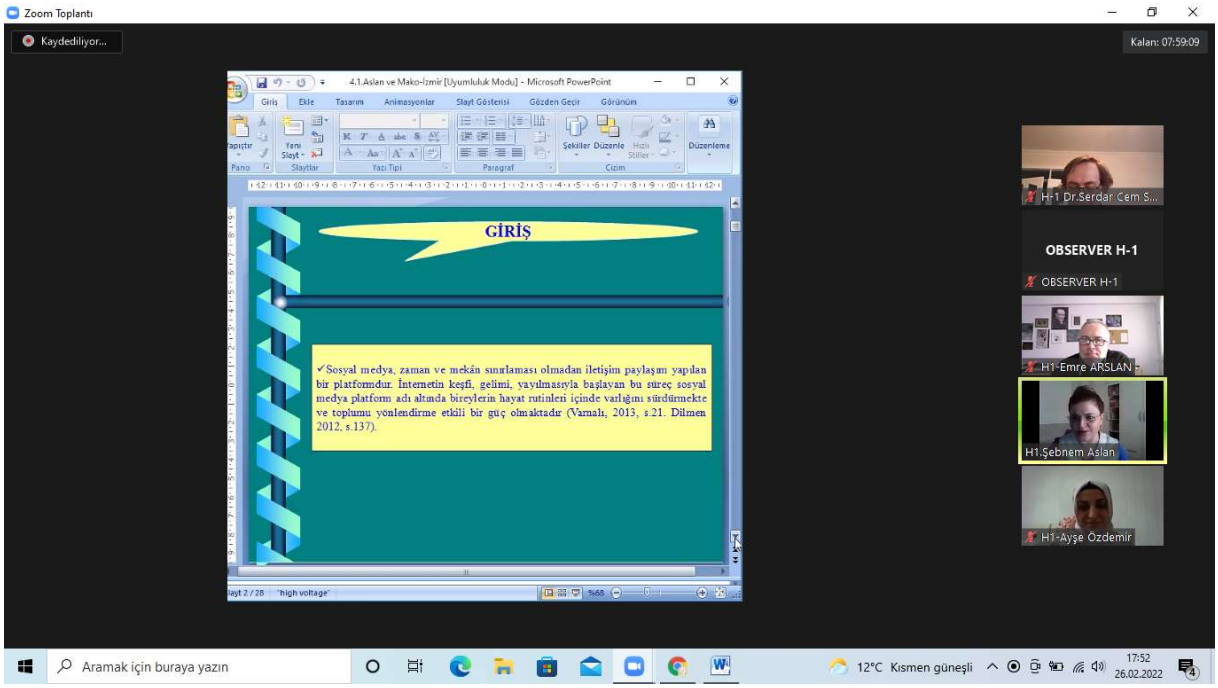

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:25:07
sunu - PowerPoint
5. ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
İzmir, 25-26 Şubat 2022
FİNANSAL TABLO HİLELERİNİN ORTAYA ÇIKARILMASINDA SMMM'LERİN ÖNEM VERDİĞİ ARAÇLARIN AHP YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ: KAYSERİ İLİNDE BİR UYGULAMA
Öğr. Gör. Emre ARSLAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Finans -Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
Not eklemek için tıklatın
H1-Dr.Serdar Cem S...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1 Gizem Mako
H1.Şebnem Aslan
H1-Emre ARSLAN
Aramak için buraya yazın
13°C
16:26
26.02.2022

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 09:06:39
TÜRKİYEDE FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ -izmir iktisat kongresi bildirisi - PowerPoint
Yüksel Keleş / Kuveyt Türk - Kurumsal ve Ticari Satış Müdürlüğü
TÜRKİYEDE FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ
THE BIRTH AND DEVELOPMENT OF INTEREST-FREE BANKING IN TURKEY
Yüksel KELEŞ
Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı
H-1 Dr.Serdar Cem SEDİ...
OBSERVER H-1
H1-Emre ARSLAN
Yüksel Keleş
H1 Gizem Mako
Aramak için buraya yazın
13°C
16:44
26.02.2022

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:49:41
KATILIM BANKALARININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PAZAR PAYI ANALİZİ - PowerPoint
Yüksel Keleş / Kuveyt Türk - Kurumsal ve Ticari Satış Müdürlüğü
TÜRKİYEDE KATILIM BANKALARI PAZAR PAYI
Participation Banks Market Share in Turkey
Son dönemlerde kamu katılım bankalarının sektöre girişi ve şubeleşmeleri ile birlikte sektör ivme kazanmıştır. Bu ivmenin artırılması için mevcut katılım bankalarının sermayelerinin güçlendirilmesi ve sektöre yeni banka girişlerinin teşvik edilmesi pazar payının artırılması konusunda önem arz etmektedir.
Recently, the sector has gained momentum with the entry and branching of public participation banks into the sector. In order to increase this momentum, strengthening the capital of existing participation banks and encouraging new bank entries into the sector are important in increasing the market share.
H-1 Dr.Serdar Cem S...
OBSERVER H-1
H1 Gizem Mako
Yüksel Keleş
H1-Emre ARSLAN
Aramak için buraya yazın
13°C
17:01
26.02.2022

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:36:03
İZMİR KONGRE SUNUSU İKTİSADİ BAĞIMSIZLIK EKSENİNDE 1929 BÜYÜK BUHRAN VE - PowerPoint
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA (1924-1929) TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI VE BÜTÇELERDEKİ SAVUNMA HARCAMALARI
TURKEY'S SECURITY PERCEPTION AND DEFENSE EXPENDITURES IN THE BUDGET IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC (1924-1929)
Dr. Serdar Cem SEDİROĞLU
GİRİŞ
1. YENİ DEVLETİN GÜVENLİK ALGISI
2.GENÇ TÜRK DEVLETİ'NİN İKTİSADİ BAĞIMSIZLIK ÇABALARI
3.1924-1929 BÜTÇELERİ VE MEVCUT SAVUNMA BÜTÇELERDEKİ HARCAMALARI
SONUÇ
INTRODUCTION
1. THE NEW STATE'S SECURITY PERCEPTION
2. ECONOMIC INDEPENDENCE EFFORTS OF THE YOUNG TURKISH STATE
3.1924-1929 BUDGETS AND DEFENSE EXPENDITURES IN CURRENT BUDGETS
CONCLUSION
Not eklemek için tıklayın
H-1 Dr.Serdar Cem SEDİ...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1-Emre ARSLAN
H1.Şebnem Aslan
H1-Ayşe Özdemir
Aramak için buraya yazın
13°C
17:15
26.02.2022

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 08:13:38
4.2.Aslan ve Özdemir-İzmir [Uyumluluk Modu] - Microsoft PowerPoint
GİRİŞ
Bireysel özellikler ve sağlık durumu sağlık davranışını etkilemektedir. Tüm bağlamsal faktörlerin yanı sıra bireyin demografik ve sosyal özellikleri, sağlık inançları ve kişisel sağlık uygulamaları, algılanan sağlık durumu, kişisel sağlık hizmetlerinin kullanımında ortak etki yaratmaktadır (Andersen ve Davidson, 2007).
Cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğrenim düzeyi hazırlayıcı faktörler; gelir durumu ve sağlık sigortasına sahiplik kolaylaştırıcı faktörler, hastalık düzeyi ve algılanan sağlık durumu ihtiyaç faktörlerinin içinde yer almaktadır (Aday ve Andersen 1974).
H-1 Dr.Serdar Cem SEDİ...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1-Emre ARSLAN
H1.Şebnem Aslan
H1-Ayşe Özdemir
Aramak için buraya yazın
13°C
17:37
26.02.2022

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Kalan: 07:59:09
4.1.Aslan ve Mako-İzmir [Uyumluluk Modu] - Microsoft PowerPoint
GİRİŞ
✓Sosyal medya, zaman ve mekân sınırlaması olmadan iletişim paylaşım yapılan bir platformdur. İnternetin keşfi, gelimi, yayılmasıyla başlayan bu süreç sosyal medya platform adı altında bireylerin hayat rutinleri içinde varlığını sürdürmekte ve toplumu yönlendirme etkili bir güç olmaktadır (Varnalı, 2013, s.21. Dilmen 2012, s.137).
H-1 Dr.Serdar Cem S...
OBSERVER H-1
OBSERVER H-1
H1-Emre ARSLAN
H1.Şebnem Aslan
H1-Ayşe Özdemir
Aramak için buraya yazın
12°C Kısmen güneşli
17:52
26.02.2022

YEREL EKONOMİK KALKINMADA FİZİKİ VE BEŞERÎ ÖZELLİKLERİN YERİ

Ömer Faruk Aslan
Öğretim Görevlisi , Atatürk Üniversitesi İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Tarih boyunca ülkeler yönettiği alanlarda ülke gelirinin eşit biçimde tüm kesimlere aktarılmasını amaçlamıştır. Ancak çoğu zaman bunu başaramamıştır. Dolayısıyla ülke içinde gelirde adaletsiz biçimde dağılım söz konusu olmuştur. Bu sorunla mücadelede birçok farklı politikalar uygulanmıştır. Bir yörede başarılı olan politika diğer bölgelerde aynı sonuçlar elde edilememiştir. Özellikle uygulanan yörenin fiziki ve beşeri özelliklerin farklı olması uygulanan politikalarda aynı başarı elde edilememesine neden olmuştur. 20 yy. dan itibaren ülkeler bu sorunu gidermek amacıyla politikaların yapılması, uygulanması ve denetlenmesi aşamalarında bölgede bulunan sektör temsilcilerini, yerel idareyi, tedarikçileri, lojistik firmaları gibi üretimin gerçekleşmesi gerekli olan tüm kamu ve özel sektör temsilcilerini de sürecin içine alma amacına güdülmektedir. Böylece kalkınma politikaların yörede başarılı sonuçlar vermesi de sağlanmış olacaktır. Bu şekilde gerçekleşen politika sistemine Yerel Ekonomik Kalkınma denmiştir. Bir ülke nominal olarak büyüme gerçekleştirebilir. Ancak ülkede gerçekleşen büyüme ülkede bulunan tüm bireylerin refahında artmasına neden olmuyorsa kalkınma gerçekleşmeyecektir.

Küreselleşmeyle birlikte firmalar uluslararası faaliyet yapan ÇUŞ' lerle de rekabet etmek zorunda kalmıştır. Tüketicinin firmadan beklentileri de değişmiştir. Tüketiciler daha kaliteli malı daha ucuza alma eğilimine gitmiştir. Bu da firmaların belirli alanda uzmanlaşmaya gitmek zorunda bırakmıştır. Firmalar da kaliteli malı daha ucuza üretmek için hammaddeye daha yakın alanlarda konuşlanması söz konusudur. Firmalar üretim tesisini kurarken yörenin fiziki ve beşeri özelliklerine daha fazla önem vermeye başlayacaktır. Bu kapsamda çalışma bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcı açısından bir ön fizibilite çalışma özelliği taşıyacaktır.

Çalışmada Yerel Ekonomik Kalkınma kavramının tanımsal analizi, tarihsel gelişimi, geleneksel kalkınmayla olan farklılıkları, tarihsel olarak ortaya çıkaran gelişmelerden ve Yerel Ekonomik Kalkınma ile Fiziki ve Beşeri özellikleri arasındaki ilişkiden bahsedilecektir. Sonrasında Erzurum bölgesine ait fiziki ve beşeri özelliklere ait istatistiki bilgiler verilecektir. Bu kapsamda sektörlere ait verilerden elde edilen sonuçlar çerçevesinde uzmanlaşmaya müsait olan sektör hakkında bilgi verilecektir.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MESLEKİ EĞİTİM VE KALİTE 4.0 MODELİ DESTEĞİ İLE YAPILANDIRILMASI

THE HISTORY AND THE PRESENT OF VOCATIONAL EDUCATİON AND RESTRUCTURING SUPPORTED WITH QUALITY 4.0 MODEL

Şevkinaz Gümüşoğlu
Prof. Dr., Yaşar Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu Müdürü
https://orcid.org/0000-0001-8442-8167

ÖZET

Mesleki Eğitim çağlar boyunca insanların ilgisini çekmiş ve ihtiyaçların giderilmesindeki önemi vurgulanmış, ekonominin güç kaynaklarından biri olmuştur. Bilimle iç içe olan mesleki eğitimin şekillenme yolculuğu tarihin sayfalarında yerini almış ve gelecekte yapılması gerekenlere her zaman ışık tutmuştur. Türk Mesleki Eğitimi özellikle var olduğu toprakların konumu nedeniyle Avrupa ve Orta Asya ve Avrasya' daki gelişmeler çerçevesinde ele alınmalıdır. Avrupa eğitim tarihi araştırmaları antik çağlara uzanırken, Türklerin anavatanı Orta Asya' daki gelişmeler o dönemin yazıtlarına, sözlü anlatıların izlerine dayanmaktadır. 20. Yüzyılın son çeyreği ve 21. Yüzyıl ise Endüstri 4.0 ile değişen yeni meslekleri ve bunların eğitim sistemlerini ele alan araştırmalara konu olmuştur. Dijital çağın yansımaları eğitimi ve kalite yaklaşımlarını da etkilemiş, Eğitim 4.0 ve Kalite 4.0 gibi modellerin ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Yaşar Üniversitesi eğitim sistemi 2013 yılından beri dijitalizasyon teknolojileri ile desteklemiş ve gerekli alt yapıları kurmuştur. COVİD 19 pandemi sürecinde tüm üniversitede hızla online eğitim uygulamalarına geçilmiştir. YÜ MYO ilk günden itibaren bu çalışmaların uygulanmasında öncü olma çabasını sürdürmüş ve süreçlerini Kalite 4.0 boyutlarını dikkate alarak kurgulamıştır. Çalışmada Kalite 4.0 a ilişkin 11 boyut ve 55 alt kırılım çerçevesinde mesleki eğitimin çevrim içi desteklenmesi ile ilgili ortaya konulan modelin araçları ve birimin kanıt bazlı kalite yönetimi konusundaki çabaları ele alınacaktır.

Anahtar kelime: Mesleki Eğitim, Kalite 4.0, Dijitilzasyon

SUMMARY
Throughout eras, vocational education captured humankind's interest, played a substantial role in fulfilling humanity's needs and has been one of the most powerful resources in economics. Shaping of vocational education, interwoven with science, has taken its place in the pages history and continues to shed light into how it will need to evolve and progress in the futureDue to its geographic position, vocational education in Turkey should be reviewed in context of developments in Europe, Central Asia and Eurasia. While studies on European history of education extends to Classical Era, developments in education in Central Asia, which is the homeland of Turkish history, is based upon historic inscriptions and verbal narratives of the era. On the other hand, last quarter of the 20th Century and the 21st Century have been the focal subject of research in terms of new vocations borne out of Industry 4.0 and new methods of education developed in response to these changes. Impacts of the digital age has influenced and shaped the approach to education and quality approaches, while also necessitating development of models such as Education 4.0 and Quality 4.0. Since xxxx, Yasar University has been supporting its education with digitalisation technologies and has established the infrastructure required to support these contemporary methods of education. During the global COVID-19 pandemic, all departments of Yasar University rapidly adopted online education methods. Yasar University Vocational School has persistently maintained its efforts to lead the way in implementing these studies and continues to implement all dimensions of Quality 4.0 in all its procedures This study reviews instruments of the educational model, supported by online methods, within the framework of Quality 4.0, its 11 dimeensions and 55 subdimensions, and will address the Vocational School's endeavours in evidence based quality manegement.

Key words: Vocational Education, Quality 4.0, Dijitalization

1. Eğitim ve Mesleki Eğitimin Tarihi

Eğitimin güç kaynağı pek çok yan kolla beslenen nehire benzeyen bilimdir, yaratıcı bilginin üreticisidir ve teknik koşuları, sürdürülebilir bilgi üretimini geliştirerek bilginin meyvelerini vereceği ortamı hazırlar. Bilgilerin kuramsal alt yapısının uygulamaya dönüştürülmesi ve insanlığa katkı vermesi, bu etkileşiminin eğitimle topluma yansıtılmasını gerektirir. 16. ve17. yüzyıllarda teorik ve pratik mekaniğin birlikte gelişmeleri, modern kimyanın erken safhaları ile eczacılığın, madencilik ve metalürjinin ve benzer zanaatların karşılıklı etkileşimleri için var olan kültürel ve sosyal ortam buna örnek gösterilebilir. Bilim tarihinin sayfaları arasında yer alan ifadeler, 17. Yüzyılda Toskana Grandükü' nün, Galile' nin öğrencisi ve barometrenin mucidi Toricelli' den su pompalama problemini çözmesini istediğini yazmaktadır (Şengör, C., Bilim tarihinin Yararı nedir, Bilim ve Teknoloji Tarihi, İTÜ Vakfı Yayını, Sayı 84, s.14). Bunun gibi pek çok buluş, bilimin gelişmesinin bir sonucu olarak insanoğlunun refah düzeyini yükselttiğinin delilleridir (Besson, Jean Louis, Keşifler ve İcatlar, Tübitak Yayınları, 2013, Çev Nedim Kula). Bilim insanları 18. Yüzyıldan önce, genellikle iyi finanse edilmeyen bilimsel kuruluşun endüstri devrimi esnasında sürekliliği sağlayan kurumsal yapıya kavuştuklarını ifade ederek, bunun önemini vurgulamakta, bilimsel birikimin, bir ülkenin bilimsel altyapıyı finanse etmek ve bilimsel toplulukların gelişebileceği kültürel iklimi oluşturmak konusundaki kararlılığına bağlı olduğunu belirtmektedir. (Klein, Ursula, Bilim tarihinini Yararı nedir, Bilim ve Teknoloji Tarihi, İTÜ Vakfı Yayını, Sayı 84, S.6).

Latince "educate" kelimesinin karşılığı olan eğitim büyütmek, yetiştirmek, geliştirmek anlamına gelir ve bireyin davranışlarını kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak kendi isteğiyle değiştirme sürecidir ve doğumla başlayarak hayat boyu sürer (Cavit Binbaşıoğlu, Eğitime Giriş, Ankara 1988 s.2, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, C 1 .s 677, Sıddık Ünalan, Hakan Öztürk , İslamiyetten Önce Türklerde Eğitim, Öğretim s.1) Dünya insanlığı gelişmek, çevreye uyumlu olmak, verimli ve üretken bireylere dönüşmek için eğitimi bir hak, bir gereksinim olarak görmüştür. Avrupa' da antik çağda her yönüyle eğitim görüşüyle başlayan gelişmeler ve düşünceyi eğitmenin yanında akademik yetiştirmeyi hedef alan çabalarla şekillenmiştir. Bu yaklaşım binyıllar içinde değişime uğramış, zamanla eğitim konusunda farklı eğilimlerin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. (Aytaç, Kemal:Avrupa Eğitim Tarihi, s.15-16). Aytaç' ın ifadesine göre; Antik çağda Atina'da filozoflar, politikacılar ve yetenekli işçiler arasındaki bağlantının en iyi örneğine; Perikles'in astronom Anaksagoras ve heykeltraş Phidias'la dostluğunda rastlanır. Diğer yandan Sokrates' in , düşünürlerle el işçileri arasında bir köprü kurmaya çalışması dikkat çekicidir. (Aytaç,K, s 6) . Sanata ve felsefeye çok önem verilen bu dönemde pek çok bilim dalının da temelleri atılmıştır.

Tarihi araştırmalar Kara Avrupası Yunanistan'da hal böyle iken; İyonya'da çok farklı bir görünümle karşılaşıldığını belirtmektedir. Burada işçi anlamına gelen "cheironax" kelimesi, cheir (el) ve anax (usta, lider, öncü) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Kelimenin kökeninden de anlaşılacağı üzere; yetenekli işçi ya da usta zanaatkârı ifade eden sözcük, bir onur ve saygınlık unvanıdır (s.27. S.10). Dünya insanlığı, farklı arayışlarla yaşamlarını sürdürürken bilim, eğitim ve mesleki eğitim konusunda çeşitli yaklaşımları benimsemiştir. Antik çağdakine benzer düşünceler 14. Yüzyıl Avrupa'sında yeniden gündeme gelmiş ve özellikle Rönesans döneminde eğitim kurumları büyük ölçüde şekillenmiştir. Antik çağda sanat olarak görülen yetenekler bazı alanlarda zanaat terimi ile özdeşleşmiştir. Orta çağ şehirlerinde diğer eğitim kurumları yanında el zanaatçıları Korporasyonları kurulmuştur. Korporasyonlar becerileri ve başarı sağlamış sanat geleneklerini yaşatıp geliştirmek için kendilerini Okul (Scholae) ve esas üyelerini Usta (Magistri) olarak adlandırmış, korporasyona alınan genci eğiterek onları çıraklıktan usta unvanını alması için eğitmişler, bunu kanıtlayan bir eser ortaya koyması, kontenjan boşalması halinde pozisyona atanması kuralını benimsemişlerdir. (87-88). İçe yönelik olarak adlandırılan bu gelişmeler sanayi devrimiyle dışa dönük bir görüş açısına kucak aşmış ve mesleki eğitim konusunda atılan adımlara öncülük etmiştir. Dolayısıyla Meslekî Eğitim, temel eğitim üzerine oturtulmuştur. Pestelozzi' nin ifadesiyle Meslekî eğitim, vücut ve zihnin genel güçlerini, dış etkilemeler yoluyla güçlendirecek, genişletecek ve bunları bireyin ve toplumun meslekî ihtiyaçları ile belirli bir senteze sokacak olan vasıtaları kapsamıştır. Pestalozzi'ye göre

"Temel Eğitim", Meslekî eğitim ve Ahlâkî eğitime yer veren yeni bir hukuk düzeni yaratılmasının önemini vurgularken, meslekî eğitim için "Tarımsal eğitim kurumları" ile "Endüstriyel eğitim kurumları"nın kurulmasını önerir ve öğretimin iş ile, derslerin endüstriyel iş ile birleştirilip kaynaştırılması gerektiğini ifade eder.
(Aytaç, Kemal: Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar, s.259, Ankara, 2019, Phoenix Yayınevi)

Avrasya olarak adlandırılan topraklarımızda ve batısında eğitim konusunda bu gelişmeler yaşanırken atalarımızın ana vatanı Orta Asya' daki gelişmelere göz atmak uygun olacaktır. İlk Türk topluluklarında eğitim doğa ile iç içe yaşayan toplumun yaşam biçimi ile şekillenmiş, hikaye, masal, şiir atasözü gibi sözlü edebiyat ürünleri ise eğitimin içeriği hakkında bilgi veren kaynaklar olmuştur (Eğitimsen Akademi, 1992. S.1). Hunlar, Göktürkler, Uygurlar döneminde toplumun eğitilmesi, askeri, mesleki, dini eğitim şeklinde gruplanan eğitim göçebe ya da bozkır kültürünü şekillendirmiş, demir işlemek, kılıç yapmak, ip eğirmek, halı ve kilim dokumak kuşaktan kuşağa aktarılan mesleki eğitimin ürünlerinin bir yansıması olarak tarihi kanıtlara esas olmuştur. Eğitimde bireyin önemini vurgulayan Farabi, eğitimin amacının bireyi mutluluğa ulaştırmak olduğunu belirtmektedir (Eğitimsen Akademi: s.6). İbni Sina ise eğitimin insan yeteneklerini ortaya çıkardığını ifade etmekte, eğitim türlerini sınıflarken sinai eğitim ve öğretimden söz etmektedir. Selçuklu döneminde 1046 yılında eğitime çok önem veren Tuğrul Bey Nişabur yakınlarında medrese kurulmuştur. Tokat ve Niksar 1148-1158 de Danışmentliler Beyliği tarafından kurulan Yağbasan Medresesi, 11.yüzyılda Nizamülmülk ve kurduğu medreseler, Anadolu Selçukluları döneminde 12-13. Yüzyılda ise AhiEvran ve esnaf teşkilatı Türk eğitiminde mihenk taşları olarak kabul edilir. Bu dönemde Türk esnaf ve sanatkârlarının teşkilatlanmasıyla ortaya çıkan çıraklık eğitimi sistemi, Ahilik Ocakları ile Türk Esnaf ve Zanatkârlar buradaki meslektaşlarına kendilerini kabul ettirebilmek amacıyla teşkilatlanmışlardır. Ahi Evran, ekonomik durumu yükseltmek ve gençleri meslek sahibi yapmak için öncelikle ayakkabıcı ve saraç esnafını teşkilatlandırmış ve kurduğu bu teşkilatın başkanı olmuş, zanaat kollarının sayısı kısa sürede artmış ve Ahilik Teşkilatı ülke düzeyine yayılmıştır.
Osmanlı döneminde de devam eden ve gelişen eğitim sistemi Orhan Bey zamanında İznik' te1330 da kurulan Orhan Gazi Medresesi ile desteklenmiş ve Bursa, Edirne gibi pek çok şehirde kurulan medreseler yanında, Enderun, Rüştiyeler, Daru'l Fünun v.b. kurumlar çeşitlenerek ve büyüyerek toplumun ve ekonominin gelişmesini tetiklemiştir. Halen Türkiye Cumhuriyeti ile Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve YÖK ile desteklenen eğitim çalışmaları toplumun sürükleyici gücü olarak sürdürülmektedir. 21. Yüzyılda dijital çağ teknolojilerinin sektörlere etkisi ve Endüstri 4.0 stratejisi uygulamaları, varolan iş modellerini değiştirirken, meslekleri ve mesleki eğitimi farklı biçimlerde dönüşüme uğratmıştır. Bazı meslekler ortadan kalkarken yepyeni meslekler ortaya çıkmış ve kurumlarda çevrim içi eğitimlerle desteklenen eğitim modelleri benimsenmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID 19 pandemi sürecinde dijital alt yapıları bulunan ve bunları iyi kullanan işgücüne sahip olan iş dünyası ve eğitim kurumları çalışmalarını kolaylıkla sürdürebilmiştir.

2. Eğitim ve Mesleki Eğitim Kavramı ve Eğitim Kalitesi

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim, T.C. Anayasası, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile desteklenen bir yapıya sahiptir. Ülkemizde mesleki ve teknik beceri kazanımı ortaöğretim düzeyinde başlamaktadır. Dünya'da da mesleki eğitim "hem ortaöğretim sonrası hem de yüksekokul düzeyinde sunulmaktadır" (Silverberg, 2004, s.115). Fakat eğitimi sağlayan eğitim kurumlarının amacı farklılık gösterir. Mesleki eğitim evrensel ölçüde, "istihdam için meslek ile ilgili beceriler sağlamak" tır. (Boateng, 2012, s.109).

Meslek, insanların ihtiyacı olan yararlı mal, hizmet ve bilgiyi üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir. Mesleki Eğitim ise; toplumsal hayatın her alanında ihtiyaç duyulan mesleklerde kalifiye elemanlar yetiştirilmesi için gerekli bilgi ve becerilerin verildiği eğitim olup amacı, toplumun hedefleri ve iş çevrelerinin talepleri doğrultusunda bireylere belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yetkinlik ve yeterliliklerinin kazandırılmasıdır.

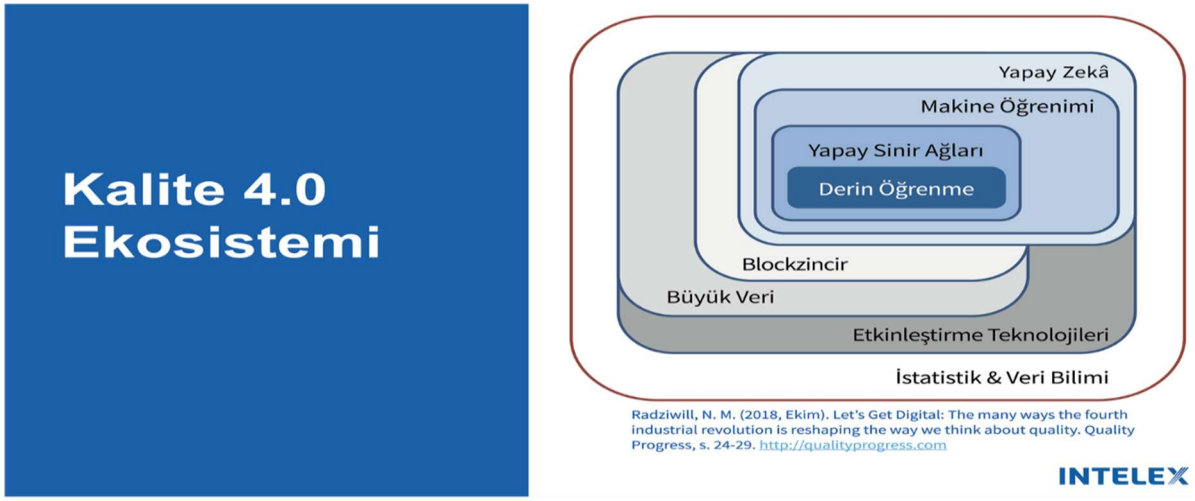
Güçlü bir ekonominin temel taşlarından biri olan mesleki eğitim de bireylerin tarım, teknik işler, sanat, sanayi, hizmet v.b. alanlarda, beceri, yetkinlik ve alışkanlık kazanarak gelişmelerini sağlamak önemlidir ve toplumun yaşam biçimini iyileştiren bir süreç olarak görülmüştür. Buhar gücüyle şekillenen sanayileşme döneminde işgücünü yetiştirilmesinin gerekliliği anlaşılınca, üretken, titiz ve verilen işleri standartlara uygun yapabilen elemanların yetişmesini sağlayan eğitim sistemleri bu taleplere cevap verecek biçimde kurgulanmıştır. (Binici, H.-N. Arı: Mesleki ve Teknik Eğitimde Arayışlar, GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 3 (2004) s:383-396), Kalifiye elemanların bilgi ve becerisi, ekonomik başarının temelidir. Mesleki eğitimin genç insanlara başarılı bir meslek yolu hazırlamak ve ekonomiye vasıflı eleman yetiştirmek gibi iki önemli amacı vardır. Dolayısıyla geleceğin teminatı olan gençleri ilgi ve eğilimlerine göre yeteneklerini geliştirmek, gerekli bilgi, becerinin yanı sıra davranış kalıpları ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırarak hayata hazırlamak gerekir. Bu anlamda ülkelerin kalkınmasında en önemli unsurlardan biri de "Mesleki Eğitim" dir.
Küreselleşme süreci ve bilgi toplumuna geçişle mal, hizmet ve bilgi üreten kurumların çalışanlardan beklentileri; iş hayatında sorumluluk alan, yaratıcı düşünen, değişime uyum sağlayan, problem çözme odaklı, kolay iletişim kurabilen, işbirliği yaparak ekibin bir parçası olabilen, teknoloji ve dijital okur yazarı olan çalışanlar olarak farklı kişilik özelliklerine doğru evrilmiştir. Bu kişisel yetkinlikler toplumların iş yaşantılarını da kapsayan yaşam kalitelerini arttırmada anahtar kavram haline gelmiştir.
Meslek yüksekokullarının kuruluş amacı; değişen koşullara çabuk adapte olabilen, problemlerle karşılaştığında analitik düşünerek pratik ve doğru çözümler üretebilen, sorumluluk alacak derecede mesleki birikime sahip, ekip çalışmalarına yatkın, alanındaki yenilikleri takip eden, yetkin ve vasıflı ara eleman yetiştirmek olduğundan yeni gelişmeler doğrultusunda mesleki eğitim sisteminin yapılandırılması zorunluluğu doğmuştur. Çünkü eğitim sistemlerinin kalitesinin değişkenlerinden biri olarak da düşünülen başarı, genel olarak, okul ortamındaki belirli bir ders ya da akademik programdan bireyin ne derece yararlandığının bir göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Alnabhan, Al-Zegoul ve Harwell, 2010). Öyleyse bireylerin başarısını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörler üzerinde eğitim sistemini geliştirici yönde araştırmalar yapılması, bireyin eğitim sisteminde belirlenen hedeflere ulaşması bakımından önem taşımaktadır. Bireylere hedeflerine ulaşma becerisi ve bir işte uzmanlık belgesi yükseköğretim kurumları aracılığıyla verildiğinden, Yükseköğretim Sisteminin temelini oluşturan üniversitelerin birimi olan meslek yüksekokullarının da organizasyon içindeki yeri ve önemi açıktır. (Ulus, L. -, N. Tuncer, Ş. Sözen: Mesleki Eğitim, Gelişim ve Yeterlilik Açısından Meslek Yüksekokullarının Önemi,2015)

Ülkelerin gelişmesinde ve kalkınmasında sanayileşmenin temel unsuru olan bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarına sahip yüksek verimi gerçekleştirecek kalifiye insan gücünün yetiştirilmesi zorunluluktur. Günümüzde, hızlı teknolojik değişme ve dünya düzeyindeki yapılaşma değişiminde Mesleki Teknik Eğitim öneminin çok büyük olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak hızla gelişen iş kollarının ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi amacıyla Meslek Yüksek Okulları gereken eğitim ve öğretimi vermektedir. Bununla birlikte geçmişte ilgili teknik eğitim veren okullarda okuyamamış, aktif olarak çalışan işçilerin teorik ve pratik olarak tekrar tekrar bilgilendirilmesi için açılan kurslar ve sertifika programları da iş verimliliğini yükseltmekte, oluşabilmesi muhtemel fireleri, zaman, mal ve can kayıplarını en aza indirgemektedir. Tüm kurumlar artık kalifiye

eleman olarak nitelendirilen çalışanlardan üretim, bilgi ve becerisine ek olarak teknolojinin yakından izlenmesini temel istek olarak bildirmektedirler. İş piyasasındaki bu ihtiyaçlar da mesleki eğitimin önemini artırmıştır. Dolayısıyla mesleki eğitimin amacı, endüstrinin ihtiyaç duyduğu nitelikte bireylerin yetiştirilmesi, yeteneklerinin geliştirilmesi, nitelikli iş gücü vasıfları kazanmasında rol oynamak, bu yolla istihdamı desteklemektir. Dünya örneklerine bakıldığında, mesleki eğitime büyük önemin verildiği ve özellikle Almanya, Avusturya ve İsviçre'de kaliteli mesleki eğitim ve öğretim sunulduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinden özellikle Almanya'nın "ikili mesleki eğitim modeli" (iş tabanlı mesleki eğitim ve öğretim modeli) ile çağın yakalanmasında başarılı olduğu gözlenmektedir. Yeni oluşturulan birçok iş alanı, üst düzey uzmanlık ve mesleki eğitim gerektirdiğinden, mesleki eğitimin öğrenenlere sürekli olarak çeşitli temel becerileri kazandırması beklenmektedir. Mesleki eğitim iş becerileri, aile yaşam becerileri ve bireysel becerileri öğreterek insanlara kaliteli bir yaşam kaynağı sunabilir ve bu becerileri edinen bireyler geleceği daha fazla uyum ve dayanıklılıkla karşılayabilirler (Yazıcı, H. B. Türkmen, Y. Aydemir). Bu tür eğitimlere destek veren ülke yönetimleri nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyan işletme ve kurumlarla işbirliği içerisinde çalışmaktadırlar. Bu bağlamda etkin liderlik, yeni mesleki eğitimde olması gereken en önemli değişkenlerden biri durumundadır. Uzmanlar konunun önemini "Mesleki ve teknik eğitim daha iyi istihdam olanakları için bir pasaporttur" biçiminde vurgulamakta, "Meslek yüksek okullarındaki teorik bilgiler ile iş piyasasındaki uygulama ve tecrübe birleşerek, sadece iş dünyasındaki gerçek hayat deneyimli çalışanlara sahip olmayı garantilemez, aynı zamanda genç bireylerin iş gücü piyasasına geçişini kolaylaştırır" biçiminde yorumlamaktadır. Sektörlerde istihdam edilen çalışanlar ise mesleki eğitim sonrasında gerekli eğitimleri çevrim içi izleyerek (on demand education) kendilerini sürekli yenileyip gelişebileceklerdir.

3. Endüstri 4.0 için Vazgeçilmez Strateji Kalite 4.0

Endüstri 4.0 stratejisinin tanıtılmasından sonraki son 10 yıl boyunca bağlantısallık, mobilite, büyük veri ve analitik, ölçeklendirilebilirlik, spawning (çoğalma dirilmek, cod oluşturarak yeniden ortaya çıkarmak) gibi endüstri 4.0 ın dijitalleşme operasyonları ve bunun sonucunda gerçekleşen imalatın etkinliği, tedarik zinciri performansı, mamul yenilikleri ve iş modellerindeki dönüşümler gündeme gelmiştir. Kalite yönetimi ile iç içe ele alınan Kalite 4.0 araçları bu dönüşümlerin hızlı ve düzgün yapılmasının alt yapısını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu dönüşümler kalitenin iyileştirilmesi, izlenmesi ve sürdürülebilmesi için kalite liderliği anlayışını öne çıkarmıştır. Kalite anlayışı konusunda eksikliği olan kurumlar Endüstri 4.0 ve Kalite 4.0 etkileşiminin önünde bir engel olarak görülmekte ve dünün sorunları ile uğraşan verimsiz kalite takımları olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, Kalite 4.0 eski problemlerin çözümüne yeni yollar sunarken sadece teknolojiyle değil, bu teknolojinin nasıl geliştirilebileceğine ışık tutan kültür, işbirlikleri, yetkinlikler ve liderlik konularıyla da ilgili bulunmaktadır. Kalite 4.0 yaklaşımı yarının yenilikte en etkin yeni liderleri olacak kurumlara geleneksel kaliteden yeni sisteme geçerken insan ve süreçlerin nasıl dönüşeceğini göstermektedir. Bu özelliği ile Endüstri 4.0 ın referansıdır ve teknoloji kullanıcılarının ve yönetilen süreçlerin değerini maksimize eder. Kalite 4.0 Ekosistemi olarak tanımlanan yapı bunu bağlantısallık, zeka ve otomasyon desteğinde yapar. Çizim 1 Kalite 4.0 ekosistemini destekleyen araçları ve yapay zeka ve otomasyon süreçlerin işleyişinde beklenen değeri yaratmak için kullanılmasında birbiriyle ilişkilerininin nasıl olacağını göstermektedir.

Çizim 1. Kalite 4.0 Ekosistemi ve Araçları

Kalite 4.0 ile dijital dönüşüm sağlayan kurumlar maliyetlerin yönetimi ve kaynak dağıtımı konularında daha fazla etkinlik sağlarlar. Bu nedenle kurumda konuya ilişkin farkındalık yaratmak ve bilim, teknoloji ve yenilik arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortak yarar temelinde açıklayarak Kalite 4.0 ın amacını ortaya koymak önemlidir. Tedarik zincirinde sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel, finansal boyutları ve bunun insanlık, gezegenimiz ve kurumların karlılığı arasındaki etkileşim temelinde ele alınması (people, planet and profits) önemlidir. Bu nedenle her kurum kendisi ve paydaşları için geçerli olan bütüncül bir kalite tanımını ve stratejisini belirlemeli ve toplam kalite yönetiminin sürekli iyileştirme odaklı yalın altı sigma, kalite evi v.b araçlarını incelemelidir. Tedarikçileri, müşterileri ve tüm paydaşları kapsayan birlikte çalışılabilir sistem geliştirerek Kalite 5.0 yolculuğuna yelken açmak hedeflenmelidir. Dolayısıyla buna destek verecek bir yol haritası ışığında değer zinciri yaratmak için tüm kaynakların ve verilerin yönetimini sağlayacak kalite araçlarına ihtiyaç vardır. ISO 9001:2015 standardı (ISO, 2015) Toplam Kalite Yönetimi ile ilişkili bir kalite yönetim sistemi bir rehber sunarak süreç yaklaşımına odaklı yedi ana prensibi ortaya koymuştur, bunlar:

- Müşteri Odaklılık,
- Liderlik,
- Çalışanların kurum hedeflerine bağlılığı,
- Süreç yaklaşımı,
- İyileştirme,
- Kanıt temelli karar verme,
- İlişki yönetimidir.

Bu kapsamda kalite yönetimi konusunda alt yapısı olan kurum ve kuruluşlar kalite 4.0 a geçiş yapma konusundaki çalışmalarda avantajlıdır ve hızlı uyum sağlarlar. Yeni kalite yaklaşımı insan süreç ve teknolojiyi geleneksel kalite anlayışı ve Endüstri4.0 araçları ile bütünleştirir. Çizim 2 de görüldüğü gibi Kalite 4.0 dijital etkiyi genişleterek teknolojinin desteğiyle liderlik, kültür, yetkinlik, işbirliği ve ortaklıklar, veri, analiz, ölçeklenebilirlik, bağlanabilirlik, yönetim sistemi, mobil uygulamalar ve uyum boyutlarının dönüşümüne alt yapı hazırlayarak ,_insanları, teknolojiyi ve süreçleri kapsayan verileri yeni yollarla birleştirecektir Gümüşoğlu, Ş, 2019. Bu bağlamda bilişim ve iletişim teknolojilerine yatkın eğitimli, açık fikirli, şeffaf, istekli, cesaretli insan gücü önem kazanacaktır.

Çizim 2. Operasyonel Mükemmellliği Sağlayan Kalite Yaklaşımı ve Boyutları

Radziwill, organizasyonlardaki kalite değerlendirme sürecini Tablo 1 de görüldüğü gibi kalite kontrol, kaliteye güvence ve toplam kalite yönetimi olmak üzere üç aşamada ele almaktadır.

2000 li yıllara doğru telekominikasyon teknolojilerindeki hızlı gelişme, internet, kişisel bilgisayar özelliklerindeki evrimler, ağ yapıları ve makine öğrenme konularında alınan yol, Watson tarafından Kalite 4.0 kavramının işaretçileri olarak öngörülmüştür (Watson, 1998).

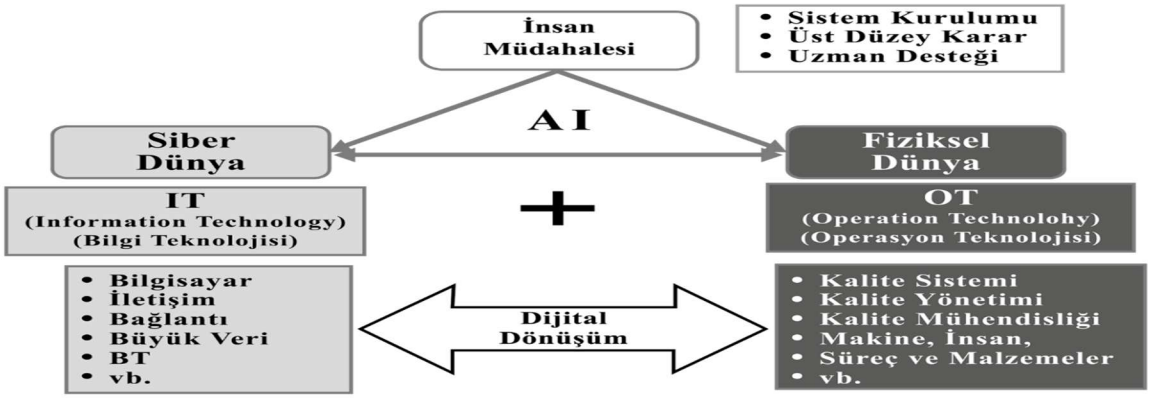
Tablo 1. Kalitenin Değişimi (Sader' den uyarlayan Husti&Daroczi, 2018 ; Radziwill, 2019)

Aşama	Kalite Kontrol (KK)	Kalite Güvencesi (KG)	Toplam Kalite Yönetimi (TKY)
Kapsam	Ürün	KK, süreçleri	KG, organizasyon, insan
Kalitenin Anlamı	İnceleme	Tasarım	Yetkelendirme
Özellikler	Ürün Özellikleri, istatiksel süreç kontrolü ve varyasyon. Düzeltme	Dahili süreç kalitesi. İşlem performansı ve metrikler. Önleme	Metrikler ile bağlantılı organizasyonel hedefler. Stratejik zorunluluk olarak kalite. Sürekli gelişme

Dolayısıyla kalite yönetiminin geleneksel anlamının farklılaşacağı, modelin kalite profosyonellerince yüksek teknoloji ortamı ve yeniliklere adapte edilerek iş modellerindeki yeni kavramlarla bütünleşeceği vurgulanmıştır. Kalitenin iyileştirilmesi için Endüstri 4.0 devriminin sağladığı birbiriyle ilişkili olan ve bir süreç boyunca değer yaratan yedi araç ve teknoloji olduğunu belirten Radziwill bunları aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Radziwill, 2018):

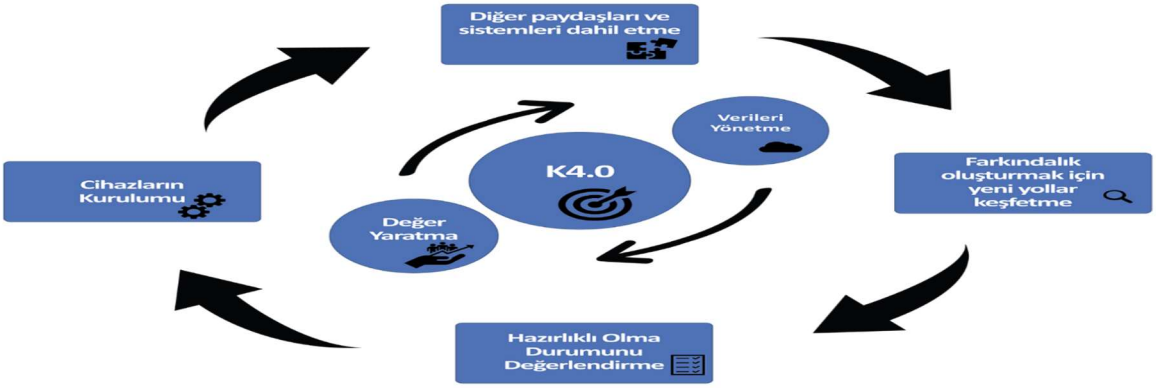
- Veri bilimi ve istatistik,
- Etkinleştirme teknolojileri,
- Büyük veri,
- Blokzincir,
- Yapay zeka,
- Makine öğrenme,
- Yapay sinir ağları ve derin öğrenme.

Kalite 4.0 çalışmaları değerleri artırılmış ya da iyileştirilmiş insan zekası, makine öğrenme ve heuristik yaklaşımlarla desteklenen yüksek hız ve zenginleştirilmiş karar verme kalitesi, değişimlerin öngörülmesi ve yeni durumlara uyum, nasıl öğreneceğini bilmek, gelişmiş oto-farkındalık, blokzincir ve bilgi işlem kayıtlarından desteklenerek, sürekli iyileştirme için fırsatları ortaya koymak/ çıkarmak, şeffaflık, izlenebilirlik, iletişimde iyileştirme biçiminde özetlenebilir. Sistemlerim kurulması ise, Çizim 2 de görüldüğü gibi, üst düzey kararların alınması ve uzman desteği ile oluşturulan insan müdahelesi yapay zeka desteğinde bilişim teknolojiler kapsamında siber dünyadan alınan bilgiler ve işlemsel teknolojileri kapsıyan fiziksel dünya bilgilerinden yararlanır.

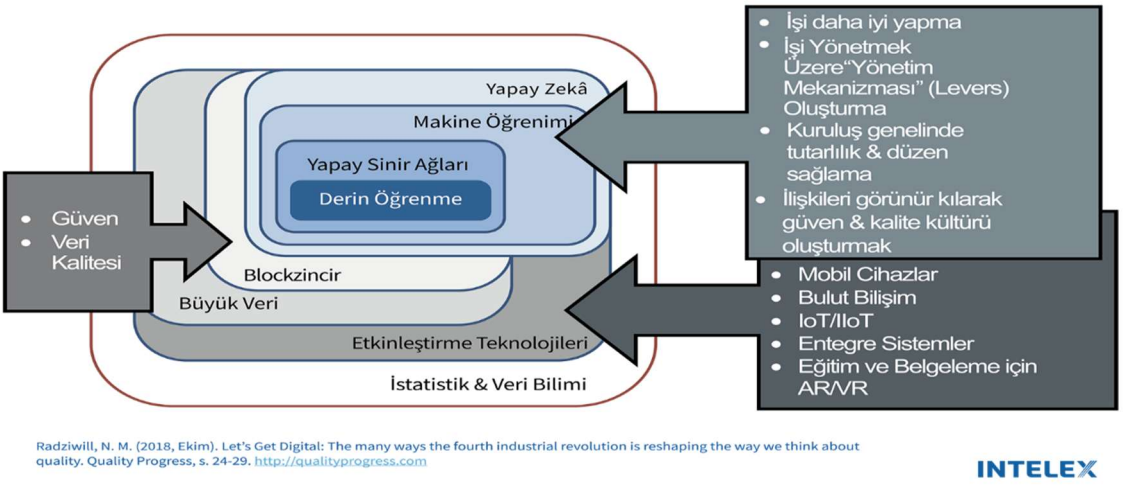
Çizim 3. Kalite 4.0 ve İnsan-Siber Dünya- Fiziksel Dünya Etkileşimi

Kalite kontrol sisteminin geliştirilmesine değer ekleme konusunda katkı veren işbirlikçiler ve tedarikçiler arasındaki arayüzlerin oluşturulması, sınırlar ve kısıtlar koyulması , teknik ve organizasyonel durumun ortaya konulması için bir çalışma yapılması gerekir. Bu konuda yaratılan değerler ve veri yönetimi desteğinde Kalite 4.0 stratejisine geçiş için yol haritası Çizim 4. te verilmektedir.

Çizim 4. Kalite 4.0' a Geçiş için Yol Haritası

Kalite 4.0 çıktılarının niteliği, kalite kültürü ve güvenilirliğin alt yapısını kurarak, anlam/ içerik ve amaç belirlemede coşku yaratma, işlerin yapılışına yardımcı olan, süreçlerin ve akışın anlaşılmasını sağlayan uygulamalar, ortak çabaların desteklendiği başarıda tutarlılık, stratejilerin yayılım ve işbirlikleri ile yenilmez olmayı hedeflemeyerek farklı ve enerjik insan gruplarının angaje olduğu ortak bir vizyon ve misyon oluşturmanın gücüne bağlıdır. (Radziwill, N. M. (2019): The Relationship Between Engagement and Quality Outcomes. Manuscript in review). Kalite 4.0 ekosistemi araçları bazı uygulamalar ile desteklenerek yeniden şekillendirilebilir. Çizim 5, geliştirilmiş olan bu yapıyı ortaya koymaktadır.

Çizim 5. Kalite 4. 0 Ekosistemi Destekleri

Kalite 4.0 sistemi hizmet üreten finans, lojistik, gıda, turizm v.b. sektörleri etkilediği gibi eğitim sistemlerini de etkilemiş ve dijital teknolojilerden destek alarak şekillenen yeni eğitim ve öğretim modelleri ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın son çeyreği ve 21. Yüzyıl bu anlamda tüm eğitim sistemi gibi mesleki eğitim kurumları da değişim dönüşüm dönemi yaşamış ve çeşitli bilimsel çalışmalara ve araştırmalara konu olmuştur. Özellikle COVID 19 pandemi dönemi üniversitelere bağlı meslek yüksek okullarında bu süreç hızla başlamıştır ve halen sürmektedir.

4.0. Endüstri 4.0 Devriminde Kalite ve Mesleki Eğitim için bir Uygulama

İnsan kendisi ve başkaları daha iyi yaşasın diye hayatın gerektirdiği mal hizmet ve bilgi üretmeyi iş edinir. Ürettiğinin daha iyi olması için çabalarken yaptığı işin gerektirdiği bilgiyi öğrenmek, deneyimlemek, düşünerek öğrendiklerini geliştirmek ister. Bütün bu uğraşılarla meşgul olan kişi işini, ailesi arkadaşları ve içinde bulunduğu topluluk içinde gerçekleştirirken kendini ister istemez pek çok bağlantının, ilişkilerin, ortak girişimlerin, etkileşimlerin, kurumların, oluşumların tam içinde bulur.

Eğitimin şekillenmesinin tarihine göz atıldığında Avrupa Eğitimin Tarihi çalışmalara ışık tutar. Mesleki eğitimi usta çırak ilişkisinden bugünkü boyutuna taşıyan birikimlerin tarihsel süreçteki izleri şüphesiz mükemmeli arayan başarı odaklı insanların uğraşlarını yansıtır. Bireysel eğitimden grupların ya da toplulukların eğitimine geçilmesinin alt yapısının oluşturulması medeniyetimiz açısından gurur duyacağımız bir aşamadır. Özelikle eğitimin önemini kavrayan atalarımızın etkisiyle konunun sorumluları ve uzmanları mesleği eksiksiz ve kusursuz yapmanın zorunluluğunu da fark ederek bunun bir kurumun çatısı altında gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Zaman içinde eğitim vatandaşlık hakkı olarak ele alındığında bu kurumlar devletin sorumluluğuna geçmiş ve günümüzde devlet ve vakıf üniversitelerinin bir hizmeti olarak şekillenmiştir. Bu nedenle Türkiye de tün MYO lar 2547 sayılı kanun kapsamında yürütülür YÖK ve bağımsız bir gözetim kurumu olan tarafından denetlenirler. Tüm devlet üniversitelerindeki MYO ların mali kaynakları ise vergi vb fonlardan ayrılan finansman olanaklarından sağlanır.

Toplumların ekonomik sistemleri doğal olarak değişen koşulların etkisiyle oluşan siyasi gelişmeler politikalar ve politik normlar sosyolojik hareketlerle iç içe şekillenmiştir. Devletin işleyişinin vazgeçilmez destekleyicilerinden olan gelirlerin vergilendirilmesi de bu kapsamda ele alınabilir. Örneğin ABD de tarım işletmeciliği gelirlerinin vergilendirilmesini yüzyıllardır yapmakta olan devlet ek olarak sanayi işletmeleri gelirlerinin vergilendirilmesine alt yapı oluşturan sistemleri kurmak için 1900 lü yılların başından itibaren birbirini izleyen ilgili kanunların çıkarılmasını sağlamıştır. 1950 ler ile tüm işletmelerin vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgisayar teknolojisinin donanım ve yazılım olarak üretimini ve pazarlamasını

üstlenen işletmelerin kontrolü ve gelirlerinin vergilendirilmesi yanı sıra ilişki ve işleyişlerinin denetlenmesi de yine devletlerin katkısı ile olmuştur ve bu çabalar içinde bulunduğumuz 21.yüzyılın ilk çeyreğinde de halen devam etmektedir. Bilgisayar internet ve sosyal medya kavramlarının hayatımızın her alanına getirdiği olanaklar ve inanılmaz kolaylıklar insanlığın yaşam kalitesini artırmıştır. Ancak bu yeni teknolojilerin sunduğu tüm avantajların yanında bireysel çabalar, STK lar ve özellikle devletler kişisel verilerin korunması kişisel verilerin kullanımının vergilendirilmesi v.b. konulara odaklanmayı önemsemektedir. Dolayısıyla 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde devletlerin yeni büyüme stratejilerini destekleyen yeni iş gücü niteliğini ve sayısını hedeflemeyi planlayan devlet eğitim kurumlarının toplanan vergilerden gerekli payı aktararak desteklenmeleri, kapsamlı titiz ve dikkatli çalışmalar yaparak etkin ve doğru sistemler kurmaları önem taşımaktadır. Bu amaçla üniversiteler akademik ve idari kadroların profesyonellik düzeylerinin artırılmasını sağlayacak uygulamalara gereksinim duymakta, vakıf üniversiteleri ise vakıf gelirlerinin desteğinde eğitim öğretim, topluma katkı ve AR-GE faaliyetlerini yürütmektedir.

Özellikle 20. Yüzyılın son çeyreği üretimin paylaşımı teorisi çerçevesinde bir malın ya da parçasının üretiminin onu en kaliteli ve en ucuz gerçekleştiren coğrafik alanda yapılmasının yararını ortaya koymuştur. İnternet kullanımının hızla yayılımı ile bazı yazılım ve sanal ortamda gerçekleştirilen hizmet ve bilgi üretimini de benzer biçimde küresel dünyaya dağıtmıştır. Bugün tamamlanmış mallar ve yarı işlenmiş parçalar yeşil tedarik zincirindeki karbon ayak izine bağlı olarak lojistik faaliyetleri de dikkate alınarak yerel bölgesel ya da küresel üretim stratejileri ile desteklenmektedir. Ancak çoğu hizmet ve bilgi üretiminin sanal ortamlarda gerçekleşmesi ve uzaktan destek alınarak yürütülmesi, artan oranlarda çoğalmaktadır. Bu kapsamda özellikle 20. yüzyılın son çeyreğin itibarı ile mal hizmet ve bilgi üreten işletmelerde kol gücünün yerini robotlar ve cobotlar almış iletişim ve ilişki yönetim biçimleri değişmiş pazarlama dağıtım finansman fonksiyonları da aynı yeni teknolojilerle bütünleşmiştir. Dolayısıyla iş dünyasının gereksinim duyduğu insan gücünün yetenekleri yetkinlikleri bilgileri farklı bir boyuta geçmiştir. Dijital teknolojilerin şekillendirdiği yeni bir dünyada gözünü açan çocukların ve gençlerin yanısıra bu ortama uyum sağlama çabasındaki toplumun eğitilmesi ve sürekli öğrenme sürecinin bir parçası olmaları zorunlu hale gelmiştir. Artık eğitim kurumları dijitalizasyonu kullanarak yaşayan büyüyen yeni kuşağı teknoloji okur yazarı olan meslek sahibi insanlara dönüştürmek üzere sistemler kurmalı ve geliştirmelidir.

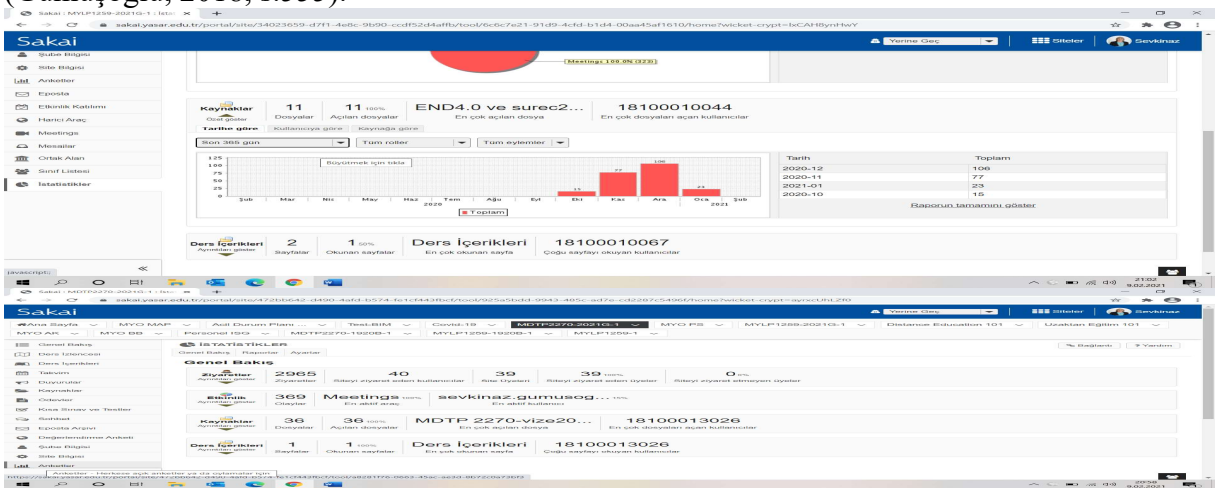
Bütün bu gelişmeler yaşanırken mesleki eğitimin yürütüldüğü üniversitelerde doğal olarak MYO lar eğitim süreçlerini özel bir çaba göstererek şekillendirmekte, organizasyon yapılarını ve iletişim biçimlerini yeniden düzenlemektedirler. İstihdama yönelik yetkinliklerin eğitim sürecinde kazandırılması için mesleki eğitim ayrı bir önem taşımaktadır. Bilgisayar yazılım internet cihaz tabanlı internet yapay zeka sosyal medya büyük veri v.b. teknolojilerin eğitimi yoğun olarak etkilediği bu dönemde kullanım ve uygulama biçimlerini kontrol altına alacak norm ve standartlar bulunmadığından MYO yönetimleri bir misyon üstlenmek durumundadır. Devletin ilgili kurumları ve konuyla ilişkili diğer kurumlarla işbirliği içinde olan Üniversitelerin belirlediği ilkeler doğrultusunda MYO lara bazı sorumluluklar düşmektedir. MYO lar tüm paydaşların yaşadığı deneyimlerden yararlanarak gerekli norm ve standatları belirlenmesine katkı vermeli ve kendi modellerini kurmalıdır.

Yaşar Üniversitesi 2001 yılında kurulmuş 20. Yılını dolduran bir vakıf üniversitesi olup Açık ve Uzaktan Eğitim çalışmalarına 2013 yılında başlamış ve tüm akademisyenlere SAKAİ platformu üzerinden öğrencilerle ve diğer ilgili kişilerle iletişim olanağı sunulmuştur. Daha sonra bu birim müdürlük olarak göreve başlamış ve Bilgi İşlem Müdürlüğü, Yenilikçi Öğretme ve Öğrenme Birimi Koordinatörlüğü ve Kalite Koordinatörlüğü ile iletişim ve işbirliği ile çalışmalarını sürdürmüştür. Sosyal Medya alanındaki çalışmaları ile de ödüller alan üniversite, özellikle pandemi sürecinde yapılan teknolojik yatırımlarla online eğitimi başarıyla yürütmüş, yapılan araştırmalarda ilk beş içinde yer almayı başarmış olduğu belirlenmiştir. (TÜBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2021 yılı sonuçları) .Yenilikçi Öğretme ve Öğrenme Birimi Koordinatörlüğü Yaşar Üniversitesi Kalite çalışmalarına da önem vermiş ve farklı alanlarda sertifikalar almış Kalite Kurulu oluşturmuştur. Bu kurula bağlı Kalite Koordinatörlüğü tüm birimler

arasında işbirliği ve etkileşimi sağlamakta Kalite Ve İyileştirme birimlerin Komisyonları ile sertifikasyon çalışmalarını organize etmektedir. MYO Müdür Yardımcısı bu koordinatörlüğün üyesidir ve koordinatörlük MYO' nun ilgili komisyon başkanı ile birlikte çalışır. Dijitilizasyona da önem veren koordinatörlük konuyla ilgili alt yapıya sahiptir.

Yaşar Üniversitesi MYO 2001 yılında az sayıda bölümle kurulmuş olup, 2020 2021 yılına 12 program ve 1000 den fazla öğrenci ile başlamıştır. Güncel eğitim modeli ile öğrenmekte zorlanan öğrenciler bilgi, kendi özelliklerine ve özel ihtiyaçları analiz ederek uygun biçimde sunulmasını umut edeceklerdir. 2018 yılında kurulan Kalite Güvence Koordinatörlüğü ilgili komisyonla sürekli iyileştirme kapsamında çalışmalar yapar ve gerektiğinde süreç haritalarını gözden geçirerek yeniler. Kaliteli eğitim amacıyla sosyal medya, web sayfası, Dış Danışma kurulları, koordinatörlüklerle petek tarzı bir organizasyon yapısı ile yönetilir. Bilgiyi uzun mesafelere sanal olarak anında iletebilme olanağı iyi, donanımlı ve işinin ehli akademisyenlerin online eğitimin kolaylıkla alından kalkmalarını sağlamıştır. Türkiye de pandemi süreci başlamadan akademik kadro ile online eğitim uygulamaları şelale usulü iç eğitim paylaşımları öğrencilerle pilot uygulama dersleri yapılarak ön hazırlıklar tamamlanmıştır. Çevrim içi eğitim platformunda yaşanabilecek aksaklıkları gidermek amacıyla her ders için öğrencilerle sosyal medya araçları üzerinden gruplar kurulması akademisyenler arasında ortak sosyal medya hesapları açılması e posta ile iletişimin artırılması, SAKAİ ortamından istatistiklerin incelenmesi v.b. uygulamalar için akademik kurul toplantıları yapılmış ve kanıt temelli kalite yönetimi desteğinde kararlar alınmıştır. Üniversitenin kararları YÖK duyuruları öğrenci taleplerini değerlendirmek için periodik toplantılar yapılarak ortak çözüm oluşturmak ve uygulamak için adımlar atılmıştır. 2020 bahar dönemi sonunda deneyimler ve görüşler yorumlanarak yaz okulu hazırlıkları yapılmış ve daha iyi uygulamalar elde edilmesi için çaba harcanmıştır. 2020 2021 güz dönemi hazırlıkları öğrenci görüşleri de dikkate alınarak yapılan akademik kurulların ışığında tamamlanmış ve %91 kontenjan doluluğu sağlanarak derslere online eğitimle başlanmıştır. Akademik ve idari kadronun yanı sıra öğrencilerle 7/24 iletişim ve etkileşim içinde sinerji yaratma çabasıyla dönem tamamlanmıştır. Bütün bu uğraşılar düzenlenen bir bilgi toplama dosyasında toplanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. SAKAİ sisteminde yer alan bazı bilgilere ilişkin tablolardan bir kaçı aşağıdaki gibidir.

Kalite 4.0 dijital etkiyi genişleterek teknolojinin desteğiyle liderlik, kültür, işbirliği ve uyumun dönüşümüne alt yapı hazırlayacak, insanları, teknolojiyi ve süreçleri kapsayan verileri yeni yollarla birleştirecektir. Bilişim ve iletişim teknolojilerine yatkın eğitimli, açık fikirli, şeffaf, istekli, cesaretli insan gücü önem kazanacaktır. Bu kapsamda geleneksel kaliteye yeni kavramları ve tanımları bünyesine alarak zenginleşecek, yeniden yapılandırılmıştır. Çizim 2' te gösterildiği gibi, 21. Yüzyıl başında geleneksel kalite yaklaşımı temelinde şekillenen 11 boyutlu Kalite 4.0' ın alt boyutları ise 55 kırılımda ele alınmaktadır. (Gümüşoğlu, 2018, s.555).

Liderlik; Kalite Anahtar Performans Göstergeleri kapsamındaki çalışmaları içeren 3 alt boyutta incelenebilir, MYO kapsamında ele alınırsa aşağıdaki gibi özetlenebilir:

I. Amaçların belirlenmesi, Öğretim Elemanlarının konusunda ve online eğitimde yetkin olması, Öğrencilere Dijital yetkinlikler kazandırmak, Her Programın alanında bir paket program kullanabilmesi,
II. Amaçların önceliklendirilmesi, Online eğitimde donanımlı olmak,
III. Yönetme ve yürütme sorumlularının belirlenmesi, Bölüm Başkanlıkları, Koordinatörlükler, komisyonların petek tarzı organizasyon yapısı altında ilişki ve iletişiminin şekillendirilmesi ve Kalite Koordinatörü tarafından görev tanımlarının yapılmasıdır.

İkinci boyut olan Kültür 4 alt boyuta odaklanmalıdır;

- Süreçlere Katılım, Kalite Koordinatörü tarafından Süreçlerin belirlenmesi ve sorumluların belirlenmesi,
- Sorumluluk, Süreç haritalarında sorumluların belirlenmesi,
- İnanılırlık, Kadronun birbirine inanması ve güvenmesi için sürekli iletişim, periodik toplantı, şeffaflın sağlanması için mobil uygulamalar üzerinden grup haberleşme zemini hazırlamak,
- Yetkilendirme, bölüm başkanlarının asaleten atanması ve koordinatörlük ve komisyon üyelerinin resmi görevlendirme ile yetkilendirilmesi, olarak belirtilebilir.

Üçüncü boyut olan Uyum çalışmaları sektör, müşteri ve iç gereksinimler arasındaki dengelemeyi kapsar ve süreç, mamul ve hizmet etkileşimini düzenler;

1. Elektronik veri yönetimi, tüm ilgililerin kullanımına açık dijital veriler, SAKAİ istatistiklerinin değerlendirilmesi,
2. Elektronik olarak uyumlu işleyen sistemler, Y.Ü alt yapısı ile desteklenen bilişim alt yapısı, SAKAİ Platformu,
3. Uyumlu hizmetler, İşlemlerin işbirliğine dayalı etkileşimli yürütülmesinde uyuma verilen önem,
4. Uyumlu iş süreç yönetimi, yetkililerin görüşünün alınarak işlerin paylaşımının sağlanması yoluyla uyuma odaklanma, verilerin ve bilgilerin değerlendirilmesi ile kanıt bazlı yönetimi destekleyen kararlar alma biçiminde belirtilebilir.

Dördüncü olarak insan gücünün yönetiminde önemli bir diğer boyut olan yetkinlikler görevlerin verimli ve etkin tamamlanmasını sağlayan bireylerin yeteneklerine odaklanır;

1. Deneyim, alanında uzman, yetkin, deneyimli tam ve yarı zamanlı akademiyen ile çalışma,
2. Uzmanlık, Sektörün görüşünü alarak müfredat ve akademisyen belirleme,
3. Değerlendirme, Akademik kadroya sunum ve öğrenci memnuniyet anketi ile dersi verecek olan ve veren akademisyenin değerlendirilmesi,
4. Yönetim, Güvene dayalı açık, şeffaf ve sürekli yönetişim, yönetimde kanıta dayalı değerlendirme ile alınan kararlar,

Olarak belirtilebilir. Deming' in 14 ilkesinden özellikle 6. 13. Ve 14 maddelerle ilişkili olan bu boyutlar, var olan bilgilerin bireyler arasında güvene dayalı ilişkiler temelinde paylaşılmasına özen göstermeyi gerektirir.

Beşinci olarak işbirliği boyutu çapraz fonksiyonun doğası ve küresel ilişkiler nedeniyle, kalite yönetimi açısından kritik bir öneme sahip olup, tedarikçilerle ve müşterilerle güvenli bir portal ile bağlanılmasını konusunu ele alır; Her öğretim elemanı birden fazla program ile işbirliği yaparak müfredat çalışmaları yürütür ve farklı programlarda görev alarak, öğrencilerin de yer aldığı ortak faaliyetler yürütür. Bunun dışında sektör temsilcilerinin de yer aldığı danışma kurulları ile periodik toplantılar yaparak görüş ve önerileri alınır. Webinar, zoom, Sakai v.b. platformlar üzerinden gerektiğinde toplantılar düzenlenir.

Güvenli dijital alt yapı, YÜ BİM ve Açık Uzaktan Eğitim Müdürlüklerinin sürekli yenileşmeye, gelişmeye dayalı alt yapı hizmeti, Blok zincir, Sektörden Öğrenciye uzanan Bağlantısallığa dayalı eğitim alt yapısı, Sosyal medya, etkin ve hızlı çalışan koordinatörlükler ve bölüm başkanlarının işbirliği ile sürekli güncellenir ve bu konuda öğrenci desteği alınır. Sosyal medya koordinatörü Y Ü ilgili birimi ile iletişim

halinde çalışır 11 yıldan beri yürütülmekte olan, hocaların desteğinde öğrencilerin çıkardığı elektronik Yaprak dergisi web sayfasında yılda iki kez yayınlanır, İş akışı, online eğitime destek veren iş akışı, Dijital mesajlar; Sakai, e-posta ve whatsap ile sürekli, kesintisiz mesajlaşma yoluyla iletişim biçiminde örneklenebilir.

Altıncı olarak büyük verilerin beş elementi önem kazanmıştır, bunlar; Hacim olarak düşükten yükseğe gruplandırılmış büyüklük, Çeşitlilik açısından yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış veriler, Hız açısından doğrulayıcı ve koruyucu uygulamalar, istatistiksel kalite kontrol verileri diğer global verilerin kurum tarafından toplanması, Şeffaflık açısından düşükten yükseğe gruplandırılmış veriler, Doğruluk açısından düşükten yükseğe gruplandırılmış veriler olarak sıralanabilir.

Bu kapsamda "Açık ve Uzaktan Eğitim ve Bilgi İşlem Müdürlükleri" işbirliği ile gerekli analizleri ve çalışmaları yaparak akademik ve idari kadroya bilgilendirme toplantıları yaparlar. Altıncı ve yedinci boyut birimlerin veri ve bilgi paylaşımı, değerlendirme ve eyleme geçmeleri biçiminde yürütülür. Mobil uygulamalardan destek alınarak MYO nün iç ve dış paydaşlarıyla, takipçileriyle etkileşim içinde olması için MYO YASAR instegram hesabı ve öğrenci topluluklarının instegram hesabı aracılığı ile iletişim sağlanmaktadır.

Yedinci olarak büyük verilerin analitiği boyutu kurumların, ne olduğunu ve niçin olduğunu araştıran geleneksel metrikler yanında niçin olduğunu öngörüleyen ve ne yapılacağını araştıran analitik metrikleri ele alan bir yapıyı ele alır. Bu kapsamda MYO bölüm başkanlarının iç işleyiş çabaları ve Üniversite Stratejik Planı kapsamında Kalite Koordinatörlüğünün organizasyonunda çeşitli çalışmalar yürütülür. Dolayısıyla ilgili birim yöneticileri öğrenen makine/yapay zeka uygulamalarıyla, simulasyonla şekillenen tahmine dayalı analitik, kuruluşların verilerdeki kalıpları keşfetmelerinin yolunu açarak, daha akıllı operasyonel kararlar alınmasını sağlar. Böylece yapı analitik bağlamda incelenirken beş alt boyut ile şekillendirilir bunlar; Tanımlama, Tanı Koyma, Öngörüleme, Normatif tanımlama, Görselleştirme olarak sıralanabilir.

Sekizinci boyut, Ölçeklendirilebilirlik kapsamında altı alt boyutta incelenen büyük veriler bulut bilişim teknolojisiyle birbirine bağlanır, bunlar; Veri hacmi, Süreçler, Mantıksal çözümleme, Kullanıcılar, Cihazlar biçimindedir. YÜ üst yönetimince, ilgili birimlerin büyük verilere dayalı aktardığı bilgilerin, yorumlanarak fakülte ve yüksek okullara duyurulması ile şekillenir.

Dokuzuncu boyut olan bağlantısallık üniversitenin tüm bilgi sistemleri ve operasyonel teknolojiler arasındaki yapıyı konu alır. Rektörlüğe bağlı ilgili birimlerin kalite yönetim sistemini, kurumsal kaynakların planlanmasını v.b. içeren iş süreçleri dijital teknolojiler desteğinde ,dönüşümüne destek verecek biçimde sensör v.b. araçlarla gerçek zamanlı bilgi erişimini gerçekleştirecek biçimde insanlar, ürünler, cihazlar ve süreçler birbirine bağlanır. Bağlantısallık bu kapsamda ;

Bağlantılı ürünler, Bağlantılı testler, Bağlantılı tedarik zinciri, Bağlantılı operasyonlar, Bağlantılı çalışanlar olmak üzere beş alt boyutta ele alınır. MYO da tüm programlar SAKAİ, instegram ve whatpap ta kurulan bir grup olarak sürekli birbirleriyle bağlantı içinde çalışır ve ayrıca periyodik çalışmalar yaparak dersleri, projeleri, derse kayıtlanacak öğrenci kapasitelerini, stajları vb düzenlerler ve gerekli önlemleri alırlar. Kalite koordinatörlüğü tüm programlarla ve idari süreçlerle ilgili iyileştirme çalışmaları yürütür.

10.boyut ise, kalite çalışmalarında önemli bir yeri olan mobil uygulamalardır ve birbiriyle ilişkili herkesi ilgilendirdiğinden sistemdeki her şeyi etkiler. Geleneksel kalite yaklaşımının web kullanıcısı ve web tarayıcısı bazında desteklendiği sistem, yeni kalite sistemleri, yerel mobil uygulama ve hizmet sağlayıcılarının yeni uygulamaları ile şekillenmektedir. Kalite 4.0 bu kapsamda web kullanıcılarına destek verirken mobil uygulamalar; Farklı veri kaynaklarından bütünleşik uygulamalar oluşturma, Web tarayıcısı desteği, Yerel mobil uygulama (işlem yapılan platformun yazılımsal ve donanımsal olanaklarına doğrudan erişebilen, cihazın kendi ana platformu tarafından desteklenen bir dille yazılmış ve derlenmiş uygulamalar), Yazılım olarak dört alt boyutta incelenir. Bu kapsamda MYO akademik kadrosu her ders için öğrencilerle whatsap grubu kurar ve sürekli iletişim halindededir. Ayrıca SAKAİ ve e posta üzerinden de bu iletişim

desteklenir ve ilgili veri kaynakları dikkate alınarak kararların alınması sağlanır. Özellikle SAKAİ , zoom, teams, webinar ve benzeri uygulamalarla toplantılar yapılır, yurtiçi ve dışından derslere konusunda uzman konuklar davet edilir, çevrim içi ve dışı seminerler düzenlenir. Bölüm başkanlarının öğrenci klupleri ile farklı etkinlikleri yapılır.

On birinci boyut olarak ele alınan yönetim sisteminin kapsamı, diğer on boyutun gereksinimlerini karşılayacak biçimde otonom süreçlere ve bağlantılı süreçlere odaklanırken on alt boyutta incelenebilir, bunlar; Büyük veri yönetimi, Araştırma ve Geliştirme, Dış faktörlerin değerlendirilmesi, Ürün ve üretim yönetimi, İzleme çalışmaları, Denetim çalışmaları, Yönetsel gözden geçirme, İyileştirme çalışmaları, Uyum çalışmaları, Risk yönetimi olarak sıralanabilir. Yaşar Üniversitesinde ilgili boyut üniversite üst yönetimince ele alınır ve yürütülür..

- **Sonuç**

Etkin bir Kalite 4.0 stratejisi, uygulama örneğinde de görüldüğü gibi, karşılaşılan çeşitli sorunların ve engellerin aşılmasını sağlar. Sürekli gelişme ve iyileşme çerçevesinde benimsenecek uygun bir liderlik biçimi var olan kurum kültürünün kalite kültürüne dönüştürülmesini sağlar. Diğer yandan işletmelerde kalite kararları, verilerin şeffaf ve tek kaynaktan alınmasına, yeni ve doğru veriye dayalı öngörülere dayanmasına, süreç yönetimine bağlı olarak bu engellerin en azından bazılarının üstesinden gelmek için kurumu güçlendirir.

Öyleyse kalite sorumlularına gerçek zamanlı olarak ve aynı anda birden fazla kaynaktan eşzamanlı miktarda veri akacak ve bu veriler hızla karar süreçlerinde kullanılacaktır. Kalite çalışmaları, kurum içi ve dışı verileri, teknoloji ve yenilikçi düşüncelerle bütünleştirerek kurumun kalite anlayışını geliştirmelidir. Kalite profesyonelleri için yeni dijital akıl çağında, Endüstri 4.0 / Akıllı Fabrika 4.0'ın "Yönetim Sistemine" olan etkilerini anlamak Kalite 4.0 için önemli olacaktır. İnternetin insanlığa sunduğu kolaylıklar bir noktada nasıl teknolojinin demokratikleşmesini sağladıysa, dijitalizasyon ile uyumlu bir kalite kültürü desteğinde KFG, altı sigma, hoshin kanri v.b. kalite aracının Kalite 4.0 aracılığı yaygınlaştırılması belki kalite anlayışının kullanımını, ürünlerini ve sonuçlarını demokratikleştirecektir. Bunu ise başarılı yöneticilerin liderliğinde geleceğin "Dijital Deneyimli Kalitecileri", dijital çağda doğup yetişen yeni kuşak genç kaliteciler ile birlikte başaracaktır.

KAYNAKÇA

Alnabhan,Mousa-Emad Al-Zegoul-Michael Harwell: Factors Related to Achievement Levels of Education Students at Mu'tah University,Pages 593-604 | Published online: 27 May 2010

Aytaç, Kemal: Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar, Ankara, 2019, Phoenix Yayınevi

Aytaç, Kemal: Avrupa Eğitim Tarihi Doğu Batı Yayınları, ısbn97897558717553, (avrupa_egitim_tarihi_70204-pdf.html, 11.02.2022)

Besson, Jean Louis, Keşifler ve İcatlar, Tübitak Yayınları, 2013, Çev: Nedim Kula

Binici, Hanife-Necdet Arı:Mesleki ve Teknik Eğitimde Arayışlar, GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 3 (2004) 383-396

Demiralp, Didem, ANTİK DÖNEMDE FELSEFE VE SANAT, Doktora Tezi, Ankara 2006

Eğitimsen Akademi, 1992. S.1 https://tesakademi.net/

Forero, Daniel Villegas, Raoul Sisodia: Quality 4.0 -How to Handle Quality in the Industry 4.0 Revolution, Master Thesis in Quality and Poerations Management, January 2020, Chalmers University of Technology

Gümüşoğlu, Şevkinaz (2018): Bilimsel Yaklaşımlarla Değişim, Dönüşüm ve Kalite 4.0, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz-Aralık 2018, Cilt 33, Sayı 2.,Sayfa543-568.

Lim, J.S. (2019). *Quality Management in Engineering. A Scientific and Systematic Approach.* London: CRC Press.

Klein, Ursula, Bilim tarihnini Yararı nedir?,Bilim ve Teknoloji Tarihi,İTÜ Vakfı Yayını,,Sayı 84, S.6

Lagrosen, Y., S. Lagrosen (2019): Creating a culture for sustainablety and quality- a lean- inspired way of working, Total Quality Management & Business Excellence, DOI:10.1080/14783363.1575199.

Özyılmaz, Adnan, Seçkin Eser, Yönetim Kalitesini Artırmada Kanıt Bazlı Yönetim Katkı Sağlayabilir mi? Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Science, 2014,13, p.24-39,ISSN:1303-0094

Radziwill, N.M: The Quality 4.0 Revulation: Reveal Hidden Insight Now with dataScience and Machine Learning, INTELEX, https://www.google.com/search?q=Radziwill%2C+N.M%3A+The+Quality+4.0+Revulation%3A+Reveal+Hidden+Insight+Now+with+dataScience+and+Machine+Learning%2C+INTELEX&rlz=1C1GCEU_enTR924TR924&oq=Radziwill%2C+N.M%3A+The+Quality+4.0+Revulation%3A+Reveal+Hidden+Insight+Now+with+dataScience+and+Machine+Learning%2C+INTELEX&aqs=chrome..69i57.78140j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Radziwill, N. (2018). Let's Get Digital: The many ways the fourth industrial revolution is reshaping the way we think about quality. *Quality Progress*, Oct 2018, p. 24-29.

Radziwill, N. (2018). Designing a Quality 4.0 Strategy and Selecting High-Impact Initiatives. In: *ASQ Quality 4.0 Summit, Disruption, Innovation and Change*. Dallas: ASQ.

Radziwill, N, Olson, D., Vollmar, A., Lippert, T., Mattis, T., Van Dewark, K. and Sinn, J.W. (2008). Starting from scratch. *Quality Progress*, 41(9), 40.

Slaper, F. Timothy: The Triple Bottom Line: What is It and How Does It Work, Indiana Busines Review, Vol: 86, No:1, Spring 2011.

Qualıty 4.0 Impact and Strategy Handbook, LNS Research, 2017, https://www.qualitydigest.com/inside/management-article/are-you-prepared-quality-40-022718.html#

Türkmen, Burcu- Yasemin Aşçı: Dünyada ve Türkiye' de Mesleki Eğitim ve Önemi, 1630-1639, May 2015, ResearchGate

Ulus, Leyla -, Nuran Tuncer, Şahin Sözen: Mesleki Eğitim, Gelişim ve Yeterlilik Açısından Meslek Yüksekokullarının Önemi, Uluslararası Türk eğitim bilimleri dergisi, Sayı 5, 2015 (https://dergipark.org.tr/tr/pub/goputeb/issue/34517/384544).

TÜRKİYE' DE ENDEMİK BİTKİLERİN ÖNEMİ VE SALEP ÜRETİMİNİN EKONOMİYE KAZANDIRILMASI İÇİN PİLOT BİR UYGULAMA

IMPORTANCE OF ENDEMIC PLANTS IN TURKEY AND A PILOT APPLICATION FOR BRINGING SALEP PRODUCTION TO THE ECONOMY

Dr. Öğr. Görevlisi Sündüs ÜNAL
Yaşar Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Gıda Teknolojisi Programı,
ORCID ID: 0000-0003-4539-7809

Doç. Dr. Ruhan Aşkın UZEL
Yaşar Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Gıda Teknolojisi Programı
ORCID ID: 0000-0001-8745-415X

Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU
Yaşar Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu,
ORCID ID: 0000-0001-8442-8167

ÖZET
Türkiye, üç önemli floristik bölgenin kesiştiği alanda bulunması nedeniyle geniş bir bitki çeşitliliğine, farklı iklimlere ve geniş yüzölçümüne sahip olması bakımından bu endemik bitkilerin üretilmesinde önemli bir ticari potansiyele sahiptir. Anadolu topraklarında bolca bulunan endemik bitkiler sağlığın sürdürülmesi ve hastalıkların iyileştirilmesi için geleneksel ve modern tıpta ilaç olarak kullanılırken; besin takviyeleri, bitkisel çay, tatlandırıcı, çeşni olarak beslenmede faydalanılmakta, vücut bakım ürünleri olarak parfümeri ve kozmetikte vb. kullanılmaktadır. Dünyada sadece tıpta on binlerce türün kullanıldığı WHO tarafından açıklanırken, bu kadar zengin bir kaynağa sahip ülkemizde halen doğadan toplanan ve üretimi yapılan bitkilerin sayısı çok azdır. "Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Doğadan Sürdürülebilir Toplanmasının Uluslararası Standardı (ISSC-MAP)" 2007'de oluşturulmuştur. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin arttırılması, bu daldaki birçok sanayi kolunun gelişmesi bazı önlemlerin alınması amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı araştırma enstitüleri kurmuş, çeşitli destekler verme hazırlıkları yapmış, üretiminin geliştirilmesi projesi kapsamında çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda Fonksiyonel gıda, sağlık ve kozmetik sektöründe katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinde yardımcı madde olarak kullanımını sağlamak, yeni istihdam olanakları elde etmek, farklı sektörlerde ithal edilerek kullanılan yan ürünlerin üretimi sağlamak, üretimin yapılacağı bölgelerin yerel tarımsal kalkınması destekleyerek salebin ihracatı mümkün kılarak ülkemiz ekonomisi açısından avantajlar sağlayabilmek önemlidir. Çalışmada pilot salep üretimi ele alınarak, glikomannan içeriği yüksek bazı salep türlerinin *in vitro* koşullarda farklı yöntemlerle klonal çoğaltımlarının sağlanması ve adaptasyonunun laboratuvar ortamında pilot olarak gerçekleştirilmesi tartışılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Endemik bitkiler, *İn Vitro*, Salep, Orkide, Klonal çoğaltım.

ABSTRACT
Turkey has an important commercial potential in the production of endemic plants, since it has a wide plant variety since it is located at the intersection of three important floristic regions and it has advantage in production of them since it has a large surface area and diverse climates. The endemic plants, which are commonly found in Anatolian region, are used in modern medicine applications to assure sustainability for health and to cure some diseases, used as nutritional supplements, herbal tea, flavor, condiment for culinary purposes and used as body care products in perfumery and cosmetics. WHO states that nearly ten thousand plants are used globally for those purposes. Although Turkey has has a rich endemic plant potential, the number of plants collected from nature and produced is very low. "The International Standard for Sustainable Wild Collection of Medicinal and. Aromatic Plants (ISSC-MAP)" is established in 2007. In order to increase the production of medicinal and aromatic plants in Turkey, to develop many industrial branches in this field and to take some precautions, the Ministry of Agriculture and Forestry has established research institutes, prepared to provide various supports, and studies have been started within the scope of the production development project. It is significant for our country to benefit from the use of salep as an auxiliary material in the production of high value-added products in the functional food, health and cosmetics sector, as it will provide new employment opportunities and economic advantages, produce by-products imported and used in different sectors, support the local agricultural development of the regions where production will be made and to export. In this study, pilot production of salep species, which are rich source of glucomannan compounds, are investigated for their consistency in vitro conditions by using different methods and are piloting their adaptation in appropriate laboratory environment are discussed.
Key Words: Endemic plants, *İn Vitro*, Salep, Orchids, Clonal propagation.

1. GİRİŞ

Ülkemiz bitkisel çeşitlilik bakımından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Dünya üzerindeki bitki türlerindeki mevcut çeşitliliğin yoğun olduğu ve bu türlerin anavatanı olarak belirlenen sekiz gen merkezi içinde Yakın Doğu ve Akdeniz gen merkezlerinin ülkemiz üzerinde çakışıyor olması avantaj sağlamakta ve ülkemizin bitki çeşitliliği bakımından önemini arttırmaktadır. Türkiye üzerinde 10.000 kadar bitki türü bulunduğu ve bu bitki türlerinden 1890 adet bitkinin ise yurdumuzun değişik bölgelerinden birisine özgü oldukları bilinmektedir. Bu tür bitkiler, yalnızca belirli bölgede yetiştikleri saptanan "endemik bitki" olarak ifade edilmektedir (İnal, 2013).

Bitki çeşitliliği kavramı tarım, endüstri, tıp ve biyoteknoloji konularında en değerli kaynakları oluşturmaktadır. Başta gıda olmak üzere temel ihtiyaçların karşılanmasında vazgeçilmez bir yeri olan doğal kaynakların temelini oluşturmaktadır. Yabani bitki türleri tıp alanına önemli katkıda bulunmakta ve tıpta kullanılan ilaçların yarısının kökenini yabani bitkiler oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %80'i bitkileri, ilaçların ilk kaynağı olarak kullanmaktadır. Benzer şekilde tıp alanında kullanılan ilaçların %30'una yakın bir kısmı bitkilerden geliştirilmiştir (Anonim a, 2022). Bitki çeşitliliği, ayrıca tarımsal amaçlı biyoteknoloji uygulamalarında, klasik ıslah çalışmalarında gerekli olacak genetik kaynakları oluşturmaktadır ve bu açıdan büyük önem taşıyan bitkisel kaynaklar, bir ülkenin sahip olabileceği önemli avantajlar arasında sayılmaktadır (Faydaoğlu, 2011).

Çiçekli bitkilerin en geniş olan *Orchidaceae* familyası, farklı kaynaklara göre değişmekle birlikte, 900 cins ve 20.000 türün tanımlandığı orman altı yumrulu grup üyesidir. Orkide hibridinin ise; değişik kaynaklarda 70.000 ile 100.000 türünün olduğu ve her yıl 800 yeni orkide türünün tanımlandığı; tür sayısının 30.000'e kadar çıkabileceği bildirilmektedir (Erzurumlu ve Söğüt, 2012). Ülkemizde 10 farklı cinse yaklaşık 80 farklı orkide türünden salep elde edilmektedir. Bunlardan bazıları *Orchis, Ophyris, Serapias, Platanthera, Dactylorhiza* cinsleridir. Diğerleri süs bitkisi gibi amaçlarla değerlendirilebilecek türlerdir. Türkiye'de Orchidaceae familyasına ait 23 cins (*Anacamptis, Barlia, Cephalanthera*, *Coeloglossum, Corallorhiza, Dactylorhiza, Epipactis, Epipogium, Gennaria, Goodyera, Gymnadenia, Himantoglossum, Limodorum, Listera, Neotinea, Neottia, Ophrys, Orchis, Platanthera, Serapias, Spiranthes, Steveniella*, *Traunsteinera*) ve bu cinslere ait taksonlarının toplam sayısının 191 olduğu bildirilmektedir. Ülkemizde bulunan taksonlardan %13'ünün endemik olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Ülkemizde var olan orkide türlerinin önemli bir kısmı (%85) yumruludur ve yumrulu orkidelerin yaklaşık %90'ı salep elde edilmesinde kullanılmaktadır (Palaz, 2018).

Salep orkideleri *Orchidaceae* familyasına ait üyelerden bazılarına verilen isimdir. Orkideler besinlerini alma durumlarına göre; epifitler, litofitler ve toprakta yaşamakta olanlar ise karasal orkideler olarak adlandırılmaktadır (Erzurumlu ve Söğüt, 2012). Salep yapımında karasal orkidelerin yumruları kullanılmaktadır. Salep yumruları sağlık, kozmetik gıda sektörlerinde kullanılmakta olup özellikle yüksek miktarda glikomannan içeriğinden kıvam artırıcı olarak dondurmalarda ve içeceklerde hammadde olarak kullanılmaktadır. Salep türleri Anadolu'nun birçok bölgesinde doğal olarak yetişmektedirler. Dondurma ve içeceklerde hammadde olarak daha çok *Anacamptis*, *Ophyrus, Himantaglossum, Serapias*, *Dactylorzia*, *Orchis* ve *Barlia* gibi cinslerine ait türlerden elde edilen yumrular kullanılmaktadır (Erzurumlu ve Doran, 2011). Ülkemizde orkide yumrularından özellikle kış aylarında tüketimi oldukça fazla olan "salep" elde edildiği ve *Aceras, Anacamptis*, *Barlia*, *Comperia*, *Dactylorhiza*, *Himantoglossum*, *Neotina, Ophyrs*, *Orchis,* ve *Serapias* cinslerine ait 120 civarında türün salep yapımında kullanıldığı bildirilmiştir (Hürkan, 2017). Salep üretiminin büyük kısmı doğadan sökülen bu yumrulardan sağlanmakta olduğundan bilinçsiz ve aşırı düzeyde toplama yapılması nedeniyle soyları tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Orkide tohumları oldukça küçük olmalarının yanı sıra doğada çimlenebilmeleri için bazı mantarlarla enfekte olması gerekmekte ve gerekli koşullar sağlandığı takdirde çimlenmeleri yıllar sonra

gerçekleşmektedir (Sandal vd., 2010). Doğada salep tohumu yapısında endosperm bulunmayışı, çimlenmesi için fungusa ihtiyaç duyması gibi sebeplerle tohumun çimlenmesi uzun yıllar sürmektedir. Diğer yandan tohum çimlenmesinin uzun zaman alması, vejetatif üretimin oldukça yavaş olması, doğada yetişen salep yumrularının bilinçsizce sökülerek tahribata neden olmaktadır.

Bitki doku kültürü; aseptik şartlarda, yapay besin ortamında, bütün bir bitki, hücre (meristematik hücreler, süspansiyon veya kallus hücreleri), doku (çeşitli bitki kısımları= eksplant) veya organ (apikal meristem, kök vb.) gibi bitki kısımlarından yeni doku, bitki veya bitkisel ürünlerin (metabolitler gibi) üretilmesidir. Yeni çeşit geliştirmek ve mevcut çeşitlerde genetik varyabilite oluşturmak doku kültürünün temel amaçları arasında sayılabilir. Nesli tükenmekte olan türlerin korunmasında ve çoğaltımı zor olan türlerin üretiminde, çeşitli doku kültürü yöntemleri rutin olarak uygulanmaktadır (Babaoğlu, 2001).

Mikroçoğaltım, bir bitkiden alınan ve tam bir bitkiyi oluşturabilme potansiyeline sahip bitki kısımlarından (embriyo, tohum, gövde, sürgün, kök, kallus, tek hücre ya da polen tanesi vb.) yapay besin ortamlarında ve aseptik koşullar altında yeni bitkilerin elde edilmesidir (Babaoğlu ve ark., 2001). Bitkilerin in vitro üretimi, kullanılan eksplantın özelliğine göre (embriyo, meristem, anter, hücre veya protoplast kültürü vb.) adlandırılır. Çoğunlukla üretimde tek boğum yöntemi, aksiller dallanma, adventif veya tomurcuk rejenerasyonu, kallus, hücre ve protoplastlardan bitki rejenerasyonu gibi yöntemler kullanılmaktadır. Mikroçoğaltım, klonal çoğaltım olarak da bilinmektedir. Mikroçoğaltım, bitki yetiştiriciliği yönünden çeşitli avantajlara sahiptir. Bunlar; Hastalık ve zararlılardan arındırılmış bitkisel materyal eldesi, somaklonal varyasyondan dolayı yeni çeşitlerin, genotiplerin eldesi, kitlesel üretim biçiminde olabilir. Klonal çoğaltımı yapılan bitkilerin fenotipik ve genotipik benzerlik (homojenite) göstermesi, alışıla gelen yöntemlerden daha kısa kültür süresi, zor üretilen türlerin daha kolay üretimi, seçilen belirli genotiplerin hızlı üretimi (Babaoğlu ve ark., 2001).

Gıda sanayisinde ve kozmetik alanda kullanılan, tıbbi değeri olan ticari anlamda değerli, endemik ve nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan bu bitkinin *in vitro* koşullarda farklı besin ortamları içerisinde değişik bitki büyüme düzenleyicilerinin ilavesiyle çoklu sürgün oluşumları teşvik edilerek kitlesel üretimlerin gerçekleştirilmesi ve bu sayede istenilen zamanda istenilen miktarlarda kaliteli, genotipik ve fenotipik bakımından birbirine benzer bitkiler elde etmek, bitkinin çoğaltım hızını arttırmak bu tekniklerle sağlanacaktır. Ticari çapta üretim ele alındığında gen kaynaklarının korunmasında, glikomannan içeriği ve yumru sayısı yüksek olan iri yumrulu bitkilerin ıslahında kullanılacaktır.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Dünya'da orkideler gıda alanında, hoş koku elde etmek için parfüm alanında ve tıbbi alanlarda (ilaç hammaddesi olarak) kullanılmaktadır. Ayrıca güzel görüntülerinden dolayı süs bitkisi olarak da bu sektörde değerli bir yere sahiptir. Son yıllarda doğal salep üzerine yapılan çalışmalarda, doğal salep tozunun içeriğinde glikomannoz adı verilen bir bileşimin tespit edildiğini ve bu bileşimin kandaki trigliserid düzeylerinde azalmaya neden olduğu, kötü kolesterolü engellediği yapılan çalışmalarla desteklendiği ifade edilmiştir (Ağar,2008). Salep, iştah açıcı ve zihin güçlendirici etkilere sahip olmasının yanısıra, afrodizyak etkisinin de olduğu ve ülkemizde tıbbi amaçlı olarak üst solunum yolları rahatsızlığı tedavisinde, ülser tedavisinde kullanılmasının yanısıra ishali de önlediği belirtilmiştir. Soğuk algınlıkları, öksürük, bronşit ve mide hazımsızlıklarına da iyi geldiği belirtilen salep içeceğinin, sıcak içecek olarak tüketilmesiyle birlikte dondurma üretiminde de katılık ve esneklik vermek, dondurmanın erime noktasını yükseltmek için kullanıldığı bildirilmiştir. (Ağar, 2008).

Son yıllarda *Platanthera* orkideleri yumrularından gıda ve ilaç hammaddesi olarak kullanılan salep elde edilmektedir. Anadolu'da asırlardan beri elde edilen droglardan biri olan salep; sıtma, kireçlenme, dizanteri, öksürük, baş ağrısı ve yaralara karşı tedavi edici olarak kullanılmıştır (Erzurumlu ve Doran, 2011).

Orkidelerden yapılan terapötik preparatlar Geleneksel Çin Tıbbı ve geleneksel Hint Tıbbı'nda kullanılır. Hindistan'da *Habenaria* edgeworthii Hook.f. ex Collett orkidesi, tonik 'chyawanprash' hazırlanmasında kullanılmaktadır. Hindistan'da halk arasında tonik, antibakteriyel, afrodizyak, antitümör, ateş düşürücü ve

yara iyileştirici özellikleri yanı sıra, kür ve yardımcı madde ile tüberküloz, hazımsızlık, baş ağrısı, ateş, kırık kemiklerin iyileşmesinde, mide rahatsızlıklarında ve hatta yılan sokmasında kullanıldığı tespit edilmiştir (Hürkul ve ark., 2020). Öksürük ve bronşit tedavisinin yanı sıra kabızlığı önlemede, hazmı kolaylaştırmada ve bağırsak kurdu tedavisinde kullanıldığı, zihni güçlendirdiği, kadınların adet dönemini düzenlediği, vücut ısısını artırdığı belirtilmiştir (Anonim b, 2022).

Türkiye coğrafi konumu, iklim ve bitki çeşitliliği, tarımsal potansiyeli, geniş yüzölçümü sayesinde tıbbi ve aromatik bitkiler ticaretinde önde gelen ülkelerden biridir. Türkiye'nin bu önemi; gelişmiş ülkelerdeki yerleşmiş bitkisel ilaç, bitki kimyasalları, gıda ve katkı maddeleri, kozmetik ve parfümeri sanayilerinin girdisini oluşturan pek çok bitkisel ürünü veren bitkilerin ülkemiz florasında bulunmasından kaynaklanmaktadır (Faydaoğlu, 2011). Ülkemizin bu zengin bitki florası içerisinde yer alan salep bitkisi gıda, kozmetik ve ilaç sektöründe kullanımıyla büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Türkiye' de yetişen orkide yumrularından yıllarca salep elde edilerek ihraç edilmiş, ihracata miktarı 15 tona kadar çıkmıştır. Türkiye'den yurtdışına salep ihracatı asırlarca devam etmiş ancak Tarım bakanlığı yumruların tahribat boyutuna ulaşmasıyla 1974 yılında yumru ihracatı yasaklanmıştır. Yumru ihracatının yasaklanması tüccarlar yeni çareler aramaya başlamış ve toz ihracata yönelmiş, 1995 yılına kadar süren toz salep ihracaatı da yasaklanmıştır (Gümüş, 2009).

Doğal ortamlarından orkidelerin tahribi doğrudan ve dolaylı yollarla yapılmaktadır. Doğrudan yapılan yok etme işlemi sökümlerin şiddetli olmasından kaynaklanmaktadır. Dolaylı yok etme ise bitki henüz çiçeklenme aşamasında iken sökümünün yapılması nedeniyle tohum meydana gelmeden hayatının son bulmasıdır. Ayrıca orkideler yumrularıyla da ürerler, ancak ana yumru insanlar tarafından alındığı için bu imkân da ortadan kaldırılmış olmaktadır (Ekinoğlu, 2017). Şehirleşme, aşırı otlatma, ormanların tarım arazisine dönüştürülmesi, ıslah çalışmaları, botanik gezileri nüfus artışıyla birlikte yerleşim alanları ve yolların daha geniş alanlar kaplaması. Sanayi'nin çeşitlenmesi, gelişen teknolojiyle insanların her yere rahat ulaşmaları, orkidelerin yayılış alanlarının herhangi bir korumaya tabi olmaması, herbisit kullanılması gibi etmenlerde neslinin tükenmesine etki etmektedir (Arslankaya, 2012).

Orkide türlerinde çimlenmeden sonra yaprak ve yumru oluşumu, uzun yıllar almaktadır. İlk yaprak oluşumu, en kısa ortalama ile 2-4 yıl sürdüğü kaydedilmiştir. İlk yumrunun *Spiranthesaestivalis* türünde 9 yıl, ilk çiçeğin *Neottia* türlerinde 9-12 yılda oluştuğu bildirilmiştir. Çoğalma kapasiteleri son derece sınırlı olan ve endosperm taşımayan salep orkide tohumlarının çimlenebilmesi için uygun sıcaklık, ışık, nem ve oksijenin yanısıra, ortamda uygun bir mikorizal fungus ile simbiyotik bir ilişki oluşturabilmesi gerekmektedir. Orkide tohumlarının besin rezervleri içermeyişleri, dışarıdan bir karbonhidrat kaynağı sağlanmadıkça başarılı bir çimlenme gerçekleşmediği belirtilmektedir. Orkide tohumlarının en önemli özellikleri oldukça küçük olmaları, tohumda endospermin bulunmayışı ve embriyonun gelişmemiş durumda olmasıdır (Bozdemir, 2016).

Şekil 1. Toz şeklinde Salep Tohumları.

Doğada salep tohumu yapısında endosperm bulunmayışı, çimlenmesi için fungusa ihtiyaç duyması gibi sebeplerle tohumun çimlenmesi uzun yıllar sürmektedir. Tohumla çoğalması zor olan ve yumru ile çoğalması oldukça yavaş olan bu bitkinin *in vitro* koşullarda bitki doku kültürü yöntemlerinin avantajları ile kısa zamanda, kolay bir biçimde üretimi gerçekleştirilecektir.

Orchis mascula L.' nin in vitro koşullarda çimlenmesi üzerine yapılmış olan bir çalışmada tohum çimlenmesi için en uygun besin ortamının 2mg/L benzil adenin ve aktif karbon içeren orchimax besin ortamı olduğu açıklanmıştır (Valetta ve ark., 2008). Batı karadeniz bölgesi'de salep elde edilmesinde kullanılan bazı orkide türlerinin çoğaltım yöntemleri üzerinde yapılan bir çalışmada, endospermi bulunmayan tohumların asimbiyotik olarak doku kültüründe çimlendirilmesi için toplam 16 tür (*Anacamptis pyramidalis* (L.) L.C. Rich, *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo, *Dactylorhiza nieschalkiorum* Bauman et Künkele, *Dactylorhiza romana* (seb.) Soo, *Ophrys apifera* Hudson, *Ophrys ferrumequinum* Desf, Orchis *coriophora* L., *Orchis laxiflora* Lam., *Orchis mascula* (L.) L. ssp. pinetorum (Boiss et Kotschy) Camus, *Orchis morio* L., *Orchis pallens* L., *Orchis purpurea* Hudson, *Orchis simia* Lam., *Orchis tridentata* Scop., *Platanthera chlorantha* (Custer) Reichb., *Serapias vomeracea* (Burm.fil.) Briq. ssp. orientalis Greuter.) kullanılmış, en yüksek bitki oluşum oranının *Orchis morio*'da % 89.88; *Serapias vomeracea*'da % 57.65; *Orchis coriophor*a'da % 48.35 ve *Orchis laxiflora'*da % 14.57 değerleriyle KC ortamından; *Dactylorhiza nieschalkiorum*'da % 19.87'lık bir değerle 0.5mg/l GA3 ilave edilen KC besin ortamından elde edildiği bildirilmiştir (Gümüş, 2009).

Kamçı ve ark., 2015 yılında yaptıkları bir çalışmada *Orchis sancta* L. tohumlarının in vitro koşullarda çimlenme, protokorm oluşumu ve bitkiye dönüşümü üzerine bir çalışma gerçekleştirmiş, *Orchis sancta* türünde çimlenme ve bitki gelişimini sağladıklarını bildirmişlerdir.

Ağar (2018), *Barlia robertiana* (Loisel.) Greuter salep orkidesinin *in vitro* koşullarda çimlendirilmesi üzerine MS (Murashige & Skoog), ½ MS ve OAM (Orchimax medium) temel besi ortamlarına, farklı dozlarda Kinetin, BAP (Benzilaminopurin) ve NAA (Naftalin asetik asit) büyüme düzenleyicileri eklenerek oluşturulan 6 farklı yapay besin ortamlarının *Barlia robertiana* tohumlarının çimlenmesine etkisini araştırmış, en yüksek çimlenme ve protokorm oluşumunu, ½ MS + 4 mg/l Kin + 0,5 NAA ortamından elde edilmiştir.

Palaz (2018), *In vitro* kültür koşullarında poliploid salep orkide bitkilerinin elde edilmesi üzerine yaptığı bir çalışmada *Serapias vomaracea* (2n=36) türünde *in vitro* kültür koşullarında kolhisin muamelesi ile poliploid bitki elde edilmesi üzerine çalışılmıştır. Öncelikle, *in vitro* kültür koşullar altında EBP, MS, KC besi ortamları kullanılmış ve en uygun besi ortamının belirlemeye çalışmıştır. Çimlenme, protokorm ve bitki gelişimi bakımından en iyi sonuçların alındığı besin ortamının EBP besin ortamı olduğu açıklanmıştır. Salep bitkisinin *in vitro* koşullarda tohum ile mikro çoğaltımına yönelik çok fazla sayıda çalışma bulunmasına karşın çoklu sürgün teşviki ve kitlesel üretimine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Dolayısıyla Yaşar Üniversitesi Gıda Teknolojisi bölümü Biyoloji laboratuvarında yapılan çalışmalardan elde edilen verilerden hareketle, steril koşullarda farklı besin ortamları kullanılarak, tohum çimlenmesi için pilot bir çalışma başlatılmıştır. Daha sonra "Tohum Çimlenmesi" gerçekleştirilen steril bitkiciklerin steril koşullarda kökleri ve yaprakları uzaklaştırıldıktan sonra sürgün uç kısımları, farklı oranlarda ve kombinasyonlarda bitki büyüme düzenleyicileri içeren çeşitli besin ortamlarında kültüre alınması ve çoklu sürgün oluşumları elde edilmesi için plan yapılmıştır.

Halihazırdaki araştırma bulgularından yola çıkılarak bazı salep türlerine ait bitkilerin tohumları, Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Gıda Teknolojisi Biyoloji Laboratuvarında steril koşullarda kültüre alınmış ve çimlendirilmeleri gerçekleştirilmiştir. Çimlenmiş olan bitkicikler, kitlesel üretimlerinin yapılması için *in vitro* koşullarda çoklu sürgün teşviki ile geniş çaplı üretim prosedürü belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 2. *İn vitro* salep tohumu çimlenmesi.

Şekil 3. *İn vitro* koşullarda salep bitkisinde ikili sürgün oluşumu

Söz konusu çalışmada *in vitro* koşullarda kültüre alınan bitki tohumlarının kısa sürede (45 gün içerisinde) çimlenme başlangıçları görülmüştür (Şekil 2). Çimlenmiş olan tohumlar, farklı bir besin ortamında çoklu sürgün oluşumları teşvik edilmiş ve ikili sürgün oluşturdukları gözlenmiştir (Şekil 3), (Şekil 4).

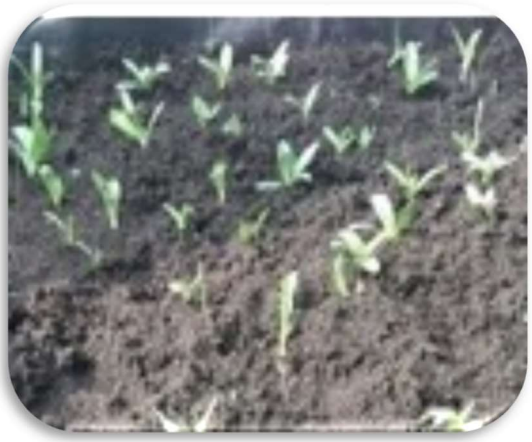

Şekil 4. *İn Vitro* koşullarda bitkicik gelişimi.

Şekil 5. *in vitro* koşullarda çoğaltıldıktan sonra toprağa aktarılan salep bitkisinde yumru başlangıcı.

İn vitro Koşullarda çoğaltımı yapılan bazı salep türlerinin aklimatizasyonlarının sağlanması, yumru oluşturmaları için toprağa aktarılmış ve yumru başlangıçları gözlenmiştir (Şekil 5). *İn vitro* koşullarda çoğaltılmış olan bitkiler, dış koşullarına aktarılmış ve kök gelişimlerinin oldukça sağlıklı olduğu gözlenmiştir (Şekil 6) (Şekil 7).

Şekil 6. Dış Koşullara aktarılmış olan bitkiler

Şekil 7. Toprağa aktarılmış olan salep bitkisinin kök gelişimi

sonuç olarak, yapılan kitlesel üretim çalışmalarından olumlu ön sonuçlar alınmış, bu çalışmalardan elde edilen veriler salep bitkisinin geniş çaplı üretimi için bir protokol belirlenmesi çalışmaları konusuna yol gösterici nitelikte olduğu anlaşılmıştır.

3. SONUÇ

Bitkinin klonal çoğaltımının *İn vitro* koşullarda gerçekleştirilmesiyle, klasik üretim yöntemlerine kıyasla bitki üretim sürecini kısaltılmakta, fenotipik ve genotipik anlamda benzer bireyler üretilmekte, istenilen zamanda ve miktarlarda, bitki üretimini de sağlamaktadır. Bu yöntemin uygulanmasıyla, bitkilerin kitlesel, geniş çaplı üretimlerini gerçekleştirilmesinin yanı sıra üretim hızı da artırılacaktır

İn vitro koşullarda bitkinin farklı yöntemlerle üretim ve ıslah çalışmalarına da ışık tutacaktır. Salebin biyoaktif bileşenleri üzerine araştırmalarla şekillendirilerek bitki ıslahı konusunda üretim şekli belirlenecektir. Önerilen kitlesel üretim yöntemi çoğaltılması diğer orman altı ürünlerin çoğaltılması için yol gösterici olacaktır. Endemik ve nesli tükenmekte olan, salep türlerinin söz konusu yöntemlerin kullanılmasıyla seri bir biçimde üretiminin yapılmasına destek olacak, nesli tükenmekte olan bitkinin yok olmasının önüne geçilecek, dolayısıyla gen kaynakları da korunmuş olacaktır.

Sektörün talebini karşılamak**,** ihracat olanakları elde etmek, ülke ekonomisine katma değer sağlamak, yeni bir iş sektörü oluşturmak amacıyla bitki doku kültürü teknikleri kullanılarak salep bitkisinin çoğaltımı ve kitlesel üretim tipinin belirlenmesi büyük bir öneme sahiptir. İhracatı yasak olan bu bitkinin geniş çapta üretimlerinin yapılması yurt dışına satışının önünü açarak ihracatını mümkün kılarak döviz girdisi sağlayacaktır. Farklı sektörlerde ithal edilerek kullanılan yan ürünlerin ithalatının yapılmasının önüne geçilerek ülkemiz ekonomisine kazandırılacaktır. Özellikle üretimin yapılacağı bölgelerin yerel tarımsal kalkınması desteklenecektir. Konjak bitkisinin kullanıldığı üretim alanları salep bitkisi için araştırılarak kullanımı ile üretilebilecek yeni ürün arayışları ile ekonomik değer yaratılabilecektir.

Yurtdışı gıda pazar payına bakıldığında fonksiyonel gıdaların yaptığı katma değerin önemi büyük ölçüdedir. Buna karşın ülkemizde dökme tipi gıda üretimi yaygın olup özellikle fonksiyonellik kazanmadığı için ülke ekonomisine beklenen katkıyı getirememektedir. Söz konusu çalışma ile tüketicinin doğru yönlendirileceği bir alt dal oluşturulmuş olacaktır. Salep bitkisinden elde edilen içerikten glikomannan içeriği zengin gıdalar elde edilmesine imkan sağlayacaktır. Fonksiyonel gıdaların yanı sıra, sağlık ve kozmetik sektöründe ticari getirisi yüksek ürünlerin üretilmesinde yardımcı madde olarak kullanımı desteklenecek, yeni istihdam olanakları elde edilecektir.

Yapılan çalışmalar, çalışma protokolünün sonuçlanmasıyla halihazırda uygulanan deneme çalışmalarına alt yapı sağlayacak ve prototip sera ortamı için bilgi sunacaktır.

Özet olarak, çalışma ile en büyük ulusal kazanımı hem iç piyasaya gerçek salep ürününün pazarlanabilmesi, hem de ihracat olanağının tekrardan elde edilmesi olacaktır. Ayrıca bu yeni iş sahalarının da kapısını aralayacağından, istihdam alanında iyileştirmelere neden olacak yeni meslek grupları ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKLAR

1. Anonim, (2022) a. Bitkisel Biyoçeşitlilik.pdf (tarimorman.gov.tr).
2. Anonim, (2022) b. https://www.drhenri.com.tr/salep-orchis-mascula-bitki58.
3. Ağar, D. (2018), Barlia Robertina Greuter Salep Orkide Tohumlarının *İn Vitro* Çimlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Antalya.
4. Arslankaya, H. (2012). Türkiye'deki Endemik Orkide Türlerinin Türkiye Biyoçeşitliliğinin Devamı Açısından Önemi. Türkiye 2. Orkide ve Salep Çalıştayı Bildirileri Kitabı. İzmir.
5. Aytar., E.C., Kömpe, Y.Ö. (2021). Orkidelerin Geleneksel Kullanımları Fitokimyasal İçerikleri ve Biyolojik Aktiviteler, 4-3.
6. Babaoğlu, M., Gürel, E., Özcan, S. (2001) "Bitki Biyoteknolojisi- Doku Kültürü ve Uygulamaları I", S.Ü Vakfı Yayınları, 8-70.
7. Bozdemir H. (2016) *Orchis sancta* L. Türünün *In Vitroda* Çoğaltılması Üzerine Farklı Konsantrasyonlardaki Karbon Formlarının Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Siirt Üniversitesi, Siirt.
8. Ekinoğlu, D.N. (2017). "Salep Orkidelerinin Mikroçoğaltımı", Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyomühendislik Bölümü Fırat Üniversitesi, Elazığ.
9. Erzurumlu, G., Söğüt, Z. (2012). Doğu Akdeniz Bölgesi'nde doğal salep türlerinin Saptanması ve Mikorizalarının Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar 2. Orkide ve Salep Çalıştayı Bildirileri 25-26 Nisan 2012, (Bildiriler Kitabı):100, İzmir.
10. Erzurumlu, G.S., Doran, İ. (2011). Türkiye'de Salep Orkideleri ve Salep Kültürü. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 15(1):29-34.
11. Faydaoğlu, E. (2011), Sürücüoğlu, M.S., Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi.
12. Gümüş, C. (2009), Batı Karadeniz Bölgesi'nde Salep Elde Edilmesinde Kullanılan Bazı Orkide Türlerinin Çoğaltım Yöntemleri Üzerinde Araştırmalar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Ankara.
13. Hürkul M. M., Çiftçi, R.B., Köroğlu, A. (2020), Investigation of salep and salep containing products in view of food and pharmacy. Biological Diversity and Conservation,13(2):144-152.
14. İnal, F.N. (2013), Tabiatta Mevcut Bitki Türlerinin Korunması. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Politikalar Genel Müdürlüğü. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Teknik Broşür No:2.
15. Hürkan, Y.K. (2017), Türkiyede Salep Orkideleri Üzerine Yapılan Bazı İn Vitr Çalışmalar. The İnternational of İnnovative Approaches in Science Research Volume1. İssue 1.
16. Kamçı, H., Karakuş B. (2015), *Orchis sancta* L. tohumlarının in vitro koşullarda çimlenme, protokorm oluşumu ve bitkiye dönüşümü üzerine araştırmalar, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 23(2) :24-30.
17. Sandal, G., Söğüt, Z. (2010), Türkiye Orkideleri (Salepler). Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.s:109-116.
18. Öğretmen, N., Özcan İ., Arabacı O. (2012), Orkide ve Salep Çalıştayı Bildirileri Kitabı. İzmir.
19. Palaz, E.B. (2018), İn Vitro Kültür Koşullarında Poliploid Salep Orkide Bitkilerinin Elde Edilmesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Biyoteknoloji Anabilim Dalı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş.
20. Valetta, A., Attore, F., Bruno, F., Pasqua, G. (2008), *İn vitro* asymbiotic germination of orchis mascula. Cell and Plant Developmental Plant Biology. 142(3):653-655.

CRITICAL DETERMINANTS OF QUALITY PERCEPTION IN BUSINESS CLASS DEMANDS IN AIR TRANSPORTATION AND IMPLICATIONS FOR COVID-19 PERIOD THE CASE OF TURKISH AIRLINES

HAVA TAŞIMACILIĞINDA BUSINESS SINIFI TALEPLERİNDE KALİTE ALGISININ KRİTİK BELİRLEYİCİLERİ VE COVID-19 DÖNEMİNİN ETKİLERİ
TÜRK HAVA YOLLARI ÖRNEĞİ

Hüseyin TAŞ
MSc. In Air Transport Management
Thesis Advisor: Dr. Nihat Gümüş
2021

ABSTRACT

Our research aims to evaluate the impact of the quality perception of the products and services offered by Turkish Airlines on the business class demand in the Covid-19 conditions. The dramatic decline in air travel demand has adversely affected the airline industry. As a result, Turkish Airlines inevitably had to make some catering and service quality changes during the pandemic. Therefore, we tried to determine business class passengers' new service and quality perceptions under Covid-19 conditions with service quality and strict health measures in the latest market conditions. In our research, a face-to-face survey was conducted at the Istanbul Airport Business Lounge with 107 international and long-haul business class passengers travelling with Turkish Airlines. This study will help determine the effect of the perceived quality level of products offered by Turkish Airlines on business class demands.

Keywords: Turkish Airlines, Business Class, Airline Industry, Pandemic

ÖZET
Araştırmamız, Türk Hava Yolları'nın sunduğu ürün ve hizmetlerin kalite algısının Covid-19 koşullarında business class talebine etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Hava yolculuğu talebindeki dramatik düşüş, havayolu endüstrisini olumsuz etkiledi. Sonuç olarak, Türk Hava Yolları pandemi sürecinde kaçınılmaz olarak ikram ve hizmet kalitesi değişiklikleri yapmak zorunda kaldı. Bu nedenle son piyasa koşullarında hizmet kalitesi ve sıkı sağlık önlemleri ile business class yolcularının Covid-19 koşullarındaki yeni hizmet ve kalite algılarını belirlemeye çalıştık. Araştırmamızda, Türk Hava Yolları ile seyahat eden 107 dış hat ve uzun mesafe business class yolcumuz ile İstanbul Airport Business Lounge'da yüz yüze anket yapılmıştır. Bu çalışma, Türk Hava Yolları tarafından sunulan ürünlerin algılanan kalite düzeyinin business class taleplerine etkisinin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk Hava Yolları, Business Class, Hava Yolu Endüstrisi, Pandemi

KENTİÇİ TOPLU TAŞIMADA BEKLENEN VE ALGILANAN HİZMET KALİTELERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA ANALİZİ: METROBÜS ÖRNEĞİ

ANALYSIS OF EXPECTED AND PERCEIVED SERVICE QUALITY IN URBAN PUBLIC TRANSPORTATION IN A CONTEXT OF SOME VARIABLES: THE METROBUS CASE

Ebru Demirci
Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-1724-2925

ÖZET
Bu çalışma, dünyanın en büyük kentleri arasında yer alan İstanbul'da İETT'nin sunduğu metrobüs hizmetinden yararlanan bireylerin, söz konusu hizmetin düzeyine ilişkin beklentileri ve algıları arasında bir fark olup olmadığını belirlemek; -varsa, belirlenen- farklılıkların hangi boyut ve değişkenler özelinden kaynaklandığı incelemektir. Çalışmada kullanılacak veri seti, gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 424 hizmet yararlanıcısı ile 2021 yılının aralık ayı içerisinde yüz yüze görüşülerek doldurtulan anket formları aracılığıyla elde edilmiştir. Çalışmanın başlangıç aşamasında hizmet kalitesi kavramı ve toplu taşıma kavramları ayrıntılı olarak incelenecek; ardından veri seti, beklenen ve algılanan hizmet kalitelerinin boyutları ile eğitim durumu, cinsiyet, gelir düzeyi vb. değişkenler özelinde tanımlayıcı teknikler aracılığıyla istatistiki analizlerle değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada algılanan ve beklenen hizmet kalitesine yönelik yapılan analizde Metrobüs hizmetinin gerekli beklentileri karşılamadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada, beklenen empati boyutu açısından evlilerin beklentilerinin bekârlardan daha yüksek olduğu analiz edilmiştir. Yaş ve meslek grupları arasında hiçbir boyutta anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. İşletmelerin ve kamu hizmet sağlayıcıların imajı açısından hizmet kalitesine önem vermesi ve gerekli düzenlemeleri yaparak süreçleri iyileştirmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi önerilmektir.
Anahtar Kelimeler: Hizmet Kalitesi, Toplu Taşıma, SERVQUAL

ABSTRACT
This study aims to determine whether there is a difference between the expectations and perceptions of individuals who benefit from the metrobus service offered by IETT in Istanbul, which is among the largest cities in the world. The aim is to examine the dimensions and variables specific to the determined differences, if there is any. The data set to be used in the study was obtained through face-to-face interviews with 424 service beneficiaries who voluntarily agreed to participate in the research in December 2021 and filled in questionnaires. The results of the study, the concept of service quality and the concepts of public transportation is not sufficient for Metrobus. The data set includes the dimensions of expected and perceived service quality, education level, gender, income level, marital status. Another result of the study, there is a difference between Expected Empathy according to marital status. And also the is no difference between age and occupation. Public Authority should solve the problems and improve the service quality for image.

Keywords*:* Service Quality, Public Transport, SERVQUAL

GİRİŞ

İstanbul'un Türkiye'nin en hızlı gelişen nüfusun sahip şehirlerinden biridir. İstanbul'un 2021 yılı için açıklanan nüfusu 5 yılda 900 binden fazla kişi artarak yaklaşık yüzde 7 oranında artmıştır. 15 milyondan fazla kişiye yükselen İstanbul toplu taşıma hizmetlerinde milyonlarda kişiye hizmet sunmaktadır. Tarihi bir şehir olan İstanbul artık dünya mega kentlerinden biri sayılmaktadır. Bu yoğun nüfusa sahip İstanbul Şehrinin elbette yaşam koşullarının en önemli noktalarından biri ulaşım sistemleridir. Şehrin içerisinde yolcuların hareketinin planlanması, ihtiyaçlarının analiz edilerek gerekli altyapı yatırımlarının planlanması ve iyileştirmelerin yapılması hizmet verenler açısından büyük önem taşımaktadır. Metrobüs projesi de İstanbul için önemli ulaşım planlarından biri olmuş ve hep gündemde kalmayı başarmıştır. Metrobüsün uzun bir hat içerisinde hızlı hizmet sunması kullanıcı sayısını diğer kentiçi ulaşım sistemlerine göre daha öne geçirmiştir. Planlanma aşamasında İstanbul'un hızla artan nüfusu için konut ağırlığının olduğu şehir içi bölgesel taşıma için tasarlanmış ve metro sistemi olarak ele alınmıştır. 2007 yılında ilk etabı biten Metrobüs beklenen sonuçlarından daha fazla ilgi görmesi ile hat uzatılmıştır. İstanbul'un ulaşım planlarındaki gecikmeler de Metrobüs'e olan talebi hep canlı tutmuştur. Yolcu yoğunluğundaki artan süreç Covid-19 tedbirleri ile azalsa da yükselen araç sayısı ile trafik sıkışıklığından kaynaklanan stresli ulaşım süreci yolcuları yeniden Metrobüsü ilk tercih edilen kent içi ulaşım sistemi olarak gündeme tekrar taşımıştır. Günümüzde işletmelerin sadece kar odaklı faaliyetlerinin performanslar üzerindeki etkisi azalmış ve müşterileri memnuniyeti öne plana çıkmıştır. İşletmelerin müşteri taleplerinin karşılanması ve esnek bir yapı oluşturmaları odağında faaliyetlerini planlamaktadırlar. İşletmeler gelecek planlarına yönelik çalışmalarda müşterilerin bekledikleri hizmetlere göre düzenlemeler yapmaktadır. İşletmelerin hedefleri arasında stratejik pazarlama odağında mevcut müşterilerini koruyarak yeni müşterileri elde ederken kaybedilen müşterileri de geri kazanmayı hedeflemektedirler. Müşteri memnuniyeti, bir ürünün veya hizmetin alınması durumundaki beklentinin ve ürün ve hizmetin kullanılması sonrasında elde edilen deneyimle ortaya çıkmaktadır.

Artan rekabet ile müşteri memnuniyeti artan ve çeşitlenen müşteri ihtiyaçlarına teknolojinin gelişmesi ile işletmeler açısından her geçen gün zorlaşmaktadır. Sunulan hizmet sırasında oluşan memnuniyet ile işletmenin müşteri tarafından kalite algısını etkilemekte güvenilir bulduğu işletmeden hizmet almaya devam etme yönünde eğilim göstermektedir.

Günümüzde bir işletmenin en önemli hedeflerinden biri müşteri sadakati ve bağlılığını artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktır. Pazarlama stratejileri sadece maliyet odağından çıkmış müşterinin sadakatine yönelik çalışmalara doğru dönmüştür. İşletmelerin performanslarının ölçülmesinde de müşteri odaklı değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Müşteri tarafından ölçülebilecek göstergeler; hizmet kalitesi, hizmet süresi ve fiyatlama gibi başlıklarla değerlendirilerek müşteri beklentisi açısından işletmelerin performansları değerlendirilmektedir. Müşteri memnuniyetini etki eden faktörler incelendiğinde,

- Sunulan hizmetin güvenilir olması,
- Konforlu olması,
- Trafik Yoğunluğun Olmaması,
- Maliyet,
- Teknoloji,
- Çalışan Personel,
- Ücretlerin Uygun Olması olarak tanımlanabilir.

Algılanan hizmet kalitesi, üretim ve hizmet boyutları açısından farklılık göstermektedir. İşletmelerin sundukları hizmetlerde kalitenin belirlenmesinin ve aynı şekilde tekrar sunulmasının farklı zorlukları

olmaktadır. Sunulan hizmetin kalite değerlendirilmesi insanların beklentilerine, algısına ve tutumlarına bağlıdır (Yuen ve Thai, 2015). Hizmetlerin kalitesinin belirlenmesinde, hizmetin soyut olması çalışanların, tesislerin ve tüketicilerin süreç içerisinde olması belirlenmesinde zorluklara sebep olmaktadır.

Hizmet sektöründe tesisin yerleşimi, dekoru ve çalışanların davranışı gibi unsurlar soyut hizmetin somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı hizmet sektöründe kalite yönetiminin net bir tanımını yapmak zordur. Müşterilerin kalite algısı pek çok değişkeni en iyi şekilde yönetmeyi kapsamaktadır (Haywood-Farmer, 1987). Hizmet kalitesinin ölçülmesinde sunulan hizmetlerin müşteri tarafından değerlendirilmesi gerekli hale gelmiştir. Metrobüs gibi yolcu taşımacılığı hizmeti sunan işletmelerden beklenen unsurlar, bekleme süresinin kısa olması, konfor, hız, temizlik, müşteriye verilen değer algısı, çalışanların tutumu ve güvenilirlik gibi başlıkları kapsamaktadır. Aynı zamanda algılanan hizmet kalitesini, hizmetin sunulduğu araçları, durakları da içine alan fiziksel kaliteyi kapsamaktadır (Aliçavuşoğlu ve Gürbüz, 2017). Özellikle artan trafik ile artan araç sayısının azalması yönünde hizmet sağlayıcıların toplu taşıma hizmetini özendirmesi ve hizmet kalitesi algısını güçlendirmeleri büyük önem arz etmektedir. Hizmet kalitesine yönelik çalışmaların da bu sebepten dolayı artış gösterdiği ve yolcuların memnuniyetini arttırmaya yönelik faaliyetlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Hizmet kalitesi, istek veya beklentiler ile algılamalar arasındaki farklılık ölçüsüdür (Bozdağ vd., 2003).

Yolcu taşımacılığında hizmet kalitesinin değerlendirilmesi ve arttırılmasına yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalar öncelikle hizmet kalitesi algısı, beklentileri ve memnuniyet seviyeleri ölçülerek değerlendirmeler yapmıştır. Birçok çalışmada belirlenen hizmet kalitesi kriterlerini dikkate alarak iyileştirmek için yeni modeller sunmuştur. Avusturalya Belediye'si tarafında 2010 yılında yapılan otobüs ile hizmet taşımacılığına yönelik çalışmada hizmet kalitesi açısından önemli değişkenleri; zamanında hizmet, güvenlik, ücretlendirme, altyapı ve müşteri hizmetleri olarak belirlemiştir. Rohani ve diğ. (2013) çalışmasında otobüs hizmet kalitesinin yolcuların ulaşım tercihlerini büyük ölçüde etkilediğini belirtmiştir. Noor ve diğ. (2014) Malezya'da yaptıkları çalışmada otobüs hizmeti açısında güvenlik, konfor ve erişilebilirlik kriterlerini en önemli değişkenler olarak belirlemişlerdir. Yine Malezya'da Islam ve diğ. (2014) tarafından yapılan çalışmada memnuniyet kriterleri, Sürüş, araç içi hizmet ve güvenlik olarak ortaya çıkmıştır. Karadeniz ve Ünver (2014), şehir hatlarını inceledikleri çalışmada, algılanan hizmet kalitesi boyutlarından heveslilik ve yeterlilik, fiziksel görünüm, iletişimin, güvenilirlik, temizlik unsurlarının yolcu memnuniyeti ile anlamlı bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Özuysal ve diğ. (2015) yaptığı çalışmada ulaşım hattının uzunluğu ile güvenilirlik arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Verbich ve El-Geneidy (2015) yolcuların özellikle farklı gruplar olarak değerlendirilmesini ve memnuniyet kriterlerinin koşullara göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Gülümser ve Koromaz (2019) çalışmalarında yine şehir hatlarında sunulan hizmetlerden yolcuların memnuniyet düzeylerini farklı boyutlarıyla ele alınması gerektiğinin altını çizerken memnuniyet düzeyinin farklı hatlara göre karşılaştırmasını yapmışlardır. Avrupa Toplu Ulaşım hizmetlerine yönelik 2014 yılında yapılan çalışmada ise benzer şekilde en önemli üç kriter; sefer sıklıkları, zamanında hizmet (dakiklik), araç temizliği ve güvenliği olarak belirlenmiştir.

METODOLOJİ

Anket Tasarımı

Hizmet kalitesinin belirlenmesi amacıyla kullanılan SERVQUAL Ölçeği, Parasuraman, V.A. Zeithaml ve Leonard L.Berry tarafından geliştirilmiştir. Ölçek genelde müşterin hizmetten beklentileri ve algılama düzeyi arasındaki farkı ölçmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle hizmet kalitesini tanımlama, hizmet kalitesini etkileyen unsurları belirleme ve buna dayalı hizmet kalitesinin ölçülebilir olması için genel bir model geliştirmeye çalışmışlardır (Parasuraman vd., 1985). Çalışmada, hizmet kalitesi beş boyut ile ölçülmektedir. Bunlar;

- Fiziksel Özellikler (Tangibles): İşletmenin hizmet sunumunda kullanılan bina, araç-gereç ve personel görünümü,

- Güvenirlilik (Reliability): İşletmenin sunduğu hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilme yeteneği,
- Heveslilik (Responsiveness): Müşteriye hızlı hizmet verme ve yardım etme istekliliği,
- Güven (Assurance): Hizmeti sunarken çalışanların bilgili ve nazik olmaları ve müşterilere güven duygusu hissettirebilme becerisi,
- Empati (Emphaty): İşletmenin kendisini müşterilerin yerine koyması ve müşterilere özel kişisel ilgi göstermesidir.

Beklenen hizmet ile algılanan hizmet arasındaki ilişki şu şekilde açıklanabilir (Parasuraman, et al., 1985).

- ❖ Beklenen Hizmet > Algılanan Hizmet ise; algılanan kalite tatmin edici değildir (müşteriyi tatmin etmez).
- ❖ Beklenen Hizmet = Algılanan Hizmet ise; algılanan kalite tatmin edicidir (müşteriyi tatmin eder).
- ❖ Beklenen Hizmet < Algılanan Hizmet ise; algılanan kalite tatmin edicidir, bu fark arttıkça ideal kaliteye yaklaşılır (Müşteriyi tatmin etme oranı çok yüksektir).

Anakütle, Örneklem ve Veri Seti

Çalışmanın anakütlesini İstanbul'da yaşayan ve toplu taşıma araçlarını düzenli olarak kullanan bireyler oluşturmaktadır. Anakütlenin büyüklüğünü belirlemek mümkün olmadığından kolayda örnekleme yöntemine başvurulmuş; 2021 yılının aralık ayı içerisinde görüşüne başvurulan 425 kişiden anket formu aracılığıyla toplanan veriler analiz edilmiştir.

Anket formunda kullanılan ölçek, dünya üzerinde genel kabul görmüş SERVQUAL ölçeğinin Türkçeye uyarlanmış biçimidir. Anket formu, ölçeğe ek olarak, formu dolduran bireylerin cinsiyet, medeni durum, gelir seviyesi, eğitim durumu, meslek ve seyahat sıklığı gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular da içermektedir.

Oluşturulan veri setinde, çalışmaya katılanların %60'ı kadın %40'ı erkek yolculardan oluşmaktadır. Katılımcıların medeni hali özelinde bakıldığında, %70,8'inin bekâr, %29,2'sinin ise evli olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin, %11,9'unun 18 yaşından küçük, %47,1'inin 18-24; %15, 8'inin, 25-34; %14,6'sının, 35-44; %7,1'inin, 45-54; %2,1'inin 55-65 yaş aralıklarında; %1,6'sının ise 65 yaşından büyük olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada ankete katılım sağlayan kullanıcılarının %4,7'si ilkokul, %3,8'i ortaokul, %27,5'i lise, %9,9'u ön lisans, %47,5'i lisans, %6,6'sı lisansüstü mezunudur.

Katılımcıların %50,6 gibi büyük bir çoğunluğu öğrenci ve %40'ı, 1000 TL'nin altında gelir düzeyine sahiptir. Metrobüs kullanım sıklığı ise, %26,1'i her gün, %25,4'ü haftada 2-3 kez, %22,1'i yılda 2-3 kez, %15,1'i ayda 2-3 kez, %11,3'ü ise 6 ayda 2-3 kez olduğu görülmektedir. Bu durum Covid-19 etkisini ortaya çıkarmaktadır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Daha önce de belirtildiği gibi yazında daha önce kullanılan ölçekler baz alınmıştır. Buna karşın, Metrobüs özeline uyarlama sürecinde hata yapmamak adına ifadeler alanında uzman akademisyen ve uygulamacılara gösterilerek yüzey geçerliliği sağlanmıştır. Sonrasında, örneklem büyüklüğünün 300'ün üzerinde (Kim, 2013), çarpıklık (skewness) katsayısının, ±2 (George ve Mallery, 2010), basıklık (kurtosis) katsayısının ise, ±7 (George ve Mallery, 2010; Hair vd., 2010; Bryne, 2010) arasında olması nedeniyle verilerin normal dağılıma uygunluk gösterdiği varsayılmıştır. Normal dağılıma uygunluğunun teyit edilmesinin ardından, her bir boyut için faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analizler bağlamında, ölçekte yer alan ifadelerin faktör yüklerinin 0,47 ila 0,94 arasında değiştiği; herhangi bir ifadenin ölçekten çıkarılmasına gerek olmadığı; yazında ifade edildiği biçimde, Algılanan/Beklenen Somut Özellikler, Algılanan/Beklenen Güvenilirlik, Algılanan/Beklenen Heveslilik, Algılanan/Beklenen Güven ve Algılanan/Beklenen Empati boyutları altında birleştiği tespit edilmiştir. Boyutların, KMO değerlerinin 0,74 ila 0,89 arasında değiştiği; Bartlett'in Küresellik Testi sonuçlarının da anlamlı olduğu; bir başka deyişle, söz konusu değerlerin 0,50'den yüksek olması nedeniyle örneklem büyüklüğünün yeterli bulunduğu; açıklayıcı varyans değerlerinin de %54 ila %86 arasında farklılaştığı tespit edilmiştir.

Söz konusu boyutlara ilişkin olarak gerçekleştirilen güvenilirlik analizleri, boyutların Cronbach Alfa değerlerinin 0,74 ile 0,95 arasında olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede, söz konusu ölçeğin genel kabul görmüş 0,70 değerinin oldukça üzerinde olması nedeniyle güvenilir bulunduğu, ölçekten herhangi bir ifadenin çıkarılmasına gerek kalmadığı belirtilmelidir.

Bulgular ve Sonuç

Araştırma kapsamında ilk olarak, algılanan ve beklenen hizmet kalitesi boyutlarının aritmetik ortalamaları arasındaki farka odaklanılmıştır. Bu bağlamda bakıldığında, tabloda da görülebileceği gibi, hizmet kalitesinin hiçbir boyutu açısından, metrobüsün beklentileri karşılamadığı belirlenmiştir.

	ASÖO	BSÖO	Fark	Bulgu
Ortalama	3,1571	4,2024	1,0453	Beklentiler karşılanamamaktadır.
Std. Sapma	0,7649	0,7762		
	AGO	BGO	Fark	Bulgu
Ortalama	3,0776	4,3944	1,3167	Beklentiler karşılanamamaktadır.
Std. Sapma	0,7641	0,7724		
	AHO	BHO	Fark	Bulgu
Ortalama	3,2506	4,2835	1,0329	Beklentiler karşılanamamaktadır.
Std. Sapma	0,7513	0,7836		
	AGO	BGO	Fark	Bulgu
Ortalama	3,3271	4,4724	1,1453	Beklentiler karşılanamamaktadır.
Std. Sapma	0,7501	0,7682		
	AEO	BEO	Fark	Bulgu
Ortalama	2,9765	4,1515	1,1751	Beklentiler karşılanamamaktadır.
Std. Sapma	0,7755	0,8158		

Çalışmanın ikinci aşamasında demografik özellikler bağlamında algılanan ve beklenen hizmet kalitesi boyutları arasında herhangi bir farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda yapılan ilk analiz, katılımcıların cinsiyetleri ile algılanan / beklenen hizmet kaliteleri arasındaki farkı belirlemeye yöneliktir. Söz konusu farkı yönelik olarak gerçekleştirilen t-testi analizinin sonuçları aşağıdaki tabloda görülebilir:

Cinsiyete Göre Farklılık Analizi (t Testi)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
				t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.						Lower	Upper

ASÖO	Equal variances assumed	3,7978	0,0520	-1,6603	423	0,0976	- 0,1255	0,0756	-0,2741	0,0231
	Equal variances not assumed			-1,6036	318,3436	0,1098	- 0,1255	0,0783	-0,2794	0,0285
AGO	Equal variances assumed	1,0031	0,3171	-0,9588	423	0,3382	- 0,0725	0,0757	-0,2213	0,0762
	Equal variances not assumed			-0,9407	338,1942	0,3475	- 0,0725	0,0771	-0,2242	0,0792
AHO	Equal variances assumed	4,0275	0,0454	-0,5794	423	0,5626	- 0,0431	0,0744	-0,1895	0,1032
	Equal variances not assumed			-0,5577	314,0274	0,5774	- 0,0431	0,0773	-0,1953	0,1090
AGO	Equal variances assumed	0,8280	0,3634	-0,8446	423	0,3988	- 0,0627	0,0743	-0,2088	0,0833
	Equal variances not assumed			-0,8346	347,3086	0,4045	- 0,0627	0,0752	-0,2106	0,0851
AEO	Equal variances assumed	0,6580	0,4177	-1,5090	423	0,1321	- 0,1157	0,0767	-0,2664	0,0350
	Equal variances not assumed			-1,4886	345,1739	0,1375	- 0,1157	0,0777	-0,2685	0,0372
BSÖO	Equal variances assumed	5,9054	0,0155	1,0717	423	0,2845	0,0824	0,0768	-0,0687	0,2334
	Equal variances not assumed			1,0253	306,5240	0,3060	0,0824	0,0803	-0,0757	0,2404
BGO	Equal variances assumed	18,9602	0,0000	2,6387	423	0,0086	0,2004	0,0759	0,0511	0,3497

	Equal variances not assumed			2,4427	268,4468	0,0152	0,2004	0,0820	0,0389	0,3619
BHO	Equal variances assumed	6,5502	0,0108	2,7959	423	0,0054	0,2152	0,0770	0,0639	0,3665
	Equal variances not assumed			2,6402	290,8931	0,0087	0,2152	0,0815	0,0548	0,3756
BGO	Equal variances assumed	4,4725	0,0350	2,4371	423	0,0152	0,1843	0,0756	0,0357	0,3330
	Equal variances not assumed			2,3228	301,9335	0,0209	0,1843	0,0793	0,0282	0,3405
BEO	Equal variances assumed	3,9737	0,0469	3,0593	423	0,0024	0,2447	0,0800	0,0875	0,4019
	Equal variances not assumed			2,9177	302,7562	0,0038	0,2447	0,0839	0,0797	0,4097

Gerçekleştirilen t testi üzerinden yorum yapabilmek için öncelikle, varsayım olarak, Levene Testi sonuçlarının anlamlı olmaması, bir başka deyişle, hesaplanan istatistik değerin 0,05'in üzerinde olması gerekir. Bu çerçevede, Levene Testinin anlamlı olmadığı boyutlar üzerinden bakılırsa, Algılanan Somut Özellikler, Algılanan Güvenilirlik, Algılanan Güven ve Algılanan Empati bağlamında cinsiyet açısından istatistiki bağlamda herhangi bir anlamlı farklılık yoktur. Öte yandan, Levene Testi sonuçlarının anlamlı olduğu boyutlara yönelik olarak, cinsiyet için farklılık analizi bağlamında, parametrik olmayan Mann – Whitney U Testi de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu teste göre, aşağıda da görülebileceği gibi, Beklenen Heveslilik, Beklenen Güven ve Beklenen Empati boyutları, cinsiyet bağlamında fark etmektedir. Aritmetik ortalamalar üzerinden incelenirse, söz konusu boyutlar bağlamında kadınların beklentilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Cinsiyete Göre Farklılık Analizi (Mann – Whitney U)

	AHO	AEO	BSÖO	BGO	BHO	BGO	BEO
Mann-Whitney U	20758,500	19633,500	21432,000	20281,500	19176,000	18780,500	18535,000
Wilcoxon W	53398,500	52273,500	35967,000	34816,500	33711,000	33315,500	33070,000
Z	-0,744	-1,652	-0,200	-1,160	-2,075	-2,495	-2,568

Asymp. Sig. (2-tailed)	0,457	0,099	0,841	0,246	0,038	0,013	0,010

Cinsiyet		N	Mean	Standard Deviation
BHO	Kadın	255	4,3696	0,67682
	Erkek	170	4,1544	0,90775
	Toplam	425		
BGO	Kadın	255	4,5461	0,68273
	Erkek	170	4,3618	0,87156
	Toplam	425		
BEO	Kadın	255	4,2494	0,72345
	Erkek	170	4,0047	0,92024
	Toplam	425		

Medeni Hâle Göre Farklılık Analizi (t Testi)

Bir sonraki farklılık analizi, katılımcıların medeni durumları ile algılanan / beklenen hizmet kaliteleri arasındaki farkı belirlemeye yöneliktir. Söz konusu farkı yönelik olarak gerçekleştirilen t-testi analizinin sonuçları aşağıdaki tabloda görülebilir:

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
				t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.						Lower	Upper
ASÖO	Equal variances assumed	0,5190	0,4720	-0,6310	423,0000	0,5290	- 0,0515	0,0817	-0,2121	0,1090
	Equal variances not assumed			-0,6110	214,6080	0,5420	- 0,0515	0,0843	-0,2176	0,1146
AGO	Equal variances assumed	0,0010	0,9750	-0,3870	423,0000	0,6990	- 0,0316	0,0816	-0,1920	0,1289
	Equal variances not assumed			-0,3940	239,0930	0,6940	- 0,0316	0,0801	-0,1893	0,1262
AHO	Equal variances assumed	0,0010	0,9700	1,0760	423,0000	0,2830	0,0862	0,0802	-0,0713	0,2438

	Equal variances not assumed			1,0930	237,2300	0,2760	0,0862	0,0789	-0,0692	0,2417
AGO	Equal variances assumed	0,0090	0,9250	0,5760	423,0000	0,5650	0,0462	0,0801	-0,1113	0,2036
	Equal variances not assumed			0,5830	234,5590	0,5610	0,0462	0,0793	-0,1100	0,2024
AEO	Equal variances assumed	0,5340	0,4650	0,3960	423,0000	0,6920	0,0328	0,0828	-0,1300	0,1956
	Equal variances not assumed			0,3940	226,9670	0,6940	0,0328	0,0832	-0,1312	0,1968
BSÖO	Equal variances assumed	0,0150	0,9020	-0,9500	423,0000	0,3430	- 0,0787	0,0828	-0,2415	0,0842
	Equal variances not assumed			-0,9520	230,5320	0,3420	- 0,0787	0,0826	-0,2415	0,0841
BGO	Equal variances assumed	2,8330	0,0930	-1,4800	423,0000	0,1400	- 0,1218	0,0823	-0,2836	0,0399
	Equal variances not assumed			-1,5720	263,1540	0,1170	- 0,1218	0,0775	-0,2744	0,0307
BHO	Equal variances assumed	3,1980	0,0740	-1,9600	423,0000	0,0510	- 0,1633	0,0833	-0,3271	0,0005
	Equal variances not assumed			-2,0800	262,5540	0,0390	- 0,1633	0,0785	-0,3179	-0,0087
BGO	Equal variances assumed	2,7380	0,0990	-1,2760	423,0000	0,2030	- 0,1045	0,0819	-0,2655	0,0565
	Equal variances			-1,3670	268,4760	0,1730	- 0,1045	0,0765	-0,2551	0,0461

	not assumed									
BEO	Equal variances assumed	7,2480	0,0070	-2,7700	423,0000	0,0060	- 0,2392	0,0864	-0,4090	-0,0695
	Equal variances not assumed			-2,9880	273,0570	0,0030	- 0,2392	0,0801	-0,3969	-0,0816

Daha önce de belirtildiği gibi, gerçekleştirilen t testi üzerinden yorum yapabilmek için öncelikle, varsayım olarak, Levene Testi sonuçlarının anlamlı olmaması, bir başka deyişle, hesaplanan istatistik değerin 0,05'in üzerinde olması gerekir. Bu çerçevede, Levene Testinin anlamlı olmadığı boyutlar üzerinden bakılırsa, algılanan / beklenen hizmet kalitelerine ilişkin hiçbir boyut açısından medeni hâl bağlamında istatistiki açıdan herhangi bir anlamlı farklılık yoktur. Öte yandan, Levene Testi sonuçlarının anlamlı olduğu boyutlara yönelik olarak, medeni hâl için farklılık analizi bağlamında, parametrik olmayan Mann – Whitney U Testi de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu teste göre, Beklenen Empati boyutu, medeni hâl bağlamında fark etmektedir. Aritmetik ortalamalar üzerinden incelenirse, söz konusu boyut anlamında, evlilerin beklentilerinin bekârlardan daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Medeni Hâle Göre Farklılık Analizi (Mann – Whitney U Testi)

	BEO
Mann-Whitney U	15685,000
Wilcoxon W	61136,000
Z	-2,624
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,009

Medeni Hâl		N	Mean	Standard Deviation
BEO	Bekâr	301	4,0817	0,84811
	Evli	124	4,3210	0,70622
	Toplam	425		

Yaşa Göre Farklılık Analizi

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, algılanan / beklenen hizmet kalitesi boyutları açısından yaş gruplarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek adına ANOVA Testi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analize göre, aşağıda da görülebileceği gibi, yaş grupları bağlamında hizmet kalitesinin algılanan ve beklenen boyutları arasında herhangi bir fark olmadığı belirlenmiştir.

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ASÖO	Between Groups	6,137	6	1,023	1,767	0,104
	Within Groups	241,942	418	0,579		
	Total	248,079	424			
AGO	Between Groups	3,649	6	0,608	1,042	0,397
	Within Groups	243,909	418	0,584		
	Total	247,558	424			
AHO	Between Groups	6,059	6	1,010	1,810	0,096
	Within Groups	233,254	418	0,558		
	Total	239,312	424			
AGO	Between Groups	5,140	6	0,857	1,534	0,165
	Within Groups	233,398	418	0,558		
	Total	238,539	424			
AEO	Between Groups	7,355	6	1,226	2,069	0,056
	Within Groups	247,610	418	0,592		
	Total	254,965	424			
BSÖO	Between Groups	6,127	6	1,021	1,712	0,117
	Within Groups	249,345	418	0,597		
	Total	255,473	424			
BGO	Between Groups	1,957	6	0,326	0,543	0,775
	Within Groups	250,990	418	0,600		
	Total	252,946	424			
BHO	Between Groups	4,020	6	0,670	1,093	0,366
	Within Groups	256,315	418	0,613		
	Total	260,335	424			
BGO	Between Groups	2,665	6	0,444	0,750	0,610
	Within Groups	247,573	418	0,592		
	Total	250,238	424			
BEO	Between Groups	7,332	6	1,222	1,859	0,087
	Within Groups	274,829	418	0,657		
	Total	282,162	424			

Meslek Gruplarına Göre Farklılık Analizi

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, algılanan / beklenen hizmet kalitesi boyutları açısından meslek gruplarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek adına ANOVA Testi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analize göre, aşağıda da görülebileceği gibi, meslek grupları bağlamında da yaş gruplarına benzer biçimde, hizmet kalitesinin algılanan ve beklenen boyutları arasında herhangi bir fark olmadığı belirlenmiştir.

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ASÖO	Between Groups	2,904	5	0,581	0,993	0,422
	Within Groups	245,175	419	0,585		
	Total	248,079	424			
AGO	Between Groups	4,208	5	0,842	1,449	0,206
	Within Groups	243,350	419	0,581		
	Total	247,558	424			
AHO	Between Groups	4,941	5	0,988	1,767	0,119
	Within Groups	234,372	419	0,559		
	Total	239,312	424			
AGO	Between Groups	5,902	5	1,180	2,126	0,061
	Within Groups	232,637	419	0,555		
	Total	238,539	424			
AEO	Between Groups	3,460	5	0,692	1,153	0,332
	Within Groups	251,505	419	0,600		
	Total	254,965	424			
BSÖO	Between Groups	5,273	5	1,055	1,766	0,119
	Within Groups	250,199	419	0,597		
	Total	255,473	424			
BGO	Between Groups	3,152	5	0,630	1,058	0,383
	Within Groups	249,794	419	0,596		
	Total	252,946	424			
BHO	Between Groups	4,571	5	0,914	1,498	0,189
	Within Groups	255,764	419	0,610		
	Total	260,335	424			
BGO	Between Groups	1,644	5	0,329	0,554	0,735
	Within Groups	248,593	419	0,593		
	Total	250,238	424			
BEO	Between Groups	2,350	5	0,470	0,704	0,621
	Within Groups	279,811	419	0,668		
	Total	282,162	424			

Gelir Seviyelerine Göre Farklılık Analizi

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, algılanan / beklenen hizmet kalitesi boyutları açısından gelir seviyelerinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemek adına ANOVA Testi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analize göre, aşağıda da görülebileceği gibi, gelir seviyesi bağlamında yalnızca, Algılanan Somut Özellikler boyutu özelinde bir fark olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, söz konusu boyutun hangi gelir seviyeleri arasında farklılaştığını belirlemek adına gerçekleştirilen Schaffe Post-Hoc analizi, söz konusu farkı teyit edememiştir.

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ASÖO	Between Groups	7,592	6	1,265	2,199	0,042
	Within Groups	240,487	418	0,575		
	Total	248,079	424			
AGO	Between Groups	4,210	6	0,702	1,205	0,302
	Within Groups	243,347	418	0,582		
	Total	247,558	424			
AHO	Between Groups	6,953	6	1,159	2,085	0,054
	Within Groups	232,359	418	0,556		
	Total	239,312	424			
AGO	Between Groups	4,265	6	0,711	1,268	0,271
	Within Groups	234,273	418	0,560		
	Total	238,539	424			
AEO	Between Groups	3,777	6	0,630	1,048	0,394
	Within Groups	251,187	418	0,601		
	Total	254,965	424			
BSÖO	Between Groups	3,717	6	0,619	1,029	0,406
	Within Groups	251,756	418	0,602		
	Total	255,473	424			
BGO	Between Groups	2,621	6	0,437	0,729	0,626
	Within Groups	250,325	418	0,599		
	Total	252,946	424			
BHO	Between Groups	1,243	6	0,207	0,334	0,919
	Within Groups	259,091	418	0,620		
	Total	260,335	424			
BGO	Between Groups	2,383	6	0,397	0,670	0,674
	Within Groups	247,855	418	0,593		
	Total	250,238	424			
BEO	Between Groups	2,049	6	0,342	0,510	0,801
	Within Groups	280,112	418	0,670		
	Total	282,162	424			

Seyahat Sıklığına Göre Farklılık Analizi

Çalışmanın son aşamasında ise, algılanan / beklenen hizmet kalitesi boyutları açısından seyahat sıklığına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek adına ANOVA Testi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analize göre, aşağıda da görülebileceği gibi, seyahat sıklığı bağlamında yalnızca, Algılanan Güven boyutu özelinde bir fark olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, söz konusu boyutun hangi sıklık grupları arasında

farklılaştığını belirlemek adına gerçekleştirilen Schaffe Post-Hoc analizi, söz konusu farkı teyit edememiştir.

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ASÖO	Between Groups	3,193	4	0,798	1,369	0,244
	Within Groups	244,886	420	0,583		
	Total	248,079	424			
AGO	Between Groups	4,892	4	1,223	2,117	0,078
	Within Groups	242,666	420	0,578		
	Total	247,558	424			
AHO	Between Groups	2,939	4	0,735	1,306	0,267
	Within Groups	236,373	420	0,563		
	Total	239,312	424			
AGO	Between Groups	5,591	4	1,398	2,520	0,041
	Within Groups	232,948	420	0,555		
	Total	238,539	424			
AEO	Between Groups	4,293	4	1,073	1,798	0,128
	Within Groups	250,671	420	0,597		
	Total	254,965	424			
BSÖO	Between Groups	3,401	4	0,850	1,417	0,227
	Within Groups	252,071	420	0,600		
	Total	255,473	424			
BGO	Between Groups	1,975	4	0,494	0,826	0,509
	Within Groups	250,972	420	0,598		
	Total	252,946	424			
BHO	Between Groups	1,726	4	0,431	0,701	0,592
	Within Groups	258,609	420	0,616		
	Total	260,335	424			
BGO	Between Groups	2,674	4	0,668	1,134	0,340
	Within Groups	247,564	420	0,589		
	Total	250,238	424			
BEO	Between Groups	1,121	4	0,280	0,419	0,795
	Within Groups	281,041	420	0,669		
	Total	282,162	424			

SONUÇ

İstanbul gibi dinamik ve artan taleple hizmet sunulan toplu taşıma hizmetinde müşteri memnuniyetini dikkate alarak düzenlemelerin yapılması gerekliliği önemlidir. Metrobüs hizmetinden faydalanan kullanıcıların hizmete yönelik beklentilerinin karşılanması işletmenin imajını iyileştirmesine yönelik

katkılar sunacaktır. Dolayısıyla Metrobüs kullanıcı sayısının korunması için ve yolcuların memnuniyetinin arttırılması gerekmektedir.

Metrobüs ile yolcu taşımacılığında yolcu memnuniyetinin ve Metrobüs hizmet kalitesinin analizini amaçlayan çalışmada, yolcuların çeşitli konulardaki memnuniyetlerinde sahip oldukları yaş, cinsiyet, gelir dağılımı, medeni durum ve eğitim durumu gibi demografik özelliklerin nasıl etkili olduğu araştırılmıştır. Çalışmada pandemi sonrası tekrar yoğun olarak kullanımı artan Metrobüs hizmetinin kalite algısında etkilerini de göz ardı etmemek gerekir.

Metrobüs toplu taşıma hizmetinin kullanıcılara hızlı hizmet vermesi, çalışanlarının; yeterli bilgiye sahip olması, mikro ölçekte kişi bazlı dikkat göstermesi, samimi bir şekilde yolcuların isteklerine ilgili özeni göstermesi ve hizmetin zamanında yerine getirilmesi gibi kriterlerin göz önünde bulundurularak gerekli düzenlemelerin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınması, bu yönde düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Toplu taşıma hizmeti sunan işletmeler, mevcut yolcu sayısını korumak ve artırmak için hizmet kalitesi ve memnuniyeti daima kontrol etmeli ve yaşanan sorunlara yönelik düzenlemeler yaparak kurum imajında iyileştirmeler yapmalıdır. Hizmet kalitesinin arttırılmasında yönünde yapılan faaliyetlerin memnuniyet düzeyini nasıl etkilediği de farklı dönemlerle tekrar incelenmelidir. Toplu taşıma hizmeti kullanıcılarının farklı hizmetlerden beklentileri ve algılarının da daha geniş kitlelere ulaşılarak çalışma tekrar edilebilir.

KAYNAKÇA

Aliçavuşoğlu, Ç., ve Gürbüz, A. (2017). Yerel Ulaşım Hizmetlerinde Hizmet Kalite Boyutlarının Değerlendirilmesi. Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(4), 74-86.

Akın, O. (2014). İstanbul'da Ulaşım Sorunu ve Metrobüs Çözümü (Doctoral Dissertation, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ardiç, K., ve Sadaklıoğlu, H. (2009). Şehirlerarasi Yolcu Taşimaciliğinda Hizmet Kalitesinin Ölçümü: Tokat Örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 167-190.

Bozdağ, N., Atan, M., ve Altan, Y. (2003). Hizmet Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. VI. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Byrne B.M. (2010) Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming, 2nd edn (ed L. E. A. Publishers), Routledge Academic, Erlbaum, Mahwah, NJ.

Chelladurai, P., Scott, F. L., & Haywood-Farmer, J. (1987). Dimensions of fitness services: Development of a model. Journal of Sport Management, 1(2), 159-172.

Department of Territory and Municipal Services. 2010. Delivery of Action, Bus Services Report. Australia, 5.

Directorate-General Mobility and Transport and Coordinated by the Directorate General for Communication, "Europeans' Satisfaction with Urban Transport" (2014). Transport for NSW, England, 59739.

Eleren, A., Bektaş, Ç. ve Görmüş, A.Ş. (2007). Hizmet Sektöründe Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Yöntemi ile Ölçülmesi ve Hazır Yemek İşletmesinde Bir Uygulama. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 44/514, 75-88.

George, D., ve Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). Multivariate data analysis (Vol. 6). Upper Saddle River. NJ: Pearson Prentice Hall.

Islam R, Chowdhury MS, Sarker MS ve Ahmed S. (2014). Measuring customer's satisfaction on bus transportation. American Journal of Economics and Business Administration, 6(1), 34-41.

Karadeniz, M. ve Ünver, N. M. (2014).Şehir İçi Denizyolu Ulaşımında Müşterilerin Hizmet Algısı ve Memnuniyeti: Bir Uygulama. Öneri Dergisi, 11(42): 43-86.

Kırcova, İ., Köse, G., ve Özer, E. (2020). Şehirde Yolculuk: Algılanan Hizmet Kalitesi, Kurum İmajı, Müşteri Memnuniyeti Ve Müşteri Sadakati İlişkisinde Şehir Hatları Örneği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (28), 79-100.

Kim, H.-Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. Restorative Dentistry & Endodontics, 38(1), 52–54

Noor HM, Nasrudin N, Foo J. (2014). Determinants of customer satisfaction of service quality: City bus service in Kota Kinabalu, Malaysia. Social and Behavioral Sciences, 153, 595-605.

Parasuraman A., Zeithaml, V. A. and Berry, L. L. (1985). A Conceptual Model Of Service Quality and Its Implications for Future Research. Journal of Marketing, 49, 41-50.

Rohani MM, Wijeyesekera DC, Karim AT. (2013). Bus operation, quality service and the role of bus provider and diver. Procedia Engineering, 53, 167-178.

Özdipçiner, N. ve Ceylan, S. (2017). Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığında Hizmet Kalitesi Ve Bir Uygulama. Social Sciences, 12(2), 63- 77.

Özer, H., Aktürk, E., ve Ulaş, B. (2006). Karayolu ile şehirlerarası yolcu taşımacılığında yolcu tercihlerinin analizi: Erzurum için bir uygulama. Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(2), 27-40.

Özuysal M, Uzunoğlu UZK, Akpulat N, Çalışkanelli SP, Tanyel S ve Ceylan H. (2015). Akıllı Kart Verilerine Dayalı Güvenilirlik Ölçütlerinin Toplu Ulaşım Atama Modellerine Entegrasyonu. TÜBİTAK Projesi Final Raporu, Ankara, Türkiye.

Verbich D, Geneidy A. (2015). The pursuit of satisfaction: Variation in satisfaction with bus transit service among riders with encumbrances and riders with disabilities using a large-scale survey from London, UK. Transport Policy, 47, 64-71.

Yapraklı, Ş. ve Ünalan, M. (2016). Karayolu Yolcu Taşımacılığında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi Ve Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakatine Etkisi: Bir Uygulama. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 115-130.

Yuen, K.F. and Thai, V.V. (2015). Service quality and customer satisfaction in liner shipping. International Journal of Quality and Service Sciences, Vol. 7 No. 2/3, pp. 170-183.

TÜRKİYE'DE TAŞIMACILIK VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN DURUM ANALİZİ: 2019-2021

SITUATION ANALYSIS REGARDING THE TRANSPORTATION AND LOGISTICS SECTOR IN TURKEY:2019-2021

Ebru DEMİRCİ
Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü (Sorumlu Yazar)

Bahadır Fatih YILDIRIM
Dr. Öğr.Üyesi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

Esma Nur ÖZAL
Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

Nafiye Narin İNCECİK
Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

Enes UĞUR
Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

Taha Furkan ÇİÇEK
Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

Kübra GENÇ
Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü

ÖZET

Taşımacılık ve lojistik sektörü ülkelerin özellikle ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetlerinde önemli bir konuma sahiptir. Artan kentleşme ile toplumsal hayatın farklılaşması ve gelişmesi ile sektör, ekonomik sistemin temel unsurlarından biri olmuş, ekonomilerde artan iş bölümünün önemli bir aracı olarak ekonomik kalkınmanın da itici gücü haline gelmiştir.

Türkiye'nin coğrafi konumunun sağladığı avantajlarla bölgedeki taşımacılık faaliyetleri için bir üs işlevi görmesini sağlamaktadır. Yatırım, istihdam ve milli gelire etkileri açısından önemli bir paya sahip olan ulaştırma ve lojistik sektörünün ülke milli gelirindeki payı da artmaktadır.

Bu çalışmada, ülkemizin taşımacılık ve lojistik sektöründe yaşanan sorunlarının tespiti, sektörün ivmesine katkı sağlayacak yaklaşımların belirlenmesi, bu doğrultuda sektöre yönelik stratejilerin geliştirilmesine yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, pandemi döneminde (2019-2021) sektöre hizmet veren ve hizmet alan tarafların bakış açısıyla bir durum analizi ortaya koymak hedeflenmiştir.

Lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışanlara uygulanan anket 2019-2020 ve 2021 yıllarını kapsayacak şekilde yapılmıştır. Sektöre yönelik geri bildirimlerin değerlendirilmesi ile sektörün gelişimi ve değişen eğilimler çalışmamızda analiz edilmiştir.

Anket sonuçlarının değerlendirildiği bu çalışmada lojistik süreçlerin geleceğe yönelik stratejilerin belirlenmesinde sektörün görüşleri ele alınarak gelişen ve geliştirilmesi gereken sorunların ele alındığı çalışmamızda özellikle işgücüne yönelik beklentiler ve sorunlar 2021 yılında ön plana çıkmaktadır. Sektörde çalışmak için gerekli yetkinliğe sahip olmama, alanda eğitim almama ve gelişen teknolojilerle uyum sağlama gibi konular sektör uzmanları tarafından belirtilen önemli dinamikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Türkiye Lojistik Sektörü, Taşımacılık, Ekonomik Gelişme.

ABSTRACT

Transportation sector has an important position in countries' economics; social, cultural, and political activities. With the advancement of the society, this sector's importance, as it is one of the key elements of the economic system, has increased compared to previous periods as the most important tool and driving force of social integration and economic development in economies based on division of labor.

Advantageous geographical location of Turkey, which provides easy access to eastern Europe, the middle east, central Asia, and north Africa, makes it a base for transportation activities in the region. The share of the transportation and logistics sector, which has an important share in terms of its effects on investment, employment, and national income, in the national income of the country also increases.

In this study it is aimed to detect the problems experienced in the transportation and logistics sector of our country, determine the approaches that will contribute the acceleration of the sector and develop suggestions that will contribute to the development of strategies for the sector in this direction. In this study, it is aimed to present a situation analysis from the viewpoint of the parties serving and receiving services to the sector during pandemic (2019-2021).

The survey applied to the employees in the enterprises operating in the logistics sector was conducted to cover the years 2019-2020 and 2021. The development of the sector and the changing trends have been analyzed in our study by evaluating the feedbacks for the sector.

In this study in which the results of the survey are being evaluated, the opinions of the sector are taken into the consideration in determining the future strategies of the logistics processes and the expectations and problems especially for the workforce come to the fore in 2021. Issues such as not having the necessary competence to work in the sector, not receiving training in the field and adapting to developing technologies have become important dynamics of the sector.

Keywords: Logistics, Turkey logistics Sector, Transportation, Economic Development

GİRİŞ

Günümüzde ulaştırma ve lojistik sektörü, ülke ekonomileri için itici bir güç konumundadır. Özellikle son yıllarda ülkeler arasındaki ticari etkileşimlerin artması ile lojistik sektörünün önemi de artmıştır. Türkiye'de lojistik sektörünün durumu, sektörde karşılaşılan sorunların ve lojistik sektörünün araştırılması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmada sektöre yönelik bir inceleme yapılmıştır. Ulaştırma ve Lojistik sektörü hizmet sağlayıcılarının mevcut durumu ile gelecekteki eğilimlerini ölçmek ve görüşlerini belirlemek üzere yaklaşık 100 farklı lojistik işletmesine yöneltilen 22 sorudan oluşan Ulaştırma ve Lojistik Sektörü Anketi ile elde edilen bulgular özetlenmiştir. Rapor içerisinde 2019-2020-2021 yılı hakkında katılımcıların görüşleri analiz edilmiştir. 2019-2020-2021 yılında elde edilen verilerle karşılaştırma yapılarak, sektörün değişen sorunları ve eğilimleri değerlendirilmiştir.

- MÜŞTERİ BEKLENTİLERİ

Lojistik faaliyetler, firmalar veya müşteriler açısından bir ürünün üretiminden başlayarak ürünün satışı ve sonrasında gerçekleşecek bütün süreçlerini kapsayan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Lojistik sistemlerinin faaliyetleri, müşterilerin ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmelidir. Eğer müşterilerin beklentilerinde lojistik kullanımı açısından bir farklılık oluşuyorsa farklı müşteri segmentlerinde uygulanacak lojistik programlarda da müşterilerin niteliklerine ve beklentilerine özgü özelleştirmeler yapılmalıdır (Mentzer vd., 2001a). Lojistik yöneticiler, dış müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bu farklılaşmaları takip edebilmeli ve ortaya çıkan değişimlere ayak uydurabilmelidir (Andraski ve Novak, 1996). Lojistik dış kaynak kullanımının en önemli nedenleri, maliyetleri azaltmak, müşteri memnuniyetini sağlamak ve esneklik gibi unsurlar olarak açıklanabilir. Sektörün müşteri beklentileri noktasında son 3 yılda maliyet odaklı olarak hareket ettiği ve faaliyetleri kolaylaştırıcı etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Knemeyer ve Murphy (2004), tedarik zinciri içerisinde bulunan firmaların, müşterileriyle uzun süreli ilişki içerisinde olan tedarikçi firmaların işlem yaklaşımları çerçevesinde tedarik zinciri içerisinde bulunmayan firmalara göre kendi karlılık düzeylerini koruyabildiklerini ve geliştirebildiklerini ifade etmektedir.

- **MALİYET UNSURLARI VE SERMAYE EKSİKLİKLERİ**

Uluslararası alanda lojistik şirketlerin ayakta durabilmesinin en büyük sebebi sahip oldukları finansal güçtür. Bu sebeple özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel pazar içerisinde faaliyette olan birçok firma, uluslararası alandaki rakipleriyle rekabet etmekte güçlük çekmektedir (Koban ve Keser, 2007). Örneğin Türkiye'de lojistik sektöründe yer alan firmalar, uluslararası hareket kabiliyetindeki rakipleriyle karşılaştırıldığında; sermaye yapısı, küresel çapta organizasyon kabiliyeti gibi çeşitli durumlarda dezavantajlı konumda kalmaktadır (Keskin, 2018).

- **TEKNOLOJİK GELİŞMELER**

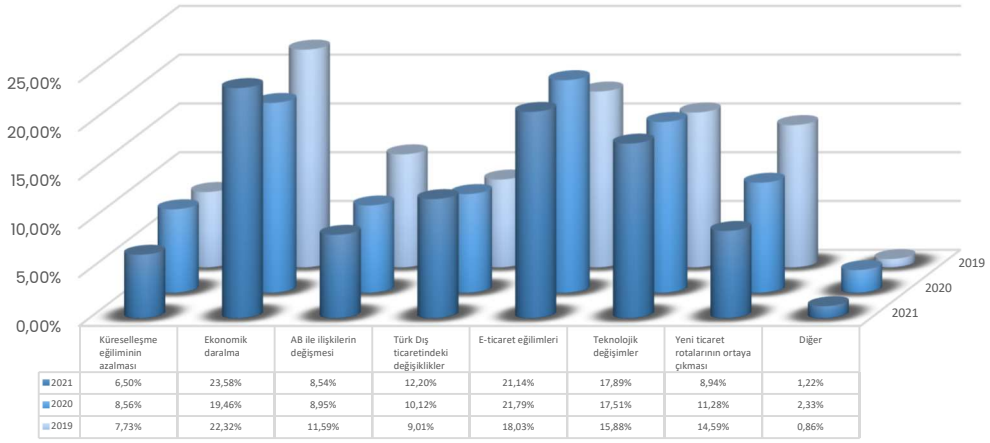
Lojistik süreç mekanizmasının etkili ve akıcı olabilmesi için, lojistik sektörü içerisinde iletişim ve teknoloji ağlarının etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Günümüz lojistik sektörü içerisinde kullanılan bilişim teknolojileri incelendiğinde; kurumsal kaynak planlama, uydu araç takip sistemleri, müşteri ilişkileri yönetim sistemi (CRM), depo yönetim sistemleri, nakliye yönetim sistemleri, sipariş takip ve yönetim sistemleri, veri tabanı yönetimi, RFID (Radio Frequency Identification) Radyo frekanslı tanımlama vb. programlar kullanılmaktadır. Lojistik firmaları bu programlarla filolarla yapılan taşımacılığın takibinin yanı sıra depolardaki envanter akışının yönetilmesi, gönderilmiş olan ürünlerin nakliye rotalarının belirlenmesine kadar birçok süreç kontrol edilebilmektedir (Kanalcı, 2006). Her sektörün olduğu gibi ulaştırma ve lojistik sektörünü de yakından ilgilendiren teknolojik ilerlemeler içerisinde yer alan Endüstri 4.0 ve Dijitalleşme hizmet sağlayıcıları için en önemli faktör olarak ön plana

çıkmıştır. Aynı zamanda sürücüsüz araçlar, drone'lar ve otomasyona dayalı sistemler lojistik sektörünün gelecekteki büyüklüğünü etkileyecek diğer kritik gelişmeler içerisinde ele alınmıştır. Sahip olunan verilerin güvenliğini sağlamak ve gerekli veri tabanlarının oluşmasını sağlamak lojistik işletmelerinin bulut teknolojisi ve veri analitiği teknolojilerini kullanımını gerekli kılmaktadır. Ankete katılan işletmelerin büyük bir kısmı ise veri güvenliğini sağlayacak bu gibi teknolojiler ile lojistik sektörünün gelişimini sürdüreceğini düşünmektedir.

- ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada ulaştırma ve lojistik sektörünün 2019-2020 ve 2021 yılları içerinde gelişimi değerlendirilmiştir. Çalışmada, gelişen sektöre paralel olarak bu alanda çalışan uzmanlardan 3 yıl boyunca değerlendirmeler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Sektörün gelişimini etkileyen faktörlerin yanı sıra sektörün genel profili de analiz edilmiştir. Bu çalışma çevrimiçi anket yöntemi ile her yıl sonunda en az 5 yıllık iş tecrübesine sahip uzman veri tabanı kullanılarak yapılmıştır.

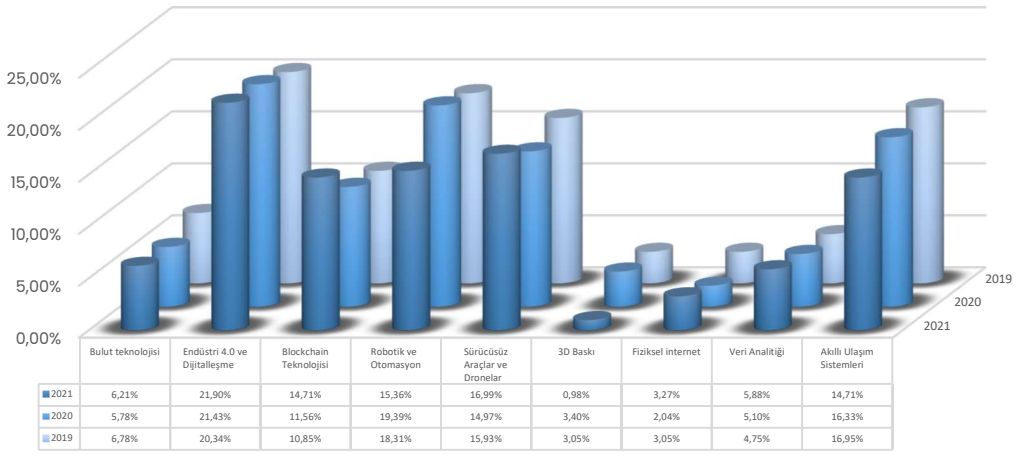
- BULGULAR

	Küreselleşme eğiliminin azalması	Ekonomik daralma	AB ile ilişkilerin değişmesi	Türk Dış ticaretindeki değişiklikler	E-ticaret eğilimleri	Teknolojik değişimler	Yeni ticaret rotalarının ortaya çıkması	Diğer
2021	6,50%	23,58%	8,54%	12,20%	21,14%	17,89%	8,94%	1,22%
2020	8,56%	19,46%	8,95%	10,12%	21,79%	17,51%	11,28%	2,33%
2019	7,73%	22,32%	11,59%	9,01%	18,03%	15,88%	14,59%	0,86%

Grafik 1. Taşımacılık ve Lojistik Sektörünü Etkileyebilecek Ekonomik Gelişmeler

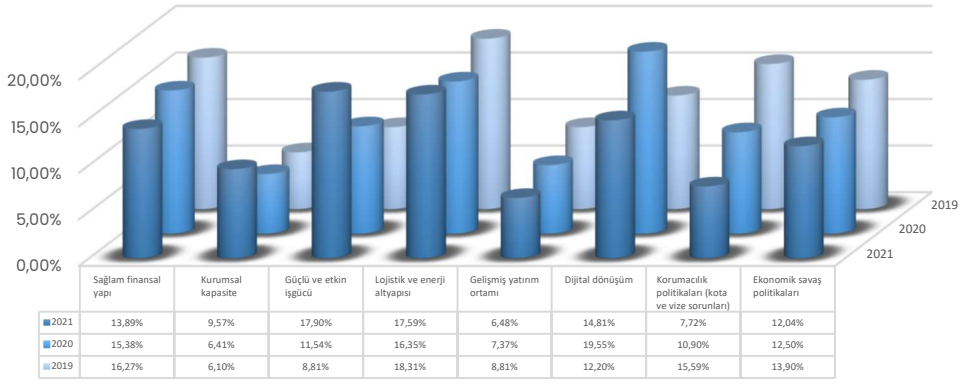
2021 yılında ve önceki dönemlerde ankete katılım sağlayan sektör çalışanları Ekonomik Daralma unsurunu 2019 yılında %22,32, 2020 yılında %19,46, 2021 yılında %23,58'lik ile sektörü etkileyecek en önemli ekonomik gelişme olarak değerlendirmişlerdir. E-Ticaret eğilimleri seçeneği ise 2019 yılında %18,03, 2020 yılında %21,79, 2021 yılında %21,14'lük dönemsel değerlerle ikinci önemli gelişme olarak ve teknolojik değişimler 2019 yılında %15,88, 2020 yılında %17,51, 2021 yılında %17,89 ile üçüncü önemli sektörü etkileyen önemli gelişmeler olarak katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir.

	Bulut teknolojisi	Endüstri 4.0 ve Dijitalleşme	Blockchain Teknolojisi	Robotik ve Otomasyon	Sürücüsüz Araçlar ve Dronelar	3D Baskı	Fiziksel internet	Veri Analitiği	Akıllı Ulaşım Sistemleri
2021	6,21%	21,90%	14,71%	15,36%	16,99%	0,98%	3,27%	5,88%	14,71%
2020	5,78%	21,43%	11,56%	19,39%	14,97%	3,40%	2,04%	5,10%	16,33%
2019	6,78%	20,34%	10,85%	18,31%	15,93%	3,05%	3,05%	4,75%	16,95%

Grafik 2. Taşımacılık ve Lojistik Sektörünün Geleceğini Etkileyecek Teknolojik Gelişmeler

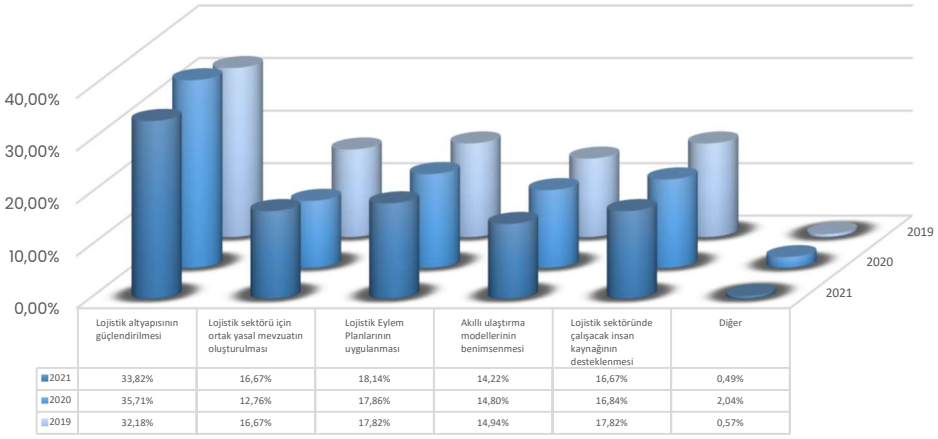
Çalışmada, ankete katılım sağlayan sektör çalışanları Endüstri 4.0 ve Dijitalleşme seçeneğini 2019 yılında %20,34, 2020 yılında %21,43, 2021 yılında %21,90'lük dönemsel yüzdelerle sektörün geleceğini daha fazla etkileyeceğini belirtmişlerdir. Bu verilerin ardından Sürücüsüz Araçlar ve Dronelar 2019 yılında %15,93, 2020 yılında %14,97, 2021 yılında %16,99'luk dönemsel değerlerle, Robotik ve Otomasyon 2019 yılında %18,31, 2020 yılında %19,39, 2021 yılında %15,36'lık dönemsel değerlerle takip etmiştir.

	Sağlam finansal yapı	Kurumsal kapasite	Güçlü ve etkin işgücü	Lojistik ve enerji altyapısı	Gelişmiş yatırım ortamı	Dijital dönüşüm	Korumacılık politikaları (kota ve vize sorunları)	Ekonomik savaş politikaları
2021	13,89%	9,57%	17,90%	17,59%	6,48%	14,81%	7,72%	12,04%
2020	15,38%	6,41%	11,54%	16,35%	7,37%	19,55%	10,90%	12,50%
2019	16,27%	6,10%	8,81%	18,31%	8,81%	12,20%	15,59%	13,90%

Grafik 3. Lojistik Sektöründe Gündem Maddeleri

2019 yılı ve 2021 yılından bu yana ankete katılım sağlayan sektör çalışanları sektörün en önemli gündem maddesi sorusuna "Güçlü ve Etkin İş Gücü" seçeneğini 2019 yılında %8,81, 2020 yılında %11,54, 2021 yılında %17,90'lık dönemsel değerlerle en çok öne çıkan en önemli gündem maddesi olurken, Lojistik ve Enerji Altyapısı seçeneği 2019 yılında %18,31, 2020 yılında %16,35, 2021 yılında %17,59'luk değerlerle diğer önemli gündem maddesi olarak ortaya çıkmıştır.

	Lojistik altyapısının güçlendirilmesi	Lojistik sektörü için ortak yasal mevzuatın oluşturulması	Lojistik Eylem Planlarının uygulanması	Akıllı ulaştırma modellerinin benimsenmesi	Lojistik sektöründe çalışacak insan kaynağının desteklenmesi	Diğer
2021	33,82%	16,67%	18,14%	14,22%	16,67%	0,49%
2020	35,71%	12,76%	17,86%	14,80%	16,84%	2,04%
2019	32,18%	16,67%	17,82%	14,94%	17,82%	0,57%

Grafik 4. Türkiye'nin Lojistik Performansının Artırılmasına Etki Eden Faktörler

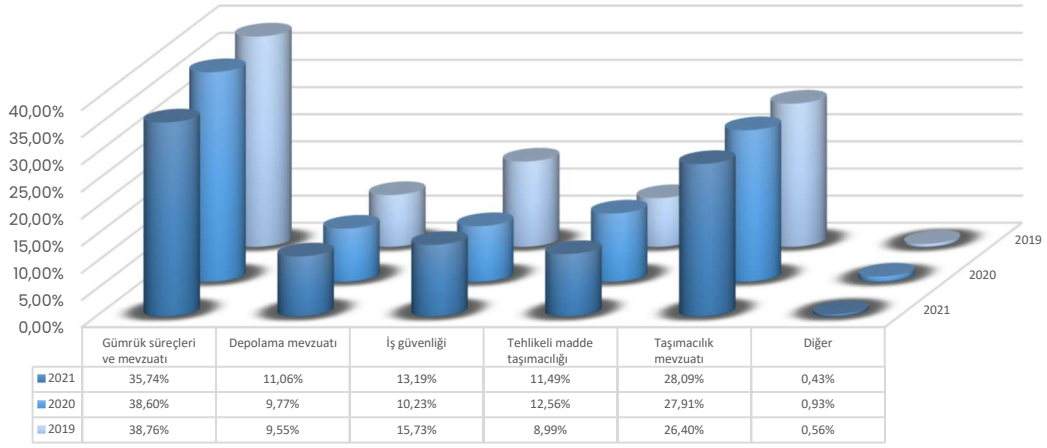
Ankete katılım sağlayan sektör çalışanları, lojistik altyapısının güçlendirilmesini 2019 yılında %32,18, 2020 yılında %35,71, 2021 yılında %33,82'lik dönemsel yüzdelerle sektör performansı için en önemli faktör olarak değerlendirirken lojistik eylem planlarının uygulanmasına yönelik beklenti de 2019 yılında %17,82, 2020 yılında %17,86, 2021 yılında %18,14'lük dönemsel değerlerle önemli faktörler arasında yer almaktadır.

	Kurumsal Kaynak Planlama (ERP)	Araç Takip Sistemi	Barkod	Radyo Frekanslı Tanımlama Sistemi (RFID)	Depo Yönetim Sistemi (WMS)	Taşımacılık Yönetim Sistemi	Bilgi Paylaşım Sistemleri (EDI, Portal, vd.)	Araç Yükleme, Rotalama, Ağ Tasarımı, Çizelgeleme vd. Optimizasyon Yazılımları (APS)	Diğer
2021	14,08%	18,39%	12,07%	5,17%	11,78%	12,64%	13,79%	12,07%	0,00%
2020	13,35%	16,46%	10,25%	5,90%	10,56%	11,80%	19,57%	10,56%	1,55%
2019	13,30%	18,62%	10,11%	6,38%	11,17%	12,77%	15,43%	11,70%	0,53%

Grafik 5. Katılımcıların Lojistik Süreçlerde Faydalandıkları Teknolojiler

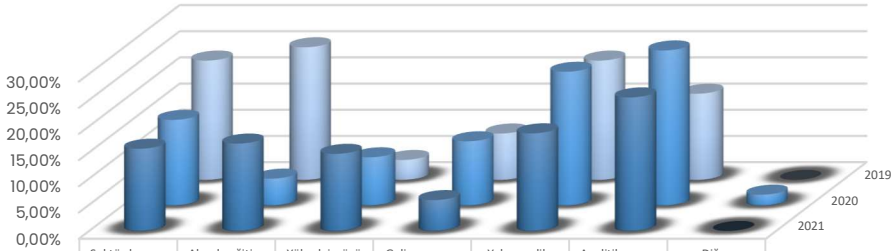
2019, 2020 ve 2021 yılında ankete katılım sağlayan sektör çalışanları Araç Takip Sistemini 2019 yılında %18,62, 2020 yılında %16,46, 2021 yılında %18,39'luk artan bir oranda kullanırken bilgi paylaşım sistemleri (EDI, Portal, vd.)2019 yılında %15,43, 2020 yılında %19,57, 2021 yılında %13,79'luk dönemsel değerlerle takip etmektedir.

	Gümrük süreçleri ve mevzuatı	Depolama mevzuatı	İş güvenliği	Tehlikeli madde taşımacılığı	Taşımacılık mevzuatı	Diğer
2021	35,74%	11,06%	13,19%	11,49%	28,09%	0,43%
2020	38,60%	9,77%	10,23%	12,56%	27,91%	0,93%
2019	38,76%	9,55%	15,73%	8,99%	26,40%	0,56%

Grafik 6. Sektörün Yasal Mevzuat Altyapısında Yapılacak Düzenlemelere Yönelik Öncelikleri

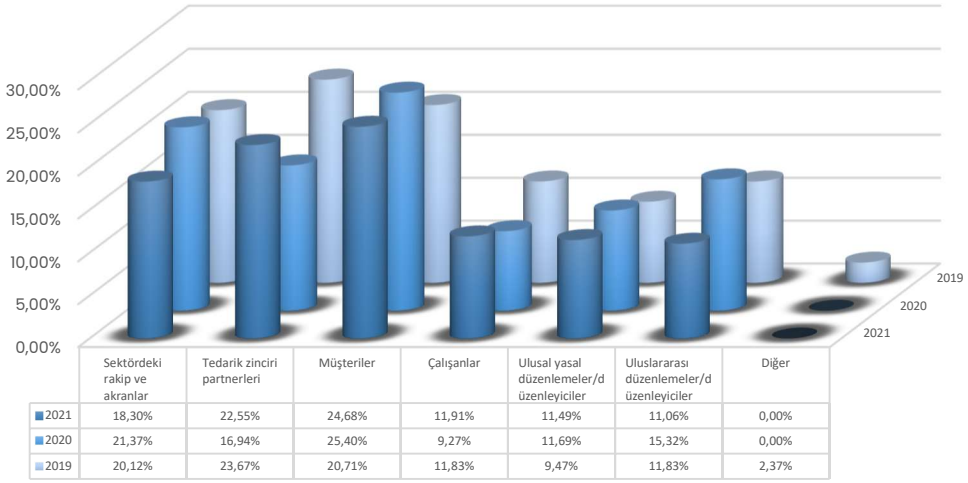
2021 yılında ve önceki dönemlerde ankete katılım sağlayan sektör çalışanlarının değerlendirmelerine göre 2019 yılında %38,76, 2020 yılında %38,60, 2021 yılında %35,74'ü Gümrük Süreçleri ve Mevzuatını en önemli konulardan biri olduğunu belirtirken diğer önemli sorunun ise 2019 yılında %26,40, 2020 yılında %27,91, 2021 yılında %28,09'luk oranlarla Taşımacılık Mevzuatı alanlarında düzenleme yapılmasına gerek duyulduğu ifade edilmiştir.

	Sektörde çalışmak için gerekli yetkinliklere sahip olmama	Alanda eğitim almamış olma	Yüksek işgücü devri	Gelişen teknolojiye uyum sağlayamama	Yabancı dil yetkinliğinin olmaması	Analitik düşünme, problem çözme yetkinliklerine sahip olmama	Diğer
2021	15,69%	16,67%	14,71%	5,88%	18,63%	25,49%	0,00%
2020	16,33%	5,10%	9,18%	12,24%	25,51%	29,59%	2,04%
2019	22,78%	25,32%	3,80%	8,86%	22,78%	16,46%	0,00%

Grafik 7. Nitelik İtibariyle Sektörün Çalışan Profilinde Gözlenen Sorunlar

Analitik Düşünme ve Problem Çözme Yetenekleri konusunda 2019 yılında %16,46, 2020 yılında %29,59, 2021 yılında %25,49 ile en önemli sorun olarak analiz ederken 2019 yılında %22,78, 2020 yılında %25,51, 2021 yılında %18,63'lük dönemsel değerler ile Yabancı Dil Yetkinliğinin Olmaması ve 2019 yılında %25,32, 2020 yılında %5,10, 2021 yılında %16,67'lik 2021'de bir artış ile Alanında Eğitim Almamış olması seçeneği öne çıkmaktadır.

	Sektördeki rakip ve akranlar	Tedarik zinciri partnerleri	Müşteriler	Çalışanlar	Ulusal yasal düzenlemeler/düzenleyiciler	Uluslararası düzenlemeler/düzenleyiciler	Diğer
2021	18,30%	22,55%	24,68%	11,91%	11,49%	11,06%	0,00%
2020	21,37%	16,94%	25,40%	9,27%	11,69%	15,32%	0,00%
2019	20,12%	23,67%	20,71%	11,83%	9,47%	11,83%	2,37%

Grafik 8. Katılımcıların Stratejilerinde Etkili Olan Paydaşlar

Sektör müşterilerin 2019 yılında %20,71, 2020 yılında %25,40, 2021 yılında %24,68'lik dönemsel oranları ile stratejiler konusunda daha etkili olduğunu belirtirken tedarik zincirleri partnerleri ve sektördeki rakipler diğer önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

	2021		2020		2019	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Banka Kredisi	%47	%53	%48	%52	%49	%51
Leasing	%32	%68	%23	%77	%16	%84
Öz Sermaye	%74	%26	%86	%14	%81	%19
Diğer	%4	%96	%3	%97	%3	%97

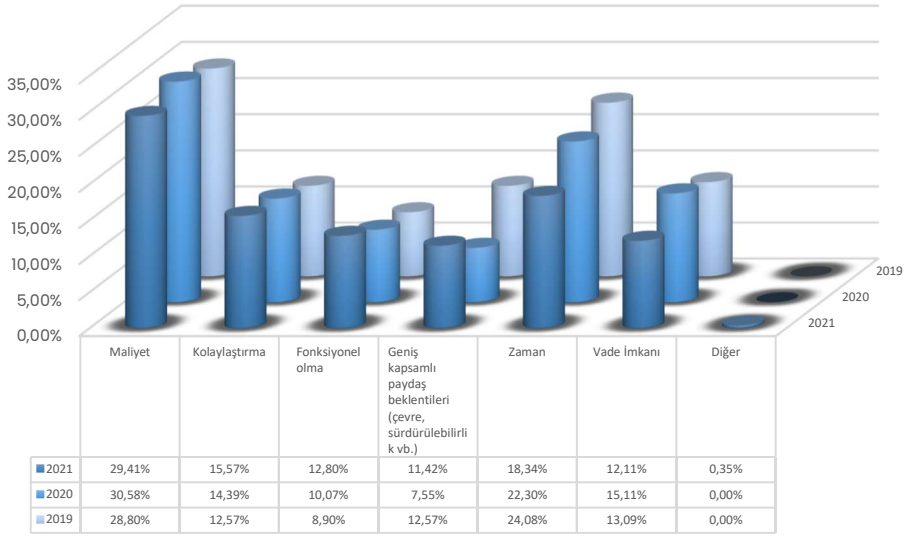
Tablo 1. Faaliyet Finansmanı Sağlama Araçları

Ankete katılım sağlayan sektör çalışanlarının finansmanlarını, Öz Sermaye ile gerçekleştirdiklerini (2019 yılında %81, 2020 yılında %86, 2021 yılında %74) görülmektedir. Banka Kredisi seçeneği 2019 yılında %49, 2020 yılında %48, 2021 yılında %47'lik en çok seçilen 2. Seçenek olduğu halde dönemsel olarak azaldığı görülmektedir. Bunların aksine Leasing yöntemi 2019 yılında %16, 2020 yılında %23, 2021 yılında %32'lik dönemsel değerlerle bu seçenekleri takip ederken istikrarlı bir artış görülmektedir.

	2021		2020		2019	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Banka Kredisi	%48	%52	%55	%45	%56	%45
Leasing	%37	%63	%26	%74	%20	%80
Öz Sermaye	%73	%27	%80	%20	%74	%26
Diğer	%3	%97	%3	%97	%1	%99

Tablo 2: Yatırım Finansmanı Sağlama Araçları

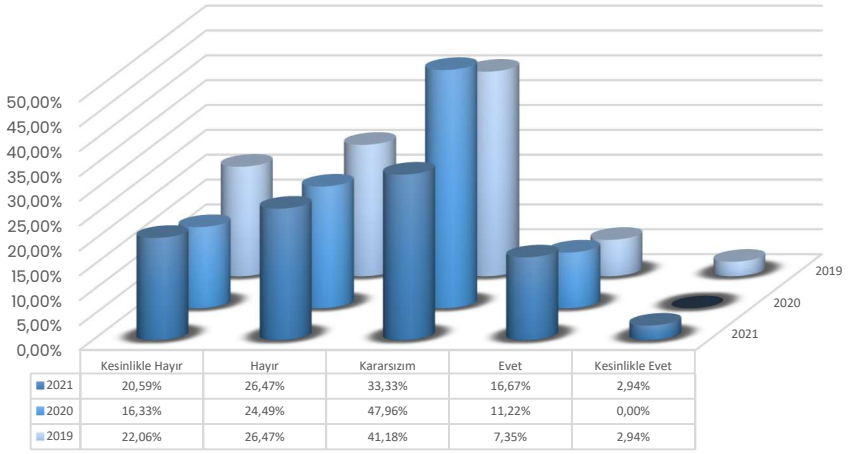
Yatırımlarındaki finansmanları ile ilgili olarak yine öz sermaye 2019 yılında %74, 2020 yılında %80, 2021 yılında %73 ile en çok tercih edilen finansman kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. Yine banka kredisi ve leasing yöntemleri de tercih edilen ikinci ve üçüncü yatırım finansman kaynağıdır.

	Maliyet	Kolaylaştırma	Fonksiyonel olma	Geniş kapsamlı paydaş beklentileri (çevre, sürdürülebilirlik vb.)	Zaman	Vade İmkanı	Diğer
2021	29,41%	15,57%	12,80%	11,42%	18,34%	12,11%	0,35%
2020	30,58%	14,39%	10,07%	7,55%	22,30%	15,11%	0,00%
2019	28,80%	12,57%	8,90%	12,57%	24,08%	13,09%	0,00%

Grafik 9. Müşteri Beklentilerinde Yer Alan Unsurların Ağırlıkları

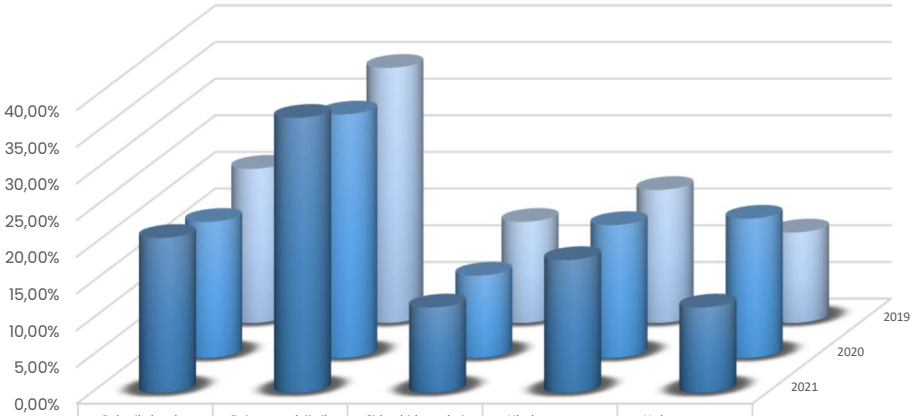
Grafikte belirtilen tüm yıllarda en çok verilen cevap ‘’maliyet’’ olmuştur. Diğer oranlara bakılarak müşterilerin maliyet beklentisinden sonra en büyük beklentisi ‘’zaman’’ olarak karşımıza çıkmaktadır. 2020-2021 yıllarında en düşük orana sahip cevap ‘’geniş kapsamlı paydaş beklentileri’’ iken 2019 yılında %8,90’lık oranla en düşük cevap ‘’fonksiyonel olma’’ olmuştur. Sektörün müşteri beklentileri noktasında son 3 yılda maliyet odaklı olarak hareket ettiği ve faaliyetleri kolaylaştırıcı etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir.

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle Evet
2021	20,59%	26,47%	33,33%	16,67%	2,94%
2020	16,33%	24,49%	47,96%	11,22%	0,00%
2019	22,06%	26,47%	41,18%	7,35%	2,94%

Grafik 10. Sektör Çalışanlarının Eğitim Seviyesini Yeterli Buluyor Musunuz?

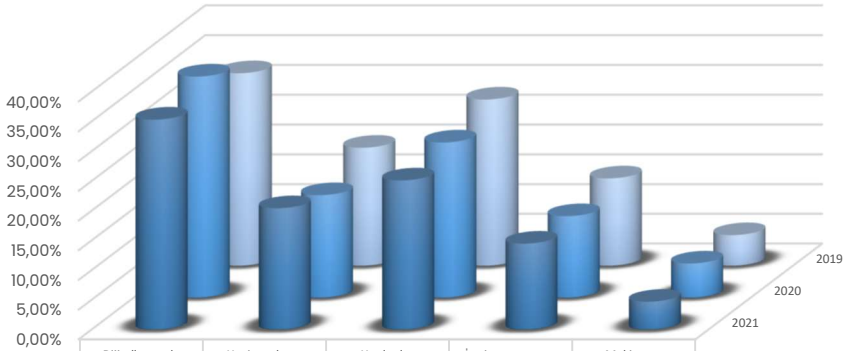
2019-2021 yıllarında çalışanların eğitim seviyesinin yeterliliği konusu için en çok verilen cevap ‘’kararsızım’’ olmuştur. Hemen ardından en çok verilen cevap ‘’hayır’’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirtilen yıllar içinde en az orana sahip cevap ‘’kesinlikle evet’’ olmuştur. Sektör çalışanlarının eğitim seviyesinin de son 3 yıl içerisinde yetersiz olarak değerlendirilmesi az da olsa yeterli seviye olarak değerlendirmelerin arttığını gözlenmiştir.

	Robotik depolar	E-ticaret ve lojistik ortak yatırımları	Şirket birleşmeleri	Uluslararası şirketlerin yerel yatırımları	Hızlı tren sistemlerindeki gelişmeler
2021	21,12%	37,50%	11,64%	18,10%	11,64%
2020	18,53%	33,19%	11,21%	18,10%	18,97%
2019	21,01%	34,78%	13,77%	18,12%	12,32%

Grafik 11. Sektörün Gelecek Eğilimleri

2019-2021 yıllarında en önemli etki yapacağı düşünülen seçenek E-ticaret ve lojistik ortak yatırımları olmuştur. 2021 yılında en düşük oranı alan cevap %11,64’lük oranlarla şirket birleşmeleri ve hızlı tren sistemlerindeki gelişmeler olurken 2020 ve 2019 yılında ise şirket birleşmeleri olmuştur. Sektörün gelecek eğilimleri açısından değerlendirildiğinde E-Ticaret, robotik depolar ve uluslararası şirketlerin yatırımlarının öne plana çıkacağı ve bu eğilimlerin son 3 yıldır ön planda olduğu gözlenmiştir.

	Dijitalleşmede artış	Yeni rotaların oluşturulması	Yazılımlar	İç piyasa dinamiklerindeki değişim	Makine öğrenmesi
2021	35,32%	20,43%	25,11%	14,47%	4,68%
2020	37,17%	17,26%	26,11%	13,72%	5,75%
2019	32,35%	19,85%	27,94%	14,71%	5,15%

Grafik 12. Sektörde Geleceğe Yönelik Güçlü Çözümler

Ankete katılım sağlayan sektör çalışanları 2021 yılında lojistik alanında 35,32'lik oranla dijitalleşmedeki artışı en güçlü çözüm olarak görmektedirler. 2020 ve 2019 yıllarında yine %37,17 ile %32,35'lik oranlar ile sonuç yine dijitalleşmedeki artış olmuştur. Anketin yapıldığı tüm yıllarda en güçsüz çözüm olarak makine öğrenmesi görülmüştür. Uzmanlar, sektörün dijitalleşme ve yazılımlar açısından güçlü çözümler sunan bir hale geleceğini değerlendirirken dünya ticaretine yöne verecek yeni rotaların oluşturulacağı da önemli dinamiklerden biri olacağını ön görmüşlerdir.

	2021		2020		2019	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Hava	%52	%48	%51	%49	%42	%58
Kara	%77	%23	%74	%26	%83	%17
Deniz	%59	%41	%72	%28	%51	%49
Demir	%31	%69	%35	%65	%18	%82
Kombine	%40	%60	%55	%45	%38	%62

Tablo 3. Hizmet Verilen Taşımacılık Şekilleri

2019-2021 yıllarında en çok hizmet verilen taşıma şekli karayolu taşımacılığı olurken ikinci sırada ise denizyolu taşımacılığı yer almıştır. Oranlar en az yapılan taşımacılık türünün tüm yıllarda demiryolu taşımacılığı olduğunu göstermektedir. Sektör anketine katılan çalışanların kara-hava-deniz gibi çok modlu taşımacılık faaliyetleri yapan firmalardan çalıştıkları özellikle son 3 yılda kara taşımacılığından diğer taşıma modlarına doğru seçeneklerinin de arttığı gözlenmiştir.

	2021		2020		2019	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
İthalat	%84	%16	%90	%10	%72	%28
İhracat	%84	%16	%98	%2	%80	%20
Ulusal	%54	%46	%52	%48	%47	%53

Tablo 4. Hizmet Verilen Taşımacılık Alanları

2021 yılında ithalat ve ihracat seçeneklerine verilen olumlu cevaplar %84'lük oranlarla eşitken ulusal taşımacılık %54'te kalmıştır. 2019-2020 yıllarında oranlar en çok hizmet verilen taşımacılık alanının ihracat olduğunu göstermektedir. 2019-2021 yılları arasında en az hizmet verilen alan ulusal alandır. Ankete katılım sağlayan çalışanların ulusal ve uluslararası taşımacılık faaliyetlerinde bulunmaktadır.

	2021		2020		2019	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
AB ve EFTA	%80	%20	%89	%11	%80	%20
BDT	%33	%67	%35	%65	%30	%70
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	%44	%56	%56	%44	%46	%54
Kuzey Amerika	%33	%67	%45	%55	%27	%73
Güney Amerika	%28	%72	%39	%61	%25	%75
Asya	%46	%54	%52	%48	%47	%53
Orta ve Güney Afrika	%22	%78	%38	%62	%22	%78
Okyanusya	%16	%84	%24	%76	%15	%85
Diğer	%7	%93	%0	%100	%0	%100

Tablo 5. Düzenli Taşıma Yapılan Bölgeler

2021 ve 2020 yıllarında ankete katılım sağlayan sektör çalışanlarının düzenli taşıma yaptığı bölgelere bakıldığında en fazla taşımacılık yapılan bölge AB ve EFTA bölgesi olmuştur. 2019 yılında da oranlar yine AB ve EFTA bölgesinin en fazla taşımacılık yapılan bölge olduğunu ifade etmektedir. En az taşımacılık yapılan bölge iste tüm yıllarda Okyanusya bölgesi olmuştur.

	2021	2020	2019
1 yıldan az	%6,86	%3,06	%13,46
2-5 yıl	%12,75	%14,29	%13,46
6-10 yıl	%23,53	%15,31	%30,77
11-20 yıl	%20,59	%21,43	%17,31
21 yıl ve üzeri	%32,35	%40,82	%25,00
N/A	%3,92	%5,10	%0,00

Tablo 6. Katılımcıların Faaliyet Süreleri

2021 ve 2020 yıllarında en yüksek orana sahip cevap 21 yıl ve üzeri olmuştur. 2021 de %32,35 ile 2020 de %40,82'dir. 2019 yılında ise %30,77 ile 6-10 yıl olmuştur. 2021 ve 2020 yıllarında en düşük orana sahip seçenek 1 yıldan az olurken 2019 yılında en düşük orana sahip cevap %13,46'lık oranlarla 1 yıldan az ve 2 ila 5 yıl olmuştur.

SONUÇ

Çalışmanın son 3 yıl çerçevesinde yapılmasından dolayı sektörün gelişen ve büyüyen yapısının incelenmesine olanak vermesi 2019 yılında 2021 yılına kadar özellikle ekonomi ve E-Ticaret ile olan ilişkisini dikkatle incelendiği görülmektedir. Dijitalleşme ve dönüşüm sürecinin sektörü etkileyecek en önemli faktör olduğunu belirten katılımcılar bu noktada iş gücü ve altyapı sürelerinin bu etkiyle gündemin önemli konuları olacağı yönünde durum tespiti yapmışlardır. Bu hızlı dönüşümle beraber sektörün beklentilerinin karşılanması açısından iş gücü eksikliklerinin belirlenmesi ve sektörün de içinde yer aldığı eğitim çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Lojistik altyapısının güçlendirilmesi ve ortak yasal mevzuatların hızla süreçlere dahil edilmesi ile performansların artacağını ön gören sektörün rekabet gücünün arttırılmasında kamunun destekleri önemli yer almaktadır. Çalışmada, gümrük ve taşımacılık mevzuatında yaşanan sorunlara yönelik hızlı çözümler bekleyen sektörün özellikle araç takip sistemleri, ERP ve Bilgi yönetim sistemlerine yönelik teknolojilerin 3 yıl içerisinde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. İşgücü devir hızının arttığı bir dönemden geçen sektörün analitik düşünme yeteneği ve problem çözme yetkinliklerine sahip çalışanlara ihtiyacı artmaktadır. Tedarik zinciri partnerleri, müşteriler ve rakiplerine yönelik planlamalar ve stratejiler geliştiren sektörün maliyet ve zaman odağından kolaylaştırma ve fonksiyonel olma gibi müşteri beklentilerinde değişimlere de duyarlı olduğunu ifade edilebilir. Bu çalışma ile sektörün değişen dinamikleri takip edilerek gelecek dönemlerde değişen eğilimlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma sonraki yıllarda da devam ederek geçmişten günümüze değişen sektörün takibinin yapılmasına olanak sağlayacak raporlamalar için kaynak oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, A. Z. Ve ZehiR, C., (2009). "Rekabet Avantajı Yaratmada Lojistik Yeteneklerin Rolü Ve İşletme Performansına Etkileri", 17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İşletme Bölümü

Acar, F. (2013). Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001- 2013). Çalışma Dünyası Dergisi.

Acar, Z. &. (2016). Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi. Ankara: Nobel.
Andraski, Joseph C. Ve Robert A. Novak, "Marketing Logistics Value:ManagingThe 5P's", Journal of Business Logistics, Cilt:17, Sayı:1, 1996, ss: 23-34.

Akdemir, H. Y. (2011). Lojistik Sektörü İşgücü Profilinin Değerlendirilmesi İzmir İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bayraktutan, Y., Özbilgin, M., (2015). Lojistik Maliyetler Ve Lojistik Performans Ölçütleri. Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(1):

BilginNer, N., Kayabaşı, A. ve Sezici, E., (2008). "Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 22.

Çancı, M., Erdal, M., (2003). Lojistik yönetimi. 2. Baskı. İstanbul: UTİKAD

Erkumru Can, Berrak. *Türkiye'de lojistik sektörü, sektörde karşılaşılan sorunlar ve lojistik sektörünün ekonomik büyümeye etkisi*. MS thesis. 2019.

Erturgut, R. (2019). Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetim. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kanalcı, Ö.,"Türkiye Ve Lojistik, Ar&Ge Bülten 28", Araştırma Ve MeslekleriGeliştirme Müdürlüğü, 2006.

Keskin, H., (2011), Lojistik, Tedarik Zinciri Yönetimi (Geçmişi, Değişimi, Bugünü, Geleceği), Nobel Yayınları, Ankara.

Keskin, H.,"Lojistik Tedarik Zinciri Yönetimi, Geçmişi, Değişimi, Bugünü, Geleceği", Nobel Yayıncılık, 2018.

Keskin, M. "Lojistik Tedarik Zinciri Yönetimi", Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

Knemeyer, Michael A. ve Paul R. Murphy, "EvaluatingThePerformance ofThird PartyLogisticsArrangements: A Relationship Marketing Perspective", Journalof SupplyChain Management, Cilt: 40, Sayı: 4, 2004, ss: 35-51.

Koban, E., Keser, H., Y., "Dış Ticarette Lojistik", Ekin Basım Yayın Dağıtım A.Ş.,Bursa, 2007.

Kurt, C. (2010). Türkiye de Ulaştırma Sektörü İçerişinde Lojistiğin Yeri ve Önemi.

Mentzer, John T., Daniel J. Flint, ve Thomas M. Hult, "Logistics ServiceQuality as a Segment-CustomizedProcess" Journal of Marketing, Cilt:35, 2001a, ss:82- 104.

Öz, M. (2019). Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı Ve Pazarlama Tabanlı Yetenekler Üzerine Etkisi, Eğitim Yayınevi, 1.Baskı, Konya.

Şen, İ.K. (2014), Lojistik Faaliyetlerin Yönetimi Ve Maliyetleme Yaklaşımları. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1)

T. Yapraklı, & M. Ünalan. (2017). Küresel Lojistik Performans endeksi ve Türkiye'nin son 10 yıllık Lojistik performansının analizi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.

Tanyaş, M., (2015). İstanbul Lojistik Sektör Analizi Raporu, İstanbul: Mavi Ofset.

TOBB. (2011). Türkiye Ulaştırma ve Lojistik Meclisi Sektör Analizi. Ankara: TOBB.

TOBB. (2014). Türkiye Ulaştırma ve Lojistik Meclisi Sektör Raporu. İstanbul: TOBB Yayın.

Türkiye de Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri ve Önemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.:155. İstanbul.

KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ ÜZERİNDEN ÇİN VE HİNDİSTAN'IN JEO-EKONOMİK VE JEO-POLİTİK REKABETİ

GEOECONOMIC AND GEOPOLITIC RIVALRY OF CHINA AND INDIA OVER THE BELT AND ROAD INITATIVE

Gizem Akın
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora öğrencisi

ÖZET

Kuşak ve Yol Girişimi, Çin kıyılarından Avrupa'ya uzanan 'yeni İpek Yolu' boyunca ekonomik işbirliğini teşvik etmek için Çin hükümeti tarafından tasarlanan bir dizi ekonomik girişimdir. 2013 yılının sonunda Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından açıklanan bu girişim, Çin Komünist Partisi tarafından şimdiye kadar başlatılan en iddialı iç ve dış politika girişimlerinden biri olmuştur.

Hindistan'ın Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne yönelik dış politikası, rekabet ve oyalama taktiği ile karakterize edilmiştir. Hindistan girişime yönelik şüphelerini dile getirmiş ve hem resmi söylemleri hem de diplomatik jestleri ile Kuşak ve Yol'u reddetmiştir. Bununla rekabet etmek için de kendi projelerini başlatmıştır.

Hindistan'ın çevresindeki Kuşak ve Yol projeleri, Güney Asya ve Hint Okyanusu bölgesinde yeni bir Çin-Hint rekabetini tetiklemiştir. Derin bir jeopolitik bir rekabet olmakla birlikte jeoekonomik rekabet de sözkonusudur. Son yıllarda Yeni Delhi, Çin'in Kuşak ve Yol projelerine karşı koymak için komşu ülkelerdeki yardım, yatırım, ticaret ve bağlantı projeleri yoluyla ekonomik katılımını artırmıştır.

Bu makale, Kuşak ve Yol Girişimi üzerinden Hindistan ve Çin arasında cereyan eden jeo-ekonomik ve jeo-politik rekabetin anlaşılmasına odaklanıyor. Bu bağlamda, çalışmada daha çok Hindistan'ın algıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Hindistan, Jeoekonomi, Jeopolitik, Kuşak ve Yol Girişimi

ABSTRACT

Belt and Road Initiative (BRI) is a set of economic projects designed by Beijing to enhance economic cooperation along the New Silk Road stretching from the Chinese coasts to Europe. Coined by Xi Jinping in 2013, BRI is one of the most ambitious domestic or foreign policy step initiated by the Communist Party of China (CPC)

Indian attitude towards BRI is characterized by competence and distractive tactics. India raised doubts on the initiative and rejected it by means of official discourse and diplomatic gestures. New Delhi devised its own projects in order to compete with BRI.

BRI projects in India's close vicinity triggered renewed Indo-China rivalry in South Asia and Indian Ocean. Despite having a strong geopolitical tone, there is also geoeconomic rivalry within. In order to challenge BRI projects, New Delhi stepped up its economic involvement in neighboring countries through assistance, investment, trade and connectivity projects.

This article focuses on geoeconomic and geopolitical rivalry between India and China over BRI. In this context, this work rather evaluates India's perceptions.

Keywords: Belt and Road Initiative, China, Geoeconomy, Geopolitics, India.

ARMENIA'S RELATIONS WITH TERRORIST ORGANIZATIONS

Babayeva-Shukurova Farahila
Azerbaijan National Academy of Science
Caucasus Studies Institute, Caucasus Policy Department.

ABSTRACT

Speaking about the prospects of relations between Armenia and Israel, it should be noted that diplomatic relations between the two countries were established in 1992. Armenians accuse the state of Israel of "supporting" Azerbaijan, which "organized the second genocide of Armenians" during the Karabakh war. One of the unfounded allegations of the Armenians against the state of Israel is the use of weapons acquired by Azerbaijan from Israel during military operations. When talking about Armenian-Jewish relations, they often mention the antiquity of these peoples and the tragic similarity of their destinies. There are at least three pillars of Israeli policy: The Jewish Diaspora, its position and status, economic relations, including mutually beneficial trade and political relations - primarily security issues. Armenia is one of the few countries in the world where there is no Jewish diaspora. The Soviet era has always tried to convince us that a person's nationality is irrelevant in comparison with his social class. It is clear that this position had purely political and ideological purposes. Terrorism is a term that poses a serious threat to social, political and economic development, international stability and prosperity. The word 'terrere', which means intimidation in Latin, and the word 'terror', which means 'terror', mean great fear, horror. Azerbaijan became a target of terrorist acts committed by Armenian terrorist organizations in the early 1990s. Numerous terrorist acts were committed against Azerbaijani citizens, 2,000 innocent people were killed and injured. Armenians were pursuing terrorist policies not only in Azerbaijan but also in other countries. The Armenian Secret Freedom Army (ASOA) was established in 1975 in Beirut. It Thus, on November 25, 1980, the owners of a travel agency in Paris, the Dyakovs, a Jewish family, were shot with a 7.65 caliber pistol.is headquartered in Damascus. There are more than a thousand fighters trained at Palestinian bases. Armenian terrorism means systematic threats and individual acts of revenge by Armenian nationalist groups and organizations. Armenian terrorism is considered to be one of the broadest wings of international terrorism, being an organized and well-organized network. So far, many organizations around the world have been named along with terrorism. However, the name of any nation other than Armenians has not officially united with terrorism. The term "Armenian terrorism" was first used officially at the State Department's monthly bulletin, published in the United States in August 1982. It was after this report that this term was adopted as a term and is still fully relevant today.

Keywords: terror, war, organization, threat

ÇALIŞMA HAYATINDA EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN TEMEL SORUNLARI

MAIN PROBLEMS OF WOMEN WORKING IN HOME SERVICES IN LABOUR LIFE

Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID:orcid.org/0000-0002-4909-1113

ÖZET

Teknoloji ve tıp alanında yaşanan gelişmeler sonucu insan yaşamının süresi artmış ve bu durumda da yaşlı nüfusunun genel nüfusa oranı artmıştır. Bu durum da yaşlı bakımı gibi iş alanlarına talebin artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra kadınların iş hayatına girmesi geleneksel aile yapısında rollerinin değişmesi gibi farklılaşmalar meydana gelmiş ve çocuk bakımı temizlik gibi kadına yüklenen rollerde, kadının desteğe ihtiyaç duyması gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda ev hizmetleri sektörünün farklı çalışma biçimleri olup, genel olarak bunlar yatılı veya gündelik çalışma şeklinde kategorileştirilebilir.
Ev işlerinde bir sınırın olmayışı ve çalışılan evdeki tüm işlerin yapılması zorunluluğu olduğu düşüncesi, çalışanlarının özelinin olmaması, ağır bir iş yükünün bulunması, yetersiz beslenme ve kötü barınma koşulları sonucu oluşabilecek psikolojik ve fizyolojik çeşitli sorunlar, bu sektörün dezavantajlarıdır. Ev hizmeti sektörü, iş sektöründeki en düşük maaşlı sektördür. Bu durumun en büyük nedenlerinden biri bu sektörün genelde kadın çalışanlardan oluşmasıdır. Ev içi hizmet sektöründeki bir diğer sorun da bu hizmetlerin herhangi bir sınırının olmayışı ve dinamik, değişen bir yapıya sahip olmasındandır. Toplumsal bakış açısında zaten kadınların yapmak zorunda olduğu ev işleri metalaşarak ücretli bir emek düzeyine gelmiştir. Ancak bu durumda bile düşük düzeyli ücret yapısından kurtulamamıştır. Bu çalışmamızda ev hizmetleri sektöründe çalışan kadınların sorunları ve Türk iş hukukunda bu alanda yapılan düzenlemeler ele alınarak, konuyla ilgili öneriler geliştirilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Çalışma Hayatı, İş Sağlığı, İş Güvenliği, Çalışma Ekonomisi

ABSTRACT
As a result of the developments in technology and medicine, the duration of human life has increased and in this case the ratio of the elderly population to the general population has increased. This has led to increased demand for jobs such as elderly care. In addition, the introduction of women into the work life has resulted in differentiations such as changing their role in the traditional family structure and the need for support from women in roles that are imposed on women, such as childcare cleaning. In this sense, there are different ways of working in the home services sector, which in general can be categorized as boarding or day-to-day work.
The idea that there is no limit to household chords and that all work in the house where they work has to be done, that there is no speciality of its employees, that there is a heavy workload, that there are various psychological and physiological problems that may arise as a result of malnutrition and poor housing conditions, are the disadvantages of this sector. The home service sector is the lowest paid sector in the business sector. One of the biggest reasons for this situation is that this sector is mainly made up of female employees. Another problem in the domestic service sector is that these services have no limits and have a dynamic, changing structure. From a social point of view, the domestic chores that women already have to do have become commodity and reach a level of paid labor. However, even in this case, it has not been able to get rid of the low-level wage structure. In this study, the problems of women working in the home services sector and the regulations made in this field in Turkish labor law were discussed and proposals were developed.

Key Words: Labour Life, Occupational Health, Ocupational Safety, Labour Economics

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte kadınların iş istihdamının arttığı zamanlardan beri kadın işgücü genel olarak ucuz görülmüştür. Sanayi Devriminden itibaren kadın işgücü hep ucuz emek olarak görülmüştür. Her ne kadar çeşitli ekonomik durumlar sonucu kadınların işgücüne katılımları artmış olsa da, bu artış durumu iş koşullarını düzeltmemiştir. Kadınların iş gücünü engelleyen koşullar işin kendisiyle ilgili olsa da bu koşullar istihdamın çok öncesine dayanmaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak sahip olduğu ev içerisindeki sorumluluklar onun iş yaşamına katılımını engellemektedir. Kadınların kendilerini iş hayatında gösterebilmeleri için toplumun onlara yüklediği sorumlulukları da yerine getirmeleri gerekmektedir. (Önder, 2013, s. 35). Kadınların, eğitim seviyelerinin düşük olması, istihdam koşullarının zorluğu ve iş bulduklarında erkeklere göre daha düşük maaşlarla çalıştırılmaları; ailelerinin yanındayken zorunlu olarak aile işçisi konumunda bulunmalarından dolayı emeklerinin değeri düşüktür (Sarı- Gerşil & Temel, 2016, s. 1112).
Son yıllarda artan modernleşme anlayışı ile birlikte kadınların ekonomik anlamda istihdama katılımı destekler nitelikte olmasına rağmen kadınların çalışma hayatına katılımları nüfusa oranla düşük kalmaktadır. Bunun nedenleri olarak, toplumsal cinsiyet rollerinin yaratmış olduğu baskılar ve kadına yüklenen aile içi sorumluluklar; veya kız çocuklarının okutulmaması gibi yine toplumsal anlayıştan kaynaklanan nedenlerle kadınların eğitiminin erkeklere kıyasla düşük kalması nedeniyle istihdam alanlarının kısıtlı olması gösterilebilir (İyem, Karacan ve Atalay, 2017, s. 1). Aynı zamanda kadınların iş hayatına katılmaları onların yalnızca sosyal rollerinin artmasına neden olmuştur, diğer rollerini bırakamamışlardır. Kadınlar ücretli işlerde çalıştıklarında bile toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulamazlar ve ev işlerinin büyük bir bölümü yine onların omuzlarındadır. Bu anlamda kadınların çalışma yaşamında kalabilmesi için ev işlerini başka kadınlara devretmeleri gerekmektedir ki erkeklerin ev içi iş bölümünde sorumluluk üstlenmesi genel olarak söz konusu değildir(Erdoğdu ve Toksöz,2013:s.7).
Ev içerisindeki işler kadınlar ve erkekler arasında eşit paylaştırılmamıştır. TÜİK'in 2006 yılında yapmuş olduğu zaman kullanım anketine göre; ev işlerinin tümünde kadınlar erkeklere oranla daha fazla zaman harcamaktadırlar (TÜİK, 2006). TÜİK'in verilere bakıldığında kadınların en fazla istihdam edildiği sektör hizmet sektörüdür (TÜİK, 2013). Profesyonel olarak iş hayatında yer alan kadınlar genel olarak evlerinde ev işçisi çalıştırırlar. Ev hizmetleri sektörü, genelde kadınlar arasında kurulan bir istihdam ilişkisi olup, işyerinin ev olması ve genellikle gündüz saatlerinin mesai olarak görülmesi açısından düşük gelirli aileler tarafından uygun bulunan bir iş alanıdır(Erdoğdu ve Toksöz, 2013:s.7). İstihdam düzeyi artan kadınların ev ile işi arasında yaşadığı idare etmedeki zorlukları aşmasına yardımcı olması açısından ev hizmetleri sektörü çok önemli bir iş alanı haline gelmiştir(Yıldırımalp,2014:s.46).

2.EV HİZMETLERİ SEKTÖRÜNÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ev hizmeti; yemek yapma, şöförlük, bahçe işleri, kıyafetlerin yıkanıp ütülenmesi,
yerleştirilmesi, alışveriş yapılması gibi günlük işleri içermekteyken son zamanlarda artan ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda ihtiyaca muhtaç bireylerin (örneğin çocuklar ve yaşlılar gibi) bakımıyla da ilgili olmaya başlamıştır (Süral, 2015, s. 215). Yine bunun yanı sıra TÜİK, Hane Halkı Gelir Tüketim Anketi'nin yaptığı tanımlamaya göre ev hizmetleri, evlerde yaptırılan hizmet işleri olarak ifade edilirken, ev hizmetinde çalışanlar; " Bahçıvanlar (özel), bekçi (özel; ev, tarla, mülk vb. benzeyen), evde çalışan aşçılar, evde çalışan dadılar, mürebbiyeler, evde çalışanhizmetçiler, eve gelen özel öğretmen (evde özel ders), evlerdeyaptırılan hizmet işleri,gündelikçi, temizlikçi kadınlar, kahyalar, uşaklar, kapıcılar,seyis, şoför (özel)" olarak ifade edilmektedir. (Yıldırımalp & İslamoğlu, 2016, s. 11). Ev hizmetleri sektörü, direkt olarak evin kendisiyle ilgili olan veya içerisinde yaşayan insanların yaşam koşullarıyla ilgili olabilecek

işleri içermektedir ve bu sektörde çalışanlar olan ev işçileri olarak adlandırılmaktadır (Topgül, 2016, s. 340). Ev içerisinde ücret karşılığı yapılan
bu hizmetler genellikle kadınların cinsiyetlerine bağlı olarak halihazırda gerçekleştirdiği işlerdir. Söylenebilir ki buradaki asıl değişim kadınların bu işleri ücret karşılığı yapmaya başlamalarıdır (Akbıyık, 2013, s. 208). Ev hizmeti sektörü, dünyada birçok ülkede talebin arttığı ve kadınların bolca istihdam olanağı bulduğu sektörlerin başında gelmektedir.
Özellikle son yıllarda kırsaldan kente doğru yapılan iç göçler veya dış göçler genellikle eğitimn seviyesi düşük kalmış kadınların düşük ücretli ve güvencesiz bir istihdam alanı olarak ev içi hizmetleri veya çocuk ve yaşlı bakımını göstermektedir (Sarı- Gerşil & Temel, 2016, s. 1115). Kadınların ilerleyen yaşlarda, köyden kente gelmesi veya gelişmemiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye gelmesi gibi bazı nedenlerle popülasyona göre eğitimsiz kalması onu ev hizmetleri sektörü gibi eğitim gerektirmeyen istihdam alanlarına itmektedir (Ünlütürk-Ulutaş & Durusoy-Öztepe, 2013, s. 45). Ev içi hizmet sektörüne ihtiyaç, kadınların işgücüne artan katılımı ve çalışan kadınların çeşitli ailevi sorumluluklarıyla iş sorumluluklarına aynı anda gerçekleştirmelerindeki zorlukla artmıştır ve bu bağlamda kadınlar ev hizmeti sektörüne sıcak bakmaktadırlar (Süral, 2015, s. 215). ILO'nun verilerine göre dünyada altmışyedi milyondan fazla ev işçisi bulunmaktadır ve bu sayı gittikçe artmaktadır. Kadınların bu sektörde yer almalarının nedenlerinden biri de yoksulluktur.
Teknoloji ve tıp alanında yaşanan gelişmeler sonucu insan yaşamının süresi artmış ve bu durumda da yaşlı nüfusunun genel nüfusa oranı artmıştır. Bu durum da yaşlı bakımı gibi iş alanlarına talebin artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra kadınların iş hayatına girmesi geleneksel aile yapısında rollerinin değişmesi gibi farklılaşmalar meydana gelmiş ve çocuk bakımı temizlik gibi kadına yüklenen rollerde, kadının desteğe ihtiyaç duyması gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır (Ünlütürk-Ulutaş & Durusoy-Öztepe, 2013, s. 45). Bu anlamda ev hizmetleri sektörünün farklı çalışma biçimleri olup, genel olarak bunlar yatılı veya gündelik çalışma şeklinde kategorileştirilebilir.

3.EV HİZMETLERİ SEKTÖRÜNDEKİ SORUNLAR

Ev işlerinde bir sınırın olmayışı ve çalışılan evdeki tüm işlerin yapılması zorunluluğu olduğu düşüncesi, çalışanlarının özelinin olmaması, ağır bir iş yükünün bulunması, yetersiz beslenme ve kötü barınma koşulları sonucu oluşabilecek psikolojik ve fizyolojik çeşitli sorunlar, bu sektörün dezavantajlarıdır (Ünlütürk-Ulutaş & Durusoy-Öztepe, 2013, s. 45). Ev hizmeti sektörü, iş sektöründeki en düşük maaşlı sektördür denilebir ve bunun en büyük nedenlerinden biri bu sektörün cinsiyetleştirilmiş olmasıdır (Oelz & Rani, 2015, s.1). Ev içi hizmet sektöründeki bir diğer sorun da bu hizmetlerin herhangi bir sınırının olmayışı ve dinamik, değişen bir yapıya sahip olmasındandır (Akbıyık, 2013, s. 208). Toplumsal bakış açısında zaten kadınların yapması gerektiğine dair bir düşünceye sahip olunun ev işleri metalaşarak ücretli bir emek düzeyine gelmiştir ancak bu durumda bile düşük düzeyli cinsiyetleştirilmiş yapısından kurtulamamıştır. (Ünlütürk-Ulutaş & Durusoy-Öztepe, 2013, s. 45). Bu sektörde yapılan işlerin statüsünün, diğer işlere nazaran düşük görülmesi işçilerin maaşlarının da düşük tutulmasına neden olmaktadır. Asgari ücretin dahi altında ücretlere çalışan bu kadınların sosyal güvenliklerinin olmayışı da onları iş kazalarına ve bu kazaların sonucunda yardımsız kalmalarına açık hale getirmektedir (Yıldırımalp, 2014, s. 58).Uluslarası İş Örgütü (ILO; International Labour Organization)'nün yapmış olduğu bir araştırma göstermektedir ki, ev hizmeti sektöründe dünya genelinde en düşük maaş verilen ülkeler Türkiye ve Meksika'dır (Oelz & Rani, 2015, s. 11).
Yatılı çalışmanın en büyük dezavantajı ise ev işlerinin sürekliliği dolayısıyla emeğin daha fazla sömürülmesidir çünkü yatılı çalışanlar da hane halkından sayılmakta ve mesai saatlerinde bir sınır olmamaktadır buna ek olarak da yaptıkları işlerin görünmezliği artmakta ve bu fazladan emek ücrete yansımamaktadır (Demirdizen-Çevik, 2012, s. 183). Ev hizmetleri sektöründe çalışma saatlerinin çok uzun

olduğu bilinmekle birlikte bu durum yatılı veya gündelik çalışan işçilere göre de değişim göstermektedir. Bu anlamda bazı ülkelerde özel yasalarla birlikte yaşa göre dinlenme ve tatil zamanları belirlenmektedir (Yıldırımalp, 2014, s. 50). Türkiye'de ev hizmetleri sektöründe yatılı ve tam zamanlı istihdam ettirilmek üzere yerli işgücü bulmak zor olduğundan bu anlamda göçmenler tercih edilmektedir (Demirdizen-Çevik, 2012, s. 183). Yine çalıştırılan kişilerin göçmen olması, çalışma izinlerinin olmayışı gibi faktörler de emek sömürüsünü gündeme taşımaktadır.

Tüm bu sorunların yanı sıra küresel çapta görülen salgın özellikle ev hizmeti sektörü çalışanlarını etkilemiştir (ILO Ankara Ofisi, 2020). International Labour Organization (ILO)'nun istatistiki verilere dayanan tahminlerine göre, pandemi başlarında 15 Mart 2020 itibariyle, ev hizmeti çalışanlarının %49,3'ü salgından önemli ölçüde etkilenmiştir ve bu rakam 15 Mayıs 2020 itibariyle %73,7 olarak zirve yapmış, sonrasında %72,3 seviyelerine düşmüştür (ILO Ankara Ofisi, 2020). ILO'nun 137 ülkede yaptığı anketler sonucu belirlediği önemli ölçüde pandemiden etkilenen ev hizmeti çalışanlarının % 76'sı kayıtdışı istihdam edilmektedir bu durum ise büyük çoğunluğunun sosyal güvenlik kaydının bulunmadığı ve bu yüzden pandemi dolayısıyla işten çıkarıldıklarında işsizlik maaşı alamayacakları anlamına gelmektedir(ILO Ankara Ofisi, 2020).

Çalışma saatlerinin uzunluğu, işin niteliğinden dolayı bu uzun saatlerin ayakta geçirilmesi ve belirli bir dinlenme sürelerinin olmayışı da bu sektörü ağır bir iş sektörü haline getirmektedir (Yıldırımalp, 2014, s. 56). Ev hizmetlerinde faaliyet gösteren çalışanların sayısı her ne kadar giderek artan bir sayıya sahip olsa da hizmetin evde yapılması, sözleşmenin sözel olarak kalması gibi çeşitli nedenlerle pek de görünürlüğü olmayan bir sektöre sahiptir (Süral, 2015, s. 215). Bu hizmetin evde kayıt dışı ve kaçak olarak gerçekleştirilmesi istatistiki verilere yansımaması gibi çeşitli sorunlara neden olurken en büyük sorunun bu sektörde hizmet gösteren bireylerin en düşük düzeylerde bile bir sosyal korumadan uzak kalmalarına neden olmaktadır (Akbıyık, 2013, s. 208).

4.TÜRK İŞ HUKUKUNDA EV HİZMETLERİ SEKTÖRÜ

Literatüre bakıldığında ev hizmetleri için kesin bir tanım yapılamamakla birlikte son yıllarda ülkemizde ve dünyada bu anlamda koruyucu yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Sarı- Gerşil & Temel, 2016, s. 1115).

Ev hizmetleri sektöründe çalışmayı tercih eden kadınların genellikle yoksulluk çeken ve daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak isteyen kişiler oldukları görülmektedir (Yıldırımalp, 2014, s. 48). Ev hizmetlerindeki yasal çerçevenin eksikliği, bu sektörde çalışan yoksul bireylerin yoksulluğunun artmasına neden olmaktadır çünkü amaçları kaliteli yaşam standartlarına ulaşmak olan bu çalışanların sosyal güvenlikleri dahi olmamaktadır (Yıldırımalp, 2014, s. 56).

Ev hizmeti sektöründe var olan işçilerin istihdamı ülkemizde ve Dünya'da son derece güvensiz bir altyapıya sahiptir. Geçtiğimiz bölümlerde de altını çizdiğim gibi bu anlamda toplumsal cinsiyet rollerinin getirisi büyüktür. Kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı bu anlamda sigorta ve benzeri yasal korumalardan yoksunluğa neden olmaktadır. Bu anlamda ILO'nun 189 no'lu "Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş Sözleşmesi" ve 201 sayılı Tavsiye Kararı'nın 2011 yılında kabul edilmesi, birçok ülkede ev işçilerinin çalışma standartlarını iyileştirmiştir ancak bu sözleşme ülkemizde henüz kabul edilmemiştir (Güler, 2021, s. 9).

Ev hizmeti sektörünün sorunları arasında belirtilen kayıtsız çalışma, bu sektörün büyük bir kısmını oluşturması nedeniyle sektör en güvensiz hizmet alanı olarak anılmaktadır. Bu kayıtdışılığın nedenlerinden biri de sözleşmenin tanıdıklar arasında sözlü olarak yapılması ve tamamen karşılıklı güvene dayanmasıdır. Evlerde hizmet gösteren bu kayıtsız hizmet grubu işçileri, iş kanunlarının dışında kalmaktadır (Yazgan, Yüceşahin ve Atila-Demir, 2017, s. 178). Türkiye'de 4857 sayılı İş Kanunu, 6098 sayılı Borçlar Kanunu, 5510 sayılı Sosyal

Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu içeriğindeki düzenlemeler ev hizmeti sektöründe çalışanların çalışma ve sosyal haklarını içermektedir. Ancak bu kanunların yeterli kapsamaya
sahip olmaması, karmaşıklığı, etkisizliği ve taraflarınca bilinmemesi, uygulamada pek çok sorunun yaşanmasına neden olmaktadır. (Yıldırımalp & İslamoğlu, 2016, s. 8). Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışanların 4857 sayılı İş Kanununun kapsamı dışında (m.4/1e) olduğu, ev hizmetlerinde çalışanların Borçlar Kanununun ilgili hükümlerine dahil oldukları görülmektedir. Sosyal güvenlik açısından ise 1964 tarihli 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, ev hizmetlerinde çalışanlara sigortalı sayılmayanlar arasında yer vermiş, 11.08.1977 Tarih ve 2100 sayılı yasa ile ilgili maddeye "ücretli ve sürekli çalışanlar hariç" ibaresi eklenmiştir. 2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m.6-c'ye göre ise "Ev hizmetlerinde süreksiz olarak çalışanlar ile ev hizmetlerinde hizmet akdi ile sürekli çalışmasına rağmen, haftalık çalışma sürelerinin 4857 sayılı İş Yasası'nda belirtilen sürelerden az olması nedeniyle, aylık kazançları prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olanlar" yasa kapsamı dışında tutulmuşlardır. Şöyle ki 2008 yılında 5754 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanunun 6/1c maddesinde "Ev hizmetlerinde çalışanlar (ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç)" şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir. Bu durum ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç olmak üzere ev hizmetinde çalışanların sigorta kapsamı dışında tutulmasına neden olmakla birlikte yukarıda da değinildiği üzere sürekli olarak çalışma ifadesinden kaynaklı karışıklıkları da doğurmuştur. Dolayısıyla 2014 yılında 6552 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanuna eklenen bir madde ile (Ek madde 9) (Yıldırımalp & İslamoğlu, 2016, s. 12). 1.Nisan.2015 tarihli Ev Hizmetlerinde 5510 sayılı Kanunun Ek 9. Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2015). Bu tebliğ ile ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı konusu detaylı olarak düzenlenmiştir. (Yıldırımalp & İslamoğlu, 2016, s. 11).

5. SONUÇ

Ülkemizde genellikle kadınların istihdam edildiği ev hizmetleri sektöründe açıkça görülmekte ki, kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinden iş hayatında da kurtulamamaktadır. Bu sektörün sorunlarının temelinde "kadın işi" olarak görülmesi vardır. Bu anlamda bu kişilerin sigortasız çalışmaları ve örgütlenememeleri işçilerin zor şartlar altında çalışmaları ve meslek hastalıklarına yakalanmalarına neden olmaktadır.
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından ortaya konan 189 numaralı sözleşme bu işin insana yakışır bir iş tanımını alması için devletlere sunulmuştur. Ancak ülkemiz bu sözleşmeyi onaylamamıştır. Bu sözleşmenin imzalanması ülkemizdeki çalışanlar açısından faydalı olacaktır.
Ev hizmeti sektöründe çalışan işçilerin iş kanunu kapsamına girmemesi de büyük sorun teşkil etmektedir, bu anlamda bir düzenleme gereklidir.
Bu sektördekilerin yasal olarak korumalarının olmayışı onları çoğu meslek hastalığına açık hale getirdiğinden bu kişilerin daha fazla örgütleşmesi ve sendikalaşması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akbıyık, N. (2013). Ev hizmetlerinde çalışma: Malatya'da bir alan araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *1*(21), 1-34.

Demirdizen-Çevik, D. (2012). *Farklı göç politikaları bağlamında ev hizmetlerinde çalışan kadınlar: Kanada ve Türkiye örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğdu, S., & Toksöz, G. (2013). *Türkiye'de ev işçileri* (1st ed.). Uluslararası Çalışma Ofisi-Ankara.

Güler, C. (2021). *Türkiye'de ev işçiliğinin görünümü*. International Labour Organization
.

ILO Ankara Ofisi. (2020). *COVID-19 krizinin ev işçilerinin iş ve çalışma süresi kayıplarına etkisi*.

İyem, C., Karacan, N., & Atalay, D. (2017). Ev içi hizmetlerinde çalışan kadınların emek süreci. *Priene Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 1-10.

Oelz, M., & Rani, U. (2015). Domestic work, wages, and gender equality: lessons from developing countries. *International Labour Office*, (7), 1-33.

Önder, N. (2013). Türkiye'de kadın işgücünün görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, *1*(1), 35-61.

Sarı- Gerşil, G., & Temel, R. (2016). Kayıtdışı emek: ev hizmeti ve çocuk yaşlı bakım hizmetleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *30*(5), 1111-1128.

Süral, N. (2015). *Ev hizmetlerinde çalışanların sosyal güvenliği* (10th ed., Vol. 20). Tisk Akademi.

Topgül, S. (2016). Ev hizmetlerinde çalışan kadınların sosyal güvenliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 339-352.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç., & Durusoy-Öztepe, N. (2013). Ev hizmetlerinde mesleki sağlık ve güvenlik sorunu. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *4*(2), 44-57.

Yazgan, P., Yüceşahin, M. M., & Atila-Demir, S. (2017). Türkiye'deki ev işçisi kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet rolleri temelli söylemin eleştirel bir analizi: kadinlarkulubu.com örneği. *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar Dergisi*, *1*(1), 175-207.

Yıldırımalp, S. (2014). Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışanların sorunları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(1), 45-59.

Yıldırımalp, S., & İslamoğlu, E. (2016). Ev hizmetinde çalışanların sosyal güvenliği: çalışan ve çalıştıran ekseninde bir değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, *5*(3), 1-17.

SOSYAL POLİTİKA ALANINDA GÜNCEL BİR TARTIŞMA OLARAK ÇOCUK İŞGÜCÜNÜN ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SORUNLARI

'PROBLEMS IN THE WORKING LIFE OF THE CHILD WORKFORCE AS AN UP-TO-DATE DISCUSSION IN THE FIELD OF SOCIAL POLICY'

Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID:orcid.org/0000-0002-4909-1113

ÖZET

Çocuk işçiliği sorunu gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz için önem taşıyan bir konudur. Türkiye'de çocuklar, işgücü piyasasının çeşitli alanlarında çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır. Gelişmekte olan ülkemizin çeşitli temel sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması bu temel sorunların aşılması ile mümkün olabilecektir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan ülkemizde; her ne kadar hızı azalsa da yaşanan hızlı nüfus artışı, çeşitli nedenlerle kırdan kente olan yoğun göç, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, eğitim imkanlarına ulaşmada sıkıntılar ve eğitimin maliyeti, yüksek seviyelerdeki işsizlik oranları, ailelerin çocuklarını bir üretim aracı olarak görmeleri, işverenlerin küresel rekabette avantaj sağlamak için ucuz işgücü olarak gördükleri çocukları çalıştırmayı tercih etmeleri, hızlı ve çarpık kentleşme, mevzuat eksiklikleri ve etkin denetimin yapılamaması gibi nedenlerle, çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır.
Türkiye'de, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çeşitli politikalar ve programlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda, özellikle ILO/IPEC programı büyük önem arz etmektedir. ILO tarafından, 1992 yılında başlatılan IPEC Programına katılan ilk altı ülkeden bir Türkiye olmuştur. IPEC'in uzun vadeli hedefi, çocuk işçiliğine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesidir.
Yapılan araştırmalar, çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek ekonomik önlemler alınmalıdır. Geniş kitleler lehine uygulanacak sosyal politikalar çerçevesinde ekonomik önlemler alınırken; gelir dağılımı, ücret, asgari ücret, istihdam, maliye, sanayileşme, verimlilik, sosyal güvenlik gibi alanlara sistematik biçimde yaklaşılmalıdır
Çalışmamızda Çocuk işçiliğine yönelik tartışmalar ve güncel gelişmeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kalkması, nihai ve uzun dönemli bir hedef olmasına karşın, ülkelerdeki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlıdır. Bu nedenle, çocuk işçiliğini neden olan yapısal faktörler giderilmeye çalışılırken, diğer yandan kısa ve orta dönemde çalışan çocukların korunmasına ilişkin politikalar üretilmeli ve çocuklara sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulmaya çalışılmalıdır

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Çalışma Ekonomisi, Çocuk İşgücü

ABSTRACT
The problem of child labour, as in all developing countries, is an important issue for our country. Children in Turkey start working in various areas of the labor market from a very young age. Our developing country has various basic problems. Therefore, the elimination of child labour will be possible by overcoming these fundamental problems. In our country, which is in the group of developing countries; Although the rate decreases, the rapid population growth, the intense migration from country to city for various reasons, poverty and injustices in income distribution, differences in development between regions, difficulties in accessing educational opportunities and the cost of education, high levels of unemployment rates, families seeing their children as a means of production, employers choosing to employ children they see as cheap labor to gain an advantage in global competition, Due to rapid and distorted urbanization, regulatory deficiencies and inability to conduct effective supervision, children start working from a very young age.
In Turkey, various policies and programs for the prevention of child labour are established and implemented. In this context, the ILO/IPEC program is of great importance. Turkey was one of the first six countries to participate in the IPEC Programme launched by the ILO in 1992. IPEC's long-term goal is to end child labour, and its short- and medium-term goal is to protect children and improve working conditions.
Research shows that children have to work to contribute to family income. Therefore, economic measures should be taken to raise the income levels of families. While economic measures are taken within the framework of social policies to be implemented in favor of the masses; areas such as income distribution, wages, minimum wage, employment, finance, industrialization, productivity, social security should be approached systematically.
In our study, discussions on child labour and current developments are examined in detail. The complete elimination of child labour is a final and long-term goal, but depends on social and economic developments in the countries. Therefore, while trying to eliminate the structural factors that cause child labour, policies should be produced to protect children working in the short and middle term and health, education and counseling services should be tried to be provided to children.

Keywords: Social Policy, Labour Economy, Child Labour

1.GİRİŞ

Çocuk çalışan sorunu geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli küresel problemlerden biridir. Çocuk çalışan veya çocuk işçiliğinin nasıl tanımlanacağı konusunda ise evrensel bir tanımlama olmamakla beraber, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu kavramı, çocukluk çağında, çocuğun fiziksel ve mental gelişimine zarar veren ve çocuğun potansiyelini ve onurunu olumsuz etkileyen çalışma şeklinde tanımlamaktadır (İLO). Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ise çocuk işçiliğini, "çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş" olarak tanımlamaktadır.

Alec Fyfe, "çocuk çalışması" ile "çocuk işçiliği"nin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Bu iki kavramı eş anlamlı olarak kullanma eğilimi yaygın olmakla beraber, gerçekte çocuk işçiliği, çocuk çalışmasının bir alt durumudur. Çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun fiziksel, duygusal, ahlaksal, sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen çalışma çocuğun çalışmasıdır. Çocuk çalışması, onun sağlığı ve gelişimi için tehlikeli olduğunda çocuk işçiliği kapsamına girmekte ve çocuk sömürüsü anlamına gelmektedir. Oysa çalışmak çocuk için olumlu bir deneyim olabilir. Uygun koşullardaki çalışma, çocuğa aile üyesi ve vatandaş olarak yükselen bir toplumsal statü kazandırabilir. Çocuklar bu yolla akrabalarının ve çevrelerinin becerilerini öğrenebilirler(Fyfe,1989, s.13).

2.Çocuk İstihdamının Nedenleri

Çocuk işçiliğine yol açan sebepleri belirlerken meseleye iki farklı açıdan bakmak yararlı olacaktır. Bunlardan ilki çocuktan emek arz etmeye zorlayan faktörleri belirlemek, diğeri ise işverenlerin emek taleplerini neden çocuklara yönelttikleri konusuna açıklık getirmektir.

2.1.Çocuk Emeği Arzını Etkileyen Faktörler

2.1.1.Yoksulluk

Yoksulluk çocuk istihdamına yol açan en önemli faktörü teşkil etmektedir. Ayrıca, yoksul ailelerin kazançlarının önemli bir miktarını temel gıda maddeleri tüketiminde kullanmakta olduğu göz önünde tutulursa, çocuk emeği yaşamın sürdürülebilirliği açısından belirleyici olmakta dolayısıyla, yoksulluk artışı çocuk emeği kullanımım artırmaktadır. Fakirlik ve çocuk istihdamı arasındaki ilişki söz konusu değişkenlerden hangisinin belirleyici unsur olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Bazı yaklaşımlar yoksulluğun çocuk istihdamına neden olduğunu öne sürmekte bazıları ise, bu ilişkinin çocuk emeği kullanımı ile başladığını belirtmektedir. Gini katsayısı gelir dağılımında adaletsizliği gösteren bir katsayıdır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında çeşitli değerler almaktadır. Gini katsayısı sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında adaletsizlik azalmakta, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında adaletsizlik artmaktadır. 2005 Hanehalkı Bütçe Araştırması sonuçlarına göre, gini katsayısı Türkiye geneli için 0.38, kentsel yerleşim yerleri için 0.37, kırsal yerleşim yerleri için 0.38 olarak gerçekleşmiştir. 2005 sonuçları ile 2004 sonuçları karşılaştırıldığında, Türkiye geneli için gini katsayısı 0,2 puan azalmıştır.

Yüzde 20'lik gruplar	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci Yüzde 20*	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci Yüzde 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü Yüzde 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü Yüzde 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci Yüzde 20**	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Gini Katsayısı	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38

Tablo 1(Türkiye İstatistik Kurumu)

2.1.2. İşsizlik

İşsizlik, çocukların küçük yaşlarda emek piyasalarında yer almalarına yol açan bir başka ekonomik göstergeyi teşkil etmektedir. Haneye mensup olan yetişkinler düzenli iş ve gelirden yoksun oldukları nispette geçinebilmek için tüm kaynaklarını harekete geçirmek zorunda kalmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş İstanbul Grup Başkanlığı'nın deri işkolunda çalışan çocuklarla ilgili yaptığı araştırmada ise, çalışan çocukların % 91'inin annesinin, %44'ünün ise babasının işsiz olduğu tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere, hanehalkı yetişkinlerinin işsiz olması veya düzenli gelire sahip olmaması, çocuk işçiliğini büyük ölçüde etkilemektedir.

2.1.3. Bağımlı Kentleşme

Sanayileşme sürecini tamamlayamamış ülkeler açısından hızlı ve çarpık kentleşme yetişkin işsizliğini artırmak yoluyla çocukları emek piyasalarına iten bir başka faktörü teşkil etmektedir. Azgelişmiş ülkelerde ekonomik kaynakların ve üretilen gelirin adil olmayan dağılımından kaynaklanan göç hareketi, söz konusu ülkelerde kentleşmenin hızlı ve çarpık gelişimine yol açmaktadır. Kentleşmenin beraberinde "kentlileşme"yi getirememesi ise, sorunun sosyolojik boyutunu teşkil etmektedir(Tunçcan,2021, s.43).

Şehre göç eden anne-babaların, tarım sektöründen geldikleri ve kentte hakim olan sanayi ve hizmet sektörünün gerektirdiği vasıflara sahip olmadıkları için formel sektörde, düzenli ve tek başına aileyi geçindirebilecek gelirli bir iş bulmaları mümkün değildir. Düzensiz ve düşük gelirli işlerde çalışan bu insanların imdadına, zaten okula gitme imkânı da bulunmayan çocukları yetişmektedir. Böylece çocuklar, aileye ek bir gelir veya ailenin geçimini sağlayan anne ve babanın istihdam olanağı bulamadığı durumlarda bir işsizlik sigortası gibi devreye girmektedir(Çöpoğlu,2018, s.357).

2.1.4. Hızlı Nüfus Artışı

Gelişmekte olan ülkelerde, sosyo-ekonomik koşullar dolayısıyla, erken yaşlarda gerçekleşen evlilikler ve çok çocuklu kalabalık haneler temel demografik Özellikler arasında yer almaktadır. Fazla çocuğa sahip olma eğilimi azgelişmiş ülke ekonomilerinin düşük gelir düzeyi ile ilişkilidir. Bununla birlikte, çocuk gelir getirme aracı olarak kullanıldığı sürece aile daha çok çocuk sahibi olma eğilimine girmekte ve nüfus planlamasını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, çocukların erken yaşlarda çalışma hayatına atılmaları, hızlı nüfus artışının bir sonucu olduğu gibi sebebini de teşkil etmektedir(Fyfe, 1989, s.15).

2.1.5.Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü

Ülkede okul çağındaki çocukların zaman ve enerjilerini eğitime ayırmak yerine emek piyasalarında tüketmeleri ülke ekonomisinin azgelişmişliğine ilişkin göstergeler arasında yer almaktadır. Çocukların erken yaşlarda eğitim hayatından kopup iş hayatına yönelmelerinde ise, başta ekonomik koşullar olmak üzere eğitim olanaklarının fiziki koşullarındaki yetersizlikler ve ebeveynlerin eğitimi algılama biçimleri belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Eğitimin müfredat ve niteliği itibariyle ihtiyaç duyulan vasıf düzeylerinde eleman yetiştirememesi ve gençlerin okul sonrası iş piyasalarına girebilmek için ekstra

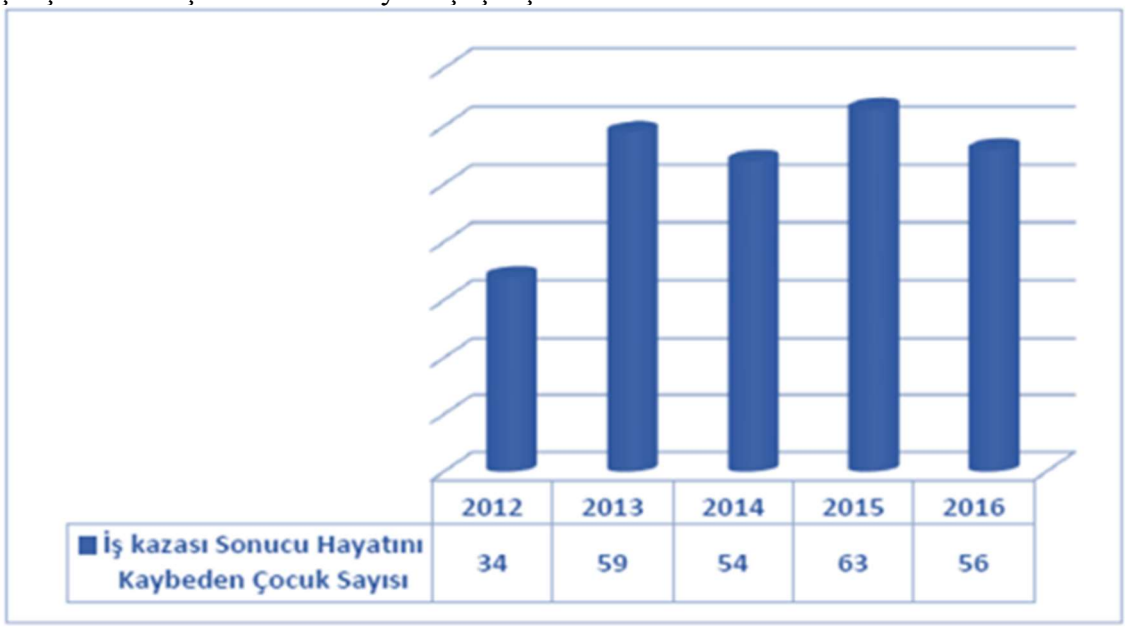
birtakım özelliklere sahip olmaları gereksinimi, eğitime ayrılan kaynağın aileler tarafından "israf olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda eğitim sistemine ilişkin değerlendirmelerde eğitim sistemi ile üretim sisteminin uyumsuzluğu ve buna bağlı olarak eğitimin geleceğin işsizlerini yaratmakta olduğu yorumları yer almaktadır(Derrien, 1994, s.15).

3. Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamı

Türkiye'de 1994 yılı verilerine göre 6-14 yaş aralığındaki 12 milyon çocuktan % 32'si çalışmaktadır. Bu oran kentlerde % 28, kırsalda ise % 37'dir. Daha sonraki yıllarda ise bu oranın düştüğü görülmektedir. 1996 yılında çalışma oranı % 19,8'dir. Bu oran 1997 yılında % 18,6'ya, 1998'de ise % 14,2'ye, 1999 yılında ise % 12'ye gerilemiştir(Tunçcan,2012,s.45). 2002 yılında 6–14 yaş arası çocukların %4,2'si, 15–17 yaş arası çocukların %28'inin çalıştığı tahmin edilmektedir (UNICEF, 2006). 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) sonuçlarına göre, 6-17 yaş aralığındaki çocukların 958 bin'i ekonomik işlerde 7 milyon 4 bin'i ev işlerinde çalışmaktadır. Ev işlerinde çalışan çocukların oranı % 43,1'dir. Türkiye genelinde, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü kız çocuklar oluşturmaktadır. Ev işlerinde çalışan çocukların ise, % 61'ini kız, % 39'unu erkek çocuklar oluşturmaktadır(UNICEF,1997,s.46).

TÜİK 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi verilerine göre Türkiye'de ekonomik olarak faaliyet gösteren 6-17 yaş grubundaki çocukların sektörlere göre dağılımına baktığımızda çocukların % 44,7'sinin (399 bin kişi) tarım, % 24,3'ünün (217 bin kişi) sanayi ve % 31'inin (277 bin kişi) hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. Meslek hastalıkları ve iş kazalarının en sık rastlandığı alan ise geçici tarım faaliyetleridir.

Çocuk işçiliğinin yanı sıra diğer bir sorun da kayıt dışı çocuk istihdamıdır. 2016 yılında istihdam edilen 708 bin kişinin 558 bin kişisi kayıt dışı istihdam edilirken sadece 150 bini sigortalıdır. Bir başka deyişle çalışan her 10 çocuktan 8'i kayıt dışı çalışmaktadır.

Tablo 2 İş Kazası Sonucu Hayatını Kaybeden Çocuk Sayısı (2012-2016), (DİSK,2018).

Yaş grubu, cinsiyet ve işteki duruma göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar, 2006 - 2012

(Bin)

Yaş grubu ve cinsiyet	Toplam		İşteki durum					
			Ücretli veya yevmiyeli		Kendi hesabına		Ücretsiz aile işçisi	
	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)
TÜRKİYE								
Toplam	**890**	**893**	**505**	**470**	**24**	**10**	**362**	**413**
6-14	285	292	103	70	6	1	176	222
15-17	605	601	402	400	18	9	186	191
Erkek	**601**	**614**	**348**	**353**	**19**	**10**	**235**	**252**
6-14	191	185	67	50	4	1	119	133
15-17	411	430	280	303	15	9	116	118
Kadın	**289**	**279**	**157**	**117**	**5**	**1**	**127**	**161**
6-14	95	108	36	19	2	-	57	88
15-17	194	171	121	98	3	1	70	73

TABLO-3(TUİK,2018).

4. Türkiye'de Çalışan Çocuklar İçin Yürütülen Projeler

Türkiye'nin yedinci beş yıllık kalkınma planı çocuk işçiliği konusundaki mevzuat ve yasal düzenlemeleri geliştirmeye taahhüt etmektedir. Adı geçen planda eğitim sürecinin dışında kalan çocukların eğitime yönlendirilmesi ve mesleki eğitimden yararlanmalarının sağlanmasına çalışılacağı belirtilmektedir. Çalışan çocukların, çalışma koşulları, sağlık, sosyal güvenlik ve mesleki eğitimle ilgili sorunlarına çözümüne azami önem verilmesi ve uzun dönemde uzaklaştırılması için gerekli yapının hayatından uzaklaştırılması için gerekli yapının hazırlanması öngörülmektedir.

Türk hükümetinin çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması konusundaki kararlılığı ulusal mevzuatını çocuk işçiliğiyle ilgili uluslararası sözleşmelere uyarlama yolundaki olumlu adımlarından da anlaşılmaktadır. Türkiye ILO'nun 15, 58, 77, 123 ve 59 numaralı sözleşmelerini ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamıştır ve 27.01.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayınlamıştır. Bunun yanında T.C. Anayasası zor kullanarak çalıştırmayı yasaklamakta, başta Çıraklık Kanunu, Sendika Kanunu, Kamu Sağlığı Kanunu ve İş Kanunu olmak üzere pek çok kanunda istihdamıyla ilgili çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

5. Çocuk Çalışanların Yaşadığı Sorunlar

Çalışan çocuklar duygusal, ruhsal ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyecek birçok sorunla karşılaşma riski taşımaktadır.

Eğitimden yoksun kalma: Küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalan çocukların karşılaştıkları önemli sorunların başında eğitime devam edememe gelmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında çalışan çocukların önemli bir kısmı ya eğitimlerine devam edememekte ya da uzun süreler çalışmalarından dolayı dersleriyle ilgili sıkıntılar yaşamaktadır.

Uzun sürelerle çalıştırılma ve kazaya maruz kalma: Çocukların çalışma sürelerinin uzun olması zihinsel ve fiziksel yorgunluklara yol açmakta ve bu durum kaza riskini arttırmaktadır. Bun konuda yapılan birçok çalışmada çocukların aşırı sürelerle çalıştığı/çalıştırıldığı bulgusu elde edilmiştir(Baskın,2018, s.13).

Şiddete maruz kalma ve suça yönlendirilme: Çocukların maruz kaldıkları önemli bir sorunda şiddettir. Sokakta çalışan çocukların ise bu anlamda daha fazla risk altında olduğu görülmektedir. Çelik tarafından yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocuklar arasında sözlü, fiziksel ve cinsel taciz olaylarının oldukça yaygın olduğunu göstermektedir(Çelik,2009, s.14).

Sağlık sorunları yaşama: Küçük yaşlarda çalışmak çocukların bedensel ve ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan bir çalışmada da sokakta çalışan çocukların depresyon ortalamalarının okula devam eden çocukların depresyon ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir(Aysev,2000, s.27).

6. SONUÇ

Çocuk işçiliği sorunu gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz için önem taşıyan bir konudur. Türkiye'de çocuklar, işgücü piyasasının çeşitli alanlarında çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır. Gelişmekte olan ülkemizin çeşitli temel sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması bu temel sorunların aşılması ile mümkün olabilecektir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan ülkemizde; her ne kadar hızı azalsa da yaşanan hızlı nüfus artışı, çeşitli nedenlerle kırdan kente olan yoğun göç, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, eğitim imkanlarına ulaşmada sıkıntılar ve eğitimin maliyeti, yüksek seviyelerdeki işsizlik oranları, ailelerin çocuklarını bir üretim aracı olarak görmeleri, işverenlerin küresel rekabette avantaj sağlamak için ucuz işgücü olarak gördükleri çocukları çalıştırmayı tercih etmeleri, hızlı ve çarpık kentleşme, mevzuat eksiklikleri ve etkin denetimin yapılamaması gibi nedenlerle, çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır.

Türkiye'de, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çeşitli politikalar ve programlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda, özellikle ILO/IPEC programı büyük önem arz etmektedir. ILO tarafından, 1992 yılında başlatılan IPEC Programına katılan ilk altı ülkeden bir Türkiye olmuştur. IPEC'in uzun vadeli hedefi, çocuk işçiliğine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesidir.

Yapılan araştırmalar, çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek ekonomik önlemler alınmalıdır. Geniş kitleler lehine uygulanacak sosyal politikalar çerçevesinde ekonomik önlemler alınırken; gelir dağılımı, ücret, asgari ücret, istihdam, maliye, sanayileşme, verimlilik, sosyal güvenlik v.b alanlara sistematik biçimde yaklaşılmalıdır(TÜRK-İŞ, 1998, s.30).

Asgari Ücret Tespit Komisyonu, asgari ücreti tespit ederken 16 yaşından küçük ve büyükler için ayrı ücret tespit etmektedir. Genel olarak, 16 yaşından küçük işçilere, 16 yaşından büyüklere oranla daha az ücret tespit edilmektedir. Çocukların ucuz işgücü olarak görülmesine neden olan bu durumun önlenmesi amacıyla 16 yaşından küçükler için tespit edilecek ücret miktarı, 16 yaşından büyükler için tespit edilen miktardan daha fazla olmalıdır. Zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmış olması çocukların çalışmaya başlama yaşını yükseltmiştir. Bu yaşın daha yükseklere çıkması için zorunlu eğitim acilen 12 yıla çıkarılmalıdır. Yapılan araştırmalarda, özellikle annelerin eğitim seviyesi ile çocuk işçiliği arasında yüksek bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Annelerin eğitim seviyesini yükseltmek, çocuk istihdamını

engellemede yardımcı olabileceği gibi başka birçok alanda da hem çocukların hem de ailenin sorunlarının giderilmesine yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak; çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kalkması, nihai ve uzun dönemli bir hedef olmasına karşın, ülkelerdeki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlıdır. Bu nedenle, çocuk işçiliğini neden olan yapısal faktörler giderilmeye çalışılırken, diğer yandan kısa ve orta dönemde çalışan çocukların korunmasına ilişkin politikalar üretilmeli ve çocuklara sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulmaya çalışılmalıdır

KAYNAKLAR

AYSEV, A., ULUKOL, B., CEYHUN, G.(2000), Çalışan ve Okuyan Çocukların Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ile Degerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Mecmuası, 53(1); 27-30

BASKIN, S. (2018). Türkiye'de Çocuk İşçiliği. *Uluslararası Bilim, Eğitim ve Teknoloji Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri*, 13-43

ÇELİK, S. B. (2009). Verbal, physical and sexual abuse among children working. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 26(4), s. 14-24.

ÇÖPOĞLU, M.(2018), Türkiye'de Çocuk İşçiliği, Igdır Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:14, s.357-398

DERRIEN, J. M. (1994). *Çocuk Çalıştırılması İle İlgili Politika ve İş Denetimi.* ILO Office Ankara.

DİSK. (2018). *Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak.* http://cloudsdomain.com/uploads/dosya/14918.pdf

FYFE A.(1989), Child Labour, Polity Press, Cambridge

GÜNOZ, M. (2007). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ILO. (2020). *What is child labour.* http://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm adresinden alındı

İSTANBUL ÇOCUK VAKFI(2000). İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı, İstanbul Çocuk Vakfı Yayınları.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (1998). *Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikal Mücadele:.* Türk-İş Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). *2005 Gelir Dağılımı Araştırması, TUİK Yayınları.*

Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *2018 Çalışan Çocuklar Araştırması, TUİK Yayınları.*

TUNÇCAN , N.(2000)*. Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu, Journal of Social Policy Conferences 2000, s.243-259.*

UNICEF(1997), **The state of the world's children, Oxford Press, United Kingdoom.**

İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİ: MEVCUT DURUM VE GELECEK BEKLENTİLERİ

HUMAN RESOURCES INFORMATION SYSTEMS: CURRENT STATUS AND FUTURE EXPECTATIONS

Olcay POYRAZ
Arş. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-8513-0848

ÖZET
Teknolojide meydana gelen sürekli ilerleme, ekonomik ve sosyal pek çok alanda değişimi de beraberinde getirmektedir. İşletmelerin üretim biçimlerinden yönetim biçimlerine kadar birçok alan bu değişimlerden etkilenmektedir. Bu etkilenmelerin sonucunda işlerin yapılış şekilleri ve çalışma biçimleri de değişmektedir. Örgütün stratejik amaçlarının oluşturulması ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahip olan insan kaynakları yönetimi de kaçınılmaz olarak değişime uğrayan alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler insan kaynakları fonksiyonlarının da dijital ortamda yapılmaya başlanmasına öncülük etmiştir. Rekabet gücünü korumak ve arttırmak isteyen işletmeler 'bilgi'yi gerçek sermaye olarak görmektedirler. Özellikle küresel düzeyde avantajlı konumda olmak isteyen örgütlerde insan kaynakları birimleri, fonksiyonlarını etkili ve verimli bir şekilde yerine getirebilmek için daha fazla bilgi elde etme ihtiyacı duymaktadırlar. İşletmelerin stratejik bakımdan daha doğru kararlar alabilmeleri için elde edilen bilgilerin bilimsel yöntemlerle analiz edilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bilgiye dayalı yapılanma süreçleri yoğun olarak bilişim teknolojilerinden yararlanmayı gerekli kılmakta, bu da karşımıza İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerini (İKBS) çıkarmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler İKBS'nin etkinliğinin artmasını da beraberinde getirmektedir. Çalışmanın amacı, İKBS fonksiyonlarının insan kaynakları yönetimi faaliyet alanlarındaki rolünü bugünkü durumu ile ortaya koyarak gelecek perspektiflerini belirlemektir. Bu bağlamda çalışmada İKBS ile ilgili bilgiler verilerek dünyada ve Türkiye'deki mevcut durum incelenmiş ve gelecekteki beklentiler tartışılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Teknoloji, İnsan Kaynakları Yönetimi, İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri

ABSTRACT
The continuous progress in technology brings about changes in many economic and social areas. Many areas, from the production styles of the enterprises to the management styles, are affected by these changes. As a result of these influences, the way things are done and the way they work are also changing. Human resources management, which has an important place in the establishment of the strategic goals of the organization and the realization of these goals, also emerges as one of the areas that inevitably undergo changes. Developments in information and communication technologies have led to the introduction of human resources functions in the digital environment. Businesses that want to maintain and increase their competitiveness see 'knowledge' as real capital. Especially in organizations that want to be in an advantageous position at the global level, human resources units need to obtain more information in order to fulfill their functions effectively and efficiently. It is seen as a necessity to analyze the information obtained with scientific methods in order for businesses to take more strategically correct decisions. Information-based structuring processes require intensive use of information technologies, and this brings us to the Human Resources Information Systems (HRIS). Rapid developments in information technologies bring about an increase in the effectiveness of HRIS. The aim of the study is to determine the future perspectives by revealing the role of HRIS functions in the fields of human resources management activity with its current situation. In this context, in this study, the current situation in the world and in Turkey has been examined by giving information about HRIS and future expectations have been discussed.
Key Words: Technology, Human Resources Management, Human Resources Information Systems

GİRİŞ

Post-endüstriyel dönemde stratejik bir yaklaşım benimseyen insan kaynakları yönetimi (İKY), bu doğrultuda işletmelerin stratejik amaçlarının oluşturulması ve bunların gerçekleştirilmesi noktasında önemli bir role sahiptir. İnsan kaynakları (İK) birimleri üst yönetim tarafından hazırlanan planlar ve oluşturulan politikaları yerine getiren bir konumdan, işletmenin tüm kademeleriyle birlikte hareket ederek stratejilerin belirlenmesi ve gerçekleştirilmesinde bir ortak konumuna gelmiştir. Günümüz örgütlerinde işletmenin gerçek sermayesinin 'bilgi' olduğu kabul edilmektedir. Küresel rekabet ortamında avantajlı konumda olmak isteyen işletmelerde İK birimlerinin, stratejik işlevlerini en verimli şekilde yerine getirmeleri ve her alanda etkili olabilmeleri, daha fazla bilgi elde etmeleri ve bu bilgileri modern bilimsel yöntem ve tekniklerle analiz ederek kullanmaları daha akılcı ve doğru kararların alınabilmesi için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bilgiye dayalı yapılanma süreci, İKY açısından yönetim bilgi sisteminin bir alt öğesi olan insan kaynakları bilgi sistemlerini (İKBS) karşımıza çıkarmaktadır.

'Bilgi çağının' gereklerinin ve bilginin stratejik öneminin üzerinde durulduğu son yıllarda İKY'nde ortaya çıkan gelişmelerden biri olan ve kullanımı giderek yaygınlaşan İKBS, örgütün insan kaynağının daha etkili ve verimli yönetiminde, dolayısıyla bu doğrultuda daha hızlı ve doğru karar almada önemli bir araçtır. Yoğun bir şekilde bilgisayarlardan faydalanmayı gerekli kılan İKBS, İK departmanının ve işletmenin birçok fonksiyonunu daha hızlı ve etkin şekilde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır. Günümüzde bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve hızlı değişimler, İK birimlerinin de bu gelişmelere ayak uydurmalarını beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, insan kaynakları bilgi sistemlerinin temel fonksiyonlarını, İKY faaliyet alanlarındaki rolünü ve örgütsel yararlarını mevcut durumu ile ortaya koymak ve gelecek perspektiflerini belirlemektir. Çalışmada ilk olarak kısaca İKBS kavramı ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiş, İKBS'nin işlevlerine değinilmiştir. Ardından Dünyada ve Türkiye'deki durum incelenmiş ve gelecekteki beklentiler tartışılmıştır.

İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİ

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri Kavramı

İnsan kaynakları bilgi sistemi (İKBS), bir örgütün insan kaynakları, personel faaliyetleri ve işletme birimleri hakkında ihtiyaç duyduğu verileri toplamak, depolamak, bakımını yapmak, analiz etmek ve doğrulamak için kullanılan sistematik bir prosedürdür (Kovach ve Cathcart, 1999, s. 275). Başka bir tanımla, insan kaynakları politikaları ve işlevlerinin web teknolojisine dayalı araçlar vasıtasıyla veya bu araçların desteğiyle yerine getirilmesidir. Bu sistemle insan kaynaklarına ilişkin bütün işlemler tek bir ağ içerisinde bütünleştirilir (Çetin, Elmalı ve Arslan, 2018, s. 235).

İKBS ile, iş analizi, işgörenlerin seçimi, görevlerinin belirlenmesi, performansların değerlendirilmesi, çalışanların ücretlendirilmesi ve diğer ödemelerin analizi, eğitim ve geliştirme, sosyal güvenlik problemlerinin çözümü gibi konularda organizasyona destek olmak amaçlanmaktadır. Örgütlerde İK'na yönelik bilgileri toplamak, depolamak, kullanmak ve gerektiğinde bilgi paylaşımında bulunmak amacıyla kullanılan bu sistemler, İK'nın yönetim sürecinde etkinliğini arttırmak amacını taşımaktadır (Bingöl, 2016, s. 653).

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri'nin Ortaya Çıkışı

Personel takibi ve kayıtların tutulması gibi basit işlevleri kapsayan ilk İKBS uygulamaları, 1980'lerde bilgisayarların kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla da daha karmaşık ve kapsamlı sistemler yaygınlaşmıştır. Bilgi sistemlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan asıl olgu ise, bilginin temel değer kabul edildiği 'yeni ekonomi'dir. Yeni ekonomide insan kaynağı, bilgi ile ortaya çıkacak rekabet avantajını sağlayacak tek unsur olarak görülmektedir (Çetin, Elmalı ve Arslan, 2018, s. 235).

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri'nin Yararları

İKBS'nin örgüte sağladığı yararlar kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çetin, Elmalı ve Arslan, 2018, s. 236):
- Doğru ve güvenilir bilgiyi hızlı ve zamanında sunar.
- İnsan kaynağına ilişkin bilginin daha güncel tutulması, daha tutarlı değerlendirilmesi ve bilgiye erişimin hızlanmasını sağlar.
- İKY'nin odağını genişleterek stratejik boyuta taşır.
- İnsan kaynağını sürecin bir parçası haline getirir ve İK işlevinin stratejik yeniden yapılandırılmasını sağlar.
- Yapılandırılmış süreçleri sıradan işlemlere dönüştürür, coğrafi uzaklık ve zaman kısıtlamalarını kaldırır ve insan emeğini en aza indirger.
- Karmaşık sayısal yöntemlerle büyük miktarda veri işler, görevleri belli bir düzen içerisinde yeniden tanımlar ve bunları eş zamanlı yerine getirerek takibini gerçekleştirir.
- Normalde aracı ile çalışan tarafların, aracısız birbirleriyle buluşmalarını sağlar.
- Daha önce elle yapılan işlemleri otomatikleştirerek maliyetleri düşürür.

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri'nin İçeriği

Bilgi sistemleri, yönetimin karar alma sürecinde ihtiyaç duyduğu bilgiyi işletme ortakları ve çevresinden topladığı verileri işleyerek üreten bir sistemdir. Bu üretim süreci dört aşamada gerçekleşir:

- Girdi: Sisteme işletme paydaşlarından ve çevresinden toplanan verilerdir.
- Süreçleme: Toplanan verilerin işlenerek anlamlı bilgiye dönüştürülmesidir.
- Çıktı: Süreçleme sonucunda karar vericilere sunulan anlamlı bilgidir.
- Geri Besleme: Çıktı ile girdi arasındaki farkın ve bu farkı meydana getiren sürecin izlenmesi sonucunda oluşan bilginin sürecin iyileştirilmesinde kullanılmasıdır (Çetin, Elmalı ve Arslan, 2018, s. 237).

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri'nin İKY Faaliyet Alanlarındaki İşlevleri

İnsan kaynaklarına yönelik kararların alınmasında yöneticilere gereksinim duydukları bilgileri sağlayan İKBS'nin İK faaliyet alanlarına yönelik spesifik işlevler şöyle özetlenebilir (Bingöl, 2016, s. 660):
- İK profesyonellerinin sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olma,
- Hat yöneticilerinin ve işgörenlerin İK sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olma,
- İnsan kaynakları planlamasına yardımcı olma,
- İşgören seçme ve istihdam sürecine katkı sağlama,
- Eğitim ve geliştirmeye katkı sağlama,
- Kariyer yönetimi sürecini etkinleştirme,
- Performans ölçümü ve değerlendirme faaliyetlerinde başarıyı arttırma,
- Ücret yönetimi ve iş güvenliğinde modernizasyona öncülük etme.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİ

Teknoloji, birçok alanı olduğu gibi İKY'yi de etkilemiştir. İnsan kaynakları bilgisine doğru ve gerçek zamanlı olarak hızlı ve ucuz erişim sağlanması İKY'yi etkileyen teknoloji trendlerinin başında gelmektedir. Bu sayede bilgiye erişilmesi ve bilginin etkili şekilde analiz edilmesi, değerlendirilmesi, yorumlanması, kullanılması, geliştirilmesi ve paylaşılması becerisi işletmeler için stratejik olarak üstünlük sağlamanın anahtarı haline gelecektir. Diğer yandan bilgiye herhangi bir zamanda ve yerde erişme imkanı olması, çalışanların zaman ve mekan sınırı olmaksızın çalışabileceği anlamına gelmektedir. Çeşitli analitik sistemler de yöneticilere insanlarla ilgili konularda karar verme süreçlerinde eşlik edecektir. Akıllı telefonlar ve kişisel veri yardımcısı adı verilen avuç içi PDA'lar vasıtasıyla akıllı self servislerin kapsamı genişleyecektir. Bunların yanı sıra günümüz İKY sistemleri kişiye özel içerik sunarak çalışanın optimum performans göstermelerine katkı sağlayacaktır (Öksüz, 2011, s. 269).

Teknoloji ile İK yöneticilerinin bilgiyi yönetme ve iletme biçimleri de değişmiştir. Web'in ikinci büyük dalgası olarak görülen bulut teknolojisi altyapısı dünyada ve Türkiye'de gelişimini sürdürmektedir. Bulut teknolojisi İK yönetiminde de avantajlarıyla ön plana çıkmakta ve örgütlerin İK departmanları bu

teknolojiyi yakından takip etmektedirler. Çalışan sirkülasyonunun yoğun olduğu işletmelerde süreçleri kolaylaştıracak ve otomatik hale getirecek uygulamalara gereksinim duyulmaktadır (Öztuna, 2017, s. 89).
İKBS, her büyüklükteki işletmenin ihtiyaçlarına göre uygun hale getirilebilir. Ancak çalışan sayısı 200'den fazla olan işletmeler için bu sistemlerin gerekli olduğu kabul edilmektedir. Firmanın kendi işyerinde kurulan İK yazılım ve donanımları, işverenin kendi Bilgi Teknolojisi (BT) çalışanları tarafından yönetilmektedir. Ana sistemler işveren tarafından satın alınır ancak satıcının kendi sitesinde yer alır ve bunların bakımları satıcının BT personeli tarafından yapılır. İnternetten üyelik esasına göre verilen yazılım olan 'hizmet olarak yazılım' (HoY)'a bir ağ tarayıcısı yoluyla erişilir. İnternetin olduğu her yerden erişime imkan tanıyan bu tarayıcı sayesinde işveren İK sistemine uzaktan eğişim sağlar (DeCenzo, Robbins ve Verhulst, 2017, s. 5).
HoY sayesinde son yıllarda self-Servis İnsan Kaynakları Yaklaşımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Temel amacı, özellikle İK birimlerini meşgul eden bir takım operasyonel faaliyetlerin doğrudan çalışanlar tarafından yerine getirilmesini sağlamak olan bu yaklaşım, verilen yetki ölçüsünde çalışanların kendi bilgilerini güncellemeleri ve geri bildirim almalarını yansıtır. İzin verilen bilgilere daha geniş bir kitlenin Internet/Intranet teknolojisinden yararlanılarak erişimi için Oracle Uygulama Yazılımları tasarlanmıştır (Bingöl, 2016, s. 668).
Günümüzde işletmeler, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin geliştiği ve birbiriyle entegre olduğu birer örgüt haline gelmektedir. Bunun İK birimlerine yansıması ise bir çok alanda olduğu gibi 'elektronik' bir hal almasıdır. Bugün Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi (E-İKY) kavramı yaygın olarak kullanılmakla birlikte açık bir tanımı bulunmamaktadır. Farklı birkaç tanımın vurguladığı ortak nokta, İK politikalarının ve işlevlerinin web destekli araçlarla yerine getirilmesidir. E-İKY genellikle İKBS, sanal İKY, web tabanlı İKY, bilgisayar tabanlı İKY ve İK portalı kavramlarıyla benzer anlamda kullanılmaktadır (Mahfod, Khalifa ve Madi, 2017, s. 565; Yılmazer, 2020, s. 267).
E-İKY geçiş beş aşamadan oluşmaktadır. İlk safhada, örgüt içi bilgiler örgüt üyesi çalışanlara aktarılır. Sonraki aşamada örgüt üyesi çalışanlarla ilgili bilgilerin yer aldığı bir veri tabanı oluşturulur. Üçüncü safhada tüm evrak ve resmi belgeler bir önceki aşamada oluşturulan veri tabanına aktarılır. İK ile ilgili verilerin değerlendirilmesi, İK uygulamalarının analizi ve sınıflandırılması gibi karmaşık İK işlemleri dördüncü aşamada yerine getirilir. Son safhada ise, örgüt içi ağlar (intranet) örgüt dışı ağlar (ekstranet/internet) ile entegre edilerek İKY uygulamalarının kapsamı arttırılır (www.kaankarabulut.blogcu.com).
E-İKY, işletmeler için birtakım stratejik yararlar sağlamaktadır. İK uzmanlarının stratejik İK servisi ve uygulamalarına odaklanması için elverişli zaman yaratma, işletmedeki İK için motivasyonu sağlama ve yeteneklerini geliştirme, işletme içi maliyet ve bürokrasiyi azaltma, iletişimde insan kaynağına açık bir iletişim yaratma bunlardan bazılarıdır (Güler, 2006, s. 20).
Örgütsel maliyetlerin azaltılmasında önemli bir rol oynayan E-İKY, insan kaynaklarının işlevlerinin yerine getirilmesinde kullanılmaktadır. Günümüzde iş ararken çevrimiçi kaynakların kullanımı yaygınlaşmıştır. CareerBuilder, Monster, Indeed çevrimiçi iş arama siteleri veya şirketlerin web sitelerinin 'kariyer' sayfalarına sıkça başvurulmaktadır. Yine LinkedIn, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya sayfaları da bu amaçla kullanılmaktadır. İşverenlerin çoğu, özellikle kalifiye eleman bulmanın en iyi yolu olarak görülen çevrimiçi istihdamı tercih etmektedir. Ayrıca bu siteler, işverenlerin tanınmasına yardım edilmesi, sitelerin istihdam çalışmalarının başarılarının değerlendirilmesi, şirket web sitesinde kariyer bölümünün yayınlanması ve doldurulması zor olan pozisyonlar için istihdam stratejisi geliştirilmesi gibi arama hizmetleri sunmaktadır. Çevrimiçi değerlendirmeler, hangi adayın firma için uygun olduğunun belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin SouthwestAirlines ve Four Seasons Resorts gibi şirketler olumlu davranış gösteren ve deneyim yerine şirket kültürüne uyum gösterecek kişileri işe almaktadır (DeCenzo, Robbins ve Verhulst, 2017, s. 5).

Çevrimiçi ortamların kullanımının yaygınlaşması, İK süreçlerinde kullanılacak yazılımların bu portallarla entegre çalıştırılması gerekmektedir. Özellikle Y kuşağına mensup adayların iş başvurularını daha çok sosyal medya üzerinden yaptıkları görülmekte, Z jenerasyonunda daha da artması beklenmektedir. İşe alım sürecinde önemli aşamalardan olan mülakatlar da çevrimiçi platformlar üzerinden yapılmaktadır. Görüşmelerin video konferansla yapılması, zamanı daha verimli kullanmaya imkan vermektedir. Ayrıca, başvuru sürecinin yazılımlar üzerinden yapılması takip edilebilirlik ve raporlanabilirlik konusunda kolaylık sağlamaktadır. Potentialpark tarafından 2016 yılında dünya çapında aktif olarak iş arayan 30 bin adayla gerçekleştirilen araştırma sonucunda, düzenli iş arayanların %20'sinden fazlasının mobil cihazlarını kariyerleriyle ilgili amaçlar için kullandıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de akıllı telefon kullanımının artmasıyla, çevrimiçi portallardan yararlanma konusundaki farkındalığının gelecek dönemlerde artacağını söylemek mümkündür. Diğer yandan, işletmelerin büyüyen İK platformlarını bulut sistemlerine taşımaya yönelecekleri tahmin edilmektedir (www.blog.logo.com.tr).

Eğitim ve geliştirme işlevleri de elektronik araçlar, uygulamalar ve süreçler kullanılarak yerine getirilmektedir. Bulut tabanlı hizmetler, çalışanların yeterli zamanları olduğunda çalışanlara eğitim ve geliştirme olanağı sağlamaktadır. Çevrimiçi eğitim ve telekonferans, İK departmanlarının düşük maliyetle eğitim vermelerine imkan tanımaktadır (DeCenzo, Robbins ve Verhulst, 2017, s. 5).

Performans yönetimini kolaylaştıran e-sistemler de birçok işletme tarafından kullanılmaktadır. Performans değerlendirmelerinin yazımı ve çalışanlara geribildirim sağlanmasına imkan tanıyan bu sistemler, yöneticilere bu süreçte kolaylık sağlamaktadır. E-ücret sistemi de, ücretlendirmede girilen verilerin toplanması, analizi, işlenmesi, erişimin sağlanması ve saklanması süreçlerinin oluşturduğu sistemdir. Yöneticiler bu bilgileri değiştirebilir ve çalışanların erişimine açabilir (Çiftyıldız, İslamoğlu ve Özdemir, 2017, s. 101).

İnternet teknolojilerindeki gelişmeler, İK fonksiyonlarının uygulanmasında işletmeler için hem zaman hem de maliyet tasarrufu sağlamaktadır. Örgütler bu uygulamaları artık elektronik ortamlarda gerçekleştirmektedir. Hay Group'un işletmelerin insan kaynakları faaliyetlerini ağ ortamına aktarma öncelik sıralamalarını belirlemek için dünya çapında 173 firma üzerinde yaptığı araştırmada aşağıdaki sonuçlar çıkmıştır:

Tablo. İnsan Kaynakları Faaliyetlerinin Ağ Ortamına Aktarım Oranı

Süreç	Ağ Ortamına Aktarılma Oranı
Şirket politikası ve prosedürlerinin yayınlanması	% 70
İş ilanları	% 63
İşe alma	% 56
Çalışanların eğitimi	% 49
Personel seçimi ve yükseltme	% 43
Yetenek/Beceri değerlendirmesi	% 37
Online eğitim programlarının yayımı	% 36
Ücretlendirme planlaması ve yönetimi	% 35

Kaynak: http://kaankarabulut.blogcu.com/insan-kaynaklari-bilgi-sistemlerinin-gelecegi/7938114 (03.01.2020).

Endüstri 4.0 ile birlikte gündemde olan konulardan biri şüphesiz 'yapay zeka'dır. İK alanında da yapay zekaya görevler verileceği düşünülmektedir. İK departmanı ile yapılan mülakatlar bilgisayar karşısında gerçekleştirilecektir. Yapay zeka ile adayın sorulara verdiği tepkiler, vücut dili ve ses tonlaması analiz edilecektir. Yalnızca işe alımda değil, performans değerlendirmesinde de yapay zekadan yararlanılacağı öngörülmektedir. Diğer yandan büyük veri analizleri (big data) de İK birimleri tarafından giderek daha fazla kullanılmaktadır. Veri analizleri sayesinde başarılı çalışan profilleri analiz edilebilmekte, çalışanların firmadan ayrılma olasılıkları hesaplanarak önleyici politikalar alınabilmektedir (Öztuna, 2017, s. 90).

İK alanında yapay zeka denilince akla ilk gelen chatbot'lardır (sohbet robotu). Bir çok firma işe alımlarda adayların basit sorularını chatbot'lar aracılığıyla yanıtlamaya başlamıştır. CV'leri eleyen ve mimikleri okuyup analiz yapabilen yapay zekanın yakın zamanda ilk mülakatların tamamını yapması beklenmektedir. Gelecek 10 yılda İK biriminin işlerinin yaklaşık % 16'sının yapay zeka tarafından yapılacağı öngörülmektedir. Yurt dışında gün geçtikçe daha çok kullanılan yapay zeka uygulamalarının ilerleyen yıllarda Türkiye'de de sıklıkla kullanılacağı söylenmektedir. Küresel ölçekte yapay zekayı kullanan şirketlerden biri olan Hilton'da yapay zeka ile işe alımın % 85 arttığı belirtilmektedir. L'Oreal'in İnsan Kaynakları Dijital Başkanı Niilesh Bhoite ise, "*L'Oreal olarak 10 bin kişiyle yapılan iş görüşmelerinde yapay zekâ sisteminin adayların yüzde 92'si ile daha verimli iletişim kurulduğunu ve yüzde 100 memnuniyet oranına ulaşıldığını gördük. Başvuran adaylardan, sistemin ne kadar kolay olduğu ve kendilerini gerçekten çok özel hissettiklerine dair son derece olumlu geri dönüşler aldık*" şeklinde konuşmuştur (Özçelik S., 2019).

SONUÇ

İşletmenin gerçek sermayesinin bilgi olduğunun kabul edildiği günümüz örgütlerinde insan kaynakları yönetimi de stratejik bir yaklaşıma sahiptir. Küresel rekabette diğer firmalar karşısında üstünlüğünü korumak isteyen işletmelerde insan kaynakları birimlerinin hem iç hem dış çevre ile ilgili daha fazla bilgi elde etmeleri ve bu bilgiyi bilimsel yöntem ve tekniklerle analiz ederek kullanmaları, daha rasyonel ve doğru yönetim kararlarının alınabilmesini zorunlu kılmıştır. Bilgisayarlardan yoğun şekilde yararlanmayı gerekli kılan İKBS, İK departmanının yanı sıra işletmenin birçok fonksiyonunun da hızlı ve etkin biçimde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır.

Teknolojideki gelişmelerle birlikte İKBS'nin daha etkin kullanımı, İK faaliyetlerinin elektronik ortamda gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. E-İKY ile örgütsel verimliliğin artması, bürokrasinin ve maliyetlerin azalması gibi faydalar gündeme gelmiştir. İK birimleri, elektronik ortam sayesinde bilgilere daha hızlı ulaşabilmekte ve gerekli değişiklikleri daha hızlı yapabilmektedir. E-İKY insan kaynakları ile ilgili tüm süreçlerde hız kazandırmakta ve önemli oranda zaman faydası yaratmaktadır.

Küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde örgütler, uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için teknolojinin getirdiği imkanlardan daha fazla yararlanma yolunda atılımlar yapacaklardır. Endüstri 4.0, hatta Toplum 5.0'ın konuşulduğu son zamanlarda, büyük ya da küçük işletmelerin bu gelişmelerden uzak kalması düşünülemez. Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu yönde bir ilerleme söz konusudur.

İKBS'nin etkinliği, mevcut insan kaynaklarının şuandaki ve geçmişteki performans, bilgi, yetenek, vb. özelliklerine ilişkin bilgilerin yanı sıra, ilerleyen dönemlerde gereksinim duyulacak insan kaynağının niteliği ve niceliği tutarlı bilgiyi elde edebilmesine bağlı görülmektedir. Günümüz işletmelerinin en büyük sermayesinin insan gücü olduğu düşünüldüğünde, bu kaynağın yönetimi için teknolojik gelişmelerle birleşerek daha güçlü bir İKY oluşturma çabası içinde olunduğu söylenebilir. Teknolojik gelişmelerin seyrine bakıldığında, gelecekte daha hızlı bir şekilde gelişeceğini tahmin etmek zor değildir. İKBS de bu gelişme içerisinde kendine ait değişimleri yakalayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Bingöl, D. (2016), "İnsan Kaynakları Yönetimi", Beta Yayınları, İstanbul.
2. Çetin, C., Dinç Elmalı, E. ve Arslan, M. L., (2018), "İnsan Kaynakları Yönetimi", Beta Yayınları, İstanbul.
3. Çiftyıldız, K., İslamoğlu E. ve Özdemir, Y., (2017), "İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi Üzerine Bir Araştırma", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 12 Sayı 2, s. 99-122.
4. DeCenzo, D. A., Robbins, S. P. ve Verhulst, S. L., (2017), "İnsan Kaynakları Yönetiminin Temelleri", Nobel Yayınları, Ankara.
5. Güler, E. Ç., (2006), "İşletmelerin E-İnsan Kaynakları Yönetimi ve E-İşe Alım Süreçlerindeki Gelişmeler", Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s. 17-23.
6. http://kaankarabulut.blogcu.com/insan-kaynaklari-bilgi-sistemlerinin-gelecegi/7938114 (03.01.2020).
7. https://blog.logo.com.tr/gelisen-teknolojilerin-insan-kaynaklari-sureclerine-etkisi/ (03.01.2020).
8. https://www.kariyer.net/ik-blog/insan-kaynaklari-yonetimi-dijitallesiyor/ (03.01.2020).
9. Kılıç Kırılmaz, S., (2020), "İnsan Kaynakları Yönetiminde Yaşanan Dijital Dönüşüm: İşletmelerin Dijital İKY Uygulamalarının Araştırılması", Research Journal of Business and Management, Volume: 7, Issue: 3, s. 188-200.
10. Kovach, K. A., Cathcart, C. E., (1999), "Human Resource Information Systems (HRIS): Providing Business with Rapid Data Access, Information Exchange and Strategic Advantage", Public Personnel Management, s. 275-282.
11. Mahfod, J., Khalifa N. Y. and Al Madi, F., (2017), "Electronic Human Resource Management (E-HRM) System", İnternational Journal of Economic Research, S. 563-576.
12. Öksüz, B., (2011), "E-İşe Alım Sürecinde Kurumsal Web Sitelerinin Kullanımı ve Konu Üzerine Bir Araştırma", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, s. 267-283.
13. Özçelik S. B., (2019), "Yapay Zeka Daha Objektif Değerlendirecek", http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/yapay-zeka-daha-objektif-degerlendirecek-41219530 (07.01.2020)
14. Öztuna, B., (2017), "Endüstri 4.0", Gece Kitaplığı, Ankara.
15. Silva, M. S. A., Guilherme da Silva Lima, C., (2018), "The Role of Information System in Human Resource Management", IntechOpen, s. 113-126.
16. Yılmazer, A., (2020), "İnsan Kaynakları Yönetimi ve Örnek Olaylar", Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASINDA ULUS ÜSTÜ KURUMLAR VE TÜRKİYE'NİN DURUMU*

SUPRANATIONAL INSTITUTIONS IN TRADE FACILITATION AND THE SITUATION OF TURKEY **

Halit Gökhan YÜKSEL
Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İktisat Bilim Dalı,
Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi Daday Nafi ve Ümit Çeri Meslek Yüksekokulu

ÖZET
Bir ürünün üretilip piyasaya sürülmesine kadar geçen sürede birçok maliyetle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu maliyetlere ek olarak söz konusu ürün dış piyasaya ihraç edildiğinde yeni maliyetler ortaya çıkmaktadır. Farklı tanımlamaları yapılan "Ticaretin Kolaylaştırılması" kavramı (Woo ve Wilson, 2000)♦ tarafından "Gümrük idaresi, standartlar ve teknik düzenlemeler ve iş dünyasının hareketliliğinin önündeki engeller gibi ticarete yönelik prosedürel ve idari engellerin sadeleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Dış ticaret işlemlerine yönelik olarak bu tür işlemlerin dış ticaret akımlarının önünde önemli bir engel olarak görülmesi, ulus üstü boyutta düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmış ve buna yönelik olarak Dünya Ticaret Örgütü Bali Konferansı'nda Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nı gündeme getirmiştir. Anlaşmayla üye ülkelerin ihracat ve ithalatında yaşanan bürokratik aksaklıkların giderilmesi, ticaretin daha hızlı yapılabilmesi için dış ticarette standardizasyon çalışmalarının yapılmasına karar verilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasından sonraki ilk çok taraflı anlaşma olma özelliğini taşıyan Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, üye ülkelerin üçte ikisinin anlaşmayı benimsemesiyle 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. Diğer taraftan, Dünya Bankası gibi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi farklı ulus üstü kuruluşlar da ticaretin kolaylaştırılması konusunda önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Ulus üstü birçok kuruluşa üye konumunda olan Türkiye'de de önemli adımlar atılmaktadır. Uluslararası mal ve hizmet akımını hızlandırarak ülke ve dünya refahının artışına katkı sağlayacağı düşünülen Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması ve diğer düzenlemeler ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan ve yapılması planlanan faaliyetlerin iyi anlaşılmasının, Türkiye'nin dış ticaret akımlarını artırabilmesi için gerekenleri belirlemede oldukça fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, öncelikli olarak ticaretin kolaylaştırılması konusunda faaliyette bulunan kuruluşların nasıl uygulamalar gerçekleştirdiklerini ele almakta, sonrasında ise Türkiye'de uygulamaya konan ve ileriki dönemlerde uygulamaya geçecek faaliyetleri incelemektedir.
Anahtar Kelimeler: Ticaretin Kolaylaştırılması, Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, Dış Ticaret, Ulus Üstü Kurumlar

* Bu çalışma, yazarın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İktisat Bilim Dalında hazırlamakta olduğu "Ticaretin Kolaylaştırılmasının Türkiye'nin Dış Ticaret Akımlarına Etkisi: Panel Veri Analizi" isimli doktora tezinden türetilmiştir.
** This study is derived from the author's doctoral dissertation titled "The Impact of Trade Facilitation on Turkey's Foreign Trade Flows: Panel Data Analysis" which is being prepared at Marmara University Institute of Social Sciences, Department of International Economics.

♦ Yuen Pau Woo ve John S. Wilson, **Cutting through Red Tape: New Directions for APEC's Trade Facilitation Agenda**, Asia Pacific Foundation of Canada, 2000.

ABSTRACT
Many costs are encountered in the time takes to produce a product and put it on the market. In addition to these costs, new costs arise when the product in question is exported to the foreign market. The concept of "Trade Facilitiation" with different definitions (Woo and Wilson, 2000)♦♦ is defined as "simplification of procedural and administrative barriers to trade, such as customs administration, standards and technical regulations and barriers to business mobility". The fact that such transactions for foreign trade transactions are seen as an important obstacle to foreign trade flows necessitated supranational regulations and towards this World Trade Organization brought the Trade Facilitation Agreement to the agenda at the Bali Conference. With Agreement, it was decided to carry out standardization studies in foreign trade in order to eliminate the bureaucratic problems experienced in the exports and imports of the member countries and to make trade faster. Trade Facilitation Agreement, which is the first multilateral treaty after establishment of the World Trade Organization, entered into force in 2017 wtih two-thirds of member states ratifying the treaty. On the other hand, different supranational organizations such as the World Bank Group and the Organization for Economic Cooperation and Development carry out important actions on trade facilitation. Important steps are also taken in Turkey, which is a member of many supranational organizations. It is thought that a good understanding of the activities carried out and planned to be carried out in Turkey regarding the Trade Facilitation Agreement and other regulations, which is thought to contribute to the increase in the welfare of the country and the world by accelerating international flow of goods and services, will be of great help in determining what is necessary for Turkey to increase foreign trade flows. This study primarily deals with the practices of organizations operating in the field of trade facilitation, and then examines the activities that have been implemented in Turkey and will be implemented in the future.

Keywords: Trade Facilitation, Trade Facilitation Agreement, Foreign Trade, Supranational Institutions

♦♦ Yuen Pau Woo ve John S. Wilson, **Cutting through Red Tape: New Directions for APEC's Trade Facilitation Agenda**, Asia Pacific Foundation of Canada, 2000.

COVID-19 KÜRESEL SALGININ TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE ELEMENTER SİGORTAYA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

ANALYSE OF THE COVID-19 PANDEMIC WHICH EFFECTS OF NON-LIFE INSURANCE IN THE TURKISH INSURANCE SECTOR

Tilda TANİLYAN SÜRER
Öğretim Görevlisi, Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı

ÖZET
2019 yılı Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde ortaya çıkan, sonrasında dünyaya yayılan ve Türkiye'de de 2020 yılı Mart ayında görülen Covid-19 küresel salgını birçok sektörü etkilemiştir. Sigorta sektörü de bu etkilenen önemli sektörlerden olmuştur. Fakat bu etkilenme negatif yönlü değil pozitif yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Covid-19 küresel salgını öncesi ve devam eden bu salgın sürecinde sigorta sektöründe elementer (hayat dışı) sigorta verileri, konu ile ilgili yıllar arasında karşılaştırarak incelemiş ve salgının sektör üzerinde etkilerine yönelik değerlendirme yapılmıştır.
Elementer sigorta ile ilgili 2018 yılından başlayarak 2021 yılının sonuna kadar prim üretimi, sigorta poliçe adedi, sigorta satış kanalı ve satış şekli ve sigorta istihdamına yönelik tüm bu veriler, Sigortacılık Mevzuatı'na göre Türkiye'de bulunan tüm sigorta ve reasürans şirketlerinin üye olduğu, Türkiye Sigorta Birliği (TSB)'nin resmi internet sitesinden alınmış olup detaylı bir biçimde yorumlanmıştır.
Bu çalışmada yapılan değerlendirmeler sonucunda bazı verilerde azalış veya negatif etki görülmekte olsa dahi, genel olarak yapılan çalışmada incelenen verilerde bir yükseliş, dolayısı ile sektörde bir büyüme ve bu küresel salgının etkisi ile de bazı branşlarda risk farkındalığının arttığı, ayrıca sigorta satış (dağıtım) kanalı ve satış şeklinde dijitalleşmenin getirdiği hız ve sigorta yaptırmak isteyenlerin bu dönemde bekledikleri kolaylık ve memnuniyet seviyesindeki artış ile bazı değişiklikler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Küresel Salgın, Türk Sigorta Sektörü, Elementer Sigorta, Sigorta Satış Kanalı

ABSTRACT
The Covid-19 pandemic has affected many sectors, which broke out in December 2019 in the city Wuhan, located in The People's Republic of China and then has been spreading in the world and has seen in Turkey in March 2020. The insurance sector, which is one of the important sector, has affected. However, this effect is not negative conversely positive. In this study, non-life insurance datas were compared between the relevant years and the effects of the pandemic on the sector were evaluated before and during the Covid-19 pandemic.
Non-life nsurance datas starting from 2018 until the end of 2021, about premium production, insurance policy, insurance sales (distribution) channel and sales type and insurance employment have been interpreted with detail. These datas taken from the official website of the Insurance Association of Turkey, where all insurance and reinsurance companies are members according to the Insurance Legislation.
In this study evaluation results shows that some datas have downwardness or negative effect but all in all have been rising. So the insurance sector has been achieving growth. The effect of the pandemic has increased risk awarness in some branches. Also that speed by digitalization and policy owners who want to take a policy and expect the increase in the level of convenience and satisfaction, have been observed some changes in the insurance sales channel and sales type.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Turkish Insurance Sector, Non-life Insurance, Insurance Distribution Channel

1. GİRİŞ

Covid-19 salgını 2019 yılı Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde ortaya çıkmıştır. Türkiy'de ise 2020 yılının Mart ayında ilk etkisini göstermiştir. Covid-19 salgını sektörler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu sektörler başlıca; ulaştırma, otomotiv, elektronik, ve perakendedir. Ulaştırma kapsamında havayolu şirketleri %40 oranında düşüş yaşamıştır. Karantina bu düşüşün en önemli etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Otomotiv sektörü daralmış, elektronikte satışlar azalmış, perakende de ise mağaza kapanmaları olmuştur (URL 1). Sigortacılık sektörüne ise etki olumlu yönde olmuştur. Covid-19 pandemi süreci ve devam eden süreçte sektörde büyüme mevcuttur. Sigorta günümüzde yaygın olarak tercih edilen bir güvence sistemidir. Sigorta ileride meydana gelerek insanın canına, malına veya üçüncü şahıslara zarar verebilecek olaylar karşısında önceden güvence sağlayan bir yöntemdir (Acınan, 2005). Sigorta; hayat sigortası ve hayat dışı sigortalar olmak üzere ikiye ayrılır. Hayat dışı sigortalara, sigortacılık literatüründe elementer sigorta denilmektedir. Elementer sigorta yirmiye yakın ana branş ve alt branşlardan oluşmaktadır. Elementer sigorta mal varlığında meydana gelecek riskleri kapsar. Hayat ise kişinin yaşamı ile ilgili ortaya çıkan riskleri kapsar. Türkiye'de Elementer sigorta prim üretimi 2021 Aralık sonu itibariyle 87.580.270.798 TL açıklanmıştır. 2020 yılına gore %28,5 artış yaşanmıştır. Elementer sigorta, sigorta sektörünün önemli bir payını oluşturmaktadır. En fazla prim üretimi Covid-19 öncesi ve sonrası hep kara araçları sorumluluk sigortaları olmuştur (URL 2). Poliçe adetlerinde 2021 yılında bir önceki yıla gore %5,88'lik artış olmuş, ve satış dağıtım kanallarında ise acente tercih edilmiştir. 2020 yılındaki tüm sigorta poliçe satış şekillerine bakıldığında ise geleneksel satışın birinci olmasına rağmen, e-ticaret ile satışta %41 oranında artış olduğu görülmektedir. Bunun en büyük etkeni karantina dönemlerinde müşterilerin bir yere gitmeden internet üzerinden evlerinden hızlı bir şekilde poliçe satın alabilmeleridir. İstihdam yönünden ise sigorta sektörü çalışan sayısının arttığı ve % 90 üzerinde üniversite mezunu çalışana sahip bir finans alanıdır.

Bu çalışmanın amacı, Covid-19 küresel salgınının Türk sigorta sektöründe elementer sigortayı nasıl etkilediğini, bu etkilerin detaylı bir biçimde tablolar halinde yorumlanıp incelenerek, buna dijitalleşmenin de eklenmesi ise sigorta satış şekillerinin değişiminin incelenmesidir.

2. SİGORTA VE ELEMENTER SİGORTA

Sigorta güvence veren bir sistemdir. Sigorta yaptırmak isteyen kişi prim ödeme karşılığında kendini güvenceye alır. Prim karşılığında güvence satan kişi ise, sigorta yapan tüzel kişidir ve sigortacı veya sigorta şirketi olarak adlandırılır (Kaya ve Kahya, 2017). Sigorta tarafları arasında 1 yıllık sigorta sözleşmesi (poliçe) mevcuttur. Sigorta sözleşmesinde karşılıklı yükümlülükler yazmaktadır. Sigorta sözleşmesi öğlen 12.00'de başlayıp 1 yılın sonunda öğlen 12.00'de sonlanır (URL 3). İlk sigorta uygulamaları M.Ö. dönemlerde görülmüştür (Çeker, 2017). Türkiye'de ise sigortacılık tam olarak 1870 Beyoğlu Yangını ile başlamış, ilk yerli sigorta şirketi ise 1893 yılında Osmanlı Bankası tarafından, Osmanlı Sigorta Şirketi ismi ile kurulmuştur (Acınan, 2005). Son ruhsat alan sigorta şirketi Aveon Global Sigorta'dır. Bu şirket 31 Ocak 2022 tarihi itibariyle sigorta ruhsatını almıştır (URL 4).

Elementer Sigorta ise Hayat Dışı sigortadır. Elementer Sigorta 18 ana branş ve bu branşların alt branşlarından oluşmaktadır. 61 sigorta şirketi hayat dışı ürünlerini satmaktadır (URL 5). Bu şirketler arasında Emeklilik ve Hayat şirketleri de mevcuttur. Elementer sigorta Covid-19'dan olumlu yönde etkilenmiş, bu küresel salgın sürecinde, büyükmekte olan sigorta sektöründe daha da büyüme olmuştur.

Elementer olarak adlandırılan hayat dışı sigorta, sigorta sektörünün önemli bir payını oluşturmaktadır. Geriye kalan pay ise hayat sigortalarınındır.

3. 2018-2021 YILLARI ARASINDA SİGORTA VERİLERİ VE BU VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sigorta sektörünü Covid-19 öncesi, süresi ve sonrası olarak değerlendirdiğimiz zaman karşımıza sigorta verilerinin yıldan yılda iyi yönde ivme kazandığını, Türkiye Sigorta Birliği (TSB)'nin resmi internet sitesinden alınan veriler ışığında çoğu branşta artışlar olduğunu, bazı branşlarda ise küçük azalışlar olduğunu görülmektedir.

Prim üretimi açısından değerlendirirsek 2021 yılında 87.580.270.798 TL'lik bir prim üretimi gerçekleşmiş olup, bir önceki yılla kıyaslandığında %28,5'luk artış olduğunu görüyoruz. Bu bilgiler Tablo 1'de Covid -19 öncesi ve sonrası sigortacılık alanında elementer sigorta prim üretimleri, bu prim üretimlerinin bir yıl öncesine göre değişimleri ve en düşük ve en yüksek prim üretimi yapan branş olarak belirtilmiştir.

Tablo 1. 2018-2022 Yılları Arasında Elementer Sigorta Prim Üretimi

YIL	PRİM ÜRETİMİ (TL)	DEĞİŞİM (%)	EN YÜKSEK BRANŞ	EN DÜŞÜK BRANŞ
2018	47.735.257.399	-	Kara Araçları Sorumluluk	Raylı Araçlar
2019	57.881.874.321	21,25	Kara Araçları Sorumluluk	Raylı Araçlar
2020	68.143.744.181	17,72	Kara Araçları Sorumluluk	Destek
2021	87.580.270.798	28,52	Kara Araçları Sorumluluk	Raylı Araçlar

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Tablo 1'de her yıl elementer sigorta prim üretimlerinde artış ve en yüksek prim üretimi Covid-19 öncesi ve sonrası da kara araçları sorumluluk sigortaları olduğu görülmektedir. Kara araçları sorumluluk branşı 4 adet alt branştan oluşmaktadır. Bunlar; Zorunlu Karayolu Taşımacılık Mali Sorumluluk, Zorunlu Trafik (Yeşil Kart Hariç), Yeşil Kart ve Motorlu Kara Taşıtları İhtiyari Mali Sorumluluktur. En az prim üretimi ise Covid-19'un ortaya çıktığı 2020 yılında destek branşı olarak kaydedilmiştir. Destek branşı, Seyahat Araç Destek ve Destek Genel alt branşlarından oluşmaktadır. Bu branştaki azalışın en büyük etkeni bireylerin evlerinde kalmaları ve karantina uygulamalarıdır.

Prim üretiminin yanı sıra poliçe adetlerinde de artış mevcuttur. Tablo 2'de Covid -19 öncesi ve sonrası sigortacılık alanında elementer sigorta poliçe adetleri verilmiştir. Mart Eylül ve Aralık aylarına ait sayılar yer almaktadır. Poliçe adetlerinde %5,88'lik bir artış gerçekleşmiştir. Poliçe adedi az olsa dahi yazılan prim üretimi fazla ve büyük meblağlı işler şirketler tarafından alınmış olabilmektedir.

Tablo 2. 2018-2022 Yılları Arasında Sigorta Poliçe Adedi

YIL	MART	EYLÜL	ARALIK
2018	17.175.556	-	-
2019	17.951.575	-	-
2020	-	50.922.630	65.447.453
2021	17.331.203	52.171.647	69.300.000

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Tablo 2'de, TSB'nin açıkladığı poliçe adetleri doğrultusunda, Eylül ve Aralık aylarında sayılarda artış olduğu görülmektedir.

Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te, elementer sigorta da yazılan primlerin hangi satış kanallarında ve hangi şekilde satıldığına ilişkin veriler TL olarak gösterilmiştir. Sigorta satış kanalı ve satış şekillerine bakıldığında, en çok tercih edilen satış kanalı her zaman acente olarak açıklanırken, satış şekillerinde ise bu geleneksel olarak açıklanmıştır. 2021 yılında yazılan toplam primin % 57,4'ü acenteler tarafından yazılmıştır. Geleneksel satış her zaman birinci olmasına rağmen, 2020 yılında ki salgın koşulları nedeniyle %17,75'lik artış olmasına karşın, e-ticaret ile sigorta satış şeklinde % 41'lik artış olmuştur. Bunun en büyük etkeni, sigorta satın almak isteyen kişilerin hızlı bir biçimde evlerinden dışarı çıkmayarak, kolaylıkla poliçelerini satın almalarıdır. Dijitalleşme hem kolaylık hem de memnuniyet getirmiştir. Geleneksel satış yerine giderek klasik satın alma yöntemi iken, tele satış telefon ile, e-ticaret ise internet aracılığı ile olan satışı ifade etmektedir.

Tablo 3. 2018-2022 Yılları Arasında Yazılan Prim Satış Kanalı

SATIŞ KANALI	2018	2019	2020	2021
MERKEZ	3.522.599.261	3.944.641.673	5.810.710.815	7.692.873.708
ACENTE	29.283.451.772	34.835.951.981	39.022.502.210	50.227.967.455
BANKA	6.892.738.681	8.770.069.661	10.007.502.818	13.041.945.979
BROKER	6.088.356.383	7.977.596.210	9.722.024.037	13.415.085.457
DİĞER	1.945.667.014	2.353.614.795	3.581.004.303	3.202.398.198

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Tablo 4. 2018-2022 Yılları Arasında Yazılan Prim Satış Kanalı ve Şekli (TL)

YIL	SATIŞ KANALI	(TL)	SATIŞ ŞEKLİ	(TL)
2018	ACENTE	29.283.451.772	GELENEKSEL	47.450.297.906
2019	ACENTE	34.835.951.981	GELENEKSEL	57.524.268.490
2020	ACENTE	39.022.502.210	GELENEKSEL	67.737.524.310
2021	ACENTE	50.227.967.455	GELENEKSEL	87.159.826.773

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Tablo 5. 2018-2022 Yılları Arasında Yazılan Prim Satış Şekli (TL)

SATIŞ ŞEKLİ	2018	2019	2020	2021
TELE-SATIŞ	210.097.406	238.146.263	238.233.994	275.228.553
E-TİCARET	72.417.803	119.459.569	167.985.877	145.215.473
GELENEKSEL	47.450.297.906	57.524.268.490	67.737.524.310	87.159.826.773

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Tablo 6'da ise sigorta çalışan sayılarını ve üniversite mezuniyeti ile ilgili sayıları göstermektedir. Dijital dönüşüm istihdamı etkilemiştir. Fakat Covid-19 öncesi 2019 yılında sigorta sektöründe düşüş yaşayan çalışan sayısı, yaşanan büyüme ile 2020 yılında artış yaşamıştır. Dijitalleşme çalışan sayısına olan ihtiyacı azaltsa da, sektörde yaşanan büyüme istihdama ihtiyacı arttırmaktadır. Üniversite mezunu çalışan sayısı ise her yıl artış göstermektedir. %90 oranında üniversite mezunu çalışan vardır. Üniversite mezunu kapsamı, iki yıllık meslek yüksekokulları, üniversiteler, lisansüstüdür. Tablo 6 'da verilen sayılar merkez ve bölgelerde full-time, part-time, kadrolu ve sözleşmeli çalışan sayılarını göstermektedir. 2018 yılında %90,78 üniversite mezunu çalışan var iken, bu oran 2019 yılında %90,88'e ve 2020 yılında da %91,57'ye çıkmıştır.

Tablo 6. 2018-2022 Yılları Arasında Sigorta İstihdam Verileri

YIL	ERKEK	ÜNİVERSİTE MEZUNU ERKEK	KADIN	ÜNİVERSİTE MEZUNU KADIN	TOPLAM ÇALIŞAN SAYISI	ÜNİVERSİTE MEZUNU ÇALIŞAN SAYISI
2018	8.827	7.813	11.134	10.308	19.961	18.121
2019	8.766	7.778	10.788	9.994	19.554	17.772
2020	9.119	8.184	11.098	10.329	20.217	18.513

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

4. SONUÇLAR

Covid-19 küresel salgını sigorta sektörünü olumlu etkileyerek, büyümesine engel olmamıştır. Elementer sigorta ise Covid-19 öncesi olduğu gibi sonrasında da sigorta sektörünün en önemli kısmını oluşturmaktadır. İncelenen sigorta prim üretimi ve poliçe adetlerinde bu büyümenin etkisi görülmektedir. Türkiye'de sigorta sektöründeki şirketlerin sermayedarları yabancı yatırımcılar veya bankalardır. Bu da sigorta sektörünün dayanağının sağlamlığını göstermektedir.
Sigorta satış kanallarından sigorta yaptırmak isteyenler ile ilgili yıllar incelendiğinde en fazla geleneksel satış şekli ile sigorta satın almışlardır. Bu oran 2021 yılında toplam satış şekillerinin % 99,5'unu oluşturmuştur. Fakat Covid-19'un Türkiye'de görülmeye başladığı 2020 yılında, satış şekli olan geleneksel satış tercih edilmesine rağmen, bir önceki yılla kıyaslandığında, e-ticaret ile satış %41 oranında artış yaşarken, geleneksel satış %17,75'te kalmıştır.

Sigorta istihdam sayılarına bakıldığında ise bu sayılarda dijitalleşme ile 2019 yılında azalış olmasına rağmen, Covid-19 ile 2020 yılında tekrar istihdam sayısında artış olduğu görülmektedir. Dijitalleşme istihdamı 2019 yılında olumsuz etkilemiş olsa dahi, sektördeki büyüme istihdam yaratılmasını sağlamış ve bu da çalışan sayılarını 2020 yılında arttırmıştır. Dijitalleşmenin getirdiği memnuniyet ve kolaylık 2020 yılında karantina dönemlerinin etkisi ile e-ticaret ile yapılan sigorta satışlarını arttırmıştır. Çalışan sayılarına bakıldığında, üniversite mezunu olanların sayısı %90'ın üzerinde olup, her yıl artış göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sigorta sektörü Covid-19'dan iyi yönde etkilenerek, Covid-19 öncesi yakaladığı büyüme ivmesini devam ettirmektedir. Her zaman tercih edilen, aranan bir sektör olarak karşımıza hayatın her noktasında çıkmaktadır. Günün getirdiği yeniliklere, özellikle teknoloji ve dijitalleşmeye ayak uydurarak sürdürülebilir bir sektör olarak hizmet vermektedir.

KAYNAKLAR

1. Acınan, H. (2005), 'Sigorta'nın Temel Prensipleri', Güneş Sigorta A.Ş., Güneş Yayınları, İstanbul.
2. Çeker, M. (2017), '6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Sigorta Hukuku, 17. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana.
3. Kaya, F. ve Kahya, M. (2017), 'Sigorta ve Sigortacılık', 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
4.URL 1. https://www.eulerhermes.com/content/dam/onemarketing/ehndbx/eulerhermes_com/tr_TR/documents/allianz-rapor-dizgi.pdf
5. URL 2. https://www.dunya.com/sektorler/sigortacilik/sigortada-buyume-19u-gecti-haberi-609522
6. URL 3. https://www.egm.org.tr/Sites/1/upload/files/sart1-450.pdf
7. URL 4. https://www.aveonglobalsigorta.com/
8. URL 5. https://www.tsb.org.tr/tr/sigorta-verileri-ve-mali-tablolar

THE FISCAL EFFICIENCY OF CONSUMER DRIVEN HEALTHCARE SYSTEM

Doç.Dr. Eda Yeşil
Prof.Dr.Pelin Varol İyidoğan

ABSTRACT
Healthcare systems and the qualifications of these systems are the most important factors affecting health expenses and outputs in the sector. States, nowadays, provide healthcare services and fund health expenses with various healthcare models, mainly by the public or the private sector. Funding methods are determined according to the socio-economic preferences of the states. As a result, the way funding is afforded by society is determined by various methods. It has become more important, especially in the current pandemic process, to manage the health expenses effectively, to ensure fair access to healthcare which is one of the main purposes of the states, to increase healthcare quality and to make improvements in various health indicators. Thus, in the study, the consumer-centered healthcare system and the feasibility of this system for epidemics such as COVID 19 are examined. The main factor in the consumer-centered healthcare system is the constitution of small and specialized clinics instead of large hospitals. The high-tech clinics providing service only for heart disease with its staff can be shown as an example of this. These clinics should be run under physician supervision together with the entrepreneur. When the results of literature and practice are analyzed, it is observed that these clinics, in the long term, are more effective and cheaper than the general hospitals. It is essential to employ very specialized and knowledgeable physicians for these clinics. Specialized individuals keep up with innovations in their area of expertise better, thus integrating these innovation systems into clinics faster. So the clinics that provide service for the consumer, generated together by the consumer and the entrepreneur are important in terms of efficiency, low cost, and insurance of quality in the healthcare system. According to this in this study the efficiency of consumer driven health care system in Turkey is analysed by data envelopment analysis

Keywords: Healthcare, Consumer driven healthcare system, Data envelopment analyses.

EXAMINATION OF THE ECONOMIC LITERACY OF HEALTHCARE PROFESSIONALS

Dr. Öğr. Üyesi Hilal Kamer
Avrasya Ünv. Sağlık Yönetimi

Dr. Öğr. Üyesi Abdurahman Yunus Sarıyıldız
Samsun Ünv. Sağlık Yönetimi

Dr. Öğr. Üyesi Burhanettin Uysal
Bilecik Ünv. Sağlık Yönetimi

ABTSRACT
In today's world, economic literacy is seen among basic knowledge and skills, both individually and institutionally. Evaluating economic conditions and making future plans requires interpreting economic data. It may be necessary to make critical decisions on many issues that will affect our present and future. Economic literacy helps individuals and therefore institutions and society to make more rational economic decisions. In this study, it was aimed to determine the economic literacy levels of health workers. Health workers are made up of different occupational groups. For this reason, it was also investigated whether the economic literacy levels of health workers differ significantly in terms of various socio-demographic variables. Questionnaire method was preferred to collect data in the study. In the first part of the questionnaire, which consists of two parts, there is a personal information form to learn the socio-demographic characteristics and personal information of the participants. In the second part of the questionnaire, there is an economy literacy scale consisting of 34 items. Scale items are intended to understand general economics knowledge. The scale of economic literacy has 4 sub-dimensions: knowledge of economy, economic rationality, social economic reflections and individual economic planning. In the analysis of the relationship between the sub-dimensions, a relationship was found between each sub-dimension. The level of economic literacy of health workers was found to be moderate. Significant differences were found between all socio-demographic variables and different dimensions, except for the marital status variable. A significant difference was observed in all sub-dimensions in the age variable. The majority of the participants are in the y generation. Significant differences emerged in the gender variable and in the dimensions of economic knowledge, economic rationality, social and economic reflections. 65.6% of the participants are women. Significant differences were found between the education level variable and the dimensions of economic rationality and social economic reflections. With the title, significant differences emerged in the sub-dimensions of economic rationality, social economic reflections and individual economic planning

Keywords: Economic, Economic Literacy, Healthworkers.

ÖZET

Günümüz dünyasında hem bireysel anlamda hem de kurumsal anlamda ekonomi okuryazarlığı, temel bilgi ve beceriler arasında görülmektedir. Ekonomik şartları değerlendirebilmek, ileriyi yönelik planlar yapabilmek ekonomik verileri yorumlayabilmeyi gerektiriyor. Günümüzü ve yarınımızı etkileyecek pek çok konuda kritik kararlar alınması gerekebiliyor. Ekonomi okuryazarlığı, bireylerin ve dolayısıyla kurumların ve toplumun daha rasyonel ekonomik kararlar almasına yardımcı olur. Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının ekonomik okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sağlık çalışanları farklı meslek gruplarından oluşmaktadır. Bu sebeple de sağlık çalışanlarının ekonomik okuryazarlık düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından önemli ölçüde farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Araştırmada veri toplamak için anket yöntemi tercih edilmiştir. İki bölümden oluşan anketin, ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ve kişisel bilgilerini öğrenmeye yönelik kişisel bilgi formu yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde 34 maddeden oluşan ekonomi okuryazarlığı ölçeği bulunmaktadır. Ölçek maddeleri genel ekonomi bilgisini anlamaya yöneliktir. Ekonomi okuryazarlığı ölçeğinin, ekonomi bilgisi, ekonomik akılcılık, toplumsal ekonomik yansımalar ve bireysel ekonomi planlama olmak üzere 4 alt boyutu bulunmaktadır. Alt boyutlar arasında yapılan ilişki analizinde her bir alt boyut arasında ilişki bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının ekonomi okuryazarlığı düzeyi orta seviyede bulunmuştur. Medeni durum değişkeni dışındaki tüm sosyo demografik değişkenler ile farklı boyutlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yaş değişkeninde tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu y kuşağında yer almaktadır. Cinsiyet değişkeni ile ekonomik bilgi, ekonomik akılcılık, toplumsal ekonomik yansımalar boyutlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %65.6'sı kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim durumu değişkeni ile ekonomik akılcılık, toplumsal ekonomik yansımalar boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Unvan ile de ekonomik akılcılık, toplumsal ekonomik yansımalar ve bireysel ekonomik planlama alt boyutlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Ekonomi Okuryazarlığı, Sağlık Çalışanları.

ENTEGRE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMI İLE AKILLI TELEFON SEÇİMİ

AN INTEGRATED MULTI-CRITERIA DECISION MAKING APPROACH FOR SELECTING THE SMARTPHONE

Arş. Gör. Dr. NAZLI ERSOY
Kilis 7 Aralık Üniversitesi

ÖZET
İnternet erişimi, tasarım ve kullanım kolaylığı gibi pekçok nedenle, akıllı telefonlar insan hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir, haliyle farklı özelliklere sahip olan modeller piyasaya sunulmuştur. Bu durumda, akıllı telefonların seçimi de önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada, akıllı telefon seçim probleminin Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri kullanılarak ele alınması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, akıllı telefon seçimi için ÇKKV yöntemlerinden Tercih Seçim Endeksi-Preference Selection Index (PSI), Entropy ve Basit Toplamlı Ağırlıklandırma-Simple Additive Weighting (SAW) yöntemleri kullanılmıştır. PSI ve SAW yöntemleri alternatifleri sıralamak için kullanılırken, Entropy yöntemi kriter ağırlıklarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Son aşamada ise farklı yöntemlerle elde edilen sıralamalar Copeland yöntemi kullanılarak rasyonel tek bir sıralama haline getirilmiştir. Çalışma sonunda, farklı algoritmalara sahip olan PSI ve SAW yöntemleri ile elde edilen sıralamaların farklılaştığı tespit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Akıllı telefon seçimi, PSI, SAW, Entropy, Copeland, ÇKKV

ABSTRACT
For many reasons such as internet access, design and ease of use, smart phones have become indispensable for many people, and smart phones with many different features have been introduced to the market. This study aimed to handle the smartphone selection problem by using Multiple Criteria Decision Making (MCDM) methods. In this direction, Preference Selection Index (PSI), Entropy and Simple Additive Weighting (SAW) methods from MCDM methods were used for smartphone selection. While PSI and SAW methods are used to rank alternatives, Entropy method is used to determine criterion weights. In the last stage, the rankings obtained by different methods were transformed into a single rational ranking using the Copeland method. It was concluded that the rankings obtained by PSI and SAW methods, which have different algorithms, differ.
Keywords: Smartphone selection, PSI, SAW, Entropy, Copeland, MCDM

Giriş

Cep telefonları SMS, MMS, arama yapmak, e-posta göndermek ve internete erişim gibi çeşitli amaçlar için sıklıkla kullanılmaktadır. İlk taşınabilir cep telefonu, 4.4 IBS ağırlılığında bir el cihazı kullanılarak Martin tarafından 1973 yılında ortaya konulmuştur (Saqlain vd., 2020: 307). Gelişimi ve kullanımının basitliği nedeniyle akıllı telefonlar tüketicilerin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Çok çeşitli amaçlarla kullanılan akıllı telefonlar, kullanıcıların ilgi alanları ve profilleri dikkate alınarak piyasada çok çeşitli ortalama maliyetlerle üretilmektedir (Kumar ve Parimala, 2020).

Pazarın ihtiyaçlarını ve talebini karşılamak amacıyla mobil cihazların gelişimi hızlanmıştır. Bu durum, akıllı telefon türlerinin de sayıca artmasına neden olmuştur. Akıllı telefonların fiyatları ise her bir telefonun teknik özelliklerine göre değişmektedir. Artan marka ve ürün sayısı nedeniyle tüketiciler için akıllı telefon seçimi ve bu seçim konusunda verilecek optimal karar önemli hale gelmiştir (Natasya ve Kusnawi, 2017: 456).

Bu çalışmanın öncelikli amacı, akıllı telefon seçim probleminin ÇKKV yöntemleri kullanılarak ele alınmasıdır. Bu doğrultuda, akıllı telefon seçimi için ÇKKV yöntemlerinden Tercih Seçim Endeksi-Preference Selection Index (PSI), Entropy ve Basit Toplamlı Ağırlıklandırma-Simple Additive Weighting (SAW) yöntemleri kullanılmıştır. PSI ve SAW yöntemleri alternatifleri sıralamak için kullanılırken, Entropy yöntemi kriter ağırlıklarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Diğer taraftan bu çalışmada, farklı algoritmalara sahip olan ÇKKV yöntemleri ile elde edilen sonuçların karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Literatür Özeti

Literatürde akıllı telefon seçim probleminin ÇKKV teknikleri ile ele alındığı pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bahsi geçen çalışmalar ve bu çalışmalarda kullanılan göstergeler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Literatürde yer alan örnek çalışmalar ve kullanılan göstergeler

Göstergeler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
Fiyat	□			□	□	□	□	□		□	□	□	□	□	
Bellek	□	□	□								□	□	□	□	□
İşlemci hızı	□	□	□						□			□	□	□	
Ekran boyutu	□	□	□	□	□	□	□		□			□	□		
Kamera	□	□	□	□					□			□	□	□	□
Dahili depolama	□	□	□							□	□	□	□		□
Incelik	□		□		□								□		
Ağırlık	□	□	□	□			□						□		□
Batarya gücü	□	□	□	□	□			□	□	□			□	□	□
Kasa		□													
Radyasyon değeri		□													
Mobil şebeke		□													
Konuşma süresi			□												
İşletim sistemi				□						□			□		
Prestij				□										□	
Sevgi				□											
Büyüklük					□										
Çözünürlük					□		□								
Donanım					□										
Renk					□										
Sağlamlık					□		□							□	
Şöhret					□										
Estetik						□	□								
Marka						□					□	□		□	
Kullanım kolaylığı							□								
Kullanıcıların görüşleri								□							
Dokunmatik kullanımı															
Piksel yoğunluğu													□		
Bekleme süresi													□		
Konuşma süresi													□		
Internete bağlanma hızı														□	□
Servise ulaşılabilirlik														□	□
Hızlı şarj															□
Tasarım						□									

Kaynak:1:Bayhan ve Bildik, (2014); 2:Şahin ve Aydemir, (2019); 3:Kecek ve Yüksel, (2016); 4:Erinci ve Sulak, (2014); 5:Lin ve Yang, (2014); 6:Natasya ve Kusnawi (2017); 7:Belbag vd.(2016); 8:Deb vd. (2018); 9:Kumar ve Parimala, (2020); 10:Rani vd. (2019); 11:Goswami ve Mitra (2020); 12: Saqlain vd. (2020); 13:Yıldız ve Ergül, (2015); 14:Büyüközkan ve Güleryüz, (2016); 15:Singh vd. (2020).

Yukarıda verilen örnek çalışmalardan da görüleceği gibi akıllı telefon seçiminde pek çok farklı gösterge kullanılmıştır. Fakat en çok kullanılan göstergeler arasında fiyat, batarya gücü, ekran boyutu, bellek, dâhili depolama ve ağırlık yer almıştır. Diğer taraftan, akıllı telefon seçiminde pek çok farklı ÇKKV yöntemi kullanılmıştır. Verilen örnek çalışmalarda kullanılan ÇKKV yöntemleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Literatürde yer alan örnek çalışmalar ve kullanılan ÇKKV teknikleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
AHP	□	□	□	□		□		□	□		□				□
GİA		□													
PROMETHEE			□												
Bulanık AHP					□										
Çok boyutlu ölçekleme					□										
Bulanık ELECTRE I							□								
TOPSIS									□	□					□
ARAS										□	□				
COPRAS											□				
Bulanık TOPSIS												□		□	
ANP													□		
Genelleştirilmiş Choquet Integral													□		

Kaynak:1:Bayhan ve Bildik, (2014); 2:Şahin ve Aydemir, (2019); 3:Kecek ve Yüksel, (2016); 4:Erinci ve Sulak, (2014); 5:Lin ve Yang, (2014); 6:Natasya ve Kusnawi (2017); 7:Belbag vd.(2016); 8:Deb vd. (2018); 9:Kumar ve Parimala, (2020); 10:Rani vd. (2019); 11:Goswami ve Mitra (2020); 12: Saqlain vd. (2020); 13:Yıldız ve Ergül, (2015); 14:Büyüközkan ve Güleryüz, (2016); 15:Singh vd. (2020).

Araştırmanın yöntemi

Bu bölümde, çalışmada kullanılan yöntemlerin açıklamalarına ve matematiksel notasyonlarına yer verilmiştir.

PSI Yöntemi

PSI, Maniya ve Bhatt (2010) tarafından geliştirilen ÇKKV yöntemlerinden biridir. Yöntemi diğer ÇKKV yöntemlerinden ayıran özelliği ve avantajı, kriter ağırlıklarına ihtiyaç duymamasıdır (Maniya ve Bhatt, 2010: 1786). Yöntemin adımları aşağıdaki gibidir (Maniya ve Bhatt, 2010: 1786):

Adım 1: Karar matrisi oluşturulur**.**

$$\begin{matrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{matrix}$$

Adım 2: Fayda ve maliyet yönlü kriterler sırasıyla eşitlik 1 ve 2 kullanılarak normalize edilir.

$$R_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j^{max}} \quad \text{Fayda yönlü kriter} \qquad (1)$$

$$R_{ij} = \frac{x_j^{min}}{x_{ij}} \quad \text{Maliyet yönlü kriter} \qquad (2)$$

Adım 3: Tercih değişkenliği değeri (PV_j) eşitlik 3 yardımıyla hesaplanır.

$$PV_j = \sum_{i=1}^{N} \left| R_{ij} - \overline{R_j} \right|^2 \qquad (3)$$

$$\overline{R_j} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{N} R_{ij}$$

Adım 4: Tercih değerindeki sapma (ϕ_j) eşitlik 4 kullanılarak hesaplanır.

$$\phi_j = 1 - PV_j \qquad (4)$$

Adım 5: Toplam tercih değeri (ω_j) eşitlik 5 kullanılarak hesaplanır.

$$\Psi_j = \frac{\phi_j}{\sum_{j=1}^{M} \phi_j} \quad (5)$$

$$\sum_j \Psi_j = 1$$

Adım 6: Her bir alternatif için tercih seçim indeksi (l_i) eşitlik 6 kullanılarak hesaplanır.

$$l_i = \sum_{j=1}^{M} (R_{ij} * \psi_j) \quad (6)$$

Tercih seçim indeks değerleri yardımıyla alternatiflerin performans sıralamaları elde edilir. tercih seçim indeksi Yüksek olan alternatif, en iyi alternatif olarak belirlenir.

Entropy Yöntemi

Rudolph Clausius (1865) tarafından bir sistemdeki belirsizliğin ve düzensizliğin ölçüsü olarak tanımlanan (Zhang vd., 2011: 444) bu yöntem, karar matrisinde yer alan verilere dayalı olarak nesnel ağırlıkları hesaplamak için kullanılır. Bu doğrultuda, Entropy yönteminin adımları aşağıdaki gibidir (Wang ve Lee, 2009: 8982).

Adım 1: Alternatif (m) ve kriterlerden (n) oluşan karar matrisi oluşturulur.

$$\begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{pmatrix}$$

Adım 4: Karar matrisi, eşitlik (7) yardımıyla normalize edilir.

$$P_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}} \quad (7)$$

P_{ij} normalize edilmiş değerleri ifade eder.

Adım 5: Her bir kriterin Entropy ölçüsü eşitlik (8) yardımıyla hesaplanır.

$$e_j = -k \sum_{i=1}^{n} P_{ij} In P_{ij} \ \forall_j \quad (8)$$

Eşitlik (8)'de k bir sabittir ve $k = \frac{1}{\ln(m)}$ formülü ile gösterilir.

E_j j. kriterin Entropy değerini verir.

m alternatif sayısını göstermektedir.

Adım 6: Kriterlerin farklılaşma derecesi eşitlik (9) yardımıyla hesaplanır.

$$d_j = 1 - e_j, \ \forall_j \quad (9)$$

d_j, j yapısında mevcut olan bir karşıtlık yoğunluğunu gösterir.

Adım 7: Kriter ağırlıkları eşitlik (10) kullanılarak hesaplanır.

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{k=1}^{n} d_k} \forall_i \qquad (10)$$

$0 \le w_j \le 1 \text{ve} \sum_{j=1}^{n} w_j = 1.$

SAW Yöntemi

Churchman ve Ackoff (1954) tarafından ortaya konulan SAW yöntemi, bir portföy seçim problemini ele almak amacıyla kullanılmıştır. Bu yöntem, muhtemelen ÇKKV içinde en iyi bilinen ve yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir (Jain ve Raj, 2013: 225). Basit bir hesaplama prosedürüne sahip olan SAW yöntemi, alternatiflerin nihai puanını hesaplamak için toplamsal özellikten yararlanmaktadır ve *Analytic Hierarchy Process* (AHP) ve Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluation (PROMETHEE) gibi çoğu ÇKKV yönteminin temelini oluşturmaktadır (Memariani vd., 2009: 14). SAW yönteminin temeli, her bir alternatifin tüm nitelikler üzerinden ağırlıklı performans puanlarının toplamının elde edilmesine dayanmaktadır (Adriyendi, 2015: 10). Yöntemin adımları aşağıdaki gibidir (Yeh ve Willis, 2001: 42-43).

Adım 1: Karar matrisi normalize edilir.

Karar matrisi (11) ve (12) eşitlikleri kullanılarak normalize edilir.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\max_i X_{ij}} \qquad \text{fayda yönlü kriter} \qquad (11)$$

$$r_{ij} = \frac{\min_i X_{ij}}{X_{ij}} \qquad \text{maliyet yönlü kriter} \qquad (12)$$

$i = 1,...,m; j = 1,...,n$

$r_{ij} (0 \le r_{ij} \le 1)$ C_j normalleştirilmiş performans derecesi olarak tanımlanır.

Adım 2: Alternatiflerin Tercih Değerleri Hesaplanır.

Alternatiflerin toplam tercih değerleri eşitlik (13) ile hesaplanır.

$$V_i = \sum_{j=1}^{n} W_j r_{ij} \qquad (13)$$

$i = 1,2,...,m.$

W_j notasyonu j kriterine atanan önem ağırlığını gösterir. V_i değeri ne kadar büyük olursa, alternatif (A_i) o kadar çok tercih edilir.

Copeland Yöntemi: Copeland yöntemi, her bir belirleyici faktör için kazanma ve kaybetme sayısına göre çeşitli alternatifleri sıralar (Naderi vd., 2013: 63). Farklı yöntemlerle elde edilen sonuçların uzlaştırılmasını sağlar.

Uygulama

Bu çalışmanın amacı, akıllı telefon seçim problemini ÇKKV yöntemlerini kullanılarak ele almaktır. Bu doğrultuda, akıllı telefon seçimi için ÇKKV yöntemlerinden PSI, Entropy ve SAW yöntemleri kullanılmıştır. PSI yöntemi kriter ağırlıklarına ihtiyaç duyulmadan uygulanabilmektedir. SAW yöntemi ise işlem adımlarının basitliği ve kolay uygulanabilir olması nedeniyle literatürde sıklıkla kullanılmaktadır ve sonuca ulaşmak için kriter ağırlıklarına ihtiyaç duymaktadır. SAW yönteminin uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan kriter ağırlıkları Entropy yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, algoritmaları oldukça

farklı olan bahsi geçen iki yöntem kullanılarak akıllı telefon seçiminin yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, ÇKKV yöntemlerini uygulayabilmek için öncelikle alternatif ve kriterler belirlenmiştir. Alternatifler belirlenirken global endüstri analiz firması olan Counterpoint Technology Market Research tarafından yapılan araştırma sonuçları dikkate alınmıştır. Bu sonuçlara göre, 2021 yılında Samsung 58 milyon, Xiaomi 53 milyon, Apple 49 milyon, OPPO 34 milyon, VIVO 33 milyon akıllı telefon sevkiyatı gerçekleştirmiştir (Counterpoint, 2021). Alternatifler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Alternatifler

	Akıllı Telefon Markası	Kod
1	Samsung Galaxy S21	A1
2	Xiaomi Redmi 9A	A2
3	Apple Iphone 12 Promax	A3
4	OPPO Reno 4Pro	A4
5	VIVO V21	A5

Kriterler ise kapsamlı bir literatür taraması sonucu belirlenmiştir. Tablo 1'de sunulan örnek çalışmalarda sıklıkla kullanılan kriterler saptanarak çalışma kapsamında kullanılacak kriterler belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Kriterler

	Kriter	Kod	Opt.
1	Fiyat (TL)	K1	min
2	Bellek (RAM)	K2	max
3	Ekran boyutu (İnç)	K3	max
4	Kamera çözünürlüğü (MP)	K4	max
5	Dâhili depolama (GB)	K5	max
6	Ağırlık (gr)	K6	min
7	Batarya gücü (mAh)	K7	max

Alternatifler (Tablo 3) ve kriterler (Tablo 4) kullanılarak oluşturulan karar matrisi Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Karar matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	11.627,70	12	6,2	20	128	171	4000
A2	2.542,02	2	6,53	13	32	196	5000
A3	20.889,55	6	6,7	8	128	226	3687
A4	7.301,00	8	6,5	20	256	161	4015
A5	6.999,00	8	6,44	15	128	176	4000

PSI Yönteminin uygulanması

PSI yöntemi ile akıllı telefon seçimi yapmak için ilk aşamada, eşitlik 1 ve 2 kullanılarak Tablo 5'te yer alan karar matrisi normalize edilmiştir ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Normalize matris

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,2186	1	0,9254	1	0,5	0,942	0,8
A2	1	0,1667	0,9746	0,65	0,125	0,821	1
A3	0,1217	0,5	1	0,4	0,5	0,712	0,7374
A4	0,3482	0,6667	0,9701	1	1	1	0,803
A5	0,3632	0,6667	0,9612	0,75	0,5	0,915	0,8

İkinci adımda, değerlendirme kriterlerinin tercih değişkenlik değerleri (PV_j) Eşitlik (3) kullanılarak, toplam tercih değerindeki sapma ($\emptyset_j$) ise eşitlik 4 kullanılarak hesaplanmıştır. Son adımda ise eşitlik 5 kullanılarak toplam tercih değeri (ω_j) hesaplanmıştır ve elde edilen tüm sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. PV_j, Q_j, w_j değerleri

PV	0,474	0,3667	0,0029	0,257	0,3875	0,0509	0,03999
Q_j	0,526	0,6333	0,9971	0,743	0,6125	0,9491	0,96001
w_j	0,097	0,1168	0,1839	0,1371	0,113	0,1751	0,17709

Son adımda, her alternatif için tercih seçim indeksi eşitlik 6 kullanılarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. PSI sıralama sonuçları

	I_i	Sıralama
A1	0,80829	2
A2	0,71989	4
A3	0,62076	5
A4	0,85742	1
A5	0,75102	3

Tablo 8'de yer alan sonuçlara göre A4 (OPPO Reno 4Pro) alternatifi ilk sırada yer alırken, A3 (Apple Iphone 12 Promax) alternatifi son sırada yer almıştır.

ENTROPY yöntemi ile kriter ağırlıklarının belirlenmesi

Entropy yöntemi ile kriter ağırlıklarının belirlenmesi için ilk adım olarak karar matrisi elemanları eşitlik 7 kullanılarak normalize edilmiştir (Tablo 9). Ardından, eşitlik 8 ve 9 kullanılarak Entropy ölçüleri ve farklılaşma dereceleri hesaplanmıştır. Son adımda, eşitlik 10 kullanılarak kriter ağırlıkları hesaplanmıştır ve sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 9. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,236	0,3333	0,192	0,263	0,19	0,1839	0,193
A2	0,052	0,0556	0,202	0,171	0,048	0,2108	0,242
A3	0,423	0,1667	0,207	0,105	0,19	0,243	0,178
A4	0,148	0,2222	0,201	0,263	0,381	0,1731	0,194
A5	0,142	0,2222	0,199	0,197	0,19	0,1892	0,193

Tablo 10. e_j, d_j ve w_j Değerleri

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
e_j	0,88	0,9282	0,9998	0,97	0,9073	0,995	0,9965
d_j	0,12	0,0718	0,0002	0,03	0,0927	0,005	0,0035
w_j	0,372	0,223	0,001	0,092	0,288	0,014	0,011

Tablo 10'da yer alan sonuçlara göre önem derecesi en yüksek kriter K1 (Fiyat) olurken, K3 (Ekran boyutu) en düşük önem derecesine sahip olan kriter olarak belirlenmiştir.

SAW yöntemi ile alternatiflerin sıralanması

SAW yöntemi, iki adımdan oluşan ve basit hesaplama prosedürüne sahip olan bir yöntemdir. Yöntemin ilk adımında, fayda ve maliyet yönlü kriterler dikkate alınarak eşitlik 11 ve 12 kullanılarak karar matrisi normalize edilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
A1	0,219	1	0,9254	1	0,5	0,9415	0,8
A2	1	0,1667	0,9746	0,65	0,125	0,8214	1
A3	0,122	0,5	1	0,4	0,5	0,7124	0,7374
A4	0,348	0,6667	0,9701	1	1	1	0,803
A5	0,363	0,6667	0,9612	0,75	0,5	0,9148	0,8

İkinci adımda ise Entropy yöntemiyle elde edilen kriter ağırlıkları (Tablo 10), normalize karar matrisi elemanlarıyla çarpılmış ve alternatiflerin performans sıralamaları elde edilmiştir. SAW yöntemi sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. SAW yöntemi sıralama sonuçları

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	Değer	Sıra
A1	0,0812	0,223	0,00056	0,0917	0,144	0,0136	0,0087	0,56266	2
A2	0,3715	0,0372	0,00059	0,0596	0,036	0,0118	0,0108	0,52751	3
A3	0,0452	0,1115	0,00061	0,0367	0,144	0,0103	0,008	0,35622	5
A4	0,1293	0,1486	0,00059	0,0917	0,288	0,0144	0,0087	0,68137	1
A5	0,1349	0,1486	0,00058	0,0688	0,144	0,0132	0,0087	0,51876	4

Tablo 12'de yer alan sonuçlara göre A4 (OPPO Reno 4Pro) alternatifi ilk sırada yer alırken, A3 (Apple Iphone 12 Promax) alternatifi son sırada yer almıştır. SAW ve PSI yöntemleri ile elde edilen sonuçlara ise Tablo 13'te yer verilmiştir. Bu sonuçlara göre, Entropy tabanlı SAW ve PSI yöntemleri ile elde edilen sıralamalar birebir aynı değildir ve farklılık göstermiştir. A2 ve A5 alternatifleri dışında diğer alternatiflerin sırası her iki yöntemde de aynıdır. Copeland yöntemi ile elde edilen nihai sonuca göre ise alternatifler A4>A1>A2=A5>A3 şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 13. Karşılaştırmalı sonuçlar

	Entropy-SAW		PSI		Copeland	
	V_i	Sıralama	I_i	Sıralama	Değer	Sıralama
A1	0,56266	2	0,80829	2	0,8	2
A2	0,52751	3	0,71989	4	1,4	3

A3	0,35622	5	0,62076	5	2	4
A4	0,68137	1	0,85742	1	0,4	1
A5	0,51876	4	0,75102	3	1,4	3

Sonuç

Bu çalışmada, akıllı telefon seçim probleminin ÇKKV yöntemleri ile ele alınması amaçlanmıştır. Alternatiflerin belirlenmesinde global endüstri analiz firması olan Counterpoint Technology Market Research tarafından yapılan araştırma sonuçları dikkate alınmıştır. Kriterler ise kapsamlı bir literatür taraması sonucu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, belirlenen beş alternatifi değerlendirmek amacıyla PSI yöntemi ve Entropy-SAW entegre modeli yöntemleri kullanılmıştır. PSI yöntemi kriter ağırlıklarına ihtiyaç duymayan bir yöntemdir ve alternatifleri sıralamak için kullanılmıştır. Entropy yöntemi SAW yönteminin ikinci adımında ihtiyaç duyulan kriter ağırlıklarını belirlemek için kullanılmıştır. Entropy yöntemi ile elde edilen ağırlıklar kullanılarak SAW yöntemi ile alternatifler sıralanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, farklı algoritmaya sahip olan ÇKKV yöntemleri ile varılan sonuçların farklı olduğu tespit edilmiştir. PSI yöntemi ile elde edilen sonuçlara göre A4 alternatifi ilk sırada yer alırken, genel sıralama A4>A1>A5>A2>A3 şeklinde gerçekleşmiştir. Entropy-SAW modeli ile elde edilen sonuçlara göre ise yine A4 alternatifi ilk sırada yer alırken, genel sıralama A4>A1>A2>A5>A3 şeklinde gerçekleşmiştir. Copeland yöntemi ile elde edilen nihai sonuca göre ise alternatifler A4>A1>A2=A5>A3 şeklinde sıralanmıştır.

KAYNAKÇA

Adriyendi, S. (2015). Multi attribute decision making using simple additive weighting and weighted product in food choice, *Information Engineering and Electronic Business, 6*: 8-14.

Bayhan, M. ve Bildik, T. (2014). Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinden Analitik Hiyerarşi Süreciyle Akıllı Telefon Seçimi. *Alanya Isletme Fakültesi Dergisi, 6*(3): 27-36.

Belbag, S., Gungordu, A., Yumusak, T. ve Yilmaz, K. G. (2016). The Evaluation of Smartphone Brand Choice: An Application with The Fuzzy Electre I Method. *International Journal of Business and Management Invention, 5*(3), 55-63.

Büyüközkan, G. ve Güleryüz, S. (2016). Multi Criteria Group Decision Making Approach for Smart Phone Selection Using Intuitionistic Fuzzy TOPSIS. *International Journal of Computational Intelligence Systems, 9*(4), 709–725.

Churchman, C.W. ve Ackoff, R.L. (1954). An Approximate Measure of Value. *Journal of Operations Research Society of America, 2*(1):172-87.

Clausius, R. (1865). Ueber Verschiedene für die Anwendung Bequeme Formen der Hauptgleichungen der Mechanischen Wärmetheorie: Vorgetragen in der Naturforsch. Gesellschaft den 24.

Counterpoint (2021). https://www.counterpointresearch.com/global-smartphone-share/. (Erişim Tarihi: 12.12.2021).

Deb, K., Chatterjee, R. P., Banerjee, S., Bag, R. ve Das, A. (2018). Mobile Phone Ranking by Analytical Hierarchical Process: A Case Study. *International Journal of Information Engineering and Electronic Business, 11*(6), 52-60.

Erinci, A. G. F. ve Sulak, H. (2014). Analitik Hiyerarşi Proses ile Akıllı Telefon Seçimi. *Süleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 19*(4): 225-239.

Goswami, S. ve Mitra, S. (2020). Selecting the best mobile model by applying AHP-COPRAS and AHP-ARAS decision making methodology. *International Journal of Data and Network Science, 4*(1), 27-42.

Jain, V. ve Raj, T. (2013). Evaluation of flexibility in FMS using SAW and WPM. *Decision Science Letters, 2*(4): 223-230.

Kecek, G. ve Yüksel, R. (2016). Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) Ve PROMETHEE Teknikleriyle Akıllı Telefon Seçimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 46-62.

Kumar, G. ve Parimala, N. (2020). An integration of sentiment analysis and MCDM approach for smartphone recommendation. *International Journal of Information Technology & Decision Making, 19*(04), 1037-1063.

Lin, S. L. ve Yang, H. L. (2014). A Three-Stage Decision Model Integrating FAHP, MDS and Association Rules for Targeting Smartphone Customers. in International Conference on Industrial, Engineering and Other Applications of Applied Intelligent Systems, 12-21. Cham: Springer.

Maniya, K. ve Bhatt, M. G. (2010). A selection of material using a novel type decision-making method: Preference selection index method. *Materials & Design, 31*(4), 1785-1789.

Memariani, A., Amini, B. ve Alinezhad, A. (2009). Sensitivity analysis of Simple Additive Weighting method (SAW): The results of change in the weight of one attribute on the 77 final ranking of alternatives. *Journal of Industrial Engineering, 2*(4): 13-18.

Naderi, H., Shahhoseini, H. S. ve Jafari, A. H. (2013). Evaluation MCDM multi-disjoint paths selection algorithms using fuzzy-copeland ranking method. *International Journal of Communication Networks and Information Security, 5*(1), 59-65.

Natasya, W. A. G. ve Kusnawi, K. (2017). Decision Support System Design to Decide on The Latest Smartphone Using Analytical Hierarchy Process. 2nd International Conferences on Information Technology, Information Systems and Electrical Engineering (ICITISEE), 456- 461.

Rani, P., Mishra, A. R. ve Ansari, M. D. (2019, November). Analysis of smartphone selection problem under interval-valued intuitionistic fuzzy ARAS and TOPSIS methods. In 2019 Fifth International Conference on Image Information Processing (ICIIP) (pp. 509-514). IEEE.

Şahin, Y. ve Aydemir, E. (2019). Akıllı Telefon Teknik Özellik Önem Derecelerinin AHP Ağırlıklı Gri İlişkisel Analizi Yöntemi İle Belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14*(1), 225-238.

Saqlain, M., Jafar, M. N. ve Riaz, M. (2020). A new approach of neutrosophic soft set with generalized fuzzy topsis in application of smart phone selection. *Neutrosophic Sets and Systems, 32*(2020): 307-316.

Singh, R., Avikal, S., Rashmi, R. ve Ram, M. (2020). A Kano model, AHP and TOPSIS based approach for selecting the best mobile phone under a fuzzy environment. *International Journal of Quality & Reliability Management. 37*(6/7): 837-851.

Wang, T. C. ve Lee, H. D. (2009). Developing a Fuzzy TOPSIS Approach Based on Subjective Weights and Objective Weights. *Expert systems with applications, 36*(5), 8980-8985.

Yeh, C. H. ve Willis, R. J. (2001). A validation procedure for multi criteria analysis: application to the selection of scholarship students. *Asia Pacific Managemenl Review, 6*(1): 39-52.

Yildiz, A. ve Ergul, E. U. (2015). A two-phased multi-criteria decision-making approach for selecting the best smartphone. *South African Journal of Industrial Engineering, 26*(3), 194-215.

Zhang,H., Gu, C., Gu, L. ve Zhang, Y. (2011). The Evaluation of Tourism Destination Competitiveness by TOPSIS & Information Entropy - A Case in the Yangtze River Delta of China. *Tourism Management, 32*(2), 443-451.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN KÜRESEL SİSTEME ENTEGRASYONUNDA ALTERNATİF BİR KONSENSÜS ÖNERİSİ

AN ALTERNATIVE CONSENSUS PROPOSAL ON INTEGRATION OF DEVELOPING COUNTRIES INTO THE GLOBAL SYSTEM

KÜBRA HATİCE BİLDİK
ORCID ID: 0000-0002-7243-5084
Yüksek Lisans Öğrencisi İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Makro anlamda gelişmişliğin ve konsolidasyon süreçlerinin refahla eşgüdümlü bir ilerleme sağlayabilmesi için gelişmekte olan ülkelerde politika değerlendirmeleri yeniden yapılmaktadır. Küresel Finans Krizi ve COVID-19 pandemisinin ortaya çıkışıyla birlikte yeni bir sürece girilmiş ve ülkelerin makro politikalarında köklü değişimler yaşamıştır. Bununla birlikte, iktisadi tasarımların bir uzlaşı çerçevesinde ülkelerin genel çıkarlarını koruyacak şekilde kurgulanması, gelişmekte olan bir ülke örneğinin ele alınması suretiyle ortaya çıkarılacak alternatif bir konsensüs konseptiyle sunulabilir. Sunulan alternatif konsensüs gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasına evrilmesi sürecine ışık tutacak dönüşüm paketlerinin amaçlarının ve araçlarının dizaynını içeren bir dizi ekonomik ve sosyal politikanın nasıl tasarlanması gerektiği üzerine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Farklı kıtalardan coğrafi denge gözetilerek seçilen 27 gelişmekte olan ülkenin yeni bir uzlaşı programıyla kırılganlıklardan kurtulabilmelerine olanak sağlanması için alternatif maliyetlerin minimize edilmesi hedeflenen bu çalışmada, 4 istikrar paketi ve 1 destek paketi olmak üzere 5 aşamalı paket tasarımı yapılmıştır. Konsensüsün her bir paketinde farklı makro değişkenler kullanılmış ve 1995-2020 yıllarını kapsayacak şekilde seçilen 27 ülkeye Kümeleme Analizi kullanılarak gruplar belirlenmiştir. Böylece, ülkelerin gruplar içerisinde nasıl bir yığılım gösterdiği değerlendirilmiş hem de konsensüs tasarımıyla birlikte izleyecekleri alternatif patikanın tasarımı yapılmıştır. Programın ilk paketinde ve krizlere özel olarak tasarlanan destek paketinde Panel Veri Analizi kullanılarak ilgili değişkenlerin büyüme üzerine etkileri tespit edilmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre ekonomi politik açıdan ülkelerin gelecekte edinebilecekleri konumlarına ilişkin değerlendirmeleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konsensüs önerisi, iktisadi tasarım, Kümeleme Analizi, Panel Veri Analizi

ABSTRACT
Policies are re-evaluated in developing countries in order to ensure that development and consolidation processes in the macro sense can progress in a coordinated manner with welfare. With the emergence of the Global Financial Crisis and the COVID-19 pandemic, a new process has been appeared and radical changes have been experienced in the macro policies of the countries. However, the construction of economic designs in a way that will protect the general interests of countries within the framework of a consensus can be presented with an alternative consensus concept, which will be revealed by taking the example of a developing country. The presented alternative consensus offers a different perspective on how a set of economic and social policies should be designed, including the design of the objectives and tools of the transformation packages that will shed light on the evolution of developing countries among developed countries. This study aims to minimize alternative costs in order to enable 27 developing countries selected from different continents to get rid of vulnerabilities with a new reconciliation program which has a 5-stage package design, including 4 stability packages and 1 support package, was made. Different macro variables were used in each package of the consensus and groups were determined using Cluster Analysis for 27 countries selected to cover the years 1995-2020. Thus, the clustering of the countries within the groups was evaluated and the alternative path to be followed together with the consensus design was designed. The effects of related variables on growth were determined by using Panel Data Analysis in the first package of the program and the support package designed specifically for crises. According to the results obtained from the analysis, evaluations of the future positions of the countries in terms of political economy were made.
Keywords: Consensus proposal, economic design, Cluster Analysis, Panel Data Analysis

MENA BÖLGESİNDE ÇEVRESEL BOZULMANIN BELİRLEYİCİLERİ: FİNANSAL GELİŞMENİN ROLÜ

THE DETERMINANTS OF ENVIRONMENTAL DEGRADATION IN THE MENA REGION: THE ROLE OF FINANCIAL DEVELOPMENT

Sedat ALATAŞ
Arş. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
ORCID: 0000-0002-3764-8746, (Sorumlu Yazar)

ÖZET
Bu çalışma çevresel bozulma ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi ekonomik büyüme ve enerji tüketiminin etkisini kontrol ederek ampirik açıdan araştırmaktadır. Ampirik inceleme 1980 ile 2019 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Analize dahil edilen ülkeler bazı seçilmiş Orta Doğru ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler şu şekildedir: çevresel bozulmanın göstergesi olarak kişi başı karbon dioksit (CO2) emisyonları, finansal gelişmeyi ölçen Doğrudan Yabancı Yatırım (FDI) girişleri, kişi başı reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GDP) ve kişi başı enerji tüketimi. Metodolojik açıdan, ilk olarak, hem değişkenler hem de tahmin edilmesi planlanan model için yatay-kesit bağımlılığını test ediyoruz. İkinci adımda, değişkenlerin durağanlık özelliklerini belirlemek için birim kök testi uyguluyoruz. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini doğruladıktan sonra, son olarak uzun dönem katsayıları tahmin ediyoruz. Elde edilen sonuçlar, tüm serilerin eşbütünleşik ilişkiyi sahip olduğunu, diğer bir ifadeyle, kişi başı CO2 emisyonları, finansal gelişme, kişi başı gelir ve enerji kullanımı arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olduğunu göstermektedir. Gelirin çevresel bozulma üzerindeki etkisi tüm panel için istatistiki olarak anlamlı değil iken, bazı ülkeler için istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, finansal gelişmenin tahmin edilen katsayılarının genel olarak pozitif bir işarete sahip olması, finansal gelişmenin bu ülkelerde çevre kirliliğinde artışa yol açtığını göstermektedir. Ampirik bulgular bazı somut politika çıkarımları ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Bozulma, Finansal Gelişme, MENA Ülkeleri, Panel Veri

ABSTRACT
This study empirically investigates the relationship between environmental degradation and financial development by controlling the effect of economic growth and energy consumption. The empirical investigation covers the period between 1980 and 2019. The countries included in the empirical analysis consist of some selected Middle East and North African (MENA) countries. The variables employed in the paper are as follows: carbon dioxide (CO2) emissions per capita as a proxy for environmental degradation, Foreign Direct Investment (FDI) inflows measuring financial development, real Gross Domestic Product (GDP) per capita, and energy consumption per capita. From the methodological perspective, we first check the cross-sectional dependence. In the second step, we determine the stationarity properties of the variables. After confirming the cointegration among the series, we lastly estimate the coefficients. The results reveal that all variables are cointegrated, implying that there exists a long-run equilibrium relationship between CO2 emissions, financial development, income, and energy use. While the effect of income on environmental degradation is not statistically significant for the whole panel, it is found to be significant at the country-specific level. Besides, the estimated parameters of financial development generally have a positive sign, indicating that financial development leads to an increase in the environmental pollution in these countries. The empirical findings provide some concrete policy implications.

Keywords: Environmental Degradation, Financial Development, MENA Countries, Panel Data

BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN KAMU YÖNETİMİNE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE EFFECTS OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ON PUBLIC ADMINISTRATION

Derya AKTAŞ
Arş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET
Teknolojik gelişmeler devlet ve bürokraside değişimlere neden olmaktadır. Kimi zaman iş yapma usullerini etkileyerek işlerin daktilodan bilgisayara ve internete taşınmasını sağlarken kimi zaman yönetim ve organizasyon yapısını etkileyerek büroların dönüşümünü sağlamıştır. Bu süreçte bazı meslekler yok olurken bazı yeni meslekler doğmuştur. Teknolojinin günümüzde geldiği nokta çok daha hızlı ve yıkıcı bir hal almıştır. Devletler de varlıklarını ve meşruiyetlerini sürdürebilmek için teknolojiye ayak uydurma yoluna gitmektedir. 2008 yılında Satoshi Nakamoto'nun blok zincirini icat etmesinden günümüze bu sistem bir çok ülke (ABD, Birleşik Krallık, Estonya, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Yeni Zelanda..vd) tarafından kamu yönetiminin çeşitli alanlarında (kimlik yönetimi, pasaportlar, tapu kayıtları, seçimler, sözleşmeler vb.) denenmeye başlanmıştır. Zamansız, mekansız ve aracısız işlem yapabilme imkanı sunan blokzincir teknolojisi şeffaflık, değişmezlik ve güven vadetmektedir. Böyle bir teknolojinin devlet ve bürokratik örgütlenmeye de doğrudan etkileri olabilecektir. Literatürde blokzincir teknolojisinin kamu yönetimine olası etkilerini tartışan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Otuzdan fazla ülkede blok zinciri teknolojisinin kamu yönetiminde kullanımı ile ilgili projeler sürmektedir. Bu doğrultuda çalışmada bibliyometrik analiz kullanılarak blok zinciri teknolojisinin ulusal ve uluslararası alanda kamu yönetimi literatüründe nasıl ve ne açılardan ele alındığı incelenmektedir. Ayrıca kamu yönetiminde uygulanmakta olan blok zinciri projeleri incelenip bu teknolojinin kamu yönetimini dönüştürme potansiyeli tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, teknolojik gelişmelerin günümüzdeki son aşamalarından biri olan blok zinciri teknolojisinin kamu yönetimi ve kamu yönetimi literatürüne yansımalarını değerlendirmektir. Blok zinciri çok farklı alanlarda ele alınmasına rağmen kamu yönetimine etkileri konusundaki literatür oldukça yenidir. Son derece güncel, yıkıcı, hızla büyümekte olan bu teknolojinin mevcut kamu yönetimi yapılarına etkileri tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle blok zincirinin kamu yönetimine etkilerinin araştırılması ve konunun kamu yönetimi çalışanlar tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Blok zinciri teknolojisi, kamu yönetimi, teknoloji.

ABSTRACT
Technological developments cause changes in the state and bureaucracy. Sometimes by affecting the way of doing business, it enabled the transfer of works from the typewriter to the computer and the internet, and sometimes by affecting the management and organizational structure, it transformed the offices. In this process, while some professions disappeared, some new professions were born. The stage that technology has reached today has become much faster and more destructive. States are trying to keep up with technology in order to maintain their existence and legitimacy. Since Satoshi Nakamoto invented the blockchain in 2008, this system has been used by many countries (USA, UK, Estonia, Indonesia, South Korea, Turkey, New Zealand, etc.) in various fields of public administration (identity management, passports, land registry records, elections, contracts, etc.) began to be tested. Blockchain technology, which offers the opportunity to make transactions without time, place and without intermediaries, promises transparency, immutability and trust. Such a technology may also have direct effects on the state and bureaucratic organization. There are various studies in the literature discussing the possible effects of blockchain technology on public administration. Projects on the use of blockchain technology in public administration continues in more than thirty countries. In this direction, using bibliometric analysis in this study, how and from what perspectives blockchain technology is discussed in the national and international public administration literature is examined. In addition, the blockchain projects implemented in public administration are examined the potential of this technology to transform public administration is discussed. The aim of this study is to evaluate the reflections of blockchain technology, which is one of the last stages of technological developments, on public administration and public administration literature. Although blockchain is discussed in many different areas, the literature on its effects on public administration is quite new. The effects of this extremely up-to-date, destructive and rapidly growing technology on existing public administration structures are not fully known. For this reason, its effects on public administration should be investigated and the issue should be evaluated by public administration researchers.
Keywords: Blockchain technology, public administration, technology.

GİRİŞ

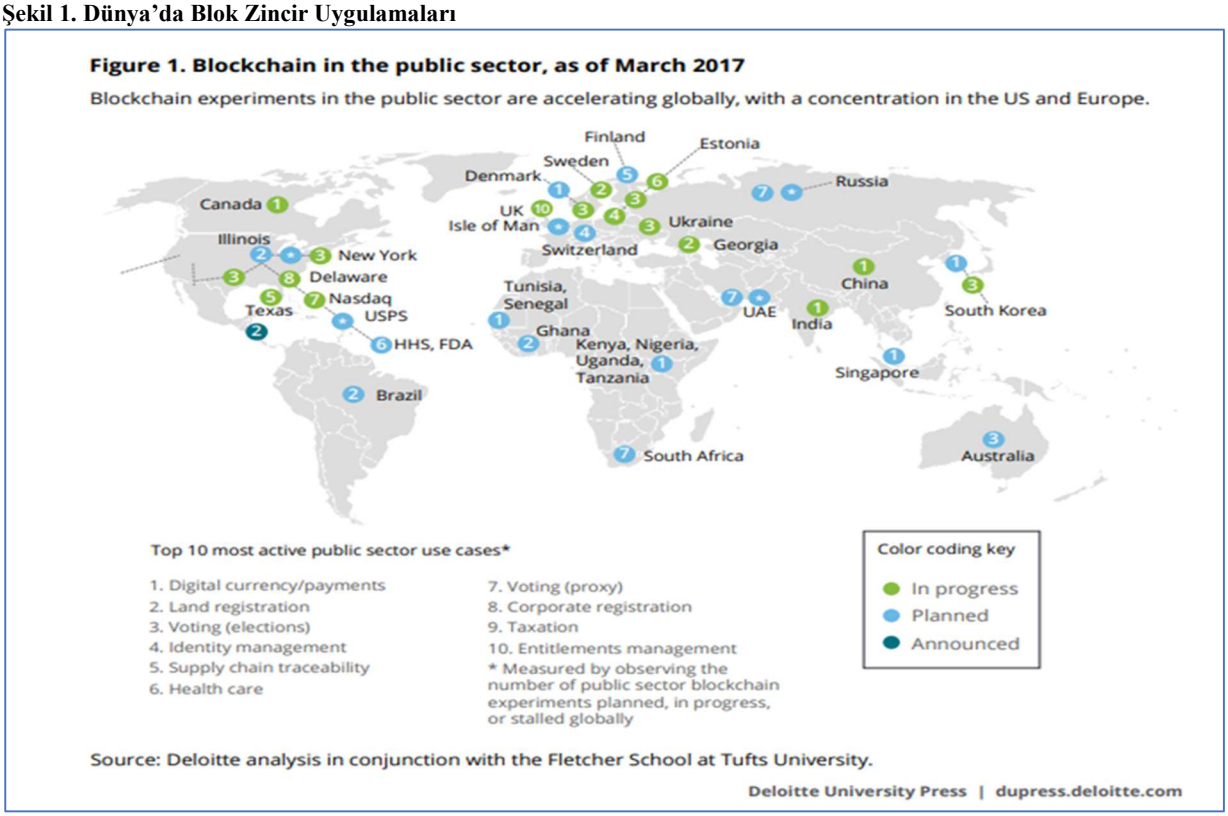
Günümüzde bürokratik işlemlerin bir çoğu dijital ortamda yürütülmektedir. Bürolarda dosya ve evrak yığınlarının yerini bilgisayarlar almıştır. Sadece bürolarda çalışan memurlar değil hizmetten yararlanan vatandaşlar da elektronik ortamlarda işlemlerini yürütebilmektedir. E-devlet teknolojisiyle beraber hizmetlerin bir çoğu vatandaşa açık ve erişilebilir hale gelmiştir. Ancak teknolojideki ilerlemeler hız kesmeden devam etmektedir. Henüz bir yeniliğe adapte olmadan yeni bir teknoloji ortaya çıkmaktadır. Özellikle son dönemde oldukça tartışılan blok zinciri teknolojisi devlet faaliyetlerine alternatif sunma ve aracıları ortadan kaldırma niteliğiyle dikkati çekmektedir. Böyle bir durum karşısında devletler de blok zinciri teknolojisine kayıtsız kalmamıştır. Devlet kurumlarında blok zincirinden nasıl yararlanılabileceğini araştıran Verma ve Shell, bu teknolojinin kronolojik gelişimini ortaya koymuştur. Buna göre, blok zinciri 2013-2016 yılları arasında veri güvenliği açısından şüpheyle karşılanırken, 2016'dan sonra bu teknoloji üzerine pilot çalışmalara başlanmıştır. 2016-2020 döneminde varlık transferi, e-oylama, ekonomi ve daha pek çok konuda blok zinciri kullanılmaya başlanmıştır. 2021'den itibaren uygulamanın yanında blok zinciri ile ilgili kural ve düzenlemeler ortaya konmaktadır (Verma ve Shell, 2021). Görüleceği üzere blok zincirinin gelişimi hızlı olmaktadır. Bu gelişmeler araştırmacıların blok zinciri teknolojisine ilgisini artırmıştır. Büyüyen literatürde pek çok alandan çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı blok zinciri literatürü içinde kamu yönetimi çalışmalarının bütüncül olarak ele alınmasıdır. Bu amaçla Scopus veri tabanında yer alan 1486 yayın bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Alanda öne çıkan yayınlar tespit edilmiş ve blok zincir çalışmalarının literatüre nasıl yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

- BLOK ZİNCİRİ KAVRAMI VE BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİ

Blok zinciri, yapılan her bir işleme ait bilginin ağdaki katılımcılar tarafından kaydedildiği ve paylaşıldığı dağıtılmış bir veri zinciridir (Nakamoto, 2008). Genel bir ifadeyle, merkezi sunucu veya güvenilir bir otorite olmadan, işlemlerin internet ortamında dağıtılmasıdır (tubitak.gov.tr, 2022). Merkezi yapıdaki aracılık sistemlerini ortadan kaldıran blok zinciri, belli bir zamanda tamamlanmış işlemleri kronolojik olarak kaydetmektedir. Onaylanan işlemler bloklar halinde birbirine bağlanarak veri blokları zincirini oluşturmaktadır (Zheng vd., 2017). Teknik olarak blok zinciri, dağıtık veritabanı, merkezi olmayan mutabakat mekanizması ve kriptografik algoritma birleşimi şeklinde tanımlanmaktadır (Tanrıverdi vd., 2019: 204).

Blok zincirinin ödeme sistemi, dolandırıcılık tespiti, kimlik yönetimi, kayıt yönetimi, vergi takibi, e-oylama, pasaportlar, sözleşmeler gibi pek çok kullanım alanları bulunmaktadır (Durğay ve Karaarslan, 2018; Şat, 2019; Tüfekçi ve Karahan, 2019). Şekil 1'de dünyada öne çıkan blok zinciri kullanım alanları ve ülke haritası gösterilmiştir. Ayrıca ek kısmında detaylı uygulama alanları verilmiştir.

Şekil 1. Dünya'da Blok Zincir Uygulamaları

(Kaynak: Killmeyer, 2017)

Blok zincirle ilgili öne sürülen avantaj ve dezavantajlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Blok Zincirin Avantaj ve Dezavantajlarının Karşılaştırılması

Blok Zincirinin Avantajları	Blok Zincirinin Dezavantajları
Veri kaybı ve tahribatını önlemesi	Yüksek enerji ihtiyacı (POW)
Aracıları ortadan kaldırması	Bilgisayar sistemlerinin çok pahalı olması
Güven	Yeni blokların eklenmesinin zaman alması
Şeffaflık	Kullanıcıların mahremiyet sorunu
Değişmezlik	Değişmezlik
Merkezi otoriteye bağımlılığı azaltması	Herkesin erişimine açık
İşlemlerin otomatikleşmesi	Kötü niyetli saldırılara karşı savunmasız

(Kaynak: Tanrıverdi vd. 2019)

- ## ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı, teknolojik gelişmelerin günümüzdeki son aşamalarından biri olan blok zinciri teknolojisinin kamu yönetimi ve kamu yönetimi literatürüne yansımalarını değerlendirmektir. Blok zinciri teknolojisine olan ilgi ile doğru orantılı olarak ilgili literatür hızla artmaktadır. Kamu yönetiminin artan literatürün hangi noktasında olduğu, konunun hangi açılardan ve nasıl ele alındığını anlamak açısından bibliyometrik analizden yararlanılmıştır.

Bibliyometri, belli bir alan ve dönemde üretilen yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal analizidir (cabim.ulakbim.gov.tr). Bu kapsamda, kamu yönetimi literatürü ve blok zinciri teknolojisi ilişkisinin anlaşılabilmesi için, bilimsel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri tabanlarından biri olan Scopus veri tabanından yararlanılmıştır. Scopus'ta blok zinciri ile ilgili 2022 Ocak ayı itibariyle 27,005 yayın bulunmaktadır.

Tablo 2: Alana Göre Blok Zinciri Çalışmaları

Alan	Yayın Sayısı
Computer Science	20,479
Engineering	11,230
Mathematics	5,263
Decision Sciences	4,959
Business, Management and Accounting	3,483
Social Sciences	2,839
Medicine	1,732
Energy	1,681
Physics and Astronomy	1,511
Materials Science	1,302
Economics, Econometrics and Finance	1,136
Environmental Science	839
Biochemistry, Genetics and Molecular Biology	417
Chemistry	313
Chemical Engineering	290
Earth and Planetary Sciences	271
Agricultural and Biological Sciences	192
Arts and Humanities	151
Health Professions	133
Multidisciplinary	114
Psychology	112
Pharmacology, Toxicology and Pharmaceutics	61
Immunology and Microbiology	38
Nursing	34
Neuroscience	33
Veterinary	6
Dentistry	3

(Kaynak: Scopus veri tabanı, 2022)

Bu çalışma kapsamında kamu yönetimi ile ilişkili yayınların tespiti için, "blockchain (blok zinciri), public administration (kamu yönetimi), yönetim/devlet (government), state (devlet), governance (yönetim/yönetişim), bureaucracy (bürokrasi)" kavramları üzerinden arama yapılmıştır. Bu arama sonucunda 4147 yayın tespit edilmiştir. Araştırmada ikinci bir sınırlama olarak "Decision Sciences; Business, Management and Accounting; Social Sciences; Economics, Econometrics and Finance; Multidisciplinary" alanları üzerinden tarama yapılmıştır. Bu sınırlandırma sonucunda 1486 yayına ulaşılmıştır. Bu yayınlar R programı üzerinden bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Bulgular bölümünde elde edilen veriler yer almaktadır.

- **BULGULAR**

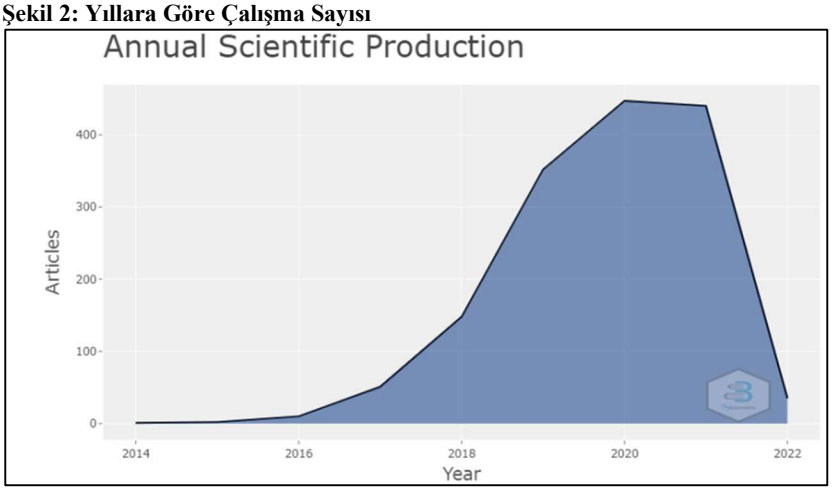
Blok zinciri konusunda kamu yönetimi ile ilgili çalışmaların 2014 yılı itibariyle başladığı görülmektedir. Bibliyometrik analize konu olan veri hakkında temel bilgiler Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3: Veri Hakkında Temel Bilgiler

VERİ HAKKINDA TEMEL BİLGİLER	
Zaman aralığı	2014:2022
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	789
Belgeler	1486
Yayından itibaren ortalama yıllar	2.23
Belge başına ortalama alıntı	9.826
Doküman başına yıllık ortalama alıntılar	2.478
Referanslar	66293

a. Blok Zinciri Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 2: Yıllara Göre Çalışma Sayısı

Year	Articles
2014	1
2015	2
2016	10
2017	51
2018	148
2019	352
2020	447
2021	440
2022	35

Kamu yönetimi alanında blok zincirine olan ilginin 2017'den itibaren artarak devam ettiği görülmektedir. Çalışma sayısının yıllık büyüme oranı %47.16'dır. En yüksek artış 2019 yılında olmuştur. 2022 yılının Ocak ayı itibariyle 35 yayın görülmektedir. Bu oranlara göre blok zincirinin kamu yönetimi açısından bir süre daha ilgi odağında olacağı söylenebilir.

b. Çalışma Türleri

Tablo 4'de görüleceği üzere 1486 yayının 640'ı makale, 20'si kitap, 103'ü kitap bölümü, 580'i konferans bildirisi, 41'i konferans incelemesi olarak yayımlanmıştır. Editör yazısı, kitap kritiği gibi diğer türlerde 102 yayın görülmektedir.

Tablo 4: Yayın Türüne Göre Yayın Sayısı

YAYIN TÜRÜ	YAYIN SAYISI
Makale	640
Kitap	20
Kitap Bölümü	103
Konferans Bildirisi	580
Konferans İncelemesi	41
Diğer (editör yazısı, kitap kritiği, kritik vb.)	102
TOPLAM	1486

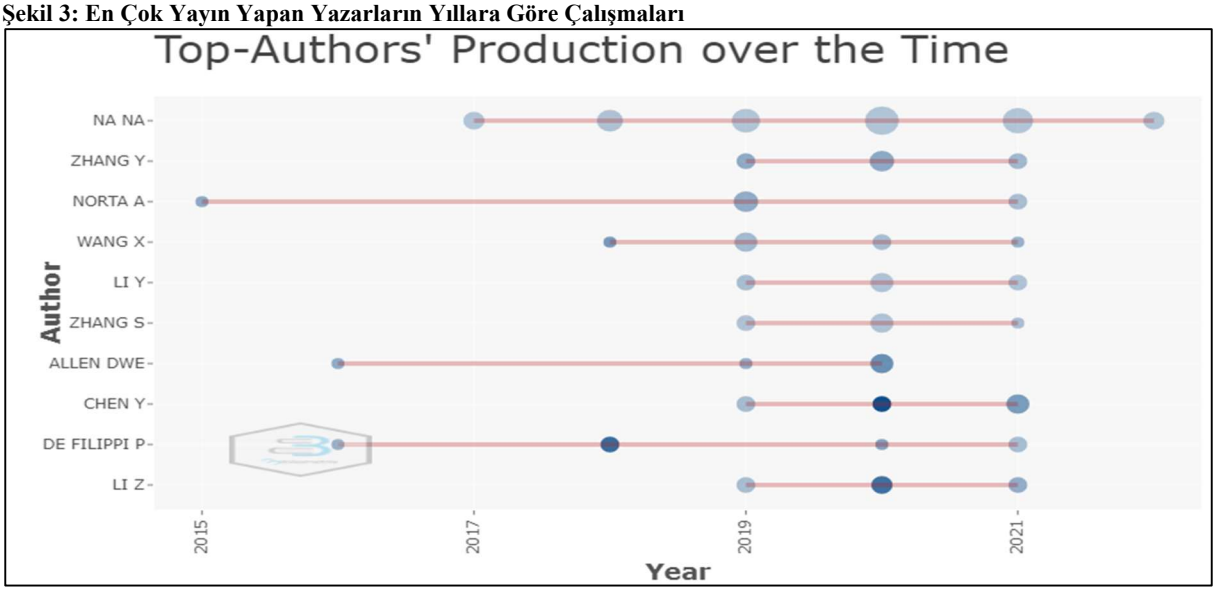
c. En İlgili Yazarlar ve Çalışma Sayıları

Kamu yönetimi boyutuyla blok zinciri konusunda çalışma yapan 3751 yazar bulunmaktadır. Tek yazarlı doküman sayısı 232 ve çok yazarlı doküman sayısı 3519'dur. Tablo 5'de en çok yayın yapan ilk on yazar ve çalışma sayıları yer almaktadır.

Tablo 5: En Çok Yayın Yapan Yazarlar, Çalışma Sayıları ve Yılları

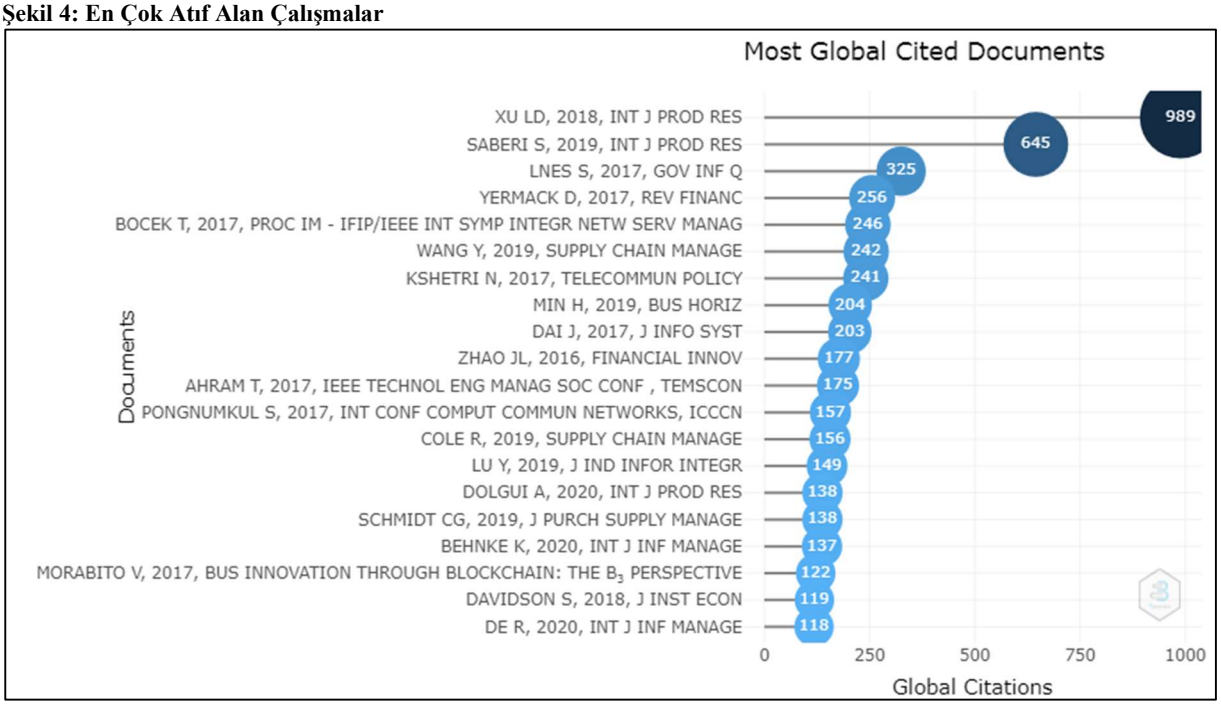
Yazar	Çalışma Sayısı	Toplam Yerel Atıf Sayısı	Çalışma Yılları
NA NA	43	43	2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022
ZHANG Y	9	0	2019, 2020, 2021
NORTA A	8	0	2015, 2019, 2021
WANG X	8	2	2018, 2019, 2020, 2021
LI Y	7	1	2019, 2020, 2021
ZHANG S	7	1	2019, 2020, 2021
ALLEN DWE	6	1	2016, 2019, 2020
CHEN Y	6	0	2019, 2020, 2021
DE FILIPPI P	6	2	2016, 2018, 2020, 2021
LI Z	6	2	2019, 2020, 2021

Şekil 3: En Çok Yayın Yapan Yazarların Yıllara Göre Çalışmaları

d. En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Şekil 4: En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Tablo 6: Referanslarda En Çok Alıntı Yapılan Çalışmalar

Alıntılanan Referanslar	Alıntılar
NAKAMOTO, S., (2008) BITCOIN: A PEER-TO-PEER ELECTRONIC CASH SYSTEM 84	84
CHRISTIDIS, K., DEVETSIKIOTIS, M., BLOCKCHAINS AND SMART CONTRACTS FOR THE INTERNET OF THINGS (2016) IEEE ACCESS, 4, PP. 2292-2303	48
NAKAMOTO, S., (2008) BITCOIN: A PEER-TO-PEER ELECTRONIC CASH SYSTEM, , HTTPS://BITCOIN.ORG/BITCOIN.PDF	45
WOOD, G., ETHEREUM: A SECURE DECENTRALISED GENERALISED TRANSACTION LEDGER	20
IANSITI, M., LAKHANI, K.R., THE TRUTH ABOUT BLOCKCHAIN (2017) HARVARD BUSINESS REVIEW, 95 (1), PP. 118-127	19
LNES, S., UBACHT, J., JANSSEN, M., BLOCKCHAIN IN GOVERNMENT: BENEFITS AND IMPLICATIONS OF DISTRIBUTED LEDGER TECHNOLOGY FOR INFORMATION SHARING (2017) GOVERNMENT INFORMATION QUARTERLY, 34 (3), PP. 355-364	19
SABERI, S., KOUHIZADEH, M., SARKIS, J., SHEN, L., BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND ITS RELATIONSHIPS TO SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT (2019) INTERNATIONAL JOURNAL OF PRODUCTION RESEARCH, 57 (7), PP. 2117-2135	19

ABEYRATNE, S.A., MONFARED, R.P., BLOCKCHAIN READY MANUFACTURING SUPPLY CHAIN USING DISTRIBUTED LEDGER (2016) INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN ENGINEERING AND TECHNOLOGY, 5 (9), PP. 1-10	17
SWAN, M., (2015) BLOCKCHAIN: BLUEPRINT FOR A NEW ECONOMY, , O'REILLY MEDIA, INC	17
YERMACK, D., CORPORATE GOVERNANCE AND BLOCKCHAINS (2017) REVIEW OF FINANCE, 21 (1), PP. 7-31	17
CASINO, F., DASAKLIS, T.K., PATSAKIS, C., A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW OF BLOCKCHAIN-BASED APPLICATIONS: CURRENT STATUS, CLASSIFICATION AND OPEN ISSUES (2019) TELEMATICS AND INFORMATICS, 36, PP. 55-81	14
DAI, J., VASARHELYI, M.A., TOWARD BLOCKCHAIN-BASED ACCOUNTING AND ASSURANCE (2017) JOURNAL OF INFORMATION SYSTEMS, 31 (3), PP. 5-21	14
DAVIDSON, S., DE FILIPPI, P., POTTS, J., BLOCKCHAINS AND THE ECONOMIC INSTITUTIONS OF CAPITALISM (2018) JOURNAL OF INSTITUTIONAL ECONOMICS, 14 (4), PP. 639-658	14
UNDERWOOD, S., BLOCKCHAIN BEYOND BITCOIN (2016) COMMUNICATIONS OF THE ACM, 59 (11), PP. 15-17	14
CROSBY, M., PATTANAYAK, P., VERMA, S., KALYANARAMAN, V., BLOCKCHAIN TECHNOLOGY: BEYOND BITCOIN (2016) APPLIED INNOVATION, 2, PP. 6-10	13
HUGHES, L., DWIVEDI, Y.K., MISRA, S.K., RANA, N.P., RAGHAVAN, V., AKELLA, V., BLOCKCHAIN RESEARCH, PRACTICE AND POLICY: APPLICATIONS, BENEFITS, LIMITATIONS, EMERGING RESEARCH THEMES AND RESEARCH AGENDA (2019) INTERNATIONAL JOURNAL OF INFORMATION MANAGEMENT, 49, PP. 114-129	13
KOKINA, J., MANCHA, R., PACHAMANOVA, D., BLOCKCHAIN: EMERGENT INDUSTRY ADOPTION AND IMPLICATIONS FOR ACCOUNTING (2017) JOURNAL OF EMERGING TECHNOLOGIES IN ACCOUNTING, 14 (2), PP. 91-100	13
SZABO, N., FORMALIZING AND SECURING RELATIONSHIPS ON PUBLIC NETWORKS (1997) FIRST MONDAY, 2 (9)	13
ATZORI, M., BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND DECENTRALIZED GOVERNANCE: IS THE STATE STILL NECESSARY? (2017) JOURNAL OF GOVERNANCE AND REGULATION, 6 (1), PP. 45-62	12
BHME, R., CHRISTIN, N., EDELMAN, B., MOORE, T., BITCOIN: ECONOMICS, TECHNOLOGY, AND GOVERNANCE (2015) JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVES, 29 (2), PP. 213-238	12

e. En Fazla Çalışma Yapılan Ülkeler

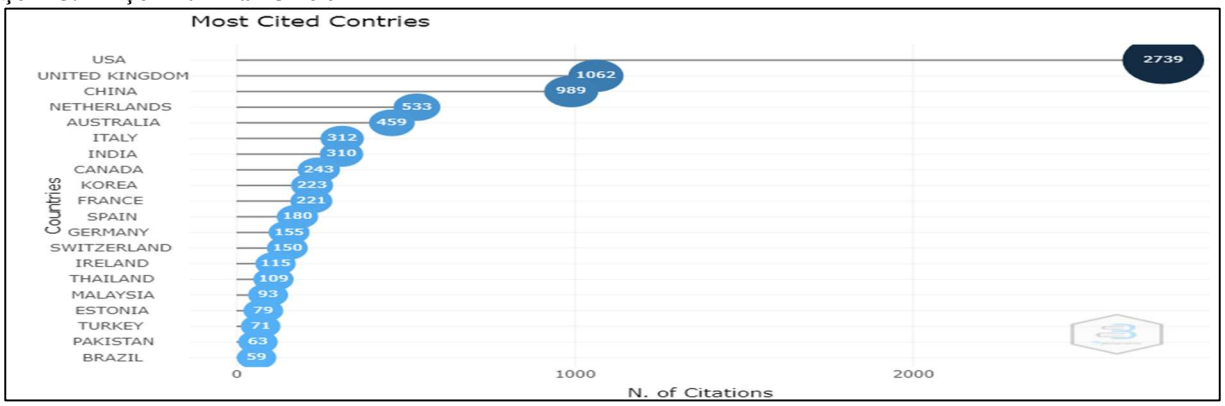
Analiz sonucunda konuyla ilgili 82 ülkeden çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışma sayısında 346 yayın ile Çin başı çekmektedir. İkinci sırada Amerika Birleşik Devletleri, üçüncü sırada Hindistan gelmektedir. Türkiye ise 32 çalışma ile 18'inci sırada yer almaktadır. Tablo 7'de en çok çalışma yayınlayan ilk yirmi ülke listelenmektedir.

Tablo 7: En Fazla Çalışma Yapılan Ülkeler

Ülke	Çalışma Sayısı
ÇİN	346
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	329
HİNDİSTAN	244
BİRLEŞİK KRALLIK	163
AVUSTRALYA	131
ALMANYA	118
KANADA	80
İTALYA	71
İSPANYA	66
FRANSA	60
HOLLANDA	60
ENDONEZYA	46
BREZİLYA	43
İSVİÇRE	40
GÜNEY KORE	39
SUUDİ ARABİSTAN	36
MALEZYA	34
TÜRKİYE	32
UKRAYNA	29
PAKİSTAN	26
Toplam	**1993**

En fazla çalışma Çin'de yapılsa da atıf oranına bakıldığında en fazla atıf alan ülke Amerika Birleşik Devletleri olmaktadır. İkinci sırada Birleşik Krallık, üçüncü sırada Çin gelmektedir.

Şekil 5: En Çok Atıf Alan Ülkeler

f. En Çok Makalenin Yayınlandığı Dergiler

Tablo 8'de en çok makalenin yayınlandığı ilk on dergi yer almaktadır. Scopus veri tabanında analizi yapılan 1486 yayın daraltılarak sadece makale türündeki yayınlar ele alınmış ve 640 makale incelenmiştir. En çok yayın yapan ilk üç dergi sırasıyla "Sustainability, Technological Forecasting And Social Change, International Journal of Production Research" olmaktadır. Kamu yönetimi alanında öne çıkan Q1 düzeyindeki dergilerde ise doğrudan blok zinciri üzerine çalışma yok denecek kadar azdır.

Tablo 8: En Çok Makalenin Yayınlandığı Dergiler

Dergi Adı	Çalışma Sayısı
SUSTAINABILITY (SWITZERLAND)	38
TECHNOLOGICAL FORECASTING AND SOCIAL CHANGE	14
INTERNATIONAL JOURNAL OF PRODUCTION RESEARCH	11
INFORMATION PROCESSING AND MANAGEMENT	10
IEEE TRANSACTIONS ON ENGINEERING MANAGEMENT	8
INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENT TECHNOLOGY AND ENGINEERING	8
INTERNATIONAL JOURNAL OF INFORMATION MANAGEMENT	7
COMPUTERS AND SECURITY	6
INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGY RESEARCH	6
JOURNAL OF CLEANER PRODUCTION	6

g. Başlık, Özet, Anahtar Kelimeler ve Referanslarda En Sık Kullanılan Kelimeler

Tablo 9 araştırma kapsamındaki 1486 yayında en çok yer alan 35 kelime ve kelime gruplarını göstermektedir. Anahtar kelimelerin sıklıkları yapılan çalışmalar hakkında fikir vermesi ve yol göstermesi açısından önemlidir. Buna göre en çok kullanılan blok zinciri kelimesinin ardından teknoloji, akıllı sözleşmeler, nesnelerin interneti kavramlarının yazarların ilgisini çektiği görülebilir.

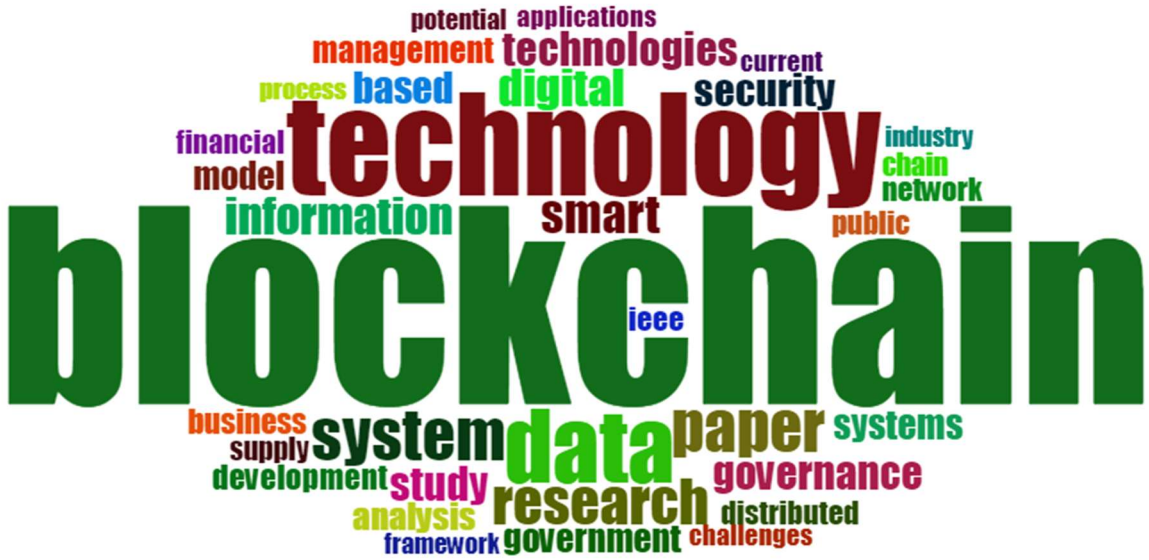
Tablo 9: En Sık Kullanılan Kelimeler

Makale Başlığı		Anahtar Kelimeler		Özetlerdeki Kelimeler		Referanslardaki Kelimeler	
Kelime	Sıklık	Kelime	Sıklık	Kelime	Sıklık	Kelime	Sıklık
blockchain	749	blockchain	871	blockchain	3772	blockchain	656
technology	233	smart contract	97	technology	1939	internet of things	112
Smart	140	smart contracts	94	data	1400	block-chain	94
Based	115	blockchain technology	93	system	985	state of the art	64
digital	111	bitcoin	90	paper	961	digital storage	55
governance	110	cryptocurrency	89	research	876	bitcoin	47
system	102	security	63	smart	741	supply chains	47
blockchain_based	95	ethereum	58	digital	713	cryptocurrency	46
Data	92	governance	53	information	709	network security	46
Chain	84	artificial intelligence	45	study	655	information management	45
supply	84	distributed ledger technology	43	technologies	655	decision making	40
management	73	distributed ledger	35	governance	648	electronic money	40

analysis	67	privacy	35	security	627	supply chain management	39
technologies	62	internet of things	34	based	598	artificial intelligence	37
challenges	60	supply chain	31	systems	569	data privacy	37
framework	60	iot	29	government	539	chromium compounds	36
security	60	technology	29	model	535	information systems	36
distributed	58	trust	29	analysis	534	information use	35
review	57	transparency	28	management	503	sustainable development	35
systems	55	big data	27	development	491	ethereum	34
bitcoin	53	industry 4 0	25	business	476	green computing	33
decentralized	53	consensus	24	ieee	470	cryptography	32
blockchains	52	machine learning	24	distributed	456	commerce	31
research	52	supply chain management	24	public	452	big data	30
model	48	cryptocurrencies	23	network	451	peer to peer networks	30
public	48	decentralization	23	financial	447	smart city	29
adoption	47	covid-19	22	supply	434	security of data	28
business	45	digitalization	22	chain	431	privacy by design	27
international	45	e-government	22	applications	408	authentication	26
applications	43	sustainability	21	current	406	technology adoption	26
contracts	42	cryptography	20	challenges	405	crime	25
development	42	fintech	20	process	392	governance approach	25
financial	42	healthcare	20	framework	390	health care	23
information	42	blockchains	19	potential	389	internet of things (iot)	23
industry	41	government	19	industry	388	surveys	23

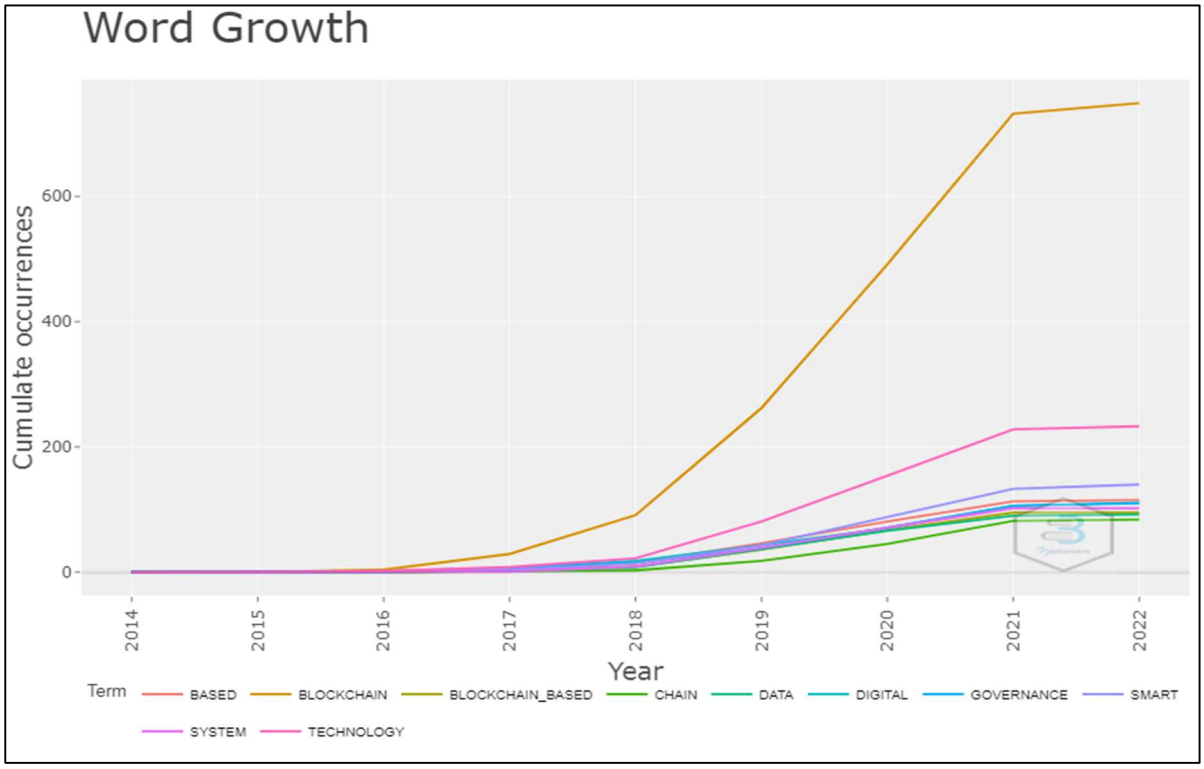
Şekil 6'da ise araştırma kapsamındaki yayınların özetlerinde en çok tekrar eden kavramların yer aldığı kelime bulutu gösterilmektedir. Kelimelerin büyüklüğü kullanılma sıklığını göstermektedir. Görsel kolaylık sunan bu şekil kavram haritası çıkarmada faydalı olmaktadır.

Şekil 6: Çalışma Özetlerinde En Sık Kullanılan Kelimeler

Şekil 7'de ise bu araştırma kapsamında incelenen verilerin başlıklarında yer alan kelime ve kelime gruplarının yıllara göre gelişim trendi yer almaktadır. Blok zinciri kelimesi 2018 yılından itibaren başlıklarda giderek daha sık yer almaktadır.

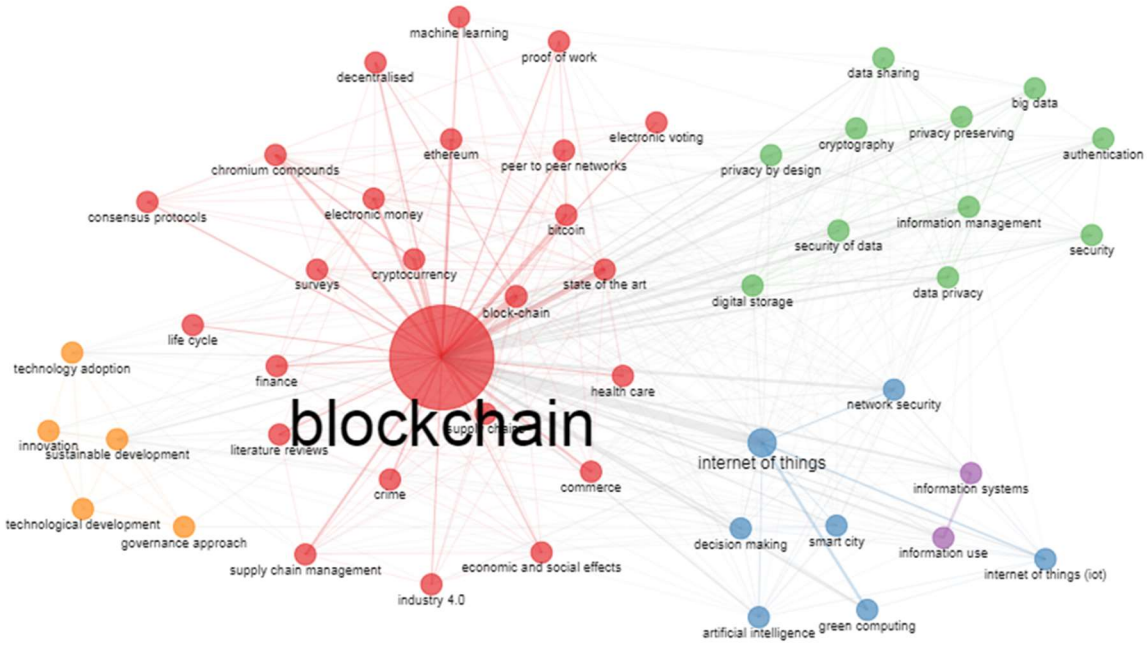
Şekil 7: Başlıkta En Çok Kullanılan Kelimelerin Yıllara Göre Değişimi

h. Çalışmaların Kavramsal, Entelektüel ve Sosyal Yapıları

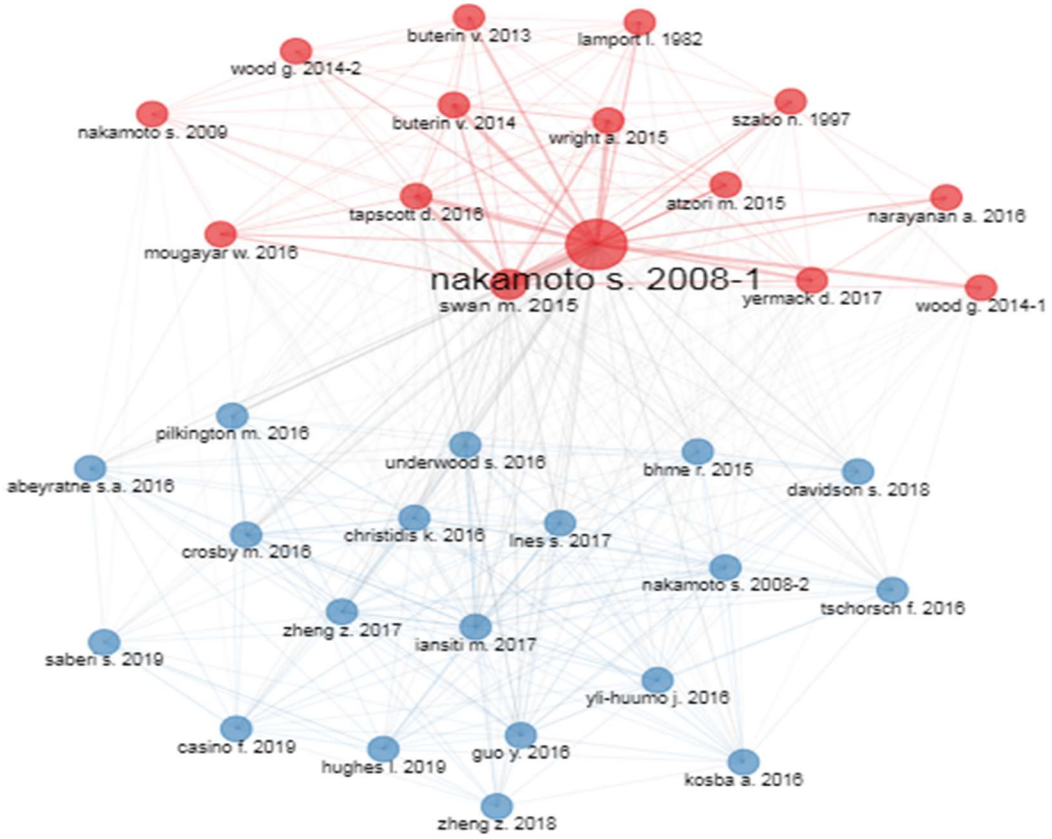
Burada çalışmaların kavramsal, entelektüel ve sosyal yapılarını ve bağlantılarını ortaya koymak için " bilim haritalama" kullanılmıştır. İncelenen çalışmaların ortak özelliklerine göre kümelendirilmesi alandaki temel bağlantıların görülmesine yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda incelenen 1486 çalışmanın başlıklarında kullanılan kelimelerin birbirleriyle olan bağlantıları incelenmiş ve Şekil 8'de kavramsal yapılara yer verilmiştir. Şekildeki analiz sonucuna göre çalışma konuları 5 ana başlıkta kümelenmektedir: Blok zinciri, teknolojik gelişme, nesnelerin interneti, veri yönetimi.

Şekil 8: Çalışma Konularının Kavramsal Yapısı

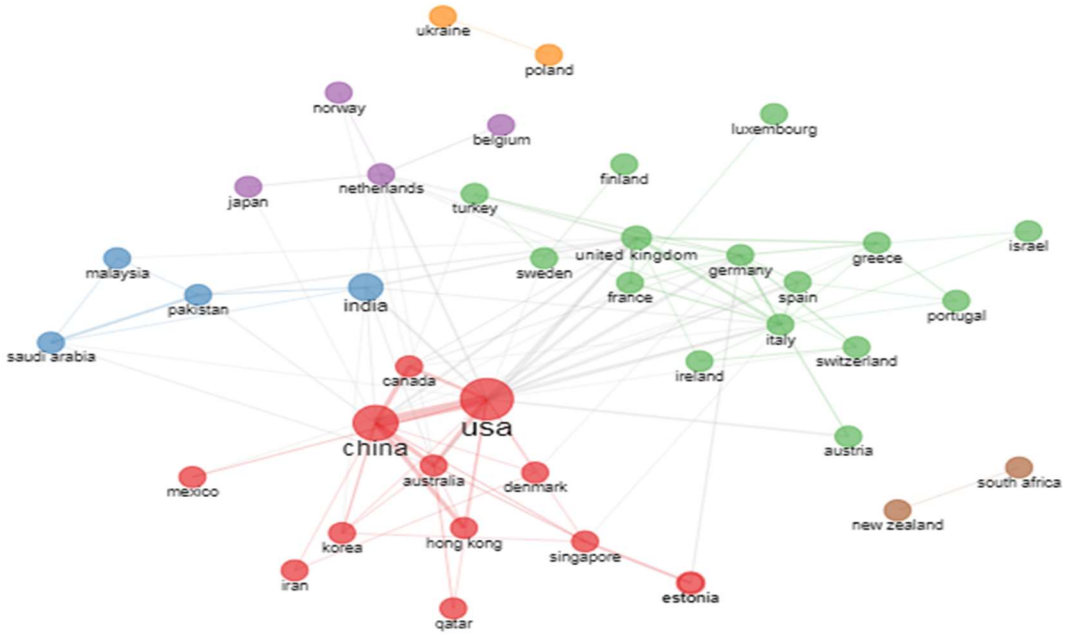

Şekil 9'da incelenen çalışmaların entelektüel yapısını görebilmek için ortak atıf analizine yer verilmiştir. Şekilde görüleceği üzere çalışmalar iki ayrı kümede toplanmıştır.

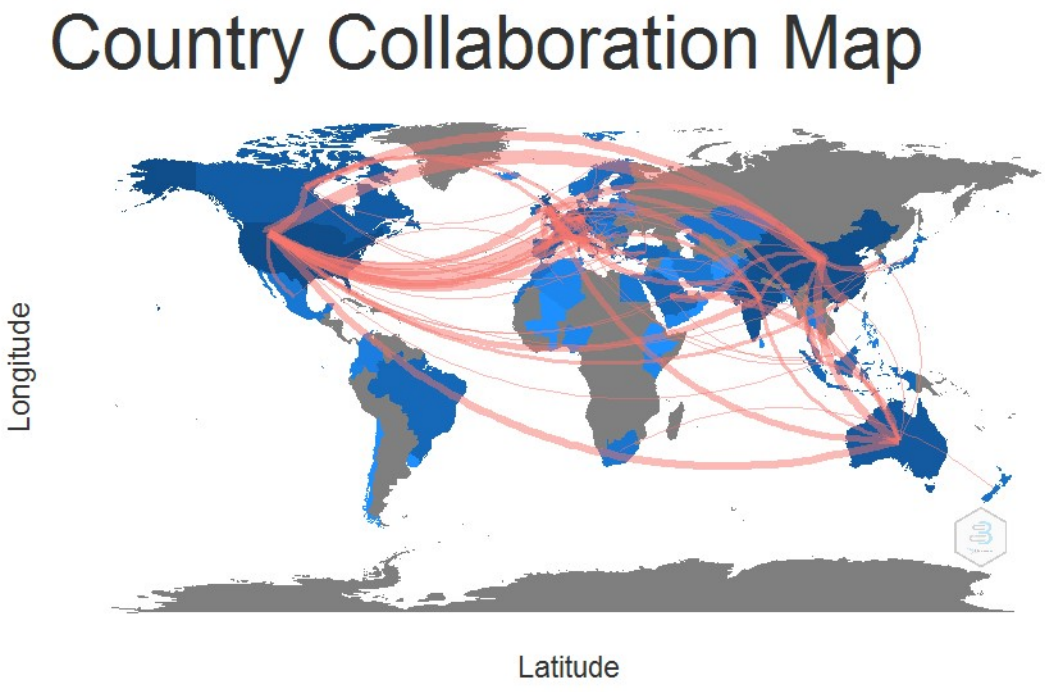
Şekil 9: Ortak Atıf Analizi

Şekil 10: Ülkeler Arası İşbirliği Ağı

Şekil 11: Uluslararası Ortak Yazarlar Haritası

Tablo 10: En Fazla Ortak Çalışma Yapmış Olan Ülkeler

Ülke Adı	Ülke Adı	Çalışma Sayısı
ÇİN	ABD	21
ÇİN	AVUSTRALYA	9
ÇİN	KANADA	9
ÇİN	HONG KONG	9
ABD	AVUSTRALYA	8
ABD	ALMANYA	8
ABD	KANADA	7
ABD	İTALYA	7
BİRLEŞİK KRALLIK	İTALYA	7
ABD	BİRLEŞİK KRALLIK	7
ABD	FRANSA	7
ABD	İSPANYA	6
ÇİN	BİRLEŞİK KRALLIK	6
SUUDİ ARABİSTAN	PAKISTAN	6
ABD	HİNDİSTAN	6
ALMANYA	İTALYA	5
HİNDİSTAN	BİRLEŞİK KRALLIK	5
BİRLEŞİK KRALLIK	AVUSTRALYA	5
BİRLEŞİK KRALLIK	FRANSA	5
ABD	HOLLANDA	5
BİRLEŞİK KRALLIK	YUNANİSTAN	5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırma kamu yönetimi alanında çalışanlara blok zinciri konusunda bir literatür haritası sunmaktadır. Alanda öne çıkan kavramlar ve çalışmalar sonraki araştırmalar için yol gösterici olabilecektir. Bu amaçla incelenen 1486 çalışma farklı açılardan ele alınmıştır. Bu alandaki çalışmaların 2014 yılından itibaren başladığı ve 2017'den itibaren hız kazandığı görülmektedir. En yüksek artış 2019'da olmuştur. Çalışmaların %47.16 büyüme oranı konuya olan ilgiyi göstermektedir. Ancak blok zinciri alanındaki çalışmaların içinde oranına bakıldığında sosyal bilimler alanındaki çalışmalar yaklaşık %10 civarındadır. Web of Science (WOS) veri tabanında ise kamu yönetimi alanında 58 yayın bulunmaktadır.

Çalışmaların türlerine bakıldığında en çok makale ve konferans bildirisi öne çıkmaktadır. Alanda öne çıkan isimlerin çalışmalarına yer verilmiş ve araştırma yapacaklar için incelenmesi gereken başlıca kaynaklara yer verilmiştir (Tablo 6). Tablolardan görüleceği üzere blok zinciri çalışmaları oldukça geniş bir alana yayılmış durumdadır. Çalışmada Çin ve Amerika Birleşik Devletleri başı çekmekle beraber farklı ülkelerle işbirliği gelişmektedir.

Anahtar kelimelere bakıldığında ise blok zincirinden sonra teknoloji, akıllı sözleşmeler, nesnelerin interneti kelimeleri öne çıkmaktadır. Kamu yönetimi ve kamu yönetimiyle ilgili kavramların geride kaldığı görülmektedir. Bu durum kamu yönetimi literatürünün yeni olmasından ve konuyu çalışanların çoğunluğunun kamu yönetimi alanı dışından olmasından kaynaklanabilir. Bu çalışma literatürün genel görünümü niteliğindedir. Sonraki çalışmalar için bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Genel olarak blok zincir ile kamu yönetimi-bürokrasi konusunu ele alan oldukça yeni literatür iki ana başlık altında toplanabilir. Birinci başlık altında, blokzincirin kamu yönetimine şeffaflık, hesapverilebilirlik, yönetişim, ademi merkeziyet gibi olumlu değerler getireceğine atıfta bulunulmaktadır (Alexopoulos vd. 2021, Bilbil, 2019; Durğay ve Karaarslan, 2018; Grover, 2021; Swan, 2015; Şat, 2019; Tan, 2021, Verma ve Sheel, 2021). İkinci başlık altında, blok zincirin kamunun özelleştirilmesi anlamına geldiği, taraflar arasında mutabakatın zorlamaya dönebileceği, yeni oligarşik yapılar ortaya çıkabileceği, vatandaşların güçsüzleşmesine yol açabileceğine değinilmektedir (Amdost ve Vanderwal, 2020; Atzori, 2017; Meijer ve Ubacht, 2018; Ølnes ve diğerleri, 2017; Werbach, 2018). Blok zinciri teknolojisinin yeni bir bürokrasi modeli yaratacağını savunan yazarlarda bulunmaktadır (Kavanagh, 2020). Ancak doğrudan bu teknolojinin bürokrasi ve yönetim alanına etkileri konusunda az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yine de blok zinciri teknolojisinin gelişimi çok hızlı olmaktadır. Bu teknolojinin kamu yönetimini etkileme potansiyeli yüksek görünmektedir. Pilot projeler ise dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Uygulama sonuçlarının ortaya çıkmasıyla bu teknoloji hakkında görüşler netlik kazanabilecektir.

KAYNAKLAR

Abeyratne, S.A., Monfared, R.P., (2016). Blockchain Ready Manufacturing Supply Chain Using Distributed Ledger. *International Journal of Research in Engineering and Technology*, 5 (9), 1-10.

Alexopoulos, C., Charalabidis, Y., Loutsaris, M.A. ve Lachana, Z. (2021). How Blockchain Technology Changes Government: A Systematic Analysis of Applications. *International Journal of Public Administration in the Digital Age.* 8(1), 1-19.

Amdost, E. S. and Vanderwal, P. (2020). From Good Governance to Governance for Good: Blockchain For Social Impact. *Journal of International Development*.

Atzori, M., (2017). Blockchain Technology and Decentralized Governance: Is The State Still Necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6 (1), 45-62.

Bilbil, E.T. (2019). Yerel Yönetimler ve Blok Zincir Teknolojisi: Bir Yönetişim Tasarısı/Stratejisi Önerisi, *Kent Akademisi*, 12 (39), Issue 3, 475-487.

Bhme, R., Christin, N., Edelman, B., Moore, T., (2015). Bitcoin: Economics, Technology, and Governance. *Journal of Economic Perspectives*, 29 (2), 213-238.

Casino, F., Dasaklis, T.K., Patsakis, C., (2019) A Systematic Literature Review of Blockchain-Based Applications: Current Status, Classification and Open Issues. *Telematics and Informatics,* 36, 55-81.

Christidis, K., Devetsikiotis, M., (2016). Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things, *IEEE ACCESS*, 4, 2292-2303.

Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., Kalyanaraman, V., (2016). Blockchain Technology: Beyond Bitcoin. *Applied Innovation*, 2, 6-10.

Dai, J., Vasarhelyi, M.A., (2017). Toward Blockchain-Based Accounting and Assurance. *Journal of Information Systems*, 31 (3), 5-21.

Davidson, S., De Filippi, P., Potts, J., (2018). Blockchains and the Economic Institutions of Capitalism. *Journal of Institutional Economics*, 14 (4), 639-658.

Durğay, Z. ve Karaarslan, E. (2018). Blok Zinciri Teknolojisinin E-Devlet Uygulamalarında Kullanımı: Ön İnceleme. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/322554163 (07.11.2021).

Grover, B.A., Chaudhary, B., Rajput, N.K. and Dukiya, O. (2021). Blockchain and Governance: Theory, Applications and Challenges. *Public Administration Review*. 113–140.

Hughes, L., Dwivedi, Y.K., Mısra, S.K., Rana, N.P., Raghavan, V., Akella, V., (2019). Blockchain Research, Practice and Policy: Applications, Benefits, Limitations, Emerging Research Themes and Research Agenda. International Journal of Information Management, 49, 114-129.

https://blokzincir.bilgem.tubitak.gov.tr/blokzincir.html#:~:text=En%20genel%20ifadeyle%2C%20blokzincir%2C%20merkezi,paralar%C4%B1n%20alt%C4%B1ndaki%20teknoloji%20olarak%20bilinmektedir (24.01.2022).

https://cabim.ulakbim.gov.tr/bibliyometrik-analiz/bibliyometrik-analiz-sikca-sorulan-sorular/#:~:text=Belirli%20bir%20alanda%20belirli%20bir,aras%C4%B1ndaki%20ili%C5%9Fkilerin%20say%C4%B1sal%20olarak%20analizidir (24.01.2022).

Iansıtı, M., Lakhanı, K.R., (2017). The Truth About Blockchain. *Harvard Business Review,* 95 (1), 118-127.

Kavanagh, D., & Ennis, P. J. (2020). Cryptocurrencies and the emergence of blockocracy. *The Information Society*, 36(5), 290–300.

Killmeyer, J., White, M., ve Chew, B., (2017). Will blockchain transform the public sector?, 7, *Deloitte University Press*.

Kokina, J., Mancha, R., Pachamanova, D., (2017). Blockchain: Emergent Industry Adoption and Implications for Accounting. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14 (2), 91-100.

Lnes, S., Ubacht, J., Janssen, M., (2017). Blockchain in Government: Benefits and Implications of Distributed Ledger Technology For Information Sharing. *Government Information Quarterly*, 34 (3), 355-364.

Meijer, D., ve Ubacht, J. (2018). The governance of blockchain systems from an institutional perspective, a matter of trust or control? *ACM International Conference Proceeding Series.*.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Manubot.*

Ølnes, S., Ubacht, J., & Janssen, M. (2017). Blockchain in government: Benefits and implications of distributed ledger technology for information sharing. In Government information quarterly. *Elsevier Ltd*. 34(3), 355–364.

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J., Shen, L., (2019). Blockchain Technology and Its Relationships to Sustainable Supply Chain Management. *International Journal of Production Research,* 57 (7), 2117-2135.

Swan, M., (2015) Blockchain: Blueprint for a New Economy, *O'reilly Media, INC*.

Szabo, N., (1997). Formalizing and Securing Relationships on Public Networks. *First Monday,* 2 (9).

Şat, N. (2019). Blok Zincir (Blockchain)'in Kamu İdaresine Olası Etkileri Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi.* 52(4): 117-147.

Tan, E., Mahula, S. and Crompvoets, J. (2021). Blockchain Governance in the Public Sector: A Conceptual Framework for Public Management. *Government Information Quarterly*. 1-11.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. ve Üstündağ, M.T. (2019). Blokzinciri Teknolojisi Nedir ? Ne Değildir ?: Alanyazın İncelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*. 12(3): 203-217.

Tüfekçi, A. ve Karahan, Ç. (2019). Blok Zincir Teknolojisi ve Kamu Kurumlarınca Verilen Hizmetlerde Blok Zincirin Kullanım Durumu. *Verimlilik Dergisi T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını*. (4), 157-193.

Underwood, S., (2016). Blockchain Beyond Bitcoin. *Communications of The ACM*, 59 (11), 15-17.

Werbach, K. (2018). The blockchain and the new architecture of trust. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Verma, S. ve Sheel, A. (2021). Blockchain for Government Organizations: Past, Present and Future. *JGOSS.*

Wood, G., Ethereum: A Secure Decentralised Generalised Transaction Ledger.

Yermack, D., (2017). Corporate Governance And Blockchains. *Review of Finance*, 21 (1), 7-31.

Z. Zheng, S. Xie, H. Dai, X. Chen, H. Wang, "An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends", Proceedings - 2017 IEEE 6th International Congress on Big Data, BigData Congress 2017, 557–564, 2017.

EK 1. AB Ülkelerinde Blok Zinciri Uygulamaları (Alexopoulos vd., 2021).

Implementation Partners	*Government*	*Application Level*	*BCT Type*	*Technology Readiness*	*Domain*	*Impact type*	*About*
Blockcerts	Malta	National	Public	Pilot	Academic Certificates	Social	Blockcerts[8] is an open standard for creating, issuing, viewing, and verifying blockchain based certificates.
Uport	Switzerland	Municipal	Public	Large Scale Impl.	Identity Management	Social	uPort[9] is a self-sovereign identity system that allows people to own their identity.
R3	United Kingdom	National	Private	Large Scale Impl.	B2B Solutions	Economic	R3[10] is an enterprise software firm developing Corda, a distributed ledger platform designed specifically for financial services.
Guardtime	Estonia	National	Private	Large Scale Impl.	Health	Social	Guardtime[11] is a technology platform called KSI that allows to tackle hard problems in security, supply chain, compliance and networking.
Cambridge Blockchain	Luxembourg	National	Private	Large Scale Impl.	eID	Social	Cambridge Blockchain's [12]distributed architecture resolves the competing challenges of transparency and privacy, leading to stronger regulatory compliance, lower costs and a seamless customer experiences.
Loyyal	Norway	National	Private	Pilot	Loyalty Program	Economic	Loyyal[13] is the universal loyalty and rewards platform, built with blockchain and smart contract technology.

Chroma way	Sweden	National	Private	Proof-of-concept	Land Registry	Environmental, Economic	ChromaWay [14]provides go-to-market solutions for different financial sectors.
Procivis	Switzerland	National	Private	Proof-of-concept	eID	Social	Procivis [15]was founded by a clear mission: to empower individuals everywhere by providing them with trusted and compliant digital identity solutions they can fully own and control.
Disc Holding	United Kingdom	National	Private	Proof-of-concept	Blockchain Provider - payments	Economic	DISC[16] is continuously developing its own proprietary applications in payments, credit and messaging that demonstrate and showcase these attributes and are already generating practical benefits for users.

Implementation Partners	*Government*	*Application Level*	*BCT Type*	*Technology Readiness*	*Domain*	*Impact type*	*About*
Credits[17]	United Kingdom	National	Public	Proof-of-concept	Blockchain Provider	Economic	CREDITS is an open blockchain platform with autonomous smart contracts and the internal cryptocurrency. The platform is designed to create services for blockchain systems using self-executing smart contracts and a public data registry.
Agora Voting // nvotes	Spain	Organisational	Private	Pilot	eVoting	Social	Electronic voting [18]systems based on blockchain around the world
Moni	Finland	National	Public	Large Scale Impl.	Finnish Immigration Service	Economic	MONI's[19] technology uses one of a number of public blockchains as the means of transferring value—but in a way that to the users seems like using a debit card.
e-Law	Estonia	National	Private	Large Scale Impl.	Legislation	Social	The e-Law system [20]is an online database for the Estonian Ministry of Justice that allows the public to read every draft law submitted, using blockchain technology
City Of Vienna (CoV)	Austria	Municipal	Private	Proof-of-concept	Allowance - Admin process	Economic	Employees of the City of Vienna [21](CoV) receive food tokens in their digital wallets instead of paper food vouche for each working day. These can be redeemed at contract locations that transfer the token to the CoV to receive the value.

City of Zug	Switzerland	Organisational	Public	Pilot	e-Voting - Admin process	Social	The Swiss city launched an e-voting pilot platform built on a blockchain as part of the city's efforts to embrace the technology. The voting process took place between June 25 and July 1, and stored both polling information and residents' IDs on the system.
Valls City Council	Spain	Municipal	Public	Large Scale Impl.	Files Management - Admin process	Social	Open data portal [22]in which the different data sets and resources are published both in the web portal and in a distributed network based on IPFS (data persistence). At the same time data is accountable by logging all changes on a distributed, immutable database (Ethereum)Improve citizen participation. Reinforce commitment with citizens. Security and resilience
City of the Hague	Netherlands	Municipal	Public	Pilot	Subsidy - Admin process	Environmental	Develop[23] a significantly improved (and highly automated) regulation for subsidies on electric vehicles.

Implementation Partners	*Government*	*Application Level*	*BCT Type*	*Technology Readiness*	*Domain*	*Impact type*	*About*
Belfius Bank & Insurance	Belgium	National	Private	Large Scale Impl.	Allowance/ subsidy - public service	Economic, Environmental	Rewarding[24] children who go to school by foot/bike with tokens that are usable at the local fair or shops. Collaboration between local governement, school and Belfius Bank.Create a safer school environment Guide children over the safest roads to school.
BAR Organization Gemeente Barendrecht Gemeente Albrandswaard Gemeente Ridderkerk	Netherlands	Organisational	Public	Pilot	Licensing – public service	Economic	The municipalitie[25]s of Barendrecht, Albrandswaard and Ridderkerk's BAR Organization looked into ways in which they could apply blockchain to various permitting processes such as street parties. The BAR organization looked at small-scale events where someone applies for a license for a street party.
Digipolis Antwerpen	Belgium	Municipal	Private	Large Scale Impl.	Personal data management	Social	This ACPaaS [26]Privacy engine uses blockchain technology. It's an innovative concept, whereby the engine functions as a gateway or middleware and subsequently protects all privacy-sensitive services and data.

Municipality of Groningen	Netherlands	Municipal	Public	Large Scale Impl.	Allowance/ subsidy - public	Social	Stadjerspas[27] is a fully operable service which uses blockchain infrastructure to provide discounted services to low-income citizens of the Municipality of Groningen. Promotion of inclusivity in the city via a voucher system started in 1994. Up until 2013 vouchers were completely paper-based.
Gemeente Utrecht	Netherlands	Municipal	Private	Pilot	Waste mangement	Economic, Environmental	The city of Utrecht [28]is piloting blockchain for 'waste processing'. The city believes apparent that organization of the waste processing in the blockchain could bring many benefits. Specifically, the way in which waste weight per empty container is registered. In the pilot, the waste weight data is linked to that of the transporters, intermediaries and final processors, and organized via the blockchain. All these parties keep their own administration.
Regione Lombardia	Italy	Regional	Public	Pilot	Allowance/ subsidy - payments	Social	A public service[29], using blockchain technologies, which offers families from deprived backgrounds free access to childcare for children up to the age of 3.

Implementation Partners	*Government*	*Application Level*	*BCT Type*	*Technology Readiness*	*Domain*	*Impact type*	*About*
Gemeente Zuidhorn	Netherland	Municipal	Private	Pilot	Allowance/ subsidy - payments	Social	The Child Package [30]is a budget for children of parents with a minimum income. In the municipality of Zuidhorn about 150 children are eligible for the program. This money is used by the municipality for disadvantaged children, giving them the opportunity to participate in social activities, in sports and cultural activities at school. The municipality carries out this national assignment with local entrepreneurs and associations.
Ville de Lyon	France	Municipal	Private	Large Scale Impl.	Allowance/ subsidy - payments	Social	The calculation [31]of the municipal family quotient is used to obtain reductions on the price of school canteen meals in public or private schools, on the prices of Divertisport activities, Lyon Wednesdays, Friday afternoons and transplanted classes. It is determined based on income and family composition.
ANSA	Italy	Organisational	Public	Large Scale Impl.	Fake news	Social	ANSA's[32] objective is to strengthen bonds of trust between its organization and its readers and customers, using blockchain technology that shows the source of news. The new ANSA solution is based on EY OpsChain Traceability technology, characterized by public transactions recorded on the Ethereum blockchain.

MIKTA ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ÇEVRESEL KUZNETS HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ

TESTING THE ENVIRONMENTAL KUZNETS HYPOTHESIS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION IN MIKTA COUNTRIES

Müge MANGA
Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

ÖZET
Çevresel bozulma göstergelerinin başında karbon emisyonu gelmektedir. Mevcut literatüre göre sanayileşme ve kalkınmaya bağlı olarak belirli bir aşamadan sonra çevresel bozulmaların azalması beklenmektedir. Bu durum Çevresel Kuznets Hipotezi olarak ele ifade edilmektedir. Ülkelerin çevresel bozulmalarını etkileyen birçok faktör konusudur. Küreselleşme ve beşeri sermaye seviyesi bu faktörlerin en önemlilerindendir. Mevcut çalışmada, 2002- 2018 döneminde MIKTA (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avusturalya) ülkeleri için Çevresel Kuznets Hipotezinin test edilmesi amaçlanmaktadır. MIKTA ülkelerinin seçilmesinin en temel sebebi, bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve enerji alanlarında önceliklerinin söz konu olmasıdır. Karbon emisyonunun küreselleşme ve beşeri sermaye endeksinden ne ölçüde etkilendiği ampirik testler ile analiz edilmektedir. Elde edilen Panel ARDL (Autoregressive Distributed Lag Model) yöntemi sonuçlarına göre, Çevresel Kuznets Hipotezi bahsigeçen ülkelerde geçerli değildir. Bu sonuç, bu ülkelerde henüz çevresel kirliliğin azalmasını sağlayacak bir büyüme trendinin sağlanamadığını göstermektedir. Ayrıca beşeri sermayedeki iyileşme; karbon emisyonunu azaltırken, küreselleşme artırmaktadır.
Anahtar Kelimeler: MIKTA Ülkeleri, Çevresel Kuznets Hipotezi, Küreselleşme

ABSTRACT
Carbon emission is one of the environmental degradation indicators. According to the existing literature, it is expected that environmental degradation will decrease after a certain stage, depending on industrialization and development levels. This is referred to as the Environmental Kuznets Hypothesis. There are many factors that affect the environmental degradation of countries. Globalization and the level of human capital are the most important of these factors. In this study it is aimed to test the Environmental Kuznets Hypothesis for MIKTA (Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey, and Australia) over the period 2002-2018. The main reason for choosing MIKTA countries is that these countries have priorities in sustainable development and energy. The extent to which carbon emissions are affected by globalization and human capital index are analyzed by empirical tests. According to the results of the Panel ARDL (Autoregressive Distributed Lag Model) method, the Environmental Kuznets Hypothesis is not valid in these countries. This result shows that a growing trend to reduce environmental pollution has not yet been achieved in these countries. In addition, improvement in human capital reduces carbon emissions while globalization increases it.
Keywords: MIKTA Countries, Environmental Kuznets Hypothesis, Globalization

Giriş

İklim değişikliği olgusu, uzun bir akademik tartışma geçmişine sahip olmasına rağmen esas olarak 1990'ların başından itibaren yoğunluk kazanmıştır. Bu tarihten itibaren ekonomik büyüme ve enerji tüketimi ilişkisi yoğun biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Ülkelerin büyüme sürecinde ihtiyaç duyduğu enerji tüketiminin giderek artmasıyla çevre tahribatının önemli boyutlara varması, küresel ekonominin en önemli konularından birisi olmuştur (Leal ve Marques, 2020: 37). Ekonomik büyüme sürecinde ülkelerin birincil enerji kullanımı, karbon emisyonu ve diğer sera gazı emisyonu artışını kaçınılmaz hale getirmektedir. Emisyonlarda yaşanan artışların küresel ısınmaya yol açması ekonomik sistemi ciddi bir biçimde etkilemektedir. Dolayısıyla ekonomik büyümenin çevresel tahribatı artırmadan gerçekleşip gerçekleşmeyeceği önem kazanmaktadır (Anser vd., 2021: 51106).

Bu çerçevede ekonomik büyümenin çevre üzerindeki etkisi Çevresel Kuznets Eğrisi (Environmental Kuznets Curve-EKC) hipotezi çerçevesinde incelenmektedir. EKC, ekonomik büyümenin ilk aşamalarında çevresel tahribatı artırdığını, büyümenin belirli aşamalarından sonra ise çevresel tahribatın azalmaya başladığını ifade etmektedir (Murshed ve Dao, 2020). Özellikle fosil yakıta dayalı enerji tüketimi ve ekonomik gelişme, çevresel bozulmayı etkileyen en önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır (Yilanci ve Pata, 2020: 32684).

Bunun yanında çevresel tahribatın belirleyicisi olarak öne çıkan bir diğer husus, küreselleşmedir. Küreselleşme mal, hizmet ve bireylerin ülkeler arasındaki dolaşımını artırdığı gibi Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) kanalıyla üretimin bir bölgeden başka bir bölgeye kaymasına neden olmaktadır. Bu nedenle uluslararası entegrasyonun artması sebebiyle ortaya çıkan çevresel bozulmalar toplum üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır (Jahanger, 2021). Uluslararası ticaretin gelişimiyle birlikte üretim faaliyetlerinin kapsamının gelişimi, daha fazla çevresel tahribata yol açmaktadır (ölçek etkisi). Buna ilave olarak bileşim etkisine göre ülkelerin çevresel düzenlemelerinin kalitesi, uzmanlaştıkları sektörler üzerinde belirleyici role sahiptir. Küreselleşmenin yol açtığı serbestleşme ile beraber daha zayıf çevresel düzenlemelere sahip ülkeler, gelişmiş ülkelerden kirliliğin transfer edilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla katı çevresel düzenlemelere sahip gelişmiş ülkeler, daha zayıf çevresel standartların olduğu ülkelere yatırımlarını kaydırdıkça çevresel bozulma artmaktadır (Ulucak vd., 2020). Bu çerçevede küreselleşmenin artan uluslararası ekonomik faaliyetler nedeniyle çevresel bozulma üzerindeki etkisi belirginleşmektedir.

Bu çalışmada MIKTA ülkeleri için küreselleme çerçevesinde Çevresel Kuznets Hipotezinin test edilmesi hedeflenmektedir. Araştırılmak istenen ülke grubu olarak MIKTA ülkelerinin seçilmesinde bu ülkelerin birlik kurma hususundaki amaçları etkili olmuştur. MIKTA ülkelerinin ortak paydada buluşmalarındaki temel hedef, ekonomik, sosyal, ve kültürel alanda etkileşimi sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle küresel bir bölge ekonomisi yaratmaktır (Karagöl, 2014). Ayrıca MIKTA ülke grubu üzerine yapılan çalışmaların azınlıkta olması dolayısıyla çalışmanın mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde MIKTA ülkeleri hakkında genel bilgiler verilip, küreselleşme çerçevesinde Çevresel Kuznets hipotezi ve beşeri sermaye ile çevre kirliliği arasındaki ilişki ele alınmaktadır. İkinci bölümde ilgili hipotez ve değişkenler üzerine literatür özeti verilirken, üçüncü kısmında ampirik analiz uygulamasındaki veri, yöntem, model verilip bulgular ifade edilmektedir. Son olarak çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmında ampirik analiz bulguları yorumlanırken, politik önerilerden bulunulmaktadır.

1. Literatür Özeti

Mevcut literatürde, küreselleşme ekseninde Çevresel Kuznets Hipotezinin sınanması ve beşeri sermayedeki gelişmenin çevre kirliliği üzerindeki etkisini test etmeye yönelik olan birçok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan Shahbaz vd. (2013)'te 1970-2010 dönemindeki Türkiye ekonomisi için küreselleşmenin çevre kirliliğini arttırdığı ve çevresel Kuznets hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suki vd. (2020) çalışmasında 1970-2018 dönemi için Malezya'daki Çevresel Kuznets hipotezinin geçerliliği küreselleşme çerçevesinde ele alınmaktadır. Edilen bulgulara göre, genel küreselleşme ve ekonomik küreselleşme uzun vadede çevresel bozulmayı artırken, siyasi ve sosyal

küreselleşme çevresel bozulma seviyesini azaltmaktadır. Ayrıca QARDL sonuçları Malezya ekonomisinde Çevresel Kuznets Hipotezinin varlığını desteklemektedir. Shahbaz vd. (2016) çalışmasında 19 Afrika ülkesinde küreselleşme sonucunda karbon emisyonunun arttığını ve seçilen ülkelerden Afrika, Cezayir, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Fas, Tunus ve Zambiya'da Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aslam vd. 2021 çalışmasında Malezya ekonomisi için 1971-2016 dönemindeki kürselleşme endeksinin çevresel kirliliğini arttırdığı ve bu dönemde Çevresel Kuznets hipotezinin desteklendiği bulgusu elde edilmiştir. Akadiri vd. (2019)'da 1995-2014 dönemi için seçilmiş turizm ülkeleri için küreselleşmenin etkisi de gözetilerek çevresel Kuznets Hipotezinin etkisi test edilmektedir. Yapılan ampirik analiz sonucunda küreselleşme karbon emisyonu üzerinde pozitif bir etki yaratırken, bu ülkeler için Çevresel Kuznets hipotezinin etkili olmadığı görülmektedir. Khan ve Ullah (2019)'da 1975-2014 yılları arasında Pakistan'da sosyal, politik ve ekonomik küreselleşmenin karbon emisyonunu arttırdığı, Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerli olduğu görülmüştür. Rahman vd. (2021) çalışmasında uygulanan DOLS ve FMOLS yöntemleri ile 1989-2019 dönemindeki BRICS ülkelerinde küreselleşmenin karbon emisyonunu azalttığı ve Çevresel Kuznets hipotezinin geçerli olmadığı tahmin edilmiştir.

Lin vd. (2021) çalışmasında 2003-2017 dönemindeki 30 Çin yerleşim yerindeki inovatif beşeri sermayedeki artışın karbon emisyonunu azalttığı ve Çevresel Kuznets hipotezinin geçerli olduğu tahmin edilmiştir. Zhang vd. (2021) çalışmasında 1985-2018 döneminde Pakistan'da beşeri sermaye endeksinin karbon emisyonunu azalttığı ve Çevresel Kuznets hipotezinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Pata ve Çağlar (2021) çalışmasında 1980-2016 döneminde Çin'de Çevresel Kuznets hipotezinin geçerli olmadığı, küreselleşmenin karbon emisyonunu arttırdığı, beşeri sermayenin ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Onifade vd. (2021) çalışmasında, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Meksika, Endonezya ve Türkiye'deki 1990-2016 dönemi için çevre kirliliği, beşeri sermaye ve küreselleşme arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Yapılan AMG katsayı tahmincisi bulgularına göre küreselleşme ve beşeri sermaye karbon emisyonunu azaltmaktadır. Jahanger (2021)'de 78 gelişmekte olan ülke için 1990-2016 dönemindeki politik küreselleşme ve beşeri sermaye karbon emisyonunu azaltırken, Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Lagnel vd. (2021) çalışmasında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu üyesi ülkeler için AMG testi yardımıyla ekolojik ayak izi üzerindeki beşeri sermayenin etkisi analiz edilmektedir. Yapılan ampirik analiz sonucunda beşeri sermaye endeksindeki gelişme çevresel kirliliği azaltmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, küreselleşmenin çevre üzerindeki etkisi değişiklik gösterirken, beşeri sermayenin genel olarak çevre kirliliği üzerinde negatif yönde bir etkisi söz konusudur. Yapılan ampirik analiz bulgularına göre ise, Çevresel Kuznets hipotezinin geçerliliği ise ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

2. Veri, Model, Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada, 2002-2018 dönemindeki MIKTA (Meksika, Endonezya, Kore Türkiye ve Avusturalya) ülkeleri için küreselleşmenin çevre üzerindeki etkisinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca yapılan ampirik analiz ile birlikte bu ülkelerdeki Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerliliğinin de test edilmesi amaçlanmaktadır. Küreselleşmenin çevre üzerindeki etkisinin test edilmesi amacıyla kurulan modelde, bağımlı değişken olarak kişi başına düşen (metrik ton) karbon emisyonu, bağımlı değişkenler olarak kürselleşme endeksi, kişi başına düşen GSYİH, kişi başına GSYİH'nin karesi ve kontrol değişkeni olarak modele dahil edilen çevresel kirlilik ile arasında negatif yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğu beşeri sermaye endeksi yer almaktadır.Fonksiyonel olarak kurulan model;

$(CO_{2it}) = f(GLOB_{it}, GDP_{it}, GDP_{it}^2, HC_{it})$ şeklinde oluşturulmuştur.

Modelin logaritmik formu ise,

$$LnCO_{2it} = \beta_0 + \beta_1 lnGLOB_{it} + \beta_2 lnGDP_{it} + \beta_3\, lnGDP_{it}^2 + \beta_4 lnHC_{it} + u_{it} \quad (1)$$

ile ifade edilebilir. (1) nolu denklemde yer alan $LnCO_2$, çevresel kirliliği temsilen kullanılan parametreyi, $lnGLOB$, kürselleşme endeksini, $lnGDP$, ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan göstergeyi, $LnGDP^2$ ve $LnHC$ ise sırasıyla; ekonomik büyümenin karesini ve beşeri sermaye endeksini temsil etmektedir.

Ekonomik büyüme ve karbon emisyonu göstergeleri Dünya Bankası, küreselleşme endeksi Gygli vd. (2019) çalışmasından, beşeri sermaye endeksi ise Feenstra vd. (2015) çalışmasından elde edilmiştir. Yapılan analizin ilk kısmında panel grubunu oluşturan kesitler arasında yatay kesit bağımlılığının sınanması gerekmektedir. Bu çerçevede, kurulan modelin yatay kesit bağımlılığında Pesaran (2004), Friedman (1937) ve Frees (1995) testlerden faydalanılmaktadır. Tablo 1'de uygulanan yatay kesit testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 1: Yatay Kesit Testi Bulguları

	Pesaran (2004)	**Friedman (1937)**	**Frees (1995)**
Model	-1. 620	6.227	0.748

Elde edilen yatay kesit testi bulguları, belirlenen modeli oluşturan kesitler arasında bağımlılık olmadığını ifade edilmektedir. Bu sebeple mevcut seriler için birinci nesil panel birim kök testlerinden LLC (Levin-Lin ve Chu) testinden faydalanılmaktadır. LLC testi bulguları tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Birim Kök Testi Bulguları

	LLC		
	Düzey	***Fark***	***Bulgu***
Değişkenler	***Trendli***	***Trendli***	
$LnCO_2$	-0.12117 (0.4518)	-4.428 (0.000)	I(1)
LnGLOB	-3.810 (0.001)	-	I(0)
LnGDP	-2.336 (0.009)	-	I(0)
$LnGDP^2$	-1.874 (0.035)	-	I(0)
LnHC	3.131 (0.999)	-4.498 (0.000)	I(1)

Yapılan LLC birim kök testi sonucunda, serilerin farklı seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, $LnCO_2$ ve LnHC değişkenleri düzeyde birim kök içerirken farkı alınarak birinci seviyede durağan hale gelişmiştir. Modelde yer alan diğer değişkenlerden LnGLOB, LnGDP ve $LnGDP^2$ değişkenleri ise düzeyde durağanlık göstermektedir.

Değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişki katsayısının tahmin edilmesi amacıyla farklı seviyede durağanlık gösteren seriler ile yapılan Panel ARDL testi kullanılmıştır. Panel ARDL testi, Pesaran vd. (1999) tarafından geliştirilen, PMG (Pooled Mean Group) ve MG (Mean Group) tahmincileri olan bir yöntemdir. Bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağı ve seçileceğine ise Hausman testine bağlı olarak karar verilmektedir. Uygulanan Panel ARDL/PMG testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Panel ARDL Testi Sonuçları

Değişkenler	**Katsayı**	**t-istatistiği**	**Olasılık**
Uzun Dönem			
LnGLOB	1.0922	2.6969	0.0112
LnGDP	-12.420	-2.5598	0.0156
$LnGDP^2$	24.509	3.3139	0.0023
LnHC	-5.607	-5.4600	0.0000
ECM_{t-1}	-0.261		0.0048
Kısa Dönem			
ΔLnGLOB	-0.0107	-3.5863	0.9859
ΔLnGDP	-1731.40	-1.0933	0.2827
ΔLnGDP2	751.824	1.1092	0.0734
ΔLnHC	8.572	-1.3589	0.5323
Hausman Testi	2.17	**Hausman Olasılık**	O.538

Panel ARDL tahmincilerinden hangilerinin kullanılacağını gösteren Hausman testinin olasılık değerinin %5'ten büyük olması dolayısıyla Panel ARDL/PMG testi bulguları dikkate alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, MIKTA ülkelerinde karbon emisyonu küreselleşme tarafından pozitif yönde etkilenirken, beşeri sermaye endeksi tarafından azalmaktadır. Ayrıca bahsigeçen ülkelerde Çevresel Kuznets Hipotezi geçerli değildir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Yapılan çalışmada, MIKTA ülkelerindeki 2002-2018 dönemi için küreselleşmenin dışa açılma üzerindeki etkisi ve basigeçen ülkeler için Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerliliğinin tespit edilmesine odaklanılmaktadır. Bu amaçla kurulan modelde bağımlı değişken olarak küreselleşme endeksi, kişi başına düşen GSYİH ve kişi başına düşen GSYİH'nin karesi değişkenleri yer almaktadır. Ayrıca karbon emisyonunu etkileyen önemli bir değişken olan beşeri sermaye endeki de kontrol değişkeni olarak modele dahil edilmiştir. Aralarında yatay kesit bağımlılığının söz konusu olmadığı seriler için uygulanan birinci nesil panel birim kök testlerinden LLC testi sonucunda serilerin farklı seviyede durağanlık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede değişkenler arasındaki uzun önemli ilişkinin katsayı tahmininde farklı seviyede durağanlık gösteren seriler için uygulanan Panel ARDL/PMG testinden faydalanılmıştır. Yapılan ampirik test sonucunda MIKTA ülkeleri için Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerli olmadığını,küreselleşmenin çevresel kirliliğin göstergesi olan karbon emisyonunu arttırdığını, ayrıca beşeri sermayedeki gelişmelerin karbon emisyonunu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, seçilmiş ülke grubu için Çevresel Kuznets Hipotezinin geçerli olmaması, sanayileşme düzeyinin henüz çevresel duyarlılığı dikkate alacak boyutta gerçekleşmediğini göstermektedir. Ayrıca küreselleşmenin çevre kirliliğini arttırması bu ülkelerin entegrasyon süreçlerinde çevresel kaliteyi gözardı ettiklerinin bir göstergesi olabilir. Bu çerçevede bahsigeçen ülkelerdeki sürdürülebilir kalkınmanın uzun vadeli bir boyutta devamlılığının sağlanması adına toplumsal boyutta çevresel duyarlılığın artması gerektiği ifade edilebilir. Ayrıca çevresel kirliliğin azaltılması hususunda beşeri sermaye düzeyinin gelişmesine odaklı faaliyetlerinde önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akadiri, S. S., Lasisi, T. T., Uzuner, G., & Akadiri, A. C. (2019). Examining the impact of globalization in the environmental Kuznets curve hypothesis: the case of tourist destination states. Environmental Science and Pollution Research, 26(12), 12605-12615.

Anser, M. K., Usman, M., Godil, D. I., Shabbir, M. S., Sharif, A., Tabash, M. I., & Lopez, L. B. (2021). Does globalization affect the green economy and environment? The relationship between energy consumption, carbon dioxide emissions, and economic growth. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(37), 51105-51118. https://doi.org/10.1007/s11356-021-14243-4

Aslam, B., Hu, J., Hafeez, M., Ma, D., AlGarni, T. S., Saeed, M., ... & Hussain, S. (2021). Applying environmental Kuznets curve framework to assess the nexus of industry, globalization, and CO2 emission. Environmental Technology & Innovation, 21, 101377.

Dünya Bankası (2022), Dünya Bankası Göstergeleri, https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (erişim Tarihi, 24.01.2022).

Feenstra, Robert C., Robert Inklaar and Marcel P. Timmer (2015), "The Next Generation of the Penn World Table" American Economic Review, 105(10), 3150-3182, available for download at www.ggdc.net/pwt

Frees, E. W. (1995). Assessing cross-sectional correlation in panel data. Journal of econometrics, 69(2), 393-414.

Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. Journal of the american statistical association, 32(200), 675-701.

Gygli, Savina, Florian Haelg, Niklas Potrafke and Jan-Egbert Sturm (2019): The KOF Globalisation Index – Revisited, Review of International Organizations, 14(3), 543-574 https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2call_made.

Jahanger, A. (2021). Impact of globalization on CO2 emissions based on EKC hypothesis in developing world: the moderating role of human capital. Environmental Science and Pollution Research, 1-21.

Karagöl, E. T. (2014). Kıtalar Arası Ekonomik İşbirliği: MIKTA, SETA Perspektif, 62, s. 1-6

Khan, D., & Ullah, A. (2019). Testing the relationship between globalization and carbon dioxide emissions in Pakistan: does environmental Kuznets curve exist?. Environmental Science and Pollution Research, 26(15), 15194-15208.

Langnel, Z., Amegavi, G. B., Donkor, P., & Mensah, J. K. (2021). Income inequality, human capital, natural resource abundance, and ecological footprint in ECOWAS member countries. Resources Policy, 74, 102255.

Leal, P. H., & Marques, A. C. (2020). Rediscovering the EKC hypothesis for the 20 highest CO2 emitters among OECD countries by level of globalization. International Economics, 164, 36–47. https://doi.org/10.1016/j.inteco.2020.07.001

Lin, X., Zhao, Y., Ahmad, M., Ahmed, Z., Rjoub, H., & Adebayo, T. S. (2021). Linking innovative human capital, economic growth, and CO2 emissions: an empirical study based on Chinese provincial panel data. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(16), 8503.

Murshed, M. & Dao, N. T. T. (2020). Revisiting the CO2 emission-induced EKC hypothesis in South Asia: the role of Export Quality Improvement. GeoJournal. https://doi.org/10.1007/s10708-020-10270-9(0123456789

Onifade, S. T., Gyamfi, B. A., Haouas, I., & Bekun, F. V. (2021). Re-examining the roles of economic globalization and natural resources consequences on environmental degradation in E7 economies: are human capital and urbanization essential components?. Resources Policy, 74, 102435.

Pata, U. K., & Caglar, A. E. (2021). Investigating the EKC hypothesis with renewable energy consumption, human capital, globalization and trade openness for China: evidence from augmented ARDL approach with a structural break. Energy, 216, 119220.

Pesaran , M.H. (2004) General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels , IZA discussion paper No. 1240

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. Journal of the American statistical Association, 94(446), 621-634.

Rahman, M. M., Nepal, R., & Alam, K. (2021). Impacts of human capital, exports, economic growth and energy consumption on CO2 emissions of a cross-sectionally dependent panel: Evidence from the newly industrialized countries (NICs). Environmental Science & Policy, 121, 24-36.

Shahbaz, M., Ozturk, I., Afza, T., & Ali, A. (2013). Revisiting the environmental Kuznets curve in a global economy. Renewable and sustainable energy reviews, 25, 494-502.

Shahbaz, M., Solarin, S. A., & Ozturk, I. (2016). Environmental Kuznets curve hypothesis and the role of globalization in selected African countries. Ecological Indicators, 67, 623-636.

Suki, N. M., Sharif, A., Afshan, S., & Suki, N. M. (2020). Revisiting the Environmental Kuznets Curve in Malaysia: The role of globalization in sustainable environment. Journal of Cleaner Production, 264, 121669.

Ulucak, Z. Ş., İlkay, S. Ç., Özcan, B., & Gedikli, A. (2020). Financial globalization and environmental degradation nexus: evidence from emerging economies. *Resources Policy*, *67*, 101698. https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101698

Yilanci, V., & Pata, U. K. (2020). Investigating the EKC hypothesis for China: the role of economic complexity on ecological footprint. *Environmental Science and Pollution Research*, *27*(26), 32683-32694. https://doi.org/10.1007/s11356-020-09434-4

Zhang, L., Godil, D. I., Bibi, M., Khan, M. K., Sarwat, S., & Anser, M. K. (2021). Caring for the environment: how human capital, natural resources, and economic growth interact with environmental degradation in Pakistan? A dynamic ARDL approach. Science of The Total Environment, 774, 145553.

GELİR EŞİTSİZLİĞİ, DOĞAL KAYNAK ZENGİNLİĞİ, KAYIT DIŞI EKONOMİ ve BEŞERİ SERMAYE ARASINDAKİ İLİŞKİ: RUSYA ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME INEQUALITY, NATURAL RESOURCES ABUNDANCE, INFORMAL ECONOMY AND HUMAN CAPITAL : THE CASE OF RUSSIA

Müge MANGA
Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

ÖZET
Doğal kaynak bolluğu ve kayıt dışı ekonomide söz konusu olan dalgalanmalar doğrudan ve dolaylı olarak gelir eşitsizliği üzerinde etki yaratan dinamiklerdir. Rusya'da doğal kaynak zenginliği ve sahip olduğu kayıt dışı ekonomi oranı dikkat çeken bir ülkedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada, Rusya'daki 1990-2019 dönemi için doğal kaynak bağımlılığı, kayıt dışı ekonomi ve beşerî sermaye endeksinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin test edilmesine odaklanılmaktadır. Değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi katsayısının tahmin edilmesi amacıyla FMOLS (Modifiye Edilmiş Sıradan En Küçük Kareler Yöntem), DOLS (Dinamik Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi) ve CCR (Dinamik Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi) yöntemleri kullanılmıştır. Kurulan modelde gelir eşitsizliği parametresi bağımlı değişken, doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermeye endeksi ise açıklayıcı değişken olarak yer almaktadır. Ayrıca kontrol değişkeni olarak modele ekonomik büyüme göstergesi dahil edilmiştir. Elde edilen katsayı tahmincisi bulgularına göre, ekonomik büyüme ve beşeri sermayedeki pozitif yönlü gelişmeler gelir eşitsizliğini azaltırken, kayıt dışı ekonomi ve doğal kaynak bağımlılığındaki artışlar gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynak Bolluğu, Kayıtdışı Ekonomi, Gelir Eşitsizliği

ABSTRACT
The abundance of natural resources and the fluctuations in the informal economy are the dynamics that directly and indirectly affect income inequality. Russia is a country that is rich in natural resources and attracts attention with its informal economy. In this context, the study focuses on testing the effect of natural resource dependence, informal economy and human capital index on income inequality for the period 1990-2019 in Russia. FMOLS (Modified Ordinary Least Squares Method), DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares Method) and CCR (Dynamic Ordinary Least Squares Method) methods were used to estimate the long-term cointegration relationship coefficient between the variables. In the established model, while the income inequality parameter is the dependent variable, the indicators representing the abundance of natural resources, the informal economy and the human capital index are included as explanatory variables, while the economic growth indicator is included in the model as a control variable. According to the coefficient estimator findings, while positive developments in economic growth and human capital reduce income inequality, increases in informal economy and natural resource dependency increase income inequality.
Keywords: Abundance of Natural Resources, Informal Economy, Income Inequality

Giriş

Gelir eşitsizliğinin belirleyicilerine yönelik literatür incelendiğinde birçok faktörün önemli olduğu görülmektedir. Özellikle parasal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ele alan geniş bir araştırma grubu söz konusudur. Son zamanlarda ise gelir eşitsizliğinin etkisinin araştırıldığı genel çerçeve doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermayedir.

Teorik çerçevede doğal kaynak zengini olan ülkelerin, göreceli olarak daha az doğal kaynağa sahip ülkelere göre daha başarılı ekonomik performansa ulaşmaları öngörülmektedir. Çünkü doğal kaynaklardan elde edilecek parasal kaynakların fiziki ve beşeri sermaye yatırımların gerçekleştirilmesini sağlayarak büyümeyi arttıracağı varsayılmaktadır. Fakat iki değişken arasındaki ilişki paradoksal açısından ele alındığında doğal kaynak rezervine daha çok sahip olan ülkelerin yüksek gelir eşitsizliğine maruz kalmaları söz konusu olabilmektedir (Anyanwu vd., 2021). Doğal kaynak bolluğunun eşitsizliği artırdığı mekanizmalar incelendiğinde birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Doğal kaynak sektörüne yönelik erişimin kısıtlandığı durumlarda, doğal kaynakların çıkarılması belirli grupların eline geçebilmektedir. Dolayısıyla doğal kaynak sektörüne girişte yaşanan kısıtlamalar, rant elde edilmesini engellemektedir. Bu sektöre girişi engelleyen sebeplerden birincisi, doğal kaynak sektörüne giriş için sadece belirli kişilere veya gruplara izin verilmesidir. Diğer bir neden ise doğal kaynak sektöründe yapılması gereken yatırımların yüksek maliyetler gerektirdiğinden ekonomideki çoğu girişimcilik faaliyetlerinin buraya yönelik yatırımlar yapmaktan dışlanmasıdır (Carmignani, 2013: 414).

Doğal kaynak bolluğunun gelir eşitsizliği üzerinde yarattığı etkilerle birlikte kayıt dışı sektörler ile eşitsizlik arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Neoliberal politikaların genişlemesiyle istihdam yapılarında ve iş türlerinde meydana gelen dönüşüm, kayıt dışı sektörlerin artmasına yol açmıştır. Arz kanadında kırsal kesimden kentlere yönelik göçün artmasıyla kayıt dışı istihdamı teşvik eden büyük bir işsiz kesimin yaratılması yer almaktadır. Talep tarafında ise işgücü maliyetlerini düşürmek amacıyla kayıt dışı sektörlerde istihdam edilebilecek işgücünün doğması yer almaktadır (Elveren ve Özgür, 2016: 296). Diğer taraftan ekonomide zengin ve yoksul kesim arasındaki refah açığı da kayıt dışı ekonomiye yönelmenin nedenlerinden biridir. Gelişmiş teknolojilerin kullanıldığı, bu nedenle daha yüksek verimlilik ve kârla çalışan firmaların kayıtlı sektörlerde devlete ödenmesi gereken verginin ve diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesinin savunduğu ileri sürülmektedir. Bu açıdan ele alındığında yeterli refah seviyesine sahip olan firmaların yasal ekonomik yükümlülükleri yerine getirmeye daha çok meyilli oldukları kabul edilmektedir. Örneğin finansal piyasalardan kredi sağlamada sorunlar yaşayan kesim, vergilerden ve yasal düzenlemelerden kaçınarak düşük verimli olan kayıt dışı sektörlere yönelmektedir (Gutiérrez-Romero, 2021: 2).

Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kısa ve uzun vadede belirleyicisi olarak bireyler arasındaki eşitsizlik ile kayıtlı sektöre katılma imkânı olan ve olmayanlar arasındaki servet açığını ön plana çıkarmaktadır. Kayıtlı sektöre katılma yönünde teşvikler sağlayacak maliyetlerin (örneğin vergiler) düşük olması, hem zengin hem de yoksul kesimin kayıt dışı ekonomiye yönelmesini engelleyecektir (Gutiérrez-Romero, 2021: 2).

Son dönemlerde yapılan çalışmalarda, gelir eşitsizliğinin bir diğer önemli belirleyicisi olarak beşeri sermaye öne çıkmaktadır. İşgücünün eğitim yoluyla kazandığı beceriler olarak nitelendirilen beşeri sermaye, yaşam boyu elde edilecek geliri etkilemektedir. Dolayısıyla politika yapıcıların günümüzde gelir eşitsizliğinin azaltılmasında eğitime daha fazla kaynak ayırmaları tesadüfi değildir (Lee ve Lee, 2018: 555).

Bu çalışmanın amacı, Rusya için 1990-2019 dönemindeki doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermayenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini tespit etmektir. Doğal kaynak zengini bir ülke olan Rusya, özellikle geçiş döneminde yaşadığı ekonomik ve toplumsal değişimler ile birlikte kayıt dışı ekonomi faaliyetlerine önemli ölçüde ev sahipliği yapmış olan bir ekonomidir. Bu sebeple mevcut çalışmada araştırılmak istenen ülke olarak Rusya belirlenmiştir. Mevcut çalışmanın ilk bölümünde gelir dağılımını etkileyen faktörler olarak kayıt dışı ekonomi, doğal kaynak bolluğu ve beşeri sermayenin gelir eşitsizliği ile olan ilişkisinin teorik çerçevesi ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilgili değişkenler

arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların literatür özetlerine yer verilmektedir.Üçüncü bölümde yapılan ampirik analizin veri, yöntem, model ve bulgular kısmı verilip, sonuç kısmında elde edilen bulgular çerçevesinde genel değerlendirmeler yapılmaktadır.

1. Literatür Özeti

Ekonomik kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan gelirin adaletli dağılımı hususu kayıt dışı ekonomi, doğal kaynak bolluğu ve beşeri sermaye düzeyindeki değişimler gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Alvarado vd. (2021) çalışmasında, 75 ülke için 1990-2016 dönemindeki gelir eşitsizliğinin, kayıt dışı ekonomi, doğal kaynak bolluğu ve beşeri sermaye endeksi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, doğal kaynak bağımlılığı ve kayıt dışı ekonomideki artış yüksek gelir eşitsizliğinin sebebi olmakla birlikte, beşeri sermaye endeksindeki değişimin ülke özelinde yarattığı etki farklılık göstermiştir. Elveren ve Özgür (2016) çalışmasında Türkiye için 1963-2008 dönemindeki kayıt dışı ekonomi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Elde dilen bulgulara göre, gelir eşitsizliği ve dış ticaret rekabet gücünün artması kayıt dışı sektörün genişlemesine yol açmaktadır. Rosser vd. (2000)'de 16 geçiş ekonomileri için 1987-1989 ve 1993-1994 yılları arasındaki gelir eşitsizliği ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Yapılan ampirik analiz bulgularına göre artan kayıt dışı ekonomi daha yüksek eşitsizliğe neden olmaktadır. Esaku (2021) çalışmasında, Uganda için 1991-2015 dönemindeki gelir eşitsizliği işe kayıt dışı ekonomi arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişki ele alınmaktadır. Elde edilen bulgulara göre uzun ve kısa dönemde kayıt dışı ekonomi sonucunda gelir eşitsizliği artmaktadır. Mukhtar vd. (2021) çalışmasında 1975-2016 dönemindeki Pakistan ekonomisi için FMOLS ve ARDL yöntemleri ile kayıt dışı ekonominin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi test edilmektedir. Buna göre kayıt dışı ekonominin gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hartwell vd. (2022)'de Danimarka, Hollanda ve Norveç için 1947-2009 dönemindeki doğal kaynak bolluğu ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Ülke özelinde elde edilen bulgulara göre, doğal kaynak bolluğu gelir eşitsizliğini azaltmakta veya üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir. Anyanwu vd. (2021) çalışmasında, 1988-2012 dönemindeki doğal kaynak zengini olan ülkeler ile olmayan ülkeler arasındaki ilişki GMM yöntemi ile ele alınmaktadır. Buna göre, gelir eşitsizliği doğal kaynak bolluğunun söz konusu olduğu ülkelerde artış göstermektedir. Nademi (2018)'de 1969-2012 dönemindeki İran ekonomisi için petrol gelirlerinin GSYİH'deki payı ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Buna göre, her iki değişken arasında U şeklinde bir ilişki söz konusudur. Chani vd. (2014) çalışmasında, 1973-2009 dönemi için Pakistan'daki beşeri sermaye endeksi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmektedir. Elde edilen nedensellik testi bulgulara göre, gelir eşitsizliği beşeri sermaye eşitsizliğine neden olurken, beşeri sermaye eşitsizliği, gelir eşitsizliğinin nedeni değildir. Sabir vd. (2021)'de 1996-2019 dönemindeki gelişmekte olan ülke ekonomilerinin beşeri sermaye endeksi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki GMM yöntemi ile analiz edilmektedir. Yapılan ampirik analiz sonucunda, beşeri sermaye endeksinin gelir eşitsizliğini azalttığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Molla (2021) çalışmasında 25 Sahra- Altı Afrika ülkesinin 1984-2016 arası dönemi için gelir eşitsizliği ile beşeri sermaye arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Buna göre, beşeri sermaye endeksindeki gelişmeler gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Hu (2021) çalışmasında Çin'deki 1996-2018 dönemindeki 30 yerleşim bölgesi özelinde yapılan analizde gelir eşitsizliği ile beşeri sermaye endeksi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. Veri, Model , Yöntem ve Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, Rusya için 1990-2019 dönemindeki doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermaye endeksindeki değişimlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Kurulan modelde bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliği göstergesi yer almaktadır. Modeldeki bağımsız değişkenler ise, doğal kaynak bolluğu, kayıt dışı ekonomi ve beşeri sermaye oranıdır. Ayrıca modele kontrol değişken olarak gelir eşitsizliğinin önemli değişkenlerinden olan ekonomik büyüme eklenmiştir. Modelde yer alan değişkenin tanımları ve veri kaynakları tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlerin Tanımları

Değişken	**Değişkenin Tanımı**	**Veri Kaynağı**
GINI	Gelir Eşitsizliği	Frederick (2020)
NR	Doğal Kaynak Bolluğu	World Bank Database
IFORMAL	Kayıt dışı ekonomi	Elgin vd. (2021)
GDP	Kişi Başına Düşen GSYİH	World Bank Database
HC	Beşeri Sermaye Endeksi	Feenstra vd. (2015)

Bahsigeçen değişkenler ile birlikte kurulan ampirik model Alvarado vd. (2021) çalışmasını takiben, $(GINI_{it}) = f(NR_{it}, IFORMAL_{it}, GDP_{it}, HC_{it})$ şeklinde oluşturulmuştur.

Modelin logaritmik formu ise,

$$LnGINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 NR_{it} + \beta_2 IFORMAL_{it} + \beta_3\, GDP_{it} + \beta_4 HC_{it} \quad (1)$$

olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede yapılan analizin ilk aşamasında birim kök testi yapılmaktadır. Birim kök testi sınamasında Augmented Dickey Fuller (ADF) testi kullanılmaktadır. Tablo 2'de seriler için yapılan ADF birim kök testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 2: Birim Kök Testi Bulguları

	ADF TESTİ		
	Düzey	***Fark***	***Bulgu***
Değişkenler	***Trendli***	***Trendli***	
LnGINI	-0.142 (0.625)	-1.987 (0.046)	I(1)
LnNR	-2.419 (0.145)	-5.371 (0.000)	I(1)
LnIFORMAL	-1.685 (0.427)	-3.657 (0.010)	I(1)
LnGDP	-0.007 (0.943)	-2.523 (0.013)	I(1)
LnHC	-1.547 (0.495)	-5.060 (0.004)	I(1)

Not:*Parantez içerisinde yer alan değerler serilerin p (olasılık) değerleridir. Optimal gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre 2 olarak belirlenmiştir.*

Yapılan ADF birim kök testi sonucunda serilerin düzeyde durağan olmadığı, farkı alınarak birinci farkında durağanlık hale geldiği görülmektedir. Bu çerçevede serilerin tamamının aynı seviyede durağan olduğu I(1) sonucuna ulaşılmaktadır. Serilerin aynı seviyede durağanlık göstermesi sebebiyle uzun dönemde birlikte

hareketlik durumunu sınayan eşbütünleşme testinin yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede uygulanan Johansen eş bütünleşme testi uygulanmaktadır. Tablo 3'te eş bütünleşme testi bulguları verilmektedir.

Tablo 3: Eşbütünleşme Testi Bulguları

Sıfır Hipotez	***Öz Değer***	***İz Değer***	***0.05 Kritik Değerler***	***Maksimum Öz Değerler***	***0.05 Kritik Değerler***
r=0	0.810	113.05	0.000	46.577	0.000
r ≤1	0.714	66.476	0.004	35.119	0.004
r ≤2	0.453	31.357	0.032	16.932	0.175
r≤ 3	0.327	14.424	0.072	11.104	0.149

İki gecikmeli bir VAR modeli uygulamasıyla elde edilen sonuçlara göre, %5 anlamlılık düzeyinde temel hipotezi reddedilmiş ve değişkenler arasında eşbütünleşme vektörünün varlığı tespit edilmiştir. Yapılan test sonuçlarına göre, iz değere ve maksimum öz değere göre en fazla bir adet eşbütünleşme vektörünün varlığı tespit edilmiştir.

Eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılan seriler için uzun dönemli eşbütünleşme katsayısının tahmini amacıyla FMOLS (Modifiye Edilmiş Sıradan En Küçük Kareler Yöntem), DOLS (Dinamik Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi) ve CCR (Dinamik Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi) yöntemlerinden faydalanılmaktadır. Bu yöntemler özelinde elde edilen bulgular tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Uzun Dönem Eşbütünleşme Tahmincileri Bulguları

Değişkenler **Bağımlı Değişken:** LnGINI	**FMOLS**	**DOLS**	**CCR**
LnNR	0.0493 (0.000)	6.127(0.026)	2.302(0.034)
LnIFORMAL	2.182(0.012)	0.095(0.024)	0.054(0.003)
LnGDP	-0.554 (0.000)	-0.899(0.001)	-0.581 (0.000)
LnHC	-1.684(0.000)	-1.833(0.052)	-1.623(0.000)
Sabit Terim	12.418(0.000)	7.645(0.075)	12.690(0.000)

Uzun dönem katsayı tahmincileri bulgularına göre, Rusya'da 1990-2019 dönemleri arasında gelir eşitsizliği doğal kaynak bolluğu ve kayıt dışı ekonomi artışına bağlı olarak pozitif yönde etkilenerek yükselmektedir. Ayrıca beşeri sermaye ve ekonomik büyümedeki artışlar gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

4.Sonuç

Yapılan çalışmada, doğal kaynak zengini olan ve tarihsel süreç içerisinde kayıt dışı ekonomi faaliyetlerine maruz kalan bir ülke olan Rusya için 1990-2019 dönemindeki kayıt dışı ekonomi, doğal kaynak bolluğu ve beşeri sermayenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi test edilmektedir. Ayrıca kurulan modele kontrol değişkenleri gelir eşitsizliğinin önemli bir belirleyeni olan ekonomik büyüme parametresi eklenmiştir. Bu çerçevede yapılan ampirik testler sonucunda, uzun dönemde doğal kaynak bolluğu ve kayıt dışı ekonominin gelir eşitsizliğini arttırdığı, beşeri sermayenin azalttığı, kontrol değişkenler olarak modele eklenen ekonomik büyümenin ise gelir eşitsizliğini azalttığı görülmektedir.

Yapılan tahminler, Rusya'da doğal kaynak bolluğu ve kayıt dışı ekonomideki pozitif eğilim sonucunda gelir dağılımda adaletsizliğin arttığını ve elde edilen gelirin tek elde toplanmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin toplumun tüm tabanına yayılacak şekilde düzenlenmesi ve kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin azaltılmasına yönelik uygulamaların genişletilmesi bu açıdan oldukça önemlidir. Ayrıca beşeri sermaye ve ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini beklentiler ile

tutarlı olarak azaltma yönünde etkilemesi gelir eşitsizliği ile mücadele anlamında kullanılacak politikalara beşeri sermaye ve ekonomik büyümenin de dahil edilebilecek dinamikler olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alvarado, R., Tillaguango, B., López-Sánchez, M., Ponce, P., & Işık, C. (2021). Heterogeneous impact of natural resources on income inequality: the role of the shadow economy and human capital index. Economic Analysis and Policy, 69, 690-704.

Anyanwu, U. M., Anyanwu, A. A., & Cieślik, A. (2021). Does abundant natural resources amplify the negative impact of income inequality on economic growth?. Resources Policy, 74, 102229.

Carmignani, F. (2013). Development outcomes, resource abundance, and the transmission through inequality. *Resource and Energy Economics*, *35*(3), 412-428.

Chani, M. I., Jan, S. A., Pervaiz, Z., & Chaudhary, A. R. (2014). Human capital inequality and income inequality: testing for causality. Quality & Quantity, 48(1), 149-156.

Dünya Bankası (2022), Dünya Bankası Göstergeleri, https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (erişim Tarihi, 24.01.2022).

Elgin, C., M. A. Kose, F. Ohnsorge, and S. Yu. 2021. "Understanding Informality", C.E.P.R. Discussion Paper 16497, Centre for Economic Policy Research, London

Elveren, A. Y., & Özgür, G. (2016). The effect of informal economy on income inequality: Evidence from Turkey. Panoeconomicus, 63(3), 293-312.

Esaku, S. (2021). Does the shadow economy increase income inequality in the short-and long-run? Empirical evidence from Uganda. Cogent Economics & Finance, 9(1), 1912896.

Feenstra, Robert C., Robert Inklaar and Marcel P. Timmer (2015), "The Next Generation of the Penn World Table" American Economic Review, 105(10), 3150-3182, available for download at www.ggdc.net/pwt

Gutiérrez-Romero, R. (2021). Inequality, persistence of the informal economy, and club convergence. *World Development*, *139*, 105211.

Hartwell, C., Horvath, R., Horvathova, E., & Popova, O. (2022). Natural resources and income inequality in developed countries: synthetic control method evidence. Empirical Economics, 62(2), 297-338.

Hu, Z. (2021). The effect of income inequality on human capital inequality: Evidence from China. Structural Change and Economic Dynamics, 58, 471-489.

Lee, J. W., & Lee, H. (2018). Human capital and income inequality. *Journal of the Asia Pacific Economy*, *23*(4), 554-583.

Molla, G. G. (2021). Human Capital And Income Inequality Linkage In Sub-Saharan Africa: Panel Data Analysis (1984–2016). JDE (Journal of Developing Economies), 6(2), 186-200.

Mukhtar, T., Bilquees, F., & Yasmin, T. (2021). Political Regime, Shadow Economy and Income Inequality: Evidence from Pakistan. Pakistan Journal of Applied Economics, 31(2), 119-144.

Nademi, Y. (2018). The resource curse and income inequality in Iran. Quality & Quantity, 52(3), 1159-1172.

Rosser Jr, J. B., Rosser, M. V., & Ahmed, E. (2000). Income inequality and the informal economy in transition economies. Journal of Comparative Economics, 28(1), 156-171.

Sabir, S., Asghar, N., & Rasul, F. (2021). Financial Development, Human Capital Development and Income Inequality: Evidence from Developing Countries. Statistics, Computing And Interdisciplinary Research, 3(2), 169-188.

Solt, Frederick. 2020. "Measuring Income Inequality Across Countries and Over Time: The Standardized World Income Inequality Database." Social Science Quarterly 101(3):1183-1199. SWIID Version 9.2, December 2021.

BİOLOGİYA TƏLİMİNİN TƏŞKİL FORMALARI ÜZRƏ ŞAGİRDLƏRDƏ YARADICI TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAFI

G.Ə.Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET
Təhsil, təlim və fənlərin tədrisinin, o cümlədən biologiyanın tədrisinin əsas vəzifəsi məsuliyyətli, savadlı, məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün nümayiş etdirən məktəb məzunlarının yetişdirilməsidir. Vəzifənin yerinə yetirilməsində təlimin məqsəd və formalarından yerində düzgün istifadə edilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Məktəblərdə tədris işi elə təşkil olunmalıdır ki, gənc nəsil tələb olunan keyfiyyətlərə malik olsun, onlarda məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü daim inkişaf etsin. Təlim prosesində şagirdlərin idrak fəaliyyətini, xüsusilə yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirmək, onlara tədqiqatçılıq bacarıqları aşılamaq fənlərin vəzifələrindən birincisi hesab olunur. Dərsdə şagirdlərin idrak fəaliyyətinin genişləndirilməsi, hər şeydən əvvəl onların təfəkkür fəaliyyətinin gücləndirilməsinə əsaslanır.

AÇAR SÖZLƏR: Yaradıcı təfəkkür, praktiki iş, illüstrativ təcrübə.

GİRİŞ

Şagirdlərin yaradıcı təfəkküründün inkişaf etdirilməsi mərhələlərinə, yüksək səviyyəli düşüncə vərdişlərinə dair müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bencamin Blumun biliklərin əldə edilməsinə dair nəzəriyyəsi beynəlxalq aləmdə geniş yayılmışdır. Nəzəriyyədə müəllif yüksək səviyyəli düşüncə vərdişlərini müəyyən etmişdir. Müəllif təlimdə müvəffəqiyyət qazanmaq, xüsusilə şagirdlərdə məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün həmin nəzəriyyəyə əsaslanmalı olur. Odur ki, Blumun tədris məqsədli taksonomiyaları dərindən öyrənilməli və dərslərdə onlar tətbiq olunmaldır.

Biologiyadan təcrübə və praktiki işlərin təşkili ilə şagirdlərin yaradıcı təfəkküründün inkişafının yolları mühüm yer tutur. Yaradıcı təfəkkürün inkişafında fənnin materialının öyrənilməsi və öyrədilməsi prosesində praktiki işlərdən bacarıqlarla istifadə edilməsinə xüsusi yer verilməlidir.

Praktiki işləri dörd növdə qruplaşdırmaq olar. İlkin bacarıqlar, müşahidələr, illüstrativ təcrübə işləri və araşdırma işləri. İlkin bacarıqlarla bağlı fəaliyyətdə-şagirdlərin avadanlıqlardan istifadə etməsi, sadə ölçmələrin aparılması, nəticələrin cədvəllərdə qeyd edilməsi, ölçüdən kəmiyyətlərin qrafik asılılıqlarının işlənməsi kimi bacarıqlar əldə etməklə yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulur.

Müşahidə ilə bağlı praktik işin təşkili şagirdlərin müşahidə aparmaq qabiliyyətlərini, gördüklərini təsvir etmək, onun zahiri görünüşünü, rəngini, qoxusunu sadə dildə aydın izah etmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. İllustrativ təcrübə işlərinin təşkili əsasında şagirdlərin həyata keçirdikləri təcrübələr vasitəsilə onlarda yaradıcı təfəkkür inkişaf etdirilir, praktiki işlərin nəticələri, nəzəriyyələrinə dair təqdimat aparılması həyata keçirilir. Araşdırma işində şagirdlərin sona catmamış araşdırmaları planlaşdırılır, onlara tərtibat verilir, onu tamamlamağa, izah etməyə, əlaqələndirməyə sövq edilir. Şagirdlər elmi bilik və anlayışlarını ortaya qoyur, qrup daxilində əməkdaşlıqda, digər qruplarla sağlam rəqabətdə işləyir. Nəticədə yaradıcı qabiliyyətləri, bacarıqları inkişaf etdirilir. Beləliklə, elmi araşdırma şagirdlərin biliklərinin, yaradıcı təfəkkürlərinin, elmi düşüncə, müstəqil bilik almaq, bacarıq və qabiliyyətlərini təkmilləşdirməsində təlimdə istifadə olunan səmərəli metodlardan biri olduğu təsdiq edilir.

ARAŞTİRMA VƏ BULGULAR

Elmi araşdırma metodu aşağıdakı mərhələlərlə həyata keçirilir. Praktik əhəmiyyət kəsb edən nəzəri məlumatların verilməsi. Göstəriş verici təlimatların şagirdlərə catdırılması. Şagirdlərdə öyrənmə prosesində "kəşflər" etmələri şəraitinin yaradılması.

Fəaliyyətin təşkili və keçirilməsi üçün tapşırıqlar qruplar üzrə paylanılır. Praktiki işin yerinə yetirilmə gedişini özündə əks etdirən təlimat verilir. İşin məzmunu və icra mərhələləri oxunur, qrupdaxili müzakirə keçirilir, illüstrativ təcrübənin icra olunması tapşırığı verilir. Təbii obyekt və hadisələr müəyyənləşdirilir, onlar arasında asılılığın diaqramları və qrafikləri qurulur. Görülən işdən alınan nəticələr təqdimata hazırlanır. Bu prosesdə diqqət edilən məsələlər aşağıdakılardır.

Qruplara təqdim olunan tapşırıqlar, göstəriş, xarici təlimatlar, lakonik və aydın olmalı. Verilən suallar şagirdlərin elmi düşüncələrinin, izahlarının, nəzəri biliklərinin inkişaf etməsinə kömək etməli. İşin nəticələrinə aid kompyuter və ya kağız təqdimatı hazırlanmalı və çıxış edilməsi nəzərə alınmalı, qruplararası sual-cavab təşkil edilməli. Qrupdaxili və qruplararası qiymətləndirmə aparılmalı.Vaxt bölgüsünə əməl edilməlidir. Qruplara verilən tapşırıqda dərsin mövzusu, məzmunu əks olunmalı, şagirdlərdə təfəkkür, yaradıcılıq, müstəqil iş qabiliyyəti, elmi-tədqiqat vərdişləri, estetik qavrayış kimi bilik və bacarıqlar formalaşdırılır. Dərsin məqsədinə uyğun müxtəlif növ tapşırıqlar hazırlanır. Hər bir fənnin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla müəllim yaradıcı təfəkkürü əsasında daha maraqlı texnikalar tətbiq edə bilər. Biologiya fənninin tədrisində mövuların məzmunu nəzərə alınaraq, qruplara bölmənin daha maraqlı və rəngarəng texnikaları təklif olunur. Bioloji terminin hərfləri, aforizm, atalar sözü, hikmətli sözlərin cümlə üzvləri, kartoçkalar, bitki və heyvan şəkilləri, onların orqanları, açar sözlər və ya onların zərfləri, canlıların adları əsasında qruplarla bölmə işinin aparılması, fənnin, mövzuların məzmununu əhatə etməsinə və şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına təsir göstərməsinə görə çox faydalı hesab olunur. Tapşırıqları tərtib edərək müəllim öncə məzmun standartı əsasında məqsədi müəyyənləşdirir. Təlimin

məqsədlərinə yaddaş, məntiqi təfəkkür, tənqidi təfəkkür, yaradıcı təfəkkürün inkişafı aid edilir. Məsələn, biologiyadan 6-cı sinifdə toxumların cücərməsi probleminin öyrədilməsi lazım gəlir. Bunun üçün şagird qruplarına aşağıdakı məlumatlar yazılmış rəqəmlər paylanır.
Nəyi araşdırmaq istərdiniz?
Eksperiment nəyi sübut edəcək?
Nə dəyişdiriləcək?
Hansı amillər götürüləcək?
Nə baş verəcək?
Amillər toxumlara necə təsir edəcək?
Fərziyyələr aşağıdakı suallar əsasında irəli sürülür. Çox su tökülmüş sınaq şüşəsində toxum hansı dəyişikliyə malik olacaq? Su tökülməyən sınaq şüşəsində hansı dəyişiklik gedə bilər? Plan və layihənin hazırlanması. Sınaq ardıcıllıqla həyata keçirilir. Temperatur ölçülür. Eksperimentdən alınan nəticələrin doğruluğu yoxlanılır.
İşin həyata keçirilməsi. Qeydiyyat üzrə doğru göstəricilər əldə edilir. Nəticələr cədvəl üzrə ümumiləşdirilir. Toxumların cücərməsinə təsir edən amillər hesablanır. Amillərin təsir mexanizmi müqayisə edilir.
İş prosesi, təhlil və şərh.
Nəticələr əsasında ümumiləşdirmə aparılır. Alınan nəticələr sınağın doğru aparıldığını sübut etməlidir. Nəticələrə əsasən toxumun cücərməsinə təsir edən amillər müəyyən edilir. Nəticələri izah edirlər. Araşdırmadan məlum oldu ki, toxumun cücərməsi üçün müəyyən həddə temperatur, su və hava lazım gəlir. Qiymətləndirmə: Nəticələr gözlənildiyi kimi alındı, fərziyyələr təsdiqini tapdı. Təsdiq olundu ki, eksperiment doğru aparılmışdır. Çünki nəticələr fərziyyələri doğrultdu. Suallar verilir. Eksperiment daha necə həyata keçirmək olar? Toxumun cücərməsinə lazım olan şəraiti bilmədən kənd təsərrüfatında bitkiçilik sahəsində məhsuldar istehsala nail olmaq mümkün deyildir.

NƏTİCƏ

Dərslərin belə keçilməsi şagirdlərdə bir sıra bilik və bacarıqları formalaşdırır, onlarda yaradıcı təfəkkürün inkişafını təmin edir. Biologiyadan təlim xarakterli oyunların təşkili də şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.
Biologiyanın tədrisində təcrübə və praktiki işlərin təşkili, qrup işinin təşkili şagirdlərin tədqiqatçılıq bacarığını inkişaf etdirir, onlarda əməkdaşlığı, fəallığı, müstəqilliyi təmin edir, onların yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir, təlimin keyfiyyətini yüksəldir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında Ümumi Təhsilin konsepsiyası. (Milli kurikulumu). Bakı, 2006, 45 s.
2. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Azərbaycan məktəbi, Bakı, 2013, VII 5, s.6-18.
3. Azərbaycan Respublikası Təhsil Standartları, Bakı, 2000, 71 səh.
4. Babayeva L.Y. Biologiyanın tədrisində şagirdlərin müstəqil işlərinin təşkili yolları. Naxçıvan, 2007, 155 s.
5. Babayev M.Ş., Hüseynov Ə.M., Məcidov M.M. Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr. Bakı, ADPU-nun nəşri, 1998, 139 s.
6. Biologiyadan elektron dərs vəsaitləri. Bakı, 2007.
7. Əzizova A. Layihələr metodu və ona dünya pedaqoqlarının baxışları. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri. № 2, s.6-8.
8. Əhmədbəyli X., Seyidli Y., Əliyeva N. Biologiya-6. Müəllim üçün metodik vəsait. Bakı, 2013, 161 səh.
9. Əliyev F.C. Biologiya tədrisi üsulu praktikumu. Bakı, 1976, 145 s.
10. Hüseynov Ə.M., Babayev M.Ş., Məhərrəmov Ə.M. Biologiyanın tədrisinin ümumi metodikası. Bakı, ADPU, 2003, 123 s.
11. Hüseynov Ə.M., Məhərrəmov Ə.M. Biologiyanın tədrisi metodikası.
12. Hacıyeva H.M., Qarayeva N.S., Məmmədova X.A. Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın tədrisində bitkilərə dair tibbi bilik və bacarıqların aşılanması. Bakı, 2015, səh. 167.

ŞİRKETLERİN YAPTIKLARI PAZARLAMA HARCAMALARI İLE OLUŞTURDUKLARI DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ANALİZ: BİST TURİZM ENDEKSİ UYGULAMASI

AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MARKETING EXPENDITURES MADE BY COMPANIES AND THE VALUES THEY CREATE: APPLICATION OF THE BIST TOURISM INDEX

Burhan GÜNAY
Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Berat Cömertoğlu MYO

ÖZET
Pazarlama yöneticilerinin, departmanlarının şirket performansına katkısını belirleme yaşadığı sıkıntılar pazarlamanın yıllar içerisinde şirket içindeki önemini şirketin diğer departmanlarına nazaran kaybetmesine sebep olmaktadır. Pazarlama faaliyetlerinin şirket performansına etkisinin doğru olarak bulunması son zamanlarda tartışılır bir hale gelmiştir. Küreselleşme sonucunda artık şirketler arasında rekabet yoğunlaşmış ve tüketicilerin beklentileri ile istekleri çok değişmiştir. Ayrıca Şirketlerin yaptığı pazarlama faaliyetleri tüketicilerin yanı sıra şirkete yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için çok önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla pazarlama harcamalarının şirket performansına etkisinin ölçülmesi artık gerekli hale gelmiştir. Günümüzde şirket performansının en önemli göstergesi şirketin yarattığı değer sayılmaktadır. Bu nedenle şirketlerin değerini doğru ölçebilen ve ilişkili olduğu göstergeleri saptayabilen şirket yöneticileri başarıya ulaşabileceklerdir. Dolayısıyla son zamanlarda şirketlerin pazarlama harcamaları ile şirketin değeri arasında doğru bir ilişki ortaya koyan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
Çalışmada, BİST Turizm Endeksinde kayıtlı 8 işletmenin 2018-2020 verilerinden oluşturulan 4 performans ölçütü ile çok kriterli karar verme yöntemlerinden ELECTRE, MAPPAC, ORESTE ve TOPSİS yöntemleri ile analiz gerçekleştirilmiştir Çalışmada bahsedilen çok kriterli karar verme yöntemlerinde kullanılmak üzere işletmelerin Pazarlama Giderleri, Piyasa Değeri, Firma Değeri ve Faiz ve Vergi Öncesi Kar ölçütleri kullanılmıştır. Çalışmada gerçekleştirilen analizler sonucunda pazarlama giderleri değer ölçütleri ve kar arasındaki ilişki çerçevesinde şirketlerin ilgili yıllara ait sıralama sonuçları 4 ayrı yöntem özelinde ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonucunda analiz dönemi boyunca kullanılan 4 yöntemin benzer sıralama sonuçları ortaya koyduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda pazarlama harcamaları ile şirket değeri ve kar ölçütleri arasında ilişki kurulabilen 4 farklı altyapıya ELECTRE, MAPPAC, ORESTE ve TOPSİS yöntemlerinin birbirinin yerine bu çalışma özelinde kullanılabileceği ortaya koyulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Pazarlama Harcamaları, Piyasa Değeri, Şirket Değeri

ABSTRACT
The difficulties experienced by marketing managers in determining the contribution of their departments to the company's performance cause marketing to lose its importance within the company compared to other departments of the company over the years. It has recently become debatable whether the effect of marketing activities on the company's performance has been found to be correct. As a result of globalization, competition between companies has intensified now and the expectations and dec of consumers have changed a lot. In addition, the marketing activities of companies have become very important for consumers as well as for investors who want to invest in the company. Therefore, it has become necessary to measure the impact of marketing expenditures on company performance. Nowadays, the most important indicator of the company's performance is considered to be the value created by the company. Therefore, company managers who can accurately measure the value of companies and determine the indicators with which they are related will be able to achieve success. Therefore, recently, studies are needed that reveal a dec relationship between the marketing expenditures of companies and the value of the company.
In study, the BIST tourism index 8 business registered on multicriteria decision making methods with data generated from 2018-2020 performance criteria, ELECTRE, MAPPAC, ORESTE and TOPSIS multicriteria decision making methods cited in the study analysis was conducted with the methods to be used in Marketing Expenses, Market Value, Firm value and Earnings Before İnterest and Tax (EBİTTA) criteria were used. As a result of the analyzes carried out in the study, the ranking results of companies for the relevant years within the framework of the relationship between marketing expenses, market value, company value and profit were revealed in 4 separate methods. As a result of the study, it was seen that 4 methods used during the analysis period showed similar ranking results. As a result of the study, it was revealed that ELECTRE, MAPPAC, ORESTE and TOPSIS methods can be used interchangeably in this study for 4 different infrastructures that can be related between marketing expenditures, market value, company value and profit.
Keywords: Multi-Criteria Decision Making, Marketing Expenditures, Market Value, Company Value

MARKA GÜVENİNİN; ALGILANAN KALİTE, MARKA DEĞERİ VE SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF BRAND TRUST ON PERCEIVED QUALITY, BRAND EQUITY, AND PURCHASE INTENTION

İbrahim AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, aydnibrhm@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-0720-364X

ÖZET

Bu çalışmada marka güvenin; algılanan kalite, marka değeri ve satın alma niyeti üzerinde meydana getirdiği etki araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye'de yaşayan ve çalışmada katılımcılara gösterilen bir giyim markasını bilenler oluştururken, çalışmanın örneklemini 206 kişi oluşturmaktadır. Örnekleme, online anket ve kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Çalışmada, marka güveninin; marka değeri, algılanan kalite ve satın alma niyeti üzerinde meydana getirdiği etkilerle birlikte marka değerinin satın alma üzerinde meydana getirdiği etkiler ve algılanan kalitenin, marka değeri ve satın alma niyeti üzerinde meydan getirdiği etkiler araştırılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre marka güveninin; marka değeri, algılanan kalite ve satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi vardır. Marka değerinin de satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Algılanan kalitenin ise marka değeri ve satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde marka güveni oluşturmanın şirketler açısından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Marka Güveni, Marka Değeri, Algılanan Kalite, Satın Alma Niyeti

ABSTRACT

In this study, the effect of brand trust on perceived quality, brand equity, and purchase intention is investigated. The population of the research consists of those who live in Turkey and have knowledge about a clothing brand shown to the participants in the study, while the sample of the study consists of 206 people. The sample was reached by an online survey and snowball sampling method. In the study, the effects of brand trust on brand equity, perceived quality, and purchase intention, as well as the effects of brand equity on purchasing and the effects of perceived quality on brand equity, and purchase intention were investigated. Structural equation modeling was used to analyze the obtained data. According to the results obtained, brand trust has a positive effect on brand equity, perceived quality, and purchase intention. It was concluded brand equity also has a positive effect on purchase intention. It was observed perceived quality did not have a significant effect on brand equity and purchase intention. Within the framework of the results obtained, it is understood that building brand trust is very important for companies.

Keywords: Brand Trust, Brand Equity, Perceived Quality, Purchasing Intent

1. GİRİŞ

Marka değeri, markayla bağlantılı olan ve sunulan ürüne değer katan marka ismi farkındalığı, sadık tüketiciler, algılanan kalite ve çağrışımlar gibi bir dizi varlık setidir (Aaker, 1991). Yüksek marka değeri firmalar için çok sayıda rekabet avantajı sağlar. Güçlü bir marka tüketicide yüksek derecede marka farkındalığı ve sadakatine sahiptir. Marka ismi yüksek derecede güvenilir olduğunda firma ürün hattını daha kolay genişletebilir (Armstrong ve Kotler, 2017). Marka değeriyle, bir markanın bir ürüne kattığı değer ürünün fonksiyonel faydalarının önüne geçer. Bu katma değerin iki avantajı vardır. Birincisi rekabet avantajı sağlaması, ikincisi ise tüketicilerin marka değeri olan bir ürün için daha yüksek fiyat ödemeye razı olmalarıdır (Kerin ve Hartley, 2018). Marka değeri varlıkları olan marka sadakati, marka ismi farkındalığı, algılanan kalite, marka çağrışımları ve diğer marka varlıkları olan patentler, ticari markalar, kanal ilişkileri müşteriler için genellikle değer katar ya da değeri azaltır. Marka değeri varlıkları, müşterilerin ürünler ve markalar hakkında büyük miktardaki bilgiyi yorumlamalarına, işlemelerine ve hafızalarında saklamalarına yardımcı olabilir. Ayrıca bu varlıklar müşterilerin satın alma kararındaki güveni de etkileyebilir (Aaker, 1991). Marka değeri varlıkları içinde yer alan algılanan kalite, tüketicinin algılarına dayalı olarak herhangi bir ürünün kalitesi hakkında psikolojik bir değerlendirmedir (Sanyal ve Datta, 2011). Algılanan yüksek kalite, tüketicilerin marka seçiminde etkili olan bir faktördür ve yüksek kaliteli olarak algılanan bir marka rekabet avantajı elde eder. Bundan dolayı bir marka tüketiciler tarafından ne kadar çok kaliteli algılanırsa, o markanın marka değeri o doğrultuda artacaktır (Loureiro, 2013). Güçlü markaların algılanan kalitesi, tüketicilerin satın alma değerlendirmelerini olumlu yönde etkilemektedir (Low ve Lamb, 2000).

Algılanan kaliteyle birlikte bir markaya yönelik yüksek düzeyde güven de markanın güçlü olduğunun göstergelerindendir. Güven veren bir markaya, söz verdiği her konuda bu sözü yerine getirme konusunda güvenilebilir. Güven; alıcının riskini azaltır, alıcıyı firmanın köklü olduğuna, kusurlu bir ürünü tanıtmasının ihtimal dışı olduğuna inandırır ve alıcıların firmayı destekleme konusunda hevesli olmasına neden olur (Aaker, 2004). Ayrıca marka güveni ürünler için yeniden toparlanma, kendine gelme şansı verir (Kapferer, 2008).

Bu çalışmanın amacı marka güveni ve algılanan kalitenin, marka değeri ve satın alma niyeti üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Özellikle Türkiye'de yapılan çalışmalarda ilgili değişkenlerin birbirleri üzerinde olan etkilerinin az sayıda çalışılmış olması nedeniyle çalışmanın literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

2. LİTERATÜR VE HİPOTEZLER

2.1. Satın Alma Niyeti

Niyet Türk Dil Kurumunun sözlüğünde: "Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2022). Satın alma niyeti ise: bir ürünü satın almak isteyen bir müşterinin davranış eğilimidir (Dodds ve Monroe, 1985). Hsu (2009), satın alma niyetini müşterilerin belirli markaları seçmesinin öznel olasılığı olarak ifade etmiştir. He ve Hu (2008) ise satın alma niyetinin, tüketicilerin tüm ürünleri, yani satın alma davranışlarına yönelik tutumlarını değerlendirdikten sonraki işlem olduğunu açıklamıştır. Bir ürünün seçilmesi, kabul veya reddedilmesi konusunda verilecek son karar tüketicilerdeki niyete bağlıdır. Satın alma niyeti üzerinde etkili olan çok sayıda farklı dış faktör bulunmaktadır (Keller,

2001). Satın alma niyetini etkilediği düşünülen marka değeri, marka güveni ve algılanan kalite ile ilgili literatürde yapılan çalışmalar aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir.

2.2. Marka Değeri

Marka değerinin müşteriye değer katmanın yanında firmaya da değer katma özelliği bulunmaktadır (Aaker, 1991). Marka değeri, marka ile ilgili tüketicilerin düşünce, his ve davranışlarının yanında fiyatlara, pazar payına ve kârlılığa da yansıyabilir (Kotler ve Keller, 2016). Firma, müşteri, dağıtım kanalları, medya, finansal piyasalar ve analistler gibi farklı paydaşlar marka değeri ile ilgilidirler. Bununla birlikte müşterilerin seçimleri firmaların başarısını etkilediğinden, marka değerini tanımlamada en kritik unsurdur. Müşterinin marka hakkındaki bilgisi, marka algısındaki farklılıkları, satın alma davranışı ve verdiği kararlar marka değerinin merkezinde yer alır. Markayla ilgili bilgi ve çağrışımlar, markanın finansal performansını doğrudan etkileyen seçimlere neden olur (Roll, 2015). Marka değeri, hem teorik olarak hem de uygulamada marka yönetimi için önemli bir kavramdır (Punj & Hillyer, 2004).
Moradi ve Zarei (2011) seçilen bazı markalara ait diz üstü bilgisayar ve cep telefonu sahibi İranlı öğrencilerden topladıkları verilerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında, marka değerinin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Senthilnathan ve Tharmi (2012) ayrıca Jalilvand vd., (2011) de benzer şekilde marka değerinin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatürden elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H1: Marka değerinin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.

2.3. Marka Güveni

Marka güveni, müşterinin bir markanın iddia edilen işlevleri yerine getirme yeteneğine sahip olduğuna dair inancıdır (Chaudhuri ve Holbrook, 2001). Marka güveni, markanın başarısı için merkezi bir unsur olarak görülmektedir. Marka güveni, tüketicilerin markalarla olan doğrudan deneyimleriyle oluşturulur ve geliştirilir. Dolayısıyla firmalar markanın dürüstlük ve güvenilirliğine ilişkin inançları sağlayabilirlerse marka güveni de buna göre oluşturulacaktır (Liao, 2015). Marka güveni uzun süreli müşteri ilişkilerinde önemli bir rol oynar ve müşterilerin satın alma kararı vermede zorlandıkları zaman bir ürün hakkında hissedilen belirsizliği azaltabilir (Doney ve Cannon, 1997).
Liao (2015)'nun kozmetik ürünleri alan 311 kişinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada, marka güveninin marka değeri üzerinde olumlu ve anlamlı etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Kumar vd., (2013) Hindistan'da hastane hizmetleri almış veya almakta olan 902 kişi ile elde edilen verilerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında, marka güveni ile marka değeri arasında olumlu bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Papatya vd., (2015)'nin üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdikleri ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nin marka güveni, marka değeri ve algılanan kalitesi ile ilgili yaptıkları araştırmada, marka güvenin algılanan kalite üzerinde etkisinin olduğu fakat marka güveninin marka değeri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. El Naggar ve Bendary (2017) Mısır'da bulunan mobil operatörlerin müşterileriyle gerçekleştirdikleri çalışmalarında algılanan kalite ve marka güveni arasında olumlu bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dam (2020) Vietnam'da bir süpermarketteki 285

tüketicinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, marka güveninin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Literatürden elde edilen bilgilere göre aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:
H2: Marka güvenin marka değeri üzerinde olumlu etkisi vardır.
H3: Marka güvenin algılanan kalite üzerinde olumlu etkisi vardır.
H4: Marka güvenin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.

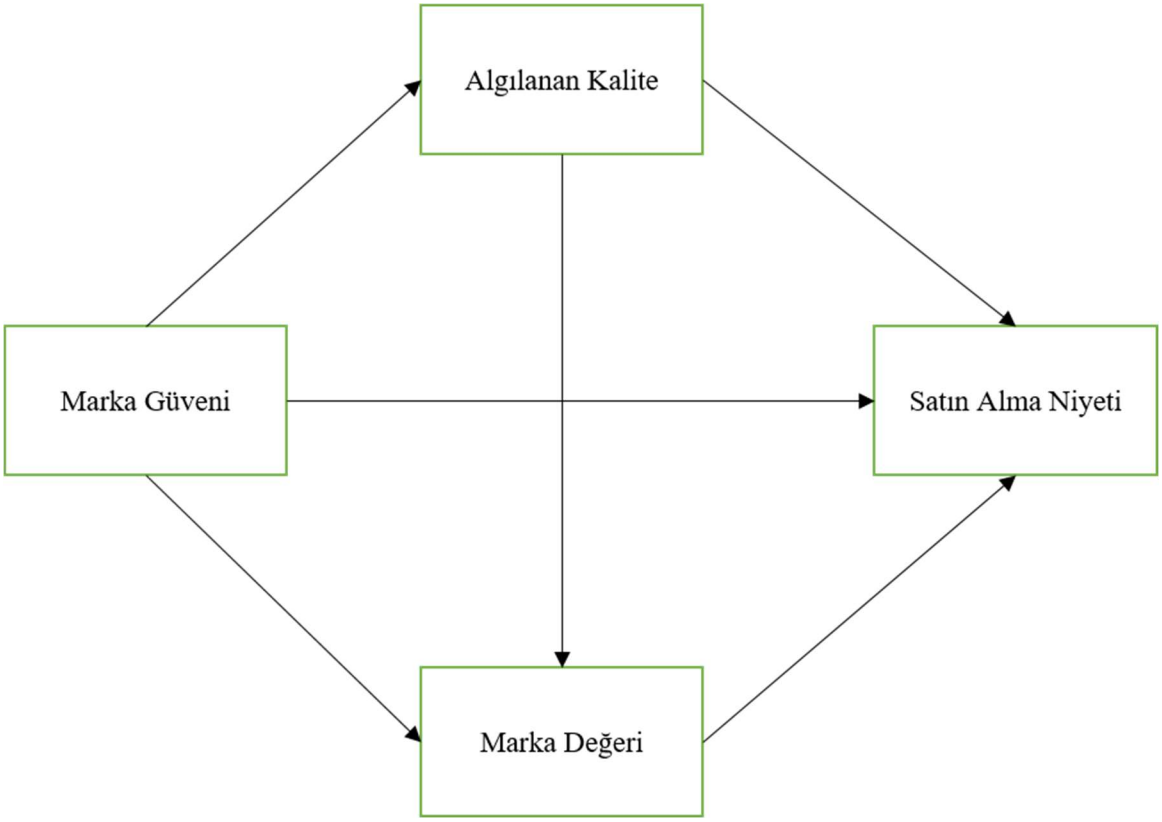
2.4. Algılanan Kalite

Algılanan kalite, tüketicinin algılarına dayalı olarak herhangi bir ürünün kalitesi hakkında psikolojik bir değerlendirmedir (Sanyal ve Datta, 2011). Zeithaml (1988) algılanan kaliteyi, tüketicinin bir ürün hakkındaki "üstünlük veya mükemmellik" yargısı olarak tanımlamıştır. Algılanan kalite, müşterinin bir marka ile olan genel deneyimine ilişkin bilişsel değerlendirmesidir. Algılanan kalite marka çağrışımlarından farklıdır ve bir markayı farklılaştırmada ve bu anlamda markanın satın alınması için bir neden sağlamada rol oynar (Ha vd., 2010). Algılanan kalite, daha fazla ödeme isteği, markayı satın alma niyeti ve marka seçimi ile ilişkilendirildiği için müşteri temelli marka değerinin temel bir faktörü olarak kabul edilir (Netemeyer vd., 2004).
Ha vd., (2010) bazı bankalardan ve indirim mağazalarından hizmet ve/veya mal alan müşterilerden topladıkları verilerle gerçekleştirdikleri çalışmada, algılanan kalitenin marka değeri üzerinde doğrudan olumlu bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Gil vd., (2007) de yaptıkları çalışmada algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Loureiro (2013) bir bankanın internet bankacılığı hizmetini kullanan müşteriler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında, algılanan kalitenin internet bankacılığı marka değeri üzerinde anlamlı ve olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Sanyal ve Datta (2011) Hindistan'da 392 doktorla gerçekleştirdikleri ve jenerik ilaçların algılanan kalitesinin, jenerik ilaçların marka değeri üzerinde meydana getirdiği etkileri araştırdıkları çalışmalarında, algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu ve anlamlı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Papatya vd., (2015) algılanan kalitenin marka değeri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Kumar vd., (2013) algılanan kalite ile marka değeri arasında olumlu bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Lesmana vd., (2020) Xiaomi akıllı cep telefonlarının algılanan kalitesini ve marka değerini ele alarak, 150 kişinin katılımıyla yaptıkları çalışmada, bu cep telefonlarının algılanan kalitesinin, marka değeri üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Jalilvand vd., (2011) otomobil endüstrisi için 242 tüketiciden elde ettikleri verilerle yaptıkları çalışmada, algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Saleem vd. (2015) de benzer şekilde algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Fakat diğer çalışmaların aksine Lee vd., (2008) algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkisine rastlamamışlardır. Bu bilgilere göre aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:
H5: Algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu etkisi vardır.
H6: Algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.

3. YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Modeli

Çalışmanın hipotezleri göz önünde bulundurularak şekil 1'de çalışma modeli verilmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın Kavramsal Modeli

3.2. Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama Süreci

Çalışmada marka güveninin, algılanan kalite, marka değeri ve satın alma niyetini nasıl etkilediğini tespit edebilmek amacıyla, marka güveni, algılanan kalite, marka değeri ve satın alma niyeti alt ölçekleri beşli Likert ölçeği şeklinde meydana getirilmiştir. Marka güveni ölçeği için Delgado-Ballester ve Munuera-Alema´n (2005)'ın, algılanan kalite ve marka değeri ölçekleri için Yoo ve Donthu (2001)'nun, satın alma niyeti ölçeği için Pornpitakpan ve Yuan (2015)'ın kullandıkları ölçeklerden faydalanılmıştır. Marka güveni ölçeği 4, algılanan kalite ölçeği 2, satın alma niyeti ölçeği 3 maddeden oluşmaktadır. Marka değeri ölçeği ise 4 maddeden oluşmaktaydı fakat 1 madde model uyum değerlerini bozduğu için çalışmadan çıkarıldı ve marka değeri ölçeği tüm analizlerde 3 madde ile değerlendirildi.

Çalışmada, online anket yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Anket formu linki WhatsApp'ta paylaşılmış ve paylaşılan kişilerin de başkalarıyla paylaşmaları rica edilmiştir. Ankete başlanmadan önce çalışmada kullanılan hazır giyim markasının logosu gösterilmiştir. Bu markayı bilenlerin anketi doldurmaları istenmiştir.

3.3. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Türkiye'de yaşayan ve çalışmada kullanılan giyim markasını bilenler oluştururken, örneklemini ise 206 kişi oluşturmaktadır. Araştırma modelinde 3 bağımsız değişken yer almaktadır. Buna göre, 206 kişilik örneklem büyüklüğü, Tabachnick ve Fidell (2007: 123)'in N>50+8M (M=bağımsız değişken sayısı) ve Stevens (1996: 72)'ın bağımsız değişken başına en az 15 katılımcı örneklem büyüklüğü koşulunu sağlamaktadır. Çalışmanın örneklemine, kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır.
Katılımcılar ile ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılar İle İlgili Demografik Bilgiler

Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde**
Kadın	127	61,7
Erkek	79	38,3
Yaş Aralıkları	**Frekans**	**Yüzde**
10-25	129	62.6
26-33	49	23.8
34-41	24	11.7
42-49	2	1
50 ve üzeri	2	1
Eğitim Durumu	**Frekans**	**Yüzde**
İlkokul	1	0.5
Lise	39	18.9
Üniversite	126	61.2
Lisansüstü	40	19.4

3.4. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Açımlayıcı faktör ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Açımlayıcı Faktör ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Faktör İsmi	Faktör İfadeleri	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans %	Güvenilirlik
Marka Güveni	MG2	.854	45.693	.866
	MG4	.795		
	MG1	.779		
	MG3	.704		
Marka Değeri	MD2	.883	17.076	.867
	MD3	.874		
	MD1	.802		
Satın Alma Niyeti	SAN3	-.910	9.360	.890
	SAN2	-.894		
	SAN1	-.817		
Algılanan Kalite	AK1	.909	6.229	.716
	AK2	.765		
Açıklanan Toplam Varyans %		78.358		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örnekleme Yeterliliği Ölçütü			.865	
Bartlett's Küresellik Testi			**Yaklaşık Ki-Kare**	1457.764
			df	66
			p	.000

Çalışmada kullanılan marka güveni ölçeği için 0.866, marka değeri ölçeği için 0.867, satın alma niyeti ölçeği için 0.890 ve algılanan kalite ölçeği için 0.716 Cronbachs Alpha değerlerine ulaşılmıştır. Buna göre ölçek yeterli güvenilirliğe sahiptir.

Faktör analizi için örneklem büyüklüğünün yeterli düzeyde olup olmadığını anlamak için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Barlett Küresellik Testi incelenmiştir. KMO değerinin 0.865 olduğu ve Barlett Küresellik Testi'nin anlamlı sonuç verdiği ($\chi 2$ (78)=1457.764; $p<0.001$) görülmüştür. Bu değerlere göre veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu anlaşılmıştır.

Temel bileşenler analizi ve ölçeğin alt boyutları arasında bir ilişkinin olduğu varsayıldığından eğik döndürme yöntemlerinden biri olan Direct Oblimin yöntemi (Büyüköztürk, 2011: 126; Seçer, 2015: 169) kullanılarak ölçeğin faktör yapısı belirlenmiştir. Bu işlemler neticesinde toplam varyansın %78.358'ini açıklayan, 4 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Alt faktörlerin her birinin toplam varyansın %5'inden fazlasını açıkladığı belirlenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları için yol diyagramına bakıldığında standardize edilmiş değerlerin 1'in altında yer aldığı görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum değerleri tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum değerleri

χ2	Sd	p	χ2/Sd	GFI	CFI	RMSEA
109.84	48	.000	2.29	.918	.957	.079

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin standardize edilmiş faktör yükleriyle faktörlere ait AVE ve CR değerleri tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Maddelerin standart regresyon katsayıları ve faktörlere ait AVE ve CR değerleri

Maddeler	**MG**	**MD**	**AK**	**SAN**
Bu marka adı, beklentilerimi karşılayan bir marka adıdır.	0.82			
Bu marka adına güveniyorum.	0.82			
Bu marka beni hayal kırıklığına uğratmaz.	0.71			
Bu marka adı memnun eder.	0.80			
Aynı olsalar bile başka bir marka yerine bu markayı satın almak mantıklıdır.		0.72		
Başka bir marka bu marka ile aynı özelliklere sahip olsa bile, bu markayı satın almayı tercih ederim.		0.93		
Bu marka kadar iyi başka bir marka varsa bile, bu markayı almayı tercih ederim.		0.84		
Bu markanın kalitesi muhtemelen son derece yüksektir.			0.70	
Bu markanın kullanışlı olma olasılığı çok yüksektir.			0.79	
Bu markalı elbiseyi satın alma konusunda net bir kararım var.				0.84
Bu markalı elbiseyi satın alma ihtimalim var.				0.84
Bu markalı elbiseyi kesinlikle satın alacağım.				0.89
AVE	**0.62**	**0.7**	**0.56**	**0.73**
CR	**0.87**	**0.87**	**0.71**	**0.89**

Yakınsak geçerliliğin sağlanması için, tüm CR değerlerinin AVE değerlerinden büyük olması gerekmektedir. Ayrıca AVE değerlerinin de 0.5'ten büyük olması gerekmektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 82). Buna göre yakınsak geçerliliğin sağlandığı görülmektedir.

Doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir.

4. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Verilerin analizinde yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Modelin uyum değerleri tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Modelin uyum değerleri

Uyum İndeksleri	**Mükemmel Uyum**	**Kabul Edilebilir Uyum**	**Model**	**Sonuçlar**
χ2/Sd (109.84/48)	≤3	≤5	2.29	Mükemmel Uyum
RMSEA	0 ≤ RMSEA ≤ 0.05	0.05 ≤ RMSEA ≤ 0.10	0.079	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	0 ≤ SRMR <0.05	0.05 ≤ SRMR ≤ 0.10	0,053	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.95 ≤ GFI ≤ 1	0.90 ≤GFI ≤ 0.95	0.918	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.90 ≤ AGFI ≤ 1	0.85 ≤ AGFI ≤ 0.90	0.866	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95 ≤ CFI ≤ 1	0.90 ≤ CFI ≤ 0.95	0.957	Mükemmel Uyum
NFI	0.95 ≤ NFI ≤ 1	0.90 ≤NFI ≤ 0.95	0.926	Kabul Edilebilir Uyum
TLI	0.95 ≤ TLI ≤ 1	0.90 ≤TLI ≤ 0.95	0.940	Kabul Edilebilir Uyum

Analiz sonuçları incelendiğinde modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre kabul edilebilir uyum değerinin (χ2 / sd = 2.29) 5'ten küçük olduğu ve istatistiksel olarak yeterli bir değere sahip olduğu görülmektedir. RMSEA: 0.079; SRMR: 0.053; GFI: 0.918; AGFI: 0.866;

CFI: 0.957; NFI: 0.926 ve TLI: 0.940 değerlerine ulaşılmış ve bu değerlerin model uyumluluğu için istatistiksel olarak iyi düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 6. Yapısal Eşitlik Modellemesi Sonuçları

Yapısal İlişkiler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları (β)	Kritik Oran (C.R.)	R^2	p	Hipotezler	Hipotez Sonuçları
SAN<---MD	0.351	4,949	0.517	***	H_1	Kabul Edildi
MD<---MG	0.526	3.579	0.160	***	H_2	Kabul Edildi
AK<---MG	0.762	7.621	0,580	***	H_3	Kabul Edildi
SAN<---MG	0.540	3.943	0.517	***	H_4	Kabul Edildi
MD<---AK	-0.262	-1.619	0.160	.106	H_5	Ret edildi
SAN<---AK	-0,038	-0.289	0,517	.773	H_6	Ret edildi

***<0,001 (Anlamlılık düzeyi %5).

Tablo 6 incelendiğinde, marka değerinin satın alma niyeti üzerinde olumlu ve anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (β=0.351; p<0.05). Marka güveninin marka değeri üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır (β=0.526; p<0.05). Marka güveninin algılanan kalite üzerine olan etkisine bakıldığında ise yine olumlu ve anlamlı bir etkinin olduğu anlaşılmıştır (β=0.762; p<0.05). Marka güveninin satın alma niyetinde de olumlu ve anlamlı bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır (β=0.540; p<0.05). Algılanan kalitenin marka değerine etkisinde ise anlamlı bir etkiye rastlanmamıştır (β=-0.262; p>0.05). Algılanan kalitenin benzer şekilde satın alma niyetine etkisinde de anlamlı bir etkiye rastlanmamıştır (β=-0.038; p>0.05).

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada marka güveninin; marka değeri, algılanan kalite ve satın alma niyeti gibi pazarlama uygulamalarında ve literatüründe oldukça önemli değişkenler üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Marka güveni; pazarlama maliyetlerini azaltmak, yeni müşteriler kazanmak, daha fazla kazanç elde etmek ve rakiplere karşı koymak gibi pazarlama avantajları sağlayabilir. Bundan dolayı pazarlamacılar; reklam, fiyat, sembol, slogan ve yüz yüze temaslar dâhil olmak üzere farklı pazarlama kanalları aracılığıyla müşterilerin güvenini korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmalıdırlar (Liao, 2015). Ayrıca markalarla müşteriler arasındaki başarılı iletişim, güven ve memnuniyet gerektirmektedir (Blackston, 2000). Dolayısıyla müşterilerin markaya olan güvenleri, pazarlama iletişimi faaliyetlerinin etkinliğini arttırmada önemli bir rol oynayabilir. Bundan dolayı marka güveninin oluşmasında başarılı iletişimin önemli bir rolünün olduğu söylenebileceği gibi müşterilerle başarılı bir iletişim için de marka güveninin önemli bir yeri vardır. Marka güveninin oluşmasında şirketlerin garanti, servis gibi konularda müşteri merkezli davranması yine önemli bir unsur olacakken, yapılan hataların telafi edilmesi müşterilerin markaya olan güvenlerini arttıracaktır.

Çalışmadan elde edilen sonuca göre marka değerinin sattın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu sonuç Moradi ve Zarei (2011), Senthilnathan ve Tharmi (2012) ve Jalilvand vd., (2011)'nin çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Elde edilen başka bir sonuca göre marka güveninin marka değeri üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu sonuç Liao (2015) ve Kumar vd., (2013)'nin çalışmaları ile benzerlik göstermekte fakat Papatya vd., (2015)'in ulaştığı sonuç ile çelişmektedir. Çalışma sonucunda marka güveninin algılanan kalite üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Bu sonuç El Naggar ve Bendary (2017)'nin çalışması ile paralellik göstermektedir. Çalışmadan elde edilen bir diğer

sonuçta ise, marka güveninin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkisi vardır. Bu sonuç Dam (2020)'ın çalışması ile paralellik göstermektedir.

Beklentinin aksine algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu bir etkisi görülmemiştir. Bu sonuç Ha vd., (2010) ve Gil vd., (2007)'nin çalışmaları ile paralelik gösterse de, Loureiro (2013), Sanyal ve Datta (2011), Papatya vd., (2015), Kumar vd., (2013) ve Lesmana vd., (2020)'nin çalışmaları ile çelişmektedir. Her ne kadar mevcut çalışmada ve bazı çalışmalarda algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu etkisinin olmadığı sonucuna varılsa da birçok çalışmada algılanan kalitenin marka değeri üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Mevcut çalışmada beklenmeyen bu sonuca neden ulaşıldığı ileride yapılacak çalışmalarla anlaşılabilir. Özellikle derinlemesine mülakat gibi tekniklerle yapılacak çalışmalarla bu sonuca neden olan faktörler anlaşılabilir. İleride yapılacak böyle çalışmaların literatüre önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir. Yine beklentinin aksine elde başka bir sonuç ise, algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkisinin olmamasıdır. Bu sonuç Jalilvand vd., (2011) ve Saleem vd. (2015)'nin çalışmaları ile çelişmekte, Lee vd., (2008)'nin çalışması ile benzerlik göstermektedir. Lee vd., (2008) de çalışmalarında bir giyim markası kullanmış ve çalışmalarına katılanların satın alma kararı verirken giysinin işlevsel bir yönünü, giysinin duygusal yönü kadar önemli görmeyebileceklerinden dolayı algılanan kalitenin satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkisinin olmadığı yorumunda bulunmuşlardır. Mevcut çalışmada da elde edilen bu sonuca, katılımcıların giysinin işlevsel yönünün, giysinin duygusal yönü kadar önemli görmeyebileceklerinden dolayı ulaşıldığı söylenebilir.

Çalışmada bir giyim markası kullanılmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda başka bir ürün kullanılabilir. Birden fazla ürün kullanılarak farklı ürünlerin tüketiciler üzerinde etkilerinin benzer veya farklı olup olmadığı araştırılabilir.

İleride yapılacak benzer çalışmalarda yaş, cinsiyet, eğitim durumu değişkenler ele alınıp, bu değişkenler arasında herhangi bir fark olup olmadığı araştırılabilir.

KAYNAKLAR

1. Aaker, D.A. (1991). Managing Brand Equity. New York: The Free Press.
2. Aaker, D. (2004). Brand Portfolio Strategy : Creating Relevance, Differentiation, Energy, Leverage, and Clarity. New York: Free Press.
3. Armstrong, G., Kotler, P. (2017). Marketing an Introduction. Amerika Birleşik Devletleri: Pearson Education Inc.
4. Blackston, M. (2000). Observations: Building Brand Equity by Managing the Brand's Relationships. J. Adv. Res. 40, 101–105.
5. Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum. Ankara: Pegem Akademi.
6. Chaudhuri, A., Holbrook, M. B. (2001). The Chain of Effects From Brand Trust and Brand Affect to Brand Performance: The Role of Brand Loyalty. J. Mark. 65, 81–93.
7. Dam, T. C. (2020). Influence of Brand Trust, Perceived Value on Brand Preference and Purchase Intention. The Journal of Asian Finance, Economics, and Business, 7(10), 939-947.
8. Delgado-Ballester, E., Munuera-Alemán, J. L. (2005). Does Brand Trust Matter to Brand Equity?. Journal of Product & Brand Management, 14(3), 187-196.
9. Dodds, W., Monroe, K. B. (1985). The Effect of Brand and Price Information on Subjective Product Evaluations. Advance in Consumer Research, Vol.2, E.C. Hirschman and M.B Holbrook, eds. Provo, UT: Association for Consumer Research, 85-90.
10. Doney, P. M., Cannon, J. P. (1997). An Examination of the Nature of Trust in Buyer–Seller Relationships. J. Mark. 61, 35–51.
11. El Naggar, R. A. A., Bendary, N. (2017). The Impact of Experience and Brand trust on Brand loyalty, While Considering the Mediating Effect of Brand Equity Dimensions, an Empirical Study on Mobile Operator Subscribers in Egypt. The Business & Management Review, 9(2), 16-25.
12. Ha, H. Y., Janda, S., Muthaly, S. (2010). Development of Brand Equity: Evaluation of Four Alternative Models. The Service Industries Journal, 30(6), 911-928.
13. He, Y.-C., Hu, H.-H. (2008). A Study of Consumers' Purchase Intentions toward Retail Store Brands in the Food Sector. J. Hosp. and Home Econ., 5(3), 63-84.
14. Hsu, T.-C. (2009). A Study of the Impacts of Identification, Product Cognition, and Group Norm of Professional Baseball Fans on Attitude and Purchase Intention toward Sponsors' Product. Chaoyang Bus. and Mgmt. Rev., 5(2), 37-50.
15. Gil, R. B., Andres, E. F., Salinas, E. M. (2007). Family as a Source of Consumer-Based Brand Equity. Journal of Product & Brand Management, 16(3), 188-199.
16. Jalilvand, M. R., Samiei, N., Mahdavinia, S. H. (2011). The Effect of Brand Equity Components on Purchase Intention: An Application of Aaker's Model in the Automobile Industry. International Business And Management, 2(2), 149-158.
17. Kapferer, J-N. (2008). New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term. London: Kogan Page Limited.
18. Keller, K. L. (2001). Building Customer-Based Brand Equity: Creating Brand Resonance Requires Carefully Sequenced Brand-Building Efforts. Marketing Management, 10(2), 15-19.
19. Kerin, R. A., Hartley, S. (2018). Marketing: The Core. New York: McGraw-Hill.
20. Kotler, P., Keller, K. L. (2016). Marketing Management. Global Edition. Londra: Pearson Education Limited.
21. Kumar, R. S., Dash, S., Purwar, P. C. (2013). The Nature and Antecedents of Brand Equity and Its Dimensions. Marketing Intelligence & Planning, 31(2), 141-159.
22. Lee, M. Y., Kim, Y. K., Pelton, L., Knight, D., Forney, J. (2008). Factors Affecting Mexican College Students' Purchase Intention toward a US Apparel Brand. Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal, 12(3), 294-307.
23. Lesmana, R., Widodo, A. S., Sunardi, N. (2020). The Formation of Customer Loyalty From Brand Awareness and Perceived Quality through Brand Equity of Xiaomi Smartphone Users in South Tangerang. Jurnal Pemasaran Kompetitif, 4(1), 1-12.
24. Liao, Y. K. (2015). The Role of Trust on Brand Loyalty and Brand Equity. Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society: Managing Intellectual Capital and Innovation; Proceedings of the MakeLearn and TIIM Joint International Conference 2,, ToKnowPress, 603-612.
25. Loureiro, S. M. C. (2013). The Effect of Perceived Benefits, Trust, Quality, Brand Awareness/Associations and Brand Loyalty on Internet Banking Brand Equity. International Journal of Electronic Commerce Studies, (2), 139-158.

26. Low, G. S., Lamb, C.W. Jr (2000). The Measurement and Dimensionality of Brand Associations. Journal of Product & Brand Management, 9(6), 350-68.
27. Moradi, H., Zarei, A. (2011). The Impact of Brand Equity on Purchase Intention and Brand Preference-The Moderating Effects of Country of Origin Image. Australian Journal of Basic and Applied Sciences, 5(3), 539-545.
28. Netemeyer, R.G., Krishnan, B., Pullig, C., Wang, G., Yagci, M., Dean, D., vd., (2004). Developing and Validating Measures of Facets of Customer-Based Brand Equity. Journal of Business Research, 57(2), 209–224.
29. Papatya, N. , Papatya, G., Hamşıoğlu, A. B. (2015). Sürdürülebilir Rekabet Yönetiminde Marka Değeri Ve Marka Güveni: Süleyman Demirel Üniversitesinde Bir Uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3), 35-54.
30. Pornpitakpan, C., Yuan, Y. (2015). Effects of Perceived Product Similarity and Ad Claims on Brand Responses in Comparative Advertising. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics. 27(4), 535-558.
31. Roll, M. (2015). Asian Brand Strategy (Revised and Updated): Building and Sustaining Strong Global Brands in Asia. London: Palgrave Macmıllan.
32. Punj, G.N., Hillyer, C.L. (2004). A Cognitive Model of Customer-Based Brand Equity for Frequently Purchased Products: Conceptual Framework and Empirical Results. Journal of Consumer Psychology, 14(1/2), 124–131.
33. Saleem, A., Ghafar, A., Ibrahim, M., Yousuf, M., Ahmed, N. (2015). Product Perceived Quality and Purchase Intention with Consumer Satisfaction. Global Journal of Management and Business Research, 15(1), 20-28.
34. Sanyal, S. N., Datta, S. (2011). The Effect of Perceived Quality on Brand Equity: An Empirical Study on Generic Drugs. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 23(5), 604-625.
35. Seçer, İ. (2015). SPPS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi. Ankara: Anı Yayıncılık.
36. Senthilnathan, S., Tharmi, U. (2012). The Relationship of Brand Equity to Purchase Intention. IUP Journal of Marketing Management, 11(2), 7-26.
37. Stevens, J. (1996). Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
38. Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2007). Using Multivariate Statistics. Boston: Pearson Education.
39. TDK (2022). Niyet Ne Demek?. https://sozluk.gov.tr/ Erişim: 23.01.2022
40. Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 46, 74-85.
41. Yoo, B., Donthu, N. (2001). Developing and Validating a Multidimensional Consumer-Based Brand Equity Scale. Journal of business research, 52(1), 1-14.
42. Zeithaml, V.A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. Journal of Marketing, 52, 2-22.

TCMB'NİN LİRALAŞMA STRATEJİSİ ADIMLARI

LIRAIZATION (DE-DOLLARIZATION) STRATEGY EFFORTS OF CBRT
ABSTRACT

Dr. Nurettin ÖZTÜRK
Ekonomist, Orcid: 0000-0001-5764-8367

ÖZET
Türkiye ekonomisinin son dönem finansal verileri analiz edildiğinde, döviz cinsinden mevduat, kredi ve borçlanma oranları bağlamında dolarizasyona doğru evrilen bir yapının oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu gelişme sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından bir dizi tedbir devreye alınmış olup, bu çerçevede başlatılan uygulamalar "Liralaşma Stratejisi" olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel olmayan para politikası aracı olarak kullanılan alternatif finansal ürünlerin başlıcaları olarak Kur Korumalı Mevduat (KKM) ve Dönüşüm Destekli Mevduat (DDM) hesapları gösterilmektedir. Çalışmada, TCMB'nin liralaşma stratejisi teorik bakımdan irdelenmekte, bu kapsamda devreye alınan yeni finansal araçlar detaylı olarak incelenerek çeşitli senaryolarla analiz edilmekte ve uygulama hakkında değerlendirme yapılarak bazı politika önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Merkez Bankacılığı, Dolarizasyon, Finansal İnovasyon
JEL Kodları: E42, E58, F31, O38

ABSTRACT
When the recent financial data of the Turkish economy is analyzed, it is observed that a structure that evolves towards dollarization has occurred in the context of foreign currency deposits, loans and borrowing rates. Following this development, a series of measures were taken by the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), and the practices initiated within this framework are called the "Liraization (or dedollarization) Strategy". Currency Protected Deposit (KKM) and Conversion Supported Deposit (DDM) accounts are shown as the main alternative financial products used as non-traditional monetary policy instruments. In the study, the CBRT's liraization strategy is examined theoretically, the new financial instruments introduced in this context are examined in detail and analyzed with various scenarios, and some policy recommendations are presented by evaluating the implementation.

Key Words: Monetary Policy, Central Banking, Dollarization, Financial Innovation
JEL Codes: E42, E58, F31, O38

GİRİŞ

Para ikamesi ya da dolarizasyon, bir ülkede iktisadi birimlerin finansal işlemlerinde ağırlıklı olarak yabancı para kullanmayı tercih etmeleri olarak bilinmektedir. Para ikamesinin artması, ekonomi açısından birçok olumsuz etkileri beraberinde getirmekle birlikte, şüphesiz en zararlı yönü milli paranın itibari değerinin kaybolmasına sebebiyet vermesi ve merkez bankasının para politikası araçlarını etkisizleştirmesidir. Bu durum, fiyat istikrarının bozulması sonucunda ülkenin makro iktisadi dengelerini olumsuz etkilemekte ve yeniden dolarizasyonu besleyen bir döngüye neden olmaktadır. Türkiye ekonomisinin son dönemdeki makro iktisadi verileri ele alındığında döviz cinsi mevduat, döviz kredileri ve döviz borçlanma oranları anlamında dolarizasyona doğru evrilen bir yapının oluştuğu gözlemlenmiştir.

Bu gelişme sonrasında TCMB tarafından bir dizi tedbir devreye alınmış olup, bu çerçevede başlatılan uygulamalar "Liralaşma Stratejisi" olarak adlandırılmaktadır. Bu strateji kapsamında, öncelikle teknik bazı uygulamaların devreye alınmaya başlandığı görülmektedir. Ancak, geleneksel olmayan para politikası araçları olarak en yaygın kullanılan alternatif finansal ürünlerin başlıcaları olarak Kur Korumalı Mevduat (KKM) ve Dönüşüm Destekli Mevduat (DDM) hesapları gösterilmektedir. Bu kapsamda çalışmada, TCMB'nin liralaşma stratejisi teorik bakımdan irdelenmekte, bu kapsamda devreye alınan yeni finansal araçlar detaylı olarak incelenerek çeşitli senaryolarla test edilmekte, gelinen noktada erişilen finansal büyüklükler analiz edilmekte ve uygulama hakkında farklı bakış açıları ile değerlendirme yapılmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, TCMB'nin liralaşma stratejisi kavramsal olarak incelenmektedir. İkinci bölümde, literatürde para ikamesi konusunda hazırlanan teorik ve ampirik çalışmaların bulgularına yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, liralaşma stratejisi kapsamında uygulamaya alınan finansal araçların gelişimi, ürün özellikleri ve performansları değerlendirilmektedir. Sonuç kısmında ise liralaşma stratejisi ve liralaşma uygulamalarına yönelik genel bir değerlendirme yapılmakta ve çeşitli öneriler sunulmaktadır.

1. LİRALAŞMA STRATEJİSİ

Bir ülkedeki yerleşiklerin değişim aracı, hesap birimi ve değer biriktirme aracı olarak kendi ulusal paraları yerine yabancı para kullanmayı tercih etmeleri "dolarizasyon" veya "para ikamesi" olarak adlandırılmaktadır. Özatay (2011), varlıkların ve yükümlülüklerin yabancı para ile ölçülmesini genel anlamda "finansal dolarizasyon" olarak tanımlamakta ve bu durumu "başkalarının parasını kullanmak" tabiri ile nitelendirmektedir. Bishop (2013) ise dolarizasyonu, milli para birimin daha istikrarlı para birimi ile yer değiştirmesi olarak tanımlamaktadır. Bu durumun karşısında, bir ülkede iktisadi aktörlerin milli parayı tercih etmeleri ve finansal istikrarın oluşturulması ile yerli paraya dönüş olgusunun ortaya çıkmasına ise "ters para ikamesi" veya "ters dolarizayon" denilmektedir (Eğilmez, 2009).

Liralaşma, asıl itibariyle ters para ikamesi kavramının ülkemize özgü bir tanımlaması olarak görülmektedir. Türkiye'de, liralaşma terimini temsil etmekte olan ters para ikamesi çalışmalarının yeni olmadığı ve 2001 krizinden sonra hayata geçirilen "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" çerçevesinde açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesi ve Yeni Türk Lirası projesi ile bu yönde bazı politikaların daha önceleri de uygulanmaya başlandığı bilinmektedir (Yılmaz, 2005). Liralaşma ise, son dönemde uygulamaya alınan yeni para politikası yaklaşımı çerçevesinde güncel bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın kapsamı son dönemdeki gelişmeler olduğundan, tarihsel perspektife değinilmeden güncel gelişmeler konusunda değerlendirme yapılmaktadır.

Liralaşma stratejisi, güncel bir terim olarak ilk kez TCMB'nin 2022-1 Enflasyon Raporu'nda yer almıştır. TCMB, politika gözden geçirme sürecinde fiyat istikrarı temel amacı doğrultusunda liralaşma stratejisi odaklı yaklaşım tercihini ortaya koymakta ve finansal sistemin TL enstrümanlar üzerinden yapılandırılmasını önceliklendirmektedir. Buna göre liralaşma stratejisi; yeni finansal ürünler, teminat çeşitlendirmesi ve likidite yönetimi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler vasıtasıyla TL'nin sistemdeki kullanımını merkeze alan bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir (TCMB, 2022).

Liralaşma stratejisinde kullanılmakta olan ve yaygın anlamda öne çıkan finansal araçlar Bölüm 3'te yer verilen KKM ve DDM olarak bilinmektedir. Bununla birlikte, bu strateji kapsamında para otoritesince teknik bir dizi uygulamalar da hayata geçirilmektedir. TCMB'nin yakın zamanda devreye aldığı teknik uygulamalar kısaca; zorunlu karşılıkların sadece TL varlıklar ile tesis edilmesi, Açık Piyasa İşlemleri (APİ) ve swap işlemlerinin TL likidite yönetimi çerçevesinde liralaşmaya yönelik gözden geçirilmesi, fonlama yapısında TL cinsi kıymetlerin teminat olarak kullanılmasının planlanması, TCMB tarafından sağlanan TL fonlama karşılığı alınan teminatların döviz payının azaltılması, reeskont kredilerinde fonlama kaynaklı yabancı para riskinin oluşmaması için düzenleme yapılması, yatırım taahhütlü avans kredilerinin uzun vadeli TL olarak kullandırılması olarak sayılmaktadır.
TCMB, fiyat istikrarını hedefleyen politika çerçevesinin asli unsuru olarak nitelendirdiği liralaşma stratejisi ile vereceği destekleri aşağıda sıralanan başlıca üç kanal ile gerçekleştirmeyi hedeflediğini belirtmektedir (TCMB, 2022a):

- Birincisi, kur korumalı hesaplar ve benzeri araçlar ile TL cinsinden tasarruflar teşvik edilecek ve getirilerin döviz kuru getirisine göre geride kalmaması sağlanacaktır. Aynı zamanda, bu ürünler ile mevduatın ortalama vade süresinin de uzatılması hedeflenmektedir.

- İkincisi, likidite ve karşılık operasyonları ile TL araçlara geçişin sağlanmasıdır. Bu kapsamda TL cinsi teminat ve araçların önceliklendirilmesi ve para piyasası takas işlemlerinin toplam fonlama içerisindeki payının azaltılması hedeflenmektedir.

- Üçüncüsü ise selektif sektörlere kredi desteği ile cari dengeyi destekleyen ve döviz kazandırıcı sektörlere yönelik fonlama ihtiyaçlarının uygun vadelerle TL cinsinden karşılanmasıdır. Böylece, üretimin finansmanında dış borçlanmaya olan bağımlılık düşürülerek döviz kurundaki dalgalanmanın önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

TCMB, liralaşma stratejisi çerçevesindeki yakın, orta ve uzun vadede devreye alınacak tüm uygulamaların odağının, fiyat istikrarının sürdürülebilir bir zeminde yeniden şekillenmesi amacıyla finansal sistemin liralaşmasının sağlanması olacağını beyan etmektedir.

2. LİTERATÜR

Liralaşma terimi, ülkemize özgü ve oldukça yeni bir kavram olduğundan literatürdeki karşılığı olan ters dolarizasyon kavramı üzerine yapılan çalışmalar esas alınarak tarama yapılmaktadır. Bu kapsamda, ülkemizde liralaşma stratejine örnek teşkil etmesi açısından ters dolarizasyon konusunda yapılan önemli çalışmaların bulgularına yer verilmekte ve bu süreci daha önce yaşayan ülkelerin tecrübelerine göz atılmaktadır.
Ters dolarizasyon konusunda literatürde önemli yer tutan bir strateji, ödül/ceza yaklaşımı olarak da adlandırılan "havuç/sopa stratejisi"dir. Buna göre, ters dolarizasyonun sağlanması için bir taraftan ulusal paranın cazibesini artıran tedbirler alınması gerekmekte (havuç/ödül), diğer taraftan yabancı para cinsinden finansal aracılığın maliyeti artırılmalıdır (sopa/ceza). Bu stratejinin başarısı, milli para cinsinden piyasaların derinleştirilmesi ve buna bağlı olarak alternatif araçların yaratılmasına bağlı görülmektedir (Yeyati, 2003). Licandro ve Licandro (2003), ters dolarizasyon stratejisinin başarısını başlıca iki temele dayandırmaktadır. Bunlar; finansal sistemin güvenlik ağının güçlendirilmesi ve yerli para varlık piyasalarının yeniden yaratılması olarak belirtilmektedir. Serdengeçti (2005), ters dolarizasyon sürecini başlatan en önemli unsurun fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi konusunda otoritelerin inandırıcı taahhütlerde bulunmaları olarak görmektedir. Bu çalışmaya göre, ters dolarizasyon oldukça zor ve maliyetli bir süreç olmasına rağmen makroekonomik istikrar, piyasa eksikliklerinin giderilmesi/tutarlı yasal düzenlemeler ve güvenilir politika uygulamaları olmak üzere başlıca üç unsur başarı kriteri olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ekonomisi özelinde yapılan diğer bir araştırmada, ters dolarizasyon eğilimin uzun süreli ve büyük boyutlarda olmasının ön koşulu olarak parasal ve mali istikrarın sağlanması gösterilmektedir. Ayrıca, ulusal para cinsinden yapılacak yatırımların reel değerini koruyabilecek finansal araçların çeşitlendirilmesi ve yapısal sorunların çözülmesine yönelik inancın yerleştirilmesi de önem arz etmektedir (Akıncı, Özer, & Usta, 2005).

Ters para ikamesi ve döviz kuru oynaklığının nedensellik bağlantılarının araştırılması için Türkiye ekonomisinin 2001:04-2006:12 dönemini kapsayan ampirik çalışmanın para talebi denklemi tahmin sonuçlarına göre; ters para ikamesi döviz kuru oynaklığını azaltmakta, döviz kuru oynaklığındaki bu azalış da ters para ikamesi sürecini hızlandırmaktadır (Taşçı, Darıcı, & Erbaykal, 2009). Türkiye ekonomisindeki 2001-2006 yılları arasındaki ters para ikamesi üzerine yapılan diğer bir çalışmada ise, elverişsiz makroekonomik koşulların dolarizasyona katkıda bulunduğu ve dolarizasyonun da kendisinin atalet içermekte olduğu ifade edilmektedir (Özcan & Us, 2007).

Türkiye'de döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak 2010:01-2020:10 tarihleri için yapılan analiz sonucunda, sepet döviz kurunda belirlenen eşik değerin üzerinde meydana gelen bir artışın enflasyonu belirgin ve kalıcı bir şekilde artırmakta olduğu sonucuna ulaşıldığından, fiyat istikrarı hedefinin sağlaması ve milli paranın değerinin korunması için döviz piyasalarına yönelik alınan geleneksel olmayan para politikaları ve makro ihtiyati politikalardan oluşan tedbirlerin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Öztürk, 2021).

IMF (Uluslararası Para Fonu) ekonomistleri tarafından çalışmada Türkiye, Arjantin, Şili, İsrail, Polonya ve Mısır ülke tecrübeleri üzerinden ters dolarizasyon için bazı politika önerileri sunulmaktadır. Buna göre, kalıcı bir ters dolarizasyon için güvenilir makroekonomik istikrar, özel düzenleme ve politikaların uygulanması ve ulusal para biriminin düzgün işleyişinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, esnek bir döviz kuru sistemi tercih edilmeli ve döviz kurunun çift yönlü hareketine izin veren bir döviz kuru politikası ile finansal dolarizasyona caydırıcı bir unsur getirilmesi önerilmektedir (Kokenyne, Ley, & Veyrune, 2010). Benzer şekilde Reinhart vd (2003), başarılı ve kalıcı ters dolarizasyon eğiliminde kararlı ekonomik politikaların etkisine vurgu yapmakta, Alvarez vd (2008) ise bunlara ilave olarak merkez bankasının kurumsal yapısının ve para politikası stratejisinin ulusal paranın değerinin belirsizliğini azaltmaya yönelik olması gerektiğini belirtmektedir.

Yüksek dolarizasyon yaşayan ve bu kapsamda çözüm yöntemleri geliştirmeye çalışan Latin Amerika ülkelerinin ekonomileri üzerinde yapılan çalışmadan elde edilen bulgular, ters dolarizasyon için döviz işlemlerinin vergilendirilmesi ve döviz saklama maliyetlerinin yükseltilmesinin faydalı yöntemler olduğunu göstermektedir (Vidal, Hoyle, Vargas, & Vasquez, 2020). Bununla birlikte, ters dolarizasyonu hızlandıran sözkonusu yasal kısıtlamaların makroekonomik istikrar sağlandığında yapılması ve koşullar normalleştiğinde serbest bırakılması önerilmektedir (Fischer, 2006).

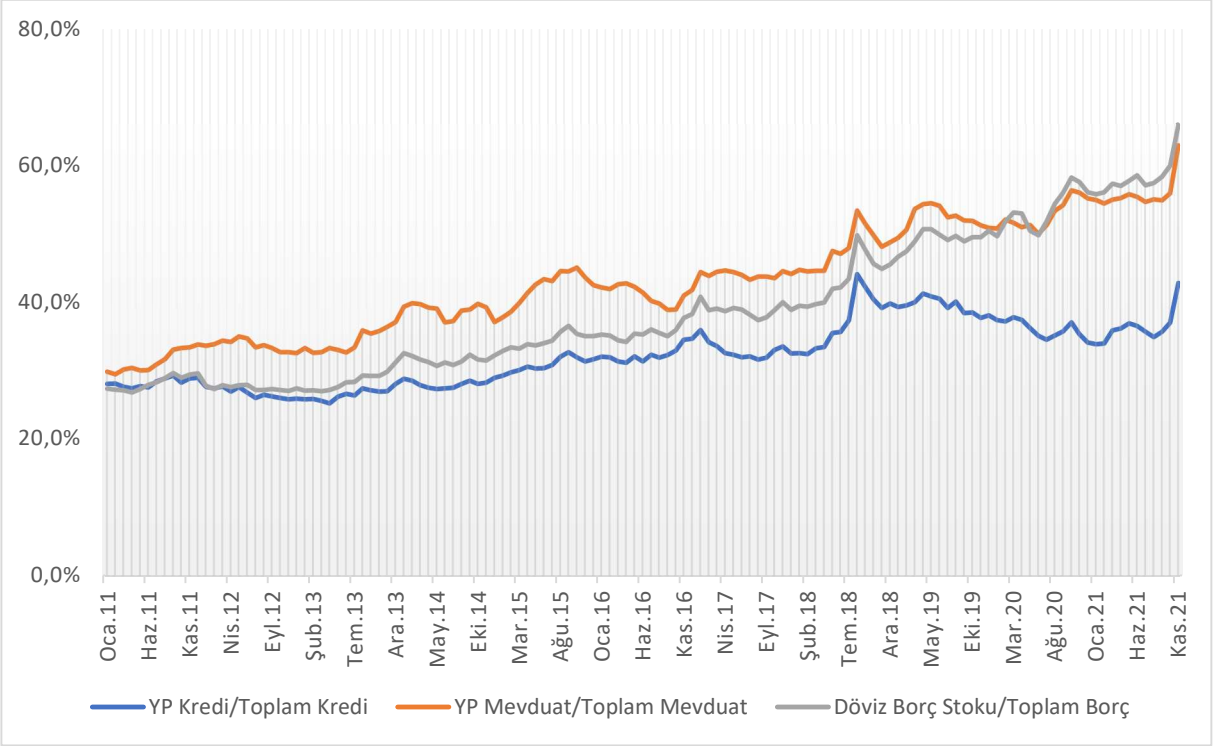
3. LİRALAŞMAYA YÖNELİK UYGULAMALAR

Bir ülkenin para politikası stratejisi ve bu kapsamda kullanılan araçların nitelik ve çeşitliliği zamanın gereklerine ve iktisadi tercihlere göre değişebilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle Türkiye'de liralaşma stratejini gerekli kılan dolarizasyon olgusu rakamsal veriler ile incelenmektedir. Ardından, döviz piyasalarına yönelik tedbirler sıralanmakta ve uygulama özelinde KKM ve DDM hesapları genel esasları ile ele alınmaktadır.

Bir ekonomide dolarizasyon seviyesinin ölçülmesinde temel göstergeler olarak yabancı para (YP) mevduatın toplam mevduata oranı, YP kredilerin toplam kredilere oranı ve döviz borç stokunun toplam borç stokuna oranı gibi ölçütler referans olarak kabul edilmektedir (Özatay, 2011). Bahsi geçen oranların Türkiye ekonomisindeki gelişimleri Grafik 1 ile gösterilmekte olup, Kasım 2021 itibariyle YP Mevduat/Toplam Mevduat oranının %63, YP Kredi/Toplam Kredi oranının %43 ve Döviz Borç Stoku/Toplam Borç oranının %66 olarak gerçekleştiği izlenmektedir. Türkiye'de görülen bu yüksek

dolarizasyon olgusu, "Thiers Kanunu" nu doğrulayan bir tablonun ortaya çıkmakta olduğunu göstermektedir.

Grafik 1. Türkiye'de Dolarizasyon

Kaynak: TCMB, Hazine ve Maliye Bakanlığı (30.01.2022).

Özellikle son yıllarda yüksek seviyeye çıkan dolarizasyon oranlarının düşürülmesi amacıyla geleneksel olmayan para politikaları ve makro ihtiyati tedbirlerden oluşan bir dizi önlemler alınmaya başlanmıştır. Yeni para politikası yaklaşımı çerçevesinde 2010-2020 yılları arasında uygulamaya alınan tedbirler; döviz alış işlemlerine yönelik düzenlemeler, yabancı para hesaplara stopaj düzenlemesi ve zorunlu karşılık düzenlemeleri, döviz cinsi sözleşmelerin sınırlandırılması, döviz kredilerinin kısıtlanması, ihracat bedellerinin yurda getirilmesi zorunluluğu, vadeli döviz sözleşmeleri ve döviz takas uygulamaları olarak sıralamaktadır (Alp & Öztürk, 2021). Tüm bunlara ilave olarak, son dönemde liralaşma stratejisi kapsamında devreye alınan tedbirlere 1. Bölüm'de yer verildiğinden burada tekrar edilmemektedir. Genel itibariyle değerlendirme yapıldığında, bahsedilen düzenlemelerin döviz işlemlerinin maliyetlerinin içselleştirilmesine katkı sağladığı ve milli para biriminin kullanımını teşvik etmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ülkemizde döviz talebini artıran ve dolarizayon eğilimine yol açan bazı faktörler olarak; yüksek enflasyon ve iktisadi aktörlerin gelecekte daha yüksek enflasyon beklentisine sahip olması, siyasi ve jeopolitik gelişmeler, merkezi yönetim bütçe açıkları ve dış ticaret açığı, yabancı yatırımcıların sıcak para çıkışları, TCMB para politikası duruşu (düşük politika faizi) ve analitik bilançodaki değişimler (swap sonrası negatif net rezerv), hazinenin döviz cinsi borçlanması, kamunun büyük çaplı proje garantilerinin dövize endeksli yapılması, TL birikim sahiplerinin enflasyon karşısında negatif reel faiz elde etmeleri, kredi genişlemesine yönelik uygulamalar, yabancı para borç ödemesi yapan firmaların döviz talepleri, reel kesimin ithalat ödemeleri için döviz talebi ve ülke risk primi göstergesinin CDS (Kredi Temerrüt Takası) yükselmesi olarak sayılabilmektedir.

Türkiye'de liralaşma stratejisi kapsamında uygulamaya alınan KKM ve DDM ürünleri, geleneksel olmayan para politikası uygulamaları ve makro ihtiyati tedbirlerden oluşan yeni para politikası yaklaşımının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bahsi geçen yeni finansal araçların ilki Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB), ikincisi ise TCMB bünyesinde takip edilmektedir.

Özü itibariyle prim ödemeksizin hazine garantili kur getirisi opsiyonu veren finansal araçlar olarak nitelendirilmesi mümkün olan KKM ve DDM'a benzer ürünlerin 90'lı yıllarda Latin Amerika ülkelerinde tasarlandığı ve ulusal ekonominin döviz kuruna karşı korunmaya çalışıldığı bilinmektedir (Şen, 2022). Ülkemizde KKM ve DDM hesaplarının yaygınlaştırılması ile birlikte birikim sahiplerinin TL tercihinin artırılması ve dövize olan talebin düşürülmesi hedeflenmektedir. Birikim sahipleri, bu uygulamalar ile döviz kuruna endeksli TL hesabı açarak dövizin düşmesi durumunda banka getirisi elde etmekte, dövizin yükselmesi durumunda ise ilave olarak devlet desteği alabilmektedir. Bu ürünlerin özelliklerinin detaylı olarak sayılması yerine, tüm esasları toplu olarak Tablo 1'de toplu olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Kur Korumalı ve Dönüşüm Destekli Mevduat Hesapları Esasları

	Kur Korumalı Mevduat Hesapları	**Dönüşüm Destekli Mevduat Hesapları**
Yararlanıcı	Yurtiçi yerleşik gerçek kişi	Yurtiçi yerleşik gerçek ve tüzel kişi
Kapsam	TL vadeli mevduat ve katılma hesapları	USD, Euro, GBP döviz tevdiat hesapları, altın depo hesapları ve döviz/altın cinsinden katılım fonlarından dönüşen TL vadeli mevduat ve katılma hesapları
Vade	3, 6, 9 ay ve 1 yıl	Gerçek kişi: 3, 6 ay ve 1 yıl Tüzel kişi: 6 ay ve 1 yıl
Destek Kapsamı	21.12.2021 tarihinden sonra açılacak kur korumalı TL vadeli mevduat ve katılma hesapları	Gerçek kişi: 20.12.2021 tarihinde mevcut hesaplar Tüzel kişi: 31.12.2021 tarihinde mevcut hesaplar (Altın) Gerçek kişi: 28.12.2021 tarihinde mevcut hesaplar ve ilgili tarihlerden sonra açılan işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesapları
Süre	Vade sonunda yenileme	Bir defaya mahsus
Vergi	%0 Stopaj	
Banka Getiri Oranı	Asgari: TCMB bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı (politika faizi), Azami: Politika faizi +300 baz puan	
Vade Başı Kuru	TCMB'nin saat 11:00'de açıkladığı döviz alış kuru	TCMB'nin saat 10:00-15:00 aralığında saat başı ilan ettiği döviz alış/gram altın alış kuru
Vade Sonu Kuru	TCMB'nin saat 11:00'de açıkladığı döviz alış kuru/ gram altın alış fiyatı	

Vade Sonu Getirisi	Vade sonunda faiz getirisi bankalarca ödenir. Vade başındaki kura göre, kur getirisinin faiz getirisinden fazla olması durumunda aradaki fark HMB tarafından karşılanarak bankalarca ödenir.	Vade sonunda faiz getirisi bankalarca ödenir. Vade başındaki kura göre, kur getirisinin faiz getirisinden fazla olması durumunda aradaki fark TCMB tarafından karşılanarak bankalarca ödenir.
Cayma Durumu	Hesabın açıldığı ve kapandığı tarihlerdeki kurun düşük olanına göre hesap bakiyesi güncellenir. HMB tarafından kur farkına ilişkin ödeme yapılmaz.	Hesaptan vadeden önce çekim yapıldığı tarihte kurda düşüş olması halinde vade başındaki döviz tutarının çekimin yapıldığı tarihteki kur üzerinden TL karşılığı ödenir. Hesabın açıldığı ve kapandığı tarihlerdeki kurun düşük olanına göre hesap bakiyesi güncellenir. TCMB tarafından kur/fiyat farkına ilişkin ödeme yapılmaz.

Kaynak: TCMB ve HMB (2022).

Yeni finansal araçların çeşitlilik ve kapsamı sürekli genişletilmekte ve belirlenen ihtiyaçlara göre revize edilerek esnek bir şekilde geliştirmeler yapılmaktadır. Diğer bir bakış açısıyla bu durum, devreye alınan ürünler için hazırlık aşamasının yeterli derinlikte olmadığı izlenimi vermektedir. Konu hakkındaki önemli temel düzenlemeler aşağıdaki kısa dönemli bir kronoloji ile sıralanmaktadır:

21.12.2021: HMB basın açıklaması ile KKM uygulamasının başlatılması,
22.12.2021: TCMB tarafından DDM hakkında tebliğ yayınlanması (2021/14),
24.12.2021: HMB'nın KKM hesaplarına ilişkin uygulama esaslarını ilan etmesi,
25.12.2021: Cumhurbaşkanı Kararı (Sayı:4970) ile KKM ve DDM hesaplarından elde edilen faiz/kar payından yapılacak stopaj oranının %0 olarak belirlenmesi,
29.12.2021: TCMB tarafından altın cinsi hesapların DDM uygulamasına dahil edilmesi (2021/16),
31.12.2021: Cumhurbaşkanı Kararı ile altından TL'ye dönüşen hesaplardan elde edilen faiz/kar payından yapılacak stopaj oranının %0 olarak belirlenmesi (Karar Sayısı:5046),
11.01.2022: Yurt içi yerleşik tüzel kişilere ait döviz ve altın cinsi hesaplarının DDM kapsamına dahil edilmesi (2022/1 ve 2022/2),
22.01.2022: Kur artışı destek ödemelerinin HMB tarafından karşılanmasına imkan verilmesi (7351 Sayılı Kanun),
29.01.2022: Kurumlar vergisi mükellefleri ve bilanço esasına tabi gelir vergisi mükelleflerinin döviz ve altınlarını DDM'a aktarmaları halinde kur/değerleme farkı, faiz/kar payı ve kur artış desteğinin gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmesi (7352 Sayılı Kanun)
01.02.2022: Yurt dışında yerleşik Türk vatandaşlarının yurt dışı bankalardan transfer ettikleri dövizlerin TL'ye dönüştürülmesine yönelik YUVAM (Yurt Dışında Yerleşik Vatandaşlar Mevduat Ve Katılım Sistemi) uygulamasının başlatılması (2022/7).

3.1. Kur Korumalı Mevduat Hesabı

Kur korumalı mevduat hesabı, belirlenen şartlar kapsamında açılan TL cinsi hesaplar için mudilerin getirilerini döviz kurundaki olası artış nispetinde garantiye alan bir hesap türüdür. Kur korumalı mevduat hesabı için hazırlanan Tablo 2 ile gösterilen simülasyon üzerinden yatırımcının çeşitli olasılıklar dahilinde elde edeceği getiri tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Buna göre, gerekli koşulları sağlayan bir mudi 100.000 TL bakiyesini kur korumalı mevduat hesabında değerlendirmek istediğinde, vade başındaki kurun 13 TL olduğu varsayımı altında, 3 aylık vade için uygulanacak asgari %14 yıllık faiz oranı ile vade sonunda getiri 3.529 TL'ye tekabül etmekte ve anapara dahil 103.529 TL toplam bakiye oluşmaktadır.

Tablo 2. Kur Korumalı Mevduat Simülasyonu

	Vade Sonu				
USD/TL	11 TL	12 TL	13 TL	14 TL	15 TL
Kur Değişimi	-15%	-8%	-	8%	15%
Vade Başındaki USD Bakiyesi Karşılığı	7.692	7.692	7.692	7.692	7.692
Vade Sonundaki USD Bakiyesi Karşılığı	9.412	8.627	7.692	7.395	6.902
Vade Sonundaki USD/TL Karşılığı	84.615	92.308	100.000	107.692	115.385
Kur Korumalı Mevduat Getirisi (TL)	18.913	11.221	3.529	3.529	3.529
HMB'nin Ödeyeceği Fark Tutarı (TL)	-	-	-	4.164	11.856

Kaynak: Yazar hesaplamaları

Tablo 2'de yer alan 5 farklı vade sonu kur seviyesi senaryosuna göre değerlendirme yapıldığında, vade sonunda döviz kurunun sabit kalması ve düşmesi durumunda mudi hem TL cinsi getiri elde etmekte, hem de döviz kurunun değişimi riskine karşı korunmaktadır. Diğer taraftan döviz kurunun arttığı senaryolara göre, mudi vade sonunda herhangi bir kayba uğramaksızın getiri elde etmekle birlikte, vade başında alabileceği döviz miktarı kadar fark için HMB'den destek ödemesi alabilmektedir.

3.2. Dönüşüm Destekli Mevduat Hesabı

Dönüşüm destekli mevduat hesabı, belirlenen kriterler kapsamındaki dövizin TL'ye çevrilmesini ve mudilerin getirilerinin döviz kurundaki olası artış nispetinde garantiye alınmasını içeren bir üründür. Dönüşüm destekli mevduat hesabı için hazırlanan Tablo 3 ile gösterilen simülasyon üzerinden, yatırımcının çeşitli olasılıklar dahilinde elde edeceği getiri tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Buna göre, gerekli koşulları sağlayan bir mudi 10.000 USD bakiyesini dönüşüm destekli mevduat hesabında değerlendirmek istediğinde, vade başındaki döviz kurunun 13 TL olduğu varsayımı altında 130.000 TL tutarında hesap bakiyesi oluşmaktadır. Bu tutar ile 3 ay vadeli olarak açılan hesabın asgari %14 yıllık faiz oranı ile vade sonundaki getirisi 4.587 TL'ye tekabül etmekte ve anapara dahil 134.587 TL toplam bakiyesi oluşmaktadır.

Tablo 3. Dönüşüm Destekli Mevduat Simülasyonu

	Vade Sonu				
USD/TL	11 TL	12 TL	13 TL	14 TL	15 TL
Kur Değişimi	-15%	-8%	-	8%	15%
Vade Başındaki USD Bakiyesi	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vade Sonundaki USD Bakiyesi	12.235	11.216	10.000	9.613	8.972
Dönüşüm Destekli Mevduat Getirisi (TL)	24.587	14.587	4.587	4.587	4.587
TCMB'nin Ödeyeceği Fark Tutarı (TL)	-	-	-	5.413	15.413

Kaynak: Yazar hesaplamaları (Döviz alım/satım marjı ve döviz tevdiat hesap getirisi hariç)

Tablo 3'te yer alan 5 farklı vade sonu kur seviyesi senaryosuna göre değerlendirme yapıldığında, vade sonunda döviz kurunun sabit kalması ve düşmesi durumunda mudi hem TL cinsi getiri elde etmekte, hem de dilerse vade başındaki sahip olduğu miktar kadar döviz satın alabilmekte olduğundan kur riskine karşı korunmaktadır. Diğer senaryolara göre, vade sonunda döviz kurunun yükselmesi durumunda ise mudinin herhangi bir kaybı söz konusu olmamakla birlikte, bankadan elde ettiği faiz getirisine ek olarak vade başında alabileceği döviz miktarı kadar fark için TCMB'den destek ödemesi alabilmektedir.

Her iki üründe TCMB ve HMB'nin destek ödemesi yapması gerekmesi durumunda, hesaplama yöntemi mevduatın vade başı ve vade sonundaki döviz kuruna bağlı olarak değişiklik göstereceğinden, her bir hesap

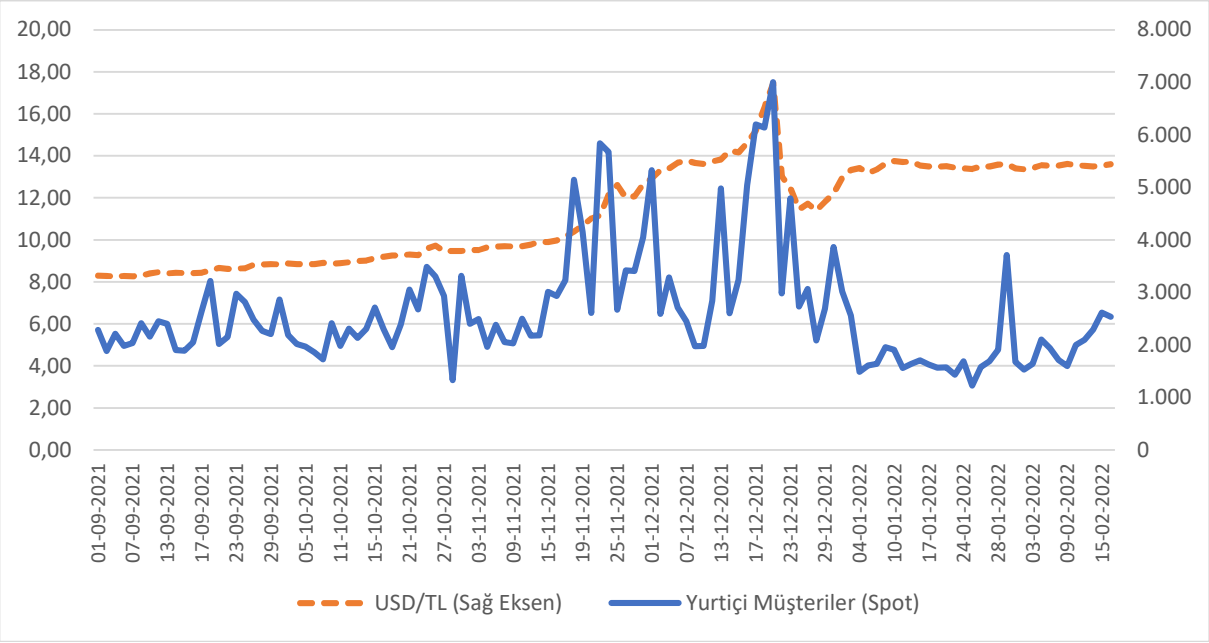
bazında ayrı ayrı değerlendirilecektir. Bundan dolayı, kamunun yüklendiği muhtemel maliyet konusunda net bir rakam telaffuz edilememektedir. Ancak, belli varsayımlar altında genel bir tahmin yapılması mümkün gözükmektedir. Buna göre, vade başı döviz kurunun 13,3 olarak alınması (21.12.2021-16.02.2022 arası döviz kurunun aritmetik ortalaması), asgari yıllık %14 banka faizi ödenmesi ve vade sonu kurunun 15 TL olması senaryosu altında, kamunun üstlenmekle yükümlü olduğu 3 aylık maliyet yaklaşık 34 milyar TL olarak hesaplanmaktadır (14.02.2022 tarihindeki toplam bakiye olan 368.9 milyar TL esas alınmıştır).

3.3. Performans Analizi

KKM ve DDM ürünlerinin ihraç edilmesinden sonra yaklaşık iki aylık bir süreçte basın açıklamaları ve demeçler ile edinilebilen bilgiler, 09.02.2022 tarihi itibariyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından periyodik veri paylaşımı ile sağlanmaya başlanmıştır. Ancak, ampirik bir analiz için henüz yeterli derinlikte bir veri seti oluşmadığından, ilgili ürünlerin büyüklükleri, bankaların döviz işlem hacimleri ve döviz kuru seviyesi üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

BDDK günlük bülten verilerine göre, 14.02.2022 tarihi itibariyle KKM'nin 184.1 milyar TL ve DDM'nin 184.8 milyar TL olmak üzere toplam 368.9 milyar TL büyüklüğe ulaşıldığı görülmektedir. Yaklaşık iki aylık zaman zarfında gelinen noktanın değerlendirilmesi, bu ürünlerin toplam mevduat kalemleri içinden aldıkları pay ile ölçülebilmektedir. Sözkonusu tutarlar ile Türk bankacılık sektörü toplam mevduat büyüklükleri kıyaslandığında; KKM/Toplam TL oranının %8.1, DDM/Toplam YP oranının %5.7 ve KKM+DDM/Toplam Mevduat oranının ise %6.7 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili ürünlerde ciddi bir büyüklüğe erişilmesine rağmen, orantısal anlamda henüz para politikasını yönlendirebilecek düzeye ulaşılamadığını ortaya koymaktadır.

Grafik 2. Bankaların TL Karşılığı Döviz İşlem Hacimleri

Kaynak: TCMB (24.02.2022).

Liralaşma stratejisi kapsamında KKM ve DDM ürünlerinin etkilerinin analizi için henüz yeterli derinlikte veri oluşmaması çalışmanın kısıtlarındandır. Bundan dolayı, temel düzey bir analiz için bankaların TL karşılığı döviz işlem hacimleri ve döviz kurundaki oynaklık seviyeleri bir ölçü olarak seçilmiştir. Grafik 2 incelendiğinde, bankaların döviz işlem hacimlerinin ilgili ürünlerin devreye alındığı 20.12.2021 tarihi

sonrasında, bundan önceki döneme nispeten belirgin biçimde düştüğü ve döviz kuru oynalıklığının da görece azaldığı görülebilmektedir. Benzer şekilde, döviz kuru seviyesi de belli bir bant aralığında yatay bir seyir izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda, ilgili finansal araçların kısa vadede döviz kurundaki oynaklığın azaltılması ve döviz talebinin kısılması bakımından fayda sağladığı sonucuna ulaşılabilmektedir.
Söz konusu ürünler ile merkez bankası rezervleri daha güçlü yapıya kavuşurken aynı zamanda döviz likiditesinin verimli kullanımı ile uygulama kaynaklı kur riski azalmaktadır. Bankacılık sistemine olan faydalarına bakıldığında, TL cinsi likidite ihtiyacının dengelenmesine yardımcı olunmakta ve kaynakların daha uzun vadeye yayılmasını sağlanmaktadır. Ayrıca, yastıkaltı altınların dönüşüm destekli mevduat hesaplarına dahil edilmesi ile atıl durumdaki kaynakların finansal sisteme kazandırılması sağlanmaktadır.

SONUÇ

Liralaşma stratejisi, merkez bankasının teknik araçları ve yaygın kullanım ürünleri ile bütünleşik bir anlayışla para politikasının odak noktasını oluşturmaya başladığı görülmektedir. Yeni stratejinin başarılı sonuç üretmesi, makroekonomik çıktıların düzelmesine ve dolayısıyla toplumun tüm kesimlerinin menfaatine olması beklendiğinden bu stratejinin sürdürülebilir olması önem arz etmektedir. Şüphesiz, sözkonusu stratejinin başarı kriterlerinden biri de devreye alınan finansal araçların istenilen etkiyi gösterebilmesidir.
Tüm yönleriyle bir değerlendirme yapıldığında, liralaşma stratejisi kapsamında devreye alınan KKM ve DDM ürünlerinin birikim sahipleri, bankacılık sistemi ve merkez bankası rezervleri için belirtilen olumlu etkileri bulunmakla birlikte, uygulamada bazı tartışmaları da beraberinde getirmekte olduğu görülmektedir. Bunların başında, para ikamesinin önlenmesine yönelik atılan bu adımın sonucunda, aslında tüm parasal sistemin bir manada dolarize edilmekte olduğu ve yabancı bir paraya endekslendiği yönündeki eleştiri gelmektedir. Ayrıca, bir finansal araç ile birden fazla iktisadi soruna çözüm üretilmesinin beklenilmemesi ve milli paraya olan güvenin para otoritesinin itibarı ile sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, fiyat istikrarının sağlanması ve milli paranın değerinin korunması kapsamdaki politika tercihlerinin finansal inovasyona dayalı ürünlerle oluşturulması yerine, genel kabul gören iktisadi kurallar çerçevesinde sağlanmasının daha rasyonel ve kalıcı sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.
Liralaşmaya yönelik ürünlerin geliştirilmesine katkıda bulunmak adına bazı öneriler sunulmaktadır. Bu doğrultuda, geleneksel olmayan para politikası araçları olarak kullanılan ilgili yeni finansal araçların tasarımının yasal ve kurumsal altyapısının sağlamlaştırılması, bu araçların kullanım alanının sınırlı olması, ürünlerin geçici bir süre için kullanılması ve planlı bir çıkış stratejisinin (zamanlama, süreç ve teknik operasyon) belirlenmesi önerilmektedir. Daha da önemlisi, makro ihtiyati politika araçlarından oluşan alternatif finansal ürünler basiretli para politikası duruşunun bir ikamesi olarak görülmemeli ve devlet tarafından mudilere sağlanması planlanan destekler için kamu bütçesinin sosyal dengesi gözetilmelidir.
Çalışma, ülkemizde liralaşma konusunda literatürdeki boşluğu dolduran ilk eserlerden biri olma özelliğini taşımakta olup, daha sonra inceleme yapmak isteyen araştırmacılar için referans teşkil etmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, Ö., Özer, Y. B., & Usta, B. (2005). Dolarizasyon Endeksleri: Türkiye'deki Dolarizasyon Sürecine İlişkin Göstergeler. TCMB Çalışma Tebliği (No:05/17). Şubat 15, 2022 tarihinde alındı

Alp, E. A., & Öztürk, N. (2021). Türkiye'de Yeni Para Politikası Uygulamaları ve Bu Kapsamda Kullanılan Finansal Araçların Analizi. Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yöetim Araştırmaları Dergisi, 4(2), s. 15-16.

Alvarez, P., & Garcia, A. (2008, Aralık). To Dollarize or De-Dollarize: Consequences for Monetary Policy. BBVA Working Papers (No:0808), 28-29. Şubat 13, 2022 tarihinde alındı

BDDK. (2022, Şubat 25). BDDK Günlük Bülten. Şubat 25, 2022 tarihinde https://www.bddk.org.tr//BultenGunluk adresinden alındı

Bernholz, P. (2011, Mart). Understanding Early Monetary Developments by Applying Economic Laws: The Monetary Approach to the Balance of Payments, Gresham's and Thier's Laws. SSRN Electronic Journal, 14. Şubat 10, 2022 tarihinde alındı

Bishop, M. (2013). Ekonomi Sözlüğü. Ankara: Adres Yayınları.

Eğilmez, M. (2009). Makroekonomi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fischer, S. (2006). Dollarization: Consequences and Policy Options. BIS Review (126/2006), 7. Şubat 14, 2022 tarihinde alındı

HMB. (2022). Duyurular. Şubat 02, 2022 tarihinde https://www.hmb.gov.tr/haberler/10-soruda-kur-korumali-tl-mevduat-hesabi adresinden alındı

Kokenyne, A., Ley, J., & Veyrune, R. (2010). Dedollarization. IMF Working Paper, 15-23.

Licandro, G., & Licandro, A. (2003, Aralık). Building the Dedollarization Agenda: Lessons from the Uruguayan Case. Money Affairs, 16(2), 193-218. Şubat 05, 2022 tarihinde alındı

Özatay, F. (2011). Parasal İktisat: Kuram ve Politika. Ankara: Efil Yayınevi.

Özcan, K. M., & Us, V. (2007). Dedollarization in Turkey After Decades of Dollarization: A Myth or Reality? Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 385(1), 292-306. Şubat 10, 2022 tarihinde alındı

Öztürk, N. (2021). Para Politikasında Yeni Yaklaşımlar ve Finansal Kesim İle Etkileşimi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Esntitüsü, Doktora Tezi, s. 156-159.

Reinhart, C., Rogoff, K., & Savastano, M. (2003). Addicted to Dollars. NBER Working Paper No:10015. doi:10.3386/w10015

Serdengeçti, S. (2005). Dolarizasyon / Ters Dolarizasyon. Eskişehir: TCMB. Şubat 08, 2022 tarihinde alındı

Şen, G. (2022). Ocak 31, 2022 tarihinde https://www.haberturk.com/yazarlar/gokhan-sen/3293026-yeni-kur-duzeni-giris adresinden alındı

Taşçı, H., Darıcı, B., & Erbaykal, E. (2009). Ters Para İkamesi Süreci ve Döviz Kuru Oynaklığı: Türkiye Örneği. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10(1), 102-117.

TCMB. (2022). Enflasyon Raporu (2022-1). Şubat 05, 2022 tarihinde https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2022/Enflasyon+Raporu+2022+-+I adresinden alındı

TCMB. (2022a). Hükümete Gönderilen Açık Mektup. Şubat 02, 2022 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2022/DUY2022-09 adresinden alındı

TCMB. (2022b). Duyurular. Şubat 02, 2022 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin adresinden alındı

Vidal, J. A., Hoyle, D. F., Vargas, K. L., & Vasquez, V. M. (2020, Kasım). Policies for Transactional De-Dollarization a Laboratory Study. Peruvian Economic Association Working Paper (No.172), 19-24.

Yeyati, E. L. (2003, Mart). Financial Dedollarization: A Carrot and Stick Approach. SSRN Electronic Journal, 9-12. Şubat 08, 2022 tarihinde alındı

Yılmaz, G. (2005). Financial Dollarization, (De)Dollarization and The Turkish Experience. Türkiye Ekonomi Kurumu (2005/6), 15-16.

MOTHERHOOD WAGE PENALTY IN TURKISH LABOR MARKET

Sinem SEFİL

Motherhood wage penalty which describes the wage gap between women with and without children that cannot be explained by the differences in human capital characteristics and labor market experience is known to be higher in countries with weak labor market institutions to support working mothers. Examination of the effect of motherhood on women's wage is crucial for Turkey which is a country with lower female labor force participation and higher gender wage gap relative to developed countries, considering its potential role in restraining women from participating labor market and achieving better labor market outcomes. This study aims to examine the motherhood wage penalty in the Turkish labor market between the years 2018-2020 by using micro data from Income and Living Conditions Survey. In the scope of the study, related wage equations are estimated by employing quantile regression with sample selection correction method proposed by Arellano and Bonhomme (2017), which allows the examination of the motherhood wage penalty along the wage distribution. The results of the study showed that the motherhood wage penalty in the Turkish labor market decreases along the wage distribution with the exception of highest end of the wage distribution.
Jel codes: J24, J30

Keywords: Motherhood wage penalty, wage inequality, quantile regression, sample selection

HAVAYOLU İTTİFAKLARININ HAVAYOLU FİRMALARININ PERFORMANSINA ETKİSİ: YILDIZ İTTİFAK DURUMU

THE EFFECT OF AIRLINE ALLIANCES ON THE PERFORMANCE OF AIRLINE COMPANIES: THE CASE OF STAR ALLIANCE

Meltem Asuman Hakbilen
Hava Taşımacılığı Yönetimi Yüksek Lisans Programı
Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Nihat Gümüş

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle artan rekabet oranları, deregülasyonlar, serbestleşmeler birçok sektörde olduğu gibi havacılıkta da birçok değişikliğe yol açmıştır. Havayolları bu değişen ve artan rekabet ortamına yanıt olarak çeşitli dönüşümlerle karşı karşıya kalmıştır. Dünyadaki çoğu havayolu şirketi piyasada ayakta kalabilmek ve bu değişimlerin olumsuz etkilerinden kendilerini koruyabilmek için yeni stratejiler arayışına girmiş ve bir durumun sonucu olarak uluslararası havayolu ittifakları ortaya çıkmıştır. Bu çalışma günümüzde dünyanın en büyük uluslararası havayolu ittifakı olan Star İttifakı üzerine bir çalışmadır. Star İttifakı'nın havayolu firmalarının performansına etkileri incelenmiştir. Havacılık ağırlık merkezinin batıdan doğuya kayması ve bölgesel çeşitlilik oluşturmak adına Air China, Türk Hava Yolları ve Etiyopya Havayolları Star İttifakı'na üye havayolları arasından örneklem grubu olarak seçilmiştir. Finansal ve operasyonel bakış açısıyla çeşitli parametrelerde havayollarının Star İttifakı'na dahil olmadan önceki ve ittifaka dahil olduktan sonraki üç yıl temel alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda operasyonel veriler Star İttifakı'nın ilgili havayollarının performansında olumlu etkileri gözlemlenirken finansal verilerde olumlu sonuçlar gözlemlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Havayolu İttifakları, Star İttifakı, Air China, Türk Hava Yolları, Etiyopya Havayolları

ABSTRACT
Increasing competition rates, deregulations and liberalizations with the effect of globalization have led to numerous changes in aviation as well as in many sectors. Aircrafts have faced various changes in reaction to this changing and increasing competitive environment. Most airline companies within the world have sought new strategies to survive within the market and to protect themselves from the negative effects of these changes, and international airline alliances have emerged as a result of a situation. This study is a case on the Star Alliance, which is the world's biggest international airline alliance nowadays. The effects of Star Alliance on the performance of airline companies were examined. In arrange to shift the center of gravity of aviation from west to east and to make territorial differences, Air China, Turkish Airlines and Ethiopian Airlines were selected as the sample group among the member airlines of the Star Alliance. From a financial and operational point of view, assessments were made on various parameters based on the three years before and after the airlines joined the Star Alliance. As a result of the research, while the positive effects of Star Alliance on the performance of the pertinent airlines were observed in operational data, positive results were not observed in financial information.

Key World: Airline Alliances, Star Alliance, Air China, Turkish Airlines, Ethiopian Airlines

FARKLI AİLE YAPILARINDA AİLE ROLÜNÜN KADINLARIN ÇALIŞMA SÜRESİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF FAMILY ROLE ON WORKING TIME OF WOMEN IN DIFFERENT FAMILY STRUCTURES

İsmail Şentürk
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tokat, Türkiye

Mücella Bursal
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO, Sivas, Türkiye

ÖZET

Aile, insan hayatı boyunca uzun süreli ilişkilerin kurulduğu, sosyal ve ekonomik yaşama dair bilgilerin edinildiği, gelenek görenek gibi toplumsal yargıların öğrenildiği bir toplumsal yapıdır. Bu yapı, içinde yaşanılan kültürden çok fazla etkilenmektedir. Günümüzde modernleşme ile beraber ataerkil aile yapılarında hızlı bir dönüşümün yaşanmakta olduğu görülmektedir. Aile yapısında meydana gelen değişmelerden kadınların ve erkeklerin farklı şekillerde etkilendiği söylenebilir. Toplumda ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal ve teknolojik alanda meydana gelen değişimlerin aile yapılarını da değiştirdiği, hatta aile içi ilişkilerde ve rollerde de farklılıklara sebep olduğunu ifade edilebilir. Modern hayata geçiş ile ortaya çıkan yeni sosyal yapı sonucunda kadınların çalışmasına yönelik toplumdaki değer yargıları, normlar, roller, cinsiyete dayalı iş bölümü ve çalışma süreleri gibi faktörlerde de değişmeler yaşanmaya başlamıştır. Çalışmanın amacı, farklı aile yapılarında kadının rolünün çalışma sürelerine etkisini belirlemektir. Çalışmada, kadınların farklı aile yapılarında aynı sorumluluklara sahip oldukları düşünülerek, emek arzlarının incelenmesi sonucunda, elde edilen bulgular tartışmalı olabilecektir.

Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu'nun Hane halkı Bütçe Anketi sonucunda 2017 yılında elde edilen veriler kullanılılarak yapılan analizde ailede hanehalkı sorumlusunun eşi olmanın ve hanehalkı sorumlusu olmanın kadınların çalışma süresine etkisi incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, hanehalkı sorumlusunun eş olmanın çocuklu ailelerde geniş ailelere göre çalışma süresini azalttığı belirlenmiştir. Ayrıca hane sorumlusu olmanın çocuklu ailelerde tek yetişkinli ailelere göre kadınların çalışma süresini artırdığı da tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çalışma süresi, Aile Rolleri, Kadın Çalışma Süresi, Türkiye.

ABSTRACT
The family is a social structure in which long-term relationships are established throughout human life, information about social and economic life is acquired, and social judgments such as traditions and customs are learned. This structure is very much affected by the culture in which it is lived. Today, it is seen that there is a rapid transformation in patriarchal family structures with modernization. It can be said that women and men are affected in different ways by the changes in the family structure. It can be stated that the economic, political, cultural, social and technological changes in the society also change the family structures and even cause differences in family relations and roles. As a result of the new social structure that emerged with the transition to modern life, changes have begun to occur in factors such as value judgments, norms, roles, gender-based division of labor and working hours in the society towards women's work. The aim of the study is to determine the effect of the role of women in different family structures on working hours. Considering that women have the same responsibilities in different family structures, the findings obtained as a result of examining the labor supply may be controversial.

In the study, the effect of being the spouse of the head of the household and being the head of the household on the working time of women was examined in the analysis made by using the data obtained in 2017 as a result of the Household Budget Survey of the Turkish Statistical Institute. According to the results of the analysis, it was determined that being the spouse of the household head reduces the working time in families with children compared to extended families. In addition, it has been determined that being a household head increases the working time of women in families with children compared to families with single adults.

Keywords: Working time, Family Roles, female working time, Turkey.

HOW SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMES) CAN INCREASE THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE CÔTE D'IVOİRE AND TURKEY?

ADINGRA PRINCE JUNIOR

Institut Of Social Sciences
MBA, Business and Management Sciences Faculty

ABSTRACT

Today, the importance of small and medium-sized enterprises (SMEs) is great and increasing because approximately 90% of enterprises both in the world and in Turkey are SMEs,the situation is not also different in Cote D'Ivoire. One of the main problems of SMEs in Ivory Coast is financing problems. Banks are not giving low to SMEs. The difficulties faced by SMEs in obtaining financing are seen as high interest rates, collateral problems of bank loans and lack of trust in SMEs. The aim of this study is to examine the economic relations between Small and Medium Enterprises (SMEs), Ivory Coast and Turkey and to offer solutions on how to increase these relations. As a result of this study, the factors that will strengthen the economic relations between Turkey and Ivory Coast have been determined. The import and export resources of both countries were determined, and suggestions were presented to researchers and exporters.

Keywords: *SME, Ivory Coast, Turkey*

EMPLOYMENT INEQUALITY ACCORDING TO DISABILITY STATUS IN TURKEY: GENDER DIFFERENCES

Burcu Düzgün Öncel
Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İktisat Bölümü

ABSTRACT
Females consistently participate in the labor force less than males in Turkey. This holds true for individuals with and without disabilities in different education groups. This study explores the difference in labor market outcomes of males and females with disabilities across education groups. By using World Health Organization's definition of disability and TURKSTAT Health Survey 2019, I decompose how much of employment inequality by education can be attributed to disparities in disability status among genders. The results present that probability of being out of labor force is higher for disabled individuals both for males and females and this probability decreases with education. Decomposition results also show that probability of employment is lower for individuals with severe disabilities in all education groups. The association between education and inequality in employment with respect to disability status is more profound for females.

Key words: employment, disability, education, decomposition

JEL: C31, C34, I12, J21, J24

1. Introduction

Labor force participation rates of males and females show significant differences in Turkish labor market. In 2019 male labor force participation is 73.2 percent, while female labor force participation is 34.9 percent (TÜİK, 2019). Further, socio-economic status, especially educational attainment for females, is an important determinant of labor force participation (Gaddis and Klasen, 2014; Klasen, 2019; Marois et al.,2019; Pilkauskas et al., 2016; Taşseven et al., 2016; Verick, 2014). To put differently, females almost in every education category are less likely to participate in the labor force than male counterparts. Moreover, disability is also an important determinant of labor force participation. Extensive literature links disability status to lower labor force participation rates (Bown and Freund, 2019; Gannon, 2009; Kidd et al.,2000; Mullen and Staubli, 2016; Shuring et al., 2013). On the other hand, studies related to Turkey are very limited. Duzgun-Oncel and Karaoğlan (2020) analyze the association between disability status and labor force participation of males in Turkey. Both probit and propensity score matching (PSM) results indicate negative association between severe levels of disability and labor force participation (Duzgun-Oncel and Karaoğlan, 2020). In a similar study Duzgun-Oncel and Karaoğlan (2021) examine the effect of Turkish policy reform enacted in 2008 that requires firms to hire disabled applicants. Their focus is again on only males. They apply difference-in-differences estimation (DD) in which DD estimator is the difference between disabled and nondisabled individuals in the difference in labor force participation before and after the new policy. Their findings put forward an insignificant effect of the policy change. In a recent study, Yılmaz (2019) investigates disability and employment policy in Turkey. The center of the study is on the country's ratification of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2009 through the perspectives of disability non-governmental organizations (disability NGOs) and policy-makers (Yılmaz, 2019).

In the light of the discussion above, my aim in this study is to disentangle how much of labor force participation inequality among genders can be attributed to disparities in disability status in Turkey. I also control for demographic and socio-economic indicators. I use data from 2019 Turkish Health Survey (THS) prepared by TURKSTAT. By following World Health Organization (WHO), I define disability as an impairment or long-term health condition that had lasted or was likely to last for six months of more which restricted the individual in daily activities. I decompose the predicted probabilities of being in the labor force for different levels of disability both for males and females. Fairlie decomposition results show that probability of being in the labor force is higher for nondisabled males and females. Findings are more profound for males and age and education are important correlates.

The outline of the study is as follows; second section describes the data. Third section explains the decomposition methodology. Fourth section presents the results and fifth section concludes.

2. Data

I use individual level sample data from 2019 THS prepared by TURKSTAT. THS includes detailed health indicators (such as self-reported health status, chronic diseases, disability status, height, weight, nutrition behaviors etc.) as well as demographic (gender, age, marital status etc.) and socio-economic (educational attainment, labor force status, household income etc.) variables. My sample includes individuals who are between 25 and 64 years of age and I exclude students and retirees. In total there are 4888 men and 6186 women in the sample.

I apply World Health Organization's (WHO) definition of disability. WHO defines disability as an impairment or long term health condition that had lasted or was likely to last for six months or more which

restricted the individual in daily activities. In this sense, I use individuals who report health problem that exists more than 6 months, individuals who report limitations in daily activities resulting from health problems, and individuals who report chronic illnesses in order to form a disability indicator. By following Gannon (2009), Duzgun Oncel and Karaoğlan (2020) and Duzgun Oncel and Karaoğlan (2021) I create four disability categories: i. non-disabled individuals, ii. Disabled individuals with no limitations in daily activities, iii. Disabled individuals with some limitations in daily activities, iv. disabled individuals with severe limitations in daily activities. An individual is defined as in the labor force if he/she is employed or actively looking for a job and defined as out of labor force otherwise.

Control variables are demographic and socio-economic indicators. Demographic indicators are age and marital status. Age is a continuous variable. Marital status is a categorical variables with three categories; i. single, ii. married, iii.separated. In order to cover the socio-economic status of the individual I use educational attainment. Educational attainment has five categories; i. no degree, ii. Primary school, iii. Secondary school, iv. high school and v. university or higher.

3. Methodology

In this study I apply Fairlie decomposition in order to measure employment inequality according to disability status. I use disability status as a binary variable when observing employment inequality (disabled vs. non-disabled). Fairlie decomposition is an extension to Blinder-Oaxaca decomposition for nonlinear regression models. It decomposes inter-group differences in mean levels of an outcome into those due to different observable characteristics across groups (Fairlie, 2006).

For a linear regression Blinder-Oaxaca decomposition of labor force participation gap in the average value of disability status is:

$$\bar{L}_1 - \bar{L}_0 = [(\bar{X}_i - \bar{X}_0)\beta_i] + [(\bar{X}_0(\beta_i - \beta_0)] \quad (1)$$

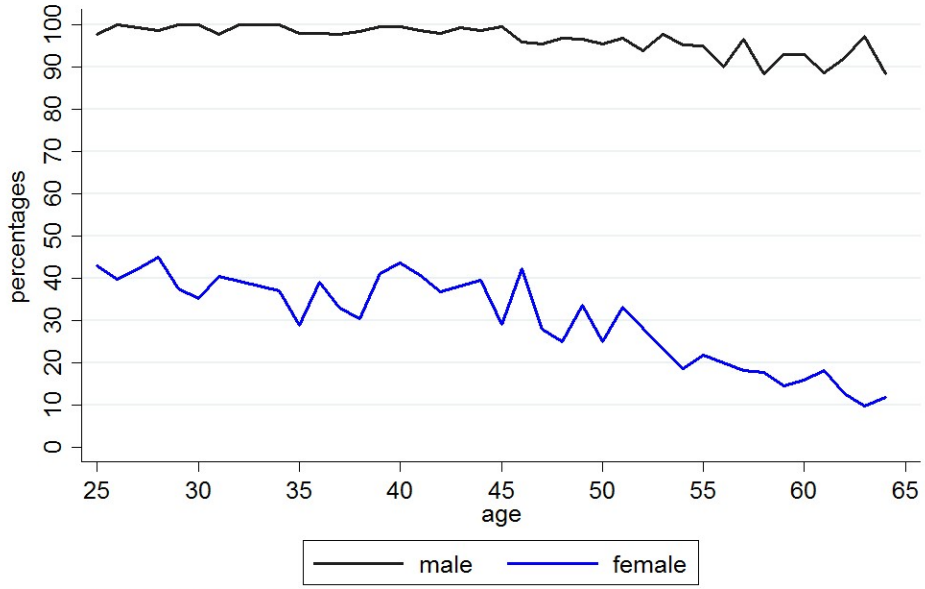
where $\bar{L}_1 - \bar{L}_0$ is the change in labor force participation among disability status. $\bar{X}_i$ is the row vector of average values of the independent variables and β_i is the coefficient estimates. Following Fairlie (1999) and Fairlie (2006), the decomposition for a nonlinear function such as logit or probit is as the following:

$$\bar{L}_1 - \bar{L}_0 = \left[\sum_{i=1}^{N_{t1}} \frac{F(X_{i,t1}\hat{\beta}_{t0})}{N_{t1}} - \sum_{i=1}^{N_{t0}} \frac{F(X_{i,t0}\hat{\beta}_{t0})}{N_{t0}}\right] + \left[\sum_{i=1}^{N_{t1}} \frac{F(X_{i,t1}\hat{\beta}_{t1})}{N_{t1}} - \sum_{i=1}^{N_{t1}} \frac{F(X_{i,t1}\hat{\beta}_{t0})}{N_{t1}}\right] \quad (2)$$

The first square brackets is related to changes in the distributions of control variables and the second bracket is related to changes in the process that determines labor force participation. In order to calculate decomposition, I substitute the average probability of a transition into labor force participation for average labor force participation and the logistic function *F*.

4. Results

Figure 1: Share of Individuals in the Labor Force According to Age

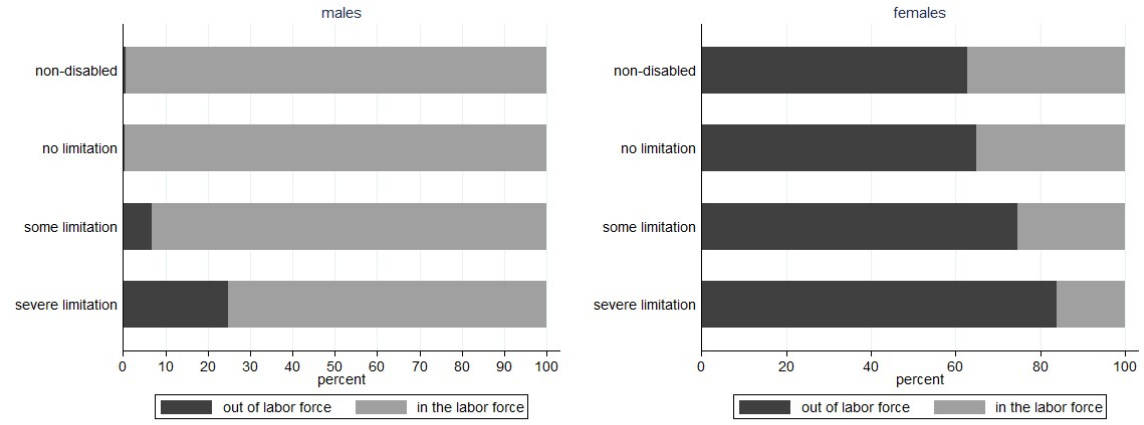

Source: Turkish Health Survey 2019.

Figure 1 shows the percentage share of individuals in the labor force according to age. First, labor force participation if higher for males in every age. In other words, labor force participation gradient between males and females exists in every age group. Second, labor force participation decreases with age and the fall is more profound for females.

Figure 2 presents distribution of disability status according to labor force status. Left panel shows the distribution for males, right panel is for females. In each disability category labor force participation for males is higher. Share of individuals out of labor force increases with the level of disability both for males and females. However, the results are more profound for females. For instance, share of males out of labor force with severe limitations is about 25 percent while the same ratio is about 80 percent for females.

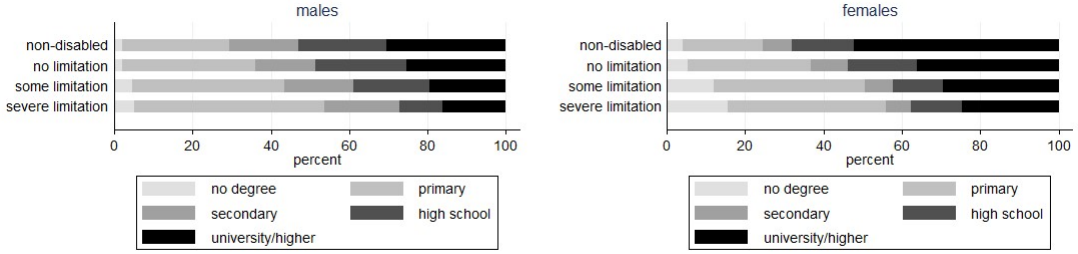
Figure 2: Distribution of Disability Status According to Labor Force Participation

Source: Turkish Health Survey 2019.

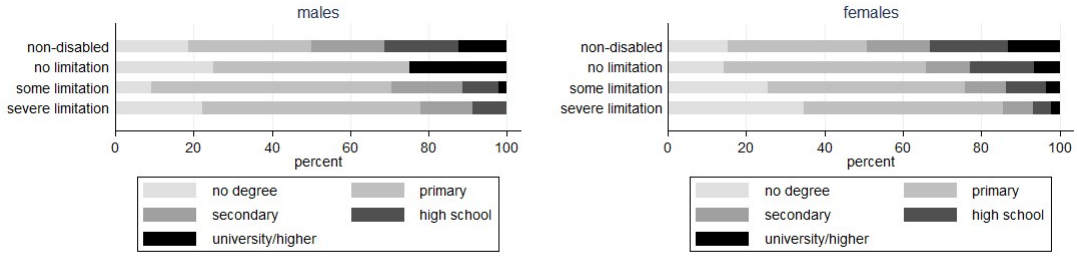
Figure 3 and Figure 4 show the distribution of disability according to education for the individuals in the labor force and out of labor force respectively. As in Figure 2 left panel shows the results for males and right panel is for females. First, I observe that share of higher education (high school and university) is greater for nondisabled individuals who are in the labor force. Further, this share is higher for nondisabled females. Second, share of individuals with lower education is bigger for higher levels of disability. When I consider the respondents out of labor force, findings show that average education level is lower for both genders. Moreover, education falls with the increase in disability level. For example, share of nondisabled males(females) with no degrees is about 18 (16) percent while the ratio of disabled males (females) with severe limitations with no degrees is about 22 (35) percent.

Figure 3: Distribution of Disability According to Education (Individuals in the Labor Force)

Source: Turkish Health Survey 2019.

Figure 4: Distribution of Disability According to Education (Individuals out of Labor Force)

Source: Turkish Health Survey 2019.

Table 1 shows Fairlie decomposition results. Findings show the predicted probabilities of being in the labor force for different levels of disability status. I use two treatments in the decomposition. Disability is equal to 1 if the individual is disabled with no, some and severe limitations and zero otherwise in the first specification. Disability is equal to 1 if the respondent is disabled with some and severe limitations and 0 otherwise in the second specification. First two columns show the decomposition results for the first specification and columns 3 and 4 present the results for the second specification. Control variables are age, age square marital status and education level. Reference category for marital status is being single. Education in the decomposition has three categories; i.no degree, ii.below tertiary (primary school, secondary school, high school) and iii.above tertiary (university or higher) and the reference category is having no degrees.

According to the results in column 1, probability of being in the labor force is 30 percent for disabled males (disabled with no, some and severe limitations) and 85 percent for the others. The difference of 44 percent shows the contribution of control variables. On the other hand, probability of being in the labor force is 55

percent for disabled females (disabled with no, some and severe limitations) and 65 percent for the others. I observe that age and education are important correlates. When I consider the second specification, I observe significant change in the predicted probabilities. The probability of being in the labor force is 16 percent for disabled males (disabled with some and severe limitations) and 81 percent for the others. Further, according to column 4 the probability of being in the labor force is 25 percent for disabled females and 39 percent for non-disabled females. Again, age and education are important correlates. However, according to decomposition results of both specifications, education level of females is a more important correlate than that of males.

Table 1: Fairlie Decomposition Results

	Treatment 1		**Treatment 2**	
	(1)	**(2)**	**(3)**	**(4)**
	Males	**Females**	**Males**	**Females**
Predicted L_i(for treatment)	0.40	0.55	0.16	0.25
Predicted L_i(for control)	0.85	0.65	0.81	0.39
Difference	0.44	0.09	0.64	0.13
Control variables				
age	0.108***	0.082**	0.108***	0.075**
	(0.030)	(0.040)	(0.020)	(0.040)
age square	-0.041***	-0.016	-0.036	-0.012
	(0.005)	(0.030)	(0.020)	(0.030)
married	0.007**	0.006	0.006**	0.004
	(0.003)	(0.005)	(0.002)	(0.003)
separated	0.005	-0.009	0.008*	0.001
	(0.004)	(0.005)	(0.004)	(0.002)
below tertiary	0.004	0.071***	0.001	0.014**
	(0.004)	(0.010)	(0.001)	(0.060)
above tertiary	0.020***	0.092***	0.028***	0.040***
	(0.003)	(0.020)	(0.008)	(0.010)
N	*4888*	*6186*	*4888*	*6186*

Source: Turkish Health Survey 2019. ****p<0.01,**p<0.05,*p<0.1. Sample weights applied.

5. Conclusion

There is an essential difference in labor force participation rates between males and females in Turkish labor market. In this sense, the aim of this study is to disentangle how much of labor force participation inequality can be attributed to disparities in disability status. I use Turkish Health Survey for the year 2019. The main findings are as the following: disability status is an important correlate of labor force participation for both genders. Labor force participation is lower for disabled individuals and the results are more profound for females. Decomposition results show that probability of being in the labor force is higher for nondisabled individuals Results are more profound for males in both specifications. Age and education are important correlates.

This study has some limitations. First, over or under reporting is possible in disability status which may yield bias. Second, this study does not make any differentiation between agriculture and non-agriculture population. Third, unobserved variables in the decomposition analysis would come out to be part of the unexplained portion of the difference.

REFERENCES

Bown, C. P. & Freund, C. L. (2019). The problem of US labor force participation. Peterson Institute for International Economics Working Paper No 19-1.

Duzgun-Oncel, B. & Karaoğlan, D. (2020). Disability and labor force participation in a developing country: evidence from Turkish males. *Global Business and Economics Review*, 22(3), 270-288.

Duzgun-Oncel, B. & Karaoğlan, D. (2021). Impact of Turkish policy reform on labor force status of disabled males: A difference in difference analysis. Panoeconomicus, 1-18, https://doi.org/10.2298/PAN170208005D

Fairlie, W. R. (1999). The absence of the African-American owned business: an analysis of the dynamics of self-employment." *Journal of Labor Economics*, 17, 80-108.

Fairlie, W. R. (2006). An extension of the blinder-oaxaca decomposition technique to logit and probit models." IZA Discussion Paper, No:1917.

Gaddis, I. & Klasen, S. (2014). Economic development, structural change, and women's labor force participation: a reexamination of the feminization u hypothesis. *Journal of Population Economics*, 27, 639-681.

Gannon, B. (2009). The influence of economic incentives on reported disability status. *Health Economics*, 18, 743-759.

Kidd, M.P., Sloane, P.J. & Ferko, I. (2000). Disability ad labor market: an analysis of British males. *Health Economics*, 4(3), 961-981.

Klasen, S. (2019). What explains uneven female labor force participation levels and trends in developing countries? *The World Bank Research Observer*, 34(2), 161-197.

Marois, G., Sabourin, P. & Belanger, A. (2019). How reducing differentials in education and labor force participation could lessen workforce decline in the EU-28. *Demographic Research*, 41, 125-158.

Mullen, K J. & Staubli, S. (2016). Disability benefit generosity and labor force withdrawal. *Journal of Public Economics*, 143, 49-63.

Pilkauskas, N., Waldfogel, J. & Brooks-Gunn, J. (2016). Maternal labor force participation and differences by education in an urban birth cohort study-1998-2010. *Demographic Research*, 34, 407-420.

Schuring M., Robroek, S. J.W., Otten F. W.J., Arts, C. H. & Burdorf, A. (2013). The ffect of ill health and socioeconomic status on labor force exit and re-employment: a prospective study with ten years follow-u in the Netherlands. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 39(2) 134-143.

Taşseven, Ö., Altaş, D. & Ün, T. (2016). The Determinants of Female Labor Force Participation for OECD Countries. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 27-38.

TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2019. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2019-33777

Verick, S. (2014). Female labor force participation in developing countries. IZA World of Labor: 87, doi: 10.15185/izawol.87.

Yılmaz, V. (2019). An examination of disability and employment policy in Turkey through the perspectives of disability non-governmental organizations and policy makers. *Disability & Society*, 35(5), 760-782.

THE ROLE OF SHARIA SAVINGS AND LOANS COOPERATIVE IN DEVELOPMENT OF MICRO, SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: CASE SSLC FASTABIQ PATI, CENTRAL JAVA

Riyan Andni
Department of Syariah Economics, Faculty of Islamic Economics and Business State Institute for Islamic Studies Kudus, Centra Java Indonesia

Muhammad Said
Department of Syariah Economics, Faculty of Economics and Business State Islamic University Syarif Hidayatullah Jakarta.

ABSTRACT
This study aims to determine the role of the Fastabiq Pati Sharia Savings and Loans Cooperative (KSPPS) in the development of MSMEs, to find out *to find out strategy,* activities and programs, and to determine SWOT analysis of musyarakah financing. The methodological approach applied was descriptive qualitative by means producing descriptive data in the form of written or spoken words from informants. The subject of this research is the role of KSPPS Fastabiq Pati. Data was collected by interviewing and document analysis. Data analysis applied the interactive model of Mile and Huberman; reduction, data display, cross sectional and conclusion drawing. The research findings show that the role of KSPPS Fastabiq Pati plays pivotal role in supporting the existence of MSMEs with a weak position of funding. MSME development is carried out through increasing income by using syirkah financing contracts (*cooperation*). Socially and economically, 45% of BMT Fastabiq's syirkah financing is accessed by MSMEs. Based on the SWOT analysis shows that KSPPS Fasttabiq Pati is in quadrant I with a matrix area of 6.74, this indicates that KSPPS Fastabiq Pati is included in the Aggressive Strategy where this situation is a very profitable situation. The company has the opportunity and strength to increase aggressive growth oriented strategy.

Keywords: syariah micro finance, strategy, and syirkah (cooperative)

COVID-19 PANDEMİC AND UNEMPLOYMENT DYNAMİCS İN INDİAN ECONOMY

Dr Jitender Kumar
Assistant Professor, Maharshi Dayanand University

Simran Sikka
Research Scholar, Maharshi Dayanand University

Jyoti
Research Scholar
Maharshi Dayanand University

ABSTRACT
The purpose of this article is to provide light on the influence of Covid-19 on India's unemployment rate. Up to 135 million jobs might be lost as a result of the Covid-19, and 120 million people could be thrown back into poverty. All of this is expected to have a negative impact on consumer income, expenditure, savings, and living standards. The harshest effects of Covid-19 will be seen by India's most vulnerable in terms of employment loss, increased poverty, and lower per-capita income, all of which would lead to a sharp drop in GDP (GDP). Covid-19 has a particularly negative impact on the informal/unorganized migratory labour sector, with approximately 70% of the workforce losing their employment. Accelerating the recovery is critical, which involves dramatically increasing the "safety net" for the most vulnerable, allowing small and medium companies to survive, reviving the rural economy, and giving targeted support to at-risk sectors. The research also emphasised the government's policy package in response to the depression brought on by Covid-19.
Keywords: Covid-19, Poverty, Unemployment, Migrant Workers, GDP, Unorganized Workforce

ECONOMIC BENEFITS AND COSTS OF BIOTECHNOLOGY INNOVATIONS IN HEALTH AND AGRICULTURE SECTOR.

Sweta Shivani
Student, Banasthali Vidyapith University

ABSTRACT

Biotechnology is most important for its implications in health and medicine .through genetic engineering controlled and alternation of genetic material. Whereas agriculture and health are most important arena for the future of biotechnology and keeping with the nature of this conference I will nonetheless concentrate my discussion on biotechnology from the point of viewof agriculture and health .Pharma opportunities biotechnology can help bring food fuel and health to undeserved population at more accessible costs in a most and much shorter frame .Agriculture biotechnology providing Economic and environmental ,Benefits like biotech crop ,contribute significantly to reducing the release of green house Gas emissions from agriculture practices. This paper will discuss the contemporary economic challenges to the sector of biotechnology and will try to design the roadmap for future economic development of this sector .

Keywords : economic , Bio ethics , Biotechnology Innovations, Economic Benefits and Biotechnology

STARTUP BOOM IN A COVID HIT YEAR: AN EXPLORATORY STUDY IN THE CONTEXT OF INDIAN ECONOMY

Dr. Krunal Purohit
Assistant Professor,
Marwadi University, Rajkot (Gujarat), India

ABSTRACT
The ongoing COVID-19 pandemic a has created many unprecedented issues in the economy across the world. Starting from developed nations to underdeveloped nations the economy has been severely hit by the ongoing COVID-19 crisis. But the country like India has represented a contradictory trend in the economy. This research paper is aimed to conduct empirical study on Indian startups. The researcher has undertaken specific parameters like startup funding, number of unicorns registered in single year, a comparison with developed nations like US and China and increase in jobs through startups.

Keywords: Indian startups, Startup Funding, Unicorns, Startup Hub, Job-Creation.

Introduction:

The COVID-19 pandemic has the shaken economy of all the countries. Starting from developed economy to under developing economy, the pandemic has cause severe economic crisis at each and every corner of the world. Multiple national lockdowns and other regional lockdowns have disturbed not only demand-supply equilibrium but also sever liquidity issue.

But India being in developing nation it has represented contradicting as growth scenario as compared to other nations. Even after experiencing multiple lockdowns the Indian startups represent a growing trend in the economy. Majority of them Indian startups are coming from technology firms. The digitalization in India has enabled many new startups. The payment bank, food delivery system and pharmaceutical businesses in digital mode are strengthening the presence in India. The digital governance to be adopted by central and state Government of India has also enhance the growth of the business. The following discussion enables the researcher to prove that even after hitting severely by COVID-19 crisis how Indian startups manage to grow positively.

1. Startup Funding:

Year	Total Funding (in $)
2019	14.2 billion
2020	11.5 billion
2021	42 billion

In case of startup funding, in 2019 Indian startups raised $14.2 billion as compared to $11.5 billion in 2020, but pandemic year, this startup fund has increased by manifolds which is measured as$42 billion in 2021. This represents the sound future of Indian startups. The global investor are investing by looking at sound profile Indian startup. The global investors are investing through buying equity shares, FII and FDI. The population of India as demand source of product and services and rapid adoption of digital technology by the startups as well as the consumers has facilitated investment opportunities in the newly established startups.

2. Registration of Unicorns (more than $1billion valuation):

Year	Number of Unicorns
2016	2
2017	0
2018	8
2019	9
2020	11
2021	42

(Source: Venture Intelligence, Tracxn, IVCA EY, Orios Venutre Partners, NASSCOM)

From the above table it can be proved that Indian startups are growing very rapidly. Starting from 2016, only two unicorns registered. But in the pandemic year i.e., 2021 it has reached to 42 which is an exponential growth of Indian startups. So this particular trend of converting small startups into unicorn businesses highlight sound efficiency of Indian startups. This is resulted business friendly environment backed by central and the respective state governments. In every union budget of India, the central government provides many financial assistance ie. ease of doing business and tax relaxations which has provide an encouraging platform for Indian startups to convert them into unicorn businesses.

3. Startup Hub:

Country	Number of Unicorns
US	487
China	301
India	83

(Source: Venture Intelligence, Tracxn, IVCA EY, Orios Venutre Partners, NASSCOM)

India is emerging from startup revolution. Even after Indian economy was hit severely by national lockdown in March 2020 India succeed to produce 83 unicorns in 2020. Majority of the register unicorns are technology-based startups. The US and China are developed nations where is to India is a developing nation, succeed to produce 83 startups till date. Change in customer behavior, lifestyle, digital literacy are one of the factors for the success of Indian startups.

4. Job Creation by Indian Startups:

Year	Number of Jobs
2019	5,60,000
2020	6,00,000
2021	6,60,000

(Source: Venture Intelligence, Tracxn, IVCA EY, Orios Venutre Partners, NASSCOM)

The above table facilitates to prove that the Indian startups are offering a greater number of jobs during the above-mentioned duration. Expansion of Indian startups has led to more job creation. In 2019, total job creation registered as 5,60,000 which is increased to 6,60,000 in 2021. This expansion of startups is producing multiple benefits to the Indian economy, especially a country, which is suffering from unemployment and poverty. Many societal issues, can be eliminated through more job creation and by increasing per capita income in the country.

Findings:

1. In the context of Startups, India is becoming one of the most attractive destinations for investment.
2. Financial assistance received from foreign investors, Central government and state government support has led to the expansion of. many startups in India. With this particular assistance, new startups are converting into unicorn businesses at a rapid pace.
3. In a short span, India has become a startup hub not only in the subcontinent but also at global level.
4. There is more job creation with the expansion of startups in India. This will have a multidimensional impact on Indian economy in the upcoming decade.

BIBLIOGRAPHY/REFERENCES:

- Dharish David, Sasidaran Gopalan and Suma Ramachandran, The Startup Environment and Funding Activity in India, 2020, pp. 01-37.
- Dr Suniti Chandiok, India the world's fastest growing startup ecosystem: A Study, 2016, Amity Research Journal of Tourism, Aviation and Hospitality, pp. 01-10.
- Dr. G Suresh Babu and Dr. K Sridevi, A study on issues and challenges of startups in India, 2019, International Journal of Financial Management and Economics, pp. 44-48.
- DR. R. Jayanthi, A Study about Entrepreneurship in India and Its Promotion under 'Startup India' Scheme, 2019, IRE Journals, pp. 01-10
- Vasant Desai, Fundamentals of Entrepreneurship and Small Business Management, Himalaya Publishing House, Mumbai, 2009.
- Government of India Support for Innovation and Entrepreneurship in India.

PERSON-ORGANIZATION FIT AND QUALITY OF WORK LIFE IMPACT TO ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND ITS IMPLICATION TO EMPLOYEE PERFORMANCE AT ISLAMIC BOARDING SCHOOL HIDAYATULLAH, DEPOK, INDONESIA

Ridwan Faroji
College for Economics Ganesha Jakarta

Patria Adiguna
College for Economics Ganesha Jakarta

Ekky Noviar
College for Economics Ganesha Jakarta

Hadi Sutrisno
College for Economics Ganesha Jakarta

ABSTRACT
This study aims to analyze: (1) the direct effect of person organization fit (PO Fit) on organizational commitment; (2) The direct effect of quality of work life (QWL) on organizationalcommitment; (3) The direct effect of person organization fit (PO FIT) on employee performance; (4) The direct effect of quality of work life (QWL) on employee performance; (5)The direct effect of organizational commitment on employee performance; (6) Indirect effect of person organization fit (PO FIT) on employee performance through organizational commitment; (7) Indirect effect of quality of work life (QWL) on employee performance through organizational commitment. This study uses a quantitative approach, with data collection through questionnaires (primary data). The sampling technique used simple random sampling as many as 109 respondents. The analysis used in this research is path analysis with the help of software SmartPLS 3.0. The results showed that; (1) Person organization fit has a positive and significant directeffect on organizational commitment; (2) Quality of work life has a negative and significant direct influence on organizational commitment; (3) Person organization fit does not have a direct influence on employee performance (4) Quality of work life has a direct negative effect on employee performance; (5) Organizational commitment does not have a direct influence on employee performance; (6) Organizational commitment cannot have a mediating effect on the person organization fit variable on employee performance. (7) Organizational commitmentcannot have a mediating effect on the quality of work life variable on employee performance.

Keywords: Person Organization Fit, Quality of work life, Organizational, Commitment, Employee Performance.

HUMAN RESOURCE IMPROVEMENT TOWARD CREATIVE ENTREPRENEURS: THE CASE OF OVER LOOPS PHOTOGRAPHY JAKARTA, INDONESIA

Gustrin Oktaviayu Cendhikalistya
College for Economics Ganesha Jakarta

Nyimas Ema Holiza
College for Economics Ganesha Jakarta

Rasmawati A.R
College for Economics Ganesha Jakarta

Tuti Herawati
College for Economics Ganesha Jakarta

Muhammad Said
College for Economics Ganesha Jakarta:

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine: 1) the role of management in the development of creative entrepreneurship; 2) Human resource development strategy for creative entrepreneurs Overloops Photography; 3) Overloops Photography strategy to emerge from the pandemic era and increase its capacity. Research Methodology, this study uses a qualitative method. Data were collected by using questionnaires, interviews, and documentation studies. The respondents in this study were seven people consisting of business owners, managers, and the other five were employees. Qualitative analysis is taken from the interpretation of the data by providing information and explanations and using the SWOT matrix as a strategy analysis tool. The results of the study show that: 1) Management plays a very important role in the development of Overloops creative entrepreneurs, both from human resources and other resources; 2) the development strategy obtained from the results of the SWOT analysis is in quadrant III (WO), namely the turn-around or divestment strategy. This strategy is carried out by Overloops by leaving conventional photography and switching to futuristic photography; 3) Overloops' strategy for post-pandemic stabilization and resurgence is to act through selling stock photos through daring portals, becoming a video content editor, and hosting webinars for design and inspirational materials. Keywords: Creative entrepreneurship, creative industry, human resource planning, human resource development, Overloops Photography, SWOT analysis.

Keywords: Creative entrepreneurship, creative industry, human resource development, Overloops Photography.

DISCRIMINATORY ECONOMIC RIGHTS AGAINST WOMEN IN IGBO LAND IN THE LIGHT OF THE DAUGHTERS OF ZELOPHEHAD

Favour C. Uroko
Department of Religion and Cultural Studies
Faculty of the Social Sciences
University of Nigeria

ABSTRACT
This article reports the pattern of discriminatory economic rights among women and men in Igbo land. In this study, attention is focused on: (i) the discriminatory inheritance rights against women in Igbo land, (ii) the causes and impacts of these discriminatory laws; (iii) property inheritance rights among the daughters of Zelophehad in the Old Testament (iv); and the significance of the daughters of Zelophehad for present day Igbo women. The issue of discriminatory property inheritance rights against women in Igbo land has been approached from a sociological, political, cultural, and economic point of view. However, none of the approaches has been able to ameliorate the situation. On a day-to-day basis, women in Igbo land are left with no property, especially after the death of their husband. They are sometimes chased away from the house where their husband lives. Under the guise of culture, all the landed property of their father as well as his finances are forcibly taken away from the women. At some times, the woman is accused of killing the husband, and severely punished by denying her rights to any inheritance. In some cases, when a father dies, the female children are not given anything from their late father's property. It is on this basis that this article approaches this problem from the narrative of the daughters of Zelophedad. Their plight was the same as the plight of the women in Igbo land. Also, the judgment delivered by Moses in their favour is important to alleviate the suffering of women in Igbo land. Literary analysis was used in the analysis of the data collected.

Keywords: Igbo women, Inheritance, daughters, Zelophedad, Old Testament.

REALITIES AND PROSPECTS OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN UKRAINE

Viktor Sopiha
PhD in Pedagogical Sciences, Department of Service, Technology and Labor Protection,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine.
ORCİD NO: 0000-0002-4651-9399

Maria Aliluiko
PhD in Economic Sciences, Department of Service, Technology and Labor Protection,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine.

ABSTRACT
The hotel and restaurant sector is a major component of the tourist infrastructure. The successful development of the tourism industry provides the following: a significant contribution to the gross domestic product of each country, employment opportunities for the population, and the revival of socio-economic development. Tourism can potentially be one of the important sources of replenishment of state and local budgets.
One of the components of successful tourism development is a modern hotel and restaurant industry. Based on the analysis of official sources, we found that the number of temporary accommodation and food companies from 2015 to 2020 increased in Ukraine. The number of employees in the hotel and restaurant sector had been growing until 2019. Unfortunately, the number of employees decreased in 2020. This is primarily due to the COVID-19 pandemic, as hotel and restaurant businesses have been quarantined for a long time (they have not worked for a long time) and some workers have had to be laid off. We have analyzed the volumes of services provided and goods sold in the hotel and restaurant business and found that these volumes in 2020 decreased by 14.7 % compared to 2019. There have been similar negative trends in the world: in 2020, 62 million jobs were lost. It is representing a drop of 18.5%. The threat of job losses persists because many workers and employers are currently supported by government retention program and reduced hours that without a full recovery of Tourism & Travel could be lost.
However, we are convinced that the development of the hotel and restaurant industry in Ukraine is a very promising area. To overcome the negative trends, it is necessary to do the following: to improve the economic and political situation, stabilize the situation with COVID-19, update and improve the legal framework, improve management approaches to the hotel and restaurant business.

Keywords: hotel, restaurant, tourism, business.

THE IMPACTS OF INTERNATIONAL MIGRATION ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF NIGERIA

DR. Chukwuemeka G. Eme
Department of Business Administration,
National Open University of Nigeria

ABSTRACT
This paper examines the impact of internal and international migration on the socio-economic development of Nigeria. In Nigeria, the unemployment rate is very high, and migration can partially alleviate situation on the labour market. Migrant's remittances which has surpassed both Foreign Direct Investment (FDI) and Net Official Development Assistance inflows and is one of the major inflows of foreign earnings to Nigeria, help in reducing poverty of households and have a positive impact on the economy. This study employed the ex-post facto research design. It adopted both quantitative and qualitative data collection appeoaches. The population of the study was 250 officials of the Nigerian Immigration Service (NIS) secured using the simple random sampling techniques. The study data was analysed using the Chi-square statistical calculations. If political and socio-economic issues in the country do not improve, Nigerians will continue to migrate to other countries. The Nigerian government should urgently address the situation of migration, contribute to job creation and improved environment to stop people from migrating and encourage its skilled labour abroad to return home to help in national development.

Key Words: internal migration, international migration, migrant remittances, poverty, economic development, Nigeria

Introduction

Since the beginning of creation, humans have always involved themselves in movement activities. This has been a major feature in the history of Africa and the entire globe generally (Akanji, 2012). Migration cannot be divulged from the history of man, families, villages and nation-state. Therefore, migration can be traced as far back as the existence of man, most especially when man desired to go in search of food during various famine seasons; also, another reason for migrating in those days was the desire of separating from the crowd as well as for seeking for interdependence. Migration can be internal or international. Internal migration explains the movement of individuals within same geographical territory which in this case can be from rural to urban or from Lagos to Abuja. While international migration has to do with the crossing of borders or international boundaries such as Cameroon to Nigeria described as South-South Migration, Nigeria to United States of America described also as South-North Migration.

Internal and international migration all over the world may be very important for national economies. The patterns of internal and cross-border migration change, the size, structure and efficiency of labour markets, affect the social and economic situations and the culture of receiving countries. What is the impact of internal and international migration on the sending and receiving countries and on the migrants themselves? What is the impact of brain drain and massive migration of unskilled workers from poor countries to advanced countries? In this paper, the analysis of internal and international migration and its impact on the socio-economic development of Nigeria is provided.

Although there has been increased attention given by the Nigerian government since the country's return to democracy in 1999; there has been very little concern for internal migration and international migration. Concerns for migration, both in governmental and academic institutions, have weighed heavily on international migration with a focus on issues such as brain drain/gain, remittances and diaspora organizations. The majority of information and concerns for internal migration is anecdotal, and research findings, where they exist, are few and outdated. In Nigeria, internal migration is discussed in the literature in relation to links between internal migration and environmental problems, in particular urban pollution and slum and ghetto development. Another trend in the literature on internal migration is the rural-urban nexus. However, to justify these and other concerns, much empirical evidence is still required. Although a few studies have analysed internal migration dynamics and challenged some of the reasons offered in the literature, one issue that is still missing today is the impact of internal migration on human development.

This research aims to fill the gap through an investigative analysis of the impact of the activities of the Nigerian Immigration Service (NIS) in its bid to reduce the high rate of South-South migration and the influx of illegal migrants into Nigeria from other neighbouring West African sub-region especially from Cameroon, Niger Republic and Benin Republic, international migration by Nigerians to developed countries such as United States of America, United kingdom, Canada etc., and recently the exodus of Nigerian migrants into South Africa, Egypt and United African Emirate countries to mention a few.

1.1 Objectives of the Study

The specific objectives of this study are:

- To examine the impacts of internal and international migration on the socio-economic development of Nigeria; and

- To highlight the efforts of the Nigerian governments using the vehicle of the Nigerian Immigration Service (NIS) to curb the negative effects of internal and international migration in Nigeria.

2.0 International Migration Pathways

International migration has various pathways which are described as origin and destination which is also known as sending and receiving states. These pathways are the South-South routes (such as regional integration and nation-states with same developing status), the South-North routes (from the developing nation-states to the developed countries), the North-South routes (from the developed countries to the developing nation-states) and the North-North routes (which involves the movement of individuals from a developed country to also a developed country of the same ranking status). But for this paper and relating to Nigeria precisely South-South region and South-North regions are highly concentrated on.

South-South pathways has to do with regional migration, which in this paper is referred to the West-African states in which most literatures referred to as International Migration among the West African neighbouring ECOWAS communities. Literatures show that Nigeria's International Migration activities is more of the South-South migration which means that Nigerians' engagement in International Migration is more higher in percentage within the African region rather than the alarming South-North International Migration which is assumed to be more pronounced although they are also popularly engaged in (South-North migration) by various individuals from different walks of lives (IOM, 2013).

2.1 The Nigerian State Borders and International Migration

Nigeria is popularly known as a nation state that has engaged in transit and destination, that is, international migration (emigration and immigration) over the years due to the influx of migrants (legal and illegal immigrants) most especially from the neighbouring West African countries (destination) likewise also Nigerian migrants (emigrants to the neighbouring West African nation-states and other nation-states in the region and in the international system (Northern developed world) in search for better opportunities among other reasons (transit). The main responsibility of the Nigerian Immigration Service (NIS) is to monitor the movement of individuals taking the exit door and those coming into the nation state. For example, it is generally known that emigration of skilled workers (brain drain) makes the labour force scarce and due to scarcity makes the skill price high and the productivity of the nation state low, more so affecting its aggregate income (Rosenzweig, 2005). There is a connection between International Migration and development (Fayomi, 2013). There are millions of highly skilled Nigerians in the Diaspora such as the United States of America, United Kingdom, Italy, Canada, Spain, France, Germany to mention a few that are well established in skills and ideas for a nation state's development. As stated previously, there is an alarming increase of Nigerians migrating to Europe, North America, Middle East and South Africa to mention a few. Anofi (2009) also affirms that efficient and able Nigerian professionals in various fields engage in immigration due to the dissatisfaction in the home nation state (Nigeria) which is majorly due to lack of opportunities. This has led to shortage of highly skilled professionals, leading to brain and skill drain in the nation-state and in another way to the tarnishing of the nation-state's image due to the dependence of Nigerian migrants engaging in illegal activities to get out of Nigeria at all cost (Anofi, 2009). According to Lawal (2010) it is revealed that the Northern part of Nigeria illegal aliens are often recruited to vote by unethical political parties taking advantage of the weak Nigerian border from Niger Republic and Chad. Often undocumented immigrants are used by unethical politicians as machineries to carry out crimes, posing threats of insecurity in the nation state. According to the literature, 40 Beniniose were found with the nation-state's Permanent Voter's Card (PVC). This place a question on how these Beniniose entered the nation-state unnoticed.

Reasonable amount of migrants from Niger Republic, Mali and Chad have taken to begging in virtually all parts of the nation state as they have little or no skill to be employed (Immigration Act, 2015) also due to

their inability to secure a good residential accommodation, these large numbers of illegal/undocumented migrants resides in slums and shanty residential areas.

More so, the impact on the influx of undocumented immigrants in Nigeria can be an additional pressure on the social amenities provided by the nation state to her citizens. The nation state, who is still suffering from lack of proper economic planning herself may find it as a burden and can also render the government efforts ineffective.

One of the contemporary issues in the globe including Nigeria at present is the challenge that comes with international migration. The Nigerian Immigration Service (NIS), which has been given the legal responsibility on International Migration matters in the nation state in various ways have had more failures than its achievements in delivering of her duties. The Nigerian Immigration Service (NIS) failures can be traced from the following factors which are: lack of fund, lack of infrastructures and technology, ineffective leadership, corruption, lack of sincerity of the officers, to mention a few (King, cited in Evans, 2016:11).

Though, the Nigerian Immigration Service (NIS) has revealed some improvement over the years however, there is still much work to be done. They still lack some modern technologies to monitor the movements of individuals across the borders, there is also poor record keeping and collection of information on migrants. The Nigerian Immigration Service (NIS) has not also really built up a plan or strategy that will enable Nigerians benefit from international migration most especially through immigration of quality skills and investors. However, the security status of the nation state has to be dealt with. These two terms: socio-economic development and security as relating to the functions and responsibility of the Nigerian Immigration Service (NIS) can be achieved if only the agency (Nigerian Immigration Service) can be dedicated and diligent in her duties.

2.2 Socio-Economic Development

The socio-economic status of Nigeria is faulty with many issues which can be related to the push factors. The deficiencies of various institutions in the Nigerian state are responsible for the unworthy socio-economic status. Literature reveals that about 150.000 skilled Nigerians in various important fields which can bring proper innovations such as Nurses, Midwives, Doctors, Engineers etc., left the country. Obviously their decisions were traced to the ‘’Pull’’ factors from their various destinations and ‘’Push’’ factors in Nigeria. How has the Nigerian Immigration Service (NIS) raised alarm to the present administration on the importance of skilled individuals and the reasonable amount of skilled individuals leaving the Nigerian state?

Socio-economic development in any state refers to meaningful improvement in the state’s economy and most especially the comfortable standard of living of the citizens. Every administration in a nation state holds a duty of bringing socio-economic development in a nation state; citizens expect to see progress as an administration transfer to another.

Every developed country’s government speaks 95% of the mind of her citizens, this is evidenced through the socio-economic development strategies of the country. For a nation state to be respected in the international system there must be high level of socio-economic development in the state. This development involves the effectiveness of all sectors that makes up the government (Patrick et al., 2014).

Uju and Joy (2021) reveal that socio-economic development is necessary for the health and safety of a nation state. Sen (2017) also contributes to the validity of the study revealing socio-economic development to be a positive process and progress that initiates sustainable development in the lives of her beneficiaries which are obviously the lives of her citizens (Babalola, 2015).

- **Methodology**

This paper made use of the ex-post facto research design which is more of a descriptive research after the events have taken place and the data is already in existence. This type of research design does not in any way control independent variables because the study has already taken place. The population of this study is the Nigerian Immigration Service (NIS) as a body and the migrants. However, since it will be cumbersome to study the entire population within the limited time for this study the target population comprises the Nigerian Immigration Service officials at Alagbon Secretariat, Passport Office Alagbon and Passport Office at FESTAC town, Lagos totalling 2,500 officers. The simple random sampling technique which adopted 10% of the total population was used given 250 officers as actual population for the study. The researcher employed both qualitative data (published articles, books, bulletins, documented papers, unpublished thesis and dissertation) and quantitative data (self-administered questionnaires) while the data was analysed using Chi-Square statistical calculations

- **Conclusions and Recommendations**

Every Nigerian citizen has a part to play in the effective performance of the Nigerian Immigration Service (NIS) as regards the socio-economic development of the Nigerian state. Nigerians should be security conscious and aware of foreign individuals living around them who might have some questionable characters. If there is any one witnessed, they should be reported to the right authorities. Nigerian citizens should also frown at hosting regular migrants as it is against the nation state's immigration laws.

Every Nigerian citizen should also take the responsibility of educating families and friends (most especially emigrants) on the importance of investing in Nigeria most importantly highly skilled individuals. The Nigerian government has a big role to play in the success of Nigerian Immigration Service (NIS). These roles are as follows: providing infrastructures and releasing funds to enable the agency (Nigerian Immigration Service) carry out their legally assigned duties efficiently without being truncated by loss of resources as this study reveals that the Nigerian Immigration Service (NIS) have various challenges affecting their performance. The Nigerian government has the responsibility of making the Nigerian state very secured to live in by not tolerating any form of violence or political crisis and if there is any it should be properly and quickly handled by the appropriate authorities as security is one of the important ''pull'' factors of International Migration that sometimes influences a migrant's decision on a particular territory. The Nigerian government also has the duty of providing various social amenities such as good roads, electricity supply among other amenities.

The Nigerian government also needs to make simple and considerable policies for investors who desires to come into the nation to invest. The Nigerian government should as well try as much as possible to create opportunities and platforms that will encourage Nigerians to live comfortably by improving the economy and its attendant standard of living and reducing cost of living thereby reducing the rate skilled and unskilled labour leaves the shores of the country for greener pasture annually, This way the brain and skill drain syndrome can be drastically reduced. This means that the Nigerian government should help in establishing various attractive pull factors that is good to be true, as this among others might be able to persuade Nigerians abroad and other potential migrants who might want to be interested in investing in the nation state. The Nigerian government should also try as much as possible to cut down the push factors (e.g. high level corruption, insecurity challenges, bad governance, kidnapping) to mention a few which are more of hindrance to the immigrants and a burden to the Nigerian citizens causing them to leave the nation state.

REFERENCES

Armstrong, M. (2006). A Handbook of Human Resources Management Practice, 13th Edn., London, CogaPage. Available from https://otgo.tehran/0/pdf/Arstrong's %20Handbook%20%20Human%20Resources%20management%20practice-1pdf

Adah, B. A. and Abasilin, U. D. (2015). Development and its Challenges in Nigeria- A Theoretical Discourse. Macmillan Publishers, Lagos, Nigeria.

Adeola, G. I. and Fayomi, O. O. (2012). The Political and Security Implications of Cross-Border Migration between Nigeria and her Francophone Neighbours. International Journal of Social Science, 1(3), 1-2.

Adetunji, M. A. (2014). Trans-border Movement and Trading Activities across Nigeria-Benin Republic. Mediterranean Journal of Social Sciences, 5(1).

Akanji, O. O. (2013). Migration, Conflicts and Statehood problem in Nigeria. The self determination issue. Journal of Nigerian studies.

Fayomi, O. O. (2013). The Diasporas and Nigeria-Ghana Relations (1979-2019). PhD thesis

Lawal, T. and Oluwatoyin, A. (2011). National development in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects. Journal of Public Administration and Policy Research, 3(9).

Nwagwugwu, N., Ayomolu, P. and Oluranti, O. (2015). Political leadership and security management in Nigeria. A study of Boko Haram insurgency in Nigeria. Journal pf Humanities and Social Sciences, 20(5).

Okechukwu. E., Onyishe, I. and Tony, O. (2017). Boko-haram and Security Challenge in Nigeria. Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review, 3(1).

Okeoghene, E. P. (2017). International Migration and the study of Socio-economic Development in Nigeria: The Role of Nigerian Immigration Service. Unpublished Master degree in International Relations awarded by Covenant University, Ota, Ogun State, Nigeria.

Oladiran, A. (2020). Security Challenge and Development in Nigeria: Leadership to the Rescue. International Journal of Academic Research in Public Policy and Governance, 1(1).

ISSUES AND CHALLENGES OF CORONAVIRUS OUTBREAK IN NIGWEIA

DR. Chukwuemeka G. Eme

Department of Business Administration,
National Open University of Nigeria

DR Michael Elikwu
Department of Entrepreneurship,
Veritas University

ABSTRACT
Corona-virus (COVID-19) is an infectious disease caused by a newly discovered corona-virus (WHO, 2020). It rapidly emerged as a global health threat, and on the 30th of January, 2020, was declared to be a public health concern of international magnitude by WHO. Subsequently, the threat was raised to an unprecedented risk level, by its declaration as a pandemic by WHO on the 11th of March, 2020. Therefore, this research article focuses specifically on the outbreak of OOVID-19 on Nigeria till date. Its primary aim is to highlight the accompanying reactions, measures, and eminent developments by the Nigerian government in their struggle to curtail the spread, reduce infection rates, and cushion its impact on their economy. The methodology and materials used to carry out this research include extensive literatures, reviewed to reveal a clearer, and a more complete picture on the lapses of the government in their drive to manage the outbreak. It also points to circumstances which may have made it difficult for the government to respond effectively. Another methodology adopted is qualitative research method, where relevant information from various literary sources were extracted, which informed the conclusion of the research. It concludes that although the efforts of the government could be applauded for their swift response, a lot is still left to be desired in the management of the outbreak. The outbreak has exerted intense pressure on the health systems, posed a challenge to the economic structures of the world, and particularly, that of Nigeria, thereby worsening its economic crisis, and exposing its citizens to a retinue of vulnerability as a result of non-existent social support systems.

Key Words: Coronavirus, Economic Impact, Nigeria, Misinformation Healthcare Systems

Introduction

The coronavirus outbreak continues to increasingly wreak havoc on the health systems and economies, the world ever. With its impact, albeit largely unaccounted for, there is no denying the significant imbalances in response between governments that have fostered fear amongst the populace. As the virus continues its relentless spread, there is an accompanying cascade of casualties. Purveyors of world health systems are contending with a pandemic of unprecedented levels. The crisis is unassuming, and the world is reeling from a common fear. The interventions at best at these times are to mitigate the spread by flattening the curve, with the hope that the mortality rate can remain at a manageable rate. This is particularly of importance to African countries, whose health systems are significantly sub-par in comparison to any other continent in the world, with a disproportionate ration of hospital beds, intensive care units (ICU) and health professionals to its population (Economic Commission for Africa 2020).

The recently emerged novel coronavirus, ‘’severe acute respiratory syndrome coronavirus-2 (SARS-Cov-2) caused by a highly contagious disease called coronavirus disease 2019 (COVID-19) was first reported from Wuhan city in China in December, 2019, which in less than three months spread throughout the globe and was declared a global pandemic by the World Health Organization (WHO) on 11th March, 2020. So far, the ongoing pandemic severely damaged the world’s most developed countries and is becoming a major threat for low and middle-income countries. The poorest continent, Africa, especially Nigeria with the most vulnerable populations to infectious diseases, is predicted to be significantly affected by the ongoing COVID-19 outbreak.

The coronavirus disease (COVID 19) caused by Corona virus, belongs to a family of RNA viruses that manifest various symptoms such as fever, breathing difficulty, sore throat, sneezing, dry or prolonged cough, general weakness, pain and other mild respiratory disease in humans. The WHO affirmed that the outbreak of the coronavirus epidemic at that time was associated with the Human South China Seafood Marketplace, however, no specific animal was linked to the outbreak. Adhikari et al. (2020) reported that the spread of the virus throughout China during the Chinese New Year, was attributed to a high level of migration among Chinese people during that festive period. The first genome of COVID-19 was published on 10 January, 2020 by the research team led by Prof. Yong-Zhen Zhang. So far, there are over 1000 COVID-19 genomes that have been published worldwide, including the first whole genome sequencing of COVID-19 in Africa from the index case in Nigeria. These sequencing has resulted in the identification of different strains of SARS-CoV-2 in circulation.

However, while it is still too early to infer susceptible populations, it has been documented that observation from the early disease pattern demonstrated pandemic trend similar to Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) and Middle East respiratory syndrome (MERS) coronavirus. Demographics of the pandemics seem to be associated with age, biological sex, and other underlying health conditions that may serve as catalyst to the coronavirus disease.

1. Literature Review

The emergence of the SARS-COV-2, indeed raise a lot of preliminary concerns for health authorities, institutions, and governments within and outside China as well, due to uncertainties in determining its severity spectrum (Walker and Whittaker (2020), transmissibility infection (Zhang et al., 2020), amongst others. The World Health Organization (WHO) monitored the developments, and with the same level of

apprehension and abundance of caution, declared the Chinese outbreak of COVID-19 to be a Public Health Emergency of international concern on the 30th of January, 2020 (Sohrabia et al., 2020). It asserted that the risk the outbreak possessed is particularly troubling, foremost on their mind being the danger it posed to countries with vulnerable health systems. If the HINI pandemic was anything to go by, the gap in information and assumed adverse impact on the economic activities -with the downsizing of economic activities – was another troubling aspect that pointed to the real sense of fear that enveloped countries as understanding was sought.

There was an immense burden on the World Health Organization to increase the warning signal of the outbreak to that of a Pandemic level, for several reasons, such as to improve the preparedness of governments around the world and also, to effectively reflect the prevailing severity of the outbreak. This was immediately met with resistance by the World Health Organization. With Green, (2020) arguing that their reluctance could have stemmed from their beliefs that, if it is declared a pandemic, it may convey a message to the public that the authorities have lost control, thereby generating irrational panic reactions. Accordingly, (Annalies, Wilder-Smit, 2020), a professor of emerging infectious disease at the London School of Hygiene and Tropical Medicine in Spinney, opined that after WHO was criticized for declaring a pandemic too early during the 2009 swine flu pandemic, it has been careful not to make the same mistake again. The WHO had during the HINI swine flu declared a pandemic, which was criticized because it was believed that the severity didn't mean much the effects, leading governments to mount large and costly responses to the HINI influence. While, (Doshi, 2011), stockpile vaccines which were unused, with the World Bank estimating that an excess of $4 billion was spent for its preparedness plans and response (Spinney, 2020).

By taking into cognizance the 13-fold increase in the number of cases, an alarming level of spread and severity, in addition to the considerable level of inactions, on 11th March, the director-general of the World Health Organization (WHO), Tedros Adhanon Ghebreysus, pronounced that the COVID-19 outbreak can be characterized as a pandemic (World Health Organization, 2020). What was to follow were guidelines on preparedness and response, as well as advice and recommendations for the citizenry. One of the primary significance of raising the degree of the outbreak to that of a pandemic was to avoid complacency on the part of national governments, induce preparedness, and facilitate cooperation that will help in the development of a common strategy in combating the outbreak. Meanwhile, policy-makers were confronted with a delicate issue on the objective of mitigation – in order to avoid an epidemic peak that could overwhelm health-care services, keeping the effects on the economy within manageable levels, and flattening the epidemic curve (Anderson, et al., 2020).

As World Bank (2020) argues, COVID-19 will take an especially heavy humanitarian and economic toll on emerging markets and developing economies with large informal sectors. And with the informal sector in Nigeria employing over 48 million Nigerians (Yusuf, 2014), in addition to the constant weak growths experienced in the Nigerian economy, the effect of the pandemic is expected to be staggering (Dauda et al., 2020) debilitating and long-lasting. This is due to weak institutions that are ineffective in responding to the pandemic, lack of social welfare programs that would have catered for the world economy.

Perhaps cognizant of the derelict state of the health-care system, while many countries were still dismissing the emerging outbreak, the African Union acted swiftly (The Lancet Editorial, 2020). Firstly, they partnered with WHO and the African Centres for Disease Control and Prevention (Africa CDC) to establish the African Taskforce for Coronavirus Preparedness and Response (AFTCOR), to develop a common strategy that will allow for effective coordination, collaboration, and communication, between member states (Nkengasong, 2020). This partnership ensured the presence of improved surveillance systems, the introduction of screenings at points of entry and cross-border activities, as well as other broad measures

that could assist in the control of COVID-19 (Makoni, 2020). The strategies employed in conjunction with WHO fostered a state of heightened alert across Africa which contributed tremendously in prolonging the containment phase of COVID-19 in many African countries (Ihekweazu and Agogo, 2020).
In Nigeria, as with the rest of several countries in the continent, there were a plethora of issues that threatened to work against our response strategy, undermine our capacity to deal with the outbreak, reduce public cooperation, as well as increase our mortality rates.

Despite Nigeria's strategic position in Africa, the country is greatly underserved in the healthcare sphere (Welcome, 2011). Consequently, as an important element of National security, public health not only functions to provide adequate medical care but also, could serve as part of a system that can facilitate the tackling, monitoring, and control of disease outbreak. With the country still recording less than 50% access to safe water and sanitary means of excreta disposal according to (Nwankwoala, 2011), poor housing conditions (2010) – due to the risk of getting sick from tight living quarters being compounded – and ranked amongst countries with the lowest Human Development Index (Sowunmi, et al., 2012) – the prevalence of poverty – all points to circumstances that could make Nigeria more adversely affected than in other parts of the African continent and inadvertently create a breeding ground for COVID-19 to thrive.
In order to continue to curb inter-State transfer of the COVID-19 pandemic, the Nigeria governor's forum announced inter-state lockdown, a move that was commendable. As part of curbing the spread of the pandemic the government declared closure of primary, secondary schools and tertiary institutions and reducing number of individuals at different gatherings to not more than 50 persons and later reduced to 20 and currently not more than 10 persons. The gathering includes places of worships, open markets, clubs, gym, saloon, while civil servants on levels 1 to 15 specifically in Lagos State were asked to stay at home. The proactive measures put in place as a stimulus for the less privilege persons witnessed a lot of criticisms by many Nigerians, as it was poorly coordinated, and mismanaged. The situation attracted revolts by many as lack of food would not let them stay at home. Reaction of these citizens prompted announcement of relaxation or ease of lockdown by Federal government from Monday the 4th of May – a move that was considered disastrous amidst the rising number of community spread of COVID-19 cases in Nigeria. The demographics of the coronavirus disease in Nigeria as reported by the National Centre for Disease Control (NCDC) revealed that of 4151 confirmed cases, 2828 (68%) were male and 1323 (32%) were female subjects. The most affected age group is between 31 – 40 years (24%), total number of people of interest are 9305 with 9201 (99.8%-exceeded follow up). The number of people with travel history – 210 (5%), cataracts, 947 (23%), without epidemiologic link, 2618 (63%), incomplete information, 376 (9%). The 63% of the total confirmed cases without epidemiological link recorded is an indication of community spread of COVID-19 across the country.

a. Challenges, Myths and Intrigues of COVID-19 in Nigeria

Some of the challenges in Nigeria at the onset of the pandemic were the problem of contact tracing due to false or wrong contact addresses given by people who came in from Europe and other parts of the world.

There were also handful of COVID-19 patients who ran away from isolation centres in States like Delta, Oyo, Sokoto and Kano. This further puts the State COVID-19 taskforce to commence and intensify contact tracing and immediate decontamination (Punch news, May 5, 2020).
The fallacy by most Nigerians that COVID-19 was strictly associated with the rich ab initio and that, it was brought in from Europe, America, UK etc. by the privileged people and politicians a challenge in the

community spread of the disease. The limited knowledge of the transmission of coronavirus disease among the general public remains a huge challenge. Furthermore, the distrust of Nigerian citizens towards the government was another factor responsible for the increase in the community spread of COVID-19. Another school of thought was that the COVID-19 pandemic was a ''phony'' issue, as most Nigerians assume it is another avenue for the politicians to embezzle public fund or the tax payer's money. The protest stage by confirmed COVID-19 patient to the street at the Kwadon isolation centre in Gombe State over abandonment by the government of the State with no medical personnel, no treatment facilities and a poor meal has been identified as another setback for curtailing community spread. Unfortunately, other people living within the environment that were not part of the isolated COVID-19 patients joined in solidarity protest. The protesters were not using face masks, the social distance warning was not observed and some engaged in sharing of used face masks, resulting in increasing risk of COVID-19 spread.

Nigeria being a secular nation with multi-regions settings, the closure of places of worship to curtail the spread of COVID-19 was seen by religious organizations as means of depriving them of their freedom of worship. This was flagrant violation of government order on rampage, when the Law enforcement agency disrupted their Jumat (Friday) service. In another development, there was a serious misconception by some Christian folks that COVID-19 is genetically engineered to drive in the Anti-Christ. Some are of the opinion that the pandemic will enable the agents of Anti-Christ to produce vaccine that contain microchips. These chips will serve as a means of identity (mark of the beast in the book of Revelation), and at a later date will be used for buying and selling. This microchip was also tied to the current 5G network (been promoted across the world by Huawei Technology, China), as the required network for the function of the microchips that will be incorporated into the vaccine.

The refusal of government to go against the ethics of medical profession by not showing on National television, people diagnosed with COVID-19 or those evacuated or shown in their isolation wards during treatment prior their recovery and discharge from the hospital as seen from footages or videos in electronic and social media from other countries around the globe, arose disbelieve of many Nigerians about the true incidence of the COVID-19 figures that are being announced daily.

The fears of most Nigerians as regards the actual figure of the COVID-19 positive cases as announced by the NCDC was a typical example of the drama played by the incidence in Dares Salaam, Tanzania as reported by Voice of America (VOA). In that country, the Coronavirus test kits used were described as faulty by President John Magufuli on 2nd of May, 2020, this was because positive results were said to have returned from Tanzania's laboratory test, on random samples taken from several non-human samples, including samples from pawpaw, goat and sheep that were deliberately assigned human names and ages with unhuman origin. As the news from Tanzania ravaged the entire social media, this scenario further added to the misconceptions of some Nigerians that the news of the COVID-19 remains a farce.

2.2 Control Measures on COVID-19 Pandemic

The government, corporate bodies, philanthropists have been supportive in the fight against COVID-19 transmission via telecast, jingles, adverts, billboards, fliers, posters across Nigeria. The Federal Ministry of Health and the Nigerian Centre for Disease Control (NCDC) worked assiduously to put in place some certain control measures and made (guidelines) for prevention of COVID-19. These measures include:

(1) Washing of hands with soap and running up water for at least 20 seconds after being in a public place or frequently clean hands by using alcohol-based hand rub;
(2) If soap and water are not immediately available, use an alcohol-base hand sanitizer that contains at least 60-70% alcohol;
(3) Use 10 ml of Dettol plus 1 ml of sodium hypochlorite (bleach) in 100 ml of clean water to decontaminate surfaces;

(4) Avoid touching nose, eyes and mouth and unwashed hands;
(5) Avoid close contact with anyone who has a fever and cough or who is sick;
(6) Create a social distance (2-meter gap) between oneself and others as community transmission is fast.

3.0 Economic Impacts of COVID-19 on Nigeria

Governments all over the world face formidable challenges as the pandemic effectively cancels out the economic successes they had recorded so far before the outbreak. No country is spared in the challenges it poses – with governments left to reckon with its devastating effects, whilst others are scrambling to save the little that is left of their economies by guarding against their total annihilation, through proactive measures.

It is reported by World Bank, (2020) that the swift and massive shock of the coronavirus pandemic and shutdown measures to contain it, will lead to steep recession in many countries. It predicted that the global economy will shrink by 5.2% this year representing the deepest recession since the Second World War. Nigeria in particular is on track to face the worst recession in four decades (Nigeria Development Update, 2020). With a lot of economic uncertainties about the depth and duration of the global recession, there is a renewed effort to formulate an extraordinary policy response to enliven economic activities, provide the financial resources necessary to protect the most vulnerable, and avoid near collapse of the financial sector. As World Bank, (2020) argues, COVID-19 will take an especially heavy humanitarian and economic toll on emerging markets and developing economies with large informal sectors. And with the informal sector in Nigeria employing over 48 million Nigerians (Yusuf, 2014), in addition to the constant weak growths experienced in the Nigerian economy, the effect of the pandemic is expected to be staggering (Dauda et al., 2020) debilitating and long-lasting. This is due to weak institutions that are ineffective in responding to the pandemic, lack of social welfare programs that would have catered for poor and vulnerable citizens affected by the crisis, global decline in oil prices, combined with the low demand for oil products in international markets (Ozili and Arun, 2020). The monolithic nature of the Nigerian economy relies on crude oil as a major source of government revenue and foreign exchange (Oladipo and Fabayo, 2012), thus potentially exacerbating the extent of the economic crisis occasioned by the disease outbreak.

Nigeria has to contend with a sharp reduction in GDP, which amounts to approximately USD 16 billion in cost, and represents a 34.1 percent loss, with two-thirds of the losses coming from the services sector (Andam et al., 2020). Expectedly, there would be an upsurge in unemployment with Lagos Chamber of Commerce and Industry, predicting that the unemployment rate may hit a staggering 40-45 percent by the end of the year (2020).

As a country with a weak and almost non-existent social safety net program, which could have assisted the vulnerable and poor in the country to cope with the economic hardship, it is estimated that there will be a temporary increase in the national poverty rate, with 27 million more people falling into poverty, as a result of COVID-19 crisis are expected to be in urban areas (Nigeria Development Update, 2020). For the average Nigerian (Dauda et al., 2020) asserts that their income will decline significantly for almost half of the households, with the cost of food and other basic needs increasing significantly.

1. Conclusion

As the literature reviews above highlighted, Nigeria faces internal headwinds, and a mounting problem occasioned by the prevalence of the pandemic. This is further worsened by a high debt to GDP levels, fiscal deficits, in addition to longstanding shortfalls in governance, human capital development, infrastructure and public service, and fiscal buffers.

The economic assessment demonstrates dire disruptions which could be severe and protracted because of the country's growth driver being the informal sector, are at risk of financial exclusion. They face an

unprecedented survival tremor, without any foreseeable relief. Due to the nature of events, an unprecedented policy instrument needs to be formulated to cushion the shock and limit the harm to these individuals. The government must do whatever is necessary to guarantee some form of financial relief to them, which could in turn support the economy in business creation, and poverty eradication.

Consequently, resources have become scarce, and its limitation will interrupt continuous financial support to some sectors of the economy. Therefore, it is incumbent upon the Nigerian government to tighten fiscal coordination across all three tiers of government, to ensure prudent use of resources. They should also focus on comprehensive reforms if they are to stand any chance of reducing the adverse impact on the long-term growth prospect. These reforms should be concentrated in critical areas such as education, public health, social welfare services, environment as well as sanitation.

Finally, even though the collective efforts of NCDC, the Federal Ministry of Health, the state health authorities, and other stakeholders leading the efforts against COVID-19 have recorded high effectiveness across the country (0yeniran and Chiah, 2020), there still exist some significant imbalances between the actions and objectives of the NCDC. And if the circumstances that have been discussed aren't properly addressed, it could undermine the effort of Nigeria to curb the further transmission of COVID-19, and in a worst-case scenario, lead to an existential crisis of disproportional magnitude.

REFERENCES

Abdulazeez, A. (2020) More Preparedness in Coronavirus Disease-2019 (COVID-19) in Nigeria. Pan African Journal of Life Sciences, 4, 200-203.

Adepoju, P. (2020) Nigeria responds to COVID-19; first case detected in sub-Saharan Africa. Nature Medicine, 26, 444-448.

Adhikari, S. P., Meng, S., Wu, Y. P, Wang, Q. Z., Sun, C., Sylvia, S., Rozelle, S., Raat, H. and Zhou, H. (2020) Epidemiology, Causes, Clinical Manifestation and Diagnosis, Prevention and Control of Coronavirus Disease (COVID-19) during the Early Outbreak Period: A Scoping Review. Infectious Disease of Poverty, 9, Article No. 29.

Andam, K. S., Edah, H., Oboh, V., Pauw, K. (2020) Estimating the economic costs of COVID-19 in Nigeria, Washington DC. International Food Policy Research Institute. Antimicrobial Stewardship during COVID-19 https;//aimed.net.au/2020/06/11/antimicrobial-stewardship-during-covid-19/

Dauda, R. O., Oludiran, A., Iwegbu, O., and Popogbo, O. O. (2020), June 5). SSRN. Retrieved from SSRN: https;//ssrn.com/abstract=3620096.

Doshi, P. (2011, January 13). World Health Organization, doi: 10.2471/BLT.11.086173

European Centre for Disease Prevention and Control (2020) Situation Update Worldwide, as of 30 April 2020.

NCDC (2020) COVID-19 Outbreak in Nigeria Situation Report.

NCDC (2020) COVID-19 Situation Report 24.

NCDC (2020) COVID-19 Situation Report 71.

NCDC (2020) Guideline for Employers and Businesses in Nigeria

Ozili, P., and Arun, T. (2020, March22) SSRN. Doi: DOL: 10.2139/ssrn.3562570this

Ruth, M. (2020) Africa Braces for Coronavirus but Slowly, the New York Times.

WHO (2020) Statement of the Second Meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee Regarding the Outbreak of Novel Coronavirus (2019-nCoV) 2020.

WHO (2020) Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Situation Report-73.

World Health Organizational Regional Office Africa (2020) COVID-19 WHO Africa Update 30 April, 2020.

Yusuf, K. S. (2020). The Economic and Social Costs of COVID-19. Journal of Economic Development, 3, 231-245.

DECENTRALIZED OR CENTRALIZED FINANCING OF PUBLIC SCHOOLS: WELFARE, INEQUALITY, AND SEGREGATION

Kuzey Yılmaz
Associate Professor, Cleveland State University, Department of Economics, https://orcid.org/0000-0001-6172-5126

Muharrem Yeşilırmak
Corresponding Author (Sorumlu Yazar), Associate Professor, ADA University, School of Business, https://orcid.org/0000-0003-3352-4858

ABSTRACT
All over the world, countries are becoming more fiscally decentralized over time whereas U.S. is becoming more fiscally centralized. In this paper, we quantitatively compare fiscal decentralization with fiscal centralization for the U.S. economy. We employ a general equilibrium hybrid Tiebout model with heterogenous households and school districts. The model economy consists of heterogenous households, two school districts (west, east), and the central business district. Each household consists of one working member and one school age child. Households differ by the skill level of the working member which determine the wage earnings. Households are differentiated by their valuation of education (high valuation vs. low valuation). School districts differ by land property tax rates and per pupil public spending levels. Households choose a school district to reside, consumption of the composite commodity, lot size, and leisure time. Land rents are determined through an auction held by absentee landlords. Education spending in each district is financed by local property taxation where the local tax rate is determined via majority rule. Quality of education received by a child depends on public spending and peer effects in the district. To analyze the effects of fiscal centralization, we run a computational experiment at which school district boundaries are removed and their budgets are consolidated. This implies equal per pupil public spending and equal peer effects across the student population. Our results imply that each household type loses welfare after centralization and inequality among students falls. Moreover, residential segregation decreases. This implies a trade-off between efficiency and equity.

Keywords: *Fiscal decentralization, fiscal centralization, inequality, segregation, hybrid Tiebout model*

ENVIRONMENTAL & PUBLIC HEALTH CONSEQUENCES OF OPEN DEFECATION (OD) IN NIGERIA: ANALYTICAL EVALUATIONS OF SETBACKS ON SDG-6 & GDP

Promise Goodness Adeleye
Department of Agriculture, University of Ilorin P.M.B 1515. Ilorin, Kwara State, Ilorin, Nigeria

Solomon Tosin Okeshina
Ladoke Akintola University of Technology, PMB 4000, Ogbomoso, Oyo State, Nigeria

Aderemi Timothy Adeleye
Dalian Institute of Chemical Physics, Chinese Academy of Sciences (CAS), Dalian, China
ORCID: 0000 0003 0103 5419

Oludare O. Osiboye
School of Sciences, Tai Solarin College of Education, Omu-Ijebu, Ogun State, Nigeria
ORCID: 0000 0001 5933 5807

Kayode Michael Oluwadare
University of Lagos, Lagos State, Nigeria
ORCID: 0000 0001 6919 8316

Gideon Oluwaseun Olayioye
Nigeria Immigration Services (NIS), Lagos State, Nigeria

ABSTRACT
There is urgent action globally toward pursuit of SDG by 2030, to achieve the target attention is given to the threats of open defecation (OD) to human health and self-respect, and the environment. From published reports, at least a quarter of Nigerians (25.1%) or about 46 million people were recorded in 2015 for engaging in OD. As a result of this Nigeria was ranked 3rd in the world in OD prevalence after India and China. This is a serious issue that call for quick action by all to put an end to OD. According to the reports, three major factors: socio-economic, demographic and geographic were reported as factors that influence and determine the practice of OD among Nigerian households. Continuous practice of OD may result to prevalence of water borne diseases in 771 Local Government Areas of Nigeria. There is need for National Orientation Agency (NOA), Environmental Protection Agency (EPA) and other concerned departments to begin to sensitize the public about the implication of OD and also Federal Government should rise to provide adequate funds to the states and local Governments to construct public toilets in order to be able to effectively address OD and its effects on SDG-3 (Good Health and Well-being), SDG-6 (clean water and sanitation for all) and also negative impacts on our economics. “The Federal government has developed a road map to end open defecation. If state governments adopt the road map, domesticate and fund it, the country will be looking forward to achieving open defecation free. Serious budgeting allocation should be made available to a minimum of 1.7 per cent from the current 0.6 per cent GDP, as this would meet the SDG by 2030. The country will only beat the target by making an investment of $8 billion annually until 2030 as reported.
Keywords: SDG-#3, SDG-#6, sanitation, Open defecation, public health, Water

A REVIEW ON UTILIZATION OF BIOMASS TOWARD REALIZATION OF RENEWABLE ENERGY & CIRCULAR ECONOMY

SOLOMON TOSIN OKESHINA
Ladoke Akintola University of Technology, PMB 4000, Ogbomoso, Oyo State, Nigeria

Promise Goodness Adeleye
Department of Agriculture, University of Ilorin

Aderemi Timothy Adeleye
Dalian Institute of Chemical Physics, Chinese Academy of Sciences (CAS), Dalian, China
ORCID: 0000 0003 0103 5419

Kayode Michael Oluwadare
University of Lagos, Lagos State, Nigeria
ORCID: 0000 0001 6919 8316

Gideon Oluwaseun Olayioye
Nigeria Immigration Services (NIS), Lagos State, Nigeria

Oludare O. Osiboye
School of Sciences, Tai Solarin College of Education, Omu-Ijebu, Ogun State, Nigeria
***ORCID:** 0000 0001 5933 5807*

ABSTRACT
As the plans of all countries of the world for the implementation and speedy realization of the Sustainable Development Goals (SDGs) recently become more and more strong, it is evident that the source of energy at the moment and the current patterns of production and consumption are unsustainable in the long term. Most especially intense use of non-renewable energy is indirectly inimical to our environment and public human health. The current source of energy some of the countries use presently is non-renewable. Utilization of petroleum derived resources is unsustainable with reports of environmental degradation. Industrialization and population density have immensely contributed to high rate of energy consumption globally. Therefore, there is need to embark on the search and utilization of renewable energy in order to avoid breaking of sustainable limits with continuous utilization of non-renewable sources of energy which might further results to the depletion of natural resources beyond sustainable limits. In order to solve this issue global use of biomass as sustainable and renewable source of energy has been seen as alternative way to pursue Sustainable Development Goal 7 (SDG 7 or Global Goal 7) established by the United Nations General Assembly in 2015 and the major aim is to "Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all. Diligent pursuit of this goal will further enhance circular economy development. Continuous use of non-renewable source of energy would have huge impacts on our planet, in terms of climate change, environmental and land degradation, water stress, biodiversity loss and human health. By decoupling economic growth from resource use, setting global standards in product sustainability, keeping

resource use within planetary boundaries and promoting the re-use of materials, circular economy may be the only sustainable economic model for the future through utilization of biomass.
Keywords: Circular Economy, Biomass, Renewable Energy, SDG-#7, Environment

SCOPE OF MARKOVIAN QUEUING MODEL IN E-COMMERCE

Bhavtosh Awasthi
Department of Mathematics
JECRC University

ABSTRACT
Queuing theory models have great importance in E-Commerce Business. It provides techniques to analyze the problem. In present era of E-Business to retain existing customers and attract new customers is a big challenge for executives of companies. By introducing new lucrative offers on different product and services, new customers may attract for their product and services. Such types of new customers are known as motivated customers. Due to new policies of the company, intake of customers increases in the system and result is heavy rush in the system. Due to long waiting, customers can get impatience and may leave the system without getting product or services. Such type of behavior of customers is known as reneging. Reneging of customers is a loss of business and so it is very important to reduce the reneging. So, it is required to make new strategies to retain the reneging customers. Two servers Markovian queuing model with mixed arrival of customers has been constructed. Solution of the model has been derived by using iterative procedure with explicit expressions for different performance measures.

Keywords: Operations Research Model; Motivated Arrivals; Steady state; Reneging, Iterative Procedure

IMPACT OF COVID-19 ON LIQUIDITY OF FIRMS IN SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

Parneet KAUR
Punjabi University

Navneet KAUR
Punjabi University

ABSTRACT
We examine the impact of COVID-19 on firms` liquidity position and sources used to meet the shortage of liquidity in a few important economies like Russia, Greece, Poland, Georgia, and Italy. We also examined in what way firms use government support in these countries. This study is based on World Bank survey data and used a graphical method for our research. We find that the most common mode to meet the liquidity shortage used by firms is equity finance. Bank financing and delayed payments to suppliers are the second common mode used in these countries. During this period of the pandemic, government support is also provided in deferred payment and wage subsidy. This research provides important insights into how firms are coping with liquidity shortages during the initial pandemic period.

Keywords: COVID-19, Liquidity, World Bank survey, graphical method, European countries
JEL classification: G32, G33, H25, H32, M41

Introduction

COVID-19 has emerged not only as a health emergency but has resulted in many social and economic problems at the global level. It acted as an unprecedented and unexpected shock for the economies. Covid-19 came as a black swan event which no one predicted and is of a magnitude that impacted every living being on earth. Covid-19 infected close to 70.83 million people worldwide with 1.59 million deaths as of December 2020.[1] Industrial and services activities got badly impacted across the countries because of restrictions imposed by Central and state governments, like border closers; prohibition on mass gatherings; social distancing; suspension on non-essential activities/ services, SMEs and Educational institutions; city/ nationwide lockdown (Upadhaya et al). The economic impact of Covid-19 on both Developed/ Developing is still unknown because of the lack of data and partly because the pandemic is still not over yet. Lockdown has come at a huge cost for business firms. Demand for many businesses falls sharply and the supply chain of many firms nationally as well as internationally gets disrupted due to lockdown. It resulted in the loss of cash flow of firms` for an indeterminate period. Financial commitments concerning suppliers, employees, lenders, and investors remain, depleting liquidity buffers of firms. The sharp reversal in earnings expectations for companies has significantly weakened their projected interest coverage and profitability ratios (OECD, 2020).

It has also impacted the cost and revenue of the firms which in turn affects important aspects of firm survival like profitability and liquidity. The cash flow shortage may lead to a global corporate solvency crisis. With decreasing revenues for an extended period and fewer options to deal with this shortfall, the long-term viability of firms is impaired, and firm voluntary closure and bankruptcies may follow. Human and organizational capital would be eroded and may vanish with defaults of firms that before the virus outbreak was profitable and with healthy balance sheets. Global value chains will be disrupted if highly integrated firms have to exit the market. High uncertainty about the future course of the economy will reduce corporate investment and consumption demand. As a result, a corporate solvency crisis could have serious long-term negative effects on our economies by dragging down employment, productivity, growth, and well-being (Demmou et.al., 2020, Boot et al., 2020).

It is not only large firms but Covid-19 has brought a very bad shape to SMEs, in a recent country-level survey it has been seen that 80 percent of SMEs in the UK and more than 50 percent of SMEs in the US reported revenue losses on account of the COVID-19 pandemic (Albonico et al. 2020). Covid-19 has impacted 81 percent of the workforce all over the world. Many firms are facing insolvency and workers are facing the loss of income and employment (ILO, 2020). Workers in the informal sector will bear more heat of this pandemic as they are least protected among all types of workers. According to the Periodic Labour Force Survey (PLFS) of 2017–18, for instance, more than 70 percent of the workers in the non-agricultural sector with a regular salary most of them migrants did not have a written job contract, about 55 percent were not eligible for paid leave, and 50 percent did not have any social security benefits (Government of India, 2019).

Early evidence suggests that the impact of the shock is much smaller for German workers in comparison to the US and UK (Adams et.al., 2020). It is very essential for firms that they pay timely wages to their employees and meets their debt obligation on time. "In the absence of a robust policy response, corporate defaults of a significant number of firms would undermine balance sheets of banks and institutional investors. This could dry up markets for debt and equity financing and might feed a self-reinforcing

[1] https://www.worldometers.info/coronavirus

downside spiral in the corporate sector, which in turn significantly increases the likelihood of a crisis. Moreover, bankruptcies across a wide set of firms combined with bailouts by the government of systemic firms might decrease competition, with consequences for productivity growth down the line" (Demmou et.al., 2020). Stiglitz (2020) has highlighted that pandemic relief efforts in the US should be directed in four priority areas i.e., reducing contagion and containing the pandemic, funding state, and local governments, keeping workers in jobs, and providing liquidity and debt relief where needed.

Brunnermeier et.al., (2020) has suggested that effective economic policies are urgently required to deal with the enormous strain that the global epidemic is putting on all of the European Union (EU) economies and, a key dimension in which the EU can help is in overcoming the liquidity shortages for firms that are facing a dramatic drop in their revenues. COVID-19 period is very different from earlier experiences of economies. The sectors which are otherwise generally viable are also facing the heat of the pandemic. The government of many countries supported in many ways to reduce the risk of closure of firms, for which they introduced many monetary and fiscal packages. The US govt. has formed The Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security (CARES) Act on March 27th, 2020. This over $2 trillion economic relief package is formed to protect the American people from the public health and economic impacts of COVID-19. The CARES Act provides fast and direct economic assistance for American workers, families, and small businesses, and preserve jobs for American industries. Alstadsaeter et.al., (2020) using Norwegian and United states data has found the impact of government support on reducing firms` economic distress. They find that policies supporting payroll and fixed costs that were available in both countries have a similar impact of reducing firms' economic distress, by cutting the negative effect of the crisis on profitability, liquidity, and solvency by more than a half. Bartik, (2020) has found that many small businesses are financially fragile and the majority of businesses planned to seek funding through the CARES Act.

In Europe in a "Statement on Covid-19 Economic Policy Response," the Eurogroup emphasized an EU-level 37 billion Euro investment initiative, an 8 billion Euro working capital lending scheme for 100,000 firms, and a 10 billion Euro investment fund for small and medium-sized enterprises (SMEs). In Vietnam government has implemented a macroeconomic and financial package to support firm liquidity in the early stages of the crisis. The fiscal policy provided "on-budget" support measures, such as deferral of tax obligations and other quasi-fiscal measures such as cuts in electricity prices. Monetary policy relied on both traditional policy rate cuts and other targeted easing measures. Financial sector policies supported firms through time-bound moratoriums on loan repayments and interest rate deferrals, among others (Kroeger et.al.,2020).

In this paper, we tried to investigate what is the situation of the firms during COVID-19 in terms of their liquidity in a few important economies i.e. Russia, Greece, Poland, Georgia, and Italy. For this, we used World Bank COVID-19 data collected for private sector enterprises to provide quick information on the impact and adjustments that COVID-19 has brought about in the private sector. We tried to identify what is the main source used to meet the shortage in liquidity requirement and, in what form government support is used by these firms. Our study is one of its kind which provides actual information on the measures adopted by different firms in crisis period and in what way government support is used by firms to get out of the crisis. Our work is different from earlier work in the area which focuses more on what the liquidity situation will be, how it will impact firm existence, and what government should do in that respect. Our result shows that more than fifty percent of the respondent, in all sectors, mentioned that their cash flow position has decreased during the period. To meet this requirement of cash major sources used by firms are equity finance, own resources, and credit from banks. Different economies used government support in different ways. The most preferred form by the firms is a fiscal exemption, wage subsidy, and deferred payment system. Our results complement Demmou et.al.,(2020). They find that among the wide and complementary range of measures introduced by OECD countries, direct and indirect support to wage payments seems to be the most critical policy to curb the liquidity crisis, given the high share of wage costs

in total spending. They pointed that other policy measures such as tax deferral, debt moratorium, and wage subsidies at 80% of the wage bills would decrease the share of firms running out of liquidity from 30% to 10% compared to the non-policy scenario.
This exploratory study will add existing research going on into the liquidity crisis of firms by highlighting how firms` are meeting their cash shortage and how government comes to their rescue. This research will provide the policy makers some important insights into firms` survival tactics in this global pandemic and help them to chalk out policies for making the road smoother for business firms in the coming periods. The rest of the study is structured as follows. Section two provides a brief background of the literature related to the COVID-19 firm`s liquidity. Section three discusses the data and methodology. Section four provides empirical findings, and section five concludes the study.

1) Literature Review

Researchers are coming up with different impacts of COVID 19 on business firms. The liquidity of the firms during the period has been given special importance for study as it constitutes an important aspect of firm survival. Researchers are coming up with evidence of how COVID 19 has impacted liquidity and bankruptcies of the firms in different parts of the world and what kind of Government support during the period can reduce the risk and depth of such a crisis. De Vito, A., & Gomez, J. P. (2020), examined how the COVID-19 health crisis could affect the liquidity risk of listed firms in 26 countries. They find that the average firm would exhaust its cash holdings in about two years. At that point, its current liabilities would increase beyond a sustainable level, such that an injection of about 53% of noncurrent debt would be needed to prevent a liquidity crunch. Moreover, about 1/10th of all firms would become illiquid within six months. Schivardi and Romano (2020) have constructed an accounting scheme to predict firms' liquidity needs during the Covid-19 crisis in Italy. They find that a substantial number of firms become illiquid early on and the liquidity shortage is large but bearable. They showed that the measures enacted by the Italian government, in the form of credit guarantees to supply firms with liquidity, can cover all the liquidity needs. And it is of paramount importance that governments' measures are enacted quickly. Cowling, (2020) conducted a study on small firms and identified what types of businesses have been increasing their cash holdings. They find that only 39% of the businesses were bolstering their cash balances leading up to Covid-19 which suggests that 61% of businesses are at risk of running out of cash, including 8.6% that had no retained earnings at all. Guerini et.al.,(2020) tried to find the impact of the Covid-19 crisis on corporate solvency in France and find that the lockdown triggers an unprecedented increase in the share of illiquid and insolvent firms, with the former more than doubling relative to a no Covid scenario (growing from 3.8% to more than 10%) and insolvencies increasing by 80% (from 1.8% to 3.2%). They find that crisis has a heterogeneous effect across sectors, firm size, and region. Sectors such as hotels and restaurants, household services, and construction are the most vulnerable, while wholesale and retail trade and manufacturing are more resilient. Micro-firms and large businesses are more likely to face solvency issues, whereas SMEs and medium-large firms display lower insolvency rates. They argued that the furlough scheme put forward by the government has been very effective in limiting the number of insolvencies, reducing it by more than 1 percentage point. While focusing on which kind of fiscal measures could be more effective in ameliorating the risk of a COVID-19 cash crunch. Vito et.al.,(2020) has found that a six-month tax deferral and a direct provision of cash to firms as a lump sum akin to a bridge loan granted by the government both measures mitigate short-term liquidity risk, and they work in different directions. In particular, the tax deferral decreases a firm's current taxes, whereas the bridge loan increases a firm's cash holdings Kroeger et.al.,(2020) by using firm-level data to assess the financial health of the Vietnamese non-financial corporate sector on the eve of a pandemic finds that smaller domestic firms were particularly vulnerable. Their sensitivity analysis suggests that the COVID-19 shock will have a substantial impact on firms' profitability, liquidity, and even solvency, particularly in the hardest-hit sectors that are dominated

by SMEs and account for a sizeable employment share, but large firms are not immune to the crisis. Policy measures taken in the immediate aftermath of the crisis have helped alleviate liquidity pressures, but the nature of policy support may have to pivot to support the recovery. Government policy responses have been given special importance during the period as it is the only measure that can rescue the firms in these difficult times. Demmou et.al., (2020) has found that without policy actions, after one month, 20% of firms would face a liquidity shortage, and up to 40% of them after three months. Policymakers have taken a wide range of actions to mitigate the risk of a liquidity crisis, including policies aimed at smoothing financial obligations over time and also direct support involving a mutualization of losses. Policies aimed at relieving wage bills are of paramount importance to help firms addressing the liquidity shortfall. In aggregate, 50 percent of SMEs in the United Kingdom either already have or are planning to take advantage of the government's furlough program (Albonico et.al.,2020).

The researcher also studied liquidity during the period and stock performance. Fahlenbrach et.al. (2020) has analyzed how financial flexibility (measured in terms of, the ease with which a firm can fund a cash flow shortfall, A firm that has the highest level of financial flexibility has no difficulty in finding a cash flow shortfall) affects its stock price and credit risk reactions to the COVID-19 shock. Comparing highly financially flexible firms to firms with low flexibility shows that the stock price of highly flexible firms fell by 26% less than the stock price of firms with low financial flexibility. Acharya and Steffen,(2020) have found that the stock market rewarded those firms who have access to liquidity during covid 19 pandemics, the market value of firms with more liquidity drops significantly less, particularly when the COVID crisis accelerated and lockdowns had to be put in place in mid-March 2020. They further found that high-quality investment-grade firms have been able to raise liquidity through outside funding sources (e.g., the bond market) and the lowest-rated investment-grade firms converted committed credit lines from banks into cash. How firms are meeting their liquidity requirement needs is another aspect of the story which needs deeper digging. Few studies tried to point out some of these aspects for example Li et.al.,(2020) have tried to find out how has firm demand for bank liquidity responded to the onset of the COVID-19 crisis. They showed that the advent of the COVID-19 crisis explains the increase in lending, as banks located near areas with larger outbreaks experienced faster loan growth. They have analyzed the largest liquidity shock to the banking system ever observed. Liquidity demands on banks reached unprecedented levels during late March 2020. Firms went to their banks for cash, drawing funds from pre-existing credit lines and loan commitments in the face of financial disruptions and anticipation of massive declines in future cash flow.

Firms are following variant policies for liquidity positions. Firms also keep debt capacity and limit their exposure to debt rollover risk. These firms have financial flexibility so that they can fund more easily their cash flow shortfall. Firms with greater financial flexibility should be better able to fund a revenue shortfall resulting from the COVID-19 shock and benefit less from policy responses (Fahlenbrach et.al.,2020).

Data and Methodology

We used World Bank survey data for our study. As part of an effort to understand the impact of covid-19 on the private sector, the enterprise analysis unit conducts a follow-up survey on a recently completed enterprise survey in several countries. These short surveys are designed to provide quick information on the impact and adjustment that covid-19 has brought about in the private sector. The follow-up surveys re-contacted all establishments sampled in the standard enterprise survey using stratified random sampling. The inference universe is all registered establishments with five or more employees engaged in one of the following activities: manufacturing, construction sector, services sector, transport, storage and communication sector, and information technology. The data is collected with computer-assisted web interviews. Interviews are conducted between May and June for countries selected for this study. We used data for Russia, Italy, Georgia, Greece, and Poland.

The sample size of the data is for Russia 1323 interviews, for Poland 1369, for Greece 600, for Georgia 701, for Italy 760. Pictorial presentation of data used, where specifically we used bar diagrams to show different business firms' positions in these countries.

Empirical findings

Charts 1, 2, and 3 show how firms during Covid 19 are managing the situation of liquidity. Cash flow position in all the three sectors, i.e., manufacturing, retail, and other services, has the majority of the cases decreased. More than 50% of the respondent has mentioned that their liquidity has decreased. It may be due to two factors that are visible from the data, firstly, nearly more than 50% of the cases purchases on credit and sales on credit in almost all the countries remain same secondly, sales, direct export and indirect export in these countries in roughly 70% of the cases have fallen. The combining effect of these two has impacted the liquidity position of the firms adversely.

Chart 1: Liquidity status of Manufacturing Firms

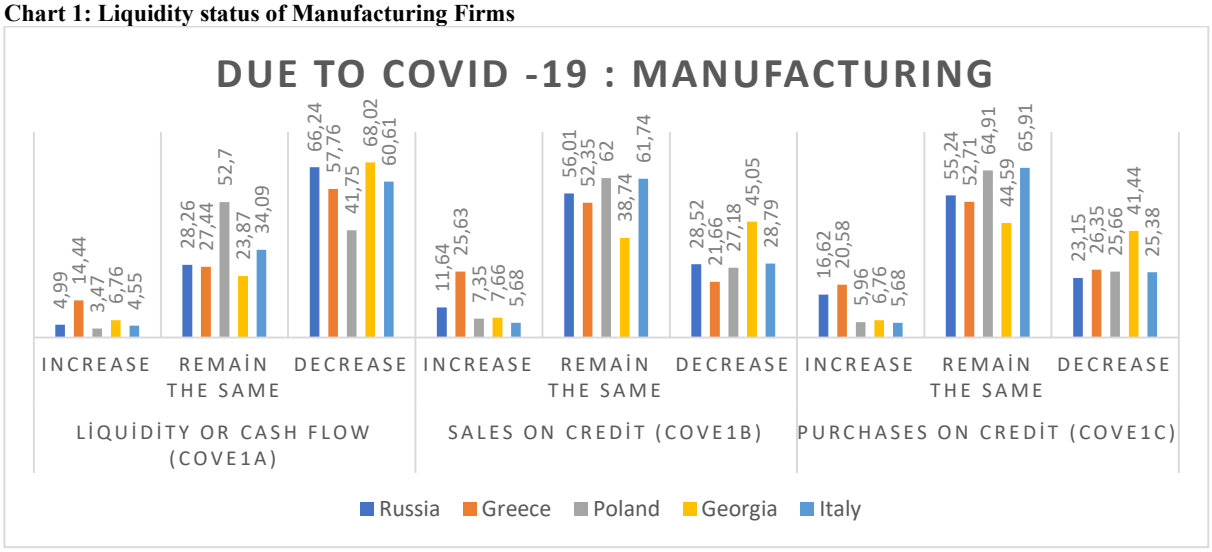

Chart 2: Liquidity status of Retail Firms

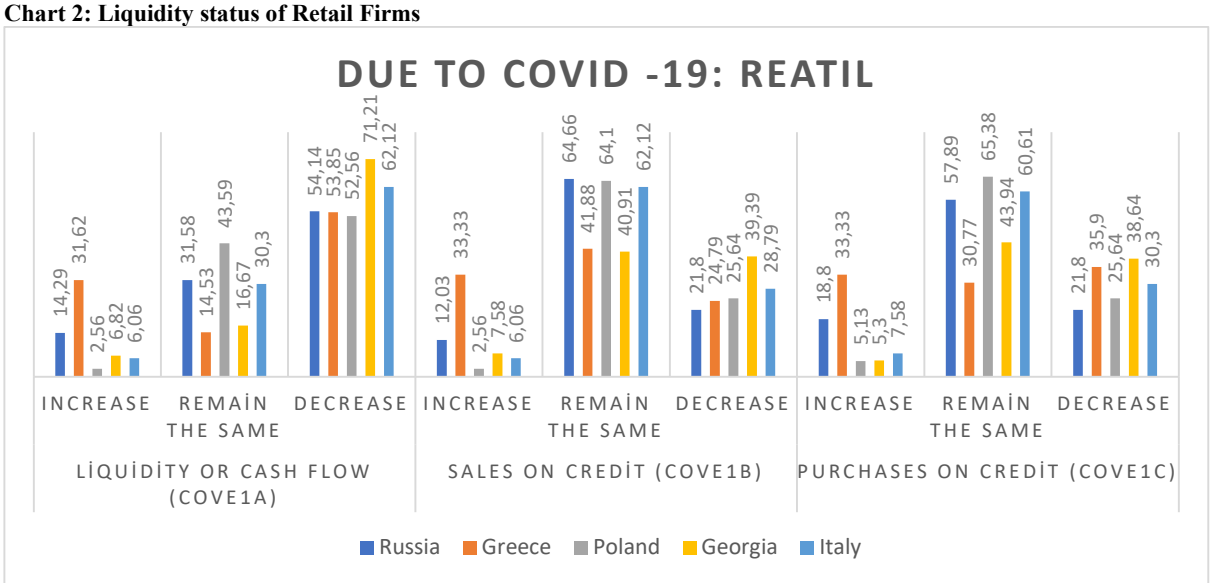
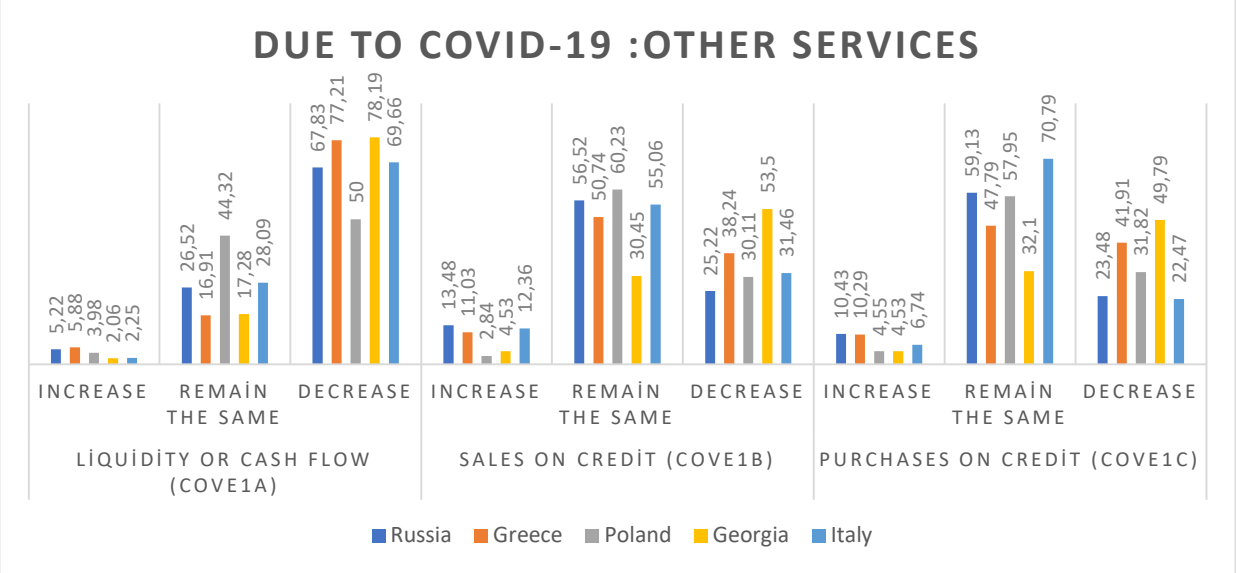
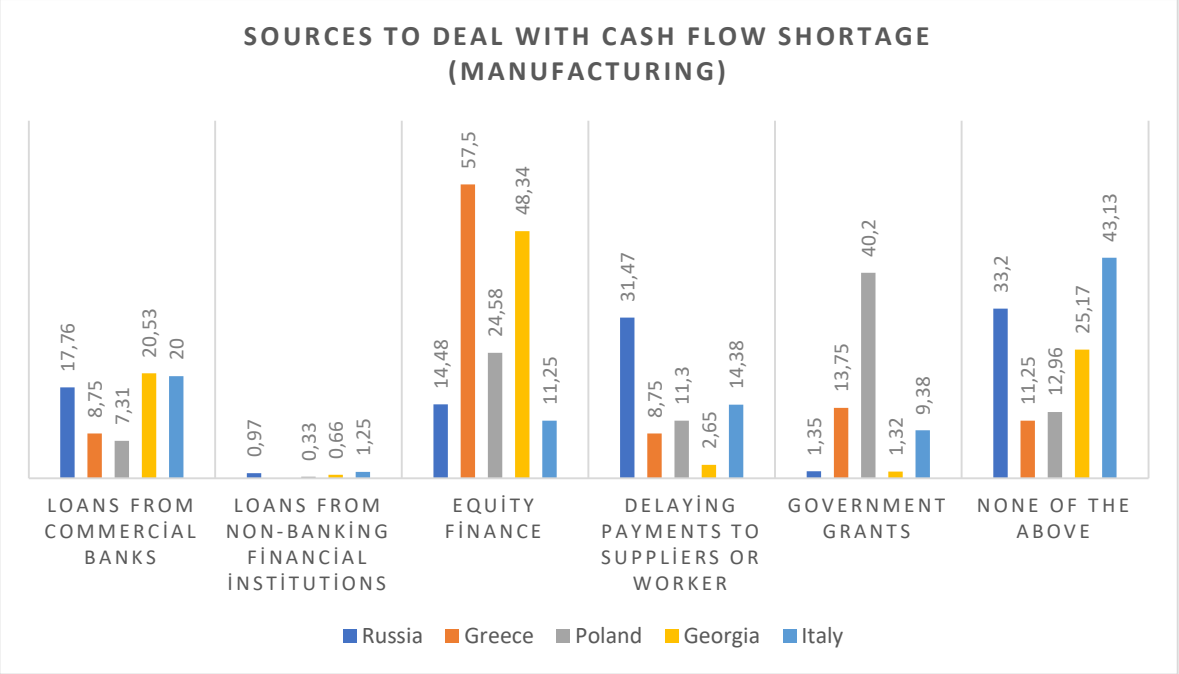

Chart 3: Liquidity status of Other Firms

The cash flow shortage arrived due to COVID-19 in manufacturing (chart 3) firms have been met in different countries. Map 4, 5 & 6 shows that the need has been met majorly through equity financing in Greece and Georgia. Poland has used maximum government grants to meet its cash flow shortage. Nearly 20% of the respondents in Russia, Italy, and Georgia have used commercial banks' loans to meet their liquidity needs. It seems that in Russia and Italy, firms have relied more on their resources (none of the above) to meet the cash shortage. Further, in Russia and Georgia, it can be seen that only around 1.3 % of firms have used government grants; it may be due to less government support availability. A similar usage pattern of different sources for cash shortage can be observed in retail and other sectors.

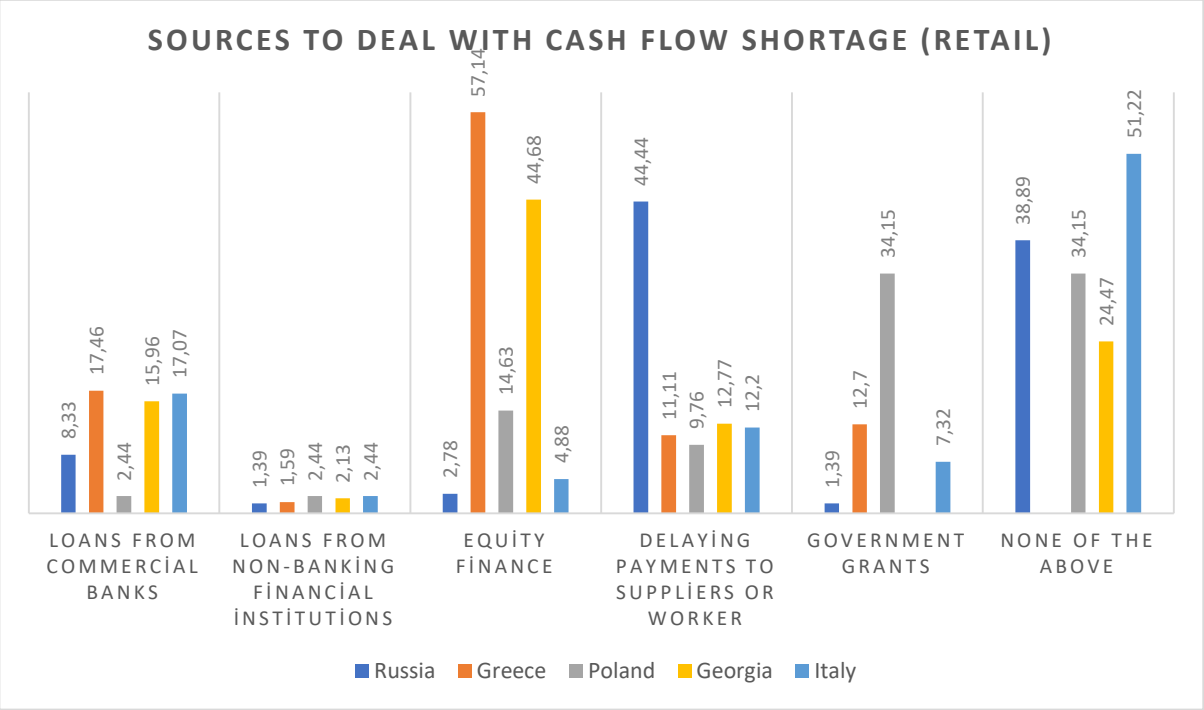
Chart 4: Sources used to deal with Cash Flow Shortage- Manufacturing Firms

(This table is based on 518 observations for Russia, 160 for Greece, 301 for Poland, 151 for Georgia, and 160 for Italy)

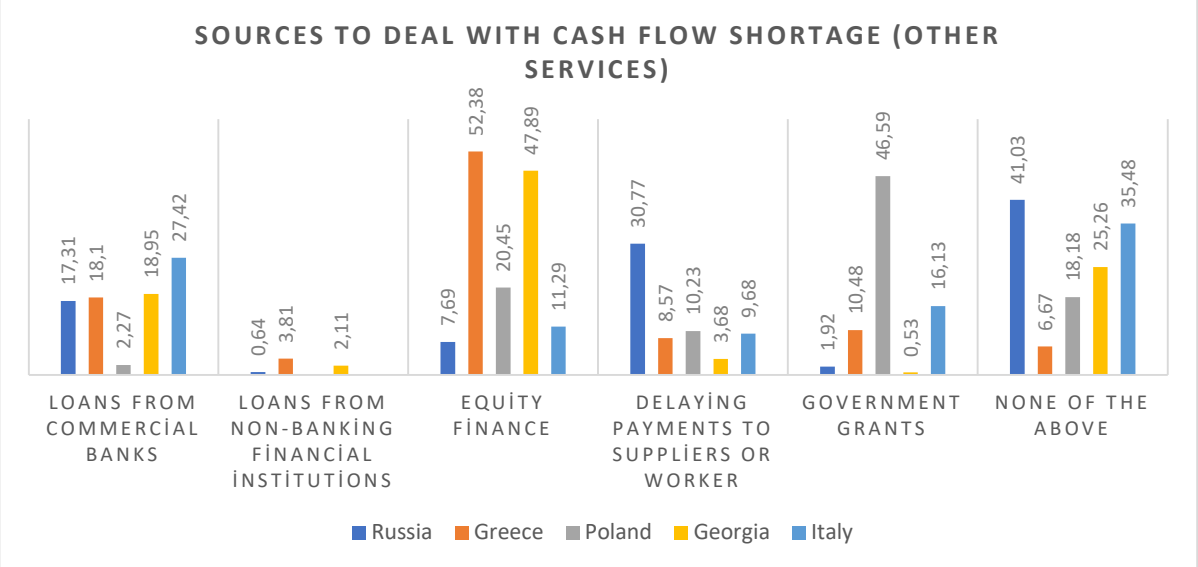
The cash flow shortage arrived due to COVID-19 in manufacturing (chart 4) firms has been met in different ways by different countries. In Greece and Georgia, the shortage has been met majorly through equity financing. Poland has used maximum government grants to meet its cash flow shortage. Nearly 20% of the respondent in Russia, Italy, and Georgia has used loans from commercial banks to meet their liquidity needs. It seems that in Russia and Italy firms have relied more on their resources (none of the above) to meet the cash shortage. Further, it can be seen that in Russia and Georgia it's only around 1.3 % of firms have used government grants, it may be due to less availability of government support. A similar pattern of usage of different sources for cash shortage can be observed in retail and other sectors. These countries are using very different approaches to meet the cash shortage. Specifically, if we see individual country Greece has used more equity finance and a commercial bank loan, Georgia also has used more equity finance and personal resources, Russia has relied more on credit from a supplier and personal resources, Italy has used personal resources, and commercial bank financing and Poland has relied more on government grants and personal resources. It may be seen that firms in all countries see personal resources as an essential funding source, which maybe because it is just starting a pandemic where there may be a lack of other external help firms are using their resources initially.

Chart 5: Sources used to deal with Cash Flow Shortage- Retail Firms

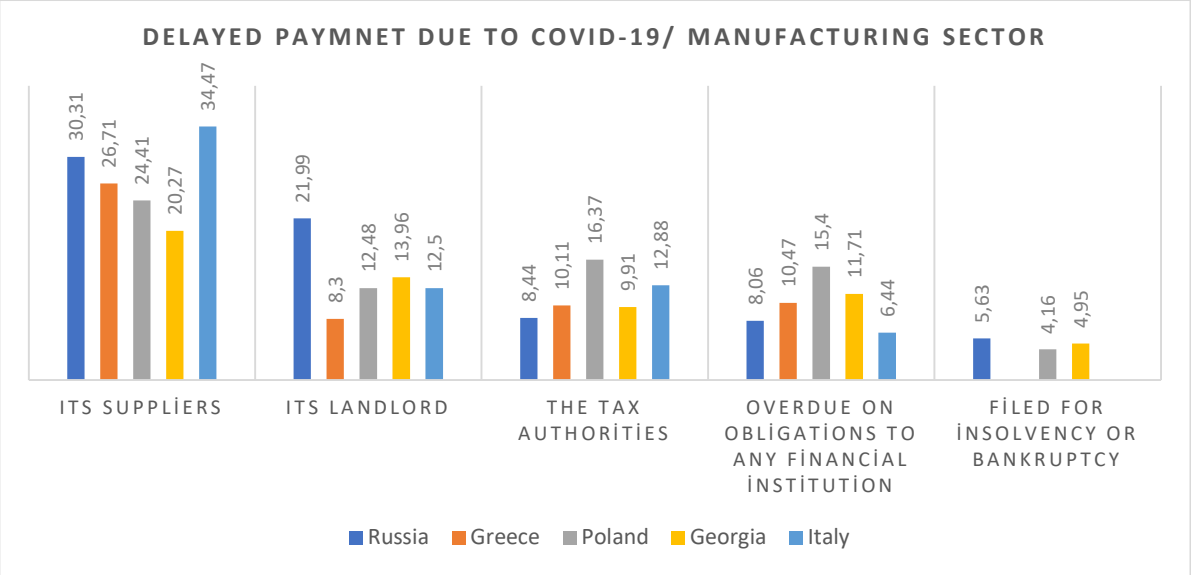
(This table is based on 72 observations for Russia, 63 for Greece, 41 for Poland, 94 for Georgia, and 41 for Italy)

Chart 6: Sources used to deal with Cash Flow Shortage- Other Services

(This table is based on 156 observation for Russia, 105 for Greece, 88 for Poland, 190 for Georgia, and 62 for Italy)

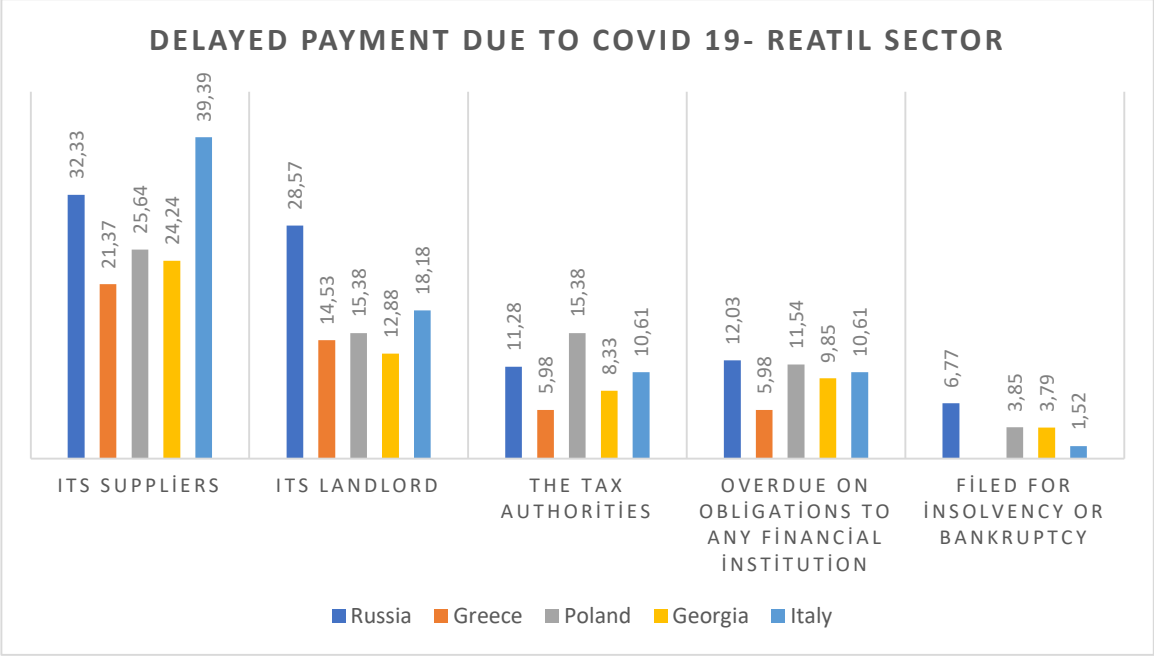
Chart 7: Delayed payment due to Covid-19- Manufacturing Firms

(This chart is based on 782 observations for Russia, 277 for Greece, 721 for Poland, 222 for Georgia, and 264 for Italy)

Chart 7 shows that COVID-19 has impacted various dues payable by firms to different parties for Retail firms. In the majority of cases, it is a supplier who suffered from delays in payments. In Russia, 22% of the respondent has delayed payment to landlords who may have helped them to deal with their liquidity requirements. As the government seems to be a prominent support provider in Poland, 16 % of the respondents have delayed tax authorities' payments.

Chart 8: Delayed payment due to Covid-19- Retail Firms

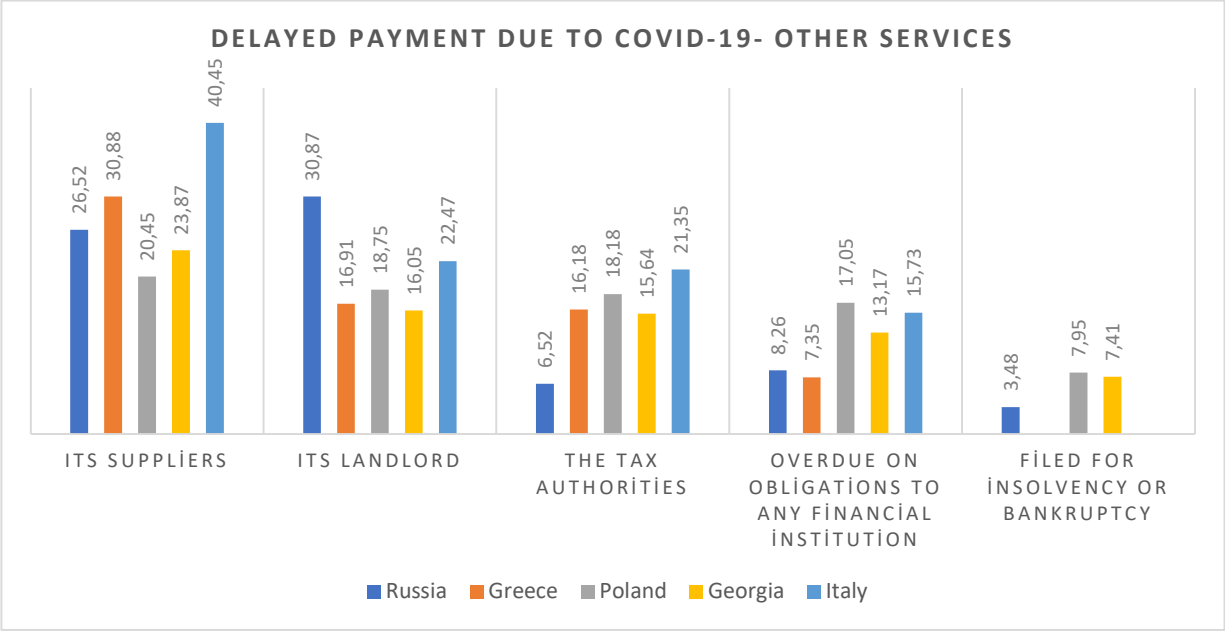

(This chart is based on 133 observations for Russia, 117 for Greece, 78 for Poland, 132 for Georgia, and 66 for Italy)

In the retail sector (Chart 8), it is again a supplier where delayed payment is used as a measure to deal with a liquidity crunch. Secondly, it is a rent payment, which acted as a big rescue to meet the cash shortage. In the case of Poland, 15% of firms have delayed payment to tax authorities.

Similar scenarios can be seen for other services (Chart 9) where again, supplier payments are delayed in most cases, and then payments to the landlord have been delayed. It can be seen that most of the firms in these countries have managed the crunch in resources by delaying payments to suppliers and landlords.

Chart 9: Delayed payment due to Covid-19- Other services

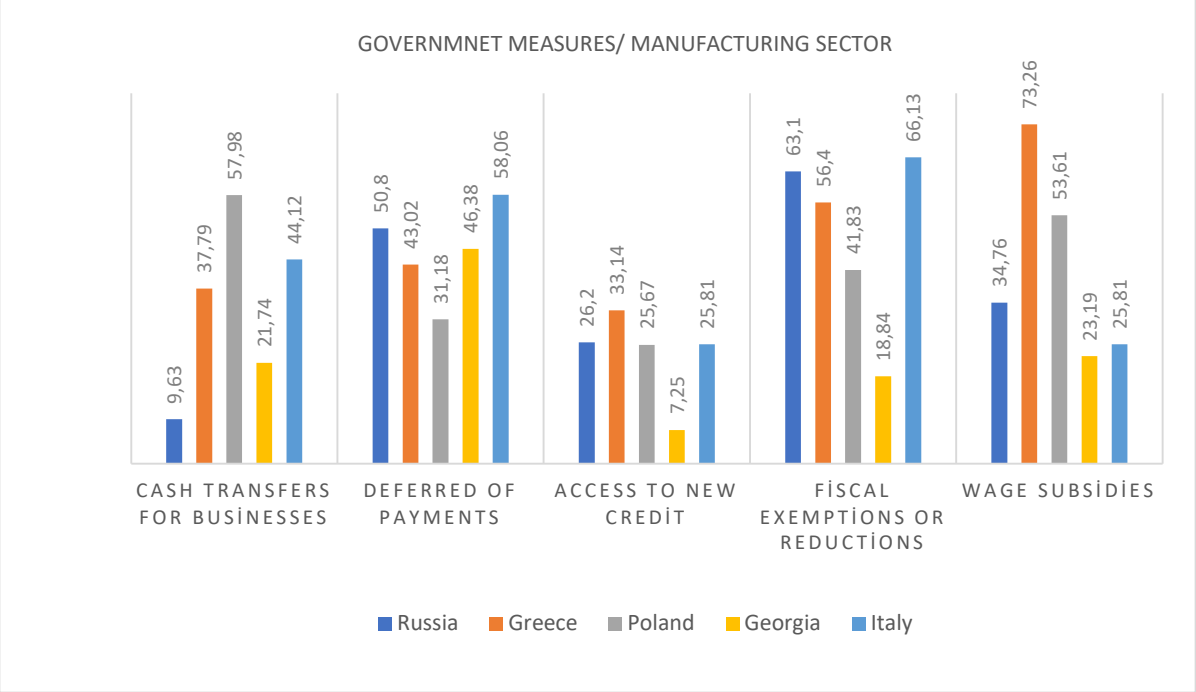

(This chart is based on 230 observation for Russia, 136 for Greece, 176 for Poland, 243 for Georgia, and 89 for Italy)

Table 1: If the establishment has received any National or Local Government Support- Manufacturing/ retail / and other Firms

Has this establishment received any national or local government measures										
	Russia		Greece		Poland		Georgia		Italy	
	Freq.	Percent	Freq.	Percent	Freq.	Percent	Freq.	Percent	Freq.	Percent
Manufacturing (1)										
Don't know	5	0.64	1	0.36	11	1.53			2	0.87
Yes	82	10.49	145	52.35	439	60.89	60	27.03	20	8.7
No, but expect to receive them in the n	105	13.43	27	9.75	87	12.07	9	4.05	42	18.26
No	590	75.45	104	37.55	184	25.52	153	68.92	166	72.17
Total	782	100	277	100	721	100	222	100	230	100
Retail (2)										
Don't know	1	0.75					1	0.76	3	4.55
Yes	12	9.02	57	48.72	45	57.69	37	28.03	17	25.76
No, but expect to receive them in the n	20	15.04	7	5.98	9	11.54	1	0.76	12	18.18
No	100	75.19	53	45.3	24	30.77	93	70.45	34	51.52
Total	133	100	117	100	78	100	132	100	66	100
Other Services (3)										
Don't know	2	0.87	1	0.74	1	0.57	3	1.23		
Yes	20	8.7	80	58.82	103	58.52	82	33.74	29	32.58
No, but expect to receive them in the n	42	18.26	22	16.18	20	11.36	17	7	22	24.72
No	166	72.17	33	24.26	52	29.55	141	58.02	38	42.7
Total	230	100	136	100	176	100	243	100	89	100

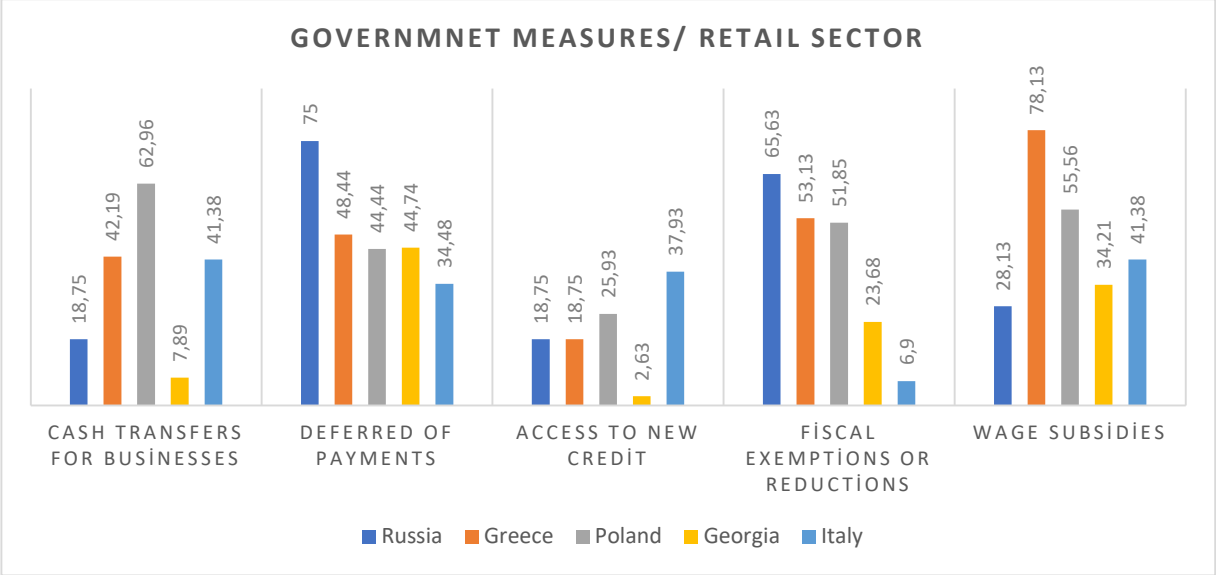
Chart 10: National/ Local government support form- Manufacturing Sector

(This chart is based on 782 observations for Russia, 277 for Greece, 721 for Poland, 222 for Georgia, and 230 for Italy)

Chart 10 shows that when it comes to government support for the manufacturing sector during this initial period, it is observed that firms in Greece and Poland have received government support in more than 50% of the cases. In Italy, only 9% of the firms have received government grants. It has been observed that government support is provided in many ways in Greece, 73% of the firms received wage subsidy, In Poland, 58% of the firms received cash transfers, In Russia, 63% of the firms received a fiscal exemption. In Italy, 58% of the firms that received government support have received deferred payments. It seems that in Greece, firms have used all kinds of support from the government.

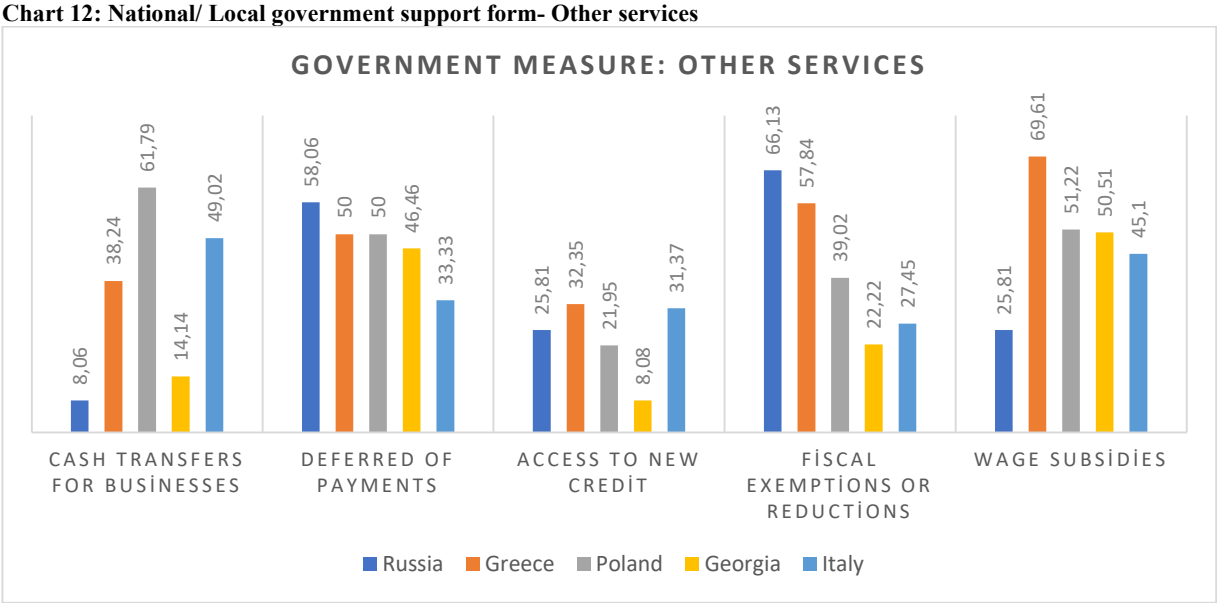
Chart 11: National/ Local government support form- Retail Sector

(This chart is based on 133 observations for Russia, 117 for Greece, 78 for Poland, 132 for Georgia, and 66 for Italy)

Chart 11 shows that in the Retail sector, Greece and Poland are again firms who have received more government measures. It is around 9% of the firms only who received any government support. When it is about how government support is used again, a firm in Greece has used all different ways of it and majorly in wage subsidies and fiscal exemption. In Russia, support is mainly used in the form of deferred payments and fiscal exception. In Poland, cash transfer and the fiscal exemption is majorly used. In Georgia, deferral of credit payment is used by around 48% of the firms.

Chart 12: National/ Local government support form- Other services

(This chart is based on 230 observations for Russia, 136 for Greece, 176 for Poland, 243 for Georgia, and 89 for Italy)

Firms in other services businesses have used mixed ways of government support (Chart 12). Here again, firms in Greece and Poland tops in receiving government support. In Greece, majorly, it has been used in wage subsidies, fiscal exemption, and deferred payment by around 50% of the firms. In Italy, firms have relied majorly on cash transfer and wage subsidies. In Georgia, it is a majorly deferred payment and wage subsidy which has been used. In Russia, firms have relied majorly on the fiscal exemption. It can be seen

that except for Russia, firms in other countries have used wage subsidy forms of government support significantly.

Conclusion

COVID-19 has hit the economies of many countries very hard. Business firms specifically are facing multiple challenges to keep their businesses running. Lockdown in many countries has impacted the cash position of the firms. Our study has explored the firms' liquidity position during the initial period of pandemic and how firms are meeting their liquidity needs. We also tried to investigate how the government of different countries is supporting their firms. We find that majority of the firms in our selected countries are facing liquidity shortages. The decreasing sale is one of the reasons for a liquidity crisis. Firms in the selected countries are using equity finance as their main source to meet the shortage. Bank financing and delayed payment to the supplier is also a common source used in selected countries. The government of different nations is also providing support in different ways. The most preferred mode of usage of government support is wage subsidy and deferred payments. This study is different from earlier work on firm liquidity during Covid-19 as it provides actual information on how firms are facing the situation on the ground. Where earlier work talks about what will be the situation and what the government should do. This study provides actual insight into the situation. This study guides the policymakers as to what future course of action can be used to get the firms back on track with minimal losses.

REFERENCES:

Acharya, V. V., & Steffen, S. (2020). The risk of being a fallen angel and the corporate dash for cash in the midst of COVID. *CEPR COVID Economics*, *10*.

Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M., and Rauh, C. (2020). Inequality in the impact of the coronavirus shock: New survey evidence for the uk. Cambridge-INET Working Paper Series, (2020/09).

Albonico, M., Mladenov, Z., & Sharma, R. (2020). How the COVID-19 crisis is affecting UK small and medium-size enterprises. McKinsey & Company.

Alstadsæter, A., Bjørkheim, J. B., Kopczuk, W., & Økland, A. (2020). *Norwegian and US policies alleviate business vulnerability due to the Covid-19 shock equally well* (No. w27637). National Bureau of Economic Research.

Bartik, A. W., Bertrand, M., Cullen, Z. B., Glaeser, E. L., Luca, M., & Stanton, C. T. (2020). *How are small businesses adjusting to covid-19? early evidence from a survey* (No. w26989). National Bureau of Economic Research.

Boot, A. W., Carletti, E., Kotz, H. H., Krahnen, J. P., Pelizzon, L., & Subrahmanyam, M. G. (2020). Corona and Financial Stability 2.0: Act jointly now, but also think about tomorrow (No. 79). *SAFE Policy Letter*.

Brunnermeier, M., Landau, J. P., Pagano, M., & Reis, R. (2020). Throwing a COVID-19 liquidity life-line. *Economics for Inclusive Prosperity (Econfip)*.

Cowling, M., Brown, R., & Rocha, A. (2020). <? covid19?> Did you save some cash for a rainy COVID-19 day? The crisis and SMEs. *International Small Business Journal*, 0266242620945102.

De Vito, A., & Gomez, J. P. (2020). Estimating the COVID-19 cash crunch: Global evidence and policy. *Journal of Accounting and Public Policy*, 106741.

Demmou, L., Franco, G., Sara, C., & Dlugosch, D. (2020). Corporate Sector vulnerabilities during the Covid-19 outbreak: assessment and policy responses. *VoxEU. org*, May, 23.

Fahlenbrach, Rüdiger, Kevin Rageth, and René M. Stulz. How valuable is financial flexibility when revenue stops? Evidence from the Covid-19 crisis. No. w27106. *National Bureau of Economic Research, 2020*.

Francis, Bill B. and García, Raffi E. and Sharma, Zenu, Impact of COVID-19 on Corporate Debt Structure: Cross Country Evidence (August 2, 2020). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3666684 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3666684

Government of India (2019).Periodic labour force survey 2017-18.http://microdata.gov.in/nada43/index.php/catalog/146

Guerini, M., Nesta, L., Ragot, X., & Schiavo, S. (2020). Firm liquidity and solvency under the Covid-19 lockdown in France. OFCE Policy Brief, 76.

International Labour Organisation (ILO). (2020). ILO monitor: COVID-19 and the world of work (2nd ed.). Updated estimates and analysis. Retrieved from https:// www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/ wcms_740877.pdf

Kroeger, T., Nguyen, A. T. N., Zhang, Y. S., Thuy, P. D., Minh, N. H., & Tuan, D. D. (2020). Corporate Vulnerabilities in Vietnam and Implications of COVID-19 (No. 2020/260). International Monetary Fund.

Li, L., Strahan, P. E., & Zhang, S. (2020). Banks as lenders of first resort: Evidence from the Covid-19 crisis. *The Review of Corporate Finance Studies*.

OECD (2020), "Initial Impact of COVID-19 Pandemic on the Non-Financial Corporate Sector and Corporate Finance", Forthcoming.

Schivardi, F., & Guido, R. (2020). A simple method to estimate firms' liquidity needs during the Covid-19 crisis with an application to Italy.

Stiglitz, J. (2020). Four priorities for pandemic relief efforts. Roosevelt Institute.

Upadhaya, B., Wijethilake, C., Adhikari, P., Jayasinghe, K., & Arun, T. (2020). COVID-19 policy responses: reflections on governmental financial resilience in South Asia. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 32(5).

CRYPTO CURRENCY & MONEY- A CRITICAL ANALYSIS

Shreyash Singhal
Kirit P. Mehta School of Law , NMIMS University

ABSTRACT
With the advent of technology, there has been a change in banking services including e- Payments and transactions which is more efficient in nature. This digitalisation also gave room to the origin of Cryptocurrencies which are digital financial assets, for which ownership and transfers of ownership are guaranteed by a cryptographic decentralized technology. The critical elements of a cryptocurrency-the blockchain to keep a history of transactions, the distributed updating of information and consensus through competition for such updating.
This system unlike Cash doesn't facilitate an immediate settlement, whereas it generates welfare losses which could be reduced by adopting the optimal policy which reduces mining and relies on money growth rather than transaction fees to finance mining rewards. This research paper will attempt to demystify the concept and working of cryptocurrency and understand the risks associated like double spending. The constant debate of cryptocurrency replacing conventional money and the government legalizing them would also be discussed in this paper. The purpose of this report is to assess cryptocurrencies capability to perform its function, and to identify the benefits, challenges, risks, and policy issues surrounding it.

THE IMPACT OF FINANCIAL AND NON-FINANCIAL REWARDS IN THE PERFORMANCE OF THE WORKFORCE IN BANKING SECTOR

Sadhana Tiwari
Assistant Professor, School of Business Studies, Sharda University, Greater Noida, India

Deepti Gautam
Teaching Associate, School of Business Studies, Sharda University, Greater Noida, India

Kritagya Aryal
Student, School of Business Studies, Sharda University, Greater Noida, India

ABSTRACT

The basic aim of this paper is to find the impact of financial and non- financial rewards on the performance of banking employees. Rewards system may be differing from organization to organization and class to class of employees such as high level designated employees to low level designated employees. Qualitative research methodology has been adopted during this study. To understand the impact and relationship of financial and non-financial rewards on performance of banking employees. Across the research findings, there is a positive relationship as well as positive impact between non- financial rewards and performance. In Financial reward, there is positive impact of paid leave and performance bonus on the performance but incentive shows negative impact. Under the financial rewards, performance bonus and incentives shows the positive impact on the performance but paid leave shows the negative impact on the performance. Also, performance bonus has positive relationship but paid leave and incentives shows negative correlation.

Key words: Financial Rewards, Non- financial rewards, Performance

Introduction

Human resources is an asset of a corporation . Organization should lookout of its assets so as to retain in a corporation , to be competitive within the society. Motivated employee always works for the betterment of a corporation as we as if they got opportunity then they're going to grab it and utilities it the foremost . so as to motivate the workers , organization should reward their employee on the idea of their performance.

Performance of an employee and reward are seeming to be interrelated to each other. Organization expect best performance from an employee whereas an employee always expects some sort of reward from an organization. High performance of an employee are based on the reward system of an organization. Different organization practices different reward policies. Some organizations focused on financial incentives, at the same time other organization can focused on non-financial rewards.

1.2 Rationale for the study and motivation

The present study aims to complement the performance of an employee by establishing the connection between the reward and therefore the performance of a banking employee. The findings of the study are often the rules for each banking sector especially to the HR departments. it'll further help in identifying the acceptable reward system which can directly impact within the productivity of an employee. Therefore, the study will dig out if the reward system is a crucial factor contributing to the employee's performance and productivity or there's existence of another factors. This study also will help to spot either the financial reward is more appropriate or non-financial reward. most significantly , the findings of the study will help managers to motivate their employees, make them commitment towards their jobs and ultimately increase the profits.

1.3 Statement of research problem

Rewarding an employee for his or her outstanding performance is that the utmost factor encouraging for the upper performance of an employee. The reward management strategies need to be adopted by the organization to appraise the performance of an employee. However, many published research shows disagreement on what quite reward system (Financial and Non-financial reward) actually provide motivation to the worker for the betterment of their performance. Nowadays we'll see the shift of paradigm from monetary reward to the non-monetary reward. Many research has shown that there is positive relationship between reward and thus the performance i.e. if the workers are rewarded, then the performance will improve which ultimately leads for achieving organizational goals and objectives. While some research shows disagreement on the use of certain reward will impact less on performance which ultimately fails to understand organizational goals. Disagreement among the researcher, scholar, and practitioner shows that there exists an enquiry gap of the connection between reward and thus the performance. To bridge this research gap there needs some additional research. supported this information, the study was conducted on the effect of monetary and non-financial rewards on the performance of a banking employees.

1.4 Review of Literature

(Schlechter, Thompson, & Bussin, 2015) Published a research on "Attractiveness of non-financial rewards for prospective knowledge workers." The study's goal was to see if the availability of non-monetary benefits

(such as work-life balance, learning, and career progress) could influence the perceived attractiveness of job opportunities. A secondary goal was to see if there were any demographic disparities in the way these non-monetary benefits influenced the perceived attractiveness of a job offer, notably gender, race, and age. In this work, the methodological approach was exploratory and descriptive in character. He discovered non-financial incentive aspects as a result of his investigation Another important conclusion from this study was that gender has a substantial main effect, showing that the existence of non-monetary rewards in job offers is more appealing to women than to males.

(Mainardes, Rodrigues, & Teixeira, 2019) Published a research paper on "Effects of internal marketing on job satisfaction in the banking sector." The research approach used in this work is quantitative, descriptive, and cross-sectional. Data was gathered from primary sources through the use of online questionnaires. Data was acquired from 335 bank workers, and the hypothesized association was verified using partial least squares structural equation modeling. Internal marketing, they discovered, has a tendency to mediate the association between financial incentives and job happiness, as well as the association between psychological incentives and job happiness. This study was carried out in Brazil, and the responses from the banks were gathered.

(Salah, 2016) Published a research article on "The Influence of Rewards on Employees Performance". The goal of this study was to see how several forms of rewards (extrinsic, intrinsic, social, and reward mix) affected employee performance. The data was gathered using the survey method and a questionnaire. Employees were given 308 self-designed questionnaires, 268 of which were returned, and only 250 were appropriate for statistical analysis. At the time of data analysis, both inferential and descriptive analysis were used. According to the conclusions of the study, there is a considerable link between incentive type and employee performance.

(Budhathoki, 2020) Published a research article on "The impact of Financial and Non- Financial Benefit on Employees' Job satisfaction." The goal of this study is to see how financial incentives, training, rewards, and opportunities for career advancement affect employee work satisfaction. The information is gathered using a survey method with Likert scale questionaries. There are eight questions in each attribute, for a total of forty questions (excluding demographic variables). The information gathered is examined using descriptive statistics. The study's findings show that the independent variable (financial benefit, training, awards, and opportunities for professional advancement) has a favorable impact on job satisfaction. The study was carried out in Dharan, Nepal, and the results were compiled.

(ABDULLAH & WAN, 2013) Published a research paper on "Relationships of Non- Monetary Incentives, Job Satisfaction and employee performance." The purpose of this work is to convey conceptually the theoretical and empirical evidence surrounding nonmonetary incentives and job satisfaction as they relate to job performance. The theory was supported by both theoretical and empirical studies. According to the findings, non-monetary incentives and job satisfaction have a favorable impact on job performance. Additionally, when non-monetary incentives are implemented in firms, employees are satisfied, which has a beneficial impact on job performance.

(Verma, 2018) Published a research paper on "Impact of Compensation and Reward System on Organization Performance." The purpose of this research is to see how the compensation and reward system (CRS) affects the organizational performance (OP) of Punjab National Bank in Varanasi Circle, Uttar Pradesh. The data for this study came from both primary and secondary sources. The primary data was gathered using a structured questionnaire with open-ended statements and a five-point Likert scale. A total of 270 respondents (banking personnel) were evaluated, with 227 men and 43 women. According to the findings of the study, reward and compensation strategies have a substantial impact on the bank's performance. The study also suggests that banks should use both extrinsic and intrinsic rewards, which will help them acquire competitive advantages in the long run.

(Nagaraju & J, 2017) Published a research report on "Impact of Salary on Employee Performance Empirical Evidence from Public Sector and Private Sector Banks of Karnataka." The goal of this research is to determine the impact of compensation on employee performance. The purpose of a questionnaire is to collect information about the replies to various variables. Responses were gathered from 150 respondents who work in public and private sector banks to see if there were any notable differences in responses. SPSS was used to examine the data, which included a variety of analytical and descriptive approaches. The outcome of the ANOVA reveals that a pay has a beneficial impact on an employee's performance.

(Kumar, Hossain, & Nasrin, 2015) Published a research paper on "Impact of Non- Financial Rewards on Employee Motivation." The goals of this study are to research the relationship between non-monetary rewards and employee motivation, the importance of non-monetary rewards on employee motivation, and how employees might be motivated and pleased. The research took a quantitative technique that was descriptive in character. Data was collected from both primary and secondary sources, and basic random sampling was used. The questionnaires were filled up by 208 employees. The survey was carried out in four Bangladeshi districts.

(G.T.T.K. & R.M., 2018) Published a research paper on "Influence of Non-Financial Rewards on Employee Job Satisfaction: Sri Lanka's Private Banking Industry." The goal of this study is to find a link between non-monetary benefits (such as feedback, recognition, and work-life balance) and job satisfaction among private banking personnel. The information is gathered through the use of a questionnaire. A total of 250 workers from well-known financial institutions were given the questionnaire. For the survey, both primary and secondary data were gathered. Employee happiness and non-monetary benefits have a favorable association, according to the data.

1.5 Theoretical Background

Reward system is always the burning issues in any of the organization. If the rewards system that are provided according to the needs of the employee, it will have worth. There are various types of reward system but all the rewards can be categorically divided broadly into two categories i.e. Monetary and Non-Monetary Rewards. There are various theories regarding the rewards propounded by the different scholars. Some of the theories are described below:

1.5.1 Hertzberg's Hygiene and Motivating Theory

American psychologists Frederick Herzberg is regarded as one of the great original thinkers in the management and motivational theory. Herzberg propounded two factors theory that determine the effect of attitude on motivation. It is also known as dual factor theory, the two- factor theory separates out job satisfaction and job dissatisfactions.

Hygiene Factors and Motivators

Recognition and increasing responsibility, increase satisfaction, while the latter do not give satisfaction but if they are absent they increase job dissatisfaction. Example of hygiene factors are job security, salary and employee benefits.

1.6 Identification of Research Gap

There has been a number of research on reward system in the past few decades but then the majority are conducted based on the western bank. Few researches investigating the reward system and its relationship on the performance of banking employee in Nepalese and Indian Context. The gap identified is the shortage of empirical evidence regarding the link between the reward i.e. Insurance facility, leave policy, Training provided to the employee and its impact in the performance of an employee. The research conducted only on the non-financial reward and its impact on the performance has been high in number. Therefore, the present research will help in identifying the impact of both financial and non-financial reward in the performance of a banking employees.

2.0 Research Methodology

This chapter outlines the method that will be used for the study and adopts the following structure: research design, sources of data, and the model specification for data analysis, analysis software, sample technique and survey technique**.**

2.1 Scope of the Study

The conclusion made from this research work is predicted to contribute banks of Nepal for analyzing the impact of rewards systems for an employee. This research will help financial institution to specialize in the rewards which affect more and make appropriate reward system also . The long run research are often done by taking other variables rather than these six variables. The results will vary time to time which we expect different results than the findings obtained from this survey. The long run studies are often administered by selecting other enterprises like MNC's, hotel, manufacturing industries then on to grab wider view of impact of rewards system on the performance of an employee. the long run research are often performed on the improvised and up so far rewards system which may tell us about the reward system that are not applicable in our own country. The long run research are often taken only on financial rewards and its impact on the performance of an employee.

2.2 Research Objective

The objective of the research was to supply the precise and definite summary of the reward system on the performance of a banking employees. The precise objective of the study was as follows:

- **To spot various financial and non-financial rewards applicable within the Banking sector.**
- **To look at the effect of monetary reward system on the performance of an employee.**
- **To look at the effect of non- financial reward on the performance of an employee.**

d. To look at relationship between rewards and performance of an employee.

2.3 Research Question

The research question for the study are:

- What are the financial and non - financial rewards applicable in banking sector?
- What are the effect of financial reward system on the performance of an employee?

c. What are the effect of non- financial reward on the performance of an employee?

d. What is the relationship between rewards and performance of an employee?

2.5 Research Design

This research followed a quantitative method to meet the objectives, which was descriptive in nature. There were two independent variables taken for this study; financial rewards and non financial rewards to identify their impact on the dependent variable i.e. performance. Convenience sampling was used to collect the data.

2.5 Variables of the study

In research purpose, many variables can be used. i.e. dependent, independent, moderating, intervening etc. Out of many variables I have used dependent and independent variable to meet the objective of the study. Performance is counted as dependent variable and financial & nonfinancial rewards are independent variables.

2.5.1 Dependent Variable

"A dependent variable is measured, predicted, or otherwise monitored and is expected to be affected by manipulation of the independent variable".

Performance

Performance is a subjective perception of reality, which explains the multitude of critical reflections on the concept and its measuring instruments. (Elena-Iuliana & Maria, 2016). Neely (2002) believes that performance should consider quantifying the efficiency and effectiveness of actions. This quantification can be expressed both qualitatively and quantitatively. According to the definition of Neely and other authors, performance is closely related to efficiency and effectiveness.

Mansaray-Pearce, Bangura, & Kanu (2019) conducted the research to understand the impact of financial and non- financial rewards on the motivation that incorporated the overall organizational performance. The study found that there is need of financial reward for those employee of those countries, where the inflation rate is so high and non-financial reward cannot be discriminated. According to the need of employee, if organization provides the rewards then it will be valuable.

Independent Variable

"Independent variable is manipulated by the researcher, and the manipulation causes an effect on the dependent variable" (Chooper & Schindler). The various independent variable that are used in this study are broadly categorized into financial and non- financial reward.

Financial Rewards

Financial rewards are those type of rewards which are provided to the employee for their best performance in the monetary form. The financial rewards can majorly impact on the performance of an employee. While any of the employee gets financial rewards then he will be motivated further to receive the rewards.

Performance Bonus

A performance bonus is compensation beyond normal wages and is typically awarded after a performance appraisal and analysis of projects completed by the employee over a specific period of time. (Kagan, 2018)

Paid leave

Paid leaves are the time where the company granted you a holiday, during you receive your normal pay. There are different types of leaves in an organization. They are sick leave, force leave, annual leave, and paid leave. During the probation period, there will be minimum paid leave that will be granted by the organization.

Incentives

Incentives refers to rewards that are provided to the employee in order to motivate them to work efficiently. Daniel (2019) conducted the research survey on the effects of incentives on employee's productivity. The findings suggest that if the company provides proper incentives program to the employee then the performance of an employee will increase.

Non-Financial Reward

Non incentives rewards objective is to perform at their best, workers must feel welcomed, valued and appreciated. Non- financial incentives help companies address these relationship needs.

Recognition

Employee engagement is found to fully mediate the impact of rewards and recognition on in-role and extra-role performances. So the performance of an employee is affected by the recognition. If the work of an employee is recognized by the organizations, then it will ultimately help in employee engagement with improvised performance.

Work- Life Balance

Mendis & Weerakkody (2017) conducted this survey to examine the impact of work life balance on Employee Performance. They found that there is a strong relationship between work life balance and employee performance. The research findings evidence that the better work life balance of the employees leads to increased employee performance and employee job satisfaction.

Career advancement

Npitupulu, Haryono, Raini, Sawitri, & Harsono, (2016) conducted this survey to examine the influence of career development on employee performance. The findings show that there is no direct influence of career advancement on performance. There need to be mediating rewards system to have significant relationship i.e. performance based rewards. Kurniawan, Rivai, & SE, (2018) conducted the survey to study the influence of career development and motivation to employee performance. The findings show that there is effect of career development on the performance of an employee.

2.8 Conceptual Framework

As per the research was done previously, it's been noted that performance in banking sectors is greatly influenced by the varied factors. Among them it's mainly divided into financial and nonfinancial rewards. The variables within the financial rewards are often salary, bonus, incentives, Profitsharing, Commission, option , and therefore the variables in non-financial rewards are often working conditions, recognition, Career advancement opportunity, Job security, Job enrichments, Paid leaves, Learning and Training opportunity. But this research will give the results will give the leads to an impression of various independent variables like financial (Bonus, Incentives, Leave policy) and Non- financial rewards (Recognition, Career advancement opportunity, Work-life balance) on the dependent variables i.e. Performance. Previous research results wiped out the related nature shows creativity, salary, career advancement, independence in work, recognition for performance are the main influencing factors to impact within the performance of the banking Employees.

3.1 Recommendations

From the results of the study we will see that the workers are more inclined towards the non financial rewards. This study has revealed that the popularity and performance bonus are the rewards that helps in enhancing the performance of an employee. Now a day, Employee wants a mixed reward like hygiene factor and motivating factor. Financial rewards are always the encouraging factors but employee also seeks for the non- financial rewards like job security, maternity/ paternity leave. From the study we will see that non- financial rewards are more helpful in improving the performance of an employee instead of a financial reward. So, the general recommendation are often concluded because the bank should have emphasized more on non- financial rewards in order that employee are often motivated and encouraged to reinforce their performance.

 The banks should encourage the practice of providing the combination reward system. When any employee performs exceptionally good, then the worker should be given financial and non-financial reward as a token of appreciation to make sure more productivity in the future. Nepalese Bank should have improvised their rewards system in order that bank can encourage employee to perform better. Bank should understand the necessity and needs of the worker as every employee needs and needs are different. Every employee won't be keen on receiving non- financial rewards, for those employee the bank offers non-financial rewards.

In the study we will see that the non- financial rewards are proven relevant as financial rewards. For the aim of learning and training, learning resource center (e- learning) should be maintained by the banks in order that employee can get some productive time by gaining insight during the leisure period.

The Nepalese bank can improve the performance of an employee by providing various financial and non-financial rewards as they're significant with the performance within the study. As per the survey, Top level management should be rewarded more with non- financial rewards and manager/ supervisor/ assistant should be rewarded with the financial rewards. If they're rewarded accordingly then the performance of the worker at different level can increased.

As per data, paid leave isn't significant with the performance, which cause absenteeism and should affect in performance. The bank should specialise in the opposite financial reward system than the paid leave. As per the survey, performance bonus is very significant with the performance. The bank should have focused on the rewarding employee as per the performance.

3.2 Limitations of the Study

The biggest limitation of the study is that the study was conducted within the middle of an epidemic situation throughout the world .

A semi-structured interview couldn’t be conducted with a top level executive of a corporation because they're facing many workload so as to compensate the losses that the organization faced during the pandemic. People’s perceptions can change so this research can differ from time to time.

Being a student it had been tough to gather information not having any physical interaction with any of the respondent was a challenge. The amount of the project wasn't sufficient to review all the factors in deep. If the survey are often done by taking numerous other variables, then the research are often simpler .

4. Conclusion & Scope of further research

The research on performance of banking employee has evaluated under different independent variables that examine the performance of banking employee. The aim of the study is to spot various financial and non-financial rewards utilized in banks, to know the effect of monetary and non- financial rewards on the performance of banking employee, to look at the connection between reward and performance of an employee. The study was conducted on the Gandaki, Bagmati, Lumbini province of several commercial banks. Different level of employee shows different preference towards the financial rewards and

nonfinancial rewards system. there's highly significance level between the variables of non- financial reward system and therefore the performance of an employee. The performance is critical just for the performance bonus under the financial rewards and for remainder of two i.e. Paid leave and Incentive is insignificant relationship with the performance.The study remains enough ground for the future researchers which are listed below: The sample size taken for the study was less. If any researcher wants to conduct further research then it can be done by taking large sample size covering enough geographical areas.

The future research can be done by taking other variables rather than these six variables.The results will have varied time to time and we expect different results than the findings obtained from this survey. The future studies can be carried out by selecting other enterprises like MNC's, hotel, manufacturing industries and so on to grab wider view of impact of rewards system on the performance of an employee. The research is constrained only in Gandaki province of Nepal; the further research can have done in other province of Nepal. The research can be conducted in different countries rather than Nepal so that the comparison can be done The future research can be performed on the improvised and recent rewards system which will tell us about the reward system that are not applicable in our own country. The future research can be taken only on financial rewards and its impact on the performance of an employee. Future research may explore other constructs that relate to rewards system.

REFERENCES

Rai, A., Ghosh, P., Chauhan, R., & Singh, R. (2018). Improving in-role and extra-role performances with rewards and recognition: Does engagement mediate the process? Emrald Ensight.

A, N. (2007). Business Performance Measurement: Unifying Theories and Integrating Practice. Cambridge University Press.

ABDULLAH, A. A., & WAN, H. L. (2013). Relationships of Non-Monetary Incentives, Job Satisfaction and Employee Job Performance. International Review of Management and Business Research.

Budhathoki, P. B. (2020). Impact of Financial and Non - financial Benefit on Employees' Job Satisfaction. Journal of Management. doi: https://doi.org/10.3126/jom.v3i1.30916

Chooper, D. R., & Schindler, P. S. (n.d.). Business Research Method. McGraw Hill Education(India) Private Limited.

Daniel, D. C. (2019). Effects of Incentives on Employees Productivity. Nigeria: International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM.

Danish, R. Q., & Usman, A. (2010). Impact of Reward and Recognition on Job Satisfaction and Motivation: An Empirical Study from Pakistan . International Journal of Business and Motivation.

Elena-Iuliana, I., & Maria, C. (2016). ORGANIZATIONAL PERFORMANCE – A CONCEPT THAT SELF-SEEKS TO FIND ITSELF.

Essays, U. (2018). The Concept And Definition Of Reward Management Essay. Retrieved from UK Essays Website: https://www.ukessays.com/essays/management/the-concept-and-definition-of reward-management-essay.php?vref=1

Events, M. (2020). Why Non-Monetary Incentives are Replacing Monetary Incentives. MTI Events.

T.T.K., P., & R.M., R. (2018). Influence of Non-Financial Rewards on Employee Job Satisfaction: Private Banking Industry of Sri Lanka. International Conference on Management and Economics.

Kagan, J. (2018, 02 03). Investopedia. Retrieved from Investopedia: https://www.investopedia.com/terms/p/performancebonus.asp#:~:text=A%20performance%20bonus%20is%20compensation,a%20specific%20perio d%20of%20time.

Kumar, D., Hossain, M. Z., & Nasrin, M. S. (2015). Impact of Non-Financial Rewards on Employee Motivation. Research gate.

Kurniawan, A. D., Rivai, D., & SE, D. (2018). Influence of Career development and motivation to Employee Performance through OrganizationalCommitment in Institutional development Section of Educational Diniyah and Pondok Pesantren Office of Ministry of South Jakarta Religious. International Journal of Business and Applied Social Science (IJBASS).

57Mainardes, E. W., Rodrigues, L. S., & Teixeira, A. (2019). Effects of internal marketing on job satisfaction in the banking sector. Emerald Publishing Limited. doi:DOI 10.1108/IJBM-07-2018-0190

Mansaray-Pearce, S., Bangura, A., & Kanu, J. M. (2019). The Impact of Financial and Non-Financial Rewards on Employee Motivation. International Journal of Research in Business Studies and Management.

Mendis, M. D., & Weerakkody, W. (2017). The Impact of Work Life Balance on Employee Performance with refernce to telecommunication industry in Srilanka: A mediating Model. Srilanka: Kelaniya Journal of Human Resource Management.

Nagaraju, D. B., & J, P. (2017). IMPACT OF SALARY ON EMPLOYEE PERFORMANCE EMPERICAL EVIDENCE FROM PUBLIC AND PRIVATE SECTOR BANKS OF KARNATAKA. IAEME.

Napitupulu, T., Haryono, T., Riani, A. L., Sawitri, H. S., & Harsono, M. (2016). The impact of career development on employee performance: an empirical study of the public sector in Indonesia. International Review of Pubic Administration.

Salah, M. R. (2016). The Influence of Rewards on Employees Performance. SCIENCEDOMAIN international. doi:10.9734/BJEMT/2016/25822

Schlechter, A., Thompson, N. C., & Bussin, M. (2015). Attractiveness of non-financial rewards for prospective knowledge workers. Emerald Group Publishing Limited.

Verma, A. (2018). IMPACT OF COMPENSATION AND REWARD SYSTEM ON ORGANIZATION PERFORMANCE. Research Scholar.

Worldat Work. (2003). Total Rewards Management. Worldatwork Research, 45.

CSR AND BUSINESS DEVELOPMENT : DESIGNING A ROADMAP FOR FUTURE

Ms.Sweta Parashar
Assistant Professor of Law , Galgotias University , India and Ms. Harshima Vijaivergia Student UPES , Dehradun India .

ABSTRACT

A very simple understanding of the word 'Corporate Social Responsibility' (CSR) is that it is a relationship between business organization and the society with which they interact. Under CSR, business organizations voluntarily embark on various development activities for the welfare of the society. However, there are several other benefits attached to CSR activities which give business organizations additional impetus to get involved in such activities. CSR activates help the companies to reduce the risk of dwindling. We have leading example of Enron, WorldCom, Satyam Scam, etc. when business organisations dwindled all their resources due to their activities. The share value decreases very fast if there is any kind of negative social practices which is being followed by any business organisation.

Business organisations are under a constant risk if they become part of any activity which is anti-social. We have seen that many a times court also imposes exemplary damages to the tune of millions and millions on business organisations violating the rights of stakeholder's. An example can be taken of F. Hoffmann-LaRoche Ltd, C.R. Bard Inc, Genentech Inc, Northrop, Unisys. Thus, we find that when a company is involved in CSR activities the risk of the downfall of the company and its share value decreases. CSR has a very significant role in reducing business risks and preventing negative sentiments about the product and the brand. This paper will briefly discuss how CSR can help in business risk reduction and also designing a future business development strategies.

ANALYSIS OF SUCCESSFUL EXEMPLARIES OF BREAKING THE GLASS CEILING BY THEWOMEN IN INDUSTRY

Dr. Deepanjali Mishra
School of Humanities, KIIT University, Maharshi Dayanand University

Ms. Abhilasha
School of Humanities, KIIT University, Maharshi Dayanand University

ABSTRACT

Women have emerged as successful in many fields, be in engineering, home making, science, Humanities with a never ending list. The activity which started behind the threshold of individuals took the form of a massive movement and the interesting fact was various progressive men came out in their support. They are now the firsts in each and every occupation. Industry is one such sector which needs much hard work, efforts, and passion. This is an area which is quite different in the conventional professions like medicine, teaching or anchoring. Women have not only excelled in industries but also managed to reach the top posts like Directors, Chairpersons etc. However the efforts they make to reach the place isn't a bed of roses for them. In a society where women are considered best for professions like medicine, teaching etc, taking up an administrative job in an industry would definitely seek attention and gazes. Sometimes they are underrated and as a result all attempts are made to bring them down. Yet they succeed in breaking the glass ceiling and emerge in reaching the top. Therefore this paper would make an attempt to analyze few success stories of some women in industry and their journey of struggles, hardships which made it possible for them to achieve their ambition.

Keywords: Women, Industry, Glass ceiling, struggle, Administration

VALUATION OF ECONOMIC GRADE OF THE DAIRY FARMERS IN INDORE DISTRICT

Dr. Pratima Bais
Associate Professor, Department of Economics, Dr. C. V. Raman Univeristy

Dr. Preeti Singh Bahadur
Associate Professor, Department of Economics, Dr. C. V. Raman Univeristy

Dr. Shalini Jaiswal
Associate Professor, Department of Economics, Dr. C. V. Raman Univeristy

ABSTRACT
This exploration was directed in the Indore locale of Madhya Pradesh to survey the financial status of the dairy ranchers of the locale. Individual meetings were directed among 120 dairy ranchers of the relative multitude of four squares of Indore region. Research shows that dairy cultivating is a beneficial business however more benefit can be made if one can take the individual from helpful society as he can improve costs, worked on veterinary administrations and simple credit offices. Dairy cultivating subsequently, is demonstrated as a decent type of revenue and should be visible as a method for lightening destitution and joblessness. It is additionally exceptionally valuable for the women's as they can made extra pay for family consumption reason which works on the monetary status of their home and standard of living. Different ideas has been given to the public authority and agreeable social orders connected with preparing of dairy ranchers, market improvement and offices should be given to the ranchers to dairy advancement as dairy ranchers were confronting limitations connected with market, costs and innovation which helps them for better activities and spurs others to turn into the piece of dairy industry.

THE CORONAVIRUS (COVID-19) IMPACT OF EMPLOYEES WORK LIFE AND WORK FROM HOME EXPERIENCE: WITH SPECIAL REFERENCE TO KANCHIPURAM DISTRICT

Dr.C.Vijai
Assistant Professor
Department of Commerce
Patrician College of Arts and Science,
ORCID: 0000-0003-0041-7466

ABSTRACT
This study aimed to know the COVID -19 impact on employee work-life and the employees' work from home experience in COVID-19 Pandemic with special reference to Kanchipuram District. The primary data were collected through a structured questionnaire from 235 respondents using Google form. (108 male and 104 female and Prefer not to say 23).Data were processed and analyzed by the statistical package for social science. Descriptive analysis and chi-square were performed. P-value < 0.05 was considered statistically significant. A total of 235 respondents of 52.8% of the respondents are doing work from home, 41.7% of the respondents feeling more pressure on work from home, 44.7% of the respondents are having flexible time to work, 48.9% of the respondents are feeling Neither satisfied Nor dissatisfied about work from home, In this COVID -19 pandemic, 52.3% of the respondents are willing to continue work from home. The study found that COVID 19 impacts the work-life balance of the employees.
Keywords
Corona virus, COVID-19, Work from Home, Work Life balance, Employees, Lockdown. Work pressure
Introduction
Now India facing coronavirus COVID-19 pandemic crises. Coronaviruses are a large family of viruses which may cause illness in animals or humans. In humans, several corona viruses are known to cause respiratory infections ranging from the common cold to more severe diseases such as Middle East Respiratory Syndrome (MERS) and Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS). COVID-19 is the infectious disease caused by the most recently discovered coronavirus. This new virus and disease were unknown before the outbreak began in Wuhan, China, in December 2019. COVID-19 is now a pandemic affecting many countries globally (https://in.news.yahoo.com)
Indian Government announced lockdown to reduce the spread of COVID-19, first schools and malls shut down across the country and then businesses started asking employees to Work from Home (WFH) where possible. If you are an office worker, in tech, in tele-calling or customer service or if entire work is on a computer, then sooner or later, your employer will move you to a WFH status.
In this situation employees increasing focus on how to balance work and life and improving the work- life balanced, management provides more flexible to work from home, if not at all the time, at least when needed. In this study focusing impact on employee work life (COVID-19) and employees work from home experience in COVID-19 pandemic.

According to various recruitment agencies, as quoted by Jagran.com, the effect of the coronavirus pandemic has started showing in non-organized areas. If the situation does not improve soon, appointments in the organized sector may decrease by 15-20 percent. Constant closure of malls, hotels, cinema halls, schools, colleges, and shops are clearly indicating that not only will the employment opportunities be limited in the coming days, but the whole economy is at risk of slowing down.(https://english.jagran.com) The Covid-19 pandemic has disrupted working life in many ways, the negative consequences of which may be distributed unevenly under lockdown regulations.

Review of literature

Wasi, & Nada (2020) Governments around the world are taking measures of country lockdown and stay at home for social distancing, leading to drastic increase in unemployment conditions, economic loss of trillions dollar, poor job satisfaction, reduced motivation and workplace depression crisis among organization's employees with far reaching impacts. At this time of global critical waves, companies and organizations need their human resources officials to help the employees out of this badly driven health and economic crisis.

Adeniji, & Fadeyi (2019) in this paper, staff of 10 selected techstart-ups located in Lagos have been surveyed using a questionnaire form. Four hypotheses were developed with a sample data of 300 employees across the different tech-start-ups. By carrying out a structural equation modeling and moderating the relationship with gender and marital, it was observed that employee commitment is largely influenced by quality of work life.

Rao et al,(2020) In this empirical study we are presenting the results of our survey research on remote working by employees of IT and e-commerce industry employees during the coronavirus (Covid-19) pandemic with reference to Hyderabad Metro.An empirical survey was carried out during the lockdown period, 25 March 2020 - 20 April 2020 using research survey instrument, an undisguised questionnaire. The eight independent factors: teamwork, communication, peer, job related factors, organization policies, organization climate, job satisfaction, psychological factors dependent factor psychological wellbeing of the employees. The results from the General Linear Model Multivariate analysis indicate communication, organization climate, organization policies, job satisfaction and psychological factors significantly influencing the psychological wellbeing of employees in information technology sector during the survey period of COVID-19 pandemic.

Kaminer, & Debbie (2020) Policies favoring those with immunity to a contagious disease are a novel concept. It is therefore important to think about the legal and policy issues associated with banning employees without immunity to COVID-19 from the workplace and the appropriate balance between an individual's right to work and the public health of the nation.

Bai et al, (2020) We use the universe of U.S. job postings to construct a firm-level index that assesses each company's work from home (WFH) suitability, and study its impact on firms' resilience during the recent COVID-19 pandemic. Using a difference-in-differences framework, we find strong evidence that compared to their low-WFH peers; firms with high WFH index values have higher stock returns, lower return volatility, and better financial performance during the pandemic. Our results are robust to stringent empirical specifications that include a variety of fixed effects. Contrary to conventional wisdom, our results hold primarily in non-high-tech industries.

Objectives of the study

This study is conducted with the objectives which include:

1. The impact on employee work life (COVID-19) and
2. The employees work from home experience in COVID-19 pandemic.

METHODS OF STUDY

Sources of Data

The primary data were collected through structured questionnaire from 235 respondents using Google form and secondary data was collected through the secondary sources like Websites, report, and Newspaper.

Data Analysis

The Statistical Package for social science tools used in the researches is percentage analysis and chi-square test.

I.PERCENTAGE ANALYSIS

TABLE NO: 1 GENDER WISE CLASSIFICATION OF THE RESPONDENTS

S. No	Gender	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Male	108	46.0
2	Female	104	44.3
3	Prefer not to say	23	9.8
	Total	235	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 46% of the respondents are male, 44% of the respondents are female and 10% of the respondents are preferred not to say gender.

TABLE NO: 2 AGE WISE CLASSIFICATIONS OF THE RESPONDENTS

S. No	Age	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	21-30	96	40.9
2	31-40	67	28.5
3	Above 40	35	14.9
4	Up to 20	37	15.7
	Total	235	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 40.9% of the respondents are 21 to 30 age group, 28.5% of the respondents are 31 to 40 age group, 15.7% of the respondents are up to 20 age group and 14.9% of the respondents are above 40 age group.

TABLE NO: 3 EDUCATION WISE CLASSIFICATIONS OF THE RESPONDENTS

S. No	Education	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Diploma/ITI	38	16.2
2	PG and above	105	44.7
3	UG	52	22.1
4	Up to H.Sc	40	17.0
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 44.7% of the respondents are PG and above qualified, 22.1% of the respondents are UG, 17% of the respondents are up to Hsc and 16.2% of the respondents are Diploma qualified.

TABLE NO: 4 OCCUPATION WISE CLASSIFICATIONS OF THE RESPONDENTS

S. No	Occupation	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Agriculture	24	10.2
2	Private Service	134	57.0
3	Public Service	42	17.9
4	Self Employed (Business)	35	14.9
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 57% of the respondents are employed in private sectors, 17.9% of the respondents are in public sectors, 14.9% of the respondents are doing business and 10.2% of the respondents are doing agriculture.

TABLE NO: 5 MONTHLY INCOME WISE CLASSIFICATION OF THE RESPONDENTS

S. No	Income	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Above 40,000	39	16.6
2	Rs.20,001 - 30,000	56	23.8
3	Rs.30,001 - 40,000	47	20.0
4	Upto 20,000	93	39.6
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 39.6% of the respondents income up to Rs 20,000,23.8% of the respondents income Rs.20,001 to Rs.30,000,20% of the respondents income Rs.30,001 to Rs.40,000 and 16.6% of the respondents income above Rs.40,000.

CHART NO: 6 AWARENESS ABOUT CORONA VIRUS (COVID-19) OUTBREAK

S. No	Awareness about Corona Virus (COVID-19)	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	35	14.9
2	No	47	20.0
3	Yes	153	65.1
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 65.1% of the respondents are heard about corona (COVID-19) outbreak, 20% of the respondents are not heard about Covid-19 outbreak and 14.9% of the respondents are may be heard about corona virus COVID-19 outbreak.

TABLE NO: 7 WORK FROM HOME

S. No	Work From Home	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	28	11.9
2	No	83	35.3
3	Yes	124	52.8
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 52.8% of the respondents are doing work from home ,35.3% of the respondents are not doing work from home and 11.9% of the respondents are may be doing work from home.

TABLE NO: 8 EQUIPMENT EMPLOYEES NEED IN ORDER TO DO WORK FROM HOME

S. No	Equipment Employees need in order to do work from home	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	40	17.0
2	No	110	46.8
3	Yes	85	36.2
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 36.2% of the respondents are having all the equipment need in order to do work from home,46.8% of the respondents are not having equipment in order to do work from home and 17% of the respondents are may be having equipments to do work from home.

TABLE NO: 9 WORK PRESSURE

S. No	Work Pressure	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Both	57	24.3
2	Work from Home	98	41.7
3	Work from Office	80	34.0
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 41.7% of the respondents feel work from home more work pressure,34% of the respondents feel work from office more work pressure and 24.3% of the respondents are feel work from home, office both more work pressure.

TABLE NO: 10 MANAGEMENT PROVIDE WORK SCHEDULE

S. No	Work Schedule	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	36	15.3
2	No	84	35.7
3	Yes	115	48.9
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 48.9% of the respondents management provide work schedule, 35.7% of the respondents management not provide any work schedule and15.7% of the respondents management may be provide work schedule.

TABLE NO: 11 THE MANAGEMENT PROVIDES FLEXIBLE TIME TO WORK

S. No	Flexible Time To Work	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	35	14.9
2	No	95	40.4
3	Yes	105	44.7

Total	**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire		

Interpretation
Table showing 44.7% of the respondents' management provide flexible time to work, 40.4% of the respondents management not provide flexible time to work and 14.9% of the respondents management provide flexible time to work.

TABLE NO: 12 MANAGEMENT CONDUCT REVIEW PERIODICALLY

S. No	Management Conduct Review Periodically	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	44	18.7
2	No	79	33.6
3	Yes	112	47.7
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 47.7% of the respondent's management conducts periodical review, 33.6% of the respondents' management not conducts periodical review and 18.7% of the respondents' management may be conduct periodical review.

TABLE NO: 13 THE MANAGEMENT IS REDUCING YOUR SALARY TO SOME EXTENT

S. No	Reducing your salary	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	48	20.4
2	No	118	50.2
3	Yes	69	29.4
Total		**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation
Table showing 50.2% of the respondents accept the management is reducing your salary to some extent, 29.4% of the respondents are not accept reducing salary and 20.4% of the respondents are may be accept the salary reduction by the management.

TABLE NO: 14 FEEL ABOUT WORK FROM HOME

S. No	Feel about work from home	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Dissatisfied	51	21.7
2	Neither Satisfied Nor Dissatisfied	115	48.9
3	Satisfied	69	29.4
	Total	**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 48.9% of the respondents are feeling neither satisfied nor dissatisfied about work from home,29% of the respondents are feeling satisfied about work from home and 22% of the respondents are feeling dissatisfied about work from home.

TABLE NO: 15 WOULD YOU LIKE TO CONTINUE WORK FROM HOME?

S. No	Continue Work From Home	No of the Respondents	Percentage of Respondents
1	Maybe	47	20.0
2	No	123	52.3
3	Yes	65	27.7
	Total	**235**	**100.0**
Sources: collected and computed through Questionnaire			

Interpretation

Table showing 52.3% of the respondents are not willing to continue work from home,27.7% of the respondents are wish to continue work from home and 20% of the respondents are may be like to continue work from home.

II. HYPOTHESIS TEST

S.NO	NULL HYPOTHESIS	TEST STATISTIC	CALCULATED VALUE	ACCEPTED /REJECTED
1	Gender not associated with heard about coronavirus (covid-19) outbreak	Chi Square	0.016	Rejected
2	Gender not associated with work from home	Chi Square	0.003	Rejected
3	Gender not associated with all the equipment need in order to do work from home	Chi Square	0.082	Accepted
4	Gender not associated with accept the management is reducing salary	Chi Square	0.877	Accepted
5	Gender not associated with feel about work from home	Chi Square	0.070	Accepted
6	Gender not associated with continue work from home	Chi Square	0.285	Accepted
7	Occupation not associated with equipment need in order to do work from home	Chi Square	0.302	Accepted
8	Occupation not associated with work pressure	Chi Square	0.198	Accepted
9	Occupation not associated with management provide work schedule	Chi Square	0.009	Rejected
10	Occupation not associated with management provide flexible time to work	Chi Square	0.237	Accepted
11	Occupation not associated with management conduct periodical review	Chi Square	0.203	Accepted
12	Occupation not associated with accept the management reducing salary	Chi Square	0.701	Accepted
13	Occupation not associated with feel about work from home	Chi Square	0.246	Accepted
814	Occupation not associated with continue work from home	Chi Square	0.684	Accepted
15	Income not associated with accept the management reducing salary	Chi Square	0.047	Rejected
Sources: collected and computed through Questionnaire				

Significant at 5% (P<0.05) –Rejected, Non Significant at 0.05–(P>0.05)-Accepted

Inference

1. The calculated chi-square value p-value is 0.016 .since the p-value is less than 0.05, the null hypothesis is rejected at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is a high significance associated with gender and heard about the coronavirus (COVID-19) outbreak.

2. The calculated chi-square value p-value is 0.003.since the p-value is less than 0.05, the null hypothesis is rejected at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is a highly significantly associated with gender and work from home
3. The calculated chi-square value p-value is 0.082 .since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with gender and all the equipment need in order to do work from home
4. The calculated chi-square value p-value is 0.877.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with gender and accept the management is reducing salary
5. The calculated chi-square value p-value is 0.070.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with gender and accept the management is reducing salary
6. The calculated chi-square value p-value is 0.285.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with gender and continue work from home
7. The calculated chi-square value p-value is 0.302.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and equipment need in order to do work from home
8. The calculated chi-square value p-value is 0.198.since p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and work pressure
9. The calculated chi-square value p-value is 0.009.since the p-value is less than 0.05, the null hypothesis is rejected at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is high significant associated with occupation and management provide a work schedule
10. The calculated chi-square value p-value is 0.237.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and management to provide flexible time to work.
11. The calculated chi-square value p-value is 0.203.since p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and management conduct periodical review.
12. The calculated chi-square value p-value is 0.701.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and accept the management reducing salary.
13. The calculated chi-square value p-value is 0.246.since p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and feel about work from home.
14. The calculated chi-square value p-value is 0.684.since the p-value is more than 0.05, the null hypothesis is accepted at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is no significant associated with occupation and continue work from home
15. The calculated chi-square value p-value is 0.047.since the p-value is less than 0.05; the null hypothesis is rejected at a 5% level of significance. Hence, it is concluded that there is a high significance associated with income and accept the management reducing salary.

CONCLUSION

The International Labor Organization (ILO) estimated that globally more than 25 million jobs would be threatened due to the spread of the coronavirus. It is estimated that four out of five people (81%) in the global workforce of 3.3 billion are currently affected by full or partial workplace closure (https://timesofindia.indiatimes.com) According to the latest survey of the Centre for Monitoring Indian

Economy (CMIE), the overall rate of unemployment has increased from 8.4 percent to 23.8 percent in the week ending 29 March. In absolute terms, the number of unemployed people has risen from 32 million to 38 million. The corresponding figures for urban and rural areas are 30 percent and 21 percent (www.firstpost.com) Not every organization has been able to get used to working from home and have had some reality checks during this lockdown (Roy, S. 2020)

The COVID-19 coronavirus pandemic has resulted in many people working from home Employees work for better work life. Today, millions of people around the world have recently started working from home (WFH) because of the COVID-19 coronavirus outbreak (Raven, B. 2020) Work from Home is great for work life balance. It trains employees disciplined and focused. Avoid work creep into your home life and personal life into working hours. Work from home feel more pressure due to poor schedule, flexible time to work periodical review etc., because of pandemic situation and self protection from virus spread we like to continue Work from home.

Conflict of Interest
The authors declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this article and there have been no significant financial support from anywhere that might have influenced its outcome.

REFERENCES

Adeniji, & Fadeyi. (2019, September 19). The Effect of Quality of Work Life on Employees' Commitment Across Nigerian Tech Start-Ups. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3451664

Agast, R. A. (2020, March 28). Impact of COVID-19 on everyday work life. Retrieved from https://www.peoplemattersglobal.com/blog/employee-relations/impact-of-covid-19-on-everyday-work-life-25145

Ammons, S.K. and Markham, W.T. (2004), "Working at home: experiences of skilled white- collar workers", Sociological Spectrum, Vol. 24 No. 2, pp. 191-238

As job losses escalate, nearly half of global workforce at risk of losing livelihoods. (2020, April 29). Retrieved from https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_743036/lang--en/index.htm

Bai, John, Jin, Wang, Steffen, Sebastian, & Chi. (2020, June 02). The Future of Work: Work from Home Preparedness and Firm Resilience During the COVID-19 Pandemic. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3616893

Balakrishnan, R. (2020, June 02). What will be the future of work for women in a post-COVID world? Retrieved from https://yourstory.com/herstory/2020/06/future-work-from-home-women-post-covid

Baruah, A. (2020, May 04). Covid impact: Job search portals see increase in work from home offers. Retrieved from https://www.livemint.com/companies/news/job-sites-see-increase-in-wfh-job-postings-as-demand-rises-11588587802514.html

Chan. C. H., & Einstein,W.O (1990) quality of work life(QWL) SAM Advanced management J., 55,17-22.

COVID-19 impact: Informal economy workers excluded from most govt measures, be it cash transfers or tax benefits. (2020, May 11). Retrieved from https://www.firstpost.com/business/covid-19-impact-informal-economy-workers-excluded-from-most-govt-measures-be-it-cash-transfers-or-tax-benefits-8354051.html

Coronavirus Impact: Youth stares to uncertain future as employment in India may slump by 15-20%. (2020, April 04). Retrieved from https://english.jagran.com/business/coronavirus-impact-youth-stares-to-uncertain-future-as-employment-in-india-may-slump-by1520-10010354

Covid-19 and the lockdown impact: Estimating the unemployment and job losses in India's informal economy. (2020, April 13). Retrieved from https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/red-button-day-light/covid-19-and-the-lockdown-impact-estimating-the-unemployment-and-job-losses-in-indias-informal-economy/

Golden, T.D. and Veiga, J.F. (2008), "The impact of superior-subordinate relationships on the commitment, job satisfaction, and performance of virtual workers", the Leadership Quarterly, Vol. 19 No. 1, pp. 77-88

Houque, M.E and Rahman, A (1999). " quality of working life and job behaviour of workers in Bangladesh: A comparative study of private and public sectors ", indian journal of I ndustrial relations, vol.35,no.2, Pg 175-184.

India, E. (2020, April 10). 72% of the organisations stated that the COVID-19 impact will be felt much beyond six months – EY survey. Retrieved from https://www.ey.com/en_in/news/2020/04/72-percent-of-the-organisations-stated-that-the-covid-19-impact-will-be-felt-much-beyond-six-months

India, T. (2020, March 18). Coronavirus FAQs: Common questions answered. Retrieved from https://in.news.yahoo.com/qa-on-coronaviruses-covid-19-common-questions-answered- 100313748.html

Kaminer, & Debbie. (2020, May 05). Discrimination Against Employees Without COVID-19 Antibodies. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3593113

Kazmi, Husain, S. S., Hasan, Kashif, Talib, Sufia, . . . Sagar. (2020, April 21). COVID-19 and Lockdwon: A Study on the Impact on Mental Health. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3577515

Muthukumar1, R. Savitha2 work LIFE Balance Global Journal of Finance and Management.ISSN 0975-6477 Volume 6, Number 9 (2014), pp. 827-832

Rao, Rajesh, Muralidhar, & Budumuru. (2020, May 13). Organizational Climate, Opportunities, Challenges and Psychological Wellbeing of the Remote Working Employees during COVID-19 Pandemic: A General Linear Model Approach with Reference to Information Technology Industry in Hyderabad. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3599799

Raven, B. (2020, March 30). How to Work From Home During the COVID-19 Pandemic: My Personal Tips. Retrieved from https://www.freecodecamp.org/news/my-personal- tips-on-working-from-home-during-this-covid-19-season/

Roy, S. (2020, May 08). Will work from home be the new normal for India? Retrieved from https://economictimes.indiatimes.com/small-biz/sme-sector/will-work-from-home-be- the-new-normal-for-india/articleshow/75592738.cms?from=mdr

Solanki, & Shweta. (2020, May 03). An Exploratory Study on Behavioral Science Of HR Mangers to Respond the COVID-19 Challenge. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3590050

Wasi, & Nada. (2020, April 24). On Covid-19: New Implications of Job Task Requirements and Spouse's Occupational Sorting. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=358395

World trade organization official website: http:// www.who.int/health-topics/coronavirus.

Work life balance: https://hrmguide.ie/Sectors/HRG/HRGuide.nsf/vPages/Employee-welfare~work- life-balance?OpenDocument.
Work from home : http://www.slideshare.net.

DISINVESTMENT OF CSR FUNDS FOR THE GREEN PROJECTS IN INDIA: CASE STUDY OF GODREJ CONSUMER PRODUCTS LIMITED, INDIA TOBACCO COMPANY LIMITED AND OIL AND NATURAL GAS CORPORATION

Swati Vishan

Sagun Vishan

Devam Siroya

ABSTRACT

India is one of the fastest growing economy in the world . Every year there are thousands of corporate entity setting up in Indian market and the role of these corporate entities is also undergoing a dramatic change. As the role of these corporate entities is increasingly important in the society. The concept of CSR is an attempt to ensure the engagement of corporate entities in assuring the country's sustainable development agenda. The utilization of CSR Funds in the Green Projects in India is less in compare to other projects . Even-though, there is continues degradation of Environment around the different parts of India . Therefore, it is, a need of an hour to define role of corporate entities responsibilities towards Environment protection. In this paper the authors will discuss the concept of the Corporate Social Responsibility with respect to the Indian context and the paper will focus on the role of Government in promoting the CSR activities. The paper will also have the discussion regarding the disinvestment of CSR funds for the Green Projects in India and for the better understanding of the concept and status of utilization of the fund by corporate entities, there will case study of two big private entities that are Godrej Consumer Products Limited (GCPL) and India Tobacco Company Limited (ITC) and one public entity Oil and Natural Gas Corporation (ONGC). The authors will also discuss the role of Contact Management in CSR and emphasize on the fact that how the Contract Management can ensure the best implementation of the CSR business models.

Keywords: India, CSR, Green Projects.

RELAVANCE OF WORLD FAIR TRADE ORGANIZATION IN MODERN ERA

Bright Phiri
PhD law Scholar, Marwadi University
Faculty of Law

ABSTRACT
The world economy evolves around business, one cannot talk about business without laws, in short Laws and business are inextricably linked, business is dynamic and keeps changing with consumer needs and taste, the law and the world fair trade organization hereinafter referred to as WFTO has remained static and less significant, the WTO is slowly losing its grip in terms of its mandate to govern business organization, states are involved in trade wars, continued manufacturing toxic and non-recyclable goods, border closures, imposing of taxes, burning of imported goods by member states, countries are putting their national agendas first as opposed to open free market, wealthier countries have continued taking advantage of poor economies through debt traps, all this things are happening in broad day light and under the eyes of WFTO, it's safe to say the world economy is moving on auto-pilot mode.
If we consider the rules of fair trade, what we're seeing is exactly the opposite of how fair trade is supposed to conducted between countries, the world super powers stick to the bilateral and unilateral trade pacts which suits them and the WFTO are rules for the poor countries, with the covid still ravaging the world economies today, one cannot avoid to ask some questions, being the biggest regulator of businesses around world, has the WFTO failed living up to its mandate? Is the problem lying on the rules and regulations governing trade? What can be done in order to have a free and fair world trading platform?
The paper seeks to establish the importance of having a levelled playing field in terms of doing business round the world, to achieve this the paper will explore relevant legislations, international conventions and library based secondary data sources to elucidate the facts.

KEYWORD: WORLD FAIR TRADE ORGANIZATION, INTERNATIONAL CONVENTIONS, TRADE TERIFFS

MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ YÖNETİMİ VE YETERLİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

CENTRAL BANK EXCHANGE RESERVE MANAGEMENT AND AN ASSESSMENT ON QUALIFICATION

Harun Reşit GÜRÇAY
Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-8291-0785

ÖZET

EURO Bölgesi hariç neredeyse her ülkenin para birimi farklı olsa da merkez bankaları rezerv kullanımı açısından bazı döviz cinslerinin daha ağırlıklı oldukları görülmektedir. Bu durumun nedeni uluslararası ticaretteki ağırlığı ve konvertibilitesi açısından bazı dövizlerin daha yoğun kullanılmasıdır. Konvertibilitesi yüksek ve güçlü olan para birimlerinin rezerv olarak tutulması güçlü para birimine sahip ülkeler dışındaki ülkeler açısından özellikle önem arz etmektedir. TCMB'nin tanımına göre uluslararası rezervler; ülkelerin para otoriteleri tarafından kontrol edilen, kullanıma hazır, likiditesi yüksek ve uluslararası ödeme aracı olarak kabul edilen varlıklardır. Net döviz rezervi ise bilançoda aktifinde yer alan dış mevcutlardan, pasif kısımda bulunan toplam döviz yükümlülüklerini çıkarılmasıyla elde edilen rakamın o günün kuruna bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Her iki kavramın da 2008 krizinin izleri tam olarak silinmemişken COVİD-19 pandemisinin de etkisiyle ekonomilerde yaşanan zorluklar ve kur hareketliliğinden dolayı akademik çevreler ve araştırmacılar tarafından sürekli tartışma konusu olduğu görülmektedir. Özellikle TCMB'nin döviz rezervine swapları dâhil etmesi son zamanların çok tartışılan konu başlıklarından bir tanesidir. Swapların bir anlaşma konusu olarak vadesi geldiğinde hesaplardan çıkışı olacak bir emanet olması ve bu türlü hamlelerin geçici bir döviz girişi sağladığından tam olarak döviz rezervlerinin yerini tutması beklenemez. Döviz rezervleri aynı zamanda özellikle sabit kur sistemi ve yönetimli dalgalı kur sistemlerinde kurdaki dalgalanmaları kontrol etmek için de kullanılan bir araçtır. TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) verilerine göre Merkez Bankası'nın döviz kurundaki artışa paralel olarak döviz rezervlerindeki azalış dikkat çekmektedir. Bu durum döviz rezervlerinin döviz kurunun düşürülmesinde aktif bir müdahale aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak ekonomiye döviz enjeksiyonu beklenen döviz kuru azalışını sağlamadığı gibi bilançonun önemli bir kalemi olan döviz rezervlerinin hatırı sayılır bir oranda azalması ile sonuçlandığı görülmektedir.

Bu çalışmada amaç merkez bankası rezervlerinin önemini tartışmak ve oluşturacağı risklerin yönetimi hususunda bir perspektif sunabilmektir. Bu kapsamda çalışma uluslararası alanda rezerv olarak en çok kullanılan para birimlerine ve bunların ağırlığına, etkin ve sağlam rezerv yönetiminin sağlayacağı katkıya, merkez bankasının gerektiğinde müdahalelerine, TCMB 2021Ç4 verileri itibariyle rezerv durumuna ve yeterliliğine değinmekte olup son bölümde de merkez bankaları açısından aynı zamanda bir risk alanı da olan döviz rezervlerinin risklilik açısından yönetimine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TCMB, Döviz Rezervleri, Rezerv Yönetimi, Rezerv Yeterliliği.

ABSTRACT
Although the currency of almost every country is different, except for the EURO Region, it is seen that some currencies are more dominant in terms of the central banks' reserve weight. The reason for this situation is that some currencies are used more intensively in terms of their weight and convertibility in international trade. It is especially important for countries other than countries with strong currencies to keep currencies with high convertibility and strength as reserves. According to the definition of the CBRT, international reserves are assets that are controlled by the monetary authorities of the countries, are ready for use, have high liquidity and are accepted as international payment instruments. Net foreign exchange reserve is calculated by dividing the figure obtained by subtracting the total foreign exchange liabilities in the liabilities part from the external assets included in the assets of the balance sheet by the current exchange rate. While the traces of the 2008 crisis have not been completely erased with the effect of the COVID-19 pandemic, it is seen that both concepts are the subject of constant discussion by academic circles and researchers due to the difficulties experienced in the economies and exchange rate fluctuations. In particular, the CBRT's inclusion of swaps in its foreign exchange reserves is one of the hotly debated topics of recent times. It cannot be expected that swaps will be an escrow that will be released from the accounts when due as a subject of agreement, and that such moves will not fully replace foreign exchange reserves as they provide a temporary foreign currency inflow. Foreign exchange reserves are also a tool used to control exchange rate fluctuations, especially in fixed exchange rate systems and managed floating exchange rate systems. According to the data of the CBRT Electronic Data Distribution System, the decrease in the foreign exchange reserves of the Central Bank in parallel with the increase in the exchange rate draws attention. This shows that foreign exchange reserves are used as an active intervention tool in lowering the exchange rate. However, the injection of foreign currency into the economy did not provide the expected decrease in the exchange rate and resulted in a considerable decrease in the foreign exchange reserves, which is an important item of the balance sheet.
The aim of this study is to discuss the importance of central bank reserves and to present a perspective on the management of the risks it will create. In this context, the study refers to the currencies which are most used as reserves in the international arena and their weight, the contribution of effective and robust reserve management, the interventions of the central bank when necessary, the reserve status and adequacy as of the CBRT 2021Q4 data, and in the last section, the management of foreign exchange reserves, which is also a risk area for central banks, is mentioned in terms of risk.

Keywords: CBRT, Currency Reserves, Reserve Management, Reserve Adequacy.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında güç ve saygınlık artık finansal göstergeler ile ölçülmekte, güçlü ülkelerin jeopolitik konumu, tarihi, askeri gücü, politik gücü vb. ile geçmişte itibarının ölçülmesi artık yerini güçlü ekonomiye sahip olunmasına bırakmıştır. Güçlü ekonomilerin ise birçok birleşeni bulunmaktadır. Bu birleşenlerden bir tanesi de yeterli ve sağlam bir döviz rezervinin varlığı ve bunun doğru bir şekilde yönetilmesiyle doğrudan ilgilidir.

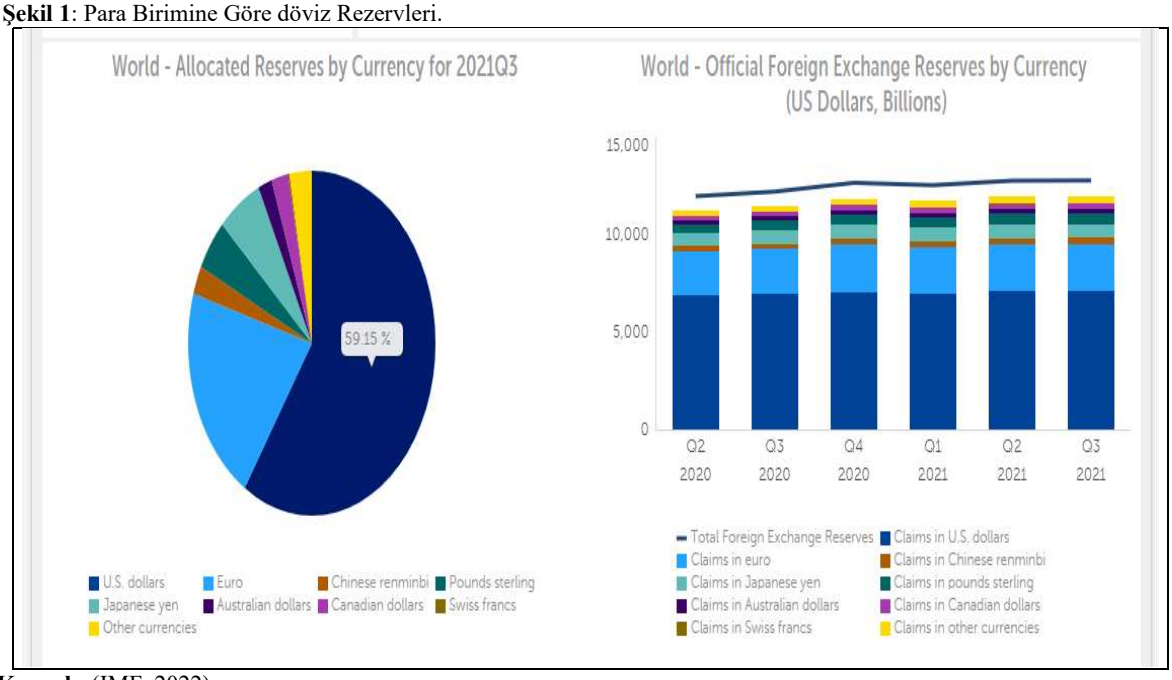
TCMB'nin tanımına göre uluslararası rezervler; ülkelerin para otoriteleri tarafından kontrol edilen, kullanıma hazır, birbirlerine çevrilebilme özelliği bulunan ve uluslararası ödeme aracı olarak kabul edilen varlıklardır (TCMB, 2021). Bu tanım bize her döviz cinsinin rezerv olma özelliğini tam anlamıyla tanımadığını bunun için likit olma, konvertibl olma özelliklerini taşıması gerektiğini göstermektedir. Rezerv olma özelliği itibariyle daha ziyade tercih edilen para birimlerine çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

Bu çalışmada merkez bankalarında döviz rezervlerinin önemine değinmek, TCMB döviz rezerv yeterliliğine ilişkin bir değerlendirmede bulunmak asli amaçtır. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak öneride bulunulmakta ve çalışma sonlandırılmaktadır.

Rezerv Yönetimi

Ticarete konu döviz ve merkez bankaları rezerv ağırlığı açısından bazı döviz cinslerinin daha ağırlıklı oldukları anlaşılmaktadır (Mishkin, 2001:153). Şekil 1, 2021Ç3 verileri olup rezerv para birimi olarak en fazla tercih edilen döviz rezervlerini göstermekledir.

Şekil 1: Para Birimine Göre döviz Rezervleri.

Kaynak: (IMF, 2022).

Şekil 1 döviz rezervi olarak dünyada en çok tercih edilen döviz birimlerinin %60' a yakın bir oranla USD, %20,48 EURO ve geri kalan döviz birimlerinin geri kalan %20'yi oluşturdukları görülmektedir. En çok döviz rezervi tutan bankalar ise başta Çin olmak üzere Japonya, İsviçre, Rusya ve Hindistan'dır.

Kur rejimini belirlemek ile altın ve döviz rezervlerini yönetme merkez bankalarının görev alanlarındandır. Bir merkez bankası her zaman yerel para birimindeki para hacmini artırabilir(Gislen, Hansson, & Melander, 2021:27). Ancak yabancı para cinsinden varlıkları arttırmak nispeten zor olmaktadır. Bu noktada rezerv yönetimi kavramı önem kazanıyor. Rezerv yönetimi; yabancı varlıklarının, bir ülke veya birlik için

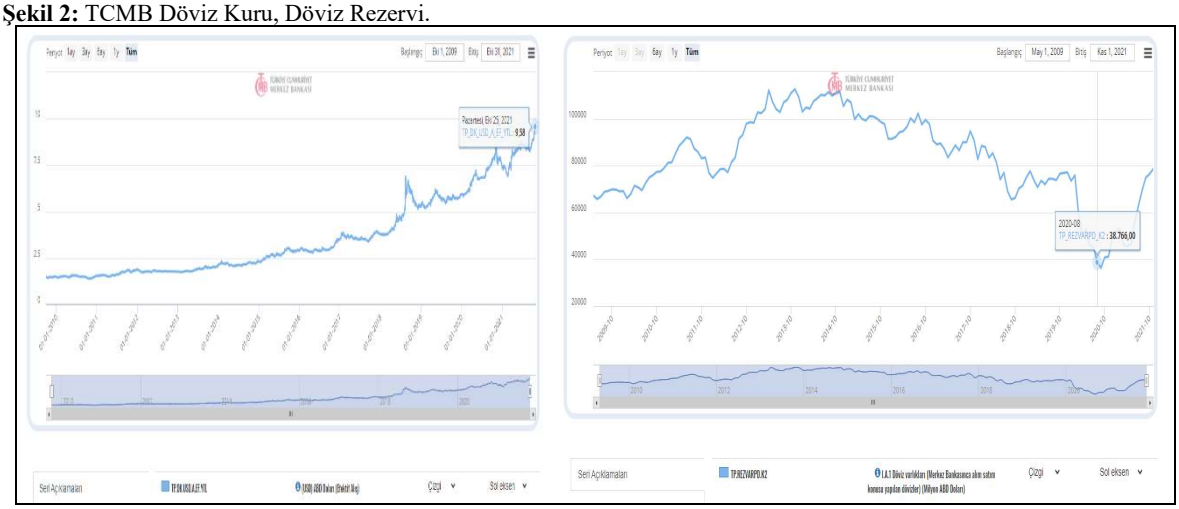
tanımlanmış bir hedef yelpazesini karşılamak için yetkililer tarafından kolayca kullanılabilir ve kontrol edilebilir olmasını sağlayan bir süreçtir. Rezerv yönetimi bankalar için neden bu kadar önemlidir?

- Uluslararası finans çevrelerinin ülkeye duydukları güven ve itibarı yüksek tutmak,
- Kriz ve şokları iyi yönetip antikrılganlaşmak,
- Devletlerin döviz ihtiyaçlarını ve dış borç yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olmak,
- Ödemeler dengesinin istikrarını sağlamak,
- Beklenmedik veya acil durumlar için hazırlıklı olmak,
- Döviz kurlarındaki ani artışlar gibi karşılaşılabilecek olumsuzlukları gidermek için önemlidir.

TCMB Döviz Rezerv Yeterliliği ve Yönetimi

Döviz rezervi aynı zamanda piyasaya bir müdahale aracı olması yönüyle de önemlidir. Ülkemizde temel görevi fiyat istikrarını sağlamak olan merkez bankası piyasadaki dövizin azaldığı dönemlerde piyasaya döviz vererek ya da piyasada ola ki fazla döviz olduğunda bunu çekerek dövize bağlı oluşabilecek başta kur hareketliliği olmak üzere olumsuz durumlara müdahale etmeye çalışmaktadır. Bu fonksiyonun etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi merkez bankası kasasında yeterli döviz rezervinin bulunuyor olmasına bağlıdır.

Şekil 2: TCMB Döviz Kuru, Döviz Rezervi.

Kaynak: (TCMB, 2022).

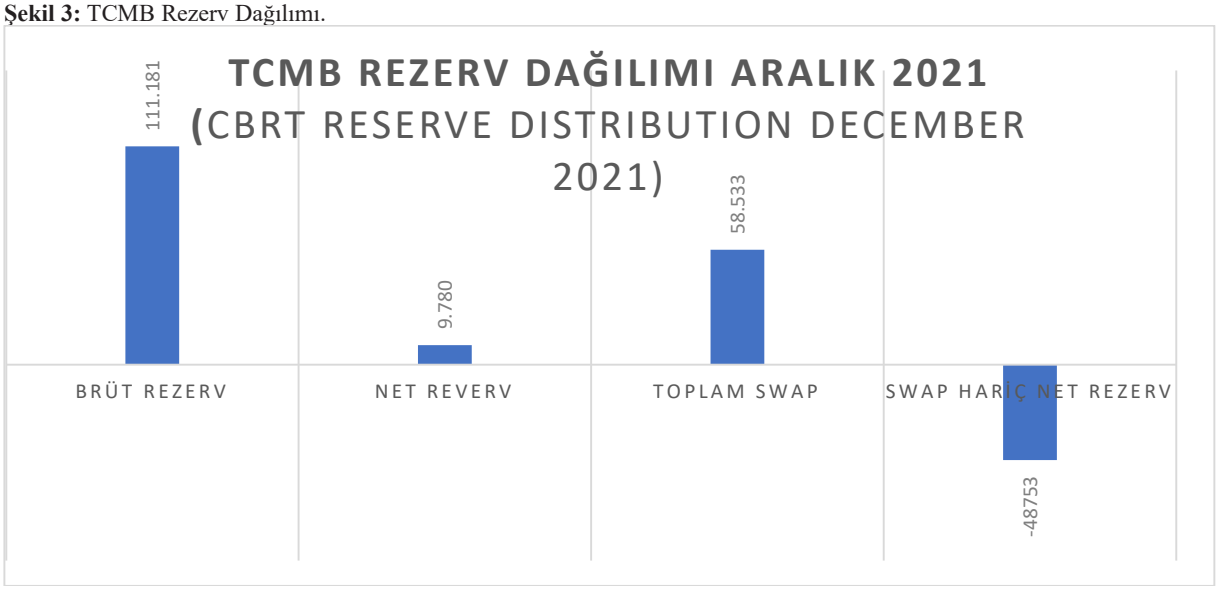
Şekil 2, kurdaki yukarı yönlü hareketliliği durdurmak için merkez bankasının döviz rezervlerini piyasaya verdiğini ve böylelikle dövizin ateşini söndürmeye çalıştığı görülebilmektedir.

Döviz rezervlerinin özellikle ekonomik olumsuzluklar ve kriz dönemlerinde önemi artmakta merkez bankaları bu dönemlerde döviz sıkıntısı yaşayabilmektedirler. Asli görevi ülke menfaatlerini korumak olan merkez bankasının bu zamanlarda döviz açıkları olabilmektedir (Parasız, 2014:428). Her ne kadar döviz rezervinin yerini tutmasa da başka merkez bankalarıyla yapılan takas (swap) anlaşmaları ile merkez bankaları yaşanan darboğaz durumdan çıkmaya çalışmaktadırlar. Swap anlaşmaları önceden anlaşılan kurdan, iki farklı döviz tutarını; işlemin yapıldığı tarihte takas ettikleri, işlemin vade tarihinde ise ilgili para birimlerini anlaştıkları oran ve şartlarda geri takas etme işlemidir. Örneğin A Merkez Bankası, B Merkez Bankası'ndan 100 TL Karşılığı 10 TL kurundan USD aldığında ve 6 ay sonra 10.05 kurdan takas etme yönünde bir anlaşmaya vardıklarında swap anlaşmasının kurulmuş olduğundan bahsetmek mümkündür. TCMB'nin de swap anlaşmalarına sık başvurduğu görülmekte olup son dönemde Katar 15 milyar USD, Çin 6 Milyar USD, Birleşik Arap Emirlikleri 4,7 Milyar USD, Güney Kore ile yapılan 2 Milyar USD swap anlaşmaları bulunmaktadır.

Türkiye başta olmak üzere son yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki merkez bankalarının döviz rezervlerinin yeterliliği konusunda tartışmalar artmaktadır (Öztürk & Özkul, 2021:85). Literatürde döviz rezervlerinin yeterliliği ile ilgili tam bir fikir birliği olmasa da üç geleneksel yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bunlar;

döviz rezervlerinin en azından 3 aylık ithalatı karşılayacak seviyede olması, kısa vadeli dış borçları karşılayacak seviyede olması ya da geniş para arzının (M3) %20' sini karşılayacak seviyede olmasıdır (Süleymanlı, 2021:614). TCMB verilerine göre düzenlenmiş döviz rezervi aşağıdaki gibidir.

Şekil 3: TCMB Rezerv Dağılımı.

Kaynak: TCMB verileri baz alınarak tarafımca hazırlanmıştır.

Swapların rezerv olarak sayılıp sayılamayacağı literatürde tartışma konusudur. Zira swap paraları bir anlaşma konusu olup vadesi geldiğinde iade edilmek üzere tutulan bir kaynaktır.

Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) alınan verişlerden derlenen Şekil 3, 2021 son çeyreği itibariyle net rezervlerin 9,78 Milyar TL olduğu toplam swapların 58,53 Milyar TL olduğu ve swap hariç net rezervlerin -48,75 Milyar TL olduğu görünmektedir.

Literatürde, rezerv yeterliliğini ölçen çeşitli oran analizlerinin yanı sıra genel olarak kabul gören geleneksel yaklaşımlar, üç aylık ithalatı karşılama, 1 yıla kadar kısa vadeli dış borcu karşılama ve geniş para arzının %20'sini karşılama ölçütleridir (EREN, 2017).

2021 Son çeyreği itibariyle kısa vadeli borç stoğu, ithalat tutarı ve geniş para arzı aşağıdaki gibidir.

1. Kasım sonu itibarıyla, kısa vadeli dış borç stoku, 2020 yıl sonuna göre % 8,6 oranında artışla 124,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2021).
2. 2021 Aralık ayında ithalat %29,9 artarak 29 milyar 70 milyon dolar olarak gerçekleşti (TUİK, tarih yok).
3. M3 Para arzı Kasım 2021 verisine göre 5.158,077 TL'dir (TCMB, 2021).

SONUÇ

İktisat öğretisi açısından bakıldığında para; işlem, ihtiyat ve spekülatif amaçlar için tutulmaktadır. Merkez bankalarının da benzer sebeplerden rezerv tutması bir gerekliliktir. Merkez bankası rezervlerinin sağlıklı bir seviyede olması finansal kırılganlıkları azaltıp, aşırı dalgalanmaların önüne geçmek yönünde merkez bankasının elini güçlendiren bir kaynak olacaktır.

Döviz rezervlerinin yeterliliği ile ilgili geleneksel yaklaşımlar açısından bakıldığında merkez bankası rezervlerimizin her üç yaklaşıma göre de olması gereken tutarın gerisinde kaldığı görülmektedir. Etkin ve verimli bir piyasa için merkez bankasının gerektiğinde görevi olan istikrarı sağlayabilmesi açısından döviz rezervleri önemli bir kaynaktır. Bu kaynağın yeterli seviyede olmaması ise merkez bankasının hem elindeki

müdahale aracının etkinliğini yitirmesine neden olacak hem ülke ekonomisine duyulan güven ve itibarı zedeleyecektir.

Merkez Bankası mevcut rezervlerinin en azından geleneksel yaklaşımlar seviyelerine yakınlaştırılması ekonominin tamamı için daha sağlıklı ve güçlü bir sistem bakımından bir gereklilik olarak görülmekte olup, çalışmanın özü itibariyle önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Deloitte. (2021). *A Roadmap to Foreign Currency Transactions and Translation.* Deloitte Development LLC.

EREN, B. (2017). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Rezerv Talebini Etkileyen Faktörler ve Rezerv Yeterliliği.* Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.

Gislen, M., Hansson, I., & Melander, O. (2021). Dollar Liquidity From the Federal Reserve to Other Central Banks. *Sveriges Riskbank Economic Revıew* , 27.

IMF. (2022, 01 10). https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4 adresinden alındı

Mishkin, F. S. (2001). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets.* United States: Addison Wesley Longman.

Öztürk, A., & Özkul, G. (2021). Merkez Bankası Rezervleri ile Döviz Kuru Oynaklığı Arasındaki İlişki. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 85.

Parasız, İ. (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama.* Bursa: Ezgi Kitapevi.

Süleymanlı, C. (2021). Yapay Sinir Ağları ile Türkiye'nin Brüt Döviz Tahminlerine Yönelik Öngörü. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 614.

TCMB. (2021, 10 30). TCMB: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Kisa+Vadeli+Dis+Borc+Istatistiklerii/ adresinden alındı

TCMB. (2021, 01 10). *www.tcmb.gov.tr*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Rezerv+Yonetimi adresinden alındı

TCMB. (2022, 01 10). evds2.tcmb.gov.tr: https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/1397 adresinden alındı

ticaret.gov.tr. (2021, 12 02). https://ticaret.gov.tr/haberler/2021-yili-kasim-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri adresinden alındı

www.bloomberg.com. (2021, 12 09). Bloombeg: https://www.bloomberght.com/merkez-bankasi-doviz-rezervleri-geriledi-2293982 adresinden alındı

TUİK:(22.01.10) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535 adresinden alındı

SOSYAL AĞ SİTELERİNDE YAYINLANAN REKLAMLARIN SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF ADVERTISEMENTS ON PURCHASE BEHAVIOR POSTED ON SOCIAL NETWORKING SITES

Murat BAYAT
Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ORCID: 0000-0003-0029-948X

ÖZET
Araştırmanın amacı, sosyal ağ reklamlarının olumlu özelliklerinin tüketicilerin olumlu tutum oluşturması üzerindeki etkisini gösteren bir model önermek ve test etmektir. Model, ayrıca reklamlara yönelik olumlu tutumun satın alma niyeti ve ağızdan ağıza iletişim (WOM) niyeti üzerindeki etkisini ampirik olarak test edip araştırmayı da amaçlamaktadır. Araştırmada, veriler kolayda örnekleme yöntemiyle tespit edilmiş 302 katılımcıdan anket uygulanılarak toplanmış ve tümdengelimli, nicel bir yaklaşım benimsenmiştir. Çalışma, ilgili literatüre katkıda bulunmayı ve marka reklamcılarının tüketicilerde olumlu bilişsel, davranışsal tutum ve tepkiler oluşturabilmek için reklamlar tasarlamalarına ve sunmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, tüketicilerin sosyal ağ reklamlarını; güncel, bilgilendirici, güvenilir, etkin, rasyonel ve inandırıcı olarak gördüklerini göstermiştir. Sosyal ağ reklamları kişiselleştirilmiş ürün, promosyon ve fiyat içeriğinden dolayı tüketiciler tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Sonuç olarak güncel, bilgilendirici, etkin ve inandırıcılık olmak üzere dört özelliği içeren reklamların tüketicileri olumlu eğilimlere yönelttiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağ Reklamları, Tüketici Satın Alma Davranışı, Reklamlara Yönelik Olumlu Tutum, Ağızdan Ağıza İletişim

ABSTRACT
The objective of the research is to propose and test a model that shows the effect of positive features of social networking advertisements on the formation of consumers' positive attitude. The model also aims to empirically test and investigate the effect of positive attitude towards advertisements on purchase intention and word-of-mouth (WOM) intention. In the study, the data were collected by applying a questionnaire form on 302 participants who were determined by convenience sampling method, and a deductive and quantitative approach was adopted. The study aims to contribute to the relevant literature and help brand advertisers design and present advertisements in order to create positive cognitive, behavioral attitudes and reactions in consumers. The results of the study revealed that consumers see social networking advertisements as up-to-date, informative, reliable, effective, rational and convincing. Social network advertisements are welcomed with interest by consumers due to personalized product, promotion and price content. As a result, it has been seen that the advertisements containing four features: up-to-date, informative, effective and persuasive, lead consumers to positive tendencies.

Keywords: Social Networking Advertisements, Consumer Purchasing Behavior, Positive Attitude Towards Advertisements, Word of Mouth Communication

1.GİRİŞ

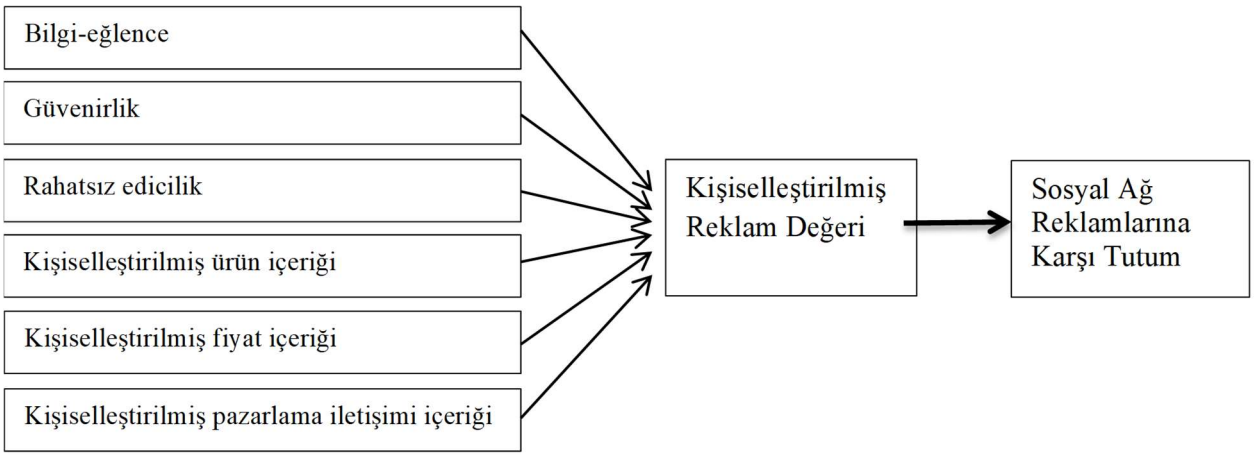
Dijital devrim, firmaların kişilere özel reklamlar yoluyla müşterileri hedefleme yeteneğini yoğun bir şekilde harekete geçirmiştir. Teknolojideki hızlı ilerleme, pazarlamacıların tüketicilerle doğrudan iletişim için kullanabilecekleri sayısız medya imkanlarının kullanımını mümkün kılmıştır. Bu tür iletişimler yoluyla elde edilen içgörü, pazarlamacıların tüketici eğilimlerini anlamalarına yardımcı olduğundan, doğrudan iletişimin önemi göz ardı edilemez (Boyd ve Ellison, 2007; Hoffman ve Novak, 2009). Bir dereceye kadar, web konusunda bilgili tüketicilerde dijital etki elde etmek için ortaya çıkan bir eğilim bulunmaktadır. Bu tür bir etki şekli, sosyal medya gibi modaya uygun medya aracılığıyla mümkün olmaktadır. Ortaya çıkan bu medyalara, yeni ürünler ve müşteri desteğinin her zamankinden çok daha hızlı bir şekilde geliştirileceğine güvenilebilir (Ul Hassan, vd., 2013).

2.LİTERATÜR

Sosyal medyayı bir pazarlama aracı olarak kullanma olanakları sınırsız görünmektedir (Armano, 2011). Facebook ve Twitter gibi sosyal ağ sitelerinin popülaritesi sürekli arttığından, teknolojinin bu alamdaki yeni kullanımları titizlikle değerlendirilmek durumundadır. Akıllı telefonlar ve internet platformlarıyla desteklenen tüketicilerin dijital yaşam tarzı, uyanık oldukları saatlerin çoğunu nerede geçirdiklerini ve markaları çevrimiçi olarak nasıl gördüklerini açıklamaktadır. Sosyal ağ medyası, pazarlamacılar için milyonlarca olasılığa kapı aralamıştır (Winer, 2009).

Pazarlamacılar, müşterilerine daha kişiselleştirilmiş bir şekilde ulaşmak için sosyal medyayı kullanmaya başlamışlardır (Chen, Fay ve Wang, 2011; Keyzer, Dens ve Pelsmacker, 2015; Walrave, vd., 2018). Bunu yaparken, şirketler çevrimiçi topluluklar ve agresif sosyal yardım programları yapmaktadır (Amanda ve Mary, 2007; Cheung, Chiu ve Lee, 2011). Sosyal medya, tüm kuruluşlara mevcut ve potansiyel müşterilerine ulaşabilme imkanları sağlamaktadır. Bu nedenle, kuruluşların çoğu yalnızca bir şirket web sitesi geliştirmekle yetinmeden, aynı zamanda müşterileriyle çok sayıda kişisel bağlantı kurmak amacıyla Facebook, Instagram benzeri sosyal ağlardan da yararlanmaktadır.

Şekil 1: SNS (Social-Networking Sites) Reklamına Yönelik Tüketici Tutumunun Kavramsal Modeli

Kaynak: Ul Hassan, M., Fatima, S., Akram, A., Abbas, J., ve Hasnain, A. (2013) Determinants of Consumer Attitude Towards Social-Networking Sites Advertisement: Testing the Mediating Role of Advertising Value, Middle-East Journal of Scientific Research 16 (3): 319-330, ISSN 1990-9233, DOI: 10.5829/idosi.mejsr.2013.16.03.11659.

Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında Facebook gibi sosyal medya, kişiselleştirilmiş ve etkileşimli mesajlar sunmak için daha iyi fırsatlar sunmaktadır (Belch ve Belch, 1999; Saari, vd., 2004). 30 Eylül 2021 itibariyle, Facebook'un aylık 2,91 milyar aktif kullanıcısı (MAU) vardı. 2020'nin üçüncü çeyreğinde, Facebook'un toplam geliri 21,47 milyar dolar iken yıllık %35 artış ile 2021'in üçüncü çeyreğinde, Facebook'un toplam geliri 29,01 milyar dolara ulaşmıştır

(http://www.websiterating.com/tr/research/facebook-statistics/#chapter-1, Erişim Tarihi: 31.01.2022). Bu sebeple Facebook ulaştığı aktif kullanıcı sayısı göz önünde bulundurulduğunda, pazarlama açısından çekiciliği itibariyle göz ardı edilemez. Facebook pazarlama üçlüsüdür: hızlı, ücretsiz ve her yerde bulunmaktadır. Sosyal ağ sitelerinde (SNS- Social Neworking Sites) sürekli bir reklam ve tanıtım unsuruna rastlamak mümkündür.

İnternet kullanımının yaygınlaşması, sadece sosyal alanda değil aynı zamanda iş hayatında da yeni alışkanlıkların edinilmesini sağlamıştır. Yaşanan değişikliklerle birlikte ortaya çıkan yeni kavramlardan biri de sosyal medya kavramıdır (Bulunmaz, 2011:29). Sosyal medya geniş anlamda, kullanıcıların oluşturdukları, üretim ve içerik paylaşımına olanak tanıyan web 2.0 adlı teknoloji temelli uygulamalar şeklinde ifade edilmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2010:60). İletişim kurmak, sosyalleşmek ve ticari içerikleri yorumlamak, birbirlerine tavsiye etmek veya uyarmak her zaman insan doğasının özelliği olduğundan sosyal medya yeni bir uygulama değildir (Uitz, 2012). Bu doğrultuda bir sosyal ağ sitesi tipik olarak, kullanıcıların diğer kullanıcılarla bilgi alışverişi için kişisel ağlar oluşturmalarına izin veren ortamlar olarak tanımlanmaktadır.

Hızla büyüyen bir kullanıcı kitlesi, başarılı bir sosyal ağı ifade etmektedir (Weaver, 2008:97). En popüler sosyal ağlar üyelerini viral pazarlama (insanların özellikle iyi veya kötü ürün/hizmetler hakkında başkalarına bilgi vermesine neden olan doğal insan davranışı) yoluyla artırmaktadır (Aydın ve Taşdelen, 2021). Shen vd. (2016) sosyal ağ sitelerinin büyümesinin, insanları birbirine bağlamadaki ve sosyal ağlar aracılığıyla sosyal sermaye oluşturmadaki rolünden kaynaklandığını belirtmiştir.

Sosyal ağ sitelerinin daha fazla kullanıcıya ulaşmak için reklamların kullanılma şekli (Trusov, Bucklin ve Pauwels, 2009), değer oluşturma (Ducoffe, 1996), ürünlerin en etkin tanıtılma durumu (Ducoffe, 1996; Tsang, Ho ve Liang, 2004; Ko, Cho ve Roberts, 2005; Xu, Liao ve Li, 2008; Aral ve Walker, 2011; Ul Hassan, vd., 2013; Chang ve Wu, 2021) önem arz etmektedir. Dijital reklam içeriğinin marka, fiyat ve promosyonlar gibi çevrimiçi mağaza bilgilerini kullanıcılara net bir şekilde iletmesi gerektiğine inanılmaktadır (Varshney ve Vetter, 2001; Xu, Liao ve Li, 2008). Bu iddiayı göz önünde bulundurarak, satışlar, fiyatlar, marka vb. gibi geleneksel metriklerle ilişkili bazı etkili boyutların sosyal medya pazarlamacıları için nasıl daha önemli hale geldiğini incelemeye ihtiyaç bulunmaktadır (Mangold ve Fauls, 2009). Bu tür içerik boyutlarının kişiselleştirilmesi, sosyal ağ sitelerine yönelik daha iyi bir tutum elde edilmesine yardımcı olabilir (Chen ve Welle, 1999).

3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI, YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Özellikle son zamanlarda önem kazanan sosyal medya etkinlikleri sonucu işletmeler ürün, hizmet ve markalarını sosyal medya reklamları ile hedef kitleye iletme ihtiyacı hissetmişlerdir. Sosyal medyadaki reklamların etkinliği de farklı açılardan ele alınabilmektedir. Araştırmanın temel amacı, sosyal medya ağlarında yayınlanan reklamlarının etkinliğinin ölçülmesidir.

Düzce merkezde kolayda örneklem yöntemi ile tespit edilen 302 katılımcı ile yüz yüze görüşerek anket uygulaması yapılmıştır. Anket genel olarak üç bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde; araştırmanın genel profilini belirleyen katılımcıların demografik özellikleri, ikinci bölümde; sosyal medyada geçirilen süre, en çok ziyaret edilen sosyal ağ sitesi ve sosyal ağların etkinliği konuları, üçüncü bölümde ise sosyal medya reklamlarının etkinliğini ölçen beşli Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Sosyal medya reklam ölçeği Kavukçu'dan (2018) alınarak uyarlanmıştır.

4.BULGULAR

Elde edilen veriler, frekans dağılımı, katılımcıların sosyal ağ reklamlarına katılım düzeyleri ve sosyal ağ reklamlarının faktör analizi ile yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın genel profili

Cinsiyet	Frekans	Oran		**Yaş**	Frekans	Oran
Kadın	95	31,5		17-27	97	32,1
Erkek	207	68,5		28-38	77	25,5
Toplam	302	100,0		39-49	63	20,9
Öğrenim Durumu				50-59	45	14,9
Lise	104	34,4		60 ve Üzeri	20	6,6
Yüksekokul	64	21,2		Toplam	302	100,0
Fakülte	102	33,8		**Ailenin veya varsa kendinin aylık geliri**		
Yüksek Lisans ve üstü	32	10,6				
Toplam	302	100,0		3,499 TL Altı	121	40,1
Medeni Durum				3,500-6,999 TL arası	114	37,7
Evli	175	57,9		7,000-9,999 TL arası	49	16,2
Bekar	127	42,1		10,000 TL ve üzeri	18	6,0
Toplam	302	100,0		Toplam	302	100,0
İş Deneyimi				**Meslek**		
1-3	83	27,5		Serbest	40	13,2
3-6	60	19,9		Ev Hanımı	21	7,0
7-10	57	18,9		Özel Sektör	162	53,6
10-15	49	16,2		Kamu Sektörü	54	17,9
15 ve Üstü	53	17,5		Emekli	25	8,3
Toplam	302	100,0		Toplam	302	100,0

Katılımcıların çoğunluğu (%68,5), orta yaş grubu, lise ve fakülte, alt ve orta gelir düzeyi, özel sektör ve iş deneyimi 3 yıl ve daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2. İnternette günlük vakit geçirme süresi ve Sosyal Ağ sitelerini ziyaret sıklığı

	Frekans	Oran			Frekans	Oran
Hiç	41	13,6		Hiç	14	4,6
İki Saatten Az	117	38,7		Günde bir kez	31	10,3
2-4 Saat	110	36,4		2-4 kez	155	51,3
5-7 Saat	34	11,3		5-7 kez	86	28,5
Toplam	302	100,0		7 ve Üzeri	16	5,3
				Toplam	302	100,0

Katılımcılar, %13,6'sın hiç, %38,7'nin iki saatten az ve %36,4'nin 2-4 saat ve %11,3'ün de 5-7 saat arası internette zaman geçirdiği ve %51,3 'lük kısmının da daha çok her gün 2-4 kez sosyal medyaya girdiği söylenebilir.

Tablo 3. En sık ziyaret edilen sosyal ağ siteleri

	Frekans	Oran (%)
Facebook	71	23,5
Twitter	61	20,2
MySpace	51	16,9
Instagram	65	21,5
Youtube	13	4,3
Diğer	41	13,6
Toplam	302	100,0

Katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya araçları; Facebook (%23,5), Instagram (%21,5), Twitter (%20,2), MySpace (%16,9) ve Youtube (%4,3) şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 4. Sosyal medya reklamları ile ilgili genel bilgiler

		Evet	Hayır	Toplam
Sosyal medyadaki reklamlar ilginizi çeker mi?	Frekans	186	116	302
	Oran	61,6	38,4	100,0
Sosyal medyadaki reklamlardan etkilenip alışveriş yapma durumu	Frekans	177	125	302
	Oran	58,6	41,4	100,0
Sosyal medyadan yapılan alışverişlerin güvenilirliği	Frekans	151	151	302
	Oran	50,0	50,0	100,0
Sosyal medya reklamlarından etkilenerek yapılan alışveriş sonrası herhangi bir problemle karşılaşma durumu	Frekans	165	137	302
	Oran	54,6	45,4	100,0
Sosyal medyada yapılan alışveriş sonrası sorunlarla ilgili anında yanıt alınma durumu	Frekans	128	174	302
	Oran	42,4	57,6	100,0
Alışveriş sonrasındaki memnuniyetin sosyal medyada paylaşılma durumu	Frekans	113	189	302
	Oran	37,4	62,6	100,0
Sosyal medyada arkadaşlarınızın beğendiği sayfa ya da gönderdiği mesajdan etkilenip alışveriş yapma durumu	Frekans	111	191	302
	Oran	36,8	63,2	100,0
Sosyal medyada beğenilen marka ile ilgili haber alma durumu	Frekans	133	169	302
	Oran	44,0	56,0	100,0
Sosyal medyada yapılan reklamların her gelir düzeyinden alıcıya hitap ettiğini düşünme durumu	Frekans	165	137	302
	Oran	54,6	45,4	100,0

Katılımcıların %62,6'sının alışveriş sonrasındaki memnuniyeti sosyal medyada paylaştıkları, %61,6'sının sosyal medyadaki reklamlar ilgisi çekmektedir, %58,6'sının sosyal medyadaki reklamlardan etkilenip alışveriş yaptığı, %54,6'sının sosyal medyada yapılan reklamların her gelir düzeyinden alıcıya hitap ettiğini düşündüğünü ifade etmişlerdir.

Katılımcıların %63,2'si sosyal medyada arkadaşlarının beğendiği sayfa ya da gönderdiği mesajdan etkilenip alışveriş yapmadıklarını, %57,6'sının sosyal medyada yapılan alışveriş sonrası sorunlarla ilgili anında yanıt almadığını, %56'sının sosyal medyada beğenilen marka ile ilgili haber almak istemediklerini ve %54,6'sının sosyal medya reklamlarından etkilenerek yapılan alışveriş sonrası herhangi bir problemle karşılaştığı belirtilmiştir.

Ayrıca katılımcıları yarısı sosyal medyadan yapılan alışverişlerini güvenilir bulurken, diğer yarısı ise güvenilir bulmamıştır.

Tablo 5. Sosyal medya ağları reklamlarının katılım düzeyleri

	Standart Sapma	Ortalama	Katılım Düzeyi
Sosyal medya reklamları ürün/hizmet bilgisi için iyi bir kaynaktır.	1,348	2,26	Düşük
Sosyal medya reklamları alakalı bilgiler sunar.	1,263	2,66	Orta
Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir	1,194	2,70	Orta
Sosyal medya reklamları eğlencelidir.	1,287	2,47	Orta
Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir.	1,129	2,70	Orta
Sosyal medya reklamları ilgi çekicidir.	1,308	2,53	Orta
Sosyal medya reklamları inandırıcıdır.	1,182	2,65	Orta
Sosyal medya reklamları güvenilirdir.	1,149	2,86	Orta
Sosyal medya reklamları akla yakındır.	1,300	2,69	Orta
Sosyal medya reklamları her gelir seviyesinden tüketiciye ürün/hizmet sunar	1,334	2,61	Orta
Sosyal medya reklamları ekonomi üzerinde olumlu etkilere sahiptir.	1,335	2,55	Orta
Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir.	1,173	2,75	Orta
Bilgisayar ekranımda sosyal medya reklamı gördüğümde yakın ilgi gösteririm.	1,180	2,65	Orta
Bilgisayar ekranında sosyal medya reklamı gördüğümde daha fazla bilgi edinmek için reklamı tıklarım.	1,272	2,45	Orta
Reklamı yapılan ürünü eğer ihtiyacım varsa satın alırım.	1,118	2,57	Orta
Reklamı yapılan ürünü merak ettiğim için (denemek için) alırım.	1,221	2,35	Orta
İlgimi çeken reklamın mağazasını ziyaret ederim.	1,160	2,37	Orta

$\bar{X}$: 1.00-2,33 Düşük, 2,34-3,66 Orta ve 3,67-5,00 Yüksek katılım düzeyini göstermektedir.

Sosyal medya reklamları göz önüne alındığında bütün ifadelerin orta katılım düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu ifadeler önemlerine göre; "Sosyal medya reklamları güvenilirdir", "Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir", "Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir", "Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir", "Sosyal medya reklamları akla yakındır", "Sosyal medya reklamları alakalı bilgiler sunar", "Sosyal medya reklamları inandırıcıdır", "Bilgisayar ekranımda sosyal medya reklamı gördüğümde yakın ilgi gösteririm", "Sosyal medya reklamları her gelir seviyesinden tüketiciye ürün/hizmet sunar", "Reklamı yapılan ürünü eğer ihtiyacım varsa satın alırım", "Sosyal medya reklamları ekonomi üzerinde olumlu etkilere sahiptir", "Sosyal medya reklamları ilgi çekicidir", "Sosyal medya reklamları eğlencelidir", "Bilgisayar ekranında sosyal medya reklamı gördüğümde daha fazla bilgi edinmek için reklamı tıklarım", "İlgimi çeken reklamın mağazasını ziyaret ederim" ve "Reklamı yapılan ürünü merak ettiğim için (denemek için) alırım" sıralanmaktadır.

Dolayısıyla en önemli olan ifadelerin; "Sosyal medya reklamları güvenilirdir", "Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir", "Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir" ve "Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir" olduğu söylenebilir.

"Sosyal medya reklamları ürün/hizmet bilgisi için iyi bir kaynaktır" ifadesi düşük katılım düzeyine sahiptir.

Tablo 6. Sosyal medya ağları reklamlarının faktör analizi

Faktörler	Değişkenler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Öz Değer
Güncellik	Sosyal medya reklamları alakalı bilgiler sunar.	,804	36,308	5,809
	Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir.	,783		
	Sosyal medya reklamları ürün/hizmet bilgisi için iyi bir kaynaktır.	,748		
	Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir.	,561		
	Sosyal medya reklamları eğlencelidir.	,555		
Bilgilendiricilik	Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir.	,739	11,084	1,773
	Sosyal medya reklamları her gelir seviyesinden tüketiciye ürün/hizmet sunar	,701		
	Bilgisayar ekranında sosyal medya reklamı gördüğümde daha fazla bilgi edinmek için reklamı tıklarım.	,589		
	Sosyal medya reklamları ilgi çekicidir.	,581		
	Sosyal medya reklamları güvenilirdir.	,500		
Etkinlik	İlgimi çeken reklamın mağazasını ziyaret ederim.	,791	7,811	1,250
	Reklamı yapılan ürünü eğer ihtiyacım varsa satın alırım.	,728		
	Reklamı yapılan ürünü merak ettiğim için (denemek için) alırım.	,696		
Rasyonellik ve İnandırıcılık	Sosyal medya reklamları akla yakındır.	,762	7,366	1,179
	Sosyal medya reklamları inandırıcıdır.	,696		
	Sosyal medya reklamları ekonomi üzerinde olumlu etkilere sahiptir.	,604		
Değerlendirme Kriterleri	Kaiser-Meyer-Olkin Testi: 0,844 Yaklaşık Ki-Kare: 1962,663 Barlett Küresellik Testi: 0,000 Serbestlik Derecesi: 120 Ekstrasyon Yöntemi: Temel Bileşenler Döndürme Metodu: Varimax Açıklanan Varyans Toplamı: 62,569			

Sosyal medyada yayınlanan reklamların etkinliği ile ilgili yapılan faktör analizi; KMO sonucu 0,844 çıkmıştır. Söz konusu oran yüksek olduğundan araştırma için yeterli bulunmuştur. Açıklanan varyans ise yaklaşık olarak %63'tür. Yapılan ilk faktör analizi sonucunda, "Bilgisayar ekranımda sosyal medya reklamı gördüğümde yakın ilgi gösteririm" ifadesi tek faktör şeklinde ortaya çıktığı için analiz dışı bırakılmıştır. Daha sonra yapılan faktör analizi sonucu ölçeğin dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Faktörler ve Faktör Yükleri

	Faktör Yükleri
Faktör 1: Güncelliği	
Sosyal medya reklamları alakalı bilgiler sunar.	,804
Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir.	,783
Sosyal medya reklamları ürün/hizmet bilgisi için iyi bir kaynaktır.	,748
Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir.	,561
Sosyal medya reklamları eğlencelidir.	,555
Faktör 2: Bilgilendirici	
Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir.	,739
Sosyal medya reklamları her gelir seviyesinden tüketiciye ürün/hizmet sunar	,701
Bilgisayar ekranında sosyal medya reklamı gördüğümde daha fazla bilgi edinmek için reklamı tıklarım.	,589
Sosyal medya reklamları ilgi çekicidir.	,581
Sosyal medya reklamları güvenilirdir.	,500
Faktör 3: Etkinlik	
İlgimi çeken reklamın mağazasını ziyaret ederim.	,791
Reklamı yapılan ürünü eğer ihtiyacım varsa satın alırım.	,728
Reklamı yapılan ürünü merak ettiğim için (denemek için) alırım.	,696
Faktör 4: Rasyonel ve İnandırıcılık	
Sosyal medya reklamları akla yakındır.	,762
Sosyal medya reklamları inandırıcıdır.	,696
Sosyal medya reklamları ekonomi üzerinde olumlu etkilere sahiptir.	,604
Ekstraksiyon Yöntemi: Principal Component Analysis. Döndürme Metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax	

Faktör analizi sonucu ortaya çıkan dört faktör aşağıdaki gibi isimlendirilmiştir.

Birinci faktör: maddelerin faktör yükleri dikkate alınarak, sosyal medya reklamlarının güncelliği ön plana çıktığı için ***güncellik*** olarak belirlenmiştir.

İkinci faktör: maddelerin faktör yükleri dikkate alınarak, sosyal medya reklamlarının yüksek yaşam ve bilgi konuları ön plana çıktığında ***bilgilendirici*** olarak belirlenmiştir.

Üçüncü faktör: maddelerin faktör yükleri dikkate alınarak, sosyal medya reklamlarının etkisi ön plana çıktığı için ***etkinlik*** olarak belirlenmiştir.

Dördüncü faktör: maddelerin faktör yükleri dikkate alınarak, sosyal medya reklamlarının tüketiciler üzerinde bıraktığı etki ön plana çıktığı için ***rasyonel ve inandırıcılık*** olarak belirlenmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın temel amacı, sosyal medya reklamlarının etkinliğinin tüketicinin satın alma davranışı üzerine olan etkisinin incelenmesidir. Ana amacı gerçekleştirmek için kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak tespit edilen 302 kişi ile anket yöntemi kullanılarak veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sosyal medya reklamlarının etkinliği ve tüketicilerin sosyal medya reklamlarına bakış açılarını araştırmak için Kavukçu'nun (2018) çalışması esas alınarak ölçek oluşturulmuştur. Çalışma faktör analizi sonucu; ***güncellik***, ***bilgilendirme***, ***etkinlik***, ***rasyonel*** ve ***inandırıcılık*** boyutları öne çıkmıştır. Benzer çalışmaların

daha geniş alanlarda yapılması daha anlamlı sonuçlar verecektir. Çalışmada önceki araştırmalardan Okazaki (2007), Li vd. (2012), Wang ve Sun (2010) ile bilgilendiricilik ve inandırıcılık boyutları ile uyuşmaktadır.

Araştırmada elde edilen diğer sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Katılımcıların çoğunluğu (68,5), orta yaş grubu, lise ve fakülte, alt ve orta gelir düzeyi, özel sektör ve iş deneyimi 3 yıl ve daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların %38,7 kısmının günlük iki saatten az ve %36,4 kısmının da 2-4 saat arasında internette zaman geçirerek her gün 2-4 kez sosyal medyaya girdiği söylenebilir.

Katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya aracı Facebook (%23,5), Instagram (%21,5), Twitter (%20,2), MySpace (%16,9) ve Youtube (%4,3) şeklinde sıralanmıştır.

Ayrıca, katılımcıları yarısı sosyal medyadan yapılan alışverişlerini güvenilir bulurken diğer yarısı ise güvenilir bulmamıştır.

Sosyal medya reklamları göz önüne alındığında bütün ifadelerin orta katılım düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu ifadeler önemlerine göre; "Sosyal medya reklamları güvenilirdir", "Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir", "Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir", "Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir", "Sosyal medya reklamları akla yakındır", "Sosyal medya reklamları alakalı bilgiler sunar", "Sosyal medya reklamları inandırıcıdır", "Bilgisayar ekranımda sosyal medya reklamı gördüğümde yakın ilgi gösteririm", "Sosyal medya reklamları her gelir seviyesinden tüketiciye ürün/hizmet sunar", "Reklamı yapılan ürünü eğer ihtiyacım varsa satın alırım", "Sosyal medya reklamları ekonomi üzerinde olumlu etkilere sahiptir", "Sosyal medya reklamları ilgi çekicidir", "Sosyal medya reklamları eğlencelidir", "Bilgisayar ekranında sosyal medya reklamı gördüğümde daha fazla bilgi edinmek için reklamı tıklarım", "İlgimi çeken reklamın mağazasını ziyaret ederim" ve "Reklamı yapılan ürünü merak ettiğim için (denemek için) alırım" sıralanmaktadır.

Dolayısıyla en önemli olan ifadelerin; "Sosyal medya reklamları güvenilirdir", "Sosyal medya reklamları yaşam standardımızı yükseltir", "Sosyal medya reklamları güncel bilgiler verir" ve "Sosyal medya reklamları memnuniyet vericidir" olduğu söylenebilir.

"Sosyal medya reklamları ürün/hizmet bilgisi için iyi bir kaynaktır" ifadesi düşük katılım düzeyine sahiptir.

Sosyal medyada yayınlanan reklamların etkinliği ile ilgili yapılan faktör analizi; KMO sonucu 0,844 çıkmıştır. Söz konusu oran yüksek olduğundan araştırma için yeterli bulunmuştur. Açıklanan varyans ise yaklaşık olarak %63'tür. Yapılan ilk faktör analizi sonucunda, "Bilgisayar ekranımda sosyal medya reklamı gördüğümde yakın ilgi gösteririm" ifadesi tek faktör şeklinde ortaya çıktığı için analiz dışı bırakılmıştır. Daha sonra yapılan faktör analizi sonucu ölçeğin dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir.

Yoğun rekabetin yaşandığı küresel dünyada, işletmelerin rekabette avantaj sağlayabilmeleri için gelişen dijital teknolojinin imkanlarından yararlanarak, mevcut veya potansiyel müşterilerinin ihtiyaç ve isteklerinin tespit edilip, müşterileri için değer ifade edecek uygun ürün paketleri sunması ve bunların sosyal medya ağlarından yararlanılarak satın alma öncesi ve sonrasıyla gerekli pazarlama iletişiminin sağlanması, müşteri memnuniyeti ve sadakatinin oluşması açısından zorunluluk haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Amanda, L. ve M. Mary, (2007). Social Networking Websites and Teens: An Overview. *Pew Internet and Uses and American Life Project.*

Aral, S., & Walker, D. (2011). Creating Social Contagion Through Viral Product Design: A Randomized Trial of Peer Influence in Networks. *Management Science*, *57*(9), 1623-1639.

Armano, D. (2011). Six Social Media Trends for 2012. HBR Blog Network [Online].

Aydın, C. ve Taşdelen, B. (2021) Genç Tüketicilerin Sosyal Medya Reklamlarına Yönelik Satın Alma Davranışlarının Teknoloji Kabul Modeli ile İncelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20(4) 1741-1756.

Belch, G.E. ve M.A. Belch, (1999). Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective, Singapore: McGraw-Hill.

Boyd, D.M. ve N.B. Ellison, (2007). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication,* 13: 210-230.

Bulunmaz, B. (2011). Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat örneği. *Global Media Journal Turkish Edition*, 2(3), 19-50.

Chang, C.L.-H. ve Wu, S. (2021). Social Network Service Based on ABC theory, *Human Systems Management* 40.4 535-547.

Chen, Q. ve D. Wells, (1999). Attitude Toward the Site. *Journal of Advertising Research*, 39: 27-37.

Chen, Y., S. Fay ve Q. Wang, (2011). The Role of Marketing in Social Media: How Online Consumer Reviews Evolve. *Journal of Interactive Marketing*, 25: 85-94.

Cheung, C.M.K., P.Y. Chiu ve M.K.O. Lee, (2011). Online Social Networks: Why Do Students Use Facebook? *Computers in Human Behavior*, 27: 1337-1343.

Ducoffe, R.H. (1996). Advertising Value and Advertising the Web. *Journal of Advertising Research*, 36: 21-35.

Hoffman, D.L. ve T.P. Novak, (2009). Flow Online: Lessons Learned and Future Prospects. *Journal of Interactive Marketing*, 23: 23-34.

http://http://www.websiterating.com/tr/research/facebook-statistics/#chapter-1,

Kaplan, A.M. ve Haenlein, M. (2009). The Fairyland of Second Life: Virtual Social Worlds and How to Use Them. *Business Horizons*, 52(6), 563-572.

Kavukçu, M. (2018) Sosyal Ağ Sitelerindeki Reklamların Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi.

Keyzer, F.D., Dens, N. ve Pelsmacker, P.D. (2015) Is This For Me? How Consumers Respond to Personalized Advertising on Social Network Sites, *Journal of Interactive Advertising,* 15:2, 124-134, DOI: 10.1080/15252019.2015.1082450.

Ko, H., C.H. Cho ve M.S. Roberts, (2005). Internet Uses and Gratifications: A Structural Equation Model of Interactive Advertising. *Journal of Advertising Research*, 34: 57-70.

Mangold, W.G. ve D.J. Faulds, (2009). Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion mix. *Business Horizons*, 52: 357-365.

Okazaki, S. (2007). Exploring Gender Effects in a Mobile Advertising Context: On the Evaluation of Trust, Attitudes and Recall. *Sex Roles*, 57: 897-908.

Saari, T., N. Ravaja, J. Laarni, M. Turpeinen ve K. Kallinen, (2004). Year. Psychologically Targeted Persuasive Advertising and Product Information in e-commerce. In: ACM International Conference Proceeding Series, 2004 Delft, The Netherlands. pp: 245-254.

Shen, G.C.C., Chiou, J.S., Hsiao, C.H., Wang, C.H. ve Li, H.N. (2016). Effective marketing communication via social networking site: The Moderating Role of the Social Tie. *Journal of Business Research*, 69(6), 2265-2270.

Trusov, M., Bucklin, R. E., & Pauwels, K. (2009). Effects of Word-Of-Mouth Versus Traditional Marketing: Findings From an Internet Social Networking Site. *Journal of Marketing*, 73(5), 90-102.

Tsang, M.M., S.C. Ho ve T.P. Liang, (2004). Consumer Attitudes toward Mobile Advertising: An Empirical Study. *International Journal of Electronic Commerce*, 8: 65-78.

Uitz, I. (2012), Social Media: Is It Worth the Trouble? *Journal of Internet Social Networking and Virtual Communities*, 1-14.

Ul Hassan, M., Fatima, S., Akram, A., Abbas, J. ve Hasnain, A. (2013) Determinants of Consumer Attitude Towards Social-Networking Sites Advertisement: Testing the Mediating Role of Advertising Value, *Middle-East Journal of Scientific Research* 16 (3): 319-330, ISSN 1990-9233, DOI: 10.5829/idosi.mejsr.2013.16.03.11659.

Varshney, U. ve R. Vetter, (2001). A Framework for the Emerging Mobile Commerce Applications. Proceedings of the 34th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS-34)- 9(9). IEEE Computer Society.

Walrave, M., Poels, K., Antheunis, M.L., den Broeck, E.V. ve van Noort, G. (2018) Like or dislike? Adolescents' responses to Personalized Social Network Site Advertising, *Journal of Marketing Communications*, 24:6, 599-616, DOI: 10.1080/13527266.2016.1182938.

Wang, Y. ve S. Sun, (2010). Examining the Role of Beliefs and Attitudes in Online Advertising: A Comparison Between the USA and Romania. *International Marketing Review*, 27: 87-107.

Weaver, A.C. ve Morrison, B.B. (2008). Social Networking. *Computer*, 41(2), 97-100.

Winer, R.S. (2009). New Communications Approaches in Marketing: Issues and Research Directions. Journal of Interactive Marketing, 23: 108-117.

Xu, D.J., S.S. Liao ve Q. Li, (2008). Combining Empirical Experimentation and Modeling Techniques: A Design Research Approach for Personalized Mobile Advertising Applications. *Decision Support Systems*, 44: 710-724.

HUKUK VE İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN MÜLKİYET HAKLARI TEORİSİ
PROPERTY RIGHTS THEORY FROM LAW AND ECONOMICS PERSPECTIVE

Hamza Onur ZENGİNER
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-0780-0444

ÖZET
Kurumsal iktisat görüşünün J.Commons ve T.Veblen tarafından temellerinin atılmasıyla birlikte iktisat biliminin diğer bilim dallarıyla varolan bağları zaman içinde keşfedilmeye başlanmıştır. Yeni kurumsal iktisat okulları olarak multidisipliner bu ilişkilerin kurulmasıyla çok sayıda değerli bilim insanı spesifik alanlarda çalışmaya başlamıştır. Chicago Hukuk ve Ekonomi Okulu, Freiburg Hukuk ve Ekonomi Okulu, Virginia Politik İktisat Okulu gibi önemli düşünce merkezlerini temsil eden kurumlar iktisat biliminin diğer alanlarla ilişkilerinde belirleyici karakterlere sahip olmuştur. İşte bu alanlardan biri de Hukuk ve İktisat Perspektifidir. Bazı kaynaklarda hukukun iktisadi analizi şeklinde de geçen öğreti tarihsel kökenlerini Adam Smith, Jeremy Bentham, Karl Marx, Max Weber gibi bilim insanlarıyla oluştururken; yeni dönemde F.Hayek, R. Coase, O. Williamson, G. Becker, R. Posner, J. Stigler, J. Buchanan, E. Ostrom, B.Holmstrom, O.Hart gibi Nobel Ekonomi Ödülü ile onurlandırılmış düşünürlerin çalışmalarıyla sistemli şekilde büyük bir gelişme kaydetmiştir. Hukuk ve iktisat perspektifi iktisat biliminin bazı önemli teorilerinin hukukun yaratılması ve uygulanması aşamasında kullanılabileceği savını desteklemektedir. Bu sebeple rasyonel düşünce merkezli olarak, metodolojik bireysellik, fayda ve maliyet analizi, fayda maksimizasyonu, fiyat teorisi, etkinlik süreçleri, ex-ante ilkesi gibi temel ilkelere dayanmaktadır. Günümüzde hukuk ve iktisat perspektifi; anayasa hukuku, ceza hukuku, mülkiyet ve sözleşme hukuku, rekabet hukuku, vergi hukuku ve usul hukuku gibi bir çok alanda kendine yer bulmaktadır.
Hukuk ve iktisat perspektifi bu sebeplerle mülkiyet hakları teorisi ile sıkı ilişki içindedir. Mülkiyet hakları teorisi ise başta R. Coase, A.Alchian, H.Demsetz olmak üzere önemli bilim insanlarının çalışmalarıyla desteklenmiştir. Mülkiyetin belirlenmesi, yasalarla korunması, mülkiyet haklarının fayda ve maliyet analizlerinin oluşturulması ve nitekim dışsallıkların içselleştirilmesi süreci mülkiyet hakları teorisi açısından belirleyici unsurlardır. Mülkiyet haklarının hem iktisadi hem hukuki yönü bir anlamda toplumsal refah teorisini etkilemektedir. Bildiride hukuk ve iktisat perspektifinin tarihçesiyle birlikte gelişim süreci ve metodolojik temelleri ortaya konulurken, mülkiyet hakları teorisinin perspektif açısından ne derece önemli olduğuna dair normatif ve pozitif tespit ve sonuçlar ayrıntılı olarak aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk ve İktisat, Hukukun İktisadi Analizi, Mülkiyet Hakları, Coase Teoremi, Dışsallıklar.

ABSTRACT
With the establishment of the institutional economic view by J. Commons and T. Veblen, the existing ties of economics with other branches of science began to be discovered over time. With the establishment of these multidisciplinary relations as new institutional economics schools, many valuable scientists have started to work in specific fields. Institutions that represent important centers of thought such as the Chicago School of Law and Economics, the Freiburg School of Law and Economics, and the Virginia School of Political Economy have had decisive characters in the relations of economics with other fields. One of these fields is Law and Economics Perspective. While the doctrine, which is also referred to as the economic analysis of law in some sources, establishes its historical roots with scientists such as Adam Smith, Jeremy Bentham, Karl Marx, Max Weber; in the new era, with the work of thinkers honored with the Nobel Prize in Economics such as F. Hayek, R. Coase, O. Williamson, G. Becker, R. Posner, J. Stigler, J. Buchanan, E. Ostrom, B. Holmstrom, O.Hart. has made great progress. The perspective of law and economics supports the argument that some important theories of economics can be used in the creation and implementation of law. For this reason, it is based on basic principles such as methodological individuality, benefit and cost analysis, utility maximization, price theory, efficiency processes, ex-ante principle, centered on rational thought. Today, the perspective of law and economics; It finds its place in many areas such as constitutional law, criminal law, property and contract law, competition law, tax law and procedural law.
For these reasons, the perspective of law and economics is closely related to the theory of property rights. The theory of property rights has been supported by the studies of important scientists, especially R. Coase, A. Alchian, H. Demsetz. The process of determining the property, its protection by law, the creation of cost and benefit analyzes of property rights, and the internalization of externalities are the determining factors in terms of property rights theory. Both the economic and legal aspects of property rights affect the theory of social welfare in a sense. While the development process and methodological foundations along with the history of the perspective of law and economics will be revealed in the paper, the normative and positive determinations and results regarding the importance of the theory of property rights in terms of perspective will be presented in detail.

Keywords: Law and Economics, Economic Analysis of Law, Property Rights, Coase Theorem, Externalities.

ULUSAL KÜLTÜRÜN KADIN YÖNETİCİ ORANLARI İLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP OF NATIONAL CULTURE AND FEMALE MANAGERS

Ülkühan Bike ESEN
Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-0967-2140

ÖZET

Kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ortak gelenek ve görenekler, dil, tarih ve değerler bütünüdür. Ayrıca, toplumu diğer toplumlardan ayıran en temel özelliğidir. Kültür, toplumdaki bireylerin davranışlarından, mimari eserlere kadar toplumla ilgili her öğede kendisini göstermektedir. Dolayısıyla, işletmelerin yapı ve işleyişini de etkilemektedir. Bu durumda, kadın yönetici oranlarının da kültürden etkilendiği ifade edilebilir. Bu çalışmada da üst düzey kadın yönetici oranları üzerinde kültürün etkisinin olup olmadığı regresyon analizi ile incelenmiştir. Kültür, Hofstede'in kültürel boyutları (güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/toplulukçuluk, erillik/dişillik, kısa/uzun dönem oryantasyon, hoşgörü/kısıtlama) üzerinden değerlendirilmiş ve gerekli veri Hofstede Insights web sayfasından alınmıştır. Ülke bazında üst düzey kadın yönetici oranları da Dünya Bankası'nın web sayfasından elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, uzun dönem oryantasyon boyutunun kadın yönetici oranını pozitif yönde; hoşgörü boyutunun ise negatif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üst Düzey Kadın Yönetici, Hofstede, Kültür

ABSTRACT
Culture is the set of common customs and traditions, language, history and values shared by the members of a society. In addition, it is the most basic feature that distinguishes society from other societies. Culture shows its effect on everything from the behavior of individuals in society to architectural works. Naturally, it is also effective in the structure and functioning of businesses. Therefore, it can be stated that the rate of female managers is also affected by culture. In this study, the effect of culture on the rate of women in senior management positions has been examined by regression analysis. Required data on cultural dimensions has been obtained from the web page of Hofstede Insights, and the rates of female managers at the highest level by country have also been obtained from the World Bank's web page. Results indicate that the long-term orientation dimension affects the ratio of female top managers positively, while the tolerance dimension affects negatively.

Key Words: Female Top Managers, Hofstede, Culture

GİRİŞ

Sistemler, birbiriyle etkileşim halinde olan alt sistemlerden oluşan, ayrıca bir bütün olarak kendisi de başka sistemlerle ilişki içerisinde olan yapıları ifade etmektedir. Kültür de sistem yaklaşımı üzerinden ele alındığında hem bir toplumda paylaşılan ortak değer, tutum, davranış ve kuralların bütünüdür hem de toplumun her bir üyesi kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla, kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran bir sistem iken, bireyler de bu sistemin alt sistemleridir. Bu nedenle, örgütler kültürden iki şekilde etkilenmektedir. Birinci etki, içinde bulundukları toplumun bir parçası olmaları sebebiyle; ikinci etki de kültürün temel özelliklerini taşıyan bireylerden oluşmaları sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler de liderlik tarzı, iletişim türü, kararlara katılım, motivasyon araçları gibi faktörlerdeki farklılıklarla, örgüt yapısı ve örgütün işleyiş şekli üzerinde kendini göstermektedir.

İş hayatında kadının yerine bakıldığında ise, cinsiyet ayrımcılığının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir ve bunda toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi büyüktür. İlk engeli aşıp, iş hayatına giren kadın, bir diğer engelle karşılaşmaktadır: Sahip olduğu yüksek bilgi, yetenek, beceri ve eğitim düzeylerine rağmen, hak ettiği terfii alamaması, işinde yükselmesinin engellenmesi. Dolayısıyla, kadınlar, iş hayatına girip, kendilerini kabul ettirseler bile, üst düzey yönetici pozisyonunda bulunma oranları çok daha düşük kalmaktadır

Bu çalışmada da üst düzey kadın yönetici oranları ile kültür arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla, ülkelerin Hofstede'in altı kültür boyutundaki skorları ile üst düzey kadın yönetici oranları arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

1. İŞ HAYATINDA KADIN

Kadınların iş hayatındaki varlıkları artsa da dünya genelinde kadın çalışanların oranı %38,8'dir. Üst düzey yönetici konumundaki kadınları oranı ise, %18 ile çok daha düşük kalmaktadır (Dünya Bankası, 2020). Bunun bireysel, sosyal ve örgütsel çeşitli sebepleri vardır. Bireysel sebepler olarak zaman sıkıntısı, duygusallık, kadınların kendi kendilerini sınırlamaları, strese düşük dayanıklılık vb. sayılırken; sosyal sebepler arasında, kadının anne ve eş olarak çok fazla sorumluluğunun olması, toplumun "kadınların yöneticilik pozisyonunda erkekler kadar etkin olamayacağı" düşüncesi vb. sayılmaktadır. Örgütsel sebepler arasında ise, yetkililerin kadınlara yönelik olumsuz tutumları, yönetici pozisyonunun zorlayıcı görev ve sorumlulukları yer almaktadır (Oakley, 2000; Meral ve Otlu, 2016; Shahtalebi ve Yarmohammadian, 2012; Li ve Leung, 2001; Brown ve Ralph, 1996: 19).

1 HOFSTEDE'İN KÜLTÜR BOYUTLARI

Hofstede, ulusal kültürü altı boyutta sınıflandırmıştır (https://hi.hofstede-insights.com/national-culture): Güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/toplulukçuluk, erillik/dişillik, kısa/uzun dönem oryantasyon, hoşgörü/kısıtlama.

○ Güç Mesafesi (GM)

Güç mesafesi, güç dağılımı ile ilgili bir kavramdır. Güç mesafesi yüksek toplumlar, güç dağılımındaki adaletsizliği göz ardı etme eğilimindeyken; güç mesafesi düşük toplumlar güç dağılımında eşitliği sağlama eğilimindedirler. Güç mesafesi düşük toplumlarda, astlar kararlara katılmayı beklerlerken; güç mesafesi yüksek toplumlarda, alınan kararlara uymayı tercih ederler. Güç mesafesi düşük toplumlarda, yolsuzluklar nadiren görülürken; güç mesafesi yüksek toplumlarda, oldukça sık görülür (Hofstede, 2011: 9).

○ Belirsizlikten Kaçınma (BK)

Belirsizlikten kaçınma, belirsizlikten hoşlanmama ile ilgidir. Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda bireyler risk almaktan korkarlar ve kurallar onların rahat hissetmesini sağlar; belirsizlikten kaçınmanın düşük olduğu toplumlarda ise, bireyler yeniliklere ve risk almaya daha açıktırlar ve kurallardan hoşlanmazlar. Farklı düşünce ve fikirler, belirsizlikten kaçınmanın düşük olduğu toplumlarda hoşgörü ile karşılanır ve merak edilirken; belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda, tehlikeli olarak

görülürler. Belirsizlikten kaçınmanın düşük olduğu toplumlarda iş değiştirme normal karşılanırken; belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda, memnun olunmasa bile aynı işte çalışılmaya devam edilir (Hofstede, 2011: 10).

- **Bireycilik/Toplulukçuluk (B)**

Bireycilik/Toplulukçuluk boyutunda, bireyci toplumlar, "ben" kavramını ve bireysel başarıyı ön planda tutarken; toplulukçu toplumlarda "biz" kavramı ve takım çalışması öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, bireyci toplumlarda görev, ilişkiye üstün gelirken; toplulukçu toplumlarda, ilişki göreve üstün gelmektedir (Hofstede, 2011: 11).

- **Erillik/Dişillik (E)**

Erillik/Dişillik boyutunda, erillik, başarıya, mevkie, güce, ödüllere ve rekabete önem vermekteyken; dişillik, iş birliğine, yardıma ve fikir birliğine önem vermektedir. Cinsiyetler arasında duygusal ve sosyal rol farklılaşması eril kültürlerde çok yüksek iken; dişil kültürlerde çok düşüktür. Eril kültürlerde güçlüye hayranlık varken; dişil kültürlerde güçsüze sempati vardır (Hofstede, 2011: 12).

Uzun/Kısa Dönem Oryantasyon (UDO)

Uzun/Kısa dönem oryantasyon, zamanla ilgili bir kavramdır. Kısa dönem odaklı toplumlar, geçmişe önem verip, gelenek ve göreneklerini devam ettirmeye çalışırken; uzun dönem odaklı toplumlar, geleceğe odaklanmaktadırlar. Kısa dönem oryantasyonlu kültürlerde, bir insanın her zaman aynı olması beklenirken; uzun dönem oryantasyonlu kültürlerde, insanın şartlara uyması beklenir (Hofstede, 2011:15).

- **Hoşgörü/Kısıtlama (H)**

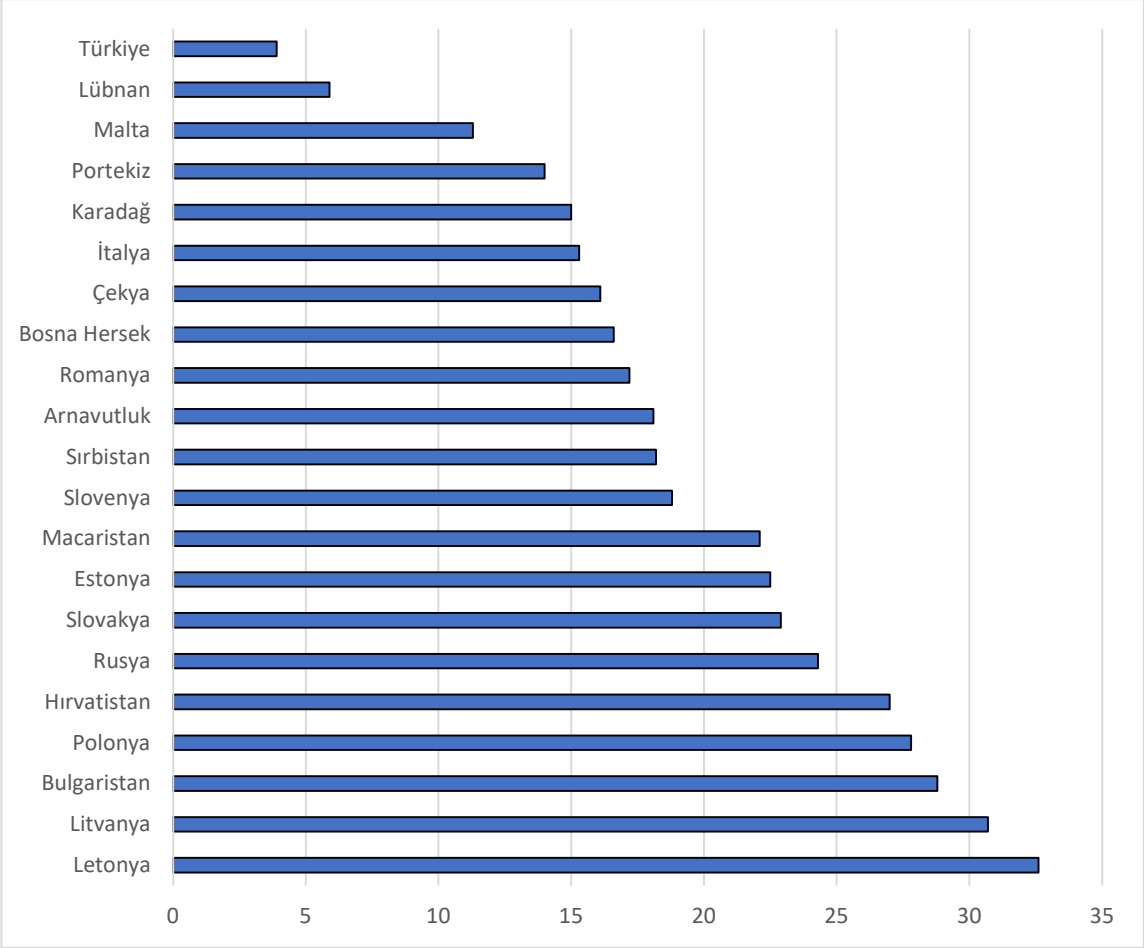
Hoşgörü/Kısıtlama boyutunda, hoşgörü, eğlenme, zevk alma ve özgürlükle ilgili iken; kısıtlama, sınırlar ve katı sosyal normlarla ilgilidir. Hoşgörülü toplumlarda ifade özgürlüğü ve boş zaman (dinlenme) oldukça önemliyken; kısıtlamalı toplumlarda, daha az önemlidir. Hoşgörülü toplumlarda, bireyler kendilerini çok mutlu olarak değerlendirirken; kısıtlamalı toplumlarda çok az kişi kendisini mutlu olarak ifade etmektedir (Hofstede, 2011:15).

- **UYGULAMA**

Uygulama bölümü, veri toplama, hipotezler ve bulgular başlıklarını içermektedir.

- **Veri Toplama**

Çalışmanın uygulama kısmı, ülkelerin üst düzey kadın yönetici oranları ile Hofstede'in kültür boyutları arasındaki regresyon analizini içermektedir. Üst düzey kadın yönetici oranları Dünya Bankası'nın web sayfasından elde edilmiştir (https://data.worldbank.org/indicator/IC.FRM.FEMM.ZS). 2019 yılına ait, üst düzey kadın yönetici oranları Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Kadın Üst Düzey Yönetici Oranları

Şekil 1'de de görüleceği üzere, Türkiye %3,9'luk oranla, en az üst düzey kadın yönetici sayısına sahip olan ülkeyken; Letonya %32,6 ile en yüksek üst düzey kadın yönetici oranına sahip olan ülkedir. Şekil 1'deki 21 ülke hem üst düzey kadın yönetici sayısına ulaşılan hem de Hofstede'in altı kültür boyutunda da yer alan ülkelerdir. Ülkelerin kültür boyutlarındaki değerleri de Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Ülkelerin Kültür Boyutları Değerleri

ÜLKE	GM	BK	B	E	UDO	H
Arnavutluk	90	70	20	80	61	15
Bosna Hersek	90	87	22	48	70	44
Bulgaristan	70	85	30	40	69	16
Çekya	57	74	58	57	70	29
Estonya	40	60	60	30	**82**	16
Hırvatistan	73	80	33	40	58	33
İtalya	50	75	**76**	70	61	30
Karadağ	88	90	24	48	75	20
Letonya	44	63	70	9	69	13
Litvanya	42	65	60	19	**82**	16
Lübnan	75	50	40	65	14	25
Macaristan	46	82	**80**	**88**	58	31
Malta	56	**96**	59	47	47	**66**
Polonya	68	93	60	64	38	29
Portekiz	63	**99**	27	31	28	33
Romanya	90	90	30	42	52	20
Rusya	**93**	95	39	36	81	20
Sırbistan	86	92	25	43	52	28
Slovakya	**100**	51	52	**100**	77	28
Slovenya	71	88	27	19	49	48
Türkiye	66	85	37	45	46	49

Kültür boyutlarında, 50 ve 50'ye yakın değerler, ülkenin o boyutta tam olarak belirgin bir özellik göstermediğini; 50'nin altındaki değerler, ülkenin o boyutta düşük özellik gösterdiğini; 50'nin üstündeki değerler de ülkenin o boyutta yüksek özellik gösterdiğini ifade etmektedir. Örneğin, Slovakya ve Rusya güç mesafesinin en yüksek olduğu iki ülkeyken; Malta ve Portekiz belirsizlikten kaçınmanın en yüksek olduğu iki ülkedir. Macaristan ve İtalya bireyci bir kültüre sahipken; Arnavutluk ve Bosna Hersek, toplulukçu bir kültüre sahiptir. Slovakya ve Macaristan eril bir yapıya sahipken, Letonya dişil bir yapıdadır. Litvanya ve Estonya uzun dönem oryantasyonlu ülkelerin başını çekerken; Lübnan kısa dönem oryantasyonlu bir ülkedir. Malta, 21 ülke arasında, hoşgörü boyutunda yer alan tek ülke iken, Slovenya ve Türkiye hariç diğer ülkeler, kısıtlama boyutunda yer almaktadır.

Türkiye, yüksek düzeyde belirsizlikten kaçınan (85), güç mesafesinin yüksek (66) olduğu bir kültürken; bireyci kültür yapısındaki düşük değer (35) Türkiye'nin toplulukçu bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin eril (45) değil, dişil bir kültür yapısına sahip olduğu da ifade edilebilir. Ancak uzun dönem odaklılık ve hoşgörü boyutlarında ayırt edici bir skora sahip değildir.

- **Hipotezler**

Kültür ve üst düzey kadın yönetici oranları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sonuçlarında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Carrasco vd. (2015), 32 ülkede, kadınların yönetim kurullarında temsili ve kültür ilişkisini incelemişler, güç mesafesi ve erillik düzeyi yüksek olan kültürlerde kadın kurul üye sayının daha düşük olduğunu ifade etmişlerdir.

Afrifa ve Gyapong (2019), 61 ülkeden 2456 mikro finans kuruluşunun verisi üzerinden yaptıkları araştırmada, bireyciliğin ve belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu kültürlerde, kadın yönetici sayısının

daha düşük olduğu, yüksek güç mesafesi olan kültürlerde ise, kadın yönetici oranının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Whelan ve Humphries (2020) ise, New York Borsası veya Londra Borsası'nda işlem gören çokuluslu şirketlerin kadın yönetim kurulu üyelerinin oranları ve Hofstede'in kültürel boyutları üzerinden, yönetim kademesindeki cinsiyet çeşitliliği ve kültür ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda, yönetim kurulundaki kadın oranlarının kültürün güç mesafesi boyutu ile negatif, bireycilik ve uzun dönem odaklılık boyutuyla pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Lewellyn ve Muller-Kahle (2020), yönetim kurulunda kadınların yer almasında güçlendirme ve kültürün rolünü araştırmışlardır. Çalışmalarının sonucunda, yüksek güç mesafesinin, yönetim kurullarında kadınların güçlendirilmesini olumsuz etkilediği hipotezlerinin desteklenirken; erilliğin yönetim kurullarında kadınların güçlendirilmesini olumsuz etkilediği hipotezlerinin reddedildiğini ifade etmişlerdir.

Pucheta-Martínez, Gallego-Álvarez ve Bel-Oms (2021), Thomson Reuters veri tabanındaki 27 ülkedeki 12.429 uluslararası firma üzerinden, kültürün, yönetim kurullarındaki kadın yönetici oranlarına etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak, güç mesafesi, bireycilik ve hoşgörü boyutlarının kadın yöneticilerin yönetim kurullarındaki oranını olumlu yönde etkilediğini; erillik ve uzun dönem oryantasyon boyutlarının bu oranı olumsuz etkilediğini; belirsizlikten kaçınma boyutunun ise kadın yönetici oranları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir.

Dolayısıyla, bu çalışmanın hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

H_1: Güç mesafesi boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde negatif etkisi vardır.
H_2: Belirsizlikten kaçınma boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde negatif etkisi vardır.
H_3: Bireycilik boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde pozitif etkisi vardır.
H_4: Erillik boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde negatif etkisi vardır.
H_5: Uzun dönem oryantasyon boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde pozitif etkisi vardır.
H_6: Hoşgörü boyutunun üst düzey kadın yönetici oranı üzerinde pozitif etkisi vardır.

- **Bulgular**

Çalışmada regresyon analizi yapılmıştır ve basit doğrusal regresyon denklemi de şu şekildedir:

$Y = \beta_i * X_i + \beta_{i0}$ (1)

Y: Üst Düzey Kadın Yönetici Oranı
X_i: i'nci kültür boyutu
β_i: i boyutu için hesaplanan regresyon katsayısı
β_{i0}: i boyutu için hesaplanan kesişim değeri
i: Kültür boyutunun sırası (1:Güç Mesafesi, 2:Belirsizlikten Kaçınma, 3:Bireycilik, 4:Erillik, 5:Uzun Dönem Oryantasyon, 6:Hoşgörü)

1 nolu basit doğrusal regresyon denklemine göre oluşturulan modeller ve analiz sonucunda ilgili parametrelerin aldığı değerler de Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Üst Düzey Kadın Yönetici Oranını Yordayan Regresyon Modelleri

	Model 1	**Model 2**	**Model 3**	**Model 4**	**Model 5**	**Model 6**
Bağımsız Değişken	Güç Mesafesi	Belirsizlikten Kaçınma	Bireycilik	Erillik	Uzun Dönem Oryantasyon	Hoşgörü
R Kare	0,037	0,015	0,075	0,063	0,298	0,285
Kesişim	24,902	24,577	14,641	23,511	5,923	28,219
Etki Yönü	-	-	+	-	+	-
Kat Sayı	-0,078	-0,064	0,109	-0,082	0,230	-0,301
P değeri	0,403	0,591	0,229	0,271	**0,010**	**0,013**

Basit doğrusal regresyon modellerinden 1, 2, 3 ve 4 nolu modellerde, %95 güven aralığı baz alındığında, anlamlı bir etkiden söz edilememektedir ($p>0.05$). Model 5 ve 6'da ise anlamlı bir etki söz konusudur. Model 5'te bağımsız değişken olarak Uzun Dönem Oryantasyon alınmıştır. R-kare değeri (0,298) çok yüksek olmasa da p değerine bakıldığında %95 güven aralığında anlamlı bir etkiden söz edilebilmektedir ($p<0,05$). Kesişim (intercept) değeri 5,923, katsayı ise 0,230 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, Uzun Dönem Oryantasyon değerindeki 1 birimlik artış, Üst Düzey Kadın Yönetici Oranını 0,230 birim artırmaktadır ve pozitif bir etkiden bahsedilmektedir. Bu durumda H_5 hipotezi doğrulanmıştır. Bağımsız değişkenin Hoşgörü olduğu Model 6'da ise, yine, düşük R-kare değerine rağmen, p değeri ($p<0,05$) anlamlı bir etki olduğunu göstermektedir. Kesişim (intercept) değeri 28,219, katsayı ise -0,301'dir. Dolayısıyla, Hoşgörü değerindeki 1 birimlik artış, Üst Düzey Kadın Yönetici Oranını 0,301 birim düşürmektedir. Hoşgörü boyutunun Üst Düzey Kadın Yönetici Oranı üzerinde etkisi vardır, ancak bu etki H_6 hipotezinde ifade edildiği gibi pozitif değil, negatiftir. Bu yüzden H_6 hipotezi reddedilmiştir. Bu durumda, regresyon analizinin sonuçlarına göre, H_1, H_2, H_3, H_4 ve H_6 hipotezleri reddedilmiş; H_5 hipotezi ise kabul edilmiştir.

- **SONUÇ**

Çalışmada, Hofstede'in ulusal kültür boyutlarının, ülkelerin üst düzey kadın yönetici oranlarını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Uzun Dönem Oryantasyon kültür boyutunda daha yüksek skorlara sahip olan ülkelerin daha fazla üst düzey kadın yönetici oranına sahip oldukları; Hoşgörü kültür boyutunda daha yüksek skorlara sahip olan ülkelerin ise daha düşük üst düzey kadın yönetici oranlarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar şu şekilde yorumlanabilir. Uzun dönem oryantasyonda, kısa dönem oryantasyondaki geçmişe, geleneklere, göreneklere bağlılık yerini geleceğe odaklanma, zaman ve şartlara uyum sağlamaya bırakmaktadır. Dolayısıyla, kısa dönem oryantasyonda, üst düzey kademelerde alışılmışın dışında bir şekilde kadınların yer alması engellenirken; uzun dönem oryantasyonda kadınlara üst kademelerde daha fazla yer verilecektir. Bu durum Whelan ve Humphries'ın (2020) çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Eğlence, boş vakit, daha az kontrol, özgürlük anlamına gelen Hoşgörü boyutunun, üst düzey kadın yönetici oranını olumsuz etkilemesi ise, kadın çalışanların kültürel özelliklerden etkilenen tercihlerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla, kültürün, ülkelerin üst düzey kadın yönetici oranları üzerinde az da olsa bir etkisi olduğu ifade edilebilir.

Kapsayıcı bir iş kültürü, cinsiyet açısından dengeli bir iş gücüyle başlamakta ve üst düzey pozisyonlarda erkekler yönetici oranlarına yakın oranlarda kadın yöneticilerin var olmasını gerektirmektedir. Bunun için de her türlü ayrımcılığı veya önyargıyı önleyecek politika ve uygulamalara ihtiyaç vardır (ILO, 2020: 13). Örgüt içinde başarılı kadın liderliği teşvik edecek bir kültürün yaratılması da gerekmektedir. Kadınlar ve erkekler teknik konularda eşit derecede bilgi sahibi olsalar bile takım çalışması, fikir birliğine varma vb. konular kadınlar için daha öncelikli olabilir (Federer, 2018). Dolayısıyla, içinde bulundukları ulusal kültürün temel özelliklerini bilen, kadın yönetici ve erkek yönetici arasındaki farklılıkları anlayabilen ve yönetebilen örgütler, başarılı kadın yöneticiler yetiştirebileceklerdir.

KAYNAKLAR

Afrifa, G. A. & Gyapong, E. (2019). National Culture and Women Managers: Evidence from Microfinance Institutions around the World. *Business & Society*.

Brown, M. & Ralph, S. (1996). Barriers to women managers' advancement in education in Uganda. *International Journal of Educational Management*, 10(6), 18–23.

Carrasco, A., Francoeur, C., Labell, R., Laffarga, J. & Ruiz-Barbadillo, E. (2015), Appointing women to boards: Is there a cultural bias? *Journal of Business Ethics*, 129(2), 429-444.

Dünya Bankası, World Bank (2020). Enterprise Surveys, Firms with Female Top Manager (% of firms) Erişim Adresi: https://data.worldbank.org/indicator/IC.FRM.FEMM.ZS Erişim Tarihi: 20.11.2021

Federer, D. (2018). Creating a Long-Term Culture of Successful Women in Leadership Roles. Training Industry. Erişim Adresi: https://trainingindustry.com/blog/leadership/creating-a-long-term-culture-of-successful-women-in-leadership-roles/ Erişim Tarihi: 22.11.2021

Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: the Hofstede model in context. Online readings in psychology and culture, 2(1). Erişim Adresi: https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014

Hofstede Insights, Compare Countries. Erişim Adresi: https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries (Erişim Tarihi: 22.11.2021)

ILO, International Labour Office, Uluslararası Çalışma Ofisi (2020). Women in managerial and leadership positions in the G20. Data availability and preliminary findings. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/ddg_p/documents/publication/wcms_762098.pdf

Lewellyn, K. B. & Muller-Kahle, M. I. (2020). The corporate board glass ceiling: The role of empowerment and culture in shaping board gender diversity. *Journal of Business Ethics*, 165, 329–346.

Li, L. & Leung, R. W. (2001). Female managers in Asian hotels: profile and career challenges. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(4), 189-196.

Meral Y. & Otlu, F. E. (2016). Career barriers (glass ceiling) of women managers' and a research about the reasons. *International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM)*, 1(2), 26-38.

Oakley, J. G. (2000). Gender-based barriers to senior management positions: Understanding the scarcity of female CEOs. *Journal of Business Ethics*, 27, 321–334.

Pucheta-Martínez, M. C., Gallego-Álvarez, I. & Bel-Oms, I. (2021). Cultural environments and the appointment of female directors on boards: An analysis from a global perspective. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(2), 555-569.

Shahtalebi, S. & Yarmohammadian, M. H. (2012). Barriers to women managers climb the peaks of success. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 3088 – 3092.

Whelan, C. & Humphries, S. A. (2020). National culture and the gender diversity of corporate boards. *Journal of Business Diversity*, 20 (3), 61-72.

KREDİ GARANTİ FONU (KGF) İLE TEMİNATLI KREDİLERİN İŞLETME KREDİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ VE BANKALARA FAYDALARI

THE EFFECT OF CREDIT GUARANTEE FUND (CGF) AND GUARENTEED LOANS ON BUSİNESS LOANS AND THE BENEFITS FOR BANKS

Şükran KAHRAMAN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, ŞEKERBANK T.A.Ş. Boğazlıyan ŞUBE İşletme Bankacılığı Müşteri Temsilcisi

ÖZET
Türkiye Ekonomisinin en önemli faaliyet kaynağını oluşturan işletmelerin finansman ihtiyacını karşılaması günümüz bankacılığında ulaşması zor bir süreç olmuştur. Ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek ve finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeterli teminatı bulunmayan işletmelerin kredi ihtiyaçlarını finansa edebilmek için kredi garanti kurumları ortaya çıkmıştır. Kredi garanti kurumlarının amacı işletmelere kredi vermesi ve kredi tutarının tamamının veya yarısının geri ödenmesinde garantörlük etmesidir. Dünya'da ilk örneği 1840 yılında Fransa'da uygulanmış Türkiye'de ise bu görevi üstlenen kuruluş Kredi Garanti Fonu AŞ'dir.KGF'nin ilk kaynağı 1993 yılında Alman Hükümeti tarafından sağlanmış olup ilk kefaleti 1994 yılında vermiştir. KGF kefil olduğu krediler için öz sermeyesini, hazineden sağlanan fonlar, Avrupa Yatırım Fonu'nun verdiği kaynaklar ve Bakü Boru hattı projesinden sağladığı kaynaklar ile teminatı yetersiz kalan işletmelere kredi tahsis şartlarını yerine getirmek şartıyla kredi vererek ihtiyaç duydukları fonu sağlamaktır..31.01.2021 tarihli kefalet hacmi 516 milyon TL, işletmelere kullandırılan kredi tutarı ise 610 milyon TL'dir.KGF kefaletle kredileri kullanan işletmelerin nakit cirolarının % 80 oranında arttığı görülmektedir. Bankalar bu kredilendirme sürecinde mevcut teminatsız kredilerini KGF kredilerine dönüştürmüşlerdir. Burada esas amaç kısa vadeli kredi risklerini uzun vadeli riske yayarak kredinin bütün riskini KGF 'ye yükleyip daha fazla faiz getirisi elde etmektir. Banka kredilerinde meydana gelen gecikmeli ve sorunlu krediler(NPL) oranını KGF teminatı ile bankaların ayırması gereken karşılık oranını ve sermaye yeterliliklerinde risk ağırlıklarını, düşürmekte ve daha fazla kar sağlama imkânına ulaşmaktadır. Bankalar hem KGF teminatına sahip olmakta hem de perakende bankacılığın yüksek net faiz farkı(spread)ve faiz dışı gelirlerinden ve bankalara ödenen komisyon giderlerinden gelir elde etmektir.KGF kredilerinde ortaya çıkan artış ile birlikte kaynak bulmak isteyen bankaların mevduatlarında yükselme olmuş ve mevduat faizleri yükselmiştir. Bunun sonucunda kredi faizlerininde yükselmesine yol açmıştır. Kredi garanti fonu desteğiyle kredi alan işletmeler bu yüksek mevduat faizinden yararlanarak bankalara yatırıp aradaki faiz farkından para kazanmayı amaçlamaktadırlar. Bunun sonucunda mevduat ve kredi faiz oranlarında yukarı yönlü artışa ve maliyetleri arttırmaktadır. Kredi Garanti Fonu'nun bankaların KGF kredilerine başvurması ve bu kredileri kullandırması işletme kredilerinin yeniden ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bankacılık sektörü de KGF kredileri kullandırma yarışına girerek KGF teminatından pay almak istemektedirler ve daha az risk alarak karlılığı sürdürülebilir kılmayı amaçlamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Kredi Garanti Fonu, Kredi, İşletmeler, Bankacılık, KGF.

ABSTRACT
Meeting the financing needs of businesses, which constitute the most important source of activity for the Turkish economy, has been a difficult process to reach in today's banking. Credit guarantee institutions have emerged in order to finance the credit needs of businesses that do not have sufficient collateral to continue their economic activities and meet their financing needs. The purpose of credit guarantee institutions is to provide loans to businesses and to guarantee the repayment of all or half of the loan amount. The first example in the world was implemented in France in 1840, and in Turkey, the institution that assumed this task is the Credit Guarantee Fund AŞ. The first source of KGF was provided by the German Government in 1993 and it gave the first guarantee in 1994. KGF is to provide the funds they need by giving loans to the enterprises whose guarantees are insufficient with the equity capital, funds provided from the treasury, the resources provided by the European Investment Fund and the resources obtained from the Baku Pipeline project, on the condition that they fulfill the loan allocation conditions. Its volume is 516 million TL, and the loan amount extended to enterprises is 610 million TL. It is observed that the cash turnover of enterprises using KGF guaranteed loans has increased by 80%. During this lending process, banks converted their existing unsecured loans into KGF loans. The main purpose here is to spread the short-term credit risks to the long-term risks and to load the entire risk of the loan to KGF and to earn more interest income. It reduces the NPL ratio in bank loans, the reserve ratio required by banks with KGF collateral, and the risk weights in capital adequacy, and it provides the opportunity to make more profit. Banks both have KGF guarantees and earn income from the high net interest difference (spread) and non-interest income of retail banking and commission expenses paid to banks.
With the increase in KGF loans, there was an increase in the deposits of the banks that wanted to find resources and the deposit interests increased. As a result, it led to an increase in loan interest rates. Businesses that receive loans with the support of the loan guarantee fund aim to make money from the interest difference by investing in banks by taking advantage of this high deposit interest. As a result, deposit and loan interest rates increase upwards and increase costs.
The Credit Guarantee Fund's application of banks to KGF loans and the use of these loans made business loans come to the fore once again. In the banking sector, they want to get a share from the KGF guarantee by entering the competition to provide KGF loans, and they aim to make profitability sustainable by taking less risk.

Keywords: Credit Guarantee Fund, Credit, Enterprises, Banking, KGF.

ŞEKER SANAYİİNİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE SUGAR INDUSTRY IN THE ECONOMY: THE CASE OF KONYA

Şerife ULUS
Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-9020-5509

ÖZET
Dünyada ve Türkiye'de stratejik bir öneme sahip olan şeker, ülkeleri ekonomik ve sosyal birçok açıdan etkilemektedir. Dünyada Doğu ve Güney Doğu Asya şeker tarihinin başladığı yer olarak bilinmektedir. Zamanla ülkelerce tanınmaya başlayan şeker bir dönem "beyaz altın" olarak adlandırılmıştır. Ülkemizde ise ithal yollarla elde edilmeye başlanmış fakat bir süre sonra çeşitli girişimlerle yurtiçinde üretimi sağlanmıştır. İlk şeker fabrikası Uşak'ta açılmış, ilk şeker üretimi Alpullu Şeker Fabrikası'nda yapılmıştır. Yıllar itibari ile şeker fabrikalarının sayısı artarak 33'e ulaşmıştır. Ülkemiz günümüzde şeker üretiminde önemli bir konuma gelmiş, dünyada 5. Avrupa'da 4. büyük şeker üreticisi olmuştur. Şeker piyasasına yönelik birçok kanun çıkarılmış, hukuki altyapıdaki yetersizlikler sebebi ile son olarak 4634 sayılı Şeker Kanunu yürürlüğe girmiştir. Şeker üretiminde önemli bir merkez haline gelen Konya'da Konya Şeker ve Türkşeker bünyesinde ülkemizin şeker ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmaktadır. Şeker Konya ilinin iktisadi ve sosyal açıdan gelişmesi noktasında büyük öneme sahiptir. Dünyada şeker üretiminin büyük çoğunluğunu Brezilya, Hindistan gibi ülkeler elinde bulundurmaktadır. Birçok sektörde girdi olarak kullanılan, istihdam olanağı sağlayan şeker ülkelerin yurtiçinde üretimini gerçekleştirerek dışa bağımlılığını azaltması noktasında önem verdikleri bir ürün olmuştur. Bu çalışmada şeker piyasasının tarihsel gelişimi, 2015-2020 yılları arasında şeker üretimi, şeker ticareti, şeker piyasası gelişmeleri ve şeker üretiminin Türkiye ekonomisine katkıları değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında Konya Şeker ve Türkşeker rapor ve belgeleri, TÜİK ve Şeker Dairesi Başkanlığı verilerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeker Üretimi, Ekonomi, Şeker Ticareti, Şeker Pancarı, Konya

ABSTRACT
Having a strategic importance in the world and in Turkey, sugar affects countries in many economic and social aspects. In the world, East and South East Asia is known as the place where the history of sugar began. Sugar, which started to be recognized by countries over time, was called "white gold" for a while. In our country, it started to be obtained by imported means, but after a while, it was produced domestically with various initiatives. The first sugar factory was opened in Uşak, the first sugar production was made in Alpullu Sugar Factory. Over the years, the number of sugar factories has increased and reached 33. Today, our country has come to an important position in sugar production, becoming the 5th largest sugar producer in the world and 4th in Europe. Many laws have been enacted for the sugar market, Due to the inadequacies in the legal infrastructure, the Sugar Law No. 4634 came into force. In Konya, which has become an important center in sugar production, the sugar needs of our country are met to a large extent by Konya Şeker and Türkşeker. Sugar has a great importance in the economic and social development of Konya. Countries such as Brazil and India hold the majority of sugar production in the world. Sugar, which is used as an input in many sectors and provides employment opportunities, has become a product that countries give importance to reduce their dependence on foreign sources by producing them domestically. In this study, the historical development of the sugar market, sugar production between 2015-2020, sugar trade, sugar market developments and the contribution of sugar production to the Turkish economy are evaluated. Within the scope of the study, Konya Şeker and Türkşeker reports and documents, TÜİK and Sugar Department data were used.

Keywords: Sugar Production, Economy, Sugar Trade, Sugar Beet, Konya

1. GİRİŞ

Temel gereksinimlerden biri olan şeker kimi zaman şeker kamışından kimi zaman da şeker pancarından üretilmektedir. Doğu ve Güney Doğu Asya şeker tarihinin başladığı yer olarak bilinmektedir. Şekere ait ilk belgeler M.Ö. 510 yılında dayanmaktadır (ZMO, 2008). İlk dönemlerde dünyada şeker, şeker kamışından üretilmiş ve bir dönem şeker kamışı ile yapılan şeker üretimi kazançlı bir hal almış, şeker "beyaz altın" olarak adlandırılmıştır (Kaya, 2015: 45). Şeker pancarının da şeker kaynağı olduğu 1747 yılında Alman bir kimyacı tarafından kanıtlanmıştır. Dünyada şeker talebinin artması ile pancardan da şeker üretimine geçilmiştir. Dünyanın ilk şeker pancarı fabrikası 1802 yılında Aşağı Silezya kurulmuştur (ZMO, 2008). Türkiye'de ise ilk şeker fabrikası 1925-1926 yıllarında Uşak'ta kurulmuştur (Eştürk, 2018: 69). İlk şeker üretimi ise Alpullu Şeker Fabrikası'nda yapılmıştır.

2. DÜNYADA ŞEKER ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Tablo 1. Bazı Ülkelerin Şeker Pancarı Üretimi (Ton)

Yıllar	Çin	Fransa	Almanya	İtalya	Rusya	ABD
2015	5.088.000	33.507.670	22.572.000	2.183.878	39.030.505	32.088.030
2016	8.545.000	34.573.877	27.065.500	2.046.297	51.324.953	33.493.270
2017	9.384.100	46.300.141	34.059.900	2.453.568	51.913.442	32.039.040
2018	11.276.600	39.914.030	26.191.400	1.941.480	42.065.957	30.192.920
2019	12.272.900	38.024.390	29.728.300	1.779.130	54.350.115	25.990.840
2020	11.597.764	26.195.460	28.618.100	1.831.090	33.915.086	30.497.740

Kaynak: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Mahsuller ve Hayvancılık Ürünleri İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

FAO Mahsuller ve Hayvancılık Ürünleri İstatistikleri verilerine göre 2020 yılında Rusya ve ABD şeker pancarı üretiminde en büyük paya sahip ilk iki ülkedir. Rusya ve ABD'den sonra Almanya üretimde üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 2. Bazı Ülkelerin Şeker Kamışı Üretimi (Ton)

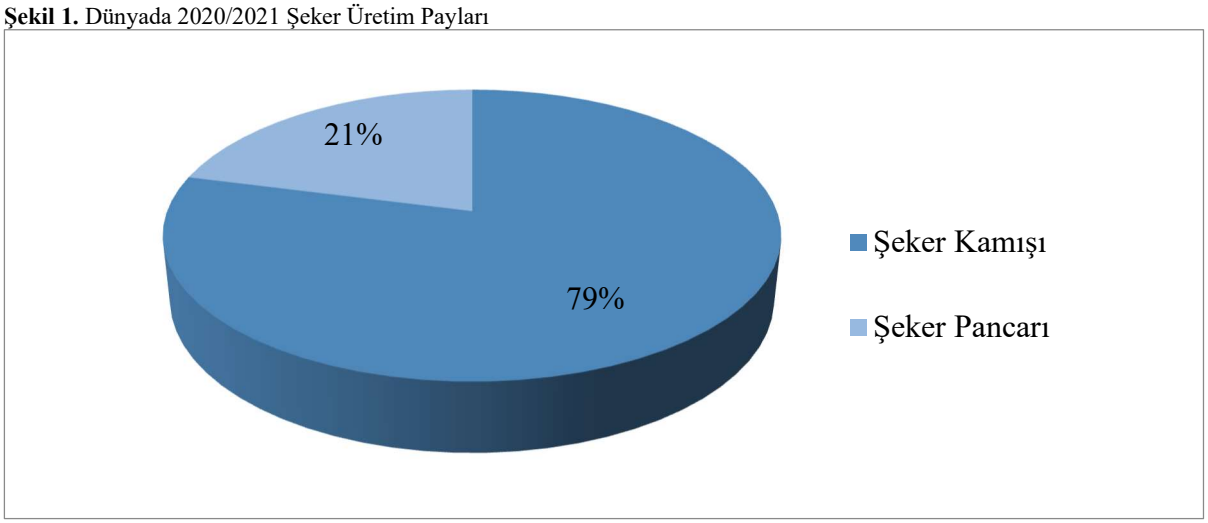
Yıllar	Avustralya	Çin	Meksika	Tayland	Brezilya	Hindistan
2015	32.379.153	107.728.911	55.396.061	94.138.465	750.290.277	362.333.000
2016	34.403.004	103.788.445	56.446.821	94.138.465	768.594.154	348.448.000
2017	36.561.497	104.906.005	56.954.993	93.088.464	758.646.205	306.069.000
2018	33.506.830	108.718.971	56.841.523	135.073.799	747.556.774	379.904.850
2019	32.415.352	109.963.447	59.334.059	131.002.173	753.470.465	405.416.180

2020	30.283.457	108.651.796	53.952.698	74.968.070	757.116.855	370.500.000

Kaynak: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Mahsuller ve Hayvancılık Ürünleri İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

FAO Mahsuller ve Hayvancılık Ürünleri İstatistikleri verilerine göre 2020 yılında şeker kamışı üretiminde Brezilya ilk sırada yer alırken, ikinci en çok üretim yapan ülke Hindistan olmuştur.
Dünyanın en büyük şeker üreticisi Brezilya olup, Brezilya'dan sonra Hindistan gelmektedir. Dünya şeker üretiminin %39'unu Brezilya ve Hindistan gerçekleştirmektedir (Şeker Dairesi Başkanlığı, 2022).

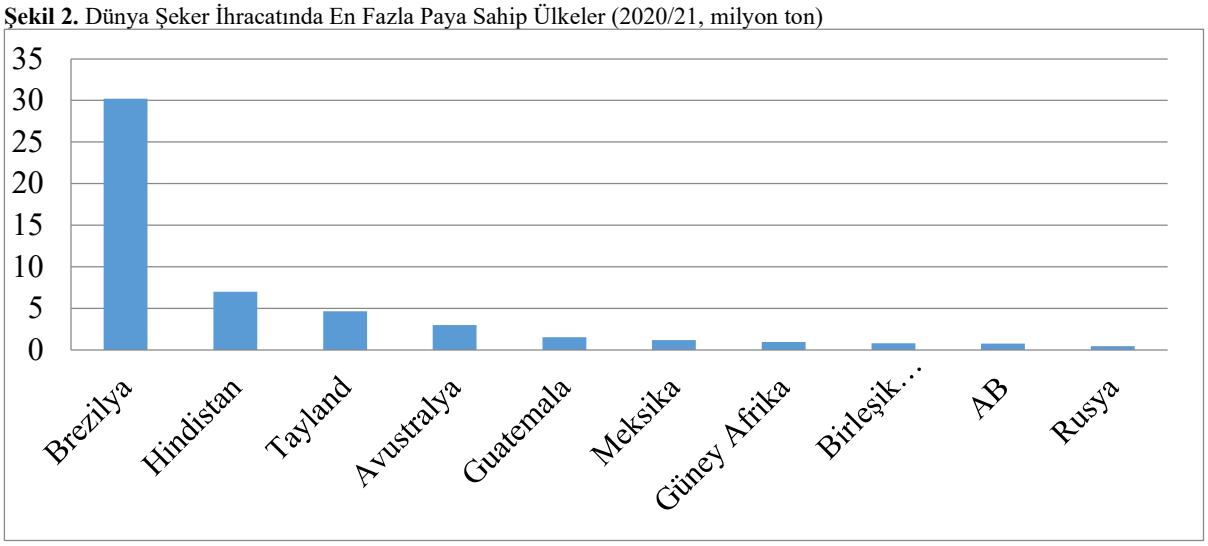
Şekil 1. Dünyada 2020/2021 Şeker Üretim Payları

Kaynak: Şeker Dairesi Başkanlığı Dünyada Şeker Sektörü, 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünyada şeker üretiminin %21'i şeker pancarından, %79'u ise şeker kamışından yapılmaktadır. Şeker kamışı tropikal bölgelerde yetiştirilen bir besin olduğu için üretim ve işleme maliyeti daha düşüktür. Dolayısıyla şeker üretimi de daha düşük maliyetle yapılmaktadır (Kaya, 2015: 42).

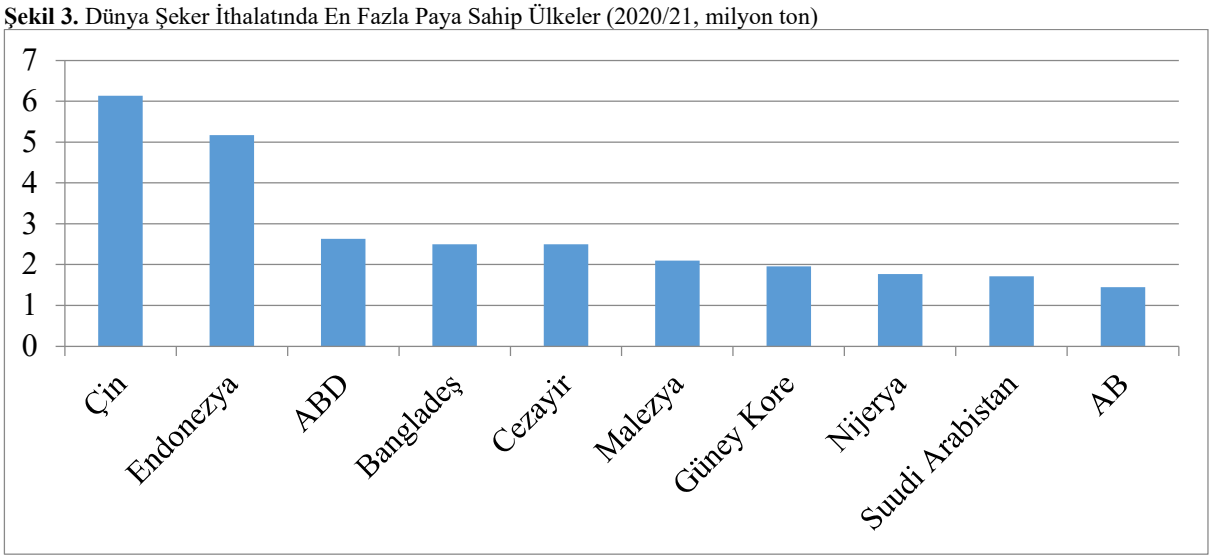
Şekil 2. Dünya Şeker İhracatında En Fazla Paya Sahip Ülkeler (2020/21, milyon ton)

Kaynak: Şeker Dairesi Başkanlığı Dünyada Şeker Sektörü, 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya şeker piyasasında en büyük 10 ihracatçı ülke şekilde verilmiştir. 2020/21 pazarlama yılı verilerine göre şeker ihracatında Brezilya 30,18 milyon ton ile lider konumdadır. Brezilya'dan sonra 7 milyon ton ile Hindistan, 4,65 milyon ton ile Tayland gelmektedir.

Şekil 3. Dünya Şeker İthalatında En Fazla Paya Sahip Ülkeler (2020/21, milyon ton)

Kaynak: Şeker Dairesi Başkanlığı Dünyada Şeker Sektörü, 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya şeker piyasasında en büyük 10 ithalatçı ülke şekilde verilmiştir. 2020/21 pazarlama yılı verilerine göre şeker ithalatında lider ülke 6,14 milyon ton ile Çin'dir. Çin'den sonra 5,14 milyon ton ile Endonezya, 2,63 milyon ton ile ABD gelmektedir.

3. TÜRKİYE'DE ŞEKER ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Tablo 3. Türkiye Şeker Pancarı Üretimi (Ton)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Şeker Pancarı Üretimi	16.022.783	19.592.731	21.149.020	17.436.100	18.054.320	23.025.738

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'de şeker pancarı tarımı Ege, Akdeniz'in sahil şeridi, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışındaki tüm bölgelerde yapılmaktadır. Ülkemizde 2020 yılında en fazla ekimin olduğu iller sırasıyla Konya, Eskişehir ve Yozgat'tır (SGB TEPGE, 2022). Ayrıca Türkiye pancardan şeker üretiminde önemli ülkelerden biri olup Rusya, ABD, Almanya, Fransa'dan sonra dünyada 5. sırada yer almaktadır. Avrupa'nın 4. şeker üreticisidir (Şeker Dairesi Başkanlığı, 2021).

Tablo 4. Türkiye Şeker Kamışı Üretimi (Ton)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Şeker Kamışı Üretimi	160	160	160	167	206	230

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkemizde şeker kamışı son yıllarda üretilmeye başlanmış, 2020 yılında 230 ton kamış üretilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Toplam Şeker Üretimi Ton (Şeker Pancarı + Şeker Kamışı)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam Şeker Üretimi	16.022.943	19.592.891	21.149.180	17.436.267	18.054.526	23.025.968

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkemizde toplam şeker üretimi son verilere göre 23.025.968 tondur. Şeker üretiminde şeker pancarı oldukça önemli bir paya sahiptir.

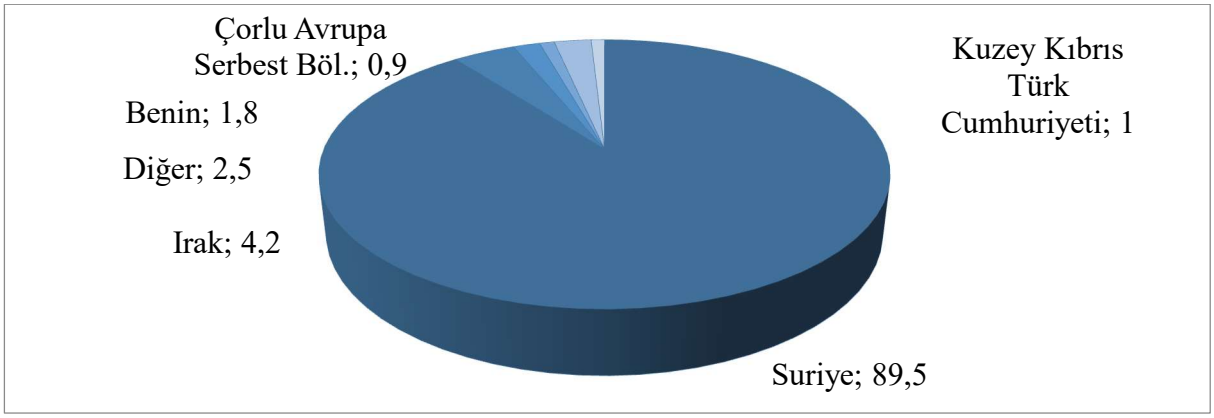
Tablo 6. Türkiye Şeker Satışı ve Stokları (Bin Ton)

	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21
Yurtiçi Satış	1.988	2.389	2.268	2.455	2.468	2.507
Yurtdışı Satış (C Şekeri)	33	56	77	223	56	427
Yıl Sonu Stok A Kotası	0	0	257	8	0,004	125
Yıl Sonu Stok B Kotası	28	83	120	128	132	132
Yıl Sonu Stok C Şekeri	3	63	193	29	46	55

Kaynak: Şeker Dairesi Başkanlığı Türkiye Şeker Sektörü, 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'de şeker pancarı üretimi her yıl belirlenen şeker kotalarına bağlı olarak yapılmaktadır. Şeker ihtiyacını her yıl düzenli olarak karşılamayı hedefleyen kota sisteminde, A kotası yurtiçi talebe göre üretilen, B kotası A kotasının belli bir oranına tekabül eden güvenlik için üretilen, C şekeri A ve B kotaları dışında üretilen ve ihraç edilmek üzere yurtiçinde pazarlanamayan şekeri belirtir (Kepoğlu, 2008: 61). 2020/2021 pazarlama yılında A kotası 2 milyon 700 bin ton olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2019). Yıl sonu stoklarında A kotası 125 bin tondur. B kotası ise 132 bin tondur.

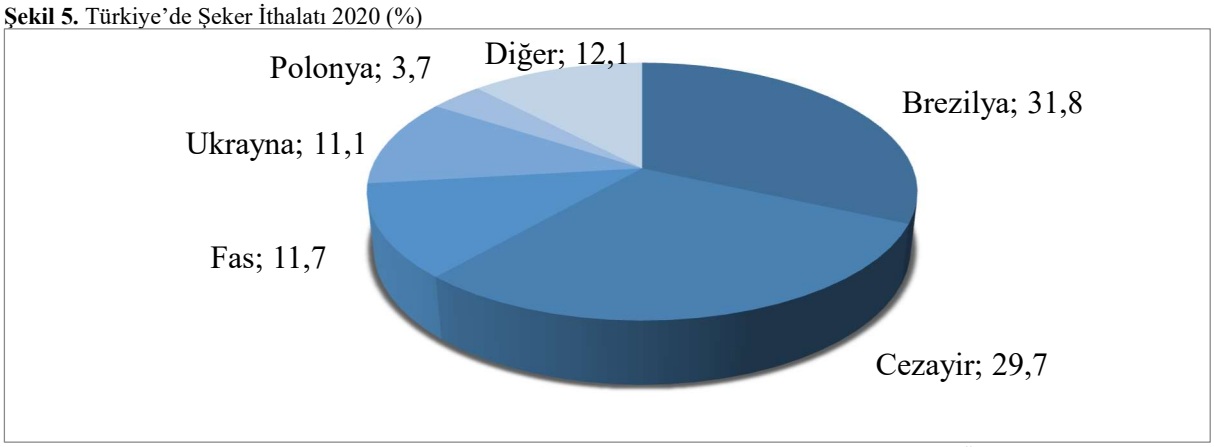
Şekil 4. Türkiye'de Şeker İhracatı 2020 (%)

Kaynak: Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Tarım Ürünleri Piyasaları Şeker Pancarı Raporu, Haziran 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2020 yılında ülkemizde en fazla ihracat Suriye ile yapılmıştır.

Şekil 5. Türkiye'de Şeker İthalatı 2020 (%)

Kaynak: Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Tarım Ürünleri Piyasaları Şeker Pancarı Raporu, Haziran 2021'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2020 yılında ülkemizde en fazla ithalat Brezilya ile yapılmıştır. Daha sonra Cezayir gelmektedir.

4. TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş. (TÜRKŞEKER) VE PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ (PANKOBİRLİK)

Şekerin üretimi ve pazarlamasına dair Türkiye'de birtakım adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri de kurumsal düzenlemelerdir. Şekere dair politikaların tek elden yürütülmesi için 6 Temmuz 1935'te Alpullu, Turhal, Uşak, Eskişehir Şeker Fabrikaları'nın katılımı ile Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi (Türkşeker) kurulmuştur (Kepoğlu, 2008: 55). 31.03.1972 yılında ise Pankobirlik kurulmuştur (Pankobirlik, 2022).

Pankobirlik uluslararası bağlantıları olan bir kurumdur. Uluslararası Avrupa Pancar Üreticileri Konfederasyonu, Uluslararası Raiffeisen Kooperatifler Birliği ve Dünya Pancar ve Kamış Üreticileri Birliğine üyedir (Acar ve Çiçek, 2019: 107).

5. ŞEKER FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Ülkemizde özelleştirme olgusunun ortaya çıkmasında en önemli neden Kamu İktisadi Teşekküllerinin üretim maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Şeker sektöründe özelleştirme de yüksek maliyetler ve düşük verimlilik nedeniyle vazgeçilemez bir politika haline gelmiştir (Eştürk, 2018: 71-72).

Türkiye'de şeker fabrikalarının özelleştirilmesi 1991 yılında Amasya, Konya, Kayseri Şeker Fabrikalarının Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'den Pankobirlik'e devredilmesi ile başlamıştır
(Kepoğlu, 2008: 65).

Ayrıca 20.02.2018 tarihinde 14 fabrikanın (Afyon, Alpullu, Bor, Burdur, Elbistan, Çorum, Ilgın, Kırşehir, Turhal, Erzincan, Kastamonu, Muş, Erzurum, Yozgat Şeker Fabrikaları) özelleştirilmesi için ihale süreci başlatılmıştır. Alıcı çıkmaması sebebi ile Kastamonu Şeker Fabrikası dışında ve Burdur, Yozgat, Ilgın Şeker Fabrikaları hariç diğer 10 fabrikanın devir işlemleri tamamlanmıştır (Türkşeker, 2022).

6. KONYA İLİNDE ŞEKER SANAYİİ VE ŞEKER PANCARI ÜRETİMİ

Konya'da şeker üretimi Konya Şeker ve Türkşeker tarafından yapılmaktadır. Konya Şeker bünyesinde Konya Merkez Kampüsü Fabrikası ve Çumra Kampüsü Fabrikası şeker üretimi yapmaktadır (Konya Şeker, 2022). Türkşeker bünyesinde Ilgın Şeker Fabrikası ve Ereğli Şeker Fabrikası şeker üretimi yapmaktadır (Türkşeker, 2022).

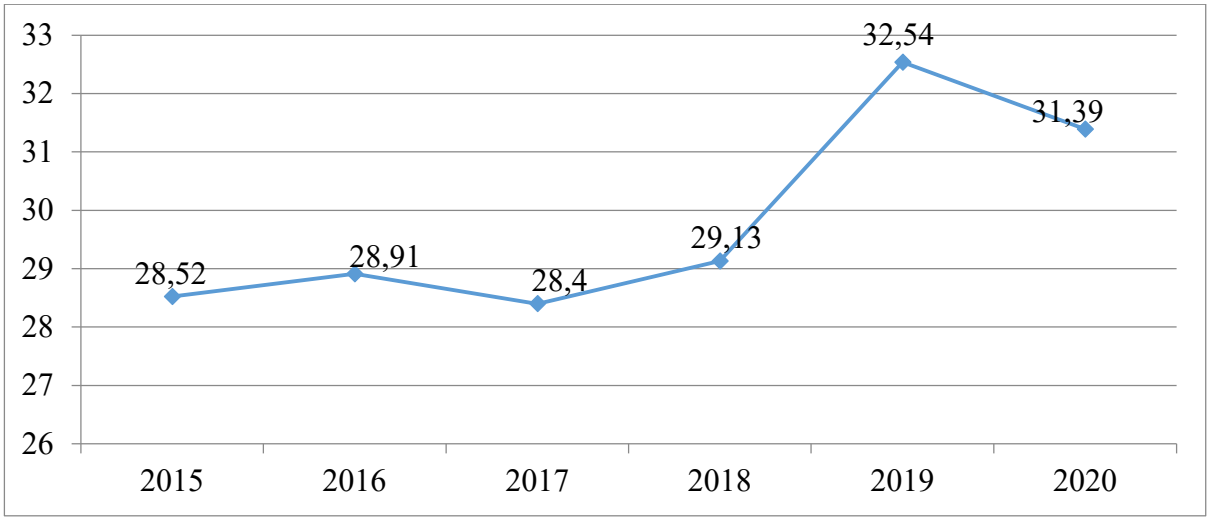
Tablo 7. Konya'da Şeker Pancarı Üretimi (Ton)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Şeker Pancarı Üretim Miktarı	4.570.731	5.665.228	6.007.777	5.079.242	5.875.116	7.228.473

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Konya'da 2015-2020 yılları arasında şeker pancarı üretim miktarı tabloda verilmiştir. Konya'da 2015 yılında 4.570.731 ton üretim yapılmış, üst üste iki yıl üretim seyri artmıştır. 2018 yılında 5 milyon seviyelerine gerilemiştir. 2020 yılında şeker pancarı üretimi 7.228.473 olmuştur.

Şekil 6. Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Konya'nın Payı (%)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin şeker pancarı üretiminin yaklaşık %30'unu Konya gerçekleştirmektedir.

7. TÜRKİYE'DE ŞEKER ÜRETİMİNİN ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

Şeker pancarı, gelir kaynağı ve istihdam sağlayan bir bitkidir. Ülke ekonomisine katkıları şu şekilde sıralanabilir;

- Endüstri bitkileri arasında katma değeri yüksek 2. bitkidir.
- 25 milyon tonluk taşıma hacmi ile taşıma sektörüne önemli katkılar sağlar.
- 350.000 çiftçiye ve fabrikalarda 30 bin bireye iş imkanı sağlamaktadır.
- Doğu bölgelerimizde tek sanayi kuruluşu olması sebebi ile bölgede sıcak para kaynağıdır.
- Gayri safi milli hasılaya önemli katkı sağlar.
- Kırsal kesimde sosyo-ekonomik gelişimi sağlar (Konya Şeker, 2022).
- Yıllık ekonomik büyüklüğü pancar şekerinde 13.6 milyar TL'dir (Şeker Dairesi Başkanlığı, 2022).
- Şeker pancarı melasından biyo-yakıt üretilmektedir.
- Birçok sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlar (Erdinç, 2017: 14).

Konya ili açısından değerlendirildiğinde ise Konya'da istihdam sağlayan önemli bir besindir. Konya Şeker yaklaşık 15.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Aile işçiliğinin yaygın olduğu sektörde yaklaşık 150 bin tarımsal istihdam sağlanmaktadır. Konya Şeker'in üretmiş olduğu tüm ürünlerin nakliyesi 380 bin kamyon/seferlik iken bölgede yaklaşık 19 bin kamyona iş alanı açılmıştır (Konya Şeker, 2020). Konya Şeker, sanayi devleri arasında bulunarak sanayi sektörünün canlanmasında önemli katkılar yapmaktadır. Konya Şeker'in cirosu tek başına 3.460.111.732 TL'dir (Konya Şeker, 2019).

Konya'da aynı zamanda tarımsal ihracat rakamları son yıllarda 20,3 kat artmış, 398 milyon dolara ulaşmıştır. Tarımsal üretim değeri de 19.4 milyar TL'dir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Ayrıca Ilgın Şeker Fabrikasında 249, Ereğli Şeker Fabrikasında 365 kişiye doğrudan istihdam sağlanmaktadır (Türkşeker, 2022).

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Şeker pancarı cenneti olan Türkiye sanayileşmede şekere öncelik vermektedir. Ülkemizin çeşitli yerlerinde fabrikalar kurularak dünya şeker ticaretinde önemli bir yer edinilmiştir.

Milli geliri arttırıcı bir unsur olan şeker üretimi aynı zamanda ülke istihdamını da olumlu yönde etkilemektedir.

Şeker pancarı ekim alanların daraltılması sonucunda şeker üretimi azalacağı için ülkenin şeker ihtiyacı farklı maddelerden karşılanmaya başlayacak bu da çeşitli sağlık problemlerine neden olacaktır. Dolayısıyla şeker ekim alanlarının korunması hedeflenmelidir.

Şeker pancarı üretiminin sağladığı istihdam düşünüldüğünde üretimde meydana gelecek bir azalma işsizliğin artmasına neden olacaktadır. Şeker pancarı üretimi korunur ise bu durumun önüne geçilecektir.

Çiftçilere gereken destek sağlanarak çiftçilerin şeker pancarı ekiminden vazgeçmelerinin önüne geçilmelidir.

KAYNAKLAR

Acar, K. O., & Çiçek, Ö. (2019). Türkiye'de üretici kooperatiflerinin yakın geleceğini tartışırken şeker fabrikası özelleştirmeleri: Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik) örneği. *Fiscaoeconomia Dergisi,* 3(2), 99-127.

Cumhurbaşkanı Kararı. (2019). T.C. Resmi Gazete, 30989, 25 Aralık 2019.

Erdinç, Z. (2017). Türkiye'de şeker sanayinin gelişimi ve şeker sanayinde izlenen politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 9-26.

Eştürk, Ö. (2018). Türkiye'de şeker sektörünün önemi ve geleceği üzerine bir değerlendirme. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), 67-81.

FAO (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*), Mahsuller ve Hayvancılık Ürünleri İstatistikleri (2022). https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL. Erişim Tarihi: 23.01.2022.

Kaya, F. (2015). Küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker fabrikalarına etkilerine bir örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, (31), 41-61.

Kepoğlu, A. (2008*). Şeker Pancarında Kota Uygulamalarının Şeker Pancarı Üretimine Etkileri ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarında Meydana Gelen Değişimler: Eskişehir İli Alpu İlçesi Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Konya Şeker. (2019). https://konyaseker.com.tr/tr/haber/detay/10084/konya-seker-iso-500de-artik-yalniz-degil-pana. Erişim Tarihi: 26.01.2022.

Konya Şeker. (2020). https://www.konyaseker.com.tr/tr/haber/detay/10250/konuk--konyanin-altin-madeni-pancardir-ciftci. Erişim Tarihi: 26.01.2022.

Konya Şeker. (2022). *Kilometre Taşlarımız*. https://konyaseker.com.tr/tr/icerik/kilometre-taslarimiz. Erişim Tarihi: 14.01.2022.

Konya Şeker. (2022). *Bilgi Bankası*. https://konyaseker.com.tr/tr/icerik/detay/2257/sekerle-ilgili-merak-ettikleriniz. Erişim Tarihi: 10.01.2022.

Pankobirlik (Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği). (2022). *Pancar Kooperatifleri ve Pankobirlik'in Kuruluşu.* http://www.pankobirlik.com.tr/AnaSayfa/Genel_Bilgi_ve_Tarihce. Erişim Tarihi: 15.01.2022.

SGB TEPGE (Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü). (2021). *Tarım Ürünleri Piyasaları Şeker Pancarı*. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.

SGB TEPGE (Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü). (2022). *Tarım Ürünleri Piyasaları Şeker Pancarı*. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.

Şeker Dairesi Başkanlığı. (2021). *Dünyada Şeker Sektörü*. https://www.tarimorman.gov.tr/SDB/Belgeler/sektorel%20veriler/WEB%20%C4%B0%C3%87%C4%B0N%20%20D%C3%9CNYA%20%C5%9EEKER%20SEKT%C3%96R%C3%9C0912%202021.pdf.

Şeker Dairesi Başkanlığı. (2021). *Türkiye Şeker Sektörü*. https://www.tarimorman.gov.tr/SDB/Belgeler/sektorel%20veriler/Tu%CC%88rkiye%20S%CC%A7eker%20Sekto%CC%88ru%CC%88%20Web%20I%CC%87c%CC%A7in%20-%2004102021.pdf.

Şeker Dairesi Başkanlığı. (2022). *Dünya Şeker Sektörüne İlişkin Sorular*. https://www.tarimorman.gov.tr/SDB/Menu/95/Dunya-Seker-Sektorune-Iliskin-Sorular. Erişim Tarihi: 23.01.2022.

Şeker Dairesi Başkanlığı. (2022). *Türkiye Şeker Sektörüne İlişkin Sorular*. https://www.tarimorman.gov.tr/SDB/Menu/96/Turkiye-Seker-Sektorune-Iliskin-Sorular. Erişim Tarihi: 13.01.2022.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4073/Ihtiyacimiz-Olan-Sekerin-Tamami-Yerli-Uretim. Erişim Tarihi: 26.01.2022.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr. Erişim Tarihi: 15.01.2022.

Türkşeker (Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi). (2022). *ÖYK Kararları*. http://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=33. Erişim Tarihi: 20.01.2022.

Türkşeker (Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi). (2022). http://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=10&MenuID=45. Erişim Tarihi: 10.01.2022.

Türkşeker (Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi). (2022). *Fabrikalarımız*. http://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57. Erişim Tarihi: 10.01.2022.

ZMO (Ziraat Mühendisleri Odası). (2008). *Şekerin ve Şeker Sanayinin Tarihçesi- Karabasan*. İstanbul: Ziraat Mühendisleri Odası.

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ DİJİTAL UYGULAMALARA UYUM SÜRECİNE BAKIŞ

OVERVIEW OF ACCOUNTING PROFESSIONALS' ADAPTATION PROCESS TO DIGITAL APPLICATIONS IN THE DIGITALIZATION PROCESS

Enver BOZDEMİR
Prof. Dr., Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-0845-1602

Hasan CABAR
Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-4537-0091 (Sorumlu Yazar)

ÖZET
Literatürde, dijital uygulamalar olarak ifade edilen blok zinciri (blockchain) ve yapay zekâ, teknolojik gelişmelerin ileri dijital uygulamalarından biri olarak kabul edilmektedir. Sağlık, eğitim, imalat gibi farklı sektörlerde uygulama alanı bulan dijital uygulamaların muhasebe mesleği alanında da önemli etkisi olduğu görülmektedir. Ülkemizde teknolojik gelişmeler ile birlikte muhasebe alanındaki dijital uygulamalar da muhasebe meslek mensupları tarafından kullanılmaya başlanmış olup ilerleyen süreçte daha da kullanımı yaygınlaşacağı beklenmektedir. Muhasebedeki blok zinciri uygulaması, çift taraflı kayıt sisteminin daha geliştirilmiş formu olan üç taraflı kayıt sistemi ile kriptografik kayıt sistemini ifade eder. Muhasebedeki yapay zekâ uygulaması, öğrenme, planlama, karar verme gibi insani özellikler taşıyan ve muhasebe alanında kullanılmaya başlanan dijital bir uygulamadır. Muhasebe uygulamalarındaki metin madenciliği ise sıklıkla kullanılan belgelerdeki metinlerin içerisinden anlamlı sonuçlar üretmek için kullanılmaktadır. Günümüz dünyasında artık vazgeçilmez hale gelen dijitalleşmenin muhasebe uygulamalarında kullanılması ve meslek mensuplarının dijital uygulamalara uyum süreci muhasebe mesleğinin geleceği ve meslek mensupları açsından son derece önemlidir. Bu çalışma, muhasebe meslek mensuplarının dijitalleşme sürecinde muhasebe uygulamalarında kullanılmaya başlanan dijital uygulamalara uyum sürecinin sağlanması, muhasebe bilgi kullanıcıları ve dijital uygulama konusunda eğitim ve yazılım desteği verecek taraflar açısından muhasebe mesleğinde dijital değişim ve dönüşüm sürecine ilişkin konuya genel perspektiften bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital uygulamalar, Blok Zinciri, Yapay Zekâ, Metin Madenciliği, Muhasebe Mesleği, Muhasebe Meslek Mensupları, Muhasebe Uygulamaları

ABSTRACT
In the literature, blockchain and artificial intelligence, which are expressed as digital applications, are accepted as one of the advanced digital applications of technological developments. It is seen that digital applications, which find application in different sectors such as health, education and manufacturing, have a significant impact on the accounting profession. With technological developments in our country, digital applications in the field of accounting have also started to be used by accounting professionals, and it is expected that their use will become more widespread in the future. The blockchain application in accounting refers to the three-sided registration system and the cryptographic registration system, which is a more developed form of the double-sided registration system. The artificial intelligence application in accounting is a digital application that has human characteristics such as learning, planning and decision making and has started to be used in the field of accounting. Text mining in accounting applications is used to produce meaningful results from texts in frequently used documents. The use of digitalization in accounting practices, which has become indispensable in today's world, and the adaptation process of professionals to digital practices are extremely important for the future of the accounting profession and members of the profession. This study aims to provide a general perspective on the digital change and transformation process in the accounting profession in terms of ensuring the adaptation process of accounting professionals to digital applications that have been used in accounting practices in the digitalization process, accounting information users and parties that will provide training and software support on digital application.

Keywords: Digitalization, Digital Application, Blockchain, Artificial Intelligence, Text Mining, Accounting Profession, Accounting Professionals, Accounting Applications.

1. GİRİŞ

Dijitalleşmenin getireceği yenilikler sayesinde ortaya çıkabilecek değişim ve dönüşümün süreklilik arz edeceği kesindir. Bu değişim ve dönüşüm, meslekleri etkileyen çevresel faktörlerden biri olarak düşünüldüğünde, mesleklerin varlığını sürdürmesi bu değişim ve dönüşüme uyum sağlamaları ile mümkündür. Günümüzdeki değişim ve dönüşüm, dijital devrim olarak adlandırılan Endüstri 4.0 ile meslekleri etkilediği gibi tarihsel süreçte bilinen en eski mesleklerden olan muhasebe mesleğini ve dolayısıyla muhasebe meslek mensuplarını da etkilemeye ve biçimlendirmeye devam etmektedir. Dijitalleşme sürecinde muhasebenin daha hızlı şekilde birbiri ile iletişim kurabilen etkileşimli sistemlere dönüşmesi; belge, kayıt, rapor, arşiv, denetim ve vergi süreçlerinin hızlı, kolay, hatasız ve en az maliyet ile tüm finansal bilgi kullanıcıları için ulaşılabilir olmasını sağlayacaktır. Bu gelişmeler muhasebe meslek mensuplarının iş tanımları, nitelikleri ve kullanacakları araçları da değiştirecek ve geliştirecektir.

Dijitalleşme ifadesinden sadece bilgisayar kullanımı değil, internet ağları üzerinden farklı meslek mensubu ve kurumların elektronik sistemler aracılığı ile iletişim kurması sürecini anlaşılmalıdır. Bu bağlamda dijitalleşme süreci meslek mensupları ve kurumlar arası işlemler ve bilgi alışverişinde hız kazandırmaktadır. Dijitalleşmenin en fazla etkilediği mesleklerin ilk sıralarında muhasebecilik mesleği gelmektedir (Erturan ve Ergin, 2018:156). CNBC dergisinin editörlüğündeki Palmer Group, dijitalleşmenin birçok özel iş ve endüstri için açık bir risk oluşturduğunu ifade ettiği raporunda en çok risk grubunda olan meslek mensuplarını sırasıyla; orta yönetim, satış elemanları, yazarlar, gazeteciler, spikerler, muhasebeciler ve muhasebe yardımcı elemanları ve doktorlar olarak ifade etmiştir (Sheedy, 2017).

Uzmanlar, 2030 yılına kadar 800 milyon işin dijital uygulamalar ile değiştirilebileceğini tahmin etmektedir. Böyle bir rakam 800 milyon kişinin işsiz kalması ve hayatlarını idame ettirmeleri için farklı arayışlara girmeleri anlamına gelmektedir. Başlangıçta, dijitalleşmeyle bağlantılı uygulamaların işyerlerinde sadece pembe ve mavi yakalı çalışanları etkileyeceği düşünülse de, günümüzde bu durum farklıdır (finance.toolbox.com). Günümüzde dijital uygulama kullanımının artması, yaygınlaşması ve zorunlu hale gelmesi muhasebeciler de dâhil olmak üzere diğer meslek mensupları için gelecekteki kariyerleriyle ilgili bir endişe noktasına dönüşmüştür. Buradaki temel soru; gelişen ve değişen dijital uygulamalar karşısından muhasebe meslek mensuplarının dijitalleşemeye uyum sürecinin nasıl ve ne şekilde olacağı, ayrıca mesleğin hangi yöne evirileceği ve mesleğin geleceğinin nasıl olacağıdır.

Muhasebe meslek mensupları açısından elle defter tutulan süreçten günümüzdeki dijital uygulamalar sayesinde muhasebe mesleğinin değişim ve dönüşüm yaşamasıyla devam eden dinamik bir süreç söz konusudur. Bilgi üretme sistemi olan muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının günümüzde mali bilgilerin üretilmesi ve sağlanmasında dijital uygulamalardan uzak kalması söz konusu değildir. Bu nedenle meslek mensuplarının mali bilgileri toplama ve bu bilgileri finansal bilgi kullanıcılarına iletme fonksiyonlarını dijitalleşme sürecindeki araçlarla daha hızlı ve etkili bir şekilde sunabilmeleri için dijital uygulamalara uyumluluk açısından gerekli hazırlıkları yapmaları kaçınılmaz olmuştur.

Dijital uygulamaların muhasebe mesleğinde yoğun olarak kullanılmaya başlanması neticesinde insan kaynağına duyulan ihtiyaçta azalmayla birlikte işlemler daha hızlı yapılabildiği için zamandan tasarruf sağlamaktadır. Ancak bu durum muhasebe mesleğinde bilgi ve donanımı olan insan kaynağı için muhasebe mesleği ile ilgili farklı yeni mesleklerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada dijitalleşme süreci, dijital uygulamalar, dijital uygulamaların muhasebe mesleği ve muhasebe bilgi sisteminde kullanılması, muhasebe meslek mensuplarının dijital uygulamalara uyum süreci ve bu süreçte ortaya çıkabilecek fırsatlar ve tehditlere değinilmiştir. Ayrıca dijitalleşme sürecinde muhasebe

mensuplarının uyum sürecine katkı sağlamak adına başta devlet, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) ve diğer kuruluşların çalışmalarına yer verilmiştir.

2. DİJİTALLEŞME SÜRECİ

Teknolojideki gelişmeler ya insanların ihtiyaçlarına göre ortaya çıkmış veya yapılan icatlar insanları peşinden sürüklemiştir. İlk başta yavaş bir şekilde hayatımıza giren teknoloji, zamanla hızlı bir şekilde yayılarak ilerlemiştir (Özden, 2018: 1640). Daha sonra elektrik ve makineleşme neticesinde bilgisayarların icadıyla dijital devrim başlamıştır. Dijital devrimin sonucunda iletişim ağları ortaya çıkmıştır. Sosyal alanlar, sanal ortamlarda gerçekleşmiş ve dünya çapında bilgi aktarımının saniyeler içerisinde gerçekleşmesine imkân sağlamıştır (Bulut ve Akçacı, 2017: 51).

Adını ilk kez 2011 yılında Almanya'daki Hannover Fuarı'nda duyuran Endüstri 4.0, tüm dünyanın yakından takip etmeye başladığı bir dijitalleşme sürecinin başlamasına neden olmuştur. Başta Almanya olmak üzere genel olarak bakıldığında gelişmiş ülkelerin endüstriyel üretim gücünü Doğu'ya kaydırma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış olması, demografisinde yaşadığı sıkıntılar ve küresel krizin yarattığı kayıpların neden olduğu faktörler dijital dönüşümü bir zorunluluk haline getirmiştir (Gabaçlı ve Uzunöz, 2017: 150).

Sanayileşmiş ve ileri teknolojiler ile üretim yapan toplumlarda bugün özellikle dijital uygulamalar ön plana çıkmakta olup bu alana bir hayli finansal kaynak ayırmaktadırlar. İşletmelerin dili olarak adlandırılan muhasebe ve bunun uygulanma süreci sonrası ortaya çıkan raporlar, dijital uygulamaları kullanabilme ve işletmelerin üretim süreçlerine uyumlaştırılmalarında önemli bir rol üstlenmek zorundadır.

Hızla değişme gösteren teknolojik gelişmelerin, nasıl bir değişim ve dönüşüm oluşturacağı zamanla kavranacak bir durum olsa da muhasebe endüstrisindeki değişimin önemli fırsatlar ortaya çıkarması beklenmektedir. Dijitalleşme uygulamalarının muhasebe mesleğinde giderek yaygınlaşması verimliliği ve üretkenliği artıracaktır. Diğer taraftan teknolojinin hızla gelişmesi ve muhasebeye olan yoğun etkisi muhasebe meslek mensupları için çoğu zaman kaygı verici bir durumu oluşturacaktır (Tekbaş, 2018: 2).

3. MUHASEBE MESLEĞİ VE DİJİTAL UYGULAMALAR

Genel bir kabullenme olarak artık dünya dijitalleşmenin yaygınlaştığı bir döneme doğru gidiyor diyebiliriz. Özellikle Coronavirus disease-19 (COVID-19) salgını sürecinde dijitalleşme hız kazanmıştır. Bu salgın süreci ile beraber teknolojiler ve dijital uygulamalar kişilerin ve meslek mensuplarının artık çok fazla dikkatini çekmeye başlamıştır. İnsanların ve meslek mensuplarının ilgisi de bu alanlara yönelmeye başlayınca bunlarla ilgili eğitimler internete bağlı dijital uygulamalar, sosyal medyada (zoom, youtube, whatsapp vb.) yapılması artık zorunlu hale gelmiştir. TÜRMOB, COVID-19 salgını sürecinde sosyal medya (youtube) üzerinden meslek mensuplarının talepleri doğrultusunda meslekle ilgili dijital uygulamalara geçiş sürecine yönelik eğitimler vermeye başlamıştır.

3.1. Blok Zinciri (Blockchain)

Blok zincirinin temel mantığı ve felsefesi ile muhasebe bilimi uygulamaları arasında dikkat çeken bazı yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır (Erdem ve Gülten, 2021: 456) . Bunlardan ilki blok zincirinde kayıtlar pek çok bilgisayarda ve şeffaf bir biçimde tutulmaktadır. Oysa geleneksel muhasebe uygulamalarında şirketlerin kayıtları şirkete özeldir. Şirketin izni olmaksızın, mahkemeler gibi yetkili makamların kararı olmaksızın kimse ile paylaşma zorunluluğu yoktur. Vergi açısından ise "vergi mahremiyeti" kavramı ile blok zinciri teknolojisinin bu birinci özelliği uyumsuzluk göstermektedir.

Blok zinciri teknolojisinde kayıtlar ağa dâhil olan tüm bilgisayarlarda yer almaktadır. Bu bilgisayarlardaki tüm kullanıcılar yaptıkları işlemleri bu sisteme, kurallara ve şifreleme esaslarına bağlı kalmak şartıyla kayıtlara ekleyebilirler. Geleneksel muhasebe uygulamalarında tutulan defterlere ise herkesin kayıt yapması mümkün değildir. Muhasebe kayıtları ancak yetkili kimseler tarafından yapılabilir.

Blok zinciri teknolojisinde kayıtlar arası mutabakatlar genel şifreler kullanılarak, ağa dâhil bilgisayarlar arasında otomatik olarak gerçekleştirilmektedir. Geleneksel muhasebe uygulamalarında mutabakatlar, işlemin tarafı olanlar arasında kapalı bir şekilde gerçekleştirilir. İki firma aralarındaki cari hesapla ilgili mutabakat yaparak anlaşırlar ve bu anlaşmayı da herkese duyurmazlar.

Blok zinciri teknolojisinde ağa dâhil bilgisayarlar ilk işlemden son işleme kadar olan bütün kayıtları şifreli olarak görebilirler. Geleneksel muhasebede dönem sonlarında hesap kesimi yapılır. Yani tüm işlemler her zaman her an tüm defterlerden görülmez. Geleneksel muhasebe uygulamasında ilgili dönemin ilgili defterlerine bakılması gerekir.

Blok zinciri kayıtlarında kullanılan şifreleme sistemi sayesinde mükerrer kayıt yapılması engellenmektedir. Muhasebe işlemlerinde ise mükerrer işlemlerin yanlışlıkla olsa dahi yapıldığı görebilmektedir.

Blok zinciri teknolojisinin kendine özgü karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Deloitte Report, 2017:4):

- Gerçek zamanlı uygulama
- Dağıtık defter (veri tabanı) yapısı
- Geri alınamama
- Erişilebilirlik (kayıtların bütün bilgisayarlarda görülmesi)
- Şeffaflık

Blok zinciri teknolojisinin aynı şekilde sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bunlar (**Erdem ve Gülten, 2021: 457)**;

- İşlem hacminin çokluğu
- Boyut ve bant genişliği sorunlar
- Güvenlik sorunları
- Gecikmeler olması
- Maliyet ve performans sorunları

Yukarıda ifade edilen özellikler kapsamında blok zinciri teknolojilerinin muhasebe alanında uygulama olanağının bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak geleneksel muhasebe uygulaması anlayışı blok zincirinin pek çok temel özelliği ile çelişkiler içermektedir. Muhasebe alanında ciddi bir paradigma değişikliğine gidilmesi halinde blok zinciri teknolojilerinin kullanılabilmesi mümkündür.

3.2. Yapay Zekâ

John McCarthy zekâ olgusunu, yeryüzünde hedeflerimizi gerçekleştirebilmemiz için gereken yeteneğimizin (insan yetisinin) hesaplamalı (computational) kısmı olarak görür. Yapay zekâ, insanlarda ve hayvanlarda görülen zekâyı bilgisayar programları aracılığıyla bilgisayarlara aktarma bilimidir. 1930'lu yıllarda matematik ve mantık alanında araştırmalar yürüten bilim insanları Kurt Gödel ve Alan Turing belirli matematiksel kümelerde çözümlerin tamamını üreten algoritmaların mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir. Fakat insan aklının bu kümedeki problemleri her zaman çözebileceği göz önünde bulundurulduğunda bilgisayar zekâsı ile insan zekâsı arasında her daim fark kalacağını öne sürmek mümkündür. "Yapay zekâ" terimi, 1955 yılında, ilk olarak onu "akıllı makineler yapma bilimi ve mühendisliği" olarak tanımlayan John McCarthy tarafından ortaya atılmıştır (Lin ve Hazelbaker, 2019:49). Robotik süreç otomasyonunun ve yapay zekânın oldukça etkili, hızlı ve ucuz bir yöntem olarak 21. yüz yıla yön vereceğini ileri sürmek mümkündür. Yapay zekânın gelişmesiyle beraber, insanların otomobil kullanma ya da hastalıklarının teşhisi için doktora gitme gibi zorunluluklarının kalmayacağına dair öngörüler mevcuttur. Yapay zekâ ile birlikte Hem Japonya hem Çin hem de dünyanın diğer ülkelerinde

üretimden pazarlamaya kadar tüm aşamalarda, insanın müdahil olmadığı, robotları verilen komutları yerine getireceği yeni bir teknoloji dönemine girilmesi kaçınılmazdır. Bu teknoloji ile beraber, dünyanın üretim üstleri haline gelen ülkelerde ise işsizlik yaşanması soruları tartışılmaya başlanmıştır.

Yapay zekâ son yıllarda çeşitli sektör ve meslekler üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur. Yapay zekânın değiştireceği mesleklerden bir diğeri de kuşkusuz muhasebe mesleğidir. Cherry Ventures, Rocket Internet, Dieter von Holtzbrinck Ventures ve Grazia Equity şirketlerinin geliştirmiş olduğu "Smacc" adlı yapay zekâ muhasebe programı, yüksek güvenlik ile korunan sisteme şirket faturalarını ve belgelerini otomatik olarak okumakta ve dışarıdan müdahale olmadan ilgili muhasebe hesaplarına kayıt etmektedir. Satış ve maliyet hesabı, fatura takibi, likidite hesaplama gibi işlemleri de yerine getirebilen sistem, kendi kendine öğrenme yeteneğine de sahiptir (webtekno.com). Örneğin, faturalardaki kalemleri, toplam tutarları ve vergi oranlarını kontrol eden sistem, sonuçları doğrulayabilmekte ve belli ürünlerde ya da tedarikçilerde kullanılan özel oranları ya da hesaplamaları bir kez öğrendiğinde sonraki işlemlerde uygulayabilmektedir. Bu nedenle muhasebeciler tarafından yapılan birçok işlemi yerine getiren yapay zekâ sistemlerinin ortaya çıkması çok ilerde geç olmadığı gözükmektedir.

Yapay zekâ sistemleri genel olarak; sinir ağı, robotik teknoloji ve bilgi tabanlı sistemler olarak gruplandırılabilir (Moudud-Ul-Huq, 2014:11):

- Sinir Ağı Tekniği: Olaylar hakkındaki arka plan bilgisini ve uygulama alanındaki diğer kavramlarla ilişkilerini kullanan bilgi tabanlı bir sistemdir. Olay işleme ve karar verme kalitesini artırabilir. Bu sistem borsa tarafından ve bir ürünün talebini tahmin etmek için kullanılır.
- Robotik Teknoloji: Robot yapay zekâ sistemi ile üretilmiştir. Yapay zekâ ağını, bilgi tabanlı sistemi ve tüm olası karar verme sistemlerini içeren bir robot yapmak için tüm yapay zekâ teknikleri kullanılır. Robot teknolojisi, üstel ilerleyişe sahip bir büyüme faktörüdür ve bu nedenle geniş bir uygulama alanı vardır.
- Bilgi Tabanlı Sistem: Bilgi tabanlı bir sistem, karmaşık problemleri çözmek için bilgiyi nedenleyen ve kullanan bir bilgisayar programıdır. Geleneksel olarak, bilgisayarlar, programcılar tarafından oluşturulan algoritmaları kullanan karmaşık sorunları çözmüştür. Bilgi tabanlı sistemlerle, insan bilgisi yakalanır ve bir programa sembolik bir biçimde saklanır.

3.3. Metin Madenciliği

Metin madenciliği, muhasebe uygulamalarında sıklıkla kullanılan belgelerdeki metinlerin içerisinden anlamlı sonuçlar üretmek için kullanılmaktadır. Fatura, gider pusulası, serbest meslek makbuzu gibi belgeler nispeten yapılandırılmış veriler içerirken, sözleşme, protokol, tutanak gibi pek çok yapılandırılmamış veri de bulunmaktadır. Metin madenciliği ile bu metin yığınları arasından, binlerce sayfalık dokümantasyondan istenilen verileri saniyeler içerisinde çıkarmak mümkündür. Aranılan kelimelere yönelik kelime çantası oluşturularak bu kelimelerin metin içerisinde nerelerde geçtiği, kaç kez metinde yer aldığı gibi bilgiler anında rapora bağlanır. Böylece muhasebe için önemli olan kısımlar metin madenciliği ile metin denizinden anında tespit edilerek kullanılabilir (Erdem ve Gülten, 2021: 460).

Mali tabloların dipnotlarında yer alan bilgiler, sözleşme içerikleri gibi muhasebe açısından anlamlı olan metinler içerisinde istenilen kelimeler ayıklanarak raporlanabilir. Metin madenciliği tekniklerinin kullanılması ile öncelikle metin sınıflandırması, metin temizleme, metin özetleme, sonuçları görselleştirme, raporlama gibi işlemler kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Metin özetleme ayrıca önem taşımaktadır. Çünkü metnin özeti bilgisayar ve yazılım aracılığıyla otomatik olarak çıkarılmaktadır.

4. DİJİTAL UYGULAMALARIN MUHASEBE SİSTEMİNDE KULLANILMASI

Blok zinciri teknolojisinin muhasebe uygulamalarına getirdiği en önemli yenilik, geleneksel olarak benimsenen çift taraflı kayıt sistemini üç taraflı kayıt sistemine dönüştürmesi olarak gösterilmektedir.

Bilindiği gibi muhasebe uygulamalarında çift taraflı kayıt sistemi kullanılmaktadır. Yani işletmeye ait ekonomik işlemlerin raporlama sürecinde varlık ve kaynak hesaplarından oluşan çift tarafın aynı anda çalıştığı bir kayıt sisteminden yararlanılmaktadır. Bu, bir işletmeye ait olan ekonomik işlemlerin her iki yönünün de kaydedilmesi anlamına gelmektedir. Bunu sağlayabilmek için de finansal kayıtlar işletmeye ait

olan özel defterlerde (yevmiye defteri, büyük defter ve envanter defteri) tutulmakta ve beyan esaslı olarak da yasal mevzuata uygun bir yapıda sunulmaktadır. Bu işlem süreci her işletme için ilgili bilgi kullanıcılarına işletme ile finansal bilgilerin aktarılmasına imkân tanımakta ve kaynak maliyeti yüksek, etkinliği düşük, uzun süre alan işlemleri kapsamaktadır (Uysal ve Kurt, 2018: 472) .

Üç taraflı kayıt sistemi çift taraflı kayıt sisteminin daha geliştirilmiş bir formu olup, içerisinde üçüncü taraf olarak blok zincirinin yer aldığı bir "kriptografik" sistemi ifade etmektedir. Blok zincirindeki süreçlerde gerçekleşen ekonomik nitelikteki işlemler tamamen otomasyona dayalı veriler olarak tanımlanmakta ve daha güvenilir olarak üçüncü tarafın istediği bilgiyi merkezi olmayan dağıtık defter sisteminde sunma açısından önem taşımaktadır (Potekhina ve Riumkin, 2017: 13). Yani blok zinciri temelinde aynı işlemdeki taraflar ayrı olarak değil aynı defterde birbirine bağlı muhasebe kayıtları seti olarak blok zincirinde yerini almaktadır. Bu da sistemin üçüncü tarafını meydana getirmektedir. Yani aynı ekonomik işlemdeki dağıtık defter yapısı ile blok zincirinde saklanan işlem çift taraflı kaydın üçüncü tarafını dağıtık defter yapısı ile tek bir blokta oluşturmaktadır. Bu anlamıyla da blok zinciri teknolojisi muhasebenin bir sonraki adımı olmaktadır.

Blok zinciri teknolojisi ile birlikte muhasebe ve denetim uygulamaları daha hızlı, daha doğru ve daha güvenilir hale gelecektir. İşletmelere ait stoklar, nakit değerler, fonlar, tapular ve hatta envanter gibi varlıklar anlık olarak izlenebilecektir. Muhasebe uygulamalarında geriye dönük kayıt yerine, zaman damgalı ve şifreli gerçek zamanlı kayıt sistemine geçilecektir. Denetim uygulamalarında ise teyit ve doğrulama yöntemleri yok olacak, finansal tablolar için "makul güvence" yerine "mutlak güvence" verilecektir. Kişisel bilgisayar kullanımından bu yana muhasebede alanında en büyük devrim olacağı düşünülmektedir. Kuşkusuz blockchain teknolojisi hem muhasebe hem de denetim mesleğinin geleceğini değiştirecektir. (WEB 5, 2018)

Yapay Zekânın muhasebe alanındaki uygulanabilirliği üzerine muhasebe akademisyenleri tarafından birçok araştırma yapılmıştır (Moudud-Ul-Huq, 2014:8). "Yapay Zekâ Muhasebe Sistemi", muhasebe meselelerinin nasıl ele alınabileceği konusunda değişiklik getirmenin bir aracı olarak işlemi yazılıma kaydetmek için belirli bir muhasebeciye ihtiyaç duymak yerine, önerilen fikir muhasebecinin katılımını en aza indirecek ve yapay zekânın kayıt süreçlerini idare etmesine izin verecektir. Optik karakter tanıma ve yapay zekâ kullanarak belgelerin (örneğin: fatura gibi) taranmasıyla başlayan süreç muhasebe sisteminde kaydedilecek uygun hesapları tanımlamaya yardımcı olacaktır (Tarmidi vd., 2018:1117). Muhasebe ve denetim hali hazırda büyük hacimli işlemleri gerçekleştiren algoritma odaklı programlar kullanmaktadır. Bu programlar, muhasebe işlemlerinde hile veya hata olup olmadığını kontrol eden işlemlerdir (Macpherson, 2018:79). Yapay zekâ çok büyük veri kümelerini yönetilebilir durumdadır. Çünkü bu sistem tüm verileri hafızasına alarak farklı düşünceleri nasıl bir araya getireceğini ve öğeler arasındaki ilişkileri nasıl çıkaracağını bilmektedir (Lin ve Hazelbaker, 2019:50). Dolayısıyla; yapay zekânın muhasebe üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gibi çok yararlı bazı yeni sistemlere de yol açmaktadır (Moudud-Ul-Huq, 2014:14).

Muhasebe sisteminde, bir hesap seçmek ve analize başlamak için mesleki tecrübe ve içgüdüye güvenmek önemlidir. Ancak muhasebe işlemlerinde geleneksel yöntemlerden farklı olarak, yapay zekâ mevcut veri setine ve önceki analizlerden edinilen bilgilere dayanarak kendi "sezgisini" sunmaktadır. Bu durumda, muhasebeci tarafından herhangi bir ayarlama yapılmadan, yapay zekâ müşterinin finansal kayıtlarından tüm verileri analiz ederek çok kısa bir sürede hileli işlemleri saptayabilmektedir (Lin ve Hazelbaker, 2019:50).

Muhasebede hali hazırda kullanılmakta olan yapay zekâ uygulamaları, muhasebe manüel veri girişini azaltıp otomasyon kullanımını artmaya devam ettiği sürece artarak büyümeye devam edecektir. Yapay zekânın muhasebedeki uygulamasına bazı örnekler şu şekilde sıralanabilir (Wasny, 2019):

- Veri analizinin miktarını ve kalitesini artırma: Yapay zekâ, büyük miktarda veriyi (yapılandırılmış ve yapılandırılmamış) işleyebilir ve analizin ölçeğini, kapsamını ve detaycılığını artırır. Denetçiler sık sık test prosedürleri gerçekleştirdiklerinden yapay zekâ mevcut tüm işlemleri tam anlamıyla analiz edebilir.
- Gözlem ve algılama güçlerinin arttırılması: Yapay zekâ, detaylı analiz yapabilir, silik kanıtları algılayabilir ve verilerle ilgili insanların tespit edemeyeceği daha karmaşık kalıpları tespit edebilir.
- Bilişsel kapasiteyi bir araya getirmek: Yapay zekâ geri bildirim döngülerini kullanarak otomatik olarak ve anında hatalardan veya yeni vakalardan öğrenebilir ve zamanla giderek daha akıllı hale gelebilir. Asla unutmaz ve bu suretle kurumsal hafızayı sürekli geliştirir ve derinleştirir.
- Tutarlılığı arttırmak: Makineler, insanlar gibi biyolojik veya fizyolojik durumlardaki çevrimlerden veya dalgalanmalardan etkilenmediklerinden yapay zekâ insanlara göre çok daha tutarlı bir karar verici olabilir.
- Tekrarlayan görevleri azaltmak: Veri girişi ve manüel inceleme prosedürleri gibi sıkıcı görevlerle zaman kaybetmekten ziyade muhasebeciler çabalarını insan dokunuşunu gerektiren diğer işlere odaklayabilir.
- Hataları azaltma: Geleneksel bir defter tutma ortamında muhasebe hataları fark edilmeyebilir. Ancak yapay zekâ, hataları hemen algılayabilir ve kayıtların doğruluğunu sürekli kontrol edebilir.
- Faturalarla ilgili işlemlerin daha hızlı yapılması: Birden fazla fatura ve yapılan ödemelerle uğraşmak zor olabilir. Makine öğrenmesi yapay zekânın verileri analiz etmesine ve faturaların ödenmesine veya yenilerini üretmesine izin verir.
- Veri analizini hızlandırmak: Yapay zekâ insanların zamanında tamamlamaları neredeyse imkânsız olan büyük ölçekli görevler de yapabilir. Potansiyel bir proje fikrine en etkin şekilde nasıl devam edeceğine dair değerli görüşler sağlayabilir. Muhasebeci de bu görüşleri sağlayabilecek olsa da, verilere ulaşması, analizi ve karar vermesi uzun zaman alacaktır.
- Uyumluluğu sağlamada gerçek zamanlı denetimler: Yapay zekâ, harcama raporlarında ve seyahat taleplerinde yanlışlıkları anında tespit edebilir ve uygunsuz gönderileri belirleyebilir. Bu detayları dikkatlice incelemek muhasebeciler için oldukça sıkıcı bir işlemken yapay zekâ araçları, şirket politikalarını öğrenebilir ve tutarsızlık olmadığından emin olmak için verileri toplu olarak analiz edebilir.

Metin madenciliği, muhasebeyle ilgili metin yığınları içerisinden anlamlı bilgileri araştırıp bularak, analiz edilebilecek şekilde sunulmasına yönelik çalışmaları gerçekleştirir. Muhasebe işlemleri ile ilgili belge sayısının muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde analiz edilmesini, okunup, anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Belgelerin sınıflandırılması, okunması, özetlenmesi, analiz edilip yorumlanması, muhasebe işlemlerinin gerçekleştirilmesinde süre gerektirmekte ve insan kaynaklı hataların meydana gelmesine neden olmaktadır. Bunun yanında metin madenciliği, metinlerin temizlenmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, görselleştirilmesi, analiz edilmesi gibi süreçleri bilgisayarlar ve yazılımlar yardımıyla çok daha hızlı ve hatasız olarak çözümleyebilmektedir.

5. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ DİJİTALLEŞMEYE UYUM SÜRECİ

Muhasebe mesleği dijital devrimden en fazla etkilenen mesleklerin başında gelmektedir. Dijitalleşme sürecine hem tanıklık eden, hem de adapte olan veya olmaya çalışan muhasebeciler, bazı risk ve tehditler altında bulunmakla beraber önemli mesleki kazanç ve fırsatlarla da karşılaşabilmektedir (Yücel ve Adiloğlu, 2019:5). Muhasebe alan uzmanları ve dijital uygulama uzmanları arasındaki disiplinler arası çalışma için büyük bir fırsat bulunmaktadır. Bu tür bir işbirliği, muhasebe meslek mensuplarının dijital uygulamalar uyum süreci konusunda önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Dijitalleşme sürecinde dijital uygulamalardan en iyi şekilde faydalanabilecek muhasebe meslek mensupları ile dijital uygulama uzmanlarının mesleki anlamda en bilgili ve en nitelikli meslek mensupları bir araya gelerek sektör problemlerine uygulanabilecek çözümler de üretmelerini sağlar (Baldwin, 2007:78). Dolayısıyla bir muhasebe firmasının bilgi işlem, araştırma geliştirme, denetim, vergi, danışmanlık ve insan kaynakları dâhil olmak üzere tüm departmanlarındaki yönetim ekipleri, mesleki dijital uygulamaların mevcut yönlerini geliştirmek, yenilerini oluşturmak ve mesleğin etkinliğini artıracak dijital uygulama araçlarını kullanmak için stratejiler geliştirmek sürecinde birlikte çalışmalıdır (Lin ve Hazelbaker, 2019:52).

Muhasebe konusunda, Amerikan Yetkili Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) CEO'su Barry Melancon, muhasebe endüstrisinin teknolojideki değişikliklerden olumsuz olarak etkilenebileceği ve 1 milyondan fazla iş kaybına neden olabileceği konusunda endişe verici bir öngörüde bulunmuştur. Bu öngörünün gerçekliği zamanla ortaya çıkacaktır. Ancak kesin olan bir şey varsa o da şu ki; muhasebecilerin bu teknolojiyi tıpkı bilgisayar ya da interneti benimsemek zorunda oldukları gibi benimsemek zorunda kalacaklarıdır (Wasny, 2019).

Muhasebe meslek mensuplarının dijitalleşme ve dijital uygulamaların muhasebe mesleğinde uygulanmasının zamanla zorunlu hale gelmesiyle birlikte yakın zamanda muhasebecilerin işini kaybedeceği düşünülmemektedir. Ancak gelişmeleri takip eden ve değişim ve dönüşüme uyum sağlamak için mesleki niteliği artırıcı çabaları gösteren muhasebe meslek mensupları için işlerinin çok daha kolaylaşacağı tahmin edilmektedir. Elli yıl kadar önce, muhasebeciler zamanlarının çoğunu aritmetik işlem yaparak geçirmekteydiler. Bu dönemde muhasebe eğitimi hata yapmadan işlemlerin toplamlarını hesaplamaya odaklaydı. Dijital ortamda finansal tablolara ulaşıldığında, aritmetik işlem yapma maliyeti önemli ölçüde düşürülmüştür (Macpherson, 2018:79).

Muhasebecilerin önümüzdeki dönemlerde günlük iş etkinlikleri için yapay zekâ teknolojilerini nasıl uygulayacaklarını, örneğin iş akışlarını otomatikleştirme ve yeni veri türlerini yorumlama yeteneklerini geliştirmeyi öğrenmeleri gerekmektedir. Teknolojideki bu evrim, aynı zamanda, muhasebecileri "teknoloji meraklısı" olma yönünde teşvik edecektir (Wasny, 2019).

Ülkemizde 17.12.2017 tarih ve 30273 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No: 486) ile 01.01.2018'den itibaren serbest meslek erbapları, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ve basit usule tabi mükellefler "Defter-Beyan Sistemini" (e-defter, e-beyanname sistemi) kullanmaları zorunlu hale getirilmiştir. Bu sisteme göre devletin de dijitalleşmenin avantajlarını mesleğe yansıttığı görülmektedir. Bunun gibi yasal düzenlemeler ile işletmelerin muhasebe kayıtlarını e-defter üzerinden tutmaları, beyannamelerin yine aynı sistem üzerinden verilmesi, işletme-meslek mensubu-devlet arasındaki bilgi akışını ve raporlamayı daha hızlı ve etkin hale getirmektedir.

Dijitalleşme ve dijital uygulama araçları sayesinde muhasebe işlemlerinin yoğun otomasyon kullanımı ile gerçekleştirilmesi ve algoritmalar sayesinde çeşitli tahminleme ve analizlerin yapılıyor olması, bu konuda yetkin meslek mensuplarına duyulan ihtiyaç ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan dijital uygulama sistemi ile daha az personele ihtiyaç duyulacağı açıktır. Veri giriş, kayıt ve raporlama gibi muhasebenin klasik fonksiyonlarını gerçekleştiren meslek mensuplarına değil, işletme için mali konularda çözümler geliştiren meslek mensuplarına gereksinim duyulacağı düşünülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının bu sürece uyumlanabilmesi için mesleki gelişimce dönüşümü yakından takip etmesi gerekmektedir.

Dijitalleşme aynı zamanda meslek mensupları için denetim mesleğinin de koşullarını değiştirecektir. Denetçinin yer ve zamandan bağımsız çalışmasını sağlayacak olan dijital devrim, denetim görüşünün oluşturulması konusunda gerekli olan kanıt toplama yöntemlerini de değiştirecektir. Fiziksel sayım yerini teknolojik sayıma, mutabakat eş zamanlı veya online sistem ile, belgelerin incelenmesi dijital ortamda incelemeye dönüşecektir. Bu durum aynı zamanda denetim ekibinin sayısını azaltırken, denetimin güvenilirliğini olumlu yönde etkileyecek olup mutlak güvence sağlayacaktır.

Dijitalleşme muhasebe mesleğini tüm alanlarda etkilediği gibi eğitim alanında da etkilemekte ve değişime zorlamaktadır. Dijitalleşme ile birlikte muhasebe eğitimi sözel ve kayıtsız kültürden, sayısal ve analitik kültüre doğru yön çevirmiş durumdadır. Muhasebe ve dijitalleşme her geçen gün daha fazla yakınlaşmakta ve muhasebe uygulamalarının her alanında teknolojiye olan ihtiyaç artmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda muhasebe eğitimlerinde dijital uygulama araçlarına daha fazla yer verilmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla gerek muhasebe mesleğinde meydana gelen değişim ve dönüşüm eğitiminde gerekse diğer alanlarda bilgisayar donanım ve yazılım becerileri muhasebe meslek mensuplarına mutlaka kazandırılmalıdır. Bu konuda başta devlet kurumları, TÜRMOB ve eğitim kurumlarının muhasebe meslek

mensuplarının mesleki beceri ve yeterlilik seviyesini artırmak için gerekli eğitim programlarını uygulamaları muhasebe meslek mensuplarının dijital uygulamalara uyum süreci açısından önemlidir.

Muhasebe meslek adaylarının mesleğe giriş öncesi bilgi teknolojileri, e-Dönüşüm ve e-uygulamalar gibi son yıllarda orta çıkmış kavramların getirdiği nitelikleri eğitimle kazanması gerekmektedir. Bu kazanım adayın muhasebecilik mesleğine daha çabuk uyum sağlamasına ve kendisini sürekli geliştirme konusunda daha fazla istekli olmasına yardımcı olacaktır.

IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu) tarafından yayınlanan IES 2, Profesyonel Muhasebe Eğitimi programları kapsamında bilgi teknolojileri için şu başlıkları önermiştir(Gaviria, 2015:994);

- Bilgi teknolojisinin genel bilgisi,
- Bilgi teknolojisinin kontrolü hakkında bilgi
- Kontrol bilgi teknolojisinin yeterlikleri,
- Bilgi teknolojisinin kullanıcı yetkileri,
- Bilgi sistemlerinin idari rolleri, değerlendirilmesi ve tasarımı için ilgili yeterlikler.

Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da uzun yılladır muhasebe mesleğinin dijital çağda yaşayacağı değişimlere dikkat çekilmektedir. Uluslararası muhasebe firmaları yüksek teknoloji denetim araçlarını geliştirmeye yönelik ciddi harcamalar yapmaktadırlar. KPMG işletmesiyle IBM Watson'ın yapay zekâ ünitesi projesi buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca teknolojik gelişmeler neticesinde muhasebe mesleğinin gelecekteki fırsatları ve risklerini değerlendirmek için bulut sistemleri, dijitalleşme, teknolojik değişim gibi alanlarda çalışmalar yapmaktadırlar. KMPG bulut bilişim, dolandırıcılık, yolsuzluk, rüşvet, kurumsal sürdürülebilirlik ve entegre raporlama bu alanlardan bazılarıdır. (wordpress.com, 2017)

Endüstri 4.0 olarak literatürde kabul gören dijital sanayi devriminin muhasebe uygulamaları ve muhasebe mesleği üzerindeki etkileri dikkate alınarak, özellikle muhasebe alanında blok zinciri (blockchain), yapay zekâ ve metin madenciliği uygulamalarına geçiş süreci ve sonrasına yönelik dönüşümler ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

- Mesleğe yeni başlayanların dijital uygulamalara uyum süreci daha etkin bir hale gelmesi için Üniversitelerin muhasebe bölümleri ile diğer bölümlerdeki muhasebe derslerinin dijital ortamlar ve araçlar ile yürütülmesi sağlanması,
- TÜRMOB ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavir (YMM) odaları tarafından düzenlenecek eğitim ve seminerler sayesinde meslek mensuplarının eğitim ve gelişimleri sağlanarak, dijitalleşmenin dönüştüreceği muhasebe işlevlerinin aktarılması,
- Dijital dönüşüm, işletmelerin daha az personelle ve yoğun otomasyon sistemi ile işlemlerini gerçekleştirmelerine olanak tanıyacağından nitelikli meslek mensubu olma noktasında çalışanların kendilerini gerçekleştirmelerinin beklenmesi,
- Yasal düzenlemeler, dijital sanayi devriminin mesleki faaliyetlerine etkisini içerecek şekilde gerçekleştirilmeli ve mesleğin konusu, kayıt ortamı, işletmelerin muhasebe defterlerinin zorunluluğu, arşivleme, raporlama gibi konularda yasal mevzuat açık hale getirilmeli,
- Blok zinciri (blockchain), karşılıklı ve gerçek zamanlı kayıt sistemi yaratacağından, muhasebe hataları azalacaktır. Bu durum; denetimde mutabakatın yerini alırken, devletin vergi takibini de kolaylaştırması,
- Dijital dönüşüm, e-belgeler aracılığı ile gerçekleşeceğinden, işletmelerin yapmadıkları harcamalarını mali tablolarında göstermeleri söz konusu olmayacaktır. Böylece sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olarak bilinen ve ülke ekonomisinde kayıp yaratan yanıltıcı araçları kendiliğinden ortadan kaldırması,
- Yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde, gelecekte muhasebe meslek mensupları tarafından yapılan işlerin dijital sistemler tarafından yapılması,
- Dijitalleşme ve e-Dönüşüm çerçevesinde, finansal muhasebe, denetim ve vergi hazırlığını içeren klasik muhasebe eğitimi yerini muhasebe teknolojilerine dayalı eğitim sistemine bırakması,
- Teknolojik gelişmeler sonucunda, muhasebecilerin yeni yetenekler ve becerilere ihtiyaç duyması,

- Vergi düzenlemelerini bilme ve vergi kanunlarını yorumlama becerilerinden daha fazla, bilgi teknolojileri konusunda güçlü deneyimlere sahip olma özelliklerinin muhasebecilerde aranması,
- Teknolojik gelişmelerin muhasebecilere yeni fırsatlar ve yeni kariyer alanları sunması,
- Muhasebe mesleğinde danışmanlık ve denetim işlevinin ön plana çıkması,
- Gelecekte muhasebe sistemlerinin tamamı bulut sistemine dönüştürülerek depolama, kayıt saklama gibi maliyetlerden tasarruf sağlanması yanısıra bilgiye istenilen yerde ve istenilen zamanda ulaşım kolaylaşacak olması,
- Siber saldırı önlemleri, bilgi güvenliği ve kullanıcı gizliliğinin öneminin artması,
- Teknolojik gelişmeler ile birlikte muhasebecinin rollerinin ve görevlerinin kökten değişmesi,
- Gelecekte tam zamanlı muhasebeciler yerine, işletmelere yüksek değerli hizmetler sunan yarı zamanlı sanal muhasebecilerin ortaya çıkması,
- Muhasebecilerin geleneksel muhasebe yöntemleri yerine daha fazla dijital araçlar kullanması,
- Muhasebe mesleğinin dijital sistemler sayesinde daha etkin ve verimli olması,
- Muhasebe uygulamalarında geçmişe dönük kayıt sistemi yerine, gerçek zamanlı kayıt sistemine geçilmesi, mali tabloların ve raporların anlık olarak görüntülenebilmesine imkân sağlaması.

SONUÇ

Üretimin dijitalleşmesi, bilinen en eski işletme fonksiyonu olan muhasebe ve muhasebe mesleğinin de dönüşümünü zorunlu hale getirmektedir. Yakın gelecekte, dijital uygulama sistemlerin zorunlu olarak yoğun kullanımı sayesinde mesleğin bütünüyle dijitalleşmesi, meslek mensuplarının daha çok defter tutma (bookkeeping) işlevinden müşavirlik işlevini gerçekleştireceğini ön plana çıkarmaktadır. Defterlerin, belgelerin, kayıtların, arşivin ve denetimin dijitalleşmesi ile birlikte daha az sayıda, ancak dijital bilgiye sahip nitelikli meslek mensubunu gerekli kılmaktadır. Başka bir ifadeyle dijital uygulamaları muhasebe uygulamalarında etkili bir şekilde kullanan ve güncelleyen muhasebe mühendisi mesleği, metin madenciliği uygulamaları ile muhasebe uygulamalarından kullanılan verileri bilgi kullanıcıları için analiz eden veri analisti mesleği ortaya çıkacaktır.

Dijital devrimin getirdiği yenilikler ve dijital uygulamaların kullanımındaki artış, muhasebe meslek mensuplarının mesleki ünvanlarının yeniden tanımlanması ve muhasebe uygulamaları sürecinin yeniden tasarlanarak şekillendirilmesi gereğini doğurmuştur. Bu sebeple muhasebe mesleğine yön verme ve meslek mensuplarının gelecekteki pozisyonları konusunda, ilgili muhasebe meslek yapıları ve devletin gerekli çalışmalar ve yasal düzenlemeler yapmaları gerekmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının genel kültür çerçevesinde ve özellikle mesleki boyutta dijitalleşme ve dijital uygulamalara uyum konusunda yeterliliğe sahip insan kaynağı ihtiyacının karşılanması konusunda eğitim çalışmalarının hızlanması gerekmektedir. Bu eğitim çalışmaları devlet, TÜRMOB ve üniversite – sektör işbirliği çerçevesinde, üniversitelerin "dijital muhasebe" alanında gerekli eğitim desteğini vermeleri konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Ara eleman ihtiyacını karşılamak için önlisans seviyesinden başlayarak, lisans ve lisansüstü seviyede olması gereken eğitim çalışmaları, ulusal ve uluslararası standartlarda yeterliliğe ve birikime sahip meslek mensuplarının geleceğe nitelikli olarak hazırlanması ve mesleğin olması gereken saygınlığa ve değere yükselmesine katkı sağlayacaktır.

Dijitalleşme ve dijital uygulamalar muhasebe mesleğinin geleceği için önemlidir. Bilgi sağlayıcılar ve risk değerlendiricileri olarak, muhasebecilerin, özellikle denetim ve güvence bağlamlarında, görevlerinin etkinliğini ve etkililiğini artırmak için yeni araçlara ihtiyaçları vardır. Bu gelişimler muhasebe meslek mensuplarının müşterilerine ve sorumluluğu olan taraflara nitelikli hizmet vermelerini sağlayacak yeni alanlar ve fırsatlar oluşturacaktır.

Dijital uygulamalar, muhasebe mesleğinin etkili ve istenilen seviyede yerine getirilebilmesi için gerçekten harika bir araç olsa da, bazı konularda dikkatli olunmalıdır. Öncelikle yapay zekâ yaratıcı değildir (son zamanlarda bu tartışmaya açık olmasına rağmen); önceki verilerin kullanımı ile sınırlıdır, çok geniş bir

deneyimler bağlamından yararlanamamakta ve sağduyu kullanmamaktadır. Yani insan dokunuşundan yoksundur. Yapay zekâ bazen arıza yapabilir ve yapmak için programlandığı unsurun tam tersini yapabilir. Ayrıca, yapay zekâda hiçbir bilgi filtreleme yoktur. Bu tür bir teknoloji, işletmede kitlesel kâr veya zarara neden olmak için kötüye de kullanılabilir. Ayrıca, yapay zekânın muhasebede kullanımı getireceği büyük kolaylıklar ve faydaların yanı sıra sebep olacağı problemler ve riskler de göz önüne alınarak sistemli bir şekilde planlanmalıdır.

Dijital devrimin şu andaki son aşaması olan Endüstri 4.0, gelecekte kendini yeni sürümlere bırakacaktır. Dijital devrimin bütün faydaları yanında, siber casuslar ve suçlular için bu sistemlerin ideal hedef olması da göz önüne alınarak sistemin açıklarının kapatılması beklenmektedir. Ayrıca, dijitalleşmeye konu olan sistemlerin herhangi birinde ortaya çıkabilecek bir hata domino etkisi ile tüm sistemi tehlikeye atabilmektedir. Bu dezavantajları göz önüne alınarak siber güvenlik konusunda alınacak tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Baldwin, A.A., Brown, C. E. ve Trinkle, B.S. (2006). Opportunities for artificial intelligence development in the accounting domain: The case for auditing. Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management, Cilt:14(3), 77–86. https://doi.org/10.1002/isaf.277

Bulut, E. ve Akçacı, T., (2017). Endüstri 4.0 Ve İnovasyon Göstergeleri Kapsamında Türkiye Analizi. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal, 7, 50-72.

Deloitte R. (2017). Blockchain Technology and Its Potential Impact on the Audit and Assurance Profession, 20.06.2021, https://www.aicpa.org.

Erdem A. ve Gülten S. (2021). Dijital Muhasebe Uygulamaları, (1 Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.

Ertutan İ.E. ve Ergin E. (2018). Muhasebe Mesleğinde Dijitalleşme: Endütri 4.0 Etkisi, The Journal of Academic Social Science, 6 (72), 153-165.

Finance Voices. (2018). Is Artificial Intelligence Set to Replace Accountants in the Future?, 30.06.2021 tarihinde, https://finance.toolbox.com/articles/is-artificial-intelligence-setto-replace-accountants-in-the-future.

Gabaçlı, N ve, Uzunöz, M., (2017). IV Sanayi Devrimi: Endüstri 4.0 ve Otomotiv Sektörü. 3 nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 149-174.

Gavira, Arango, J., ve Valencia A., (2015), Reflections about the use of ınformation and communication technologies in accounting education, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Cilt:176, 992-997.

Lin, P. ve Hazelbaker T., (2019). Meeting the challenge of artificial intelligence, The CPA Journal, Cilt:89(6), 48–52.

Macpherson, S., (2018). How cheap prediction can change accounting: Artificial intelligence may be best understood as "cheap prediction". And prediction is a useful input to decisions - but people will still be needed to make the decisions. 30.06.2021 tarihinde, https://www.acuitymag.com/technology/how-cheap-prediction-can-change-accounting

Moudud-ul-huq S. (2014). The role of artificial ıntelligence in the development of accounting systems: a review. IUP Journal of Accounting Research & Audit Practices, Cilt:13(2), 7–19.

Özden Altuk, V. E., (2018). Endüstri 4.0 Ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı, 23, 1639-1650.

Sheedy, C. (2017). What CPAs need to do to survive the automation revolution. Journal of Accountancy, 25.06.2021 tarihinde, https://www.journalofaccountancy.com/newsletters/2017/jun/surviveautomation-revolution.html.

Potekhina, A., & Riumkin, I. (2017). Blockchain–a new accounting paradigm: Implications for credit risk management, http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1114333/F ULLTEXT01.pdf.

Tarmidi, M. B., Rozalan, A.H.A., Rasli, M.A.M., Roni, R.A., Alizan, N.K.S. (2018). Artificial intelligence accounting system (ALIAS). Global Business & Management Research, Cilt:10(3), 1116–1119.

Tekbaş, İ., (2018). 2050'de Muhasebe Endüstrisi. https://www.researchgate.net/publication/328127417_2050'de_Muhasebe_Endustrisi_-_Harvard_Business_Review_Turkiye_Ismail_TEKBAS

Uçma Uysal, T. ve Kurt G. (2018). Muhasebe ve Denetimde Blok Zinciri Teknolojisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 23 (2), 467-481.

Wasny, G. (2019). How artificial intelligence will change the way accountants work. 21.06.2021 tarihinde https://www.accountingtoday.com/opinion/how-ai-will-change-the-way-accountants-work.

WEB 5, (2018), http://ismailtekbas.blogspot.com.tr, Erişim Tarihi: 20.06.2021.

Webtekno.com (2017). Muhasebecilere Elveda: Şirketlerin Tüm Mali İşlerini Üstlenen Yapay Zeka Geliştirildi, 03.02.2020 tarihinde https://www.webtekno.com/ sitesi, https://www.webtekno.com/donanim/muhasebecilere-elveda-sirketlerin-tum-mali-islerini-ustlenen-yapay-zeka-gelistirildi-h18262.html, adresinden alındı.

Yücel, G., Adiloğlu, B., (2019). Dijitalleşme - yapay zekâ ve muhasebe beklentiler, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: (17) , 47-60.

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI KAPSAMINDA KARBONSUZLAŞMA YOLUNDA YENİ BİR ADIM: KARBON SINIR VERGİSİ

A NEW STEP TOWARDS DECARBONIZATION UNDER THE EUROPEAN GREEN DEAL: CARBON BORDER TAX

Nagihan BİRİNCİ
Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3983-8815

ÖZET

Günümüzde ülkeler bir taraftan Covid-19 salgını ile savaşmaya ve bunun neden olduğu ekonomik krizden kurtulmaya çabalarken diğer taraftan da tüm dünya üzerindeki etkisi gün geçtikçe artan iklim değişikliğiyle mücadeleye devam etmektedirler. Nitekim küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileri son zamanlarda daha da hızla artarken söz konusu salgın insan ve çevre açısından sürdürülebilirliği de daha ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle iklim ve çevresel konular politika tartışmalarının ve doğal olarak kamu politikalarının merkezinde yer almaktadır. Küresel iklim değişikliği politikaları kapsamında tartışılan temel konulardan biri de tek taraflı olarak sera gazı emisyonlarını sınırlandırmaya karar vermiş olan ülkelerin, endüstrilerini karbonun fiyatlandırılmadığı ülkelere karşı haksız rekabetten korumak ve karbon kaçağını önlemek amacıyla sınır önlemleri alıp alamayacağıdır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği (AB), Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) kapsamında Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasını (Carbon Border Adjustment Mechanism) gündeme getirmiş ve bu doğrultuda 2050 yılına kadar dünyanın ilk karbon nötr ekonomisi olma hedefini belirlemiştir. Sınırda karbon düzenleme mekanizması, düşük oranda karbon vergisi uygulayan ya da hiç karbon vergisi uygulamayan ülkelerden enerji yoğun sanayi ithalatının maliyetini artırmak için uygulanacak vergisel bir önlemi ifade etmektedir. Bu önlem genel itibariyle karbon sınır vergisi olarak adlandırılmaktadır. Karbon sınır vergisi, ithalatta söz konusu ürünün üretiminden kaynaklı karbon emisyonlarının miktarına dayalı olarak uygulanacak bir vergidir. Bu çalışmanın amacı karbon sınır vergisini ve böyle bir verginin olası etkilerini ele almaktır. Uygun şekilde tasarlanmış bir karbon sınır vergisi, ekolojik dönüşümü desteklemek, karbon kaçağını azaltmak, AB üyesi ülkelerle partner ülkeler arasındaki haksız rekabeti önlemek ve AB bütçesi için üye devletlerin doğrudan katkıları dışında bağımsız bir gelir oluşturmak açısından oldukça iyi, ancak bir o kadar da zor bir seçenek olarak durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Düşük Karbonlu Ekonomi, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması, Karbon Sınır Vergisi

ABSTRACT
Today, while countries are trying to fight the Covid-19 epidemic and get rid of the economic crisis caused by it, on the other hand, they continue to struggle with climate change, the impact of which is increasing day by day. As a matter of fact, while the negative effects of global climate change have increased more rapidly recently, this epidemic has brought sustainability to the forefront in terms of human and environment. Therefore, climate and environmental issues are at the center of policy discussions and naturally in public policies. One of the main issues discussed within the scope of global climate change policies is whether countries that have decided to limit their greenhouse gas emissions unilaterally can take border measures to protect their industries from unfair competition against countries where carbon is not priced, and to prevent carbon leakage. In this direction, the European Union (EU) has brought the Carbon Border Adjustment Mechanism to the agenda within the scope of the European Green Deal and has set the goal of being the first carbon neutral economy in the world by 2050. The carbon border adjustment mechanism refers to a tax measure to be implemented to increase the cost of imports of energy-intensive industries from countries with low or no carbon taxes. This measure is commonly referred to as the carbon border tax. The carbon border tax is a tax that will be applied on imports based on the amount of carbon emissions from the production of the product in question. The aim of this study is to discuss the carbon border tax and the possible effects of such a tax. A properly designed carbon border tax seems a good but difficult option in terms of supporting ecological transformation, reducing carbon leakage, preventing unfair competition between EU member states and partner countries, and generating an independent income for the EU budget other than the direct contributions of the member states.

Keywords: Climate Change, Low-Carbon Economy, European Green Deal, Carbon Border Adjustment Mechanism, Carbon Border Tax

DENİZYOLU İLE GERÇEKLEŞTRİLEN KONTEYNER TİCARETİNİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR PANEL VERİ ANALİZİ

THE IMPACT OF MARITIME CONTAINER TRADE ON EMPLOYMENT: A PANEL DATA ANALYSIS

Erdal ARLI
İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü
Deniz İşletmeciliği Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-7825-0910

Mehmet Sıtkı SAYGILI
Bahçeşehir Üniversitesi Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0001-9834-815X

ÖZET
Dünya ticaretinin çok büyük bölümü denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirmektedir. Dökme ve genel yük odaklı olarak yapılan denizyolu ile yük taşımacılığı günümüzde yerini önemli oranda konteyner taşımacılığına bırakmıştır. Artık bugün konteyner gemileri ile sıvı ve soğutmalı yükler de dahil olmak üzere birçok yük türü çok büyük oranda 20 ve 40'lık olarak adlandırılan (TEU- Twenty-foot Equivalent Unit ve FEU- Forty-foot Equivalent Unit) mühürlü konteynerlar ile taşınmaktadır. Ayrıca denizyoluyla gerçekleştirilen konteyner taşımacılığı hem bölge hem ülke hem de dünya ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. İlgili etkilerden birinin de istihdam olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı Türk limanlarında elleçlenen konteyner ticaretinin istihdam üzerinde etkisinin olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Bu amaçla denizyoluyla Türkiye'de gerçekleşen konteyner ticaretinin istihdam üzerindeki etkisi panel veri analizi ile belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: istihdam, konteyner ticareti, panel veri analizi

ABSTRACT
Most of the world trade is carried out by maritime transport. Freight transportation by sea, which is focused on bulk and general cargo, has left its place to container transportation to a significant extent today.Today, many types of cargo, including liquid and refrigerated cargoes, are transported by container ships, mostly in 20 and 40 (TEU- Twenty-foot Equivalent Unit and FEU- Forty-foot Equivalent Unit) sealed containers. In addition, container transportation by sea makes significant contributions to the economy of the region, the country and the world. One of these effects is thought to be employment. The aim of this research is to determine whether the circulation of containers handled in Turkish ports has an effect on employment. For this purpose, the effect of container trade in Turkey by sea on employment will be tried to be determined by panel data analysis.

Keywords: employment, container trade, panel data analysis

THE CREDİT GROWTH AND CURRENT ACCOUNT DEFİCİT İN TURKEY: ARDL BOUNDS TESTİNG

TÜRKİYE'DE KREDİ BÜYÜMESİ VE CARİ AÇIK: ARDL SINIR TESTİ

Merve BAYSOY
Independent Researcher / Bağımsız Araştırmacı
Orcid ID: 0000-0003-1068-7507

ABSTRACT

Current account deficit is considered one of the leading indicators for the imbalances of the economy and represents the risk for economic crisis. There is no single model for current account deficit that can capture the entire range of theoretical and empirical relationships. Most of the research focus on the determinants of the current account balance and the sustainability of current account deficit. While the main determinants of current account deficit can vary from country to country, since countries have different characteristics, resources, economic and political structures, and economic policies according to their different needs. Thus, the specific characteristics of the economy being analysed should be given more priority than standard economic methods to address the current account deficit.

Turkey is an oil exporter country and highly dependent on imported energy and intermediate goods in production. Policy makers monitor some macroprudential measures to improve current account balance for stable economic growth, therefore it is important to determine the relationship between them. This study investigates empirically the effects of the credit growth and the real effective exchange rate on current account balance using quarterly data from 2003 Q4 – 2021 Q3. Autoregressive Distributed Lag (ARDL) bounds testing procedure examine the short run and long run relationship between selected macroeconomic variables and current account balance for Turkey.

Besides, we examine role of different type of credits on current account, that can be more useful for policy makers. This study provides an opportunity for a holistic assessment together with other similar studies in the literature. It provides a richer result in terms of the width of the data set and the advantages of using the ARDL model.

Keywords: Current Account Deficit, Credit Growth, Consumer Credit, Commercial Credit, Cointegration, ARDL bounds test, Turkey

ÖZET
Cari açık, ekonomideki dengesizliklerin öncü göstergelerinden biri olarak kabul edilmekte ve ekonomik kriz riskini temsil etmektedir. Cari açık için teorik ve ampirik ilişkilerin tamamını kapsayabilecek tek bir model yoktur. Araştırmaların çoğu cari işlemler dengesinin belirleyicileri ve cari açığın sürdürülebilirliği üzerine odaklanmaktadır. Cari açığın temel belirleyicileri ülkelerin farklı özelliklerine, kaynaklarına, ekonomik ve siyasi yapılarına göre ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle, cari açığı ele almak için, analiz edilen ekonominin spesifik özelliklerine standart ekonomik yöntemlerden daha fazla öncelik verilmelidir.
Türkiye petrol ihracatçısı bir ülkedir ve üretimde ithal ara mallara oldukça bağımlıdır. Politika yapıcılar, cari işlemler dengesini iyileştirme ve istikrarlı ekonomik büyüme için bazı makro ihtiyati önlemleri takip etmektedir. Dolayısıyla, aralarındaki ilişkiyi belirlemek önemlidir. Bu çalışma 2003 Q4 – 2021 Q3 üç aylık verilerini kullanarak kredi büyümesi ve reel efektif döviz kurunun cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) sınır testi prosedürü, Türkiye için seçilen makroekonomik değişkenler ile cari işlemler dengesi arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkiyi incelemektedir. Ayrıca, politika yapıcılara daha faydalı olması için farklı kredi türlerinin cari hesap üzerindeki rolünü inceliyoruz. Bu çalışma literatürdeki diğer benzer çalışmalarla birlikte bütüncül bir değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Veri setinin genişliği ve ARDL modeli kullanmanın avantajları açısından da zengin bir sonuç sağlar.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, Kredi Büyümesi, Tüketici Kredileri, Ticari Krediler, Eş bütünleşme, ARDL sınır testi, Türkiye

ERDEMLİ MALLAR PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE SÜT ÜRETİMİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF MILK PRODUCTION IN TURKEY FROM THE PERSPECTIVE OF MERIT GOODS

Eren ERGEN
Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mali İktisat Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

ÖZET
Devletin piyasada olma nedeni olarak piyasa başarısızlıkları gösterilmektedir. Piyasa başarısızlıklarından bir tanesi erdemli mallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Erdemli mallar, daha fazla üretilmesi toplum için yararlıyken, yetersiz talep nedeniyle piyasanın üretimi düşük tutması şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle erdemli malların üretimi piyasaya bırakıldığında yetersiz kalmaktadır. Musgrave ise erdemli malların üretiminde devletin piyasa müdahale etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü erdemli mallar pozitif dışsallık yaymaktadır. Nitekim erdemli malların marjinal sosyal faydası marjinal özel faydasından büyüktür. Okullarda ücretsiz süt dağıtılması, çocukların zorunlu aşı olması, öğrencilere yönelik yurtlar ve yaşlı bakımevleri gibi mal ve hizmetler erdemli mallara örnek olarak gösterilebilir.
Bu çalışmanın amacı erdemli mal olarak kabul edilen süt üretiminin analiz edilmesidir. Çalışmada Türkiye'de 2010-2021 dönemini kapsayan aylık süt üretimi verileri kullanılmış ve süt üretiminin durağanlığının test edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır. Zivot-Andrews (1992) ve Lee-Strazicich (2013) yapısal kırılmalı birim kök test sonuçlarına göre süt üretimi birim köklü sürece sahiptir. Bir başka deyişle süt üretiminde meydana gelen şok kalıcı olmaktadır. Bu noktada coğrafik etkiler süt üretimi üzerinde bir şok oluşturabileceği gibi, ekonomik etkiler de süt üretimi üzerinde bir şok oluşturabilir. Örneğin döviz kurunda yaşanılan bir artış yem maliyetlerinden dolayı süt üretimini olumsuz etkileyebilmektedir. Çalışmada, 2018 yılının Temmuz, Ağustos ve Ekim aylarında yapısal kırılma tespit edilmiştir. Bu dönemde Türkiye'de bir döviz kuru şokunun yaşandığı bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Piyasa Başarısızlıkları, Erdemli Mallar, Süt Üretimi, Yapısal Kırılmalar.

ABSTRACT
Market failures are cited as the reason for the state to be in the market. One of the market failures is merit goods. Merit goods can be defined as the market keeping production low due to insufficient demand, while producing more is beneficial for society. In other words, the production of merit goods is insufficient when left to the market. Musgrave, on the other hand, stated that the state should intervene in the market in the production of merit goods. Because merit goods radiate positive externality. Indeed, the marginal social benefit of merit goods is greater than the marginal private benefit. Goods and services such as free milk distribution in schools, compulsory vaccination of children, dormitories for students and nursing homes for the elderly can be given as examples of merit goods.
The aim of this study is to analyze milk production, which is considered a merit good. In the study, monthly milk production data covering the period of 2010-2021 in Turkey were used and it was aimed to test the stationarity of milk production. In this direction, unit root tests with structural break were used. According to Zivot-Andrews (1992) and Lee-Strazicich (2013) unit root test results with structural break, milk production has a unit root. In other words, the shock in milk production is permanent. At this point, geographical effects may create a shock on milk production, while economic effects may create a shock on milk production. For example, an increase in the exchange rate may negatively affect milk production due to feed costs. In the study, a structural break was detected in July, August and October 2018. It is known that there was an exchange rate shock in Turkey during this period.

Keywords: Market Failures, Merit Goods, Milk Production, Structural Break.

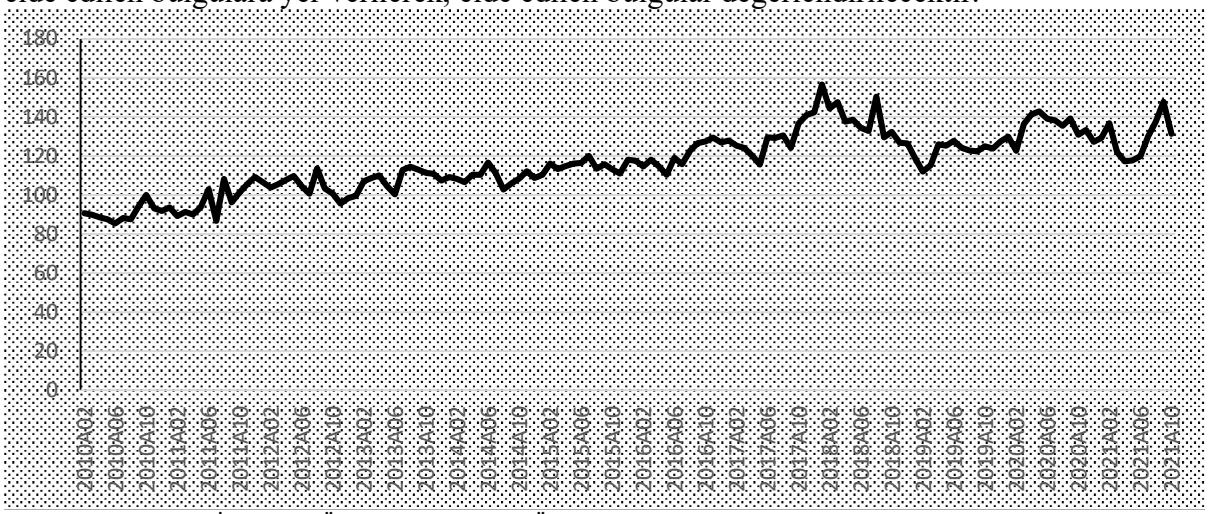
GİRİŞ

Kendi haline bırakıldığında piyasa mekanizması üretim faaliyetini gerçekleştirebilmektedir. Ancak bazı durumlarda pareto-optimaliteden uzak kalınabilmektedir. Böylesi zamanlar piyasa başarısızlıkları olarak adlandırılmakta ve devletin piyasaya müdahale etmesi beklenmektedir. Nitekim piyasa bazen tahsis ve dağıtım gibi hususlarda başarısız olabilmektedir. Devletten istenilen ise piyasanın yönlendirilmesidir. Tüketilmesi neticesinde sosyal faydası özel faydasından daha fazla olan erdemli mallar da piyasa başarısızlığı olarak literatürde kabul görmektedir. Çünkü erdemli malların üretilmesi tamamen piyasaya bırakıldığında üretim istenen seviyelerde gerçekleşmeyebilmektedir.

Okullarda süt dağıtılması da erdemli mallar arasında sayılmaktadır. Nitekim süt tüketimi neticesinde daha sağlıklı bireyle yetişecek ve ülke refahı açısından da önem arz edecektir. Bu kapsamda devletin süt üretimini desteklemesi beklenmektedir. Bu doğrultuda Resmi Gazetede yayınlanan tebliğe göre üreticilere çiğ süt desteği yapılmaktadır.

27 Haziran 2021 tarih ve 31524 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "*Çiğ süt desteği ve süt piyasasının düzenlenmesi uygulama tebliği*"nde, süt üretiminde kalite ve hayvancılık politikalarının etkinliğinin arttırılması ve süt üretiminin desteklenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir (URL 1). 2021 yılı Temmuz-Aralık dönemi için ise çiğ süt destekleme primi 0.20 TL/Lt olarak belirlenmiştir (URL 2). Görüldüğü gibi erdemli mallar kapsamında devlet tarafından da üretimi desteklenen içme sütü üretim verileri Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafik 1 incelendiğinde Türkiye'de süt üretiminin aylık olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak 2018 yılının özellikle yaz aylarında dramatik bir azalış göze çarpmaktadır. Bu durumun 2019 yılının ilk çeyreğine kadar sürdüğü görülmektedir. Bu çalışmada da erdemli mallar olarak kabul edilen süt üretiminde meydana gelen şokların etkisinin incelenmesi ve varsa yapısal kırılmaların hesaplanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın sonraki bölümünde erdemli mallar teorik olarak ele alınacaktır. Teorik açıklamanın ardından çalışmada kullanılacak olarak veri seti tanıtılacak, ampirik yöntem açıklanacaktır. Son olarak ise elde edilen bulgulara yer verilerek, elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

Grafik 1. Türkiye'de İçme Sütü Üretimi, Aylara Göre Üretim (Bin Ton)
Kaynak. Ulusal Süt Konseyi (URL 3). Veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

- **DEVLET MÜDAHELESİ VE ERDEMLİ MALLAR**

Konjonktür dalgalanmalarının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için devletin uygulamış olduğu politikalar "*fonksiyonel maliye*" olarak adlandırılmaktadır (Lerner, 1952). Lerner tarafından ortaya atılan fonksiyonel maliye kavramı, Musgrave ve Musgrave (1989) tarafından sistematik bir hale büründürülmüştür. Buna göre devletin üç temel fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki maliyeti kimin yükleneceği, hangi harcama ve gelir politikalarının uygulanacağı hususunda devletin tahsis işlevidir.

İkincisi, gelir adil dağıtımının sağlanmasında dağıtım işlevidir. Son olarak ise istikrarın sağlanması için geliştirilen politikalardır (Musgrave ve Musgrave, 1989).

Piyasalar tam rekabet yapısına uygun işlediğinde sayılan üç temel fonksiyonu yerine getirebilmektedir. Bir başka deyişle pareto-optimalite ile kaynakların verimli tahsis edilmesi sağlanacak ve böylelikle hem gelir dağılımında adalet hem ekonomik istikrar sağlanabilecektir. Ancak literatürde genel olarak piyasaların etkin performans gösteremediği kabul edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle piyasa başarısız olmaktadır. Dolayısıyla piyasa başarısızlıkları durumunda devletin müdahil olarak iyileştirici tedbirleri alması istenmektedir (Randall, 1983).

İyileştirici tedbirler kapsamında kamunun pür kamusal mallar, yarı kamusal mallar, doğal tekel malları ve erdemli mallar gibi mallar üretmesi beklenmektedir (Karagöz, 2020). Literatüre Richard Musgrave tarafından kazandırılan "*erdemli mallar*" kavramı, bireylere sunduğu özel faydaya ek olarak toplu şekilde tüketildiğinde faydası da oldukça yüksek olan mallardır. Erdemli mallar hususunda literatürde "*sosyal devlet*" ve "*paternalizm*" anlayışları dikkat çekmektedir. Özellikle sosyal devlet anlayışı çerçevesinde düşük gelirlilere ve bakıma muhtaç olanları kapsayacak şekilde gerçekleştirilen mallar erdemli mallar olarak sayılmaktadır. Bu mallara örnek olarak; düşük gelirlilere yapılan sosyal yardımlar, okullarda süt dağıtılması, düşük gelirli öğrencilere burç verilmesi ve düşük gelirli kişilere ucuz konut yapılması verilebilir (Zülfüoğlu ve Yılmaz Soydan, 2019).

- **VERİ SETİ VE METEDOLOJİ**

Çalışmada Türkiye'de süt üretiminin birim kök içerip içermediği analiz edilmektedir. Bu kapsamda 2010A02-2021A10 dönemini kapsayan aylık veriler kullanılmaktadır (URL 3). Kullanılan veriler aylık olduğundan analize başlamadan önce mevsimsellikten arındırma işlemi uygulanmıştır. Sonrasında Zivot-Andrews (ZA) (1992) ve Lee-Strazicich (LS) (2013) tarafından geliştirilen yapısal kırılmalı birim testleri kullanılmıştır.

Çalışmada süt üretiminin durağanlığının test edilmesinde yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak ZA (1992) tarafından geliştirilen ve tek kırılmayı dikkate alan yapısal kırılmalı birim kök testi yer almaktadır. ZA (1992), yapısal kırılmalı birim kök testi için ortalamada ve eğimde ve ortalamada meydana gelen yapısal değişimi içeren ve sırasıyla Model A ve Model C olarak adlandırılan modelleri ele almaktadır. Ele alınan modellerin hesaplanışı (1) no'lu eşitlikte gösterilmektedir (Zivot ve Andrews, 1992);

$$\text{Model (A): } y_t = \mu + \theta_A DU(\lambda) + \beta t + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k} \alpha_i \Delta y_{t-i} + e_t$$
$$\text{Model (C): } y_t = \mu + \theta_C DU(\lambda) + \beta t + DT(\lambda) + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k} \alpha_i \Delta y_{t-i} + e_t \quad (1)$$

TB, kırılma zamanı olmak üzere, λ=TB/T, ise nispi kırılma yansımasını ifade etmektedir. Ayrıca DU, ortalamadaki, DT ise trenddeki kırılmayı ifade etmektedir (Yılancı ve Özcan, 2010).

Çalışmada değişkenlerin durağanlıklarının test edilmesinde yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada LS (2013) tarafından geliştirilen ve tek kırılmayı dikkate alan yapısal kırılmalı birim kök testi de yer almaktadır. LS (2013) yapısal kırılmalı birim kök testinin uygulanmasında (2) no'lu eşitlik kullanılmaktadır.

$$y_t = \delta Z_t + X_t, X_t = \beta X_{t-1} + \epsilon_t \quad (2)$$

(2) no'lu eşitlik Z_t ile dışsal değişkenler ifade edilmektedir. Durağanlığın test edilmesinde sıfır hipotezi $\beta = 1$ şeklinde kurulmaktadır. Sabit modelde kırılmanın analiz edilmesinde kullanılan test Model A olarak adlandırılmakta ve şu şekilde oluşturulmaktadır; $Z_t = [1, t\ D_t]'$. $t \geq T_B + 1$ ve diğer durumlar için sıfır değerini alırsa $D_t = 1$ olmaktadır. T_B ifadesi yapısal kırılmanın zaman periyodunu göstermektedir ve $\delta = (\delta_1, \delta_2, \delta_3)$ olmaktadır. Sabit ve trendli modelde yapısal kırılmanın analizinde kullanılan test ise Model C olarak adlandırılmaktadır. Model C, $Z_t = [1, t\ D_t, DT_t]'$ olarak tanımlanmaktadır. Zaman boyutu Model A'dakine benzer şekilde $t \geq T_B + 1$ olmaktadır. Ancak sıfır olması durumunda $D_t = t - T_B$ değerini

almaktadır. LM test stratejisini kullanan LS (2013) birim kök testinin analizinde (3) no'lu eşitlik kullanılmaktadır.

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \bar{S}_{t-1} + u_t \quad (3)$$

(3) no'lu eşitlik yer alan $\bar{S} = y_t - \psi_x - Z_t\bar{\delta}, t = 2, \dots, T; \bar{\delta}$ olmak üzere denklemde yer alan Δy_t regresyonunun $\Delta Z_t; \psi_x$ ifadesi kısıtlı modeli göstermektedir. Durağanlığın test edilmesinde kurulan sıfır hipotezi $\phi = 0$ şeklindedir. Birim kök testinin ardından yapısal kırılma tarihlerinin belirlenmesinde (4) no'lu eşitlik kullanılmaktadır.

$$I\tilde{\tau}(\tilde{\lambda}) = I\tilde{\tau}(\lambda), \qquad \lambda = \frac{T_B}{T} \; ve \; \lambda \; \epsilon \; [0,1] \quad (4)$$

(4) no'lu eşitlik kullanılarak yapısal kırılma tarihi belirlenmektedir (Lee ve Strazicich, 2013). Sonraki bölümde gösterildiği şekilde hesaplanan yapısal kırılmalı birim kök test sonuçlarının bulguları yer almaktadır.

- **BULGULAR**

Çalışmada süt üretiminde meydana gelen şokların kalıcı olup olmadığının analiz edilmesinde ilk olarak ZA (1992) yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Süt Üretimi İçin Zivot-Andrews (1992) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Süt Üretimi		
Model	**Model A**	**Model C**
$\boldsymbol{\lambda}$	0.723	0.723
$\boldsymbol{TB}$	2018A07	2018A07
***Test* İstatistiği**	-5.141	-4.906

Not: Birim kök testi Akaike Bilgi Kriteri'ne göre hesaplanmış ve maksimum gecikme sayısı 12 olarak belirlenmiştir. Model A ve Model C için kritik değerler ZA (1992) çalışmasından elde edilmiştir, buna göre %1 anlam seviyesinde sırasıyla -5.34 ve -5.57'dir (Zivot ve Andrews, 1992).

Tablo 1'e göre süt üretiminin ZA (1992) yapısal kırılmalı birim kök test istatistik değerleri hem Model A hem Model C için kritik değerlerden mutlak olarak küçük olduklarından, birim köklü sürece sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre süt üretimi üzerinde meydana gelen bir şokun etkisi kalıcı olmaktadır. Tablo 1'de süt üretiminde gerçekleşen yapısal kırılma tarihi de gösterilmektedir. Yapısal kırılma ise Temmuz 2018 tarihinde yaşanmıştır.

Süt üretiminin birim köklü sürece sahip olup olmadığının analizinde çalışmada ZA (1992) yapısal kırılmalı birim kök testine ek olarak LS (2013) yapısal kırılmalı birim kök testi de gerçekleştirilmiştir. LS (2013) yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Süt Üretimi İçin Lee- Strazicich (2013) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Süt Üretimi		
Model	**Model A**	**Model C**
$\boldsymbol{TB}$	2018A08	2018A10
$\boldsymbol{\lambda}$	0.730	0.745
***Test* İstatistiği**	-4.158	-4.449

Not: Birim kök testi Akaike Bilgi Kriteri'ne göre hesaplanmış ve maksimum gecikme sayısı 12 olarak belirlenmiştir. Model A ve Model C için kritik değerler LS (2013) çalışmasından elde edilmiştir, buna göre %1 anlam seviyesinde sırasıyla -4.239 ve -5.11'dir (Lee ve Strazicich, 2013).

Tablo 2'de süt üretiminin LS (2013) yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları yer almaktadır. Tablo 2'ye göre test istatistiği sonuçları kritik değerden mutlak olarak küçük olduğundan birim kök vardır sonucuna ulaşılmaktadır. Süt üretiminde meydana gelen bir şokun etkisi kalıcı olmaktadır. Elde edilen yapısal kırılma tarihi de ZA (1992) yapısal kırılmalı birim kök test sonuçlarıyla benzeşmektedir. Buna göre Model A ve Model C için sırasıyla Ağustos 2018 ve Ekim 2018 tarihlerinde kırılma bulunmaktadır.

Her iki test sonucuna göre de süt üretimi birim köklü sürece sahiptir. Daha açık bir ifadeyle süt üretimi üzerinde oluşan şoklar kalıcı olmaktadır. Yapısal kırılma tarihleri de her iki test için benzeşmektedir.

Dolayısıyla elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir. Hesaplanan yapısal kırılma tarihleri 2018 yılının yaz ve son bahar dönemine denk gelmektedir. Türkiye'de 2018 yılının yaz döneminde yaşanılan kur şokunun süt üretimi üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.

- **SONUÇLAR VE ÖNERİLER**

Devlet müdahalesi olmaksızın piyasanın üretiminde aksaklıklar yaşanabilmektedir. Bu durum piyasa başarısızlıkları olarak adlandırılmaktadır. Daha fazla üretilmesi arzu edildiği halde piyasaya bırakıldığında üretimi daha az gerçekleşen erdemli mallar da piyasa başarısızlıkları arasında gösterilmektedir. Çalışmada erdemli mallar içinde yer alan süt üretimi Türkiye açısından ampirik yöntemlerle analiz edilmektedir. Süt üretiminde meydana gelen şokların etkisinin görülmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda literatürde sıklıkla kullanılan yapısal kırılmalı birim kök testlerinden olan ZA (1992) ve LS (2013) testleri uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular Türkiye'de süt üretiminde meydana gelen şokların etkisinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca ele alınan dönemde 2018 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğine denk gelen aylarda yapısal kırılmaları hesaplanmaktadır. Bu duruma neden olan unsurun Türkiye'de ilgili dönemde yaşanılan kur şokunun olabileceği düşünülmektedir. Nitekim hayvancılıkta kullanılan pek çok girdi dolaylı ve dolaysız olarak döviz kurlarına bağımlı hareket etmektedir. Dolayısıyla kurda meydana gelen şokların süt üretimini etkilemesi doğal karşılanmaktadır.

Türkiye'de süt üretiminin meydana gelen şoklardan etkilendiği elde edilen bulgulardan görülmektedir. Buradan hareketle erdemli mallar arasında olan süt üretiminin arttırılması için devletin uygulayacağı politikaların da şok yaratarak süt üretimini arttırabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda litre başına verilen destekleme priminin arttırılması, özellikle damızlık hayvan üretiminde vergisel teşvik sağlanması, hayvancılıkla uğraşan çiftçilere yönelik altyapı hizmetlerinin güçlendirilmesi ve son olarak kooperatif kurulumunun desteklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Karagöz, B. (2020). "Koronavirüs Pandemisinin Kamu Ekonomisi Analizine Etkileri: Teorik Bir İnceleme", Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 119-128.

Lee, J., Strazicich, M. C. (2013). "Minimum LM Unit Root Test With One Structural Break", Economics Bulletin, 33(4), 2483-2492.

Lerner, A. P. (1952). "The Economics of Control, The Macmillan Company", Sixth Edition, New York.

Musgrave, R. A. and Musgrave, P. B. (1989). "Public Finance in Theory and Practice", Fifth Edition, McGraw-HİIl International Editions.

Randall, A. (1983). "The Problem of Market Failure", Natural Resources Journal, 23(1), 131-148.

URL 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210627-9.htm

URL 2. https://ulusalsutkonseyi.org.tr/ulusal-sut-konseyi-sogutulmus-cig-sut-tavsiye-fiyati-2-3280/

URL 3. https://ulusalsutkonseyi.org.tr/uretimler/

Yılancı, V., Özcan, B. (2010). "Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin Savunma Harcamaları ile GSMH Arasındaki İlişkinin Analizi", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 21-33.

Zivot, E., Andrews, D. W. K. (1992). "Further Evidence of The Great Crash, The Oil-Price Shock and The Unit Root Hypothesis", Journal of Business and Economic Statistics, 10(3), 251-270.

Zülfüoğlu, Ö, Yılmaz Soydan, N. T. (2019). "Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Maliye Bölümü Öğrencilerinin Erdemli Mal ve Hizmetlere Bakış Açısı Üzerindeki Etkisi", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 41(1), 278-296.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖLÇEĞİ

GLOBAL CLİMATE CHANGE SCALE FOR UNIVERSITY STUDENTS

Erkan ARI
Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, Kütahya,
Orcid No: 0000-0001-6012-0619

Veysel YILMAZ
Eskisehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Statistics, Eskişehir,
Orcid No: 0000-0001-5147-5047

Pınar Ay Gökçe GÜLEÇ
Eskisehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Statistics, Eskişehir,
Orcid No: 0000-0003-2737-7919

ÖZET
Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin (KİİD) doğal yaşamdaki olumsuz sonuçları artık göz ardı edilemeyecek duruma gelmiştir. KİİD son dönemlerde tüm dünyada sonuçları ve etkileri konusunda önlemler alınmasa yönelik yüksek sesle tartışılan bir konu haline gelmiştir. Son zamanlarda KİİD nedeniyle yaşanan çevre felaketleri tüm toplumu tedirgin etmekte ve çözümlenmesi konusunda yöneticilerden katkı beklemektedir. Bu küresel sorunu önlemek ve etkilerini azaltmak için tüm bireylerin çevresel konusunda ahlaki tutumlar geliştirmeleri ve bu tutumları davranışlarına yansıtmaları beklenmektedir. Bu nedenle KİİD yönelik tutumlarının ölçülmesi önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Çalışmada, KİİD yönelik tutumların ölçmesinde kullanılabilecek bir ölçek ortaya konmaya çalışılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde temel olarak madde analizi, EFA ve birinci ve ikinci düzey CFA analizleri kullanılmış ve açıklanan varyansı %74 olan 4 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Modellerin uyumu yapısal eşitlik modellemesinde kullanılan çoklu uyum ölçütleri dikkate alınarak araştırılmıştır. Uyum ölçütleri dikkate alındığında birinci düzey DFA modelinin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçekte yer alan boyutlar Bilgi, Farkındalık, Algılanan Risk ve Sorumluluk için indeks değerleri sırasıyla 0.76, 0.83, 0.83 ve 0.69 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada, ölçekte yer alan ifadelere verilen cevap ortalamalarının fakülte ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların ve erkeklerin KİİD'ya ilişkin bilgi, farkındalıklarının algılanan risk ortalamalarının aynı düzeyde olduğu, kadınların ($\bar{x} = 7.70$) sorumluluk duygularının erkeklere ($\bar{x} = 7.22$) göre daha yüksek olduğu ve dolayısıyla daha güçlü tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma ve iklim değişikliği (KİİD), Ölçek geliştirme, Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi

ABSTRACT
The negative consequences of global warming and climate change (CWCC) in natural life have become indistinguishable. GWCC has recently become a hotly debated issue all over the world to take measures regarding its consequences and effects. Recently, environmental disasters caused by GWCC are making the whole society uneasy and waiting for the contribution of the administrators to solve it. In order to prevent this global problem and reduce its effects, all individuals are expected to develop ethical attitudes about the environment and reflect these attitudes to their behaviors. For this reason, measuring their attitudes towards GWCC comes to the fore as an important issue. In the study, it was tried to reveal a scale that can be used to measure attitudes towards GWCC. In the scale development process, mainly item analysis, EFA, and first and second level CFA analyzes were used, and a 4-factor structure with a explained variance of 74% was obtained. The fit of the models was investigated by considering the multiple fit criteria used in structural equation modeling. Considering the fit criteria, it was determined that the first level CFA model showed good fit. The index values for the dimensions Knowledge, Awareness, Perceived Risk and Responsibility in the scale were calculated as 0.76, 0.83, 0.83 and 0.69, respectively. In the study, it was also investigated whether the average of the answers given to the statements in the scale differ according to the faculty and gender. When analyzed by gender, it was determined that the knowledge, awareness and perceived risk averages of women and men about GWCC were at the same level, women's ($\bar{x}$=7.70) sense of responsibility was higher than men's ($\bar{x}$=7.22) and therefore they had a stronger attitude.

Keywords: Global warming and climate change (CWCC), Scale development, Explanatory and confirmatory factor analysis (EFA and CFA).

1.GİRİŞ

KİİD sonucu meydana gelecek iklim değişikliklerinin; tarımsal faaliyetlerde, bitki ve hayvanların yaşam alanlarında değişikliklere yol açacağı öngörülmektedir. Dünyada son KİİD nedeniyle yaşanan çevre felaketleri insanları tedirgin etmekte ve bunlarla ilgili önlemler tartışılmaktadır.

Literatür incelendiğinde KİİD ile ilgili; farkındalık, bilgi, algılanan risk, tutum ve çevre öncelikli davranış kavramları arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür (Halady & Rao, 2010; Sever, 2013; Dal vd, 2014; Dal vd, 2017). Ünlü vd. (2011), Türkiye'de çevre eğitimi alanında yayınlanmış küresel ısınma ve sera etkisi konulu makalelerin ve bildiri sonuçlarının incelemiştir. İncelenen metinlerden ilköğretimden yükseköğretime kadar bütün öğretim kademelerindeki öğrencilerin hatta öğretmenlerin küresel ısınma ve sera etkisi konularında oldukça fazla kavram yanılgıları ve eksik bilgi sorunu yaşadıkları görülmüştür.

Milfont (2012), bilgi, kişisel yeterlilik ve küresel ısınma ve iklim değişikliğine ilişkin kaygı arasındaki ilişkiler için üç farklı model önermiştir. Birinci modelde bilgi düzeyi arttıkça kaygının arttığın, ikinci modelde bilginin arttıkça etkinliğin arttığın ve üçüncü modelde etkinliğin artmasıyla kaygının arttığını iddia etmektedir.

Zaval vd. (2014) havaların normalden daha sıcak veya soğuk olmasının iklim değişikliği olarak algılandığını ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda, sıcaklıklardaki anormalliklerin küresel ısınmaya ilişkin inanç ve kaygıyı arttığı belirlenmiştir.

Biçer ve Vaizoğlu (2015), üniversite öğrencilerinin, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda bilgilerinin, farkındalıklarının ve küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili çözüm önerilerini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerinin KİİD hakkında bilgi ve farkındalık düzeylerinin yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Tok vd, (2017), sınıf öğretmeni adaylarının iklim değişikliğinin etkileri, iklim değişikliğinde kişisel ve sanayi girişimleri ve davranış değişikliği eğilimi konularındaki farkındalıkları incelenmiştir. Katılımcılar, çeşitli hastalıkların artması, tarım ürünlerin üretiminin azalması veya kitlesel göçler gibi konuların ise daha az farkında olduklarını ifade etmişlerdir.

Durkaya ve Durkaya (2018), Bartın Üniversitesi öğrencilerinin küresel ısınma farkındalık seviyesini belirlenmeye çalışmıştır. Öğrencilerinin %86'sının küresel ısınma kavramını bildiği ve bu oranın kadınlarda erkeklere göre daha iyi olduğu görülmüştür.

Bu küresel problemin oluşumunun engellenmesi ve etkilerinin azaltılması için tüm bireylerin bu konuya ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesi ve bu tutumlarını çevre öncelikli davranışlara yansıtması gereklidir. Bu nedenle toplumun KİİD yönelik tutumlarının ölçülmesi önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir.

2.Yöntem

KİİD etkileyen faktörler araştırmak üzere Afacan ve Demirci (2011), Aydın (2014) ve Aydın (2017) çalışmalarından yararlanarak 30 maddeden oluşan bir havuz geliştirilmiştir. Daha sonra kapsam geçerliliği için konuyla ilgili olan 2 öğretim üyesi ve 2 lisansüstü öğrencisi görüşleri ile madde sayısı 21 indirilmiştir. Daha sonra 50 üniversite öğrencisinden oluşan bir pilot çalışma ve yüz yüze görüşmelerle madde sayısı 15 düşürülmüştür. Amaç en az madde ile KİİD yönelik tutumları ölçmek olduğundan araştırmacının deneyimleri ile 12 madde üzerine karar kılınmıştır. Anket formu tasarlandıktan sonra Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü'nden 140 öğrenci ile ikinci bir pilot çalışma yapılmış ve Cronbach Alfa (CA) değeri 0,878 olarak hesaplanmıştır.

EFA ve CFA analizleri süreci sonucu maddelerin analizden çıkarılması yerine nihai madde seçiminde literatür bilgisi, deneyim ve konu ile ilgili uzmanlık ile KİİD yönelik tutumları ölçmek için en uygun madde seçim süreci çok dikkatli ve özenli bir şekilde uygulanmıştır. Maddelerin ölçülmesinde 11 derecelendirilmeli likert kullanılmıştır (0-Hiç Katılmıyorum; 10- Tamamen Katılıyorum).

Çalışmanın verileri Kasım/Aralık-2018'de Eskişehir'deki bir devlet üniversitesi öğrencilerine yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilerek derlenmiştir. Araştırmanın örneklemi 400 katılımcıdan oluşmuştur. Üniversite öğrencilerinin yüzde 46,5'i kadın, yüzde 53,5'i erkektir.

3. Ölçek geliştirme süreci

3.1. Madde analizi

Madde analizi sonucunda madde-bütün korelasyonları (corrected item-total correlation) 0.480-0.708, çoklu korelasyon (belirlilik) katsayısının karesi (r^2-squared multiple correlations) 0.328-0.60 ve madde silindiğinde alfa katsayısı (Cronbach's alpha if item deleted) 0.892-0.903 arasında olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu ölçek taslağının madde analizi sonuçların uyumlu ve tutarlı olduğunu göstermektedir.

3.2. Açıklayıcı faktör analizi (EFA)

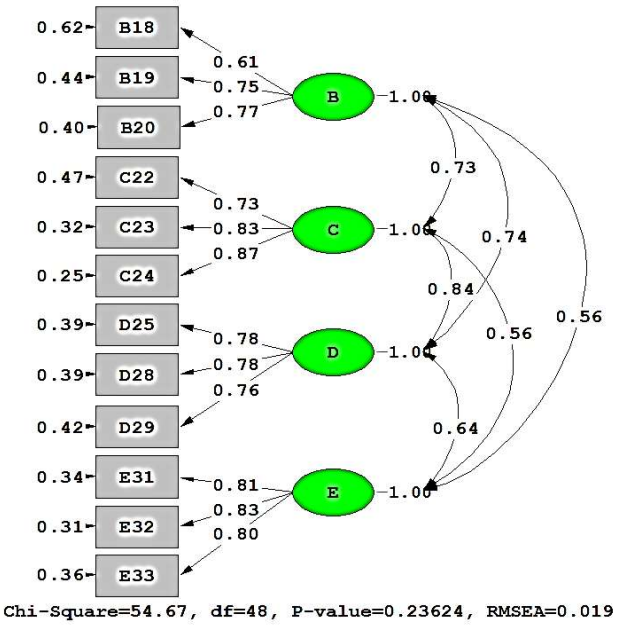
EFA 'de pilot çalışmalarda derlenen verilerden yararlanılmıştır. Öncelikle, örneklem hacminin EFA için yeterli olup olmadığının belirlenmesi için KMO istatistiği hesaplanmış ve 0.912 olarak bulunmuştur. KMO değerinin 0.60'dan büyük çıkması örneklem hacminin EFA için yeterli olduğunu göstermiştir. Ayrıca maddeler arasındaki korelasyonun EFA için yeterliğini belirlemek için Bartlett küresellik testi yapılmıştır. Bartlett istatistiği=2473.87 (df=66; $p<0.01$) olarak hesaplanmış ve sonuç olarak sıfır hipotezi ret edilerek maddeler arasında korelasyonunun olduğuna karar verilmiştir.

EFA analizi sonucunda Varimax rotasyonu ile açıklama oranı 74.51 olan 4 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Bulunan bu faktörler, içerdikleri maddelerin taşıdıkları anlam ve en yüksek faktör yükleri dikkate alınarak B: Bilgi; C: Farkındalık; D: Algılanan Risk; E: Sorumluluk olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin açıklama oranları sırasıyla 17.168, 19.046, 17.851 ve 20.447 dir. EFA'da hesaplanan faktör yükleri 0.69-0.86 olarak hesaplanmıştır. Faktör yüklerinin 0.50'den büyük çıkması maddelerin ilgili faktörü yeterince temsil ettiği ve ölçtüğü anlamına gelmektedir.

3.3. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

EFA ile gerçekleştirilen faktör yapısının uyumunu incelemek amacıyla DFA için LISREL programı kullanılmıştır. Analizine parametre tahmin yöntemi olarak çok değişkenli normallik varsayımı gerektirmeyen sağlam en çok olabilirlik (Robust ML) yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen path diyagramı şekil 1'de birinci düzey EFA olarak verilmiştir. DFA faktör yükleri, Cronbach Alfa (CA), Yapı Güvenilirliği (CR) ve açıklanan ortalama varyans (AVE) değerleri ise tablo 1'de görülmektedir. Birinci düzey EFA uyum ölçüleri $\chi 2= 54.67$ (df = 48, $p =0.23624 > 0.05$), $\chi 2 /df= 1.14 <3$, RMSEA = $0.019 > 0.05$, CFI = $1.0. > 0.90$, GFI = $0.96 > 0.90$, AGFI = $0.94 > 0.90$, Expected Cross-Validation Index (ECVI) = 0.29. Şekil 1'de verilen 4 faktörlü modelin uyum değerleri iyi uyumu göstermektedir. Kısaca modelin 4 faktörle açıklanabileceği değerlendirilmiştir.

Şekil 1'deki CFA sonuçlarına göre B: Bilgi ile C: Farkındalık, D: Algılanan Risk ve E: Sorumluluk arasındaki korelasyonlar sırasıyla 0.73, 0.74 ve 0.56 pozitif ve anlamlı ($p<0.01$) olarak bulunmuştur. C: Farkındalık, ile D: Algılanan Risk ve E: Sorumluluk arasındaki korelasyonlar, 0,84 ve 0.56 olarak ve son olarak D: Algılanan Risk ile E: Sorumluluk arasındaki korelasyon 0.64 hesaplanmıştır. Faktörler arası korelasyonların tümü pozitif, istatistiksel olarak anlamlı ve 0.56-0.84 arasında olduğu belirlenmiştir.

B: Bilgi; C: Farkındalık; D: Algılanan Risk; E: Sorumluluk
Şekil 2. Birinci düzey DFA KİİD ölçeği

Tablo 1'de DFA analizinden elde edilen standart yükler, bu yüklerin anlamlılık test sonuçları, , ilgili faktörü açıklama yüzdeleri olan R^2 değerleri, CR, CA ve AVE değerleri verilmiştir. Standart yükler incelendiğinde, yüklerin 0.61-0.87 arasında olduğu görülmektedir. Çalışmada faktörlere ilişkin Cronbach Alfa değerleri 0.76-0.85 arasında olduğu ve tüm ölçek için 0.90 olarak bulunması nedeniyle dört faktörlü yapının güvenilir şekilde ölçüldüğü değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak CR değerleri incelendiğinde 0,70'den büyük oldukları görülmektedir. Bu nedenle yapıların yakınsaklık geçerliliği sağlandığı değerlendirebilir. Faktörlere ilişkin AVE değerlerinin ise 0,50'den büyük oldukları görülmektedir. Tablo 1'de yer alan değerler sonucunda CFA modelinin güvenirliği ve geçerliliğinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1: DFA için Standart yükler ve Ortalamalar

Faktörler	Maddeler	Standart Yükler(DFA)	Ortalama
Bilgi (B) CA=0.76 CR=0.76 AVE=0.51	B18: KİİD sonucunda buzulların erimesiyle akarsu. göl ve deniz seviyeleri yükselecektir.	0.61**	7.89
	B19: Sera gazlarındaki hızlı artışlar KİİD'ya neden olur.	0.75**	7.65
	B20: Karbondioksit emisyonu KİİD'nın başlıca nedenlerinden biridir.	0.77**	7.23
Farkındalık (C) CA=0.831 CR=0.84 AVE=0.64	C22: KİİD nedeniyle yağmur yağma düzeninin (zaman ve miktar) değiştiğinin farkındayım..	0.73**	8.19
	C23: KİİD'nın insan hayatını etkilediğinin farkındayım.	0.83**	8.35

	C24: KİİD'nın doğal çevreyi etkilediğinin farkındayım.	0.87**	8.48
Algılana Risk (D) CA=0.854 CR=0.85 AVE=0.66	D25: KİİD halk sağlığı için tehlikedir.	0.78**	8.29
	D28: KİİD nedeniyle tarımsal üretim risk altındadır.	0.78**	8.63
	D29: KİİD. ailemin yaşadığı çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır.	0.76**	8.09
Sorumluluk (E) CA=0.84 CR=0.82 AVE=0.60	E31: KİİD konusunda bir şeyler yapmayı ahlaki bir görev olarak hissediyorum.	0.81**	7.71
	E32: Komşularımı KİİD'yı azaltmaya yönelik davranışlarda bulunmaya yöneltmek benim sorumluluğumdur.	0.83**	7.23
	E33: KİİD'yı azaltmak için yaşam tarzımı değiştirmeye istekliyim.	0.80**	7.37

**p<0.01

4. Sonuç

Son yıllarda KİİD nedeni ile yaşanan çevresel problemler tüm insanlığın ve canlıların yaşamını tedirgin etmektedir. Bu küresel problemin oluşumunun engellenmesi ve etkilerinin azaltılması için tüm bireylerin ve özellikle karar vericilerin olumlu tutumlar geliştirmesi ve bu tutumlarını çevre öncelikli davranışlara yansıtması gereklidir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerin KİİD' ye yönelik tutumlarını ölçmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır.

Ölçekte yer alan boyutlar Bilgi, Farkındalık, Algılanan Risk ve Sorumluluk için indeks değerleri sırasıyla 0.76, 0.83, 0.83 ve 0.69 olarak hesaplanmıştır.

Ölçek geliştirme sürecinde temel olarak madde analizi, EFA ve birinci ve ikinci düzey CFA analizleri kullanılmış ve açıklanan varyansı %74 olan 4 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Modellerin uyumu yapısal eşitlik modellemesinde kullanılan çoklu uyum ölçütleri dikkate alınarak araştırılmıştır. Uyum ölçütleri dikkate alındığında birinci düzey DFA modelinin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir.

Çalışmada, ölçekte yer alan ifadelere verilen cevap ortalamalarının fakülte ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların ve erkeklerin KİİD'ya ilişkin bilgi, farkındalıklarının algılanan risk ortalamalarının aynı düzeyde olduğu, kadınların ($\bar{x} = 7.70$) sorumluluk duygularının erkeklere ($\bar{x} = 7.22$) göre daha yüksek olduğu ve dolayısıyla daha güçlü tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bilgi, algılanan risk, farkındalıkların ve sorumluluk KİİD önlemeye yönelik eylem üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünüldüğünde, karar vericilerin iklim değişikliği risklerini ve olası sonuçlarını vurgulayan ve özellikle iklim değişikliği sorunlarını ele alan davranışlarda bulunmanın faydalarını gösteren eğitim ve iletişim programları geliştirmeleri gerekir. İklim değişikliğinin olası sonuçlarına bağlı olarak meydana gelen deprem, sel, kitlesel salgın hastalık ve kuraklıklar gibi afetlerin tümünü bir bireyin kişisel olarak yaşaması pek olası durum olmayabilir, ancak afet müdahale eğitim programlarına, bunlarla ilgili bilgiler ilave edilerek farkındalık ve KİİD'yi önlemeye yönelik tutum ve davranışlar geliştirilebilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Afacan, Ö., Güler, M. P. D. (2011). Sürdürülebilir çevre eğitimi kapsamında tutum ölçeği geliştirme çalışması, 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 904-913.

Aydın, F., 2017, Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi, Journal of Social Scienes and Humanities, 1 (1), 118-132.

Aydın, F., (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin küresel ısınma konusundaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi, Turkish Journal of Education, 3(4), 15-27.

Biçer, B. K. & Vaizoğlu, S. A. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin küresel ısınma/ iklim değişikliği hakkındaki bilgi ve farkındalıklarının belirlenmesi. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2(2), 30-43.

Dal, B., Öztürk, N., Alper, U., Sönmez, D., Mısır, M. E., & Çökelez, A. (2014). Perception of climate change: Reasons, consequences, and willingness to act. How aware are they?. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE), 4*(2), 1930-1937.

Dal, B., Alper, U., Özdem-Yilmaz, Y., Öztürk, N., & Sönmez, D. (2015). A model for pre-service teachers' climate change awareness and willingness to act for pro-climate change friendly behavior: adaptation of awareness to climate change questionnaire. *International Research in Geographical and Environmental Education*, *24*(3), 184-200.

Durkaya, B. ,Durkaya, A. (2018). Küresel ısınma farkındalığı Bartın Üniversitesi öğrencileri örneği, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 20(1), 128-144.

Halady, I.R. and Rao, P. (2010)Does awareness to climate change lead to behavioural change? International Journal of Climate Change Strategies and Management, 2(1), 6_22.

Milfont, T. L. (2012). The interplay between knowledge, perceived efficacy, and concern about global warming and climate change: A one-year longitudinal study. Risk Analysis, 32(6), 1003-20

Sever, D. (2013). Science teacher candidates' thoughts about global warming studying in Turkey and United Kingdom. *Elementary Education Online, 12*(4), 1212-1221.

Tok,G., Cebesoy, Ü.B. ve Bilican, K. (2017).Sınıf Öğretmeni Adaylarının İklim Değişikliği Farkındalıklarının İncelenmesi, Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi 8 (2), 23-36.

Ünlü, İ., Sever, R. & Akpınar, E. (2011). Türkiye'de Çevre Eğitimi Alanında Yapılmış Küresel Isınma Ve Sera Etkisi Konulu Akademik Araştırmaların Sonuçlarının İncelenmesi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(1), 39-54.

Zaval, L., Keenan, E., Johnson, E. & Weber, E. (2014). How warm days increase belief in global warming. Nature Climate Change, 4(2), 143-147.

EVSEL ATIK AYIRMA DAVRANIŞININ GENİŞLETİLMİŞ PDT KAPSAMINDA ARAŞTIRILMASI

INVESTIGATION OF DOMESTIC WASTE SEPARATION BEHAVIOR IN THE EXTENDED TPB

Erkan ARI
Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, Kütahya, Orcid No: 0000-0001-6012-0619

Veysel YILMAZ
Eskisehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Statistics, Eskişehir, Orcid No: 0000-0001-5147-5047

ÖZET
Bu çalışmada, Planlı Davranış Teorisine (PDT) eklenen çevresel fayda, kolaylaştırıcı koşullar, ahlaki norm ve mevcut alt yapı yeterliliği kapsamında önerilen bir model yardımıyla evsel atık ayırma niyet ve davranışı araştırılmıştır. Modelde PDT'ye ek olarak kolaylaştırıcı koşullar, çevresel fayda, ahlaki sorumluluk ve mevcut altyapı yeterliliği faktörleri yer almıştır. Bu faktörler modele ilave edilerek literatüre ve teoriye katkıda bulunulmuştur. Ahlaki norm düzeyindeki bir birimlik artışın çevresel kaygılarda 0,75 birim, geri dönüşüme yönelik tutumlarda 0,53 birim artışa neden olacağı belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, çevresel fayda ile tutum (A → C; 0,66) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu katsayı çevresel fayda düzeyindeki bir birimlik artışın evsel atık ayırmaya yönelik tutumda 0,66 birimlik artışa neden olacağını ifade etmektedir. Ayrıca kolaylaştırıcı koşullar düzeyindeki bir birimlik artışın evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrolde 0,64 birimlik artışa neden olacağı da belirlenmiştir. Mevcut altyapı yeterliliği ile niyet ve davranış arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Mevcut altyapı yeterliliğindeki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik davranışta 0.317 puanlık bir artışa neden olacağını ve mevcut altyapı yeterliliğindeki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik niyette 0.093 puanlık bir artışa neden olacağı belirlenmiştir. Ortaya konan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye'de bireylerin evsel atık ayırma davranışlarını geniş kapsamlı PDT araştıran çok fazla çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla ele alınan çalışmanın PDT yardımıyla ortaya konan araştırma modelinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler*:* Evsel Atık Ayırma, Çevresel Fayda, Ahlaki norm, Planlanan Davranış Teorisi (PDT).

ABSTRACT
In this study, household waste separation intention and behavior were investigated with the help of a proposed model within the scope of environmental benefit, facilitating conditions, moral norm and existing infrastructure adequacy added to the Theory of Planned Behavior (TPB). In addition to TPB, the model included facilitating conditions, environmental benefit, moral responsibility, and existing infrastructure adequacy factors. These factors were added to the model and contributed to the literature and theory. It has been determined that a one-unit increase in the moral norm level will cause an increase of 0.75 units in environmental concerns and an increase of 0.53 units in attitudes towards recycling. As a result of the study, it was observed that there is a positive and significant relationship between environmental benefit and attitude (A → C; 0.66). This coefficient indicates that a one-unit increase in the level of environmental benefit will cause an increase of 0.66 units in the attitude towards household waste sorting. It was also determined that a one-unit increase in the level of facilitating conditions would cause an increase of 0.64 units in the perceived behavioral control for household waste sorting. A significant relationship was found between existing infrastructure competence and intention and behavior. It was determined that a one-point increase in existing infrastructure competence would result in a 0.317-point increase in behavior towards household waste sorting, and a one-point increase in existing infrastructure adequacy would result in a 0.093-point increase in household waste separation intention. When the studies revealed are examined, there are not many studies investigating the household waste separation behavior of individuals in Turkey with comprehensive TPB. Therefore, it is thought that the research model of the study, which is put forward with the help of TPB, will contribute to the literature.

Keywords: Household waste separation, Environmental benefit, Moral norm, Facilitating conditions, Theory of Planned Behavior (TPB).

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler ve sanayileşme ile birlikte yaşanan hızlı şehirleşme ve nüfus artışı, hem ülkemizde hem de tüm dünyada insan davranışlarının çevre üzerindeki olumsuz etkisini günden güne arttırmaktadır. Üretim ve pazarlama alanındaki hızlı büyüme, doğal kaynakların aşırı tükenmesine neden olurken ortaya çıkan atıklar da, çevre yapısını ve insan sağlığını olumsuz yönde tehdit etmektedir (Kaçtıoğlu ve Şengül, 2010). Tüm bu nedenlerden dolayı atık kaynaklarının hanelerde ayrılması ve bunların geri dönüşümü oldukça önemlidir. Ayrıca belediyeler tarafından atık depolama sıkıntısı ve kaynak tasarrufu sorununun çözülerek evsel atıkların etkin bir şekilde yönetilmesinin önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Türkiye İstatistik Kurumunun araştırma raporuna göre Türkiye'de imalat sanayi işyerleri, maden işletmeleri, termik santraller, organize sanayi bölgeleri (OSB), sağlık kuruluşları ve hane halklarında 2020 yılında 30,9 milyon tonu tehlikeli olmak üzere toplam 104,8 milyon ton atık oluştu. Toplam atık miktarı 2018'e göre %10,5 arttı. Hanelerde oluşan evsel atık miktarı 2018 yılında 28 099 214 milyon ton iken 2020 yılında 28 635 018 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Belediyelerde toplanan kişi başı günlük ortalama atık miktarı 1,13 kg olarak hesaplandı. Türkiye'de toplam 1389 belediyenin 1387'sinde atık hizmeti verildiği tespit edildi. Atık hizmeti verilen belediyelerde toplanan 32,3 milyon ton atığın %69,4'ü düzenli depolama tesislerine, %17'si belediye çöplüklerine ve %13,2'si geri kazanım tesislerine gönderilirken, %0,4'ü ise açıkta yakılarak, gömülerek, dereye veya araziye dökülerek bertaraf edildiği belirlendi (TUİK, Atık Ayırma, 2020).

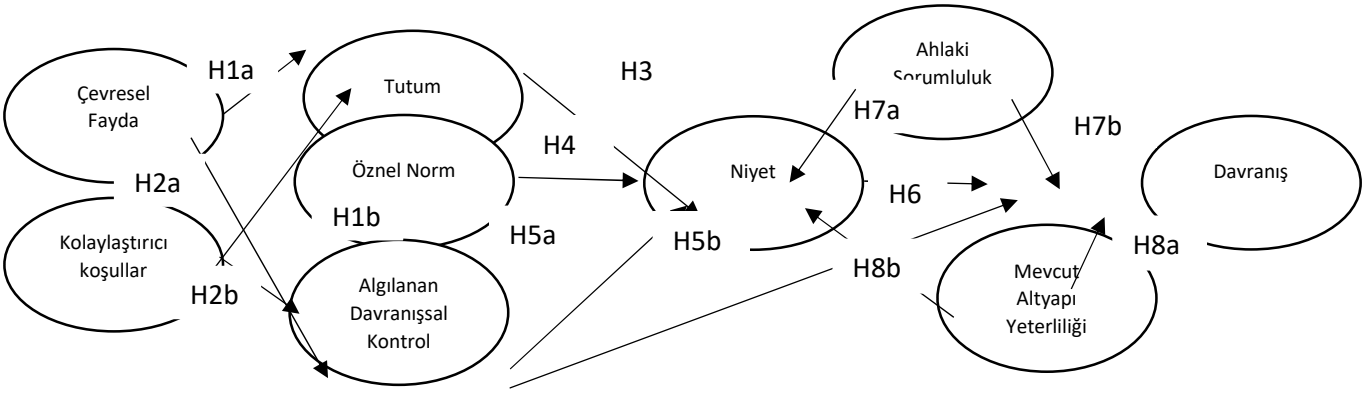
Bu çalışmanın amacı, bireylerin evsel atık ayırma davranışlarını etkileyen faktörleri araştırmak ve ölçümlemektir. Evsel atık ayırma davranışı; çevresel faydanın yanında ayrıca yeni bir kaynak yaratma yöntemidir. Birçok ülkede evsel atık ayırma davranışı oldukça yaygın olsa da ülkemizde çok fazla yaygın değildir. Temiz ve yaşanılabilir bir dünya için ve yaşadığımız doğaya ve çevreye bir nebze faydamızın dokunması adına bireyleri evsel atık ayırma davranışına yönelten faktörlerin araştırılması oldukça önemlidir. Bu nedenle bireylerin evsel atık ayırma davranışlarını nelerin etkilediğine değinip bu davranışın artırılabilmesi için neler yapılabileceğini tartışacağız. Evsel atıkların toplanmasından sorumlu belediyeler bu makaleden yararlanabilirler.

2. HİPOTEZLER VE ARAŞTIRMA MODELİ

Literatür incelendiğinde hane halkının neden atık önleme, kaynak ayırma ve çöp atma gibi atık yönetimi politikalarına katılabileceğini veya katılmayabileceğini açıklamak için bazı sosyo-psiko araştırmalar yapılmıştır. Ajzen (1991), bireyin davranışının tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünden etkilendiğini vurgulayan gerekçeli eylem teorisine dayanarak TPB'yi geliştirmiştir. Birçok araştırmacı, TPB teorisi ile atıkların sınıflandırılması ve geri dönüşüm davranışlarını incelemiştir. Örneğin, Nguyen et al. (2015), kişisel etiğin, sakinlerin atık sınıflandırma ve geri dönüşüme katılma davranışsal niyetini teşvik etmede önemli bir etki faktör olduğunu ortaya koymuştur. Park and Ha (2014) tarafından yapılan çalışmada, komşularının veya arkadaşlarının evsel atıkları sınıflandırdığını ve geri dönüştürdüğünü gördüklerinde sakinlerin teşvik edildiğini ve etkilendiğini ortaya koymuştur. Yılmaz and Arı (2019), Eskişehir de üniversite öğrencilerinin evsel atık ayırma davranışını TPB modeli ile araştırmış ve evsel atık ayırma niyetini, tutum, öznel norm değişkenlerinin istatistiksel olarak pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Chu

and Chiu (2003), TPB değişkenlerine ek olarak, algılanan ahlaki sorumluluğun, evsel atıkları geri dönüştürme niyetinin tahminini daha da geliştirdiğini göstermiştir.
Literatür incelendiğide, şu ana kadar yapılan araştırmaların çoğu, bireylerin atık önleme davranışını (Bortoleto et al, 2012), atık kaynağı ayırma davranışını (Zhang and Wen, 2014), evsel geri dönüştürülebilir kaynak geri dönüşüm davranışını (Fei et al., 2016) ayrı ayrı incelemiştir. Çok az sayıda çalışma, evsel atık ayırma davranışlarına ilişkin sistematik ve kapsamlı bir araştırmayı aynı anda gerçekleştirebilmiştir (Meng et al, 2019). Ortaya konan çalışmalardan bireylerin atık yönetimi davranışlarını etkileyen hem içsel (öznel) faktörleri hem de dışsal yani durumsal faktörleri göz önüne alan çalışma çok azdır. Bu çalışmada konut sakinlerinin evsel katı atık ayırma davranışlarını anlamak için hem içsel hem de dışsal farktörler kapsamlı şekilde ele alınarak, korelasyonel ikişkiyi ortaya koyan bir YEM araştırma modeli önerilmiştir. Ortaya konan modelde Planlı Davranış Teorisi (TPB) temelinde modele ahlaki norm, çevresel fayda içsel değişkenleri; dışsal değişkenler olarak ise mevcut alt yapı yeterliliği, kolaylaştırıcı koşullar eklenmiştir. Literatür incelendiğinde, mevcut altyapı yeterliliği, ahlaki sorumluluk, çevresel fayda ve kolaylaştırıcı koşulların Planlı Davranış Teorisi'nin klasik modeline bağımsız bir değişken olarak dahil edilmesinin uygun olabileceği değerlendirilmiştir. Modelin oluşturulmasında Chu and Chui. (2003), Tonglet et al. (2004), Karim et al. (2013), Corsini et al. (2018), Meng et al. (2019), makalelerinden yararlanılmıştır.

H1a: Çevresel fayda ile evsel atık ayırmaya yönelik tutum arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
H1b: Çevresel fayda ile evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrol arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
H2a: Kolaylaştırıcı koşullar, evsel atık ayırmaya yönelik tutumu pozitif yönde etkiler.
H2b: Kolaylaştırıcı koşullar, evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrolü pozitif yönde etkiler.
H3: Evsel atık ayırmaya yönelik tutum arttıkça, evsel atık ayırmaya yönelik niyet de artar.
H4: Öznel norm, evsel atık ayırmaya yönelik niyeti etkiler.
H5a: Evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrol, evsel atık ayırmaya yönelik niyeti etkiler.
H5b: Evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrol, evsel atık ayırmaya yönelik davranışı etkiler.
H6: Evsel atık ayırmaya yönelik niyet arttıkça, evsel atık ayırmaya yönelik davranış da artar.
H7a: Ahlaki sorumluluk, evsel atık ayırmaya yönelik davranışı etkiler.
H7b: Ahlaki sorumluluk, evsel atık ayırmaya yönelik niyeti etkiler.
H8a: Mevcut altyapı yeterliliği, evsel atık ayırmaya yönelik davranışı etkiler.
H8b: Mevcut altyapı yeterliliği, evsel atık ayırmaya yönelik niyeti etkiler.

Şekil 1. Evsel Atık Ayırma Modeli

3. YÖNTEM

3.1.Veri toplama aracı ve örneklem

Çalışmadaki veriler Covid-19 salgını sebebiyle yüz yüze anket yapılamadığından 2021 Nisan-Mayıs-Haziran aylarında online anket yöntemi ile elde edilmiştir. Çalışmada öncelikle 106 kişiye anket uygulanarak pilot uygulama yapılmıştır. Sonuçlara dayalı olarak bazı sprular çıkarılmış ya da düzeltilmiştir. Sonrasında, anketler online olarak ulaşabilen ve gönüllü katılımın sağlanabildiği 350 kişi tarafından doldurulmuştur. Kontrol sorusu analizi yapıldıktan sonra 29 anketin güvenilir olmadığı tespit edilmiş ve verilerden bu cevaplar çıkarılarak analizler 321 veriye dayandırılarak yapılmıştır. Anket, çevresel fayda, kolaylaştırıcı koşullar, tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, niyet, ahlaki sorumluluk, mevcut alt yapı yeterliliği ve davranışı ölçen ifadelerden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik sorular yer alırken, ikinci bölümde ise tutum ifadeleri 10 likert "Hiç katılmıyorum- Tamamen Katılıyorum" ve davranış ifadeleri 10 lu likertli "Hiç-Her zaman" şeklindeki yer almaktadır. Ankette yer alan maddeler, Chu and Chui. (2003), Tonglet et al. (2004), Karim et al. (2013), Arı ve Yılmaz (2016), Yılmaz ve Arı (2019), Corsini et al. (2018), Meng vd. (2019) çalışmalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Likert ifadelerden oluşan ölçme aracının Cronbach's Alpha değeri 0.93 olarak elde edilmiş ve yüksek düzeyde güvenilir olarak değerlendirilmiştir.

Ankete katılan katılımcıların %61.4'ü kadın, %38.6'sı ise erkek olmak üzere 321 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların %52.6'sı 18-22 yaş; %21.5'i 23-27 yaş; %6.9'u 28-33 yaş; %7.2'sı 34-40 yaş; % 7.5'i 41-48 yaş; %4.4'ü 49-56 yaş arasındadır. Katılımcıların %28.7'si evli, %71.3'ü bekardır. Katılımcıların %0.5'ü ilköğretim; %8'i ortaöğretim; % 24.3'ü lise; %41.4'ü üniversite mezunu; %9'u yüksek lisans ve % 16.8'i üniversite öğrencisidir. Katılımcıların %29.6'sı öğrenci, %11.8'i memur; %2.8'i işçi; %2.2'si ev hanımı; %1.6'sı esnaf-tüccar; %5'i emekli; %3.7'si serbest meslek; %4.0'u işsiz ve %39.2'ü diğer meslek gruplarındandır.

4. BULGULAR

4.1. Modelin Yakınsaklık ve Ayırt Edici Geçerliliği

Verilerin analizi, çok değişkenli normal dağılım varsayımı gerektirmeyen ve küçük hacimli örneklemlerde başarı ile uygulanan En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi (PLS-SEM) ile SmartPls yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Modelin yakınsak geçerliliği ve yapı güvenilirliğinin sağlanabilmesi için her bir değişkenin standart faktör yükünün 0,50'den büyük ve istatistiksel olarak anlamlı olması, Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) değerlerinin 0,7'den büyük ve Ortalama Açıklanan Varyans (Average Variance Extracted-AVE) değerinin 0,50'den yüksek olması gerekmektedir. (Fornell and Locker, 1981; Hair et al., 1998). Tablo 1'de faktörlerin AVE değerleri 0,50'den yüksek, CR ve CA değerlerinin 0,70'den daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar modelin yakınsaklık geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Faktörler İçin CR-CA-AVE Değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Faktörler İçin CR, CA ve AVE Değerleri

	Cronbach's Alpha (CA)	Yapı Güvenilirliliği (CR)	Ortalama Varyans (AVE)	Açıklanan
A	0,645	0,849	0,738	
B	0,797	0,908	0,831	
C	0,625	0,838	0,722	
D	0,756	0,860	0,673	
E	0,781	0,872	0,694	
F	0,789	0,876	0,702	
G	0,935	0,958	0,884	
H	0,840	0,904	0,759	
J	0,896	0,935	0,829	

Tablo 1 de Çalışmanın yapı güvenilirliği kontrol edildiğinde, CR değerlerinde A= 0.89, B=0.908; C= 0.838, D=0.86, SN= 0.87, F= 0.95, G=0.87, H=0.90, J=0.93 olduğu ve AVE değerlerinin 0.65 ten büyük olduğu gözlemlenmiştir.

Ölçüm modelinin ayırt edici geçerliliğinin (Discriminant validity) her bir yapının AVE değeri karekökünün, o yapı ile diğer yapılar arasındaki korelasyonunun karşılaştırılmasıyla kontrol edilir. Bu karşılaştırmalar sonucunda AVE'nin karekök değerleri daha büyük ise ayırt edici geçerlilik sağlanmış olur (Fornell ve Larcker, 1981).

Modelin kabul edilebilir uyuma sahip olması için SRMR değerinin 0,10'den küçük bir değer alması istenir. Model için SRMR değeri 0.074 olarak hesaplanmıştır. NFI değerinin ise 0 ile 1 arasında değerler alması istenir. NFI' nın 1'e yakın değer alması modelin iyi uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmadaki model için NFI 0,816 olarak hesaplanmıştır. Yani model iyi uyuma sahiptir yorumu yapılabilir.

4.2. Yol katsayıları ve Hipotez Testi Sonuçları

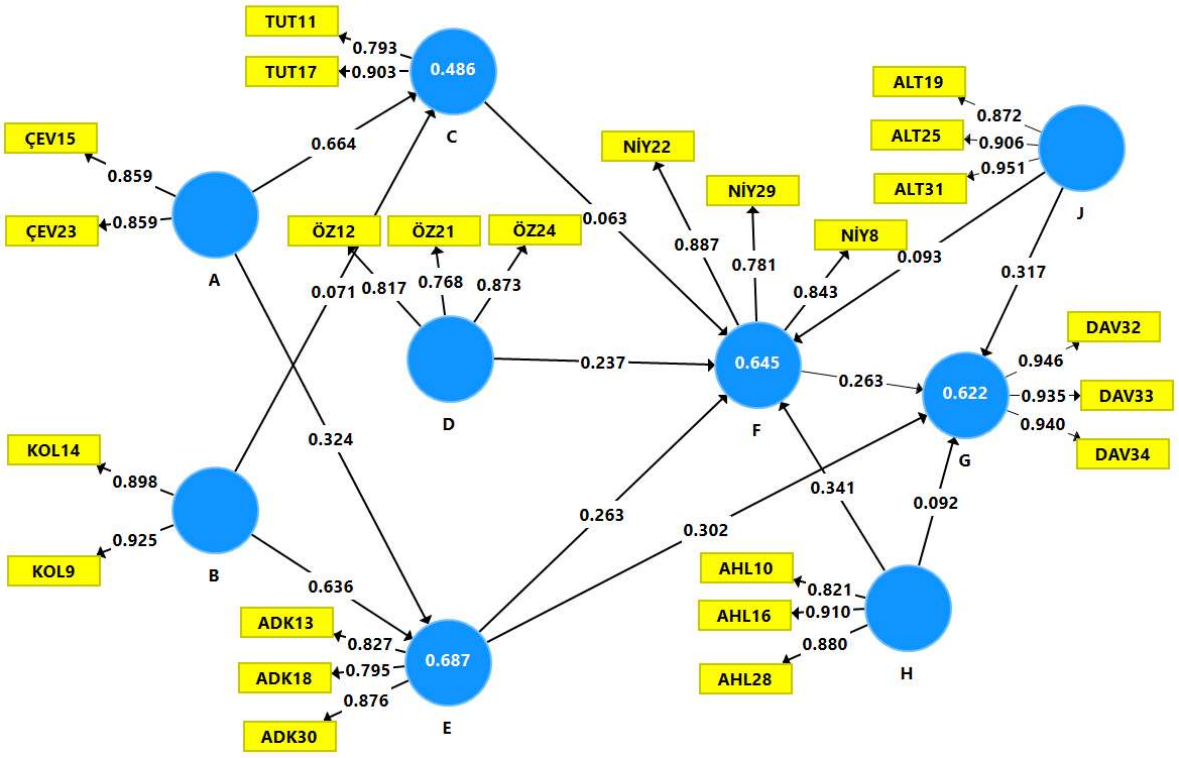
SmartPLS 3.0 hazır yazılımı kullanılarak Şekil 2'de yer alan model elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, çevresel fayda ile tutum ve algılanan davranışsal kontrol arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer çevresel faydadaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik tutumda 0.664 puanlık bir artışa neden olacağını ve çevresel faydadaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrolde 0.324 puanlık bir artışa neden olacağını ifade etmektedir.

Kolaylaştırıcı koşullar ile tutum ve algılanan davranışsal kontrol arasında olumlu yönde bir ilişki elde edilmiştir. Bu değer kolaylaştırıcı koşullardaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik tutumda 0.071 puanlık bir artışa neden olacağını ve kolaylaştırıcı koşullardaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik algılanan davranışsal kontrolde 0.636 puanlık bir artışa neden olacağını ifade etmektedir.

Tutum ile niyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tutumdaki bir puanlık artış niyette 0.063 puanlık artışa neden olmaktadır. Öznel norm ile niyet arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öznel normdaki bir puanlık artışın niyette 0.237 puanlık artışa neden olacağını ifade etmektedir. Algılanan davranışsal kontrol ile niyet ve davranış arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer algılanan davranışsal kontroldeki bir puanlık artışın, niyette 0.263 puanlık bir artışa neden olacağını ve algılanan davranışsal kontroldeki bir puanlık artışın, davranışta 0.302 puanlık bir artışa neden olacağını ifade etmektedir.

Niyet ile davranış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer, niyetteki bir puanlık artışın davranışta 0.263 puanlık bir artışa neden olacağını ifade eder.

Mevcut altyapı yeterliliği ile niyet ve davranış arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun anlamı, mevcut altyapı yeterliliğindeki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik davranışta 0.317 puanlık bir artışa neden olacağını ve mevcut altyapı yeterliliğindeki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik niyette 0.093 puanlık bir artışa neden olacağını ifade etmektedir.
Ahlaki sorumluluk ile niyet ve davranış arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer ahlaki sorumluluktaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik davranışta 0.092 puanlık bir artışa neden olacağını ve ahlaki sorumluluktaki bir puanlık artışın, evsel atık ayırmaya yönelik niyette 0.341 puanlık bir artışa neden olacağını ifade etmektedir.

Şekil 2. Yol Modeli

A:Çevresel Fayda; 7-15-23, **B:**Kolaylaştırıcı Koşullar; 9-14-20-27, **C**:Tutum; 11-17-26, **D:**Öznel Norm; 12-21-24, **E:**Algılanan Davranışsal Kontrol; 13-18-30, **F:**Niyet; 8-22-29, **H:**Ahlaki Sorumluluk; 10-16-28, **J:**Mevcut Altyapı Yeterliliği; 19-25-31, **G:**Davranış; 32-33-34

Yapısal modele ilişkin hipotez testi sonuçları, ilişki katsayıları ve t ve p değerleri Tablo 5'de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, B → C, C → F, H → G hipotezleri hariç tüm hipotezlerin desteklendiği görülmüştür.

Tablo 2. Hipotez testi sonuçları

Hipotezler	Yol katsayısı	t-değeri	P-değeri	Sonuçlar
A → E	0,324	5,576	0,001	Sağlandı
B → C	0,071	0,972	0,332	Sağlanmadı
B → E	0,636	13,751	0,001	Sağlandı
C → F	0,063	0,752	0,453	Sağlanmadı
D → F	0,237	3,701	0,001	Sağlandı
E → F	0,263	3,204	0,001	Sağlandı
E → G	0,302	3,211	0,001	Sağlandı
F → G	0,263	2,934	0,004	Sağlandı
H → F	0,341	4,202	0,001	Sağlandı
H → G	0,092	1,167	0,244	Sağlanmadı
J → F	0,093	2,007	0,045	Sağlandı
J → G	0,317	4,733	0,001	Sağlandı

NOT: J → F hipotezi ancak 0.05 anlamlılık düzeyinde desteklenmiştir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, bireylerin evsel atık ayırmaya ilişkin niyet ve davranışları genişletilmiş PDT modeli yardımıyla araştırılmıştır. Ortaya konan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye'de bireylerin evsel atık ayırma davranışlarını geniş kapsamlı PDT araştıran çok fazla çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla ele alınan çalışmanın PDT yardımıyla ortaya konan araştırma modelinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Modelde PDT' ek olarak kolaylaştırıcı koşullar, çevresel fayda, ahlaki sorumluluk ve mevcut altyapı yeterliliği faktörleri yer almaktadır. Bu faktörler modele ilave edilerek literatüre ve teoriye katkıda bulunulmuştur.

Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda tüm faktörler için CA değeri 0.930 olarak hesaplanmıştır. Her bir faktör için CA değeri sonuçlarına bakıldığında; ÇEV=0.625, KOL=0.774, TUT=0.587, ÖZ=0.760, ADK=0.631, NİY=0.766 AHL=0.806, ALT=0.823, DAV=0.919 değerleri bulunmuştur. Katılımcılar 153 kadın, 79 erkek olmak üzere toplamda 321 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların %40.7'si Eskişehir, %8.7'si İstanbul, 8.2'si Bursa, 7.4'ü Antalya, 6.5'i Ankara, 5.6'sı İzmir şehirlerinde ikamet etmektedir. Ankete katılanların %50.4'ü 18-24, %20.3'ü 25-34, %8.2'si 35-44, %11.6'sı 45-54, %9.1'i 55-64 ve %0.4'ü 65+ yaş aralığındadır. Bireylerin %85.8'i ''Evsel atık ayrıştırmak gelecek nesiller için daha iyi bir çevre yaratır.'' İfadesine tamamen katılmaktadır. Katılımcıların %73.7'si ''Evsel atıklarımı geri dönüştürmek (insanlara ve doğaya karşı) ahlaki bir sorumluluğumdur.'' İfadesine tamamen katılmaktadır.

Karim Ghani et al. (2013), evlerde gıda atıklarının ayrıştırılmasına yönelik niyeti etkileyen faktörleri TPB ile araştırmış ve öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin evsel atık ayırma niyetini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Liao et al. (2018), personelin yiyecek paket atık ayırma niyetini etkileyen faktörleri genişletilmiş TPB ile araştırmıştır. Çalışmada öznel norm ile yiyecek paket atık ayırma niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ancak algılanan davranışsa kontrolün paket ayırma niyetini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise bu ilişkiler anlamlı bulunmuştur. Begum et al. (2009), çevresel faydanın atık yönetimi ile ilgili tutum ve davranışlarını pozitif yönde etkilediğini ortaya koyarken elde edilen sonucun tersine Janmaimool (2017), atık önleme davranışlarında çevresel faydanın tutumun önemli bir tahmincisi olmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada ise çevresel fayda ile atık davranışı arasında doğrudan ilişki belirlenememiş, ancak niyet değişkeninin aracığı sayesinde anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, niyetin, çevresel fayda ile atık davranışı arasındaki ilişkide tam aracılık rolü oynadığını ortaya koymuştur. Evsel atık ayrıştırmanın çevresel fayda algısının davranışa etkisi,

ancak bireylerin güçlü bir şekilde atık ayrıştırma niyetine sahip olmasıyla gerçekleşebileceği değerlendirilmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre; ahlaki normun tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmayı destekler nitelikte, Chu ve Chiu (2003) ahlaki sorumluluğun tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu (0.17) sonucuna ulaşmıştır. Wang et al. (2021), ahlaki normların hanelerdeki evsel atık ayırma tutum ve davranış üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir.

Kentsel evsel katı atık sınıflandırması ve geri dönüşüm tesislerinin planlanması ve inşasının güçlendirilmesi son derece önemlidir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, "çevre tesisleri ve hizmetler" konut sakinlerinin davranışları üzerinde en kapsamlı etkiye sahiptir. Özellikle geri dönüşüm tesislerine erişilebilirlik, mevcut alt yapı yeterliliği konut sakinlerinin evsel atık ayırma davranışlarını etkileyen kilit faktörlerdir (Meng et al., 2019). Çalışmada, mevcut altyapı yeterliliği faktörü evsel atık ayırma davranışını olumlu yönde etkilemiştir.

Atık ayrıştırmak bireysel çaba gerektiren bir olaydır. Evsel atıkların ayrıştırılması için gereken koşulları sağlamak ve bireylerin evsel atık ayrıştırmaya katılımını yükseltmek çok önemlidir. Yerel makamlar, belediyeler ve geri dönüşüm kuruluşları öncelikle evsel atıkların ayrı toplanmasını kolaylaştırmalıdır. Böylelikle daha yüksek katılım oranına ulaşabilirler. Belediyeler evsel atıkların geri dönüşüme kazandırılması amacıyla atık programları kurmalı ve yerel tesislerden duyulan memnuniyeti ölçüp dikkate almalıdır.

Bu çalışmada yer alan bireyler tüm toplumu temsil etmemektedir, çünkü katılımcıların büyük çoğunluğunu Eskişehir ili oluşturmaktadır. Çalışma sonuçlarının diğer popülasyon alt grupları üzerindeki geçerliliği gelecekteki araştırmalarda incelenebilir.

KAYNAKÇA

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020

Bortoleto, A., Kurisi, K., Hanaki, K. (2012). Model development for household waste prevention behaviour. *Waste Management*, 32, 2195-2207. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.05.037

Chu, P., Chiu, J. (2003). Factors Influencing Household Waste Recycling Behavior: Test of an Integrated Mode. *Journal of Applied Social Psychology, 33*(3), 604-626. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01915.x

Corsini, F., Gusmerotti, N., Testa, F., Iraldo, F. (2018). Exploring waste prevention behaviour through empirical research, Scuola Superiore Sant'Anna, Istituto di Management. *Waste Management, 79*, 132-141. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2018.07.037

Fornell, C., & Larcker, D.F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: algebra and statistics. *Journal of Marketing Research* 18 (3), 382–388. https://doi.org/10.1177%2F002224378101800313.

Fei, F., Qu, L.L., Wen, Z.G., et al. (2016). How to integrate the informal recycling system into municipal solid waste management in developing countries: based on a China's case in Suzhou urban area. *Resources, Conservation & Recycling*, 110, 74–86. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2016.03.019

Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M., & Sarstedt, M. (2014). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). Sage, Thousand Oaks.

Janmaimool, P. (2017). Application of protection motivation theory to investigate sustainable waste management behaviors. *Sustainability* 9 (7), 1079. https://doi.org/10.3390/su9071079

Kaçtıoğlu, S., & Şengül, Ü. (2010). Erzurum Kenti Ambalaj Atıklarının Geri Dönüşümü İçin Tersine Lojistik Ağı Tasarımı ve Bir Karma Tam Sayılı Programlama Modeli. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24*(1), 89-101.

Liao, C., Zhao, D., Zhang, S. (2018). Psychological and conditional factors influencing staff's takeaway waste separation intention: An application of the extended theory of planned behavior. *Sustainable Cities and Society, 41*, 186-194. https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.05.046

Meng, X., Tan, X., Wang, Y., Wen, Z., Tao, Y., Qian, Y. (2019). Investigation on decision-making mechanism of residents' household solid waste classification and recycling behaviors. *Resources, Conservation & Recycling*, 140, 224-234. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2018.09.021

Nguyen, T.P., Zhu, D., Le, N.P., (2015). Factors influencing waste separation intention of residential households in a developing country: evidence from Hanoi, Vietnam. *Habitat International*, 48, 169–176. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.03.013

Park, J., & Ha, S. (2014). Understanding consumer recycling behavior: Combining the theory of planned behavior and the norm activation model. *Family & consumer sciences research journal*, 42(3), 278-291. https://doi.org/10.1111/fcsr.12061

Tonglet, M., Phillips, P. S., & Bates, M. P. (2004). Determining the drivers for householder pro-environmental behaviour: Waste minimisation compared to recycling. *Resources, Conservation and Recycling*, 42, 27–48.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), (2020). Atık İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198.

Wang, Y., Long, W., Li, L., Wang, Q., Ding, X., Cai, S. (2021). Extending theory of planned behavior in household waste sorting in China: the moderating efect of knowledge, personal involvement, and moral responsibility. *Environment, Development and Sustainability, 23*, 7230-7250. DOI: 10.1007/s10668-020-00913-9

Yılmaz, V., Arı, E. (2019). Investigation of household waste seperation behaviors of university students with theory of planned behaviour. *Batman University Journal of Life Sciences 9*(1), 53-68. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/754385.

Zhang, H., Wen, Z. (2014). Residents' household solid waste (HSW) source separation activities: a case study in Suzhou, China. *Sustainability*, 6, 6446–6466. https://doi.org/10.3390/su6096446

COVID-19, SOVEREIGN RISK AND MONETARY POLICY: EVIDENCE FROM THE EUROPEAN MONETARY UNION

Seçil Yıldırım Karaman
Marmara University, Istanbul - Turkey

ABSTRACT
This paper investigates the impact of Covid-19 pandemic on the sovereign risk for the European Monetary Union (EMU) countries and the effectiveness of the unconventional monetary policy measures adopted by the European Central Bank (ECB) for the period between March-2020 and November-2020 using daily data. The impact of Covid-19 and monetary policy shocks on the credit default swap rates and bond yields are investigated relying on a fixed effects panel regression model for eight EMU countries spanning Germany, France, Austria, Netherlands, Belgium, Italy, Portugal and Spain. To investigate the cross-country differences in the responses, the interactions of the independent variables with periphery dummy and other country-specific variables are included in the regressions. The results of the empirical analysis suggest that Covid-19 shock increased the sovereign risk in the periphery EMU countries significantly and unconventional monetary policy measures have been effective in easing financial conditions in these countries. The results are insignificant for the core countries. The results also show that financial stability affects the magnitude of the impact.

Jel Codes: E43, E44, E52, E58

Key Words: Covid-19, Monetary Policy, Financial Distress, Sovereign risk, Bond Yields, CDS rates

KRİPTO PARA PİYASALARININ ZAYIF FORMDA ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ: YAPISAL KIRILMALI BİRİM KÖK TESTLERİNDEN KANITLAR

ANALYSIS OF THE WEAK-FORM EFFICIENCY OF CRYPTOCURRENCY MARKETS

Önder BÜBERKÖKÜ
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Finans Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7140-557X

ÖZET
Bu çalışmada Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Dogecoin (DOGE), Ripple (XRP), Litecoin (LTC), Binance coin (BNB), Bitcoin cash (BCH), Stellar (XLM), Cardano (ADA), Chainlink (LINK),Tron (TRX), Monero (XMR) ve EOS'tan (EOS) oluşan 13 kripto para birimi dikkate alınarak kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadığı analiz edilmiştir. Bu amaçla Zivot-Andrews (1992), Clemente-Montañés-Reyes (1998) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Clemente-Montañés-Reyes (1998) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testleri hem tek hem de iki yapısal kırılmayı dikkate alacak şekilde uygulanmıştır. Yapısal kırılmaların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinde Bai ve Perron (1998, 2003) testinden yararlanılmıştır. Çalışma bulguları analizlerde hangi birim kök testinin, hangi yapısal kırılma formunun ve kaç adet yapısal kırılmanın dikkate alındığının sonuçlar üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle bu tür analizlerde daha etkin sonuçlara ulaşılabilmesi için serilerin karakteristik özelliklerini doğru bir şekilde modelleyebilen birim kök testlerinin kullanılmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kripto para piyasaları, Birim kök testleri, Yapısal kırılma, Zayıf formda etkinlik

ABSTRACT
In this study, using the Zivot-Andrews (1992), Clemente-Montañés-Reyes(1998), and Lee and Strazicich (2003, 2004) unit root tests, we analyse whether cryptocurrency markets are weak-form efficient by examining 13 cryptocurrencies: Bitcoin (BTC), Ethereum(ETH), Dogecoin (DOGE), Ripple (XRP), Litecoin (LTC), Binance coin (BNB), Bitcoin cash (BCH), Stellar (XLM), Cardano (ADA), Chainlink (LINK), Tron (TRX), Monero (XMR), and EOS (EOS). The Clemente-Montañés-Reyes(1998) and Lee and Strazicich (2003, 2004) unit root tests are applied using both a single structural break and two structural breaks. We apply the Bai and Perron (1998, 2003) test to determine whether structural breaks occurred. The findings of the study indicate that the unit root test, structural break form, and number of structural breaks in the analysis affect the results. We conclude that it is important to use unit root tests that can accurately model the characteristics of the series to achieve more precise results in such analyses.

Keywords: Cryptocurrency Markets, Unit Root Tests, Structural Break, Weak-Form Efficiency

1.GİRİŞ

Kripto para birimleri her ne kadar son dönemlerde oldukça ilgi gören varlıklar olsa da bu varlıkların asli değerleri bulunmamaktadır (Nan ve Kaizoji, 2019: 274). Bu durum kripto para birimlerinin fiyatlarının nasıl belirlenebileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde spekülatif fiyatlama davranışlarının kripto para birimlerinin fiyatlarının belirlenmesindeki temel mekanizmalardan biri olabileceğinin yaygın bir şekilde ifade edildiği görülmektedir (Örneğin bakınız: Bouoiyour ve Selmi, 2015; Kaya, 2018). Bu nedenlerden dolayı bu piyasalarda işlem yapan yatırımcıların daha çok kısa vadeli yatırımlar yapan ve trend analizlerine odaklanan yatırımcılar ile gürültücü işlemciler ve spekülatörlerden oluştuğu ifade edilebilir (Kristoufek, 2013:1). Bu tür piyasalarda ise teknik analiz gibi yöntemlerin gelecekteki fiyat hareketlerinin tahmini ve çeşitli yatırım kararlarının verilmesinde önemli etkileri olabilmektedir. Fakat Fama (1970) tarafından geliştirilen zayıf formda etkinlik hipotezine göre geçmiş dönem bilgileri (Örneğin işlem hacmi ve fiyat serileri gibi) kullanılarak finansal varlıkların gelecekte alabilecekleri değerlerin önceden tahmin edilmesi pek mümkün değildir. Çünkü piyasaların etkin olması durumunda bir finansal varlığın fiyatı o finansal varlığın gerçek (içsel / asli) değerinin yansız bir tahmincisi olmaktadır. Bu nedenle bir varlığın piyasa fiyatı ile o varlığın gerçek değeri arasındaki fark tesadüfi bir süreç (random walk) izleyecektir. Bu durum ilgili finansal varlığın gelecekte alabileceği değerlerin önceden tahmin edilmesini pek mümkün kılmayacaktır (Khan ve Vieito, 2012:174; Latif ve Mohd, 2017:2286).Bu nedenle yatırımcılar teknik analiz gibi yöntemleri kullanılarak sürekli bir şekilde piyasa getirisini üzerinde bir getiri oranı elde edemeyeceklerdir.

Zayıf formda etkinlik hipotezi finans literatüründe en çok incelenen hipotezlerden biridir. Önemi nedeniyle kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadıklarının da literatürde oldukça ilgi gören bir konu haline geldiği görülmektedir. Örneğin Urquhart (2016) kripto para piyasalarının etkinliğini Bitcoin'i esas alarak incelediği çalışmasında kripto para piyasalarının etkin olmadığını, fakat zamanla etkin bir konuma doğru hareket ettiklerini belirtmiştir. Latif ve Mohd (2017) Bitcoin ve Litecoin'i esas alarak kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadıklarını inceledikleri çalışmalarında her iki kripto para piyasasının da zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Charfeddine and Maouchi (2018) Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin ekseninde kripto para piyasalarının etkinliğini inceledikleri çalışmalarında, Bitcoin, Ripple ve Litecoin piyasalarının etkin piyasalar olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Hu, Valera ve Oxley (2019) 31 adet kripto para birimini dikkate aldıkları çalışmalarında panel birim kök testi sonuçlarına göre kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Hawaldar, Rajesha ve Dsouza (2019) kripto para piyasalarının etkinliğini Bitcoin ve Litecoin'i dikkate alarak inceledikleri çalışmalarında her iki kripto para piyasasının da zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aslan ve Sensoy (2020) Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin'den oluşan dört kripto para birimine dayanan çalışmalarında kullanılan veri frekansına bağlı olarak piyasa etkinliğinin değişebildiğini ve en yüksek piyasa etkinliğine analizlerde beş ve on dakikalık veri frekansının kullanılması durumunda ulaşıldığını ifade etmişlerdir.Al-Yahyaee vd. (2020) Bitcoin, Ethereum, Litecoin, Dash, Monero ve Ripple ekseninde kripto para piyasalarının etkinliğini inceledikleri çalışmalarında kripto para piyasalarının etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Noda (2021) Bitcoin ve Ethereum'dan oluşan kripto para birimlerini ekseninde kripto para piyasalarının etkinliğini inceledikleri çalışmalarında piyasa etkinliğinin zamanla değiştiği ve Bitcoin'in piyasa etkinliğinin Ethereum'um piyasa etkinliğinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kang, Lee ve Park (2021) 893 adet kripto para birimini dikkate alarak kripto para piyasalarının etkinliğini inceledikleri çalışmalarında inceleme kapsamındaki kripto para birimlerinin sadece %6.04'ünün zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Mnif ve Jarboui (2021) kripto para piyasalarının etkinliğini Bitcoin özelinde inceledikleri çalışmalarında pandemi sonrası dönemde kripto para piyasalarının daha etkin hale geldiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmanın amacı Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Dogecoin (DOGE), Ripple (XRP), Litecoin (LTC), Binance coin (BNB), Bitcoin cash (BCH), Stellar (XLM), Cardano (ADA), Chainlink (LINK),Tron (TRX),

Monero (XMR) ve EOS'tan (EOS) oluşan 13 kripto para biriminin dikkate alınarak kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadığının yapısal kırılmalı birim kök testleri ile analiz edilmesidir. Çalışmanın literatüre temel katkıları şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle Hu, Valera ve Oxley (2019) ile Apopo ve Phiri (2021) tarafından ifade edildiği gibi literatürdeki çalışmaların daha çok Bitcoin üzerine odaklandıkları ve günlük veri kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada ise Bitcoin ile birlikte 12 farklı kripto para birimi dikkate alınarak kripto para piyasalarının etkinliği aylık frekansta veri kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada aylık frekansta veri kullanılmasının nedeni yüksek frekanslı verilere dayalı analizlerde gürültücü işlemcilerin (noisy-traders) fiyatlama davranışlarının belirgin negatif etkilerinin söz konusu olabilmesidir. İkinci olarak Palamalai, Kumar ve Maity (2021) tarafından da ifade edildiği gibi kripto para piyasalarının etkinliğine dayalı çalışmalarda henüz yapısal kırılmaları dikkate alan oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada üç farklı yapısal kırılmalı birim kök testine birlikte yer verilmiştir.

2.VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışmada aylık veri kullanılarak Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Dogecoin (DOGE), Ripple (XRP), Litecoin (LTC), Binance coin (BNB), Bitcoin cash (BCH), Stellar (XLM), Cardano (ADA), Chainlink (LINK),Tron (TRX), Monero (XMR) ve EOS'tan (EOS) oluşan 13 kripto para birimi dikkate alınarak kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadığı analiz edilmiştir.

Veriler finance yahoo web sitesinden (https://finance.yahoo.com/cryptocurrencies) temin edilmiştir. Çalışmanın başlangıç tarihi belirlenirken ilgili her bir kripto para birimlerine ait ulaşılabilen en uzun veri seti dikkate alınmıştır. Bu kapsamda her bir kripto para birimi için analizlerin başlangıç ve bitiş tarihleri Tablo 1'de sunulmuştur. Analizlerde ilgili değişkenlerin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

Tablo 1. Her Bir Kripto Para Birimine Ait Analiz Dönemi

Kripto para birimleri	Başlangıç tarihi	Bitiş tarihi
BTC	09/2014	07/2021
ETH	08/2015	07/2021
DOGE	09/2014	07/2021
XRP	09/2014	07/2021
LTC	09/2014	07/2021
BNB	07/2017	07/2021
BCH	07/2017	07/2021
XLM	09/2014	07/2021
ADA	09/2017	07/2021
LINK	09/2017	07/2021
TRX	10/2014	07/2021
XMR	10/2014	07/2021
EOS	07/2017	07/2021

Çalışmada farklı yaklaşımlara karşı dirençli sonuçlar elde edebilmek amacıyla üç farklı yapısal kırılmalı birim kök testinden yararlanılmıştır. Bunlar Zivot ve Andrews (1992) (ZA), Clemente-Montañés-Reyes (1998) (CMR) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) (LS) yapısal kırılmalı birim kök testlerdir. Clemente-Montañés-Reyes (1998) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) yapısal kırılmalı birim kök testleri yapıları gereği hem tek hem de iki yapısal kırılma sayısını dikkate alacak şekilde uygulanmıştır.

3.BULGULAR

3.1. Tek Yapısal Kırılmanın Dikkate Alınması Durumunda Elde Edilen Sonuçlar

Çalışmada öncelikle ZA birim kök testine ait bulgulara yer verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Zivot ve Andrews (1992) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Minimum test istatistiği Sabit terim bileşeninde kırılma	Minimum test istatistiği Sabit terim ve trend bileşeninde kırılma
Düzey		
BTC	-3.735	-3.774
ETH	-3.339	-3.056
DOGE	-2.290	-3.032
XRP	-5.902*	-6.054*
LTC	-4.625	-4.657
BNB	-3.924	-3.981
BCH	-3.543	-3.702
XLM	-4.049	-4.061
ADA	-3.372	-4.988
LINK	-4.509	-4.755
TRX	-4.435	-4.764
XMR	-3.559	-3.799
EOS	-3.888	-5.326*
Kritik tablo değerleri	%1 %5 -5.34 -4.80	%1 %5 -5.57 -5.08

*, ** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Maksimum gecikme 12 olacak şekilde optimal gecikme uzunluğu BIC kriterine göre belirlenmiştir. Triminaj 0.15 olarak alınmıştır.

Bulgular sadece sabit terimde yapısal kırılmaya izin veren model yapısının dikkate alınması durumunda inceleme kapsamındaki 13 adet coin'den sadece XRP'nin %5 anlamlılık düzeyinde düzey değerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir. Sabit terim ve trend bileşeninde yapısal kırılmaya izin veren model yapısı dikkate alındığında ise bulgular 13 adet coin'den sadece XRP ve EOS'un düzey değerlerinde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3'te sunulan CMR birim kök testine ait bulgular ise %5 anlamlılık düzeyinde AO model yapısının dikkate alınması durumunda 13 adet coin'den sadece TRX ve EOS'un düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir. IO model yapısına ait sonuçlar ise %5 anlamlılık düzeyinde 13 adet coin içerisinden sadece XRP, LTC, XLM ve EOS'tan oluşan dört adet coin'in düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Tablo 3. Clemente-Montañés-Reyes (1998) Birim Kök Testi Sonuçları

	AO modeli	IO modeli	Kritik değerler (%5) AO modeli	IO modeli
Kripto paralar	t istatistiği	t istatistiği		
BTC	-1.673	-0.993	-3.560	-4.270
ETH	-2.077	-3.409		
DOGE	-1.691	-1.322		
XRP	-2.628	-6.748*		
LTC	-3.494	-4.748*		
BNB	-2.964	-3.096		
BCH	-2.906	-3.002		
XLM	-1.784	-4.653*		
ADA	-3.356	-3.179		
LINK	-2.656	-2.716		
TRX	-3.613*	-4.021		
XMR	-3.305	-3.793		
EOS	-5.059*	-4.543*		

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Maksimum gecikme 12 olarak belirlenmiştir. Triminaj 0.15 olarak alınmıştır.

Tablo 4'te sunulan LS birim kök testi sonuçlarına gelince, bulgular %5 anlamlılık düzeyinde Model A'nın dikkate alınması durumunda inceleme kapsamındaki 13 adet coin'den sadece XRP, BCH ve XLM'den oluşan üç tanesinin düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir. Model C'nin dikkate alınması durumunda ise bulgular %5 anlamlılık düzeyinde inceleme kapsamındaki 13 adet coin'den 9 tanesinin (XRP, LTC, BNB, BCH, XLM, ADA, LINK, TRX ve EOS) düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Tablo 4. Lee ve Strazicich (2003, 2004) LM Birim Kök Testi sonuçları

Düzeyde yapısal kırılma (Model A)	LM test istatistiği	Kritik tablo değerleri %1	%5
BTC	-3.23006	-4.08400	-3.48700
ETH	-1.719076		
DOGE	-3.458460		
XRP	-3.533727 **		
LTC	-2.810363		
BNB	-2.972168		
BCH	-4.674672 *		
XLM	-3.888812**		
ADA	-2.128004		
LINK	-2.956947		
TRX	-3.157164		
XMR	-2.980827		
EOS	-3.168994		
Düzey ve eğimde yapısal kırılma (Model C)	LM test istatistiği	Kritik tablo değerleri %1	%5
BTC	-3.816191	-4.86671	-4.30186
ETH	-3.917270	-4.90049	-4.33936
DOGE	-3.708955	-4.902143	-4.340857
XRP	-4.469439**	-4.902143	-4.340857
LTC	-4.524913 **	-4.866714	-4.301857
BNB	-4.55575**	-4.90613	-4.34448
BCH	-5.876411**	-4.813108	-4.245703
XLM	-4.454622**	-4.835857	-4.270143
ADA	-4.67643**	-4.825286	-4.258714
LINK	-5.906954*	-4.913571	-4.350143
TRX	-5.075988*	-4.825286	-4.258714
XMR	-3.858516	-4.835857	-4.270143
EOS	-5.799539 *	-4.849211	-4.284579

*,** sırasıyla % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

3.2. İki Yapısal Kırılmanın Dikkate Alınması Durumunda Elde Edilen Sonuçlar

Çalışmanın bu aşamasına kadar tek bir yapısal kırılmaya izin verilmesi durumunda elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında ise CMR ve LS birim kök testleri kapsamında iki adet yapısal kırılmaya izin verilmesi durumunda elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda öncelikle AO modelinin dikkate alınması durumunda CMR birim kök testine ait sonuçlar incelendiğinde (Tablo 5) bulgular %5 anlamlılık düzeyinde sadece EOS'un düzey değerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir. IO modeli dikkate alındığında ise bulguların % 5 anlamlılık düzeyinde ETH, DOGE, XRP, LTC, BNB, XLM ve EOS'TAN oluşan 7 adet coin'in düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Clemente-Montañés-Reyes (1998) Birim Kök Testi Sonuçları (İki yapısal kırılma)

	AO modeli	IO modeli	Kritik değerler (%5) AO modeli IO modeli
Kripto paralar	t istatistiği	t istatistiği	
BTC	-3.206	-4.124	-5.490 -5.490
ETH	-3.321	-6.058*	
DOGE	-1.930	-6.945*	
XRP	-1.173	-6.390*	
LTC	-3.242	-6.082*	
BNB	-2.988	-5.757*	
BCH	-5.415	-5.189	
XLM	-2.185	-5.278*	
ADA	-1.446	-4.386	
LINK	-3.815	-5.295	
TRX	-3.676	-3.699	
XMR	-2.600	-4.127	
EOS	-5.768*	-6.674*	

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Maksimum gecikme 12 olarak belirlenmiştir. Triminaj 0.15 olarak alınmıştır.

Tablo 6'da sunulan LS birim kök testi sonuçlarına gelince Model AA'nın dikkate alınması durumunda bulgular % 5 anlamlılık düzeyinde sadece BCH'nin düzey değerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir. Model CC'nin dikkate alınması durumunda ise bulgular %5 anlamlılık düzeyinde sadece BNB ve LINK'in düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Tablo 6. Lee ve Strazicich (2003, 2004) LM Birim Kök Testi sonuçları (İki yapısal kırılma)

Düzeyde yapısal kırılma (Model AA)	LM test istatistiği Minimum test ist. (tau)	Kritik tablo değerleri %1	%5
BTC	-3.285647	-4.07300	-3.56300
ETH	-1.948322		
DOGE	-3.383053		
XRP	-3.415906		
LTC	-3.142202		
BNB	-3.110771		
BCH	-4.034709**		
XLM	-3.726777		
ADA	-2.139983		
LINK	-3.244134		
TRX	-3.044589		
XMR	-2.907764		
EOS	-3.522897		
Düzey ve eğimde yapısal kırılma (Model CC)			
BTC	-4.925011	-6.69100	-6.15200
ETH	-5.191151	-7.00400	-6.18500
DOGE	-5.05997	-6.97800	-6.28800
XRP	-5.21787	-6.69100	-6.15200
LTC	-6.131058	-7.00400	-6.18500
BNB	-6.546213**	-6.69100	-6.15200
BCH	-5.814704	-7.196000	-6.31200
XLM	-5.605309	-6.691000	-6.15200
ADA	-5.250331	-7.03200	-6.37500
LINK	-6.316904 **	-6.932000	-6.17500
TRX	-5.916824	-7.032000	-6.37500
XMR	-5.784388	-7.004000	-6.18500
EOS	-6.090355	-6.932000	-6.17500

*,** sırasıyla %5 ve%10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Bu aşamaya kadar elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde hangi birim kök testinin, hangi yapısal kırılma formunun ve kaç adet yapısal kırılmanın dikkate alındığının sonuçlar üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu tür analizlerde daha etkin sonuçlara ulaşılabilmesi için serilerin karakteristik özelliklerini doğru bir şekilde modelleyebilen birim kök testlerinin kullanılmasının önemli olduğu ifade edilebilir.

Bu kapsamda en azından hangi yapısal kırılma formunun daha uygun olduğu konusunda bir fikir vermesi amacıyla çalışmanın bu aşamasında Bai vePerron (1998,2003) testinden yararlanılmış ve bu kapsamda elde edilen sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.Bulgular incelendiğinde Bai ve Perron (1998, 2003) testinin ilgili tüm kripto para birimlerinin hem sabit teriminde hem de trend bileşeninde yapısal kırılmaların söz konusu olduğu sonucuna işaret ettiği görülmektedir.

Bu kapsamda ilgili tüm kripto para birimlerinin hem sabit teriminde hem de trend bileşeninde gerçekleşen yapısal kırılma sayılarının belirlenmesi amacıyla Bai ve Perron (1998,2003) testine ait LWZ , Schwarz ve Sequential F istatistiklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgular incelendiğinde (Tablo 8) ilgili istatistiklerin çoğu durumda birbirlerinden farklı yapısal kırılma sayılarına işaret ettikleri anlaşılmaktadır. Bu bulgular da bu alana dönük daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 7. Bai Ve Perron (1998, 2003) Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Kripto paralar	UDmax	WDmax
Sabit terimde kırılma		
BTC	58.4236*	101.6218*
ETH	15.8326*	18.8149*
DOGE	103.0355*	216.4672*
XRP	165.7295*	196.9472*
LTC	55.5712*	98.8409*
BNB	26.0246*	32.3978*
BCH	11.0738*	17.5776*
XLM	360.3166*	790.6691*
ADA	290.6249*	569.6757*
LINK	325.2864*	511.2816*
TRX	34.7638*	76.2847*
XMR	36.6395*	52.7461*
EOS	11.2675*	23.72312*
Sabit terim ve trend bileşeninde kırılma		
BTC	318.2918*	624.0696*
ETH	96.3481*	188.9082*
DOGE	50.55925*	86.49279*
XRP	250.9137*	483.4490*
LTC	247.1431*	484.5696*
BNB	83.1375*	163.0064*
BCH	59.4244*	116.5125*
XLM	509.8867*	999.7265*
ADA	253.1884*	496.4224*
LINK	41.9525*	57.5592*
TRX	194.3654*	266.6712*
XMR	1818.108*	2900.375*
EOS	104.8186*	192.1422*

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. UDMax ve WD Max test istatistiklerinin %5 anlamlılık düzeyindeki kritik tablo değerleri Model C için sırasıyla 8.88 ve 9.91, Model C&T içinse sırasıyla 11.70 ve 12.81'dir. Maksimum yapısal kırılma sayısı 5, triminaj 0.15 olarak belirlenmiştir.

Tablo8. Bai ve Perron (1998, 2003) Testi ile Yapısal Kırılma Sayılarının Belirlenmesi

	LWZ	Schwarz kriteri	Sequential F
BTC	4	5	5
ETH	4	5	2
BNB	2	3	2
ADA	1	4	3
XRP	3	3	3
DOGE	2	3	4
BCH	1	3	2
LTC	4	4	1
XLM	3	3	3
LINK	1	1	2
TRX	2	2	5
XMR	4	4	3
EOS	1	1	1

Hata terimlerinin dağılımının yapısal kırılmalar arasında değişmesine izin verilmiştir. Maksimum yapısal kırılma sayısı 5, triminaj 0.15 olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Dogecoin (DOGE), Ripple (XRP), Litecoin (LTC), Binance coin (BNB), Bitcoin cash (BCH), Stellar (XLM), Cardano (ADA), Chainlink (LINK),Tron (TRX), Monero (XMR) ve EOS'tan (EOS) oluşan 13 kripto para birimi dikkate alınarak kripto para piyasalarının zayıf formda etkin olup olmadığı analiz edilmiştir. Bu amaçla Zivot-Andrews (1992), Clemente-Montañés-Reyes (1998) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Clemente-Montañés-Reyes (1998) ile Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testleri hem tek hem de iki yapısal kırılmayı dikkate alacak şekilde uygulanmıştır. Yapısal kırılmaların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinde Bai ve Perron (1998, 2003) testinden yararlanılmıştır. Çalışma bulguları analizlerde hangi birim kök testinin, hangi yapısal kırılma formunun ve kaç adet yapısal kırılmanın dikkate alındığının sonuçlar üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle bu tür analizlerde daha etkin sonuçlara ulaşılabilmesi için serilerin karakteristik özelliklerini doğru bir şekilde modelleyebilen birim kök testlerinin kullanılmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yapısal kırılma sayılarının belirlenmesinde kullanılan alternatif yöntemlerin çoğu durumda birbirlerinden farklı yapısal kırılma sayılarına işaret etmeleri nedeniyle bu alanda daha tutarlı sonuçların elde edilebilmesi için çok daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Al-Yahyaee, K., Mensi, W., Ko, H. & Yoon, S. (2020) "Why cryptocurrency markets are inefficient: The impact of liquidity and volatility", North American Journal of Economics and Finance, 52(4),2-22.

Apopo,N. & Phiri, A. (2021). "On the (in)efficiency of cryptocurrencies: have they taken daily or weekly random walks?, Heliyon,7, 1-12.

Aslana, A. & Sensoy, A. (2020). "Intraday efficiency-frequency nexus in the cryptocurrency Markets",Finance Research Letters 35, 101298.

Bai, J., Perron, P. (1998), " Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes", Econometrica, 66, 47–78.

Bai, J., Perron, P. (2003), " Computation and Analysis of Multiple Structural Change Models", Journal of Applied Econometrics, 18 , 1–22.

Bouoiyour, J. & Selmi, R. (2015), "What Does Bitcoin Look Like?", Annals of Economics and Finance 16(2): 449-492.

Charfeddine, L. & Maouchi, Y. (2018) "Are shocks on the returns and volatility of cryptocurrencies really persistent?', Finance Research Letters, 28, pp. 423-430

Clemente, J., Montañés, A. & Reyes, M. (1998), "Testing for a unit root in variables with a double change in the mean." *Economic Letters,* 59, 175–182.

Fama, E.F. (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work", The Journal of Finance, 25(2), 383-417.

Hawaldar, I.T., Rajesha, T.M. & Dsouza, L.J. (2019)."Testing the Weak Form of Efficiency of Cryptocurrencies: A Case Study of Bitcoin and Litecoin". International Journal of Scientific & Technology Research, 8 (9), 2301-2305.

Hua, Y., Glenn,H., Valerab,A. & Oxley,L. (2019). "Market efficiency of the top market-cap cryptocurrencies: Further evidence from a panel framework", Finance Research Letters 31 (2019) 138–145

Kang, H-J., Lee, S-G. & Park , S-Y.(2021). "Information Efficiency in the Cryptocurrency Market: The Efficient-Market Hypothesis", Journal of Computer Information Systems.

Kaya, Y. (2018). "Analysis of Cryptocurrency Market and Drivers of the Bitcoin Price: Understanding The Price Drivers Of Bitcoin Under Speculative Environment", Master of Science Thesis, Stockholm: KTH Industrial Engineering and Management

Khan, W. & Vieito, J.P. (2012). "Stock exchange mergers and weak form of market efficiency: The case of Euronext Lisbon, International Review of Economics and Finance 22 (2012) 173–189

Kristoufek, L. (2013). "BitCoin meets Google Trends and Wikipedia: Quantifying the relationship between phenomena of the Internet era", *Scientific Reports*, *3*, 3415.

Latif, S.R. & Mohd, M.A. (2017). "Testing the Weak Form Efficient Market in Cryptocurrency", Journal of Engineering and Applied Sciences, 12 (9),2285-2288.

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2003). "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks", The Review of Economics and Statistics 85(4):1082-1089.

Lee, J., & Strazicich, M. C.(2004). "Minimum LM Unit Root Test with One Structural Break", Appalachian State University Working Papers 04-17, 1-15.

Mnif, E. & Jarboui, A. (2021). "COVID-19, bitcoin market efficiency, herd behaviour, Review of Behavioral Finance, 13(1),69-84.

Nan, Z. & Kaizoji,T. (2019). "Market efficiency of the bitcoin exchange rate: Weak and semi-strong form tests with the spot, futures and forward foreign exchange rates", International Review of Financial Analysis 64, 273–281.

Noda,A. (2021). On the evolution of cryptocurrency market efficiency, Applied Economic Letters 28(6),1-12.

Palamalai,S., Kumar,K.K.& Maity, B. (2021). "Testing the random walk hypothesis for leading cryptocurrencies", Borsa Istanbul Review, 21(3), 256-268.

Urquhart, A. (2016). "The inefficiency of Bitcoin", Economic Letters, 148, 80-82.

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). "Further Evidence on the Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis", Journal of Business & Economic Statistics, 10 (3): 251-270.

METAVERSE COIN'LERE DAYALI FİNANSAL ANALİZLER

FINANCIAL ANALYSIS BASED ON METAVERSE COINS

Önder BÜBERKÖKÜ
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Finans Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7140-557X

ÖZET
Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı AR(p)-GARCH(1,1), AR(p)-GJR-GARCH(1,1) ve AR(p)-EWMA modelleri ASX, MANA ve SAND'ten oluşan üç önemli metaverse coin'e uygulanarak volatilite tahmini ve Basel IV uygulamaları kapsamında piyasa riski analizlerine yer verilmiştir. Piyasa riski analizlerinde Monte Carlo simülasyon yönteminden de yararlanılmıştır. İkinci bölümde ise çoklu normal dağılım ile çoklu Student t dağılım varsayımlarına dayalı AR(p)-Scalar BEKK, AR(p)-DCC-GARCH(1,1) ve AR(1)-CCC-GARCH(1,1) modelleri dikkate alınarak en uygun model belirlenmiş, ardından bu en uygun model dayalı olarak çeşitli finansal analizlere yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle beklenen getiri oranlarında bir değişikliğe yol açmadan riski minimize eden iki varlıklı optimal portföyler oluşturulmuştur. Daha sonra ise metaverse coin'lere yapılacak yatırımların yol açabileceği riskleri yönetebilmek amacıyla optimal hedge rasyoları belirlenmiştir. Son olarak da tek değişkenli modelleri ile çok değişkenli modellerinin volatilite öngörü performansları MAE kriteri dikkate alınarak karşılaştırılmıştır. Tek değişkenli GARCH modellerine dayalı sonuçlar volatilite tahmininde en iyi modelin her üçü de standart normal dağılım varsayımına dayalı olacak şekilde ASX için AR(1)-GJR-GARCH(1,1), MANA için AR(1)-EWMA SAND içinse AR(1)-GARCH(1,1) modeli olduğu sonucuna işaret etmektedir. Basel IV kapsamında piyasa riski öçlümü konusunda yapılan analizler ise kullanılan modellere bağlı olarak aşağı yönlü piyasa riskinin ASX için -%18.1 ile -% 24.6, MANA için -%16.5 ile - %20.1, SAND içinse -%22.1 ile -%25.7 arasında değişen değerler aldığını göstermektedir. Çok değişkenli GARCH modellerine dayalı sonuçlar ise ilgili metaverse coin'le için en uygun modelin Student t dağılım varsayımına dayalı AR(p)-Scalar BEKK modeli olduğu sonucuna işaret etmektedir. Bu model kapsamında yapılan analizler de ASX / MANA, ASX / SAND ile MANA / SAND için optimal portföy ağırlıklarının sırasıyla %28.96 / %71.04, %37.01/ %62.99 ile %66.30/ %33.70 olduğu anlaşılmaktadır. Hedging işlemlerine dayalı analizler ise AXS ve MANA'da taşınacak uzun pozisyonların en etkin şekilde hedge edilebilmesi için SAND'te kısa pozisyon taşınması gerektiği, optimal hedge rasyolarının ise AXS/SAND için yaklaşık 0.71, AXS/ MANA içinse 0.69 olması gerektiği sonucuna işaret etmektedir. SAND'te taşınan uzun pozisyonların en etkin şekilde hedge edilebilmesi içinse MANA'da kısa pozisyon taşınmaı gerektiği, optimal hedge rasyosunun ise SAND/MANA için yaklaşık 0.81 olması gerektiği anlaşılmaktadır. Son olarak da çalışma bulguları tek değişkenli GARCH modellerinin volatilite öngörü performansının çok değişkenli Scalar-BEKK modelinden daha iyi olduğunu göstermektedir.
Anahtar kelimeler: Metaverse coin'ler, Finansal yatırım, Finansal risk analizi

ABSTRACT
In this study, by applying univariate and multivariate GARCH models, we conduct various types of financial analyses for three important metaverse coins, namely, ASX, MANA, and SAND. By using univariate GARCH models, we carry out volatility forecasting for these three metaverse coins and market risk analyses within the scope of Basel IV regulations. Then, by using multivariate GARCH models, we first calculate the time-varying conditional correlation coefficients between the three metaverse coins and then create the optimal two-asset portfolios that minimise risk without changing the expected return. Finally, we determine the time-varying conditional optimal hedge ratios to manage risks that may arise from investing in the metaverse coins. As univariate GARCH-type models, we apply the AR(p)-GARCH (1,1), AR(p)-GJR-GARCH (1,1), and AR(p)-EWMA models based on the standard normal distribution, Student's t distribution, and skewed Student's t distribution assumptions. As multivariate GARCH models, we use the AR(p)-Scalar BEKK,AR(p)-DCC-GARCH(1,1), and AR(1)-CCC-GARCH (1,1) models based on the multivariate normal distribution and multivariate Student's t distribution assumptions. The results using the univariate GARCH models suggest that the best model for volatility forecasting is the AR(1)-GJR-GARCH (1,1) model for AXS, is the AR(1)-GARCH(1,1) model for MANA, and is the AR(1)-EWMA model for SAND, with all three models based on the standard normal distribution assumption. Additionally,the results show that the market risk calculated within the scope of Basel IV regulations varies between -18.1% and -24.6% for ASX, -16.5% and -20.1% for MANA, and -22.1% and -25.7% for SAND depending on the models used in the analysis. For the multivariate GARCH models, the findings indicate that the optimal portfolio weights for the ASX/MANA, ASX/SAND, and MANA/SAND portfolios are 28.96% / 71.04%, 37.01% / 62.99%, and 66.30% / 33.70%, respectively. Further analysis based on hedging effectiveness shows that to hedge long positions in ASX and MANA in the most effective way, it is necessary to take short positions in SAND, with optimal hedge ratios of approximately 0.71 and 0.69, respectively; by contrast, to hedge the long positions taken in SAND in the most effective way, it is necessary to take a short position in MANA with the optimal hedge ratio of 0.81.Lastly, the findings indicate that the volatility forecasting performance of the univariate GARCH models is better than that of the multivariate Scalar BEKK model.

Keywords: Metaverse coins, Financial investment, Financial risk management

1.GİRİŞ

Kripto para piyasaları son yılların en çok tartışılan alanlarından birini temsil etmektedirler. Gördükleri ilgiye bağlı olarak da oldukça hızlı bir gelişim göstermektedirler. Kripto para piyasalarına dönük olarak oluşan bu yoğun ilgi kripto para piyasalarındaki hızlı gelişim süreci ile birleştiğinde, ortaya artık oldukça farklı alanlarda merkeziyetsiz işlem ve onay süreçlerini temsil eden ve sanal gerçekliğe doğru evirilen bir ekosistemin ortaya çıkmaya başladığı ifade edilebilir. Örneğin Terra Luna (LUNA) ve Avalanche (AVAX) gibi coin'lerden oluşan Defi (Decentralized finance, Defi) coin'ler merkeziyetsiz bir finansal sistem kurmayı amaçlarken, Theta Network (Theta), Filecoin (FIL) ve The Graph (GRT) gibi coin'lerden oluşan Web 3.0 coin'ler ise üçüncü nesil internet altyapısını oluşturarak; merkeziyetsiz bir internet sistemi kurmayı hedeflemektedir.

Metaverse coinler ise fiziksel evreni taklit ederek sanal gerçekliğe dayalı bir evren üreten ve bu sanal gerçekliğe dayalı evren içerisinde fiziksel evrende yapılan işlemlerin yapılmasına imkan tanıyarak kişileri buluşturan, oyunlar geliştiren, arsa ve mülk alım satımını sağlayan ve böylece bireylerin kendi sanal evrenlerini geliştirmelerine imkan veren bir teknolojik ekosistemdir**.** Örneğin bir Metaverse coin olan Decentraland (MANA) bireylere kendi sanal evrenlerini kurma ve / veya bireylerin sanal evrende arazi / arsa alıp satabilmelerine imkan tanımaktadır. Axie Infinity (AXS) ile The Sandbox (SAND) gibi metaverse coin'ler ise birer oyun platformu olmakla birlikte bireylerin para kazanmasına ve kendi kurdukları evrenleri genişletmelerine imkan tanımaktadırlar.

Bu çalışmada ülkemizde de son dönemlerde özellikle arsa alım satımı ile gündeme gelen ve oldukça ilgi gören metaverse coin'ler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda toplam piyasa değerleri açısından önde gelen metaverse coin'leri arasında yer alan AXS, SAND ve MANA'dan oluşan üç önemli metaverse coin için başta volatilitenin modellenmesi olmak üzere piyasa riski analizi, portföy yönetimi ve hedging işlemlerinden oluşan finansal analizlere yer verilmiştir. Böylece bu tür metaverse coin'lere yatırım yapacak yatırımcıların hem nasıl daha etkin yatırım kararları verebilecekleri hem de yaptıkları yatırımların yol açabileceği finansal riskleri nasıl daha iyi bir şekilde yönetebilecekleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın literatüre katkısı ise şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle ulusal yazında henüz metaverse coin'lere dönük finansal yatırım ve risk yönetimi konusunda kısıtlı sayıda çalışmanın olduğu bilinmektedir. İkinci olarak bu çalışmada ilgili metaverse coin'ler için alternatif modeller ve dağılım varsayımları kapsamında hem tek hem de çok değişkenli GARCH modelleri kullanılarak volatilite değerlerinin tahmini, piyasa riski analizi, portföy yönetimi ve hedging işlemlerinden oluşan kapsamlı bir finansal analize yer verilmiştir.

2. VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı tek değişkenli GARCH modelleri ASX, MANA ve SAND'ten oluşan üç metaverse coin'e uygulanarak volatilite tahmini ve Basel IV uygulamaları kapsamında piyasa riski analizlerine yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada sahip olduğu avantajlara bağlı olarak piyasa riski analizlerinde Monte Carlo simülasyon yöntemine ait bulgulara da yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan tek değişkenli GARCH modelleri Bollerslev (1986) tarafından geliştirilen AR(p)-GARCH(1,1) modeli, Zakoian(1994) ile Glosten, Jaganathan ve Runkle (1993) tarafından geliştirilen AR(p)-GJR-GARCH(1,1) modeli ve JP Morgan tarafından geliştirilen AR(p)-EWMA modelinden oluşmaktadır.

İkinci bölümde ise çoklu normal dağılım ile çoklu Student t dağılım varsayımlarına dayalı çok değişkenli GARCH modelleri tahmin edilerek; bunlar arasından en uygun model belirlenmiş, ardından bu en uygun modele dayalı olarak çeşitli finansal analizlere yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle beklenen getiride bir değişikliğe yol açmadan riski minimize eden iki varlıklı optimal portföyler oluşturulmuştur. Daha sonra ise metaverse coin'lere yapılacak yatırımların yol açabileceği riskleri yönetebilmek amacıyla optimal hedge rasyoları belirlenmiş ve bu optimal hedge rasyolarının hedging etkinliği ölçülmüştür.Çalışmada çok değişkenli GARCH modelleri olarak Engle (2002) tarafından geliştirilen AR(p)-DCC-GARCH(1,1)

modeli, Bollorsev (1990) tarafından geliştirilen AR(1)-CCC-GARCH(1,1) modeli ile Engle ve Kroner (1995) tarafından geliştirilen BEKK modelinin en kısıtlı halini temsil eden AR(p)-Scalar BEKK modelinden yararlanılmıştır.

Çalışmada son olarak tek değişkenli modelleri ile çok değişkenli modellerinin volatilite öngörü performanslarının karşılaştırılmasına dayalı analizlere de yer verilmiştir. Modellerin volatilite öngörü performanslarının karşılaştırılmasında MAE (Mean Absulate Error, MAE) kriterinden yararlanılmıştır.

Çalışmada iki varlıklı portföyler için beklenen getiri oranlarında bir değişikliğe yol açmadan portföy riskini minimize eden optimal portföy ağırlıklarının belirlenmesinde ilgili literatür ile uyumlu bir şekilde Kroner ve Ng (1998) tarafından tavsiye edilen ve Denklem (1)'de gösterilen yöntemden yararlanılmıştır.

$$a_{ij,t} = \frac{var_{jj,t} - co_{ij,t}}{var_{i\,i,t} - 2cov_{ij,t} + var_{jj,t}} \quad (1)$$

Burada a_{ij}; i ve j varlıklarından oluşan bir portföyde i varlığının optimal ağırlığını; $var_{i\,i}$ ve var_{jj} sırasıyla i ve j varlıklarının getiri serilerinin zamanla değişen koşullu varyanslarını ; cov_{ij} ise i ile j varlıklarının getiri serileri arasındaki zamanla değişen koşullu kovaryansı göstermektedir.

Bu kapsamda i varlığının optimal ağırlığı ($a_{ij,t}$) Denklem (2)'deki gibi hesaplanmaktadır.

$$a_{ij,t} = \begin{cases} 0, & eğer \quad a_{ij,t} < 0 \\ a_{ij,t}, & eğer \quad 0 \le a_{ij,t} \le 1 \\ 1, & eğer \quad a_{ij,t} > 1 \end{cases} \quad (2)$$

Burada j değişkeninin optimal ağırlığı ($a_{j,i\,t}$) ise $(1 - a_{ij,t})$ ile hesaplanmaktadır. Böylece, beklenen getiri oranlarında bir değişikliğe yol açmadan portföy riskini minimize eden optimal ağırlıklar belirlenmiş olmaktadır.

Optimal portföy ağırlıklarının belirlenmesinin ardından çalışmada ilgili kripto para birimlerinden herhangi birinde taşınabilecek uzun pozisyonun yol açabileceği riskin en etkin şekilde nasıl hedge edilebileceği konusuna geçilmiştir. Bu amaçla yine bu alandaki literatürün geneli ile uyumlu olacak şekilde Kroner ve Sultan (1993) tarafından geliştirilen ve Denklem (3)'te gösterilen yöntemden yararlanılmıştır.

$$\boldsymbol{ohr_{t,i}} = \boldsymbol{kovaryans}(\Delta \boldsymbol{x_{t,i}}, \Delta \boldsymbol{y_{t,i}}) \Big/ \boldsymbol{varyans}_{\Delta y\,t,i} \quad (3)$$

Optimal hedge rasyolarının etkinliğinin analizinde ise Ederington (1979) tarafından geliştirilen Denklem. (4)'te gösterildiği gibi hesaplanan VR (Variance reduction,VR) yönteminden yararlanılmıştır.

$$\boldsymbol{VR} = \frac{\boldsymbol{varyans(hedge\ edilmemiş\ portföy_t) - varyans(hedge\ edilmiş\ portföy_t)}}{\boldsymbol{varyans(hedge\ edilmemiş\ portföy_t)}} \quad (4)$$

Burada " $\boldsymbol{varyans\ (hedge\ edilmemiş\ portföy_t)}$" ilgili metavese coin'lerden herhangi birinin zamanla değişen şartlı volatilite değerini; "$\boldsymbol{varyans(hedge\ edilmiş\ portföy_t)}$" ise optimal hedge rasyoları dikkate alınarak hedge edilen portföyün getiri serilerinin zamanla değişen şartlı volatilite değerlerini ifade etmektedir.

Monte Carlo simülasyonuna dayalı olarak yapılan piyasa riski hesaplamalarında ise bir gün sonrası için olası değerler üretilirken Denklem (5)'ten yararlanılmıştır.

$$P_1 = P_o * e^{\left(\mu - \frac{\sigma^2}{2}\right)\Delta t + \sigma\sqrt{\Delta t}\ \varepsilon_t} \quad (5)$$

Burada, P_o ilgili metaverse coin'nin cari dönemdeki değerini, P_1 ilgili metaverse coin'in bir gün sonra alabileceği değerleri; ε_t Wiener sürecini; μ ve σ^2 sırasıyla ilgili metaverse coin'lerin ortalama getirisini ve varyansını; Δt ise zaman aralığını ifade etmektedir.

Monte Carlo Simülasyonuna dayalı analizlerde ilgili her bir metaverse coin için bir gün sonrasına ilişkin 20.000 adet olası değer üretilmiş ve bu olası 20.000 değer ile cari dönemdeki değerler arasındaki farklar alınarak kar/zarar değerleri elde edilmiştir.

Alternatif modellerin volatilite öngörü performanslarının analizinde ise Denklem (6)'da gösterildiği gibi hesaplanan MAE kriterinden yararlanılmıştır.

$$MAE = {}^{1}/_{T} \sum_{k=1}^{T} \left| Varyans_{t,tahmi\ \ edilen} - varyans_{t,gerçekleşen} \right| \quad (6)$$

Burada $varyans_{t,tahm\ \ edilen}$, alternatif modeller tarafından üretilen volatilite değerlerini; $varyans_{t,gerçekleşen}$ gerçekleşen volatilite değerlerini; T ise toplam gözlem sayısını ifade etmektedir.

Çalışmada gerçekleşen volatilite değerlerini temsilen her bir metaverse coin'in günlük logaritmik getiri serilerinin kareleri alınarak elde edilen seriler kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde her bir metaverse coin için ulaşılabilen en uzun veri seti dikkate alınarak analizler yapılmıştır. Bu kapsamda AXS için 4 Kasım 2020, MANA için 9 Kasım 2017, SAND içinse 14 Ağustos 2020 tarihleri başlangıç tarihleri olarak belirlenmiştir. Tüm metaverse coin'ler için bitiş tarihi ise 20 Ocak 2022'dir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise çok değişkenli GARCH modellerine dayalı analizlere yer verilmiştir. Bilindiği gibi çok değişkenli GARCH modellerinde tüm metaverse coin'ler birlikte modellendiğinden bu metaverse coin'lerin başlangıç tarihlerinin ortak olması gerekmektedir. Bu nedenle ikinci aşamadaki analizler 4 Kasım 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemini kapsamaktadır. Tüm veriler finance yahoo web sitesinden temin edilmiştir. Analizlerin tamamında ilgili metaverse coin'lerin Denklem (7)'de gösterildiği gibi hesaplanan günlük logaritmik getiri serileri kullanılmıştır.

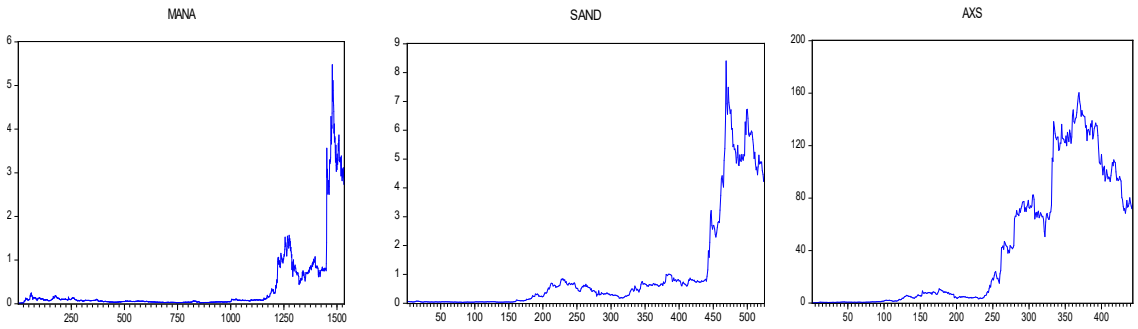
$$\boldsymbol{r_t = 100 * [lnP_t - lnP_{t-1}]} \quad (7)$$

Burada $\boldsymbol{P_t}$ ilgili metaverse coin'in cari dönemdeki kapanış fiyatını; $\boldsymbol{P_{t-1}}$, bir gün önceki önceki kapanış fiyatını, $\boldsymbol{r_t}$ ise logaritmik getiri serilerini ifade etmektedir.

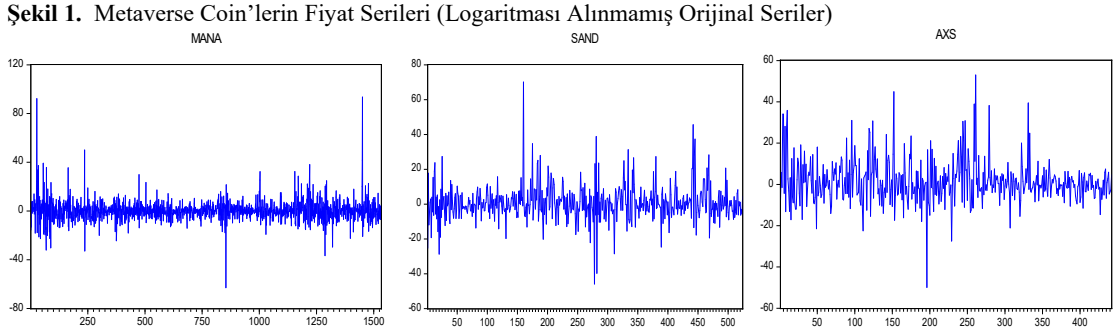
3.BULGULAR

3.1. Temel Önsel Anlizler

Analizlerde kullanılan ilgili üç metaverse coin'e ait fiyat ve logaritmik getiri serileri Şekil 1 ve 2'de sunulmuştur. Logaritmik getiri serilerine ait betimleyici istatistikler ile birim kök ve değişen varyans testi sonuçları ise Tablo 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Metaverse Coin'lerin Fiyat Serileri (Logaritması Alınmamış Orijinal Seriler)

Şekil 2. Metaverse Coin'lerin Logaritmik Getiri Serileri

Tablo 1 incelendiğinde ilgili tüm metaverse coin'lerin pozitif bir ortalama getiri oranına sahip oldukları, standart sapma parametrelerine göre ise en yüksek risk düzeyine AXS'nin, en düşük risk düzeyine ise

SAND'in sahip olduğu anlaşılmaktadır. Maksimum ve minimum getiri oranlarına bakıldığında ise ilgili metaverse coin'lere yatırım yapmanın ne kadar riskli olabileceği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü örneğin MANA'nın bir günde yatırımcısına yaklaşık % 93.51 oranında getiri sunabileceği gibi, yatırımcının yine bir günde yaklaşık % 62.98 oranında kayba uğramasına da yol açabileceği anlaşılmaktadır. Bu bulguların da meteverse coin'lere yapılacak yatırımların risk düzeylerinin ölçülüp yönetilmesinin ne kadar önemli olabileceği konusunda önemli bilgiler sunduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. Betimleyici İstatistikler, Birim Kök ve Değişen Varyans Testi Sonuçları

	AXS	MANA	SAND
Ortalama	%1.4132	%0.3422	%0.8036
Maksimum	%52.983	%93.506	%70.1235
Minimum	-%49.926	-%62.984	-%45.9299
Standart sapma	%10.687	%8.47946	%10.1481
Jarque-Bera	317.82*[0.0000]	34669.5*[0.0000]	1028.897*[0.0000]
ADF / C&T	-21.6198*[0.0000]	-13.1891*[0.0000]	-9.7102*[0.0000]
PP / C &T	-21.6370*[0.0000]	-38.976*[0.0000]	-24.2706*[0.0000]
ADF / C	-21.4781*[0.0000]	-13.1796*[0.0000]	-9.7090*[0.0000]
PP / C	-21.5374*[0.0000]	-38.9805*[0.0000]	-24.2771*[0.000]
Q^2 (5) istatistiği	16.075*[0.007]	50.637*[0.0000]	20.209*[0.0000]

*,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir. ADF, Augmented-Dickey Fuller birim kök testini; PP; Phillips-Perron birim kök testini ifade etmektedir. Birim kök testleri logaritmik getiri serilerine uygulanmıştır.

Logaritmik getiri serilerine uygulanan birim kök testi sonuçlarına bakıldığında ilgili tüm metaverse coin'lerin getiri serilerinin durağan olduğu anlaşılmaktadır. Ljunk-Box (Q^2) testi sonuçları da ilgili tüm metaverse coin'lerin getiri serilerinin değişen varyns sorunu içerdiği sonucuna işaret etmektedir. Jarque-Bera testi sonuçları ise ilgili tüm metaverse coin'lerin getiri serilerinin standart normal dağılım varsayımına uymadığı sonucuna işaret etmektedir. Bu nedenle çalışmada kullanılan modeller tahmin edilirken birer alternatif getiri dağılım varsayımı olan Student t dağılım varsayımı ile çarpık (skewed) Student t dağılım varsayımlarına da yer verilmiştir. Modeller standart normal dağılım varsayımı altında tahmin edilirken ise standart normal dağılmama durumuna karşı dirençli standart hatalar elde edebilmek amacıyla model parametrelerinin tahmininde Bollerslev-Wooldridge (1992) tarafından geliştirilen sanki en çok olabilirlik (quasi-maximum likelihood, QMLE) yönteminden yararlanılmıştır.

3.2. Piyasa Riski Analiz Sonuçları

Çalışmanın bu aşamasında standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı AR(1)-GARCH (1,1), AR(1)-GJR-GARCH (1,1) ve AR(1)-EWMA modelleri[2] ile Monte Carlo simülasyon yöntemine dayalı olarak ilgili üç metaverse coin için Basel IV uygulamaları kapsamında hesaplanan piyasa riski ölçüm sonuçlarına yer verilmiştir.

Basel IV kapsamındaki uygulamalar Basel III kapsamındaki uygulamalarından farklı olarak piyasa riski ölçümünde %97.5 güven düzeyinde ES (Expected Shortfall,ES) yönteminin kullanılmaını esas alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım kapsamında ilgili metaverse coin'lerde taşınabilecek kısa ve uzun pozisyonların yol açabileceği yukarı ve aşağı yönlü piyasa riski değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

[2] İlgili modellerin parametre tahmin sonuçlarına hem yer kısıtı nedeniyle hem de sadelik sağlamak amacıyla burada yer verilmemiştir. Fakat bu sonuçlar yazardan talep edilmesi durumunda temin edilebilir.

Tablo 2. Basel IV Kapsamında Hesaplanan ES Değerleri (%97.5)

Model	**ES değerleri (Aşağı yönlü piyasa riski/ uzun pozisyon)**		
	AXS	**MANA**	**SAND**
AR(1)-GARCH(1,1)-N	-% 23.005	-%20.141	-%25.713
AR(1)-GARCH(1,1)-t	-% 23.327	-%19.567	-%24.767
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	-%22.736	-%18.721	-%22.854
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	-% 22.393	-%19.591	-%24.308
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	-%24.648	-%19.337	-%23.524
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	-%22.736	-%18.721	-%22.854
AR(1)-EWMA(1,1)-N	-%20.406	-%16.538	-%22.989
AR(1)-EWMA(1,1)-t	-%20.406	-%16.675	-%22.989
AR(1)-EWMA(1,1)-skwt	-%18.062	-%16.510	-%22.113
MC simülasyonu (20, 000 adet)	-%21.025	-%18.114	-%21.051
	AXS	**MANA**	**SAND**
Model	**ES değerleri (Yukarı yönlü piyasa riski/ kısa pozisyon)**		
AR(1)-GARCH(1,1)-N	% 30.960	%24.967	%28.706
AR(1)-GARCH(1,1)-t	%31.442	%25.309	%26.912
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	%33.852	%25.951	%29.726
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	%30.990	%25.707	%28.698
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	%31.413	%25.534	%28.698…
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	%33.852	%25.951	%31.253
AR(1)-EWMA(1,1)-N	%31.098	%21.641	%27.471
AR(1)-EWMA(1,1)-t	%31.098	%20.563	%26.599
AR(1)-EWMA(1,1)-skwt	%31.833	%21.368	%27.408
MC simülasyonu (20,000 adet)	%29.944	%21.974	%27.159

Buradaki sonuçlar AXS için 4 Kasım 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemini, MANA için 14 Ağustos 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemini, SAND içinse 9 Kasım 2017 ile 20 Ocak 2022 dönemini kapsayan sonuçlardır**.** Burada "–N", standart normal dağılımı; "-t", Student t dağılımını; "-skwt" ise Çarpık Student t dağılım varsayımını ifade etmektedir.

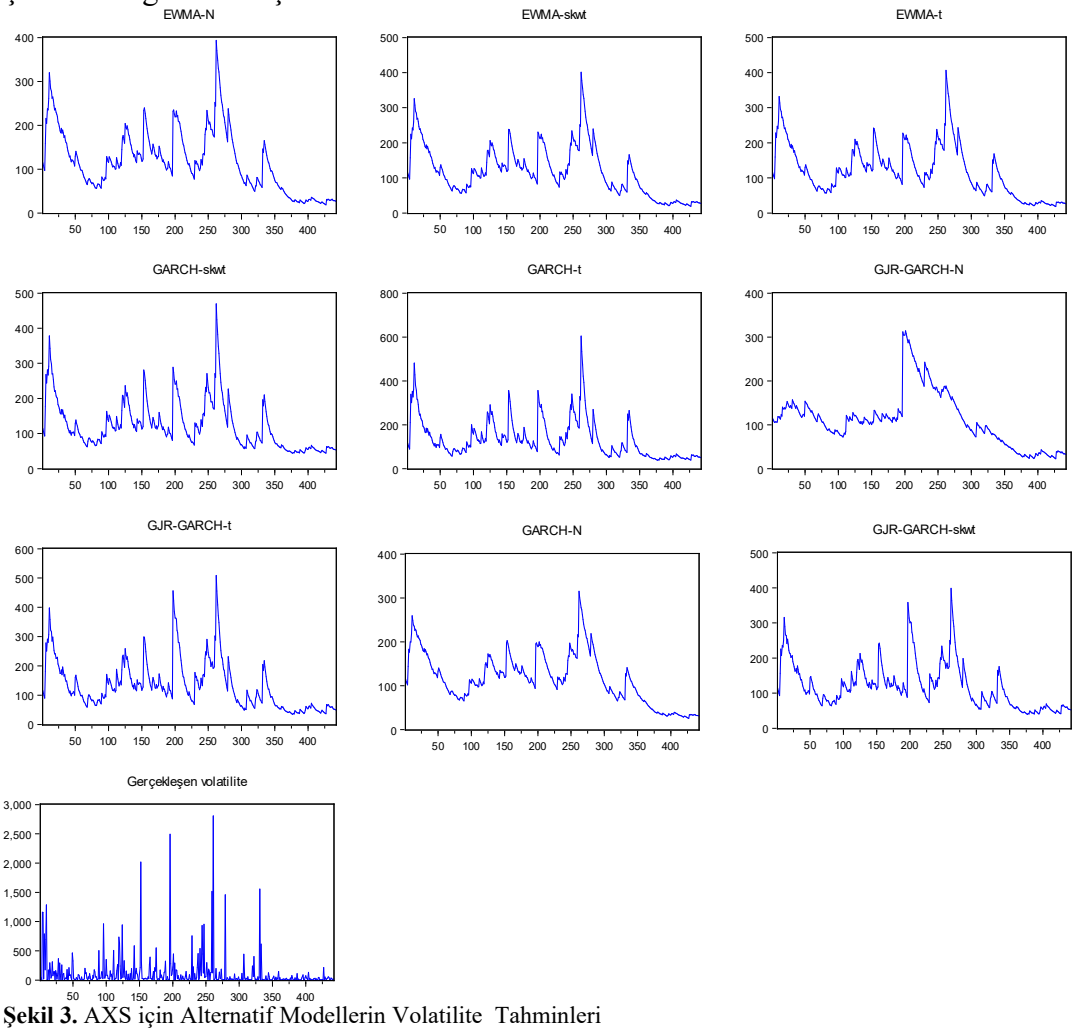
Bulgular incelendiğinde kullanılan modele bağlı olarak aşağı yönlü piyasa riskinin AXS için -%18.062 ile -%24.648 arasında; MANA için -%16.510 ile -%20.141 arasında, SAND içinse -%21.051 ile -%25.713 arasında değişen değerler aldıkları görülmektedir. Yukarı yönlü piyasa riski sonuçlarına bakıldığında ise yine kullanılan modele bağlı olarak yukarı yönlü piyasa riskinin AXS için %29.944 ile %33.852 arasında, MANA için %20.563 ile %25.951, SAND içinse %26.599 ile %31.253 arasında değişen değerler aldıkları görülmektedir. Ayrıca bulgular genel olarak incelendiğinde GJR-GARCH ile GARCH modellerinin göreceli olarak hem aşağı hem de yukarı yönlü piyasa risklerini EWMA yöntemi ile MC simülasyon yöntemine göre daha yüksek ölçtüğü anlaşılmaktadır.

Bu durumun yanı sıra bulgular ilgili metaverse coin'lerde taşınabilecek kısa pozisyonlar ile uzun pozisyonların piyasa riskinin birbirinden farklı olduğu sonucuna da işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle

ilgili metaverse coin'lerin fiyatlarında meydana gelen yukarı yönlü hareketler ile aşağı yönlü hareketlerin yol açabileceği finansal risklerin boyutunun birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin MC simülasyon yöntemine göre AXS'de uzun pozisyon taşınması durumunda bir gün sonrası için %97.5 güven düzeyindeki maksimum kayıp oranı %21.025 iken; AXS'de kısa pozisyon taşınması durumunda bir gün sonrası için %97.5 güven düzeyindeki maksimum kayıp oranı %29.944 seviyelerine çıkabilmektedir.

3.3. Alternatif Modellerin Volatilite Öngörü Performanslarının Analizi

Volatilite öngörü performanslarına gelince, öncelikle standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı AR(1)-GARCH (1,1), AR(1)-GJR-GARCH (1,1) ve AR(1)-EWMA modelleri tarafından üretilen örneklem içi (in-sample-forecasting) volatilite değerlerinin incelenen dönemin tamamını kapsayacak şekilde genel seyri örnek teşkil etmesi amacıyla sadece AXS için Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. AXS için Alternatif Modellerin Volatilite Tahminleri

Not : Burada "–N", standart normal dağılımı; "-t", Student t dağılımını; "-skwt" ise Çarpık Student t dağılım varsayımını ifade etmektedir.

İlgili modellerin örneklem içi (in-sample-forecasting) volatilite öngörü performanslarına ait bulgular ise Tablo 3'te yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde MAE kriterine göre en iyi modelin her üçü de standart normal dağılım varsayımına dayalı olacak şekilde ASX için AR(1)-GJR-GARCH(1,1), MANA için AR(1)-EWMA SAND içinse AR(1)-GARCH(1,1) modeli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Alternatif Modellerin Örneklem İçi Volatilite Öngörü Performanslarının Analizi

	MAE	Sıralama
AXS (4 Kasım 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemi için)		
AR(1)-GARCH(1,1)-N	135.108	2
AR(1)-GARCH(1,1)-t	145.315	9
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	137.871	7
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	**132.439**	**1**
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	143.562	8
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	136.419	5
AR(1)-EWMA(1,1)-N	136.386	4
AR(1)-EWMA(1,1)-t	136.926	6
AR(1)-EWMA(1,1)-skwt	136.351	3
MANA(14 Ağustos 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemi için)		
AR(1)-GARCH(1,1)-N	92.2015	4
AR(1)-GARCH(1,1)-t	93.0174	7
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	92.7344	5
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	94.068	9
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	93.2191	8
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	93.0074	6
AR(1)-EWMA(1,1)-N	**88.5275**	**1**
AR(1)-EWMA(1,1)-t	88.7950	3
AR(1)-EWMA(1,1)-skwt	88.7823	2
SAND (9 Kasım 2017 ile 20 Ocak 2022 dönemi için)		
AR(1)-GARCH(1,1)-N	**125.23**	**1**
AR(1)-GARCH(1,1)-t	139.72	8
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	134.21	6
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	126.827	2
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	143.989	9
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	137.072	7
AR(1)-EWMA(1,1)-N	127.214	4
AR(1)-EWMA(1,1)-t	127.275	5
AR(1)-EWMA(1,1)-skwt	126.979	3

MAE kriterinin değeri ne kadar düşük çıkarsa bu durum ilgili modelin tahmin ettiği volatilite değerlerinin gerçekleşen volatilite değerlerine o kadar yakın olduğu anlamına gelmektedir. Analizlerde her bir metaverse coin için gerçekleşen volatiliteyi temsilen günlük logaritmik getiri serilerinin kareleri alınarak elde edilen değerler kullanılmıştır. Burada "–N", standart normal dağılımı; "-t", Student t dağılımını; "-skwt" ise Çarpık Student t dağılım varsayımını ifade etmektedir.

3.3. Çok Değişkenli GARCH Modellerine Dayalı Analizler

Çalışmanın bu aşamasında çok değişkenli GARCH modellerine dayalı analizlere yer verilmiştir. Bu kapsamda çoklu normal dağılım ile çoklu Student t dağılım varsayımlarına dayalı üç değişkenli AR(p)-Scalar BEKK, AR(p)-DCC-GARCH(1,1) ve AR(1)-CCC-GARCH(1,1) modelleri dikkate alınmıştır. Çok değişkenli GARCH modellerine dayalı finansal analizlere geçmeden önce ise öncelikle ilgili modeller arasından en uygun çok değişkenli model belirlenmiş, ardından bu en uygun model dayalı olarak çeşitli finansal analizlere yer verilmiştir.

Bu kapsamda bu çalışmada ilgili modeller arasından en uygun model belirlerken AIC kriterinden yararlanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde her durumda çoklu Student t dağılım varsayımının çoklu standart normal dağılımdan daha iyi bir performans sergilediği ve bu kapsamda en küçük AIC değerine sahip olması nedeniyle en uygun modelin üç değişkenli çoklu Student t dağılım varsayımına dayalı AR(1)-Scalar BEKK modeli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu aşamadan sonraki tüm analizlerde Student t dağılım varsayımına dayalı AR(1)-Scalar BEKK modelinden yararlanılmıştır.

Tablo 4. AIC Kriterine Dayalı Model Seçimi

Model	**AIC**
AR(1)-SBEKK(1,1)-N	21.028832
AR(1)-SBEKK(1,1)-t	**19.984448**
AR(1)-CCC-GARCH(1,1)-N	20.941037
AR(1)-CCC-GARCH(1,1)-t	20.103750
AR(1)-DCC-GARCH(1,1)-N	20.781822
AR(1)-DCC-GARCH(1,1)-t	20.071043

Burada "–N", standart normal dağılım; "-t", Student t dağılım varsayımını ifade etmektedir.

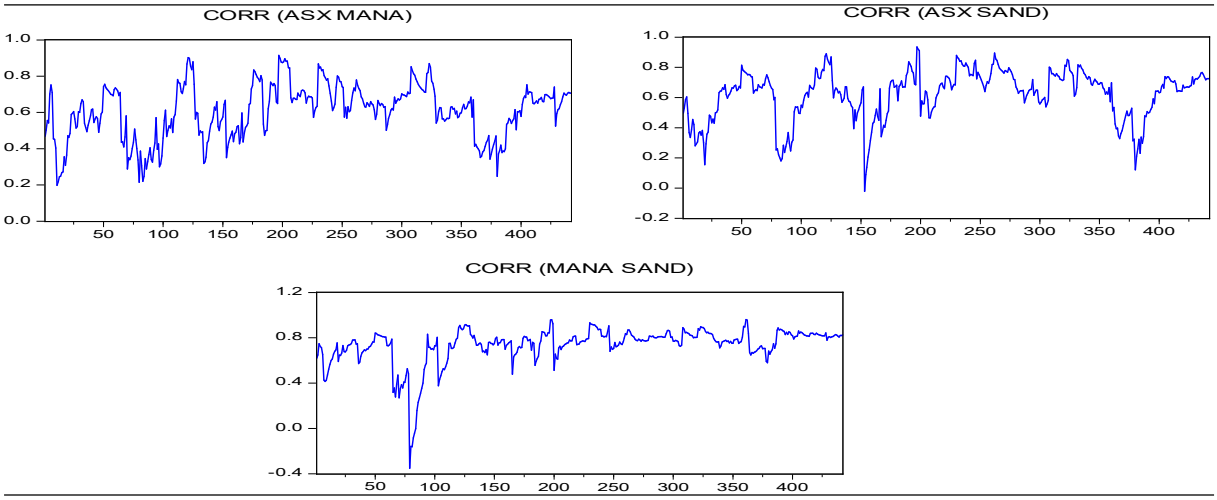
Bu kapsamda öncelikle Student t dağılım varsayımına dayalı AR(1)-Scalar BEKK modelinin tahmin sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde ARCH ve GARCH parametrelerinin teorik beklentilerle uyumlu bir şekilde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı değerler aldıkları anlaşılmaktadır. Modelin hata terimlerinin de otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarını içermediği görülmektedir.

Bu kapsamda AR(1)-Scalar BEKK modeline dayalı analiz sonuçlarına gelince, öncelikle portföy çeşitlendirmesi açısından önemli olması nedeniyle zamanla değişen şartlı korelasyon değerlerinin ortalamasına bakıldığında bu değerlerin AXS ve MANA için yaklaşık 0.60; AXS ve SAND için yaklaşık 0.62; MANA ve SAND içinse yaklaşık 0.74 olduğu görülmektedir. Bu bulgular diğer unsurlar sabit kalmak şartıyla göreceli olarak SAND ile MANA'dan oluşan portföylerin diğer alternatiflere göre daha düşük bir portföy çeşitlendirme etkisi ortaya koyabileceği anlamına gelmektedir. İlgili metaverse coin'ler için incelenen dönemin tamamını kapsayacak şekilde zamanla değişen şartlı korelasyon değerleri Şekil 4'te sunulmuştur. Şekil 4 incelendiğinde SAND ile MANA arasındaki korelasyon değerlerinin ilk dönemler hariç diğer alternatiflere göre göreceli olarak daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bulgular ayrıca incelenen dönem içinde AXS ile MANA arasındaki korelasyon değerlerinin sürekli pozitif değerler aldıkları; AXS ile SAND ve MANA ile SAND arasındaki korelasyon değerlerinin ise belli dönemlerde kısa bir süre için bile olsa negatif değerler aldıkları sonucuna işaret etmektedir.

Tablo 5. Üç Değişkenli Scalar BEKK(1,1) Modeline ait Tahmin Sonuçları

Parametreler	**Çoklu Student t dağılımı**	
	Katsayılar	**Olasılık değeri**
Getiri denklemi		
Sabit terim_AXS	0.166961	0.6005
AR(1) parametresi_AXS	-0.071881**	0.0724
Sabit terim_MANA	0.029111	0.9139
AR(1) parametresi_MANA	-0.052783	0.1694
Sabit terim_SAND	-0.238346	0.4231
AR(1) parametresi_SAND	-0.044438	0.1785
Varyans denklemi		
Sabit terim_AXS	4.425129*	0.0182
Sabit terim_MANA	2.765464*	0.0196
Sabit terim_SAND	2.245596*	0.0237
Kovaryans denklemi		
Sabit terim_AXS, MANA	2.491712*	0.0100
Sabit terim_AXS, SAND	2.745640*	0.0134
Sabit terim_MANA,SAND	1.788329*	0.0232
Varyans denklemlerine ait ARCH ve GARCH parametreleri		
ARCH	0.461106*	0.0000
GARCH	0.887339*	0.0000
Student t (serbestlik derecesi)	2.623208*	0.0000
Log likelihood	-4401.563	
Çoklu otokorelasyon testleri		
Hosking(10)	102.520	0.15492
Li-McLeod(10)	102.594	0.15372
Çoklu değişen varyans testleri		
Hosking(10)	67.4395	0.94939
Li-McLeod(10)	68.1982	0.94188
Metaverse coinler	**Ortalama Şartlı korelasyon değerleri**	
	Çoklu Student t dağılımı	
Korelasyon_AXS_MANA	0.604769	
Korelasyon_AXS_SAND	0.619643	
Korelasyon_MANA_SAND	0.733915	

*, ** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

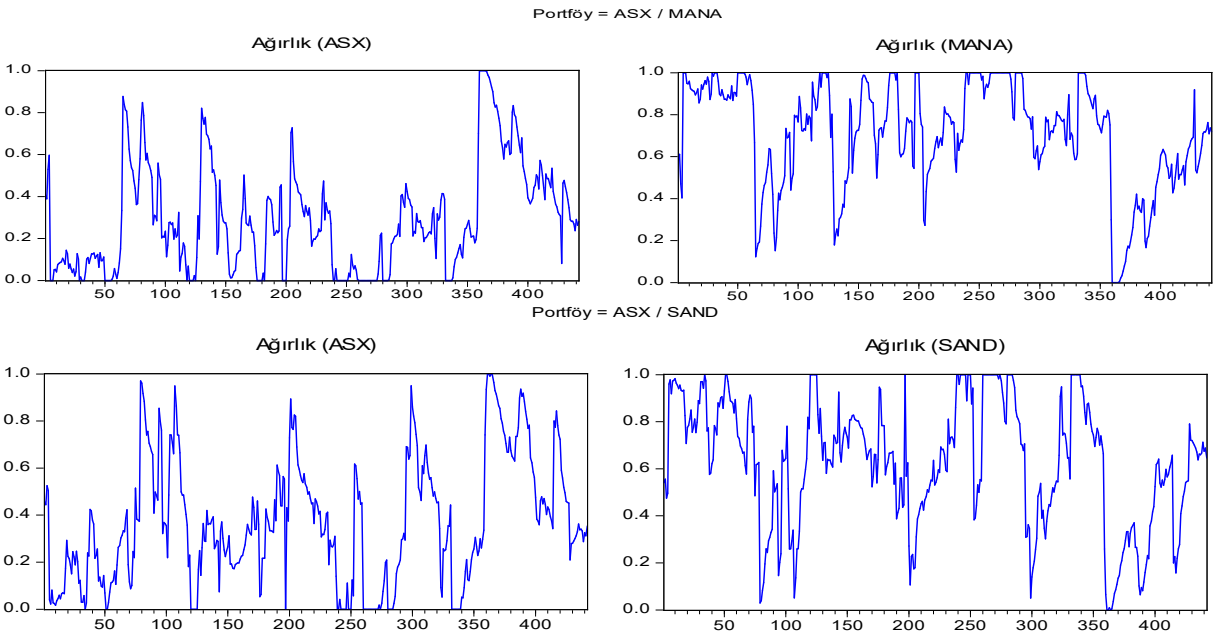

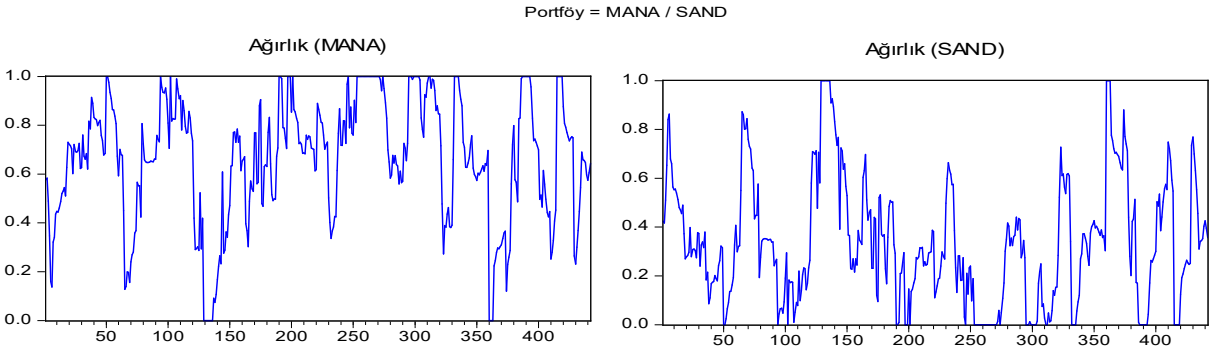
Şekil 4. Zamanla Değişen Şartlı Korelasyon Değerleri

Optimal portföy analizine gelince AR(1)-Scalar BEKK-t modeli kapsamında beklenen getiri oranlarında bir değişikliğe yol açmadan oluşturulabilecek iki varlıklı optimal portföylere ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde AXS ile MANA'dan oluşturulacak bir portföyde ilgili metaverse coin'lerin ortalama optimal ağırlıklarının sırasıyla %28.96 ile %71.04 olduğu; AXS ile SAND'ten oluşan bir portföyde ilgili metaverse coin'lerin ortalama optimal ağırlıklarının sırasıyla %%37.01 ile %62.99 olduğu; SAND ile MANA'dan oluşan bir portföyde ise ortalama optimal ağırlıkların sırasıyla %33.70 ile %66.30 olduğu anlaşılmaktadır. İlgili portföyler için incelenen dönemin tamamını kapsayacak şekilde zamanla değişen günlük optimal ağırlıklar ise Şekil 5'te sunulmuştur.

Tablo 6. Ortalama Optimal Portföy Ağırlıkları

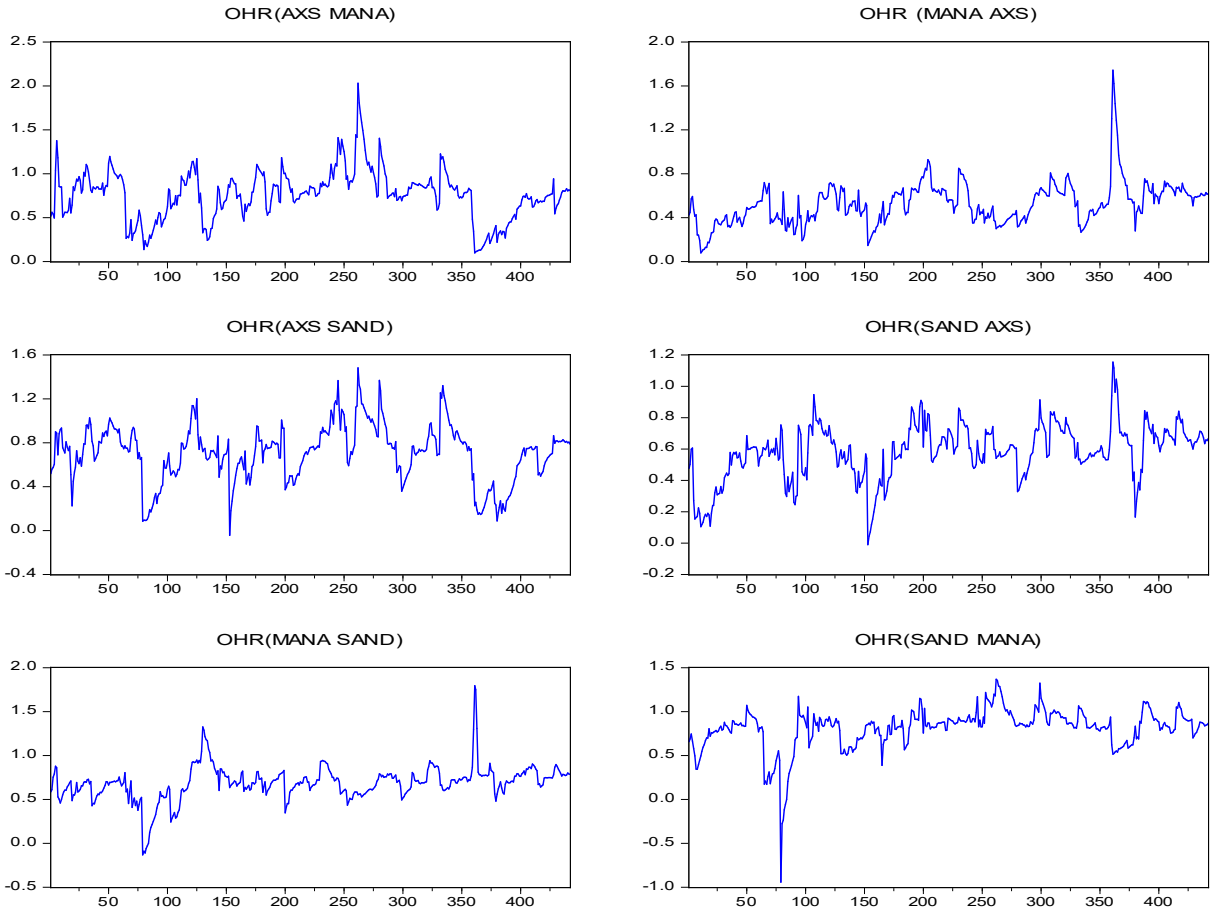
Portföy	Portföy Ağırlıkları	
Scalar BEKK-t		
AXS / MANA	AXS = %28.96	MANA = %71.04
AXS / SAND	AXS = %37.01	SAND = %62.99
MANA / SAND	MANA = %66.30	SAND = %33.70

Şekil 5. Zamanla Değişen Optimal Portföy Ağırlıkları

İlgili metaverse coin'lerde taşınacak pozisyonların yol açabileceği riskleri yönetebilmek amacıyla yapılması gereken hedging işlemlerine gelince öncelikle, AR(1)-Scalar BEKK-t modeli kapsamında her bir metaverse coin için incelenen dönemin tamamını kapsayacak şekilde belirlenen zamanla değişen OHR değerleri Şekil 6'da sunulmuştur. Zamanla değişen OHR değerlerinin ortalama değerleri ise Tablo 7'de yer almaktadır. Tablo 7 incelendiğinde örneğin AXS'de taşınabilecek 1 dolarlık uzun pozisyonun MANA'da taşınabilecek 0.7602 dolarlık bir kısa pozisyon ile veya SAND'te taşınabilecek 0.7055 dolarlık kısa bir pozisyon ile hedge edilebileceği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde örneğin MANA'da taşınabilecek 1 dolarlık uzun pozisyonun SAND'te taşınabilecek 0.6855 dolarlık bir kısa pozisyon ile veya AXS'de taşınabilecek 0.5256 dolarlık kısa bir pozisyon ile hedge edilebileceği anlaşılmaktadır. Tablo..da ki bulgular kapsamında benzer bir analiz SAND için de yapılabilmektedir. Dolayısıyla bu bulgular kapsamında ifade edilebilecek temel unsur AXS'de taşınabilecek bir uzun pozisyonun SAND ile daha ucuza, MANA'da taşınabilecek bir pozisyonun AXS ile daha ucuza ve SAND'te taşınabilecek bir uzun pozisyonun da AXS ile daha ucuza hedge edilebileceğidir.

Şekil 6. Zamanla Değişen Optimal Hedge Rasyoları

Tablo 7. Ortalama Optimal Hedge Rasyoları

Portföy	Hedging amacıyla taşınması gerekilen kısa (short) ve uzun (long) pozisyonların parasal dağılımı	
Scalar BEKK-t		
AXS/ MANA	AXS=1 dolar uzun pozisyon	MANA = 0.7602 dolar kısa pozisyon
AXS/ SAND	AXS=1 dolar uzun pozisyon	SAND = 0.7055 dolar kısa pozisyon
MANA / SAND	MANA = 1 dolar uzun pozisyon	SAND = 0.6855 dolar kısa pozisyon
MANA/ AXS	MANA = 1 dolar uzun pozisyon	AXS = 0.5256 dolar kısa pozisyon
SAND / AXS	SAND = 1 dolar uzun pozisyon	AXS = 0.5804 dolar kısa pozisyon
SAND / MANA	SAND = 1 dolar uzun pozisyon	MANA = 0.8086 dolar kısa pozisyon

İlgili alternatif yaklaşımlardan hangisinin en etkin hedging işlemini sağladığının belirlenmesine gelince, bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde AXS ve MANA'da

taşınabilecek bir pozisyonun bir önceki aşamada belirtilen OHR değerleri dikkate alınarak en etkin şekilde SAND ile hedge edilebileceği; SAND'te taşınabilecek bir uzun pozisyonun ise en etkin şekilde MANA ile hedge edilebileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Hedging Etkinliği

Scalar BEKK-t	Volatilite	Hedging etkinliği,VR
AXS	207.895	-
AXS/ MANA	123.941	%40.38
AXS/ SAND	120.065	%42.25
MANA	159.408	-
MANA / SAND	67.739	%57.50
MANA/ AXS	101.841	%36.11
SAND	181.198	-
SAND / AXS	111.248	%38.60
SAND / MANA	82.725	%54.35

3.4. Çok Değişkenli GARCH Modelleri İle Tek Değişkenli GARCH Modellerinin Volatilite Öngörü Performanslarının Analizi

Çalışmada son olarak standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı AR(1)-GARCH (1,1), AR(1)-GJR-GARCH (1,1) ve AR(1)-EWMA modelleri ile Student t dağılım varsayımına dayalı AR(1)-Scalar BEKK modelinin 4 Kasım 2020 ile 20 Ocak 2022 dönemi için volatilite öngörü performansları analiz edilmiştir[3]. Böylece ilgili metaverse coin'lerin volatilite değerlerinin öngörülmesinde daha basit modeller olan tek değişkenli GARCH modellerinin mi yoksa daha karmaşık modeller olan çok değişkenli GARCH modellerinin mi daha iyi bir performans sergilediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 9'da sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde MAE kriterine gore AXS için en iyi modelin AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N, MANA için AR(1)-GARCH(1,1)-skwt, SAND içinse AR(1)-EWMA-skwt modeli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bulguların tek değişkenli GARCH modellerinin çok değişkenli GARCH modelinden daha iyi bir performans gösterdiği sonucuna işaret ettiği ifade edilebilir. Bu nedenle ilgili üç metaverse coin için volatilite tahmininde çok değişkenli GARCH modelleri gibi daha karmaşık modeller yerine tek değişkenli GARCH modelleri gibi daha sade modellerin kullanılmasının daha doğru bir yaklaşım olabileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Volatilite Tahmin Sonuçları

	AXS	**MANA**	**SAND**
AR(1)-SBEKK(1,1)-t	195.074	158.824	179.679
AR(1)-GARCH(1,1)-N	135.108	155.661	172.374
AR(1)-GARCH(1,1)-t	145.315	144.604	167.342
AR(1)-GARCH(1,1)-skwt	137.871	**115.719**	149.333
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-N	**132.439**	150.594	174.344
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-t	143.562	137.024	168.005
AR(1)-GJR-GARCH(1,1)-skwt	136.419	120.523	149.379
AR(1)-EWMA-N	136.386	116.988	133.734

[3] İlgili tek değişkenli GARCH modellerine ait parametre tahmin sonuçlarına hem yer kısıtı nedeniyle hem de sadelik sağlamak amacıyla burada yer verilmemiştir. Fakat bu sonuçlar yazardan talep edilmesi durumunda temin edilebilir.

AR(1)-EWMA-t	136.927	117.926	133.504
AR(1)-EWMA-skwt	136.351	117.968	**133.164**

Burada "–N", standart normal dağılımı; "-t", Student t dağılımını; "-skwt" ise Çarpık Student t dağılım varsayımını ifade etmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle standart normal dağılım, Student t dağılımı ve çarpık Student t dağılımı varsayımlarına dayalı AR(p)-GARCH(1,1), AR(p)-GJR-GARCH(1,1) ve AR(p)-EWMA modelleri ASX, MANA ve SAND'ten oluşan üç önemli metaverse coin'e uygulanarak volatilite tahmini ve Basel IV uygulamaları kapsamında piyasa riski analizlerine yer verilmiştir. Piyasa riski analizlerinde Monte Carlo simülasyon yönteminden de yararlanılmıştır. Çalışmada ikinci olarak çoklu normal dağılım ile çoklu Student t dağılım varsayımlarına dayalı AR(p)-Scalar BEKK, AR(p)-DCC-GARCH(1,1) ve AR(1)-CCC-GARCH (1,1) modelleri dikkate alınarak en uygun çok değişkenli GARCH modeli belirlenmiş, ardından bu en uygun modele dayalı olarak çeşitli finansal analizlere yer verilmiştir.

Çok değişkenli GARCH modellerine dayalı bu finansal analizlerde de iki ayrı konuya odaklanmışlardır. Bu kapsamda ilk aşamada beklenen getiri oranlarında bir değişikliğe yol açmadan riski minimize eden iki varlıklı optimal portföyler oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise metaverse coin'lere yapılacak yatırımların yol açabileceği riskleri yönetebilmek amacıyla optimal hedge rasyoları belirlenmiştir. Çalışmada son olarak da tek değişkenli modelleri ile çok değişkenli modellerinin volatilite öngörü performansları MAE kriteri dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

Bu kapsamda tek değişkenli GARCH modellerine dayalı sonuçlar volatilite tahmininde en iyi modelin her üçü de standart normal dağılım varsayımına dayalı olacak şekilde ASX için AR(1)-GJR-GARCH(1,1), MANA için AR(1)-EWMA, SAND içinse AR(1)-GARCH(1,1) modeli olduğu sonucuna işaret etmektedir. Ayrıca Basel IV kapsamında piyasa riski öçlümü konusunda yapılan analizler ise kullanılan modellere bağlı olarak aşağı yönlü piyasa riskinin ASX için -%18.1 ile -% 24.6, MANA için -%16.5 ile - %20.1, SAND içinse -%22.1 ile -%25.7 arasında değişen değerler aldığını göstermektedir.

Çok değişkenli GARCH modellerine dayalı sonuçlar ise ilgili metaverse coin'le için en uygun modelin Student t dağılım varsayımına dayalı AR(p)-Scalar BEKK modeli olduğu sonucuna işaret etmektedir. Bu model kapsamında yapılan analizler de ASX / MANA, ASX / SAND ile MANA / SAND için optimal portföy ağırlıklarının sırasıyla %28.96 / %71.04, %37.01/ %62.99 ile %66.30/ %33.70 olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Hedging işlemlerine dayalı analizler ise AXS taşınacak 1 dolarlık bir uzun pozisyonun en etkin şekilde hedge edilebilmesi için SAND'te yaklaşık 0.71 dolarlık kısa bir pozisyon taşınması gerektiği; MANA'da taşınacak 1 dolarlık bir uzun pozisyonun en etkin şekilde hedge edilebilmesi için SAND'te yaklaşık 0.69 dolarlık kısa bir pozisyon taşınması gerektiği, SAND'te taşınacak 1 dolarlık uzun bir pozisyonun en etkin şekilde hedge edilebilmesi içinse MANA'da 0.81 dolarlık kısa bir pozisyon taşınması gerektiği sonucuna işaret etmektedir.

Bulgular son olarak tek değişkenli GARCH modellerinin volatilite öngörü performansının çok değişkenli Scalar-BEKK –t modelinden daha iyi olduğunu göstermektedir

Mevcut bulguların ilgili metaverse coin'lere yatırım yapacak bireysel ve kurumsal yatırımcılar ile risk yöneticileri için daha etkin yatırım stratejilerinin uygulanabilmesi ve daha etkin risk yönetim kararlarının verilebilmesi açısından önemli bilgiler içerdiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Bollerslev,T.(1986).”Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity”, Journal of Econometrics, 31, 307-327.

Bollerslev, T.,& Wooldridge, J.M. (1992) “Quasi-maximum likelihood estimation and inference in dynamic models with time-varying covariances”, *Econometrics Review, 11*(2),143-172.

Bollerslev, T. (1990), “Modelling the Coherence in Short-Run Nominal Exchange Rate: A Multivariate Generalized ARCH approach”, *Review of Economics and Statistics*, 72, 498–505.

Ederington, L.H. (1979). “The Hedging Performance of The New Futures Markets”, The Journal of Finance, 34(1),157-170.

Engle, R. & Kroner, K. (1995). “Multivariate Simultaneous Generalized ARCH”, *Econometric Theory,* 11, 122-150.

Engle, R. (2002), “Dynamic Conditional Correlation. A Simple Class of Multivariate Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity Models , *Journal of Business and Economic Statistics,* 20, 339–350.

Glosten, L.R., Jagannathan, R. & Runkle, D.E. (1993). “On the relation between the expected value and the volatility of the nominal excess return on stocks”, Journal of Finance 48,1779–1801.

Kroner, K.F. & Sultan, J. (1993), “Time-Varying Distributions and Dynamic Hedging with Foreign Currency Futures”, *The Journal of Financial and Quantitative Analysis, 28(4),* 535-551.

Kroner, K.F. & Ng, V.K. (1998). “Modeling Asymmetric Comovements of Asset Returns”, *The Review of Financial Studies*, *11*(4), 817–844.

Yahoo Finance. Cryptocurency Data, https://finance.yahoo.com/cryptocurrencies/, (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

Zakoian,J.M.(1994). “Threshold heteroskedastic models”, Journal of Economic Dynamics and Control, 18,931-955.

METHODS TO MEASURE CONSUMER EMOTIONSASSOCIATED WITH BEVERAGES

Arshi Naim
Department of Information Systems, King Khalid University, KSA

ABSTRACT

Characteristics of emotions are generally linked with the brands of products but limited work is conducted in the area of direct association of emotions with the generic products. The purpose of this study is to develop an emotion-specific questionnaire to test hot beverages preferences of consumers. The survey method can be both online through social media as well as in person. A list of emotion terms was screened and validated with consumers. The emotion terms selected for hot drinks were generally positive, as compared with emotion testing originating within a clinical framework. The list of emotions was useful in differentiating between and within categories of hot beverages such as tea, coffee, Arabic coffee or any other traditional drink. Higher overall acceptability scores correlated with higher emotions, but differences in emotion profiles did not always correlate to differences in acceptability. A description of the approach used to develop the questionnaire, questionnaire format, effect of test context, and specific applications of the method to beverages are presented. This test represents a major methodological advance in consumer testing of fast moving consumer goods commercial environment.

Keywords: Emotion, Fast Moving Consumer Goods, Beverages

Introduction

When one considers measuring mood and emotion, perhaps the first issue which arises is the distinction between mood and emotion. The answer to this question is easier in theory than in practice. In theory one can distinguish at least three different affective behaviors: (1) attitudes which include an evaluative component (e.g., ‘‘I like steak.”), (2) emotions, which are brief, intense, and focused on a referent (e.g., ‘‘The comment made him angry”), and (3) moods, which are more enduring, build up gradually, are more diffuse, and not focused on a referent (e.g., ‘‘I am happy.”).

Lists of moods and emotions

Thus, there is some agreement on the definitions of mood and emotion, and how to distinguish them in theory. There also is some agreement on general categories of moods and emotions, and lists of moods and emotions. The number of terms to describe specific moods and emotions can be bewildering. Further, much of the research on moods and emotions and many of the resulting questionnaires were developed within a clinical psychiatric setting. The mood and emotion lists reflect this, and can appear negative and sometimes offensive to the average consumer judging a product. Such words might include tormented and destroyed.

Research Objectives

- Identify appropriate terms to measure emotions associated with hot drinks maximizing information about the product.
- Identify scaling approaches to measure emotions with consumers.
- Develop a test protocol to evaluate hot drinks and measure emotions.
- Identify method applications.

Research Methodology

The list of emotions to be included in the questionnaire evolved from two sources: existing mood and emotion questionnaires and feedback from consumers.

Closed ended questionnaires are shared on social media as well as in face to face environment. 100 responds are recorded for measuring the emotions for beverages.

Results are measured by scaling the responses on 6 points likert scale.

Results

In an effort to understand consumer’s use of these emotion terms, we conducted an social media study in which 100 respondents were asked to categorize emotions, as they relate to hot drink, as positive, negative, both positive and negative or neither positive nor negative. The objective of this study was to identify those terms that are more clearly understood by most consumers as compared with those terms that are unclear or may have different interpretations depending on the individual and/or situation. Terms selected >60% were categorized as positive or negative. In addition, there were terms that were less clearly positive and negative (50–59% frequency). Terms selected less than 50% of the time as positive or negative were grouped as

inconclusive. The results show that out of the 80 terms evaluated, 32 were positive (25 clearly positive and 7 not as clearly positive) and 27 were negative (17 clearly negative and 10 not as clearly negative), leaving 21 terms with no clear classification. These emotions were deemed unclassifiable because more than 50% of the participants rated the emotion neither positive nor negative or both positive and negative. Therefore the emotion did not clearly belong in either positive or negative categories. We concluded that people vary in their perception of emotional terms as positive or negative, making the task of developing a standard measure of emotions for consumers more challenging. We are still identifying what are the factors that may result in this disagreement, i.e.: consumer demographic and/or psychographic differences as well as the hot drinks and/or context in which the hot drinks may be consumed. The negative terms from this test used in the final questionnaire were disgusted, bored and worried; and also aggressive, mild, quiet, tame, daring, guilty and wild from the unclear classification. The negative terms selected were more frequently used by consumers. Some of the terms classified as unclear were selected based on consumer use for specific product categories/profiles (aggressive, mild, daring, wild); the other terms are part of the sensation seeking classification which we found applicable given some of the current hot drinks trends such as bold flavors, unusual flavor combinations, novel flavors and ethnic tastes. The goal for questionnaire length was not to exceed 5–10 minutes to complete on social media as well as in person. Total 39 emotions are measured for beverages. Consumers categorized emotions into positive, negative, both positive and negative, neither positive nor negative. The emotions were then grouped into three distinct categories: Positive, negative or unclear.

Discussion

This paper has detailed our steps in developing a questionnaire to measure emotions in a commercial setting. The process began with the identification of emotion terms and the choice of a scaling system. We then applied the questionnaire to products in a commercial setting, to demonstrate its ability to describe products and to discriminate among products. We have laid the foundation for testing and measurement of emotion for hot drinks, by modifying approaches used in the psychiatric field, and we realize that we are just beginning to understand how to measure emotions in a commercial context. The development of a new questionnaire to measure mood and emotion in a product development situation has produced an instrument which gives new information which is not normally captured by measuring acceptability. This method has been designed to apply to commercial testing which uses product category users and/or product users and potential new product concepts. This work is therefore in line with a number of authors who have argued that measurement of acceptability is not a sufficient bench- mark for product development and testing. We suggest that the combination of emotions and acceptability taps into some of the same dimensions which produce satisfaction. Further research will be needed to relate emotions to product satisfaction.

While the measurement of emotions gives new information beyond acceptance, it is nevertheless interesting to relate emotions and acceptance. The

data collected to date, not all of which is shown in this paper, suggest that emotional intensity sometimes tracks with acceptance, and sometimes differs. Thus emotions might help to explain acceptance data and why acceptance data might not always predict market success. For this product, it is suggested that the acceptance does not track with the emotion profile.

We began the search for a questionnaire useful in the commercial context by examination of standardized mood and emotion questionnaires from the clinical/psychiatric environment. We tested these emotion terms on the social media and in person.

REFERENCES

1. Naim, A., Sattar, R. A., Al Ahmary, N.., & Razwi, M. T. (2021) Implementation of Quality Matters Standards on Blended Courses: A Case Study. FINANCE INDIA Indian Institute of Finance Vol. XXXV No. 3, September 2021 Pages—873 – 890
2. Naim, A. (2021). Application of Quality Matters in Digital Learning in Higher Education. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 1(1), 3-12.
3. Naim, A., & Alahmari, F. (2020). Reference model of e-learning and quality to establish interoperability in higher education systems. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(2), 15-28.
4. Naim, A., Alahmari, F., & Rahim, A. (2021). Role of Artificial Intelligence in Market Development and Vehicular Communication. Smart Antennas: Recent Trends in Design and Applications, 2, 28.
5. Naim, A., Hussain, M. R., Naveed, Q. N., Ahmad, N., Qamar, S., Khan, N., & Hweij, T. A. (2019, April). Ensuring interoperability of e-learning and quality development in education. In 2019 IEEE Jordan International Joint Conference on Electrical Engineering and Information Technology (JEEIT) (pp. 736-741). IEEE.
6. Naim, A., Khan, M. F., Hussain, M. R., & Khan, N. (2019). "Virtual Doctor" Management Technique in the Diagnosis of ENT Diseases. JOE, 15(9), 88.
7. Naim, A. (2020). Realization of diverse Electronic tools in learning and teaching for students with diverse skills. Global Journal of Enterprise Information System, 12(1), 72-78.
8. Naim, A., & Bashir, A. (2016). Application of Quality Matters Standards on Supportive and Online Module in Higher Education Program. Research Revolution, 5(3), 6-12.
9. Naim, A. (2018). Strategies to Achieve Students' Centric Approach in Blended Learning. International Journal of Engineering and Management Research (IJEMR), 8(2), 214-219.
10. Hussain, M. R., Naim, A., & Khaleel, M. A. (2020). Implementation of Wireless Sensor Network Using Virtual Machine (VM) for Insect Monitoring. Innovations in Electronics and Communication Engineering: Proceedings of the 8th ICIECE 2019, 107, 73.
11. Naim, A. (2021). Green Information Technologies in Business Operations. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 1, 36-49.
12. Naim, A. (2021). Applications of MIS in building Electronic Relationship with customers: A case-based study. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 1, 1-8.
13. Naim, A. (2021). New Trends in Business Process Management: Applications of Green Information Technologies. British Journal of Environmental Studies, 1(1), 12-23.
14. Arshi Naim, & Mohammad Faiz Khan. (2021). Measuring the Psychological Behavior of Consumers for Medical Services. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 2, 119–131. Retrieved from http://zienjournals.com/index.php/zjssh/article/view/316
15. Naim, A. (2021). Applications of Marketing Framework in Business Practices. Journal of Marketing and Emerging Economics, 1(6), 55-70.
16. Naim, A. . . (2021). Green Business Process Management. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology, 1(6), 125–134. Retrieved from http://openaccessjournals.eu/index.php/ijiaet/article/view/651
17. Naim, A. (2021). Applications of MIS in building Electronic Relationship with customers: A case-based study. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 1, 1-8.

A STUDY ON GENDER DISPARITIES OF FINANCIAL INCLUSION IN SOUTH ASIA.

Nagaradona Vijayabhaskar
Research scholar, Dept of Studies in Business Administration, Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University

Dr.G. Arun Kumar
Assistant Professor, Dept of studies in Business Administration
Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University, Bellary.

ABSTRACT
The goal of this research is to look into the gender aspect of financial inclusion in South Asian countries. It uses the Fairlie decomposition method to investigate the underlying determinants of gender inequalities in formal financial services consumption using the World Bank's 2017 Global Findex Database. According to the study's findings, employment accounts for a considerable share of the financial inclusion gap, while age and tertiary education are also major variables. Another interesting conclusion is that the upper income quintiles contribute favourably to the gender gap, even more so than the lower income quintiles. The goal of this research is to look into the gender aspect of financial inclusion in South Asian countries. It examines the global economy using the World Bank's 2017 Global Findex Database.

Keywords: financial inclusion, financial services, Gender, South Asia

THE BENEFITS OF ICT TO MAINTAIN A SOUND BUSINESS ENVIRONMENT: THE STUDY OF SMALL AND MID-SIZE ENTERPRISES (SMES) IN FACING THE COVID-19 ECONOMIC CRISIS

Ali Cheshmehzangi
Network for Education and Research on Peace and Sustainability (NERPS), Hiroshima University, Hiroshima, Japan;
Department of Architecture & Built Environment, University of Nottingham Ningbo China, Ningbo, China

Tian Tang
Department of science and Technology, AVA Engineering Consultants Ltd., Chongqing, China

Shuang Li
Engineering Economy Department, CISDI, Chengdu, China

Zhaohui Su
Center on Smart and Connected Health Technologies, Mays Cancer Center, School of Nursing, UT Health San Antonio, San Antonio, USA

ABSTRACT
This presentation explores the effectiveness of ICTs for maintaining a sound business environment for a vulnerable group of businesses, i.e., Small and Mid-size Enterprises (SMEs). The context of the study is urban China, where the ICT infrastructure is adequate. The primary businesses selected for the study are Small and Mid-size Enterprises (SMEs), as their reliance on ICT platforms has grown significantly during the ongoing COVID-10 pandemic. In particular, small local businesses are selected and studied to see how ICTs have supported them during the lockdown and afterward. In facing the COVID-19 economic crisis, the pandemic's perceived impact on SMEs has been extremely high. Hence, for smaller businesses, maintaining an everyday business has been challenging and critical. To study the benefits of ICTs, we study a selection of 40 SMEs in four mixed-used communities in four selected cities of Ningbo, Chongqing, Chengdu, and Sanya. For each city, one community is selected. A range of 10 SMEs is selected for each community, comprised of four different types of local supermarkets, hairdressers, restaurants, and other shops or small businesses. The study evaluates three factors: (1) whether the SMEs used or not used ICT platforms for maintaining their businesses, (2) the range of ICT support, utility, and access available to their businesses, and (3) the effectiveness of such ICT platforms to maintain a sound business environment in facing the COVID-19 economic crisis. The study's findings highlight the role of ICT in maintaining positive peace for SMEs amidst the ongoing pandemic's economic crisis.

Keywords: *Small and Mid-size Enterprises; SMEs; ICT; Sound Business Environment; Local Businesses.*

ICT SUPPORT FOR DOMESTIC TOURISM DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE IMPACTS ON SMALL LOCAL ECONOMIES IN SANYA, CHINA

Ali Cheshmehzangi
Network for Education and Research on Peace and Sustainability (NERPS), Hiroshima University, Hiroshima, Japan;
Department of Architecture & Built Environment, University of Nottingham Ningbo China, Ningbo, China

Tian Tang
Department of science and Technology, AVA Engineering Consultants Ltd., Chongqing, China

Shuang Li
Engineering Economy Department, CISDI, Chengdu, China

Zhaohui Su
Center on Smart and Connected Health Technologies, Mays Cancer Center, School of Nursing, UT Health San Antonio, San Antonio, USA

ABSTRACT
Small local economies have become more vulnerable due to the overall economic impacts of the COVID-19 pandemic. Such businesses have been impacted the most in tourist areas due to the significant decline in tourist numbers and minimized visits. In return, larger businesses have gained more popularity and survived the crisis. In this study, we explore the case of Sanya in Hainan Island, South of China. Three touristic locations are studied to evaluate the ICT support for domestic tourism, particularly for small local economies. The selected areas are three popular touristic areas in and around the city of Sanya, which is geographically located in the most southern part of Hainan Island. As one of the very few tropical destinations, Sanya has become one of the most popular places for domestic tourism in China. The selected cases are: (1) the central part of the city of Sanya, including small local economies and a market area, (2) the major touristic hub of Yalong Bay in the eastern coast of the city, including many local businesses around larger resort areas, and (3) the touristic village of Houhai, famous for surfing, bars, and other local tourism industries. A comparison is made to evaluate the contextual differences between central-urban, rural, and outskirt regions. For this study, the ICT support is considered in three areas: availability of ICT networks or platforms, ICT utilization, and ICT accessibility for small economies. Thus, the study evaluates each case based on these three primary areas. The findings contribute to existing scholarly research that focuses on applying ICTs and ICT platforms for local economics and businesses.

Keywords: Small Local Economies; Domestic Tourism; ICT; Local Businesses; COVID-19 Pandemic.

HYDROGEN ECONOMY – DEVELOPMENT AND APPLICATIONS

Borislav Abrashev
Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences ORCİD: ID/0000-0001-7649-5546

Marin Pandev
Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences,
Joint Innovation Centre, Bulgarian Academy of Sciences

Daniela Levi
Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences
Joint Innovation Centre, Bulgarian Academy of Sciences

Miglena Slavova
Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences
Department Machine Elements and Chemistry, Faculty of Transport Management, Todor Kableshkov University of Transport, Sofia

Valentin Terziev
Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences

ABSTRACT

The persistent rise in the price of electricity affects both the quality of life and the development of every sphere of the global economy. Furthermore, the constant growing need for energy in order to meet the increasing demand leads to environmental concerns. Europe's decarbonisation path requires a delicate balance between legacy systems, breakthrough emerging technologies and a synergy between business economies and the environment. Moreover, as the global demand for power is estimated to grow by 50% till 2040, companies and industries are challenged with addressing this transition in a dynamic and sustainable transformative ways. The focus of the European policy in the energy sector is on the development and implementation of low-carbon technologies for households and energy production using renewable energy sources (RES). Energy from RES can be utilised efficiently via innovative solutions for storage and secondary generation. In addition, fuel cell and hydrogen (FCH) technologies are considered to be one of the best ways to store, convert and exploit energy generated from intermittent renewable sources. The storage of renewable energy in secondary stationary battery systems (nickel metal hydride and metal hydride - Air) can help solve the issue of interruptions associated with the non-consistent production of wind (both onshore and offshore) and solar energy. Like so, significant changes in demand can be responded to promptly which allows the network to react faster and with higher efficiency, reducing the need of additional electrical power for emergency power supplies. The aim of the present research is

to give an overview of various methods for energy storage using FCH technologies and their utilisation for different applications.

Keywords: Hydrogen economy, energy storage, fuel cells and hydrogen, secondary batteries

Acknowledgments:
The authors kindly acknowledge the financial support of project № BG05M2OP001-1.002-0014 „Center of Competence HITMOBIL - Technologies and Systems for Generation, Storage and Consumption of Clean Energy", funded by Operational Programme "Science and Education for Smart Growth" 2014-2020, co-funded by the EU from European Regional Development Fund. The research is done with the assistance of the Bulgarian Ministry of Education and Science under the National ROADMAP FOR RESEARCH INFRASTRUCTURE 2017-2023 approved by DCM No354/29.08.2017, "Energy Storage and Hydrogen Energetics" (ESHER).

DISRUPTIVE TECHNOLOGICAL INNOVATIONS FOR RIVER FREIGHT COST REDUCTION

Prof. Dr. Evgeny A. GRIGORIEV
Siberian State University of Water Transport, Russia.
ORCID NO: 0000-0002-7863-9141

Anna M. VARAKSA
Siberian State University of Water Transport, Russia.
ORCID NO: 0000-0003-3873-5697

ABSTRACT
The current situation in river transport is characterized by constant rise of prices for consumed energy. This fact affect the final results of economic activities for shipping companies.
The purpose of this research was to analyze cost savings when using water-fuel emulsions and to determine the economic impact of the thermal coatings application of the screw-cap complex restoration for river vessels.
The study used methods of economic analysis, economic and mathematical methods of optimal solutions basis, elements of probability theory and math statistics, including the method of deterministic factor analysis and value analysis. The research was carried out according to the designs by E. Grigoriev. Water-fuel emulsions and Structure of new thermal coatings were developed by Siberian scientists.
During calculations analysis it was found out that plasma spraying and metal deposition use to screw-cap complex saves the costs of propulsion and steering complex repairs of 33,7-37,0 thousand rubles per year. Also, the fuel consumption of vessel main engines is decreased due to the reduced consumption of propeller torque, and speed of the stock composition increases, which in turn leads to decrease of operating costs by 9-13%.
Analysis of the operating cost structure for the leading shipping companies' fleet maintenance shows that the most meaningful expenditures are the «fuel and power" (45-50% of the total volume), «fleet maintenance» is up to 20%.

KEYWORDS: Ship's fuel-consuming units, liquefied gas, costs for exploitation of a non-propelled vessel, the carrying capacity, prime cost.

INTRODUCTION

The current situation in the economy and river transport is characterized by constant rise of prices for consumed energy, a high degree of physical wear and moral depreciation of vehicles, the slow rates of vessels fleet replenishment, increase the number of transportation companies, leading to competition aggravation in the freight market. All the above mentioned facts affect the final results of economic activities for shipping companies.

The purpose of this research is to analyze cost savings when using water-fuel emulsions and to determine the economic impact of the thermal coatings application of the screw-cap complex restoration for river vessels.

The study used methods of economic analysis, economic and mathematical methods of optimal solutions basis, elements of probability theory and math statistics, including the method of deterministic factor analysis and value analysis.

To improve the efficiency and profitability of shipping companies, as well as the competitive advantage development the design and implementation of appropriate recommendations aimed at reducing operating costs for the navy is required.

Analysis of the operating cost structure for the leading shipping companies' fleet maintenance shows that the most meaningful expenditures are the "fuel and power" (45-50% of the total volume), "fleet maintenance" is up to 20%.

FUEL ECONOMY

Fuel economy is associated with the need to carry out the following activities:

- physical wear and morally depreciated vessels replacement by modern vessels, including new technical solutions; use of new construction materials, more advanced energy and propulsion systems, electronic and automation units that contribute to the higher operational and economic performance;
- existing vessels modernization in order to extend the terms of their work and to improve the technical and operational characteristics;
- elimination of excessive out of service fleet, not engaged in transportation;
- reducing to a minimum the vehicle fleet use for non-operational, support, and offshore activities;
- timely and qualitative maintenance of vessels' machinery;
- improvement of the fleet technical maintenance including modernization and repair of the fleet;
- providing continuous monitoring of the engine, propulsion-steering complex condition;
- timely decommissioning of vessels with high fuel costs;
- periodic replacement of obsolete and worn-out engines by new or overhauled mechanisms;
- ship's fuel-consuming units timely repair, fuel equipment repair and adjustment;
- vessels engines operation modes innovation and fleet movement rationalization.

Currently, the river vessels use only liquid fuels made out of crude oil, the primary fuel is diesel oil.

Reducing fuel costs can be achieved through the use of the most cost-effective, alternative fuels. So, according to some scientists, a significant effect can be obtained by switching diesel to liquefied gas (LPG). Modernization by engines switching to gas fuel started in our country in the early 30-th of the last century. The gas flow rates slightly above the traditional fuel, however, its price is considerably lower, which results in cost savings. At the result of several studies, the use of liquefied natural gas provides lower fuel costs within 3 - 5% [4].

Recently, water-fuel emulsion (WFE) has become very popular in the field of resource saving. In diesel engines the water-fuel emulsion is used for fuel primarily to increase efficiency, as

well as with water-fuel emulsion use calorific of diesel, carbonization on the engine cylinder group details, and exhaust emissions are reduced.

Water-fuel emulsion (WFE) refers to a specially prepared uniform mixture of finely dispersed fresh water with purified fuel. Dimensions of water particles in the emulsion are in the range of 1-10 microns.

FUEL USAGE ANALYSİS

According to the water-fuel emulsion research, it provides fuel savings up to 6%, depending on the engine's mode of operation with a significant improvement of the environmental performance of the products of combustion and reducing carbonization. The amount of water in water-fuel emulsion does not usually exceed 20%, which corresponds to the maximum indicator of fuel economy [3]. Also traditional diesel fuel may also be replaced by synthetic alcohols, motor fuels out of coal, etc. [4].

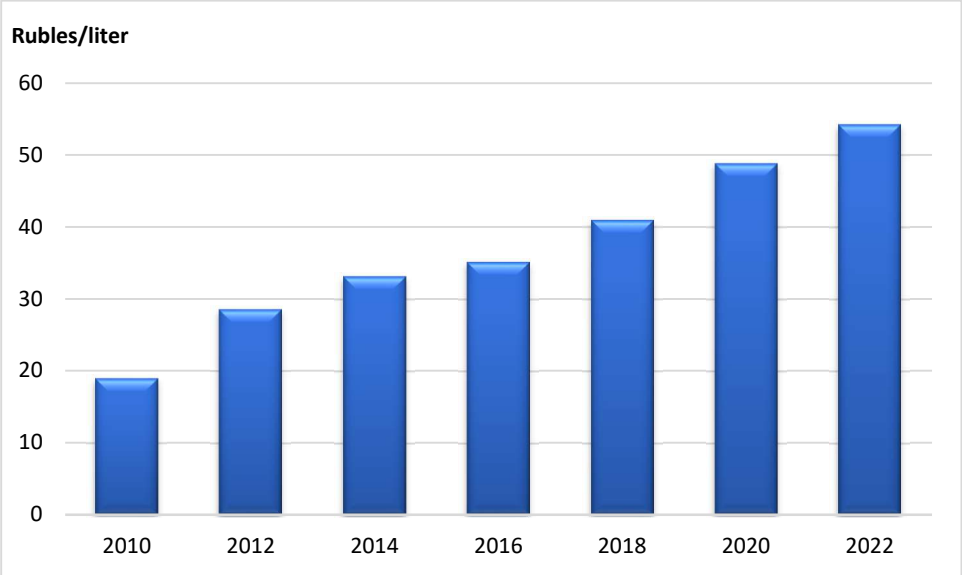

Figure 1 – Diesel fuel average prices dynamics in rubles per liter

Up to now, however, despite the abundance of studies about expensive fossil fuels substitution by alternative energy sources many aspects have been studied insufficiently.

An urgent task of the field of fuel-efficient vessels operation technology, the solution of which would result in significant economic effect, is the tug boat movement with typical stock with one of the two engines running. During vessel operation the engine power input is reduced and, consequently, fuel consumption is reduced, too. The typical stock movement with one engine operation upstream is unacceptable.

The economic effect of vessel traffic with one engine running was determined by the authors of the article on the basis of methodological tools developed by Grigoriev E.A. [5]. For this research the following areas of freight traffic were selected: Dzhebariki-Khaya - Sangary, Dzhebariki-Khaya - Olekminsk, Dzhebariki-Khaya - Yakutsk, Aldan-Yakutsk, Yakutsk-Osetrovo. The most common types of tug boats are projects: 1741A, R-33LT and non-powered tonnage: P-56 and 16800.

It is established that, on the one hand, one engine operation is resulting in operating costs reduction, and on the other hand, in round trips increase and vessels requirements due to lower speed of the trip.

Line	Number of revolutions	Type of stock	Number of work. engines	Cx, ruble (towing costs)	C ст, rubles (parking costs)	C', rubles	S, rubles per ton
Dzhebariki -Khaya - Sangary	500	P33-LT +2×P-56	2	12307,4	6804,4	712,76	639,80
	500		1	8155,3	5303,8	712,76	586,00
Dzhebariki -Khaya - Olekminsk	750	1741A +2×P-56	2	10772,3	6360,0	712,76	1164,84
	750		1	7317,1	5110,9	712,76	1081,96
Dzhebariki -Khaya - Yakutsk	500	P-33LT +2×P-56	2	12307,4	6804,4	712,76	697,11
	500		1	8155,3	5303,8	712,76	631,41
Aldan-Yakutsk	500	P-33LT +2×16800	2	12307,4	6804,4	783,3	159,02
	500		1	8155,3	5303,8	783,3	151,39
Yakutsk-Osetrovo	500	P-33LT +2×16800	2	12307,4	6804,4	712,76	2138,47
	500		1	8155,3	5303,8	712,76	1867,92

Table 1 - Calculation of the transportation costs for various vessel engine modes

Therefore, the advantages of areas under consideration are expressed in cost reducing of freight, while the disadvantages are expressed in capacity reducing of the freight fleet.

Analysis of the results shows that the stock movement with only one engine running leads to a decrease of operating costs for the fleet and a reduce of the transportation cost by 4,7-12,5% due to fuel economy. Wherein the carrying capacity, it was found to be reduced by 3-4% due to 9-12% speed decrease. A slight increase in the period of goods delivery for customers is irrelevant.

There are significant changes in the vessel's equipment, systems, machinery and parts during its operation. So, the hull's outer skin-plating becomes permanently deformed including underwater part, and there is intensive corrosion and hull fouling. The screw propeller also acquires corrosion-fatigue and mechanical damage during operation. All this leads to increased water resistance during vessels operation and the resistance moment of the screw propeller, and this, in turn, leads to the main engine overloads. Thermal and mechanical stress of cylinder-piston group parts of the main engine is growing, forcing the cyclic increase in the fuel supply. All this inevitably leads to an increase in operating costs for fleet maintenance, which may be reduced only at the expense of regularly repairs.

At the present time, the procedure of old damaged parts replacement by the new ones in vessels' repair still dominates. Thus, 90% of the mechanisms and vessel's spare parts failure occurs due to their surface damage. A high residual value determines the economic feasibility of their recovery.

One of the effective ways of spare parts resource improvement is to apply wear-resistant, heat-resistant and other coatings to the working surfaces. Various metals, powder mixtures, alloys, ceramics, etc. are used for this purpose. Protective coating deposition improves details resource

and at the same time reduces the need for spare and replacement parts. This restoration costs do not exceed 40-60% of their original value, and period of validity after recovery increases.
Currently, one of the most rapidly developing areas in the field of protective coatings includes methods of gas-thermal spraying.
Gas thermal spraying is the heating process, the dispersion and transfer of spray material condensed particles by plasma or gas flows in order to form a layer of the desired material on the substrate layer.
The technology of wear-resistant and protective coatings has several stages:
1) base surface preparation;
2) coating layer of raw material on the substrate surface development;
3) thermal or thermo-mechanical treatment of inflicted layers needed to create its service properties and to make a strong connection between the base layer and emerging layer.
Surface preparation implies a removal of organic (oils, greases) and inorganic (salts, hydrates) compounds. Preparation of details spraying surfaces contributes to the improvement of physical and chemical interaction between the base and the spraying material. As the wear-resistant coating material various chemical composition alloys in the form of powders, granules, wires, plates, membranes are used. Selection of the material structure is defined by spraying method and after-treatment process. After spraying the strengthening processing is performed to improve the adhesion and cohesive strength, to reduce porosity and macro- and microstructure alignment.
Gas-thermal spraying includes the following methods:

I. • flame;
II. • plasma;
III. • detonation;
IV. • electric arc;
V. • high speed.

It should be noted that the universal method that is suitable for the recovery of all kinds of vessels' parts does not exist. Depending on the level of wear, operating conditions, form and size of the part, the structure of the coating, etc. the most appropriate method of surface reconstruction is selected.
The advantages of gas-thermal spraying processes, in comparison with other methods of coating include:
- high economic efficiency, environmental friendliness;
- the ability to apply protective coatings on objects of various shapes and sizes;
- the wide range availability of spray materials;
- the absence of thermal deformation for treatment details and mechanisms.

Undoubtedly, these indicated processes are resource-saving by allowing the details recovery, rather than replacing them with new ones, as well as a significant extension of their operation time. Moreover, savings on expensive materials are possible through the use of functional coatings while the inner parts of the mechanism are made out of the cheaper metals.
DISCUSSION
Currently, considerable experience of protective coatings practical application in various areas is accumulated: metallurgy, construction, space technology, electronics, medicine, etc. In this field there are numerous institutes and laboratories with a wide range of scientists and manufacturers.
Scientists of the Siberian University of Waterway Transport are researching the properties of the protective thermal coatings and developing technology of their application. As a result,

numerous studies have found out that the application of these technologies significantly extends the effective operation time of spare parts and mechanisms. It is possible to use these technologies to different vessel spare parts, such as vessel engine parts (cylinder sleeves, rings, etc.), vessel hulls, the propulsion and steering complex details and others.

On the basis of physical indicators, derived from studies and operational tests of the professor L.K. Arabyan [1,2] the economic effect of recovery technologies (hardening) using of the screw-cap complex, which is one of the most important elements of the vessel, defined the technical and economic parameters and safety of sailing vessel is determined in this article.

For the calculations the following stock compositions 1741A + 2 * P56 with loading 4944 tons and the stock composition of 428 + 4 * P56 with loading 9888 tons in Tomsk-Nizhnevartovsk stream segment (transportation of sand) were chosen.

During calculations analysis it was found out that plasma spraying and metal deposition use to screw-cap complex saves the costs of propulsion and steering complex repairs of 33,7-37,0 thousand rubles per year with a propeller screw for the 428 stock composition and 20,6-22,5 428 thousand rubles for 1741A stock composition due to prolongation of its operation life by 2-3 times at a very low cost recovery. In this case, also, the fuel consumption of vessel main engines is decreased due to the reduced consumption of propeller torque, and speed of the stock composition increases, which in turn leads to decrease of operating costs by 9-13%.

Thus, the analysis of the result economic evaluation indicates the prospects of new materials and technologies use in vessel maintenance and repair. The technological process of vessel details recovery with gas-thermal spraying use is recommended to be widely adopted at shipyards.

REFERENCES

1. Arabyan, L.K. (2003). Diagnostics, repair and modernization of the river boats propulsion-steering complex: manual. *Novosibirsk, Novosibirsk state academy of water transport*. 270 p. (in Russian).
2. Arabyan, L.K. (1984). Surface quality improvement technology details of propulsion-steering complex for inland waterway vessels: dissertation thesis. 05.08.04. Leningrad. 219 p. (in Russian).
3. Antonov, V.E. (1996) Increasing operational efficiency of marine diesel engines by their modernization to the water emulsion of diesel fuel: dissertation thesis. 05.08.05. Novosibirsk. 129 p. (in Russian).
4. Braslavsky, M.I., Seliverstov V.M. (1988). Fuel saving at the river fleet. Moscow. Transport. 231 p. (in Russian).
5. Grigoriev E.A. (2014). Economic evaluation of resource-saving technologies for riverboats operation: dissertation thesis. 08.00.05. Novosibirsk. 151 p. (in Russian).

EVOLUTION OF THE FINANCIAL AUTONOMY OF SPANISH LOCAL GOVERNMENTS

Javier Cifuentes-Faura
University of Murcia, Spain
Faculty of Economics and Business

ABSTRACT
Municipal financing is a fundamental aspect for the provision of local public goods. In reality, there is great heterogeneity in the revenues that municipalities receive, which has a direct impact on their financial autonomy. Local autonomy has a financial perspective that translates into the capacity of local entities to govern their respective finances, with the ability to determine, within certain limits, the level of the volume of their own resources and to organize their expenditures. This paper analyzes the financial autonomy of Spanish local entities over the period, showing that the financial autonomy of municipalities has improved over the years.

Keywords: local governments; Spain; financial autonomy; revenues; municipalities.

ANALYSIS OF ECONOMIC POLICIES IN EUROPE DURING COVID-19 TO COMBAT THE CRISIS

Javier Cifuentes-Faura
University of Murcia, Spain
Faculty of Economics and Business

ABSTRACT
This paper analyzes the virus containment measures carried out by some of the most measures to stop the spread of Covid-19 carried out by some of the European countries. The possible policies to be developed at the European Union level to combat the crisis are analyzed. The European Union should coordinate a common European response to the pandemic. Governments should be involved in a European economic reconstruction that leads to full digitalization, which would that leads to complete digitalization, promotes sustainable industry and implements prevention and public health measures. The European Union Solidarity Fund and the European Globalization Adjustment Fund may be some of the most effective for economic recovery.

Keywords: economic policies; Europe, Covid-19; European Union Solidarity Fund; European Globalization Adjustment Fund.

IRAN'S FUNDAMENTAL CONSTRAINTS ROOTS IN ATTRACTING FOREIGN CAPITAL IN THE FUTURE LEADING IBRAHIM RAISI GOVERNMENT

Vorya Shabrandi
Knowledge of Master of International Relations University of Guilan.
https://orcid.org/0000-0002-6013-2115

ABSTRACT

The continuity of the unfavorable economic performance of Iran has become a prominent issue in the public sphere and academic assemblies in Iran. Our current conditions are economically specific conditions. International sanctions and international exchanges limit the importance of attracting foreign capital. The attraction of foreign capital in the current situation requires that the fundamental and institutional roots of Iran in attracting foreign capital in the future of the leading head of the thirteenth and most important main challenges of the next four-year-old government of the future of *Ayatollah Ibrahim Raisi* and the unfavorable economic performance of Iran to attract foreign capital and continuity. In previous governments. Therefore, it is imperative that the institutional root of this weak function identifies and the roots of ineffective and non-inclusive institutions dried it an important point that *Douglas Sisal North* and *Acme Oghluo* and James Robson present in their ideas, which is the most important factor in the fundamental institution of economic growth " Institutions "knows. The main question of this research is what fundamental factors have restricted Iran's unfavorable economic performance and Iran's economic emergence in international political economy? The opportunity for the research is that the inappropriate institution of fundamental and institutional roots of Iran in attracting foreign capital in the future is the leading leader of the thirteenth government of Iran's undesirable performance attracting foreign capital and continuing in previous governments. In the scene of political economy, it has limited. The method of collecting data and resources in this research is library and Internet and ..... Therefore, according to this content framework, if institutional structures are closed with the law of limited political access order, as a result of the unfavorable economic performance of Iran in the international political economy. Therefore, it is important that solutions and institutions in this field are the use of foreign investment as a catalytic economic growth in the future and the completion of the internal investor. Obviously, foreign investment can lead to technology and technical transmission, easier access to international markets and more. In order to realize foreign investment, it is necessary for the political-economic stability, the security of property rights, reforming the rules of economic, economic policies, decreasing rents, and economic corruption, etc. in institutional economic literature. New, the role of institutions and their quality and quantity of economic growth and political development are considered. The way for distributing foreign direct investment and how to absorb and influence the economy of countries is heavily influenced by the quality and quantity of institutions and economic conditions, political and coordinates of the country's capital. Forces and political institutions that support such a political institution in the form of government and elites are analyzed.

Keywords: Best regards, Iran, Ibrahim Raisi, foreign investment, institutional factors limiting economic growth, non-financial institutions, limited access order law.

This research includes ideas and fundamental issues that have engaged the thought and mind of every human being who can contemplate man and understand your understanding of the world around your surroundings (politics and economics and cultivation) involved with it the fundamental form is transformed.

Vorya Shabrandi

"*No science of economics, nor politics, cannot explain the process of modern social development. The fact that developed societies always have developed economics and developed politics indicate that the link between economics and policy science should be the fundamental part of the development process.*
"North and colleagues

INTRODUCTION:

The Iranian economy is fundamentally and structurally inherited many problems that both academic spectra, as well as the elites and the statesmen, are acknowledged. But the point is that, despite the confession of all the statesmen in the past revolution 1979, the existence of these problems and aristocrats towards them, but over the past revolution 1979, almost the root and long-term work for their fundamental economic reforms from governments and governors in the past Has not been done. If we want to list a few of these main problems, you can: Extreme budget addiction and government to oil revenues, inefficiency of banking and tax systems, Rent of corruption and system, widespread bureaucracy and extensions of non-inclusive state institutions, lack of Attention to national production and the presence of different constraints and obstacles in the production and manufacturer, lack of transparency in economic processes, liquidity and abundant inflation and wandering in the country ... and a few otherwise points out that in this article Do not address all of them. But researchers point out the continuation of Iran's undesirable performance in international relations as many causes. Subject to government and elite interference, the monopoly of activities in this field, lack of competition, lack of private sector, investment in research and economic development, and lack of effective monitoring of economic and productive functions, war, sanctions between The challenges and ignorance of management and the lack of effective strategies of all of these have been successful in the non-successful factors inside Iran, but our present study seeks to understand the communication of limited access theory (North). From this path, we analyze the root of Iran's unfavorable economic performance. If we are looking for the continuity of Iran's unfavorable economic performance, instead of blaming the external and external factors, we must search for Iran's

internal fundamental factors in the substrates. This is not new and everyone knows, but it is unaware.

In principle, the issue of the basic problems of the country's economy of the state is most of the former presidents, but the main question is why in all these governments did not take fundamental actions for permanent overcome? In addition to the important question, which has a variety of dimensions, it is difficult to implement institutional and fundamental programs, and in skill, knowledge, a lot of science, and governments often empty their responsibility under the load. Performing institutional and fundamental evolution, although in a long time in the country, but in the short term and in the early years of the implementation of institutional transformation, there are several consequences and problems that none of the past governments have been presented to accept the responsibility for its implementation. Not Usually governments, and in particular former presidents, have not done institutional actions. Which see the results of its positive work in our presidency period and use it as your workbook and practice. If the implementation of fundamental and structural programs sitting in the duration of the test. The conflict of interest, government organizations, group and party and personal. In other words, the implementation of an institutional and structural and fundamental program for the country is limited due to the personal interests of the minority group, with the exertion of pressure and hidden hands in the decision and operational structures of the state and the country or with the populist media pressure and promotional pressure. They are and make it limited and hydraulic. Broderies and bureaucracy and the government, which, incidentally, is one of the institutional and structural problems of the country, which must have an institutional and fundamental thought and an automatic and barrier, and limits many essential and necessary operational programs. This category of institutional and structural problems in general has led to the institutional and structural problems of the state to the other government during the former governments, and both the replacement of the past government blamed and without a plan to go out. With the work of the Thirteenth Government of Mr. *Hojjat al-Islam Ibrahim Raisi,* according to their specific attitude, which has been shown to work and among the field of struggle and economic transformation, and its determination has been determined by the economic problems of government and people. The right opportunity has been provided that the new government and the president of Mr. *Hojjat al-Islam Ibrahim Raisi,*, president with self-sacrifice and no attention and consequences that its government may face, refers to structural and fundamental problems in the main and special priority And in the way, it arrives in this problem and the darkness of the country's numerous problems, and for their institutional and fundamental excretion, do not suffer from any effort and sacrifice.

Vorya Shabrandi

SAYING THE QUESTION:

The continuation of the unfavorable economic performance of Iran has become a prominent issue in the public sphere and academic assemblies in Iran, this means that the unfavorable economic performance of Iran is from two perspectives of wealth and national capital and national power, because wealth and national capital of the consequence of performance It is desirable and durable economic growth, and on the other hand, in the modern age of wealth and national capital has become based on the production of national power and elites, in this regard, foreign investment, precondition and necessity to achieve growth and development in Iran and Every country is. The capital of the catalyst is the growth and boom of the production cycle, and the growth of value added, income, prosperity, employment. Accordingly, its modern and

developed government, the requirement of the necessary laws and regulations, the optimal use of resources, specific, establish institutions and structures and improving infrastructure and the use of principled and scientific management and capabilities, capacity, capacity The growth and progress of the country is provided by the ruling elites and the ruling statesmen. The most important purpose of this research is to analyze issues and problems of attracting foreign investment and provide appropriate strategies for attracting foreign investment. "The problem here is what causes the continuation of unfavorable economic performance Iran has been in the growth and attraction of foreign investment in Iran and the thirteenth government of Mr. Raisi? If the relative contribution of wealth and capital of the world affects the position and position of the government and the elite in the international political economy, what are the fundamental factors that restrictions on the advance of the republic. Islamic Iran and the future government will be Mr. Ebrahim Raisi? In other words, if we divide the growth factors into two categories of fundamental factors and immediate factors, and if we divide the consequences of rapid and durable economic growth into wealth, and on the other hand, we divide the increase in the internal resources of national power. , This research seeks to answer the question of what fundamental factors lead to the continuation of the unfavorable economic performance of Iran in attracting foreign investment in the future of Mr. Ebrahim Raisi? Which is the consequence of this performance of this wealth and national capital of Iran as a country for power and security. National has not experienced a favorable increase in the international competitive system in coalitions with emerging powers. Today, economic growth has become a national demand, while some researchers believe that economic growth and development is not necessarily associated with justice, others believe that solving issues such as foreign investment is the economic growth. The importance of growth and development has been assumed in advanced industrial countries as an obvious and obvious. How internal institutional constraints on Iran's economic growth and the growth and attraction of foreign investment in the international competition Distinct foreign investment field.

In general, in the lack of development and growth and economic development and mechanisms of Iran in attracting foreign investment in the fundamental causes of economic, political, social growth, socialization is not written on these articles and books and books and theses And the focus of human researchers focuses on immediate factors and limited effects on the fundamental causes of non-growth and development of Iran's foreign investment from subsequent institutionalism: political-economic-historical-cultural-cultural council are not addressed. The research method is an explanation that deals with the causal relationship between the variables of the research problem. In fact, in the international political economy, the factors of growth of foreign investment are divided into two categories, first fundamental and secondary factors, in this research, in this research try to explain the causal relationship between the independent variable and the dependent variable. The focus of this research on internal fundamental factors that limits the growth and attraction of foreign investment in Iran in the international political economy. The research method is documented and analytically comparable. In this research, in addition to the fundamental review of development discussions and institutions, rules and concepts raised in some articles and books written by *Douglas Sisal North* . Robinson and Iranian universe theorists, such as *Ali Reza Gohil*, are also examined. The method of collecting data and evidence in this research is in the library and Internet and .... means that data Evidence and evidence are published to test the hypotheses of valid books and articles and valid scientific specialized bases will be used. The research method is an explanation that deals with the causal relationship between the variables of the research problem. In fact, in the international political economy, they divide growth factors into two categories, first of the fundamental and second factors of immediate factors, in this research try to explore the causal relationship between the

independent variable and the dependent variable and the focus of this Research on internal fundamental factors that restrict Iran's social economic growth in the international political economy. The time efficiency of this research is the time of the Islamic Republic of Iran (1979 to 2021) (1357 -1400 AH). And the thirteenth government of Mr. Abraham is involved in Raisi, and the subject matter of this research focuses on fundamental factors affecting Iran's economic performance during this period. It should be noted that in examining some events, it will be necessary to pay attention to their history, so it will inevitably escape the years before this range.

AIMS OF RESEARCH:

1. Relations and explanation of fundamental and institutional factors in the continuation of Iran's unfavorable economic performance in attracting foreign investment from 1979-2021 and the thirteenth government of Mr. Ibrahim Raisi.
2. Explaining the consequences of the growth and attraction of Iran's foreign investment for domestic and international political economy.
3. Explaining the agency of the inappropriate and ineffective institutions, or in other words, the role of political and economic institutions forces of political elites in the continuation of the factors of the unfavorable economic performance of Iran in the growth and attraction of Iran's foreign investment in the international political economy.

THE MAIN QUESTION OF THE ARTICLE:

What fundamental and institutional factors contribute to the continuation of the unfavorable economic performance of Iran in the lack of growth and attraction of foreign investment in the thirteenth government of Mr. Ebrahim Raisi in the domestic and international political economy?

SUB-ARTICLE QUESTIONS:

- How did economic - non-political economic institutions cause the continuation of the lack of growth and attracting foreign investment in the thirteenth government of Mr. Ebrahim Raisi in Iran's political economy?
- How Iran's rapid growth attracts foreign investment in the thirteenth government, Mr. Abraham Raisi, is realized in the field of political and international economics?
- Institutional constraints to grow and attract foreign investment in the thirteenth government of Mr. Ebrahim Raisi in Iran's political economy?

THE MAIN HYPOTHESIS OF THE ARTICLE:

- The inner institutional structure of institutional constraints in the growth and attraction of foreign investment in the thirteenth government of Mr. Ebrahim Raisi in the international political economy.

SUB-PAPER HYPOTHESIS:

- Political-economic institution - non-inclusive and exploitative and exploited and exploited - ineffective - political elites and the government and the political elites of the benefit and the economic economy and the robust economy in Iran, which as the constraints of economic development and economic growth, cause It was found that the growth and attraction of foreign investment in the thirteenth government of Mr. Ebrahim Raisi is remembered in the field of international political economy. On the other hand, Iran's rapid growth and attraction of foreign investment can increase the resources of Iran and transform Iran into an emerging power in international political economy.

THEORETICAL FOUNDATIONS AND RESEARCH FRAMEWORKS:

But for understanding the fundamental root communication of Iran's undesirable performance, the constraints of development and economic growth, internal political growth led to the lack

of growth and attraction of Iran's foreign investment and the obstacles of the government of Mr. Ebrahim Raisi in the field of international conformity among the massive theoretical frameworks in circles. Is conventional academic. This treatise is without prejudice in terms of the subject and theoretical framework of the present treatise on institutionalism. The framework of multi-facial alignment theory is selected because the new multifaceted institutional approach has this comprehensive feature. That the interaction of culture and history on the economy and politics on each other in the contemporary era of research in the political economy. One of the main applied the theoretical framework provided to describe this two-way impact is the theoretical framework of the law of social order. This more theoretical framework has been used to analyze macro policy. Based on the culture and Enriched and politics and economics and in deep bonding. In the law, limited access order is the power of government and elites of coalitions, and prevent the emergence of violence by producing rents and its distribution. And so much of the root of the root and the cause of continuity of the unfavorable performance of Iran in international relations and the reason for the difference in the share of countries from power and wealth and capital through attracting foreign investment in the world. Economic development is economic growth along with fundamental changes in the economy and increase production capacities, including physical, human and social capacities. In economic development, little growth will be produced, but next to it, social institutions Will also change. In recent years, the attention of economists in an effort to find an explanation for stout economic growth in East Asia and the failure of most African and American countries in achieving the goals of development in the second half of the twentieth century, on the long-term debate of growth and development, in particular the share of politics Government and elites, and formulation and function are not only focused and new ideas have been raised in this regard. In new discussions on the function of institutions, it is emphasized that by forming an incredible institution can provide productive activities in communities or restrict its way. It seems that there is a significant difference in the nature and function of institutions among different countries, one of the most important causes of differences in the level of development of countries. Institutions, including formal and informal, determines the motivations and limitations of economic and can explain some of the causes of the success or failure of development processes in different countries.

THE CONCEPT OF AN INSTITUTIONAL ECONOMY

Institutionalism is a kind of economic analysis and an economic point of view that refers to the formulation of social, political and economic institutions in determining the economic procedure. This thought emerged from American economists since the late nineteenth century. The first economists who explained this economic school were "Torstein Webern and" John Rajkamonz. " In other words, the institutional school, believes in the existence of benefits, considers the human being to survive the collaborative interests and their two strains with others. The institutional theory of the social reform program supports the fair distribution of wealth and wealth. In terms of methodologically, the institutional school prefers the inductive method on the method of governments, and it is believed that more detailed studies should be obtained to improve the economic system. One of the most important new institutions is *Douglas Sisal North*, which has received the Nobel Prize for his theories. As one of the most named representatives of new institutionalism, North believes that institutions are an irradiance that identifies the conditions of economic activities in societies.

INSTITUTIONAL STRUCTURE AND ECONOMIC GROWTH

• DEFINITION OF *DOUGLAS SISAL NORTH* AND INSTITUTIONS

"NORTH" DEFINES INSTITUTIONS AS FOLLOWS:

Institutions are play laws in civil society, or in more precisely, rules are imposed on human beings that form mutual interactions of humans with each other. As a result, institutions lead to institutionalizing the motivations of human exchanges, whether these political exchanges, whether economic and social exchanges. According to North, institutions are composed of informal constraints (such as crimes, sanctions, customs, traditions and behavioral laws and formal laws, such as the constitution, rules and rules of ownership. From his point of view, institutions throughout history to create law and order law Reducing uncertainty in exchange has been thought to be thoughtful ... and introduced the incentive institution of their economy towards economic changes towards growth or recession.

North in its book "institutions, institutional changes and economic performance" *(North, 2006: p.).* It states that: institutions are the basic factor of long-term economic performance, developing countries are poor because institutional constraints tell a set of economic-political developments that do not encourage productive and productive activities. It also states that the weakness of societies in implementing the cost reduction and effective contracts is the most important source of historical recession and contemporary economic performance of the Third World and South countries.

Good and suitable institutions that strengthen economic growth and development are the default economic growth of a country. In other words, institutions play an important role in the risk of work, effort and drake. Institutions such as property laws can have a positive impact on work and effort and investment and power. The military in which people are not reliable and the administrative organization is deterrent or the rules of ownership, lead to wasting resources and capital and national wealth, eventually civil society will not grow. Undeveloped countries (South) should bring these institutions under difficult competitive conditions with developed countries in the global market. *(North, 1385: p.).*

NORTH HAS BEEN DEFINED BY THE INSTITUTIONS AS FOLLOWS:

Institutions are restrictions that human nature impacts on the interactions of humans. In this definition, limitation is limited by institutions instead of the rules. *North* re-returned from the previous definition position and has defined the institutions defined the rules of societies. In this statement, he expressed their informed norms, informal norms, their formal laws and their executive characteristics that institutions determine how individuals form their mutual interactions in a clear field. A brief study of the definitions of *North* shows that, despite the physical differences in definitions, there are also shareholders between them. In most definitions, the attention of most researchers on human mutual interactions and the second sharing of most definitions, people's focus on uncertainty and formulation of institutions in reducing it.

Acme Oghlu is an economist of Turkey, known and professor at the University of MIT. *Acme Oghlu* and his colleagues (including a doctor. Robinson the valuable work of *Aseem Oghlud* is looking at the economy of "new institutional". In terms *of Acme Oghlu*, the main cause of the development and lack of growth in different countries in the past centuries is the big difference between these countries in their comprehensive and non-inclusive institutions. Official laws and institutions, especially non-inclusive political institutions (such as democratic and dictatorship institutions), have fundamental formulation in lack of economic growth and development.

Darron *Acme Oghlu* and James O Robinson in the book why nations fail to know the problem of undeveloped countries in slightly scholars who dominate society and in the pretext of maintaining security all sources. In terms of these two, although economic institutions are characterized by a poor country or prosperous, but these policies and political institutions that determine what economic institutions are. But *North* and his colleagues were well able to

consider many aspects of the issue. They explain that during human history, three types of social order law have been created. *(Acem Oghlu & Robinson, 2012: P56)* The law of the first order, including hunter communities, has been the ruling line before the invention of the line. Here's not important to address it. The second law of social order is the limited access order law that has dominated over the past ten thousand years. This type of social order law resolves the problem of violence through their rents and distribution between elites and communities. Therefore, the second type of political order law enforces the economy to solve the problem of violence to produce rents. Therefore, by confirming the direct relationship between the government and the elite, the rents and the preservation of the law of order, political and economic theory can be combined in a new manner. The third order rule is open access that is based on competition, open access to organizations, and the rule of law maintains coalition. In these societies, the use of competition and institutions will be in the interest of political authorities to consider the sovereign rules that include political control over all organizations against the main violence. This kind of law of political order began for three hundred years ago and now communities Westerners have such a law. *(North, 2006: P4-5).*

The Act of the Law of *North* and his colleagues who are considered by new institutional economists have recently taken into account many researchers who have the ability to explain many economic and social issues. This development approach considers the movement of society from the law of social order with limited access. If one of the important factors in the existence of corruption, the characteristics of the social order law with limited access are in such a way that it is possible to create non-nonsense rents. Therefore, it seems that the law of social order with limited access has corruption and rents. Therefore, it seems that it is enough to adopt anti-corruption and rental politics, so that conditions for the movement of societies from the law of law with limited access to law We provide order with open access. Corruption indicators indicate that corruption and rents in Iran are high. Although there are no official statistics on Iran's corruption in the past years, but the characteristics of the law of order in Iran indicate that at the time of 1300 to 1357 (the time of the first and second), the law of social order governing this type of access is limited, so Deep corruption in Iran existed. The point of the index of this time was the lack of a dual balance between politics and economics. Also, the characteristics of the social order law after the revolution of 1357 to 1400 also indicate the law of social order with limited access and, as a result, the high extent of corruption.

THE RULE OF SOCIAL ORDER OF *DOUGLAS SISAL NORTH* WITH LIMITED ACCESS:

In the history of human political economy, there were three types of order law or three evolutionary rules of law enforcement in societies. Three types of order law are like chemistry in solid, liquid and gas. That is, obviously different from each other, and the transition between different forms of law occurs only under special conditions. For example, the law of limited access order is achieved by providing valuable privileges to any potential violent group.

The law of the initial social order that there were small hunters and food collectors. The second order of the social order law is limited access that make serious economic and political rights only in the ring of elites and coalitions. And finally, the law of social work order, which are free capitalist democracies, and economic and political rights in the majority of citizens, in the law of primary order, government and elites, and the degree of expertise and division of labor in such economies is heavily limited. Civilizations first appeared in 10,000 years ago, or what we called "government and natural elites," they were able to achieve important achievements and allowed human beings to achieve the benefits of the first agricultural economic revolution. The government and the natural elite support economic expertise, including identifiable groups

that make up the government and the elite. The state and the natural elaterites to limit access to the positions of power within political, economic and religious systems. What the authors of the "Open Access Order Act" were starting at around 1700. Open communities are well-known with political and economic competition, unlike the government and the natural elites that only elite have limited economic and political privileges. *(North, Wallis and Wing, 2006: p. 1).* According to the definition, societies through the law of social order are institutions that support certain forms of organizations. In fact, institutions and organizations are the law of social order. Institutions are the rules of the game and organizations are created and sustained through institutions. Organizations can be affiliated with the institution or vertical board to a particular person or independent of the institute and with non-identity. Organizations also have a small lifetime or unlimited lifetime. The law of social order identifies the type of access to organizations and system and motivation resulting from the organizational model. (*North*, Wallis and Wing, 2009: p. 1). Based on how social order law supports institutions.

TYPES OF LAW OF SOCIAL ORDER OF *DOUGLAS SISAL NORTH*

1. Limited Access Order Act

2. Act of open access order

1- Limited Access Order Act

North begins with the fundamental assumption that the main purpose of any social order law is to inhibit violence and violence. ... The property of the limited access order is a small number of institutions. The small number of existing institutions are mainly related to the government, the government and elites are strongly concentrated and non-focused, social interactions are defined based on personal criteria, and the rules of the game in the community are unequal and discriminatory. *(North, Wallis and Wing, 2006: p. 14).*

In the law of open access order, political and economic competition that maintains social stability and inhibits violence. Open access communities are defined by many diverse institutions, government and decentralized and inclusive elites, as well as non-indecision social interactions, rule of law, secure property laws, and justifications of justice and equality. *(North, Wallis and Wing, 2006: p. 51).* Three types of order laws are like solid, liquid and gas. That is, clearly different from each other, and the transition between different forms of law occurs only under the specific conditions of societies. Limited access order law, by providing valuable privileges to any potential violence group, is equilibrium, for example, the elite or the ruling elite, in order to prevent the coup (violence), has to have many opportunities to achieve personal profits. The way of corruption. The powerful characters who cannot buy should be imprisoned, exile or killed. However, in the limited access system of coups, it may happen, such a military is still a relatively continuous formula. When the coup occurs in societies, the deep distribution of power does not occur, but only a displacement on the top. In the limited access system, the rights of the masses should be limited. If anyone has the same political and economic rights, so rulers do not have something special to give them power to calm potentially power. Potential political rivals can only be purchased when they receive legalities that are privileged and exclusive, but giving exclusive rights to a group, necessarily the need to restrict the rights of other groups has a limited access order law. The limited access order law allocates power in a way that keeps and convinced organized and potentially violent groups.

Table 1: Analogy of types of law of social order limited access (natural condition)

Complete Natural conditions	Normal Natural Status conditions	Fragile Natural condition	Features of the law of social order of North
Public rights institutions by The state and the elite are created	Law institutions Public by State and elite be	Very weak and survival The state and elite also with the issue Faced.	Organizations and institutions)Include rules and procedures, and Government and elite companies, parties Political government and elite
Private organizations and organizations Independent of the state and the dominant elite Has the main contribution to The authority of institutions and organizations Private dependent on the government and the dominant elite Is	Institutions and organizations Private dependent on The state and the dominant elite of existence has it	Does not exist	Organizations and private institutions)Include rules and supporters Private sector, Companies Private, parties and groups Political independent of state and elite
Average	high	(Severe) policy as Economy and economy Same as policy	Effectiveness of the economy and Policy of each other
Both types of limited and unlimited they exist.	limited	limited	Life of organizations
Most affiliated and some organizations Independent of the Board of Institute	dependent	A complete dependent	The degree of independence of organizations from Board of Institute

THE INSTITUTIONS AS THE MAIN INSTITUTIONAL FUNDAMENTAL INSTITUTION IN LONG-TERM GROWTH OF COUNTRIES:

Acem Oghlu, Johnson and Robinson, from the perspective of theoretical and empirical, which is the difference in fundamental institutional economic structures in the difference in economic development. By investigating the division of Korea, two parts with very different economic structures, as well as the global exploitation that occurred by European powers in the fifteenth century, is experimentally addressed by the value of institutional structures. In the following, they will explain why economic institutions are different in different countries. "Institutions as a fundamental structure in long-term growth," economic institutions represent the incentives and limitations of economic activists and, in other words, form an economic outlet. This output includes social decisions and their results. Due to the conflict in social decisions, groups and

individuals benefit from different economic institutions, and ultimately wins the group that has more political power. Where does this political power come from? The distribution of political power in a country is characterized by political institutions and how resources distribution. *Acme Oghlu, Johnson and Robinson* believe that economic institutions encouraging economic growth when political institutions divide power among groups that have deep ownership rules. Which puts restrictions for the owners of power and reducing their discretion issues are also factors of encouraging economic growth. Using historical examples, it expresses the value of institutions in long-term economic growth.

CONCEPTS OF RESEARCH:

INSTITUTIONS AND NON-INCLUSIVE INSTITUTIONS (UTILIZATION)

The first concepts that complement each other are "inclusive institutions" and "utilizing institutions." For inclusive institutions, including political and economic institutions, institutions that provide free activities for all citizens. Interesting institutions are at the opposite side of the public entry into political power and economic activities and provide benefits to specific elites. All that has dominated institutions has dominated, the coalition has grown economic growth and happiness; And, in contrast, societies that have been subjected to the enthusiasm of the tyranny and thunderstorms are inclusive institutions; These are institutions that have seen the interests of all economic actors in the coalition or stakeholders, so they all are motivated to grow. In other words, all actors of these institutions feel that by adhering to existing institutional laws, they can provide more and longer profits in the current economic cycle. *(Ajama Oghlul, Robinson 2012: p.).* Why are nations fail? Interesting institutions: Interesting institutions; There are institutions that only have the interests of certain people. In the works of political economy, there is also a distinctive phrase about the interests, *North* refers to limited access institutions, and *Asem Oghlu* and Robinson refers to closed institutions in this regard. *(Acem oghlu, Robinson 2012: p.).* Why are nations fail?

In fact, the main cause of continuity of Iran's unfavorable performance in the growth and attraction of foreign investment is more political and international arena than economic. The main problem of countries like Iran, which has a limited access order law and the monopoly and finalization of the field of politics and economy and culture, are more than the node to resolve economists, nodes in the hands of the government and the elite and the owner of the non-passion of the Do not make any institutional reform. This group has a personal interest that does not make any transparency and accountability, and probably to get their short-term personal interests to use violence, even if the long-term national interests will sacrifice short-term interests. In other words, when the playground has provided so much that it is completely one-way to the profit of the government and the special elites, they are equipped and prepared for all tools for their personal interests, and no exposition of institutional and root evolution in the modification of the situation in the domestic arena And international cannot even expect from the best economists in the country. Throughs such as Iran who has access law Limited is the reason for the undesirable performance of Iran, the monopoly and robust and looting institution to play politics and elites and coalitions in the country, the best and the most elite economists of the neck. But if economists have adequate courage and thoroughness, with a transparent and understandable analysis of the country's economic situation to the public, and the factors and historical constraints of the Iranian economic backwardness, whose roots originate from, wake up public opinion so that they are less fooled by slogans We are deceitful to do those who have become a homeland mask of friendship and justice.

BACKGROUND AND RESEARCH LITERATURE

In general, in the field of lack of development and growth and economic development, there was no basis for the fundamental causes of economic, political, social security and many articles, and the focus of human researchers focused on immediate factors and limited effects on the fundamental causes of Iran's lack of development. From the dimension of institutionalism: historical, cultural, political, economic, economic, has not been addressed. In search of theses and articles in *IRANDAK and SILKA*[4], and .... The thesaurus and Persian articles were not found with thesis and article titles. But in the field of literature of growth and development, Iran's lack of development can be attributed to valuable and informative works that can be available and informative available:

Among the academic works of institutionalism, the unfavorable economic performance in the growth and attraction of foreign investment in Iran can be divided into two categories of domestic and foreign *(Douglas Sisal North, Oliver Williamson and Elinor Strome)* and some other institutionalists *Acem Oghlu* et al., Including the most named economists, will be addressed. The institutions in the new institutional literature are categorized into four levels; At the first level, the introduction of an informal village, which includes culture, traditions, religion, and religion. Second level: official rules or official institutions, which all official laws such as ownership and prosecution laws are located. On the third level: the environment where the elites and coalitions and institutional changes are included in all contracts between economic actors as institutional tools necessary for institutional change, the fourth level involves the introduction of institutional changes in economic actors, and issues such as allocated issues. Resources, employment, and so on. *(Williamson, 2002)* Why do countries fail? "Darry *Acem Oghlo James Robinson*. In 2014, deals with the formulation of comprehensive political and economic institutions in creating yourselves and economic growth, and with the mention of historical examples of different countries, the causes of development refuses have been examined. In all works of most countries *North* and *Acem Oghlo James Robinson* have examined the rear of the rear of countries and poverty and lack of growth, and they have not talked about Iran in the book, and in the second category: Homayoun Katouzian domestic institutional domestic thinkers, *Ali Reza gholi Vala. Ahmad Seif ,. Farshad Momeni. Seif* pointed the bean.

Forough Khalili Far (1391) in his master's termination: good economy and well-being on direct foreign investment in developing countries with an emphasis on Iran: Mazandaran University. In this treatise, Mr. Khalil far expresses one of the effective limits in the growth path of the countries is, in particular developing countries. Hence, over the past centuries, the use of foreign investment sources as a nutrition of domestic resources, among these countries, has a special place. Among the types of currency and capital income sources to developing countries, foreign direct investment due to features such as superior and efficient management, advanced technology, easier achievement to global markets and abundant and inexpensive capital. Be Foreign direct investment is under political, economic and social factors. Meanwhile, the environmental existence of a proportional and sustainable environment and security in an investment environment is one of the most important indicators for the decision-making of foreign investors. The importance of a sustainable institutional environment is that multinational companies act more on their political and legal changes in terms of traditional components of the FDI absorption. To determine the quality of the institutional environment of the countries, various components are used. Mr. Khalil far used the six components of the World Bank ruler, and in 2002-2006, (2002-1385), the effects of its effects along with other factors affecting foreign direct investment in 23 countries Developing with emphasis on Iran. The

4

research results of the investment model using combined data and stable effects show that the market, the degree of openness of the economy, wages and labor efficiency has a positive impact and exchange rate fluctuations have a negative impact on the FDI input process to the capitalist country. Is. Also, the effect of good governance on the positive and significant FDI absorption indicates that institutional constraints as a sustainable factor and investment security of each country are considered as a precondition for attracting foreign capital. Mohammad Eskandari (1397) in his master's termination: Analysis of Iran's economic development in the second Pahlavi era from the perspective of the institutional political economy: Allameh Tabatabaee University, at the Faculty of Law and Political Science. In this treatise, Mr. Eskandari expressed: Pahlavi Second, as one of the most important sections of the history of contemporary Iranian political economy, it is effective in Iran's economic growth. The study and examination of how economic growth developments during this period is an important challenge, and so far, there has been a different approach. One of the new approaches to analyzing economic growth is an approval of political economy that economic growth It considers the institutional path, and therefore, the process of growth depends on economic and political institutional structures. The purpose and idea of the researcher and the researcher and the process of economic growth in the second Pahlavi era (1320-1357) is from the policy of institutionalism. In this treatise, after applying the theoretical framework of the book "Why are countries fail?!" Darling *Acem Oghlo and James. Robinson* deals with the structures of political and economic institutions in this Pahlavi era based on the criteria of inclusive and non-freedom institutions. In order to achieve the idea of the researcher, eight independent factors and an independent operating variable were considered and in three sections 1320-1332, 1332-1341 and 1341-1357, these factors were studied. The method of this research was based on a historical comparative study and fuzzy logic has been used to finalize the data. In data analysis and arbitration, the research hypotheses have been used for FS / QCA and Excel software. Research findings According to a sufficient condition test, the main idea of the researcher is that the learning of political and economic institutions during the second Pahlavi era is the main condition for Iran's economic growth. In the above thesis, the above is discussed on the fundamental factors of over adorn and analyzes and analyzes It is concluded and does not speak of institutional and structural factors.

If North Iranian (a description of the history of Iran's policy and culture But less attention has been written. In the new institutional economy, history has found another concept because in the view of this school, institutions and important institutional history, because yesterday's institutions affect today's choices and today's choices will affect future decisions. *Ali Reza Gholi*, in the book, if North Iranian, plundered institutions in the Iranian economy are trying to understand how to understand this ultra-poor historical performance of the Iranian economy? Answer, and in this regard, they explain that the Iranian economy is not a competitive economy in the exact sense of the word with the themes that the neoclassical economists (the conventional and convergent theories of economics) are not known as developed economies. Not that market, and not that competition, and not that ownership, and ... but what is streamlined as "Rental Economics" and perhaps more severe and its name, in total, "loot economy", which with the themes of historical economics of Iran and With our historical-historical literature, we are more consistent, economic literature, which, even *in Farshad Mumbani and Ali Nikonsbti* 1394 in his article titled: Institutional Approach to Development and its implications for Iran, Journal of Economic Journal - Seventeenth, No. 64, Spring 1396 Pages 241: They attempted to show that in addition to the differences in the economy of ancient and new institutionalism, the economy is not integrated and independent. There are also major differences in the research

method and the issue of research between the new institutional economy and the neoclassical economy. In the end, institutional approach has led to major changes in policy requirements for economic growth. One of these changes to the continuation of this approach in institutional importance and informal power and organizations, the value of the firm, the importance of paying attention to institutional approach acknowledged. Comparative study of institutional and neoclassical approach to economic growth The title of the most important growth factors indicates that the institutional approach has a stronger analysis power and leads to a variety of policy. Institutional approaches show that creating a comprehensive institutional structure is the basis of economic growth and the necessary implementation of proper economic policies. However, in need of poverty and inequality, should be considered. Accordingly, the pathway of inclusive institutional structures is the most important institutional reform that should be taken in Iran. These actions are the only practical solution to reduce the distance and gap and growth of Iran in Iran's mystical literature, and it reflects the depth of the performance of the Iranian economy.

ANALYSIS OF THE CONTINUITY OF IRAN'S UNFAVORABLE PERFORMANCE IN THE LACK OF GROWTH AND ABSORPTION OF FOREIGN INVESTMENT:

But researchers point out the continuity of the unfavorable performance of Iran in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment in international relations in many causes. Subject to government and elite interference, the monopoly of activities in this field, lack of competition, lack of private sector, investment in research and economic development, and lack of effective monitoring of economic and productive functions, war, sanctions between The challenges and forgiveness of management and the lack of effective strategies of all of these are successful factors in Iran. But our present study seeks to understand the communication between the theory of law and limited access (*North*), and from this pathway, the root of Iran's unfavorable economic performance in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment are created. Analyze. If we are looking for the continuity of undesirable economic performance, the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment in Iran, instead of guilty of knowing external and external factors, we should search for Iranian fundamental factors in the substrates. This is not new and everyone knows, but it is unaware.

But in order to understand the fundamental root communication of Iran's undesirable performance in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment in the field of international conformity among the massive theoretical frameworks that are conventional in academic circles. This treatise is without prejudice in terms of the subject and theoretical framework of the present treatise on institutionalism. The framework of multi-facial alignment theory is selected because the new multifaceted institutional approach has this comprehensive feature. That interaction of culture and history on economy and politics on each other in the contemporary era of research in the political economy. One of the main applied the theoretical framework provided to describe this two-way impact is the theoretical framework of the law of social order. This more theoretical framework has been used to analyze macro policy. Based on the culture and Neriche and politics and economics and in deep bonding. In the law, the limited access order is the power of government and elites and coalitions, and by producing rents and its distribution of the emergence of violence Prevent. And so much of the root of the root and the cause of the continuation of the unfavorable performance of Iran in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment in the international relations and the reason for the difference in the share of countries from the power and wealth and capital in the world.

This theory eradicates government and elite actions correctly. The angle of view is that the government and the elite are accounting activists and make rational choices, but with other views, and it is that the government and elites are in the form of rational institutional form. Based on the limitations and interests of itself, it arises to choose and seek their personal interests. In this approach, the government and elites are profitable that they seek to maximize their interest in the institutional framework in which activities and governance. The main point of this approach, the theory of new institutionalism: the law of social order of *Douglas Sisal North*, the dual institutions of the *Acem Oghlo,* Robinson, the implementation of these ideas with the government and elites of Iran, using the institutionalist views of *Ali Reza gholi and Ahmad Seif, and Farshad Momeni and Seif*, Birthday ... in political economy. The approach of the new multifaceted institutionalism and the law of the North American Social Office, which in undeveloped countries, considers both economic and political systems together and describe their institutional relationships and changes. The indicators that this theory has led to the root of the challenges of underdeveloped countries, and able to resolve the crisis and dilemma and undesirable economic performance and a small share of these countries from the power and wealth and capital in the world towards other countries. To analyze well.

In fact, the main cause of the continuation of the unfavorable performance of Iran in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment in the domestic and international arena is more than economically political. The main problem of countries like Iran, which has a limited access order law and the monopoly and finalization of the field of politics and economy and culture, are more than the node to resolve economists, nodes in the hands of the government and the elite and the owner of the non-passions of the Do not make any institutional reform. This group has a personal interest that does not make any transparency and accountability, and probably to get their short-term personal interests to use violence, even if the long-term national interests will sacrifice short-term interests. In other words, when the playground has provided so much that it is completely one-way to the profit of the government and the special elites, they are equipped and prepared for all tools for their own interests, and no institutional exposition in the modification of the situation in the domestic arena and International cannot be expected even by the best economists in the country. such as Iran, which has a limited access order law, the reason for the unfavorable performance of Iran is a monopoly and release entity to the chess of politics and elites and coalitions in the country, the best and elite of the poor nuts. But if economists have adequate courage and thoroughness, with a transparent and understandable analysis of the country's economic situation to the public, and the factors and historical constraints of the Iranian economic backwardness, whose roots originate from, wake up public opinion so that they are less fooled by slogans We are deceitful to do those who have become a homeland mask of friendship and justice.

The continuity of the unfavorable economic performance of Iran in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment is rooted in history in non-financial and economic hostilities of historical institutions of societies on political performance on economic performance, reviewing the history of the best and easiest route to explain the issues of growth and development And the backwardness of Iran is, but since students and knowledge of economics in Iran have no studies in Iranian history and culture, so they are not able to provide a good pattern for economic-political developments. "Students and professors who graduate from faculties of humanities, especially the Faculty of Economics, do not often read about the history of Iran's political economy and its historical challenge or are not interested in reading. With this situation, the main purpose of Iran's non-economic institution has been in place and has an impact on Iran's unfavorable economic performance, and elsewhere, how many features have in the current situation in Iran, perhaps less research is written in this area. In order to

understand the root of the poor and poor performance of Iran's economy in the lack of growth and attraction of wealth and foreign investment, historical characteristics should be studied so that we can find it for it. In fact, regardless of the historical institutions of the political economy of Iran and non-economic institutions that affect economic performance. A achievement cannot be seen even in theoretical literature for Iran's political economy. The main challenge is how the historical institutional characteristics of societies affect poor economic performance; How the political system has affected how the economic system and economic performance and how the interpretation of the economic performance of the political, cultural and social system has been in Iran's history. In spite of the main theoretical framework that this research has raised, has not had a research effect on the study of the roots of the continuation of Iran's unfavorable economic performance in the lack of growth and absorption of wealth and foreign investment from the perspective of institutionalism. The leading treatise seeks to examine the institutional formulation of political elites in the development process and growth in the Islamic Republic from a different perspective. The reason for this difference is the use of institutional approach. The institutional approach with emphasis on the exchange of institutions in literature developed great development. Despite the existence of full articles in the development of institutionalization by *Douglas Sisal North* and *Acem Oghlu and James Robison*, thinkers such as *Douglas Sisal North* in Persian in Persian in the analysis of the institutional approach to the post-revolution of the Islamic Republic Is. Regarding the interdisciplinary feature of this approach, in analyzing the issues of development, the special attention of the world's thinkers and institutions, such as the World Bank, intends to consider the formation of institutions in the development and growth and development process in the lack of growth and The absorption of wealth and foreign investment in the Islamic Republic (post-revolution), the future of the government of Mr. *Ebraham Raisi*.

THE DEPENDENCE OF THE CONTINUITY OF IRAN'S UNFAVORABLE ECONOMIC PERFORMANCE TO THE PERFORMANCE AND EFFICIENT POLITICAL ELITE:

Nevertheless, the development and growth in each country depends on the performance and efficient of the ruling political elite, the Islamic Republic of Iran was not excluded from this issue, and paid attention policy based on intellectual and religious frameworks. Accordingly, after the imposed war, the political elite of construction and reforms with the progress of developmental sets of development in Iran. With the beginning of 2005, on the efficiency of the government and the new elites, the CIA, where the political elite with a huge depth, led to the new elite that left the previous ruling elites with the slogans of the fight against corruption and aristocracy. The displacement of this reflects the lack of consensus of the political elite coalition in order to form development in Iran. In this paper, the purpose of growth is to grow in all aspects of economic, political and cultural dimensions, which promotes the place of Iran in the field of growth and development and increasing the growth and attraction of wealth and foreign investment in the domain of international diabetes. However, since the growth in each country depends on the efficient performance of the ruling political elite, the Islamic Republic of Iran has not exempted this issue, and policy marketization of growth and development was considered due to the theoretical and religious frameworks. Accordingly, after the imposed war, the political elites made reform and construction by implementing development policies towards the creation of conditions for development and growth in Iran. With the onset of 2005, the policy of the government and the new elite, the politics of political elites with a very sharp acceleration, led to the new elite, with the aim of fighting corruption and aristocratic elites. The turnover of the lack of political elite coalition is aimed at developing and growth. In this

research, the purpose of growth is a comprehensive development in all aspects of economic, political and cultural dimensions, which promotes Iran's position in the development process of growing and attracting wealth and foreign investment in the international domain.

STUDY OF THE PERFORMANCE OF GOVERNMENT AND ELITES AND DIFFERENCES BETWEEN POLITICAL ELITES AND THEIR FORMULATION IN THE CONTINUATION OF THE UNFAVORABLE ECONOMIC PERFORMANCE OF IRAN DURING THE POST-REVOLUTIONARY PERIOD:

The lack of coalition of the ruling political elite and the existence of a limited competitive system and the lack of inclusive political and economic institutions continues to continue the unfavorable economic performance of Iran at the four-time Revolution. At four times the performance of the CIA's elite in the form of the constitutional revolution, so far, the efforts of political-intellectual elites for coalitions provided the continuation of Iran's unfavorable economic performance to the developed countries and various components and go via models, but from views The prominent in the public sepehr and academic assemblies in Iran continued the unfavorable economic performance of Iran in Iran's international relations, development in the Islamic Republic of Iran from different angles and within the framework of various theories. Among the approaches in this area is the relationship between the development process and institutional approach in Iran. The political economic approach has been fluent. This intentional approach of the presence of popular culture and social behaviors is to understand the limitations of undesirable economic performance. To understand the nature of political development, especially with the coalition approach and the classification of political systems, focusing on the phenomenon of political culture of the elite is very important. By asking, the lack of growth or development or undesirable political economic benefits with the ideology and view of political elites, so that changes in the process of political development are effective. The political economy, almost for all concentration of wealth, social classes, and political-political demands, has a political similarity with the centrality of political power.

In fact, the kind of political view of the ruling elite, which is influenced by their political culture, has undoubtedly a lot of political action. The views and political behavior of the elite in the strength or weakness of the areas of political growth and development and the attraction of the participation and competition of the majority of social groups are more criminal than general political culture. In the right, the political culture of elites is on general political culture. According to the historical experience of various developed countries, the transition to democracy and the achievement of political growth and political development needs the basic movement, at the beginning of the thinking and action of political elite, which should be the same with the foundations of development and political growth and then That can be this kind of thought and action among the general public. This article, according to the arguments above, seek to analyze this issue after identifying the theoretical foundations of the relationship between political culture and its position and its relationship with the unfavorable political economic performance in attracting foreign investment, political elites with undesirable economic performance In the government and elders, then the 1979 revolution and the continuation of the unfavorable economic performance of Iran in the international relations.

Therefore, the main objective of the present research is to determine the relationship between culture and the position of the history and accumulation of historical storage of science and knowledge of sovereignty with the law of the limited access order of Iran during the post-revolutionary period, among the theories of the political economy, the theory of new institutionalism Academic dignity and more journal reputation. This theory is the result of the efforts of the *Douglas Sisal North* and ***Acem Oghlu and James Robison***, in the study of the

institutional causes of the continuation of the undesirable and weak performance of Iran, the lack of inclusive institution does not have the lack of law and the existence of the lack of law. Analyze the loot system ruling over different regions of the country. In this theory, elitism and government and elite - nation and dual tyranny show the critique of the content of the people.

THE ROOT ROOT OF THE CONTINUATION OF IRAN'S LACK OF ECONOMIC GROWTH SINCE THE CONSTITUTIONAL TIME:

The unfavorable Iranian economic performance of the constitution has been well-known and has been struggling for their removal, but success has not been developed in this area. In a fundamental and analytical look, we want to know why in the past, the development of Iran has not been removed and there are problems now. Since the man emerged, there was a problem with resources. In fact, two deep gaps occurred in human history, the deep gap was the first gap of human hunting, and the second-deep gap was the advancement of technology and changing resources due to science. Man has added resource productivity by entering science. The first deep gap in Iran occurred when Iranians had achieved groundwater and agriculture industries in Iran's plateau. Europeans have not had a laxative problem, while Iranians perhaps spend billions of dollars to bring a glass of water. The second-deep gap in Europe was carried out and led to resource productivity, but in Iran with oil money, and the technologies also dried all underground resources. In this case, the government and the current elites cannot support efficient property rules. To get out of this crisis, historical routings should be made.

Table 2: Economic performance - Political government after the revolution

The main achievements	Name of state and elite
Doing affairs for the transition and consolidation of the Islamic Republic system	State and Temporary Elite (Mehdi Bazargan)
-Without any achievement	Government and elite of Bani Sadr
The unity and empathy of revolutionary forces	The state and elite of Shahid Rajaee
Provide the power of the transition and holding presidential elections	State and Temporary Elite (Ayatollah Mahdavi)
War administration, repair and reconstruction of damaged areas and industries in sanctions, acceptance of resolution	Government and Elite Sacred Defense (Ayatollah Khamenei - Mousavi Engineer)
Reconstruction of the infrastructure facilities of the country, the presence of 20 million people in the presidential election	Government and Elite Construction (Ayatollah Hashemi Rafsanjani)
Conducting the first election of the councils, the formation of currency storage, the idea of dialogue for civilization, increasing political participation of people	Government and Elite Reforms Sayed Mohammad Khatami) (
Seal housing, Provincial travels, gasoline quotas, targeted subsidies	Government and Elite Mehr (Dr. Mahmoud Ahmadinejad)
Trying to resolve the nuclear issue and fix sanctions	Government and Elite Tadbeer and Omid (Rouhani Hassan)

ANALYSIS OF THE 4TH ENTITY OF THE BACKWARDNESS AND CONTINUITY OF THE UNDESIRABLE PERFORMANCE OF IRAN'S POLITICAL ECONOMY IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT

1- CULTURAL INSTITUTIONAL FORMULATION

The root causes of Iran's economic backwardness in attracting foreign investment priority to cultural factors give cultural analyzes in explaining social phenomena (including backwardness) of strong and traditional roots in the history of coalition. Culturalists who eradicate Western development are usually causes in some special cultural traditions such as rights and homework from the tradition of Roman law and church laws, overcoming the culture of work and the prosperity of the Protestant religion, the culture of the Jewish world, the phenomenon of human values, rich, Strength and individualism find in the new West. The most influential these analyzes, Max Weber, a great German coalition, presented in the book of Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism.

In this regard, thinking arguments believe that the roots of Western development in the new age have been rational philosophical traditions in ancient Greece, which was revived after the Renaissance and founded the new progressive movement, while the eastern coalition lacks these scientific and rational traditions and to Instead of attention to the world has given priority to the hereafter, and its ideas are formed in transplantation with religion and mysticism. In Iran, from the beginning of the West and the emergence of backwardness, the roots of culture and thought as factors behind the retardation had. The first Iranian intellectual efforts such as *Molkmakhan*, *Akhundzadeh* and *Aga Khan* were from the general cultural situation, people's knowledge, lack of awareness and lack of ethics in favor of development.

In contrast to secular intellectuals, and in accordance with the concerns of the Islamic world who consider the entrusts of Islam, another group of intellectuals with intellectual criticism, the roots of Iran's backwardness in the new era, the intellectual self-destruction of Iranians against the West and not reliance on indigenous culture and thought They know. At the head of this group, *Jalal Al Ahmad* and the book "Westernization" has been very influential.

2. ECONOMIC INSTITUTIONAL FORMULATION:

The root causes of Iran's economic backwardness in attracting foreign investment in the formulation of economic institutions and institutions emphasize the issue of backwardness. In the analyzes of Western developers, it often emphasizes the issue of capital accumulation in the uprising of the new world. In addition to Weber, which emphasizes the formulation of capital accumulation, *Verner Sambhart* in the book of "*Jews and Modern Economic Life*" is the accumulation of capital of Jews in their reflection as the basis for capitalist uprising. Marx and Engels, the founders of the analysis based on the priority of the economy on other social sectors, saw the root of the transformation of contemporary Europe in the late medieval and economic development of the middle ages and the elevation of the middle class in those European countries that the Navani of the medieval destruction, the uprising of the cultural order law They called new political and social. Marx emphasizes that: While the institution and livelihood in the West, since the beginning, was based on feudalism and a special way of exploiting land, in the east, this method never existed. In the west, due to the abundance of water, economic formation was made in such a way as limiting authoritarian powers, and, in contrast, the consolidation of feudal entity in Europe. In Iran, the analysis of the situation is considerably considered; *Dr. Ahmad Seif,* Dr. *Homayoun Katouzian* and Dr. *Mustafa Vatnkhah*, including this. In addition to the above-mentioned analysis, *Katazian* and many others in their economic analysis in the root of the causes of retardation have emphasized the oilstorm of the Iranian economy as an aggressive institutional backwardness and weakness of its dynamics and

production. These analyzes, often under consideration of the debate of the government and the elite of Rentier (or the government and the elite of the lecturer), are indicative of the influence of oil and its revenue in strengthening the authority of the government and the elite, which virtually, this income has somehow our economy It has been bored with corruption and laziness among us and has covered our inefficiencies.

3- INSTITUTIONAL FORMULATION OF POLITICS:

In analyzing economic growth, in the area of attracting foreign investment, mainly emphasize the constructive and destructive formulation of political factors in progress or after the country. This thinking has the basis and basis of stability in theoretical and empirical arena, and its verification has founded it in two initiators of progressive political philosophy, *Nicolao Machiavell* and Thomas Hobbes, and their followers in the next century expanded it and in various forms in their arguments. Have entered. *Machiavell* and *Hobbes*, in fact, promote its main politics and actor, the government and the elite to the main position and its motor stimulus, and put it in a structural institutional agent of progress or reluctance and the evolution of other factors as margins. On that, the institutional structure considers. Consequently, many political and developmental philosophy studies have also emphasized the priority of political factors in the development and developmental analysis in the field of development and development studies. What comes from the remarks of the aforementioned thinkers about the greatness and degeneration of nations and societies is that the will of the leaders of these societies, their thoughts and performance, the form of government and elites and approaches and the way of government and elite decision making in the progress or recovery of these countries are formed. Has played the final and decisive. Many studies on the political development of the Third World countries have considered the definitive institution of the third world, the formation of the government and the elite - the nation in these societies, and is often said that the lack of government and elite elites with the elites with the insight and its future in the Third World, has led It is so many energies and capabilities of these communities are wasted during blind and populist movements, and what emerges is social destruction. Among the Iranian thinkers of *Mirzatqakhan Amir Kabir*, in its non-written theory of development of Iran, only the solution to the developmental coalition, which would be able to facilitate any form of constructs with thousands of restrictions, to figure out the powerful government and elites, with authority, social constraints And abandon foreign interventions and open the way for development and development. A specified example of analyzes that focus on the issue of the government and political elites can be seen in the book *Dr. Mohammad Reza Miley*. Referring to the formulation of the government and elites, such as the "brain" of the coalition, believes that the construction of the government and elites in the West, like the "function" institution, forms other dimensions of social life, while in the Third World Coalition, the state and elite An independent institution that has a decisive formulation in development and development due to its power.

4. INSTITUTIONAL FORMULATION OF COALITION:

Limitations develop in attracting foreign investment within the social formation of a coalition, in the sense that they believe that communities have the ability or lack of ability to move in terms of specific social institutions, special institutions, and in the entirety of the special relations. Are the development. In this sense, the social institution of a coalition or its institutions can provide opportunities for progress or constraints for progress. The analyzes of the coalition are somehow the most common type of analyzes about the causes of backwardness

and development opportunities, and therefore deeply interlaced with other approaches about the causes of retardation. This entanglement is especially high among coalition and economic analysis. In the analyzes of coalition, there are usually issues such as the formulation of coherence or lack of social cohesion, the degree of homogeneity of social factions, the level of social construction, the amount of distances in the relations and the severity of social disputes, and ultimately the existence of classes in agrees with their development and their ability to coalition with The opposite classes of development are considered. For example, in analyzes that are presented from the causes of Japan, usually the social construction of that country and the lack of social differences around religion, language and ethnicity are among the reasons for the development of that country. While we usually know many Asian or African countries that continued social institution and social differences in a restrained movement. Essentially, the level of social differences in a coalition, the opportunities for adopting an efficient approach to development will be lower. In Iran, since the beginning of reflection about the causes of retardation, social institutions have been highlighted. Within the initial analysis, this is usually considered as a shortage of modernists within the coalition with the traditional institution. A while later, a specific awareness of aristocratic anti-development formulation ***Qajari***, landowners, Eliot and the master system were created. In this sense, they seemed impossible to develop the social institution. Hence, since the start of the thought of the reform of land reform, the agenda was on the agenda. The point that should not be far away is that there is no doubt that in the series of analyzes above, a set of geographic and geopolitical and psychological analyzes can be added, and therefore the institutions mentioned in the above analysis include not all reasons for retardation. For example, geography-based analyzes, on the geographical formulation of the country and geopolitical analysis, focus on the formulation of the geography of the country in the global formulation as an influential institution in encouraging or slowing development, which can be correct, but since we divide themselves. According to the dimensions of the development coalition (cultural, economic, economic, political and social), we naturally remain out of our discussion of our discussion. The other thing is to avoid falling into the livestock and pessimists about development. Unfortunately, the thought of development has begun with optimism, and some of it meant the negation of traditions, values, and ultimately western. The interpretations that were rooted in self-esteem and in practical arena has always caused the trend of the West to their fertilization of other nations and fearful identity and values. This self-centered approach, led to the formation of an extremist, severely pessimistic and westernized, which, with the development of development in the sense of Westernization, denied its identity, and in such a response to blindly celebrating the traditions and identities. This phenomenon has been observed in Iran. Past mid-term experiences have taught us that development does not mean Western self-identity. Many countries have tried their development paths in a path other than Western paths. Traditional elements have been developed in many cases and have given it in a particular way, and therefore there is a high potential for homework. Today's man needs tradition and modernity, commitment and modernity, commitment, and wealth, and our fundamental assumption is that the orientation of the Islamic system and its fundamental discourse focuses on the genuine experience in the direction of a Development is native. Therefore, many things that are brought in the definition of development and its dimensions are not inherent in development. For example, development is not necessarily accompanied by secularism, the sanctions of values, Westerners, a deep gap of family interactions, postpartum properties, but development in its functional scope indicates a continuous and continuous flow that over through the human coalition with many issues and opportunities Faced. Therefore, it can be concluded that the discussion of non-growth and

development in the attraction of foreign investment in Iran has various factors that require more studies, which is not valid in this article.

Northern stated that the duties of the government and the elite control of violence and the creation of law. The rule of state of the theory is based on this basis that every government and elite seek to create order in the coalition of law and control violence. Accordingly, in human history, three types of order rules are formed:

The rule of first order: The law was a practical order before human history, and there was a long time for ten thousand people in small groups, and they were looking for food and skill. This was the first rule of order that my help was destroyed.

The second order law: Simultaneously with human written history, and about ten thousand years old, the law of access order is limited. That man concludes that to control violence and prevent the conflict, the government and elites should be formed, and a group form that a range of privileges between themselves, and in this way, based on the distribution of rents in the civil society of law, order law. To be stable rents, they should limit others to people; This means that there is a specific privilege for a specific person. When special people come to understand and do not engage in the entire civil society, the law of order is created. This civil society has a very long step and many communities are controlled by such a law. This law is limited to a certain type of government, such as dictatorship, or republic. The types and types of government can establish the law of order.

The law of the third order: the law of order in civil society was the law of open access order. The open access order rule, unlike the previous order law, does not limit access to individuals and forms on the basis of competition, and all people can enter political and economic competitions according to the framework that exists and compete with each other and in this way in civil society law. to form. Economic and political markets are in the same way as there are strong oversight, and all people can compete together; Similarly, the competition replaced rents.

The rule of law of open access order is returned to the industrial revolution, and it's about 300 years old. *North* Describes that societies are developed to have an open access order law. The only way to develop communities is to move limited access to open access. The limited access order law is based on restriction, rents distribution and government and civil society elites, and its normalization is based on the distribution of rents, restrictions and monopoly. These are the main features of the law of access order, and these are exactly the same things that create rents and corruption, and in fact they create three sides of corruption and corruption. One side of it is lack of accountability and lack of transparency; One side is monopoly; One side of that government and the elite of the coalition.

Natural oil or raw resources, or anything else, become Ronny in the hands of the government and the elite. The government and various elites, which were affiliated with oil resources, became the government and the elder who were distributed rents and corruption. This is exactly what the government and the dominant elite require limited access order law. It was said that in limited government access and the dominant elite should be divided between their members to create stability in civil society. One of the best tools to create a natural resource rent. Major revenue that comes in the hands of the government and the elite and divides the government and its elites between the members of the government and the elite and through this Creates stability. Therefore, it is limited to the best tool for strengthening the law of access order. On the other hand, it is a tool for being suppressed with rents and corruption. Therefore, the law of the limited access order is a law that is self-resting and corrupt. Therefore, corruption is formed in an institution that the law of social order of which law is limited access. The institution forms economic corruption and makes the law of limited access order and formulate corruption.

The reason for the continuity of Iran's unfavorable economic performance in attracting foreign investment, which is formed by the government and elites in civil society, is not what itself owns itself and the elites in its civil society. The decision of the government and the elites of the coalition is to commit the verb and corruption based on the institution in which activities. Therefore, the discussion is the type of analytical type that we can analyze according to the government's verbs and the elite of the coalition. We identify the variables that help understand the limited access, and in this way the basis for the continuation of the continuity of the unfavorable economic performance of Iran in attracting foreign investment. Create. If we seek a reason for the continuation of the unfavorable economic performance in attracting foreign investment in Iran, instead of blaming the external and foreign factors, we should search for the internal factors of Iran. This is not new and everyone knows, but it is neglected.

THE FUNDAMENTAL CAUSES OF THE 4TH IN THE CONTINUITY OF THE UNFAVORABLE PERFORMANCE OF IRAN'S ECONOMETRIC IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN THE LAST FIVE DECADES

1- The first inner institutional factor: the state addiction is oil and crime revenues.

We heard many times, and I have seen that, as we know the Iranian economy has become an oil economy for decades, a situation that imposes its particular requirements to the system. An example of this issue is the behavior of the government and the previous elite from the middle of the 1380s, which, by using a collection of populist policies that were previously implemented, led the coalition to consumerism and oil culture, and even the situation. Became a behavioral framework in the form of long-term habits. Special groups and elites and coalitions that had political power were in these circumstances to provide countless resources and economic benefits and increase their current cycle.

The government and oil elite are dependent on natural resources in general and the elite of the driving and prone to rents and corruption. Now we want to analyze how corruption is formed in an institution where the government and its elites are dependent on natural and raw resources. The first thing that happens is that the natural resources of oil and raw sales or anything else turn into Rarity in the hands of the government and the elite. The various government, dependent on natural oil and raw sources or anything else, became the government and the elder who were distributed rather and corruption. This is exactly what the government and the dominant elite need limited access. The limited access of government and the dominant elite should be divided between their members to stabilize in civil society. One of the best tools for creating natural oil and raw resources rents or anything else. The huge earn of the government and the elite, and the government and its elite divides between members of the government and the elite, and in this way stability. Therefore, it is limited to the best tool for strengthening the law of access order. On the other hand, it rents becomes a means of continuing the unfavorable economic performance of Iran.

The government and elites, who rents the natural resources of oil and raw foreigners or anything else, are the main institutional continuity of the unfavorable economic performance of the government and the elites and the administrative system, which had been a rarity of oil-rich money, has a relaxed every day and The more null and empty of the brain and thought of the right decisions. This was a chief legacy that left the government and the past elites for his next government and elites. In such an institution and a defective bed and rents are unlikely to succeed without a serious invitation from the forces of the Cardan as well as to enter a few economists of thought and idea. Believing and positive viewing is that by asking for an experienced business and cornel to join the government and elite economic team, the country from the cycle and the violence that we have to be withdrawn and in the developing circuit. Of

course, this is not all the story. Despite the fact that it cannot deny the impact of a better economic team and more coordination in improving economic performance, the set of external constraints should not be ignored along with internal constraints. The limitations that each economic team will be faced with each level and in the process of reform, to a large extent, the policy and foot policy to exit the status quo.
And with its distribution, it can prevent the fight against corruption, and practically the fight against corruption in this institution is very difficult. The government and the elites, which are affiliated with natural oil and raw resources or anything else, do not need other resources such as taxes and coalitions, no need for abnormal resources. There is no need for accountability and reduces transparency. Easily distributes and distribute rents and does not require anyone. The government and elite lose its transparency in this environment. Because they are not dependent on people and are dependent on natural resources of oil and rag or anything else, not the people and masses of the coalition and in its performance are transparent and continues to its driving activities. This government does not have an incentive for correction. There are no incentives to leave the limited access order law and move to the law of open access order. When its resources are provided, people do not have content, and it does not require answering, and as a result, institutional change does not occur. The government and the alienists who have the rents of natural resources, with its distribution, can prevent the fight against corruption, and practically the fight against corruption in this institution is very difficult. The government and the elite, which are affiliated with natural resources, does not need other resources such as taxes and coalitions, there is no need for abnormal resources. There is no need for accountability and transparency decreases.
The government and the elain's that such resources are available through supportive spending can control the opposition. A coalition, especially in the field of the Persian Gulf and give people a lot of supportive expenses. Even if people oppose that government and elites, they do not react, and this makes the dominant government and elites remain strong; Because no places are formed to correct it. These were some of the things that directly and indirectly natural resources by them lead to the strength of the government and the dominant elite and the law of access order. The development path is to move on to open access, but the government and the elites who are dependent on natural resources are emotionally, nor compressions from the outside to move to open access and continue the unfavorable economic performance and continues. There is still a bed of corruption and foot rents. The share of Iranian oil resources from the entire resources proportional to the state of the country had fluctuations that oil alignment or government budget and elites were somewhat low, but the average of the past year was about 37% of the state and elite budget through oil resources. This average time is 50 years old. So, in order to distance corruption in the country, we must reduce the dependence of government and elites to natural resources.

2- The second inner institutional factor in attracting foreign investment: government and elites.
If the rant of the state and the elite forms, competition in the coalition is reduced to the private sector cannot compete. This is exactly what the government and the predominant elite are seeking. The main goal of the government and the elite is to limit the competition and the entry and departure of individuals to political and economic institutions. When the government and elite and institution of the public sector are raised, this coalition occurs in itself, and the dominant government and elites are strengthened. On the other hand, the government and the elbaites that are enlarged are monopoly and the opportunities for renting. The government and its great elites create corruption and rents in the process of corruption and rents, and this corruption and rents in the government and the dominant elite between its members and can

create limited access order law. The main goal of the government and the elite is to limit the competition and the entry and departure of individuals to political and economic institutions. When the government and elite and institution of the public sector are raised, this coalition occurs in itself, and the dominant government and elites are strengthened. On the other hand, the government and the elbaites that are enlarged are monopoly and the opportunities for renting. The government and its great elites create their own trends, and this rant divides in the dominant government and elites between their members and can create limited access order law. The government and the coalition elite decide and choose in the institutional framework. When the government and elites are the coalition in an institution, there are large elites and receive various types of services from the government and the elite themselves that they commit corruption and rents. Therefore, the structure to the government and the elite of the coalition option, the power of choice, motivates the mental institution. Consider the institution that all types of services in the hands of the government and the elite of the coalition are self-sufficient for corruption and rents.

3- THIRD INTERNAL INSTITUTIONAL FACTOR IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT: COMPARATIVE AND EXTENT OF GOVERNMENT AND ELITE INSTITUTIONS

The institutions of the government and the elites of Iran are very large. One of the indicators that exists is the size of the government and the elite as much as GDP. This indicator has had fluctuations. Its fluctuations depending on oil revenues and government and elite revenues, some years have been reduced. But its average in the last forty-year intervals was 15 to 20 percent. In the last forty years, the government and elite budget were 15 to 20 percent of GDP. It seems that according to other indicators we did not examine, the size of the government and elites in Iran is large, and so has led to a form of corruption and rents in the country. To fight corruption and rents, instead of dealing with corruption, we must eliminate the field. Collision comes with corrupters, but the government and elite should be small. The government and the elite that enlarge will create a lot of rental opportunities. The government and the elders who are great will lead people's motives for corruption. Therefore, this government and elite should be reduced, and some of the duties of the government and the elite that have not been developed from the government and the elite and form a general overview of the government and elites, and to try the government and elites to be small and smaller. Until corruption.

4- THE FOURTH FACTOR IN THE INNER INSTITUTIONALIZATION OF FOREIGN INVESTMENT: INFLATION OR DIRECT GRADIENT TAXES FOR POOR RUBBER

Inflation or direct coarse tax is weak for the prosperous darkness that is very chronic in the country and is over half a century, and all of us touch it with their meat and skin. Inflation or uncontrollable coefficient taxes for the prosperous darkness in direct and indirect ways of the law sustain the limited access order, causing the country to remain in an undesirable economic performance. We do any action for open access to move towards economic development and attracting foreign investment. Inflation or direct cortex grade taxes are restricted to the prosperous darkness and is destructive to the law of access order. Inflation or direct gross coefficient tax for the prosperous darkness increases poverty. Increasing poverty makes the significant part of society from political and economic competitions. Even if they want to enter the competition, in an economy that has livelihood problems. Limited people can enter political and economic competitions, which makes the law of open access order. A community that deals

with poverty can move toward open access. These livelihood problems affect our actors and makes motivation to commit corruption.

Inflation or direct grazing taxes for the prosperous darkness are completely direct and transparent inequality, and the distribution of income. This is something that does not need to explain. Inequality causes the law of limited access order and society does not move toward development. Even if government and elite policies are inequality and move towards unequal reduction, but despite the inflation or uncontrollable risk of a weak pressure, it will not be successful for the prosperous darkness. We must eliminate the swelling or direct grazing tax for the prosperous darkness so that we can move the income distribution to the equal. The swelling or direct coarse tax is sustained for a prosperous darkness in direct and indirect ways of the law of limited access order, causing society to remain in undesirable economic performance. We do any action for open access to move towards development. Inflation or direct gradient taxes are restricted for the prosperous darkness and destructive the law of open access law.

The recent 50-year-old returns only in six years of inflation or straight-line gradient tax for our prosperous darkness has been single digit. Single-digit has been 9%. Based on the latest statistics of the International Monetary Fund, the average inflation or uncontrollable donor tax has been 3.1% in all countries in all countries in the world last year. The average swelling or high pressure grazing tax for the prosperous darkness in the last 20 years is 17%; In the last 47 years, it was 18.7%. The government and the other elites came to different policies and approaches, but the average of all of them is between 19 and 20%. We encountered the government and elites that have a continuous budget deficit and provided it from methods, which are mainly direct swelling or tax-free coefficient for the prosperous nature, causing the average liquidity growth in all government and elites over 20%. The government and the elders who have a continuous budget deficit cannot fight corruption. This government and unwanted elite generate a growth of liquidity and context corruption and rents. We cannot have a country that the government and the elite constantly have a budget deficit, high liquidity growth, swelling mutations, or low-pressure grazing taxes for a prosperous darkness, but there is no corruption. If we have a strong and powerful judiciary, and constantly seeks to capture corrupters, we will not go so much so that corruption substrates are still legged.

When they have open and comprehensive economic institutions and with other countries, the relationship and change in business institutions themselves will reduce their opportunities. Economic, which has high tariffs and commercial areas, cannot establish an institutional change with the world. Economic can change institutionalization that reduces constraints. When restrictions decrease, the opportunities for Rent and the corruption bed also decreases. One of the ways that produces privileges and rents for the dominant government and elites. And with tariffs that are up and down, rents are produced and distributed among members of the government and the dominant elite, and the economy remains closed. The economy that opens these opportunities is lost, one of the tools of the government and the dominant elite to control members and the establishment of order law. They have no choice but to compete. Economic can compete with the world that is competitive within it. Economic can have an exported product that its institutional structure is an institution that its products are competitive. In countries where the law of order is limited when the government and elites of the community have low income, it is motivated to personalize the exchange. Even the regulations and things that are there are ignoring and pay rents with their personal discretion. Limited access is based on a solid discretion that makes the government rents and dominant elites become more solid. The lower group's income makes the government's motivation and the elites of the community are changed and personal exchanges are formed and limited access to limited access.

The reason for the continuity of Iran's unfavorable economic performance in the growth and attraction of foreign investment should be the main cause of foreign factors, but also in the factors and fundamental factors and in terms of domestic and internal exploitation. The main reason in Iran is the existence and continuation of the limited access order law. The basis of politics and economics are closely linked to each other. In the law, the finite access order of the elite forms the power of the state and the elite and prevent violence by producing their rents and its distribution. The government and elands are not allowed to keep rents in their monopoly, allowing members to members of the community and, in fact, non-government members and elites. When the environment is closed for political activities, allowing activities in the economic arena will certainly be closed. For this reason, the private sector and inclusive institutions are not formed, and naturally, the inclusive institutions will not be competitive in work, and the productivity will be meaningless. The government and elite are a square and exclusively all activities. But in the open access order law, which, for example, South Korea gradually completed over a few years from the law of access order and opened open access, has opened the environment for political activities and open openness in the political environment in an economic environment. had. The balance that has been established between the two (the theory of the dual balance of North) has contributed to the ruling of appropriate industrial and economic policies.

DOUGLAS SISAL NORTH NAIRST DEVELOPMENT ECONOMY ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT MOVES FROM THE LAW OF SOCIAL ORDER LIMITED ACCESS TO OPEN ACCESS;

Douglas Sisal North Development Economy Attracting foreign investment moves from the law of social order limited access to open access; This means distance from the main bed of corruption and rents. If we move toward development, institutions are formed in accordance with the developed country, which makes the context of corruption and rents, and even the likelihood of disclosure of corruption and rents; For example, in an institution developed, there are strong regulatory organizations that greatly increase the disclosure of corruption and rents, and individuals cannot easily commit corruption and rents. In a developed institution, in addition to coalition and open access, social norms change. Social norms in an undefined institution are proportional to the same institution, and sometimes seen corruption becomes an abnormality, and it is spilled, and everyone is readily talk about corruption and rents. In an institution developed, there are strong regulatory institutions that greatly increase the disclosure of corruption and rents, and individuals can not easily commit corruption and rents. According to the World Bank, our economic growth has been under 1.9 percent in recent years. With short-term meanings, all of them were about 2.5%. With this economic growth, one of the substrates of corruption and rents will continue to stand. Therefore, to resolve corruption and rents, we need to move towards economic growth of sustainable foreign investment.

CONCLUSION:

In order to understand the cause of the continuation of the unfavorable economic performance of Iran in the growth and attraction of foreign investment, international relations are among the many theories that are common in academic circles. This treatise is without prejudice, in terms of the subject and theoretical framework of the present treatise, is institutionalization. The

framework of multifaceted institutionalization has been selected as the approach of multifaceted institutionalism. Basically, this approach has been used to analyze public policy. And for this reason, there is a lot of use in the lack of growth and development and the reason for the difference in the share of countries from power and wealth and capital. About the approach of the theory of the law of North Social Order: In this theory, both economic and political systems have equilibrium and their balance should be considered simultaneously or both open or limited access. This is the theory of communities based on the law of social and institutional order that societies. So, in analyzing the framework of the theory of the law of social order of *Douglas Sisal North, Acme Oghlu, Robinson*, and in this approach, the main emphasis in our assumption is based on the viewpoint of *North, Acem Oghlu, Robinson*. Law Open access order, unlike the previous order law, does not limit access to individuals and forms based on competition, and all individuals can enter political and economic competitions, according to the framework that exists, and compete with each other and in this way in the rule of law. Economic and political markets are in the same way as there are strong oversight, and all people can compete together; Similarly, competition replaces rents and corruption. The rule of law of open access order is returned to the industrial revolution, and it's about 300 years old. Northern societies are developed to have an open access order law. The only way to develop communities is to move limited access to open access.

Economic growth and development studies are that growth is a topic about economic management and, hence, politics has been considered as a low and sub-economic rationality, but this research showed that the government and political elites can be institutionalized Called the main development and economic growth, the government and political elites may or impossible. This analytical framework can show that development and growth in the growth and attraction of foreign investment in Iran has been caught in the twist of political faction games, which is not thoughtful to enter the government and the strategic elites for growth and development. Not the benefits of political games, they allow them to form a government and strategic elite development. In addition, the initiatives of political actors who, for the success of political conflicts, are non-developed tactical elites, and in some cases, anti-development, has also been a boost of part of the state and elite in Iran. All of these, to the economic policy cycle in Iran, has given an unstable move of opposite policy development and growth to development policy in terms of crisis. The government and political elite show that both the unsuccessful past understanding and find out the paths of the existing situation may be reviewed and analyzed by the type of political actors in the text of the deep institutional changes of the government and the elite. Why the development of economic growth and the growth and attraction of Iran's foreign investment is a false process, there is a question that this article presented a new analytical framework and a fundamental new look of the transformation of the institutional structure of the government and the political elite, to respond.

RESOURCES

PERSIAN RESOURCES
- Al Ahmad, Jalal, (1356), Westerners, Persal Publishing, Second Printing.
- Reza gohli, Ali, (1398), Templed Coalition: Ghaem, Amir Kabir, Mossadegh: Analysis of some roots.
- Reza gohli, Ali. (1372), a. Economic development and worldwide. Development book. Number 6.This: Development Publishing, First Printing.
- Reza gohli, Ali. (1372), b. Development and traditional coalition. Development book. Number 5. Thorns: Development Publishing, First Printing.
- Reza gohli, Ali. (1377). The elitist Tehran: Publishing, Fourth Printing. Technology ... Publishing New Year Printing: 98.
- Reza gohli, Ali, (1370), autocratic coalition, publishing.
- Reza gohli, Ali, (1374), elite coalition, desert publishing.
- Reza gohli, (1374), Ali North, Journal of Economics
- Reza gohli, Ali, (1398), if North Iranian was a quarterly and coalition quarterly:
- Reza gohli, Ali, (1398), North Quarterly Economics and Coalition
- Reza gohli, Ali, (1398), if Northern Iran was (a description of the history of Iran's policy and culture economy) publisher: structuralist (affiliated with the Institute of Religion and Economy Studies).
- Reza gohli, Ali, (1398), Autocratic Coalition: Analysis of Coalition of Zahak Mardosh, Tehran: Publishing New, 1367.
- Reza gohli, Ali, (1398) ,, Template Coalition, Amir Kabir, Mossadegh: Analysis of the coalition of some of the historical roots of tyranny and retardation of Reza gohli, Ali, (1398), in Iran, Tehran: Publishing New, 1998 (until May 2018) 44 had reached)
- Reza gohli, Ali, (1398), if North Iranian, Tehran: Nonprofit Institute for Religion and Economics, Structural, 1398.
- Asem Oghlu, a placeholder; Robinson, James. , (1394), why nations fail. Translation Mohammad Hussein Naeimipour and Mohsen Mirdamadi "has been published by publishing. Fourth edition, 1394
- Acem Oghlu, Daray, Libson, David and List, John (1397), General Economics, Translation Seyed Alireza Beheshti Shirazi and Mohammad Hussein Naeimipour, Tehran: Publications.
- Acem Oghlu, Daron; Robinson, James (1394), the economic roots of Dictatorship and Democracy, translated by J. benevolence and Ali Srzym, Tehran: desert, Second Edition,
- consistory, doctor Mohammad Ali H., (1379), and a coalition government and elite in Iran, the extinction of the Qajar and Pahlavi establishment, translated by Hassan Afshar, publishing center, Tehran.
- C. *Douglas Sisal North* et al., (1395), in the shadow of violence, political, economic and development issues. Translation Mirdamadi and Mohammed Hussein Pour Naimi. Tehran, published by Aperture.
- North Douglas (1385), structural change and economic growth in America; Douglas North and Lance Davis, 1971
- North Douglas (1385), The Rise of the West: New economic history; Douglas North and Robert Paul Thomas, 1973
- North Douglas (1385), Structure and Change in Economic History, Douglas North, 1981 (translated)
- North Douglas (1385), structure, Tghyratghyr structural and economic performance, Douglas North, 1990 (translated)
- North Douglas (1385), empirical studies on structural Tghyratghyr, Lee Alston, Sryn Agrtsvn and Douglass North, 1996
- North Douglas (1385), understanding the process of economic transformation, Douglass North, 2005
- North Douglas (1385), violence and social orders law framework for the interpretation of the content of human recorded history, Douglas North, John Wallis and Barry Weingast, 2009 (translated).
- North Douglas (1385), new structural economics and development. Translation Farshad Momeni. All-round development of political economy. the first number
- North, Douglas (1385), "The structure, structural changes in the economy". Country, deputy administrative, financial and human resources. second edition.
- North, Douglas. Wallis, management experts, Joseph John. Weingarten, Cargo (1395), Violence and Social Order Act, a framework for interpreting the content recorded history of mankind. Translation Jfrkhyrkhvahan and R Mjydzadh. Tehran: bullseye.
- North, Douglas, (1379), the translation of GH Zadarmky Nshrny Vdgrgvny economic history.
- North, Douglas, (1379), Structure and Change in Economic History, Reed Publishing.

- North, Douglas, Wallis, Joseph, Weingast, time, Byvb, Steven, (1395), political, economic and development issues in the wake of the violence, the translation Mirdamadi and Mohammed Hussein Naimi Pvr.nshr bullseye.
- North Douglas in 1981. Structure and Change in Economic History. The first edition, 1379. Translation GH release (Armaki). Tehran: NeyNorth Quarterly Journal of Economics and coalition Reza gholi

ENGLISH RESOURCES

a. Acem Oghlu, Daron & Robinson, James A. (2002), Economic Backwardness in Political Perspective, NBER Working Paper No. 8831.
b. Acem Oghlu, D., & Robinson, J. A. (2012). The role of institutions in growth and development. Review of Economics and Institutions, 1(2), 1 -33.
c. Acem Oghlu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as the fundamental cause
d. of long-run growth. In Ph. Aghion and, & S. Durlauf (Eds.). Handbook of Economic Growth. Elsevier. p. 385.
e. Acem Oghlu, D., Robinson, J. A. (2006). Economic origins of dictatorship and democracy. New York: Cambridge University Press. p. 21.
f. Acem Oghlu, Daron., Johnson, Simon., &Robinson, James. A. (2001). The Colonial origins of comparative development: an empirical investigation. American Economic Review, Vol91, No5, Pp 1369- 1401.
g. North, D. C. (1995). The new institutional economics and third world development. In J.
h. North, D. C. (2005). Understanding the process of Economic Change. Princeton University Press.
i. North, Douglas C. and Robert P. Thomas (1973). The Rise of the Western World: A New Economic History, Cambridge University Press, Cambridge UK.
j. North, D. C., Wallis, J., Joseph, W., & Barry, R. (2008). Violence and Social Orders, In: Governance Growth and Development Decision-making. World Bank
k. North, D. C., Wallis, J., Joseph, W., & Barry, R. (2009a). Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history. Cambridge University Press. p.13.
l. North, D. C., Wallis, J., Joseph, W., & Barry, R. (2009b). Violence and the rise of open access orders. Journal of Democracy, 20(1), Pp 55 -68
m. North, Douglas c. (1992), The New Institutional Economics and Development; Washington University،Herbert Simon.
n. North, Douglas C., J. J. Wallis and B. R. Wingate (2009), *Violence and Social Orders*, Cambridge University Press.
o. North, D (1990). Institution, institutional change and economic performance. cambridge university press
p. North D.C. et al (2009), *Violence and Social Orders*, Cambridge.
q. North, D.C, (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge.
r. North, Douglas, (1991), "Institutions", Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, The Economic Growth of the United States 1790-1860, Douglass C. North, 1961.
s. North Douglas C. and Robert P. Thomas A Documentary History of American Economic Growth, 1607-1860, , 1968.
t. North, Douglas C and Lance E. Davis, 1971Instilutional Change and American Economic Growth,
u. North, Douglas C, Institutions, Institutional Change and Economic performance,1990.
v. North. Douglas C and Robert P. Thomas, 1973 ,The Rise of the Western World: A New

REFERENCE-DEPENDENT PREFERENCES IN A MODEL OF BARGAINING AND WAR

KERİM KESKİN
Assistant Professor, ADA University, School of Business

ABSTRACT

We study a stylized model of bargaining and war in which there are two countries, each of which controls a certain amount of territory, but each country also makes a claim for some relatively smaller territory in between the two countries. At first, they try to resolve their conflict peacefully via bargaining, but at any point of this bargaining process, each country has an outside option to end negotiations and declare war against the other country. The warfare stage is modeled as a winner-takes-all contest, so that whichever country loses the war ends up with nothing, whereas the winner starts controlling all territories (including the one initially controlled by the losing side). As another novelty of our analysis, we introduce reference-dependent preferences into the bargaining framework. It is assumed that the countries' expectations from a future war act like reference points in the bargaining stage, so that a country who agrees to a share lower than its reference point would receive an additional disutility. We analyze the stationary subgame perfect Nash equilibrium of this model and provide numerical analyses to investigate how the equilibrium strategies appear under different cases of heterogeneity. The model delivers intuitive results on the effect of territory valuations on the equilibrium behavior and outcomes.

Keywords: Conflict Resolution, Bargaining, Warfare, Contest Games, Reference Dependence

PRACTICAL DISTINCTION BETWEEN COMPETITIVE AND NON-COMPETITIVE SPORT, ACCORDING TO THE CENTRAL STATISTICAL OFFICES – HUNGARIAN CASE STUDY

Zimányi, Róbert G.
University of Physical Education, Budapest, Hungary
School of Doctoral Studies

ABSTRACT

The distinction between competitive and non-competitive sport is not always clear. Based on the literature, the distinction according to this mode of operation is simpler, because there are declared and accepted theories. However, in the practice, the choice may be more difficult. In this research I examined how the Hungarian Central Statistical Office (KSH) and (within that) the Classification System of Non-Profit Organizations (NSzOR) make a difference between sport organizations based on the mode of operation? The study shows that the practical distinction between sport organizations at the KSH and the NSzOR is not clear in all respects. To decide this question, I asked the staff of the KSH, one of them in the form of a semi-structured interview. The study revealed that the KSH makes a practical distinction between sport organizations in terms of statistical numbers and classifications. However, this does not focus on the differences between competitive and non-competitive sport – nor do they plan to differentiate them statistically. According to their classification (TEÁOR classification, it means: Unified Sectoral Classification of Activities), they distinguish between the activities of sport clubs (TEÁOR code in Hungary: 9312), which also includes other sport-related classifications. The NSzOR provides more information in the distinction based on the mode of operation (competitive or non-competitive) for our research. Here you can see in detail, how the non-profit organizations based on their activities can be categorized in competitive or non-competitive classifications. Sport here has the code "03", including competitive sport (code "031") and non-competitive sport (code "032"). However, the definition of sport in the NSzOR needs to be clarified – the term non-competitive is used in several places, which is well separated from competitive sport (but not from the competition, rivalry itself).

Keywords: *competitive and non-competitive sport, central statistical offices, KSH, NSzOR*

STANDING IN CONTEMPORARY LOLLYWOOD MOTION PICTURES: AN INVESTIGATION OF THE DEPICTION OF CHARACTERS

DR MUHAMMAD FAISAL
PhD AI Candidate
Sindh Madressatul Islam University Karachi, Pakistan

ABSTRACT
Position, a vital piece of the Pakistani social framework, has broadly influenced varying backgrounds. The media isn't a special case for the influence of station. The portrayal of rank as a social the truth is integral to Pakistani film since its initial years. Notwithstanding, there is an absence of studies inspecting the portrayal of the rank framework in standard Lollywood films. In the current review, we have fundamentally investigated standard business Lollywood films to get it: (I) How it portrays the station framework? (ii) What are the express or implied signs of standings in standard motion pictures? (iii) How they build up or approve existing standing generalizations? Utilizing specific consideration and rejection rules, 12 most elevated earning motion pictures of the period 2011-2019 were chosen. Examinations of the chose motion pictures proposed that most of the lead characters convey family names addressing prevailing ranks, and the depiction of characters was made as per the conventional position based occupations. Further, the portrayal is restoring and maintaining the predominant standing qualities. The accounts of the details and in reverse stations are disregarded in standard film. The sub alternate affixed with them has purposefully covered up, and these standings are dealt with contemptible to the artistic depiction.

Keywords: **Lollywood, Portrayal, predominant, contemptible**

STATUS OF MUSLIM WOMEN IN RURAL INDIA: A SOCIOLOGICAL STUDY OF JAUNPUR DISTRICT IN UTTAR PRADESH

HAYAT AHAMAD
Research Scholar
Department of Sociology
Banaras Hindu University Varanasi, India

ABSTRACT

This paper investigates the empowerment of Muslim women in India, vis-à-vis their male counterparts as well as women belonging to other major five religious communities, namely Hindus, Christian, Sikh, Buddhist and Jain. The study is based on secondary sources of data primarily obtained from National Family Health Survey-4 (NFHS-4), All India Census Report, 2011 and Statistical reports, Election Commission of India. Based on these data sets, various indicators of women empowerment- participation in household decision making, freedom of movement outside the home, political participation and access to education and meaningful employment are used to measure the different dimensions of empowerment. The findings of the study indicate that the Muslim Women in India are relatively disempowered and they enjoy lower status than that of men and women belonging to other communities, no matter how empowerment is measured, be it in terms of the indicators of the evidence, sources or setting for empowerment. The study reveals that in terms of educational attainment and access to employment, the gender gap is highest in Muslim amongst all major communities in India. The information regarding women's household decision making power and freedom of movement also shows that Muslim Women are the least empowered and one of the disadvantaged sections of the society in two ways, one being as a woman and two as a member of the minority community which is both educationally and economically backward and religiously orthodox. The study concludes that an improvement in educational level would directly influence Muslim Women's socio-economic and political status, but achievements towards this end depend largely on the attitude of the people towards gender equality.

Key Words: Muslim Women, Education, Health, Political Status.

UPCYCLING SUSTAINABILITY: THE CASE OF UNDERGRADUATE STUDENT ACCEPTANCE IN MALAYSIA

Faisal ZULHUMADI
Senior Lecturer (PhD), Universiti Utara Malaysia, School of Technology Management and Logistics, Corresponding Author

Kamaruddin RADZUAN
Senior Lecturer (PhD), Universiti Utara Malaysia, School of Technology Management and Logistics
Mazri YAAKOB
Lecturer, Universiti Utara Malaysia, School of Technology Management and Logistics

Mohd Amar Hafiz PAJILIMI
Graduate Student, Universiti Utara Malaysia, School of Technology Management and Logistics

ABSTRACT
Recycling is the act of transforming waste into a usable form that is used again in the generation of a product, for example glass bottles. However, this paper focuses of the next progressive step in the evolution of recycling, which is upcycling. Upcycling is the process of transforming certain solid waste items into new products that perhaps perform a different function than its original form, for example plastic bottles upcycled to become lamp shades. Academically, upcycling has been defined as maintaining its original form as much as possible and adding more value, or the process that maintains or upgrades quality, value, and materials in their second life and beyond. Customer acceptance in upcycling can be seen with the factors that affect the user themselves. If the upcycle is seen to the added quality of product, it will affect the user to accept the upcycle concept. Many of previous research had established that economics of a product is an important factor that influences user acceptance. This paper identified factors of student acceptance in the sustainability of upcycling as well as analysed student acceptance level in the sustainability of upcycling among university students at a residential college. A minimum sample size of 200 random respondents was identified from a population of 945 registered students. A questionnaire was developed containing questions related to demography, student acceptance, upcycling, and sustainability (environmental, economic, and social factors). A demonstration of an upcycled product was also presented during data collection (this research created a seat using 100% recycled items). An overall Cronbach Alpha value of 0.68 and above was achieved for all dimensions in the questionnaire. There is a significant positive relationship between upcycling and student acceptance. A correlation value r = 0.706 showed that it has medium strength relationship. There was also significant impact in sustainability of upcycling, because each factor of sustainability with upcycling was positive. The highest correlation goes to the environmental factor (r = 0.702), followed by economic factor (r = 0.647), and social factor (r = 0.573). All factors have medium strength relationship, with environmental factor being the strongest. Based on these findings, the respondents accepted upcycling as a new method on campus to create a sustainable product that can reduce pollution while generating side income. Furthermore, many students accepted and were satisfied with the seat made from waste tyre that was demonstrated to them as an upcycling product. Upcycling awareness and knowledge can be expanded further and has the potential of becoming another sustainable source while at the same time reduce waste.

Keywords: upcycling, sustainability, student acceptance, entrepreneurship, Universiti Utara Malaysia

Disregarded Art of Negotiation in Deal Making and Dispute Resolution.

Introduction.

International Chamber of Commerce, (ICC Court) Registered a total of 946 new cases, the highest number of cases registered since 2016 when a complex cluster of large disputes set up a marked increase in the numbers. 946 enumerated cases, 929 were held under the trusted ICC Rules of Arbitration, and 17 under the ICC Appointing Authority Rules . According to arbitration statics through November, there were found 4,054 open cases of arbitrational disputes in 2021, 5,205 in 2020, and 4,817 in 2019. In 2020 out of 3,902 cases filed, 3,564 cases were solved . These are noteworthy and aristocratic disputes, reckoned in the statistics on manifold websites, no one knows the definite number of disputes that take place every day in India and globally, disputes involving employees, wagers, social workers, labor, industrial, real estate, property, lawyers, judges, politicians, diplomats, purchase, entrepreneurs and by anyone walking down the street. Only a trivial section of these disputes reaches a practical method of resolution, benefiting both or all the parties. Therefore, a skill that everyone involved in any sort of pecuniary activity should master is negotiation.

Negotiation is an art employed by both a housewife while purchasing goods as well as an exceptionally skilled mediator while drafting the clause of a contract for a Multi-National Corporation. It is also a skill used by the officials and delegates of countries against others. The unruly situation here is that, as we get educated, the skill of negotiating may develop to a certain level, but what if we are illiterate and have no such skill to perform extremely important tasks such as goal evaluation, achieving lucidity in motive, multiple stationary strategies commercial, intellectual and patent bargaining (essentials for meaningful and successful negotiation). Multiple highly educated professionals and scholars also suffer from the deficiency of these skills, they are unable to achieve the maximum of the deal they made. If the privileged ones are unable to negotiate then how can we expect results from the ones who are barely aware of knowledge and skills in this context? While researching on this topic, I was made aware of multiple cases of biggest of businessmen being the prey to losses, losses of tens and hundreds of crore rupees, they were never aware of the maximum outcome of the deal, witnessing such great minds facing such huge losses made me understand the emphasis of negotiation, not only for arbitrators, litigators, mediators but also for every person involved in any sort of economical or commercial activity involving trade, deals, and consideration.

After knowing the beneficial aspects of good negotiation, it is hard to watch it being overlooked, this subject is being taught nowhere and not even in the professions that require the same. Whereas multiple established and globally esteemed universities offer courses on the same skill, as they are aware of the importance of this subject.

Abstract
The growth of the global population led to growth in the number of disputes and customers in the global market, if we put numerous eggs in a basket, they will clash and break. With wide-scale growth in globalization every day and every hour multiple deals are made, about, numerous disputes take place. A total of 213 cases were registered by the SCC during 2020, an increase from 175 in 2019, and the second-highest caseload in SCC history . These are top tier cases that reach a level of recognition, being the citizen of the National Capital of India, with a population of over 1.2 billion people and the world's third-largest economy in purchasing power parity terms , I have witnessed cases worth of hundred plus crores, Getting resolved without any recognition. This shows the enormous amount of dependence of the economy on such disputes and deals. And all these deals and disputes start with only one thing and that comes out to be a negotiation. In procedural terms, negotiation is probably the most flexible form of dispute resolution as it involves only those parties with an interest in the matter and their representatives. It seems that Negotiation holds emphasis in this world of trade and globalization. The reader will get a profound view of the emphasis of Negotiation and ADR, after reading this paper the reader may increase their profit-making ability in their next session of deal-making or while in a dispute. This paper is based on profound research and survey with experts in this field, unfolding all aspects of dispute resolution and deal-making and converging on the concept that needs to be advanced by the civilization to make improved and more lucrative agreements/contracts. After enrolling in multiple negotiation programs, participating in multiple negotiation exercises, and completing some very detailed courses on the same topic, I wish I had this paper to understand the practical concepts in detail without investing months into research. This paper will help you to resolve your dispute resolution technique and also impart you how to be a mediator and make a profit in a dispute.

Research Methodology.
To have a better understanding of this Topic the author was enrolled in multiple courses some international and some local, one such program was "Successful Negotiation: Essential Strategies and Skills" by the University of Michigan under the guidance of Professor George Siedel (Faculty at the Ross School of Business, University of Michigan), readings of PON (Programme on Negotiation by Harvard Business School). Many local readings and journals were also used as a source of understanding, and finally, after multiple tests and exercises, I thought of moving forward to the second method of research.
In the second method, a survey was conducted which was shared with only the experts in this field of Dispute Resolution and Deal Making. Multiple Lawyers and Teachers were also a part of the same, this was a survey which was based totally on the search of problems faced by these experts while making a deal or resolving a dispute. After mastering the skill, the aim was to focus on scrawny points that were faced by them. This made the focus sharp, then after all data was collected and the problem was analyzed, the research on the weaker concepts started again.

Data Analysis

As mentioned above, in the second method of research, a survey was conducted. A total of twenty senior lawyers and multiple professors, social workers, and Business professionals were interviewed and the form was filled out. Here is what a lawyer working as a senior associate advocate, practicing since 2014 says “Yes of course. Law is a vast and deep subject where negotiation is a must. Though litigation requires a comparatively lesser amount of negotiation since it is mostly based on facts and figures, in corporate law, good negotiation skills are a must.”, This is one out of numerous similar responses we got. Even when asked whether the skill of negotiation caused any extreme profit or loss, this is a reply we got from a legal intern “Yes. Many times, observing in retrospect, it appears that it would have been much better if I had better negotiation skills. And not exactly extreme, but quite a few times things could have been better with better negotiation skills.”. Again, this was one out of many parallels. When asked if they had witnessed any social injustice happening because of poor negotiation, this is what a senior lawyer had to say “Don’t think economically weaker people are in a position to negotiate.” Is this Statement true? A lawyer also said “It does, quite a lot. We negotiate daily with clients and lawyers, both.” This research clearly shows the emphasis on Negotiation, not only for the lawyer but also for a client. The result of my research was very clear, first thing I understood was the importance of Negotiation, the second thing I understood was that some professionals from management and social work wanted Negotiation as a subject. This shows that people are not aware of Negotiation as a skill, and the ones who are aware want to learn more about it. My objectives were clear now. Countless critics sense that negotiations have a greater possibility of a successful consequence when the parties espouse an interest-based tactic as opposed to a positional-based tactic. By concentrating on their joint needs and aids and the use of apparatuses such as objective standards, there is a greater chance of reaching an agreement that meets the needs of the parties . In rapports of technique, negotiations are perhaps the furthermost supple form of disagreement resolution process because it comprises only those entities or revelries who are attentive in the material . The other problem we detected was that people are not aware of methods of Dispute Resolution, and how to use those methods in negotiation, therefore I shifted the focus a little towards Alternate Dispute Resolution and found that Negotiation is somewhat a part of ADR. I was again redirected to the issue of lack of Negotiating skills. Therefore, I enrolled in three courses, two programs, and multiple guest lectures and exercises, practicing Professional Negotiation. Captivating supervision from diverse mentors, erudition from connoisseurs, and watching immense commercial moguls perform, I engrossed in every detail of Negotiation. Majorly based on the second approach of research.

Negotiation.
"back-and-forth communication designed to reach an agreement when you and the other side have some interests that are shared and others that are opposed." "interpersonal decision-making process." "necessary whenever we cannot achieve our objectives single-handedly." and "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." These were some definitions given by the experts themselves, according to me negotiation is a debate between two ideas, to achieve a suitable and comparatively better idea that satisfies both ideas. The conflict between ideas and the process to resolve it with the gratification of all is called Negotiation.
The ones facing losses are not aware of the strategies in negotiation. We are in desperate need of understanding that parties in a negotiation are no different than enemies on a battlefield, irrespective of whether it is deal-making or dispute resolution. The person sitting on the table opposite to you wants profit and his clear profit may result in your loss which nobody desires. And it ought to be considered skillfulness, not greed if an individual attains maximum out of a negotiation, keeping in mind the ethical standards. One should never expect the opponent to go lenient on them, it is your responsibility to bring out the extreme without compromising ethics. This is a basic procedure of an attired negotiation.

Categories in Negotiation.
It is very essential to understand the type of negotiation before decision making, the preliminary steps may set certain benchmarks which you may want to repudiate at the time of finalization but it may show bad faith at that time. It is very important, how you start with the negotiation, and before initiating any stage you need to be clear with some gears.

a. What sort of Negotiation are you involved in?
b. Why?
c. Would there be any situation to jump back to other negotiation?

Now to answer the first questions we need to understand the types of Negotiation, there are two types of Negotiations, Distributive and Integrative Negotiation. The difference between the two is unpretentious. Distributive focuses on the percentage of chattel, and integrative focus on the requirements and actual profit of the parties.
Example Situation: There are two parties, A and B. Both have a dispute and the chattel is a pizza, here both have to divide the pizza into two parts, which means 50:50. In the first resolution, they cut the pizza from the center and divided it into two halves (Distributive) from the center. Both walk out happy irrespective of the fact that A is a vegan and can't consume the majority of his part. But he is happy assuming that he made the maximum out of the deal. But what if the center circle of the whole pizza was given to B and all sides to A (Integrative). A could have used it to make bread crumbs and could have consumed it, this would have made more profit to him. And B would also get more of what he wanted.

To get a better deal, one should actively participate in the negotiation and should be willing to shift his stance according to the nature of Negotiation, sometimes what you have planned is what is not required in the negotiation. Sometimes you may get what you want hustle free so you may have to increase your goal and try negotiating for more.

For example, A person owns property in the heart of the National Capital and also property in the outskirts. The total evaluation of the property comes out to be a total of a hundred crore rupees.
If segregated, he owns one Plot in the outskirt worth seventy crores and the property in NC (National Capital) costs thirty crores, the other difference except the location is the build, the property worth seventy crores includes well build construction. Now the person died and the dispute is among his two sons A and B. A chose to take the property in NC which was all clear and costed low. He also settled the deal with an extra ten crore rupees. Which made him get a total possession worth forty crores or 40% of his father's possession. Now B took Possession worth of seventy crores by the property but gave ten crores to A to settle the deal. Now B has 60 crores of possession and ratio of division among them being 40:60.

The situation of A after the distribution of assets

Now A constructed commercial and residential unit over that demolished plot cost him twenty crores to construct the property and took two years for the project to complete, he was left with ten crores in his pocket and a super luxurious residential and commercial flat to be sold. While it was being constructed, the covid phase got over and the property rates spiked, he owned a total of twenty commercial units (1 worth three crores) evaluating at 60,00,00,000 only for the commercial ones in the National Capital. Then Twenty residential units (1 worth two crores) evaluating at 40,00,00,000. He had to spend five crores as a commission of property dealer and after the third year, A was out with a total of 105 crore rupees. Segregation: 40 crores from residential + 60 crores from commercial and 5 crores left after giving the commission to the property dealer. 40 crores to 105 crores.

The situation of B after the distribution of assets

Now B was happy when he left the room after negotiation, the rate of the property increased but the construction was old and the geographical conditions did not support him, he spent two crores on demolishing the property construction and waterproofing the base of the plot cost him a total of ten crores and then he built a house on that plot, because of the location, the construction was not easy and the supply of raw material was hard, it cost him a fortune of 30,00,00,000 and he was only left with twenty crore and commercial units no one wanted to buy because of low population density in the outskirt, less business opportunity. Therefore, he had to pay more commission to the property dealer of 10,00,00,000 and had to sell the property at very cheap rates. And made a total of 40,00,00,000 from sale of units and 10,00,00,000 left after construction and 5,00,00,000 because of spike in property rates.
From 60,00,00,000 to 55,00,00,000 in three years.

Here A had clarity in his final goal and had chosen his demand according to his plan, this was a clear example of Integrative/Interest-based negotiation. But he also used distributive negotiation when he demanded an extra 10,00,00,000. Precision in your goal after the

transaction should be the preceding part to work on. Here interest of both parties was to make more money.

Alternate Dispute Resolution and Negotiation.

Here we will be discussing the most important and logical parts of ADR, and how they can be used in one-to-one negotiation. The following methods can be used in Dispute resolution.

1. Alternate Dispute Resolution
i. Arbitration
ii. Mediation
2. Power rights Interest
3. Litigation

All these approaches can be used in Deal Making as well, Litigation and Arbitration are more expensive, all these methods include a third party but the influence of the intermediary worries. Now the subject needs to make a smart decision of choosing one method, for example, there is a dispute between two parties (A and B) and B used an unethical method in negotiation or is asking for extreme benefits without practical arguments or holds bad faith in the deal of dispute, he should not go for litigation because it may further highlight his wrongdoing and litigation is a zero-sum method of resolution, which means that only one-party wins. And if A is aware of any sort of injustices, he ought to choose one of these two. In these two methods, the supremacy is with the intermediary (Judge) and can offer legally backed justice. Litigation may cost heavy for both parties, here the court may take time to consider your dispute because of the heavy workload and this process may not be time-efficient. If the other party took a step that may cause him any sort of legal problem. These methods may be a burden on your pocket but are effective, in litigation both parties would have to hire a lawyer and go to court, and these considerations may or may not act to our benefit. For example: considering a dispute between two parties- A and B, where documents were forged by B to make a stronger point of negotiation if A is aware of the fact, it can benefit by using the method of litigation and can get a better arrangement and may also ask for compensation, and if it opts for negotiation, it may show the knowledge of the trickery by B and may ask for a favorable deal. The most used method of Dispute Resolution is Negotiation , irrespective of Deal Making or Dispute Resolution, the first step will always be a negotiation. In multiple situations, the parties visited the court for litigation but after preliminary hearings, one of the parties negotiate and finalize the agreement outside the court. Here the skill is to use these methods to get into negotiations adeptly, irrespective of whether you used them. These will allow you to get the maximum out of your Negotiation. Settling out of court can eliminate any number of barriers to negotiation. The drawbacks of involving lawyers in your dispute and preparing for a lawsuit can be considerable .

Arbitration is also another effective method of resolving disputes. In this, the intermediatory holds more authority than in mediation and lesser than litigation, it is less time consuming and less expensive and it is not mandatory to hire a lawyer in this method. Even a reliable employee of the company can be given the power of attorney to represent the company. Therefore, it is always recommended to keep an eye on what the other person is planning and doing, it may provide you the clarity to choose your method of resolution. This is how identifying the purpose behind the negotiation service you.

And arbitration is like litigation but with a rental judge , just imagine a litigation session with a judge of your preference, and you get the liberty to represent yourself or give anyone the power to represent you irrespective of the fact if the person holds a law degree or not. Now there are multiple benefits of this procedure, first of all, the parties can choose an intermediary specialized in their sort of conflict to make a better and more sound decision whereas in litigation the judge can be random. Plus, it is a fast and comparatively cheaper method than litigation. And the term may sound new to a layman but is used quite frequently in the legal industry, even though the common person agrees to many contracts that contain arbitration clauses, for example purchasing Auto-insurance, credit card, eBay, or procuring anything from Amazon.

Mediation is a crucial fragment of the civil litigation arrangement and is an integral dispute resolution tool for disputes involving federal agencies . The further disputes that lead to mediation involve contracts, family law matters, and personal injury or employment disagreements .

Mediation can be an unceremonious consultation that only persists a couple of hours, or can be a programmed defrayal conference that continues a complete day. This meeting can be held at a neutral site, such as the mediator's bureau. Mediation is voluntary in cooperation with parties and is nonbinding, connotation that the intermediary cannot force either party to follow a certain course of the act, or do approximately that moreover refuse to do. This discriminates mediation from an arbitration, where the arbitrator, like a judge, can hand down a decision that quandaries the parties to shadow a course of action.

Essentials of Virtuous Negotiation.

1. Your self-esteem and confidence may play a big role in how successful you are as a negotiator. Your sense of self-worth may have a big impact on how much value you claim in a negotiation. The quantity of value you generate is influenced by your self-assurance. This value can be exchanged for agreements that benefit both parties. When it comes to negotiating contract conditions, your state of mind and feeling of self-worth might affect your capacity to see and act on possibilities. Working on your self-esteem can help you create stronger relationships. Negotiation training can also help you boost your self-esteem . You should walk into the room with only one motive of making maximum profit.

2. Cross-cultural negotiations are contacts between people from different cultures, usually in the context of business. Cross-cultural studies can take place between distinct cultures inside the same country, such as between European-Americans and Native Americans, although they are most commonly associated with negotiations between nations. Given this, being able to comprehend how cross-cultural discussions take place is a valuable ability. This difference in the cultures may play a major role in your negotiation session, you ought to be aware of these differences and should plan strategies to overcome them, before the negotiation session . This can be done by analyzing the emotional gap between the cultures and the social aspect. The SCC registered 213 new cases in 2020, of which 105 were international disputes and 108 were Swedish disputes (involving only Swedish parties) There is wide scope in International, Cross Culture Negotiation.

3. ZOPA or the Zone of Potential Agreement. This is the point at which negotiation is expected to happen, this point is located between the stretch price of both parties and the most likely price. The following illustration will make it easy to understand.

The buyer and the seller have their prices set for the negotiation, the stretch price being the starting and the actual price is the minimum, one needs to identify these prices and determine where to settle. This will help you save yourself from bargaining with another person on the table.

4. BATNA (Best Alternative to Negotiated Agreement), What if you are not satisfied with the deal made or with the outcome of the dispute resolved, it is very important to have a BATNA and to know others' BATNA. This way you can attack their alternative and make them feel in a weaker position. By making them reject their alternative you can make them finalize a deal benefiting you. The first stage in determining a BATNA is to make a list of all conceivable actions that may be taken if discussions fail. Next, weigh the pros and cons of each option to see which is the most appealing. You may now determine the lowest-value transaction you should be ready to take after calculating your BATNA . "If enemy offers you two options, surprise him with your third one, end the feud with the fourth one."

5. Ethics in Negotiation. For some, this may be moral but for some, this may lead to economic profit or loss, for example: in a dispute between A and B, B used unethical practices to strengthen his deal, after the deal was finalized. The whole market was aware of what B did in the deal, further all dealers of that product avoided that dealer and B faced losses worth of crores. He faces a shortage of consumers and was said to be "nonreliable" in the market. Even these multiple practices are denied legally Unethical methods are used to deceive or hurt others with no significant individual or social benefit that balances the harm caused by the deception. A method may be morally dubious rather than immoral. That is, depending on an individual's ethical reasoning and circumstances, the strategy may or may not be inappropriate. For example, an activity may be unlawful but not unethical in the eyes of the individual. On the other hand, an activity may be legal yet unethical .

6. Contract & Clauses, there are many aspects to a deal and a major one is a Contract or an Agreement. Ever asked yourself, why does a professional contract drafter ask for hefty amounts of payments to type a single document? Even a single clause can ruin your deal or the negotiation, A well-drafted dispute resolution clause is essential and provides parties seeking to resolve a dispute with certainty as to process and procedure. This is even more prevalent in an international setting where the parties are based in different jurisdictions . A contract ought to be checked by a specialist in the field, before finalizing the deal.

7. Patent Royalty Agreement (PRA) a patent or a Brand name is also an asset worth negotiating for, sometimes it may be more beneficial than materialistic goods worth crores of rupees. A patent licensing agreement is entered into with the licensee party to license one's patent. A Patent Royalty Deal is another name for this agreement. A patent royalty agreement is a contract between a licensor and a licensee that establishes the conditions under which the licensee must use the licensor's goods. The royalty agreement also includes additional details such as compensation, manner of using the patent, and so on that the parties agreed to throughout the negotiating process. The licensor must first define key characteristics of the patent being licensed before even starting the negotiating process. Here are some of the most crucial aspects to keep in mind when negotiating.

i. Appraising the value of your patent: The significance of appropriately assessing your invention cannot be overstated. Patent valuation is a complex and sophisticated process that involves making decisions based on a variety of criteria.
ii. Patent Scope: Some patented ideas may only have restricted applications in specific sectors. This may lower their worth because the opportunities for producing revenue from restricted sources are limited. Other patents may have a broader reach, allowing the licensor to monetize them in a variety of ways. If the patent's predicted value changes in the future, they may contemplate monetizing it directly in one area and licensing the rights to monetize it in a different industry or field.
iii. Patent Market: Patents with a more specific use or that entail specialist technology are likely to have a lower value. Patents with a larger target market and applications in a range of sectors, on the other hand, are more likely to yield higher economic returns. Both of these aspects have an impact on the value of a patent and must be considered by evaluators.
iv. Existence of a rival: Patents offer a variety of benefits and enhancements to existing technologies. Some may be the first of their kind, while others are just upgrades to established items or technology.

Conclusion.

To the growing lust for materialistic success and to have a well-balanced economy, one needs to make a profit in every deal or dispute the individual faces. The issue we spot after the research was a lack of skills and empathy. There can be a single resolution to it: to create awareness in society with the benefits of Negotiation and the knowledge about Alternate Dispute Resolution. As mentioned here, this is the exact amount of information a normal person is required to have to make better and more sound decisions, as B.B. King said “The beautiful thing about learning is nobody can take it away from you”. Dispute = Deal Making.

These statistics in Disputes and Deal Makings show that the industry of Intermediaries is an emerging field, it holds enormous scope for employment and can easily help the global economy to grow. The population is growing on a huge scale and with it increases globalization and marketing. Wherever humans are involved deals and Disputes are obvious to take place. And global peace being a priority we need people to resolve these Disputes and turn them into profit-making deals, for that we need a soft skill “Negotiation”. While working in an International ADR law firm I have witnessed companies spending tons of money to hire lawyers for Litigation. This easily states the importance of negotiation in this growing world, especially the cross-cultural aspect. What if everyone is capable of making great deals without hiring an expert. The amount of money saved would be enormous. And as Benjamin Franklin sir said, “A penny saved is a Penny Made”. ADR (Alternative Dispute Resolution) is a resource of achieving massive change in society by decreasing violence but still, the civilians are not aware of it. Is it not a privilege to be on earth during an age where the global agenda is peace and prosperity. And ADR with Negotiation brings both Peace and Prosperity in any difference of opinion.

if yes then why not emphasize it?

Disregarded Art of Negotiation in Deal Making and Dispute Resolution

Kubher MALHOTRA

International Chamber of Commerce, (ICC Court) Registered a total of 946 new cases, the highest number of cases registered since 2016 when a complex cluster of large disputes set up a marked increase in the numbers. 946 enumerated cases, 929 were held under the trusted ICC Rules of Arbitration, and 17 under the ICC Appointing Authority Rules[5]. According to arbitration statics through November, there were found 4,054 open cases of arbitrational disputes in 2021, 5,205 in 2020, and 4,817 in 2019. In 2020 out of 3,902 cases filed, 3,564 cases were solved[6]. These are noteworthy and aristocratic disputes, reckoned in the statistics on manifold websites, no one knows the definite number of disputes that take place every day in India and globally, disputes involving employees, wagers, social workers, labor, industrial, real estate, property, lawyers, judges, politicians, diplomats, purchase, entrepreneurs and by anyone walking down the street. Only a trivial section of these disputes reaches a practical method of resolution, benefiting both or all the parties. Therefore, a skill that everyone involved in any sort of pecuniary activity should master is negotiation.

Negotiation is an art employed by both a housewife while purchasing goods as well as an exceptionally skilled mediator while drafting the clause of a contract for a Multi-National Corporation. It is also a skill used by the officials and delegates of countries against others. The unruly situation here is that, as we get educated, the skill of negotiating may develop to a certain level, but what if we are illiterate and have no such skill to perform extremely important tasks such as goal evaluation, achieving lucidity in motive, multiple stationary strategies commercial, intellectual and patent bargaining (essentials for meaningful and successful negotiation). Multiple highly educated professionals and scholars also suffer from the deficiency of these skills, they are unable to achieve the maximum of the deal they made. If the privileged ones are unable to negotiate then how can we expect results from the ones who are barely aware of knowledge and skills in this context? While researching on this topic, I was made aware of multiple cases of biggest of businessmen being the prey to losses, losses of tens and hundreds of crore rupees, they were never aware of the maximum outcome of the deal, witnessing such great minds facing such huge losses made me understand the emphasis of negotiation, not only for arbitrators, litigators, mediators but also for every person involved in any sort of economical or commercial activity involving trade, deals, and consideration.

After knowing the beneficial aspects of good negotiation, it is hard to watch it being overlooked, this subject is being taught nowhere and not even in the professions that require the same. Whereas multiple established and globally esteemed universities offer courses on the same skill, as they are aware of the importance of this subject.

[5] https://iccwbo.org/publication/icc-dispute-resolution-statistics-2020/ ICC Dispute resolution statistics 2020.

[6] https://www.finra.org/arbitration-mediation/dispute-resolution-statistics Dispute resolution statics.

ABSTRACT

The growth of the global population led to growth in the number of disputes and customers in the global market, if we put numerous eggs in a basket, they will clash and break. With wide-scale growth in globalization every day and every hour multiple deals are made, about, numerous disputes take place. A total of 213 cases were registered by the SCC during 2020, an increase from 175 in 2019, and the second-highest caseload in SCC history[7]. These are top tier cases that reach a level of recognition, being the citizen of the National Capital of India, with a population of over 1.2 billion people and the world's third-largest economy in purchasing power parity terms[8], I have witnessed cases worth of hundred plus crores, Getting resolved without any recognition. This shows the enormous amount of dependence of the economy on such disputes and deals. And all these deals and disputes start with only one thing and that comes out to be a negotiation. In procedural terms, negotiation is probably the most flexible form of dispute resolution as it involves only those parties with an interest in the matter and their representatives.[9] It seems that Negotiation holds emphasis in this world of trade and globalization. The reader will get a profound view of the emphasis of Negotiation and ADR, after reading this paper the reader may increase their profit-making ability in their next session of deal-making or while in a dispute. This paper is based on profound research and survey with experts in this field, unfolding all aspects of dispute resolution and deal-making and converging on the concept that needs to be advanced by the civilization to make improved and more lucrative agreements/contracts. After enrolling in multiple negotiation programs, participating in multiple negotiation exercises, and completing some very detailed courses on the same topic, I wish I had this paper to understand the practical concepts in detail without investing months into research. This paper will help you to resolve your dispute resolution technique and also impart you how to be a mediator and make a profit in a dispute.

Research Methodology.

To have a better understanding of this Topic the author was enrolled in multiple courses some international and some local, one such program was "Successful Negotiation: Essential Strategies and Skills" by the University of Michigan under the guidance of Professor George Siedel (Faculty at the Ross School of Business, University of Michigan), readings of PON (Programme on Negotiation by Harvard Business School). Many local readings and journals were also used as a source of understanding, and finally, after multiple tests and exercises, I thought of moving forward to the second method of research.

In the second method, a survey was conducted which was shared with only the experts in this field of Dispute Resolution and Deal Making. Multiple Lawyers and Teachers were also a part of the same, this was a survey which was based totally on the search of problems faced by these experts while making a deal or resolving a dispute. After mastering the skill, the aim was to focus on scrawny points that were faced by them. This made the focus sharp, then after all data was collected and the problem was analyzed, the research on the weaker concepts started again.

[7] https://sccinstitute.com/statistics/ The Arbitration Institute of Stockholm Chamber of Commerce

[8] https://www.worldbank.org/en/country/india#:~:text=India%20At%2DA%2DGlance,has%20been%20a%20significant%20achievement. The World Bank in India.

[9] https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/dprs-sprd/res/drrg-mrrc/03.html Dispute Resolution Reference Guide, Department of Justice.

Data Analysis

As mentioned above, in the second method of research, a survey was conducted. A total of twenty senior lawyers and multiple professors, social workers, and Business professionals were interviewed and the form was filled out. Here is what a lawyer working as a senior associate advocate, practicing since 2014 says "Yes of course. Law is a vast and deep subject where negotiation is a must. Though litigation requires a comparatively lesser amount of negotiation since it is mostly based on facts and figures, in corporate law, good negotiation skills are a must.", This is one out of numerous similar responses we got. Even when asked whether the skill of negotiation caused any extreme profit or loss, this is a reply we got from a legal intern "Yes. Many times, observing in retrospect, it appears that it would have been much better if I had better negotiation skills. And not exactly extreme, but quite a few times things could have been better with better negotiation skills.". Again, this was one out of many parallels. When asked if they had witnessed any social injustice happening because of poor negotiation, this is what a senior lawyer had to say "Don't think economically weaker people are in a position to negotiate." Is this Statement true? A lawyer also said "It does, quite a lot. We negotiate daily with clients and lawyers, both." This research clearly shows the emphasis on Negotiation, not only for the lawyer but also for a client. The result of my research was very clear, first thing I understood was the importance of Negotiation, the second thing I understood was that some professionals from management and social work wanted Negotiation as a subject. This shows that people are not aware of Negotiation as a skill, and the ones who are aware want to learn more about it. My objectives were clear now. Countless critics sense that negotiations have a greater possibility of a successful consequence when the parties espouse an interest-based tactic as opposed to a positional-based tactic. By concentrating on their joint needs and aids and the use of apparatuses such as objective standards, there is a greater chance of reaching an agreement that meets the needs of the parties[10]. In rapports of technique, negotiations are perhaps the furthermost supple form of disagreement resolution process because it comprises only those entities or revelries who are attentive in the material[11]. The other problem we detected was that people are not aware of methods of Dispute Resolution, and how to use those methods in negotiation, therefore I shifted the focus a little towards Alternate Dispute Resolution and found that Negotiation is somewhat a part of ADR. I was again redirected to the issue of lack of Negotiating skills. Therefore, I enrolled in three courses, two programs, and multiple guest lectures and exercises, practicing Professional Negotiation. Captivating supervision from diverse mentors, erudition from connoisseurs, and watching immense commercial moguls perform, I engrossed in every detail of Negotiation. Majorly based on the second approach of research.

[10] https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/dprs-sprd/res/drrg-mrrc/03.html Dispute Resolution Reference Guide, Department of Justice, Canada.

[11] https://viamediationcentre.org/readnews/NDI1/Negotiation-as-a-form-of-Alternative-Dispute-Resolution White Code Mediation and Arbitration Centre.

Negotiation.

"back-and-forth communication designed to reach an agreement when you and the other side have some interests that are shared and others that are opposed."[12] "interpersonal decision-making process."[13] "necessary whenever we cannot achieve our objectives single-handedly."[14] and "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate." "When two or more parties need to reach a joint decision but have different preferences, they negotiate."[15] These were some definitions given by the experts themselves, according to me negotiation is a debate between two ideas, to achieve a suitable and comparatively better idea that satisfies both ideas. The conflict between ideas and the process to resolve it with the gratification of all is called Negotiation.

The ones facing losses are not aware of the strategies in negotiation. We are in desperate need of understanding that parties in a negotiation are no different than enemies on a battlefield, irrespective of whether it is deal-making or dispute resolution. The person sitting on the table opposite to you wants profit and his clear profit may result in your loss which nobody desires. And it ought to be considered skillfulness, not greed if an individual attains maximum out of a negotiation, keeping in mind the ethical standards. One should never expect the opponent to go lenient on them, it is your responsibility to bring out the extreme without compromising ethics. This is a basic procedure of an attired negotiation.

Categories in Negotiation.

It is very essential to understand the type of negotiation before decision making, the preliminary steps may set certain benchmarks which you may want to repudiate at the time of finalization but it may show bad faith at that time. It is very important, how you start with the negotiation, and before initiating any stage you need to be clear with some gears.

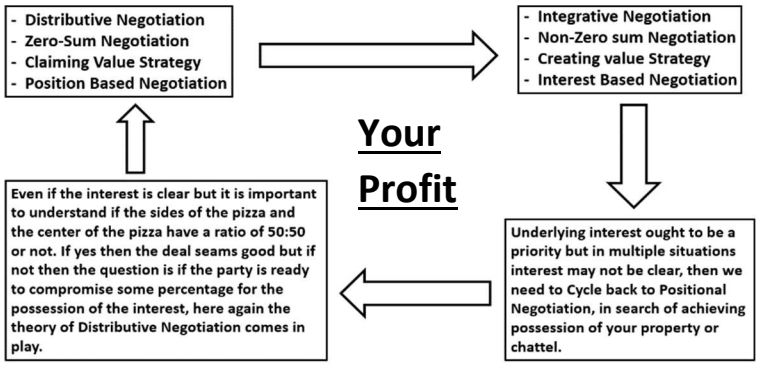
a. What sort of Negotiation are you involved in?
b. Why?

[12] Roger Fisher, Getting to Yes, 1981.
[13] Leigh Thompson, The Mind and Heart of Negotiator,1998.
[14] Max H. Bazerman, Judgement in Managerial Decision Making.
[15] Don A. More.

c. Would there be any situation to jump back to other negotiation?

Now to answer the first questions we need to understand the types of Negotiation, there are two types of Negotiations, **Distributive and Integrative Negotiation.** The difference between the two is unpretentious. Distributive focuses on the percentage of chattel, and integrative focus on the requirements and actual profit of the parties.

Example Situation: There are two parties, A and B. Both have a dispute and the chattel is a pizza, here both have to divide the pizza into two parts, which means 50:50. In the first resolution, they cut the pizza from the center and divided it into two halves (Distributive) from the center. Both walk out happy irrespective of the fact that A is a vegan and can't consume the majority of his part. But he is happy assuming that he made the maximum out of the deal. But what if the center circle of the whole pizza was given to B and all sides to A (Integrative). A could have used it to make bread crumbs and could have consumed it, this would have made more profit to him. And B would also get more of what he wanted.

To get a better deal, one should actively participate in the negotiation and should be willing to shift his stance according to the nature of Negotiation, sometimes what you have planned is what is not required in the negotiation. Sometimes you may get what you want hustle free so you may have to increase your goal and try negotiating for more.

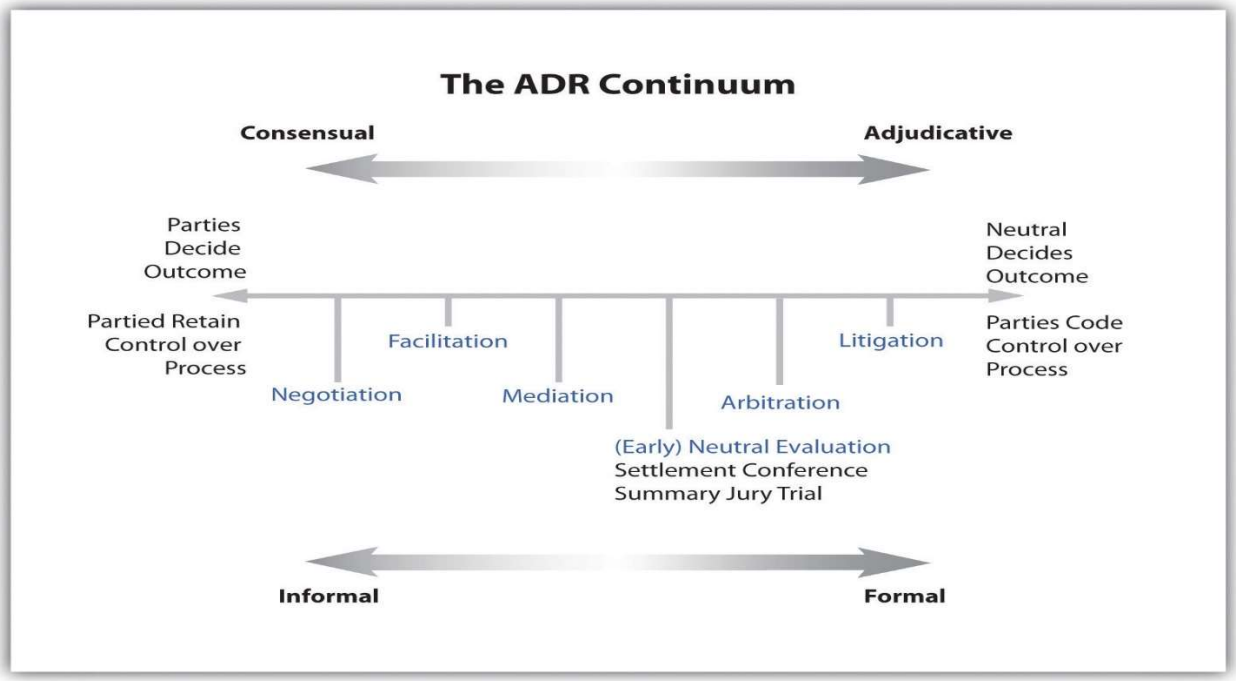
For example, A person owns property in the heart of the National Capital and also property in the outskirts. The total evaluation of the property comes out to be a total of a hundred crore rupees.

If segregated, he owns one Plot in the outskirt worth seventy crores and the property in NC (National Capital) costs thirty crores, the other difference except the location is the build, the property worth seventy crores includes well build construction. Now the person died and the dispute is among his two sons A and B. A chose to take the property in NC which was all clear and costed low. He also settled the deal with an extra ten crore rupees. Which made him get a total possession worth forty crores or 40% of his father's possession. Now B took Possession worth of seventy crores by the property but gave ten crores to A to settle the deal. Now B has 60 crores of possession and ratio of division among them being 40:60.

The situation of A after the distribution of assets	**The situation of B after the distribution of assets**
Now A constructed commercial and residential unit over that demolished plot cost him twenty crores to construct the property and took two years for the project to complete, he was left with ten crores in his pocket and a super luxurious residential and commercial flat to be sold. While it was being constructed, the covid phase got over and the property rates spiked, he owned a total of twenty commercial units (1 worth three crores) evaluating at 60,00,00,000 only for the commercial ones in the National Capital. Then Twenty residential units (1 worth two crores) evaluating at 40,00,00,000. He had to spend five crores as a commission of property dealer and after the third year, A was out with a total of 105 crore rupees. Segregation: 40 crores from residential + 60 crores from commercial and 5 crores left after giving the commission to the property dealer. 40 crores to 105 crores.	Now B was happy when he left the room after negotiation, the rate of the property increased but the construction was old and the geographical conditions did not support him, he spent two crores on demolishing the property construction and waterproofing the base of the plot cost him a total of ten crores and then he built a house on that plot, because of the location, the construction was not easy and the supply of raw material was hard, it cost him a fortune of 30,00,00,000 and he was only left with twenty crore and commercial units no one wanted to buy because of low population density in the outskirt, less business opportunity. Therefore, he had to pay more commission to the property dealer of 10,00,00,000 and had to sell the property at very cheap rates. And made a total of 40,00,00,000 from sale of units and 10,00,00,000 left after construction and 5,00,00,000 because of spike in property rates. From 60,00,00,000 to 55,00,00,000 in three years.

Here A had clarity in his final goal and had chosen his demand according to his plan, this was a clear example of Integrative/Interest-based negotiation. But he also used distributive negotiation when he demanded an extra 10,00,00,000. Precision in your goal after the transaction should be the preceding part to work on. Here interest of both parties was to make more money.

Alternate Dispute Resolution and Negotiation.

Here we will be discussing the most important and logical parts of ADR, and how they can be used in one-to-one negotiation. The following methods can be used in Dispute resolution.

1. Alternate Dispute Resolution

i. Arbitration

ii. Mediation

2. Power rights Interest
3. Litigation

All these approaches can be used in Deal Making as well, Litigation and Arbitration are more expensive, all these methods include a third party but the influence of the intermediary worries. Now the subject needs to make a smart decision of choosing one method, for example, there is a dispute between two parties (A and B) and B used an unethical method in negotiation or is asking for extreme benefits without practical arguments or holds bad faith in the deal of dispute, he should not go for litigation because it may further highlight his wrongdoing and litigation is a zero-sum method of resolution, which means that only one-party wins. And if A is aware of any sort of injustices, he ought to choose one of these two. In these two methods, the supremacy is with the intermediary (Judge) and can offer legally backed justice. Litigation may cost heavy for both parties, here the court may take time to consider your dispute because of the heavy workload and this process may not be time-efficient. If the other party took a step that may cause him any sort of legal problem. These methods may be a burden on your pocket but are effective, in litigation both parties would have to hire a lawyer and go to court, and these considerations may or may not act to our benefit. For example: considering a dispute between two parties- A and B, where documents were forged by B to make a stronger point of

negotiation if A is aware of the fact, it can benefit by using the method of litigation and can get a better arrangement and may also ask for compensation, and if it opts for negotiation, it may show the knowledge of the trickery by B and may ask for a favorable deal. The most used method of Dispute Resolution is Negotiation[16], irrespective of Deal Making or Dispute Resolution, the first step will always be a negotiation. In multiple situations, the parties visited the court for litigation but after preliminary hearings, one of the parties negotiate and finalize the agreement outside the court. Here the skill is to use these methods to get into negotiations adeptly, irrespective of whether you used them. These will allow you to get the maximum out of your Negotiation. Settling out of court can eliminate any number of barriers to negotiation. The drawbacks of involving lawyers in your dispute and preparing for a lawsuit can be considerable[17].

Arbitration is also another effective method of resolving disputes. In this, the intermediatory holds more authority than in mediation and lesser than litigation, it is less time consuming and less expensive and it is not mandatory to hire a lawyer in this method. Even a reliable employee of the company can be given the power of attorney to represent the company. Therefore, it is always recommended to keep an eye on what the other person is planning and doing, it may provide you the clarity to choose your method of resolution. This is how identifying the purpose behind the negotiation service you.

And arbitration is like litigation but with a rental judge[18], just imagine a litigation session with a judge of your preference, and you get the liberty to represent yourself or give anyone the power to represent you irrespective of the fact if the person holds a law degree or not. Now there are multiple benefits of this procedure, first of all, the parties can choose an intermediary specialized in their sort of conflict to make a better and more sound decision whereas in litigation the judge can be random. Plus, it is a fast and comparatively cheaper method than litigation. And the term may sound new to a layman but is used quite frequently in the legal industry, even though the common person agrees to many contracts that contain arbitration clauses, for example purchasing Auto-insurance, credit card, eBay, or procuring anything from Amazon.

Mediation is a crucial fragment of the civil litigation arrangement and is an integral dispute resolution tool for disputes involving federal agencies[19]. The further disputes that lead to mediation involve contracts, family law matters, and personal injury or employment disagreements[20].

Mediation can be an unceremonious consultation that only persists a couple of hours, or can be a programmed defrayal conference that continues a complete day. This meeting can be held at a neutral site, such as the mediator's bureau. Mediation is voluntary in cooperation with parties and is nonbinding, connotation that the intermediary cannot force either party to follow a certain course of the act, or do approximately that moreover refuse to do. This discriminates mediation

[16] Cornell Law School LLI https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution#:~:text=Negotiation%20is%20the%20preeminent%20mode,order%20to%20settle%20a%20dispute.

[17] Programme on Negotiation (PON) Harvard Law School https://www.pon.harvard.edu/daily/dispute-resolution/negotiating-in-the-shadow-of-the-law-nb/

[18] George Siedel, University of Michigan, Successful Negotiation: Essential Strategies and Skills.

[19] Nancy Welsh, "Stepping Back Through the Looking Glass: Real Conversations with Real Disputants About Institutionalized Mediation and Its Value", 19 Ohio St. J. on Disp. Resol. 573, (2004).

[20] James Cohen and Peter Thompson, "Disputing Irony: A Systematic Look at Litigation About Mediation", 11 Harv. Negotiation L. Rev. 43, (2006).

from an arbitration, where the arbitrator, like a judge, can hand down a decision that quandaries the parties to shadow a course of action.

Essentials of Virtuous Negotiation.

1. Your **self-esteem and confidence** may play a big role in how successful you are as a negotiator. Your sense of self-worth may have a big impact on how much value you claim in a negotiation. The quantity of value you generate is influenced by your self-assurance. This value can be exchanged for agreements that benefit both parties. When it comes to negotiating contract conditions, your state of mind and feeling of self-worth might affect your capacity to see and act on possibilities. Working on your self-esteem can help you create stronger relationships. Negotiation training can also help you boost your self-esteem[21]. You should walk into the room with only one motive of making maximum profit.

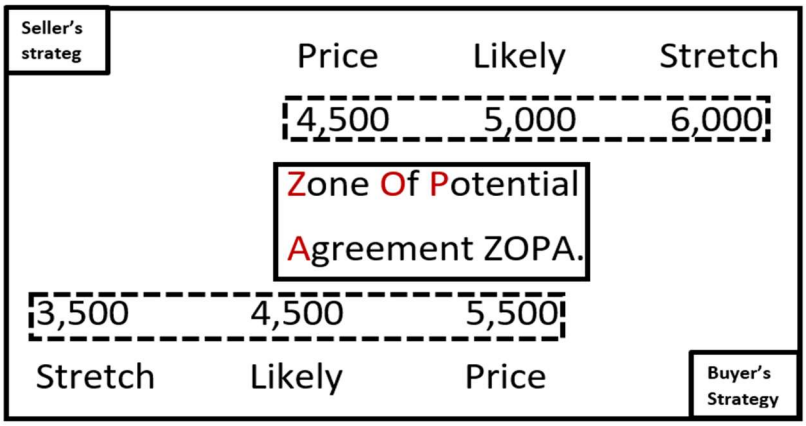
2. **Cross-cultural negotiations** are contacts between people from different cultures, usually in the context of business. Cross-cultural studies can take place between distinct cultures inside the same country, such as between European-Americans and Native Americans, although they are most commonly associated with negotiations between nations. Given this, being able to comprehend how cross-cultural discussions take place is a valuable ability. This difference in the cultures may play a major role in your negotiation session, you ought to be aware of these differences and should plan strategies to overcome them, before the negotiation session[22]. This can be done by analyzing the emotional gap between the cultures and the social aspect. The SCC registered 213 new cases in 2020, of which 105 were international disputes and 108 were Swedish disputes (involving only Swedish parties)[23] There is wide scope in International, Cross Culture Negotiation.

3. **ZOPA or the Zone of Potential Agreement**. This is the point at which negotiation is expected to happen, this point is located between the stretch price of both parties and the most likely price. The following illustration will make it easy to understand.

[21] Careers in Government https://www.careersingovernment.com/tools/gov-talk/career-advice/why-your-self-esteem-is-tied-to-your-negotiation-skills/#:~:text=Your%20self%2Desteem%20can%20be,exchanged%20for%20mutually%20beneficial%20agreements.

[22]Assignment point (Cross culture Negotiation) https://www.assignmentpoint.com/arts/sociology/cross-culturalnegotiation.html#:~:text=Cross%2Dcultural%20negotiations%20is%20the,that%20occur%20between%20various%20cultures. and text=This%20implies%20that%20culture%20not,from%20one%20generation%20to%20another.

[23] The Arbitration Institute Of Stockholm Chamber Of Commerce https://sccinstitute.com/statistics/

The buyer and the seller have their prices set for the negotiation, the stretch price being the starting and the actual price is the minimum, one needs to identify these prices and determine where to settle. This will help you save yourself from bargaining with another person on the table.

4. BATNA (Best Alternative to Negotiated Agreement), What if you are not satisfied with the deal made or with the outcome of the dispute resolved, it is very important to have a BATNA and to know others' BATNA. This way you can attack their alternative and make them feel in a weaker position. By making them reject their alternative you can make them finalize a deal benefiting you. The first stage in determining a BATNA is to make a list of all conceivable actions that may be taken if discussions fail. Next, weigh the pros and cons of each option to see which is the most appealing. You may now determine the lowest-value transaction you should be ready to take after calculating your BATNA[24]. "If enemy offers you two options, surprise him with your third one, end the feud with the fourth one."[25]

5. Ethics in Negotiation. For some, this may be moral but for some, this may lead to economic profit or loss, for example: in a dispute between A and B, B used unethical practices to strengthen his deal, after the deal was finalized. The whole market was aware of what B did in the deal, further all dealers of that product avoided that dealer and B faced losses worth of crores. He faces a shortage of consumers and was said to be "nonreliable" in the market. Even these multiple practices are denied legally Unethical methods are used to deceive or hurt others with no significant individual or social benefit that balances the harm caused by the deception. A method may be morally dubious rather than immoral. That is, depending on an individual's ethical reasoning and circumstances, the strategy may or may not be inappropriate. For example, an activity may be unlawful but not unethical in the eyes of the individual. On the other hand, an activity may be legal yet unethical[26].

6. Contract & Clauses, there are many aspects to a deal and a major one is a Contract or an Agreement. Ever asked yourself, why does a professional contract drafter ask for hefty amounts of payments to type a single document? Even a single clause can ruin your deal or the negotiation, A well-drafted dispute resolution clause is essential and provides parties seeking

[24] Investopedia.
[25] Toba Beta, Betelgeuse Incident: Insiden Bait Al-Jauza
[26] The Business Professor
https://thebusinessprofessor.com/en_US/communications-negotiations/unethical-tactics-in-negotiation

to resolve a dispute with certainty as to process and procedure. This is even more prevalent in an international setting where the parties are based in different jurisdictions[27]. A contract ought to be checked by a specialist in the field, before finalizing the deal.

7. Patent Royalty Agreement (PRA) a patent or a Brand name is also an asset worth negotiating for, sometimes it may be more beneficial than materialistic goods worth crores of rupees. A patent licensing agreement is entered into with the licensee party to license one's patent. A Patent Royalty Deal is another name for this agreement. A patent royalty agreement is a contract between a licensor and a licensee that establishes the conditions under which the licensee must use the licensor's goods. The royalty agreement also includes additional details such as compensation, manner of using the patent, and so on that the parties agreed to throughout the negotiating process. The licensor must first define key characteristics of the patent being licensed before even starting the negotiating process. Here are some of the most crucial aspects to keep in mind when negotiating.

i. Appraising the value of your patent: The significance of appropriately assessing your invention cannot be overstated. Patent valuation is a complex and sophisticated process that involves making decisions based on a variety of criteria.
ii. Patent Scope: Some patented ideas may only have restricted applications in specific sectors. This may lower their worth because the opportunities for producing revenue from restricted sources are limited. Other patents may have a broader reach, allowing the licensor to monetize them in a variety of ways. If the patent's predicted value changes in the future, they may contemplate monetizing it directly in one area and licensing the rights to monetize it in a different industry or field.
iii. Patent Market: Patents with a more specific use or that entail specialist technology are likely to have a lower value. Patents with a larger target market and applications in a range of sectors, on the other hand, are more likely to yield higher economic returns. Both of these aspects have an impact on the value of a patent and must be considered by evaluators.
iv. Existence of a rival: Patents offer a variety of benefits and enhancements to existing technologies. Some may be the first of their kind, while others are just upgrades to established items or technology.

Conclusion.

To the growing lust for materialistic success and to have a well-balanced economy, one needs to make a profit in every deal or dispute the individual faces. The issue we spot after the research was a lack of skills and empathy. There can be a single resolution to it: to create awareness in society with the benefits of Negotiation and the knowledge about Alternate Dispute Resolution. As mentioned here, this is the exact amount of information a normal person is required to have to make better and more sound decisions, as B.B. King said "The beautiful thing about learning is nobody can take it away from you". Dispute = Deal Making.

These statistics in Disputes and Deal Makings show that the **industry of Intermediaries** is an emerging field, it holds enormous scope for employment and can easily help the global economy to grow. The population is growing on a huge scale and with it increases globalization and marketing. Wherever humans are involved deals and Disputes are obvious to take place. And global peace being a priority we need people to resolve these Disputes and turn them into

[27] Said by Nicholas Sharratt, Partner at international Law Firm Stephenson Harwood.

profit-making deals, for that we need a soft skill “Negotiation”. While working in an International ADR law firm I have witnessed companies spending tons of money to hire lawyers for Litigation. This easily states the importance of negotiation in this growing world, especially the cross-cultural aspect. What if everyone is capable of making great deals without hiring an expert. The amount of money saved would be enormous. And as Benjamin Franklin sir said, “A penny saved is a Penny Made”. ADR (Alternative Dispute Resolution) is a resource of achieving massive change in society by decreasing violence but still, the civilians are not aware of it. Is it not a privilege to be on earth during an age where the global agenda is peace and prosperity. And ADR with Negotiation brings both Peace and Prosperity in any difference of opinion.
if yes then why not emphasize it?

A SURVEY STUDY OF GENERALİZED RK INTEGRATORS FOR SOLVING HIGHER-ORDER ORDINARY DIFFERENTIAL EQUATIONS

Mohammed S. Mechee
Information Technology Research and Development Center (ITRDC), UOK, Najaf, Iraq.

Shaymaa Y. Alkufi
Department of Mathematics, Faculty of Computer Science and Mathematics , Kufa university, Najaf, Iraq.

ABSTRACT
In this paper, a different cases of ordinary differential equations (ODEs) of nth-order, which n<10, have been studied. We have studied the generalized Runge-Kutta (RK) integrators for solving n^{th}-order up to order nine. In several recent papers, the idea of generalized RK integrators for solving ODEs of different orders have been proposed. Among them are some methods specially tuned to integrate ODEs up to order nine. The main contributions of this paper is the development of direct explicit integrators of RK type for solving ODEs. For this purpose, they generalized the integrators of RK, RKN, RKD, RKT, RKFD & RKM type for solving ODEs up to order nine. Using Taylor expansion and rooted trees approach, they have derived the order conditions (OCs) for the proposed integrators. Based on these OCs, direct numerical methods with different stages are derived. Also, they have tested the numerical methods on the computation of some implementation which show that the new methods agree well with existing RK methods but require less function evaluations. This is so due to the fact that the new methods are direct; hence, they save considerable amount of computational time.

Keyword: RK, RKN, RKD, RKT, RKFD, RKM, Ordinary Differential Equations; Order; DEs; ODEs; PDEs;

ROLE OF EDUCATION IN WOMEN EMPOWERMENT

Dr. Preeti Tiwary
HOD/Associate Professor,
Department of Political Science,
School of Humanities and Social Sciences
Shri Guru Ram Rai University, Dehradun

ABSTRACT

"If you educate a women you, educate a family, if you educate a girl, you educate the future"_ Queen Rania of Jordan.

Women Empowerment means give voice to voiceless. As we know women are creator of the world. They worshiped in the form of Shakti, but they were deprived from various opportunities'. They were exploited. Gradually women empowerment has introduced this concept helps to the development of women as well as nation. There are various means to women empowerment among them education is most important means for women development. There is close relation between development and education. Plato said that education plays vital role in overall development of personality, it is medicine to cure mental diseases. His curriculum of education was co-education. Gandhi ji also wanted to women empowerment through education.

Education is not concern to the personality development but also concern with social, economic and cultural development. Due to lack of education women could not utilize their rights. There is also drastic effect on them and their family. Illiteracy not only affect the family, it also affected the development of nation.

Education is the milestone of women empowerment because through this women are able to fight against challenges. Education plays important role in development of their personality. Educated women play vital role in their family and to bring up their kids. Not only family educated women play effective role in each and every aspect of life whether social, political, Medical Research, space and education also. In spite education is very important for women empowerment. Even in the era of technology so many women are deprived from education. They have faced many challenges to get education, mainly remotest area there is no school and colleges for girl and due to social custom, male dominated society, poverty etc.

Now government has started many programs for girl education like Beti Bacho Beti Phadao, Sukanya yogna etc to promote education among girl. Some state government distribute bicycle, laptop, Scholarship to girl. For the development of society as well as nation education is essential for women. With lamp of education women will definitely come out from the darkness of their life and society. Education is magic lamp for their brightest future.

Key words: Development, Economic, family, customs, reform.

-2-

Introduction

There are about 50% of women in our population. Without the development of women no development can be possible. So for the betterment of women as well as nation women empowerment is essential.

Empowerment means giving voice to the voiceless. To promote women to participate in decision making, there are various means of empowerment, among which education is the best choice. Pandit Jawaharlal Nehru once said, "If you educate a man, you educate an individual; however, if you educate a woman you educate a whole family." The Greek philosopher, Plato's believed that education is a medicine to cure mental disease. It is the light through which we can remove the darkness of life. His curriculum is based on education for all. Mahatma Gandhi was also in favour of educating women.

India has great man power which can be empowered through education. It is an important tool for the betterment of society. It helps to remove gender inequality in society. The development of women potential and skill depends on quality of education. The expenditure on education gives stable economic growth to the nation. Higher education provides opportunities to develop the skill of women.

In Indian history, the status of women depended on education. In the Early Vedic Era, women got their right to education like men. Gargi and Maitreyi were well known for their intelligence and scholarship. Unfortunately, in the Later Vedic Age, their position in the society was degraded. Hence, they were deprived of education. Gradually, they received lower position in the family and society. During the Mughal reigns, the situation was worsened by the introduction of evil practices like the Parda system, Child marriage, abolition of widow re-marriage and sati.

The invasion of India which began in the 8th century A.D. and was repeated many times from 1000 to 1026 A.D. Saw the destruction of Brahmanical and Budhist centers of education. The practice of Parda and the general restriction imposed on participation of women in all activities by the Muslim religion led to limited access of women to education as well.

The European assurance brought a breath of fresh air. The early 1800s and 1900s saw action by the Missionaries to set up several schools for girls in Calcutta, Madras and Tinnevelly in South India and in Bombay. David Hare, an Englishman, established a girl's school in Calcutta in 1820 and maintained it at his expenses. John Bethune, also started one in 1849, which later on was maintained by Lord Dalhousie from his own funds. The Education Despatch of 1854 gave momentum to girls' education. With the impact of western culture and education the minds of Indian leaders had changed. The British once again brought social reforms, due to the appeals made by eminent Indian intellectuals of that time, like Raja Ram Mohan Roy, Ishwar Chand Vidyassgar, and Dayand Sarswati. They all worked for the betterment of women position. Women also played a great role in the Non Co-operation Movement. By new English education system created differences in masses. Nevertheless, the women of the middle classes began gradually to adjust themselves to this new world, as they did not wish to remain forever isolated and away from the main stream of national life.

-3-

These resulted in a strong movement for the emancipation of women. Though the reformers achieved little success in breaking the strong notion of women's inferior status, the process of awakening to reality was initiated and India passed to an era in which myth around women began to be seriously questioned in terms of realities of human existence.

Objective:

Main aim of my paper to explain the important of education in women empowerment. Education is very important means for empowering women in society. It helps to develop the personality of women which affect family as well as development of society. Without empowering the women overall development can be possible. There are various means for the development of women among them education is one of the most important because it creates awareness among women. The rate of female literacy has increased gradually from 8.6 % in 1950 to 70.30 % in 2021. In which state where women literacy rate are higher they are more develop than other state. Even the importance of education in women empowerment, but the women of remotest area, slum area, and rural area did not get proper opportunity for education. So we should try to remove the obstacle in the way of women empowerment through education.

Methodology:

The Study is based on secondary data which I collected from various other magazines, journals, books and websites.

The literal meaning of the term “empowerment” is “becoming powerful”. The concept of empowerment was introduced at the International women’s conference held in 1985 at Nairobi. The conference defined empowerment as “A redistribution of social power and control of resources in favour of women” Empowerment refers to a social process which challenges the fundamental imbalances of power distribution and relations. It is a process of redistribution of power within and between families, societies, through disempowering some structures, systems and institutions. It makes women to exercise influence over decision making at different level. It is a process of awareness that help to overcome external obstacle.

Empowerment of women is the phenomenon of the 90s. It represents the fourth phase of policy approach towards involvement of women in the process of development. This is considered the most appropriate approach adopted till date. Empowerment has mainly Educational, Economic, Psychological Social and Political dimensions.

Education is the most important mean for empowering women.. It involves the breakdown of patriyachal system which prevented women from demanding their rights from men in position of authority. With the help of women empowerment we remove the gender inequality from society. Education makes women educated and with help of this women can became independent. When women takes degree of various courses of completes their graduation and master degrees they get opportunity to join job. When they have started to do job, they become economically independent.

-4-

With the help of education women became good administrator from family to nation. They can become engineer, doctor, lawyer, judge, teacher etc. In the field of education female teacher teaches better then male. The economic empowerment of women forms the basis for all

other empowerment. Through the economic empowerment of women become self confidence, improved their standard of living. Economic empowerment endorse women's sense of work, the right to determine choices, the power to control their own lives within and outside home and their ability to influence the direction of social change and to create a just, social and economic order nationally and internationally. When the right to earning and savings, entrepreneurship skills, marketing ability, managerial capacity and ownership of assets were experienced by women. It could be accepted that they were on the process of empowerment. The women in rural areas are becoming small scale business entrepreneurs by micro credit system of self-help groups. Educated women have greater opportunities for employment and increase their economic resources.

With the help of education women become economically independent due to this their social status has improved. The feeling of self respect has improved; their self-confidence is expressed in their courage to meet the officials without any fear and to represent their problems and difficulties. They raised their voice against discrimination, female infanticide, dowry, marriage, poverty, caste and social justice. Thus with the help of education women would able to remove the social evil of the society which help to establish civil society and protect the rights of women.

Participation of women in politics indicates their participation in decision making and develops leadership quality. It provides women to form the government at village to centre level. In this aspect education also played vital role. Through the education women became aware of their problem of country and society. **W**omen become conscious of their own situation and organize collectively to gain greater access to public services role in decision-making bodies of the state and the central governments representation. The panchayat system had set in motion a silent evolution in the country towards promotion of women empowerment. With the help of education many women played a important role in politics. like Sarojini Naidu(Governor of U.P), Indra Gandhi(as a P.M), Kiran Bedi(IPS), Pratibha Patil(as a President), Nirmala sitharaman (Finance minister) etc. Anita Bhatia working as a women's deputy executive director in United Nation. Thus if the women get education they will manage Political affair efficiently. Engaged in political activities, Improvement in leadership qualities, Involvement in solving problems related to women and the community, decision making capacity in the family and the community.

Much great Invention had been done by women. With the help of education women also play vital role in the field of education itself. Educated women not only educated their family but improve society also, educated women can also help in the reduction of infant mortality rate and growth of their population. They also help in the development of human resources and improving quality of life at home and outside. In the research field women play a central role in solve the major problem of the world, such as global poverty and climate change. They have been efforts to promote health educational and environmental sustainability program. In these date females are actively participated in medical field and their percentage are about 40%. Educated women also hold a executive post in various field like, bank, corporate, industries etc.

-5-

In spite education played vital role in the empowerment of women, but the literacy rate of female in India at present not up to the marks due to poverty, patriarchal system society &

gender decimation. In remotest area there are no facilities of school & teachers. Most of the girls could not complete their education due to family responsibilities.

Role of Government for women education :

As we know without empowering women development of society is not possible. For women empowerment education is the best means. So government has taken so many initiatives to promote women education. Our constitution provide gender equality through fundamental Rights and directive principles. By 86th constitutional amendment 2002 "Free and compulsory education for children 6-14 years."

In 1936, women's Education Committee favoured co-education at the primary stage. After Independence, the principle of democracy based on equality influenced the position of women and women's role began to change. In 1949 The University Education Commission sugested various dimensions of women education. The secondary Education Commission Report 1952-53, the Hansa Mehata Committee of 1962, all had a very positive review regarding the need of women's education for their social upliftment. Sarva Shiksha Abhiyan which seeks universalisation of Elementary Education by 2010 and bridge all gender, social category gaps at primary stages by 2007, focusing on the educational needs of girls, scheduled caste, scheduled tribes and other marginalized and underprivileged children.

Central and state government provide free education for girls up to 12th class. They also provide bycycle or scooty for convence to school and colleges. Meritorious Girls got scholarship and laptop for government. In some state girls got reservation and fee consesion in higher education. Government has started many programs for girl education like Beti Bacho Beti Phadao, Sukanya yogna etc to promote education among girl.The Central Government allows girls to get job in army, air force and navy.

Due to these initiative the rate of female literacy has increased from 8.86% in 1951 to 70.30% in 2021. This is the positive indication in the field of women education.

Conclusion :

From above discussion we come to conclusion that education play very important role in women empowerment. But gender discrimination still continue in rural areas. Due to lack of education women unable to utilize their potential. Illiteracy is a great obstacles in getting empowerment. For women education we have to change our patriarchal system of society. The education of women is the most powerful tools to change the position of society. It also helps to reduce inequality in society. To encourage the education of women at all level in providing knowledge and education establish school colleges and universities even exclusively for women in the country. The education promote women participation in government, Panchayat, Public matter for gender equality.

REFERENCES:

1. Fadia, B.L., "Indian Government and Politics", New Delhi, Shahitya Bhawan Publication, 2016
2. Priyam Manisha, Monon Krishna, Banerjee Madhulika. "Human Rights, Gender and the Environment." Noida, U.P., Pearson. 2019
3. Role of education in the empowernment of women in India, Journal of Education and Practice, ISSN 2222-1735, Vol6, No. 10,2015
4. http://hdl.handle.net/10603/252134 Role of Education in the Empowerment of Women in Manipur

KEY COMPETENCIES OF PROJECT TEAM MEMBERS FOR SUCCESSFUL COMPLETION OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS

Barbara BESEK
Informatics Ltd

Assistant Professor dr. Jožica ČEHOVIN ZAJC
Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana

Full Professor dr. Borut LIKAR
Faculty of Management, University of Primorska

Assistant Professor dr. Ana HAFNER
Faculty of Information Studies in Novo Mesto and DOBA Business School, Maribor

ABSTRACT
Many studies show that failure of information technology (IT) projects continues to concern executives and burdens organisations. Individuals are realising they should develop skills to become successful project team members or project managers. In IT projects, team members are typically involved in four roles: project manager, analyst/consultant, developer, and testing engineer/user support. The aim of our paper is to present the competencies of the project team members which are necessary for the successful completion of an IT project. Further we reveal differences between the competencies of the project team members that were present and important for successful projects. We are also exploring differences of project manager competences in comparison to competences of other project team members. Our analyses also show that for a successful innovative IT project, competencies are more important than completed level of education of project members. Findings of our study have practical implications in a newly developed competency framework which can support managers when recruiting new project members as well as to consider training for the project team members who currently lack the competences necessary for a specific role within the project. Organising project teams according to their competencies could result in more successful completion of IT projects.

Key words: competencies, IT project, project team member

Introduction and background rationale

If companies want to succeed and achieve sustainable development in today's dynamic, rapidly changing and highly competitive business environment, they have to learn and adapt as quickly as they can. Ability to learn and to adapt is especially important at times of crisis, such as Covid-19 pandemic or the past economic crises. Here, individuals and their development in the business environment come to the forefront. The development of an individual means not only improving his/her knowledge, but also improving his/her competencies. In the 21st century, an individual's formal education does not always guarantee his/her work performance. Technical skills are not enough to deal with challenges and product quality is no longer the main value for consumers. More values such as service quality, satisfaction, speed, creativity, and flexibility can be determinants of consumer buying behaviours (Prasetyo et al., 2021).

The failure of information technology (IT) projects continues to trouble executives and organisations (Sumner et al, 2006). Moreover, failures in information technology projects are constantly the subject of research, but the results are always the same (Ramos & Mota, 2014), so the question is how deep these analyses were. There is still no well-defined competence model that allows organisations to assess employees' competencies and establish the relevant training program that allows them to work efficiently in IT projects teams, such as software development (Ramos, 2013), though several studies have already been done in the field of competence identification (Araujo & Pedron, 2015; Boyatzis, 2008).

With the advent of new technologies and project-driven changes in the working environment, companies are increasingly relying on teams with expertise to achieve organisational goals. Therefore, a company can no longer rely solely on the roles and control of the project manager (Oh & Choi, 2020). However, the role of the project manager is becoming less important, as responsibility for project success is shared with all members of the project team, so each member of the project team must have a clearly defined role (Crawford, 2000). To improve the success rate of IT projects, it is important for managers to develop a better understanding of people as well as organisations (Schwalbe, 2019). However, very few studies have been done so far to identify the competencies of other members of the IT project team (Araujo & Pedron, 2015).

When taking IT project team into consideration, some studies mostly considered project managers only (Araujo, 2014, 2015; Keil et al., 2013; Turner & Müller, 2005), and several different areas of their competencies were identified. Bauer, Richardson and Maron Jr. (2014) argue that management and technical competencies represent two major competency categories associated with project management. In their study, the relationship between management and technical competency was investigated and a weak, but positive correlation was observed as an outcome of their study. Araujo and Pedron (2015) also suggested in their study that IT project managers should combine technical skills with interpersonal and managerial competencies so they are better equipped to achieve project success.

The main focus of our study is IT project team members' competencies which influence the success of IT projects. The aim of this study is to determine which competencies of project team members are needed for a successfully completed IT project, therefore, to establish a competency framework for IT project team members. If these actually have a significant impact on the implementation of the project, for each IT project in which competency deficits are identified, it is possible to increase the probability of its success or to improve the performance indicators of the IT project by upgrading competencies (or replacing project team members with inadequate competencies). In order to determine the impact of competencies, it is necessary to investigate which competencies of project team members were present in successfully completed IT projects, and which competencies of project team members were

absent in unsuccessfully completed projects. As explained above, literature already confirmed that competencies of project management personnel are important as they are seen as having a major impact on project performance and therefore on business performance (Crawford, 2005), less is known about the competencies of other project team members who are not managers. Every IT project always needs the roles of project manager, analyst/consultant, developer and testing engineer/user support in the project team in order for the project to run smoothly.

The list of competencies for the development of the competency model was summarised from the book "Competence at Work" (Spencer & Spencer, 1993). We summarised the competencies of the technical staff. Competency model described in that study is based on the long-lasting research done by different researchers from different countries and continents. Besides that, this study is also the basis for later competency models (e.g., PMCD - PMI, 2002).

The contribution of our study to organisational management is in providing empirical evidence of the effectiveness of IT projects in relation to the competencies of all members of the project team. Therefore, in our study, we focused on the qualifications of the members of the core IT project team and their impact on project success, as this area has not yet been adequately addressed in the literature.

Literature review

A project is a temporary endeavour undertaken to create a unique product, service or result (PMI, 2017). Projects can be large or small and involve one person or thousands of people. They can be done in one day or take years to complete. IT projects involve using hardware, software and networks to create a product, service or result (Schwalbe, 2019). When we talk about IT projects, we talk about a team of students that creates a smartphone application and sells it online, or a company implements a new system to increase sales force productivity and customer relationship management (Schwalbe, 2019). It is clear that many organisations rely on the use of information technology, and a wide variety of projects use information technology for success. Most technology projects are complex and lack of funding, lack of staff and lack of time or focus are all blamed in equal measure for project failure (Snedaker, 2005). Organisations are relying more and more on project teams for success (Bubshait, 1999). Some IT projects require the skills of people in just a few job functions, but some require inputs from many or all of them (Schwalbe, 2019). It is important to select team members carefully and to form a team in which all roles are covered (Belbin, 2018). If organisations want to implement IT projects successfully, they need to make effective use of people. People are the most important asset on most projects (Schwalbe, 2019).

The people involved in the project are responsible for the success or failure of the project (Snedaker, 2005). Because IT projects are diverse, the people involved come from diverse backgrounds and possess different skills. Due to their expertise and experience, their role in project preparation is very important (implementation tactics, required activities, duration of activities and required amount of work, risks, etc.) (Stare, 2000).

When forming a project team, the first step is to define the skills that are needed for the project to finish successfully. Only later the roles and responsibilities are identified. The tendency for most people is to identify people rather than roles, responsibilities and competencies. Competency is the knowledge, skills and behaviours (experience) a person needs to fulfil his or her role (Huemann, 2002). The theory of competency has been studied theoretically and empirically in many research fields, from multiple perspectives (Oh & Choi, 2020). The simple meaning of the word competency is the ability to do something well or successfully (Gale, 2007). The theory of competency is the foundation for improving the performance of the organisation (Oh & Choi, 2020). Defining the required competencies and mapping them to roles and responsibilities can help identify the specific people we need to make our project successful

(Snedaker, 2005). Assessing skills, abilities and competencies of individuals increase the chances of choosing a team that has the potential to succeed (Sugarman, 1999).
However, companies and organisations must strive for the abilities and roles of all project participants in the project team to ensure continuous innovation (Oh & Choi, 2020). Some researchers have shown that a lack of knowledge of project team members leads to unsuccessful projects (Gemino, 2007; Reich, 2014). Success requires a whole team and the project manager is by no means able to perform all the tasks of the project team members alone (Brandel, 2001).

MATERIALS AND METHODS

Research population

Our study is based on IT projects that have been implemented for a public organisation or private company in Slovenia and where contractors are employed in IT development companies. The research population are Slovenian small and medium sized companies (SME), active in the field of IT, specifically in development of computer applications. A database of IT companies in Slovenia engaged in software development and competing in the same or related projects was prepared by using a central public database on all business entities, Slovenian Business Register, where NACE (Nomenclature of Economic Activities) code J62 (Computer programming, consultancy and related activities) was chosen to select 414 enterprises which were active at the time of the selection (beginning of the year 2021). Online survey ended in September, 2021. We received 110 completed questionnaires. Statistical analyses were conducted with open-source software package SPSS.

Data collection

As a quantitative research, Likert scaled questionnaire was developed in collaboration with academic mentors, industry subject matter experts and members of a focus group. First version of the survey questionnaire, which is a measuring instrument for collecting quantitative data, was prepared based on literature review at the beginning of 2021 as an online survey supported by 1KA application. The questionnaire was tested with a retrospective technique of thinking aloud on two respondents from two different companies involved in the development of IT solutions. – a short one is presented in Table 1. Next, we conducted in-depth interviews before the survey to test the questionnaire and possibly acquire an additional set of important competencies of project team members, which was not included in the model (using the model Competence at work - Table 1).

Table 1: Generic Competency Model for Technical Professionals (Spencer, 1993)

Competency	Competency description
Achievement Orientation	● measures performance
	● improves outcomes
	● sets challenging goals
	● innovates
Impact and Influence	● uses direct persuasion, facts and figures
	● gives presentations tailored to audience
	● shows concern with professional reputation
Conceptual Thinking	● recognizes key actions, underlying problems
	● makes connections and patterns
Analytical Thinking	● anticipates obstacles
	● breaks problem apart systematically
	● makes logical conclusions
	● sees consequences, implications
Initiative	● persists in problem solving
	● addresses problems before asked to
Self-Confidence	● express confidence in own judgement
	● seeks challenges and independence
Interpersonal Understanding	● understands attitudes, interests, needs of others
Concern for Order	● seeks clarity of roles and information
	● checks quality of work or information
	● keeps records
Information – Seeking	● contacts many different sources
	● reads journals, etc
Teamwork and Cooperation	● brainstorms, solicits input
	● credits others
Expertise	● expands and uses technical knowledge
	● enjoys technical work; shares expertise
Customer Service Orientation	● discovers and meets underlying needs

Data Analysis

Based on the quantitative methods of our research shows that 50% of respondents were Project managers, 20% were analysts/consultants, 19,1% testing engineers and 15,5% were developers. There were 17.828 people employed in the year 2020 in the area of Computer programming in Slovenia, consultancy and related activities, based on the central public database on business entities, code J62 (data was retrieved from *https://pxweb.stat.si/* on December 31, 2021). Only 23 % were women and 77 % were men. Our study shows similar results about the numerical relationship between men and women, since most of our respondents were male, almost 72 %, and 28% female.

Respondents were asked where they gained knowledge for exhibition of their current work. Most of them responded that their knowledge was accessed through working experiences (43%), 32% through formal education and 26% through different courses and trainings.

Based on the generic competency model (Table 1) for Technicians and Professionals and project management school through the literature review, research question was prepared to define the competency model for IT project team members for successful closure of IT projects:

I. Present the competencies of the IT project team members which are necessary for the successful completion of IT project.

Answers to the Research Question

In observation of the result for the first research questions (Figure 1), the first three most important competencies for Project manager are Interpersonal understanding, Teamwork and cooperation and Impact and Influence. The three most import competencies for Analyst/consultant are Analytical thinking, Expertise and Information Seeking. For Developers respondents answered that Expertise, Conceptual thinking and Achievement orientation are first three most important competences, and for the Testing engineer/user support the first three most important competencies are Customer Service orientation, Interpersonal understanding and Expertise. According to some studies (Bauer, 2014), technical knowledge is not so important for project managers any more. Soft skills and managerial skills are more important if we want a successful IT project. In observation of the results the competency Expertise is important for all project members of project team, except for Project manager, which confirms the results of the previous studies.

Looking further at the competencies (forecast variables) that have an impact on the success of IT projects, the competencies of the Project Manager (Table 2) Achievement Orientation (sig. ,003), Analytical Thinking (sig. ,000) and Interpersonal Understanding (sig. ,022) significantly have impact on the project success. Competencies of the Analyst/consultant (Table 3) that significantly have impact on the project success are: Conceptual Thinking (sig. ,007), Self-Confidence (sig. ,039), Interpersonal Understanding (sig. ,033), Information Seeking (sig. ,007) and Expertise (sig. ,051). Competencies of the Developer (Table 4) that significantly have impact on the project success are: Achievement Orientation (sig. ,003), Impact and Influence (sig. ,024), Conceptual Thinking (sig. ,008), Expertise (sig. ,002) and Customer Service Orientation (sig. ,032). Competencies of the Testing engineer/user support (Table 5) that significantly have impact on the project success are: Interpersonal Understanding (sig. ,000) and Expertise (sig. ,015).

According to the results the Competence Expertise significantly has in impact on the project success for all project members except Project manager.

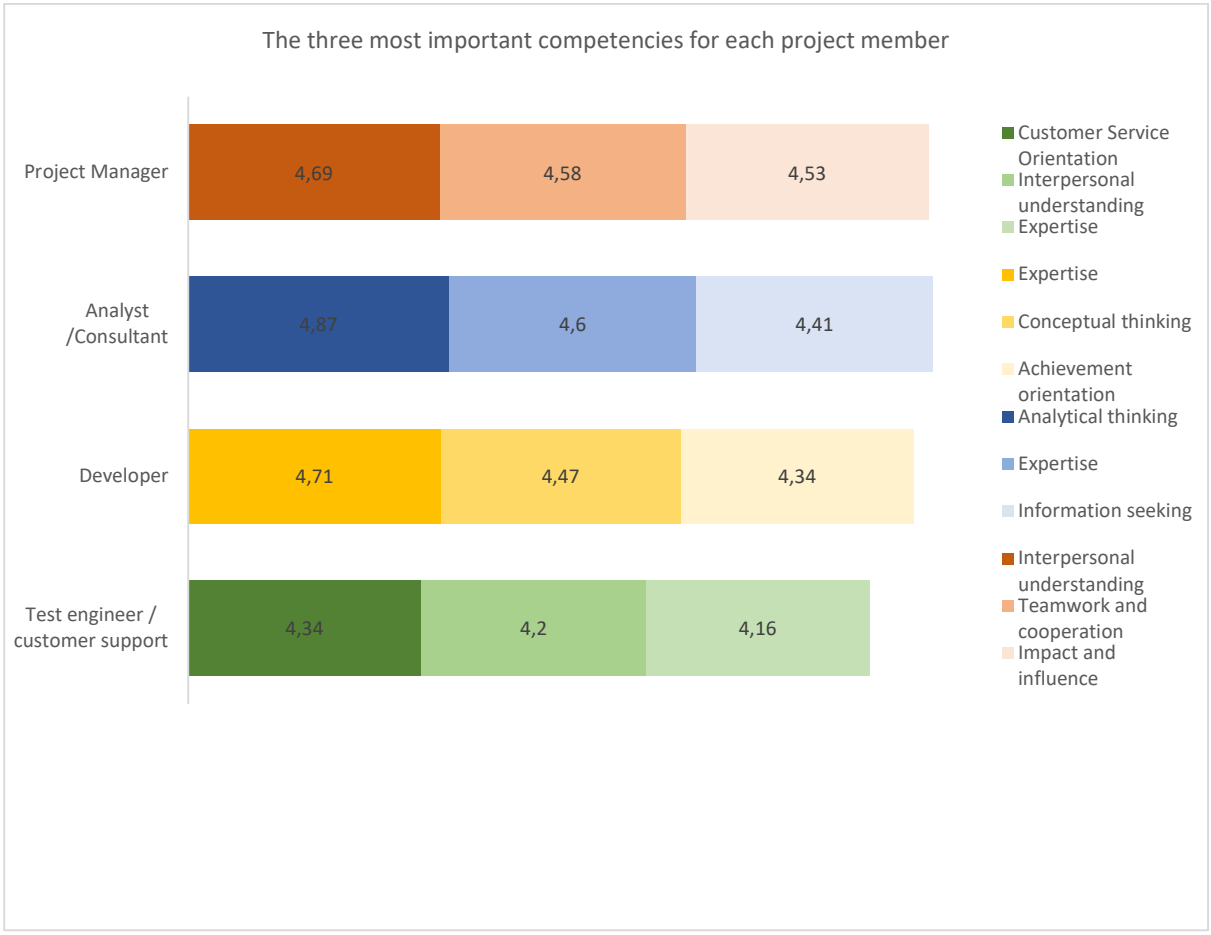

Figure 1: The three most important competencies for each project member

Table 2: Competencies of Project manager that significantly impact on the project success

Project Manager	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Achievement Orientation	2,642	,877	9,067	1	**,003**	14,041
Impact and Influence	-,369	,828	,198	1	,656	,692
Conceptual Thinking	,008	,643	,000	1	,990	1,008
Analytical Thinking	2,199	,618	12,653	1	**,000**	9,019
Initiative	,253	,648	,153	1	,696	1,289
Self-Confidence	1,580	,874	3,268	1	,071	4,854
Interpersonal Understanding	2,450	1,070	5,243	1	**,022**	11,584
Concern for Order	-1,183	1,336	,783	1	,376	,306
Information Seeking	,582	,587	,983	1	,321	1,789
Teamwork and Cooperation	1,565	1,172	1,784	1	,182	4,781
Expertise	,118	,589	,040	1	,842	1,125
Customer Service Orientation	-,739	,788	,880	1	,348	,478
Constant	-5,959	1,120	28,321	1	,000	,003

Table 3: Competencies of Analyst/consultant that significantly impact on the project success

Analyst/consultant	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Achievement Orientation	-,104	,520	,040	1	,841	,901
Impact and Influence	,759	,565	1,806	1	,179	2,136
Conceptual Thinking	1,449	,540	7,198	1	**,007**	4,259
Analytical Thinking	1,179	,911	1,674	1	,196	3,252
Initiative	-,139	,519	,072	1	,789	,870
Self-Confidence	1,060	,514	4,260	1	**,039**	2,887
Interpersonal Understanding	1,098	,515	4,544	1	**,033**	2,997
Concern for Order	,279	,716	,152	1	,697	1,322
Information Seeking	1,494	,553	7,312	1	**,007**	4,456
Teamwork and Cooperation	,378	,532	,505	1	,478	1,459
Expertise	1,167	,599	3,793	1	**,051**	3,213
Customer Service Orientation	,215	,540	,158	1	,691	1,239
Constant	-5,306	,900	34,731	1	,000	,005

Table 4: Competencies of Developer that significantly impact on the project success

Developer	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Achievement Orientation	1,452	,496	8,588	1	**,003**	4,272
Impact and Influence	1,066	,471	5,114	1	**,024**	2,904
Conceptual Thinking	1,601	,603	7,055	1	**,008**	4,957
Analytical Thinking	,395	,511	,596	1	,440	1,484
Initiative	,202	,508	,158	1	,691	1,224
Self-Confidence	,795	,515	2,389	1	,122	2,215
Interpersonal Understanding	,581	,534	1,187	1	,276	1,789
Concern for Order	,238	,509	,219	1	,640	1,269
Information Seeking	-,335	,506	,439	1	,507	,715
Teamwork and Cooperation	,846	,563	2,254	1	,133	2,329
Expertise	2,253	,710	10,061	1	**,002**	9,517
Customer Service Orientation	1,149	,536	4,588	1	**,032**	3,154
Constant	-5,940	,955	38,720	1	,000	,003

Table 5: Competencies of Testing engineer/user support that significantly impact on the project success

Testing engineer / user support	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Achievement Orientation	-,050	,515	,010	1	,922	,951
Impact and Influence	,886	,570	2,420	1	,120	2,425
Conceptual Thinking	,259	,497	,271	1	,602	1,296
Analytical Thinking	,426	,515	,687	1	,407	1,532
Initiative	-,370	,534	,480	1	,488	,691
Self-Confidence	,559	,542	1,066	1	,302	1,750
Interpersonal Understanding	2,488	,568	19,194	1	**,000**	12,036
Concern for Order	,901	,627	2,064	1	,151	2,461
Information Seeking	,387	,493	,616	1	,433	1,472
Teamwork and Cooperation	,358	,576	,387	1	,534	1,431
Expertise	1,137	,466	5,947	1	**,015**	3,117
Customer Service Orientation	,504	,503	1,004	1	,316	1,655
Constant	-3,494	,556	39,419	1	,000	,030

FINDINGS, CONCLUSION AND SOME RECOMMENDATIONS

Competencies include knowledge, skills, abilities, personality and behavioural characteristics, beliefs, motives, values, self-image and other abilities of an individual, in short, everything that is a guarantee of successful work performance, so that an individual can successfully and efficiently, and in accordance with work standards, perform a specific task, achieve goals or

play a role in the business process. As more complex and dynamic projects increase, professional and multifunctional requirements are required to build a project team; team members then also need the skills and expertise that managers have and they must have a high level of communication, management skills, integration capabilities and ability to utilise and understand knowledge, tools and techniques (Oh & Choi, 2020). The results of our study also show that the roles in the project team where the communication is at the most importance (i.e., project managers, user support/testing engineers and analysts/consultants) must have the competence of understanding with project team members (Interpersonal Understanding).

Limitation of this study is that it was done on Slovenian IT companies only. Since the study deals with understanding of the competencies of particular roles which project members play within the project, there is a probability that other cultural environments would provide different results. Another limitation of this study is that we have focused mostly on "productivity" (i.e., success of IT projects), while other aspects are neglected.

The aim of our research was to create a model of the most important competencies for each role by using "Competence at Work" (Spencer & Spencer, 1993) list of competencies, and this aim was achieved.

Our work has important implications for IT business owners. It gives them a competency framework which can support them when recruiting new project members as well as to consider training for the project team members who currently lack the competencies necessary for a specific role within the project. This could be of a great importance when organization acquires a new project and wants to have the best performer for the job.

REFERENCES

Araujo, C. C. S. & Pedron, C. (2014). IT Project management Success: the influence of project manager competencies and team commitment. *Conference Paper*.

Araujo, C. C. S. & Pedron, C. D. (2015). IT Project manager competencies and IT project success: a qualitative study. *Organisational Project Management*, 2(1): 53-75.

Bauer, J. B., Richardson, T. M. & Marion, J. W. (2014). Project Manager "Management Competency" vs. "Technical Competency". Which is more important to overall project management success? *International Journal of Engineering Research and Applications*, vol. 4, issue 4 (version 1), pp. 269-273.

Belbin® Team Roles in a Nutshell (2018); *Retrieved from: www.belbin.com* (retrieved November, 21st 2021).

Boyatzis, R. E. (1982): The Competent Manager. A Model for Effective Performance. *John Wiley & Sons,* New York, NY.

Boyatzis, R. E. (2008): Competencies in the twenty-first century. *Journal of Management Development*, vol. 27 No. 1, pp. 5-12.

Brandel, M. (2001). The perfect project manager. *Computerworld*, 35(32), 50-51.

Bubshait, A. A. & Farooq, G. (1999). Team building and project success. *Cost Engineering* 41:37-42.

Crawford, L. H. (2000). Project management competence: the value of standards. *DBA Thesis ed. Henley-on-Thames*. *Henley Management College/Brunel University*.

Crawford, L. (2005). Senior Management Perceptions of project management competence. *International Journal of Project Management*, vol. 23, pp. 7-16.

Gemino, A.; Reich, B. H. & Sauer, C. (2007). A temporal model of information technology project performance. *Journal of Management Information Systems, 24, 9-44.*

Huemann, M. (2002). Individuelle projektmanagement Kompetenzen in projektorientierten Unternehmen. *Europäische Hochschulschriften*. *Frankfurt am Main. Peter Lang.*

Keil, M.; Lee, H. K. & Deng, T. (2013). Understanding the most critical skills for managing IT projects: A Delphy study of IT project managers. *Information & Management*, vol. 50, no. 7, pp. 398-414.

McClelland, David C. (1973). Testing the Competence Rather than Intelligence. *American Psychologist*, vol. 28 No 1, pp. 1-40.

Oh, M. & Choi, S. (2020). The Competence of Project Team members and success factors with open Innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity*.

PMI (2002). A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide, 4th ed.) Pennsylvania, USA. *Project Management Institute, Inc.*

PMI (2017). A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide, 6th ed.) Pennsylvania, USA. *Project Management Institute, Inc.*

Prasetyo, I., Suryono, Y., & Gupta, S. (2021). The 21st Century Life Skills-Based Education Implementation at the Non-Formal Education Institution. *Journal of Nonformal Education, 7*(1).

Ramos, J. S.; Sanz-Esteban, A; Garcia, J. & Amescua, A. (2013). Skills and abilities for working in a global software development team: a competence model. *Journal of Software: evolution and process*. 26: 329-338.

Ramos, P., & Mota, C. (2014). Perceptions of success and failure factors in information technology projects: a study from Brazilian companies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *119*, 349-357.

Reich, B. H.; Gemino, A. & Sauer, C. (2014). How knowledge management impacts performance in projects: an empirical study. *International Journal of Project Management*, 32, 590-602.

Schwalbe, K. (2019). Information Technology Project Management, 9th Edition. *Cengage Learning.*

Snedaker, Susan & Hoenig, Nels (2005): How to Cheat at IT Project Management. *ScienceDirect*.

Spencer, L.M.J. & Spencer, S.M. (1993). Competence at work: Models for superior performance. New York: *John Wiler & Sons, Inc.*

Stare, Aljaž (2019): Projektni management. Teorija in praksa. *Agencija Poti*.

Sugerman, K. (1999). Winning the mental way. Buligame, *CA. Step Up Publishing*.

Turner, J. R. & Müller, R. (2005). The Project manager's leadership style as a success factor on projects: a literature review. *Project Management Journal*, vol 36, no. 2, pp. 49-61.

EVALUATING DRIVERS OF FINTECH ADOPTION IN INDIA- A MODERATED MODEL

Bhanu Priya
Research Scholar, University of Jammu

Dr. Vivek Sharma
Senior Assistant Professor, University of Jammu

ABSTRACT

Financial technology, or FinTech, involves the design and delivery of financial products and services through technology. Despite the importance of this technology in people's financial transactions in improving the management of their financial operations, processes, and lives, there is a lack of empirical evidence about sustainable FinTech services in the Indian context. Consequently, this research examines the factors that influence the acceptance of FinTech services and the main factors affecting Indian customers' adoption and experience of fintech products. The study has expanded UTAUT2 and Task technology fit model along with privacy and security concerns and electronic word of mouth (e WOM) as a moderator variable simultaneously to determine the behaviour attention and usage towards the fintech products. Based on quantitative research methods, the study examines the factors that influence the adoption and experience of fintech products. To test the model, data was obtained from 250 potential users of fintech products with the aid of a structured questionnaire survey. Data was analysed using the Structural Equation Modelling (SEM) approach. We found that performance expectancy, task technology fit, social influence, and facilitating conditions have significant effects on user adoption. In addition, we also found a significant effect of task technology fit on performance expectancy. It was found that perceived trust, and perceived security are strongly related to the intention of users to adopt fintech platforms. Further, eWOM is found to moderate the relationship between perceived usefulness and Jordanians' decisions to use FinTech services.

AN ANALYSIS ON RURAL DEVELOPMENT THROUGH MGNREGS IN INDIA

Dr. Ishrat Jahan
Assistant Professor,
Department of Economics,
Galgotias University, UP

ABSTRACT

India is the second-largest country in the world with a rural population of 68.84% of the total population and an employment rate of 39.53 percent (CMIE, September 2021). However, India is emerging as a strong economy and committed to bringing about rapid and sustainable economic growth through various reforms. These reforms include the rural development programs that sharply focus on people's participation in the process of integrated development. Rural development in India has further progressed through the policies, programs, schemes that have been initiated by the Government of India since its independence. This consists of the Five Year Plan. Further, the National Rural Employment Guarantee Scheme (MGNREGS) has also contributed to September 7, 2005. This scheme intends to enhance livelihood security in rural areas by providing at least 100 days of guaranteed wage employment in a financial year to every household whose members volunteer to do unskilled manual work.

In this study, the focus would be to analyze the impact of the program on rural development (RD). Under RD, it will do an in-depth study of food security, economic security, habitat security, health security, nutritional security, etc. The financial performance would analyze the working status of the scheme and physical performance will tell us about the status of rural development. The financial performance of MGNREGS would be analyzed with regards to the utilization of funds available in the scheme and the physical performance is analyzed against the target set for the generation of employment under the scheme. Further, attention would be on the study of the effectiveness of a particular head of expenditure in discharging the desired result in the form of the creation of employment opportunities.

Keywords: MGNREGS, Rural development, Financial performance, Physical performance, Impact on Rural Development.

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON INTERNATIONAL TOURISM OF MEDITERRANEAN EUROPE COUNTRIES

Tanja Stanišić
PhD, Associate Professor, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, University of Kragujevac ORCID ID (https://orcid.org/0000-0001-5809-794X)

Sonja Milutinović
PhD, Assistant Professor, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, University of Kragujevac, ORCID ID (https://orcid.org/0000-0001-9913-4495)

Vladimir Radivojević
PhD, Assistant Professor, Faculty of Economics, University of Priština in Kosovska Mitrovica, ORCID ID (https://orcid.org/0000-0002-3928-0623)

ABSTRACT
The still actual Covid-19 pandemic has an unprecedented negative impact on the tourism industry. Due to the nature of the pandemic, which became global in a very short time, international tourism has shown particular vulnerability. International tourism has previously shown significant sensitivity to negative external shocks, as well as a great ability to recover. Almost two years after the beginning of the current health crisis, it is still not possible to talk about its end with certainty, nor precise forecasts of the recovery of international tourism can be given. However, it is possible and useful to evaluate the negative effects of the crisis. The subject of this paper is to consider the negative effects of the Covid-19 pandemic on the international tourism of the Mediterranean Europe countries. The aim is to compare the negative effects and potentially conclude about countries that have managed to cope more successfully with the challenges that the crisis has brought. Comparative and cluster analysis are applied in the paper. The results of the research enable the classification of the Mediterranean Europe countries according to the magnitude of the negative impacts of the Covid-19 pandemic on international tourism and the formulation of appropriate recommendations for tourism policy makers in the analysed countries.

Keywords: international tourism, Covid-19, Mediterranean Europe countries

EMPLOYMENT PROBLEMS IN THE HOTEL CHAIN OF THE ADJARA REGION DUE TO THE COVID-19 PANDEMIC

Natia Barbakadze
Tourism PHD Student at
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
General Manager of "Best Western Premier Batumi"
Tbilisi, Georgia

ABSTRACT

Tourism is a priority area in the development of the Georgian Economy and plays an important role in economic growth and job creation, which is why special attention is paid to the tourism sector. According to the "Georgian Tourism Strategy 2025" presented by the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia "By 2025, Georgia will be known as an advanced, all-season, high-quality tourist country, distinguished by its cultural and natural heritage, world-class service and ancient tradition of hospitality". Prior to Covid Pandemic, employment in international hotels of networked brands, such as Sheraton Batumi, Radisson Blue Batumi, Hilton Batumi, etc., was particularly in high demand, which led to internal migration and an increase in the share of the population of Batumi compared to the population of the Autonomous Republic of Adjara. The villages are slowly being emptied due to the meager income from agriculture, the family to meet its needs, to get an education, there is no income from farming, so economically active family members come from the villages to the city looking for suitable jobs. Thus competing in the labor market. The global pandemic has faced a significant challenge for the hotel industry. Reduced income had a direct negative impact on the salaries and retention of staff in the hotel industry. Based on the results of the Research even international brand hotel hotels were unable to retain staff. They had to take measures such as: reduction of salaries, launching unpaid leave, reduction of staff and replacement of expats with local, low-budget staff. Although tourism has gradually risen and the number of tourists is slowly increasing, the tourism industry has lost the name of a stable employer and even international brand hotel hotels such as Sheraton, Le-Meridien, Hilton, Radisson are no longer considered as trustful employers. The aim of the study was to determine whether any of the hotel associate policies were highly stable despite the pandemic. In identifying them, we were able to explore their own strategy for tackling qualified associate loss, and as a result, developed relevant recommendations to strengthen the stable employer status of other hotels.

KEYWORDS: Tourism Industry, Challenge, Covid Pandemic, Employment, Chain Hotels.

EVALUATING CURRENT STATUS DEVELOPMENT OF COMMUNITY-BASED TOURISM IN TAN LOC ISLET, CAN THO CITY, VIETNAM

Nguyen Thi Huynh Phuong
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Nguyen Thi Be Ba
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Ly My Tien
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Le Thi To Quyen
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Le Viet Nghia
School of Economics and Law, Tra Vinh University

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the current status of community-based tourism development in Tan Loc islet, Can Tho by the methods of document research, field surveys and in-depth interviews. The findings reveal that Tan Loc has numerous potentials and favorable conditions to attract tourists such as seasonal lush fruit gardens, many local folk dishes, variety of tangible and intangible cultural heritage, and other unique experience activities. There are, nonetheless, still some difficulties in the process of developing community-based tourism in Tan Loc such as insufficient human resources, limited infrastructure and technical materials for tourism, overlapping tourism products, local people's income from tourism activities is insignificant, and weakness in tourism promotion. The authors provide some recommendations and solutions for developing provided some recommendations and solutions for developing tourism in Tan Loc islet.

Key words: Community-based tourism, Tan Loc islet, Can Tho

1. Introduction

Community-based tourism (CBT) is a type of tourism formed in the early twentieth century and is being developed in many countries around the world. According to Nicole Häusle & Wolffgang Stasdas (2002): CBT is a form of tourism in which mainly local people develop and manage. The economic benefits derived from tourism will remain in the local economy. According to Tomas et al. (2011), at present, CBT has developed widely in many different regions of the world, especially in developing countries. CBT is known as an alternative to mass tourism, built on connections with the local community.

According to Vietnam Institute for Research and Development of Rural Industries (2012), CBT is a type of tourism organized, managed and owned by the community itself to bring economic benefits and protect the general environment by introducing visitors to the characteristics of the locality (landscape, culture, etc.). According to the Law on Tourism of Vietnam (2017), CBT is a type of tourism developed on the basis of the cultural values of the community, managed, exploited and benefited by the community.

Bui Thi Hai Yen (2012) defines: CBT can be understood as a sustainable development method in which the local community has direct and main participation in the tourism development stages and activities. The community receives cooperation and support from domestic and international organizations and individuals; of the local government as well as the government and receive most of the profits from tourism activities in order to develop the community, conserve and exploit natural resources, environment, and sustainable tourism, to meet the diverse tourism needs for tourists. According to Vo Que (2006), CBT is a mode of tourism development in which the local community organizes to provide services to develop tourism, to participates in the conservation of natural resources and the environment, and at the same time, the community enjoys material and spiritual benefits from tourism development and nature conservation.

CBT development is a sustainable, community-centered development direction that is a decisive factor in the conservation and development of environmental resources, contributing to improve the lives of local people, preserving preserve and promote traditional cultural values, promote local socio-economic development. In Vietnam, CBT has developed in many localities such as Sa Pa, Mai Chau, Hoi An and the Mekong Delta. Especially, in the Mekong Delta region, CBT thrives in Can Tho, An Giang, Vinh Long, Ben Tre, Tien Giang, etc.

Can Tho is a city directly under the Central Government, has a central position in the Mekong Delta with developed infrastructure, has many strengths for tourism development. In recent years, CBT has been invested and developed in Can Tho, especially in Tan Loc islet (Tan Loc Commune, Thot Not District). Favored by nature with luxuriant fruit trees, abundant fish, coming Tan Loc visitors can mingle with nature, learn about the simple life of the people of the South. In addition, there are ancient houses with Western architecture hundreds of years old, making tourism resources in the Western "Sweet Islet" more rich and diverse. However, tourism in Tan Loc islet is still in its infancy such as tourism activities are mainly spontaneous; the tourism infrastructure system is still weak; the organization of tourism activities is still small, lacks links, lacks professionalism; entertainment services are lacking in variety; and typical local tourism products are not enough to attract and retain tourists, etc.

2. Research Methods

2.1. Secondary data collecting and processing

Secondary data related to CBT in Con Son, Can Tho are collected from various sources in the last 5 years, in the form of text, data, maps, images, etc. Analytical and synthetic methods were used to process these data.

2.2. Primary data collection and processing

2.2.1. Field survey method

Field surveys were conducted in Tan Loc islet from November to December 2021 for observations, in-depth interviews, photographs and actual data collection. This field survey method helps to assess the potentials and advantages for CBT development, and at the same time, it also shows the limitations in tourism development in Tan Loc islet.

2.2.2. In-depth interview method

This method collects opinions from 4 local managers: 1 representative at the Department of Culture, Sports and Tourism of Can Tho city, 2 representatives at Office of Culture and Information Thot Not District, and 1 representative at People's Committee of Tan Loc Commune. The content of the interview is about the management method of tourism activities, tourism potentials, local tourism development goals as well as the challenges that the locality is facing. In addition, this study also collected opinions of 10 households participating in tourism activities in Tan Loc islet (about tourism service activities, advantages, disadvantages, impacts of tourism on their lives and Recommendations). Interviews were conducted in December 2021.

3. Research Results

3.1. Tourism potentials in Tan Loc islet, Can Tho city

Tan Loc is located adjacent to the three provinces of Dong Thap, An Giang and Can Tho.When newly formed, all reed island, people come to reclaim mainly by rake mussels, catch rice snails... The islet has many names associated with each development period. In the 1970s and 1980s, sugarcane and sugar cooking were popular, musician Pham Tuyen composed the song "My country has a sweet island". The name "Sweet Island" comes from there. Later, many people shifted to raise fish rafts, and the islet was named "fishing village". Today, Tan Loc islet with an area of more than 3,200ha, fertile alluvial soil.

3.1.1. Natural tourism resources

In general, Tan Loc islet has no difference compared to other areas in general in the Southwest region. However, Tan Loc isle may have more advantages in that it is regularly filled with alluvium by the Hau River, creating a green and rich land. And it is the characteristics of natural resources that have created natural tourism resources with specific products of Tan Loc such as:

- Fruit orchards: with the advantages of nature, fertile soil, Tan Loc is the land of immense orchards. Some of the attractions not to be missed such as Ms. Le Hong Diep guava garden about 4,000m2 wide which grow only psidium guajava. Not too far from Ms. Diep's garden, Mr. Do Trung Ngon's garden also served tourism. With an area of 3 ha. Mr. Ngon's garden has burmese grape, oranges, rambutans…, especially there are very large fish ponds served for fishing or rowing boat along the gardens. The coconut garden in Tan Loc is also amazing place where you can hang a hammock to enjoy the fresh space and taste many kind of coconuts, etc.

- **Ms. Diep's guava garden:** One of the must-see attractions when coming to the islet is Ms. Le Hong Diep guava garden, about 4,000m^2, planted with clean technology, guava fruit is full, shiny and very sweet. Follow small roads, guests can pick guava and enjoy on the spot. Ms. Diep said: "The fruit has been wrapped up since they were tiny, so visitors can remove the cover and eat it, because I grow guava without using chemicals". From this guava, Ms. Diep also creates many unique and attractive products such as guava wine, deep-fried guava, guava salad, etc.
- **Mr. Ngon's garden:** A few kilometers away from the house of Mrs Diep's house, Do Trung Ngon's garden also served tourism. With an area of 3ha, the garden has oranges, rambutan, burmese grape, an so on, especially there are very large fish ponds and ditches for tourists to

fish and go in boats. With rambutan as the main tree, the fruit garden of Mr. Do Trung Ngon's house is ripe in May and June; right on the occasion of Tan Loc Fruit Garden Festival. Currently, visitors can visit orange garden, fishing, boat or feeding fish.

- **Tan Loc coconut garden (Ms. Kieu):** Mr. Le Tan Nhuong coconut garden makes visitors feel like lost in the land of Ben Tre.The coconut is straight, leaning on the canal. Coconut garden has an area of 7.5 hectares of land, with 550 roots of Siamese coconut, fire coconut, pineapple coconut ... After exploring the island, at this coconut garden visitors can get a hammock to enjoy the fresh space, enjoy the sweet coconuts. In small canals that are intertwined with coconut banks, tourists relax and swim around sightseeing, taking photos.

• Mr. Thong's woody vineyard: Mr. Thong - a math teacher who is passionate about biology has successfully isolated a grape variety originating from Mexico to create a super-fruity woody grape: fruit like guava, fruit like figs, incense Like wine, from the skin to the seeds are edible and have all 3 flavors of acrid, sour and sweet in one fruit. In addition, visitors to this vineyard can also visit the ancient durian tree over 100 years old, along with a "collection" of many rare plants in the world such as: holy wood, yew, kim Giao, royal eucalyptus, etc. rosemary, frankincense, etc.

• "An Phuoc" plum garden: This is a famous specialty in Tan Loc, grown according to the method of clean agricultural products by using nets to avoid pests, people call it "sleeping plum". From this type of plum, Mr. Sau Tia processed a unique wine called Sau Tia plum wine, registered as a product brand and considered a specialty of this island.

• Cat Tuong Orchid garden (Ms. Hoa): there is also a delicious pomelo garden, a large garden, and a green space, so it is possible to develop garden tourism products and services if there is a worthy investment.

• The longan garden of many households in the north of Tan Loc: with the specialty of "Ido" longan also has potential for tourism development. Ido longan is a Thai longan imported to our country in recent years. This longan variety is very suitable for the fertile alluvial soil of Tan Loc. This variety produces large fruit, thick rice, small seeds, hard shell, easy to harvest and very popular in the market. If there is reasonable investment and exploitation for tourism, this is also a potential direction for developing tourism products in the future.

- Fishing islet: In Tan Loc, from May 5 to September of lunar calendar is the season of fishing. This fish lives on the Hau river around Tan Loc isle, the smallest one is 300 g, the big one weighs 4 kg. People release nets to catch fish when the water is cloudy (the season when the water flows from the upstream of the Hau river, also called the wet season). From the full moon of the 10th lunar month, Tan Loc people celebrate the spirit fishing season. From November of lunar calendar to after Lunar New Year is the season of "hunting" for catfish. Fish noodles are processed into many dishes: grilled, fried, steamed ginger, salt, lemongrass and chili, fried, sour soup … are very delicious.

3.1.2. Humanistic tourism resources

Tan Loc islet is one of the early discovered lands in Can Tho. Therefore, Tan Loc islet has many valuable tangible and intangible cultural heritages for tourism development such as:

- Tan Loc Dong Temple: it can be considered as one of the largest temples in Can Tho city. Its structure, except for bricks and tiles at foundations and walls, all other parts from pillars, crossings, levers to the smallest bars such as rafters or roof-tops are wooden. Tan Loc Dong Temple is an architecture that is instilled with Vietnamese identity. The structure of the temple is divided into three main parts. The first main part is called "Võ Ca", the middle space is "Trường Võ" and the inner past is the main hall "Chánh Điện".

All decorative details for the roof of the house, columns, rafters and chests are carved with patterns. The decorations are incredibly soft, flexible and sophisticated. In particular, the

roof is attached with the familiar symbol of dragon and moon from the ancient Vietnamese feudal architecture, which brings solemn and sacred features to the architecture. Both the architecture of the temple and the surrounding landscape are designed spaciously and airily. It makes more space for cultural and arts activities, and for organizing traditional events of a large number of local people.

Apart from being a place of worship or a place for spiritual activities, Tan Loc Dong Temple is also a familiar image with the locals. It plays a significant influence on the spiritual life of people in Thot Not District in particular and Can Tho city in general.

- Ancient houses in Tan Loc: Another fascinating experience at the islet is to explore the ancient house system. Tan Loc islet has 12 old houses, but only a few houses are intact. The highlight of this is Mr. Tran Ba The's house, often called Mr. Sau The. The house built by Mr. Tran Thien Thoai (Long Xuyen) - Tran Ba The's father and completed in 1935. The house still has a combination of East-West architecture. The walls of the entire house are built by two layers of bricks, creating a cool space. The front of the house was built in a Western style, with rows of roof supports with sophisticated patterns. His house is like a miniature "museum of antiquities": ceilings with wooden lanterns around the end of the nineteenth century, cement lamps, American oil lamps in the early twentieth century; tables, chairs, dishes, delicate carved flowers, etc. In addition to the ancient house of Mr. Sau The, Tan Loc has many other old houses such as Mr. Nguyen Van Ti's house, Mr. Nguyen Van Thi, Mr. Huynh Quang Que... Through the story of the owner, visitors will understand more about the culture and lifestyle of the ancient Southern people.

- **"Don ca tai tu" (traditional music in Southern of Vietnam)**: Since the time when the land was reclaimed and opened, the ancestors knew how to use folk music such as ho, vè, ly, poetry, etc. to dispel the hardships after days of flood and chaos in work. Later, according to the Can Vuong movement, the musicians and mandarins of the Nguyen Dynasty brought with them noble traditions to the Southern region. Since then, Don ca tai tu has been nurtured and gradually shaped in the late 19th century. The Don Ca Tai Tu movement quickly spread throughout the South, and Tan Loc Islet has really become an ideal place to develop this unique art form. In the past, when Tan Loc islet was not developed by road, people lived and moved by water, so boats were the main means of transport. Tan Loc islet is also a place where merchant boats often visit to relax and socialize during anchoring times. Therefore, people who love Don Ca often gather here to make lively, attractive and interesting performances. In harmony with the sun, the wind, with the rhythm of river and garden life here, Don ca tai tu here is boldly honest, simple, but also very liberal, creating the characteristics of Dan ca tai tu in Tan Loc.

3.1.3. The local people

Over hundreds of years, the people here still retain the essence from the time of reclamation that is the friendliness, closeness, "good at going into people's hearts" of Tan Loc people. The people here are genuine, simple and sincere. It is the way of life, behavior, sincere, enthusiastic and responsible feelings between the Tan Loc people, friends at home and abroad, with nature and above all, the love of the homeland islet that has been a factor. It is important for Tan Loc to become a place that many tourists want to visit not only once.

3.2. Current situation of CBT development in Tan Loc islet, Can Tho city

3.2.1. Advantages in CBT development in Tan Loc

- Tan Loc islet is located on the tourist route to explore the Mekong River from Can Tho - Long Xuyen - Chau Doc to Cambodia, Thailand, so it has great potential to become a stopover for tourists by yacht to come to the scenery. The river is peaceful and airy, along with many old houses, orchards... along with the friendliness and hospitality of the people. In addition, Tan

Loc is also known as the "Tam Tinh" islet (adjacent to Can Tho, An Giang, Dong Thap); From Tan Loc isle, tourists can go to nearby tourist attractions such as Bang Lang stork garden in Thoi Thuan ward, craft village rice paper and Thuan Hung ancient house in Thuan Hung ward (belonging to Thot Not district, Can Tho city) or come to Lai Vung persimmon gardens, Lai Vung spring rolls craft village (in Lai Vung district), Dong Thap province.

- Having diverse tourism resources (green orchards, peaceful natural landscapes, historical and cultural relics, special festivals, attractive local cuisine and specialties....).
- Having green environment, fresh air; Security and order are well guaranteed.
- The people are friendly, hospitable and dynamic and creative.
- Having a relatively convenient location in terms of waterways and roads; near urban centers such as Can Tho, Long Xuyen, Sa Dec, etc.
- With the attention and focus on tourism development, the local government has determined that Tan Loc tourism will become the spearhead economy of Tan Loc ward and Thot Not district. Therefore, in the future, Tan Loc has the opportunity to receive preferential investment policies for investors as well as local communities participating in tourism.
- Tan Loc destination has been linked with travel businesses, located on an attractive tour for tourists (tour Ho Chi Minh City - Tien Giang - Can Tho - Bang Lang Stork Garden - Tan Loc).
- In the near future, it will open two new routes Can Tho - Seoul (Korea) and Can Tho - Taipei (Taiwan). This is an opportunity for Tan Loc in particular and Can Tho in general to attract tourists from Korea and Taiwan, contributing to increasing the total revenue from local tourists.

3.2.2. Difficulties in CBT development in Tan Loc

- Infrastructure, material and technology for tourism is still weak. The road on Tan Loc islet is still quite narrow, the main road only allows 16-seat cars to circulate; The rest of the roads are only for two-wheelers. Accommodation does not have hotels or homestays. Restaurants and entertainment establishments are still small, serving only local people, not serving tourists.
- The problem of human resources is also a concern of concern: there is no team of guides at the site, no foreign language ability to communicate with international guests, etc.
- The ancient house system is being damaged and degraded, without an appropriate mechanism due to the co-ownership of many individuals.
- Local people's understanding of tourism is still very limited. There is no coordination among households in tourism development. Households' average income is still low
- Information and tourism promotion is still limited and has not met the information requirements of tourists.
- Most of the CBT products in Con Son are still undiversified and incompletely different from the ecotourism in Can Tho as well as in the Mekong Delta region. The tourism model has not yet attracted all local people to participate in tourism activities.

3.3. Solutions for CBT development in Con Son, Can Tho city

3.3.1. Management solutions

Local authorities need to organize help and support capital for households lacking equipment, encourage households without gardens to provide other services such as making handicrafts, providing food, "don ca tai tu", etc. It is necessary to establish a common price for tourism services as well as to divide tourism profits clearly.

The tourism Management Board needs to have a hotline printed on signs around the area to promptly assist in solving difficulties, suggestions and recommendations of the community, visitors and tourism participants.

3.3.2. Solutions for infrastructure development, technical facilities

Developing infrastructure and economic structure for Tan Loc islet, especially waterway and road transport systems. Researching suitable transport modes for tourism

activities in Tan Loc such as tram, buggy, horse-drawn carriage, bicycle, boat, etc. to serve visitors in Tan Loc.

Strengthening connections with Can Tho and other areas (Long Xuyen, Sa Dec, Vinh Long, Chau Doc, Ha Tien, Rach Gia, Ho Chi Minh City, and countries in the lower Mekong region by waterway and road systems), especially on the Hau river route from Can Tho to Phnom Penh (Cambodia) and the road routes along National Highway 1A, National Highway 91, National Highway 30, etc.

Increasing the expansion of households participating in catering and resting, establishing entertainment places to serve tourists with typical Southern dishes. Invest capital for people to build accommodation facilities based on natural materials. Opening display points, introducing and selling local traditional products, contributing to diversifying the system of souvenir stalls to create attraction for visitors, etc. Encouraging households to develop homestay tourism model to improve guest retention.

3.3.3. Solutions for promotion and advertising for tourism

Strengthening linkages between households in the community and travel businesses to create a source of visitors. Promoting tourism information through agencies, travel agencies, and the internet, especially by modern technology to attract international tourists to Tan Loc islet. Creating a website promoting tourism with a beautiful interface, ensuring the information on the page is always updated regularly and quickly. It is necessary to arrange some advertising billboards on National Highway 91.

Enhancing preferential policies to attract visitors in the low season. Investing in promotional activities and expand cooperation relationships with tourists, travel agencies, travel agents. At tourist sites in Tan Loc, it is necessary to have maps, guide boards of attractions, services should be written in Vietnamese and English to guide visitors.

In addition, it is necessary to promote Tan Loc tourism by bringing typical tourism products to the occasion of organizing tourism fairs. Building tourist routes linked with the locality and neighboring areas.

3.3.4. Human resource solutions

Developing human resources by appropriate measures such as: training, short-term fostering, sending to study groups, clubs, etc. Local authorities need to open training and education courses on CBT for households in Tan Loc such as attitudes towards guests, communication and hospitality skills, tourists service skills,…to improve the experience of doing tourism for them. In addition, it is essential to improve foreign language skills to be able to serve international tourists better.

Local authorities need to create conditions for the community to participate in tourism service businesses. It is necessary to establish a tourism cooperation group to create unity in the mode of tourism activities and to manage tourism development in a synchronous manner; organize awareness campaigns and provide necessary information about CBT to local people.

Local authorities need to develop programs to improve community capacity through visits, training and research on CBT models in the Mekong Delta region.

Educating community awareness and responsibility in protecting the environment and preserving traditional cultural values of the locality is also a crucial task in Tan Loc.

3.3.5. Solutions to support local community

It is essential to develop appropriate models, mechanisms and policies to facilitate the participation of the community in tourism development activities, ensuring the community benefits from tourism activities; open training courses on professional skills for the community such as service skills, cooking skills; organize food hygiene and safety classes, etc.

Local people should building homestay tourism according to the specific designs of Tan Loc islet, in harmony with the green space and water surface, encouraging the creativity of each household.

Local authorities need to create favorable conditions for the community to participate in tourism such as financial support, information sources, etc., thereby helping them improve their lives. In order to engage the tourism community, it is necessary to focus on activities that raise awareness about issues related to tourism activities including understanding the value of local culture, natural resources and the environment, the knowledge related to the purpose, meaning and benefits that CBT brings.

3.3.6. Solutions to diversify types and products of tourism

Enhancing experience activities for guests: cooking, making folk cakes, tending and collecting fruits. Gardeners need to enhance green space, green fences, ornamental flowers, create miniatures for guests to take pictures, and so on. Developing "unique" tourism products to attract visitors in the low season.

Developing a type of homestay tourism where visitors will be able to live with the host and participate in daily activities with the people, thereby stimulating the curiosity and discovery of visitors with the cultural characteristics of Southern residents.

Establishing Don Ca Tai Tu clubs and local folklore performance teams to introduce the beauty of cultural identity. It is necessary to specifically regulate this type and consider issuing licenses to eligible groups.

4. CONCLUSION

All in all, developing a CBT model with the advantage of rivers and gardens in the Mekong Delta is the right direction, contributing to attracting more and more tourists to Tan Loc islet, Can Tho city. However, at present, this tourism model is still in the early stages of formation, so there are certain limitations such as weak infrastructure and technical facilities, insufficient human resources and weak in expertise, undiversified tourism products, people's income from this model is still insignificant. Environmental protection has not been paid due attention, tourism promotion has not been focused, etc. In order to overcome those limitations and bring CBT in Tan Loc to develop commensurate with its potential, research, development orientation and solutions are a necessary and urgent need.

In fact, Thot Not district is a locality with potential for economic and tourism development, but to really promote its effectiveness, we need to build a link between local management officials, tourism companies, etc. tourism, tourism business subjects. In which, tourism on Tan Loc island is considered as a core product for local development. Step by step it is necessary to have specific solutions for the district's Cu Lao tourism to become a type of high-value riverside eco-tourism, developing in an endogenous direction to contribute to the economic restructuring of Can Tho.

REFERENCES

Bui Thanh Huong & Nguyen Duc Hoa Cuong (2007). Studying of community-based tourism models of in Vietnam. Hanoi University.

Bui Thi Hai Yen (2012). Community-based tourism. Education Publishing House.

Le Van Hieu & Dao Ngoc Canh (2017). Research on the current situation and solutions for sustainable development of ecotourism in the Mekong Delta in the context of international integration. Can Tho University Science Journal, pp. 812-820.

Nicole Häusle & Wolffgang Stasdas (2002). Training Manual for Community-based tourism. Zschortau, Germany: InWEnt - Capacity Building International.

Tomas, L, G. Sandra. S., & Victor. P (2011). Community-based tourism in developing countries: a case study. Tourismos: An international multidisciplinary journal of tourism, June 2011.

Vietnam Institute for Research and Development of Rural Industries (2012). Guidelines for the development of community tourism. Project "Community-based tourism for traditional craft villages in Bac Ninh".

Vietnam Tourism Law 2017 (Law No. 09/2017/QH14) was approved by the 14th National Assembly of Vietnam, the 3rd session on June 19, 2017.

Vo Que (2006). Community-based tourism: Theory and application, volume 1. Science and Technology Publishing House, Hanoi.

INFLUENCED FACTORS FOR ECOTOURISM DEVELOPMENT AT AN BINH ISLET, VINH LONG PROVINCE, VIETNAM

Nguyen Thi Huynh Phuong
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Nguyen Thi Be Ba
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Ly My Tien
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Le Thi To Quyen
School of Social Sciences and Humanities, Can Tho University

Nguyen Thi My Duyen
An Giang University, Vietnam National University of HCM City

ABSTRACT

This paper, based on document research, field surveys and questionnaires, aims to analyze the factors which are influencing the development of ecotourism at An Binh islet, Vinh Long province, Vietnam. Through Exploratory Factor Analysis, the findings reveal that there are 9 factors affecting the development of ecotourism at An Binh islet namely Tourism resources, Infrastructure and Technical facilities for tourism, Human resources, Food and beverage services, Service prices, Security - order and safety status, Tourism promotion, and Environmental interpretation education. This study also proposes some solutions to increase quality of ecotourism and encourage more and more tourists to An Binh islet, Vinh Long province. Thanks to the finding of study, the result will benefit local authorities, management, tourist agencies, ecotourism business owners and local people with real data analysis.

Keywords: Influenced factor, Ecotourism, An Binh islet, Vinh Long

Ecotourism is considered a type of tourism associated with the environment, which brings people closer to nature and helps them enjoy the fresh and quiet atmosphere. Ecotourism is oriented to be a key type of tourism in tourism development in Vietnam and especially in the Mekong Delta. In the decision "Vinh Long province's cultural and tourism development planning to 2020, vision to 2030" of Vinh Long province, there are development goals on eco-tourism as follows: "Focus on exploiting community-based tourism, eco-tourism. Upgrade the existing islet tourist attractions, exploiting more islets that can be put into tourism activities to creat a wide network, associated with local specialties, fruit-laden archard tourism and fruit orchards associated with craft villages, turning these places into attractive tourist destinations" (Department of Culture, Sports and Tourism of Vinh Long province, 2020).

The current status of tourism development on An Binh islet has accomplished quite good achievements. The total number of visitors was 349,550, of which domestic tourists were 269,300 (accounting for 77.04%), international visitors were 80,250 (accounting for 22.96%). Total revenue reached more than 17 billion VND (2020). Most of the tourists coming to tourism in the district are concentrated on An Binh islet because this is the most unique and typical ecotourism site for Long Ho district. The number of tourists coming to visit in the district accounts for more than 1/3 of the total number of visitors in the province. Thus, it can be said that An Binh islet has been not only an extremely attractive tourist destination, but also a favorite place of tourists. Hence, An Binh islet is a tourist destination that needs investing and developing, as well as applying the right policies and timely solutions for the development of ecotourism here. This study aims to analyze the factors affecting the development of eco-tourism in An Binh islet, Long Ho district, Vinh Long province. Thereby it provides a practical basis for local authorities, state management agencies in charge of tourism, travel companies, tourism service businesses and local people in implementing solutions to improve the quality of tourism services as well as the factors affecting the tourists' decision to return to tourism in the next time.

2. Methodology

2.1. Secondary data collecting and processing

Methods of analyzing secondary data from many different sources such as: internet, books, newspapers, scientific journals, documents, resolutions, statistics, reports related to the research problem. This source of data is processed by comparison, evaluation and synthesis methods to ensure the validity and relevance of tranferred data.

2.2. Primary data collection and processing

2.2.1. Field survey method

Field surveys were conducted in An Binh islet to observe, interview, photograph and collect actual data.

2.2.2. *Interview method via questionnaire*

Sample size: There are many ways to determine the sample depending on the different research model. According to Hair and collaborators (2006) (cited by Nguyen Dinh Tho, 2011), in order to use the exploratory factor analysis, the minimum sample size should be 50, sample size (n) = 100 is better. According to the experience, Sirakaya et al. (2017) suggest that the sample size for a study should be at least from 100 to 200. Thus, the sample size is 120 units which satisfied the condition. The sample was conducted through the non-probability sampling method by random sampling technique. The advantage of this method is that it is easy to approach the research object, save costs, time and direct interview form.

The questionnaire consists of 3 main parts:

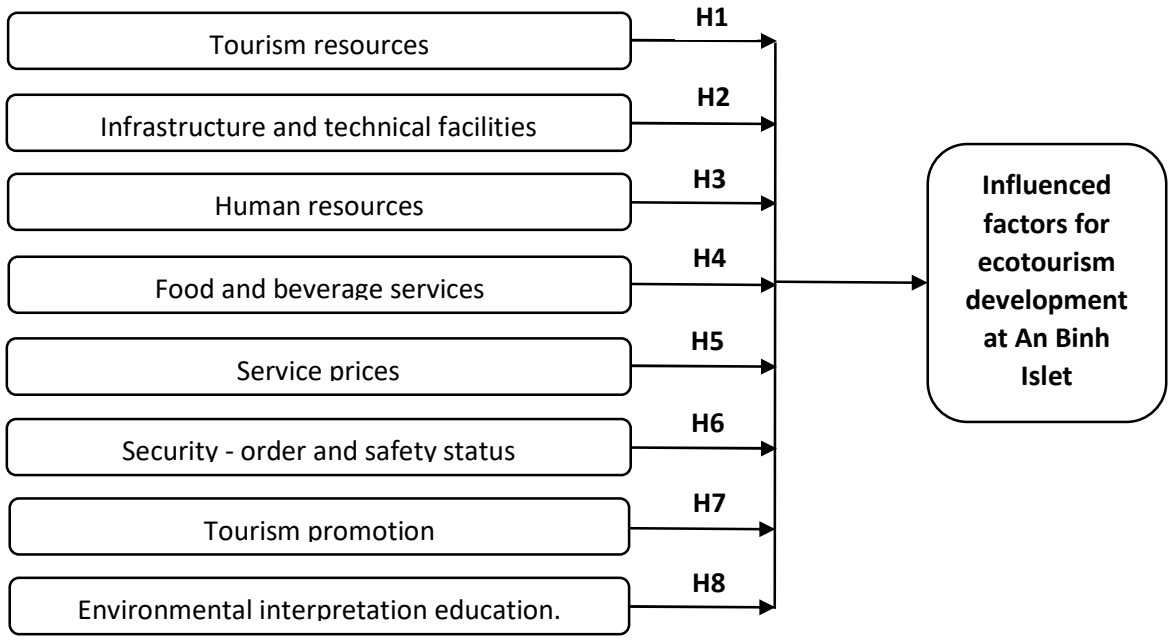
- Part 1: This section explores general information of tourists such as gender, age, educational level, occupation and types of residence.

- Part 2: This section makes clear tourists' tourism activities at An Binh islet via the following criteria: the times for visiting, the means of transportation, the information helping tourists access the destination, factors attracting tourists, length of stay, form of stay and purpose of travelling.

- Part 3: This section contains questions to measure influenced factors for ecotourism development at An Binh islet with 8 criteria and 42 observed variables. A five-point Likert scale was used in the questionnaire which the author adopted and complied from previous studies of the literature (Strongly disagree = 1; Disagree = 2; Not sure = 3; Agree = 4; Strongly agree = 5).

Data analysis method: After collecting all 120 questionnaires surveyed from tourists, the author filtered and entered data on SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) version 20.0. The research used SPSS version 20 to analyse the data collected with Frequency, Percentage, Mean, Standard Deviation, Scale Reliability Analysis and Exploratory Factor Analysis.

Through literature reviews, the proposed research model of thí research is as follows:

(Source: Author's proposal, 2021)

Hypothesis 1 (H1): There exists a positive relationship between H1 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 2 (H2): There exists a positive relationship between H2 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 3 (H3): There exists a positive relationship between H3 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 4 (H4): There exists a positive relationship between H4 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 5 (H5): There exists a positive relationship between H5 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 6 (H6): There exists a positive relationship between H6 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 7 (H7): There exists a positive relationship between H7 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

Hypothesis 8 (H8): There exists a positive relationship between H8 and influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

To assess the criteria in the research model, this study uses a Five - level Likert scale: (1) Strongly disagree, (2) Disagree, (3) Neutral, (4) Agree, (5) Strongly agree, for observed variables. The author uses 8 criteria and 43 measurement variables to evaluate influenced factors for ecotourism development at An Binh Islet.

3. Results and discussion

3.1. Overview of the research area

Geolocation

An Binh islet is the first part of Minh island strip, located between Tien and Co Chien rivers, in Long Ho district, Vinh Long province. The East borders Cho Lach district, Ben Tre province. The West is towards My Thuan bridge. The South borders Vinh Long city, far from Co Chien river, and borders Thanh Duc commune and My An commune (in Mang Thit district). The North borders Cai Be floating market, Cai Be district, Tien Giang province.

An Binh islet is one of the most attractive ecotourism sites in Vinh Long province. There is a lot of potential for developing and providing agricultural products, especially fruit-laden orchards combined with eco-tourism. In addition, the islet is also adjacent to the center of Vinh Long province, locates on an important waterway route of the region, which is the Co Chien river, national highway 57, which connects the two provinces of Vinh Long and Ben Tre thanks to Dinh Khao ferry. This leads to the convenience of water-road traffic circulation, which is a very important advantage for investment and development in terms of socio-economic and tourism. Visitors can access An Binh islet by waterway from Ho Chi Minh City, Ben Tre, Tra Vinh and Can Tho city, which is an advantageous point to build tourist routes through this islet.

Natural features

An Binh islet lies in the tropical monsoon climate zone, sharing a common feature of hot and humid climate all year round and relatively stable. Due to its geolocation on the banks of the Tien and Co Chien rivers, the water supply is abundant. The canal system with large and stable tidal range is very convenient for crop irrigation and freshwater aquaculture in garden ponds, along rivers and canals. Land on An Binh islet is considered as a valuable resource contributing to agricultural development. Being accreted by alluvium from Tien and Co Chien rivers, each year the area of the islet increases and extends to the sea with an average height of 0.6-1.2m. The islet has a relatively flat surface, the angle is less than 2°, many rivers, ponds, lakes, ditches and canals; islet land, alluvial ground and new islet, ...

Socio-economic characteristics

Adminitration: An Binh islet with an area of about 60 km^2 has 4 communes and 32 hamlets.

Population – Labor force: according to the 2017 Statistical Yearbook of Long Ho district, An Binh islet has a total of 11,191 houses and 41,422 people. Labor force on the islet is very abundant, most of them are gardening. The level of workers is increasingly improved due to good aquisition of scientific and technical knowledge via mass media. Labor force is also trained to improve communication skills with tourists, and to have long-term experience in fruit-growing business passed down through generations. This will be a mint condition for the development of agricultural economy as well as the type of eco-tourism of the islet communes.

Culture: An Binh islet regularly maintains activities of cultural houses and organizes cultural exchanges on major holidays.

Economy: Agricultural production activities develop very well, mainly fruit and perennial crops, livestock and aquaculture thanks to mint natural conditions. Industries and handicrafts of the islet have more than 100 production facilities of handicraft industry with hundreds of employees in the area with different occupations. In terms of tourism services, 4 islet communes have the potential to develop eco-tourism at tourist sites such as Vinh Sang eco-tourism area, homestay tourist spots, and fruit-laden orchards. Many tourist spots here serve to stay and eat for tourists, help them to transport. This helps tourism activities develop strongly and help people in there increase income and have more stable living standards.

3.2. Analysis of research samples

Interview via questionnaire was conducted through 120 units who are tourists involved in tourism and currently directly visiting at the research site.

Summary the demographics of respondents

Tourists's gender: there is no ordinate amount of gender disparity, with 44.2% males and 55.8% females.

Tourists's age: respondents from 18 to 30 years old accounted for the majority (80.8%), ones from 31 to 43 accounted for 12.5%. The groups of ones from 44 to 56 and above 57 years old accounted for the lowest percentage (3.3%).

Tourists's educational levels: respondents with university degree accounted for the highest percentage (65.0%), followed by high school (19.2%), vocational intermediate/college accounted for 8.3 %, 4.2% was below high school and 3.3% was above university.

Tourists's occupation: the respondents' occupations are mainly students (50.8%); workers (17.5%); business people (15.0%), followed by other groups such as housewives, officer - civil servants, farmers (13.3%); retired (3.3%).

Tourists's type of residence: the majority of respondents reside in urban areas (63.3%), and 36.7% is in rural areas. Because An Binh islet tourist destination is place for fruit-laden orchard, it attracts most tourists of the type of urban residence. They travel here to relax, find the quiet atmosphere in the orchard.

Summary the tourism activities of respondents

Tourists know about An Binh islet mainly via relatives and friends (64.2%), through the Internet (43.3%). In addition, some tourists know about An Binh islet via TV and travel agencies (accounting for 9.2%). The rate of information sources knowing about An Binh islet via newspapers, magazines and other sources is very limited (accounting for 0.8%).

Tourists come to An Binh islet with 4 main forms: self-organization (88.3%), buying tour packages from travel companies (8.3%), being organized by agencies and organizations (2,5%) and the rest is tour on request (0.8%).

The main purpose of tourists to An Binh islet for entertainment, sightseeing and study, research accounts for the highest proportion, which is at 70.8%, 69.2% and 20.0%, respectively. Besides, some tourists come to relax (accounting for 14.2%), the rest are for business purposes and business trip, accounting for 0.8 % and 1.7 % respectively.

The attraction of An Binh islet for tourists mainly comes form many fruit orchards (79.2%), beautiful scenery (59.2%), fresh environment (53.3%), friendly and hospitable people (50%).

Popular activities chosen by tourists when coming to An Binh islet are visiting fruit orchards (86.7%), taking pictures (55.8%), enjoying specialties (48.3%), entertainment activities (30.8%) and buying souvenirs (10.0%). Through the research results, it can be seen

that the tourist destination needs to focus on developing the activities of the fruit orchard model to better meet tourists' needs in activities.

3.3. Analyse of influenced factors for ecotourism development at An Binh islet

To determine the group of factors affecting the development of ecotourism in An Binh islet, the author has analyzed exploratory factors including 8 criteria with 43 observed variables, specifically as follows:

(7) Tourism resources (6 observed variables)
(8) Infrastructure and technical facilities (7 observed variables)
(9) Human resources (5 observed variables)
(10) Food and beverage services (5 observed variables)
(11) Service prices (5 observed variables)
(12) Security - order and safety status (6 observed variables)
(13) Tourism promotion (4 observed variables)
(14) Environmental interpretive education (5 observed variables).

To ensure the reliability of the scale and observed variables, the author uses the method of evaluating the scale's reliability. The reliability of the scales is assessed through Cronbach's Alpha coefficient. Cronbach's Alpha coefficient is used to eliminate "junk" variables. Variables with a total correlation coefficient less than 0.3 will be excluded (Nunnally, 1978; Peterson, 1994; Slater, 1995). The scale will achieve reliability when Cronbach's Alpha coefficient is greater than or equal to 0.6. The scale will reach reliability when Cronbach's Alpha coefficient is greater than 0.6. The analysis results show that non observed variables are excluded from the model because the correlation coefficient of variables is greater than 0.3.

(1) "Tourism resources" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.707 and there are 6 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.369 to 0.567 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(2) "Infrastructure and technical facilities " has Cronbach's Alpha coefficient of 0.886 and has 7 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.583 to 0.742 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(3) "Human resources" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.877 and there are 5 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.588 to 0.797 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(4) "Food and beverage services" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.914 and there are 5 variables with variable correlation coefficient ranging from 0.651 to 0.848 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(5) "Service prices" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.891 and there are 5 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.641 to 0.775 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(6) "Security, order and safety status" with Cronbach's Alpha coefficient of 0.910 and 6 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.579 to 0.839 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(7) "Tourism promotion" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.839 and there are 4 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.626 to 0.709 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

(8) "Environmental interpretive education" has Cronbach's Alpha coefficient of 0.890 and there are 5 variables with variable correlation coefficients ranging from 0.607 to 0.864 meeting the requirements. Therefore, non observed variables are excluded from the research model.

After the author evaluates the reliability of the scale, there are 8 scales of independent factors with 43 observed variables eligible to conduct exploratory factor analysis. Before conducting exploratory factor analysis, the study used the KMO test (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of sampling adequacy) and Bartlett's Test of Sphericity to check the relevance of the research data. The results from the data test show that the KMO = 0.866, Sig = 0.000 (below 0.005 is statistically significant), the total explanatory variance is 74.550% (greater than 50%) satisfying the conditions for exploratory factor analysis.

Table 1. *KMO and Bartlett's Test*

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		.866
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4341.465
	Df	903
	Sig.	.000

Source: Results of data analysis based on direct interviews with tourists on An Binh islet in 2021, n = 120

In exploratory factor analysis, the author used the Pricipal Components Analysis with Varimax rotation. In order to ensure the practical significance of the exploratory factor analysis, it is necessary to remove the measurement variables with unsatisfactory factor loading coefficients for each factor. According to Hair and collaborators (1998), factor loading is an indicator to ensure the practical significance of exploratory factor analysis. Factor loading above 0.3 is considered to reach the minimum level for sample size 350, if the sample size is about 100, it is recommended to choose a factor loading above 0.55 and sample size is about 50, the factor loading must be above 0.75. In the study, the author interviewed 120 respondents, so as the factor loading coefficient is above 0.55, the measurement variable is kept.

After analyzing exploratory factors, there are 9 factors that contribute to the development of ecotourism in An Binh islet. 8 out of the first 43 variables are excluded because the factor loading is below 0.55. They include: many attractive tourist orchards; delicious local dishes; friendly and hospitable local people; fresh environment; tour guides with professional knowledge and skills; food with high level of hygiene safety; many An Binh islet tourist programs with low price and trash bins arranged at tourist site.

Factor 1 (F1) contains the following variables: No soliciting and overcharging (X30); No larceny at the tourist destination (X31); No luring or harassing tourists (X33); No begging (X29); No hawking at the tourist destination (X32); Must-be equipped life jackets among cruise ships (X34). This factor can be named as Security, order and safety status.

Factor 2 (F2) contains the following variables: Variety and diversity of dishes (X20); Attractive folk cakes (X19); Many specialties for tourists to buy as gifts (X21); Many delicious local specialties (X23). This factor can be named as Food and beverage services.

Factor 3 (F3) contains the following variables: Reasonable price for food and drink (X24); Reasonable price for accommodation (X25); Reasonable price for transportation (X28); Reasonable price for shopping, entertainment and entertainment services (X26); Reasonable price for visiting and traveling (27). This factor can be named as Service prices.

Factor 4 (F4) contains the following variables: Professional service staff at tourist attractions (X14); Helpful and welcoming staff at the accommodation (X16); Attentive catering staff (X17); Welcoming staff at shops, entertainment areas (X18). This factor can be named as Human Resources.

Factor 5 (F5) contains the following variables: Information boards about economical use of water resources (X41); Information boards encouraging visitors to keep the environment

clean (X40); Tourist site with environmental protection regulations (X42); Environmental protection priority at the tourist site (X43). This factor can be named as Environmental interpretive education.

Factor 6 (F6) contains the following variables: Well-qualified cruise ships (8); Spacious and convenient parking (9); Clean public toilets (10); Convenient way to tourist attractions (7). This factor can be named as Infrastructure for tourism.

Factor 7 (F7) contains the following variables: Many tourist craft villages (5); Many historical - cultural heritages (2). This factor can be named as Tourism Resources.

Factor 8 (F8) contains the following variables: Easy-to-find An Binh islet tourism information on the internet (38); Information counter about An Binh islet tourism at the pier and tourist site (37); Advertisement and brochures about An Binh islet tourism to attract tourists (36). This factor can be named Tourism promotion.

Factor 9 (F9) contains the following variables: Clean water system (13); Comfortable and clean accommodation (11); Food and drink facility ensurance for good tourist service (12). This factor can be named as Technical facilities for tourism.

Table 2. Rotated component matrix

Observed variable	Factor 1	2	3	4	5	6	7	8	9
X30	0.233								
X31	0.243								
X33	0.223								
X29	0.197								
X32	0.193								
X34	0.136								
X20		0.306							
X19		0.271							
X21		0.291							
X23		0.236							
X24			0.269						
X25			0.284						
X28			0.323						
X26			0.264						
X27			0.264						
X14				0.333					
X16				0.292					
X17				0.265					
X18				0.218					
X41					0.351				
X40					0.320				
X42					0.281				
X43					0.261				
X8						0.339			
X9						0.322			
X10						0.221			
X7						0.233			
X5							0.322		
X2							0.305		
X38								0.406	
X37								0.313	
X36								0.303	
X13									0.360
X11									0.317
X12									0.317

Source: Results of data analysis based on direct interviews with tourists on An Binh islet in 2021, n = 120

According to Hoang Trong and Chu Nguyen Mong Ngoc (2008), to calculate the factor score for each case of observed variable, we have the following equation:

$$\mathbf{Fi = W_{i1}X_1 + W_{i2}X_2 + W_{i3}X_3 + W_{i4}X_4 + \ldots + W_{ik}X_k}$$

In which: Fi: the estimated value of factor I; Wi: factor weight; k: number of variables

Based on the Rotated component matrix table (table 2), we have the following equation:

$$\mathbf{F_1 = 0.233X_{30} + 0.243X_{31} + 0.223X_{33} + 0.197X_{29} + 0.193X_{32} + 0.136X_{34}}$$

Factor 1, the factor "Security, order and safety status" is affected by 6 variables: X_{30} (No soliciting and overcharging), X_{31} (No larceny at the tourist destination), X_{33} (No luring or

harassing tourists), X_{29} (No begging), X_{32} (No hawking at the tourist destination), X_{34} (Must-be equipped life jackets among cruise ships). In which, the variables X_{31}, X_{30} and X_{33} strongly affect the factor State of social security, order and safety. This shows that 3 factors (i) No larceny at the tourist destination, (ii) No soliciting and overcharging and (iii) No luring or harassing tourists have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_2 = 0.306X_{20} + 0.271X_{19} + 0.291X_{21} + 0.236X_{23}}$$

Factor 2, the factor "Food and beverage services" is affected by 4 variables: X_{20} (Variety and diversity of dishes), X_{19} (Attractive folk cakes), X_{21} (Many specialties for tourists to buy as gifts), X_{23} (Many delicious local specialties). In which, the variables X_{20} and X_{21} strongly affect the factor Cuisine. This shows that 2 factors (i) Variety and diversity of dishes and (ii) Many delicious local specialties have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_3 = 0.269X_{24} + 0.284X_{25} + 0.323X_{28} + 0.264X_{26} + 0.264X_{27}}$$

Factor 3, the factor "Service prices" is affected by 5 variables: X_{24} (Reasonable price for food and drink), X_{25} (Reasonable price for accommodation), X_{28} (Reasonable price for transportation), X_{26} (Reasonable price for shopping, entertainment and entertainment services), X_{27} (Reasonable price for visiting and traveling). In which, the variables X_{28}, X_{25} and X_{24} strongly affect the factor Service expenditure. This shows that 3 factors (i) Reasonable price for transportation, (ii) Reasonable price for accommodation và (iii) Reasonable price for food and drink have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_4 = 0.333X_{14} + 0.292X_{16} + 0.265X_{17} + 0.218X_{18}}$$

Factor 4, the factor "Human resources" is affected by 4 variables: X_{14} (Professional service staff at tourist attractions), X_{16} (Helpful and welcoming staff at the accommodation), X_{17} (Attentive catering staff), X_{18} (Welcoming staff at shops, entertainment areas). In which, the variables X_{14} and X_{16} strongly affect the factor Human Resources. This shows that 2 factors (i) Professional service staff at tourist attractions, (ii) Helpful and welcoming staff at the accommodation have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_5 = 0.351X_{41} + 0.320X_{40} + 0.281X_{42} + 0.261X_{43}}$$

Factor 5, the factor "Environmental interpretive education" is affected by 4 variables: X_{41} (Information boards about economical use of water resources), X_{40} (Information boards encouraging visitors to keep the environment clean), X_{42} (Tourist site with environmental protection regulations), X_{43} (Environmental protection priority at the tourist site). In which, the variables X_{41} and X_{40} strongly affect the factor Environmental interpretive education. This shows that 2 factors (i) Information boards about economical use of water resources, (ii) Information boards encouraging visitors to keep the environment clean have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_6 = 0.339X_8 + 0.322X_9 + 0.221X_{10} + 0.233X_7}$$

Factor 6, the factor "Infrastructure for tourism" is affected by 4 variables: X_8 (Well-qualified cruise ships), X_9 (Spacious and convenient parking), X_{10} (Clean public toilets), X_7 (Convenient way to tourist attractions). In which, the variables X_8 and X_9 strongly affect the factor Infrastructure of tourism. This shows that 2 factors (i) Well-qualified cruise ships, (ii) Spacious and convenient parking have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$\mathbf{F_7 = 0.339X_5 + 0.322X_2}$$

Factor 7, the factor "Tourism resources" is affected by 2 variables: X_5 (Many tourist craft villages), X_2 (Many historical - cultural heritages). Hence, the variables X_5 and X_2 strongly

affect the factor Tourism Resources. This shows that 2 factors (i) Many tourist craft villages, (ii) Many historical - cultural heritages a have a great effect on the development of ecotourism.

$$F_8 = 0.406X_{38} + 0.313X_{37} + 0.303X_{36}$$

Factor 8, the factor "Tourism promotion" is affected by 3 variables: X_{38} (Easy-to-find An Binh islet tourism information on the internet), X_{37} (Information counter about An Binh islet tourism at the pier and tourist site), X_{36} (Advertisement and brochures about An Binh islet tourism to attract tourists). In which, the variables X_{38} and X_{37} strongly affect the factor Tourism advertising and promotion. This shows that 2 factors (i) Easy-to-find An Binh islet tourism information on the internet, (ii) Information counter about An Binh islet tourism at the pier and tourist site have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

$$F_9 = 0.339X_{13} + 0.322X_{11} + 0.221X_{12}$$

Factor 9, the factor "Technical facilities for tourism" is affected by 3 variables: X_{13} (Clean water system), X_{11} (Comfortable and clean accommodation), X_{12} (Food and drink facility ensurance for good tourist service). In which, the variables X_{13} and X_{11} strongly affect the factor Technical facilities for tourism. This shows that 2 factors (i) Clean water system, (ii) Comfortable and clean accommodation have a greater effect on the development of ecotourism than the other factors in the group.

The result shows that the development of ecotourism in An Binh islet will be influenced by 9 factors and the order of influences is as follows: Tourism Resources; Infrastructure for tourism; Technical facilities for tourism; Human Resources; Food and beverage services; Service prices; Security, order and safety status; Tourism promotion and Environmental interpretive education.

3.4. Solutions for ecotourism development in An Binh islet

3.4.1. Solutions for stabilizing the security, order and safety

The local government has a plan to ensure the high level of safety for domestic and foreign tourists to visit. It is necessary to build a team of volunteers serving community and supporting visitors due to its location as an independent islet. Especially, the support of local authorities and stakeholders is needed to ensure An Binh Islet is a safe and friendly destination. In addition, it is necessary to tackle the situation of harassing tourists as well as overcharging visitors who the first come to An Binh islet. To ensure social safety, so that tourists can have a comfortable mind when visiting. Not to allow bad situations affecting health and property, and completely to prevent social crimes; to ensure road and waterway traffic in order and safely.

3.4.2. Solutions for food and beverage services diversity

Local cuisine is a factor that not only attracts visitors to An Binh islet, but also helps the community to have more income. Hence, the local community has a plan to research, preserve and promote the preeminence of traditional cuisine and cultural values in the communes of the islet. It is necessary to study and introduce traditional, rustic and easy-to-make dishes associated with the life of the people on the islet and guide tourists to experience how to prepare and serve themselves. Agricultural products also need introducing for tourists to buy as gifts to enhance the value of local agricultural products.

3.4.3. Solutions for stabilizing service prices

Price is one of the concerns when tourists choose tourism products. Therefore, it is necessary to have the management of the local government in unifying the prices at tourist destinations on the islet. Among tourist businesses, it is necessary to coordinate, calculate the cost of meals, accommodation and services to serve tourists at the moderate level. It also needs to avoid the situation that "dig deep" customers' pockets and overcharging or “once leave, never

return". This will help to retain guests to stay longer and turn the tourism industry into one of the important economic fields in the process of local economic development.

3.4.4. Solutions for improving the quality of human resources

In order to meet the needs of skilled workers working in tourism service establishments in An Binh islet, it is necessary to open professional training classes, specifically, to open the following classes: tour guide profession, small and medium hotel management, room service, receptionist profession, help-desk profession, communication and behavior culture... To increase the attraction of a qualified workforce at the level of colleges or universities, especially creating conditions for workers who have permanent residence in the communes of islet to work for their homeland. It is necessary to further promote the sincerity, industriousness, friendliness and understanding of the South-West people. To respect the tradition and admire the new - the beauty to easily conquer visitors.

3.4.5. Solutions for environmental interpretation education

To develop eco-tourism, farmers need to create more beauty for their orchards and to enhance higher quality, which meets requirements of visitors. To have a system at the environmental standards to collect and treat waste and sewage. To form an ecological environment with the goal of green - clean – beautiful one and the harmony between nature and people. Education to raise awareness and responsibility for the environment for all stakeholders must be carried out regularly and continuously, in which it is necessary to focus on education for the local people around the area having tourism development, and even for tourists.

3.4.6. Solutions for infrastructure and technical facilities development

The province needs to invest in infrastructure for ecotourism, especially the system of roads, electricity and water at significant tourist sites and areas with great ecotourism potentials, but it must take into account the preservation of the wild features of the countryside. We cannot let it concretize, plasticize or be affected by traffic rushing. In addition, to develope home gardens following the goal of sustainable eco-tourism services, it is necessary to build more: foreign campsites, Southern craft villages, health and rehabilitation resorts, rice museum, sports areas both onshore and underwater, road-welcoming area, rural food area, sales area, souvenirs booth.

The technical facilities for visiting and entertainment of tourists coming to the communes of An Binh islet are mainly to visit fruit orchards, followed by visiting craft villages and riding by boat on rivers and canals, cultural historical relics. Hence, these facilities need to be attached to the main traffic of the islet; Rivers and canals need to be dredged regularly and kept clean for boats to travel. It also needs to improve the quality of service as well as the system of accommodation (homestays, hotels, etc.), food service (restaurants, cafeterias, etc.) to meet the requirements of visitors.

3.4.7. Solutions for proper use of tourism resources

It must have a plan to research, to preserve and to promote the preeminence of traditional cultural and artistic values in the communes of the islet such as: ancient houses, don ca tai tu, folk games, and communal festivals, historical sites, folk songs, chants... associated with the lives of the people on the islet. There is a close combination among the islets of the province (An Binh islet, May islet, Dai isle), forming tours with diverse and attractive activities. Re-planning the composition of fruit trees among islets, launching and directing farmers to produce fruit trees base on GAP process. It needs to improve the quality of tourism products and create new products with creative thinking, aiming to define the province's specific tourism products as "resort tourism, high quality fruit-laden orchard tourism and cultural history experience".

3.4.8. Solutions for tourism promotion

It needs to enhance the promotion of ecotourism on newspapers and radio, or regularly to organize scientific seminars on environment, tourism... It also needs to implement policies on tax, capital mobilization, market, and plan for supporting fruit-laden orchard tourism, development project, science and technology. It is necessary to cooperate closely with pretigious travel agencies to develop strategies and action plans to maintain existing products and find new products. Besides, developing and printing additional sets of tourism promotion publications in Vietnamese and English versions to serve customers in Vietnam and foreign countries are essential. It also needs to strengthen the organization and participation in fairs and seminars on tourism within and outside the province, even abroad or to participate in fairs organized by the Vietnam National Administration of Tourism.

4. CONCLUSION

In general, An Binh islet has great potential for ecotourism development. According to the study, the evaluation results of 120 visitors showed that there are 9 factors affecting the development of ecotourism in An Binh islet, including: 1) Security - order and safety status; 2) Food and beverage services; 3) Service prices; 4) Human resources; 5) Environmental interpretive education; 6) Infrastructure and technical facilities; 7) Tourism resources; and 8) Tourism promotion.

To develop tourism in Vinh Long as well as An Binh islet, there must be close coordination among the provincial Department of Culture, Sports and Tourism, other departments and local authorities to have the right solutions for management, capital, and policies. Some recommendations include:

- Investment policy is needed to expand the transport system, upgrade inter-hamlet and inter-commune roads and roads to orchard attractions. Upgrade the piers to ensure the movement of visitors in the attractions.
- Forming and expanding accommodation and food services to fully meet the needs of tourists.
- There is a combination of different types of tourism such as cultural and spiritual tourism combined with ecotourism. At the same time, create a link among the islets in Vinh Long province to create many attractive tourism programs to attract tourists.
- Carrying solutions to tackle the situation of luring or harassing tourists as well as overcharging towards first-time visitors to An Binh islet. Ensuring social safety, so that tourists can feel comfortable when visiting.
- Coordinating with travel companies, travel agencies to bring An Binh tourism image to tourists all over the country.

.

REFERENCES

Hoang, T. and Chu, N. M. N. (2008), Phan tich du lieu nghien cuu voi SPSS [Analyzing research data with SPSS], Volume 1 & 2. Hong Duc Publishing House.

Department of Culture, Sports and Tourism of Vinh Long province (2017). Quyet dinh phe duyet "Quy hoach phat trien van hoa va du lich tinh Vinh Long den nam 2020, tam nhin den nam 2030" [Decision approving the "Planning on development of culture and tourism in Vinh Long province to 2020, vision to 2030"]. Vinh Long Provincial People's Committee.

Nguyen, D. T. (2011). Phuong phap nghien cuu khoa hoc trong kinh doanh [Scientific research methods in business]. Labor - Society Publishing House.

Hair, J. F., *et al*. (*2006*). Multivariate Data Analysis (5th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall. Schumacher, R.E. and Lomax, R.G. (1996).

Sirakaya, T. E., *et al*. (2017). Research Methods for Leisure, Recreation and Tourism. Cambridge University Press.

DETERMINANTS OF EXPORT PRICING AT FIRM LEVEL

Divya Singh
Research Scholar, Institute of Management Studies, BHU

Amit Gautam
Professor, Institute of Management Studies, BHU

ABSTRACT

Pricing being one of the significant pillars in the success of the firm especially in export has often been ignored. Despite being pointed out by many researchers over the years about the scanty nature of the studies in the field of export pricing, not much attention has been provided in the area. As pricing generates revenues, its determination lies in the hands of the firms. The pricing decisions are always linked with the environmental factors which are inevitable in case of exports and those firms which are successful in establishing this linkage perform better than the others. While determining the price of a product for exports, there is still an ambiguity among the firms regarding the factors that may influence the pricing decisions resulting in an adequate export performance. The primary purpose of the paper is to focus on the aspects related to the firm and management where some factors show similarity in many studies like number of firms, age of the firm, export volume, etc. but some of them differ. The second part of the study focuses on identifying firm and management-related factors which influence the export prices are as follows:

- Location of the product facility- Closeness of the manufacturing unit from the customers abroad influences the pricing of the product. The product facility located in the home country is influenced by the prevailing conditions of the domestic market which differs in case of foreign country.
- Dispersion of pricing authority- The amount of centralization or decentralization within the firm's management and the dispersion of authority for pricing both vertically and horizontally is also a crucial element in export pricing.
- Export mode- The means by which the export order will be transited from one destination to another also influences the pricing decisions of the firms.
- Information asymmetry- The knowledge of the exporter about the actions of the importer regarding the exported products will influence the firm's decision of setting the price of the export order.

The study shows that the factors identified do influence the export pricing except for the factor information asymmetry. There has been a progress in the area of export pricing but the fragmentation of factors results in inconsistency making it difficult for the firms to apply and determine the right pricing for their exports.

Key words: export pricing, firm related factors, management related factors.

Rao, Vithala R. (1984), "Pricing Research in Marketing: The State of the Art," Journal of Business, 57 (1), S39–S60.
Dow, Douglas (2006), "Adaptation and Performance in Foreign Markets: Evidence of Systematic Under-Adaptation," Journal of International Business Studies, 37 (2), 212–26.

YENİ ULUSLARARASI DÜZENDE BİR ALTERNATİF ARAYIŞI: BRICS KALKINMA BANKASI

PURSUING AN ALTERNATIVE IN THE NEW INTERNATIONAL ORDER: BRICS DEVELOPMENT BANK

Orhan CENGİZ
Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Pozantı MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-1883-4754

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ekonomik sisteminin inşa edilmesinde, kapitalist ülkelerin liderliğinde oluşturulan uluslararası kuruluşların gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur. Özellikle Batı hegemonyası altındaki Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB), gelişmekte olan ülkelerin ticaret, ekonomi, finans ve kalkınma politikalarını çok uzun süredir yönlendirmektedir. Teorik olarak bütün ülkelerin refahını ve istikrarını sağlayacak politikaları geliştirmeyi hedefledikleri ifade edilse de pratik alanda gelişmekte olan ülkelerden ziyade, gelişmiş ülkelerin çıkarlarını gözeten bir yapıyı temsil ettiğine dair görüşler oldukça yaygındır. Dolayısıyla Batı hegemonyası altında oluşturulan uluslararası kuruluşlara yönelik artan hoşnutsuzluk, gelişmekte olan ülkeleri alternatif kurumlar oluşturarak küresel sistemde güçlenme arayışına yönlendirmiştir. Bu alanda öne çıkan en önemli girişim, 2014 yılında kurulan BRICS Kalkınma Bankası (diğer adıyla Yeni Kalkınma Bankası)'dır. IMF ve DB gibi Batı'nın hâkimiyetindeki uluslararası kuruluşlara alternatif oluşturmayı amaçlayan BRICS Kalkınma Bankası, BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinden daha fazlasını hedeflemektedir.

Bu çalışmada, BRICS ülkelerinin küresel ekonomik ve politik gücünü artırma aracı olarak görülen BRICS Kalkınma Bankası'nın potansiyel rolü analiz edilmektedir. Küresel ekonomik ve politik sisteme gelişmekte olan ülkeleri daha fazla dâhil etmeyi ve küreselleşmeyi daha kapsayıcı hâle getirmeyi hedeflemesi açısından, BRICS Kalkınma Bankası'nın ikna edici gücünün giderek artması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: BRICS, BRICS Kalkınma Bankası, Yeni Kalkınma Bankası, Küresel Yönetişim, Yeni Uluslararası Düzen, Bretton Woods

ABSTRACT
The impact of international organizations created under the leadership of capitalist countries on developing countries was enormous in the construction of the global economic system after World War II. Notably, under Western hegemony, International Monetary Fund (IMF) and World Bank (WB) and have been directing developing countries' trade, economy, finance, and development policies for a very long time. Although theoretically, it is stated that they aim to develop policies and ensure all countries' welfare and stability, there are widespread opinions that it represents a structure that takes care of developed countries' interests rather than developing countries in practice. Therefore, the increasing dissatisfaction with the international institutions created under Western hegemony has led the developing countries to seek empowerment in the global system by creating alternative institutions. In this field, the most prominent initiative is the BRICS Development Bank (alias New Development Bank), which was established in 2014. The BRICS Development Bank, which aims to create an alternative to Western-dominated international institutions such as IMF and WB, involves more than improving relationships between the BRICS countries (Brazil, Russia, India, China, and South Africa).
In this study, the potential role of the BRICS Development Bank, which is seen as a tool to increase the global economic and political power of the BRICS countries, is analyzed. It is foreseen that the persuasive power of the BRICS Development Bank will gradually increase in terms of targeting to include more developing countries into the global economic and political system and make globalization more inclusive.

Keywords: BRICS, BRICS Development Bank, New Development Bank, Global Governance, New International Order, Bretton Woods

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) arasında kısaca BRICS olarak nitelendirilen Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın özel bir yeri vardır. 2001 yılında Goldman Sachs Küresel Araştırmalar Merkezi Direktörü Jim O'Neil tarafından yapılan tahminde ticaret, yatırım ve ekonomik büyüme başta olmak üzere birçok alanda BRICS ülkelerinin lider konuma erişeceği iddia edilmiştir (O'Neill, 2001).

Büyük güçlerin uluslararası düzeni şekillendirdiği ve yükselen güçlerin ise buna uyması gerektiği algısına karşılık, küresel Güney'in kendi aralarındaki iş birliği stratejileri giderek artmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında GOÜ'lerin uluslararası sistemdeki güçlerinin giderek artması, uluslararası sisteminin çok aktörlü yapıya bürünmesine yol açmıştır. BRICS ülkeleri arasında gerçekleşen stratejik iş birliği girişimi, bu durumun önemli örneklerinden birisidir. Aralarındaki stratejik iş birliğinin daha da derinleşmesi ve uluslararası sistemin yönlendirilmesinde daha fazla söz sahibi olmak için kurumsal arayışlar uzun zamandır devam etmektedir (Hooijmaaijers, 2021). Bu arayışlar içerisinde en temelde BRICS ülkelerinde, daha genelde ise diğer yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelerde (Emerging Markets and Developing Countries-EMDCs), ağırlıklı olarak sürdürülebilir altyapı ve kalkınmanın inşa edilmesi için BRICS Kalkınma Bankası (BRICS Development Bank), diğer ağıyla Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank-NDB) kurulmuştur. Enerji, altyapı, ulaşım, çevre gibi birçok alanda projelerin gerçekleştirilmesini hedefleyen NDB, sadece ekonomik hedeflere odaklanmamaktadır.

IMF ve DB aracılığıyla küresel finans sistemini elinde bulunduran ABD ve Batı'ya karşı daha aktif politikalar gerçekleştirmek isteyen BRICS ülkeleri, NDB'yi uluslararası düzende bir alternatif yapı olarak düşünmektedir. Bunun yanında ABD dolarının hegemonyasından rahatsız olan Çin ve Rusya, NDB aracılığıyla GOÜ'lerin kalkınma sürecinde ihtiyaç duyduğu kaynakların dolar dışındaki kaynaklarla finanse edilmesi gerektiğine inanmaktadır.

NDB'nin birincil önceliği, altyapı ve sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan fon ihtiyacının karşılanmasıdır. Yapısı itibariyle IMF ve DB'de farklı olan NDB'de üye ülkelerin hiçbirinin veto hakkı bulunmamakta ve hepsi eşit paylara sahiptir. Daha yakından incelendiğinde ise NDB'nin daha büyük vizyonunun, gelişmiş ülkelerin kontrolündeki küresel gücün GOÜ'lere doğru kaymasını sağlamak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla NDB, büyük güçlere karşı yükselen güçlerin küresel yönetişimde daha etkin olmalarını sağlayacak bir girişim olarak görülmektedir (Maasdorp, 2019).

Bu çalışma, 2014 yılında kurulan NDB'nin Batı'nın uluslararası düzendeki baskın konumunu zayıflatma aracı olarak görülüp görülemeyeceğini analiz etmektedir. Bir başka açıdan ifade edilirse, 21. yüzyılın çok aktörlü uluslararası düzeninde NDB'nin ekonomik ve politik rolünün kapsamı incelenmektedir. Çalışmanın geri kalan kısımları şu şekilde kurgulanmıştır. İkinci bölümde NDB'nin genel çerçevesi ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde NDB'nin yeni uluslararası düzendeki potansiyel rolü, dördüncü bölümde NDB'nin önündeki engeller ele alınmaktadır. Beşinci bölümde ise geleceğe yönelik öngörülere yer verilmektedir.

2. NDB'NİN GENEL YAPISI

Soğuk Savaş döneminden itibaren Batı'nın hâkimiyetindeki uluslararası sisteme alternatif oluşturma girişimleri her dönemde canlılığını korumuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra çok kutuplu sistemin inşa edilmesinde GOÜ'lerin küresel ekonomide güçlerinin artması önemli bir etken olmuştur. Ekonomik güçleri giderek artan BRICS ülkeleri, çok kutuplu sistemi daha fazla tercih etmektedirler. BRICS üyesi ülkeler, ABD ve Batı hegemonyasına karşıt olarak daha eşitlikçi, adil ve kapsayıcı uluslararası düzene olan ihtiyacı vurgulamakla kalmamakta, bunun yanında kurumsal düzlemde de alternatif kurumlar yaratılmasına yönelik projeleri hayata geçirmektedir (Abdenur ve Folly, 2017: 81).

Çok geniş hedeflere odaklanan NDB'nin kurumsal olarak çerçevesi şu şekilde ifade edilmektedir (NDB, 2017):

NDB, küresel eğilimlerin getirdiği zorluklara ayak uydurabilecek politikalar ve uygulamalar tasarlamak için mevcut kurumların deneyimlerine dayanan bir 21. yüzyıl çok taraflı kalkınma bankasıdır. Bankanın oluşturulması, BRICS'in ve diğer yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelerin (EMDCs) dünya ekonomisindeki artan rolünün ve uluslararası ekonomik yönetişim ve kalkınma konularında bağımsız hareket etme konusundaki daha büyük istekliliklerinin bir ifadesidir.

NDB'nin kayıtlı sermayesi, her biri 100.000 dolar nominal değerli 1.000.000 hisseye bölünmüş 100 milyar ABD dolar değerindedir. Kurucu üyelerin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) her birinin başlangıç sermayesi 10 milyar dolar ve toplam başlangıç sermayesi 50 milyar dolara eşittir. Kurucu ülkeler arasında eşit olarak paylaştırılan kuruluş sermayesine ilave olarak, oy dağılımının sermaye miktarıyla orantılı olmasından dolayı, her kurucu üyenin gelişmişlik seviyesinden bağımsız olarak %20'lik temsil hakkı söz konusudur.

Tablo 1. NDB'nin Üyeleri, Sermayesi ve Temsil Hakkı

Ülkeler	**Üyelik Tarihi**	**Başlangıç Sermayesi**	**Temsil Hakkı (%)**
Brezilya	Temmuz 2015	10 Milyar Dolar	19.42
Rusya	Temmuz 2015	10 Milyar Dolar	19.42
Hindistan	Temmuz 2015	10 Milyar Dolar	19.42
Çin	Temmuz 2015	10 Milyar Dolar	19.42
Güney Afrika	Temmuz 2015	10 Milyar Dolar	19.42
Bangladeş	Eylül 2021	942 Milyon Dolar	1.83
Birleşik Arap Emirlikleri	Ekim 2021	556 Milyon Dolar	1.08

Kaynak: NDB, 2022a.

NDB'nin kuruluş sözleşmesi incelendiğinde BRICS'in kurucu üyesi olmayan ülkelerin oy hakkının %7'nin üzerine çıkmasına, kurucu üyelerin toplam oy hakkının %55'in altına düşmesine ve BRICS'e üye; fakat borçlanmayan ülkelerin oy hakkının ise %20'nin üzerine çıkmasına yol açacak herhangi bir taahhüdün yer almayacağı vurgulanmaktadır (NDB, 2015).

Operasyonel açıdan ele alındığında NDB, ağırlıklı olarak BRICS başta olmak üzere diğer üye ülkelerin kalkınma politikalarına öncelik vermektedir. Bu çerçevede aşağıdaki alanların finanse edilmesi öncelikli olarak belirlenmiştir (NDB, 2017):

- Temiz Enerji
- Bireyler, piyasalar, mal ve hizmetlerin dolaşımını kolaylaştıracak gelişmiş ulaşım altyapısının inşası
- Sulama, su kaynakları yönetimi ve sanitasyonun geliştirilmesi
- Sürdürülebilir kentsel gelişimin teşviki
- Ekonomik işbirliği ve entegrasyonun artırılması

Daha sonraki aşamalarda ise NDB'nin doğrudan altyapı ile ilgili olmayan iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması ve tarımsal alanların azalması gibi sürdürülebilir kalkınmanın diğer bileşenlerine eğilmeyi öngörmektedir.

3. NDB'NİN YENİ ULUSLARARASI DÜZENDEKİ POTANSİYEL ROLÜ

NDB'nin yukarıda bahsedilen sürdürülebilir kalkınma alanındaki hedefleri yanında bir diğer temel hedef, yeni uluslararası düzende IMF ve DB'ye olan bağımlılığın azaltılması ve ABD'nin dolar hegemonyasını kırmaktır. Büyük güçlerin kontrolü altında kurulan IMF ve DB'nin

gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiği ve GOÜ'leri kapsayacak yapıdan uzak olduğu en fazla eleştirilen hususlardır (Bertelsmann-Scott vd., 2016).

Epstein (2015)'e göre NDB'nin uluslararası kapitalist kuruluşların yerini alması pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla IMF ve DB'yi ikame etmek yerine bu kurumların eksik veya yanlış yaptığı politikaların düzeltilmesi için önemli alternatifler sunabilir. Bunun etkisiyle Batı egemenliğine karşı çıkan ülkelerin kalkınma süreçlerine katkı sunması açısından çekici hâle gelmesi mümkündür.

Tablo 2. Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarında Oy Hakkı

	GSYİH içerisindeki payı (%)	Mal ihracatındaki payı (%)	Nüfus Payı (%)	DYY girişlerindeki payı (%)	IMF'deki oy hakkı (%)	DB'deki oy hakkı (%)
Brezilya	2,13	1,91	2,93	2,48	2,22	2,05
Rusya	1,73	1,88	1,74	0,96	2,59	2,74
Hindistan	3,05	1,56	21,02	6,4	2,63	3,01
Çin	17,88	14,70	17,99	14,95	6,08	5,42
Güney Afrika	0,41	0,48	0,96	0,31	0,63	0,72
BRICS Toplam	**25,2**	**20,53**	**44,64**	**25,1**	**14,15**	**13,94**
ABD	23,57	8,12	4,28	15,64	16,5	15,55
AB-27	16,97	30,99	5,73	10,33	24,85	22,6

Kaynak: World Bank (2022a), World Bank (2022b), IMF (2022) ve UNCTAD (2022) verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

GOÜ'lerin kalkınma sürecinde ihtiyaç duyduğu fonların sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi hedefinin yanında, esas olarak Bretton Woods kurumlarında bu ülkelerin yeterince temsil edilememesi, Çin başta olmak üzere BRICS ülkelerinde memnuniyetsizlik yaratmaktadır (Suchodolski ve Demeulemeester, 2018: 579).

Tablo 2'deki değerler incelendiğinde BRICS ülkeleri, dünya GSYİH'sinin %25,2'sini, mal ihracatının %20,53'ünü, nüfusunun %44,64'ünü ve Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) girişinin %25,1'ini oluşturmasına rağmen, IMF ve DB'deki temsil gücünün ekonomik güçlerine oranla düşük kaldığı görülmektedir. BRICS ülkelerinin IMF'deki oy hakkı %14,15 iken, DB'de %13,94'tür. ABD'nin IMF'de ve DB'de sırasıyla %16,5 ve %15,55; AB-27'nin ise sırasıyla %24,85 ve 22,6'dır. Mevcut durumda Batı'nın IMF ve DB'deki hâkimiyeti dikkate alındığında uluslararası düzende BRICS ve EMDC'ler, temsil güçlerinin artırılması yönünde taleplerini sıklıkla dile getirmişlerdir. IMF'nin 2010 yılında Çin, Hindistan ve Brezilya başta olmak üzere GOÜ'lere daha fazla temsil hakkı sağlayacak reformu onaylamasına rağmen, sürecin yavaş ilerlemesi ve reforma rağmen ABD ile AB'nin hâkimiyetinin devam etmesi, NDB'nin kurulmasını hızlandırmıştır (Suchodolski ve Demeulemeester, 2018: 581).

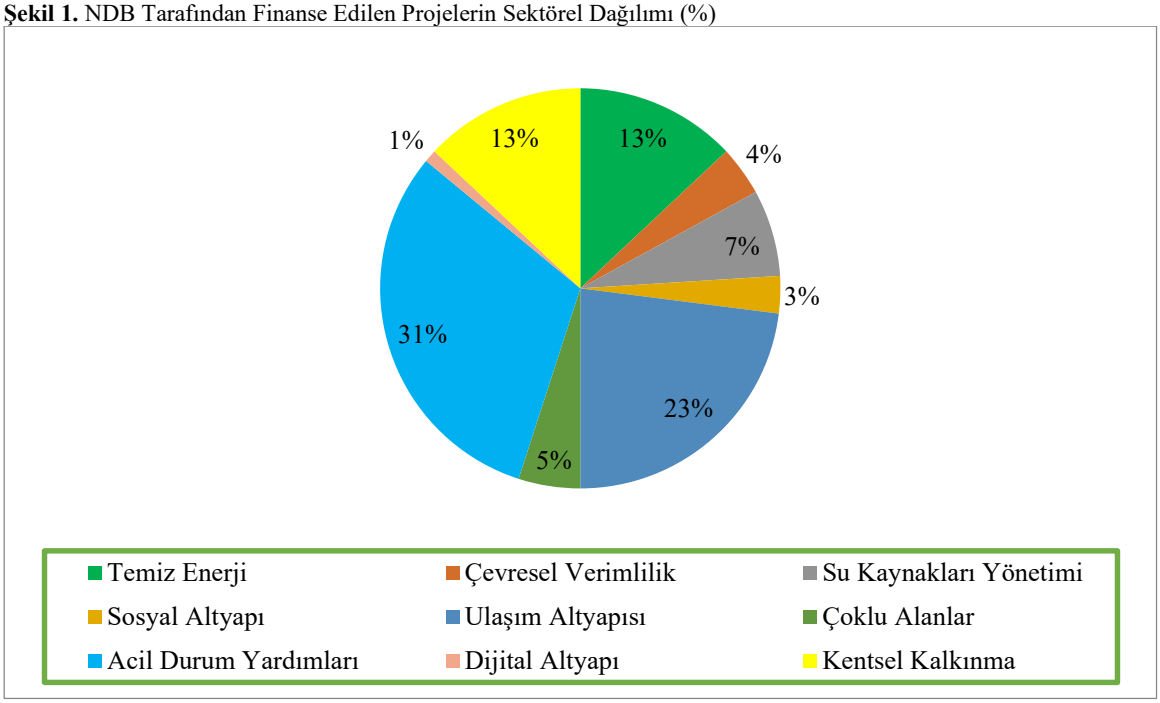
Tablo 3. NDB Kapsamında Finanse Edilen Çeşitli Projeler

Ülke	**Proje Adı**	**Toplam Maliyet**	**Tahsis Edilen Bütçe**	**Sektör**
Çin	Qingdao Metro Hattı Altı (1. Evre) Projesi	17,914 milyar RMB	3,237 milyar RMB	Ulaşım
Hindistan	Himachal Pradesh Kırsal Su Temini Projesi	100 milyon dolar	80 milyon dolar	Su Kaynakları Yönetimi, Temini ve Sanitasyon
Rusya	Ekonomik Konut Programı Projesi	1,4 trilyon dolar	300 milyon dolar	Kentsel kalkınma
Brezilya	Sorocaba Dolaşım ve Kentsel Gelişim Projesi	50 milyon dolar	40 milyon dolar	Kentsel kalkınma
Çin	Anhui Eyaleti Yolları Geliştirme Projesi	1,056 milyar Euro	340 milyon Euro	Ulaşım
Brezilya	BNDES Clima-Brezilya'da Küresel İklim Değişikliğini Azaltma ve Uyumu Destekleme Projesi	500 milyon dolar	500 milyon dolar	Çoklu Alanlar
Güney Afrika	Ulusal Ücretsiz Yollar Yönetim Projesi	3,7 milyar dolar	1 milyar dolar	Ulaşım
Güney Afrika	COVID-19 Acil Durum Programı Kredisi	1 milyar dolar		Acil Durum Kredisi
Rusya	COVID-19 Acil Durum Programı Kredisi (sağlık sektörüne yönelik)	1 milyar dolar		Acil Durum Kredisi
Brezilya	PARÁ II – Bölgesel	191 milyon dolar	153 milyon dolar	Ulaşım

	Kalkınma için Ulaştırma Altyapısı			
Hindistan	Delhi-Ghaziabad-Meerut Bölgesel Hızlı Transit Sistemi Projesi	3,759 milyar dolar	500 milyon dolar	Ulaşım
Güney Afrika	Pil Enerjisi Depolama Projesi	1,2 milyar dolar	400 milyon dolar	Temiz Enerji
Çin	Hubei Huangshi Modern Tramvay Projesi	4,898 milyar RMB	2,760 milyar RMB	Kentsel kalkınma
Çin	Ningxia Yinchuan Entegre Yeşil Ulaşım Geliştirme Projesi	2,860 milyar RMB	2,100 milyar RMB	Kentsel kalkınma
Güney Afrika	Yenilenebilir Enerji Sektörü Geliştirme Projesi	11.85 milyar ZAR	1.15 milyar ZAR	Temiz Enerji
Hindistan	Mumbai Metro Raylı Projesi	2,5 milyar dolar	260 milyon dolar	Kentsel kalkınma
Çin	Jiangxi Doğal Gaz İletim Sistemi Geliştirme Projesi	1,328 milyar dolar	400 milyon dolar	Temiz Enerji

Kaynak: NDB (2022a) verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1. NDB Tarafından Finanse Edilen Projelerin Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: NDB, 2022b.

NDB tarafından bugüne kadar onaylanan 77 projenin toplam değeri 29.7 milyar dolardır. Bu projelerin sektörel dağılımının yer aldığı Şekil 1 incelendiğinde en fazla %31 ile Acil Durum Yardım programının finanse edildiği görülmektedir. Acil Durum Yardım programını %23 ile Ulaşım Altyapısı takip etmektedir. Üçüncü olarak, %13 ile Temiz Enerji ve Kentsel Kalkınma gelmektedir. NDB'nin önceliklerinden birisi olan sürdürülebilir altyapı projelerine yönelik daha fazla ağırlık verilmesi, BRICS ülkelerinin gündeminin temelini oluşturmaktadır. Tablo 3'te gösterilen projelerin bazılarının içeriği incelendiğinde altyapı yatırımlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunun yanında, hâlihazırda desteklenen projelerin ağırlıklı olarak güçlü para birimleriyle finanse edildiği görülmektedir. Örneğin %67'si Dolar, %8'i Euro, %2'si Frank ile gerçekleşirken %18'i Yuan, %4'ü Rant ve %0,3'ü Rupi cinsinden gerçekleşmiştir (NDB, 2022b).

NDB ve diğer Çok Taraflı Kalkınma Bankaları (Multilateral Development Banks-MDBs)'nın hayata geçirilmesinde, 21. yüzyılda BRICS ülkelerinin göreceli olarak küresel ekonomide paylarının artması, buna karşılık G-7 gibi gelişmiş ülke grubunun payının azalması etkili olmuştur. 2000 yılından itibaren ele alındığında, BRICS ülkelerinin küresel GSYİH içerisindeki payı %25'in üzerine çıkmış, G-7 ülkelerinin ise %65'ten % 45'e düşmüştür (Wang, 2019: 222). BRICS ülkeleri, kurumsallaştırdığı çeşitli mekanizmalarda eşitlik, karşılıklı fayda ve yenilik hususlarını öne çıkarmaktadır. Eşitlik ilkesi NDB özelinde ele alındığında kurucu ülkelerin sermaye tahsisinin eşit olarak belirlenmesi, oy hakkının eşit olması ve hiçbir ülkenin veto hakkının olmamasında ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan BRICS ülkeleri, Bretton Woods kurumlarının politik dayatmalardan rahatsız olmaları nedeniyle karşılıklı faydaya daha fazla önem vermektedir. Ülkelere kalkınma finansmanı kullandırılırken politik dayatmaların

olmaması ve reform yapmaya zorlanmamaları üzerinde durulan hassas konulardır (Xu, 2019: 29).

BRICS'in kurumsallaşması, GOÜ'ler arasında iş birliğini geliştirmekle kalmayıp, IMF ve DB'nin liderliğindeki küresel finans sisteminde ABD dolarına olan bağımlılığın azaltılması ve finansal piyasalarda istikrarsızlıkların azaltılmasını önemsemektedir. Bu yüzden NDB, merkezinde GOÜ'lerin olduğu finansal sistemin inşasına yönelik bir girişimdir. Uluslararası sermaye akımlarının cazibe merkezi haline gelen BRICS ülkeleri, NDB'yi yerel para birimlerinin teşvik edilmesinde, diğer para birimlerinin (dolar, Euro, yen) kullanımı nedeniyle oluşan risklerin azaltılmasında, yerel paraların uluslararasılaşmasında ve daha fazla yatırım çekilebilmesinde stratejik araç olarak görmektedir (Xu, 2019: 31).

Küresel büyüme ve kalkınma için çok taraflı ve bölgesel finans kurumlarının faaliyetlerini de destekleyen BRICS ülkeleri, küreselleşmenin bir parçası olma hedefini de gözden kaçırmamaktadır. Bretton Woods kurumlarından rahatsızlık duyulması, küreselleşme karşıtlığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla küresel sermayenin BRICS ve diğer GOÜ'lere çekilmesi gerektiğinin farkında olan Çin ve Rusya, NDB'yi küreselleşme ile uyumlu bir yapı olarak görmektedir (Bolton, 2015).

Kuzey-Güney iş birliği kapsamında GOÜ'lerin kalkınma projelerinin finansmanında yaşanan azalmalar karşısında karar verme mekanizmasının GOÜ'lere geçmesi, gelişmiş ülkelerin kalkınma projelerinin finansmanın sağlanmasının koşullara bağlanmasının yarattığı tek taraflı hâkimiyet karşısında BRICS ülkeleri, Güney-Güney birlikteliğinin daha fazla geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu yolla GOÜ'ler arasındaki yatırım, ticaret, finans, teknoloji ve altyapı alanlarında daha fazla mesafe kat edilmesinin mümkün olabileceği öngörülmektedir (Mazenda ve Ncwadi, 2016: 111).

NDB'nin özellikle küresel sistemdeki yönetişim alanındaki potansiyel etkilerine yönelik farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar genel hatlarıyla Tablo 4'te özetlenmektedir.

Tablo 4. NDB'nin Küresel Yönetişimdeki Potansiyel Rolüne İlişkin Yaklaşımlar

Söylem	**Kapsamı**
İyimser Revizyonizm	NDB, DB'nin ve diğer çok taraflı kalkınma bankalarının standart uygulamalarından ayrılarak, yeni sürdürülebilir kalkınma paradigmaları oluşturabilecektir.
Karamsar Revizyonizm	NDB, diğer finansal kurumları, çevre ve insan hakları güvencelerini ve politik şartları zayıflatmaya zorlayacak ve kalkınma finansmanında "dibe doğru yarışı" hızlandırabilecektir.
İyimser Reformizm	NDB, diğer çok taraflı kalkınma bankalarının sürdürülebilir kalkınma politikalarında tamamlayıcı bir rol oynayarak, ekonomik, politik ve normatif temellerden kopmadan küresel ekonomik düzeninin demokratikleşmesine katkıda bulunabilecektir.
Karamsar Reformizm	NDB, GOÜ'lerdeki doğal kaynakları sömürmeye yönelik yağmacı altyapıyı finanse etmeye hizmet edebilecek, Güney'deki ülkelerin daha fazla borçlanmalarına yol açabilecektir. Veya NDB, ekonomik olarak verimsiz ve yolsuzluğa yol açan sosyal ve çevresel maliyetleri yüksek olan büyük ölçekli altyapı projelerine dayalı eski kalkınma modelinin devamı olarak faaliyet gösterecektir.

Kaynak: Waisbich ve Borges, 2020: 155.

Küresel yönetişim yanında NDB'nin diğer finansal kuruluşlar ve özel sektör ile olan ortaklıklarının kalkınma planının önemli bir bileşeni olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin; Asya Kalkınma Bankası, Dünya Bankası Grubu, Latin Amerika Kalkınma Bankası (CAF), Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB), Avrupa Yatırım Bankası, River Plate Havzasını Geliştirme Fonu (FONPLATA) gibi ulusal ve uluslararası finansal kuruluşlarla Mutabakat Zaptı (Memoranda of Understanding-MoU) imzalanması NDB'nin sadece BRICS ülkeleriyle sınırlı olan bir kuruluş olmadığını göstermektedir (Waisbich ve Borges, 2020: 158).

4. NDB'NİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

NDB'nin uluslararası sistemdeki geleceğine yönelik ortaya koyduğu bakış açısı önemli olmakla birlikte, BRICS ülkeleri açısından çeşitli zorluklar söz konusudur. İlk zorluk kurucu üyelerin sermaye payının eşitliğinde ortaya çıkmaktadır. IMF ve DB'nin ekonomik güce göre belirlediği sermaye yapısının aksine, NDB ülkelerin ekonomik gücüne bakılmaksızın sermaye paylarını eşit kabul etmektedir. İlk bakışta olumlu olarak görünen bu durum, ülkelerin farklı gelişmişlik seviyesine sahip olmalarından dolayı sermaye taahhüdünün yerine getirilmesinde tıkanıklıklara yol açabilir. Örneğin Çin ile Güney Afrika'nın sermaye paylarının 10 milyar dolar olarak eşit olması Çin açısından erişilebilir bir kaynak iken, Güney Afrika açısından daha zorlayıcı olabilecektir (Koç, 2016: 71).

BRICS üyesi ülkeler açısından eşit sermaye dağılımı söz konusu olmasına rağmen, BRICS üyesi olmayan ülkeleri için sermaye kısıtının olması, NDB'ye üyeliği cazip olmaktan çıkarabilir. BRICS ülkelerinin toplam oyunun %55'in altına inmeyeceğinin bir kriter olarak konulması, IMF ve DB'ye yönelik eleştirilerin NDB'de de ortaya çıkmasına yol açabilecektir (Koç, 2016: 71). Diğer yandan her bir üye için kısa vadede, 150 milyar dolar tahsis edilmesi ve gelecek altı yıl içerisinde ilave 50 milyar dolar daha tahsis edilmesi zor bir hedef olarak ortada durmaktadır (Mazenda ve Ncwadi, 2016: 115).

Zvarych (2014)'a göre NDB'nin faaliyetleri göz önüne alındığında IMF ve DB gibi uluslararası kuruluşların yaklaşımından çok büyük farkı bulunmamaktadır. Ayrıca NDB, yerleşik para birimine sahip olmamasından dolayı bu kurumlarla rekabet edecek seviyede değildir. Diğer dezavantajlara bakıldığında ise BRICS ülkeleri arasındaki finansal iş birliği kırılgan bir yapıya sahiptir. Finansal iş birliğinin gelişiminde bölgesel ekonomik entegrasyonun önemi dikkate alındığında, BRICS grubunun farklı kıtalardan bir araya gelen ülkelerden oluşması, bu iş birliğini zorlaştırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, BRICS ülkelerinin finansal piyasalarının dengesiz gelişimi devam etmektedir. Operasyonel verimliliğin düşük olması, kaynak dağılımını olumsuz etkileyerek finansal entegrasyonun derinleşmesini engellemektedir (Xu, 2019: 33).

Kurumsal yönetişimin önemli bileşenlerinden birisi olan şeffaflık ve hesap verilebilirliğin az olması NDB'nin eleştirilen bir diğer yönüdür. Diğer çok taraflı kalkınma bankalarıyla kıyaslandığında, operasyonel politikalara erişim göreceli olarak daha zordur. NDB'nin sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin gözetilerek politikaların üretileceğini ifade etmelerine rağmen, kalkınma projelerinin niteliğinden ziyade niceliksel boyutuna odaklanılması halinde çevresel tahribat kaçınılmaz hâle gelebilir (Chitenderu, 2018: 186). Olumsuz çevresel ve sosyal etkilerine rağmen NDB'nin ucuz maliyetle finansman sağlaması bazı ülkeler için daha çekici hâle gelebilir.

BRICS ülkeleri içerisindeki ülkelerin küresel hedefleri, NDB'nin hedeflerinin önüne geçebilir. Çin'in küresel ekonomideki gücü, alınacak kararlarda daha etkin olmasını sağlamaktadır. Daha önce AIIB'de onaylanan projelerin bazıları Çin'in Bir Kuşak, Bir Yol (One Belt, One Road-OBOR) girişimi kapsamındaki rotalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla Çin'in diğer ülkeler üzerindeki

hâkimiyetinin sürmesi, NDB projelerinin dış politika aracı olarak kullanılmasına yol açabilir (Wang, 2017: 116).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bretton Woods kurumları uzun süre, GOÜ'ler üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. IMF ve DB bu alanda küresel ekonomide en fazla etkili olan kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Neoliberal politikalara uygun olarak piyasa yanlısı reformlara ağırlık verilmesi ve kalkınma projelerinde ihtiyaç duyulan finansman kaynaklarının sağlanmasıyla GOÜ'lerin kalkınma sürecinin hızlanacağı öngörülmüştür.

2000'lerden sonra küresel ekonomide BRICS başta olmak üzere GOÜ'lerin Bretton Woods kurumlarından duydukları memnuniyetsizlik giderek artış göstermiştir. Özellikle GOÜ'lerin IMF ve DB'de yeterli düzeyde temsil edilmediği ve bu kurumların gelişmiş ülkelerin çıkarına hizmet ettiği fikri uzun süredir varlığını sürdürmektedir. BRICS ülkeleri, küresel ekonomide artan güçlerinin küresel yönetişimde daha fazla karşılık bulması amacıyla 2014 yılında BRICS Kalkınma Bankası (diğer adıyla Yeni Kalkınma Bankası)'nı kurmuştur. BRICS Kalkınma Bankası, özellikle BRICS ülkeleri ve diğer Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler (EMDCs)'de sürdürülebilir kalkınmanın en önemli bileşeni olan altyapı, enerji, çevre ve ulaşım gibi projelerin finanse edilmesini birincil öncelik olarak görmektedir. Bunun yanında daha da önemlisi, bir bütün olarak GOÜ'lerin IMF ve DB gibi kurumlara ve dolara olan bağımlılığını azaltarak, küresel yönetişimde daha fazla aktif olabilmeyi hedeflemektedir.

BRICS Kalkınma Bankası, AIIB ile birlikte değerlendirildiğinde GOÜ'lerin yeni uluslararası düzende daha etkili olabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Buna karşılık, yukarıda ele alındığı gibi NDB'nin karşılaşabileceği çeşitli zorluklar söz konusudur. BRICS ülkelerinin ekonomik güçlerinin ağırlıklı olarak dış yatırım ve ticarete bağlı olduğu düşünüldüğünde, küresel ekonomide meydana gelecek yavaşlamanın büyük ölçekli altyapı projelerinin finansmanını zorlayabilecektir. Ayrıca BRICS ülkeleri arasında gelişmişlik farkı, göreceli olarak daha az gelişmiş ülkeleri güçlü ülkelerin politikalarını takip etmeye zorlayabilir.

Dolayısıyla 21. yüzyılda yükselen güçlerin uluslararası düzende alternatif oluşturma girişimlerinden birisi olan NDB'nin GOÜ'ler nezdinde ikna edici gücünün artması yüksek bir olasılıktır. Fakat planlanan projelerin başarılı olması gerekmektedir. Buna ilave olarak, dolara olan bağımlılığın azaltılması açısından projelerin finansmanında ulusal para birimlerinin kullanımının yaygınlaşması açısından finansal piyasaların derinliğinin artırılması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Abdenur, A. E. ve Maiara Folly, M. (2017). The New Development Bank and The Institutionalization of the BRICS. In BRICS Studies and Documents (pp. 77-111). Brasília: The Alexandre de Gusmão Foundation (FUNAG).

Bertelsmann-Scott, T., Prinsloo, C., Sidiropoulos, E., Wentworth, L. ve Wood, C. (2016). The New Development Bank: Moving The BRICS from an Acronym to an Institution. The South African Institute of International Affairs (SAIIA) Occasional Paper 233, 1-23.

Bolton, K. R. (2015). BRICS Development Bank an Instrument for Globalization. Foreign Policy Journal, 1-14.

Chitenderu, T. T. (2018). Integration of the New Development Bank into the International Financial Architecture. Doctoral Dissertation. Nelson Mandela University, Faculty of Business, South Africa.

Epstein, D. (2015). New Development? The BRICS Bank and the International System. Harvard International Review, 12-13.

Hooijmaaijers, B. (2021). The Internal and External Institutionalization of the BRICS Countries: The Case of the New Development Bank. International Political Science Review, 1-14.

IMF (2022). IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors, https://www.imf.org/en/About/executive-board/members-quotas (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

Koç, K. (2016). Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'na Alternatif Olarak BRICS Kalkınma Bankası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Maasdorp, L. (2019). BRICS' New Development Bank Turns Four: What Has It Achieved?. World Economic Forum, https://www.weforum.org/agenda/2019/09/brics-new-development-bank-four-sustainability/ (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

Mazenda, A. ve Ncwadi, R. (2016). The Rise of BRICS Development Finance Institutions: A Comprehensive Look into the New Development Bank and the Contingency Reserve Arrangement. African East-Asian Affairs, 3, 96-123.

New Development Bank (2015). Agreement on the New Development Bank, https://www.ndb.int/wp-content/themes/ndb/pdf/Agreement-on-the-New-Development-Bank.pdf (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

New Development Bank (2017). NDB's General Strategy: 2017–2021. Shanghai: New Development Bank. https://www.ndb.int/wp-content/uploads/2017/07/NDB-Strategy-Final.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

New Development Bank (2022a). New Development Bank, https://www.ndb.int/ (Erişim Tarihi: 05.02.2022).

New Development Bank (2022b). Investor Presentation, https://www.ndb.int/wp-content/uploads/2022/02/Investor-Presentation-20220101-1.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Suchodolski, S. G. ve Demeulemeester, J. M. (2018). The BRICS Coming of Age and the New Development Bank. Global Policy, 9(4), 578-585.

O'Neill, J. (2001). Building Better Global Economic BRICs. Goldman Sachs Global Economics Paper No: 66, 1-15.

UNCTAD (2022). Statistics, https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en (Erişim Tarihi: 11.02.2022).

Waisbich, L. T. ve Borges, C. (2020). The BRICS' New Development Bank at the Crossroads: Challenges for Building Development Cooperation in the Twenty-First Century. In Jose A. Puppim de Oliveira Yijia Jing (Eds.), *Governing China in the 21st Century* (pp. 149-187). Gateway East: Palgrave Macmillan.

Wang, H. (2017). New Multilateral Development Banks: Opportunities and Challenges for Global Governance. Global Policy, 8(1), 113-118. doi: 10.1111/1758-5899.12396

Wang, H. (2019). The New Development Bank and the Asian Infrastructure Investment Bank: China's Ambiguous Approach to Global Financial Governance. Development and Change, 50(1), 221-244. DOI: 10.1111/dech.12473

World Bank (2022a). World Development Indicator. Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.KD?locations=US-CN-1W (Erişim Tarihi: 11.02.2022).

World Bank (2022b). Voting Powers. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/a16374a6cee037e274c5e932bf9f88c6-0330032021/original/IBRDCountryVotingTable.pdf (Erişim Tarihi: 11.02.2022).

Xu, F. (2019). Opportunities and Risk Assessment of BRICs New Development Bank*——New Big Powers Coordination Perspective. Macro Management & Public Policies, 1(1), 27-35. DOI: https://doi.org/10.30564/mmpp.v1i

Zvarych, R. (2014). BRICS New Development Bank: Technograpy of Development. Journal of Europen Economy, 13(4), 370-379.

FİNANSAL TABLO HİLELERİNİN ORTAYA ÇIKARILMASINDA SMMM'LERİN ÖNEM VERDİĞİ ARAÇLARIN AHP YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ: KAYSERİ İLİNDE BİR UYGULAMA

DETERMINING THE INSTRUMENTS THAT SMMM IMPORTANT IN DETECTING FINANCIAL STATEMENT CHEATS BY THE AHP METHOD: AN APPLICATION IN KAYSERİ PROVINCE

Emre ARSLAN
Öğr. Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Gemerek MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID:0000-0002-1035-0050

ÖZET

İşletmelerin finansal tablo kullanıcıları için analize tabi finansal tablolarında gerçeğe uygun ve doğru bilgiler sunmaları gerekmektedir. Fakat yöneticilerin işletme ile ilgili düşünceleri finansal tablolarda gerçek ve doğru bilgileri sunmalarına engel olmaktadır. Sunulan bilgilerde de yönlendirmeler olabilmektedir.

Muhasebe hile ve hataları, analiz amacıyla finansal tablolarda sunulan bilgilerin kalitesi ve güvenirliliğini olumsuz etkileyecektir. Bunun sonucunda doğruyu yansıtmayan bilgiler ile oluşturulmuş finansal tablolara dayalı analizler de doğru olmayacak ve finansal tablo kullanıcılarını da yanlış kararlar almalarına neden olacaktır. Finansal tablo hilesinin amacı, finansal tablo kullanıcılarının yatırım kararlarını etkilemek ve işletmeye haksız kazanç sağlamaktır.

Günümüzde artarak yoğunlaşan muhasebe hile ve usulsüzlükleri sorun olmaya başlamıştır. Yapılan muhasebe hilelerinden tüm birimler olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu yaşanan olumsuzluğu ortadan kaldırma için gerekli olan düzenleyici otorite ile birlikte bağımsız denetim kuruluşlarıdır. Bu çalışmada, muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılmasında kullanılan araçları tercih eden serbest muhasebeci ve mali müşavirler, muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılması sürecinde hangi kriterlere önem verdikleri araştırılmıştır.

Günümüzde hile denetimini araştıran birçok araştırma bulunmaktadır. Literatürde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin, finansal tablo hilelerini tespitte hangi kriterlere önem verdiklerinin araştırıldığına dair çalışmalar bulunmakla beraber AHP yöntemi ile yapılan örneğe rastlanılmamıştır. Bu nedenle, çalışmanın amacı, Kayseri'de bulunan S.M.M.M.'lerin muhasebe hilelerinin ortaya çıkmasını sağlayan araçlardan hangilerine önem verdiklerinin belirlenmesi ve bu kriterlerin ağırlıklandırılması amaçlanmıştır.

Araştırma çerçevesinde karar kriterlerinin çok boyutlu değerlendirilmesinde AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) tekniği kullanılarak alanında uzman karar vericilerin kişisel değerlendirme ve yargıların sonucu karar matrisleri oluşturulmuştur.

Sonuçlar incelendiğinde, S.M.M.M.'lere göre finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkarılmasında birinci önemli araç bağımsız denetim; ikinci önemli araç risk yönetim sistemleri ve üçüncü önemli araç ise mesleki bilgi ve deneyim olarak tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili literatürde yapılan alan araştırmalarında da genellikle finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkarılmasında birinci derecede önemli olan araç bağımsız denetim olarak tespit edilmiştir. Çalışmamızın sonuçları ile literatür sonuçları aynı yöndedir. Bu bulgulardan hareketle, finansal işlemlerinin bağımsız denetim yoluyla denetlenmesi sonucunda hile riskini kaldıracağı ortaya konabilir. Sıralamanın bu şekilde bağımsız denetimin ilk sırada olması, bağımsız denetimin gerçekten önemli olduğu gerçeğidir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tablo Hilesi, Denetim, Hile.

ABSTRACT

Businesses are obliged to present truthful and accurate information in their financial statements, subject to analysis, for financial statement users. However, the thoughts of the managers about the business prevent them from presenting the true and correct information in the financial statements. The information presented may also contain referrals.

Accounting frauds and errors will adversely affect the quality and reliability of the information presented for analysis in the financial statements. As a result, analyzes based on financial statements created with incorrect information will not be accurate and will cause financial statement users to make wrong decisions. The purpose of financial statement fraud is to influence the investment decisions of financial statement users and to give an unfair advantage to the business.

Today, accounting frauds and irregularities, which are increasingly intensifying, have become a problem. All units are adversely affected by accounting fraud. Regulatory authority and independent audit institutions are required to eliminate this negativity. In this study, it has been investigated which criteria are given importance by independent accountants and financial advisors who prefer the tools used in the detection of accounting frauds in the process of revealing accounting frauds.

Today, there are many studies investigating fraud control. Although there are studies in the literature on the criteria that Independent Accountants and Financial Advisors attach importance to in the detection of financial statement fraud, no example has been found in which the AHP method is used. For this reason, the aim of the study is to determine which of the tools that S.M.M.M.s in Kayseri give importance to the emergence of accounting fraud and to give weight to these criteria. Within the scope of the research, decision matrices were created as a result of the personal evaluations and judgments of expert decision makers by using the AHP (Analytical Hierarchy Process) technique in the multidimensional evaluation of the decision criteria.

When the results are analyzed, it is the first important tool in detecting financial reporting frauds according to S.M.M.M. is an independent audit; The second important tool is risk management systems, and the third important tool is professional knowledge and experience. In the field studies conducted in the literature on this subject, it has been determined that the most important tool in revealing financial reporting frauds is independent auditing.

The results of our study and our literature results are the same. Based on these findings, it can be revealed that the risk of fraud will be eliminated as a result of the independent audit of financial transactions. The fact that auditing is in the first place in this way is the fact that auditing is really important.

Keywords: Financial Statement Fraud, Audit, Fraud.

2 GİRİŞ

İşletmeler, finansal tablo kullanıcıları için analize tabi olarak finansal tablolarında gerçeğe uygun ve doğru bilgiler sunmakla yükümlüdür. Ancak yöneticilerin işletme hakkındaki düşünceleri finansal tablolarda gerçek ve doğru bilgileri sunmalarına engel olmaktadır.

Muhasebe hileleri ve hataları, finansal tablolarda analiz edilmek üzere sunulan bilgilerin kalitesini ve güvenilirliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun bir sonucu olarak, yanlış bilgilerle oluşturulan mali tablolara dayalı analizler doğru olmayacak ve mali tablo kullanıcılarının yanlış kararlar vermesine neden olacaktır. Finansal tablo hilesinin temel amacı, finansal tablo kullanıcılarının yatırım kararlarını etkilemek ve işletmeye haksız kazanç sağlamaktır. Bunun yanında yan amaçlar olarak belirtilecek olan vergi ödememe isteği, itibar kazanımı ve düşük maliyetli kredi temini ile de karşılaşılmaktadır.

Son yıllarda yapılan inceleme ve araştırmalarda tespit edilen şirket yolsuzluklarının nedeni olarak, şirket yöneticilerinin yolsuzluklarını veya mali başarısızlıklarını gizlemek amacıyla mali tablolardaki hileli ve hukuka aykırı işlemler gösterilebilir. Bu durum finansal tablo kullanıcılarının muhasebe denetiminden beklentilerinin hile denetimine odaklanmasına neden olmaktadır.

Günümüzde hile denetimini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak çoğu, yalnızca hata ve hilenin teknik yönleri üzerinde durmaktadırlar. Hile tespit/önleme araçlarının kullanıcıların hile yöntemlerinin tespitine etkisi konusunda yeterli araştırma yapılmadığından bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmanın amacı, bağımsız Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirlerin (SMMM) Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Analitik Hiyerarşi Prosesi'ni (AHP) kullanarak hileyi tespit etme araçlarını belirleyip bu araçları göz önünde bulundurarak bir model önerisi sunmaktır.

3 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

4 Muhasebede Hile Kavramı

Finansal tablolardaki bilgilerin güvenilirliği hatalar, hileler ve usulsüzlüklerden etkilenebilir. Hata ve hile birbiriyle karıştırılan iki kavramdır. Hata, bir tutarın atlanması veya bir açıklamanın yapılmaması gibi finansal tablolarda ki kasıtsız bir yanlışlıktır. Hilede ise, kasıt ve kötü niyet vardır. Muhasebe açısından hatalar, finansal tablolarda, tutarda veya açıklamalarda kasıt olmaksızın meydana gelen aksaklıklar olarak tanımlanabilirken; hileler ise, kasıtlı değişikliklerden kaynaklanmaktadır (Çelikdemir, 2021, s. 311). Muhasebe hileleri denetçiyi en çok yoran ve zorlayan konulardan biridir (Güçlü, 2008, s. 75) .

Hile genellikle yönetim kademelerinde yetki ve güce sahip kişiler tarafından yapılır. Yetki ya da güç, kanunla verilen bir yetki olabileceği gibi, özel sektörde kritik rolü olan kişilere örgüt tarafından verilen özel bir yetkiden de kaynaklanabilir (Kardeş Selimoğlu vd., 2015, s. 443).

Hile kavramı, BDS 240'ın 11-a paragrafında, "yönetim, üst yönetimden sorumlu olanlar, çalışanlar veya üçüncü taraflar gibi bir veya daha fazla kişinin haksız veya hukuka aykırı bir avantaj elde etmek amacıyla kasıtlı olarak aldatma eylemleri olarak tanımlanmaktadır."

İşletmelerdeki hileler genel olarak işletme varlıklarının kötüye kullanılması, finansal raporlama hileleri ve yolsuzluk olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. *Varlıkların kötüye kullanılması*, bir işletmenin varlıklarının çalınması veya kötüye kullanılmasıdır. *Finansal raporlama hileleri,* finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla finansal tablolarda yer alması gereken tutarların kasıtlı olarak verilmemesi ve/veya finansal tablolarda yer almaması gereken tutarların dâhil edilmesidir. *Yolsuzluk ise* çalışanın yetkisini ticari faaliyetlerinde kötüye kullanması, işverenin veya bir başkasının haklarını göz ardı etmesi ve yetkisini kendisine ve/veya başkasına yarar sağlayacak şekilde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Çelikdemir, 2021, s. 314-315).

5 Finansal Tablolar ve Finansal Tablo Hileleri

İşletmelerin finansal durumunu, finansal performansını, işlemlerini finansal sonuçları ile ortaya koyarak, kullanıcıların ekonomik kararlar almasına yardımcı olacak gerekli bilgileri içeren tek bir finansal tablo hazırlamak mümkün değildir. Bu nedenle işletmeler mali durumlarını gösteren eşit derecede önemli birden fazla tablo düzenler (Çelikdemir, 2021, s. 316) .

Hileli finansal raporlama, finansal tablolarda olması gereken tutarları veya açıklamaları içermeyerek veya yanlış sunarak finansal tablo kullanıcılarını kasıtlı olarak yanıltmaktır. Hileli finansal raporlama, genellikle yönetimin etkin bir şekilde işletilmesi gereken kontrolleri bilmemesinden kaynaklanabilir.

Finansal tablo hileleri, mali tablo kullanıcılarını aldatmak için muhasebe kayıtlarının manipüle edilmesini, tahrif edilmesini veya değiştirilmesini içerir. Finansal tablo hileleri genellikle üst yönetim tarafından yapılan hilelerdir. Finansal tablolarda hile, işletmenin durumunu olduğundan daha iyi veya daha kötü göstermek için kullanılan bir yöntem olsa da; orta ve küçük işletmelerde daha az vergi ödemek veya daha az temettü dağıtmak için kullanılır. Büyük ölçekli işletmeler ise tam tersi bir amaç ile hareket etmektedir. Büyüdükçe kendilerini daha iyi gösterebilir ve iş hakkında üçüncü şahısları yanıltabilir ve onlardan fayda sağlayabilirler (Çelikdemir, 2021, s. 318-319) .

Hileli finansal raporlama, yönetimin, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin performansı ve karlılığı hakkındaki algılarını etkileyerek onları yanlış yönlendirmek için işletmenin kârını manipüle ettiğinde ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, piyasa beklentilerinin karşılanması, performansa dayalı ücretlerin maksimize edilmesi, vergilerin asgariye indirilmesi veya yurt dışından fon sağlanması gibi baskı ve teşvikler, finansal tabloları önemli ölçüde yanıltıcı bir şekilde sunulmasına yol açabilmektedir (Kardeş Selimoğlu vd., 2015, sayfa 445) .

6 Denetçinin Hileye Karşı Sorumluluğu

Finansal bilgiler birçok bireysel yatırımcıyı ilgilendirir ve onların çıkarlarını etkiler. Bu durumda alınan kararların isabetliliği, bu kararların dayandığı finansal bilgilere bağlıdır. Bunun sonucunda, onlardan bağımsız ve tüm bu tarafların güvenebileceği bir kişi veya kurum, finansal bilgilerin güvenilirliği konusunda güvence vermelidir. Muhasebe denetimi ve denetçilerin hileye karşı denetimi, bu güvenceye duyulan ihtiyaçtan doğurmuştur. Şirket veya şirket içi kişiler tarafından gerçekleştirilen denetimler, dış bilgi kullanıcıları için güvence oluşturmaz. Bu nedenle hilenin ortaya çıkarılması için yapılacak denetimin işletme dışından bir tarafça yapılması gerekmektedir (Yılancı, Yıldız ve Kiracı, 2012, s. 15) .

Hem BDS 240 hem de SPK'nın Seri: X, No: 22 tebliğinde belirtildiği üzere denetçi, mali tabloların hile, usulsüzlük veya hatadan kaynaklanabilecek önemli yanlışlıklardan arındırılmış olduğuna dair makul güvence sağlamalıdır. Denetçi, bağımsız denetimi gerçekleştirirken çalışmalarını mesleki şüphecilik anlayışıyla yürütmek zorundadır. Bağımsız denetimin geçerli olabilmesi için denetçinin bağımsız denetim standartlarına uyması gerekir. Bunlar dikkate alınmadan yapılan denetimler kesinlikle yapılmamış olmaktadır (Kardeş Selimoğlu ve diğerleri, 2015, s. 470-471).

7 LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde bağımsız SMMM'lerin finansal tablo hilelerine bakış açılarını ve muhasebe hilelerini tespit etme yollarını araştıran birçok çalışma yapıldığı gözlenmektedir. Yapılan bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Terzi ve Kiymetli Şen, (2015) adli muhasebe hilelerinin tespitinde kullanılan yapay sinir ağı modelinin kullanımını göstermek için Borsa İstanbul'da ampirik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaları sonucunda oluşturulan yapay sinir ağı modelinin hileli finansal raporlama sınıflandırmasında %100 başarı sağladığı tespit edilmiştir.

Demir ve Arslan, (2018) yaptıkları çalışmada, bağımsız denetçilerin bakış açısıyla finansal raporlama hilelerinin tespitinde hangi araçların önemli olduğunu belirlemeyi amaçlamışlardır.

Hedeflerine ulaşmak için bağımsız denetim şirketlerinde görev yapan 300 bağımsız denetçiye anket uygulamışlardır. Anket sonucunda yapılan değerlendirmede, bağımsız denetçilere göre mali tablo hilelerinin tespitinde en önemli üç aracın sırasıyla bağımsız denetim, iç denetim ve iç kontrol ortamı olduğu değerlendirilmiştir.

Gündüz, (2018) çalışmasında, işletmelerde mali tablo hilelerinden ve yöntemlerinden bahsederek, hile denetimi ve hile denetimi gerektiren sebepleri ortaya koyarak denetçinin hileyi önlemedeki rolüne vurgu yapmıştır.

Atik, (2019) çalışmasında, insan beyninin rasgele sayıları nasıl algıladığı ve ürettiği belirlendikten sonra, finansal tablolarda üretilen sayıların tesadüfi mi yoksa finansal tabloları hazırlayanlar tarafından belli bir kurala göre mi oluşturulduğunu belirleyerek finansal tablolardaki hileleri tespit etmek için kullanılabileceği öngörülmektedir. Bu amaçla 177 kişiye bir senaryo verilmiş ve buna göre rastgele sayı üretmeleri istenmiştir. Çalışmaları sonucunda deneklerin rastgele sayıları belirli bir sistematik kurala göre oluşturduklarını görmüşlerdir. Analiz sonucunda belirlenen kalıpların finansal tablolarda kullanılarak hilelerin ortaya çıkarılmasında kullanılabilecek bir denetim aracı olabileceği değerlendirilmektedir.

Erdoğan ve Oruç Erdoğan, (2021) çalışmalarında finansal paydaşların finansal tablo hilelerinin tespit edilip yorumlanabilmesi için, Antalya'da faaliyet gösteren bir işletmenin belirlenen varsayımlar temelinde hileli ya da hatalı finansal raporlama uygulamaları sonucunda oluşturulmuş finansal tabloları ve muhasebe kayıtları ile hatadan arındırılmış finansal tablolarında yer alan mali kalemleri karşılaştırarak değerlendirilmesini yapmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre hileli finansal raporlamanın hangi unsurlar temelinde gerçekleştirildiği ortaya konmuştur.

Özcan ve Bilen, (2021) yaptıkları çalışmada, farklı pozisyonlardaki muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hilelerine ilişkin algılarının hile türleri, hilenin amacı ve hilelerin etki süresi açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu amaçla Bolu, Sakarya ve Kocaeli illerinde 440 muhasebe meslek mensubuna anket uygulamışlar ve verileri analiz ederek muhasebe meslek mensuplarının hile algılarının önemli ölçüde farklılaştığını belirlemişlerdir.

Yapılan bu çalışma kapsamında muhasebe meslek elemanlarının finansal tablo hilelerinin tespitinde kullandıkları araçlar açısından benzer çalışmalardan farklı bir örneklem üzerinden ve farklı istatiksel yöntem ile elde edilen bulgular ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu yönü ile literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

8 MATERYAL VE YÖNTEM

9 Amaç ve Kapsam

Litaratürde hile denetimini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak çoğunda yalnızca hata ve hilenin teknik yönlerine değinildiği görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda SMMM'lerin mali tablo hilelerinin tespitinde önem verdikleri kriterlere ilişkin çalışmalar ve AHP yönteminin kullanıldığı örnek bulunamamıştır. Bu nedenle çalışmanın amacı, Kayseri'deki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin kullandığı araçlardan hangilerine muhasebe hilelerinin ortaya çıkmasında önem verdiğini belirlemek ve bu kriterlerin ağırlıklandırılmasını AHP yöntemiyle tespit etmektir.

10 Yöntem

Karar verme aşaması hayatın vazgeçilmezidir. İnsanlar hem iş hem de özel hayatlarında karar vermek zorundadırlar. Karar vericiler açısından karar verme; en uygun ve doğru seçeneği belirlemek, birbirini etkileyen birden fazla faktörü göz önünde bulundurarak amacına uygun karar vermek demektir (Atan & Altan, 2020, s. 3).

Araştırma kapsamında karar kriterlerinin çok boyutlu değerlendirilmesinde Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) tekniği kullanılarak uzman karar vericilerin kişisel değerlendirme ve yargıları

sonucunda karar matrisleri oluşturulacaktır. AHP, Thomas L. Saaty tarafından 1977 yılında geliştirilmiştir. Belirli kriterlere göre değerlendirilen birçok alternatif arasından en iyisini seçmek üzere tasarlanmıştır. Saaty, önceki karar verme ile ilgili yapılan çalışmaları ve bu çalışmaların soruna yaklaşımlarını yetersiz ve alternatiflerin hesaplanmasını tutarsız bulmuştur. Saaty bu tutarsızlığı matris tekniklerini kullanarak matematiksel bir yaklaşımla ölçmeye çalışmıştır (Atan & Altan, 2020, s. 45).

Karar vericilerin deneyim ve bilgileri kullandıkları araştırma verileri kadar önemlidir. AHP sayesinde karar vericilerin deneyim ve bilgileri de karar verme sürecinde yer alabilmektedir. AHP, bir problemi küçük parçalara böler, ikili karşılaştırmalara tabi tutar, her hiyerarşi için öncelikleri belirler ve böylece mantıksal bir süreç oluşturur (Saat, 2000, s. 151).

AHP istatiksel yönteminde uzman ve karar verici sayısı çoğunlukla sınırlıdır, bunun sonucunda alınacak kararlar ve seçim kriterleri rasyonel bir bakış açısıyla belirlenebilir. Bu nedenle yöntem Likert benzeri anket teknikleri ile karıştırılmamalıdır. AHP yöntemi kararların alındığı tüm alanlarda kullanılabildiğinden ve karar vericiler sınırlı sayıda kişiden oluşabildiğinden çok sayıda kişiye anket yapılmasına gerek yoktur (Arslan, 2020, s. 377).

Karşılaştırmalarda katılımcı sayısı yedi olarak belirlenmiştir. Çünkü eleman sayısı az olur ise göreli öncelikleri fazla olacak ve tutarsızlık açısından daha az etkili olacaktır. (Arıkan Kargı, s.59). Ayrıca değerlendirilecek karar kriterlerinin yedi veya daha az olması durumunda her bir kritere göre değerlendirme daha kolay olacaktır. Karşılaştırma kriterlerinin sayısındaki fazlalık hesaplamayı olumsuz etkileyebilir (Liberatore, Nydick ve Sanchez 1992:s.95).

İlgili literatürde ki çalışmalardan yararlanılarak belirlenen ikili karşılaştırma kriterlerini içeren anket formu, Kayseri'de bulunan denetim alanında uzman yedi SMMM'ye gönderilmiş ve uzmanların görüşleri doğrultusunda önem verilen kriterler belirlenmiştir. SMMM'lere uygulanan ankette yer alan sorular Saaty'nin 1-9 ikili karşılaştırma ölçeği dikkate alınarak hazırlanmıştır Katılımcılar, kendi alanlarında ve denetim alanında deneyim, bilgi birikimi ve tecrübeye sahip kişilerdir. Gönderilen anketler tüm uzmanlar tarafından doldurulmuş ve tamamı bizzat toplanmıştır.

11 Analitik Hiyerarşi Sürecinin Karar Verme Aşamaları

Analitik hiyerarşi süreci ile karar verme aşağıdaki aşamalardan oluşur.

Adım 1: Amaç, Seçim Kriterleri ve Karar Alternatiflerinin Belirlenmesi Hiyerarşik Yapının Oluşturulması

Karar vericinin karar unsurları arasındaki hiyerarşik yapıyı belirlemesi en önemli adımdır. Hiyerarşik bir yapının oluşturulabilmesi için öncelikle problemin tanımlanması ve tanımlanan problemin amacının belirlenmesi gerekmektedir. Problemin amacı belirlendikten sonra, amacı etkileyen ve alternatiflerde bulunması gereken kriterler belirlenerek hiyerarşik bir yapı oluşturulur (Atan & Altan, 2020, s. 48).

Adım 2: İkili Karşılaştırma Matrisleri Oluşturma

Hiyerarşik yapı oluşturulduktan sonra, kriterlerin karşılıklı önemini belirlemek için ikili karşılaştırma matrisi oluşturulur. İkili karşılaştırma, belirli bir özellikle ilgili unsurlar karşılaştırıldığında, insanların tercihlerini, önemini ve olasılıklarını ifade etmenin doğal bir sürecidir. Elde edilecek değerlendirme seti, kare matris şeklinde ikili karşılaştırma matrisi olarak ifade edilir (Atan & Altan, 2020, s. 49).

Saaty, bir grup kararının oluşturulması gerektiğinde, bireysel tercihlerden tek bir grup yargısı oluşturmanın en iyi yolunun, bireysel tercihlerin geometrik ortalamasını alarak görüşleri toplamak olduğunu belirtir. Geometrik ortalamanın aritmetik ortalama yöntemine tercih edilmesinin nedeni, karşılaştırma matrisindeki simetrik elemanların birbirinin tersi olması gerektiği kuralını sağlamasıdır (Timor, 2011, s. 58). Karar vericilerin uzman olmaları durumunda yargılarının birleştirilmesini istemeyebilecekleri ve bu durumda her bir yargı

(değerlendirme) sonucunda elde edilen değerlerin (ağırlıkların) geometrik ortalamasının alınması gerektiği belirtilmektedir (Timor, 2011, s. 38).
Karşılaştırma matrisi yapılırken kullanılan ve Saaty tarafından geliştirilen "1-9" önem skalası dereceleri aşağıdaki Tablo 1'de sunulmaktadır (Saaty, 1982, s. 78).

Tablo 1: Önem Ölçeği Değerleri ve Tanımlar Tablosu

Önem Değeri	Tanım	Açıklama
1	Eşit derecede önemli	İki seçenek eşit derecede önemlidir
3	Orta derecede önemli	Deneyim ve yargı, bir kriteri diğerinden biraz daha üstün kılar.
5	Kuvvetle önemli	Deneyim ve yargı, bir kriteri diğerinden oldukça üstün kılar.
7	Çok önemli	Bir kriter diğerine göre daha üstün kabul edilir.
9	Son derece (kesinlikle) önemli	Bir kriterin diğerinden üstün olduğunu gösteren kanıtlar oldukça güvenilirdir.
2,4,6,8	Ara Değerler	Uzlaşma gerektiğinde kullanılacak ardışık iki yargı arasındaki değerdir.

Kaynak: Saaty, TL ve Vargas LG (2001), *Analitik Hiyerarşi Sürecinin Modelleri, Yöntemleri, Kavramları ve Uygulaması, Springer* Science + Business Media, New York, s.6.

Hiyerarşik yapı oluşturulduktan sonra, karar alternatiflerini değerlendirmek için hiyerarşinin her seviyesindeki elemanların ikili karşılaştırmaları bir sonraki seviyedeki elemanlara göre yapılacağından, "n" tane kriter veya alternatif için $C(n,2)=\frac{n(n-1)}{2}$ ikili karşılaştırma yapmamız gerekir. Bir düzeyde "n" kriteri ($K_1, K_2, \ldots, Kn$) varsayıldığında , *kriterler arası karşılaştırma matrisi* "*n x n*" boyutunda bir kare matris olacaktır. K_i kriterinin K_j kriterine göre önemini göstermek için aşağıda Tablo 2'de bir ikili karşılaştırma matrisi verilmiştir (Atan & Altan, 2020, s. 50);

Tablo 2: İkili Karşılaştırma Matrisi

Kriterler	K_1	K_2	…	K_n
K_1	a_{11}	a_{12}	….	a_{1n}
K_2	a_{21}	a_{22}	…..	a_{2n}
...	--	-	….	-
K_n	a_{n1}	a_{n2}	…	a_{nn}

Burada, eğer K_i kriteri K_j kriterinden x kez daha önemli ise K_j kriteri de K_i kiriterine göre 1/x kez daha önemli olacağından a_{ij} değerleri karşılıklı olma özelliği gereği $a_{ij}=\frac{1}{aij}$ $a_{ij\neq 0}$ i,j= 1,2,…,n eşitliğini sağlar. Yani karar verici tarafından birinci kriter dördüncü kritere göre daha az önemli bulunuyorsa bu durumda matrisin birinci satır dördüncü bileşeni (i=1, j=4) 3 değerini alacaktır. Tam tersi bir durumda ise 1/3 değerini alacaktır. Eğer K_i ve K_j kriterleri karşılaştırıldıkları özellik açısından eşit derecede önemli iseler $a_{ij=}\ a_{ji=1}$ $i,j=1,2,\ldots,n$ eşitliğini, eğer bir kriter kendisiyle karşılaştırılıyor ise de $a_{ii}=1$ $i=1,2,\ldots,n$ eşitliğini sağlar. Eşit derecede önemli faktörler ve köşegen değerleri "1" dir (Atan & Altan, 2020, s. 51).
Bu durumda ikili karşılaştırma matrisi genel olarak aşağıdaki Eşitlik (1)'de gösterilmektedir.

$$A=(\text{aij})=\begin{bmatrix} a11 & \cdots & a1n \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ an1 & \cdots & ann \end{bmatrix} \quad \textbf{(1)}$$

Adım 3: İkili Karşılaştırma Matrislerini Normalleştirme

İkili karşılaştırma matrisi oluşturulduktan sonra ikili karşılaştırma matrisi normalleştirilir. Matrisi normalleştirmek için, matrisin her hücresindeki eleman, sütununun toplamına bölünür. Her şeyden önce, $b_j=\sum_{i=1}^{n} aij$ denklemi kullanarak, her sütunun toplam değeri bulunur. O zaman $b_{ij}=\frac{\text{aij}}{bj}$ denklemi kullanılarak karşılaştırma matrisinin her bir hücresi, içinde bulunduğu hücrenin sütun toplamına bölünür. Böylece normalize edilmiş karar matrisinin her bir hücresi ayrı ayrı hesaplanır. Aşağıda yer alan Eşitlik (2)'de normalleştirilmiş karar matrisinin genel gösterimi yer almaktadır (Atan & Altan, 2020, s. 51-52).

$$B=\begin{bmatrix} b11 & \cdots & b1n \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ bn1 & \cdots & bnn \end{bmatrix} \quad \textbf{(2)}$$

Adım 4: Kriterlerin Öz Vektör Ağırlıklarının Hesaplanması

Bu adımda $w_i=\frac{\sum_{j=1}^{n} bij}{n}$ eşitliği ile normalize edilmiş matrisin her satırının aritmetik ortalaması hesaplanmaktadır. Böylece her kriterin önem ağırlığı ya da başka bir ifadeyle öncelikler vektörü (*w vektörü)* bulunmuş olur (Atan & Altan, 2020, s. 54).

Adım 5: Tutarlılık Analizini Gerçekleştirme

Karar vericilerin kriterler için yaptıkları karşılaştırmalarda tutarlı olup olmadığını anlamak için tutarlılık oranının (CR) hesaplanması gerekir. Tutarlılık oranı adı verilen ölçü, karar vericilerin ikili karşılaştırmalarında yanlış değerlendirmelerini tespit etme imkânı vermektedir. Bu tespit sadece hataların belirlenmesine değil, karar vericilerin yaptığı abartılı değerlendirmelere de işaret etmektedir. Tutarlılık oranını bulmak için aşağıdaki Eşitlik (3)'te bulunan denklem kullanılır (Atan & Altan, 2020, s. 54).

$$D=\begin{bmatrix} a11 & \cdots & a1n \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ an1 & \cdots & ann \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} w1 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ wn \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} e1 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ en \end{bmatrix} \quad \textbf{(3)}$$

Öncelikle Eşitlik (3)'den yararlanılarak ikili karşılaştırma matrisi ile kriter ağırlıklarını gösteren *w* sütun vektörü çarpılarak *e* sütun vektörü elde edilir. Daha sonra bu vektörün her elemanı, göreli önem ağırlığı vektörünün karşı gelen elemanına $e=\frac{di}{wi}$ formülü ile bölünür. Elde edilen son sütun vektörünün aritmetik ortalaması ise en büyük öz değer olan λ_{maks}'ı vermektedir. Yani tutarlılık indeksinin (*CI)* hesaplanabilmesi için en büyük öz vektörün (λ_{maks}) hesaplanması gerekir. Eşitlik $\lambda_{maks}=\frac{\sum_{i=1}^{n}\frac{di}{wi}}{n}$ kullanılarak en büyük öz vektör hesaplandıktan sonra eşitlik $CI=\frac{\lambda\text{maks}-\text{n}}{n-1}$ kullanılarak tutarlılık indeksi hesaplanır. Tutarlılık oranını hesaplayabilmek için ise eşitlik $CR=\frac{CI}{RI}$ deki gibi tutarlılık indeksi verileri aşağıdaki Tablo 3'de verilen Rassallık İndeksi (*RI)* değerlerine bölünür. *RI* karşılaştırma matrisinin boyutuna göre değişkenlik gösterir (Atan & Altan, 2020, s. 55).

Tablo 3: Rassal Tutarlılık İndeksi Tablosu

N	RI	n	RI	n	RI
1	0,00	**6**	1,24	**11**	1,51
2	0.00	**7**	1,32	**12**	1,48
3	0,58	**8**	1,41	**13**	1,56
4	0,90	**9**	1,45	**14**	1,57
5	1,12	**10**	1,49	**15**	1,59

Tutarlılık, ikili karşılaştırma sürecinde karar vericinin verdiği yargıların nihai kararın doğruluğu açısından tutarlılığıdır. AHS mükemmel tutarlılık istemez. Çünkü uygulamada tam anlamıyla tutarlı olmak neredeyse imkânsızdır. Tutarsızlığa izin vermek, herhangi bir yargıda meydana gelebilecek tutarsızlığın bir ölçüsünü sağlamaktan başka bir şey değildir. Her bir ikili karşılaştırma matrisi için tutarsızlık oranı hesaplanır ve bu oranın üst sınırının 0,10 olması istenir (Arıkan Kargı, 2015, s. 62-63). Hesaplamalar sonucunda bulunan değer 0,10'un altında ise oluşturulan karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğu sonucuna varılır. Aksi takdirde karşılaştırma matrisi tutarsızdır ve yeniden düzenlenmesi gerekir (Saaty, 1980:61) . Bulunan *CR* 0.10'dan küçük olmalıdır. =0,10'dan büyük bir değer, karar vericilerin kriterleri karşılaştırırken tutarsız olduğunu gösterir. Böyle bir durumda karşılaştırma matrisinin yeniden düzenlenmesi gerekir (Atan & Altan, 2020, s. 55).

Adım 6: Genel Öncelik Sıralamasının Elde Edilmesi

Bu adımda, öncelikler vektöründe elde edilen ağırlıklar sıralanarak kriterlerin ağırlık sıralaması elde edilir. Ayrıca alternatiflerin toplam puanı da elde edilir. Bunun için kriterlerin göreli önem ağırlıkları ve alternatiflerin her bir kritere göre göreli önem ağırlıkları elde edilir. Alternatiflerin genel puanları, alternatiflerin öncelik matrisi ile kriterlerin öncelik vektörlerinin çarpılmasıyla elde edilir (Atan & Altan, 2020, s. 55).

12 AHP Modelinin Oluşturulması

Amaç ve yöntem bölümünde açıklandığı gibi, AHP tekniği ile seçim kriterlerinin ağırlıkları hesaplanarak önem sırası belirlenmiştir.

Hiyerarşik Yapının Oluşturulması

AHP'de öncelikle, amaçtan sonra bu amacı etkileyen kriterler belirlenmelidir. Araştırmanın amacı, muhasebe hilelerinin tespitinde kullanılan araçları ağırlıklandırmak ve en önemli kriterleri belirlemektir. Analiz sürecine dâhil edilecek karar seçim kriterleri, daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanmakla birlikte ayrıntılı bir şekilde Demir ve Arslan, (2018)'nın makalesinden de faydalanılmıştır.

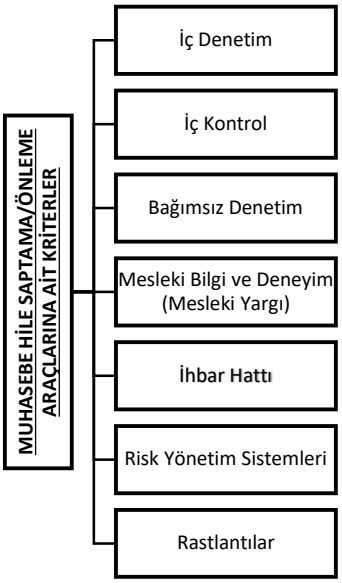
AHP için belirlenen kriterler; İç Denetim, İç Kontrol, Bağımsız Denetim, Mesleki Bilgi ve Tecrübe (Mesleki Yargı), Yardım Hattı, Risk Yönetim Sistemleri ve Tesadüfler şeklindedir.

- **İç Denetim:** Genel olarak iç denetim faaliyeti; finansal bilgilerin sağlıklı üretilmesi, muhasebe kayıtlarının standartlara uygun olarak yapılması, varlıkların ve değerlerin korunması, faaliyetlerdeki riskli alanların tespiti ve kontrolü, muhasebede temel hile ve yolsuzlukların tespiti, hata ve kötü niyetli işlemlerin önüne engel konulması, yönetim tarafından belirlenen kural ve ilkelere uyum ve işletmenin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak diğer çalışma, inceleme ve raporlama süreçlerini içerir (Kartal, 2013: 9).
- **İç Kontrol:** Temel bir iç kontrol çerçevesi olan Sponsor Kuruluşlar Komisyonu raporunda yer alan tanıma göre, iç kontrol "işletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli

tarafından etkilenen finansal raporlamanın güvenilirliği, kanun ve düzenlemelere uyum hedeflerine ulaşılması, faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği hakkında makul güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreç" olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2008: 33).

- **Bağımsız Denetim:** Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Tebliği'ne (Seri: X, No: 2) göre, bağımsız denetim, "İşletmelerin yıllık mali tabloları ile bu beyan ve bilgiler için belirlenen kriterlere göre yıllık mali tabloları ve diğer mali bilgilerin (örneğin, halka açık şirket mali tabloları için) kurulca belirlenen veya kabul edilen finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu konusunda makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtı elde etmek amacıyla, defterler aracılığıyla genel kabul görmüş bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim teknikleri uygulanılarak defter kayıt ve belgeler ile değerlendirilecek rapor olarak sunulması" anlamına gelir.
- **Mesleki Bilgi ve Tecrübe (Mesleki Yargı):** Muhasebeciler ve denetçiler, mesleki faaliyetlerini mesleğin ilke ve standartları çerçevesinde sürdürmek zorundadırlar. Ancak söz konusu ilkeye ve her işlem veya olaya cevap verebilmesi mümkün değildir. Bu gibi durumlarda, muhasebeciler ve denetçiler, mesleki muhakemelerini kullanarak boşlukları doldururlar.
- **İhbar Hattı:** Bildirim mekanizması temel olarak herhangi bir kişi tarafından fark edilen hilelerin yetkili mercilere bildirilmesi sonucunda yetkili kişiler tarafından yapılan hataların giderilmesini içerir (Yıldız ve Başkan, 2014: 7).
- **Risk Yönetim Sistemleri:** Risk yönetimi, kuruluşların süreçleri sırasında ortaya çıkan riskleri sistematik ve mantıklı bir şekilde belirlemelerini sağlayan bir yönetim sistemidir. Denetçi, risk değerlendirme prosedürlerini yerine getirirken ve işletmenin iç kontrolü de dâhil olmak üzere işletmeyi ve çevresini tanımak için BDS 315'in gerektirdiği ilgili çalışmaları gerçekleştirirken hile kaynaklı "önemli yanlışlık" risklerinin belirlenmesinde kullanılacak bilgileri elde eder.
- **Rastlantılar:** Herhangi bir iş yapmadan, tesadüfen ilgili kişilerin karşısında muhasebe hilelerinin veya hatalarının meydana gelmesidir (Coenen, 2008:122-3).

Yukarıda belirtilen kriterlere göre hiyerarşik yapı modeli aşağıdaki Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Hiyerarşik Yapı Modeli

13 BULGULAR VE TARTIŞMA

14 İkili Karşılaştırma Matrisi Oluşturma

Bu aşamada bağımsız muhasebeci ve mali müşavirlerin ikili karşılaştırma sorularına verdiği cevaplar toplanır, her bir karşılaştırma sorusuna verilen cevapların geometrik ortalaması alınır, fikir birliği belirlenir ve ikili karşılaştırma matrisi A'nın eleman değerleri belirlenir. İkili karşılaştırma matrisi A, aşağıdaki Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4: Kriterler için İkili Karşılaştırma Matrisi

Kriterler (A Matrisi)	**İç Denetim**	**İç Kontrol**	**Bağımsız Denetim**	**Mesleki Bilgi ve Deneyim**	**İhbar Hattı**	**Risk Yönetim Sistemleri**	**Rastlantılar**
İç Denetim	**1,00**	3,00	0,11	0,50	1,00	0,50	7,00
İç Kontrol	*0,33*	**1,00**	0,11	0,20	0,50	0,20	2,00
Bağımsız Denetim	*9,00*	*9,00*	**1,00**	7,00	9,00	7,00	9,00
Mesleki Bilgi ve Deneyim	*2,00*	*5,00*	*0,14*	**1,00**	2,00	0,50	7,00
İhbar Hattı	*1,00*	*2,00*	*0,11*	*0,50*	**1,00**	0,14	5,00
Risk Yönetim Sistemleri	*2,00*	*5,00*	*0,14*	*2,00*	*7,00*	**1,00**	7,00
Rastlantılar	*0,14*	*0,50*	*0,11*	*0,14*	*0,20*	*0,14*	**1,00**
TOPLAM	**15,47**	**25,50**	**1,72**	**11,34**	**20,70**	**9,48**	**38,00**

15 Normalleştirilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması ve Göreli Ağırlık Vektörünün (W) Bulunması

İkili karşılaştırma matrisinin tüm öğeleri, 2. adımda oluşturulan karar matrisinin her bir değerinin sütun toplamına bölünmesiyle normalize edilir. İşlem sonucunda elde edilen normalize edilmiş B matrisi aşağıda Tablo 5'teki gibi oluşturulmuştur. Bu aşamada elde edilen normalize edilmiş matrisin satır ortalamaları hesaplanarak kriterlerin yüzde ağırlık değerleri belirlenir ve sütun vektör deseni w değerleri hesaplanır. Sütun vektörü (w) aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Kriterler Normalize Edilmiş Matris

Kriterler (B Matrisi)	İç Denetim	İç Kontrol	Bağımsız Denetim	Mesleki Bilgi ve Deneyim	İhbar Hattı	Risk Yönetim Sistemleri	Rastlantılar	ORTALAMA (w vektörü)
İç Denetim	0,06	0,12	0,06	0,04	0,05	0,05	0,18	**0,08**
İç Kontrol	0,02	0,04	0,06	0,02	0,02	0,02	0,05	**0,03**
Bağımsız Denetim	0,58	0,35	0,58	0,62	0,43	0,74	0,24	**0,51**
Mesleki Bilgi ve Deneyim	0,13	0,20	0,08	0,09	0,10	0,05	0,18	**0,12**
İhbar Hattı	0,06	0,08	0,06	0,04	0,05	0,01	0,13	**0,06**
Risk Yönetim Sistemleri	0,13	0,20	0,08	0,18	0,34	0,11	0,18	**0,17**
Rastlantılar	0,01	0,02	0,06	0,01	0,01	0,01	0,03	**0,02**
TOPLAM	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**

16 Tutarlılık Oranının (CR) Hesaplanması

Tutarlılığı hesaplamak için öncelikle e öncelikler vektörü hesaplanmalıdır. Öncelikler vektörü, ikili karşılaştırma matrisinin w sütun vektörü ve matris ile çarpılmasıyla hesaplanır.

Anahtar Kriterler için Tüm Öncelikler Matrisi

$$\begin{pmatrix} 1,00 & 3,00 & 0,11 & 0,50 & 1,00 & 0,50 & 7,00 \\ 0,33 & 1,00 & 0,11 & 0,20 & 0,50 & 0,20 & 2,00 \\ 9,00 & 9,00 & 1,00 & 7,00 & 9,00 & 7,00 & 9,00 \\ 2,00 & 5,00 & 0,14 & 1,00 & 2,00 & 0,50 & 7,00 \\ 1,00 & 2,00 & 0,11 & 0,50 & 1,00 & 0,14 & 5,00 \\ 2,00 & 5,00 & 0,14 & 2,00 & 7,00 & 1,00 & 7,00 \\ 0,14 & 0,50 & 0,11 & 0,14 & 0,20 & 0,14 & 1,00 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 0,08 \\ 0,03 \\ 0,51 \\ 0,12 \\ 0,06 \\ 0,17 \\ 0,02 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,57 \\ 0,24 \\ 4,3 \\ 0,85 \\ 0,44 \\ 1,4 \\ 0,15 \end{pmatrix}$$

Elde edilen Matris Elemanları Öncelikli Vektör Elemanlarına Bölünür.

$$\begin{bmatrix} 0,57 \\ 0,24 \\ 4,3 \\ 0,85 \\ 0,44 \\ 1,4 \\ 0,15 \end{bmatrix} / \begin{bmatrix} 0,08 \\ 0,03 \\ 0,51 \\ 0,12 \\ 0,06 \\ 0,17 \\ 0,02 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 7,13 \\ 8,00 \\ 8,43 \\ 7,08 \\ 7,33 \\ 8,24 \\ 7,50 \end{bmatrix}$$

Uyum İndeksi (CI)

$\lambda_{maks} = (\lambda_{maks-n}) / (n-1)$

λ_{maks} 'ı hesaplayabilmek için 7 değerin ortalaması bulunur.

λ_{maks} **=** (7,13+8,00+8,43+7,08+7,33+8,24+7,50) / 7 = **7,67**

λ_{maks} = (7,67 -7) / (7-1)

λ_{maks} = 0,11

CR = CI / RI

(7 kriterimiz olduğu için 7'e karşılık gelen rastgele indeks (RI) = 1,32)

CR = 0,11/1,32 = **0,08 (%8)**

Sonuçlar, uyum sınırları içindedir. Uyum oranı 0,10'dan (%10) düşük olduğu için karşılaştırmalardaki tutarsızlığın kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu söyleyebiliriz. (Saaty, 1980:61).

17 Ağırlıkların Birleştirilmesi ve Sonuca Ulaşılması

Bu adımda, öncelikler vektöründe elde edilen ağırlıklar sıralanarak kriterlerin ağırlık sıralaması elde edilir. Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Ağırlık Sıralaması

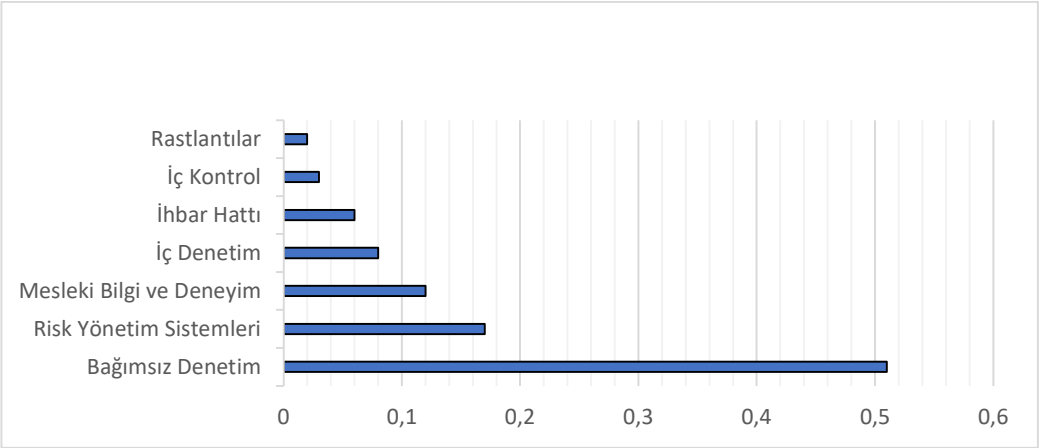
Ana Kriterler (w sütun vektörü)	**Kriterlerin Ağırlıkları**
İç Denetim	0,08
İç Kontrol	0,03
Bağımsız Denetim	0,51
Mesleki Bilgi ve Deneyim	0,12
İhbar Hattı	0,06
Risk Yönetim Sistemleri	0,17
Rastlantılar	0,02

18 Kriterlerin Local, Global Ağırlıkları ve Sıralamaları (Nihai Karar)

Aşağıda verilen Tablo 7'ye göre; Muhasebe hilelerini tespit etmeye çalışan bağımsız muhasebeciler ve mali müşavirlerin muhasebe hilelerini tespit etmelerini etkileyen kriterler arasında en yüksek puana sahip kriter %51 ağırlık ile "Bağımsız denetim" kriteri olmuştur. Bu kriteri %17 ağırlık ile "Risk yönetim sistemleri" ve %12 ile "Mesleki bilgi ve deneyim" üçüncü sırayı almıştır. Ancak en düşük puana sahip kriter %2 ağırlık ile "Rastlantılar" kriteri olmuştur. Bu kriteri ikinci sırada %3 ile "iç kontrol" ve üçüncü sırada %6 ile "ihbar hattı" olmuştur.

Tablo 7: Kriter Ağırlıklarının Sıralaması

Kriter Kriterler (w sütun vektörü)	**Kriterlerin Ağırlıkları**	**Yüzde**	**Kriter Sıralaması**
İç Denetim	0,08	**% 8**	4
İç Kontrol	0,03	**% 3**	6
Bağımsız Denetim	0,51	**% 51**	**1**
Mesleki Bilgi ve Deneyim	0,12	**% 12**	**3**
İhbar Hattı	0,06	**% 6**	5
Risk Yönetim Sistemleri	0,17	**% 17**	**2**
Rastlantılar	0,02	**% 2**	7

Şekil 2: Kriterlerin Ağırlık Sıralaması

Araştırmanın önceki bölümlerinde, muhasebe hilesini tespit etmek için kullanılan araç ve uygulamalar; ratlantılar, iç kontrol, ihbar hattı, iç denetim, mesleki bilgi ve deneyim (mesleki yargı), bağımsız denetim ve risk yönetim sistemleri şeklinde açıklanmıştır. Çalışmaya katılan denetim alanında uzman olan SMMM'ler, bu araçları Saaty'nin 1-9 ölçeğini kullanarak önem derecesine göre sıralayıp ağırlıklandırmışlardır. Katılımcılardan elde edilen sonuçlara göre global sıralama yukarıdaki Şekil 2' de ve aşağıda yer alan Tablo 8'de gösterilmiştir

Tablo 8: Kriterlerin Global Sıralaması

Kriterler	**Global Sıralama**
Bağımsız Denetim	**1**
Risk Yönetim Sistemleri	**2**
Mesleki Bilgi ve Deneyim	**3**
İç Denetim	4
İhbar Hattı	5
İç Kontrol	6
Rastlantılar	7

Yukarıda yer alan Şekil 2 ve Tablo 8 incelendiğinde, SMMM'lere göre finansal raporlama hilelerinin saptanmasında kullanılan en önemli araç bağımsız denetim; ikinci önemli derecedeki araç risk yönetim sistemleri ve üçüncü en önemli araç ise mesleki bilgi ve deneyim olarak tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili olan Kandemir (2010)'in yaptığı çalışmada, finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkarılmasında kullanılan araçlar içinde birinci öncelikli olan bağımsız denetim iken ikinci derecedeki araç iç kontrol, üçüncü derecedeki araç ise, iç denetim olarak belirlenmiştir. Bir diğer araştırma olan Demir ve Arslan (2018)'in yaptığı çalışmada; bağımsız denetçiler açısından finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkarılmasında kullanılan araçlar içinde ilk sırada bağımsız denetim iken ikinci sırada iç denetim ve üçüncü sırada iç kontrol ortamı olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın bulguları ile literatürden elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir.

19 SONUÇ

Günümüzde giderek yaygınlaşan muhasebe hileleri ve usulsüzlükleri büyük bir sorun haline gelmekte ve işletmede bulunan tüm birimlerde olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu olumsuzlukların ve sorunların giderilmesi için gerekli olan düzenleyici otorite ile birlikte bağımsız denetim kuruluşlarıdır. Bu çalışmada, muhasebe hilelerinin tespitinde kullanılan araçları tercih eden serbest muhasebeci mali müşavirlerin muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılması sürecinde hangi kriterlere önem verdikleri araştırılmıştır.

Literatürde bağımsız serbest muhasebeci mali müşavirlerin mali tablo hilelerini tespit etmede hangi kriterlere önem verdiğine dair çalışmaya ve AHP yönteminin kullanıldığı herhangi bir örneğe rastlanmamıştır. Bu çalışma ile Kayseri'de faaliyet gösteren serbest muhasebeci mali müşavirlerin muhasebe hilelerinin ortaya çıkmasında hangi araçlara önem verdiklerinin belirlenmesi ve bu kriterlere verilen ağırlıkların tespiti amaçlanmıştır.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde serbest muhasebeci mali müşavirlere göre finansal raporlama hilelerinin tespitinde en önemli araç *bağımsız denetimdir;* İkinci önemli araç *risk yönetim sistemleri,* üçüncü önemli araç ise *mesleki bilgi ve deneyimdir.* Önceki bölümlerde literatür taraması olarak verilen bu konuda yapılan çalışmalar ile bizim yaptığımız çalışma kıyaslandığında; sıralamalar farklı olsa da finansal tablolardaki hileleri tespit etmek için kullanılan ilk araç *bağımsız denetim* olmuştur. Diğer araştırmalardan farklı olarak risk yönetim sistemleri hile tespit aracı olarak ikinci sırayı almıştır. Ayrıca denetçinin yetenek, bilgi, deneyim ve dikkati (mesleki yargı) diğer araştırmalardan farklı olarak hile tespit araçları arasında üçüncü sırayı almıştır. Denetçinin BDS 315 tarafından işletmenin, işletme ve çevresini tanımak için zorunlu kılınan risk değerlendirme yordamlarını kullanırken hile kaynaklı önemli yanlışlığa sebep olacak bilgileri tespit eder. Bu sayede finansal tablolarda meydana gelmiş olan hile orataya çıkarılmış olacaktır.

Bu bulgulardan hareketle işletmelere ait finansal işlemlerin bağımsız denetimi sonucunda hile riskinin ortadan kalkacağı ortaya konabilir. Bağımsız denetimin yanı sıra risk yönetim sistemleri de önemlidir. Bu aynı zamanda standartların bilinirliliğinin ve uygulanma gücünün de arttığının bir göstergesidir. Mesleki yargı olarak adlandıracağımız mesleki tecrübe, hilenin tespit edilmesinde de önemini korumaktadır. Bu durum meslek elemanları tarafından geliştirilebilecek yöntemlerin olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Arıkan Kargı, VS (2015). Yöneticilerin Taşeron Seçim Kararlarında Analitik Hiyerarşi Süreç Modeli. Bursa: Ekin Yayınevi.

Arslan, Ö. (2020). İşletmelerde Muhasebe Meslek Mensuplarının Seçimini Etkileyen Faktörlerin AHP Yöntemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sivas İlinde Bir Uygulama. İş Araştırmaları Dergisi, 12(1), 372-383.

Atan, M. ve Altan, S. (2020). *Örnek Uygulamalarla Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Atik, M. (2019). Davranışsal Denetim: Finansal Tablo Hilelerin Hüristik Bir Yaklaşımla İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *0*(Özel Sayı-Ağustos 2019), 279-300. https://doi.org/10.25095/mufad.606024

Çelikdemir, N. Ç. (2021). Finansal Tablo Hileleri. İçinde A. Gündoğdu (Ed.), *Uygulamalı Finansal Tablolar Analizi* (4. bs, ss. 309-324). Gazi Kitabevi.

Demir, M., & Arslan, Ö. (2018). Finansal Raporlama Hilelerinin Saptanmasında Kullanılan Araçların Önem Derecelerinin Bağımsız Denetçilerin Bakış Açılarıyla Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *30*, 1099-1141. https://doi.org/10.14520/adyusbd.479059

Erdoğan, M., & Oruç Erdoğan, E. (2021). Hileli Finansal Raporlama Kapsamında Gelir Yaratıcı / Gider Azaltıcı Faaliyetlerin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 457-478. https://doi.org/10.30798/makuiibf.858638

Güçlü, F. (2008). *Muhasebe Denetimi* (3. bs). Detay Yayıncılık.

Gündüz, Ç. (2018). İşletmelerde Finansal Tablo Hileleri Ve Hile Denetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi ANKA Dergisi*, *3*(2), 12-24.

Kardeş Selimoğlu, S., Özbirecikli, M., Uzay, Ş., & Uyar, S. (2015). *Bağımsız Denetim* (1. bs). TÜRMOB Yayınları.

Özcan, M., & Bilen, H. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hilelerine Yönelik Algı Farklılıkları. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(1), 177-201. https://doi.org/10.11616/basbed.v21i60671.871779

Terzi, S., & Kiymetli Şen, İ. (2015). Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, *0*(14), 477-490.

Yılancı, M., Yıldız, B., & Kiracı, M. (2012). *Muhasebe Denetimi* (1. bs). Anadolu Üniversitesi.

Coenen, T. (2008). *Kurumsal Dolandırıcılığın Temelleri.* ABD: John Willey & Sons, Ins.

Çelikdemir, N. Ç. (2021). Finansal Tablo Hileleri. A. Gündoğdu (Ed.), Uygulamalı Finansal Tablolar Analizi içinde (4. bs., ss. 309-324). Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir M., Arslan Ö., (2018). Finansal Raporlama Hilelerinin Tespitinde Kullanılan Araçların Önem Düzeylerinin Bağımsız Denetçiler Açısından Değerlendirilmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:10, Sayı:30, 1100-1142.

Erdoğan, M. ve Oruç Erdoğan, E. (2021). *Hileli Finansal Raporlama Kapsamında Gelir Yaratıcı / Gider Azaltıcı Faaliyetlerin İncelenmesi*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 457-478. doi:10.30798/makuiibf.858638

Güçlü, F. (2008). Denetim (3. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Gündüz, Ç. (2018). İşletmelerde Finansal Tablo Hileleri Ve Hile Denetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi ANKA Dergisi, 3(2), 12-24. https://www.researchgate.net/publication/350466463_Isletmelerde_finansal_tablo_hileleri_ve_hile_denetimi adresinden erişildi.

Kandemir Ç. (2010). Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kardeş Selimoğlu, S., Özbircikli, M., Uzay, S. ve Uyar, S. (2015). Bağımsız Denetim (1. baskı). Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Kartal, F. (2013). "Türkiye'de Kamu ve Özel Sektörde İç Denetim Uygulamaları." Finans ve Finans Yazıları, 27(99):8-36

Matthew J. Liberatore, Robert L. Nydick, Peter M. Sanchez, Araştırma Makalelerinin Değerlendirilmesi (Ya da Akademik Bir Komitenin Bir Konuda Anlaşmaya Varması). INFORMS Journal on Applied Analytics 22 (2) 92-100.

Özcan, M. ve Bilen, H. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hilelerine Yönelik Algı Farklılıkları. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1), 177-201. doi:10.11616/basbed.v21i60671.871779

Saat, M. (2000). Çok Amaçlı Karar Vermeye Bir Yaklaşım: Analitik Hiyerarşi Yöntemi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2* , 149-162.

Saaty, TL (1980), "Analitik Hiyerarşi Süreci", McGraw-Hill International Book Company, ABD, 357p.

Saaty, TL (1982). *Liderler için Karar Verme.* CA: Ömür Boyu Öğrenim Yayınları.

Saaty, TL ve Vargas LG (2001), *Analitik Hiyerarşi Sürecinin Modelleri, Yöntemleri, Kavramları ve Uygulaması, Springer* Science + Business Media, New York, s.6.

Selimoğlu, S., Uzay, S., Özbircikli, M., Bağımsız Denetim, İstanbul, Nobel Yayıncılık.

Terzi, S. ve Kiymetli Şen, İ. (2015). *Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı*. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 0(14), 477-490. https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpJek56YzBOQT09/adli-muhasebede-hilelerin-tespitinde-yapay-sinir-agi-modelinin-kullanimi adresinden erişildi.

Timor, M. (2011). *Analitik Hiyerarşi Süreci.* İstanbul: Türkmen Yayınevi.

Yaman, A. (2008). "Kamu İç Kontrol Sisteminin Başarı Faktörleri." *Mali Hukuk İncelemesi, 138*(1): 28-34

Yılancı, M., Yıldız, B. ve Kiracı, M. (2012). Denetim (1. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yıldız, E. ve Başkan, TD (2014). **"** Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Kullanılan Araçlar: BİST Şirketleri Üzerine Bir Araştırma." *Muhasebe ve Finans Dergisi, 62*(1): 1-18

KATILIM BANKALARININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PAZAR PAYI ANALİZİ, BÜYÜME PERFORMANSLARI VE GELECEK PROJEKSİYONU

TURKISH BANKING SECTOR MARKET SHARE ANALYSIS, GROWTH PERFORMANCES AND FUTURE PROJECTION OF PARTICIPATION BANKS

Yüksel KELEŞ
Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı.

ÖZET
Türk Bankacılık Sektöründe, 2021 yılı itibariyle 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir. 1280 şube ve 17.181 çalışanı ile bu bankaların bankacılık sektöründeki pazar payı %7,5 seviyesindedir. Son yıllarda kamu katılım bankalarının katılım bankacılığı sektörüne girmesiyle birlikte Pazar paylarında nispeten bir gelişme kaydedilmişse de sektörün hedef olarak belirlediği %15'lik pazar payından uzak olduğu görülmektedir. Katılım bankalarının pazar paylarının neden gelişme göstermediği konusunda son dönemlerde sıkça sorulan bu sorunun elbette ki farklı pencerelerden farklı cevapları vardır. Bu soruya doyurucu ve mantıklı cevaplar verebilmek için öncelikle mevcut durumun analiz edilmesinde fayda var.
Faizli bankalara göre faaliyet yaşı açısından çok genç olan katılım bankalarının son yıllarda şubeleşme, teknoloji yatırımları, insan kaynakları ve eğitim konularında kendi içinde ciddi gelişmeler gösterdiğini belirtmek gerekir. Ancak bankacılık sektörü de aynı dönemde ciddi gelişimler kaydettiği için, katılım bankaları pazar paylarını artırmakta zorlanmışlardır.
Son dönemlerde kamu katılım bankalarının sektöre girişi ve şubeleşmeleri ile birlikte sektör ivme kazanmıştır. Bu ivmenin artırılması için mevcut katılım bankalarının sermayelerinin güçlendirilmesi ve sektöre yeni banka girişlerinin teşvik edilmesi pazar payının artırılması konusunda önem arz etmektedir.
Türkiye Katılım bankaları birliği tarafından yayınlanan katılım bankacılığı strateji belgesinde Katılım bankacılığı sektörü pazar payının 2025 yılı itibariyle %15'e ulaşması ve sektörün dünya standartlarında finansal ürün ve hizmet sunar hale gelmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesi ve stratejik plana uygun çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.
Katılım bankacılığının faizsizlik prensibi çerçevesinde risk paylaşımını esas alan ve reel sektöre doğrudan kaynak sağlayan yapısıyla önümüzdeki dönemde bankacılık sektöründe hedeflediği konuma geleceği beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankaları, Pazar Payı, Bankacılık Sektörü, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Risk Paylaşımı.

ABSTRACT

As of 2021, 6 participation banks operate in the Turkish Banking Sector. With 1280 branches and 17.181 employees, the market share of these banks in the banking sector is %7,5. Although there has been a relative improvement in the market share with the participation of public participation banks in the participation banking sector in recent years, it is seen that the sector is far from the target of %15 market share. This question, which has been frequently asked recently about why the market shares of participation banks has not improved, of course, has defferent answers from different perspectives. In order to give satisfactory and logical asnwers to this question, its useful to analyze the current situation first.

It sould be noted that participation banks, which are very young in terms of operating age compared to interest-bearing banks, have made significant progress in branching, technology investments, human resources and training in recent years. However, since the banking sector made significant developments in the same period, participation banks had difficulties in increasing their market shares.

Recently, the sector has gained momentum with the entry and branching of public participation banks into the sector. In order to increase this momentum, strengthening the capital of existing participation banks and encouraging new bank entries into the sector are important in increasing the market share.

In the participation banking strategy document published by the Participation Association of Turkey, it is aimed that the market share of the Participation banking sector will reach %15 by 2025 and that the sector will offer World-class financial products and services. In order to achieve this goal, the public and private sectors must act together and work in accordance with the strategic plan.

Participation banking is expected to reach its targeted position in the banking sector in the coming period, with its risk-sharing structure and providing direct resources to the real sector within the framework of the interest-free principle.

Keywords: Participation Banks, Market Share, Banking Sector, Participation Association of Turkey, Risk-Sharing

TÜRKİYEDE FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

THE BIRTH AND DEVELOPMENT OF INTEREST-FREE BANKING IN TURKEY

Yüksel KELEŞ
Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı.

ÖZET
Ülkemizde faizsiz bankacılık sisteminin temellerinin Osmanlı döneminde atıldığı söylenebilir. Para vakıfları, Osmanlı Devleti zamanında uygulanan en önemli faizsiz bankacılık uygulaması olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde modern anlamda faizsiz bankacılık adına özel sektör tarafından kurulan ilk banka ise Adapazarı İslam Ticaret Bankasıdır.
Modern Türkiye'de faizsiz finans alanında kamu tarafından atılan ilk kurumsal adım olarak 1975 yılında kurulan DESİYAB (Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası) gösterilebilir.
Yukarıda değinilen iki girişim dışında İslami bankacılık anlamında ilk gelişme, 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Özel Finans Kurumlarıdır.
Özel Finans Kurumları kapsamında Türkiye'de kurulan ilk faizsiz banka 1985 yılında faaliyete geçen Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. olmuştur. Bunun ardından, Faisal Finans Kurumu A.Ş., Anadolu Finans Kurumu A.Ş, Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. ve Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur.
2005 yılında yapılan yasal düzenlemelerle bu kurumlar Bankacılık Kanunu kapsamına alınmış ve Katılım Bankaları adını almışlardır.
Kamunun Katılım Bankacılığı sektörüne girme kararı ile 2014 yılında Ziraat Katılım A.Ş. kurulmuştur. Takip eden yıllarda faaliyete geçen Vakıf Katılım ve Emlak Katılım bankaları ile birlikte sektörde 6 katılım bankası faaliyetine devam etmektedir.
Faizsiz bankacılık esaslarına göre faaliyet gösteren katılım bankacılığı kar-zarar paylaşımı usulüyle fon toplamakta ve kullandırmaktadır.
2021 yılı itibariyle 6 banka ile faaliyet gösteren katılım bankalarının Türk Bankacılık Sektöründeki payı %7,5 seviyesindedir. Kamu katılım bankalarının da sektörde faaliyet göstermesi ile birlikte bu payın önümüzdeki yıllarda %15 seviyelerine çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Para Vakıfları, Özel Finans Kurumları, Kar-Zarar Paylaşımı

ABSTRACT
It can be said that the foundations of the interest-free banking system in our country were laid in the Ottoman period. Cash waqfs were the most importanst interest-free banking application implemented during the Ottoman Empire. Adapazarı Islamic Commercial Bank is the first bank established by the private sector in the name of interest-free banking in the modern sense in the last period of the Ottoman Empire.
DESİYAB (Stade Industry and Workers Investment Bank), which was established in 1975, can be cited as the first institutional step taken by the public in the field of interest-free finance in modern Turkey.
A part from the two initiatives mentioned above, the first development in terms of islamic banking was the private financial institutions established with the decision of the Council of Ministers on 16.12.1983 and numbered 83/7506.
Albaraka Türk, which started its operations in 1985, is the first interest-free bank established in Turkey within the scope of Private Finance Inititutions. After that, Faisal Finans Kurumu A.Ş., Anadolu Finans Kurumu A.Ş., Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. and Asya Finans A.Ş. was established.
With the legal regulations made in 2005, these institutions were included in the scope of the Banking Law and were named Participation Banks.
With the decision of the public sector to enter the participation banking sector, Ziraat Katılım A.Ş. was established in 2014. Along with Vakıf Participation and Emlak Participation banks, which started operating in the following years, 6 participation banks continue their activities in the sector.
Participation banking operating on the principles of interest-free banking collects and makes available funds through profit-loss sharing method.
As of 2021, the share of participation banks operating with 6 banks in the Turkish Banking Sector is %7,5. With the public participation banks operating in the sector, it is aimed to increase this share to %15 in the coming years.

Keywords: Interest-Free Panking, Participation Banking, Cash Waqfs**,** Private Financial Institutions, Profit-Loss Share.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA (1924-1929) TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI VE BÜTÇELERDEKİ SAVUNMA HARCAMALARI

TURKEY'S SECURITY PERCEPTION AND DEFENSE EXPENDITURES IN THE BUDGET IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC (1924-1929)

Serdar Cem SEDİROĞLU
Dr., ORCID: 0000-0002-4687-995X

ÖZET

Mondros Ateşkesi sonrası İtilâf Devletlerinin işgalleri dikkate alındığında stratejik olarak belirledikleri yerler, Osmanlı'nın can damarlarına hayat olan yani iktisadi önemi olan yerlerdi. Kuşkusuz işgal edilen Türk vatan topraklarının ardında, tarihi nedenler yanında bu bölgelerin iktisadi açıdan oldukça önemli olmasının rolü oldukça büyüktür. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ileri gelenleri de devletin bekası için savunma yanında iktisadi konuların da öneminin farkındaydılar ve bu kapsamda savunma harcamaları ile diğer harcama kalemlerini kıt kaynaklarla yönlendirmeye çalıştılar. Fakat bu dengenin optimizasyonun nasıl sağlanacağı önemliydi.

Azınlıklar ile yabancıların kontrol altındaki Osmanlı sanayisini devralan genç Türkiye Cumhuriyeti için birinci öncelik, beka şemsiyesi altında kalkınma hamlesini gerçekleştirebilmekti. Yeni kurulan bir devlet için diğer sanayi kollarına da rehberlik edecek harp sanayi ve harp sanayinin bölgesel üretim yerleri oldukça önemliydi. Seferberlik ve savaş halinde devletin bekasına yönelik ihtiyaç duyulacak her türlü harp sanayii ürünü olan silah, mühimmat, araç, gereç, teçhizat, malzeme ve yedek parçalarının üretimi ve bunların ülke iktisadi yapısına katkısı önemliydi. Fakat eldeki sermaye birikimi oldukça kısıtlıydı. Bunun için 1929'lara kadar beklemek ve tarım, ticaret, bankacılık alanlarına öncelik vermek gerekiyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında yaşananları iktisat tarihi açısından ele almak dönemin karakteristik özelliklerini yani toplumun yapısal görünümünü ve devlet üst aklının rotasını ortaya koymak açısından oldukça önemlidir. Bu devrenin iktisat tarihini anlamlandırabilmek için millî ekonomideki ülke güvenliğine yönelik yapılanları dikkate almak gerekir. Böylece yapılan analizler, daha somut hususları ortaya koyar. Bildiride; Türkiye Cumhuriyeti'nin liberal ekonomik modeli tatbik ettiği ve 1929 Büyük Buhranı öncesi (1924-1929) dönemi yıllarındaki güvenlik algısı ve millî bütçeleri bağlamında savunmaya yönelik yapılan harcamaları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, İktisadi Hayat, Liberal Dönem, Güvenlik Algısı, Savunma Harcamaları

ABSTRACT
Considering the occupations of the Allied States after the Armistice of Mudros, the strategically determined places were vital for the heart of the Ottoman Empire, that is, places of economic importance. Undoubtedly, the historical reasons behind the occupied Turkish homeland, as well as the economic importance of these regions, have a great role. The notables of the young Turkish Republic were also aware of the importance of economic issues as well as defense for the survival of the state, and in this context, they tried to direct defense expenditures and other expenditure items with scarce resources. But how to optimize this balance was important.
The first priority for the young Turkish Republic, which took over the Ottoman industry under the control of minorities and foreigners, was to realize the development move under the umbrella of survival. For a newly established state, the war industry and regional production places of the war industry were very important, which would guide other industries. The production of weapons, ammunition, tools, equipment, materials and spare parts, which are all kinds of war industry products that will be needed for the survival of the state in case of mobilization and war, and their contribution to the country's economic structure were important. However, the stock of capital available was very limited. For this, it was necessary to wait until 1929 and give priority to agriculture, trade and banking.
It is very important to deal with the events after the establishment of the Republic of Turkey in terms of economic history in terms of revealing the characteristic features of the period, namely the structural appearance of the society and the route of the state's upper mind. In order to make sense of the economic history of this period, it is necessary to take into account what has been done for the security of the country in the national economy. Thus, the analyzes reveal more concrete issues. In the paper, the defense expenditures in the context of the national budgets and the perception of security in the period before the Great Depression of 1929 (1924-1929), when the Republic of Turkey applied the liberal economic model, will be revealed.

Keywords: Budget, Economic Life, Liberal Period, Perception of Security, Defense Expenditures

GİRİŞ

Savaşlar tarihi olarak da adlandırabileceğimiz insanlık tarihinde belki de savaşlardan en çok nasibini almış bir millet olan Türk Milleti, tecrübe ettiği deneyimlerin neticesinde her zaman bir güvenlik paradoksu yaşayarak ulusun-devletin bekasını ve güvenliğini öncelikli bir konu olarak dikkate almıştır. Bu anlayışı, "insanı yaşat ki devlet yaşasın" ve "devleti yaşat ki insan yaşasın" mottoları ile birleştirerek kendine özgü bir devlet sistemi ve geleneği oluşturan ve "Türk Sistemi" diyebileceğimiz bu modelde; adeta idealizmin insan merkezli değerleri, güç ve çatışmayı öne çıkaran realist düşünce ile mezcedilmiştir. İnsanın ve devletin bekasını dikkate alan Türk Devlet sistemindeki bu yaklaşım, özünü korumakla birlikte Batıya karşı yüzyıllar süren zaferlerden sonra gelen göreceli duraklama ve ardından başlayan ricat ile Osmanlı'nın son dönemlerinde devlet aklında yeni güvenlik arayışlarına itmiştir. Fakat gelinen noktada askeri yanında iktisadi yetersizlikler birbirlerini tetikleyerek kötüye gidişte adeta katalizör görevi görmüştür.

Bu kötüye gidişe yeni bir boyut kazandıran önemli bir gelişme ise Osmanlı Devleti ve İngiltere tarafından imzalanan Balta Limanı Antlaşması olmuştur. İstanbul'un Fatihi Sultan Mehmet ve Muhteşem Süleyman'ın neslinden gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun torunları için İngilizlerden Ruslara karşı yardım almak için 1838'de imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması hem büyük bir prestij kaybı hem de kendi iç pazarlarındaki egemenlik haklarının bir nevi devri anlamına geliyordu. Aslında bu antlaşma ve sonuçları Batı'ya bir nevi teslimiyetti.

Bu teslimiyetin bir başka yansıması ise kısa bir süre sonra görüldü. 1853-1855 Kırım Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti içine düştüğü kötü mali tablodan kurtulabilmek adına para piyasalarından borç talep etti. Alınan borçların bir kısmı askerî alanlarda kullanılmakla beraber önemli bir kısmı da carî harcamalar ve saray yapımı gibi alanlarda kullanılmış olup yatırımlar için yeterli tahsis yapılamadı. Alınan borçlar etkin kullanılamamış, zamanla faizleri ile birlikte geri ödemeleri güçleşmiş ve yeni borçlar alınarak borç sarmalından kurtulmaya çalışılmıştır. Nihayetinde Osmanlı Devleti 1875'te moratoryum ilan etmek zorunda kalmıştır. Oysa çalışmak ve üretmenin kutsal kabul görüldüğü bir inanç ve değerler manzumesi ile yoğrulmuş bir imparatorluğun özünde adalet, tasarruf, ayağını yorganına göre uzatmak, çok çalışmak ve var oldukça hep üretmek düsturları olup bu kavramlar, O'nu önceki dönemlerde çağının en üst seviyesine taşımıştı. Fakat şimdi bu değerlerden uzaklaşma yanında kendini dönemin gerekliliklerine göre revize edememenin sonucu olarak gelinen noktada, koskoca bir imparatorluk iktisadi konularda olduğu gibi askeri konularda ve nihayetinde siyasi olarak da çökmüştür. Kul hakkının motto olduğu koca bir devlet, borçlarını dahi ödeyemeyerek bütçesindeki açıkları düzeltmek için önce Rüsum-u Sitte İdaresi ile Galata Bankerlerine ve sonrasında Duyunu Umumiye İdaresi ile de Avrupalı Devletlere mahkûm bir duruma gelmiştir. Osmanlı, o ihtişamlı dönemlerinde mevcut bütçeleri ile dinamizmi yakalayabilmişti. Oysa bu imparatorluğun hayat kaynağı olan bütçeleri; belirli bir dönemde başarılı fetihler, uyguladığı vergi sistemi neticesinde verdiği fazlalık ve rasyonel tercihler neticesinde döneminin şartlarında refah devletine evrilmesinde başkent İstanbul'un en büyük dayanaklarından idi. Fakat zamanla bütçelerdeki gelir gider dengesinde yeterli hassasiyet gösterilmedi ve bunun yansıması borçlanma olarak kendisini gösterdi. Osmanlı idaresi, şimdi bütçelerine çeki düzen vermek için dış desteğe muhtaç hale gelmişti.

Gelinen noktada bütçelerde dengenin tesisindeki güçlüklere rağmen Osmanlı ekonomik hayatı bir şekilde varlığını ikame ediyordu ve sermaye birikimi de tamamen yok değildi. Tarım ve el

zanaatları üretimin lokomotifi idi. Tarihi ipek ve baharat yolları da aktif bir ticari hayat imkânı sunmaktaydı.

Kuşkusuz bütçeler; devletlerin gelirleri ve giderlerini yani önceliklerini, var olma hedeflerini ortaya koyan, toplumun tüm katmanlarını etkileyen önemli bir politika aracıdır. Bütçe analizleri yaparak bir devletin beklentilerini ve hedeflerini anlamak mümkündür. Özellikle güvenlik beklentisi yüksek olan devletler açısından savunma ve güvenliğe yönelik yapılan harcamalar önemli bir kalem tutar. Osmanlı da son yüzyıllarda yaşanan haklı güvenlik endişeleri ile bütçelerinden anlamlı miktarda kaynak aktarımını ordusunun modernizasyonu için tahsis etmiştir. Bunun yanında Türk İstiklâl Savaşı'ndan yeni çıkmış Osmanlının devamında kurulan Türk Devleti için de güvenlik kaygıları oldukça rasyoneldi. Fakat medeni devletler yanında yer alabilmek için bayındırlık, iskân, sanayileşme, altyapı yatırımlarına öncelik vermek ve çağın gereklerine uygun üretim kapasitesine ulaşmak, bu kapsamda bütçelere, ekonomiye yön vermek gerekiyordu.

Cumhuriyet Dönemi (1923-1939) bütçeleri yeni Türk Devleti'nin dönemsel olarak güvenlik algısını anlamak açısından önemli verilerdir. Yüzyıllardır geri çekilme sendromu yaşayan ve yakın geçmişteki tecrübeler neticesinde dış dünyaya karşı şüpheler barındıran bir ulusun kurucu kadrosu, Millî Mücadele'nin en başından beri her alanda tam bağımsızlık ilkesine azami özen göstermiş ve bu husus onlar için en temel mesele olmuştur. Nitekim kurucu kadro için tam bağımsızlık sadece siyasi bağımsızlık değildi ve her alanda bağımsızlığı içeriyordu. Bundan dolayı malî bağımsızlık Lozan'ın en temel ve aynı zamanda en karışık sorunlarındandı.

Askeri alanda yenik ayrılmış olsalar da adeta iktisadi olarak tutsak ettikleri Anadolu insanına karşı elde ettikleri geçmiş kazanımları geri vermek istemeyen emperyalist güçler; Lozan'da Türk tarafının tam iktisadi bağımsızlık taleplerine direnç gösterdi ve bu güçlerin mukavemeti karşısında Türk tarafı malî sorunlar konusunda arzu ettiği nihai bir çözümü elde edemedi. Fakat Lozan'da elde edilen kapitülasyonlara dair kazanımlar Türk tarafı için büyük bir zafer, emperyaller için bir hezimet oldu. Tam çözüme kavuşmayan borçlar meselesi ise 1928, 1933, 1936 Düyun-u Umumiye Anlaşmaları ile müteakip döneme taşınacak ve borçların tasfiyesi ancak ellili yılların başlarına sarkacaktır. İkinci Dünya Savaşında Frank'ın değerinin düşmesi ile Türk Devleti'nin borçlara bağlı yükümlülükleri reel olarak azalacaktır (Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, 2008: 31). Yine gümrük hadlerinin belirlenmesi ile getirilen tahdit 1929'da kalkacaktır.

Denk bütçe ve borçlanmamayı bağımsızlık açısından önemli bir unsur gören Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönem bütçelerinde güvenlik endişeleri yanında bayındırlık, iaşe, sağlık, gibi pek konu başlıklarına da gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Genç Cumhuriyet'in güvenlik endişeleri ile şekillenen ulusal güvenlik politikası kendi öz kaynaklarına bel bağlamaktaydı. Ülkenin ulusal güvenlik politikasının amacı; toplumsal, iktisadi ve siyasi kuramlarının güvenliğini, bir başka devletten kaynaklanan tehditlere karşı arttırmaktı (Huntington, 2004: 3). Bunun için kurucu kadro açısından kendi kendine yeter bir ülke seviyesine gelmek temel bir idealdi.

Bu bildiride; etrafında barış çemberleri oluşturma gayretindeki Genç Türk Devleti yöneticilerinin ulusal güvenlik politikasını dönemsel tehditlere göre şekillendirirken sahip olduğu mevcut güvenlik algısı, tarihi perspektiften ortaya konacak, sonrasında sırasıyla bu devletin iktisadi bağımsızlık çabaları, 1924-1929 bütçeleri ve mevcut bütçelerdeki savunma harcamaları değerlendirilerek sonuç bölümünde araştırmadan elde edilen çıkarımlar sunulacaktır.

1. YENİ DEVLETİN GÜVENLİK ALGISI

Her türlü tehdit, endişe, şüphe ve korkulardan uzak, varlığını emin, emniyette olarak sürdürebilme halini ifade eden güvenlik kavramı; insanoğlu var olduğu günden beri en büyük arayışı olmuştur. Zamanla, insanoğlunun çeşitlenen istek ve taleplerini karşılamak ve bireyin

kendisini daha emin kılmak üzere bir arada yaşama düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bunu gerçekleştirmek için bireyler bazı haklarını toplumsal sözleşmelerle üst mekanizmalara teslim ederek devletler belirmiştir. Devletler de aynen bireyler gibi dış ortamı algılamakta ve varlıklarının devamına yönelik en mühim husus olarak güvenlik konusunu görmektedir.

Halihazırda pek çok güvenlik tanımı yapılmakta olup aslında bu tanımlar güvenlik kavramının nasıl algılandığı ile ilişkilidir. Devletler de bireyler gibi zamansal ve mekânsal algı durumlarına göre farklı güvenlik yaklaşımları sergileyerek yaptıkları dış ortam analizleri neticesinde millî güç unsurlarını harekete geçirerek değişik seviyede güvenlikçi politikalar uygularlar.

Bir devlet pek çok tehdit altında var olabilir veya böyle hissedebilir. Her tehdit, aynı zamanda bir güvensizlik durumu oluşturur. Devletler etrafında var olan sınırsız tehditlere karşı önceliklerini belirleyerek (Buzan, 1983: 88-89) güvenlik yaklaşımlarını sergiler.

İşte genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ortaya koyduğu dış politikadaki güvenlik anlayışı ve bu anlayışla harekete geçen millî güç unsurlarının şekillenmesinde o günün koşullarındaki toplumsal ve devletin dış dünyaya dönük algısının büyük önemi vardır. Bu algı ise kuşkusuz tarihi birikimlerin neticesinde şekillenir. Bu dönemde yeni kurulan devletin dış ortama dönük güvenlik algısında en önemli husus, yüzyılların getirdiği yenilgilerin bıraktığı travmalardır. Yüzyıllar süren üstünlük döneminden sonra 1699 sonrasında başlayan ricat, cephelerde yaşanan mağlubiyetler, diğer devletler ile kötü tecrübeler, koca bir imparatorluktan Anadolu coğrafyasına hapsolunma ezikliği, bunların hafızalarda bıraktığı izler ve içte yaşanan kırılmalar; yeni kurulan devletin yönetim kadrolarının kendi öz kaynakları ile içine dönük bir modelle güvenliği öncelikli kılarak realist politikalarla var olma motivasyonunu arttırmıştır. Fakat bir yandan da uluslararası ilişkilerde artan "idealizm" ve doğurduğu liberal yaklaşımlar, Miletler Cemiyeti'nin doğuşu, genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ekonomi alanında serbest modellerin etkisinde bırakmıştır.

Diğer taraftan Anadolu coğrafyasına mahkûm edilmek Ankara için bir güvenlik paradoksu olarak sonuç vermiş ve her ne kadar "yurtta barış dünyada barış" mottosu dönemsel olarak en büyük bir rehber olsa da realist paradigma ağır basarak kurucu kadroya rehber olmuştur. Bu tutum, kurulması planlanan devletin hem siyasi rejimi hem de ekonomik modeli tercih ederken görülmüş ve müteakip süreçte belirleyici olmuştur.

Türk İstiklâl Harbi sonrasında iktisadi model konusunda bir tercih yapma durumu ile karşı karşıya kalan Ankara, İzmir İktisat Kongresinde savaş sonrasında nasıl bir ekonomik yapılanma tatbik edileceğinin işaretini vermiştir. Lozan Konferansına ara verilen 17 Şubat 1923 ve 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde dikkat çeken husus tam bağımsızlık ilkesi ile perçinlenmiş liberal bir ekonomik modeldi. Kongre'de ekonomik sorunlar başlıca konu olup kapitülasyonların, diğer imtiyazların kabul edilmeyeceği vurgulanmaktaydı (İnan, 1989, 12). Bir taraftan da bu kongre vasıtası ile Batı Dünyası'na müteakip günlerde liberal bir sistemin tatbik edileceği mesajı veriliyordu. Bu tutum, Ankara'nın siyasi bir hamlesi olarak görülsün veya görülmesin o zamanlar dünyada hâkim olan evrensel değerler sisteminin devletin oluşumunda ağır bastığı ve tercihin doğudan ziyade batıdan yana olduğu idi.

Yüzyıllar süren savaşlar neticesinde Anadolu ve sınırlı Balkan coğrafyasına mahkûm olan genç Türkiye Cumhuriyeti için ilk yıllarda öncelikle var olmak ve devletin temellerini sağlam zemine oturtmak en büyük amaçtı. Bu gerçekleştirilirken güvenlik ve iktisadi kalkınma birbirinden ayrılmaz iki önemli konu idi. Öncelik yönünden bir tercih yapmak oldukça zordu. Bayındırlık ve iskân faaliyetleri ancak güvenlikli bir ülkede geçerli olabilirdi. Zira Batı için şimdilik Şark Meselesinin eylem safhasının kapandığını söylemek mümkünse de yeni eylemlere dönüşebilecek ülküsel gayenin devam ettiği ve bunun yeniden bir harekete dönüşebileceği kabul edilmekteydi.

Bu durum önemli bir kesim tarafından da kabul görüyordu. "*1. Dünya Savaşı sonunda yaşadığı işgal tehdidinin sürekli yeniden üretilmesiyle ortaya çıkan güvensizlik sendromu"* (Aydın ve

Ereker, 2014: 130) Türkiye Cumhuriyeti için kurulduğu ilk günden başlayarak dış dünyaya dönük güvenlik algısının oluşumunda oldukça belirleyici oldu. Kuşkusuz bunda tarihsel ve coğrafi gerçeklikler oldukça önemliydi ve yönetim kadrosu eldeki kaynakları rasyonel kullanarak mali tabloyu, bütçeleri bu eksende şekillendirdi.

Yine bu yeni dönemde devletin "ulusal güvenlik politikası, "dış dünya ve iç mihrakların Türkiye'yi zayıflatmaya ve bölmeye çabaladığı" inancına dayalı Sevr fobisi" (Aydın ve Ereker, 2014: 131) ile biçimlendi. "Sevr fobisi", devlet idaresinin batılı muhataplara karşı her zaman bilinçaltında bir şüphe taşımasına ve bundan dolayı da gündemlerinde güvenlik konusunun hep üst sıralarda yer almasına yol açtı.

Bununla birlikte genç devletin yönetim kademesi için Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlere ve sermayedarlara borçlarını düzenli bir şekilde ödeyebilmek için 1881'de kurulan ama varlığını sürdüren Düyun-ı Umumiye İdaresi büyük bir pranga idi. Bu nedenle benzeri örgütlenmeler genç Türk Devleti için büyük bir güvenlik meselesi olarak görüldü. Bundan dolayı başta bu kurum ve benzeri teşkilatlara müteakip dönemlerde her ne suretle olursa olsun izin verilmemeliydi.

Lenin ve sonrasındaki iktidara gelen Stalin'e yönelik şüpheler, 1922'de Benito Mussolini'nin önderliğinde Ulusal Faşist Parti'nin iktidara gelerek İtalya'da faşizmin yükselişe geçmesi ve Almanya'ya ağır savaş tazminatının getirilerek Alman milliyetçiliğinin güçlenmesi kurulan dünya düzeninin geleceğine yönelik Ankara'da tedirginliğe neden olmuştur. Doğu'daki isyanlarda tutumu ve Musul sorununu kendi lehine çözmesi nedeniyle İngiltere'ye olan negatif önyargılar ise Ankara'yı daha da güvensiz hissettirmiştir. Diğer taraftan bunlara ülke içinde beliren başkaldırı girişimleri eklenince güvensizlik algısı artmış ve yaşanan gelişmeler karşısında mevcut iktidar, Türk Devleti'nin güvenlik gereksinimlerini karşılamak üzere ekonomik gücü harekete geçirerek bütçelerden anlamlı oranda ödeneği savunmaya tahsis etmiştir.

Diğer taraftan genç Cumhuriyet'in tesis ettiği yeni düzen, akılcılık ve gerçekçilik merceğinden süzülen bir dış politika ve güvenlik yaklaşımını ortaya koymakta idi. Türk Devleti için bölgesel ve uluslararası güven ve istikrar ortamının oluşumu hayati önemliydi. Bunun bir göstergesi olarak Türkiye, anlaşmazlıkların barışçıl yollar ile çözüleceğini taahhüt eden Briand-Kellogg Paktı'na 19 Ocak 1929 tarihli TBMM oturumunda aldığı karar ile dahil olmuştur (TBMMZC, 19 Ocak 1929: 58-59). Bununla birlikte Milletler Cemiyeti (MC) ile ilgili şüpheler olmasına rağmen 1932'de Türk Devleti bu örgütün de üyesi olacaktır.

Bu başlangıç yılları (1924-1929) esas olarak devleti kurma ve müesseseleri tesis etme dönemidir. Bu süreçte "yeni bir rejim kurmanın geniş ölçüde ekonomiden geçtiği, ekonomideki ufkun ve kalıcı başarıların önemi Cumhuriyetin kurucularınca iyi bilin" mektedir (Kuruç, 1988: XXXI).

2.GENÇ TÜRK DEVLETİ'NİN İKTİSADİ BAĞIMSIZLIK ÇABALARI

Çatışma ve savaşların merkezindeki bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı, üstünlüğünü ordusu ve onu zinde tutacak sağlam bütçeleri ile başarmıştı. Bu başarı elde edilirken dönemsel olarak bütçelerde fazlalıklar yanında açıklar da oldu. Açıkları kapatmak için savaş sırasında tüccarlardan borç alındı, vakıfların gelir fazlasına el kondu, reşit olmayanlara ait paraları işletmek üzere kent bedesteninde muhafaza edilen emanet paralarına el kondu (İnalcık ve Quatert, 2004: 141). Fakat alınan bu borçlar, devletin bağımsız hareket etmesine engel olacak bir boyuta hiç gelmedi.

Diğer taraftan uzun ve sonu bir türlü gelmeyen savaşlarda istenen askeri neticelerin elde edilememesi zamanla adeta bir katalizör görevi görerek diğer alanlar da kendisini menfi yönde gösterdi. Müteakip dönemde mali tabloda başlayan sapmalar halka enflasyon ve paranın değerinin düşmesi şeklinde yansıdı.

II. Mahmud dönemi Osmanlı'da enflasyonun en fazla görüldüğü ve paranın ciddi oranda değerini yitirdiği bir devre olarak kayda geçti (Terzi: 256). Bunun nedeni ise askeri savaşlar neticesinde ortaya çıkan harcamalar ve ordunun modernizasyonuna ayrılan aşırı kaynaklardı. Fakat artık gelinen noktada Osmanlı idaresi mali disiplinden iyice sapmış ve kaynak bulmakta zorlanmaya başlamıştı.

Türk Devleti'nin mali tutsaklığı, aslında daha Kırım Savaşı'nda ortaya çıkmış ve ilk kez dış borca başvurulmuştur. Bu savaşın neden olduğu malî tutsaklık Osmanlı'nın siyasal gücüne ve etkinliğine de kesin bir darbe vurmuştur (Parvus Efendi, 1977: 29). Bu tarihi tecrübelerin ışığında ülke ekonomisinin ve bu ekonominin bağımsızlığının öneminin bilincindeki Türk Devleti'nin yönetim kadrosu, siyasi bağımsızlık yanında ekonomik bağımsızlığın da şart olduğunu düşünmekteydi.

Bununla birlikte eldeki mevcut kaynaklar oldukça sınırlı idi ve genç Cumhuriyet'e intikal eden ekonomik yapıda nüfusun beşte dördü doğrudan veya dolaylı olarak çok ilkel metotlarla gerçekleşen tarım sektörü ile meşguldü. Tarımsal ürünlerin pazarlara ulaşması için ulaşım imkânı da oldukça sınırlı olup şehirler gıda gereksinimlerini civar bölgelerden karşılıyorlardı. Malların dolaşımına katkı yapması umulan kara yolları ve tren yolları ise oldukça tahditli bir halde idi (Aktan, 1998:29). Bu sınırlı imkanların olduğu bir dönemde Mustafa Kemal, ekonomi politikasını iki kavram üzerine inşa etti: tam bağımsızlık ve ulusallık (Aktan, 1998:31).

Öte yandan bu iki kavram, hiçbir yabancı unsura imtiyazlar tanımamayı ve gelecek dönemleri borçlanarak teminat altına almamayı öngörüyordu. Zira son dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğunun pek çok sorunu olmakla birlikte başlıca iki mesele iktisadi alanda elini kolunu işlevsiz kılmıştı. *"Bu dertlerin birincisi kapitülasyonlar, diğeri dış borçlar (Duyun-u Umumiye) idi. Kapitülasyonlar, yabancı devletlere verilen bazı imtiyazlardır. Bunlar aslında iktisadi olmakla beraber, devletin idari adli istiklâlini, gümrük egemenliğini ve daha birçok haklarını da zincirlemişlerdi*" (Aydemir, 2015: 198). Türk devlet adamları aynı durumun müteakip dönemde güvenlik açısından bir zafiyete neden olacağının farkında idi ve aynı senaryoyu tecrübe etmek istemiyorlardı. Bundan dolayı idare bu iki konu üzerinde dönemsel politikalarında hassasiyetle durdu.

Mustafa Kemal; Kurtuluş Savaşı sonrasında elde edilen neticenin mutlak olmadığını, kazanılmış siyasi ve askeri başarının ekonomi alanında devamının muhakkak getirilmesi gerektiğini ve bunun için de tam bağımsızlık çerçevesinde tatbik edilecek bir ekonomik modelin öneminin farkında idi. O'na göre elde edilen siyasi ve askeri başarıların cazibesine kapılmadan daha uzun soluklu olacak iktisadi mücadele başarılmalı idi. "*Siyasi ve askeri zaferler, ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar"* ın (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989: 64; İnan, 1989: 64) uzun süre yaşayamayacağının ve kısa zamanda söneceğinin farkında olan Mustafa Kemal, bu tarihi sözleri ile gelecek dönemin önceliklerinin sinyalini de veriyordu. Tatbik edilecek iktisadi model her ne surette olursa olsun özünde tam bağımsızlık ekseninde ve mali bağımsızlık anlayışı ile inşa edilecekti.

Fakat tam bağımsız bir iktisadi model olarak düşünülen yaklaşım dış dünya ile tamamen bağların koparılması şeklinde hiçbir zaman tezahür etmedi. Türk Devleti; eşitlik ve haklarının korunması ve bağımsızlığına halel getirilmediği sürece dış dünyaya açık bir model uygulayacağını her fırsatta dile getirdi.

Yeni Türk Devleti'nin dışarıyla entegrasyon/eklemlenme çabaları (1923-29) Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan zorunlu entegrasyon/eklemlenmenin devamı olarak görülse de (Oran, 2009: 38-39) buradaki çabaların özünde geçmiş döneme kıyasla daha bağımsız bir modelin barındırıldığı ve bu çabalarda kendine olan özgüvenin çok daha fazla olduğu görülmektedir.

İktisadi bağımsızlık hedefindeki Cumhuriyetin ilk yılları, iktisadi açıdan dışa açık ve devlet müdahalesinin en ast seviyede tutulmasının öngörüldüğü bir yaklaşım ile piyasa ortamının şekillendirildiği yeniden inşa dönemi oldu. Yine bu dönemde sermaye birikimi oluşturarak

yatırım yapacak müteşebbis bir sınıf oluşturulmaya çalışıldı. Diğer taraftan özel sektörün yer almadığı sektörlerde devlet organlarının görev aldığı karma bir ekonomik sistem modeli tatbik edildi. Özünde 1923-1929 dönemi, açık ekonomi koşullarında yeniden inşa olarak kategorize edilebilir (Boratav, 2005: 13).

3.1924-1929 BÜTÇELERİ VE MEVCUT BÜTÇELERDEKİ SAVUNMA HARCAMALARI

Devletlerin dönemsel yapacağı harcama ve gelirler, bunlara dair usul ve esaslar bütçelerle ortaya konur (Dülger, 2012: 3-4). 26 Mayıs 1927 yılında kabul edilen 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'na göre "*Bütçe, Devlet devair ve müessesatının senevi varidat ve masarifi muhammenatını (tahminlerini) gösteren ve bunların tatbik ve icrasına mezuniyet veren bir kanundur*" (Resmî Gazete, 14 Haziran 1927: 2607).

Bütçelerde tahsis edilen "savunma harcaması kalemi" ülkenin güvenliğine yönelik millî gelirinden ayırdığı paydır. Bu harcama kalemi personel giderleri yanında güvenlik için gerekli araç ve gereçlere yönelik yapılan masraflar yanında araştırma ve geliştirme (ARGE) harcamalarını da içerir. Devletler sosyo-ekonomik gerçekliklerine göre bütçe kalemlerinde bir denge oluşturarak savunma harcamalarını planlar (Taş vd., 2013: 661).

Savaştan yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in yöneticilerine göre için devletin kalkınması için sosyo-ekonomik gerçeklikler ve ülkenin güvenlik gereksinimleri göz ardı edilmeden tüm alanlarda bütçeden kaynakların optimize şekilde tahsisi gerekiyordu. Zira kurucu kadro, hedeflediği toplumsal dönüşümü tüm kaynaklarını emniyet ve güvenlik için ayırarak gerçekleştirmesi mümkün değildi. Ülkenin kalkınması için tüm kesimler dikkate alınmalıydı. Bu dengenin sağlanması stratejik bir karar olup bazen ülke güvenliği tehlikeye sokabilecek durumlar belirince idare gerekli düzenlemeler ile bütçelerden savunmaya ayrılan tahsisatı arttırdı. Örneğin 1923-1938 arasında ortaya çıkan isyan hadiseleri savunma harcamalarını arttırmış ve 1925 yılında olduğu gibi olağanüstü senaryoları telafi etmek için fevkalade bütçeler hazırlanmıştır (Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, 2008: 163).

Dönemsel bütçe analizlerinde dikkat çeken husus, Millî Savunma Bakanlığı gider kaleminde olmamakla birlikte ülke güvenliğine katkı yapan pek çok kurumun giderleri de aslında savunma harcama kalemiyle birlikte değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Türkiye'de merkez bankasının kuruluş şartlarının araştırılmasına katkı yapan ve Alman Merkez Bankası'nda Dr. Schacht'ın yardımcılığını da yapan Karl Müller dönemsel bütçe ödeneklerini; millî savunmaya tahsis edilenler ve üretim artışına (kalkınmaya) hizmet edenler olarak ikiye ayırmaktadır. Karl Müller'in bütçe ödeneklerinin kalkınma amaçlı tasnifi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir (Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, Maliye Bakanlığı: 2008, 174).

Tablo 1: Karl Müller'in Bütçe Ödeneklerinin Kalkınma Amaçlı Tasnifi

Yıllar	Millî Savunmaya Tahsisli Ödeneklerin Genel Bütçe Payı	Üretim Artışına Tahsisli Ödeneklerin Genel Bütçe Payı
1926-1927	% 50,7	% 45,7
1927-1928	% 49,2	% 13,5
1928-1929	% 47,8	% 14,0
1929-1930	% 45,7	% 15,4

Karl Müller'in tasnifinde 1926-1927 dönemi, savunmaya en fazla ödenek ayrılan bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu savunma harcamalarında Nasturi İsyanı (12-28 Eylül 1924), Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat-31 Mayıs1925) (Atatürk Döneminde Meydana Gelen Ayaklanmalar (1924-1938)) başta olmak üzere doğu ve güneydoğuda yeni rejime yönelik kalkışma girişimlerinin etkisinin olduğunu ve ek bütçe taleplerinin olduğunun söylemek mümkündür.

Dönemsel olarak mali tabloda ülkenin ekonomik kalkınmasına yardım etmek ve Türk parasının altına ve dövize göre değerini tespit etmek için bir merkez bankasının bulunmaması ise büyük

bir eksiklikti. Buna dair Müller, 1929'un sonlarında "*Türkiye'ye gönderdiği raporunda, sanayi, demiryolları ve millî savunma harcamalarının kısılıp, ziraata ayrılan payların artırılması gerektiğini; tarım ülkesi kimliğinin muhafaza edilerek dış ticarette fazla verildiği günlerde bir merkez bankası kurma düşüncesinin hayata geçirilebileceğini"* (Ersal, 2015: 481) ifade etmiştir. Para politikalarından bir sorumlu kuruluş olmaması ekonomiyi kırılgan ve hassas bir hale getirmiştir. Ülkede bir merkez bankasının oluşması ise ancak 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilecek olan "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" nun 30 Haziran 1930 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanması ile gerçekleşecek ve Merkez Bankası ancak 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlayacaktır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri).

1924-1929 Döneminde Meclis karşısında bakanlık bütçelerini savunmak üzere kurumun en yetkili kişileri olan Savunma Bakanları sırasıyla Kâzım Özalp (10 Ocak 1922-21 Kasım 1924), Fethi Okyar (22 Kasım 1924-3 Mart 1925), Recep Peker (4 Mart 1925- 1 Kasım 1927), Mustafa Abdülhalik Renda (1 Kasım 1927-25 Aralık 1930) (MSB Resmi İnternet Sitesi), olup Mustafa Abdülhalik Renda dışında üç Bakan da asker kökenliydi. Mustafa Abdülhalik Renda'nın önceki dönemde aynı zamanda maliye bakanlığı da yapmış olması ise dikkat çekmekteydi.

Aynı döneme denk gelen maliye bakanları ise sırasıyla Hasan Fehmi Ataç (30 Ekim 1923-2 Ocak 1924), Abdülhalik Renda (2 Ocak 1924- 21 Mayıs 1924), Recep Peker (21 Mayıs 1924-22 Kasım 1924), Abdülhalik Renda (22 Kasım 1924- 3 Mart 1925), Hasan Saka (3Mart 1925-13 Temmuz 1926), Abdülhalik Renda (13 Temmuz 1926-1 Kasım 1927), Şükrü Saraçoğlu (1 Kasım 1927-25 Aralık 1930) (Maliye Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi) olup Recep Peker içlerinde tek asker kökenli bakandı.

Bakanlıkların harbi yaşamış, bağımsızlığın ve bu nedenle güvenliğin bedelinin farkında olan yönetim kadroları; savaştan yeni çıkmış bir ulusun güvenliğine ayrılacak ödeneklerle ilgili hususta bencil davranmayarak toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeye dönük ödenek ihtiyaçlarını da dikkate alarak -güvenlik lehine bir durum olmakla birlikte- dönemsel koşullarda dengeli bir paylaşımın bütçede gerçekleşmesine katkı yapmışlardır.

Diğer taraftan dönemsel olarak bütçelerin mecliste görüşmeleri dikkate alındığında savunma bakanlığı bütçesi üzerinde çok fazla tartışma yaşanmadığı ve hatta fikir beyanının bile sınırlı olduğu görülmektedir. Konuya dair Meclis'te genellikle vekillerin kısa ve hamaset dolu konuşmalarına tanıklık edilmiştir.

Genç Cumhuriyet'in bütçesinin ana iskeletinin düzen, güvenlik ve asayiş üzerine inşa edileceğinin işareti; 1 Mart 1924 tarihinde ikinci dönem ikinci yasama yılı açılışında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından verilmiştir. O günkü konuşmasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal mali ve iktisadî ıslahat ve tedbirlere önem verdiklerini, ülkenin mali durumunun "intizam, emniyet ve inzibat" üzerine kurulu olduğunu belirtmiştir. Yine hakiki bir bütçe tesisi, vergilerin ıslahı ve her nevi israfta karşı daima teyakkuz ve engel olma kararlılığı bu konuşmada öne çıkan başlıklardı. Cumhurbaşkanı'nın ifadesine göre ülkenin refaha ve zenginliğe kavuşması için öncelikle tarım ve tarım sanayiinde bir gelişme olmalıydı (TBMMZC, 1 Mart 1924: 4). Bu ön koşul sağlandıktan sonra, yani karnı tok, uygun beslenmiş, bedenen sağlığına kavuşmuş bir nesil ile büyük sanayi atılımları yapılacaktı.

Bununla birlikte Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1924'te ikinci dönem üçüncü yasama yılının açış konuşmasında devletin güvenliğe yönelik düşüncelerini ortaya koymuş ve olası savaş senaryolarına dönük hazırlıkların devam ettiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı'nın konuşmasında dönemsel güvenlik değerlendirmesi açısından öne çıkan hususlar şunlardı: *"Cumhuriyetin, emniyet ve asayişin muhafazasına verdiği ehemmiyet memleketin her tarafından herkes tarafından his olunmuş ve mütemadiyen artmakta bulunan semeratı, halkın huzurunu temin eden dereceyi bulmuştur. Gerçi Hakkâri vilâyetimiz dahilinde, bazı Nasturi eşkıyasının ika ettiği ağır ceraim tedabiri mahsusayi istilzam etmiş ise*

de hadise, halkın emniyetini ve Cumhuriyet haysiyetinin talep ettiği bir sürat ve katiyetle hallolunmuştur. ...uzun harp hayatından sulha intikal etmiş olan, Büyük Ordumuzun, geçen sene zarfında gösterdiği hayat ve zindegi (zindelik) bilhassa şayanı kayıttır. Hiçbir zaman mütecaviz olmayı düşünmemiş olan ve fakat daima haksız taarruza uğrayacağını hesap eden bir millet ordusu olarak, ordumuz uzun bir seferden sonra hemen diğer bir sefere başlayacakmış gibi maddeten ve manen hazır bulunmaktadır." Özellikle savaş senaryolarına hazırlıklı olunması gerektiğine işaret eden Reisi Cumhura göre ayrıca hava ve deniz kuvvetleri esaslı bir şekilde meclis tarafından ele alınmalı ve ıslah edilmeliydi. Bu durum için maliye; intizam, inzibat ve emniyet esaslarını borca gerek olmadan muvaffakiyetle idare etmişti (TBMMZC, 1 Kasım 1924: 2).

Kuşkusuz mevcut yönetim, olası savaş senaryoları için hazırlıklı olunması ve buna yönelik mali tablonun şekillenmesi gerektiğine inanıyordu. Bununla birlikte idare diğer alanlarda da terakkiyat için mali kaynakların tahsis edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Buna dair 1 Kasım 1926 Pazartesi günkü beşinci yasama yılı açılışında Reisi Cumhur memleketin dâhilî idaresi, yalnız huzur ve asayişle değil, aynı zamanda iktisadî ve bayındırlık faaliyetlerle de kendisini gösterdiğine vurgu yapmıştır (TBMMZC, 1 Kasım 1926: 2).

Genç Cumhuriyet'in kurucu kadrosu bütçedeki savunma harcamaları ile diğer gider kalemlerini de gözeterek ekonominin optimizasyonunu dikkate almak durumunda idi. Ülkenin savunma ve güvenliği en temel gereksinim olarak belli bir maliyet neticesinde karşılanıyordu. Fakat sadece bu ihtiyacın temini yeterli değildi ve bağımsızlık gayesi ile girişilen ilk günden beri önemli bir hedef olarak görülen muasır medeniyet seviyesine çıkmak için diğer alanlarda da gelişmeye, yani kaynak tahsisine gereksinim vardı. Mevcut ekonominin savunma ve güvenlik harcamalarının yükünü taşıma kapasitesi diğer alanlardaki bütçelerden fedakarlığa bağlı idi.

Bütçelere yön verecek iç ve dış konjonktür ise hassas ve rasyonel politikaları icap ediyordu. Dönemin güvenlik çemberleri ve güç eksenleri dikkate alındığında Osmanlı'nın son döneminde ağırlık verdiği denge siyaseti realist yaklaşımın bir gereği idi. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için de denge siyaseti bir araçtı. Fakat devletin yönetim kademesi bu siyasete çok bel bağlamak istemiyordu. Bu nedenle lider kadro bir yandan da eldeki kaynakları rasyonel kullanıp kendi öz güvenlik mimarisini tesis etmek hedefinde idi. Bunu gerçekleştirmek için de bir yandan dış politikada gücün öneminin farkında realist politikalar üretilecek diğer yandan da gelişmekte olan idealist yaklaşımlara kapı aralanarak uluslarası oluşumlar içinde aktif rol alınacaktır.

Gücün tüm unsurlarından yararlanan ama en çok da ekonomik güçten istifade eden ordunun bu dönemde dış politika üretim sürecinde katkısı daha çok teknik konularla sınırlıydı. Mustafa Kemal, orduyu genelde politika dışında tutmak gayretindeydi ve 1923 sonunda subayların milletvekili seçilebilmek için ordudan istifa etmeleri gerektiği ve milletvekili bulunanların da komutanlık görevlerini bırakmaları yolunda bir yasal düzenleme gerçekleşti. 1924 Anayasası ile de genelkurmay başkanının bakanlar kurulundaki üyeliği sona erdi (Uzgel, 2009: 76). Dönemsel olarak ordunun aktif komuta kademesinin siyasetteki ağırlığı oldukça azdı ve askeri birimler mali bütçenin oluşumunda ihtiyaçları ortaya koyarak savunma bütçesini şekillendirdi. Cumhuriyet idaresinin ve medeniyetin başlıca nimeti olan huzur ve asayiş (TBMMZC, 1 Kasım 1926: 2) yani güvenlik mevcut rejimin en önemli gayesi idi. Bunlar tesis edilmeden iktisadi hayat da bir anlam taşıyamazdı. Ülke ekonomisi ise oldukça sığ üretim olanakları ile varlığını sürdürmekte olup 1923 yılında devlet elinde bulunan fabrikalar oldukça sınırlı olup şunlardan ibaretti:

l. Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü emrinde; Silâh ve Mühimmat Fabrikaları, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikaları, Feshane Mensucat Fabrikası, Bakırköy (Zeytinburnu) Bez Fabrikası,

2. Maliye Vekâleti emrinde; Hereke Mensucat Fabrikası, Adana Bez Fabrikası, Yıldız Çini Atölyesi (Soysal, 1957: 28).

Kıt kaynaklarla ordunun ihtiyaçlarını karşılamak zor olduğu gibi bir de bütçede gelir gider dengesini tesisinde önemli bir gelir kalemi olan aşarın 1925 yılında 552 sayılı yasayla kaldırılması devletin gelirlerini azaltmıştır. Aşarın kaldırılmasıyla azalan gelirleri telafi etmek için mali tekellere büyük önem verilmiştir (Türkal, 2011: 85).

1923-1929 arasında kamu alanında önemli bir tesisleşme mümkün olmadığı gibi özel sektör sahasında da çok fazla bir gelişme yaşanmadı. Devlet elinde bulunan ve hepsi eski askeri idareden intikal eden çağının çok gerisinde kalmış bazı işletmeler 19 Nisan 1925 tarih ve 633 numaralı kanunla Sanayi ve Maadin Bankası adıyla kurulan bir teşekkül elinde toplansa da bu teşekkül isteneni veremeyecek ve 3 Temmuz 1932 tarih ve 2038 numaralı kanunla lağvedilerek yerine Sanayi Ofisi ve 2 Temmuz 1932 tarih ve 2064 numaralı kanunla da Sanayi Kredi Bankası kurulacaktır. Neticede bu teşekküller de beklentiyi karşılamayacaktır (Aydemir, 2015b: 338).

1923-1929 Döneminde çıkarılan 28 Mayıs 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu ise sanayi yatırımlarına ve sanayi işletmelerine çok fazla muafiyet, imtiyaz ve teşvikler sağlamadı (Boratav, 2005, 48). *"Çünkü sanayi sahasında yatırımlar için, verimli bir millî ticaretin işlemesi lazımdı. Devlet kolunda da bütçe kanalıyla yatırımlara imkân verecek bir gelir kaynağının teşekkülü ve yatırımları kontrol edecek ve millî plan fikri ve teşkilatı gerekiyordu. Halbuki 1923-1930 arasında liberal iktisadi düşünceler böyle çok cepheli bir millî iktisat siyasetinin belirmesine engel oluyordu"* (Aydemir, 2015b: 338).

1923-1929 arası dönemde üç beyazlar ve üç siyahlar siyaseti (un, şeker, pamuk ve kömür, demir, akaryakıt) bu temel maddelerin ülke içi kaynaklardan sağlanmasını amaçlıyordu. Bu amaçla 1927'de Alpullu'da ilk Türk şeker fabrikası tesis edildi. Pamuk sanayine önem veridi. Buğday ve unun ithalatı önlendi. Fakat daha kapsamlı hamleler 1930 sonrasında gerçekleşecektir. Diğer taraftan 1923-1930 döneminin en güçlü ekonomik hamlesi demiryolları siyasetinde görüldü. 3 Mart 1924'te demiryolları siyaseti kanunlaştı ve mevcut demiryollarının kamulaştırılmasına başlandı (Aydemir, 2015b: 339).

Dönemsel olarak ekonomideki kaynakların orduya tahsisindeki ağırlık esasında Millî Mücadele yılları döneminde belirginleşmiştir. 1920 yılı bütçe kanunu Millî Mücadele'nin mali ve maddi koşullarını ortaya koymak açısından oldukça dikkat çekicidir. Ankara'da TBMM oluştuktan sonra hareketin gereksinim duyduğu mali ve maddi altyapıyı yetersizdi. Henüz bir bütçe kanunu olmadığı için *"1920 senesi gelirler ve giderler bir önceki yıla dayanan tahminler üzerinden yürütülmüştür. Bütçe yasası bir kesin hesap kanunu olarak mali yılın son günü kabul edilinceye kadar Hükümet iki norma bağlı kalmıştı: Bunlar, avans kanunları ile vekaletlerin önceki yıl harcamalarının üst sınır kabul edilmesiydi"* (Akın, 2013: 38, 40).

Türk İstiklâl Savaşı'nda 1920 yılı bütçesinde harekât gereksinimleri için Meclis, Millî Savunma Bakanlığı'na 27.576.039 lira ödenek tahsis etti. Buna ilaveten Jandarma Genel Komutanlığı, savaş gereçleri yapımı için ve Deniz Kuvvetleri için de ödenekler ayrıldı. Bu ilavelerle bütçe ödeneklerinin %53'ü savunma giderlerine ayrılmıştır. Tahsis edilen bu pay dışında bütçeden savunmaya dolaylı olarak ödenekler de ayrıldı. 1921 ve 1922 yıllarında ise yıllık bütçe hazırlanamamıştır. 1920 senesindeki gibi avans kanunları, ek ödenek kanunları çıkarılmıştır. 1921'de gelirleri artırmak için vergi oranları yükseltilmiş ve yeni vergiler konulmuştur. *"Savunma harcamaları 1920 yılına oranla bir kat artmıştır. Aslında bu oran daha yüksek olabilecekken Sakarya Meydan Muharebesi'nin tekâlifi millîye emirleri sayesinde bütçe dışından elde edilen gelirle finanse edilmesi oranı düşürmüştür."* 1923 Senesi için de Meclis Hükümeti yıllık bütçe hazırlama olanağı bulamamış bunun yerine avans kanunları ve altışar aylık tahsisat kanunları ile bütçe uygulaması tatbik edilmiştir (Üğe, 2010: 8, 10).

1921 ve 1922 senesi bütçe kanunları 1920 bütçesi ile benzeri nitelikleri taşır. "Olağanüstü askeri koşullar, acil harcama ihtiyaçları, mali hukukunun önce değil sonra yaratılmasını zorunlu kılmıştır" (Akın, 2013: 38, 40).

1923 Senesi için de Meclis Hükümeti yıllık bütçe hazırlama olanağı bulamamış bunun yerine avans kanunları ve altışar aylık tahsisat kanunları ile bütçe uygulaması tatbik edilmiştir (Üğe, 2010: 11).

1924 Bütçesi, Cumhuriyet'in yani sulh senesinin ilk bütçesi idi. Önceki dönem bütçeleriyle mukayese edildiği zaman rüsumat, tapu, posta ve telgraf, matbuat istihbarat, sıhhiye, maarif, nafia ve iktisat vekâletleri bütçelerinde 1923 senesi bütçesine nazaran ilaveler vardı**.** 1924 bütçesinde Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'nin tahsisatında önceki sene bütçelerine göre eksilme olmuştur (TBMMZC, 20 Şubat 1924: 166-167).

Savunma bütçesi bir önceki dönem 50.000.000 liradan ibaret iken 1924 senesi için 28.000.000 lira öngörülmüştür. 50.000.000 lira ordunun savaş durumuna göre planlanan masraftı. 1 Kasım 1923'den sonra seferberlik kaldırılmış ve barış durumuna geçilmiştir. Barış durumuna geçilmesinden ötürü 1924 savunma bütçesi anlamlı bir şekilde azalmıştır (TBMMZC, 20 Şubat 1924: 169).

Diğer taraftan bütçenin henüz basılıp milletvekillerine verilmemesi meclise bir eleştiri olarak gündeme taşınmıştır. Savunma bütçesine tepki Erzurum Vekilli Ziyaeddin Efendi'den gelmiştir. Ziyaeddin Efendi'ye göre Müdâfaa-i Millîye Vekâletinin bütçesinin fazlalığı ve Şeriye bütçesinin noksanlığı itiraz noktasını oluşturmaktadır ve bu bütçedeki tasarruf eleştiriye açıktır. *"Çünkü hali harbde ve seferde kırk yedi milyon masrafı olan bir bütçeye hali hazarda, istirahat zamanında yirmi yedi milyon lira masraf çok fazladır. Zira fukara milletin kesesi buna müsait değildir. Şer'iye bütçesinin masrafı olan bir milyon lira ise Şer'iye Vekâletinin büyük teşkilatıyla mütenasip değil, bilâkis noksan masraftır. Diğerinin fazlalığı gibi bunun da noksanlığı münasip değildir"* (TBMMZC, 23 Şubat 1924: 260).

Muvazenei Maliye Encümeni Mazbata Muharriri Ali Cenani Bey (Gaziantep), Erzurum Mebusu Ziya Bey'in eleştirilerine karşı savunma bakanlığına ayrılan tahsisatın önemini ve gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Mücadelei Millîye henüz hatırlardan silinmemiştir. Memleketimizin vaziyeti siyasiye ve coğrafiyesi bizi daima kuvvetli bulundurmaya mecbur etmektedir ve bizim dinimiz de daima düşmanlara galebe edecek bir vaziyette bulunmayı âmirdir. Binaenaleyh Müdâfaa-i Millîye Vekâletince bu sene verdiğimiz gibi daha uzun senelerde maaziyadetin (fazlasıyla) tahsisat vereceğiz"* (TBMMZC, 27 Şubat 1924: 402). Anlaşılan o ki mevcut idare günün koşullarını jeopolitik noktasında analiz ederek savunma harcamalarına bu kapsamda öncelik vermiştir.

Bir sonraki bütçe, 1925 yılı bütçesi, zamanında Meclise sunulamamış ve öncelikle bir geçici bütçe hazırlanmıştır. *"26 Şubat 1925 tarih ve 565 sayılı geçici bütçe yasasının önemli bir özelliği, harcama yetkisi konusunda rakam ihtiva etmemesidir. Yasanın 4. maddesinde bu yasanın, 1 Mart 1925'den bütçe yasasının yürürlüğe gireceği tarihe kadar geçerli olduğu belirtilmiştir"* (Türkal, 2011: 91; TBMMZC, 26 Şubat 1925: 375-377).

18 Kasım 1925 Çarşamba günü meclisin gizli toplantısında Ordunun silahlanması ve harp sanayii kurulmasına dair kanun tasarısının görüşülmesi sırasında Müdâfaa-i Millîye Vekili Recep Bey, Lozan sonrası iki yıl devam eden sulh döneminde orduyu takviye edecek mali kaynaklar açısından eksik kaldıklarını, devletlerin silahlandıklarını buna rağmen ordunun silahlanması için ekonomik gücü felce uğratacak taleplerde bulunmadıklarını ve "*diğer ihtiyaçları sarsmadan bütçeden bir miktar tefrik ederek devletin harp ihtiyaçlarının temin yoluna girmek zamanı geldiğine"* işaret etmiştir. Bunu ise tarihi gerçeklere dayandıran Müdâfaa-i Milliye Vekili konuşmasında *"Türkiye'nin kendi vesaiti harbiyesini istikmâl edecek sanayii harbiyesi, fabrikaları memleketin içinde bulunmadığı için gerek harbi umumi ve gerekse milli cidalde, her iki feci devrede devlet, kendi vesaiti harbiyesini kendi memleketi içerisinde ikmâl etmek mazhariyetinden mahrum bulun*" duğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenle Bakan'a göre artık harp sanayine gerekli kaynakların ayrılması zamanı gelmiştir. Harp sanayi fabrikalarının önceliği ise Türk Ordusunun kabul ettiği silâh, mühimmat, barut, patlayıcı

maddeler, tayyare bombaları (TBMM Gizli ZC, 18 Kasım 1925: 539, 541, 542) olacaktı. Henüz sanayileşme gayretlerinin neticesinin yeterli seviyeye ulaşmadığı bir dönemde böyle bir niyete girilmesi ise oldukça önemli idi. Fakat gerçek anlamda sanayileşme ve onun semereleri için Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın yürürlüğe gireceği 1933 sonrasındaki süreç beklenecek, bu süre sarfında eldeki imkanlar ile askeri ekipmanlar temin edilecek ve ordu olası savaş senaryolarına hazırlanacaktır.

Müdâfaa-i Milliye Vekili Recep Bey'in bu konuşmasında dikkat çeken bir başka husus ise Türk Devleti ile dost vaziyetinde bulunan ve fakat hangisinin ne vakit bir düşman vaziyeti alacağı malum olmayan bütün komşu ülkelerin silahlanma siyasetini hummalı faaliyetlerle sürdürdüklerinin meclis üyeleri ile paylaşılmasıdır. Yunanistan'ın silahlanma gayretlerini örnek veren Bakan ilgili ülkenin Türk Devleti'nin 2,5 katı kadar savunma harcamasıyla silahlandığına işaret etmiştir (TBMM Gizli ZC, 18 Kasım 1925: 541-542). Komşu devletlerin silahlanma çabaları ise dönemsel olarak bütçelerde savunma harcamalarının önemli bir yekûn tutmasına neden olmuştur.

1923-1929 Dönemi bütçe görüşmelerinde ülke güvenliğine yönelik dikkat çeken husus, Meclis'in ordunun eksiklerini tamamlamaya yönelik önceliklerinin olmasıdır. Meclis vekillerinin uzun savaş yıllarının tecrübelerini yaşamış bir kitle olması, Milli Savunma bütçelerinin diğer bütçe kalemlerine göre daha kolay ve az tartışmalı Meclisten geçmesine neden olmuştur. Bununla birlikte olası savaş senaryoları dikkate alınarak *"bütün kumandanlar ve bütün zabıtan ve bütün efrat tarafından bir sefer zamanı devam ediyormuş gibi, gece ve gündüz dikkat ve itina ile"* çalıştıkları vekiller ile paylaşılmıştır (TBMMZC, 18 Mayıs 1926: 250). Bu sözler, Meclis'in orduya ve savunma bütçesine yönelik olan inançlarını ziyadeleştirmiştir.

Ordunun olası sefer senaryolarına yönelik hazırlıkları devam ederken bir yandan da mevcut sıkıntılar zaman zaman Meclis görüşmelerinde gündeme gelerek gerekli yapısal düzenlemeler, dolayısı ile savunma bütçesinde artışa neden olabilecek konular da ele alınmıştır. Örneğin Cemal Hüsnü Bey (Gümüşhane) Müdâfaa-i Milliye Vekâletinin bütçesi görüşmelerinde ordunun sağlık sorunlarına vurgu yapmış, ordunun hastanesiz ve doktorsuz perişan bir halde olduğuna işaret etmiştir. Vekil; Gülhane Hastanesi'nin bütün diğer hastanelerin fevkinde olarak başka bir ehemmiyeti olduğunu ve oranın yalnız bir askeri hastane olmadığını, aynı zamanda bir mektep olduğunu fakat hastanenin mektep olmak için lâzım gelen bütün teşkilât ve teçhizatı ihtiva etmediğine değinmiştir (TBMMZC, 18 Mayıs 1926: 251-252).

Bu tespite karşın Müdâfaa-i Milliye Vekili Recep Bey ise cevaben Ordunun sıhhi durumunun perişan olmadığını fakat mükemmel olmadığını da ifade etmiştir. Yine Müdâfaa-i Milliye Vekili Recep Bey 1926 senesi bütçe görüşmelerinde Ordunun imkanlar nispetinde gelişiminin devam ettiğine işaret etmiştir. Vekilin konuşmasındaki "C*umhuriyet Ordusu, bu güzide heyet herhangi bir günde herhangi şerait altında müşkülâtın tasavvur edilebilecek azamî hududu dahilinde kendisine tevcih edilecek olan bütün vazaifi azamî liyakat, azamî kudret ve azamî inzibat ve muvaffakiyetle istihsale amade bir vaziyettedir"* sözleri ise meclis tarafından alkışlarla karşılık bulmuştur (TBMMZC, 18 Mayıs 1926: 250-252).

1927 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu Lâhiyası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası müzakeresi sırasında Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) 1926 bütçesi için 190 gelir-gider tespit edildiği ve o suretle İcra Heyeti'ne verildiği, 1927 senesi için gider 188 milyon 807 bin 330 lira, gelir için 188 milyon 811 bin 379 lira planlandığı ifade edilmiştir. (TBMMZC, 9 Nisan 1927: 9).

Bakan'ın konuşmasının sonunda belirttiği "*Bizim düsturu hareketimiz şudur: daima mütevazin bir bütçe ile idare olunmak, varidatımızdan fazla masraf yapmamak, borçlarımızı ödemek, tediyatımızı tamamıyla ve muntazaman yapmak, her bütçeden ziyade müsmir (sonuç veren, verimli) bütçelere ehemmiyet vermek, şimendiferlerimizi biran evvel programımız dahilinde*

lâzım olan mahalle vardırmaktır." (TBMMZC, 9 Nisan 1927: 16) sözleri ise dönemin bütçe anlayışında verimli ve denk bütçe kavramının dominant bir karakter taşıdığını göstermektedir. 1927 senesi Müdâfaa-i Milliye Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında da diğer meclis dönemlerindeki bütçe görüşmelerindeki gibi bakanlığın gelir gider durumu ciddi bir itiraz ile karşılaşmamış ve alkışlarla savunma bütçesi kabul edilmiştir (TBMMZC, 16 Nisan 1927: 179-180).

Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey (İzmir) 19 Nisan 1928'de bütçenin tümü üzerinde dair yapılan görüşmelerdeki konuşmasında geçmiş dönemlerin biriken ihmal ve yanlışlıkların neden olduğu harap, fakir bir memleketin imarı, ıslahı yanında milletin refah ve saadeti için oldukça önemli bir kaynak ayırdığını değinmiştir. Maliye Vekili, bununla birlikte savunma için ayrılan miktarın harita dairesi ve imalâtı harbiye kısmı dahil olmak üzere %33'üne denk gelmesine rağmen esasında bunun %24 olduğunu ve bu rakamın da pek çok Avrupa devletinin savunmaya yaptıkları tahsisattan aşağı olduğunu ifade etmiştir (TBMMZC, 19 Nisan 1928: 153-154).

29 Nisan 1928'de bütçenin oylamaya sunulmadan önce Başvekil İsmet Paşa yaptığı konuşmasında dış siyasette bütün gayretlerinin diğer devletlerin aleyhine siyaset yapmamak yanında kendi ülke menfaatlerinden taviz vermemek olduğunu ve oya sunulacak bütçeden çok daha fazlasının bu memleket için gerektiğini ifade etmiştir. Devletleri silahlanmadan alıkoyacak bir hususun olmadığını, Cumhuriyet'in müdafaası için kuvvete dayanmak gerektiğini ve bunu da en uygun tarzda yaptıklarını belirten Başvekil, eldeki kaynaklar nispetinde güvenlik harcamasının mümkün olduğunu belirtmiştir (TBMMZC, 29 Nisan 1928: 355-356).

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü devresi ikinci içtima senesinin açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmasında ise ülkenin emniyetine değindikten sonra kara, deniz, hava kuvvetlerine ülkede barış ve emniyeti tesis etmesinden dolayı büyük önem verdiklerini belirmiştir. Demiryolları ve diğer yolların inşasına ağırlık verilmesi gerektiğini ifade eden Reisicumhur (TBMMZC, 1 Aralık 1928: 3, 4) kuşkusuz bunun iktisadi boyutu yanında askeri boyutunu yani ülkenin savunmasına yönelik katkılarını dikkate almaktaydı. Bundan dolayı dönemsel olarak demiryolları ile ilgili harcamalar esasında güvenlik-savunma harcama kalemi içerisinde mütalaa edilebilir.

Yine dönemsel olarak bütçelere bakıldığında iktidar bir yandan da tahsis edilen savunma harcamaları ile dış kamuoyunu da endişelendirmek istememiştir. Bunun en güzel bir tezahürü ise dönemin Maliye Vekili Şükrü Bey'in (İzmir, Saraçoğlu) 1930 senesine ait meclis görüşmelerindeki şu ifadeleridir. "*Hususî ve mülhak bütçelerin nispetlerde tenzile doğru yapacağı tesir nazarı dikkate alınmaksızın ordularımıza 1926 da bütçemizin %39'unu, 1927 de %35'ini 1928'de %33'ünü, 1929'da %31'ini, 1930 da %29'unu tahsis etmiş oluyoruz, işte bu beş senelik bütçe mukayeseleri Cumhuriyetin takip ettiği muslihane hattı hareketi vazıhen göstermektedir. Millî Müdafaamıza verdiğimiz rakamın hakikî yüzdesini bulmak lâzım geldiği zaman her memleketin yaptığı gibi devletin mükelleflerden almakta olduğu vergilerin belediyelere ait olanlardan maadasının yekûnuna nispet edilmesi lâzımdır ki bu yekûn hususî ve mülhak bütçelerle birlikte bu sene üç yüz yirmi milyonu bulmakta olmasına göre buna nazaran Müdafaaya tahsis edilen paranın nispeti yüzde yirmiyi tecavüz etmez. Bu kadarla da hakikat tamamen ifade edilmiş değildir. Memleketimizde öteden beri ordu, bir müdafaa silâhı olduğu kadar bir inkişaf, bir terakki unsurudur. Nitekim orduya tahsis ettiğimiz paradan birçok orta mektepleri, hastaneler, mukavelelerin istilzam ettiği faizler, kadastro hizmetleri görülmektedir ki bunlardan mektepler maarife, hastaneler sıhhiyeye, faizler maliyeye, kadastro hizmetleri tapuya devredilecek olursa memleketimizde müdafaa silâhlarına vermiş olduğumuz meblâğın yüzdesi çok memleketlerin yüzdesinden dun (aşağı) bir vaziyete düşer. Bu, sulha mecburiyetimizi gösterdiği kadar ona olan itimadımızı da irae eder"* (TBMMZC, 17 Mayıs 1930: 77-78).

Maliye Vekili Şükrü Bey, aslında bir yandan da bu açıklama ile dış kamuoyuna meclis görüşmelerinde gündeme gelen savunma ve ordu için yapılan harcamalar ve silahlanma gayretlerinden endişeye kapılmaya gerek olmadığı mesajını veriyordu. Maliye Bakanı'na göre ordu için tahsis edilen harcamalar, Türk Devleti'nin barışı arzuladığının bir göstergesi idi ve Türkiye Cumhuriyeti aşırı silahlanma içerisinde değildi.

1924-1929 Dönemi bütçelerinde oldukça önemli bir kalem tutan savunma harcamalarına yönelik "savaş ekonomisi" şeklinde bir değerlendirme yapılması mümkündür. Fakat bu yeni dönemdeki savunma harcamalarını, yüzyıllar boyu süren savaş periyodundan devralınan bir mirası koruma içgüdüsü ile hareket eden bir ulusun algısı ile değerlendirmek gerekir. Ayrıca dönemsel savunma harcamaları, II. Dünya Savaşı yıllarında topyekûn harp kavramının hâkim olduğu bir dönemde yapılacak savunma harcamaları ile nispet edildiğinde böyle bir değerlendirmenin yerinde olmadığı görülecektir.

1923-1929 döneminde kamu giderleri içinde özellikle milli savunma, bayındırlık, demiryollarının yabancılardan satın alınması ve yeni demiryolu yapımı, 1929'dan sonraki dönemde ise dış borç ödemeleri önemli bir yer tutmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2001: 39-49). 1929 yılında Osmanlı borç taksitlerinin ödemeler dengesi üzerindeki yükü 15 milyon TL civarındadır (Boratav, 2005: 49). Türkiye mümkün olduğunca bütçelerde denkliğe özen göstermiş ve Büyük Buhran başlamadan birtakım önlemler almış olsa da müteakip dönemde krizin etkilerini hissedecektir (Tekeli ve İlkin, 1977: 88).

Dönemsel bütçe değerlendirmesinde dikkat çeken bir başka husus Savunma Bakanlığı harcama kalemi içinde yer almamakla birlikte dönemin güvenlik değerlendirmesine katkı yapan diğer alanlardaki harcama giderlerini de savunma harcamaları içinde ele almak gerektiğidir. Örneğin iç güvenlik ayrımının tam netleşmediği bu günlerde Harita Umum Müdüriyeti, Emniyeti Umumiye, Demiryolları İnşa ve İşletme İdaresi, Askeri Fabrikalar Müdürlüğü, Dahiliye Vekaleti, Bahriye Vekaleti, Umum Jandarma Kumandanlığı gibi farklı harcama kalemleri içinde yer alıp ülkenin güvenliğine katkı yapan ve güvenlik harcamaları ile birlikte değerlendirilmesi gereken pek çok kurum vardır.

Örneğin Başvekil İsmet Paşa, 30 Ağustos 1930'da demiryolunun, Ankara'dan Sivas'a ulaşması nedeniyle yaptığı Sivas nutkunda demiryollarının önemine değinmiş ve hattın bitirilmesi ile ülkenin daha güvenlikli, vatanın hudutlarının daha kolay savunulur hale geldiğini ifade etmiştir (Akşam 1 Eylül 1930: 1, 7, 8). Bunun gibi pek çok tesisin açılışında, hizmete giren müessese ile güvenlik arasında bir bağlantı kurularak yeni tesis ile ülkenin daha güvenlikli bir hale geldiğine vurgu yapılmıştır.

Dönemsel olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında bütçe politikalarında denklik prensibine özen gösterilmeye gayret edilmiştir. Kuruluşlar itibarıyla başlangıç, yılsonu ödenekleri ve harcamaları, genel bütçe gelir, gider ve dengesi [1924-1929] EK olarak sunulmuştur.

SONUÇ

Bu bildiride; başlangıçta siyasi tam bağımsızlık parolası ile yola çıkan ve sonrasında bu hedefi başta ekonomi olmak üzere pek çok başlıkta genişleten genç bir Cumhuriyet'in, tarihi süreçlerin neden olduğu "dost" ve "düşman" algısı ile dış politikasındaki güvenlikleştirme ve askerîleştirme gayretlerinin savunma harcamalarına yansıması dönemsel (1924-1929) olarak ortaya konmuştur.

Tarihin getirdiği birikim ile yola çıkan kurucu kadro dönemsel icraatlarında mutlak bağımsızlığın en önemli bileşeni olan iktisadi bağımsızlık ilkesi üzerinde hassasiyetle durmuştur. Bunun için mali disipline özen gösterilerek bütçelerde açık vermeden tüketimden daha fazla üretimin gerçekleştirildiği bir model benimsenerek uygulanmıştır.

Birinci Dünya Harbi'nin ardından dünyada yeni barış düzenini kurmaya yönelik gayretler olsa da bu gayretlerin sonuç vereceğine dair endişeler güvenlik kaygılarına neden olmuş ve pek çok

devlet gibi genç Türk Devleti de politik ve stratejik hususları dikkate alarak bütçesindeki önemli bir miktar gelirini imar ve tamir çalışmasını yanında ülkenin savunmasına tahsis etmiştir.
İnceleme periyodundaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütçelerindeki savunma harcamaları mevut yönetimlerin dünyayı nasıl algıladığı ile ilgilidir ve bu algı neticesinde savunma harcamaları şekillenmiştir. Dönem itibariyle yönetim açısından güvenlik ve savunma en temel ihtiyaçtı ve bunların karşılanabilmesi için tüm kaynaklar rasyonel bir şekilde seferber edilmeliydi. Bundan dolayı genç Türk Devleti için ülkenin bütünlüğüne yönelik tehditler birinci öncelik kabul edilmiş ve egemenlik haklarının korunması için gerekli tahsisat bütçelerde planlanmıştır.
Ülkenin güvenlik mimarisi; jeopolitik durumu, komşu ülkelerin silahlanması, risk değerlendirmesi, eldeki kaynaklar ve gelecekten beklentiler ile şekillenirken bayındırlık, iskân ve alt yapı yatırımları da dikkate alınarak imkanlar ölçüsünde kaynaklar tahsis edilmiştir.
Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında bütçenin hem planlama hem de uygulanmasında politikalarda tam bağımsızlık ilkesini zora sokmayacak bir bütçe denkliğine azami riayet edilmiş ve bundan dolayı savunma harcamaları, oransal olarak anlamlı olsa da dış dünyadaki gelişmeler ve diğer ülkelerin savunma harcamaları değerlendirildiğinde gerçekte makul bir düzeyde kalmıştır.
Diğer taraftan bütçede harcama kalemleri arasındaki denge, günün ihtiyaçlarına göre realize edilmiş ve hedefler ile elde edilmek istenen sonuçlar arasında uyum gözetilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ise müteakip dönemde bütçeleri derinden etkileyecektir.
Yapılan bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki liberal politikaların egemen olduğu 1924-1929 arası dönemde savunma harcamalarının bütçe kalemleri içinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu ve bu durumun savaşların neden olduğu ekonomik ve sosyal maliyeti acı tecrübelerle tecrübe etmiş bir ulusun mevcut güvenlik algısından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Aktan, O. (1998). "Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 75.Yılı Özel Sayı, ss.29-36, https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/42279/506996, E.T.:29.01.2022.

Akın, R. (2013). "TBMM'nin İlk Bütçe Yasası: 1336 Muvazene-i Umumiye Kanunu", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* Sayı:2, ss.1-40.

Akşam, 1 Eylül 1930.

Atatürk Dönemi Maliye Politikaları (2008). Maliye Bakanlığı, Ankara.

Atatürk Döneminde Meydana Gelen Ayaklanmalar (1924-1938), https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-meydana-gelen-ayaklanmalar-1924-1938/ E.T. 04.02.2022.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997). C.2, TTK, Ankara.

Aydemir, Ş. S. (2015). *Tek Adam* I, Remzi Kitabevi, 40.Basım, İstanbul.

(2015b), *Tek Adam* III, Remzi Kitabevi, 31.Basım, İstanbul.

Aydın, M. ve Ereker, F. (2014). "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı: 43, ss.127-156.

Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, İmge Kitabevi Yayınları, 9.Baskı, Ankara.

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The Natioanal Security Problem International Security Studies*, Wheatsheaf Books, Sussex.

Dülger, C. (2012). "Devlet Bütçesi, Özellikleri ve İşlevleri", Moğol T. (Ed), *Devlet Bütçesi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Ersal, A. (2015), "Karl Müller'in Türkiye'de Bir Merkez Bankası Kurulmasına İlişkin Raporunun Siyasi Yansımaları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, ss. 481-508.

Huntington, S.P. (2004). *Asker ve Devlet-Sivil Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*, Çev.: K. U. Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

İnalcık, H. ve Quatert, D. (Ed.) (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev.: H. Berktay, Eren Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.

İnan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)*, 2. Bs. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul.

Kuruç, B. (1988), *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, Cilt 1 (1929-1932), Ankara.

Maliye Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. "Maliye Bakanları", https://www.hmb.gov.tr/maliye-bakanlari, E.T.: 04.02.2022.

Millî Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. "Bakanlarımız", https://www.msb.gov.tr/Bakanlar, E.T.; 21.01.2022.

Oran, B. (2009). "Giriş: Türk Dış Politikasının (TDP) Teori ve Pratiği", Oran B. (der.), *Türk Dış Politikası*, Cilt I, 15.Baskı, İletişim, İstanbul, ss.17-53.

Parvus Efendi (1977). *Türkiye'nin Malî Tutsaklığı*, Haz. Sencer, M., May Yayınları, İstanbul.

Resmî Gazete. 14 Haziran 1927, Sayı: 607.

Soysal, M. (1957). "Türk İktisadında Devletin Payı ve Rolü", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12 (03), ss.26-35, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37718.

Taş, S., Örnek, İ ve Aksoğa, G. (2013). "Türkiye'de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme", *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* ss.659-682, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223247, 12(3), E.T.: 03.02.2022.

TBMM Zabıt Ceridesi, 6.Cilt, 2. Dönem, 1.Yasama Yılı, 107. Birleşim, 20 Şubat 1924.
6.Cilt, 2. Dönem, 1.Yasama Yılı, 109.Birleşim, 23 Şubat 1924.
6.Cilt, 2. Dönem, 1.Yasama Yılı, 113.Birleşim, 27 Şubat 1924.
7.Cilt, 2. Dönem, 2.Yasama Yılı, 1.Birleşim, 1 Mart 1924.
10.Cilt, 2. Dönem, 3.Yasama Yılı, 1. Birleşim, 1 Kasım 1924.
14.Cilt, 2. Dönem, 3.Yasama Yılı, 65.Birleşim, 26 Şubat 1925.
Gizli Zabıt Ceridesi, 4.Cilt, 2.Dönem, 3.Yasama Yılı, 10.Birleşim, 18 Kasım 1925.
25.Cilt, 2. Dönem, 4. Yasam Yılı, 102.Birleşim, 18 Mayıs 1926.
27.Cilt, 2. Dönem, 4.Yasama Yılı, 1.Birleşim, 1 Kasım 1926.
31.Cilt, 2.Dönem, 4.Yasama Yılı, 48.Birleşim, 9 Nisan 1927.
31.Cilt, 2.Dönem, 4.Yasama Yılı, 54.Birleşim, 16 Nisan 1927
3.Cilt, 3.Dönem, 1.Yasama Yılı, 62.Birleşim, 19 Nisan 1928.
3.Cilt, 3.Dönem, 1.Yasama Yılı, 69.Birleşim, 29 Nisan 1928.
5.Cilt, 3.Dönem, 2.Yasama Yılı, 1.Birleşim, 1 Aralık 1928.
7.Cilt, 3.Dönem, 2.Yasama Yılı, 27.Birleşim, 19 Ocak 1929.
12.Cilt, 3.Dönem, 2.Yasama Yılı, 66.Birleşim, 18 Mayıs 1929.
19.Cilt, 3. Dönem, 3.Yasama Yılı, 59.Birleşim, 17 Mayıs 1930.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1977). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Terzi, A. T. *Osmanlı İktisat Tarihi*, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/osmanliiktisattarihi.pdf,E.T. 25.01.2022.

Türkal, H. (2011). "Türkiye'de 1923-1930 Yılları Arası Bütçe Politikası ve Uygulamasının Vergi Politikası ve Uygulaması Açısından Değerlendirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 3, ss.85-107.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES, E.T.: 02.02.022.

Uzgel, İ. (2009). "TDP'nin Oluşturulması", Oran, B. (der.), *Türk Dış Politikası*, Cilt I, 15.Baskı, İletişim, İstanbul, ss.73-93.

Üğe, G. (2010). *Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Analizi (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45580.pdf, E.T.: 02.02.2022.

EKLER

Tablo 2: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1924] (TL)

KURULUŞLAR	BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	YILSONU ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	HARCAMA	BÜTÇE PAYI (%)
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	1.548.596	1,00	2.678.561	1,31	2.627.020	1,86
RİYASETİ CUMHUR	208.770	0,14	228.957	0,11	209.190	0,15
DİVANI MUHASEBAT	212.998	0,14	212.998	0,10	138.363	0,10
BAŞVEKALET	329.248	0,21	333.296	0,16	62.647	0,04
MALİYE VEKALETİ	10.886.279	7,04	23.881.929	11,69	16.869.498	11,94
MUHASSASATI ZATİYE	10.922.883	7,07	11.233.050	5,50	8.005.339	5,67
DUYUNU UMUMİYE	7.560.537	4,89	18.066.418	8,84	8.826.506	6,25
RÜSUMAT MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	3.158.080	2,04	4.773.157	2,34	2.103.855	1,49
TAPU MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	718.625	0,46	732.225	0,36	583.717	0,41
DAHİLİYE VEKALETİ	4.156.763	2,69	4.866.036	2,38	3.629.964	2,57
P.T.T. MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	4.780.208	3,09	5.281.026	2,58	3.526.355	2,50
EMNİYETİ UMUMİYE	3.123.004	2,02	3.147.182	1,54	2.932.613	2,08
UMUM JANDARMA KUMANDANLIĞI	10.101.096	6,53	10.369.215	5,08	8.632.337	6,11

HARİCİYE VEKALETİ	1.303.025	0,84	1.459.686	0,71	974.118	0,69
MATBUAT	136.390	0,09	486.556	0,24	409.693	0,29
SIHHIYE VE MUAVENETİ İÇTİMAİYE VEKALETİ	2.968.331	1,92	3.204.806	1,57	2.275.331	1,61
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.422.650	0,92	1.432.075	0,70	1.190.524	0,84
ADLİYE VEKALETİ	5.381.097	3,48	5.599.358	2,74	4.586.682	3,25
MAARİF VEKALETİ	6.877.626	4,45	7.952.169	3,89	6.178.406	4,37
NAFİA VEKALETİ	17.385.888	11,25	17.951.546	8,79	14.292.824	10,12
TİCARET VEKALETİ	1.962.576	1,27	2.565.474	1,26	1.355.745	0,96
MÜDÂFAA-İ MİLLİYE VEKÂLETİ	27.279.386	17,65	35.903.806	17,57	29.643.838	20,98
BAHRİYE VEKALETİ	6.582.631	4,26	6.903.556	3,38	3.362.671	2,38
MÜBADELE, İMAR VE ISKAN VEKALETİ	6.020.000	3,89	10.022.552	4,91	5.236.530	3,71
ZİRAAT VEKALETİ	5.406.682	3,50	8.849.682	4,33	3.828.055	2,71
İMALATI HARBİYE			202.944	0,10	102.616	0,07
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**140.433.369**	**90,84**	**188.338.260**	**92,18**	**131.584.437**	**93,14**
HAZİNE YARDIMI (-)	**11.980.000**	**7,75**	**11.601.976**	**5,68**	**11.601.976**	**8,21**
SEYRİSEFAİN İDARESİ	4.839.000	3,13	5.095.794	2,49	3.787.088	2,68
ÖKSÜZ YURTLARI MUD.UM.	1.312.093	0,85	1.330.169	0,65	1.086.861	0,77
ERZURUM-SARIKAMIŞ-KARS VE SUABATI DEMIRYOLLAR İDARESİ	708.515	0,46	709.420	0,35	435.867	0,31

ASKERİ FABRİKALAR MUD. UM.	6.387.652	4,13	6.387.652	3,13	4.516.074	3,20
EVKAF MÜDÜRLÜĞÜ U.	2.665.829	1,72	2.814.829	1,38	2.228.171	1,58
HUDUT VE SEVAHIL SIHHIYE MÜDİRİYETİ	376.339	0,24	393.223	0,19	265.375	0,19
ANKARA-SIVAS VE SAMSUN-MUSAKÖY DEMİRYOLLARI İNŞA VE İSL.İDARESİ	9.850.000	6,37	9.850.000	4,82	8.956.189	6,34
ARADA-DİYARBAKIR-ERGANİ DEMİRYOLU İDARESİ		0,00	1.000.000	0,49	22.921	0,02
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**26.139.428**	**16,91**	**27.581.087**	**13,50**	**21.298.546**	**15,08**
KONSOLİDE BÜTÇE	**154.592.797**	**100,00**	**204.317.371**	**100,00**	**141.281.007**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**6,5**		**8,6**		**5,9**	

Tablo 3: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1925] (TL)

KURULUŞLAR	BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	YILSONU ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	HARCAMA	BÜTÇE PAYI (%)
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	.254	0,78	2.881.710	0,97	1.746.543	0,81
RİYASETİ CUMHUR	208.791	0,11	275.996	0,09	263.307	0,12
DİVANI MUHASEBAT	449.959	0,23	533.187	0,18	416.128	0,19
BAŞVEKALET	71.949	0,04	92.360	0,03	38.326	0,02
MALİYE VEKALETİ	11.174.057	5,63	29.106.287	9,77	21.705.967	10,11

MUHASSASATI ZATİYE	13.767.694	6,94	18.919.211	6,35	15.061.315	7,01
DUYUNU UMUMİYE	13.863.322	6,99	22.793.972	7,65	8.384.293	3,90
RÜSUMAT MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	4.583.114	2,31	7.168.539	2,41	3.794.008	1,77
TAPU MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	955.123	0,48	1.707.161	0,57	1.213.940	0,57
DAHİLİYE VEKALETİ	4.949.616	2,50	6.897.950	2,31	4.943.727	2,30
P.T.T. MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	5.815.823	2,93	7.981.019	2,68	6.148.561	2,86
EMNİYETİ UMUMİYE	3.802.296	1,92	4.553.937	1,53	4.041.570	1,88
UMUM JANDARMA KUMANDANLIĞI	11.077.440	5,59	13.784.046	4,63	12.038.748	5,61
HARİCİYE VEKALETİ	2.583.288	1,30	3.381.536	1,13	2.562.554	1,19
MATBUAT VE İSTİHBARAT M.U.	616.688	0,31	728.161	0,24	322.882	0,15
SIHHIYE VE MUAVENETİ İÇTİMAİYE VEKALETİ	4.860.205	2,45	5.312.190	1,78	3.788.993	1,76
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.687.401	0,85	2.183.213	0,73	1.869.709	0,87
ADLİYE VEKALETİ	6.013.722	3,03	7.491.566	2,51	6.565.701	3,06
MAARİF VEKALETİ	7.742.508	3,90	8.961.855	3,01	7.518.436	3,50
NAFİA VEKALETİ	19.667.285	9,92	26.880.525	9,02	21.887.515	10,19
TİCARET VEKALETİ	3.270.403	1,65	4.190.064	1,41	2.914.824	1,36
MÜDÂFAA-İ MİLLİYE VEKÂLETİ	43.058.874	21,71	74.123.672	24,87	57.280.508	26,68
BAHRİYE VEKALETİ	5.310.380	2,68	9.429.947	3,16	5.282.866	2,46
İSKAN MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	6.030.245	3,04	5.957.636	2,00	2.851.037	1,33

ZİRAAT VEKALETİ	6.555.421	3,31	10.665.174	3,58	5.730.072	2,67
İMALATI HARBİYE M.U.	4.272.273	2,15	5.351.418	1,80	3.970.810	1,85
VARİDATI MAHSUSA İÇİN TAHSİSATI MUTEMMİME			24.474	0,01		
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**183.933.131**	**92,75**	**281.376.806**	**94,42**	**202.342.340**	**94,23**
HAZİNE YARDIMI (-)	**2.870.000**	**1,45**	**1.358.729**	**0,46**	**1.358.729**	**0,63**
SEYRİSEFAİN İDARESİ	4.828.400	2,43	4.828.400	1,62	3.210.510	1,50
TAHLİSİYE İDARESİ	173.096	0,09	193.066	0,06	147.278	0,07
ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ	10.880.800	5,49	10.880.800	3,65	8.666.000	4,04
ERZURUM-SARIKAMIŞ-KARS VE SUABATI DEMİRYOLLARI İDARESİ	616.220	0,31	940.275	0,32	709.383	0,33
DARULFUNUN	743.945	0,38	1.130.872	0,38	1.011.235	0,47
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**17.242.461**	**8,69**	**17.973.413**	**6,03**	**13.744.406**	**6,40**
KONSOLİDE BÜTÇE	**198.305.592**	**100,00**	**297.991.490**	**100,00**	**214.728.017**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**6,6**		**9,9**		**7,1**	

(1) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ başlangıç ödeneğinin 5.000.000 T'si fevkalade bütçe ödeneğidir.
(2) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ harcamasının 5.000.000 TL'si fevkalade bütçe gideridir.

Tablo 4: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1926] (TL)

KURULUŞLAR	BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	YILSONU ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	HARCAMA	BÜTÇE PAYI (%)
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	1.507.630	0,72	2.910.055	1,13	2.871.061	1,50
RİYASETİ CUMHUR	238.765	0,11	242.410	0,09	225.712	0,12
DİVANI MUHASEBAT	400.125	0,19	404.753	0,16	371.205	0,19
BAŞVEKALET	106.076	0,05	211.589	0,08	163.360	0,09
MALİYE VEKALETİ	24.508.250	11,66	34.018.361	13,16	29.404.790	15,38
VARIDATI MAHSUSA	2.962.690	1,41	3.005.410	1,16	2.580.527	1,35
DUYUNU UMUMİYE	10.136.108	4,82	13.133.990	5,08	5.207.194	2,72
RÜSUMAT MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	5.465.610	2,60	6.864.975	2,65	3.779.122	1,98
TAPU VE KADASTRO M.U.	1.358.833	0,65	1.384.138	0,54	1.080.027	0,56
DAHİLİYE VEKALETİ	4.438.840	2,11	4.850.464	1,88	3.614.091	1,89
P.T.T. MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	5.359.000	2,55	6.576.487	2,54	5.413.033	2,83
EMNİYET U.M.	3.864.889	1,84	3.898.362	1,51	3.201.200	1,67
UMUM JANDARMA KUMANDANLIĞI	10.540.000	5,02	10.686.117	4,13	7.787.389	4,07
İSKAN MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	1.481.353	0,71	1.446.022	0,56	889.639	0,47
HARİCİYE VEKALETİ	3.072.725	1,46	3.193.392	1,23	2.488.826	1,30
MATBUAT VE İSTİHBARAT M.U.	564.655	0,27	565.817	0,22	209.954	0,11
SIHHAT VE İÇTİMAİ	3.649.005	1,74	3.738.544	1,45	3.338.081	1,75

MUAVENET VEKALETİ						
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.598.600	0,76	1.646.925	0,64	1.495.782	0,78
ADLİYE VEKALETİ	5.651.609	2,69	5.732.389	2,22	5.122.988	2,68
MAARİF VEKALETİ	7.478.106	3,56	9.004.960	3,48	7.054.023	3,69
NAFİA VEKALETİ	14.279.631	6,80	19.240.911	7,44	17.494.556	9,15
TİCARET VEKALETİ	1.872.928	0,89	2.054.112	0,79	1.622.970	0,85
LİMANLAR İDARESİ	271.137	0,13	281.005	0,11	212.378	0,11
ZİRAAT VEKALETİ	3.852.790	1,83	5.143.165	1,99	3.810.651	1,99
MÜDÂFAA-İ MİLLİYE VEKÂLETİ	64.004.925	30,46	75.332.386	29,13	51.875.920	27,13
İMALATI HARBİYE M.U.	5.708.857	2,72	5.990.946	2,32	4.671.250	2,44
HARİTA MÜDÜRİYETİ UMUMİYESİ	625.249	0,30	706.545	0,27	589.553	0,31
BAHRİYE VEKALETİ	5.105.158	2,43	12.464.490	4,82	5.874.915	3,07
GENEL BÜTCE TOPLAMI	**190.103.544**	**90,48**	**234.728.720**	**90,78**	**172.450.197**	**90,18**
HAZİNE YARDIMI (-)	**11.000.000**	**5,24**	**14.068.890**	**5,44**	**14.068.890**	**7,36**
KARADENİZ BOĞAZI TAHLİSİYE İDARESİ	189.975	0,09	212.509	0,08	159.551	0,08
ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ	11.583.390	5,51	13.231.860	5,12	10.988.263	5,75
DEMİRYOLU İNŞAAT VE İŞL. İDARESİ	10.882.360	5,18	14.846.538	5,74	12.956.908	6,78

ERZURUM-SARIKAMIŞ-KARS VE SUABATI DEMİRYOLLARI İDARESİ	845.027	0,40	885.022	0,34	667.725	0,35
EVKAF UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	3.185.500	1,52	3.322.790	1,29	2.883.765	1,51
HUDUT VE SAHİLLER SIHHAT UMUM MD.	399.170	0,19	603.908	0,23	521.906	0,27
İSTANBUL DARULFUNUNU	922.834	0,44	948.061	0,37	861.269	0,45
SEYRİSEFAİN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	3.000.119	1,43	3.868.119	1,50	3.812.848	1,99
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**31.008.375**	**14,76**	**37.918.807**	**14,66**	**32.852.235**	**17,18**
KONSOLİDE BÜTÇE	**210.111.919**	**100,00**	**258.578.637**	**100,00**	**191.233.542**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**6,5**		**7,9**		**5,9**	

(1) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ başlangıç ödeneğinin 5.890.000 TL'si fevkalade bütçe ödeneğidir.
(2) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ harcamasının 5.677.358 TL'si fevkalade bütçe gideridir.

Tablo 5: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1927] (TL)

KURULUŞLAR	**BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ**	**BÜTÇE PAYI (%)**	**YILSONU ÖDENEKLERİ**	**BÜTÇE PAYI (%)**	**HARCAMA**	**BÜTÇE PAYI (%)**
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	1.962.808	0,88	2.485.656	0,90	2.446.104	1,09
RİYASETİ CUMHUR	313.034	0,14	314.316	0,11	296.897	0,13
DİVANI MUHASEBAT	444.335	0,20	449.526	0,16	409.805	0,18
BAŞVEKALET	140.950	0,06	162.585	0,06	134.191	0,06

İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	54.670	0,02	51.570	0,02	42.826	0,02
ŞURAYI DEVLET	234.424	0,10	234.424	0,08	197.467	0,09
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.796.240	0,80	1.830.037	0,66	1.532.870	0,69
MALİYE VEKALETİ	27.381.811	12,23	37.698.685	13,63	30.602.802	13,70
DUYUNU UMUMİYE	9.874.709	4,41	13.089.191	4,73	5.957.676	2,67
RÜSUMAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	5.010.344	2,24	6.180.716	2,23	4.299.148	1,92
TAPU UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	1.366.426	0,61	1.404.456	0,51	1.223.908	0,55
DAHİLİYE VEKALETİ	5.872.774	2,62	5.947.103	2,15	4.738.522	2,12
P.T.T. UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	5.471.568	2,44	6.115.801	2,21	5.526.202	2,47
EMNİYET İŞLERİ U.M.	3.953.633	1,77	4.024.198	1,45	3.757.839	1,68
UMUM JANDARMA KUMANDANLIĞI	9.197.792	4,11	10.937.306	3,95	9.744.407	4,36
İSKAN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	2.575.859	1,15	3.175.743	1,15	2.123.068	0,95
HARİCİYE VEKALETİ	3.214.096	1,44	3.204.819	1,16	2.391.758	1,07
MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	494.068	0,22	494.068	0,18	208.907	0,09
SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKALETİ	3.203.400	1,43	3.385.029	1,22	3.124.399	1,40
ADLİYE VEKALETİ	5.195.756	2,32	5.429.544	1,96	5.080.652	2,27
MAARİF VEKALETİ	6.158.930	2,75	9.577.125	3,46	7.541.526	3,38
NAFİA VEKALETİ	25.723.043	11,49	31.261.511	11,30	29.465.325	13,19
TİCARET VEKALETİ	1.005.611	0,45	2.600.390	0,94	1.244.731	0,56
LİMANLAR İDARESİ	424.123	0,19	359.703	0,13	260.117	0,12

ZİRAAT VEKALETİ	3.727.268	1,66	4.803.703	1,74	3.429.761	1,54
MÜDÂFAA-İ MİLLİYE VEKÂLETİ	58.096.743	25,95	65.994.494	23,85	58.290.615	26,09
İMALATI HARBİYE M.U.	5.190.457	2,32	5.625.035	2,03	4.878.321	2,18
HARİTA UMUM MÜDÜRİYETİ	745.067	0,33	785.071	0,28	690.717	0,31
BAHRİYE VEKALETİ	5.624.680	2,51	14.143.288	5,11	9.483.900	4,24
GENEL BÜTCE TOPLAMI	**194.454.619**	**86,86**	**241.765.093**	**87,39**	**199.124.461**	**89,12**
HAZİNE YARDIMI (-)	**22.940.000**	**10,25**	**26.761.035**	**9,67**	**26.761.035**	**11,98**
KARADENİZ BOĞAZI TAHLİSİYE İDARESİ	287.173	0,13	303.207	0,11	235.946	0,11
ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ	10.691.710	4,78	16.410.065	5,93	15.682.297	7,02
HUDUT VE SAHİLLER SIHHAT UMUM MD.	491.661	0,22	1.221.511	0,44	1.150.202	0,51
DEVLET DEMİRYOLLARI VE LİMAN U.M.	31.866.000	14,23	32.940.263	11,91	23.947.642	10,72
EVKAF UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	3.331.218	1,49	3.859.671	1,40	3.289.441	1,47
SEYRİSEFAİN İDARESİ	4.652.781	2,08	5.895.042	2,13	5.803.744	2,60
KONYA OVASI SULAMA İDARESİ	150.500	0,07	150.500	0,05	135.091	0,06

İSTANBUL DARULFUNUNU	874.335	0,39	877.096	0,32	818.316	0,37
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**52.345.378**	**23,38**	**61.657.355**	**22,29**	**51.062.679**	**22,85**
KONSOLİDE BÜTÇE	**223.859.997**	**100,00**	**276.661.413**	**100,00**	**223.426.105**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**7,7**		**9,5**		**7,7**	

(1) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ başlangıç ödeneğinin 5.526.955 TL'si fevkalade bütçe ödeneğidir.
(2) ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE HAYDARPAŞA LİMAN VE RIHTIM İDARESİ harcamasının 5.503.763 TL'si fevkalade bütçe gideridir.

Tablo 6: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1928] (TL)

KURULUŞLAR	**BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ**	**BÜTÇE PAYI (%)**	**YILSONU ÖDENEKLERİ**	**BÜTÇE PAYI (%)**	**HARCAMA**	**BÜTÇE PAYI (%)**
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	2.119.404	0,85	2.206.760	0,78	2.182.297	0,96
RİYASETİ CUMHUR	319.135	0,13	381.932	0,13	364.237	0,16
DİVANI MUHASEBAT	556.984	0,22	557.379	0,20	460.913	0,20
BAŞVEKALET	170.798	0,07	209.098	0,07	182.245	0,08
ŞURAYI DEVLET	193.946	0,08	193.946	0,07	182.453	0,08
İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	164.650	0,07	164.650	0,06	136.790	0,06
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.719.587	0,69	1.751.137	0,62	1.516.772	0,67
MALİYE VEKALETİ	26.539.710	10,62	34.301.413	12,10	29.580.087	12,98
DUYUNU UMUMİYE	13.468.290	5,39	15.527.658	5,48	4.267.279	1,87
RÜSUMAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	4.957.372	1,98	5.627.040	1,98	4.296.964	1,89
TAPU VE KADASTRO UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	1.338.000	0,54	1.355.783	0,48	1.235.150	0,54

DAHİLİYE VEKALETİ	5.312.749	2,13	5.269.184	1,86	4.497.177	1,97
P.T.T. UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	5.556.795	2,22	5.591.213	1,97	5.302.783	2,33
EMNİYET İŞLERİ U.M.	4.871.642	1,95	4.873.510	1,72	4.577.271	2,01
UMUM JANDARMA KUMANDAN LIĞI	10.810.577	4,32	11.060.948	3,90	10.194.270	4,47
İSKAN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	1.025.433	0,41	1.018.433	0,36	715.217	0,31
HARİCİYE VEKALETİ	4.087.460	1,63	4.309.392	1,52	3.637.183	1,60
MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	465.275	0,19	438.775	0,15	310.690	0,14
SIHHIYE VEKALETİ	3.396.553	1,36	3.438.809	1,21	3.058.161	1,34
ADLİYE VEKALETİ	5.643.672	2,26	5.659.415	2,00	5.326.516	2,34
MAARİF VEKALETİ	6.615.804	2,65	12.012.552	4,24	9.605.503	4,21
NAFİA VEKALETİ	32.717.798	13,09	32.678.449	11,52	31.974.233	14,03
İKTİSAT VEKALETİ	4.994.523	2,00	9.013.077	3,18	7.807.540	3,43
LİMANLAR İDARESİ	290.313	0,12	285.313	0,10	253.238	0,11
MÜDÂFAA-İ MİLLİYE VEKÂLETİ	58.020.390	23,21	62.006.533	21,87	58.417.946	25,63
BAHRİYE VEKALETİ	5.975.082	2,39	6.816.770	2,40	5.444.065	2,39
İMALATI HARBİYE M.U.	5.101.336	2,04	5.287.603	1,86	4.680.641	2,05
HARİTA UMUM MÜDÜRİYETİ	736.110	0,29	687.186	0,24	580.627	0,25
GENEL BÜTCE TOPLAMI	**207.169.388**	**82,87**	**232.723.958**	**82,07**	**200.788.248**	**88,10**
HAZİNE YARDIMI (-)	**30.467.000**	**12,19**	**30.057.000**	**10,60**	**30.057.000**	**13,19**
DEVLET DEMİRYOLLARI VE	54.098.000	21,64	54.098.000	19,08	33.240.610	14,58

LİMAN U. İDARESİ						
KONYA OVASI SULAMA İDARESİ	169.565	0,07	169.565	0,06	130.271	0,06
YÜKSEK MÜHENDİS MEKTEBİ	272.800	0,11	272.800	0,10	237.775	0,10
ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI VE LİMAN.U.İ.	8.733.000	3,49	10.233.000	3,61	9.467.971	4,15
HUDUT VE SAHİLLER SAĞLIK GENEL MD.	517.080	0,21	1.267.080	0,45	839.056	0,37
EVKAF UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	3.485.830	1,39	4.286.090	1,51	3.706.495	1,63
İSTANBUL DARULFUNUNU	915.929	0,37	915.929	0,32	833.255	0,37
KARADENİZ BOĞAZI TAHLİSİYE İDARESİ	277.897	0,11	421.407	0,15	351.594	0,15
SEYRİSEFAİN İDARESİ	4.831.381	1,93	9.252.217	3,26	8.371.368	3,67
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**73.301.482**	**29,32**	**80.916.088**	**28,53**	**57.178.395**	**25,09**
KONSOLİDE BÜTÇE	**250.003.870**	**100,00**	**283.583.046**	**100,00**	**227.909.643**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**7,8**		**8,8**		**7,1**	

Tablo 7: Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar [1929] (TL)

KURULUŞLAR	BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	YILSONU ÖDENEKLERİ	BÜTÇE PAYI (%)	HARCAMA	BÜTÇE PAYI (%)
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	2.089.878	0,82	3.170.217	1,14	3.142.012	1,23
RİYASETİ CUMHUR	314.774	0,12	323.074	0,12	311.597	0,12

DİVANI MUHASEBAT	584.290	0,23	584.290	0,21	490.305	0,19
BAŞVEKALET	876.391	0,34	895.641	0,32	843.828	0,33
ŞURAYI DEVLET	229.833	0,09	231.752	0,08	198.682	0,08
İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	75.885	0,03	72.135	0,03	56.597	0,02
DİYANET İSLERİ REİSLİĞİ	1.677.157	0,66	1.677.157	0,60	1.440.397	0,57
MALİYE VEKALETİ	15.424.272	6,04	17.373.240	6,25	14.791.001	5,81
DUYUNU UMUMİYE	32.189.861	12,60	33.381.155	12,00	31.795.459	12,49
GÜMRÜK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	4.955.530	1,94	5.315.644	1,91	4.571.014	1,80
TAPU VE KADASTRO UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	1.375.495	0,54	1.372.495	0,49	1.177.037	0,46
DAHİLİYE VEKALETİ	4.081.368	1,60	4.076.561	1,47	3.391.247	1,33
P.T.T. UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	5.979.420	2,34	5.980.220	2,15	5.581.279	2,19
EMNİYET İŞLERİ U.M.	4.529.984	1,77	4.529.984	1,63	4.386.840	1,72
JANDARMA UMUM KUMANDANLIĞI	8.945.738	3,50	8.955.996	3,22	8.347.245	3,28
İSKAN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	1.460.690	0,57	1.417.690	0,51	924.071	0,36
HARİCİYE VEKALETİ	3.779.808	1,48	3.935.108	1,41	3.630.439	1,43
MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	440.362	0,17	440.362	0,16	297.483	0,12
SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKALETİ	4.395.678	1,72	4.517.997	1,62	3.899.094	1,53
ADLİYE VEKALETİ	7.252.881	2,84	7.327.881	2,63	6.800.899	2,67
MAARİF VEKALETİ	8.100.009	3,17	12.080.932	4,34	9.316.813	3,66
NAFİA VEKALETİ	33.705.976	13,20	36.681.644	13,19	32.803.969	12,89
İKTİSAT VEKALETİ	8.351.094	3,27	8.536.308	3,07	7.241.058	2,84

LİMANLAR İDARESİ	297.050	0,12	297.050	0,11	263.314	0,10
MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA)	56.372.208	22,07	57.336.301	20,62	55.551.096	21,82
MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA)	1.215.980	0,48	1.125.490	0,40	1.014.562	0,40
MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ)	6.183.354	2,42	6.529.642	2,35	5.653.180	2,22
İMALATI HARBİYE M.U.	4.842.489	1,90	4.515.319	1,62	4.284.157	1,68
HARİTA UMUM MÜDÜRİYETİ	681.026	0,27	616.456	0,22	573.295	0,23
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**220.408.481**	**86,29**	**233.297.741**	**83,89**	**212.777.970**	**83,59**
HAZİNE YARDIMI (-)	**30.365.400**	**11,89**	**30.109.400**	**10,83**	**30.109.400**	**11,83**
ANKARA ŞEHRİ İMAR MD.			482.800	0,17	462.494	0,18
KONYA OVASI SULAMA İDARESİ	231.350	0,09	231.350	0,08	169.425	0,07
YÜKSEK MÜHENDİS MEKTEBİ	281.300	0,11	280.700	0,10	248.131	0,10
İSTANBUL DARULFUNUNU	889.342	0,35	889.342	0,32	801.079	0,31
TAHLİSİYE İDARESİ	267.461	0,10	283.240	0,10	251.680	0,10
HUDUT VE SAHİLLER SAĞLIK GENEL MD.	558.601	0,22	1.808.977	0,65	1.445.175	0,57
SEYRİSEFAİN İDARESİ	4.859.104	1,90	5.534.623	1,99	5.365.997	2,11
EVKAF UMUM MÜDÜRLÜĞÜ	3.846.149	1,51	4.955.197	1,78	3.725.383	1,46
DEVLET DEMİRYOLLARI VE LİMAN U. İDARESİ	54.450.000	21,32	60.450.000	21,74	59.403.120	23,34
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	**65.383.307**	**25,60**	**74.916.229**	**26,94**	**71.872.484**	**28,24**

KONSOLİDE BÜTÇE	**255.426.388**	**100,00**	**278.104.570**	**100,00**	**254.541.054**	**100,00**
KONSOLİDE BÜTÇE/GSYH (%)	**6,3**		**6,8**		**6,2**	

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri, Erişim Tarihi 20.01.2022.

Tablo 8: Genel Bütçe Gelir, Gider ve Dengesi [1924-1929]

	BÜTÇE GİDERLERİ			BÜTÇE GELİRLERİ		BÜTÇE DENGESİ		GSYH	Harcama / Başlangıç Öd. (%)	Tahsilat / Gelir Tahmini (%)	Bütçe Gelirleri / Bütçe Giderleri (%)
	Başlangıç Ödeneği	Yıl Sonu Ödeneği	Harcama	Tahmin	Tahsilat	Öngörülen	Gerçekleşen				
1924	140		132	129	138	-11	7	2.378	93,73	107,12	105,17
1925	184	281	202	153	171	-31	-32	3.008	110,01	111,57	84,38
1926	190	235	172	190	180		8	3.253	90,69	94,79	104,52
1927	194	242	199	195	204		5	2.901	102,39	104,68	102,26
1928	207	233	201	207	222		21	3.210	96,91	107,00	110,41
1929	220	233	213	220	224		11	4.075	96,55	101,72	105,36

(Hazine Yardımı Dahil)

KAYNAK

https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri, Erişim Tarihi 20.01.2022.

SOSYAL MEDYA VE SAĞLIK: İÇERİK ANALİZİ

SOCIAL MEDIA AND HEALTH: CONTENT ANALYSIS

Prof. Dr. Şebnem ASLAN
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Konya,: 0000-0003-2135-242X

Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem MAKO

Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCİD: 0000-0003-3090-066 (Sorumlu Yazar)

ÖZET

İnternetin ortaya çıkışı ve hızlı bir şekilde yayılması sosyal medya platformlarının gelişimi ve sürekli kendini güncelleyerek yenilenmesi kullanıcıları kısa zamanda etkisi altına almış durumdadır. Sosyal medya, günümüzde çeşitli gündem konularının oluşturulduğu, paylaşımların bulunulduğu ve bu paylaşımlara yönelik yorumların yapıldığı bir platformdur. Yaygın kullanılan sosyal platformlara örnek olarak Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal uygulamaları sayabiliriz. Bu uygulamalar sayesinde oturduğumuz yerden yorulmadan dünyada olup bitenlerden haberdar olmak, daha çok kitlelere ulaşmak, herhangi bir konuda bilgi sahibi olmak, arkadaşlık kurmak, bilgi alış verişi sağlamak, görüntülü konuşabilmek, fotoğraf çekinmek, filtrelerle süslemek ve bunları arkadaşlarıyla paylaşma gibi aktiviteler yapılmaktadır. Sosyal medya her alanda olduğu gibi sağlık alanında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı sosyal medya kullanımı ve toplum sağlığı ilişkilerini araştırmak ve sosyal medya platformlarının doğru ve etkin kullanılması açısından farkındalık yaratmaktır.

Araştırmanın kapsamında 2013-2021 yılları arasında sosyal medyanın sağlık alanında kullanılması konusunda Dergipark, Science Direct, PubMed, veri tabanları ve Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişim sağlanmıştır. Ulaşılabilen çalışmalar içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Aramada anahtar kelimeler olarak Türkçe literatürde "sosyal medya ve sağlık" yabancı literatürde ise "social media and health" başlığı adı altında tarama yapılmaktadır. Sosyal medya platformları ve sağlık kavramı ile ilişkilendirilen çalışmalar incelendiğinde yapılan literatür taraması sonucunda Türkçe literatürde "sosyal medya ve sağlık" ile tarama sonucunda 29 makale ve 6 tez bulunmuştur. Yabancı literatür taramasında ise "social media and health " konu alan 65 adet araştırma makalesi bulunmaktadır.

Araştırmanın sonucunda sosyal medya ve sağlık adı altında yapılan çalışmalar sağlık iletişimi, hastane seçimi, ilaç tanıtım ve pazarlama, sağlık algısı, mahremiyet algısı, marka algısı, sosyal kaygı, e-sağlık okuryazarlığı ile ilgili bulunmaktadır. Ayrıca pandemi döneminde sosyal medya, sağlık ve sosyal refah, sosyal medya kullanımının depresyon, anksiyete, uykusuzluk ve stres ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Platform, Sağlık ve Toplum

ABSTRACT
The emergence and rapid spread of the Internet, the development of social media platforms and their continuous self-updating have taken the users under their influence in a short time. Today, social media is a platform where various agenda topics are created, shares are shared and comments are made on these shares. Examples of widely used social platforms are social applications such as Facebook, Instagram, Twitter. Thanks to these applications, activities such as being aware of what is happening in the world without getting tired of where we sit, reaching more masses, having information on any subject, making friends, providing information exchange, video chatting, taking pictures, decorating with filters and sharing them with friends are carried out. Social media is widely used in the field of health as in every field. The aim of this study is to investigate the use of social media and public health relations and to raise awareness in terms of the correct and effective use of social media platforms.
Within the scope of the research, access was provided through Dergipark, Science Direct, PubMed, databases and the National Thesis Center on the use of social media in the field of health between 2013-2021. Accessible studies were evaluated by content analysis method. As keywords in the search, "social media and health" in Turkish literature and "social media and health" in foreign literature are searched.
When the studies related to social media platforms and the concept of health were examined, as a result of the literature review, 29 articles and 6 theses were found as a result of the search with "social media and health" in the Turkish literature. In the foreign literature review, there are 65 research articles on "social media and health".
As a result of the research, studies under the name of social media and health are related to health communication, hospital selection, drug promotion and marketing, health perception, privacy perception, brand perception, social anxiety, e-health literacy. In addition, it is understood that social media, health and social welfare, social media use during the pandemic period are related to depression, anxiety, insomnia and stress.

Keywords: Social Media, Platform, Health and Society

GİRİŞ

İnternet teknolojisi ilk olarak 1969 yılında Amerika'da bakanlık bilgisayarları arasındaki bilgi alışverişini sağlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknoloji sonradan Amerikan üniversitelerine yayılmış ve 1980'li yıllarda bireylerin erişimine sunulmuştur. Ülkemizde ise 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlanmaktadır (Güçdemir, 2012: 26). Sosyal medya zaman ve mekân sınırlaması olmadan iletişim paylaşım yapılan bir platformdur. İnternetin keşfi, gelimi, yayılmasıyla başlayan bu süreç sosyal medya platform adı altında bireylerin hayat rutinleri içinde varlığını sürdürmekte ve toplumu yönlendirme etkili bir güç olmaktadır (Varnalı, 2013: 21. Dilmen 2012:137). Medyanın etkisi altında girmiş bir toplumda verimli ve etkin yetişkin bir birey olabilmek için, kullanıcıların birbirinden farklı medya çeşitlerini ayırt edebilme ve sosyal medya platformlarında gördüğü, duyduğu her şeyi sorgulayabilme becerisine sahip olması gerekmektedir (Jols ve Thoman, 2008: 16). Bu sebeple sosyal medya platformlarının çok yaygın olarak kullanılması bireylere hem fayda hem de zarar sağlamaktadır. Olağanüstü durumlarda gelişen pandemi gibi salgın hastalık gibi durumlarda sosyal medya kullanımı normalin üstüne geçmekte bireylere yanlış bilgiler yöneltmekte ve sosyal medya platformlarını kullanan bireylerin sağlığını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu nedenle salgın hastalık gibi beklenmedik olağanüstü süreçlerde toplumu bilinçlendirecek ve sanal ortamın zararlarından koruyacak çalışmaların daha yoğun bir şekilde yapılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada sosyal medya platformlarının ortaya çıkışı değişimi, gelişimi, avantaj ve dezavantajları sağlık hizmetleri alanındaki rolü, kullanımı ve toplum sağlığını nasıl etkilediğin konularına kısaca değinilmektedir.

SOSYAL MEDYA KAVRAMI VE KAPSAMI

Sosyal medya insanlarla karşılıklı etkileşimde bulunma, güven oluşturma, diğer kişilere ulaşma ve onlarla da karşılıklı iletişim kurma, etkileşimde bulunma ve bu iletişimi sürdürmek amacıyla bilişim teknolojilerinin kullanılması ile ilgili bulunmaktadır (Safko, 2010:4). Sosyal medyayı bireyler ve onların birbirleriyle kurmuş olduğu diyaloglar, paylaşımlar oluşturmaktadır.

Sosyal medya, bireylerin ve toplulukların yüksek etkileşimli platformlar oluşturmak için mobil ve web teknolojilerini kullanarak içerik paylaştığı, geliştirdiği, tartıştığı ve değiştirdiği yer şeklinde tanımlanmaktadır (Kietzmann vd., 2011:241). Sosyal medya, insanların sosyal medya hesaplarında kendi oluşturdukları içerikleri yayınladıkları ve geniş kitlelerle paylaştıkları sanal bir ortam olarak ifade edilmektedir (Eryılmaz ve Zengin, 2014:43). Bir başka tanıma göre de sosyal medya, mekân ve süre sınırlaması olmadan insanların birbirleriyle karşılıklı diyaloglarda bulunduğu ve ilgilendikleri konular hakkında bilgi paylaşımında bulundukları dijital bir dünya ve tüketicilerin internet ağlarını kullanarak etkileşimlerini sağlayan araç ve hizmet uygulamalarının tümü olarak tanımlanmaktadır (Taş, 2014:43; Yiğit, 2001).

SOSYAL MEDYANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Günümüzde sosyal medya, her alandan olan geniş kitlelerin düşünce alışverişi yaptığı sanal bir ortamı sunmaktadır. Sosyal medya en basit ifade ile kullanıcıların, bireylerarası karşılıklı konuşma ve iletişimine imkân tanıyan bir platformdur. Bu yeni sosyal platformlar insanlara kendi fikirlerini, bilgi ve deneyimlerini yayınlamaları için olanak sağlamaktadır (Breakenridge, 2009: 15). Sosyal medyanın genel özellikleri (Zafarmand, 2010: 10)

Açıklık: Sosyal medya platformlarının çoğu katılıma ve geri dönüşüme açıktır. Bu platformlar bilgi paylaşımı ve yorum yapmayı özendirmektedir.

Bağlantısallık: Sosyal medya platformlarının gelişmesinin temel nedeni başka kaynaklara, web sitelerine ve bireylere bağlı olmalarıdır.

Karşılıklı Konuşma: Geleneksel medyada içerikler tek yönlü, sosyal medyada bundan farklı olarak geri dönüşüm ve yorum kısmı içerdiğinden iki yönlü iletişim olduğu görünmektedir.
Topluluk: Sosyal medya ortamında kişiler etkili bir şekilde birbirleri ile ilişkiler kurmakta topluluklar oluşturabilmektedir.
Katılım: Sosyal medya platformları ilgilenen insanları katılıma teşvik etmektedir.
Medyada İçerik Oluşturma: Eskiden sadece gazeteciler ve muhabirler medyada içerik oluşturabiliyorken Günümüzde artık herkes sosyal medya platformlarında içerik oluşturup paylaşımda bulunabilmektedir.
Yeni Etkileyenler Tabakası Oluşturma: Medyanın gelişmesi ile birlikte sosyal medya kullanıcıları yeni etkileyenler tabakası olarak bilinmektedir.

SOSYAL MEDYANIN AVANTAJLARI

Sosyal medyanın birtakım avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Öztürk ve Talas 2015: 113).

-Sosyal medya hızlı, pratik ve yenilikçidir. Kullanıcılar kendilerine ait bilgileri, fotoğraflar anında yayınlayabilmekte ve paylaşabilmektedir.
-Sosyal medya platformları maliyeti düşüktür. Geleneksel medya da milyon dolarları bulan yatırım bedelleri Facebook, Instagram, Twitter gibi ağlarda hesap oluşturmanın paylaşımda bulunmanın hiçbir maliyeti bulunmamaktadır.
-Sosyal medya platformları kişisel verilerin korunması kapsamında güvenilirdir.
-Sosyal medya kullanıcılara birbirleriyle ilişki kurma karşılıklı konuşma fırsatı sunmaktadır.
-Sosyal medya platformları paylaşımlarda bulunmaya olanak tanımaktadır.
-Sosyal medya platformu kullanıcılara kendi istedikleri içerikleri seçme imkânı sunmaktadır.

SOSYAL MEDYANIN DEZAVANTAJLARI

Sosyal medyanın birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Öztürk ve Talas 2015: 114).

-Sosyal medya, çok hızlı erişim fırsatı sunmaktadır. Bu durum doğru veya yanlış Olumsuz haber ve olayları hızlı bir şekilde yayabilmektedir.
-Sosyal medyada platformlarında faaliyette bulunmak için yoğun çalışmalar gerekmektedir. Bu çalışmalar esnasında oluşabilecek herhangi bir ters durum kötü sonuçlara sebep olabilmektedir.
-Sosyal medya platformları herkesin kullanımına içerik öğretmesine paylaşımda bulunmasına açık olduğu için bilgi sahibi olmak isteyen bireyler internette arama yaptıklarında bir sürü içerikle karşılaşmakta ve hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu seçme de sorun yaşamaktadırlar.
-İnternet bağlantısı, bilgisayar veya gelişmiş cep telefonlarının bulunduğu her ortamda sosyal medya faaliyetlerinin yapılması mümkündür. Bu özellik bir avantaj gibi görünse de kullanıcıların yapacakları işe odaklanmasını engellemekte bireylerin iş ve yaşam dengesini ve düzenini bozduğu için dezavantaj olmaktadır

SOSYAL MEDYA PLATFORMU

Bireylerin kendi hesaplarını oluşturdukları bu sayfalarda istedikleri içerik, fotoğraf yayınlayabildikleri ayrıca başka bireylerin profil sayfalarını takip edebildikleri beraber çalışabildikleri içerik ve uygulama üretebildikleri Web 2.0 olarak adlandırılan sayfaların tümüne sosyal medya platformu denmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60-61) Kullanıcılar Web 2.0 teknolojisiyle sayesinde pasif ve televizyon bağımlısı olmaktan kurtulup, içerikler üzerinde yorum yapabilen, geri bildirimde bulunan, sohbetlere katılan, hazırlamış olduğu içeriği paylaşan ve araştırma yapan bir birey konumuna gelmiştir (Deneçli, 2015: 13-14). Sosyal medya; bireylerin kendi düşünce ve görüşlerini, geçmiş tecrübelerini birbirleriyle paylaşmak için, müzik, video ve fotoğraf gibi içerikler kullandıkları araçlar ve platformlar olarak tanımlanmıştır (Lai, 2008). İnsanların o an düşündükleri, hissettikleri, fikir beyan etmek istedikleri veya hayatları hakkındaki herhangi bir detayı başkaları ile paylaşmak istedikleri, internet kullanımı üzerinden ulaşılabilen

çevrimiçi platformlardır (Paul ve Dredzehuman, 2011: 265). Klasik web sitelerinde kullanıcılar, sadece tüketen bireyler olurken sosyal medya platformlarında sitelerin içeriğini üreten hale gelmişlerdir. Bu durumu kendileri oluşturabilmekte ya da başka sitelerden alıp kendi hesaplarında paylaşabilmekte oldukça eğlenceli zaman geçirmekteler (Lietsala, 2008). Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya Facebook, Twitter, Youtube, Whatsapp ve Instagram olmaktadır. Türkcell Genel Müdür Yardımcısı Koray Öztürkler 'in 2013 yılında Teknoloji Zirvesi konferansında yapmış olduğu açıklamaya göre; Türkiye'deki 14-25 yaşları arasındaki gençlerin yüzde 90"ı en az bir sosyal medya platformuna üye oldukları ve zamanlarının yüzden 69"unu sosyal medya platformların da harcamaktadırlar (Dikerler, 2013:5).

SOSYAL MEDYA PLATFORMUNA ÖRNEK UYGULAMALAR

Sosyal Medya Platformları; kullanıcıların kişisel bilgileriyle görüntü sayfaları oluşturmalarına ve bu sayfalarda arkadaşları ile birbirlerine karşılıklı e-posta veya mesaj göndererek iletişim kurmalarına olanak tanıyan uygulamalardır. Bu uygulamalar; fotoğraf, video, müzik gibi çeşitli bilgi içerebilmektedir (Kaplan ve Haenlain, 2010). Günümüzde Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp ve Youtube yaygın olarak kullanılan sosyal medya platformlarına örnek oluşturmaktadır (Dikerler, 2013:6),

Facebook

Facebook, bireylerin aile ve arkadaşlarıyla iletişim kurması ve fikir alışverişinde bulunmasını amaçlayan bir sosyal ağ sitesidir. 4 Şubat 2004 tarihinde Mark Zuckerberg tarafından kurulan facebook, öncelikle Harvard öğrencileri için kurulmuştu. Daha sonra okulların tamamını yayılmıştır(Facebook online, 2021). Daha sonra iş profesyonellerini de bünyesine dâhil ederek genişlemiş ve v zamanla herkesin erişimine açık hale gelmiştir (Dikerler, 2013:8).

Instagram

2009 yılında kurulmuş olan Instagram uygulaması, kullanıcıların cep telefonları ile çektikleri fotoğrafları sosyal medyada paylaşabilmeleri için geliştirilmiş bir platformudur. Instagram'da kullanıcılar, fotoğraf paylaşabilmekte kendi profil sayfalarını oluşturabilmekte ve sevd.,ikleri kişilerin profillerini takip edebilmektedirler. (Instagram, 2013, online). Instagram'ın sevilmesinin başlıca nedeni, içerisinde bulundurduğu 11 fotoğraf filtresiyle çekilen fotoğrafları daha güzel hale getirmesidir (Instagram, 2021, online).

Twitter

2006 yılında bir proje sunucu olarak kurulmuş olan Twitter; kullanıcıların 140 veya daha az karakter uzunluğunda mesajlar gönderebildikleri, bu mesajlara fotoğraf ve konum bilgilerini ekleyebildikleri ve "Tweet" olarak adlandırılan metin tabanlı bir sosyal medya platform uygulamasıdır (Safko, 2009). Twitter platformunda kullanıcılar, yazdığı mesajları okumak istedikleri profillere, takip et özelliğini kullanarak abone olurlar. Bu kişilere takipçi denir. Takipçiler, abonesi oldukları kişilerin yazdıkları tweet mesajlarını görebilirler. Bu tek taraflı bir paylaşımdır. Eğer takip edilen kişi de kendisini takip eden kullanıcının yazdığı iletileri görmek isterse, o da takip et özelliğini kullanarak ilgili kullanıcıya abone olmalıdır. Twitter platformunun varsayılan ayarlarında, tüm kullanıcıların göndermiş olduğu tweetler tüm diğer kullanıcılara açıktır. Ancak kullanıcı dilerse bu özelliği kapatabilir. Bu durumda sadece kendisinin onaylamış olduğu kişiler, kullananın gönderdiği tweetleri görebilir (Boyd, Golder ve Lotan, 2010). Ayrıca Twitter'da bulunan yanıtla özelliği sayesinde, başka tarafından gönderilmiş olan bir tweete gönderme yapılarak cevap yazılabilmektedir. Kullanıcılar takip ettikleri kişilerin birbirine yanıtlayarak gönderdikleri tweetleri de görüp sohbete katılabilmektedir. Fakat takip ettikleri bir kullanıcının takip etmedikleri bir kullanıcıya gönderdikleri tweetleri görememektedir.(Comm 2010, Akt., Dikerler, 2013:9).

WhatsApp

Yeni bir sosyal platform olup 180'den daha fazla ülkede iki milyardan fazla kullanıcı tarafından sevdikleriyle, zaman ve mekân kısıtlaması olamadan sesli-sessiz mesaj gönderebilmek, normal veya görüntülü arama, fotoğraf, video gönderebilmek amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır.

WhatsApp ücretsizdir ve dünyanın her yerindeki telefonlarda kullanılabilen kolay, hızlı, güvenilir bir mesajlaşma ve arama hizmeti sunar (WhatsApp online 2021).

Youtube

2005 yılında kurulmuş olan Youtube sadece video içerikli öğelerin paylaşıldığı bir platformdur. Diğer platformlarda olduğu gibi içerik oluşturma kullanıcılar tarafından yapılabilmektedir. Bu platforma üye olanlar, çektikleri videoları veya başka bir kaynaktan buldukları videoları telif hakkı problemi ortaya çıkmadığı sürece yükleyebilmektedirler (Haridakis, 2009: 318). Youtube kullanıcıya sunduğu dört temel özelliği ifade özgürlüğü, bilgi edinme, fırsat ve aidiyet özgürlüğüdür (Youtube online 2021). Youtube açıldıktan kısa bir süre sonra büyük bir beğeni toplamış ve 15. aya geldiklerinde günde yüz milyon video yüklenen bir sosyal platform haline gelmiştir. (Haridakis, 2009: 319).

Tablo 1. Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları Yıllara Göre Dağılımı

Yayım Yılı	Facebook Kullanıcı Sayısı	Instagram Kullanıcı Sayısı	Twitter Kullanıcı Sayısı
2009	13,335,625	4588	898,688
2010	19,840,989	157,414	3,997,868
2011	25,587,749	396,988	7,160,241
2012	29,611,199	3,459,778	9,568,860
2013	35,911,906	7,444,393	10,980,538
2014	47,345,476	9,515,252	12,371,525
2015	48,505,931	12,288,064	11,748,610
2016	49,811,496	22,489,342	11,441,103
2017	50,499,863	33,092,678	11,239,574
2018	51,001,854	37,001,854	10,800,278
2019	52,000,042	38,001,390	10,950,278
2020	52,045,500	39,500,000	11,250,000

Kaynak: https://onedio.com/haber/turkiye-de-son-10-yilda-sosyal-medya-kullanici-sayilari

Tablo 1 de sosyal medya uygulamalarının 2013-2020 yılları arasında kullanıcı sayıları yer almaktadır. İncelediğimizde ilk göze çarpan detay Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya uygulamasının Facebook olduğudur. Yıllara göre baktığımızda ise 2015 -2020 yılları arasında sosyal medya kullanım oranlarında diğer yıllara göre daha fazla artış görülmektedir. Diğer bir araştırmaya göre cinsiyet olarak sosyal medya platformları ele alınmış ve erkek kullanıcı sayısının daha fazla olduğu görülmüştür ayrıca dünya genelinde de en yaygın kullanılan sosyal medya platformunun Facebook olduğu belirtilmiştir (https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/).

SOSYAL MEDYA VE SAĞLIK HİZMET SEKTÖRÜ İLİŞKİSİ

Sosyal medya platformlarına bakıldığında, her sektörde olduğu gibi sağlık alanında da önemli bir konuma sahiptir. Sağlık sektöründe sosyal medyanın özellikle tanıtım ve reklam aracı olarak kullanılması hastaneler ve ilaç firmaları için zorunlu hale gelmiştir. Hastalar bakımından ele alındığında ise sosyal medya platformları bireylerin birbirleriyle aralarındaki etkileşimi sağlayan ve bu hususta hastaların, kendileri ile benzer rahatsızlıklara sahip olan kişilerle iletişim kurmak, onlarla geçmiş deneyim ve tecrübeleri hakkında konuşabilmek için kullandıkları bir araçtır (Dikerler, 2013: 15). Maden ve arkadaşları (2009) tarafından Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre; hastaların yüzde 61"i rahatsızlıkları hakkında sosyal ağlar aracılığıyla araştırma yaptığı, diğer yüzde 37"lik kesimin de sosyal medya platformlarında kendileri ile aynı ya da benzer rahatsızlıklara sahip kişilerle iletişim kurduklarını ve etkileşimde bulunduklarını söylemişlerdir (Fox ve Jones, 2009). Sağlık problemi ortaya çıkan bireyler geçmişte arkadaş çevresinden veya aile büyüklerinden kullanacakları ilaç ve tedavi önerileri alırken günümüzde sosyal medya

platformlarının gelişmesi ile karar vermeden önce internette araştırma yapmaktadırlar. Temel sağlık alanında sosyal medya platformlarının kullanımı şu maddelerle özetlenmektedir (Dikerler, 2013: 16-17):

"1.Sağlık hizmet sektörleri tarafından reklam ve tanıtım yapmak amacıyla,
2. Aynı hastalığa yakalanan bireyler arasında bilgi alışverişi yapılması amacıyla,
3.Sağlık kuruluşları tarafınca, belli bir rahatsızlık hakkında bireyleri bilgilendirmek amacıyla,
4. Araştırma şirketleri tarafınca, üniversiteler, kamu ve özel sektör alanında toplumun sağlık durumu hakkında analizler yapılması amacıyla kullanılmaktadır".

SAĞLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN SOSYAL MEDYA UYGULAMALARI

Sağlıkta sosyal medyanın kullanımı toplum ve sağlık sunucuları ile etkili iletişim kurmada büyük fırsatlar sunmaktadır (Öztürk ve Öymen, 2013: 128). Günümüzde her alanda olduğu gibi sağlık alanında da geleneksel kaynaklarda uzaklaşıp çevrimiçi sosyal ağlarda arama yapılmaktadır. Sosyal medya siteleri, büyük kitlelere hızlı ve etkili bir şekilde ulaşma yapısı ile sağlığı geliştirme çabalarına katkı sağlamaktadır (Pew Research Center, 2015). Sosyal medya kullanıcılarının birbirleriyle etkileşimini arttırdığı ve bireylerin hemen çevrimiçi katılımına imkân sağladığı gözlenmektedir. Bu nedenle özellikle de etkili sağlık iletişim programlarını oluşturma bünyesinde toplum sağlığını olumlu yönde etkilemek ve geliştirmek için yeni olanaklar yaratma hususunda büyük önem taşımaktadır (Chou vd., 2009:4). Sosyal ağ olarak adlandırdığımız dijital ağlar günümüzde, sağlık alanı konularında farkındalık oluşturma ve oluşabilecek rahatsızlıklardan korunma hususunda gerekli bilgi sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Taunbenheim vd., 2012: 205).

Sağlık alanında farkındalık oluşturmak, kişileri bilinçlendirmek amacıyla sosyal medyada gençlere yönelik, artan sigara kullanım oranının göğüs kanserindeki ciddi risk faktörlerinden biri olduğu konusunda Youtube aracılığıyla videolar yayınlanmıştır (Boottorff vd., 2014: 166). Gençlere yönelik sağlık mesajları oluşturulurken hedef kitlelerin aktif olarak katılımı için yeni stratejiler belirlemek oldukça önemlidir (Öztürk ve Öymen, 2013: 128). Daha sonra soru formu ile gençlerin sosyal platformlarda paylaşım durumlarının incelendiğinde erkek ve kadınlardan oluşan katılımcılardan olumlu yanıtlar alınmış olup, bu videoları sosyal platformlarda paylaştıkları görülmüştür (Boottorff vd., 2014: 166). İnternette sağlık bilgisi alışverişi, halk sağlığı sürveyansını iyileştirmek için bir fırsat olarak müjdelendi. Bilinen bulaşıcı hastalıkların doktorlar ve laboratuvarlar tarafından devlet kurumlarına zorunlu ve gönüllü olarak bildirildiği yerleşik bir sisteme geleneksel olarak dayanan bir alanda, sosyal medyadaki yenilikler ve kullanıcı tarafından oluşturulan bilgiler, bulaşıcı hastalık vakalarının daha hızlı tanınmasına yol açabilir (Velasco vd., 2014: 7). Sosyal medyanın sağlık sektörü alanında kullanımına örnek olarak 2010 yılında kurulmuş olan Mayo Clinic sitesi gösterilebilir. Mayo Clinic, en güvenilir, kaliteli ve doğru bir biçimde sağlık bilgisi almak ve sağlık sunucuları ile iletişimde bulunabilmek amacıyla sosyal medya platformlarının kullanımı hususunda bireylere doğru yönlendirme yaparak, eğitici ve açıklayıcı bilgi sunmayı amaçlamıştır (Mayo Clinik 2015).

TOPLUMUN BİLİNÇLENDİRİLMESİ AMACIYLA SOSYAL MEDYANIN KULLANILMASI

Sosyal medyanın sağlık alanında kullanılmasına örneklerinden biri de çeşitli hastalıklara verilen önemin arttırılmasını sağlamak amacıyla sayfalar hazırlanmasıdır. Bu sayfaları kendilerine ait bir profille takip etmeye başlayan insanlar, ilgili sayfalarda düzenli olarak paylaşılan duyurulardan anından haberdar olurlar (Dikerler, 2013:17). Çeşitli zamanlarda; sadece belli bir toplumu, belli bir bölgeyi veya belli bir hastalığı ön plana çıkartmak, insanları bilgilendirmek amacıyla sosyal medya platformlarında kampanyalar düzenlenmektedir. Bu tip kampanyalarda genelde Facebook, Twitter ve Youtube gibi en çok ziyaretçi çeken platformlar bir arada kullanılmaktadır (Dose of Digital, 2013).

Tablo 2. Sağlık Alanında Toplumu Bilinçlendirmek Amacıyla Kullanılan Sosyal Siteler ve Amaçları

Konular	
ACCU-CHEK Diabetes Link	Roche ilaç Şirketi tarafından kurulan bu web sitesi, insanları diyabet hastalı hakkında bilinçlendirmek için açılmıştır. Bilinçlendirme çalışmaları için sitede yararlı makaleler konulmakta, bu makalelerin tanıtım çalışmaları ise Facebook, Twitter, Youtube kanalı ve e-mail ile yapılmaktadır (Accu-Chek Diabetes Link, 2020, çevrimiçi).
CF Voice	Kistik Fibrozis adı verilen genetik hastalığı olan çocukların ebeveynlerinin bilinçlendirilmesi amacıyla kurulmuş bir site olup tanıtım faaliyetlerini ve içerik paylaşımlarını Facebook ve Youtube kanallarını kullanarak gerçekleştirmektedir(CF Voice, 2021, çevrimiçi).
ADHD Pub	Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu hastalığı hakkında insanları bilinçlendirmek amacıyla Shire Farmasötik tarafından kurulmuş bir topluluktur. Sosyal medyadaki ADHD hakkındaki çalışmalarını sadece Facebook sayfaları üzerinden yürütmekte, Facebook sayfalarında 207 binden fazla takipçileri bulunmaktadır
MS Village	Özellikle Kanada'da yaşayan MS hastalarının bilinçlendirilmesi ve birbirleri ile iletişim kurabilmesi amacıyla kurulmuş çevrimiçi bir komiteden oluşmaktadır(MS Vilaage, 2021,çevrimiçi).

Tablo 2. Devamı: Sağlık Alanında Toplumu Bilinçlendirmek Amacıyla Kullanılan Sosyal Siteler ve Amaçları

Medivizor	Alzheimer, kanser gibi tedavisi net olarak bulunamamış bir hastalığa yakalanan insanların, o hastalıkla ilgili en son çıkan önemli haberleri kendilerine ulaştıran bir web sitesidir. Sitede sunulan hizmetle, üye olan insanlara ilgilendikleri hastalıkla ilgi çıkan yeni tedavi yöntemlerini, yeni ilaçları veya tedavi merkezileri hakkında, herhangi bir tıp eğitimine sahip olmayan sıradan insanların da rahatlıkla anlayabileceği şekilde bilgiler sunulmaktadır (Mediavizor, 2013, çevrimiçi).
Real Men Wear Pink	1990 yılında aktif olarak çalışmaya başlayan ve erkeklerin meme kanseri mücadelelerini destekleyen bir vakıf topluluğudur. Bu topluluğun liderleri yenilikçi araştırmalarla hasta hizmetleri, taramalar ve risk azaltma ile ilgili eğitimler vererek farkındalık oluşturmakta ve dernek için bağış toplamaktadırlar (Real Men Wear Pink, 2020, çevrimiçi).
World Health Organizatio n (WHO)	Dünya Sağlık Örgütü toplumları bilinçlendirmek amacıyla sosyal medya platformlarını kullanan oluşumlardan bir tanesidir. Örneğin 2011 yılında Japonya'da gerçekleşen büyük bir depremde zarar gören Fukushima Nükleer santralinden radyasyon sızıntısı olduğu görülmüştü. Halk arasında iyotlu su içmenin radyoaktivitenin etkilerini gidereceği dedikodusu yayılmaya başlamış ve halk tuz stoku yapmaya başlamış. WHO'nun sosyal medya aracılığıyla, tuzun böyle bir faydasının olmayacağı duyurusu yapılmıştır. Çoğu insan duyuruyu dikkate alarak, kendi sosyal medya hesaplarından duyuruyu paylaşmışlardır. Sonuç olarak insanlar tuz alımını kestiler, satın almış olanlar geri iade etmişlerdir (Jones 2011).

ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın kapsamında 2013-2021 yılları arasında sosyal medyanın sağlık alanında kullanılması konusunda Dergipark, Science Direct, PubMed, veri tabanı ve Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişim sağlanmıştır. Sosyal medya ve sağlık alanında ulusal literatürde yer alan çalışmalar incelenirken arama başlığı "sosyal medya ve sağlık" olarak belirlenmiş ve makaleler

bu başlık üzerinden taranmıştır. Ulaşılabilen araştırma çalışmaları içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Tarama sonucunda konuyla ilgili 29 Araştırma Makalesi ve 6 Tez çalışmalarına rastlanmıştır.

BULGULAR

Tablo 3. Yayınlanan Araştırma Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Yayım Yılı	Makale Sayısı	Tez Sayısı
2013	2	1
2014	--	--
2015	1	--
2016	2	--
2017	3	2
2018	6	1
2019	3	2
2020	9	--
2021	3	--
TOPLAM	**29**	**6**

Tablo 2'de görüldüğü üzere, "sosyal medya ve sağlık sektörünü" konu alan araştırma çalışmalarının yıllara göre sayısal dağılımı yer almaktadır. 2013-2021 yılları arasında sosyal medya ve sağlık i kavramını konu alan 29 adet araştırma makalesi, 5 tane yüksek lisans tezi, 1 tane doktora tezi olmak üzere toplamda 35 adet çalışma yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde ilk göze çarpan detay konuyla ilgili hiç en çok 2020 yılında çalışma yapıldığıdır. Genel olarak yıllara göre bakıldığında 2018-2021 yılları arasında sosyal medyada sağlık alanında yapılan araştırma çalışmaları sayısında artış olduğu görülmektedir.

Tablo 4.Yayınlanan Uluslararası Araştırma Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Yayım Yılı	Makale Sayısı	Tez Sayısı
2013	2	--
2014	4	--
2015	5	--
2016	4	--
2017	8	--
2018	10	--
2019	14	--
2020	15	--
2021	3	--
TOPLAM	**65**	

Tablo 3'de görüldüğü üzere, "social media and health" konu alan araştırma çalışmalarının yıllara göre sayısal dağılımı yer almaktadır. 2013-2021 yılları arasında yabancı literatürde sosyal medya ve sağlık kavramını konu alan 65 adet araştırma makalesi, yer almaktadır. Genel olarak baktığımızda 2018-2021 yılları arasında sosyal medya ve sağlık alanında geçmiş yıllara nazaran yapılan araştırma çalışmaları sayısında artış olduğu görülmektedir. Ayrıca Ulaşılabilen makale ve tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri anket, içerik analizi, ikincil veri, gibi yöntemlerdir. Sosyal medya bağımlılığını ölçmek için çoğu araştırmada bağımlılık ölçeği ve sağlık düzeylerini belirlemek amacıyla sağlık okuryazarlığı ölçeği ve araştırma çalışması konusuna göre yazar tarafından oluşturulan ölçekler kullanılmıştır. Genel olarak incelendiğinde, makale ve tezlerde erişilen bulguların anket yöntemi kullanılarak incelendiği görülmektedir.

Tablo 4. Yayınlanan Makalelerde Sağlık Medya Platformları ve Sağlık ile İlişkilendirilen Konular
Konular

Konular	
Sağlık İletişimi	Görkemli (2017)'nin yapmış olduğu araştırma sonucuna göre, hasta ve doktorların sağlık bilgisi amacıyla internet kullanım oranlarının oldukça yüksek olduğu belirtilmiştir. Hastaların internet ve sosyal platformlarını temel kullanım nedeni sağlıkla ilgili bilgi edinmek iken doktorların ise kullanım nedeni bilgi güncellemek, meslektaşlarıyla etkileşimde bulunmak ve sağlıkla ilgili etkinlikler düzenlemektir. Moorhead vd.,., (2013) tarafından hastalar ve sağlık profesyonelleri arasında sağlık iletişimi için sosyal medyanın kullanımlarını, faydalarını ve sınırlamalarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırma çalışmasının sonucuna göre sosyal medyanın, halk, hastalar ve sağlık profesyonelleri tarafından sağlık sorunlarını iyileştirme ve bu sorunlar hakkında iletişim kurmak için kullanıcılara bir ortam sunduğu güçlü bir etkileşim mekanizması olduğu ancak sağlık iletişimi için sosyal medyanın kullanımının çeşitli faydaları olmasına rağmen, paylaşılan bilgilerin güvenilirlik ve kalite bakımından takip edilmesi ve kullanıcıların mahremiyetinin korunması gerektiği sonucuna varılmıştır. Lister vd.,., (2015) yılında halk sağlığı iletişiminde kullanılan düşük maliyetli sosyal medya uygulamaları incelemesi araştırmasına göre güçlendirici ve ilgi çekici tekniklerin kullanımı, eğitim tekniklerinin kullanımından daha etkili olabilir; sosyal medyanın kullanımı web siteleri ve çevrimiçi pazarlama taktikleri işbirliğini, disiplinler arası stratejileri ve kampanya etkinliğini artırabilir ve sosyal medyanın bir iletişim platformu olarak kullanılması, genellikle maliyet etkinliği, kampanya başarısının daha kesin değerlendirilmesi ve artan sürdürülebilirlik açısından kitle iletişim araçlarının kullanımına tercih edilir olduğu anlaşılmıştır. Öztürk ve Öymen (2021) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda sağlık iletişiminde sosyal medya kullanımının stratejik açıdan bir öneme sahip olduğu, ancak sosyal medya platformlarının Türkiye'de kâr amacı gütmeyen kalp sağlığı ile ilgili sağlık kuruluşları tarafından aktif ve etkili bir şekilde kullanılamadığı tespit edilmiştir.
Hastane Seçimi	Uçar'ın (2020) hastane tercihinde sosyal medyanın etkisine yönelik bir araştırmadan elde edilen bulgulara göre sosyal medya hesaplarına güvenirliliğin hastane tercihinde önemli olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak hastanelerin sosyal medya hesaplarına ağırlık vermeleri önerilmektedir. Hastanelerin sosyal medya hesapları hastane tercihi, bilgi edinme ve sosyal medya hesaplarına güvenirlilik açısından olduğu gibi, sağlık iletişimi açısından da önem taşımaktadır. Akalın ve Modalınıoğlu (2020) tarafından yapılan sağlık kurumu seçimde sosyal medyanın rolü adlı çalışma sonucunda hastane seçiminde reklam ve tanıtım amacıyla yapılan uygulamalardan ziyade somut ve dahagerçekçi yaklaşımların etkili olduğu. Kullanıcıların sosyal medyadaki bilgilere temkinli, endişeli yaklaşmalarından dolayı medyanın sağlık kurumu tercihlerindekarar noktası oluşturmadığı sonucuna varılmıştır.
İlaç Tanıtım ve Pazarlama	Doğan ve Ünalan (2021) tarafından yapılmış çalışmada ilaç pazarlamasında sosyal medya platformlarının nasıl kullanıldığını araştırmak amacıyla reçetesiz kullanılan ilaç sınıfında yer alan Pharmaton ve Supradyn takviye edici gıda ürünlerinin Facebook, Instagram ve Youtube'deki reklamlarının göstergebilimsel olarak analizi yapılmıştır. Heriki ürünün

	tanıtımında da sözel ve görsel simgeler kullanılarak reklam içeriklerinde ürünlerin sağlığa, zindeliğe ve enerjiye odaklanıldığı tespit edilmiştir. Hermasyah vd.,., (2019)sosyal medya platformlarında eczacıfaaliyetlerini belirlemek amacıyla yapılmış araştırma çalışmasına göre ise sosyal medya, eczacıların insanların sağlığını iyileştirmek için bir mekân haline geldiği, sosyal medyada ki bazı benzersiz özelliklerin eczacıların katkılarını kolaylaştırdığı belirtilmiştir.
Sağlık Algısı	Huber vd.,., (2020) sağlık algısı ile ilgili sosyal medya yorumlarını kataloglamak ve analiz etmek amacıyla yapmış oldukları çalışma sonucuna göre sosyal medya platformları sağlık hizmeti mesajlarının yayıcılarına hedef kitleleri hakkında iç görü sağlayarak bu tür yanlış bilgilerin yayılmasıyla mücadeleye yardımcı olabileceği gibi bilgiyle donanmış olan yayıncılar, klinisyenler ve genel halkı daha sağlık algısı konusunda etkili bir şekilde meşgul eden sağlık hizmetleri mesajları oluşturabilmektedir.
Mahremiyet Algısı	Görkemli'nin (2017) yapmış olduğu çalışmaya göre interneti kullanan hastalar çoğunluk olarak eriştikleri bilginin mahremiyeti konusunda kaygı ve endişe yaşarken, doktorlar ise en çok internetteki veriler yüzünden sağlıkla ilgili sorunlar oluşabileceği konusunda kaygı yaşamaktadırlar. Akar ve Akar'nın (2021) öğrencilerin her gün düzenli olarak sosyal medyada belirli bir zaman geçirdiği ve gençlerin mahremiyeti telefon numarası, gelir durumu, özel hayat olarak algıladıkları, pek çok kişi tarafından daha mahrem olarak görülen, ilişki durumu ve yaşam alanları ile ilgili bilgileri daha az mahrem olarak nitelendirdikleri tespit edilmiştir. Gençlerin büyük çoğunluğunun sosyal medyada paylaşımda bulunurken mahremiyet kaygısı yaşadıkları ancak günümüzde mahremiyet algısının sosyal medya kullanımına paralel olarak belirli bir düzeyde değişime uğradığı söylenebilir.
Marka Algısı	Kabasakal ve Öztürk (2018) tarafından sosyal medya kullanımının marka algısına etkisi adlı araştırma kapsamında Türkiye'de faaliyet sürdüren yerli ve yabancı ilaç firmalarından, satış geliri en fazla olan 6 firmanın sosyal medya pazarlama uzmanları ile derinlemesine yapılmış mülakatlar sonucunda erişilen bulgular analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda kısıtlı reklam alanı olan ilaç firmalarının hedef kitleye ulaşmak için en önemli kanallarının sosyal medya olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Sosyal Kaygı	Aktan (2018) tarafından yapılan sosyal medya ve sosyal kaygı arasındaki ilişki adlı araştırma sonucunda katılımcıların en çok sosyal medya platformlarında paylaştıkları içeriklerin saklı kalıp kalmaması konusunda kaygılandığı ve öz değerlendirme anlamında endişelerinin yüksek olduğu; etkileşim konusunda ise kaygılarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılardan kadınların erkeklere göre sosyal medyada daha fazla sosyal kaygı seviyesine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.
E-Sağlık okuryazarlığıyla İlişkisi	Özer vd., (2020) tarafından sosyal medya kullanımının e-sağlık okuryazarlığına etkisinin incelenmesi adlı çalışmadan elde edilen verilere göre araştırma kapsamına alınan öğrencilerin e-sağlık okuryazarlığı seviyesi ve sosyal medya kullanımının orta seviyede olduğu cinsiyet ve sınıf seviyesine göre bu durumun değişiklik göstereceği sonucuna varılmıştır..
Pandemi Dönemi ve Sosyal Medya İlişkisi	Yıldırım (2020) tarafından yapılan araştırma alışmasına göre pandemi sürecinde değişen internet ve sosyal medya kullanım oranlarının, nasıl olduğu ne sıklıkla kullanıldığı ve sosyal medyanın ne amaçla kullanıldığına dijital içerik yönetimi kullanılarak bakılmıştır. Pandemi sürecinde internet ve sosyal medya kullanım oranlarında geçmiş yıllara nazaran artış olduğu belirlenmiştir. Bu durumun olumlu ve olumsuz açıdan incelendiğinde Olumlu yönden bakıldığında bilgiye anında hızlı erişim, güncel gündem takibi, uzaktan eğitim gibi durumlar

	olduğu görülmüştür. Olumsuz tarafından bakıldığında ise bireyler bu süre zarfında boş zamanın neredeyse tamamını sosyal medya platformlarında harcaması sonucuna varılmıştır.
Sağlık ve Sosyal Refah ilişkisi	Ricards vd., (2015) tarafından sosyal medyanın çocukların ve gençlerin sağlığı üzerindeki etkisine belirlemek amacıyla yapılmış çalışma sonucunda, sosyal medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki sağlık etkisinin en fazla ruh sağlığı üzerinde ve özellikle de siber zorbalık ve 'Facebook Depresyonu' ile ilgili konularla birlikte özellikle benlik saygısı ve esenlik alanlarında olduğunu tespit etmişlerdir. Gemlik vd., (2020) yeşil hastanelerin covid-19 pandemisi sürecinde sosyal medya kullanımı: Türkiye'deki altı yeşil hastanenin sosyal medya hesaplarına yönelik nitel olarak incelenen yeşil hastanelerin korona virüs sürecinde doğru ve güvenilir iletişimi sağlamak amacıyla sosyal medya araçlarını amacına uygun, düzenli ve verimli kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.
Sosyal Medya Kullanımı ve Akıl sağlığı İlişkisi	Naslund vd., (2016) tarafından akıl sağlığı sorunu olan bireylerin sosyal medya platformlarını kullanımına yönelik yapmış oldukları çalışma sonucuna göre ciddi akıl hastalığı olan kişiler, daha fazla sosyal bağlılıktan, gruba ait olma hissinden ve bir akıl hastalığı ile yaşamanın günlük zorluklarıyla başa çıkmak için kişisel hikâyeler ve stratejiler paylaşarak çevrimiçi olarak akranlarıyla etkileşimde bulunmanın faydalarını bildirmişlerdir. Çevrimiçi topluluklarda, ciddi akıl hastalığı olan bireyler, kişisel güçlendirme ve umut sağlayarak damgalanmaya meydan okuyabilir. Çevrimiçi akranlarından öğrenerek, bu kişiler, akıl sağlığı bakımı arama davranışlarını teşvik edebilecek önemli sağlık hizmetleri kararları hakkında fikir edinebilirler. Bu kişiler aynı zamanda sosyal medya aracılığıyla akranları arasında karşılıklı desteği birleştirebilecek, tedavi katılımını teşvik etmeye yardımcı olabilecek ve daha geniş bir demografiye ulaşabilecek zihinsel ve fiziksel sağlık için müdahalelere erişebilmekte oldukları sonucuna varılmıştır.
Sosyal Medya Kullanımını n Anksiyete, Depresyon, Stresve Uykusuzluk İle İlişkisi	Malaeb vd., (2021) tarafından sosyal medya kullanımının anksiyete, depresyon, stres ve uykusuzluk ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılmış araştırma sonucuna göre sorunlu bireylerde sosyal medya kullanımı, daha yüksek depresyon, anksiyete ve uykusuzluk ile anlamlı olarak ilişkilendirildi, ancak stresle bağlı olmadığı sonucuna varılmıştır.
Sosyal Medya ve Yanlış Sağlık Bilgileri İncelenmesi	Lledo ve Galvez (2021) tarafından sosyal medya platformlarında yanlış sağlık bilgilerinin incelenmesi araştırma çalışmasına göre sağlıkla ilgili yanlış bilgilerin en yüksek yaygınlığı Twitter'da ve sigara içilen ürünler ve uyuşturucularla ilgili konularda olmuştur. Bununla birlikte, aşılar ve hastalıklar gibi önemli halk sağlığı sorunları hakkındaki yanlış bilgilerin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çağımız, bilginin internet üzerinden anında bulunabileceği dijital bir çağdır. Araştırmalar, tüketicilerin tıbbi bilgilerinin çoğunu internette, özellikle de blogları ve sosyal medya platformlarını kullanarak aradıklarını göstermiştir (Peek vd., 2015: 88). Sosyal medya, günümüz toplumlarında hayatımızın bir parçası haline gelmiştir (Akar ve Akar, 2021: 294). Sosyal medya platformları, kitle iletişimine olanak sağlayan yapısıyla bireylerarası araştırma çalışmalarında

sıklıkla kullanılan en etkili araçlardan biri haline gelmiştir (Tosyalı ve Sütçü, 2016: 19). Sosyal medya ortamının sunduğu katılım ve paylaşım olanakları ile insanların kendisini fark edilir, monotonluktan sıyrılmış, özel ve değerli hissetmesini sağlamaktadır (Öcal, 2018: 34). Bu gerçeklik toplumsal ve bireysel hayatımızı derinden etkilemektedir (Şentürk Dızman, 2019: 552). Sosyal medya birçok sektörde olduğu gibi sağlık hizmetleri sektöründe de yeniliklere neden olmuştur. Sağlık alanında sosyal medya, hastalar, sağlıklı bireyler ve sağlık sunucuları arasında iletişim kurmak sağlık hakkında bilgi almak amacıyla kullanılmaktadır (Mendi, 2015: 285). Sosyal medya, hastaneler ve sağlık kuruluşları tarafından da sağlıkta iletişime katkıda bulunması amacıyla kullanılan önemli araçlardan biridir (Öztürk ve Öymen, 2014: 114).Sosyal medya her yerdedir ve sağlık da dahil olmak üzere yaşamın tüm yönlerini etkiler (Hermasyah vd., 2019: 5). Sosyal medya insanların sağlık hakkındaki bilgi seviyesini yükseltmek ve sağlığın geliştirilmesi bakımından önemli ayrıcalıklar sunmasının yanında; herkesin erişimine açık olduğu için sağlıkla ilgili doğru bilgi aktarma hususunda yanlış bilgi akışına da olanak tanıyan bir ortamdır (Ardıç Çobaner ve Köksoy, 2014: 905).

Araştırmanın kapsamında 2013-2021 yılları arasında sosyal medya kullanımının toplum sağlığına etkisini incelemek amacıyla geliştirilmiş bu çalışmada: " Dergipark, Science Direct, PubMed veri tabanı ve Ulusal Tez Merkezi" arama motorları üzerinde Türkçe literatürde "sosyal medya ve sağlık" ile tarama sonucunda 29 makale ve 6 tez bulunmuştur. Yabancı literatür taramasında ise "social media and healty " konu alan 65 adet araştırma makalesi yer almaktadır.

Araştırmanın sonucunda hem yerli hem yabancı literatürde sosyal medya ve sağlık sektörüyle ilgili yapılan çalışmaların; sağlık iletişimi, hastane seçimi, ilaç tanıtım ve pazarlama, sağlık algısı, mahremiyet algısı, marka algısı, sosyal kaygı, e-sağlık okuryazarlığıyla ilişkisi, pandemi dönemi ve sosyal medya ilişkisi, sağlık ve sosyal refah ilişkisi, sosyal medya kullanımı ve akıl sağlığı ilişkisi, sosyal medya kullanımının depresyon, anksiyete, uykusuzluk ve stres ile ilişkisi, sosyal medya ve yanlış sağlık bilgileri incelenmesi konularıyla ilgili olduğu anlaşılmıştır. Kullanıcı bireyler arasında işbirliğine imkân tanıyan sosyal medya mecraları sağlık çıktılarını geliştirilmesinde çok önemli bir aracı olarak nitelendirilmektedir (Mendi, 2015: 285). Ancak internetin ve sosyal medya platformlarının faydalı özellikleri olduğu gibi zararlı özellikleri de bulunmaktadır. Artan sosyal medya kullanımı, öz saygısının azalmasına ve beden tatmini, artan siber zorbalık riski, pornografik verilere daha fazla maruz kalma gibi riskli davranışlarla ilişkilendirilmektedir Bu nedenle sosyal medya kullanımının olumsuz sonuçları hakkında insanları bilgilendirmek için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. (Shah vd., 2019: 148). Sosyal medya kullanımının çok fazla arttığı bu dönemde, internetteki yanlış bilgilere dikkat edilmesi ve boş zamanların çoğunun sosyal platformlarda geçirilmemesi gerekmektedir (Yıldırım, 2020: 90). Bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır. Aksi takdirde beklenmedik olumsuz riskli sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Accu-Chek Diabetes Link, 2020. [online]. http://www.accu-chekdiabeteslink.com/.
2. Akar, H. ve Akar, F. (2021). Sosyal Medyada Mahremiyet Algısı: Üniversite Öğrencileri Araştırması. İNİF E- Dergi, 6(1), 285-297.
3. Aktan, E. (2018). Sosyal Medya Ve Sosyal Kaygi: Sosyal Medya Kullanicilari Üzerine Bir Araştirma. Selçuk İletişim Dergisi, 11 (2), s: 35-53.
4. Ardıç, Çobaner, A. Ve Köksoy: (2014). Sağlık Alanında Sosyal Medyanın Kullanımı: Twitter'da Sağlık Mesajları. Mersin Üniversitesi:899-906.
5. Boyd, D., Golder: ve Lotan, G., 2010. Tweet, tweet, retweet: conversational aspects of retweeting on twitter. 43nd Hawaii International Conference on System Sciences, IEEE Conference Publications:1-10.
6. Breakenridge, D. (2009). New Media, New Tools, New Audiences. New Jersey: FT Press.
7. Deneçli: (2015). Markaların Sosyal Medya Yönetimi. Kriter Yayıncılık, İstanbul.
8. Dilmen N., E., Kara T. ve Özgen E. (ed.). (2012). Sosyal Paylaşım Ağlarının Reklam ve Pazarlama Disiplinleri İçerisinde Kullanımı. Sosyal Medya/Akademi, Beta Yayıncılık, İstanbul.
9. Doğan, Ş. ve Ünalan, D. (2021). Sosyal Medyada Reçetesiz (Otc) İlaç Pazarlamasi: Pharmaton Ve Supradyn Reklamlarinin Göstergebilimsel Analizi.
10. Eryılmaz, B, Zengin, B. (2014). Butik Otel İşletmelerinin Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Bir İnceleme: Facebook Örneği.
11. Fox S. and Jones S., 2009. The social life of health information.Pew Internet & American Life Project 2009. June 2009. [online] http://www. pewinternet.org/Reports/2009/8-The-Social-Life-of-Health-Information.aspx
12. Gemlik, HN. Aksoy, M ve Arslanoğlu, A. (2021).Yeşil Hastanelerin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sosyal Medya Kullanımı: Türkiye'deki Altı Yeşil Hastanenin Sosyal Medya Hesaplarına Yönelik Nitel Bir Araştırma. Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, Cilt-Vol 3, Sayı-No 1, s: 31-38.
13. Güçdemir, Y. (2012). Sanal Ortamda İletişim: Bir Halkla İlişkiler Perspektifi. İstanbul: Derin Yayınları.
14. Güçdemir, Y. (2020) Küresel Salgın, Dijital Teknolojilere Bağımlılığı Artırdı, (https://istanbul.edu.com.tr/) –
15. Haridakis, P. ve Hanson, G. 2009. Social interaction and co-viewing with youtube: blending mass communication reception and social connection. Journal of Broadcasting & Electronic Media .(53), pp.317–335.
16. Hermansyah, A. Sukorini, A I. Asmani, F. Suwito, K A. Rahayu, T P. (2019). The Contemporary Role And Potential Of Pharmacist Contribution For Community Health Using Social Media. J Basic Clin Physiol Pharmacol. 4;30(6).
17. Hossain, L. Kam, D. Kong, F. Wigand, R T. Bossomaier,T. (2016). Social Media İn Ebola Outbreak.Epidemiol Infect. 144(10):2136-43.
18. http://www.mssupportgroup.org/(Erişim tarihi: 07.05.2021).
19. https://onedio.com/haber/turkiye-de-son-10-yilda-sosyal-medya-kullanici-sayilari-892628.(Erişim tarihi : 07.05.2021).
20. https://www.brandingturkiye.com/facebook-nedir-neden-onemlidir-facebookun-ozellikleri-nelerdir/ (Erişim tarihi: 07.05.2021).
21. https://www.cancer.org/involved/fundraise/real-men-wear-pink.html(Erişim tarihi: 23.10.2020)
22. https://www.cff.org/Get-Involved/Connect/Community-Voice/(Erişim tarihi: 07.05.2021).
23. https://www.whatsapp.com/about/?lang=tr (Erişim tarihi: 07.05.2021).
24. https://www.youtube.com/intl/tr/about/ (Erişim tarihi: 07.05.2021).
25. Huber,J. Woods,T. Fushi, A. Duong, M T. Eidelman,A S Zalal, A R. Urquhart, O. Colangelo, E. Quinn: Carrasco-Labra, A.(2020).Social Media Research Strategy To Understand Clinician And Public Perception Of Health Care Messages.JDR Clin Trans Res. 5(1):71-81.
26. Jones, B., 2011. Mixed uptake of social media among public health specialists. Bull World Health Organ. (89), pp.784–785.
27. Kaplan, A.M. ve Haenlein, M. 2010. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media.Business Horizons. (53), pp.59-68.
28. Kietzman JH, Hermkens K, McCarthy IP, Silvestre BSJBh, (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. 54,3,241-51.
29. Koçyiğit, M. (2020) Necmettin Erbakan Üniversitesi (NEÜ) İletişim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (https://www.erbakan.edu.tr/)
30. Lai, L.S.L. and Turban, E. Groups formation and operations in the Web 2.0 environment and social networks.Group Decision and Negotiation. (17), pp.387-402.
31. Lietsala, K. and Sirkkunen, E. 2008. Social media: introduction to the tools and processes of participatory economy. Finland: Tampere University Press. pp.1319.

32. Lister, C. Royne, M. Payne, H E. Cannon, B. Hanson, C. Barnes,M. (2015). The Laugh Model: Reframing And Rebranding Public Health Through Social Media.Am J Public Health. 105(11):2245-51.
33. Lledo, V S. Galvez, J A. (2021). Prevalence Of Health Misinformation On Social Media: Systematic Review. J Med Internet Res. 20;23(1).
34. Mayo Clinic, Social Media Health Network, Mart 12, 2015, http://network.socialmedia. mayoclinic.org/.
35. Mediavizor, 2013. [online] https://medivizor.com/.
36. Mendi, B. (2015). Sağlik İletişiminde Sosyal Medyanin Kullanimi: Dünyadaki Ve Türkiye'deki Uygulamalar. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 11(44): 275-290.
37. Moorhead, S,H. Hazlett, D, H. Harrison, L, Carroll, J, K. Irwin, A. Hoving, C. (2013).A New Dimension Of Health Care: Systematic Review Of The Uses, Benefits, And Limitations Of Social Media For Health Communication. J Med Internet Res. 15(4):e85.
38. Naslund, J A. Schbrenner, K A. Marsch,L A. Bartels, S J.(2015).The Future Of Mental Health Care: Peer-To-Peer Support And Social Media. Epidemiol Psychiatr Sci. 25(2):113-22.
39. Özdemir, D. ve Arpacıoğlu,S. (2020). Sosyal Medya Kullanımı, Sağlık Algısı Ve Sağlık Arama Davranışının Koronavirüs Korkusu Üzerine Etkisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry Dergisi 12(1), s 364-381.
40. Özer, Ö. Özmen: ve Özkan, O. (2020). Sosyal Medya Kullanımının E-Sağlık Okuryazarlığına Etkisinin İncelenmesi. Alanya Akademik Bakış, 4(2): 353-367.
41. Öztürk, G. ve Öymen,G. (2014). Sağlık İletişiminde Sosyal Medya Kullanımının Stratejik Önemi: Türkiye'de Kalp Sağlığı Ile İlgili Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar Üzerine Bir Değerlendirme. Galatasaray Üniversitesi, İletişim Dergisi. s.109-132.
42. Öztürk, M F. Ve Talas, M. (2015). Sosyal Medya Ve Eğitim Etkileşimi. Journal of World of Turks Dergisi ,7 (1), s 101-119.
43. Paul, M, ve Dredzehuman, M. (2011). You Are What You Tweet:Analyzing Twitter For Public Health. Johns Hopkins University:265-272.
44. Pavlova, A. Berkers,P. (2020). Mental Health Discourse And Social Media: Which Mechanisms Of Cultural Power Drive Discourse On Twitter. Soc Sci Med.263:113250.
45. Peek, H S. Richards, M. Muir, O. Chan, S R. Caton, M. MacMillan, C. (2015). Blogging And Social Media For Mental Health Education And Advocacy: A Review For Psychiatrists. Curr Psychiatry Rep. 17(11):88.
46. Pew Research Center, Health Fact Sheet, Şubat 05, 2015, http://www.pewinternet.org/fact-sheets/health-fact-sheet/.
47. Richards, D. Caldwell, P, H,Y. Go, H. (2015).Impact Of Social Media On The Health Of Children And Young People.J Paediatr Child Health. 51(12):1152-7.
48. Safko, L. (2010). The Social Media Bible. New Jersey: John Wiley and Sons.
49. Safko, L. and Brake, D.K. (2009). The social media bible: tactics, tools, and strategies for business success. Wiley Press.pp.264.
50. Shah, J. Das, P. Muthiah, N. Milanaik, R. (2019). New Age Technology And Social Media: Adolescent Psychosocial İmplications And The Need For Protective Measures.Curr Opin Pediatr. 31(1):148-156.
51. Şentürk Dizman, Z. (2020). Sosyal Medyanin Boşanmaya Etkileri.Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (Asead). 6(4):548-555.
52. Taş, M. K. (2014). Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Sigorta Pazarına Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
53. Taubenheim, A. M., Long, T., Wayman, J., Temple:, McDonough: & Duncan, A. (2012). Using Social Media To Enhance Health Communication Campaigns. Seth M. Noar and Nancy Grant Harrington (Edited by), eHealth Applications Promising Strategies for Behavior Change (205.-220) UK: Routledge.
54. Techcrunch, 2013. Facebook"s cutesy annual report to partners reveals first country by country mobile stats [online] http://techcrunch.com/2013/12/29/facebookinternational-user-growth/.
55. Tosyalı, H. ve Sütçü, C S. (2016). Sağlık İletişiminde Sosyal Medya Kullanımının Bireyler Üzerindeki Etkileri*Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi3(2) :3-22.
56. Uçar, T. (2020). Hastane Tercihinde Sosyal Medyanın Etkisine Yönelik Bir Araştırma. Sağlık Yönetimi ve Liderlik Dergisi, (1): 28-42.
57. Varnalı, K. (2013). Dijital Tutulma (2 b.). İstanbul: Mediacat Yayınları.
58. Velasco, E. Agheneza, T. Denecke, K. Kirchner, G. Eckmanns, T. (2014). Social Media And İnternet-Based Data İn Global Systems For Public Health Surveillance: A Systematic Review. Milbank Q. 92(1):7-33.
59. Yıldırım, O. (2020). Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon Ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet Ve Sosyal Medya Kullanımı. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (52), s 70-94.

60. Yiğit, H.B. (2011), Sosyal Medyada Marka Farkındalığı Oluşturma.Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
61. Zafarmand, N. (2010). Halkla İlişkiler Alanında Yeni Mecra ve Uygulamaların Yeri ve Önemi: Sosyal Medya ve Pr2.0. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRKİYE'DE DAVRANIŞSAL MODEL KAPSAMINDA SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMI

USE OF HEALTH CARE IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF BEHAVIORAL MODEL

Prof. Dr. Şebnem ASLAN
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,

Ayşe ÖZDEMİR
Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Araştırmanın amacı ülke genelinde sağlık hizmeti kullanımına zemin hazırlayan etmenlerin Andersen'in teorik davranışsal modeli temel alınarak incelenmesidir. Çalışmadan elde edilen bulguların sağlık hizmeti kullanımında az sayıda çalışma bulunması nedeniyle sağlık hizmeti planlayıcılara ve politika yapıcılara bu konuda karar verme kolaylığı sunacağı düşüncesiyle önemli görülmektedir.

Bu çalışmanın evrenini TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) "Sağlık Araştırması" anketinden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini belirlenen evrenin büyüklüğü nedeniyle 2019 yılı "Sağlık Araştırması" anket verileri oluşturmaktadır. Çalışmada pratisyen/aile hekimi sağlık hizmeti, uzman sağlık hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti ve yatarak tedavi hizmetlerinin kullanımı değerlendirilmektedir.

Çalışma bulgularına göre kadın katılımcıların aile hekimi/pratisyen hekim hizmeti, uzman hekim hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma oranı erkek katılımcılardan fazladır. Erkek katılımcıların ayaktan/günübirlik tedavi hizmeti kullanma durumu kadın katılımcılardan fazla bulunmaktadır (67,27). Hiç evlenmemiş bireylerin tüm hizmetlerden yaralanma durumu evli ve dul bireylerden daha az bulunmaktadır. Lisans ve lisansüstü mezuniyete sahip bireylerin uzman hekim sağlık hizmeti kullanma durumu diğer gruplardan fazla bulunmaktadır. Özel sağlık sigortası sahipleri uzman hekim sağlık hizmeti (98,04), günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanımı (68,63) diğer gruplardan fazladır ve bunun yanında yatarak tedavi hizmetini en az kullanan grup olmaktadır (10,2). Aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti, uzman hekim sağlık hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu en yüksek grup asgari ücret üzeri grup olmakta ancak günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma durumunda en yüksek oran asgari ücret altı gelire sahip grupta yer almaktadır (36,90). Genel sağlık durumu çok iyiden çok kötüye doğru sıralandığında uzman hekim sağlık hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumunda artış görülmektedir. Kronik hastalığın tüm sağlık hizmet kullanımında arttığı saptanmaktadır.

Araştırmanın sonucunda eğilim, kolaylaştırıcı ve ihtiyaç faktörlerinin sağlık hizmeti kullanımında etkili olabileceği ve kolaylaştırıcı faktörlerin iyileştirilmesinde sağlık hizmet kullanımının gerektiği şekilde karşılanabileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Model, Sağlık Hizmeti Kullanımı, Türkiye Sağlık Araştırması Verileri

ABSTRACT
The aim of the research is to examine the factors that pave the way for the use of health services throughout the country, based on Andersen's theoretical behavioral model. The findings obtained from the study are considered important as they will provide ease of decision-making to health service planners and policy makers, since there are few studies on the use of health services.
The population of this study consists of the data obtained from the "Health Research" survey of TÜİK (Turkish Statistical Institute). Due to the size of the determined universe, the sample of the study consists of the "Health Research" survey data for 2019. In the study, the use of general practitioner/family physician health service, specialist health care service, day/outpatient treatment service and inpatient treatment services are evaluated.
According to the findings of the study, the rate of female participants using family doctor/general practitioner service, specialist physician service and inpatient treatment service is higher than male participants. The use of outpatient/day treatment services by male participants is higher than female participants (67,27). Unmarried individuals are less likely to benefit from all services than married and widowed individuals. Individuals with undergraduate and graduate degrees are more likely to use specialist physician health services than other groups. Private health insurance holders use specialist physician health services (98.04), daily/outpatient treatment services (68.63) more than other groups, and they are the group that uses inpatient treatment services the least (10.2). The highest rate of using family physician/practitioner health service, specialist physician health service and inpatient treatment service is the group above the minimum wage, but the highest rate is in the group with income below the minimum wage in case of using daily/outpatient treatment services (36,90) . When the general health status is ranked from very good to very bad, it is seen that there is an increase in the use of specialist physician health services, daily/outpatient treatment services, and inpatient treatment services. It is determined that chronic disease increases in all health service use.
As a result of the research, it is seen that the tendency, facilitator and need factors can be effective in the use of health services and the use of health services can be met as necessary in improving the facilitating factors.

Keywords: Behavioral Model, Health Service Use, Turkey Health Survey Data.

1. GİRİŞ

Temel haklar kapsamında sağlık hizmeti kullanımı, bireylerin temel hakları ve sağlık sitemi çıktısının değerlendirilerek yeniden yapılandırılmasında önem arz etmektedir (Kılıç ve Çalışkan, 2013:192). Sağlık hizmeti kullanımı ve hizmet kullanımını teşvik eden faktörler, toplumun sağlık ihtiyacının belirlenmesi, planlaması ve verimliliğin ölçülmesinde üzerinde durulmaya değer konumdadır (Gökkaya ve Erdem, 2017). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) evrensel sağlık kapsayıcılığını, ihtiyaç duyan herkesin yeterli kalitede sağlık hizmetlerinden, mali açıdan zorlanmadan faydalanabilmeleri şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2013). Sağlık hizmetlerinde erişim, kişisel sağlık hizmetlerinin fiili kullanımı ve kullanımını kolaylaştıran veya engelleyen her durum olarak tanımlanmaktadır. Nüfusun tıbbi hizmetlere erişiminin göstergeleri kullanımdaki farklılıkların kıyaslanmasına olanak tanımaktadır. Bu durum gelişmenin sağlanmasına yönelik kararların alınmasına ve erişim eşitliğine zemin hazırlamaktadır (Aday ve Andersen 1974:218).Genel olarak davranış bilimleri bireyin kendisinin tikleri, çevrenin özellikleri yaşadığı ve/veya bu bireylerin bazı etkileşimleri ve toplumsal güçler gibi bireysel davranışı özelliklerin bir fonksiyonu olarak açıklama eğilimindedir (Moore, 1969). Sağlık hizmetine erişim ile aile geliri, sigorta kapsamı, tıbbi bakıma yönelik tutumların eşitlenmesine çalışılmaktadır. Ayrıca erişimin sağlık çıktıları ile değerlendirilebileceğini vurgulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Aday ve Andersen 1974:209).

2. SAĞLIK DAVRANIŞI

Bireysel özellikler ve sağlık durumu sağlık davranışını etkilemektedir. Tüm bağlamsal faktörlerin yanı sıra bireyin demografik ve sosyal özellikleri, sağlık inançları ve kişisel sağlık uygulamaları, algılanan sağlık durumu, kişisel sağlık hizmetlerinin kullanımında ortak etki yaratmaktadır (Andersen ve Davidson, 2007:9). Cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğrenim düzeyi hazırlayıcı faktörler; gelir durumu ve sağlık sigortasına sahiplik kolaylaştırıcı faktörler ve hastalık varlığı ve algılanan sağlık durumu ihtiyaç faktörlerinin içinde yer almaktadır (Aday ve Andersen 1974:209). Yüksek bir eğitim gelir durumunu, iş durumunu ve meslek güvencesi yaratmakta ve okuryazarlık düzeyi bilginin bireyin sağlığı için kullanımını desteklemektedir (Mikkonen ve Raphael, 2010). Gelir düzeyi zihinsel performans, beslenme kalitesi fiziksel aktivite boyutu gibi yaşam statüsünü etkilemektedir (Mikkonen ve Raphael, 2010). Ekonomik alım gücünün zayıflaması durumunda dengesiz beslenme düzeyi, tedavi olanaklarından yararlanamama söz konusu olduğu gibi gelir düzeyi yüksek bireylerin araştırmacı eğilimleri sağlık hizmetine kolay ulaşmalarına olanak tanımaktadır (Arefnya, 2018:12). Ayrıca sağlık hizmetinden yararlanma olasılığı, teşvik edici olarak hastalık seviyesi ele alındığında kaynaklar makul ölçüde yeterliyse nüfus tarafından kullanılabilmektedir (Andersen ve Newman, 1973: 109). Sağlık hizmetlerinden yararlanmanın göreceli etkisi, hazırlayıcı, olanaklı kılan, ihtiyaç ve sağlık davranışı değişkenleri bağlamında incelenmektedir. Yaş, cinsiyet ve sosyal destek değişkenleri gibi zemin hazırlayan değişkenler ve kişisel erişime olanak tanıyan kaynaklar sağlık sigortası, gelir, düzenli bakım olarak sıralanmaktadır (Andersen ve Davidson, 2007:15). Diğer teşvik edici değişkenler gibi sağlık inançları doğrudan sağlık hizmeti kullanımında bir neden olarak kabul edilmeyebilir ancak hizmetin kullanımında farklılık yaratabilmektedir. Sağlık sistemine olan inancı güçlü aileler, daha erken dönemde hekime başvurabilmektedir (Andersen ve Newman, 1973:109). Andersen'in 1968 yılında ortaya attığı ve çok sayıda çalışmada yer alan "Sağlık Hizmetleri Kullanımında Davranışsal Model" (Behavioral Model of Health Services Utilization) yıllar içinde değişmekte, gelişmekte ve günümüze kadar gelmektedir (Gökkaya ve Erdem, 2017:152).Davranışsal model (Andersen, 1995), Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde sıklıkla kullanılmakta (Babitsch ve ark., 2012) ve çok sayıda sistematik değerlendirmeye yer

verilmektedir (Hulka ve Wheat, 1985; Kadushin, 2004; Padgett ve Brodsky, 1992).Bireylerin bir hizmete ihtiyaç duymasına ve doğrudan kullanımına etki ettiği gibi daha fazla hizmet kullanma eğiliminin gösterildiği kişilik özellikleri hazırlayıcı faktörler olarak ele alınmaktadır (Andersen ve Aday, 1978; Aday ve Andersen, 1981; Andersen ve Newman, 2005; Hodgins ve Wuest, 2007). Erişimin kavramsallaştırılması ve ölçülmesi sağlık hizmetlerinin kullanımını öngörmek, sosyal adaleti teşvik etmek ve sağlık hizmeti sunumunun etkililiğini ve verimliliğini artırmak gibi iyileştirilmiş sağlık sonuçlarını anlamaktan geçmektedir (Andersen ve Davidson, 2007:3). Kullanım ölçütleri, hem hastane, doktor acil bakım, evde bakım gibi hizmet türleri hem de koruyucu, tedavi edici hizmetler gibi bir zaman aralığında hekim muayene hizmeti alan veya almayan risk altındaki nüfusun oranlarıdır (Aday ve Andersen 1974:217). Bireysel olarak davranışsal model (düzenli bakım kaynağı, sağlık sigortası, gelir) seviyeleri daha fazla etkinleştirme kaynağı kullanım araçlarını oluşturmakta ve gerçekleşme olasılığını artırmaktadır (Andersen ve Davidson, 2007:10). Bireysel özellikleri kullanım kalıplarıyla mantıklı bir şekilde birleştiren aynı zamanda rehber görevi üstlenen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Andersen ve Newman, 1973:106). Bireylerin dâhil olmaya çalıştıkları sağlık sisteminin sonuçları davranışsal (kullanım) ve öznelliği etkileyen faktörler (memnuniyet) bakım aramanın sonuçlarıdır (Aday ve Andersen 1974:218).

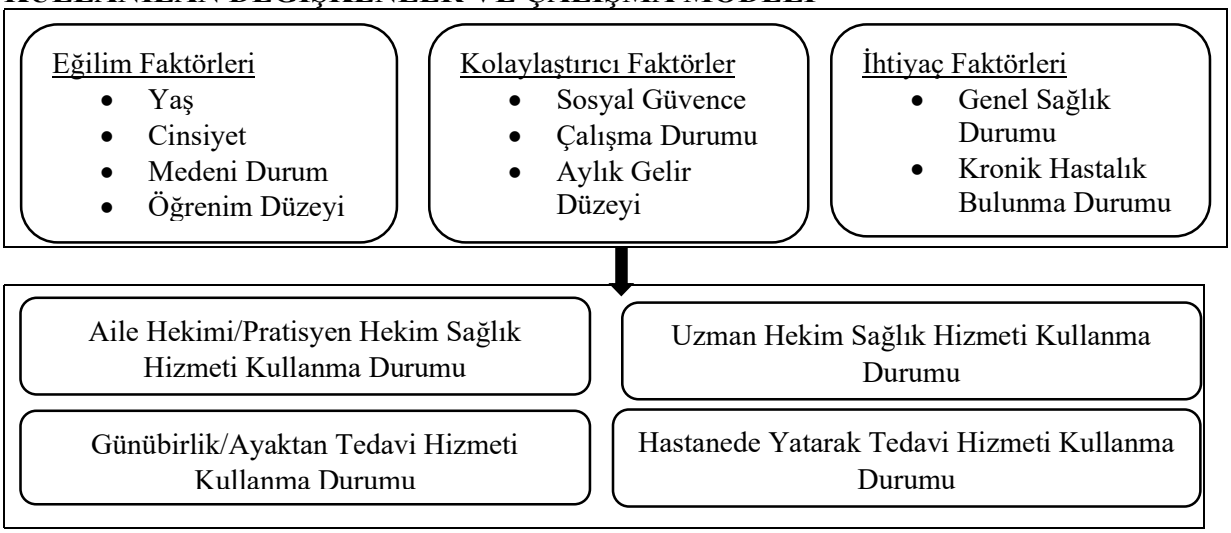
Sağlık hizmetleri kullanımının davranışsal modeline göre sağlık hizmeti kullanımı, eğilim, imkan ve ihtiyaç olarak üç grupta incelenmektedir (Andersen, 1968; Andersen ve Aday, 1978; Thompson, ve ark., 2006; Rebhan, 2011; Hoerster ve ark., 2011). Bu üç faktör çalışmalarda daha çok hazırlayıcı, kolaylaştırıcı ve ihtiyaç olarak adlandırılmaktadır. Andersen modeli ile değerlendirilen ve tarafsız bir şekilde tahmin edilen sağlık kullanım nedenleri ayrıştırılmaktadır (Gruber ve Kiesel, 2010:353). Bireyin sağlık hizmeti kullanma isteği mevcut olsa da bunun için bazı olanaklara sahip olmak gerekmektedir. Hazırlayıcı faktörlerin varlığı hizmet kullanımında tek başına etki oluşturmamaktadır. Bireyler kaynak yeterliliği ve kaynağa erişebildikleri ölçüde sağlık hizmeti kullanımında bulunabilmektedir (Andersen, 1968; Andersen ve Newman, 2005). Subjektif ihtiyaç olarak nitelendirilen algılanan sağlık ihtiyacı bireyin kendi sağlığı hakkındaki görüşüyle sınırlı olmakta ve kullanılması muhtemel ihtiyacı birey gerekli olarak görmemektedir (Andersen, 1968; Andersen, 1995; Andersen ve Newman, 2005). Hastalık seviyesi ve algılanan sağlık düzeyi ihtiyaç kavramı içinde yer almakta ve sağlık hizmeti kullanımın doğrudan yönlendirici konumunda bulunmaktadır. Ancak iyi sağlık düzeyine sahip veya hastalığa sahip bireyin sağlık davranışı farklı olabilmektedir (Tengilimoğlu ve ark., 2012). Algılanan ve değerlendirilen sağlık ihtiyacı, birey herhangi bir rahatsızlık durumunu kendisinin ve yakınları tarafından fark edilmesi halinde hastalık kaygısıyla sağlık hizmeti talep etmesiyle belirtilmektedir (Gökkaya ve Erdem, 2017:154).

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmada TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından gerçekleştirilen, 2019 yılı Türkiye Sağlık Araştırması verileri kullanılmaktadır. Türkiye sağlık araştırması kapsamında katılımcıların davranışsal modelde eğilim faktörü (yaş, medeni durum, cinsiyet ve öğrenim düzeyi), imkân/kolaylaştırıcı faktör (çalışma durumu, sosyal güvence, aylık gelir) ve ihtiyaç faktörü (kronik hastalık varlığı, genel sağlık durumu) sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırılan bu faktörler aile hekimi veya uzman hekim sağlık hizmeti kullanımı ve günübirlik ve yatarak tedavi hizmeti gibi sağlık hizmeti kullanımı açısından incelenmektedir. Türkiye' de yaşamakta olan bireylerin sosyo-ekonomik durumları yanında kaynakların kullanımında önemli sağlık göstergelerine yönelik değerlendirmenin sunulması amaçlanmaktadır. Sağlık araştırmaları uygulanırken iki aşamalı tabakalı örnekleme uygulanmaktadır. İlk aşamada 100'er haneden oluşan kümeler seçilmekte ve ikinci aşamada bu kümelerden sistematik seçim yöntemiyle her kümeden en az 10 hanenin örnek adresleri belirlenerek adreslerin tamamına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada veri toplama yüz yüze anket yöntemi ile yapılmaktadır. Çalışma

verileri TÜİK tarafından geçerlilik ve güvenirlik çalışılarak bilimsel çalışmalarda kullanıma uygun hale getirilmektedir (TÜİK, 2019). Bu çalışma 9 Şubat 2022 tarihinde Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde (online) seminer olarak sunulmuştur.

4. SAĞLIK HİZMETLERİ KULLANIMINDA HAKKANİYET ANALİZİNDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE ÇALIŞMA MODELİ

Kaynak: Andersen ve Newman, 2005:14

Çalışmanın amacı ülke genelinde sağlık hizmeti kullanımına zemin hazırlayan etmenlerin Andersen (1968) tarafından alan yazına kazandırılan "teorik davranışsal model" kullanılarak incelenmesidir. Çalışmadan elde edilen bulguların sağlık hizmeti kullanımında az sayıda çalışma bulunması nedeniyle sağlık hizmeti planlayıcılara ve politika yapıcılara bu konuda karar verme kolaylığı sunacağı düşüncesiyle önemli görülmektedir. Bu çalışmanın evrenini TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) "Sağlık Araştırması" anketinden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini belirlenen evrenin büyüklüğü nedeniyle 2019 yılı "Sağlık Araştırması" anket verileri oluşturmaktadır. Çalışma planlanma aşamasında Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) 4115 başvuru numarası ile 2019 yılı sağlık araştırma anketi verileri istenmekte ve 24 Kasım 2021 tarihinde talep edilen veriler TÜİK tarafından araştırmacıya e-devlet uygulaması üzerinden sunulmaktadır. Çalışmada uzman hekim hizmeti, aile hekimi/pratisyen hekim hizmeti, hastane hizmetleri/yatarak tedavi hizmeti ve günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanımı olmak üzere dört ayrı sağlık hizmetinin kullanımı değerlendirilmektedir.

5. BULGULAR

Tablo 1. 2019 Yılı Türkiye Sağlık Araştırmasına Katılan Bireylerin Temel Özellikler

Temel Özellikler			N	%
Eğilim Faktörleri	Yaş	15-24	2730	15,98
		25-34	3070	17,97
		35-44	3395	19,87
		45-54	2918	17,08
		55-64	2513	14,71
		65-74	1590	9,31
		75+	868	5,08
	Cinsiyet	Erkek	7784	45,56
		Kadın	9300	54,44
	Medeni Durum	Hiç Evlenmedi	3610	21,13
		Evli	11726	68,64
		Boşanmış/Eşi Ölmüş	1748	10,23
	Eğitim Durumu	Eğitim Almamış	2194	12,84
		İlkokul	5612	32,85
		Ortaokul	2965	17,36
		Lise	3246	19,00
		Ön Lisans	2742	16,05
		Lisans ve Lisansüstü	325	1,90
Kolaylaştırıcı Faktörler	Sosyal Güvence	SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu)	15735	76,16
		Banka Sandığı	159	0,77
		Özel Sağlık	510	2,47
		Cepten Ödeme	4256	20,60
	Çalışma Durumu	Aktif Çalışıyor	6527	38,21
		Emekli	2438	14,27
		İş Arayan	1003	5,87
		Çalışamıyor (Öğrenci, Engelli vb.)	7116	41,65
	Aylık Gelir	Asgari Ücret Altı	5263	30,81
		Asgari Ücret	2278	13,33
		Asgari Ücret Üstü	9543	55,86
İhtiyaç Faktörleri	Genel Sağlık Durumu	Çok iyi	1247	7,30
		İyi	8741	51,16
		Orta	5214	30,52
		Kötü	1655	9,69
		Çok kötü	227	1,33
	Kronik Hastalık Durumu	Var	10360	60,64
		Yok	6724	39,36

Çalışma bulgularında eğilim faktörlerinden 35-44 yaşındaki katılımcı (%19,87), kadın katılımcı (%54,44), evli katılımcı (%68,64), ilkokul mezunu katılımcı (%32,85) diğer gruplara göre çoğunluktadır. Kolaylaştırıcı faktörlerden genel sağlık sigortası bulunan katılımcı (%76,16),

aktif çalışan katılımcı (%38,21), asgari ücret üzerinde geliri olan katılımcı (%55,86), diğer gruplara göre çoğunluktadır. İhtiyaç faktörlerinden genel sağlık durumunu iyi olarak niteleyenler (%51,16), kronik hastalık varlığı (%60,64) diğer gruplara göre çoğunluktadır(Tablo. 1).

Tablo 2. Türkiye Sağlık Araştırmasına Katılan Bireylerin Eğilim Faktörlerine Göre Sağlık Hizmetlerini Kullanma Durumları, 2019

Sağlık Hizmetini Kullanma Durumları																
Eğilim Faktörleri		**Aile Hekimi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Uzman Hekim Hizmetini Kullanma Durumu**				**Günübirlik Tedavi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Hastanede Yatarak Tedavi Hizmetlerini Kullanma Durumu**			
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yaş Grupları	15-24	311	11,39	2419	88,61	170	6,23	2560	93,77	1133	41,50	1597	58,50	2544	93,19	186	6,81
	25-34	314	10,23	2756	89,77	123	4,01	2947	95,99	1127	36,71	1943	63,29	2744	89,38	326	10,62
	35-44	362	10,66	3033	89,34	98	2,89	3297	97,11	1248	36,76	2147	63,24	3065	90,28	330	9,72
	45-54	245	8,40	2673	91,60	82	2,81	2836	97,19	1015	34,78	1903	65,22	2631	90,16	287	9,84
	55-64	172	6,84	2341	93,16	64	2,55	2449	97,45	915	36,41	1598	63,59	2178	86,67	335	13,33
	65-74	96	6,04	1494	93,96	38	2,39	1552	97,61	502	31,57	1088	68,43	1305	82,08	285	17,92
	75+	55	6,34	813	93,66	20	2,30	848	97,70	261	30,07	607	69,93	665	76,61	203	23,39
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Erkek	899	11,55	6885	88,45	340	4,37	7444	95,63	3157	40,56	4627	59,44	7009	90,04	775	9,96
	Kadın	656	7,05%	8644	92,95	255	2,74	9045	97,26	3044	32,73	6256	67,27	8123	87,34	1177	12,66
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Medeni Durum	Hiç Evlenmemiş	454	12,58	3156	87,42	210	5,82	3400	94,18	1532	42,44	2078	57,56	3423	94,82	187	5,18
	Evli	984	8,39	10742	91,61	346	2,95	11380	97,05	4122	35,15	7604	64,85	10254	87,45	1472	12,55
	Boşanmış/Eşi Ölmüş	117	14,51	1631	92,74	39	2,32	1709	97,67	547	32,56	1201	67,44	1455	84,32	293	15,68
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Öğrenim Durumu	Eğitim Almamış	210	9,57	1984	90,43	88	4,01	2106	95,99	690	31,45	1504	68,55	1785	81,36	409	18,64
	İlkokul	439	7,82	5173	92,18	175	3,12	5437	96,88	2032	36,21	3580	63,79	4916	87,60	696	12,40
	Ortaokul	317	10,69	2648	89,31	128	3,94	3118	96,06	1240	38,20	2006	61,80	2963	91,28	283	8,72
	Lise	297	9,15	2949	90,85	14	4,31	311	95,69	108	33,23	217	66,77	298	91,69	27	8,31
	Ön Lisans	246	8,97	2496	91,03	136	4,59	2829	95,41	1208	40,74	1757	59,26	2656	89,58	309	10,42
	Lisans ve Lisansüstü	46	14,15	279	85,85	54	1,97	2688	98,03	923	33,66%	1819	66,34	2514	91,68	228	8,32

Tablo 2'de görüldüğü üzere, 55 yaş ve üstü bireylerde aile hekimi kullanma durumu %93'in, 35 yaş ve üstü bireylerde uzman hekim kullanma durumu %97'nin, 65 yaş ve üzeri bireylerde günübirlik/ ayaktan tedavi hizmetlerini kullanma düzeyi %68'in ve 75 yaş ve üstü bireylerin yatarak tedavi hizmeti kullanma oranı %23'ün üzerindedir. Kadın katılımcıların aile hekimi/pratisyen hekim hizmeti, uzman hekim hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma oranı erkek katılımcılardan fazladır.

Bunun yanında erkek katılımcıların ayaktan/günübirlik tedavi hizmeti kullanma durumu kadın katılımcılardan fazla bulunmaktadır (67,27). Hiç evlenmemiş bireylerin tüm hizmetlerden yaralanma durumu evli ve dul bireylerden daha az bulunmaktadır. İlkokul mezunu katılımcıların aile hekimi/pratisyen hekim kullanma durumu diğer gruplardan fazladır ve lisans ve lisansüstü mezuniyete sahip bireylerin uzman hekim sağlık hizmeti kullanma durumu diğer gruplardan fazla bulunmaktadır. Eğitim almamış bireyler günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu en yüksek grupta yer almaktadır.

Tablo. 3. Türkiye Sağlık Araştırmasına Katılan Bireylerin Kolaylaştırıcı Faktör Özelliklerine Göre Sağlık Hizmeti Kullanımlarının Karşılaştırılması, 2019

Sağlık Hizmetini Kullanma Durumları																
Kolaylaştırıcı Faktörler		**Aile Hekimi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Uzman Hekim Hizmetini Kullanma Durumu**				**Günübirlik Tedavi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Hastanede Yatarak Tedavi Hizmetlerini Kullanma Durumu**			
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sosyal Güvence	SGK	1318	8,38	14417	91,62	491	3,12	15244	96,88	5587	35,51	10148	64,49	13909	88,40	1826	11,60
	Banka Sandığı	23	14,47	136	85,53	9	5,66	150	94,34	51	32,08	108	67,92	139	87,42	20	12,58
	Özel Sağlık	99	19,41	411	80,59	10	1,96	500	98,04	160	31,37	350	68,63	458	89,80	52	10,20
	Cepten Ödeme	476	11,18	3780	88,82	159	3,74	4097	96,26	1835	43,12	2421	56,88	3807	89,45	449	10,55
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Çalışma Durumu	Aktif Çalışıyor	724	11,09	5803	88,91	224	3,43	6303	96,57	2555	39,15	3972	60,85	5989	91,76	538	8,24
	Emekli	149	6,11	2289	93,89	51	2,09	2387	97,91	839	34,41	1599	65,59	2015	82,65	423	17,35
	İş Arayan	151	15,05	852	84,95	81	8,08	922	91,92	425	42,37	578	57,63	937	93,42	66	6,58
	Çalışamıyor	531	7,46%	6585	92,54%	239	3,36%	6877	96,64%	2382	33,47%	4734	66,53	6191	87,00%	925	13,00
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gelir Aylık Düzeyi	Asgari Ücret Altı	540	10,26	4723	89,74	233	4,43	5030	95,57	3321	63,10	1942	36,90	758	14,40	4505	85,60
	Asgari Ücret	199	8,74	2079	91,26	85	3,73	2193	96,27	1471	64,57	807	35,43	241	10,58	2037	89,42
	Asgari Ücret Üzeri	816	8,55	8727	91,45	277	2,90	9266	97,10	6091	63,83	3452	36,17	953	9,99	8590	90,01

Tablo 3'te görüldüğü üzere, SGK güvenceli bireyler aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmetini özel sigorta, banka sandığı ve cepten ödeme yapanlara göre fazla kullanımda bulunmaktadır (91,62). Özel sağlık sigortası sahipleri uzman hekim sağlık hizmeti (98,04), günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanımı (68,63) diğer gruplardan fazladır ve bunun yanında yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu (10,2) en düşük grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma durumuna bakıldığında iş arayan grubun tüm sağlık hizmeti kullanımı diğer gruplardan oldukça düşüktür. Aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti kullanma durumu emekli grubunda (93,89), uzman hekim sağlık hizmeti kullanma durumu emekli grubunda (97,91), günübirlik/ayaktan tedavi

hizmeti çalışamayan grubunda (66,5) ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu yine emekli grubunda (17,35) yüksek bulunmaktadır. Aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti, uzman hekim sağlık hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu en yüksek grup asgari ücret üzeri grup olmakta ancak günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma durumunda en yüksek oran asgari ücret altında yer almaktadır (36,90).

Tablo. 4. Türkiye Sağlık Araştırmasına Katılan Bireylerin İhtiyaç Faktör Özelliklerine Göre Sağlık Hizmeti Kullanımlarının Karşılaştırılması, 2019

Sağlık Hizmetini Kullanma Durumları																
İhtiyaç Faktörü		**Aile Hekimi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Uzman Hekim Hizmetini Kullanma Durumu**				**Günübirlik Tedavi Hizmetini Kullanma Durumu**				**Hastanede Yatarak Tedavi Hizmetlerini Kullanma Durumu**			
		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Genel Sağlık Durumu	Çok İyi	186	14,92	1061	85,08	91	7,30	1156	92,70	711	57,02	536	42,98	1187	95,19	60	4,81
	İyi	906	10,36	7835	89,64	380	4,35	8361	95,65	3518	40,25	5223	59,75	8078	92,42	663	7,58
	Orta	319	6,12	4895	93,88	86	1,65	5128	98,35	1500	28,77	3714	71,23	4499	86,29	715	13,71
	Kötü	122	7,37	1533	92,63	36	2,18	1619	97,82	431	26,04	1224	73,96	1226	74,08	429	25,92
	Çok Kötü	22	9,69	205	90,31	2	0,88	225	99,12	41	18,06	186	81,94	142	62,56	85	37,44
Kronik Hastalık Durumu		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez		Kullanmamış		En az 1 kez	
		N	%	N	%	Sayı	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Var	724	6,99	9636	93,01	215	2,08	7519	97,92	3081	29,74	7279	70,26	8838	85,31	1522	14,69
	Yok	831	12,36	5893	87,64	380	5,65	6344	94,35	3120	46,40	3604	53,60	6294	93,60	430	6,40

İhtiyaç faktörlerine sağlık hizmeti kullanımı değerlendirildiğinde, genel sağlık durumunu "orta" olarak ifade edenlerin aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti kullanma durumu diğer gruplardan fazladır. Genel sağlık durumu çok iyiden çok kötüye doğru sıralandığında uzman hekim sağlık hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumunda artış görülmektedir. Kronik hastalığa sahip olanların aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti, uzman hekim sağlık hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu kronik hastalığa sahip olmayanlara göre fazla olduğu görülmektedir (Tablo. 4).

6. TARTIŞMA

Literatürde yaş arttıkça sağlık hizmeti kullanımın arttığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Broyles ve ark., 1999; Thode ve ark., 2005; Nabalamba ve Millar, 2007; Surood, 2010; Hochhausen, 2011). Mevcut çalışma bulgularına göre yatarak tedavi hizmeti kullanımı dışında diğer hizmet kullanımlarında yaş arttıkça artış gözlenmektedir. Yatarak tedavi hizmeti kullanımı 25-34 yaş grubunda 25 yaş altı ve 35-54 yaş aralığından daha fazladır. Bu durum 25-34 yaşında doğurganlık çağına işaret etmektedir. Kanada ve ABD de doğurganlık çağındaki kadınların yaşlı kadınlara göre daha fazla hizmet aldığı belirtilmektedir (Blackwell ve ark., 2009).

Sağlık hizmetleri kullanımının cinsiyet açısından değerlendirildiği çeşitli çalışmalarda vurgulanmaktadır (Broyles ve ark., 1999; Goodwin & Andersen, (2002; Parslow ve ark., 2002; Thode ve ark., 2005). Çalışma bulgularına göre, erkek katılımcıların ayaktan/günübirlik tedavi hizmeti kullanma durumu kadın katılımcılardan fazla bulunmaktadır (67,27). Hollanda'da sağlık hizmeti kullanımı açısından cinsiyetin önemli bir teşvik edici olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Behanova ve ark., 2014).Ayrıca genç erkeklerin hekim ziyaretlerinin önceki yıla nazaran azalması endişe kaynağı sayılmaktadır (Andersen ve ark., 2002). Güneş ve arkadaşlarının (2016) çalışmasında kadınlar erkeklere göre daha fazla sağlık hizmeti kullanmaktadır.

Sağlık hizmetleri kullanımı ile medeni durum arasında ilişkiyi araştıran bazı çalışmalarda, evli bireylerin yalnız yaşayan veya evli olmayan bireylere göre önleyici sağlık tedbirlerini kullanma durumlarının yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Dryden ve ark., 2012; Martin Lopez ve ark., 2012). Çalışma bulgularına göre hiç evlenmemiş bireylerin tüm hizmetlerden yaralanma oranı diğer gruplardan az bulunmakta ve bunun yanında dul bireylerin sağlık hizmeti kullanma oranları evli bireylerin aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti kullanımı dışında diğer gruplardan fazla bulunmaktadır. İnsaf ve arkadaşlarının(2010) çalışmasında Latin kadınlar arasında evli olanların bekâr olanlara göre daha az sağlık hizmeti kullanma eğilimindedir. Ancak Avustralya'da yapılan çalışmada evli kadınların evli olmayanlara göre daha fazla pratisyen hekim ziyaretinde bulundukları belirlenmektedir (Parslow ve ark., 2002).

Birden çok çalışmada sağlık hizmeti kullanımı ile öğrenim düzeyi anlamlı olarak ilişkili bulunmaktadır (Parslow ve ark., 2002; Blackwell ve ark., 2009). Mevcut çalışmada eğitim almamış bireylerin günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu diğer gruplara göre fazla olarak bulunmaktadır. Pratisyen hekimi ziyaret etmenin eğitimli gençler arasında daha yüksek olma ihtimali üzerine durulmaktadır (Parslow ve ark., 2002). Az gelişmiş bir ülkede yapılan çalışmada eğitim sağlık hizmeti talebini doğrudan ve olumlu olarak etkilemektedir(Julfikar ve Noman, 2013, Akt., Arefnya, 2018).Yunanistan'da eğitim düzeyi düşük bireylerin sağlık mesleği mensuplarını ziyaretlerinin oldukça düşük olduğu ve belki de bunun sonucu olarak hastanede yatarak tedavi edilme oranlarının yükselmesi tahmin edilmektedir (Giannakopoulos ve ark., 2010). Çelik ve arkadaşlarının (2000) çalışmasında kadınların ana-çocuk sağlığı hizmetini kullanmalarında öğrenim düzeylerinin ve sosyal güvence sahipliğinin etkisi olduğu savunulmaktadır.

Kolaylaştırıcı faktörlere bağlı olan sağlık sigortası değişkeni bireyin sağlık talebini doğrudan etkilemektedir (Arefnya, 2018; Blackwell ve ark., 2009). Sigorta kapsam genişliğinin sağlık hizmeti kullanımında olumlu etki yarattığını savunan çalışmalar bulunmaktadır (Andersen ve ark., 2002; Blackwell ve ark., 2009; Dhingra ve ark., 2010; İnsaf ve ark., 2010). Çalışma bulgularına göre özel sağlık sigortası ile hizmet alan bireylerin uzman hekim ve günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanımı diğer gruplardan fazladır. Bu durum özel sigorta ile hizmet alanların yatarak tedavi olma durumlarına olumlu yansımaktadır. Öyle ki ertelenmemiş sağlık ihtiyacının yatarak tedavi olma ihtiyacını azaltabildiği düşünülmektedir. Birçok Avrupa ülkesinin kıyaslandığı çalışmada özel sağlık sigortasının uzman hekim

ziyaretleriyle pozitif ilişkili bulunduğu vurgulanmaktadır (Gruber ve Kiesel, 2010).Almanya'da kamu sağlık sigortası bulunan hastaların özel sağlık sigortası bulunanlara kıyasla sağlık hizmeti kullanımında daha fazla bekleme süresi yaşadığı bu nedenle uzman hekime randevu sürecinin özel sağlık sigortalı bireylere nazaran üç kat daha zor olduğu belirtilmektedir (Lungen ve ark., 2008). Nitekim bu durum sağlık hizmeti kullanım oranı düşürme ihtimali olarak görülmektedir. Sigorta kapsamında gelir seviyesi düşük bireylerin sigorta kapsamı dışındaki bireylere göre sağlık hizmeti kullanma sıklığının daha fazla olduğu vurgulamaktadır (Broyles ve ark., 1999).Ayrıca Gökkaya ve Erdem'in (2017) çalışmasında da sağlık sigortasının ve hizmet maliyetinin sağlık hizmeti kullanımında etkili olduğu belirtilmektedir. Sosyal güvencesi olan bireylerin sağlık kuruluşuna daha sık başvurdukları saptanmaktadır (Özcebe ve ark.,2003)

Kolaylaştırıcı faktörlerle devam edildiğinde Belçika Sağlık Görüşme Anketi sonuçlarında gelir düzeyi ile uzman hekim ziyareti arasında pozitif ilişkiye rastlanmaktadır (Van der Heyden ve ark., 2003). Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmada zengin bireylerin uzman hekime başvurma eğilimlerinin daha çok olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Bagod'Uva ve ark., 2012, Akt., Arefnya, 2018). Mevcut çalışmada aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti, uzman hekim sağlık hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumu en yüksek grup asgari ücret üzeri gelire sahip bireylerden oluşmakta ancak günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma durumunda en yüksek oran asgari ücret altında gelire sahip bireylerde görülmektedir. Eğilim faktörlerinden olan cinsiyet, öğrenim düzeyi, medeni durum ve çalışma durumu sağlık hizmeti kullanımında anlamlı ilişkiye vurgu yapılmakta ve gelir düzeyinde bulunan çok zengin kategorisi tüm sağlık hizmeti kullanımda anlamlı olarak ilişkili bulunmaktadır (Arefnya, 2018:143). Ancak Saurina ve Liosera, (2012) çalışmasında gelirin sağlık hizmeti kullanımı üzerinde anlamlı etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanında Mwabu ve arkadaşlarının (1993) çalışmasında gelir etkeninin sağlık hizmeti talebinde önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Arefnya'nın (2018:167) çalışmasında gelir ve sağlık hizmetleri talebi arasında pozitif ilişkiye rastlanmaktadır.

Hajek ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında sağlık hizmeti kullanımında ihtiyaç faktörlerinin önemli olduğu belirtilmektedir. Blackwell ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında sağlık durumu "çok iyi" olanlar ile "iyi" ve "kötü" olanların sağlık hizmeti kullanım durumu arasında fark bulunmamaktadır. İhtiyaç faktörü bünyesinde fiziksel rahatsızlık ve sağlık durumu kötü değişkeni sağlık hizmeti kullanımının tüm özellikleriyle anlamlı ilişkili olarak bulunmaktadır. Ayrıca sağlık durumu "çok kötü" olan bireyler "çok iyi" olan bireylere göre daha fazla sağlık hizmeti kullanmaktadır (Arefnya, 2018:161). Bazı çalışmalarda kronik hastalığı olan kadınların sağlık hizmeti kullanımı meslektaşlarından daha fazla bulunmaktadır (İnsaf ve ark., 2010). Mevcut çalışma bulgularına göre genel sağlık durumu "çok iyi" olandan" çok kötü" olana doğru sıralandığında uzman hekim sağlık hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti kullanma ve yatarak tedavi hizmeti kullanma durumunda artış görülmektedir. Güneş ve arkadaşları (2016) sağlık araştırması 2012 yılı verilerini değerlendirmekte ve mevcut çalışma bulgularının aksine sağlık durumunu "iyi" olarak niteleyen bireylerin "kötü" olarak niteleyenlere göre daha fazla sağlık hizmeti kullandığını belirtmektedir.

Literatürde hastalık durumu ile sağlık hizmeti kullanımı arasında anlamlı ilişkiye rastlanmaktadır (Thode ve ark., 2005; İnsaf ve ark., 2010; Lai ve Surood, 2010; Nabalamba ve Millar, 2007). Türkiye'de 2005-2006 yılları verilerinin değerlendirildiği çalışmada bireylerin evli olması, kronik hastalık düzeyleri ve gelir seviyesindeki artışın sağlık hizmetleri kullanımında da artışa neden olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır (Şenol ve ark., 2010). Türkiye sağlık araştırması verilerine göre bireylerin fiziksel rahatsızlık oranı 2008 yılında % 61,71'iken 2014 yılında % 66,86 olarak belirlenmektedir (Arefnya, 2018:161). Çalışma bulgularına göre kronik hastalığa sahip olanların aile hekimi/pratisyen hekim sağlık hizmeti, uzman hekim sağlık

hizmeti, günübirlik/ayaktan tedavi hizmeti ve yatarak tedavi hizmeti kullanımının kronik hastalığı bulunmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma bulgularına göre erkek katılımcıların günübirlik/ayaktan tedavi hizmetlerini daha fazla tercih ettiği uzman hekim sağlık hizmeti kullanımının kadınların hizmetten yararlandığı ölçüde olmadığı görülmektedir. Bu durumda erkeklere yönelik iş yeri hekimi tarafından gerekli işlemler yapılmalı ve sağlık hizmeti kullanımı konusunda danışmanlık hizmeti sunulmalıdır. Lisans ve lisansüstü öğrenim düzeyindeki bireylerin uzman hekim kullanımı aile hekimi/pratisyen hekim kullanımından daha yüksek orandadır. Bu bağlamda öğrenim düzeyi yüksek olan bireylerin birinci basamak sağlık hizmetlerine kullanım değerlendirmesinin ve güveninin sorgulanması gerekmektedir. Genel sağlık sigortasına sahip bireylerin özel sağlık sigortası ile sağlık hizmeti alan bireyler kadar uzman hekim sağlık hizmeti kullanamadığı görülmektedir. Hakkaniyet noktasında kamu sağlık kurumlarının ihtiyaca cevap verebiliyor olmaları sorgulanmalıdır. Genel sağlık sigortasına sahip bireyler özel sağlık sigortasına sahip bireylerden daha çok yatarak tedavi hizmeti almaktadır. Bu durumda yatarak sağlık hizmeti maliyeti uzman hekim sağlık hizmeti maliyetini katlamakta ve kaynakların verimli kullanımı söz konusu olmamaktadır. Kronik hastalığa sahip olanlar tüm sağlık hizmetlerinden kronik hastalığı bulunmayanlara göre daha fazla kullanım sağlamaktadır. Kronik rahatsızlıklarının önüne birinci basamak koruyucu/önleyici sağlık hizmetleriyle geçilmeye çalışılmalıdır. Çeşitli sosyal aktiviteler, dengeli beslenme danışmanlıkları ve sportif aktivite alanları artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aday, L. A.,& Andersen, R. (1974). A framework for the study of access to medical care. *Health services research*, *9*(3), 208.

Aday, L. A. &Andersen, R. M. (1981), "Equity of Access to Medical Care: A Conceptual and Empirical Overview", *Medical Care, 19*(12): 4-27.

Andersen, R., (1968). "Behavioral Model of Families' Use of Health Services" Research Series Center for Health Administration Studies, *University of Chicago*, 25, Chicago.

Andersen, R. & Aday, L. A. (1978). "Access to Medical Care in the US: *Realized and Potential", Medical Care, 16*(7): 533-546.

Andersen, R., Anderson, O. W., & Smedby, B. (1968). Perception of and response to symptoms of illness in Sweden and the United States. *Medical Care*, *6*(1), 18-30.

Andersen, R. M., Davidson, P. L., & Baumeister, S. E. (2007). Improving access to care in America. *Changing the US health care system: key issues in health services policy and management. 3a. edición. San Francisco: Jossey-Bass*, 3-31.

Andersen, R.,& Newman, J. F., (1973), "Societal and Individual Determinants of Medical Care Utilization in the United States", The Milbank Memorial Fund Quarterly, Health and Society, 95-124.

Andersen, R. M. (1995). Revisiting the behavioral model and access to medical care: does it matter?. *Journal of health and social behavior*, 1-10.

Andersen, R. & Newman, J. F., (2005), "Societal and Individual Determinants of Medical Care Utilization in The United States", *Milbank Quarterly, 83*(4): 1-28.

Arefnya, N. (2018). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Kullanımının Belirleyenleri: Bir Mikro Veri Analizi.openaccess.hacettepe.edu.tr Erişim: 25.12.2022.

Behanova, M., Nagyova, I., Katreniakova, Z., van Ameijden, E. J., van Dijk, J. P., & Reijneveld, S. A. (2014). Health-risk behaviours in deprived urban neighbourhoods: a comparison between Slovak and Dutch cities. *International journal of public health*, *59*(2), 405-414.

Blackwell, D. L., Martinez, M. E., Gentleman, J. F., Sanmartin, C., & Berthelot, J. M. (2009). Socioeconomic status and utilization of health care services in Canada and the United States: findings from a binational health survey. *Medical care*, 1136-1146.

Bradley, E. H., McGraw, S. A., Curry, L., Buckser, A., King, K. L., Kasl, S. V., & Andersen, R. (2002). Expanding the Andersen model: The role of psychosocial factors in long-term care use. *Health services research*, *37*(5), 1221-1242.

Broyles, R. W., McAuley, W. J., & Baird-Holmes, D. (1999). The medically vulnerable: their health risks, health status, and use of physician care. *Journal of health care for the poor and underserved*, *10*(2), 186-200.

Celik, Y.,& Hotchkiss, D.R. (2000). The socio-economic determinants of maternal health care utilization in Turkey. *Social science & medicine*, *50*(12), 1797-1806.

Dhingra, S. S., Zack, M., Strine, T., Pearson, W. S., & Balluz, L. (2010). Determining prevalence and correlates of psychiatric treatment with Andersen's behavioral model of health services use. *Psychiatric Services*, *61*(5), 524-528.

Dryden, R., Williams, B., McCowan, C., & Themessl-Huber, M. (2012). What do we know about who does and does not attend general health checks? Findings from a narrative scoping review. *BMC public health*, *12*(1), 1-23.

Giannakopoulos, G., Tzavara, C., Dimitrakaki, C., Ravens-Sieberer, U., & Tountas, Y. (2010). Adolescent health care use: investigating related determinants in Greece. *Journal of adolescence*, *33*(3), 477-485.

Goodwin, R.,& Andersen, R. M. (2002). Use of the behavioral model of health care use to identify correlates of use of treatment for panic attacks in the community. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *37*(5), 212-219.

Gökkaya, D., ve Erdem, R. (2017). Sağlık hizmetleri kullanımına etki eden faktörlerin hastalık şiddeti algısıyla değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 149-184.

Gruber, S.,& Kiesel, M. (2010). Inequality in health care utilization in Germany? Theoretical and empirical evidence for specialist consultation. *Journal of public health*, *18*(4), 351-365.

Güneş, C.,ve Ünlü, M., Büyükkör, Y. ve Birecikli, Ş. Ü. (2016). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Talebinin Sayma Veri Modelleriyle İncelenmesi: İçsellik Sorunu. *Sosyoekonomi*, *24*(30), 113-128.

Hajek, A., Bock, J. O., & König, H. H. (2017). Which factors affect health care use among older Germans? Results of the German ageing survey. *BMC health services research*, *17*(1), 1-8.

Hochhausen, L., Le, H. N., & Perry, D. F. (2011). Community-based mental health service utilization among low-income Latina immigrants. *Community mental health journal*, *47*(1), 14-23.

Hodgins, M. J. & Wuest, J., (2007), "Uncovering Factors Affecting Use of the Emergency Department for Less Urgent Health Problems in Urban and Rural Areas", Canadian Journal of Nursing Research, 39(3): 78-102.

Hoerster, K. D., Mayer, J. A., Gabbard, S., Kronick, R. G., Roesch, S. C., Malcarne, V. L. & Zuniga, M. L., (2011), "Impact of Individual Environmental and Policy Level Factors on Health Care Utilization Among US Farmworkers" American Journal of Public Health, 101(4): 685-692.

Hulka, B. S.,& Wheat, J. R. (1985). Patterns of utilization: the patient perspective. *Medical care*, *23*(5), 438-460.

Insaf, T. Z., Jurkowski, J. M., & Alomar, L. (2010). Sociocultural factors influencing delay in seeking routine health care among Latinas: a community-based participatory research study. *Ethn Dis*, *20*(2), 148-54.

Kadushin, G. (2004). Home health care utilization: a review of the research for social work. *Health & social work*, *29*(3), 219-244.

Kılıç, D. ve Çalışkan, Z. (2013). Sağlık hizmetleri kullanımı ve davranışsal model. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *2*(2), 192-206.

Lai, D. W.,& Surood, S. (2010). Types and factor structure of barriers to utilization of health services among aging South Asians in Calgary, Canada. *Canadian Journal on Aging/La Revue canadienne du vieillissement*, *29*(2), 249-258.

Lungen, M., Stollenwerk, B., Messner, P., Lauterbach, K. W., & Gerber, A. (2008). Waiting times for elective treatments according to insurance status: A randomized empirical study in Germany. *International Journal for Equity in Health*, *7*(1), 1-7.

Martín-López, R., Hernández-Barrera, V., de Andres, A. L., Carrasco-Garrido, P., de Miguel, A. G., & Jimenez-Garcia, R. (2012). Trend in cervical cancer screening in Spain (2003–2009) and predictors of adherence. *European Journal of Cancer Prevention*, *21*(1), 82-88.

Mikkonen, J.,& Raphael, D. (2010). Social determinants of health: The Canadian facts. ses.sp.bvs.br Erişim: 25.12.2022.

Moore, F. J. (1969). Defining Aggregations of the Poor for Community Health Center Location. *Health services research*, *4*(3), 188.

Mwabu, G., Ainsworth, M., & Nyamete, A. (1993). Quality of medical care and choice of medical treatment in Kenya: an empirical analysis. *Journal of Human Resources*, 838-862.

Nabalamba, A.,& Millar, W. J. (2007). Aller chez le médecin. *Rapports sur la santé*, *18*(1), 25.

O'Donnel, D. P.,& Seupaul, R. A. (2008). Klippel-Feil syndrome. *The American journal of emergency medicine*, *26*(2), 252-e1.

Özcebe, H., Sönmez, R., Atasoy, A., Dede, Ö., Demir, A., Fakıoğlu, E., & Yılmaz, N. (2003). Ankara Gülveren Sağlık Ocağı bölgesi Anadolu mahallesinde 65 yaş ve üzeri nüfusun sağlık hizmeti kullanımının değerlendirilmesi. *Geriatri*, *6*(1), 22-26.

Padgett, D. K.,& Brodsky, B. (1992). Psychosocial factors influencing non-urgent use of the emergency room: a review of the literature and recommendations for research and improved service delivery. *Social science & medicine*, *35*(9), 1189-1197.

Parslow, R., Jorm, A., Christensen, H., & Jacomb, P. (2002). Factors associated with young adults' obtaining general practitioner services. *Australian Health Review*, *25*(6), 109-118.

Pylypchuk, Y.,& Sarpong, E. M. (2013). Comparison of health care utilization: United States versus Canada. *Health services research*, *48*(2pt1), 560-581.

Rebhan, D. P., (2011). "Health Care Utilization: Understanding and Applying Theories and Models of Health Care Seeking Behavior", *Case Western Reserve University,* 1-19.

Saurina, C., Vall-Llosera, L., & Saez, M. (2012). Factors determining access to and use of primary health care services in the Girona Health Region (Spain). *The European Journal of Health Economics*, *13*(4), 419-427.

Surood, S.,& Lai, D. W. (2010). Impact of culture on use of Western health services by older South Asian Canadians. *Canadian Journal of Public Health*, *101*(2), 176-180.

Şenol, V., Çetinkaya, F., & Balcı, E. L. Ç. İ. N. (2010). Factors associated with health services utilization by the general population in the Center of Kayseri, Turkey. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, *30*(2), 721-730.

Tengilimoğlu, D., Dursun-Kılıç, T., ve Güleç, D. (2012). Türkiye'de sağlık hizmeti tüketicilerinin tercih, tutum ve davranışları. *Amerikan Sağlık Davranışı Dergisi*, *36* (2), 203-217.

Thode, N., Bergmann, E., Kamtsiuris, P., & Kurth, B. M. (2005). Predictors for ambulatory medical care utilization in Germany. *Bundesgesundheitsblatt, Gesundheitsforschung, Gesundheitsschutz*, *48*(3), 296-306.

Thompson, H. S., Littles, M., Jacob, S. & Coker, C., (2006), "Posttreatment Breast Cancer Surveillance and Follow-Up Care Experiences of Breast Cancer Survivors of African Descent: An Exploratory Qualitative Study", *Cancer Nursing, 29*(6): 478-487.

Van Der Heyden, J., Tafforeau, J., Van Oyen, H., & Demarest, S. (2003). Measurement of the use of curative health services: health interview survey versus national registers. *Arch Public Health*, *61*(4), 177-90.

Thode, N., Bergmann, E., Kamtsiuris, P., & Kurth, B. M. (2005). Predictors for ambulatory medical care utilization in Germany. *Bundesgesundheitsblatt, Gesundheitsforschung, Gesundheitsschutz*, *48*(3), 296-306.

URL 1. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661

TAŞIMACILIK SEKTÖRÜNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: SEÇİLMİŞ AB ÜLKELERİ ÖRNEĞİ[28]

THE VALIDITY OF THE ENVIRONMENTAL KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN TRANSPORT SECTOR: CASE OF SELECTED EU COUNTRIES

Serkan ERYILMAZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova Üniversitesi,
ORCID: 0000-0002-8537-5607,
(Sorumlu Yazar)

Yasin Galip GENÇER
Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova Üniversitesi,
ORCID: 0000-0003-2133-351X

Feyyaz ZEREN
Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova Üniversitesi,
ORCID: 0000-0002-0024-3518

ÖZET

Bu çalışmada, gelişmiş ekonomileri ve taşımacılık altyapılarıyla öne çıkan Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin taşımacılık sektörleri için Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezinin sınanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, 1995-2018 yılları arasında verilerine ulaşılabilen 23 AB üyesi ülkenin taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları, taşımacılık sektörü çıktı değeri ve taşımacılık kaynaklı enerji tüketimi değişkenleriyle bir panel veri analizi uygulanmıştır. Doğrusal, kuadratik ve kübik modelin oluşturulduğu çalışmada Augmented Mean Group (AMG) katsayı tahmincisinden faydalanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, panelin geneli için taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları ile taşımacılık sektörü çıktı değeri arasındaki ilişkinin ters-U biçiminde olduğu ve ÇKE hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılırken, ülke bazında yalnızca İrlanda, İspanya, İsviçre ve İngiltere'de geçerli olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, örnekleme dahil edilen tüm ülkelerde taşımacılık sektörü enerji tüketiminin taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonlarını artırdığı da çalışmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Taşımacılık, Çevresel Kuznets Eğrisi, CO_2 Emisyonu, Avrupa Birliği, Panel Veri Analizi

[28] Bu bildiri Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Yasin Galip GENÇER danışmanlığında yürütülen ve Serkan ERYILMAZ tarafından hazırlanmakta olan "Taşımacılık Sektöründe Çevresel Kuznets Eğrisi, Kirlilik Sığınağı ve Kirlilik Hale Hipotezinin Sınanması: Seçilmiş AB Ülkeleri Örneği" isimli yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

ABSTRACT
In this paper, it is aimed to test the Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis for the transportation sectors of the European Union (EU) countries, which stand out with their developed economies and transportation infrastructures. In this context, a panel data analysis was applied with the variables of CO_2 emissions from transportation, output value of the transportation sector and energy consumption from transportation of 23 EU member countries whose data could be accessed between 1995-2018. Augmented Mean Group (AMG) coefficient estimator was used in the study in which linear, quadratic and cubic models were created. As a result of the analysis, it was concluded that the relationship between CO_2 emissions from transportation and the output value of the transport sector was in an inverted-U shape and the EKC hypothesis was valid for the whole of panel, while it was found that it was valid only for Ireland, Spain, Switzerland and England on a country basis. In addition, it was among the findings of the study that the energy consumption of the transportation sector increased the CO_2 emissions from transportation in all countries included in the sample.

Keywords: Transportation, Environmental Kuznets Curve, CO_2 Emission, European Union, Panel Data Analysis

GİRİŞ

Dünyada küreselleşme süreciyle birlikte artan uluslararası sermaye, ürün ve insan hareketliliği diğer sektörlerin yanı sıra taşımacılık sektörünün de gelişimine önemli ölçüde katkı sunmuştur. 1990'lı yıllar itibariyle büyük bir gelişim gösteren ve ekonomik canlılık yaratması bakımından kritik bir öneme sahip olan taşımacılık sektörü, ülkelerin ekonomik büyümesiyle büyük ölçüde paralel hareket eden sektörlerden birisidir (Nasreen vd., 2018; EIA, 2010; KPMG, 2019). Yaklaşık %95 oranında petrol ve petrol ürünlerine bağımlı olan ve küresel petrol talebinin de %60'ını oluşturan bu sektör, özellikle petrol üreticisi olmayan ülkeler için enerji bağımlılığı açısından da ekonomik kırılganlık yaratabilmektedir (Hirsch vd., 2007; Atabani vd., 2011; IEA, 2018).

Taşımacılık sektörü yapısı gereği büyük ölçüde fosil yakıt tüketimine bağlı olması nedeniyle en büyük kirlilik yaratan sektörlerden birisidir. Nitekim bu sektör, küresel sera gazı salımının yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır (Haasz vd., 2018). Ülkeler bazında bakıldığında ise taşımacılık sektörü sera gazı emisyon oranlarının ülkelerin taşımacılık altyapılarının kalitesi ve yeterliliğinin yanı sıra çevresel politikaların sıkılığı vb. faktörlere göre değiştiği görülmektedir (Saidi vd., 2018).

Dünyada taşımacılıktan kaynaklanan sera gazı salımının büyük bir kısmı karayolu taşımacılığı faaliyetleri sırasında oluşmaktadır. Taşımacılık alt türleri arasında yaklaşık %75 ile en büyük paya sahip olan karayolu taşımacılığından kaynaklı sera gazı salımının %45,1'i yolcu taşımacılığından kaynaklanırken %29'u ise yük taşımacılığından kaynaklanmaktadır. Geriye kalan %25'ten sorumlu olan taşımacılık türleri arasında ise çevreye en az zarar veren taşımacılık türü demiryolu taşımacılığıdır (Bínová vd., 2021).

Dünyanın birçok ülkesinde ve bilhassa 1990-2019 yılları arasında sera gazı emisyonlarını %24 oranında düşürmeyi başarabilmiş olan AB'de, taşımacılık sektörünün yaratmış olduğu kirliliği azaltmak üzere önemli politikalar geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu politikaların başında 1990'lı yıllardan beri çevresel vergiler üst başlığı altında toplanan taşımacılık, kirlilik ve enerji vergileri gelmektedir. İkinci sırada ise son yıllarda oldukça çevre dostu yapısıyla öne çıkan elektrikli araçların kullanımını teşvik eden vergi muafiyetleri ve sübvansiyonlar yer almaktadır (Albulescu vd., 2022; Plötz vd., 2017; Jochem vd., 2015; Shahzad, 2020). Örneğin, İrlanda'da sıfır otomobil alımlarında aracın CO_2 emisyonuna göre vergi uygulanmaktadır. 0-120 g/km CO_2 salımı yapan araçlardan %14 vergi alınırken, km başına CO_2 salım miktarı arttıkça uygulanan vergi de kademeli olarak artmakta ve %36'ya kadar ulaşabilmektedir (Yan, 2018). İrlanda'da uygulanmakta olan bu vergi uygulamasının benzerleri çevresel tahribatı azaltmak ve onarmak amacıyla diğer Avrupa ülkelerinde de hassasiyetle uygulanmaktadır (Ekins & Speck, 1999; Danyi-Boll & Gáspár, 2019; Ghazouani vd., 2021).

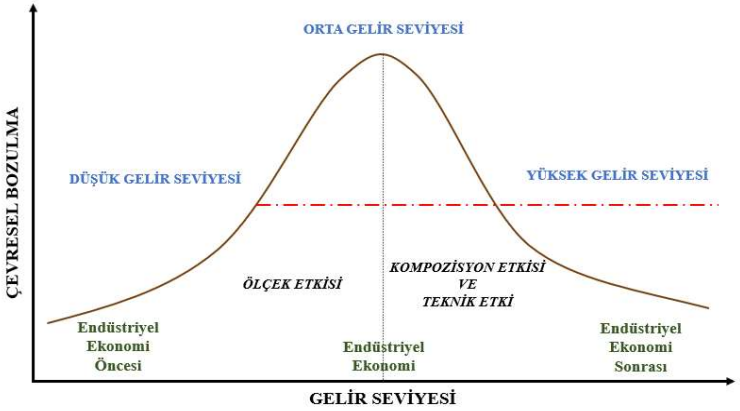
Bu çalışmada, gelişmiş ekonomik ve taşımacılık altyapılarının yanı sıra çevresel politikalarındaki sıkı uygulamalarıyla bilinen AB ülkelerinin taşımacılık sektörü çıktı değeri ile taşımacılık sektöründen kaynaklı kirlilik arasındaki ilişkinin, literatüre ilk olarak Grossman & Krueger (1991) tarafından kazandırılan Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipoteziyle sınanması amaçlanmıştır. Bu yüzden devam eden bölümde ilk olarak ÇKE hipotezi kısaca anlatılacak olup, ardından konuyla ilgili yapılmış literatür taramasına ve uygulamaya yer verilecektir.

Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi

ÇKE hipotezi, Simon Kuznets (1955) tarafından ekonomik büyüme ve gelir adaletsizliği üzerine yapılan çalışmadan faydalanılarak, ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen biçimiyle ilk olarak Grossman & Krueger (1991), Shafik & Bandyopadhyay (1992) ve Panayotou (1993) tarafından literatüre kazandırılmıştır (Winslow, 2005; Güriş & Sak, 2019). Literatürde birçok ülke ve ülke grubu için sıkça test edilen bu hipotez, son yıllarda etkisini oldukça artıran küresel iklim krizi sebebiyle araştırmacılar tarafından birçok çalışmaya konu olmaya devam etmektedir.

ÇKE hipotezinin temel varsayımı, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasında ters-U biçiminde bir ilişki olduğu yönündedir. Buradan hareketle, ülkelerin ekonomisindeki büyümenin veya kişi başı gelirdeki artışın, başlarda ölçek etkisi sebebiyle çevresel bozulmayı artıracağı ancak devam eden süreçte ekonomik büyüme veya kişi başı gelir arttıkça kompozisyon etkisi ve teknik etki sayesinde çevresel bozulmanın azalacağı düşünülmektedir (Dinda, 2004; Shafik & Bandyopadhyay, 1992; Panayotou, 2003). Ayrıca, dışa açıklık ve uluslararası ticaret artışının da ülkeler üzerinde pozitif ve negatif çevresel etkiler yarattığı varsayımı da mevcuttur (Costanza, 1995; Dasgupta vd., 2001; Cole, 2004)

Şekil 1. Gelir Düzeyi ile Çevresel Bozulma Arasındaki İlişki

Not: Şekil, Sarkodie & Strezov (2019) çalışmasından faydalanılarak yazarlar tarafından düzenlenmiştir

Grossman & Krueger (1991) ekonomik büyüme ile çevresel kirlilik arasındaki ters-U biçimindeki ilişkiyi üç aşamada oluşturulmuş bir biçimde açıklamışlardır. İlk aşamada, ülkeler tarımsal kalkınmadan sanayi odaklı bir kalkınma modeline geçerlerken, hızlı kalkınma uğruna çevresel tahribatı göz ardı eden modelleri benimsemekte ve maliyeti yüksek olan temiz teknolojiler veya enerji kaynakları yerine daha ucuz olan fosil yakıt tüketimine dayalı kirlilik yaratan teknolojilerle büyüme hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar (Sezen, 2021; Owusu & Sarkodie, 2016). Bunun sonucunda ise ekonomik büyüme sağlanırken aynı zamanda çevresel kirliliğinde artacağı öngörülmektedir (Gill vd., 2018; Nazir vd., 2018). İkinci aşamada, yani orta gelir seviyesine ulaşılmış aşamada artık kompozisyon etkisinin hakim olacağı varsayılmaktadır. Kompozisyon etkisi, gelir seviyesindeki artış ile artık ülkelerin kirlilik yoğun sektörleri terk ederek, kirliliğin az olduğu teknoloji ve bilgi-yoğun hizmet sektörlerine yöneleceği öngörüsüne dayanmaktadır (Liu vd., 2019). Ancak gelinmiş olan bu ikinci aşamada ülkelerin çevresel kaliteye verdikleri önem, kompozisyon etkisinin çevre üzerinde olumlu ya da olumsuz sonuçları olması açısından belirleyicidir. Son olarak üçüncü aşamada ise teknik etkiyle beraber yüksek gelir grubuna dahil olan ülkelerin daha fazla ar-ge harcaması yapacağı, bu sayede kirlilik yaratan sektörlerde daha temiz ve çevre dostu teknolojilerin kullanılacağı öngörülmektedir. Ayrıca, sıkı çevre düzenlemeleri ve endüstri standartlarıyla beraber çevre kalitesinin iyileşeceği düşünülmektedir (Merlevede vd., 2006; Sarkodie & Strezov, 2019).

Literatürde ÇKE hipotezinin geçerliliğinin test edilmesi için kurulan model genel olarak şu şekilde gösterilmektedir;

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \beta_2 X_{it}^2 + \beta_3 X_{it}^3 + \beta_4 Z_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Eşitlik 1'de gösterilen modelde Y bağımlı değişken olup çevresel kirlilik yaratan madde miktarını, X ekonomik büyümeyi temsil eden değişkeni, Z ise çevresel bozulmaya etki eden diğer değişkenleri ifade etmektedir. Ayrıca modelde gösterilmiş olan β_0 sabit terimi, ε hata terimini, i birim boyutunu ve t ise zaman boyutunu ifade etmektedir (Güriş & Sak, 2019).

ÇKE hipotezinin test edildiği çalışmalarda işaretleri ve anlamlılıkları bakımından ulaşılabilecek sonuçlar ise Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 7. ÇKE Hipotezinin Test Edilmesinde Kullanılan Modeller ve Olası Sonuçlar

Katsayı İşaretleri	İlişkinin Biçimi	Model
$\beta_1 = 0,\ \beta_2 = 0,\ \beta_3 = 0$	Yok	
$\beta_1 > 0,\ \beta_2 = 0,\ \beta_3 = 0$	Monoton Artan	Doğrusal
$\beta_1 < 0,\ \beta_2 = 0,\ \beta_3 = 0$	Monoton Azalan	
$\beta_1 < 0,\ \beta_2 > 0,\ \beta_3 = 0$	Önce Azalan Sonra Artan (U)	Kuadratik
$\beta_1 > 0,\ \beta_2 < 0,\ \beta_3 = 0$	Önce Artan Sonra Azalan (Ters-U)	
$\beta_1 > 0,\ \beta_2 < 0,\ \beta_3 > 0$	Önce Artan Sonra Azalan ve Sonra Tekrar Artan (N)	Kübik
$\beta_1 < 0,\ \beta_2 > 0,\ \beta_3 < 0$	Önce Azalan Sonra Artan ve Sonra Tekrar Artan (Ters-N)	

Not: Tablo, Yurtkuran (2019)'un çalışmasından faydalanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Ayrıca, ÇKE hipotezinin test edildiği çalışmalarda, değişkenler arasındaki ilişkilerin biçimine göre dönüm noktası hesabı da yapılabilmektedir. Buna göre bir dönüm noktasına sahip olan kuadratik (U ve ters-U) modelde elde edilen sonuçlar için dönüm noktası hesabı $x^* = -\beta_1/2\beta_2$ formülüyle yapılmaktadır. İki adet dönüm noktasına sahip kübik modelde (N ve ters-N) ise elde edilen katsayı sonuçları neticesinde dönüm noktaları aşağıda gösterilmiş olan formül ile hesaplanmaktadır; (Polat, 2021)

$$x_1^* = \frac{-\beta_2 - \sqrt{\beta_2^2 - 3\beta_1\beta_3}}{3\beta_3} \qquad x_2^* = \frac{-\beta_2 + \sqrt{\beta_2^2 - 3\beta_1\beta_3}}{3\beta_3} \tag{2}$$

Eşitlik 2'de gösterilmiş olan formüllerle yapılan hesaplamalar sonucu kübik modelde dönüm noktalarının elde edilememesi ise değişkenler arasındaki ilişkinin artan biçimde olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Plassman & Khanna, 2003; Aslan, 2010; Güriş & Sak, 2019).

Literatür Taraması

1990'lı yıllar itibariyle çevresel bozulmadaki artış, küresel ısınma ve iklim krizi gibi problemler literatürde ÇKE hipotezine olan ilgiyi artırmış ve bu konuda geniş bir literatür oluşmasını sağlamıştır. Başlarda büyük ölçüde GSYİH, kişi başı GSYİH vb. bağımsız değişkenlerle ve ormansızlaşma, sulardaki atık miktarı vb. bağımlı değişkenlerle yapılan çalışmalarda, son yıllarda iklim krizinin şiddetini artırması ve dünya gündemini daha meşgul eder hale gelmesiyle bağımlı değişken olarak sıkça CO_2, N_2O ve SO_2 gibi küresel ısınmadan büyük ölçüde sorumlu olan sera gazlarının emisyon verilerinden faydalanılmaktadır (Sarkodie & Strezov, 2019; Tenaw & Beyene, 2021; Monserrate vd., 2018). Bu çalışmalara örnek vermek gerekirse; Friedl & Getzner (2002), Junyi & Shen (2004) Dijkgraaf, vd. (2005), Lantz & Feng (2006), Mazzanti vd. (2007), Huang vd. (2008), Bello & Abimbola (2010), Begum vd. (2015), Doğan & Türkekul (2016), Beşer & Beşer (2017), Wang (2018) ve Beşe & Kalaycı (2021) çalışmalarında GSYİH ve kişi başı GSYİH verilerinden faydalanarak farklı ülke ve ülke grupları için farklı veri aralıklarında ÇKE hipotezini test etmişlerdir.

GSYİH ve kişi başı GSYİH gibi değişkenlerle yapılan ÇKE hipotezi sınamalarında, yıllar içerisinde daha spesifik olarak kirleticilerin sektörel kaynaklarına da yer verilmeye başlanmıştır. Örneğin, Gross (2011), Sugiawan & Managi (2013), Mamun vd. (2014), Fujii & Managi (2016), Kho vd. (2017), Moutinho & Varum (2017), Aslan vd. (2018), Özpolat (2020), Htike vd. (2021), Ferreira vd. (2021), Alataş (2021) ve Yurtkuran (2021) çalışmalarında

sektörel sera gazı emisyonlarıyla ekonomik büyüme değişkenleri arasında ÇKE hipotezini test etmişlerdir.

Sektörel gelirler ve sektör kaynaklı kirlilik özelinde yapılmış olan çalışmalar, sektördeki teknolojik gelişmişliği ve dolayısıyla verimliliği göstermesi açısından önemlidir (Kaika & Zervas, 2013; Wu & Huo, 2014). Bu bağlamda, literatür incelemesi sonucunda ulaşılan çalışmalarda bağımlı değişken olarak sektörel kirlilik ve bağımsız değişken olarak sektörel gelirlerin kullanıldığı çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Taşımacılık sektörü için sektörel gelirler ve sektörel kirlilik değişkenleri kullanılarak yapılmış ulaşılabilen tek çalışma Manga (2021)'in panel veri analizi yöntemiyle yapmış olduğu çalışmasıdır. Manga (2021), çalışmasında 22 OECD ülkesinin taşımacılık sektörü toplam çıktı düzeyi ile taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonu verileriyle ÇKE hipotezini test etmiş ve panelin bütünü için hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, taşımacılık sektörü toplam çıktı düzeyi ile taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları arasında çift yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Tablo 2'de ÇKE hipotezinin taşımacılık sektörü özelinde sınanmış olduğu bazı çalışmalar özetlenmiştir.

Tablo 8. Taşımacılık Sektöründe Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Sınandığı Bazı Çalışmalar

Yazarlar	Veri Aralığı	Ülke/Ülkeler	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Xu & Lin (2015)	2000-2012	Çin	-Taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu	-GSYİH -Enerji tüketimi -Kentleşme -Yük taşımacılığı gelirleri -Özel araç sahipliği	-Eşbütünleşme -STIRPAT	Çin'in 30 bölgesinde gerçekleştirilen çalışmada GSYİH artışı, kentleşme, özel araç sahipliği ile taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları arasında ters-U ilişkisi olduğu, ÇKE hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Fakat, enerji tüketimi için U şeklinde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yük taşımacılığı gelirleri ile olan ilişkinin yükün taşındığı taşımacılık modlarına göre değiştiği belirlenmiştir.
Alshehry & Belloumi (2017)	1971-2011	Suudi Arabistan	-Kişi başı taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu	-Kişi başı GSYİH ve karesi -Kişi başı karayolu enerji tüketimi	-ARDL -Granger Nedensellik	S. Arabistan'da taşımacılık sektörü için ÇKE hipotezinin ters-U şeklinde olmadığı, yani hipotezin geçersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kişi başı taşımacılık kaynaklı CO_2 salımıyla karayolu enerji tüketimi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken, kişi başı GSYİH'den taşımacılık kaynaklı CO_2 salımı ve karayolu enerji tüketimine doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Talbi (2017)	1980-2014	Tunus	-Karayolu taşımacılığından kaynaklanan CO_2 emisyonu	-Kişi başı GSYİH -Kentleşme -Karayolu taşımacılığında enerji yoğunluğu -Yakıt tüketimi	-Eşbütünleşme -VAR	Kişi başı GSYİH'teki bir birimlik artışın karayolu taşımacılığı kaynaklı CO_2 emisyonunu kısa dönemde artırdığı ancak uzun dönemde azalttığı tespit edilmiştir. Bu sayede ÇKE hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın bulguları arasında enerji verimliliğinin ve yakıt tüketiminin CO_2 emisyonlarının azaltılması konusunda hayati rol oynadığı yer almaktadır. Diğer yandan, kentleşmenin ise büyük şehirlerde mobiliteyi artırarak CO_2 emisyonlarını artırıcı etki gösterdiği tespit edilmiştir.

Amin vd. (2020)	1980-2014	14 AB Ülkesi	-Taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu	-GSYİH ve karesi -Yenilenebilir Enerji Tüketimi -Kentleşme	-OLS -DOLS	Panelin bütünü için ÇKE hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. GSYİH, yenilenebilir enerji tüketimi ve kentleşmeden taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonlarına doğru tek yönlü nedenselliğin tespit edildiği çalışmada ayrıca yenilenebilir enerji tüketiminin taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonlarını %12 düzeyinde azalttığı tespit edilmiştir.
Zhang vd. (2021)	1990-2018	Çin	-Taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu	-Kişi başı GSYİH -Enerji yoğunluğu -Kentleşme oranı -Kargo gelirleri -Özel araç sahipliği	-Eşbütünleşme -STIRPAT	Çalışmada CO_2 emisyonlarına etki eden farklı değişkenlerle doğrusal olmayan bir regresyon modeli kurulmuştur. Çalışma neticesinde GSYİH, kentleşme, özel araç sahipliği ve kargo gelirleri ile taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları arasında ters-U şeklinde bir ilişki olduğu (ÇKE hipotezi geçerli) sonucuna ulaşılırken, enerji yoğunluğu ile taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları arasında U şeklinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Manga (2021)	1995-2016	22 OECD Ülkesi	-Taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu	-Taşımacılık sektörü toplam çıktı düzeyi, karesi ve küpü	-AMG -Granger Nedensellik	Çalışmada OECD ülkelerini oluşturan panelin bütünü için ÇKE hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan nedensellik testi sonucunda ise taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları ile taşımacılık sektörü toplam çıktı düzeyi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri Seti

Bu çalışmada, gelişmiş ekonomisi ve çevresel performansı ile öne çıkan, aynı zamanda Lojistik Performans Endeksi gibi taşımacılık altyapısının kalitesini gösteren performans sıralamalarında ilk sıralarda yer alan AB ülkelerinde taşımacılık sektörünün ÇKE hipotezi bağlamında sınanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, 1995-2018 aralığında verilerine ulaşılabilen 23 AB üyesi ülkenin taşımacılık sektörü çıktı değeri (Euro), taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonu ($MtCO_2$) ve taşımacılık sektörü nihai enerji tüketimine (Ktoe) ait yıllık verilerinden faydalanılmıştır. Taşımacılık sektörü çıktı değeri verileri Nation Master veri tabanından, taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonu verileri European Environment Agency (EEA) veri tabanından ve taşımacılık sektörü nihai enerji tüketimi verileri ise International Energy Agency (IEA) veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca, panel veri analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada ekonometrik analizler Eviews 12, Gauss 6.0 ve Stata 12 paket programlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Çalışmada, 1995-2018 yılları arasında 23 AB ülkesinin taşımacılık sektöründe ÇKE hipotezinin test edilmesi için Manga (2021)'nın çalışmasından faydalanılmış ve kübik formda bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan model Eşitlik 3'te gösterildiği gibidir;

$$TRCO_2 = \beta_0 + \beta_1 TRIN_{it} + \beta_2 TRIN_{it}^2 + \beta_3 TRIN_{it}^3 + \beta_4 TREC_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Eşitlik 3'te gösterilmiş olan $TRCO_2$ bağımlı değişken olarak taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonunu, β_1, β_2, β_3 ve β_4 ise sırasıyla taşımacılık sektörü çıktı değeri, taşımacılık sektörü çıktı değeri karesini, taşımacılık sektörü çıktı değeri küpünü ve taşımacılık sektörü nihai enerji tüketimini ifade etmektedir. Ayrıca, β_0 sabit terimi, ε_{it} hata terimini, i birim boyutunu ve t ise zaman boyutunu göstermektedir. Diğer yandan, çalışmada değişen varyans sorununun engellenmesi, hacimsel farklılıkların ortadan kaldırılması ve daha doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için tüm değişkenler doğal logaritmik dönüşümleriyle analize dahil edilmiştir (Zhao vd., 2014; Stern, 2004)

Çalışmada ilk olarak, ileride yapılacak olan birim kök, eşbütünleşme testleri ve katsayı tahmincisinin belirlenmesi için yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmalıdır. Aksi takdirde, yani seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu halde yatay kesit bağımlılığını göz ardı eden birinci nesil birim kök ve eşbütünleşme testleri hatalı sonuçlar verebilmektedir (Hoyos & Sarafidis, 2006). Bu yüzden, çalışmada Breusch & Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Multiplier (LM), Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Cross-sectional Dependence (CD) ve Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen Adjusted Cross-sectionally Dependence LM (LM_{adj}) testinden faydalanacaktır. Yatay kesit bağımlılığı testi için geliştirilmiş bu testlerin her birinin sıfır ve alternatif hipotezleri aynı olup, H_0 seriler arasında korelasyon olmadığını ifade ederken H_1 ise seriler arasında korelasyon bulunduğunu ifade etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığına dair elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiş olan Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 9. Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

	$TRCO_2$	TRIN	$TRIN^2$	$TRIN^3$	TREC
LM (Breusch ve Pagan, 1980)	321.755** (0.002)	384.923*** (0.000)	298.355** (0.026)	309.004** (0.009)	626.934*** (0.000)
CDLM (Pesaran, 2004)	3.057** (0.001)	5.865*** (0.000)	2.016** (0.022)	2.490** (0.006)	16.623*** (0.000)
CD (Pesaran, 2004)	-3.050** (0.001)	-3.090** (0.001)	-3.035** (0.001)	-2.203** (0.014)	-2.973** (0.001)
LMadj (Pesaran vd., 2008)	20.561*** (0.000)	20.987*** (0.000)	1.662** (0.038)	1.411** (0.041)	17.502*** (0.000)

Not: Tabloda parantez dışında verilen değerler test istatistiklerini, parantez içindeki değerler olasılık değerlerini, *** ve ** ifadeleri ise sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, modeldeki tüm değişkenler için sıfır hipotezinin %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde güçlü bir şekilde reddedildiği ve seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu söylenebilmektedir. Fakat, seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olması ilerde yapılacak ana testlerin birinci ya da ikinci nesil olmasının belirlenmesi açısından tek başına yeterli değildir (Tatoğlu'ndan akt. Çelik, 2020). Bu yüzden serilerin homojenite testi de uygulanmalıdır.

Literatürde serilerin homojenliğinin test edilmesinde en sık kullanılan testlerden birisi Pesaran & Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta ($\tilde{\Delta}$) ve $Delta_{adj}$ ($\tilde{\Delta}_{adj}$) testidir. Delta testi, Swamy (1970) tarafından geliştirilen S testi baz alınarak geliştirilmiştir. Ancak, Swamy (1970) S testi sadece zaman boyutunun birim boyutundan büyük olduğu durumlarda etkili sonuçlar üretebiliyorken, Pesaran & Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta testi herhangi bir kısıtlama olmaksızın $N \to \infty$ ve $T \to \infty$ durumunda kullanılabilmektedir (Barak, 2021).

Delta testinin sıfır hipotezi tüm β_i için $H_0: \beta_1 = \beta_2 = \cdots = \beta_n = \beta$ olarak ifade edilirken, alternatif hipotezi ise en az bir i için $H_1: \beta_1 = \beta_2 = \cdots \neq \beta_n$ şeklindedir. Yapılan uygulama neticesinde sıfır hipotezi kabul edilirse tüm birimlerde eğim katsayılarının homojen dağıldığı, alternatif hipotez kabul edilirse en az bir birimde eğim katsayısının homojen olmadığı yani eğim katsayılarının heterojen dağıldığı kabul edilmektedir.

Tablo 10. Pesaran & Yamagata (2008) Delta Test Sonuçları

	Test istatistiği	Olasılık Değeri
Delta ($\tilde{\Delta}$)	30.374***	0.000
$Delta_{adj}$ ($\tilde{\Delta}_{adj}$)	32.379***	0.000

Not: Tabloda gösterilmiş olan *** ifadesi %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4'te verilen sonuçlar, eğim katsayılarının tüm birimler için homojen dağıldığını ifade eden sıfır hipotezinin %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. Bu durum paneli oluşturan serilerde oluşan bir şokun diğer ülkeleri aynı biçimde etkilemediği, seriyi oluşturan ülkelerin kendine özgü heterojen yapıda olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3 ve Tablo 4'ten elde edilen sonuçlar ışığında, yapılacak birim kök ve eşbütünleşme testlerinin yanı sıra katsayı tahminlerinde, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımı altında çalışabilen ikinci nesil testler tercih edilmelidir. Bu yüzden bir sonraki aşamada gerçekleştirilecek olan birim kök testi için literatürde sıkça kullanılan, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımı altında çalışabilen Pesaran (2007) CIPS birim kök testi kullanılmıştır. Pesaran (2007) tarafından literatüre kazandırılan CIPS birim kök testi Im, Pesaran & Shin (2003) IPS testinin genişletilmiş bir uzantısıdır. CIPS testi, T>N ve N>T durumunda etkili sonuçlar üretebilmektedir (Cushman & Michael, 2011; Altıntaş & Mercan, 2015) Ayrıca, bu birim kök testinde ilk olarak her bir birim için ayrı ayrı CADF test istatistiği hesaplanmakta ve CADF test istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak CIPS test istatistiği oluşturulmaktadır. Modele ait değişkenler için yapılan birim kök testi sonuçları aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 11. CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabit	Sabit & Trend	Durağanlık Seviyesi
TRCO2	-1.407	-2.079	Birinci Fark (I_1)
ΔTRCO2	-2.905***	-3.027***	
TRIN	-3.422***	-3.787***	Düzey (I_0)
ΔTRIN	-4.779***	-4.887***	
$TRIN^2$	-3.237***	-3.453***	Düzey (I_0)
$\Delta TRIN^2$	-4.682***	-4.660***	
$TRIN^3$	-3.618***	-3.605***	Düzey (I_0)
$\Delta TRIN^3$	-4.521***	-4.519***	
TREC	-1.560	-1.791	Birinci Fark (I_1)
ΔTREC	-3.000***	-3.347***	

Not: *** ifadesi %1 anlamlılık düzeyini, Δ simgesi serilerin birinci farkını ifade etmektedir. Kritik değerler Pesaran (2007) Tablo II(b) (-2.40***, -2.21**, -2.10*) ve Tablo II(c)'den (-2.92***, -2.73**, -2.63*) alınmıştır. Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonları ve taşımacılık sektörü nihai enerji tüketimi birinci farkında durağanlaşırken, taşımacılık sektörü çıktı değeri düzeyde durağanlaşmaktadır.

Birim kök testi sonucunda elde edilmiş olan bu bulgular ile yapılacak eşbütünleşme testinin doğru sonuçlara ulaştırılabilmesi için literatürde sıkça tercih edilen Durbin-Hausman (DH) panel eşbütünleşme testi kullanılacaktır.

Westerlund (2008) tarafından geliştirilen DH eşbütünleşme testi, bağımlı değişkenin I_1 olması koşuluyla bağımsız değişkenlerin I_0 veya I_1 olması durumunda uygulanabilmektedir. Nitekim, birim kök testleri sonucunda elde edilmiş olan bulgular DH eşbütünleşme testinin uygulanması için yeterlidir. Ayrıca, seri korelasyondan kaynaklanan etkilerin giderilmesi için çarpımsal düzeltmelerden faydalanılan DH eşbütünleşme testi, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımı altında etkili sonuçlar üretebilmektedir (Göçer, 2013; Bayar & Gavriletea, 2018).

Westerlund (2008) tarafından homojen ve heterojen dağılım gösteren veri setleri için iki farklı istatistiksel modelin oluşturulduğu DH eşbütünleşme testinde, uygulama sonuçlarına ilişkin hipotezler ise farklıdır. Serilerin homojen dağıldığı varsayımı altında oluşturulan istatistiksel model (DHp) için sıfır hipotezi tüm yatay birimler için $H_0: \phi_i = 1$ şeklindeyken, alternatif hipotez tüm yatay birimler için $H_1^p: \phi_i = \phi$ ve $\phi < 1$ şeklinde ifade edilmektedir. Diğer yandan, serilerin heterojen dağıldığı varsayımı altında oluşturulan istatistiksel model (DHg) için ise sıfır hipotezi tüm yatay kesitler için $H_0: \phi_i = \phi = 1$ şeklinde ifade edilirken, alternatif hipotez en az bir yatay birim için $H_1^g: \phi_i < 1$ şeklinde ifade edilmektedir (Amin vd., 2021; Acaravcı vd., 2015).

Tablo 12. Durbin-Hausman Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Sabit		Sabit & Trend	
	Test istatistiği	**Olasılık değeri**	**Test istatistiği**	**Olasılık değeri**
DHg	13.150	1.000	13.801	1.000
DHp	-1.572*	0.058	-0.578	0.282

Not: Tabloda görülen * işareti %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Modele ilişkin eşbütünleşme sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Görüldüğü üzere yalnızca sabit terimde DHp test istatistiği %10 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Fakat, DHp test istatistiği homojen dağılım gösteren seriler için tutarlı sonuçlar üretmektedir. Bu yüzden, çalışmada kurulmuş olan modelin heterojen dağılım gösterdiği yapılan Delta testi sonucunda elde edildiği için çalışmada kullanılan modelde eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilemediği kabul edilmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında seriler arasındaki katsayı tahminleri için Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilmiş olan Augmented Mean Group Estimator (AMG) katsayı tahmincisinden faydalanılacaktır.

Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen AMG katsayı tahmincisi, Pesaran (2006) Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG) tahmincisine bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Her iki yöntem de yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımı altında çalışabiliyorken, AMG farklı olarak yatay kesit bağımlılığını ortak dinamik bir süreç olarak değerlendirmektedir (Büberkökü, 2016). Ayrıca, AMG katsayı tahmincisi CCEMG'ye benzer bir şekilde serilerin farklı düzeylerde durağanlaşması veya eşbütünleşik olmaması durumunda da etkili sonuçlar üretebilmektedir (Eberhardt & Bond, 2009; Şanlı, 2016).

23 AB ülkesinin taşımacılık sektörüne dair ÇKE hipotezi sınaması için AMG katsayı tahmincisi ile yapılan katsayı tahmini sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir;

Tablo 13. AMG Katsayı Tahmini Sonuçları

Ülkeler	Çevresel Kuznets Eğrisi						İlişkinin Biçimi	TREC
	Lineer Model	Kuadratik Model		Kübik Model				
	TRIN	TRIN	$TRIN^2$	TRIN	$TRIN^2$	$TRIN^3$		
Belçika	0.042	-7.245	0.777	-111.288	-24.889	1.852	Yok	0.856*
Bulgaristan	0.369***	-2.510***	0.397***	-26.816	7.263	-0.644	U	0.781***
Hırvatistan	0.510***	0.049**	0.061	-193.010	55.648*	-5.331	M+	0.807***
Kıbrıs	0.570***	9.497***	-1.251	-759.607	213.190	-19.926	M+	0.511***
Çekya	0.292***	0.937	-0.079	-49.173**	12.143**	-0.992**	Ters-N	0.541***
Danimarka	-0.130***	-4.140**	0.441**	-29.809	6.155	-0.423	U	1.181***
Estonya	0.371***	-1.894***	0.337***	-6.564	1.777	-0.147	U	1.537***
Finlandiya	0.131***	8.533***	-1.019***	363.778**	-85.282*	6.659*	N	1.095**
Fransa	-0.074**	10.689***	-1.039***	325.811***	-62.179***	3.953***	N	0.522**
Almanya	-0.037	-7.416**	0.685**	839.064***	-157.025***	9.792***	N	0.910***
Yunanistan	-0.286***	-2.904	0.309	217.075**	-51.625**	4.083**	N	0.983***
Macaristan	0.174***	-0.389***	0.068	44.461	-11.570	1.005	M+	0.775***
İrlanda	0.175***	4.424***	-0.542**	9.578	-1.896	0.118	Ters-U	0.921***
İtalya	-0.274***	18.737***	-1.84***	-747.222***	147.349***	-9.684***	Ters-N	1.079***
Letonya	0.304***	-3.275	0.498*	-177.902***	51.116***	-4.874***	Ters-N	1.737***
Litvanya	0.176***	-2.494***	0.377***	4.423	-1.681	0.202*	U	0.852***
Hollanda	-0.113**	17.751***	-1.880***	-349.757***	75.796***	-5.470***	Ters-N	1.450***
Polonya	0.458***	-4.462***	0.545***	-2.858	0.181	0.027	U	0.947***
Portekiz	0.034	6.596***	-0.798***	156.061***	-37.486***	2.998***	N	0.742***
İspanya	0.063**	7.489***	-0.765***	-10.484	2.912	-0.250	Ters-U	0.699***
İsveç	-0.081**	9.825***	-1.067***	-764.559***	167.383***	-12.208***	Ters-N	1.712***
İsviçre	0.076***	5.154***	-0.544***	80.542	-16.701	1.153	Ters-U	0.662***
İngiltere	0.006	2.497**	-0.241**	114.201	-21.912	1.400	Ters-U	0.721***
Panel	0.108**	2.845**	-0.285**	-37.020	11.681	-1.161	Ters-U	0.957***

Not: Tablodaki ***,**,** ifadeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini, M+ ifadesi ise ilişki biçiminin monoton artan olduğunu ifade etmektedir.

AMG katsayı tahmincisi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir. Beklendiği üzere, taşımacılık sektörü nihai enerji tüketiminin örnekleme dahil edilen 23 AB ülkesinde taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonlarına artırıcı etki yaptığı görülmüştür. ÇKE hipotezinin test edildiği lineer, kuadratik ve kübik modellerin sonuçlarına bakıldığında ise panelin bütünü için ilişkinin ters-U biçiminde olduğu, yani ÇKE hipotezinin geçerli olduğu görülmektedir.

Ülkelerin bireysel sonuçlarına bakıldığında ise taşımacılık sektörü çıktı değeri ile taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonları arasında Hırvatistan, Kıbrıs ve Macaristan'da monoton artan; Bulgaristan, Danimarka, Estonya, Litvanya ve Polonya'da U biçiminde, İrlanda, İspanya, İsviçre ve İngiltere'de ters-U biçiminde, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan ve Portekiz'de N biçiminde, Çekya, İtalya, Letonya, Hollanda ve İsveç'te ters-N şeklinde bir ilişki tespit edilmiştir. Belçika'da ise ÇKE bağlamında herhangi bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Panelin geneli için ters-U şeklinde tahmin edilen taşımacılık sektörü çıktı değerinin dönüm noktası 147.116 milyon Euro olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan dönüm noktasına ulaşabilen ülkelerin Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere olduğu ilgili dönemdeki veri aralığından tespit edilmiştir. Ayrıca, ülkelerin bireysel bazda hesaplanan dönüm noktaları ise İrlanda için 59.189 milyon Euro, İspanya için 133.061 milyon Euro, İsviçre için 113.729 milyon Euro ve İngiltere için 176.658 milyon Euro olarak tespit edilmiştir. Fakat ilgili veri aralığı kontrol edildiğinde bireysel bazda hesaplanan dönüm noktasına yalnızca İngiltere'nin ulaşabildiği görülmektedir. N şeklinde ilişkinin bulunduğu ülkeler için ise dönüm noktaları tespit edilememiştir.

SONUÇ

Küresel ısınma ve iklim değişikliği meseleleri dünya gündemini meşgul etmeyi artıran şekilde sürdürmeyi devam ettirmektedir. İnsanlığın geleceğe dair kaygılarını da artıran bu meselelerin etkilerinin azaltılması yönünde dünyanın büyük bir bölümünde bir çaba söz konusudur. Her ne kadar dünyanın büyük bölümünde büyük bir çaba gösteriliyor olsa da bazı ülkeler ekonomik kalkınmalarını artırmak ya da sürekli kılmak adına çevresel kirliliği göz ardı etmeye devam etmektedir. Bu konuda dünyanın en başarılı bölgelerinden biri olan Avrupa, küresel ısınma ve iklim değişikliği konularını titizlikle ele almakta ve etkilerini gidermek adına sert çevre politikaları uygulamaktan geri durmamaktadır.

Avrupa, Almanya ve Fransa gibi çoğu gelişmiş ülkelerden oluşan, ekonomik ve siyasal istikrarı yüksek olan bir bölge olarak 2021 yılı verileriyle dünya GSYİH'nin yaklaşık %21'ini oluşturmaktadır. Ekonomik gelişmişliğinin yanı sıra çevresel konulara da hassasiyetle yaklaşan Avrupa, 2019 yılı itibariyle en fazla CO_2 emisyonunun üretildiği elektrik ve ısı üretimi faaliyetlerinde 1990 yılına kıyasla yaklaşık %40, imalat sanayinde ise yaklaşık %47 düzeyinde CO_2 emisyonu azaltımını başarabilmiştir. Fakat, aynı başarıyı en fazla CO_2 emisyonunun üretildiği sektörlerden birisi olan taşımacılık sektörü için sağlayabilmiş değildir. Öyle ki, 2019 yılı verilerine göre 1990 yılına kıyasla taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonları yaklaşık %18 düzeyinde bir artış göstermiştir.

Bahsedilmiş olan bilgilerin temel motivasyonunu oluşturduğu bu çalışmada, 1995-2018 yılları arasında verilerine ulaşılabilen 23 AB ülkesinin taşımacılık sektörü kaynaklı CO_2 emisyonu, ekonomik büyümeyi temsilen taşımacılık sektörü çıktı değeri ve taşımacılık sektörü enerji tüketimi verileriyle bir panel veri analizi uygulanmıştır. Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin sınandığı bu çalışmada, AMG katsayı tahmincisinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular taşımacılık sektörü enerji tüketiminin taşımacılık kaynaklı CO_2 emisyonlarını örnekleme dahil edilen tüm ülkelerde artırdığını göstermektedir. ÇKE hipotezinin ise panelin bütününün yanı sıra bireysel bazda 4 ülkede geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca elde edilen sonuçlar Manga (2021)'in çalışmasıyla büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır.

Çalışmanın sonuçları önemli bazı çıkarımlar elde etme imkanı vermiştir. Örneğin, ÇKE hipotezi bağlamında monoton artan ve U biçiminde ilişkinin tespit edildiği ülkelerin çoğunluğu eski SSCB üyesi olan Doğu Avrupa ülkeleridir. Bu ülkelerin ekonomik ve taşımacılık altyapısı

gelişmişliğinin N ve ters-U biçiminde ilişkinin elde edildiği ülkelere göre daha az olduğu bilinmektedir. Ayrıca, deniz bağlantısı da düşük olan Doğu Avrupa ülkelerinin, yüksek ihtimalle, taşımacılık kaynaklı hava kirliliğin azaltılmasında önemli rol oynayan intermodal taşımacılıktan da yeterince faydalanamadıkları düşünülmektedir. Diğer yandan, N biçiminde ilişkinin elde edildiği ülkelerden Fransa ve Almanya'nın ise taşımacılık altyapısının oldukça gelişmiş olduğu bilinmektedir. Fakat, bu ülkelerde N biçiminde bir ilişkinin elde edilmesinde Torras & Boyce (1998)'nin bahsetmiş oldukları teknik eskime etkisinin (technical obsolescence effect) etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim, Balsalobre vd. (2014) teknolojik gelişim ve kirlilik üzerine yaptıkları çalışmada, teknolojik eskime etkisinin yanı sıra azalan verimler kanununa da atıfta bulunarak kompozisyon etkisi ve teknik etkinin belirli bir noktadan sonra ölçek etkisine yenik düşeceğini ve ters-U biçimindeki ilişkinin ekonomik büyüme arttıkça N şeklini alabileceğini belirtmişlerdir.

Nihai olarak, taşımacılık sektörünün yaklaşık %95 oranında petrol ve petrol ürünlerine bağımlı olmasının yanı sıra hizmet sektörlerinin yapısı gereği üretildiği yerde, üretildiği anda tüketilmesi sebebiyle yarattığı kirliliğin engellenmesi veya bu kirlilikten kaçınılması oldukça zordur. Bu sebeple, son yıllarda oldukça gelişim gösteren elektrikli ve hibrit araçların en çok kirlilik yayan taşımacılık türü olan karayolu taşımacılığında etkin kılınması bu konuda atılabilecek en önemli adımlardan birisidir. Diğer yandan, karayoluyla yapılan taşımaların iç su yollarına ve demiryoluna aktarılabilmesi için ülkelerin intermodal taşımacılık altyapılarını ve performanslarını geliştirmeleri, şehirlerdeki mobiliteden kaynaklı hava kirliliğinin azaltılması için toplu taşıma sistemlerinin yaygın ve etkin biçimde oluşturulması oldukça mühimdir. Bu bağlamda, ileride yapılacak olan çalışmalarda bahsi geçen uygulamaların çevresel açıdan olumlu ve olumsuz etkilerinin, uygulanabilirliğinin ve fiyat/performans analizlerinin yapılması hem akademik açıdan hem de politika yapıcılar açısından oldukça faydalı ve değerli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acaravcı, A., Bozkurt, C., & Erdoğan, S. (2015). MENA Ülkelerinde Demokrasi-Ekonomik Büyüme İlişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 3*(4), 119-129.

Albulescu, C. T., Boatca-Barabaş, M.-E., & Diaconescu, A. (2022). The Asymmetric Effect of Environmental Policy Stringency on CO2 Emissions in OECD Countries. *Environmental Science and Pollution Research*. doi:10.1007/s11356-021-18267-8

Altıntaş, H., & Mercan, M. (2015). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eşbütünleşme Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70*(2), 345-376. doi:10.1501/SBFder_0000002355

Amin, S., Jamasb, T., & Nepal, R. (2021). Regulatory Reform and the Relative Efficacy for Government versus Private Investment on Energy Consumption in South Asia. *Economic Analysis and Policy, 69*, 421-433. doi:10.1016/j.eap.2020.12.019

Aslan, F. (2010). İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği. *[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atabani, A. E., Badruddin, I. A., Mekhilef, S., & Silitonga, A. S. (2011). A Review on Global Fuel Economy Standards, Labels and Technologies in the Transportation Sector. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 15*(9), 4586-4610. doi:10.1016/j.rser.2011.07.092

Balsalobre, D., Álvarez, A., & Cantos, J. M. (2014). Public Budgets for Energy RD&D and the Effects on Energy Intensity and Pollution Levels. *Environmental Science and Pollution Research, 22*(7), 4881-4892. doi:10.1007/s11356-014-3121-3

Barak, D. (2021). Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımında İkame ve Gelir Etkilerinin Ayrıştırılması: Teorik ve Ampirik Çerçeve. *[Yayınlanmamış Doktora Tezi]*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayar, Y., & Gavriletea, M. D. (2018). Foreign Direct Investment Inflows and Financial Development in Central and Eastern European Union Countries: A Panel Cointegration and Causality. *International Journal of Financial Studies, 6*(2), 1-13. doi:10.3390/ijfs6020055

Bínová, H., Hykš, O., Hykšová, M., Neubergová, K., Kekula, F., & Sadil, J. (2021). Perspective of Clean Mobility in Road Freight Transport. *Transportation Research Procedia, 53*, 289-304. doi:10.1016/j.trpro.2021.02.035

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies, 47*(1), 239-253. doi:10.2307/2297111

Büberkökü, Ö. (2016). Uluslararası Sermaye Hareketliliğinin İncelenmesi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8*(15), 281-298. doi:10.14784/marufacd.266060

Cole, M. A. (2004). Trade, the Pollution Haven Hypothesis and the Environmental Kuznets Curve: Examining the Linkages. *Ecological Economics, 48*(1), 71-81. doi:10.1016/j.ecolecon.2003.09.007

Costanza, R. (1995). Economic Growth, Carrying Capacity, and the Environment. *Ecological Economics, 15*(2), 89-90. doi:10.1016/0921-8009(95)00074-7

Cushman, D. O., & Michael, N. (2011). Nonlinear Trends in Real Exchange Rates: A Panel Unit Root Test Approach. *Journal of International Money and Finance, 30*(8), 1619-1637. doi:10.1016/j.jimonfin.2011.08.005

Çelik, H. (2020). Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler: OECD Ülkeleri için Panel Veri Analizi. *[Yayınlanmamış Doktora Tezi]*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Danyi-Boll, A., & Gáspár, A. (2019). The Significance of Environmental Taxes used for Mitigating the Environmentally Harmful Impacts of Road Transportation. *Economica, 10*(2), 47-53.

Dasgupta, S., Laplante, B., & Mamingi, N. (2001). Pollution and Capital Markets in Developing Countries. *Journal of Environmental Economics and Management, 42*(3), 310-335. doi:10.1006/jeem.2000.1161

Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey. *Ecological Economics, 49*, 431-455. doi:10.1016/j.ecolecon.2004.02.011

Eberhardt, M., & Bond, S. (2009). Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator. *MPRA Paper 17692*, 1-26.

EIA. (2010). *International Energy Outlook 2010.* Washington D.C.: U.S. Energy Information Administration. Şubat 8, 2022 tarihinde http://large.stanford.edu/courses/2010/ph240/riley2/docs/EIA-0484-2010.pdf adresinden alındı

Ekins, P., & Speck, S. (1999). Competitiveness and Exemptions from Environmental Taxes in Europe. *Environmental and Resource Economics, 13*(4), 369-396. doi:10.1023/A:1008230026880

Ghazouani, A., Jebli, M. B., & Shahzad, U. (2021). Impacts of Environmental Taxes and Technologies on Greenhouse Gas Emissions: Contexual Evidence from Leading Emitter European Countries. *Environmental Science and Pollution Research, 28*(18), 22758-22767. doi:10.1007/s11356-020-11911-9

Gill, A. R., Viswanathan, K. K., & Hassan, S. (2018). The Environmental Kuznets Curve (EKC) and the Environmental Problem of the Day. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 81*(2), 1636-1642. doi:10.1016/j.rser.2017.05.247

Göçer, İ., Mercan, M., & Hotunluoğlu, H. (2012). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Çoklu Yapısal Kırılmalı Panel Veri Analizi. *Maliye Dergisi, 163*, 449-470.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. *NBER Working Paper Series 3914*, 1-39. doi:10.3386/w3914

Güriş, S., & Sak, N. (2019). Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil Yöntemiyle İncelenmesi. *Business and Economics Research Journal, 10*(2), 327-339. doi:10.20409/berj.2019.171

Haasz, T., Vilchez, J. J., Kunze, R., Deane, P., Fraboulet, D., Fahl, U., & Mulholland, E. (2018). Perspectives on Decarbonizing the Transport Sector in the EU-28. *Energy Strategy Reviews, 20*, 124-132. doi:10.1016/j.esr.2017.12.007

Hirsch, R. L., Bezdek, R., & Wendling, R. (2007). Peaking of World Oil Production and Its Mitigation. D. Sperling, & J. S. Cannon (Dü) içinde, *Driving Climate Change* (s. 9). Academic Press. doi:10.1016/B978-012369495-9/50003-8

Hoyos, R. E., & Sarafidis, V. (2006). Testing for Cross-sectional Dependence in Panel-data Models. *The Stata Journal, 6*(4), 482-496. doi:10.1177/1536867X0600600403

IEA. (2018). *CO2 Emissions from Fuel Combustion Overview.* Paris: International Energy Agency. Şubat 9, 2022 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/energy/co2-emissions-from-fuel-combustion-2018_co2_fuel-2018-en adresinden alındı

Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics, 115*, 53-74. doi:10.1016/S0304-4076(03)00092-7

Jochem, P., Babrowski, S., & Fitchner, W. (2015). Assessing CO2 Emissions of Electric Vehicles in Germany in 2030. *Transportation Research Part A: Policy and Practice, 78*, 68-83. doi:10.1016/j.tra.2015.05.007

Kaika, D., & Zervas, E. (2013). The Environmental Kuznets Curve (EKC) Theory—Part A: Concept, Causes and the CO2 Emissions Case. *Energy Policy*, 1392-1402. doi:10.1016/j.enpol.2013.07.131

KPMG. (2019). *Sektörel Bakış 2019 - Taşımacılık.* Klynveld Peat Marwick Goerdeler. Şubat 9, 2022 tarihinde https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2019/05/sektorel-bakis-2019-tasimacilik.html adresinden alındı

Liu, H., Kim, H., & Choe, J. (2019). Export Diversifcation, CO2 Emissions and EKC: Panel Data Analysis for 125 Countries. *Asia-Pacifc Journal of Regional Science, 3*, 361-393. doi:10.1007/s41685-018-0099-8

Merlevede, B., Verbeke, T., & Clercq, M. D. (2006). The EKC for SO2: Does firm size matter? *Ecological Economics, 59*(4), 451-461. doi:10.1016/j.ecolecon.2005.11.010

Nasreen, S., Saidi, S., & Öztürk, İ. (2018). Assessing Links between Energy Consumption, Freight Transport, and Economic Growth: Evidence from Dynamic Simultaneous Equation Models. *Environmental Science and Pollution Research, 25*(17), 16825-16841. doi:10.1007/s11356-018-1760-5

Nazir, M. I., Nazir, M. R., Hashmi, S. H., & Ali, Z. (2018). Environmental Kuznets Curve Hypothesis for Pakistan: Empirical Evidence Form ARDL Bound Testing and Causality Approach. *International Journal of Green Energy, 15*(14-15), 947-957. doi:10.1080/15435075.2018.1529590

Owusu, P. A., & Asumadu-Sarkodie, S. (2016). A Review of Renewable Energy Sources, Sustainability Issues and Climate Change Mitigation. *Cogent Engineering, 3*(1), 1-14. doi:10.1080/23311916.2016.1167990

Panayotou, T. (2003). Economic Growth and the Environment. *Economic Survey of Europe* (Cilt 2). içinde UNECE.

Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Cesifo Working Paper no. 1229*, 1-40.

Pesaran, M. H. (2006). Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure. *Econometrica, 74*(4), 967-1012. doi:10.1111/j.1468-0262.2006.00692.x

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Economics, 22*, 265-312. doi:10.1002/jae.951

Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogenity in Large Panels. *Journal of Econometrics, 142*(1), 50-93. doi:10.1016/j.jeconom.2007.05.010

Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A Bias-adjusted LM Test of Error Cross-section Independence. *Econometrics Journal, 11*, 105-127. doi:10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x

Plassman, F., & Khanna, N. (2007). Assessing the Precision of Turning Point Estimates in Polynomial Regression Function. *Econometric Reviews, 26*(5), 503-528. doi:10.1080/07474930701512105

Plötz, P., Funke, S. A., & Jochem, P. (2017). Empirical Fuel Consumption and CO2 Emissions of Plug-In Hybrid Electric Vehicles. *Journal of Industrial Ecology, 22*(4), 773-784. doi:10.1111/jiec.12623

Polat, B. (2021). Yapısal Kırılma ve Fourier Eşbütünleşme Analizi: Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliğin Sınanması. *[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saidi, S., Shahbaz, M., & Akhtar, P. (2018). The Long-Run Relationship between Transport Energy Consumption and Transport Infrastructure on Economic Growth in MENA Countries. *Transportation Research Part A: Policy and Practice, 111*, 78-95. doi:10.1016/j.tra.2018.03.013

Sarkodie, S. A., & Strezov, V. (2019). A Review on Environmental Kuznets Curve Hypothesis Using Bibliometric and Meta-Analysis. *Science of the Total Environment, 649*, 128-145. doi:10.1016/j.scitotenv.2018.08.276

Sezen, K. (2021). Gelişmiş ve Yükselen Ekonomilerde Genişletilmiş Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Sınanması. *[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Shafik, N., & Banyopadhyay, S. (1992). Economic Growth and Environmental Quality: Time Series and Cross-Country Evidence. *Policy Research Working Paper Series 904*, 1-50.

Shahzad, U. (2020). Environmental Taxes, Energy Consumption, and Environmental Quality: Theoretical Survey with Policy Implications. *Environmental Science and Pollution Research*, 24848–24862. doi:10.1007/s11356-020-08349-4

Stern, D. I. (2004). The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve. *World Development, 32*(8), 1419-1439. doi:10.1016/j.worlddev.2004.03.004

Swamy, P. A. (1970). Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model. *Econometrica, 38*(2), 311-323. doi:10.2307/1913012

Şanlı, D. (2016). Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Hesaplanması: Bir Panel Veri Çalışması. *[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tenaw, D., & Beyene, A. D. (2021). Environmental Sustainability and Economic Development in sub-Saharan Africa: a Modified EKC Hypothesis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 143*, 1-10. doi:10.1016/j.rser.2021.110897

Torras, M., & Boyce, J. K. (1998). Income, Inequality, and Pollution: A Reassessment of the Environmental Kuznets Curve. *Ecological Economics, 25*(2), 147-160. doi:10.1016/S0921-8009(97)00177-8

Westerlund, J. (2008). Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect. *Journal of Applied Econometrics, 23*, 193-233. doi:10.1002/jae.967

Winslow, M. (2005). The Environmental Kuznets Curve Revisited Once Again. *Forum for Social Economics, 35*(1), 1-18. doi:10.1007/BF02746011

Wu, L., & Huo, H. (2014). Energy Efficiency Achievements in China's Industrial and Transport. *Energy Policy, 73*, 38-46. doi:10.1016/j.enpol.2014.05.039

Yan, S. (2018). The Economic and Environmental Impacts of Tax Incentives for Battery Electric Vehicles in Europe. *Energy Policy, 123*, 53-63. doi:10.1016/j.enpol.2018.08.032

Zambrano-Monserrate, M. A., Silva-Zambrano, C. A., Davalos-Penafiel, J. L., Zambrano-Monserrate, A., & Ruano, M. A. (2018). Testing Environmental Kuznets Curve Hypothesis in Peru: The Role of Renewable Electricity, Petroleum and Dry Natural Gas. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 82*(3), 4170-4178. doi:10.1016/j.rser.2017.11.005

Zhao, C., Chen, B., Hayat, T., Alsaedi, A., & Ahmad, B. (2014). Driving Force Analysis of Water Footprint Change based on Extended STIRPAT Model: Evidence from the Chinese Agricultural Sector. *Ecological Indicators, 47*, 43-49. doi:10.1016/j.ecolind.2014.04.048

ADIYAMAN İLİNİN TÜRKİYE'NİN İHRACAT VE GSYH'SINA KATKISININ ALT SEKTÖRLER İTİBARİYLE İNCELENMESİ

ANALYSIS OF THE CONTRIBUTION OF ADIYAMAN PROVINCE TO TURKEY'S EXPORTS AND GDP IN TERMS OF SUB-SECTORS

Fatih DOĞANOĞLU
Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0002-2141-4240

Samet ZENGİNOĞLU
Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, ORCID: 0000-0001-6061-8388

Serhat GÜVEN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-8290-9733

ÖZET
Dış ticaret, ülkeler arasında karşılıklı mal ve hizmet alım satımı şeklinde gerçekleşmekte ve uluslararası rekabetin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dış ticaret sonucunda ihracatı ithalatından daha fazla gerçekleşen ülke dış ticaret fazlası verirken ithalatın ihracatı geçmesi durumunda ise dış ticaret dengesinde açık verilmektedir. Küresel ekonomik düzende ülkelerin rekabet gücünü artıran en önemli unsurlardan biri de dış ticaret açıklarını kapatmak ve dış ticarette dengeyi sağlamaktır. Türkiye'nin dış ticaretinin yapısına bakıldığında ise dış ticaret dengesinin genel olarak açık verdiği görülmektedir. Dış ticaret açıklarını minimize etmek ve dış ticaret dengesini sağlamak için katma değeri yüksek ürünlerin ihracatına öncelik verilmektedir. Bu bağlamda sanayi sektörü otomotiv endüstrisi ihracatının, ihraç edilen ürünler içerisinde ihracat değeri en fazla olan sektör olması dış ticarette dengeyi sağlama ve rekabet gücünü arttırmak amaçlarına ulaşmak yönünden önemli göstergelerdendir. Uluslararası ekonomik rekabette ülkelerin rekabet gücünün en yüksek düzeye çıkaran sektörlerden savunma sanayi ihracatında son yıllarda yaşanan gelişmeler de ülkemizin dış ticaretine olumlu yönde katkı vermektedir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Adıyaman ili dış ticareti incelendiğinde, tarım sektöründe hububat-bakliyat mamulleri, sanayi sektöründe ise hazır-giyim ve tekstil ürünleri grubunun ihracatta lider sektörler olduğu saptanmıştır. Katma değeri düşük ürünlerin ihracatının gerçekleşmesi ilin ülke ekonomisine katkısının düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Adıyaman ili ihracatında kimyevi ürünler ihracatının artması ve katma değeri yüksek olan ürünlerin ihracının hedeflenmesi, ilin ülke dış ticaretine katkısının artması açısından önemlidir. Ayrıca Adıyaman'ın komşu illere nazaran küçük şehir olması nedeniyle yatırımların bu illere kaymasına neden olabilmekte ve bu durum Adıyaman'ın diğer illerle rekabetinin azalmasına de etki etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Türkiye, Adıyaman, GSYH.

ABSTRACT
Foreign trade refers to the mutual purchase and sale of goods and services between countries and is an important part of international competition. A trade surplus occurs when a country exports more than it imports as a result of foreign trade. A trade deficit occurs in the foreign trade balance when the figure of imports exceeds exports. One of the most crucial elements strengthening the competitiveness of countries in the global economy is to close foreign trade deficits and ensure a balance in foreign trade. When examining the structure of Turkey's foreign trade, it is seen that the foreign trade balance generally has a deficit. To minimize foreign trade deficits and maintain the foreign trade balance, priority is given to the export of products with high added value. In this context, the fact that the automotive industrial sector is the one with the highest export value among the exported products is one of the important indicators in terms of achieving the goal regarding the balance in foreign trade and increasing competitiveness. Recent developments in defense industry exports, which are among the industries maximizing the competitiveness of countries in the international economic competitive environment, also contribute positively to our country's foreign trade. When the foreign trade of Adıyaman province, which constitutes the main subject of the study, is examined, it is found that grain-legume products are the leaders of the agricultural sector and clothing, and textile products are the leader in the industrial sector. The export of products with low added value causes the province's contribution to the national economy to remain at a low level. It is significant to increase the export of chemical products and to target the export of products with high added value in Adıyaman in terms of increasing the contribution of the province to the country's foreign trade. Due to the fact that Adıyaman is a small city compared to neighboring provinces, investments may shift to these cities, and this also affects the reduction of Adıyaman's competition with other provinces.

Keywords: Foreign Trade, Turkey, Adıyaman, GDP.

ULUSLARARASI TİCARETTE DDP (GÜMRÜK RESMİ ÖDENMİŞ OLARAK) TESLİM ŞEKLİ VE TARAFLAR AÇISINDAN ÖNEMİ

DELIVERY METHOD OF DDP (DELIVERED DUTY PAID) IN INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPORTANCE FOR THE PARTIES

Nurullah EREM

Dr. Öğretim Üyesi, Samsun Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü

ÖZET

Dünya ticaret hacmindeki hızlı artış, ülkeler arasındaki dış ticaretin gelişmesi, ülke ekonomilerinin git gide birbirlerine daha bağımlı hale gelmeleri, özellikle Covid-19 pandemisi nedeniyle uluslararası lojistik ve küresel tedarik zincirinde yaşanan son gelişmeler uluslararası teslim şekillerini önemli hale getirmiştir. Birinci Dünya Savaşının hemen bitiminde 1919 yılında kurulan Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) tarafından uluslararası ticarette kullanılan terimler ile ilgili çalışmalar başlatılmış ve ilk olarak 1936 yılında Incoterms adıyla uluslararası teslim şekilleri bir standarda kavuşturulması amacıyla uygulamaya konulmuştur. Günümüze kadar 8 kez revize edilen Incoterms kuralları son olarak 2019 yılı Eylül ayında revize edilerek 1 Ocak 2020 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Incoterms 2020'de 11 adet teslim şekli bulunmaktadır. Bunlardan yedisi (EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU, DDP) tüm taşıma modlarında kullanılırken, dördü (FAS, FOB, CFR, CIF) sadece deniz ve iç suyolu taşımacılığında kullanılmaktadır.

DDP teslim şekli satıcının/ihracatçının malları alıcıya/ithalatçıya belirlenen varış yerinde, ithalat için gümrük vergileri ödenmiş olarak, varış yerine gelen taşıma aracında boşaltmaya hazır vaziyette ithalatçının tasarrufuna bırakmasını ifade eder. Malların taraflarca kararlaştırılan varış yerine getirilmesine kadar tüm hasar ve sorumluluk ihracatçıya aittir. Bu nedenle 11 Incoterms kuralı içerisinde ihracatçıya en fazla sorumluluk yükleyen teslim şekli DDP'dir. Dolayısıyla ithalatçının da hasar, sorumluluk, masraf, işlem vb. bakımdan en avantajlı olduğu teslim şeklidir. İhracatçı malların belirlenen teslim yerine kadar taşınmasından ve yapılacak olan taşıma masraflarından sorumlu iken, bu mallar için ithalatçıya karşı sigorta sözleşmesi yapmak yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak satış sözleşmesinde ihracatçı mallar için sigorta yaptırmak yükümlülüğünü kabul etmişse bu durumda ithalatçıya karşı sigorta yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Ayrıca ihracatçı, masrafları kendisine ait olmak üzere, ithalatçının belirlenen varış yerinde malları teslim alabilmesi için gerekli olan her türlü bilgi ve belgeyi ithalatçıya vermelidir. Diğer taraftan ithalatçı ihracatçıya karşı taşıma ve sigorta sözleşmesi yapmakla yükümlü değildir. Mallar belirlenen varış yerinde ihracatçı tarafından kurallara uygun olarak ithalatçıya teslim edilmişse, teslim anından itibaren ithalatçı mallara ilişkin tüm ziya ve hasarı üstlenmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticarette Teslim Şekilleri, DDP Teslim Şekli, Incoterms, Lojistik.

ABSTRACT

The rapid increase in the world trade volume, the development of foreign trade between countries, the increasing interdependence of national economies, and the recent developments in international logistics and global supply chain, especially due to the Covid-19 pandemic, have made international delivery methods important. At the end of the First World War, studies on the terms used in international trade were initiated by the International Chamber of Commerce (ICC), which was established in 1919, and it was first put into practice in 1936 under the name of Incoterms, in order to bring international delivery forms to a standard. Incoterms rules, which have been revised 8 times until today, were last revised in September 2019 and entered into force as of January 1, 2020. There are 11 delivery types in Incoterms 2020. Seven of them (EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU, DDP) are used in all modes of transport, while four (FAS, FOB, CFR, CIF) are used only in sea and inland waterway transport.

DDP delivery means that the seller/exporter leaves the goods to the buyer/importer at the disposal of the importer, ready for unloading on the transport vehicle arriving at the destination, with the customs duties paid for importation. All damage and responsibility belongs to the exporter until the goods are delivered to the place of destination agreed by the parties. For this reason, DDP is the delivery method that imposes the most responsibility on the exporter among the 11 Incoterms rules. Therefore, the importer is also responsible for damage, liability, expense, transaction, etc. It is the most advantageous form of delivery. While the exporter is responsible for the transportation of the goods to the designated delivery place and the transportation costs to be incurred, it is not obliged to make an insurance contract against the importer for these goods. However, if the exporter has accepted the obligation to insure the goods in the sales contract, then he has to fulfill his insurance obligation against the importer. In addition, the exporter must, at his own expense, provide the importer with all kinds of information and documents necessary for the importer to receive the goods at the designated destination. On the other hand, the importer is not obliged to make a transportation and insurance contract against the exporter. If the goods have been delivered to the importer in accordance with the rules by the exporter at the designated destination, the importer has to undertake all loss and damage to the goods from the time of delivery.

Keywords: Delivery Methods in International Trade, DDP Delivery Method, Incoterms, Logistics.

1. GİRİŞ

Uluslararası ticarette uygulanan teslim şekilleri Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar genellikle taraflar arasında yazılı olmayan ticari örf ve adetlere göre yürütülmekteydi. Ticari örf ve adetler taraflarca bilindiği için sözleşmelerde ayrıca teslim şekillerine yer verilmemekteydi. Ancak uluslararası ticaretin gittikçe artmasıyla birlikte, mal teslimlerinde uygulanan ticari örf ve adetler zaman içerisinde taraflarca farklı yorumlanmaya, ülkeler arasında farklı uygulanmaya başlanmıştır. Bu durum ülkeler arasında dış ticarette sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini fırsat bilen özel girişimciler dış ticarette teslim şekillerinin bir standarda kavuşturulabilmesi için bir çalışma başlatmışlardır.

1920'lerde yoğunlaşan çalışmalar sonucunda uluslararası teslim şekillerinin bir standarda kavuşturulması çabaları netice vermiş, böylece 1936 yılında ilk kurallar ortaya konmuştur. 8 defa güncellenen bu kuralların sonuncusu Incoterms 2020'dir. Incoterms 2020'nin 11 kuralından birisi de DDP yani Delivered Duty Paid-Gümrük Resmi Ödenmiş Olarak teslimdir. Bu çalışmamızda Incoterms kurallarının nasıl oluştuğu, günümüze kadar nasıl geldiği ve özellikle DDP teslim şeklinin kapsamı ve taraflar açısından önemi etraflıca incelenmiştir.

2. INCOTERMS KURALLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAPSAMI

Uluslararası ticarette satıcı ve alıcı arasında gerçekleşen sözleşmeye göre belirlenen teslim şekli, mal ve hizmet satanın sorumluluklarının nerede bittiği ile mal ve hizmet alan tarafın sorumluluklarının nerede başladığını göstermektedir (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 107). Ülkeler, ortak ve standart kurallar belirlenmesinde uluslararası ve bağımsız bir kuruma ihtiyaç duymuştur. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin Atlanta şehrinde bir grup ABD'li, Belçikalı, Fransız ve İngiliz özel girişimci tarafından 1919 yılında Milletlerarası Ticaret Odası'nın (ICC- International Chamber of Commerce) ilk temelleri atılmıştır. ICC'nin ilk kez 1920 yılında kongresi toplanmış ve ABD'de olan merkezi Paris'e taşınmıştır (İSO, 2015/10: 12). O günden bugüne gelişerek 140'tan fazla ülkede, binlerce üyesi olan büyük bir iş organizasyonu haline gelmiştir.

Milletlerarası Ticaret Odası, ülkeler arasındaki dış ticarette teslim işlemlerinde kullanılmak üzere Incoterms kuralları hakkındaki çalışmalarına 1920'lerin başlarında başlamış ve ICC'nin Milli Komitelerinin de yardımıyla, FOT, FOR, FOB, FAS, C&F ve Free Delivered CIF olarak 6 terimli ilk kurallar 1923 yılında yayınlamıştır. Ancak bu terimleri ihtiva eden kuralların genişletilerek uluslararası ticarette en sık kullanılan terimlerin güncellenerek yeknesaklaştırılması ve satıcı ile alıcının haklarının, yükümlülüklerinin ve borçlarının düzenlendiği Incoterms olarak yayınlanması 1936 yılında olmuştur (Çalışkan, 2021: 234). Incoterms terimi, ICC tarafından hazırlanan International commercial terms kelimelerinin ilk hecelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur (Sayım ve Zengin, 2012: 217)

Ticari terimlerin yorumlanmasındaki farklılıkları gidermenin önemi Incoterms'in ilk versiyonu olan 1936 tarihli derlemede kendini göstermiştir. O dönemde genellikle denizyolu taşımacılığı ile ilgili ticari terimler FAS, FOB, C&F, CIF, Ex Ship, Ex Quay şeklinde 6 adet olarak belirlenmişti. Incoterms'in 1936 tarihli ilk versiyonunda özellikle mal ticareti ve teslim noktaları üzerinde durulmuştur. Rizikonun intikali konusunda ise yükün geminin küpeştesini geçtiği an esas alınmıştır. Rizikonun bu şekilde intikali özellikle FOB, C&F ve CIF kurallarında önem arz etmektedir. Malların geminin yanı başında teslim edilmesi kararlaştırılmış ise FAS teriminin kullanılması önerilmiştir (Caner, 2012: 227). Dolayısıyla, 1936 yılında ilk defa yayınlanan Incoterms kuralları, 13 yıllık müktesebatıyla birlikte yayınlandığı zaman itibariyle uygulamadaki yorum farklılıklarını en aza indirerek problemleri önemli ölçüde gidermiş ve taraflar arasında uyuşmazlıkların çözümünde önemli katkı sağlamıştır (Çalışkan, 2021: 234).

1936 yılında yayınlanan bu kurallar daha sonra uluslararası ticarette yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar üzerine 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 ve 2020 yılında olmak üzere 8 kez revize edilmiştir. Her bir revizyonda günün teslim şartları değerlendirilerek, ihtiyaca göre bazı terimler kurallara eklenirken bazı terimlerde kurallardan çıkarılmıştır (Özkan, 2012: 3). Incoterms'in amacı, ülkeler arasında yapılan dış ticarette malların teslim edilmesinde satıcı ve alıcının sorumluluklarına ilişkin kuralların farklı yorum ve değerlendirmelerden kaynaklanabilecek belirsizlikleri ortadan kaldırmaya veya olabildiğince azaltmaya yöneliktir. Fiziki varlığı olan mal veya eşya dışındaki işlerde (hizmetler, patent, know how vb. gibi) Incoterms kullanılmamaktadır (Ceylan, 2020: 16)

Incoterms 1990 ve 2000 versiyonlarında terimler harflere dayalı olarak 4 gruba ayrılmıştır. Buna göre E, F, C ve D gruplarında E grubu satışlardan D Grubu satışlara doğru ilerledikçe satıcının sorumluluğu artmakta, alıcının sorumluluğu ise azalmaktadır. Ancak Incoterms 2010 ve 2020 versiyonlarında terimlerin harfler ile gruplara ayrılması uygulamasından vazgeçilerek, tüm taşıma modlarında kullanılan teslim şekilleri (EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU, DDP) ve sadece deniz ve iç suyolu taşımacılığında kullanılan teslim şekilleri (FAS, FOB, CFR, CIF) şeklinde iki ayrı grup oluşturulmuştur. Incoterms kurallarının birbirine en uç noktadaki iki kuralı EXW ile DDP'dir. Birbirine iki zıt noktada bulunan E grubu (EXW) teslim şekli ile D grubu (DAP, DPU, DDP) teslim şekilleri arasında üç adet F grubu teslim şekli (FCA, FAS ve FOB) ve 4 adet C grubu teslim şekli (CPT, CIP, CFR ve CIF) bulunmaktadır (Ağaoğlu, 2020: 1124).

Incoterms 2020'de 11 adet terim bulunmaktadır. Incoterms 2010'da da 11 terim bulunmaktaydı. Genel itibariyle Incoterms 2010 ile Incoterms 2020 arasındaki önemli sayılabilecek farklar şunlardır: DAT terimi yerine DPU terimi getirildi. DAT teslim şeklinde teslimatın terminalde yapılabileceği anlamına geldiğinden teslimatın herhangi bir yerde yapılabileceğini vurgulamak için Incoterms 2020 ile terim DPU ile değiştirildi. CIF ve CIP Incoterms kurallarında sigorta ile ilgili konular netleştirildi. Maliyetler ve maliyet yapıları açıklığa kavuşturuldu (masrafların

listelenmelerinin diğer Incoterms'lerden farklı olarak her bir ilgili Incoterms kapsamındaki masrafların tek bir iç kural olan A9/B9'da sıralanması sağlandı). Nakliye ile ilgili güvenlik unsuru açıkça detaylandırıldı. FCA, DAP, DPU ve DDP teslim şekillerinde, satıcının veya alıcının kendi taşıma aracıyla taşıma yapabilmesine imkân sağlandı. Gerekli hallerde FOB yerine FCA'nın kullanımını teşvik edecek şekilde gemiye yüklemenin tamamlandığını gösteren yükleme konşimentoları ve FCA kuralında değişiklikler yapıldı (Arslandere, 2021: 91-92).

3. DDP (GÜMRÜK RESMİ ÖDENMİŞ OLARAK) TESLİM ŞEKLİ

Incoterms 2020'ye göre DDP teslim şekli tüm taşıma modlarında kullanılabilen terimlerden birisidir. DDP teslim şekli satıcının malları alıcıya belirlenen varış yerinde, ithalat için gümrük vergileri ödenmiş olarak, varış yerine gelen taşıma aracında boşaltmaya hazır vaziyette ithalatçının tasarrufuna bırakmasını ifade eder. Malların taraflarca kararlaştırılan varış yerine getirilmesine kadar tüm hasar ve sorumluluk ihracatçıya aittir. İhracatçı malların belirlenen teslim yerine kadar taşınmasından ve yapılacak olan taşıma masraflarından sorumlu iken, bu mallar için ithalatçıya karşı sigorta sözleşmesi yapmak yükümlülüğü bulunmamaktadır. Satıcı için azami sorumluluk ve yükümlülük söz konusu iken, alıcı için en avantajlı teslim şeklidir. Malların taraflarca kararlaştırılan varış yerine getirilmesine kadar tüm hasar ve sorumluluk satıcıya aittir. Bu nedenle 11 Incoterms kuralı içerisinde ihracatçıya en fazla sorumluluk yükleyen teslim şekli DDP'dir. Dolayısıyla alıcının da hasar, sorumluluk, masraf, işlem vb. bakımdan en avantajlı olduğu teslim şeklidir (https://gumrukrehberi.gov.tr).

Satıcının sorumluluğuna sadece malların ihracına ilişkin değil, alıcının ülkesinde ithal edilmesine ilişkin gümrük işlemlerini yerine getirmek de dahildir. Bu nedenle, DDP terimi, satıcı bakımından en ağır yükümlülüğü ifade eden bir terimdir. Hatta satış sözleşmesinde taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece, ithalata ilişkin ödenmesi gereken başta gümrük vergisi ve KDV olmak üzere tüm diğer ithalat vergileri satıcıya aittir. DDP teslim şekli, her türlü taşıma türünde kullanılabileceği gibi birden çok taşıma türünün söz konusu olması durumunda da kullanılabilmektedir. Uygulamaya bakıldığında, Türkiye'deki serbest bölgelerden, Türkiye'ye yapılan satış sözleşmelerinde, sıklıkla DDP teslim şeklinin uygulandığı görülmektedir (Çalışkan, 2020: 248).

4. DDP TESLİM ŞEKLİNİN TARAFLAR AÇISINDAN ÖNEMİ

Bütün diğer teslim şekillerinde olduğu gibi DDP teslim şeklinde de satıcı ve alıcıdan oluşan iki taraf bulunmaktadır. Konu uluslararası ticaret bağlamında değerlendirildiğinde bir dış ticaret işleminden veya ihracat ve ithalat işleminden oluştuğu için tarafları ayrıca ihracatçı ve ithalatçı olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu çalışmamızda taraflar olarak daha yaygın olarak kullanılan satıcı ve alıcı ifadelerini kullanmayı tercih edeceğiz.

Teslim ve hasarın geçişi konusunda DDP terimi satıcının malları alıcıya belirlenen varış yerinde, ithalat için gümrük vergileri ödenmiş ve gümrük işlemleri tamamlanmış şekilde, ilgili taşıma aracında, boşaltmaya hazır halde mallar alıcının tasarrufuna bırakıldığında teslim etmesini ifade eder. Satıcı, malların belirlenen varma yerine veya alıcının malları teslim alacağı noktaya getirilmesine ilişkin tüm hasarı üstlenir. Bu terim seçilen taşıma modu ne olursa olsun, birden fazla taşıma modunun söz konusu olması durumunda da kullanılabilir. Teslimin varış yerinde gerçekleşmesini ve ithalata ilişkin tüm gümrük vergilerinin satıcı tarafından ödenmesini içeren DDP terimi, 11 Incoterms terimi arasında satıcıya en fazla sorumluluk yükleyen terimdir (Başlangıç, 2015: 62-63; ICC, 2019: 83-89).

Satıcı malları alıcının ülkesindeki varış yerinde gümrük vergileri ödenmiş olarak alıcıya teslim etmek zorunda iken, alıcının da bu malları teslim alarak satış sözleşmesinde belirtildiği şekilde mal bedelini ödeme yükümlülüğü vardır. Satıcı, sözleşme konusu malların alıcıya teslim edildiği ana kadar o mallara ait bütün ziya ve hasarı üstlenmek zorundadır. Satıcı tarafından mallar alıcıya teslim edildiği andan itibaren ise, tüm ziya ve hasar alıcıya geçmiş olur. Satıcı, masraflar kendisine ait olmak üzere malların belirlenen teslim yerine kadar taşınması için taşıma sözleşmesi yapmalıdır. Ayrıca satıcı taşımaya ilişkin tüm güvenlik önlemlerine uygun davranmak zorundadır. Alıcının satıcıya karşı herhangi bir taşıma sözleşmesi yapması veya malları taşıtması yükümlülüğü yoktur. Satıcının alıcıya karşı sigorta sözleşmesi yapmak yükümlülüğü yoktur. Aynı şekilde alıcının da satıcıya karşı sigorta sözleşmesi yapmak yükümlülüğü yoktur. Ancak, alıcı, satıcının talep etmesi halinde, hasarı ve masrafları satıcıya ait olmak üzere, satıcının sigorta yaptırabilmek için ihtiyaç duyduğu bilgileri satıcıya sağlamalıdır (ICC, 2019: 83-89).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

DDP gümrük resmi ödenmiş olarak teslim şekli Incoterms kuralları arasında sık kullanılan kurallardan birisi olmamakla birlikte, satıcı açısından en fazla sorumluluk ve yükümlülük ihtiva eden teslim şeklidir. Bu nedenle özellikle ihracatçıların satış sözleşmesi yaparken eğer DDP teslim şeklini seçeceklerse bu terimin bütün yükümlülüklerini göz önünde bulundurmaları gerekir. Teslim ve hasarın geçişi konusunda DDP terimi satıcının malları alıcıya belirlenen varma yerinde, ithalat için gümrük resimleri ödenmiş ve gümrük işlemleri tamamlanmış halde, ilgili taşıma aracında, boşaltmaya hazır vaziyette mallar alıcının tasarrufuna bırakıldığında teslim etmesini ifade etmektedir. Satıcı, malların belirlenen varış yerine veya alıcının malları teslim alacağı noktaya getirilmesine ilişkin tüm hasarı üstlenmektedir.

Çalışmamızda da yer verildiği üzere satıcının malları alıcının ülkesinde gümrük vergileri ödenmiş olarak alıcıya varış yerinde teslim etmesini öngören DDP teslim şekli taşıma, hasar geçişi, gümrük vergileri gibi önemli konularda satıcıya daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Burada belki de satıcının en fazla zorlanacağı konulardan birisi, alıcının ülkesinde malların

gümrük vergilerini ödemesi durumunda kalmasıdır. Eğer satıcı ithalat için gereken gümrük iznini alamazsa ve gümrük işlemlerini alıcıya bırakmayı tercih ediyorsa, DDP terimi yerine teslimin yine varış yerinde gerçekleştiği, ancak ithalat için gereken gümrük işlemlerinin alıcıya bırakıldığı DAP veya DPU kurallarından birisini tercih etmeyi değerlendirmelidir.

KAYNAKLAR

1. Ağaoğlu, C. (2020), "Incoterms® 2020", Public and Private International Law Bulletin, 40(2): 1113-1149.
2. Arslandere, M. (2021), "İhracatta Incoterms Kullanımı, Firma Karakteristikleri ve Performans: Türkiye Örneği", İşletme Bilimi Dergisi (JOBS), 2021; 9(1): 87-110.
3. Başlangıç, S. Ö. (2015), "Uluslararası Lojistik Uygulamalarında Teslim Şekilleri ve Teslim Şekli Seçimini Etkileyen Unsurların Belirlenmesi", Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Aydın.
4. Caner, O. (2012), "Incoterms 2010 (ICC Rules for the Use of Domestıc and Internatıonal Trade Terms)", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl:11 Sayı: 22 Güz 2012/2: 223-262.
5. Ceylan, S. (2020), "Deniz Taşımacılığı ve Incoterms: FOB'a İlişkin Bir Değerlendirme", Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2): 13-39.
6. Çalışkan, Y. (2021), "Uluslararası Satımda 2020 INCOTERMS® Kuralları ve Hasarın Geçişi", Public and Private International Law Bulletin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 41(1): 231–259.
7. Gökgöz, A. ve Özdemir, H. (2015), "Dış Ticarette Teslim ve Ödeme Şekillerinin TMS 18 Hasılat Standardı Çerçevesinde İncelenmesi" Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies- Muhasebe, Finans ve Denetim Çalışmaları Dergisi, 1(3): 105-122.
8. International Chamber of Commerce (ICC), (2019), "Incoterms 2020 by the International Chamber of Commerce (ICC)-İç ve Dış Ticarete İlişkin Ticari Terimlerin Kullanımı İçin ICC Kuralları", ICC Yayın No: 723 ET.
9. İstanbul Sanayi Odası (İSO), (2015), "Dış Ticarette Ödeme ve Teslim Şekilleri", İstanbul Sanayi Odası Yayınları: 2015/10.
10. Özkan, Ö. (2012). "Incoterms 2010 ile Getirilen Yenilikler", Akademik Bakış Dergisi, Temmuz-Ağustos 2012, (31): 1-15.
11. Sayım, F. ve Zengin, H. İ. (2012), "Dış Ticarette Kullanılan Finansman ve Teslim Şekillerinin Türkiye'nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17): 2015-236.
12. URL 1. https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/uluslararası-ticarette-teslim-Şekilleri (Erişim Tarihi: 21.01.2022).

COVID 19 DÖNEMİNDE E-TİCARETİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

RUKİYE BAŞER

ÖZET

Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan, 11 Mart 2020 tarihinde de ülkemizde ilk vakalarını gösteren Koronavirüs (COVID-19) bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Bulaşıcı olması nedeniyle her insanda tehlike arz eden virüs, ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal zararları haricinde ölümle sonuçlanabilmektedir. Dünyanın Pandemi olarak ilan etmesiyle birlikte tüketiciler, ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile e-ticarete hayatlarında büyük bir yer vermeye başlamışlardır. Dijital ortamda yapılacak olan ticaretin, anında ulaşılması, ulaşım masraflarının olmaması, daha fazla çeşitten yararlanılması e-ticaretin yaygınlaşmasının sebeplerindendir. Bu çalışmanın amacı, COVID-19'un e-ticaret sektörü etkilerine ve tüketicilerin pandemi sürecinde e-ticaret üzerinden tercih ettikleri ürün grupları ve Türkiye ekonomisine etkileri yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Koronavirüs, E-Ticaret, Pandemi

ABSTRACT
December 2019 in the history of China, emerged in Wuhan city, 11 March 2020 in the history of the first cases in our country, appear Coronavirus (COVID-19) has influenced the whole world. It is contagious in every human being because the virus does not pose a danger to the country's economic, social and political except for the damage can result in death. Pandemic declared the world in order to satisfy the needs of consumers with e-commerce have begun to give a large place in the lives of. Trade, which will be held in the digital environment, instantly, to reach more variety of the lack of transportation costs to benefit from e-commerce is one of the causes of the spread of. The purpose of these people is to make comments on the preferred product to be passed through the economy and pandemic process of the e-commerce sector of Covid-19 and the trade in Turkey.

Keywords: COVID-19, Coronavirus, E-Commerce, Pandemic

GİRİŞ

Koronavirüs, hayvanlarda ve insanlarda görülebilen, ilk aşamaları soğuk algınlığı ile olup ölümlere kadar uzanan ve birçok türü bulunan virüs çeşididir. İlk defa 49 yaşında bir kadında görülen koronavirüs, daha sonra 61 yaşında bir erkekte olduğu farkedilmiştir. Virüsün yakın temas ve damlacıklarla bulaştığı tespit edilerek, virüsün çıkış yeri olan Wuhandaki hayvan pazarı kapatılmıştır.

İlk olarak 27 Aralık 2019'da Çinin Wuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüs kısa sürede tüm dünyayı etkilemiştir. 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye de ilk defa görülen bu virüs, Türkiye de yaşayan birçok insanı da etkisi altına almıştır. 20 Haziran 2020 tarihindeki verilere bakıldığında küresel ölçekte 8.690.140 onaylanmış vaka ve 461.274 ölüm sayısı vardır. (WHO, 2020)

Koronavirüs sağlığımızı etkilediği kadar ekonomimizi de ciddi ölçüde etkilemiştir. Birçok sektör zarar görmüş işsizlikte ciddi artışlar gözlemlenmiştir. Genel olarak bakıldığında tüm sektörleri olumsuz etkileyen COVID-19 e-ticaret üzerinde olumlu izlenimler bırakmıştır. Koronavirüs nedeniyle perakende mağazalar yerini sanal mağazalara bırakmıştır. Teknoloji faaliyetlerinin daha da gelişmesi ile birlikte e-ticaret üzerinden satış yapan firmalar çoğalmıştır. Bu dönemi daha da avantaj haline getirmek isteyen satıcılar birçok indirim, kampanya gibi faaliyetlerle insanları daha çok e-ticarete yöneltme eğilimine girmişlerdir. Online alışveriş alışkanlığı olmayan bireyler bu alışkanlığı kazanmıştır.

Koronavirüs artışı nedeniyle insanların alışkanlıklarında da değişim olmuş, talep edilen mal bileşenlerinde belirli bir kayma gerçekleşmiştir. İçinde bulunulan dönemde sağlığa daha çok önem veren tüketiciler hijyen ürünlerine daha çok yönelmişlerdir. Bireylerin eve kapanmasıyla birlikte dekorasyon, elektronik, kitap ve oyun gibi ürünlere daha çok eğilim gösterilmiştir. Sanal alışverişte gıda hizmet satışıyla yeni tanışan tüketiciler gıda faaliyetlerini de bu sistem üzerinden gerçekleştirmişlerdir.

Sanal alışverişlerin yükselişe geçtiği bu dönemde kargo şirketlerinde de büyük bir yoğunluk yaşanmaya başlamıştır. Yaşanılan dönemde kargo şirketleri de kendilerince birtakım önlemler almıştır. İnsanların talep ettiği ürünleri hızlı ve sağlam şekilde ulaştırmayı hedefleyen kargo şirketleri, mesai saatleri ve ulaşım araçlarını artırmıştır.

Günlük yaşamı daha kolay hale getiren e-ticaret, pandemi döneminde birçok insanın vazgeçilmezi olmuştur.

LİTERATÜR TARAMASI

Coşkun (2004) çalışmasında, elektronik ticaretin gelişimini etkileyen faktörler ve ülkeler arasındaki dağılımını veriler yardımıyla incelemiş ve açıklamıştır. Elektronik ticaretin gelişiminin önündeki engelleri tespit etmiş ve bu engellerin önlenmesi için gerekli olan tedbirler üzerinde durmuştur. Yapılan çalışmalar karşısında, internet bağlantı sayısı, kişi başına düşen bilgisayar sayısı gibi e- ticareti etkileyen faktörlerin nicel anlamdaki artış oranları e-ticareti olumlu yönde etkilemektedir. Alınması gereken önlemler teknolojik gelişmelere bağlıdır ve bu alanda çalışmalar yapılmaktadır. Bu engellerin kaldırılması, e-ticaretin gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir.

Demirdöğmez, Gültekin, Taş (2018) çalışmasında, e-ticaretin Türkiye bazında yıldan yıla gelişmesini incelemiştir. Yapılan incelemede özellikle e-ticaretin son 10 yıldaki gelişimi TÜİK, TÜBİSAD tarafından edinilen veriler ile birlikte gözler önüne serilmektedir. Araştırma sonuçlarında Türkiye de ve Dünyada internet kullanımının artarak devam ettiğini ve elektronik ticaret aracılığıyla yapılan alışveriş için uygun koşulların sağlandığı gözlemlenmiştir.

Özbulut (2014) çalışmasında, Türkiye de e-ticaretin gelişimi ve uygulamaları esnasında karşılaşılan sorunları ele almıştır. Çalışmada internet gelişiminin e-ticaret için öneminden bahsedilmiş ve internet ile e-ticaretin paralel artışı üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda, internet gelişimi aynı oranda e-ticareti de geliştirmiş, bundan dolayı ticarette de gelişmeler yaşanmıştır.
Güven (2020) çalışmasında, COVID-19 salgınının tüm dünya da etkisini göstermesiyle birlikte, e-ticaretin nasıl şekillendiğini, COVID-19 döneminde e-ticarette bulunan ürün gruplarındaki talep değişikliğini nitel bir çalışma ile incelemiş ve yorumlamıştır. Tüketiciler pandemi döneminde sağlık, zaman, kolaylık gibi nedenlerden dolayı e-ticareti tercih etmeye başlamışlardır. Salgın döneminde tüketiciler tarafından sağlık, kişisel bakım, temizlik gibi ürünlere doğru bir kayma gerçeklemiş, lüks tüketim mallarında ise bir azalma meydana gelmiştir.
Bayram, Yılmaz (2020) çalışmasında, pandemi döneminde Türkiye de ki e-ticaretin seyrini ele almış, e-ticaret ile e-ihracat verilerini gözlemlemiş ve yorumlamıştır. Buna bağlı olarak Türkiye de ki e-ticaretin özellikle son 10 yılda büyük adımlar attığını ve giderek gelişme gösterdiğini öne sürmüşlerdir. Pandemi döneminde, tüketicilerin sanal alışverişi tercih etmesiyle birlikte, e-ticarette büyük bir dönem başlamıştır.

II. PERAKENDE TİCARETTEN SANAL MAĞAZALARA

Dünya süreklilik gösteren bir varyasyon içerişindedir. Birçok alan gibi firmalarda bu varyasyona tabi tutulmaktadır. Burada önemli olan firmaların, varyasyona entegre olmalıdır. Firmaların entegre olmaları, alıcılar ile etkin bir iletişim halinde bulunmalarının metotlarını da değiştirmiştir. Kurulduğu günden bugüne dek süratli bir şekilde gelişmekte olan internet, ticari alışverişlerde de günlük hayatı oldukça kolaylaşmaktadır. Bu değişiklik bilinen alışveriş metotlarının aksine, yenilikçi bir sistemi oluşturmaktadır. (Güven, 2020: 253)
İnsanların ticari işlemlerinin dijital ortamda yapılması işlemine e-ticaret adı verilmektedir (www.eticaret.com). Hayatımızda büyük bir alana sahip olan gerek alıcı gerek ise satıcılar açısından önemli ölçüde kolaylık sağlayan e-ticaret kavramı, günden güne artarak globalleşmektedir. Dijital ortamda yapılacak olan ticaretin anında ulaşılması, ulaşım masraflarının olmaması, daha fazla çeşitten yararlanılması e-ticaret kavramının yaygınlaşmasının sebeplerindendir. (Güven, 2020: 253 ; www.eticaretport.com)

III. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İNTERNET VE YAYGINLAŞAN E-TİCARET

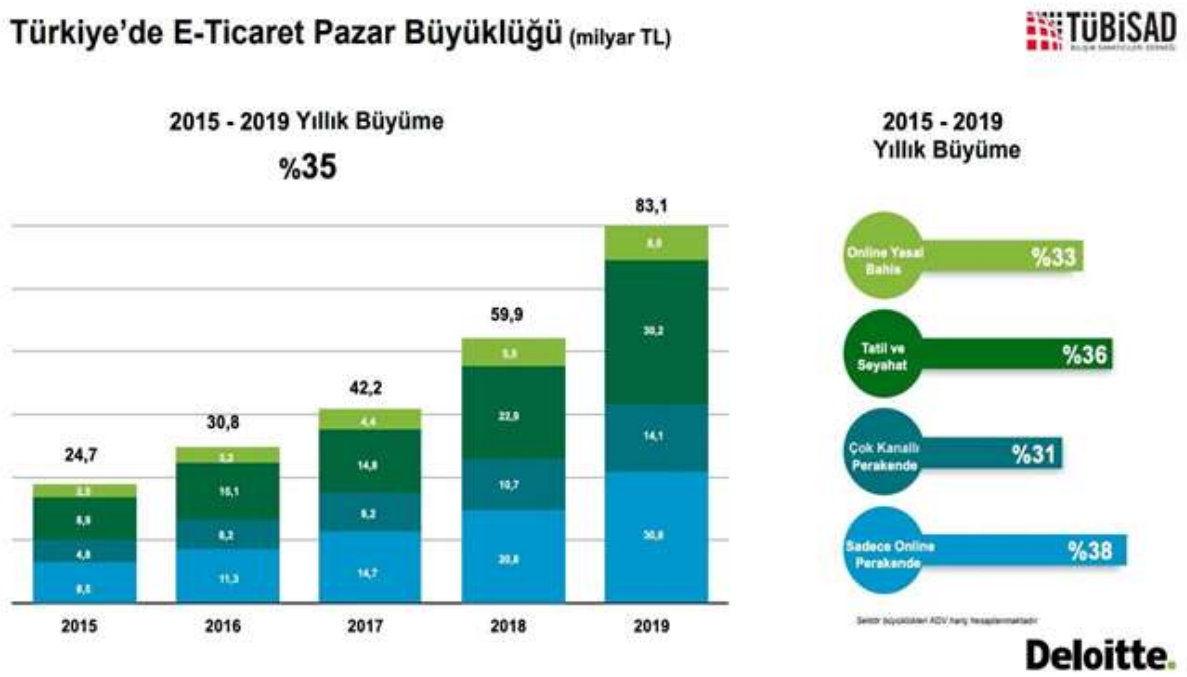
1970'li yıllarda ortaya çıkan internet ağı sürekli bir gelişim göstererek günümüzde neredeyse hayatımınız tümünü kaplamaktadır. O günlerden bugüne dek geliştirilen uygulamaları ile daha fazla tüketici kesimine sahip olmaktadır (www.womaneng.com). Hayatımızın bu denli merkezinde olan internetin gelişimini sayısal veriler ile ifade etmek gerekir ise, 2008 yılında 6 milyon kullanıcısı bulunan internet, 2017 yılı sonunda 568,9 düzeyine çıkmaktadır. (Demirdöğmez, Gültekin, Taş, 2018: 2219). İnternet ve mobil cihazların tüketim artışı nedeniyle, e-ticaretin gelişim sürecinde de bir artış görülmektedir. E-ticaret, internet ağı yolu üzerinden yerine getirilen ticari işlemlerdir (www.elektronikticaretrehberi.com)
E-ticaret ile ilgili ilk adım 1997 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun (BTYK) gerçekleştirmiş olduğu bir toplantıda atılmıştır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu zaman içerisinde e-ticaretin ilerlemesi ile ilgili gereken politika ve işleyişleri uygulayarak, e-ticaret

piyasasının Türkiye de daha etkin bir konuma gelmesini sağlamıştır. (Demirdöğmez, Gültekin, Taş, 2018: 2222)

Bir internet teşebbüsü olarak kabul edilen e-ticaretin bu denli hızla ilerlemesinin sebepleri satıcıların göstermiş olduğu avantajlardır. Satıcılar, internet ortamında satışa sunacakları ürünler ile ilgili reklam, tanıtım maliyetleri, ödeme koşulları, kargo hizmetleri gibi birçok ayrıntılı görev sağlamaktadır.

Alıcılar alışverişlerinde istedikleri birçok yöntemi kullanabilirler. Talep ettikleri ürün ücretini arzu ettikleri takdir de internet ortamında veyahut kapıda ödeyebilirler. Alıcıların bir kısmı da ürünleri internet üzerinden gözlemleyerek mağazadan alabilmektedir. E-ticaretin büyümesi, internet alışverişi ile doğru orantılıdır. Gelişmekte olan ticaret hacmini oran ile belirtmek gerekirse, 2012 yılında %25 oranında yapılmakta olan mobil alışveriş 2015 yılında %60 oranlarına kadar çıkmaktadır. (Sezgin, 2013: 1)

Grafik 1: Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü

Kaynak: TÜBİSAD, 2019

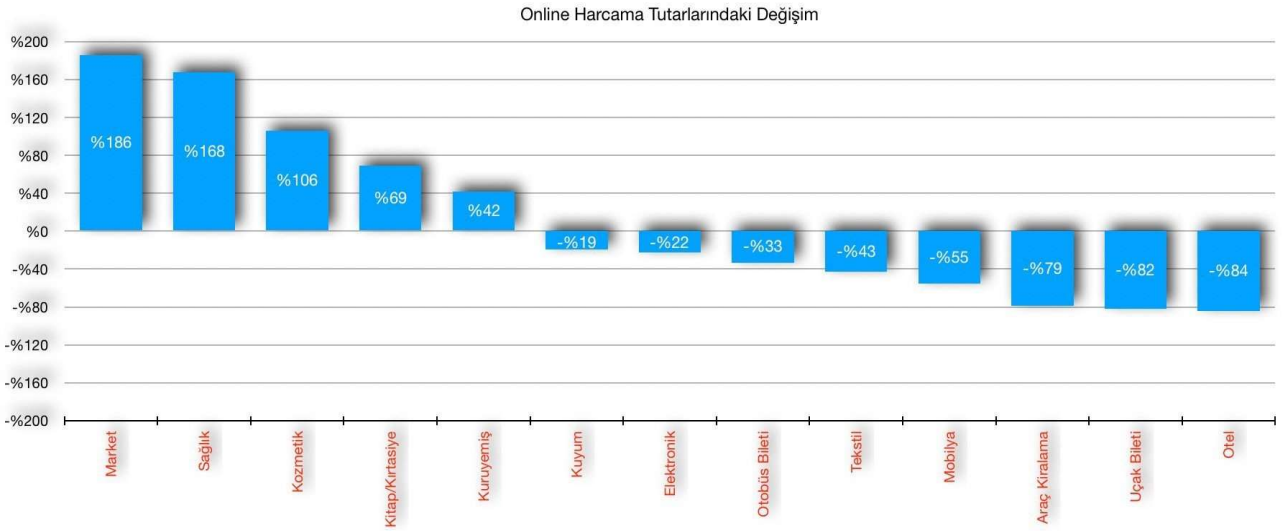
Yukarıda gösterilen tabloda, Türkiye de 2015 yılında 24,7 oranında büyüklüğe sahip olan e-ticaret hacmi 2019 tarihine kadar gelen sürede %35 büyüyerek 83,1 milyar lira olarak kayıtlara geçmiştir. Bu verilerin artmasında pazarların büyük bir önemi olduğu gösterilmektedir. E-ticaretin bu denli gelişmesi, e-ticaretin artık önemli bir kanal haline geldiğini öne sürmektedir. Yıllara oranla sürekli bir gelişim gösteren e-ticaret, günümüzde teknolojik altyapıların artması ile birlikte hayatımızı daha çok şekillendirmiştir. Günümüzde insan ihtiyaçlarının sağlanmasın da büyük bir kanal rolü üstlenen e-ticaretin ileriki yıllarda kendini daha da geliştirerek yaşamımızın tümünde yer alması beklenmektedir.

IV. COVID 19 DÖNEMİNDE E-TİCARET DEVRİ

Yaygınlaşan virüs nedeniyle ülkelerin karantinaya girmesi ve izolasyon olması sanal alışveriş tüketimini artırmıştır. Türkiye de koronavirüsün ilk çıktığı tarih olan 11 Marttan itibaren sanal alışverişlerde büyük bir yükselme gerçekleşmiştir. Virüsün bulaşıcı özellikte olması nedeniyle fiziksel mağazaları çok da tercih etmeyen tüketiciler, sanal mağazalara geçiş yapmıştır. (Güven, 2020: 256)

Yaşanılan talep çeşitliliğine şu şekilde yer verilmiştir.

Grafik 2: Türkiye de Online Harcama Tutarındaki Değişim

Kaynak: Webrazzi.com

Koronavirüsün ortaya çıktığı günden itibaren, hijyene çok dikkat edilmesi gerektiği söylenmektedir. Bu dönemde sağlık kategorisinde %168 oranında artış yaşanmıştır. Sağlık kategorisinde yaşanan patlama bu duruma ne denli önem verildiğini ortaya koymaktadır.

Bu dönemde temastan kaçınılması gerektiğini söyleyen uzmanlar, temasa geçilen yerlerin temiz olması ve ellerin en az 20 saniye boyunca yıkanması gerektiği uyarılarında bulunmuştur. Bu durum ıslak mendil, sıvı sabun gibi deterjan malzemelerinde de talep artışına yol açmıştır.

Pandemi döneminde talep artışı yaşanan bir diğer kategori ise markettir. Evde kal çağrılarına karşın bireylerin tüm zamanlarını evde geçirmesinden dolayı market kategorisinde de %186 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Market kategorisinde bu denli yüksek bir artışın görülmesi, bireylerin normal zamana göre daha fazla alışveriş yapmasının etkisi oldukça fazladır.

Kozmetik kategorisinde %106, kitap ve kırtasiye kategorisinde %69, kuruyemiş kategorisinde %42 oranında bir artış gözlemlenmiştir.

Pandemi döneminde turizm faaliyetlerinin iptal edilmesiyle birlikte seyahat, otel ve konaklama, kategorilerinde de %50'den fazla bir düşüş yaşanmıştır.

V. PANDEMİ SONRASI E-TİCARET EĞİLİMİ

Son yıllarda yaygınlaşmakta olan e-ticaret, salgın döneminde mağazaların kapanması ile birlikte daha da yükselişe geçmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan salgın, sanal alışveriş alışkanlığı olmayan bireyleri de e-ticaret ile tanıştırmıştır. E-ticaret alışkanlığı kazanmış bireyler, salgın sonrasında da sanal alışverişini artırıp e-ticareti günümüz koşullarında daha da olağan hale getireceklerdir.

Pandemi döneminde kişilerin ihtiyaçlarını zorlanmadan karşılamasını sağlayan e-ticaret, krizi fırsata çevirerek tüketicilerin gönlünde taht kurmuştur. Bu alışkanlıklarına salgın sonrasında devam edecek olan tüketiciler, o dönemdeki ihtiyaçlarına göre farklı mal ve bileşenlerine doğru bir kayma gerçekleştireceklerdir.

Koronavirüsün insan sağlığına etkilerinden dolayı bireyler kişisel bakımına daha çok dikkat etmeye başlamışlardır. Dışarı çıkma yasağı ile birlikte evlere kapanan bireyler zamanlarını geçirmek amacıyla kendilerine birçok aktivite bulmaya yönelmişlerdir. Hijyen ürünleri, oyunlar, dekorasyon gereçleri, spor aletleri, kitaplar ve elektronik eşyaları e-ticaret ile daha çok talep eden tüketiciler salgın sonrasında da bu alışkanlıklarını sürdürüleceği öngörülmektedir.

Salgın sonrasında e-ticarete talep oranının daha da artması için markaların tüketicilere daha geniş bir yelpazede ürün sunmaları, yeni projeler geliştirmeleri, sanal alışveriş ortamını daha avantajlı bir hale getirmeyi sağlamalıdırlar. (www.ideasoft.com)

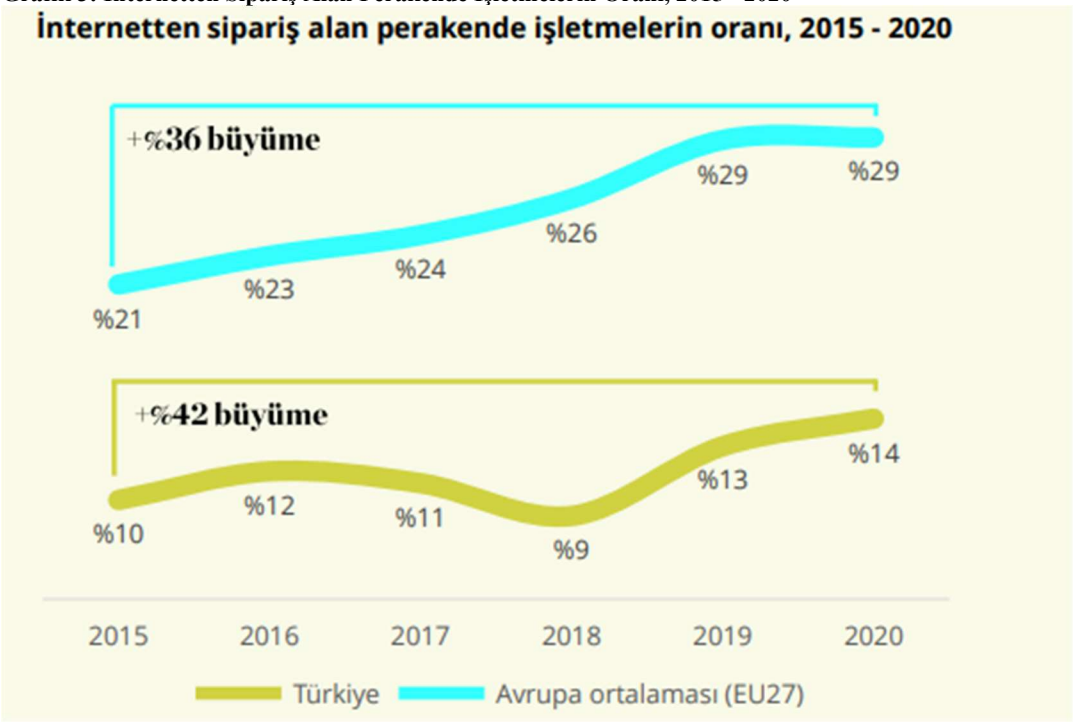
Güvenilir, kolay, zahmetsiz ve daha sayılabileceğimiz birçok nedenle birlikte günümüzde önemli bir yer edinen e-ticaret, yaşadığımız bu sürecin sonrasında da teknolojik altyapıların gelişmesi ile birlikte her alanda aktif olması beklenmektedir.

VI. COVID 19 SONRASI E-TİCARETİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Covid 19 salgınıyla birlikte, bireylerin evde kalması sıklığından kaynaklı ihtiyaçların internet üzerinden karşılandığı belirgin şekilde gözlemlenmiştir. Bu dönemde internet kullanan 5 kişiden 4'ü e-ticareti tecrübe etmiştir. (TÜBİSAD)

Pandemi döneminde çeşitli yaş ve ekonomik düzeylerinde tüketiciler ilk defa e-ticareti kullanmaya başlamıştır. Firmaların çoğu e-ticaret üzerinden ürünlerini pazara sunmuştur. Çeşitli kategorilerde ki ürünlere talep artmış ve satıcılar ürünlerini belirli bir konuma göre değil dünyaya açmışlardır.

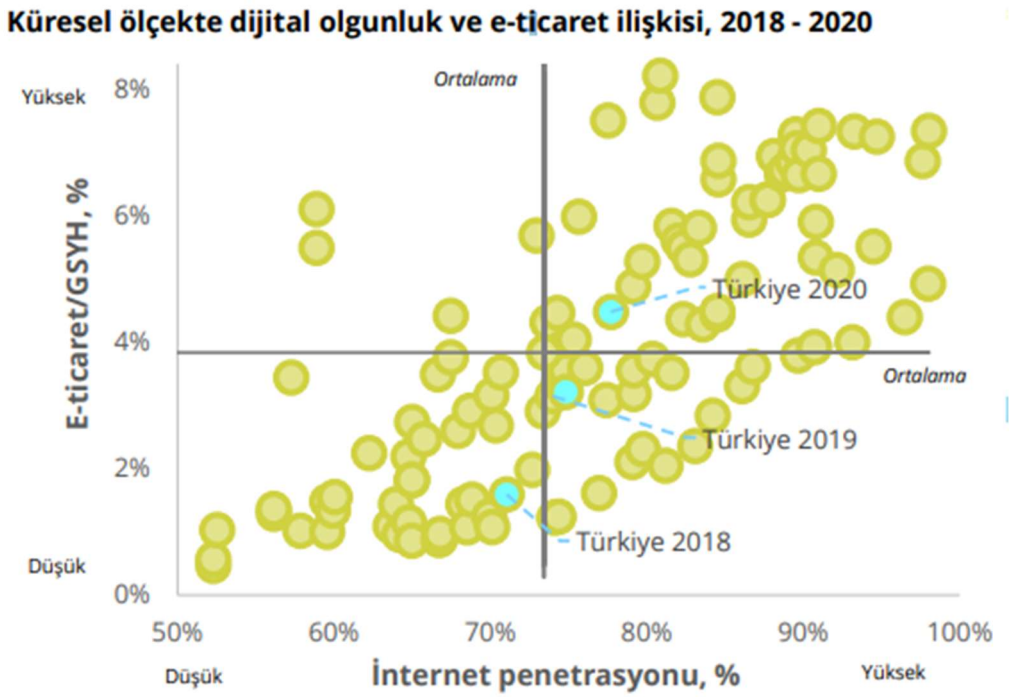
Grafik 3: İnternetten Sipariş Alan Perakende İşletmelerin Oranı, 2015 - 2020

Kaynak: TÜBİSAD, 2021

Tabloya göre, e-ticarette yer alan işletmelerin sayısı 2015 yılından 2020 yılına göre %41 oranında bir artış göstermiştir.
Covid 19 döneminde internet içerisindeki satış oranlarının arttığını düşünen işletmelerin sayısı %65'tir.
Covid 19 salgınından sonra ise internet satışlarının yükselmesini bekleyen firmaların oranı %39'dur.
Covid 19 döneminde e-ticaretin, toplam ticaret içerisindeki yerinin fazla olduğunu belirten firma oranı %75'tir.

Grafik 4: Küresel Ölçekte Dijital Olgunluk ve E-Ticaret İlişkisi, 2018 - 2020

Kaynak: TÜBİSAD, 2021

E-ticaret uygulamaları, Türkiye'nin ekonomisine destek olmaktadır.
Verilerek bakıldığında, Türkiye de ki satıcıların e-ticaret hacmi 216 milyar TL olmuştur.
E-ticaret satışları Gayri safi yurt içi hasılanın %4,3'ünü karşılamaktadır.
Covid 19 döneminde, 2020 ekonomisinde %1,8 ve e-ticaret harcamalarında ise %45 oranında büyüme gerçekleşmiştir.
Hanehalkları tarafından yapılan harcamaların %8'i e-ticarete denk gelmektedir.
Covid 19 döneminde, internet kullanımında artmasıyla birlikte, e-ticaret üzerinden yapılan alışverişlerin %63'ü mobil uygulamalardan yapılmıştır.

SONUÇ

Koronavirüsün Dünya üzerinde yaygınlaşması ve Türkiye'de de görülmesiyle birlikte bireylerin alışveriş tercihleri de olağan bir şekilde değişmiştir. Mağazaların kapanması ile tüketiciler sanal alışverişe yönelmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile yaygınlaşan e-ticaret kavramı, pandemi döneminde kendisini daha çok göstermiş, eve kapandığımız bu dönemde tüm ihtiyaçlarımızı kolay bir şekilde karşılamamıza yardımcı olmuştur. Sanal alışveriş alışkanlığı olmayan bireylerde dahi, sağladığı birçok avantaj ile neredeyse herkesin kullandığı bir kanal haline gelmiştir.

Tüketiciler e-ticaret yoluyla satın almak istedikleri ürünler hakkında birçok bilgi edinebilir, ürün çeşitliliğine ulaşabilir ve markaların düzenlemiş oldukları kampanyalar ile talep ettikleri ürünleri daha uygun bir fiyata alabilmektedir. Ürünlerin temas edilmeden tüketicilere ulaşması, tüketicilerin e-ticareti kullanma yolundaki en büyük nedenlerden birisidir.

Tüketicilerin talep ettikleri ürün gruplarının başında hijyen ürünleri bulunmaktadır. Uzmanların, sağlığa çok dikkat edilmesini vurguladığı günümüz döneminde başta maske ve kolonya ürünlerini sırası ile dezenfektan, sıvı sabun, ıslak mendil gibi ürünler takip etmektedir. Hijyen gruplarının talebini gıda ürünleri, giyim ürünleri, hobi ve eğlence ürünleri, teknoloji ürünleri takip etmektedir.

Kampanyalı ürünlerin avantajlılığından yararlanmış olan ve e-ticaret alışkanlığını kazanmış olan bireyler, salgın sonrasında da e-ticaret eğilimine yönelmekten vazgeçmeyeceklerdir. Tüketicilerin bu alışkanlığı kaybetmemesini sağlamak için en büyük yük markalara düşmektedir. Daha fazla ürün çeşitliliği ve daha farklı kampanyalar ile müşterilerin bu alışkanlıklarından vazgeçmesi önlenebilir.

Olgun Pazar olarak nitelendirilen ülkelerin, Gayfi safi milli hasıla oranı %4 ve üstü seviyede olan ülkelerin arasına 2021 yılı itibari ile Türkiye de dahil olmuştur. Pandeminin bu sürece katkısı yadsınamaz ve bu alışkanlığın pandemi sonunda da oranı pozitif kalmaya devam edecektir.

Cari açık diğer alanlara nispeten 600 milyon dolar seviyelerindedir. 2022 yılı cari açığının %2'lik bir kısmını e-ticaret oluşturmaktadır.

Cari açık e-ticarette Türkiye'nin dış pazarında gerekli öngörüler yapılırsa cari fazlalık olarak ülkemize geri dönebilir.

Bu çalışmada Covid 19 döneminde e-ticaretin Türkiye ekonomisine etkileri incelenmiştir. Yapılan araştırmalarda bilimsel makaleler ve haber kaynaklarından yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

BOZKURT, S. (2014, Ocak 30) İnternet Nedir? Geçmişten Günümüze İnternet Tarihi. 01.02.2022 tarihinde https://teknokoliker.com/2014/01/internet-tarihi-ve-gecmisten-gunumuze-internetin-gelisimi.html adresinden erişildi.

ÇELEBİ, İ. (2020, Nisan 30). Coronavirüs Sonrası E-Ticaret Nasıl şekillenecek? 13.02.2022 tarihinde https://www.ideasoft.com.tr/corona-virus-sonrasi-e-ticaret-nasil-sekillenecek/ adresinden erişildi.

ÇELEBİ, İ. (2020, Mayıs 8), Yeni Normalde İnternetten Satılacak Ürünler ve Öne Çıkan Sektörler. 28.02.2022 tarihinde https://www.ideasoft.com.tr/yeni-normalde-internetten-satilacak-urunler-ve-one-cikan-sektorler/ adresinden erişildi.

DOĞANIŞIK, İ. (2020, Mart 17). Türkiye'de İnternet Erişimi ve Kullanımı Ne Durumda? 29.02.2022 tarihinde https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-internet-erisimi-ve-kullanimi-ne-durumda adresinden erişildi.

GÜVEN, H. (2020). COVID-19 Pandemi Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelene Değişimler. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7 (5), 251-268

https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/kargo-sirketlerinden-corona-onlemleri-5702398/ (Erişim Tarihi: 24.01.2022)

http://www.elektronikticaretrehberi.com/e-ticaret_gelisimi_gelecegi.php (Erişim Tarihi: 19.02.2022)

https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/corona-yuzunden-esnaflar-internete-yoneldi-satislar-yuzde-200-artti-5761591/ (Erişim Tarihi: 19.02.2022)

https://www.yurticikargo.com/tr/covid-19-salgini-hakkinda-aldigimiz-onlemler (Erişim Tarihi: 12.02.2022)

https://www.ipara.com.tr/blog/korona-virus-sonrasinda-e-ticaret-satislari-nasil-gelisecek (Erişim Tarihi: 16.02.2022)

https://www.a3haber.com/2020/04/06/koronavirus-sektoru-maske-ve-koruyucu-kiyafet-ureten-firma-sayisi-bes-kat-artti/ (Erişim Tarihi: 17.02.2022)

https://www.kargohaber.com/kargo-sektoru-hizmete-devam-ediyor-5658h.htm (Erişim Tarihi: 06.02.2022)

https://inomera.com/covid-19-ve-e-ticarete-etkileri/ (Erişim Tarihi: 10.02.2022)

https://www.ticimax.com/blog/corona-virusunun-e-ticarete-etkisi (Erişim Tarihi: 11.02.2022)

https://www.ticimax.com/blog/corona-virusun-ekonomiye-etkisi-ve-e-ticaretin-yukselisi (Erişim Tarihi: 09.02.2022)

https://webrazzi.com/2020/04/07/covid-19-la-birlikte-turkiye-de-online-harcama-tutarinda-nasil-bir-degisim-yasandi/ (Erişim Tarihi: 15.02.2022)

https://www.frizma.com/covid-19un-e-ticarete-etkileri/ (Erişim Tarihi: 09.02.2022)

https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-e-commerce_impact_assessment-launchpresentation.pdf (Erişim Tarihi: 13.02.2022)

KAYA, B. (2020, Nisan 22). Salgın Döneminde Kargo ve Kuryeler. 16.06.2020 tarihinde https://blog.quicksigorta.com/is-dunyasi/salgin-doneminde-kargo-ve-kuryeler-1627 adresinden erişildi.

KÜÇÜK, Z. İnternetin Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu. 12.06.2020 tarihinde https://womaneng.com/internetin-gelisimi-ve-gunumuzdeki-durumu/ adresinden erişildi.

MURADOĞLU, C. (2020, Nisan 13) Türkiye'nin E-İhracatı Coronavirüs Sonrasında Nasıl Etkilenecek? 12.06.2020 tarihinde https://webrazzi.com/2020/04/13/turkiye-nin-e-ihracati-corona-virus-salgini-sonrasinda-nasil-etkilenecek/ adresinden erişildi.

O'HAGAN, J. (2020). COVID-19 Sonrası İşleri, E-Ticaret, Otomasyon ve Robotlar Mı Devralacak? 16.02.2022 tarihinde https://tr.euronews.com/2020/05/21/covid-19-sonras-isleri-e-ticaret-otomasyon-ve-robotlar-m-devralacak adresinden erişildi.

Perakende Sektörü COVID-19 Sonrası Döneme Nasıl Hazırlanmalı? (2020, Mayıs) 02.02.2022 tarihinde https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consumer-business/perakende-sektoru-covid-19-sonrasi-doneme-nasil-hazirlanmali.pdf adresinden erişildi.

SEZGİN, A. (2013, Nisan). Dünyada ve Türkiye de E-Ticaret Sektörü. Türkiye İş Bankası 1-3

TAŞKIRAN, İ. (2020, Nisan 7) Koronavirüs Sonrası E-Ticarette Hiçbir Şey Eskisi Gibi Olmayacak. 11.02.2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/koronavirus-sonrasi-e-ticarette-hicbir-sey-eskisi-gibi-olmayacak/1795308 adresinden erişildi.

UÇHISARLI, C. (2020, Nisan 13). İnternetten Satılan Ürünleri Canlı Olarak Takip Etmek Mümkün. 15.02.2022 tarihinde https://pazarlamasyon.com/internetten-satilan-urunleri-canli-olarak-takip-etmek-mumkun/ adresinden erişildi.

ULUKAN, G. (2020, Mart 22). Coronavirüs Salgınının Sektörlere Etkisi. 13.02.2022 tarihinde https://webrazzi.com/2020/03/27/similarweb-corona-virus-analiz/ adresinden erişildi.

World Healt Organization (WHO), (2020, Haziran 20). Coronavirüs Disease (COVID-19) Dashboard. 20.02.2022 tarihinde https://covid19.who.int/ adresinden erişildi.

LÜKS MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ KANUNU'NA EKLİ IV SAYILI LİSTENİN DEĞERLENDİRİLMESİ[29]

EVALUATION OF THE LIST NO. IV APPENDED TO THE SPECIAL CONSUMPTION TAX LAW WITHIN THE SCOPE OF TAXATION OF LUXURIOUS GOODS

Serdar ÇİÇEK
Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü (Sorumlu Yazar)

Rahmi TÜREN
Gelir Uzman Yardımcısı, Denizli Vergi Dairesi Başkanlığı,

ÖZET

Lüks malların vergilendirilmesi; gelir eşitsizliklerinin azaltılması, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, tasarruf düzeyinin artırılması, vergi uyumu ve barışının sağlanması ve hazineye gelir yaratılması gibi amaçlar doğrultusunda son derece önemli bir politikadır. Ancak lüks olmadığı halde bazı malların bu kategoride değerlendirilerek vergilendirilmesi, vergi adaletini zedeleyebileceği gibi, vergiye karşı toplumdaki hoşnutsuzluğu artırabilecektir. Bu çalışmada, 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanunu'na ekli IV sayılı listeyi oluşturan ve lüks olduğu gerekçesiyle vergilendirilen mallar bazı yönlerden tartışmaya açılmaktadır. Bu kapsamda, beyaz eşya, küçük ev aletleri, kozmetik ürünleri, elektronik eşyalar, cep telefonu gibi malların sosyo-ekonomik gelişmeler karşısında günümüzde ne derecede lüks kavramına uyduğu, bu malların söz konusu vergi öncesinde nasıl vergilendirildiği, günümüze kadar listedeki malların hangi ölçüde güncellendiği gibi hususlar ve öneriler üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de uygulanmakta olan ÖTV'nin, Avrupa Birliği'ndeki muadil vergiler ile kıyaslandığı zaman görece çok sayıda malı içerdiği ifade edilebilir. Avrupa Birliği ülkeleri incelendiğinde, özel tüketim vergilerinin genellikle akaryakıt, alkollü içkiler, tütün mamulleri ve bazılarında da motorlu taşıtlar üzerinden alındığı görülmektedir. Ülkemizde ise özellikle IV sayılı listede yer alan dayanıklı tüketim malları ve diğer malların ÖTV'nin kapsamını çok genişlettiği ve adeta bir genel tüketim vergisi boyutuna getirdiği tespiti yapılabilir. ÖTV Kanunu 2002 yılında yürürlüğe girmesine rağmen, IV sayılı listedeki malların 2000'li yılların lüks anlayışına göre değil, neredeyse tamamının 1 Ocak 1988'de yürürlüğe giren yükseltilmiş Katma Değer Vergisi (KDV) oranı kapsamında belirlenmiş mallar olduğu görülmektedir. ÖTV Kanunu hazırlanırken hiçbir gözden geçirme yapılmadan aynı mallar yükseltilmiş KDV oranı kapsamından çıkarılarak ÖTV'ye tabi tutulmuş ve günümüze kadar önemli bir değişiklik de yapılmamıştır. Dolayısıyla bu malların ilerleyen zamana, gelişen teknolojiye ve değişen lüks anlayışına göre gözden geçirilmesinin bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Lüks Mal, Lüks Vergisi, Özel Tüketim Vergisi

[29] Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Serdar Çiçek'in danışmanlığında Rahmi Türen tarafından "Lüks Mal ve Hizmetler Çerçevesinde Türkiye'deki Özel Tüketim Vergisinin Değerlendirilmesi" başlığıyla hazırlanan ve başarılı bulunan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ABSTRACT
Taxation of luxury goods; It is an extremely important policy for purposes such as reducing income inequalities, ensuring efficiency in resource use, increasing the level of savings, ensuring tax compliance, and generating income for the treasury. However, taxation of some goods by considering them as luxury, although it is not a luxury, may damage tax justice and increase the discontent of the society against taxation. In this study, the goods that make up the list no. IV attached to the Special Consumption Tax (SCT) Law No. 4760 and that are taxed on the grounds of luxury are discussed in some aspects. In this context, issues such as to what extent the goods such as white goods, small household appliances, cosmetics, electronic goods, mobile phones comply with the concept of luxury today in the face of socio-economic developments, how these goods are taxed before the tax in question, and to what extent the goods in the list have been updated until today, and recommendations are discussed.

It can be stated that the SCT applied in Turkey includes a relatively large number of goods when compared with the equivalent taxes in the European Union. When European Union countries are examined, it is seen that special consumption taxes are generally collected on fuel, alcoholic beverages, tobacco products and in some motor vehicles. In our country, it can be determined that durable consumer goods and other goods in the list IV have expanded the scope of the SCT and brought it almost to the size of a general consumption tax. Although the SCT Law came into force in 2002, it is seen that the goods in the list IV are not defined according to the luxury understanding of the 2000s, but almost all of them are determined within the scope of the increased Value Added Tax (VAT) rate that came into effect on January 1, 1988. While the SCT Law was being prepared, the same goods were excluded from the scope of the increased VAT rate and subjected to SCT without any revision, and no significant changes were made until today. Therefore, it can be said that it is a necessity to review these goods according to the advancing time, developing technology and changing luxury understanding.

Keywords: Luxury Goods, Luxury Tax, Special Consumption Tax

1. GİRİŞ

Türkiye'de lüks malların vergilendirilmesi kapsamında ilk akla gelen vergilerden birisi Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)'dir. ÖTV Kanunu (ÖTVK)'na ekli IV sayılı listede bulunan beyaz eşya, elektronik eşya, havyar, kürk, kozmetik ürünler, küçük ev aletleri, cep telefonu, kıymetli taşlar gibi malların lüks olduğu gerekçesiyle vergiye tabi tutulduğu söylenebilir. İlgili Kanun'da ve mevzuatta "lüks" ifadesi kullanılmamasına karşılık, ÖTVK ile ilgili Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu'nda geçen ifadelerden ve literatürde yapılan çalışmalardan bu malların lüks olduğu gerekçesiyle vergiye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, ÖTVK'ye ekli IV sayılı listedeki bazı malların vergilendirilmesine yönelik eleştirel bir bakış açısı sunulmaktadır. Temel eleştiri konuları IV sayılı listenin oluşumu, içeriğinin lüks tanımına uygunluğu ve kapsamının genişliğine ilişkindir. Bu kapsamda söz konusu malların ÖTV öncesinde nasıl vergilendirildiği, ÖTV Kanunu'nun kabul edildiği 2002 yılından günümüze kadar IV sayılı listede güncelleme yapılıp yapılmadığı ve bu malların günümüzde ne derecede lüks kavramına uyduğu konuları üzerinde durulmuştur.

ÖTVK kabul edilmeden önceki hazırlık sürecinde ilgili Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu'nda, *"Lüks mallara uygulanacak ÖTV'nin oranlarının mevcut uygulamalar doğrultusunda belirlendiği"* (TBMM, 2002) tespiti yapılmıştır. Bu ifadeden ÖTVK'ye ekli IV sayılı listede bulunan malların söz konusu Kanun kabul edilmeden önce de vergilendirildiği anlaşılmaktadır. ÖTVK, 2002 yılında kabul edilmesine karşılık, IV sayılı listenin neredeyse tamamının 1988 yılında ilk defa uygulanmaya başlanan ve KDV'de yükseltilmiş oran kapsamına alınan mallar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu listedeki malların 2002 yılındaki lüks anlayışından ziyade 1980'lerin sonundaki lüks anlayışını yansıttığı ifade edilebilir.

Aynı Rapor'da "*bazı malların lüks tüketim malı kapsamına alınmasının doğru bir yaklaşım olmadığı, ancak temel ekonomik konjonktürde olumlu gelişmeler kaydedildikçe bu malların tekrar gözden geçirileceğinin umulduğu"* belirtilmiştir. Lüks anlayışı zamanla değiştiğinden dolayı, vergilendirme anlayışının da bu değişime ayak uydurması gerekmektedir. Oysaki 1980'lerde belirlenmiş olan lüks mal sepetinin 2002'de ÖTV adıyla aynen uygulanmaya devam ettiği ve 2002 yılından bu yana da IV sayılı listedeki neredeyse hiçbir malın ÖTV kapsamından çıkarılmadığı görülmektedir. Olayın bir başka boyutu ise, 2002 yılında dahi lüks tüketim malı olarak kabul edilemeyecek malların hala listedeki yerini korumasıdır.

Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu'nda ayrıca, "*Avrupa Birliği ülkeleri dikkate alındığında, özel tüketim vergisi kapsamına alınan malların sayısının oldukça sınırlı tutulduğu, oysa ÖTV düzenlemeleri kapsamına giren malların sayısının oldukça geniş tutulduğu"* değerlendirmesi yer almaktadır. Avrupa Birliği ülke örneklerine bakıldığında, özel tüketim vergilerinin genellikle akaryakıt, alkollü içkiler, tütün mamulleri ve bazılarında da motorlu taşıtlar üzerinden alındığı görülmektedir. Ülkemizde ise özellikle IV sayılı listede yer alan dayanıklı tüketim malları ve diğer malların ÖTV kapsamını çok genişlettiği ve adeta bir genel tüketim vergisi boyutuna getirdiği ifade edilebilir.

Bu çalışmada öncelikle lüks ve lüks tüketimin kavramsal çerçevesi belirlenerek lüks malların niçin vergilendirilmesi gerektiği, hangi vergiler yoluyla vergilendirilebileceği ortaya konulmuştur. Daha sonrasında ise yukarıda belirtilen temel eleştiri konularımız bağlamında ÖTVK'ye ekli IV sayılı listedeki mallara ilişkin değerlendirmelere ve önerilere yer

verilmektedir. Çalışmada konuyla ilgili yasal düzenlemelerden, istatistiki verilerden ve literatürdeki bazı araştırmaların sonuçlarından yararlanılmıştır

2. LÜKS VE LÜKS TÜKETİM KAVRAMLARININ ÇERÇEVESİ

Lüks kavramı göreceli bir kavram olup, lüksün ne ifade ettiği ile ilgili farklı bakış açıları mevcuttur. Latince'de "Luxus" kelimesi, "abartma" ve "aşırıya kaçma" anlamını ifade etmektedir (Oral, 2014: 45). Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre ise lüks *"Giyimde, eşyada, harcamada aşırı gitme, gösteriş, şatafat"* kavramlarını ifade etmektedir. Lüks kavramı Fransızca "luxe" kelimesinden dilimize geçmiş olup, harcamalarda aşırıya kaçmak suretiyle gereklilik sınırlarını aşan, gösteriş ve şatafat sayılabilecek türden harcamaları ifade etmektedir (Seyidoğlu, 1992: 182).

Latincede, lüks kavramının kökeni ayrışma, farklılık, sapma anlamına gelmektedir. Ayrışma ya da farklılık, lüks malları tercih eden müşterilerin nadir bulunan bir şeyi elde etmeleri sebebiyle yaşadıkları tatmin hissinin, onları toplumdan veya diğer kişilerden farklılaştırması şeklinde ifade edilebilir. (Catry, 2003: 11). Bir başka deyişle lüks, bir malın tüketimi yoluyla; farklılığı hissettiren, seçkin ve elit bir gruba ait olma arzusunu yaşatan, haz ve tutku gibi duygusal değerleri hedef alan bir olgudur (Köse ve Yeygel Çakır, 2016: 31). Pek çok malın yalnızca sağladıkları fiziksel zevkten veya kullanışlılıktan dolayı değil, aynı zamanda alıcının bu kadar pahalı malları alabilecek sınıfta olduğuna dair kanıt sağladığı için tüketildiğine dair çeşitli araştırmalar söz konusudur. Örneğin, Veblen'in, "The Theory of the Leisure Class" adlı eserinde lüks kavramı, üst sınıfların tükettikleri pahalı mallar ile ilişkilendirilir. Sosyal ilişkilerde, kişilerin gerçek sosyal sınıfları, meslekleri, eğitimleri vb. bilinmediği için, o kişilerin tüketim kalıplarına göre ait oldukları sınıfın yargılandığı ifade edilir. Bu nedenle, birçok malın bazı fiziksel ihtiyaçları karşılamadaki yararları nedeniyle değil, çok pahalı olmaları tüketiciye prestij kazandırdığı için satın alındığı ortaya çıkmaktadır (Miller, 1975: 141). Dubois, Laurent ve Czellar'ın (2001: 8-17) çalışmasında, lüks malları tanımlamak için kullanılan ve ampirik olarak tanımlanmış ana özellikler, her detayında inceliğin olduğu mükemmel kalite, çok yüksek fiyat, nadirlik ve benzersizlik, estetik ve çok duyusallık[30], tarihi değer ve gereksizlik[31] olarak belirtilmiştir.

19. yüzyıldan önce lüks, ekonominin geri kalanından neredeyse tamamen izole edilmiş ve çok küçük seçkin gruplara atfedilen bir olguydu. Sonraki yüzyıllarda, sanayi devrimi, kadınların özgürleşmesi, bireylerin/toplumun gelir düzeyinin ve harcama gücünün artması, piyasaların küreselleşmesi süreci, uzun süren barış dönemleri ve kitle iletişiminin gelişmesi lüks mal kavramını genişletmiş ve toplumlar arasındaki popülaritesini ve varlığını etkilemiştir. Artan refah ve demokratikleşme süreci, lüksü yalnızca çok küçük bir grup insan için değil, tüm müşteriler için daha erişilebilir ve kabul edilebilir hale getirmiştir (Bochanczyk-Kupka, 2019: 123).

Her sosyal grubun aslında farklı bir lüksü vardır. Ürünlerin sosyal statü göstergesi olarak kullanılması onları lüks bir ürün haline getirir. Bir nesne grup içi veya gruplar arası süreçlerde hiyerarşik bir rol oynadığı anda, bu tüketim işareti lüks bir ürün anlamını alır. Çünkü lüks, bir

[30] Araştırmaya göre, çoğu tüketici lüks tüketimini tüm duyulara dokunabilen oldukça hedonik bir deneyim olarak tanımlamaktadır. Katılımcılara göre, lüks ürünler sadece güzel görünmekle kalmamalı, aynı zamanda duymak, koklamak, tatmak veya dokunmak gibi duyular üzerinde hoş ve zevk verici bir etki yaratmalıdır.

[31] Lüks ürünler fizyolojik ihtiyaçları karşılamak için ya da kullanım özellikleri için değil, sağladığı haz ve mutluluktan dolayı tercih edilmektedir. Mücevherler, resimler buna örnek olarak verilebilir.

görme ve görülme meselesidir. Bazı durumlarda bir televizyon bile lüksün göstergesi olabilmektedir (Mortelmans, 2005: 497,517).

Lüks olgusunu belirleyen faktörlerin zamana ve kültüre göre değiştiği ama lüks olgusunun hiçbir zaman sona ermediği söylenebilir. Eskiden lüks sayılan ürünler zaman içinde daha zorunlu hale gelebileceği gibi, günümüzde lüks olan şeyler yarının ihtiyacı olabilmektedir (Güney ve Tokatlıoğlu, 2021: 98). Lüks olgusu ülkeden ülkeye de farklılık gösterebilir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, sosyal ve ekonomik durumlarına göre lüks mal kavramının ifade ettiği ürünler de değişebilmektedir. Örneğin, ulaşım ihtiyacı için satın alınan bir otomobil bir ülkede temel ihtiyaç sayılarak lüks vergisi kapsamına alınmazken başka bir ülkede lüks mal olarak kabul edilebilir. Çünkü ülkelerin teknolojik ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı olabilir (Ay, 2004: 52).

Günümüzde lüks mal pazarı denildiğinde dünya çapındaki lüks markaların satış hacimlerinin anlaşıldığını ifade etmek gerekir. Bain & Company'nin, 285'ten fazla önde gelen lüks eşya şirketi ve markasının pazarını ve finansal performansını analiz ettiği çalışmasında, 2020 yılında büyüklüğü yaklaşık 1 trilyon avro olan küresel lüks pazarı dokuz kategoriden oluşmaktadır: lüks otomobiller, kişisel lüks ürünleri (aksesuarlar, güzellik ürünleri, deri ürünleri, giyim, mücevherat gibi), lüks konaklama, kaliteli şaraplar ve alkollü içkiler, gurme ve kaliteli yemekler, üst düzey mobilya ve ev eşyaları, güzel sanatlar, özel jetler/yatlar ve lüks yolculuklar (Bain&Company, 2021). Günümüzde lüks algısını otomobil, beyaz eşya, cep telefonu, parfüm gibi mal gruplarına atfetmekten ziyade, bu malların erişilebilirliği, kalitesi ve fiyatı ile ilişkilendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Örneğin, kişisel bakım ürünü olan parfüm, günümüzün kent yaşantısında zorunlu sayılabilecek ve hemen hemen her evde bulunan bir maldır. Ancak parfüm markalarının fiyatları incelendiğinde en ucuzu ile en pahalısı arasında bin kattan fazla fiyat farklılığı olduğu görülmektedir. Aynı örnekleri giyim, konaklama, ev eşyaları gibi birçok ürün için de söylemek mümkündür.

3. LÜKS MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Kapitalist sistem, en yoksulların dahi tüketme arzusu içinde olmalarını gerekli kılmaktadır. Toplumlarda özellikle lüks tüketime meyleden böyle bir tüketim kültürü anlayışının yaygınlaşması, ülke ekonomisi açısından kaynak israfı ve yanlış kaynak dağılımı sorununu beraberinde getirebilmektedir. Devletler, lüks tüketimi vergilendirerek kaynak dağılımını etkinleştirmek ve kaynak israfını önlemek amacına hizmet edebilirler (Güney ve Tokatlıoğlu, 2021: 91,94).

Lüks malların vergilendirilmesi gelir dağılımını iyileştirici etkiler ortaya çıkardığı gibi aynı zamanda lüks mallara yapılan harcamalar kontrol altına alınmış olur ve ülkenin kaynakları daha önemli olan yatırım harcamalarına yönlendirilebilir (Siverekli Demircan, 2003: 111-112). Az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının bozuk bir yapıda olmasında gelir düzeyi yüksek olan grupların lüks harcamalarının tüketim eşitsizliğine neden olması etkilidir. Teşvik sistemi ile önemli bölüşüm ve vergi harcaması maliyetleri ortaya çıkacağından, artan oranlı bir vergi politikası (genel tüketim vergisine ilave olarak vergilendirme) ile tüketimin vergilendirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda lüks tüketim vergilendirilerek kısıtlanmalıdır (Batırel, 1984: 55). Bu kapsamda lüks malların, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması, kaynak israfının önlenmesi, ithalatın sınırlandırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, tasarruf düzeyinin artırılması ve doğal olarak hazineye gelir sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda vergilendirildiği ifade edilebilir.

Lüks mallar özel tüketim vergileri, diğer tüketim vergileri, KDV'de yükseltilmiş oran uygulamaları veya servet vergileri yoluyla vergilendirilebilir. Hem Türkiye'de hem dünyada lüks ürünlerin vergilendirilmesinde kullanılan vergilerden birisi özel tüketim vergileridir. Ancak sosyal, kültürel ve ekonomik yapıların farklılığı sebebiyle Türkiye'deki uygulama ile gelişmiş ülke uygulamalarının farklılıklar arz ettiği ifade edilebilir. Örneğin, AB üyesi ülkelerde özel tüketim vergisi kapsamındaki ürünlerde çok fazla mal çeşitlendirmesi yapılmadan enerji, alkol ve tütün ürünlerinden vergi alındığı görülmektedir. Bunların dışında sağlığın korunmasına yönelik şeker, kahve, çikolata, şekerli içecekler gibi malların üzerinden ya da çevreci amaçlar doğrultusunda plastik ürünler, atık su, tarım ilaçları, motorlu taşıtlar ve diğer bazı mallardan özel tüketim vergileri ve diğer tüketim vergileri alınmaktadır (European Taxation Database). Bu anlamda, Avrupa Birliğinde özel tüketim ve diğer tüketim vergilerinin genel olarak lüks malların vergilendirilmesine yönelik olmadığı görülmektedir.

Dünyada lüks malların vergilendirilmesinde özel tüketim vergileri ve diğer tüketim vergilerinin dışında lüks vergileri söz konusudur. Lüks vergisi, pahalı, gereksiz veya gerekli olmadığı düşünülen mallara uygulanan bir vergidir. Bu tür mallar arasında pahalı arabalar, özel jetler, yatlar, mücevherler vb. sayılabilir. Lüks vergisi, "bir mal veya hizmetin fiyatını artıran ve yalnızca ürünü satın alan veya kullananların maruz kaldığı dolaylı bir vergidir". Ancak söz konusu vergi yükünün lüks eşya üreticisi ve satıcılarının gelirlerini de olumsuz etkilediği ve bu vergilerin kaldırılması yönünde baskı oluşturduğu söylenebilir (Deloitte, 2015). Lüks vergilerine örnek olarak ABD'de 1991 yılında başlayıp 2002 yılında yürürlükten kaldırılan lüks vergisi gösterilebilir. Bu uygulamaya göre değeri 30.000$'ın üzerinde olan arabalara, 100.000$'ın üzerindeki teknelere, 10.000$'ın üzerindeki mücevher ve kürklere, 250.000$'ın üzerindeki özel uçaklara %10 lüks vergisi getirilmiştir. Bu vergilerden istenen hasılatın sağlanamaması sonucunda kademeli olarak yıllar içinde kaldırılmıştır (Wall Street Journal, 2003). Bir başka örnek olarak, Kanada hükümeti, 1 Ocak 2022'den itibaren fiyatı 100.000 ABD Doları'nın üzerinde olan yeni arabalar ve uçaklar ile 250.000 ABD Doları'nın üzerindeki yeni tekneler için lüks vergisi getirilmesinin planlandığını açıklamıştır (Government of Canada). Aynı şekilde, Türkiye'de 2019 yılı Aralık ayında kabul edilen Değerli Konut Vergisi ile emlak vergisi değeri 5 milyon TL'nin üzerinde olan konutlar için artan oranlı bir lüks vergisi getirildiği ifade edilebilir.

Lüks malların vergilendirilmesinde bir başka yöntem ise genel tüketim vergisi olan KDV'de, standart oranın dışında lüks kabul edilen mallar için yükseltilmiş oranların uygulanmasıdır. Örneğin, ülkemizde 1985 yılında yürürlüğe giren KDV'de ilk olarak 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren, lüks kabul edilen mallar için yükseltilmiş oran uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama ÖTV'nin yürürlüğe girdiği tarihe kadar devam etmiş ve daha sonra yükseltilmiş KDV oranı kapsamında olan mallar ÖTV kapsamına alınmıştır.

4. ÖTVK'YE EKLİ IV SAYILI LİSTENİN LÜKS MAL ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖTV, mali amacının yanı sıra çok geniş bir amaç yelpazesi kapsamında tüketici tercihlerinin değiştirilmesine ve yönlendirilmesine hizmet eden bir konumdadır. ÖTV kapsamındaki her mal grubunun vergilendirilmesi ile farklı amaçlara hizmet ettiği görülmektedir. Bu vergi yoluyla, enerji tasarrufu sağlanması, dış ticaret açığının azaltılması, insan ve toplum sağlığının korunması, çevrenin korunması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, fiyat istikrarının sağlanması, tasarruf düzeyinin artırılması gibi amaçlar doğrultusunda tüketici tercihlerinin yönlendirildiği ve negatif dışsallıkların içselleştirildiği görülmektedir.

ÖTV, 4760 sayılı Kanun'a ekli listelerde belirtilen mallar üzerinden alınmakta olan, vergi idaresi tarafından yönetimi kolay olan, verimliliği yüksek olan bir vergidir. ÖTV kapsamında vergilendirilen mal grupları incelendiğinde, I sayılı listede, petrol ve doğalgaz ürünleri ile türevleri, II sayılı listede her türlü kara, deniz ve hava araçları, III sayılı listede alkollü içkiler, kolalı gazozlar, tütün ve tütün mamulleri, IV sayılı listede ise lüks tüketime yönelik olduğu savunulabilecek dayanıklı tüketim malları ve diğer mallar bulunmaktadır. Bu sayılan malların üretiminin veya ithalatının ÖTV'ye tabi olduğu söylenebilir.

IV sayılı listede bulunan mallara havyar, kürk, elmas, kıymetli taşlar, beyaz eşya, elektronik eşya, kişisel bakım ürünleri örnek gösterilebilir. ÖTVK'de veya IV sayılı listeye ilişkin Uygulama Tebliği'nde bu mallar ile ilgili olarak lüks mal veya dayanıklı tüketim malları gibi ifadelere yer verilmemektedir. Ancak, kanun koyucunun amacının anlaşılması adına TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu görüşmelerine bakıldığında, çalışmanın başında da belirtildiği üzere, IV sayılı listedeki malların lüks mal olarak kabul edildiği için vergilendirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili literatür incelendiğinde, bu malların lüks algısından dolayı vergilendirildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1: ÖTVK'ye Ekli IV Sayılı Listedeki Bazı Mallar

Kategori	Mallar
Beyaz Eşya	Klima cihazları, buzdolapları ve dondurucular, gazla çalışan su ısıtıcıları vd., termosifonlar vd., çamaşır kurutma makinaları, bulaşık makinaları, çamaşır makinaları vd.
Elektronik	Elektrik akümülatörleri, vakumlu elektrik süpürgeleri, ev işlerinde kullanılan elektrikli cihazlar, tıraş makinaları, saç kurutucu, saç maşaları vb., rezistanslı ısıtıcılı cihazlar, ahizeli telli telefon cihazları, cep telefonları, amatör telsiz cihazları vd., mikrofon, hoparlör, kulaklık vb. ürünler, ses kaydetmeye yarayan cihazlar, video kayıt cihazları, videobantları, lazer diskler, televizyonlar, televizyon kameraları, dijital kameralar vd,, uzaktan kumanda etmeye yarayan cihazlar, cep tipi radyo kasetçalar, radyo yayını alıcı cihazlar (kaset ve dijital sistemli olan vd.), çalar saatli radyolar vd., monitör ve projektörler, video oyun konsolları, uzaktan kumanda cihazları vd., eğlence merkezleri oyun eşyaları
Kişisel Bakım	Parfümler ve tuvalet suları, güzellik ve makyaj ürünleri, perma ve saç düzleştirme müstahzarları, saç spreyleri vd., tıraş köpüğü, kremi vd., çıt çıt tipi tırnak makasları, manikür ve pedikür takım ve aletleri
Mutfak Eşyası	Cam seramiği ürünleri, kurşun kristalden bardaklar vd., altın ve gümüş kaplamalı kaşık, çatal vb. ürünler
Hayvansal Ürünler	Havyar ve havyar yerine kullanılan ürünler, hayvan derileri vd., kürkler ve bunların taklitleri ve mamulleri, ham kürkler, işlenmiş fildişi, kemik, bağa, boynuz, çatallı boynuz, mercan, sedef ve diğer hayvansal maddeler ve bu maddelerden yapılmış süs eşyaları
Diğer Ürünler	İnci, kıymetli taşlardan mamul saat kayışları, kristal avizeler, tabancalar ve diğer ateşli silahlar vb. cihazlar, poşetli satılan muzır yayınlar

Kaynak: ÖTVK'ye ekli IV sayılı listeye göre tarafımızca sınıflandırılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere IV sayılı listede ağırlıklı olarak elektronik ürünler, daha sonra sırasıyla beyaz eşya ürünleri, kişisel bakım ürünleri, hayvansal ürünler, mutfak eşyaları ve diğer ürünler yer almaktadır. Ülkemizde IV sayılı listede bulunan mallar diğer listelere göre çok daha fazla sayıdadır. Bu doğrultuda ürün çeşitliliğinin fazlalığı ve çok detaylı olması konusunda eleştirilen bu listede, günümüzde artık lüks tüketim ürünü sayılamayacak mallar bulunduğu gibi

lüks kabul edilebilecek mallar da bulunmaktadır. Örneğin, buzdolabı, çamaşır ve bulaşık makinası, televizyon, küçük ev aletleri gibi bazı beyaz eşya ve elektronik ürünlerinin hala listede bulunmasının hazineye gelir sağlama dışında başka bir amacının olmadığı söylenebilir. Bu durum ÖTV yoluyla lüks mallar üzerinde artan oranlı bir vergi yapısı oluşturarak lüks tüketimi vergilendirme amacıyla da ters düşmektedir (Hanbay, 2013:160). Çünkü ÖTV ile lüks malların vergilendirilmesinde, vergilemede artan oranlı yapının geliştirilmesi ve bu sayede daha adil bir vergi sistemi oluşturmak hedeflenmektedir. Lüks mallar üzerindeki vergilerde talebin fiyat esnekliği, gelir düzeyi yüksek olan bireylerde oldukça düşüktür. Fakat orta düzeyde gelir elde eden bireyler için lüks maddelerin fiyat esnekliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumda lüks mallar üzerine konulan vergiler üst gelir grubundaki bireylerin bu mallara olan taleplerini azaltmayacak sadece yüklendikleri vergi miktarı artmış olacaktır. Sonuç olarak, lüks mallar üzerine konulan vergi, yüksek gelir grubundaki bireyleri değil orta gelir grubundaki bireylerin talebini etkileyecektir (Mutlu, 2002: 49).

Gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ÖTV'nin önemli bir vergi olduğunu belirtmek gerekir. Teorik olarak vergi adaletinin sağlanabilmesi için lüks tüketim mallarının yüksek oranda vergilendirilmesi, zorunlu tüketim mallarının ise hiç vergilendirilmemesi veya çok düşük oranlarda vergilendirilmesi gerekmektedir. ÖTV yoluyla gerçekten lüks mallar vergilendirilirse, bu durum düşük gelir gruplarındaki kişileri olumsuz anlamda etkilemez ve vergi adaletine katkı sağlar (Ay, 2004: 186). Ancak, ÖTV kapsamındaki lüks mallar doğru bir şekilde belirlenemez ve düşük/orta gelirli bireyler için zorunlu ihtiyaç haline dönüşmüş mallar vergilendirilmeye çalışılırsa, gelir dağılımını bozucu etkiler ortaya çıkacağı açıktır.

4.1. IV Sayılı Listedeki Malların ÖTV Öncesi Durumu

2002 yılında yürürlüğe giren 4760 sayılı ÖTVK ile birlikte daha önce çeşitli mal ve hizmetlerden alınan bazı vergi, harç, pay ve fon yürürlükten kaldırıldığı gibi KDV için geçerli olan %26 ve %40'lık yükseltilmiş oran uygulamalarına da son verilmiştir. Yürürlükten kaldırılan mali yükümlülüklerin ve yükseltilmiş KDV oranlarının ÖTVK'nin hangi listeleri ile ilgili olduğu aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: ÖTV İle Birlikte Yürürlükten Kaldırılan Mali Yükümlülükler

(I) Sayılı Liste (Petrol ve Doğalgaz Ürünleri)	1. Akaryakıt Tüketim Vergisi 2. Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu (Payı) 3. Yükseltilmiş KDV Oranı
(II) Sayılı Liste (Motorlu Taşıtlar)	1. Taşıt Alım Vergisi 2. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu 3. Ek Taşıt Alım Vergisi 4. Trafik Tescil Harcı 5. Eğitime Katkı Payı 6. Yükseltilmiş KDV Oranı
(III) Sayılı Liste (Alkollü İçkiler, Kolalı İçecekler, Tütün ve Tütün Mamulleri)	1. Ek Vergi 2. Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi 3. Savunma Sanayii Destekleme Fonu (Payı) 4. Maluller İle Şehit Dul ve Yetimleri Payı 5. Federasyonlar Payı 6. Toplu Konut Fonu (Payı) 7. Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu Payı 8. Mera Fonu (Payı)

(IV) Sayılı Liste (Dayanıklı Tüketim Malları ve Diğer Mallar)	1. Yükseltilmiş KDV Oranı

Kaynak: Oktar, 2020: 39-71.

Tablo 2'de görüldüğü üzere, ÖTV'nin yürürlüğe girmesiyle dağınık ve çok sayıda mali yükümlülük ortadan kaldırılmıştır. Kaldırılan vergi, harç, pay, fon gibi mali yükümlülüklerin ÖTVK'ye ekli ilk 3 liste ile ilgili olduğu görülmektedir. Mali yükümlülüklerin dışında, halen ÖTVK'ye ekli IV sayılı listede sayılan dayanıklı tüketim malları ve diğer mallara ilişkin olarak uygulanan %26'lık yükseltilmiş KDV oranı uygulamasına da son verilmiştir. Bu durumda, IV sayılı listedeki malların çok daha önceki yıllarda belirlendiği ve zaten KDV kapsamında yükseltilmiş oranlar yoluyla vergiye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Yükseltilmiş oran uygulamasının geçmişi ile birlikte genel oran ve indirimli oranlarda KDV'nin yürürlüğe girdiği 1985 yılından ÖTV'nin kabul edildiği 2002 yılına kadar yapılan değişiklikler aşağıda Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye'de 1985-2003 Yılları Arasında KDV Oranları

	Yürürlük Tarihi	BKK Karar Sayısı	İndirimli Oran	Genel Oran	Yükseltilmiş Oran
1	1.01.1985	-	-	10%	-
2	1.07.1986	86/10793	%1,%5	10%	-
3	1.12.1986	86/11217	%1,%5	12%	-
4	1.01.1988	87/12469	%1,%3,%5,%8	12%	15%
5	1.11.1988	88/13383	%1,%3,%5	10%	15%
6	15.10.1990	90/919	%1,%5	11%	20%
7	1.12.1990	90/919	%1,%6	12%	20%
8	1.06.1991	91/1855	%1,%6	12%	20%
9	1.01.1992	91/2545	%1,%6	12%	%13,5-%20
10	29.02.1992	92/2692	%1,%6	12%	%13-%20
11	1.01.1993	92/3896	%1,%6	12%	%13-%20
12	1.11.1993	93/4932	%1,%8	15%	23%
13	1.01.1996	95/7612	%1,%8	15%	%23-%40
14	13.12.1999	99/13648	%1,%8	17%	%25-%40
15	15.05.2001	2001/2344	%1,%8	18%	%26-%40
16	1.08.2002	2002/4480	%1,%8	18%	Yükseltilmiş Oran

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Erişim tarihi 18.07.2011, aktaran Aykar ve Burak, 2011

İlk defa 30.12.1987 tarihli 87/12469 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile yükseltilmiş KDV oranı uygulaması başlamış ve standart KDV oranı %12 iken, KDV Kanunu'na ekli V sayılı listedeki mallar için KDV oranı %15 olarak belirlenmiştir. Söz konusu Karar'da belirtilen ekli V sayılı listedeki malların tamamına yakınının günümüzde ÖTVK'ye ekli IV sayılı listedeki mallar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde lüks olduğu gerekçesiyle üzerinden ÖTV alınan malların aslında 1987 yılında belirlendiğini ve 1980'lerin lüks anlayışını yansıttığı ifade edilebilir.

15 Ekim 1990 tarihinden itibaren aynı listedeki malların KDV oranı %20'ye, 1 Kasım 1993'den itibaren %23'e, 13 Aralık 1999'dan itibaren %25'e yükseltilmiştir. Son olarak 2001/2344 sayılı BKK ile 15 Mayıs 2001'den itibaren söz konusu KDV oranı %25'den %26'ya çıkarılmıştır. 17 Temmuz 2002 ve 2002/4480 sayılı BKK ile yükseltilmiş KDV oranı uygulamasına son

verilerek, %26 KDV oranına tabi olan mallar 1 Ağustos 2002'de yürürlüğe giren ÖTVK'nın IV sayılı listesi altında vergilendirilmeye devam etmiştir.

4.2. ÖTV Kanunu Sonrası IV Sayılı Listedeki Mallardaki Değişiklikler

Teknolojik gelişmeler, gelir seviyesinin artışı, küreselleşme ile birlikte ülkeler arası mal hareketliliğinin artışı, insan ve toplum ihtiyaçlarının değişmesi ve diğer faktörler zorunlu mal-lüks mal ayrımını da farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla lüks malların belli aralıklarla gözden geçirilmesi, dönemin koşullarına göre lüks olma özelliğini kaybeden malların listeden çıkarılması ve yeni malların eklenmesi büyük bir gerekliliktir. Listenin güncellenmesi, vergi yükünün toplumda adil ve dengeli dağılımına etki edeceği gibi, bu malların üreticisi veya satıcısı konumunda olanların kararlarını da etkileyecektir.

ÖTV'nin kabul edildiği 06.06.2002 yılından bu yana IV sayılı listede ilki 12.06.2002 tarihinde ve sonuncusu 01.07.2019'de olmak üzere 21 defa değişiklik yapıldığı görülmektedir. Değişikliklerin genellikle ÖTV oranları konusunda yapıldığı, ürün bazında büyük bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 26.04.2005 tarihinde liste kapsamından çıkarılan beyaz eşya ve küçük ev aletleri ile plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, manyetik ses kaydetme cihazları ve diğer ses kaydeden cihazlar, video kayıt veya gösterme cihazları, kasetli videobantları, lazer video diskler, dijital çok yönlü diskler (DVD), televizyon alıcıları, monitörler ve projektörlerin 08.04.2006 tarihinde tekrar vergi kapsamına alındığı tespit edilmiştir. 8.4.2006'da tuvalet suları, tıraş sabunu, tıraş köpüğü ve tıraş kremi, 1.7.2008'de hayvan derileri, dijital kameralar ve görüntü kaydedici kameralar, 27.3.2018'de çıt çıt tipi tırnak makasları, video oyun konsolları, 28.2.2019'da ham kürkler, dabaklanmış veya aprelenmiş kürkler IV sayılı listeye eklenmiştir[32]. 1.7.2008'de ise plak döndürücüler, pikaplar, bazı kasetçalarların, 11.09.2014'de elmas ve diğer kıymetli taşların, tabii inci ve kültür incileri ile bunlardan yapılan eşyaların, kıymetli ve yarı kıymetli taşlardan elde edilen toz ve pudraların listeden çıkarıldığı görülmektedir[33]. Bunun dışında ise listenin ürün içeriğinin çok fazla değiştirilmediği görülmektedir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2021).

4.3. IV Sayılı Listenin ÖTV Gelirleri İçindeki Payı

Kapsamına 250 civarı mal grubunun girmesi ve mükellef sayısı çok sınırlı olmasına rağmen ÖTV hasılatı genel bütçe vergi gelirlerinin %24-27'si arasında gerçekleşmektedir. ÖTV, vergi hasılatı bakımından genel tüketim vergisi olan KDV'nin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Hatta vergi iadeleri düşüldükten sonraki net KDV hasılatı düşünüldüğünde, ÖTV hasılatının net KDV hasılatına çok yaklaştığı yıllar söz konusudur (Oktar, 2020: 29).

ÖTVK'ye ekli IV sayılı listede 98 mal grubu olduğu düşünülürse, ÖTV kapsamına giren mal gruplarının yaklaşık %40'ını dayanıklı tüketim malları ile diğer mallar oluşturmaktadır. Söz konusu malların üretimi ve ithalatından toplanan ÖTV'nin toplam ÖTV gelirleri içindeki payı son yıllarda %3,2 ila %7,5 arasında değişmektedir. Tablo 4'te 2011-2021 döneminde, IV sayılı

[32] 28.02.2019'da yapılan değişiklikle, zaten %20 oranında ÖTV'ye tabi olan kürklerin ÖTV oranı %25'e yükseltilmiştir. Ancak kürklerin alt faslına eklenen ham kürkler, dabaklanmış veya aprelenmiş kürklerde ÖTV oranı %0 olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemenin kıymetli kürk ihracatının artırılması amacıyla getirildiği belirtilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 2019).

[33] Değerli taşlardan alınan %20'lik ÖTV'nin kaldırılmasının, ülkemizin mücevher ihracatının artırılması amacıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Dünya Gazetesi, 2014).

listede bulunan malların tahsilat tutarları, tahsilat/tahakkuk oranları, toplam ÖTV gelirleri içindeki payları ve genel bütçe vergi gelirleri içindeki payları ele alınmıştır.

Tablo 4: Dayanıklı Tüketim Malları ve Diğer Mallara İlişkin ÖTV Geliri (2011-2021)

Yıllar	Tahsilat (Bin TL)	Tahsilat/Tahakkuk Oranı (%)	Toplam ÖTV Geliri İçindeki Payı (%)	Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2011	2.057.748	88,9	3,2	0,8
2012	2.466.816	90,1	3,4	0,9
2013	2.916.325	89,7	3,4	0,9
2014	3.392.471	89,1	3,7	1,0
2015	3.955.781	89,4	3,7	1,0
2016	4.726.061	88,8	3,9	1,0
2017	4.877.178	91,0	3,5	0,9
2018	4.998.006	88,2	3,7	0,8
2019	6.234.986	88,1	4,2	0,9
2020	12.069.982	89,0	5,8	1,4
2021	15.347.619	89,2	7,5	1,3

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

ÖTV'ye tabi diğer mallarda olduğu gibi dayanıklı tüketim malları ve diğer mallara ilişkin tahsil/tahakkuk oranı genel olarak %90 ile toplam vergi gelirlerine ilişkin tahsil/tahakkuk oranının çok üzerindedir. 2021 yılında toplam vergi gelirlerine ilişkin tahsil/tahakkuk oranı %77,6, toplam ÖTV gelirlerine ilişkin pay ise %91,2 olarak gerçekleşmiştir.

IV sayılı liste, toplam ÖTV gelirleri içerisinde en az paya sahip olan grup konumundadır. İlgili malların toplam ÖTV gelirleri içindeki payı son yıllarda %3,5-%4 aralığında yer alırken, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında büyük artış göstermiş ve %7,5 seviyesine gelmiştir.

IV sayılı listedeki mallardan alınan ÖTV'nin 2011-2021 döneminde genel bütçe vergi gelirleri içerisindeki payının ortalaması ise %1 civarındadır. ÖTVK'ye ekli IV sayılı listeden elde edilen vergi gelirinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı düşük gibi algılansa da 2021 yılı itibariyle Özel İletişim Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Şans Oyunları Vergisi ve Dijital Hizmet Vergisi hasılatından daha fazla hazineye gelir sağladığını ve devlet için vazgeçilmesi zor bir gelir kaynağı olduğunu söylemek gerekir.

4.4. IV Sayılı Listedeki Malların Lüks Mal Kapsamında Değerlendirilmesi

1980 sonrası dönem, ülkemizde dışa açık ekonomi politikalarının uygulanmaya başladığı, ithalatın arttığı, yabancı ülke mallarının ülkemize daha fazla girmeye başladığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ürün çeşitliliğinin artması karşısında bireylerin gerek mali durumu el vermediği için gerekse söz konusu malı büyük bir ihtiyaç olarak görmediği için daha az tercih etmesi ve bazı malların lüks olarak kabul edilmesi dönemin koşullarına göre olağan karşılanmalıdır. Örneğin, 1990'lı başlarında ülkemizde beyaz eşya sahiplik oranı oldukça düşük düzeydeydi. Türkiye'de o yıllarda çamaşır makinası sahiplik oranı %35, fırında %55, bulaşık makinasında %6 iken, Avrupa'da sırasıyla %89, %95 ve %26 düzeyinde gerçekleşmiştir (Giray, 1994: 28'den aktaran Yaşar, 2010: 154). Ayrıca dönemin sosyo-ekonomik koşulları düşünüldüğünde toplumun belli bir bölümü için bu malların zorunlu maldan ziyade lüks olarak

kabul edilebileceği düşünülebilir. Ancak birçok ekonomik, sınai ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra kentleşme, kadının çalışma hayatına daha fazla katılması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi sebepler bu malların lüks maldan ziyade vazgeçilemez mallar arasına girmesine yol açmıştır.

ÖTV'nin kabul edildiği 2002 yılında Türkiye'deki dayanıklı tüketim malı sahiplik oranları, buzdolabında %96, çamaşır makinasında %74, bulaşık makinasında %20, televizyonda %95, DVD/VCD'de %12, derin dondurucuda %6, klimada ise %2 seviyesindedir (World Bank, 2011: 45). Bu sonuçlar, ÖTV'nin yasalaştığı yılda bile buzdolabı, televizyon ve çamaşır makinası gibi bazı malların IV sayılı listede bulunmaması gerektiğini göstermektedir.

2018 yılında 26 ilin kent merkezinde 2.209 kişi ile yapılan "Türkiye İsraf Araştırması"nın sonuçlarına göre, ankete katılan kişilerin çoğunluğu buzdolabı (%99,5), televizyon (%98,9), ütü (%98,6), çamaşır makinası (%98,4), elektrikli süpürge (%96,8), saç kurutma makinası (%94,3), elektrikli fırın (%90,4) sahibi olduğunu belirtmiştir. Bunların dışında ankete katılanların bulaşık makinası sahipliği %88,5, su ısıtıcısı sahipliği %87,6, mutfak robotu sahipliği ise %77,4'dür. Katılımcıların en düşük oranda sahip olduğu araçlar sırasıyla; çamaşır kurutma makinası (%25,8), elektrikli kahve makinası (%42), klima (%44,6) ve derin dondurucu (%47,4)'dur. Çalışmada ayrıca, bu sonuçların 2017 yılında yapılan anket çalışması ile paralellik gösterdiği, kişilerin söz konusu mallara sahiplik oranı ve sıralamasında önemli bir değişiklik olmadığı ifade edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018: 49,50). Söz konusu araştırmanın çarpıcı sonuçlarından diğeri ise, aylık gelir seviyesinin en düşük olduğu kategoride[34] yer alan kişilerde dahi buzdolabı, televizyon, çamaşır makinası, elektrik süpürgesi, ütü ve saç kurutma makinası sahipliği oranı %85 ve üzerindedir (Ticaret Bakanlığı, 2018: 51). Ülkemizde günümüz şartlarında çamaşır kurutma makinası, klima, kahve makinası gibi bazı mallar için lüks iddiasında bulunmak belki söz konusu olabilir. Ancak en yoksul ailelerin bile evlerinde kullanmış olduğu söz konusu dayanıklı tüketim mallarının "mal cinsi" bazında lüks olduğunu iddia etmek imkânsızdır. Dayanıklı tüketim malları üzerine ÖTV getirilmesinin, ithalatın azaltılması bağlamında yapıldığını söylemek de çok mümkün değildir. Çünkü Türkiye'nin beyaz eşya pazarında dünyanın ikinci büyük, Avrupa'nın ise en büyük üretici ülkesi konumunda olduğunu belirtmek gerekir (Öztürk, 2016: 7).

IV sayılı listede yer alan mallardan birisi olan cep telefonu için de benzer değerlendirmeler yapılabilir. Türkiye'de 1990 yılında her bin kişiden ancak birinin sahip olduğu cep telefonları, zaman geçtikçe müthiş bir hızla yayılmıştır (Yıldız, 2006: 245). Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2005 yılında gerçekleştirdiği "Hane Halkı Bilişim Teknolojisi Kullanımı Araştırması" sonuçlarına göre hane halklarının %97,7'sinde televizyon varken, en çok sahip olunan bilişim teknolojisi aracı olarak ikinci sırada %72,6 ile cep telefonu gelmiştir (Yıldız, 2006: 247). 2018 yılında yapılan "Türkiye İsraf Araştırması"nın sonuçlarında ise, kişilerin cep telefonu sahipliği oranı %83,9 olarak çıkmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2018: 51).

Cep telefonu ile ilgili bir başka tespit ise, artan oranlı tarifeye göre belirlenen ÖTV oranlarına ilişkindir. En son 1 Temmuz 2019'da güncellenen IV sayılı liste, ÖTV matrahı 640 TL'yi aşmayan cep telefonları için %25, ÖTV matrahı 640 TL'yi aşıp 1.500 TL'yi aşmayan cep telefonları için %40, ÖTV matrahı 1.500 TL'yi aşan cep telefonları içinse %50 ÖTV oranı uygulanacağını öngörmektedir. Konuyla ilgili birkaç değerlendirme yapmak gerekirse, ilki uzun süredir cep telefonu için geçerli olan ÖTV matrahı dilimlerinde herhangi bir

[34] 2017 yılında geçerli olan net asgari ücret tutarı (1.404 TL) ve altında aylık gelire sahip olanlar ifade edilmektedir.

güncellemenin yapılmaması, bir başka deyişle ÖTV matrahının yeniden değerleme oranlarına bağlı olarak artırılmamasıdır. Bu durum artan oranlılığın vergi adaletini sağlayıcı fonksiyonuna da zarar vermekte, neredeyse bütün cep telefonu tüketicileri %50 ÖTV oranıyla karşı karşıya gelmektedir. Günümüzde neredeyse zorunlu mal niteliğine bürünen cep telefonunun halen yüksek ÖTV oranlarına tabi tutulması vergi adaletini zedeleyen haksız bir uygulama niteliğindedir. Bunların dışında cep telefonu için geçerli ÖTV matrahına, Kültür Bakanlığı Payı'nın (yüzde 1) ve TRT Bandrol Ücreti'nin (Kültür Bakanlığı Payı dâhil tutarın yüzde 10'u) dâhil olması hem tüketicilerin üst ÖTV oranlarına tabi olmasına yol açmakta hem de cep telefonu fiyatı içindeki vergilerin payını ciddi ölçüde artırmaktadır.

Cep telefonu üzerine yüksek oranlı ÖTV konulmasının temel sebeplerinden birisi de ithalatın kısıtlanması ve cari açığın azaltılmasıdır. Ancak yerli üretim cep telefonlarının da aynı orana tabi olması tek amacın bu olmadığını, siyasi iradenin gözünde cep telefonunun hala lüks olarak görüldüğünü (veya hazineye sağladığı gelirden dolayı böyle görülmek istendiğini) göstermektedir.

IV sayılı listede başlı başına "malın türü veya cinsi" itibariyle lüks sayılabilecek ürünler olduğunu belirtmek gerekir. Havyar, kürk, altın veya gümüş kaplamalı mutfak eşyaları bu gruba örnek olarak verilebilir. Bunun dışında, eski zamanlarda lüks olarak kabul edilebilecek ama zamanla lüks mal niteliğini kaybetmiş mallar bulunmaktadır. Bu gruba çamaşır makinası, buzdolabı, televizyon, cep telefonu, kozmetik ve kişisel bakım ürünleri gibi malların dâhil olduğu söylenebilir. Ayrıca, çamaşır kurutma makinası, klima, kahve makinası gibi günümüzde lüks kategorisine dâhil edilebilir gibi dursa da yakın bir gelecekte kullanım oranlarına bağlı olarak listeden çıkarılmaları gerekecek mallar bulunmaktadır. Kanaatimizce malın cinsinden ziyade fiyatına, kalitesine, erişilebilirliğine, nadirliğine dayalı bir lüks değerlendirmesinin günün şartlarına daha uygun olduğu ifade edilebilir.

IV sayılı listede yer alan mallar gözden geçirildiğinde, hepsinin lüks olduğu gerekçesiyle vergilendirildiği tabii ki söylenemez. İthalatın ve buna bağlı olarak cari açığın azaltılması, tasarruf düzeyinin artırılması gibi amaçların yanı sıra tabanca, revolver, ateşli silahlar, av tüfeği gibi mallarda erişimin zorlaştırılması, poşetli satılan muzır yayınlarda çocukların korunması, oyun makinaları ve konsollarında boş zamanın pahalı hale getirilmesi ve caydırılması gibi amaçlar da bulunmaktadır. Ancak günümüzde teknolojinin ve bilgi-iletişiminin geldiği aşama düşünüldüğünde korumaya, caydırmaya yönelik amaçları gerçekleştirmede verginin etkili olamayacağını söylemek gerekir.

5. SONUÇ

ÖTVK'ye ekli IV sayılı listedeki malların tamamına yakını 1980'lerin sonunda belirlenmiş olan mallardır. Ve o dönemin lüks anlayışını yansıtmaktadır. Teknolojik gelişmeler, üretim ve satış kanallarının gelişmesi, gelir seviyesinin yükselmesi, kentleşme, kadının statüsündeki değişim ve diğer sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel gelişmeler eşliğinde günümüzde lüks algısının değiştiğini belirtmek gerekir. Beyaz eşya, elektronik eşya, kişisel bakım ürünleri gibi malların günümüzde temel ihtiyaç maddeleri haline dönüşmesi, ayrıca üretici firmaların pazarlama stratejileri kapsamında çok farklı kalite ve fiyat seviyesinde ürünler geliştirilmesi, başlı başına bir mal grubunun lüks kabul edilmesi önünde bir engeldir. Bu sebeple lüks kavramını, malın kendisinden ziyade fiyatı, kalitesi, erişilebilirliği gibi faktörler ile ilişkilendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Gündelik hayatın vazgeçilmez tüketim mallarının hala ÖTV kapsamında olması hem özel tüketim vergilerinin getirilme amacıyla uyuşmamakta hem de ÖTV'yi adeta bir genel tüketim vergisine dönüştürmektedir. Yıllar önce lüks olarak kabul edilen ve yükseltilmiş KDV oranlarına tabi olan malların, ÖTV'nin getirilmesi ile hiçbir değerlendirmeye tabi tutulmadan ÖTV kapsamına alındığı ve bugüne kadar vergi kapsamından çıkarılan malların fazla olmadığı ifade edilebilir. Günümüzde en yoksul ailelerin bile sahip olduğu mallar hala ÖTV kapsamında iken, ÖTV'nin kaldırıldığı veya oranının sıfırlandığı az sayıdaki mallar arasında, ihracatın artırılması amacıyla yapılmış olsa dahi, ham kürk, elmas, pırlanta ve diğer kıymetli taşlar gibi mallar olması, toplumda vergi hoşnutsuzluğuna sebebiyet verebilmektedir. İhracat artırılarak iktisadi büyümenin sağlanması amacı tercih edilirken, vergilerin gelir dağılımını düzeltici fonksiyonu göz ardı edilebilmektedir.

ÖTVK'ye ekli IV sayılı listedeki malların günümüzdeki koşullara göre yeniden değerlendirilmesi yoluyla bazı yeni malların listeye eklenmesi bazı malların ise listeden çıkartılması şeklinde bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişen teknoloji, 20 yıl önce lüks sayılabilecek türdeki mallara bugün erişimin daha kolay olmasını sağladığı gibi, bazı malların da kullanımdan kalkmasına veya çok az kullanılmasına sebep olmaktadır. Örneğin ÖTV'nin yürürlüğe girdiği tarihte güncel teknolojinin kazandırdığı bir aygıt olan kasetçaların yerini günümüzde çok daha gelişmiş aygıtlar almıştır. Dolayısıyla kasetçalar sahipliğinin az olması lüks olduğunun değil, teknolojinin gerisinde kaldığının bir işareti olarak kabul edilmelidir. Geçerliliğini yitiren, piyasada bulunması dahi zorlaşan ürünler ÖTV kapsamından çıkartılarak yerine güncel teknolojik cihazların eklenmesi düşünülebilir. Bu durumda ÖTV'nin konusunu oluşturan malların daha sıklıkla güncellenmesi ve içinde bulunduğumuz zamanın şartlarına göre değiştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ay, H. M. (2004). *Adil Gelir Dağılımının Sağlanmasında Özel Tüketim Vergisinin Yeri ve Bunun Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Uludağ Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Aykar, Ö. ve Burak, Ö. F. (2011). *Avrupa Birliğindeki KDV Oranları Açısından Türkiye'nin AB Müktesebatına Olan Uyumu*, https://www.alomaliye.com/2011/09/22/avrupa-birligindeki-kdv-oranlari/, (Erişim: 03.05.2021).

Bain&Company (2021). *The Future of Luxury: Bouncing Back from Covid-19*, https://www.bain.com/insights/the-future-of-luxury-bouncing-back-from-covid-19/, (Erişim: 06.06.2021).

Batırel, Ö. F. (1984). *Maliye Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler*, İstanbul: Okan Yayıncılık.

Bilici, N. (2007). *Avrupa Birliği–Türkiye İlişkileri (Temel Bilgiler, İktisadi– Mali Konular)*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Bochanczyk-Kupka, D. (2019). Luxury Goods In Economics, *42nd International Scientific Conference on Economic and Social Development, Book of Proceedings*, Editors: Gordana Dukic, John Clifford, David Atkinson, London, 12-13 June 2019, 122-127.

Catry, B. (2003). The Great Pretenders: The Magic of Luxury Goods, *Business Strategy Review*, 14(3), 10-17.

Deloitte (2015). *Luxury tax – What is the end game?*, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ng/Documents/tax/inside-tax/ng-luxury-tax-what-is-the-end-game.pdf, (Erişim: 09.10.2021).

Dünya Gazetesi (2014). *Elmasa ÖTV Muafiyeti*, 14 Ağustos 2014, https://www.dunya.com/emtia/elmasa-otv-muafiyeti-haberi-254580, Erişim (25.02.2022).

Gelir İdaresi Başkanlığı (2021). https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/otv_oranlari_tum/01072019_IV_sayili_liste.pdf, (Erişim: 04.05.2021).

Government Of Kanada (2021). *Consultation on the Select Luxury Goods Tax*, https://www.canada.ca/en/department-finance/programs/consultations/2021/consultation-proposed-luxury-tax/select-luxury-goods-tax.html, (Erişim: 09.10.2021).

Hanbay, E. (2013). *Özel Tüketim Vergisinin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri*, Celal Bayar Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Hazine ve Maliye Bakanlığı (2021). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri*. Muhasebat Genel Müdürlüğü, https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri, (Erişim: 22.05.2021).

Hürriyet Gazetesi (2019). *Ham Kürkte ÖTV'nin Kalkması Kıymetli Kürk İhracatını Katlayacak*, 28 Şubat 2019, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ham-kurkte-otvnin-kalkmasi-kiymetli-kurk-ihracatini-katlayacak-41133482, (Erişim: 25.02.2022).

Köse, G. ve Çakır, S. Y. (2016). Sembolik Tüketimin Lüks Markalara Olan İzdüşümü: Louis Vuitton Markasının Dergi Reklamlarına Yönelik Bir Analiz, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 51, 27-48.

Miller, E. (1975). Status Goods and Luxury Taxes, *The American Journal of Economics and Sociology*, 34(2), 141-154.

Mortelmans, D. (2005). Sign Values in Processes of Distinction: The Concept of Luxury, *Semiotica*, 157, 1(4), 497–520.

Mutlu, A. (2002). Özel Tüketim Vergisi, *Yaklaşım Dergisi*, 115, 46-52.

Oktar, K. (2020). *Özel Tüketim Vergisi (Tarihçe ve Genel Açıklamalar)*, Ankara: Yeni Ekonomi.

Oral, S. G. (2014). *Lüks Tüketim Algısı ve Lüks Tüketim Odaklı Tüketici Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul.

Öztürk, A. B. (2016). *Beyaz Eşya Sektörü*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü.

Seyidoğlu, H. (1992). *Ekonomik Terimler Sözlüğü*, Ankara: Gizem Yayınları.

Siverekli Demircan, E. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 111-112.

TBMM (2002). *Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, 24.05.2002*, Esas No: 1/988, Karar No: 101.

Ticaret Bakanlığı (2018). *Türkiye İsraf Raporu*, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, Ankara.

The Wall Street Journal (2003). *Good Riddance to the Luxury Tax*, https://www.wsj.com/articles/SB10418077299767946 64, (Erişim: 02.05.2021).

World Bank (2011). *Türkiye'de Enerji Tasarrufu Potansiyelini Kullanmak*, https://documents.worldbank.org/, (Erişim: 10.02.2022).

TÜRKİYE'DE REEL DÖVİZ KURU VE JEOPOLİTİK RİSK ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN REAL EXCHANGE RATE AND GEOPOLITICAL RISK IN TURKEY

Doğan BARAK
Dr., Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8812-7668

ÖZET
Terör olayları, siyasi sorunlar, enerji sorunlarından kaynaklanan krizler, bölgesel istikrarsızlıklar gibi jeopolitik olaylar hem bölgesel hem de küresel düzeyde ekonomik ilişkileri şekillendirmektedir. Ortaya çıkan bu jeopolitik olaylar, ülkelerin jeopolitik riskini oluşturmaktadır. Jeopolitik risk, ülkeler arasındaki ticaret akışlarını istikrarsızlaştırarak döviz kuru getirilerini ve oynaklığı etkileyebilir. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye'de 1990M01-2021M11 dönemi için reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Hacker ve Hatemi-J (2006) simetrik nedensellik testi ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılmıştır. Hatemi-J (2006) simetrik nedensellik testi sonuçları, reel döviz kuru ile jeopolitik risk endeksi arasında nedensellik olmadığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testine ait sonuçlar, jeopolitik risk endeksinin negatif şokundan reel döviz kurunun negatif şokuna doğru bir nedensellik ve reel döviz kurunun pozitif şokundan jeopolitik risk endeksinin negatif şokuna doğru bir nedensellik olduğunu ortaya koymuştur. Simetrik nedensellik sonuçları, reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasında nedensellik olmadığını ortaya koymaktadır. Reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasındaki nedensellik ilişkisi bileşenlerine (pozitif ve negatif) ayrılarak incelendiğinde, bu bileşenler arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: reel döviz kuru, jeopolitik risk, simetrik ve asimetrik nedensellik
Jel Kodları: F31, C22

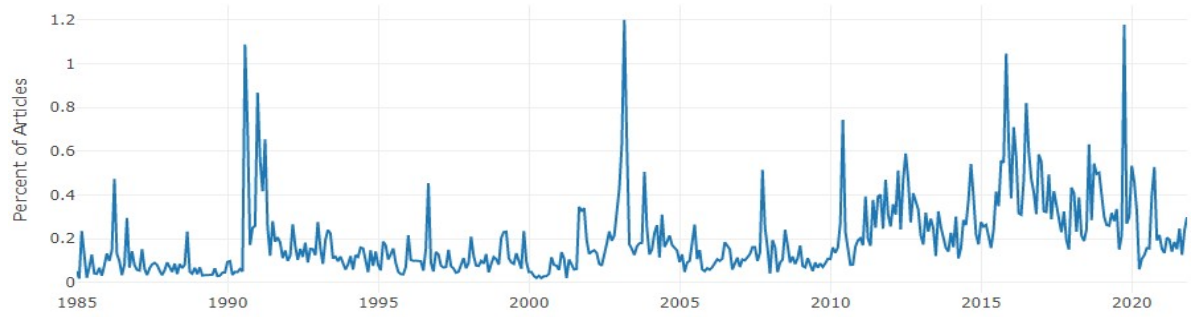
ABSTRACT
Geopolitical events such as terrorist incidents, political problems, crises arising from energy problems, and regional instability shape economic relations at both regional and global levels. These emerging geopolitical events constitute the geopolitical risk of countries. Geopolitical risk can affect exchange rate returns and volatility by destabilizing trade flows between countries. Therefore, in this study, it is aimed to examine the causality relationship between real exchange rate and geopolitical risk for the period 1990M01-2021M11 in Turkey. Hacker and Hatemi-J (2006) symmetric causality test and Hatemi-J (2012) asymmetric causality test are used to determine the causality relationship between real exchange rate and geopolitical risk. Hatemi-J (2006) symmetric causality test results revealed that there is no causality between real exchange rate and geopolitical risk index. On the other hand, the results of Hatemi-J (2012) asymmetric causality test revealed that there is a causality from the negative shock of the geopolitical risk index to the negative shock of the real exchange rate, and there is a causality from the positive shock of the real exchange rate to the negative shock of the geopolitical risk index. The results of symmetric causality reveal that there is no causality between the real exchange rate and geopolitical risk. When the causality relationship between the real exchange rate and geopolitical risk is analyzed by separating them into components (positive and negative), it has been determined that there is a causal relationship between these components.

Keywords: real exchange rate, geopolitical risk, symmetric and asymmetric causality
Jel Codes: F31, C22

1. GİRİŞ

Türkiye konumu itibariyle önemli bir noktada bulunmaktadır. Yüzyıllar boyu farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Türkiye'de ve bulunduğu coğrafyanın etrafında siyasi, askeri veya ekonomik sıkıntılar tarih boyunca yaşanmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin coğrafi konumu karmaşık bir jeopolitiğe sahiptir. Şekil 1'de Türkiye'nin 1985-2020 dönemine ait jeopolitik riski gösterilmiştir. Şekilde risklerin en fazla artış gösterdiği dönemler genel itibariyle, Haziran 1985 (1.38), Ocak 1991 (3.28), Eylül 2001 (1.34), Nisan 2002 (1.84), Temmuz 2004 (1.14), Temmuz 2006 (1.23) ve Ocak 2009 (1.23) şeklinde sıralanabilir. Caldara ve Iacoviello (2018) tarafından geliştirilen Jeopolitik Risk Endeksi (GPR), savaşlar, terörizm ve siyasi gerilimlerle ilişkili riskleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, jeopolitik olaylarla ilişkili hem mevcut hem de beklenen riskleri içermektedir. GPR, aylık veri içerecek şekilde gazete makalelerinden hesaplanmaktadır. 39 farklı ülke için ülkeye özgü endeksler de oluşturulmuştur (Caldara ve Iacoviello, 2021). Caldara ve Iacoviello (2018, 2021), dünyaca ünlü uluslararası günlük gazetelerde jeopolitik riskleri ifade eden kelimelerin yayınlanma sıklığını sayan bir algoritma kullanarak GPR geliştirdiler. GPR, hem iç hem de dış ilişkileri kısıtlayan savaşlar, terör saldırıları ve siyasi çatışmalardan oluşmaktadır (Alsagr ve van Hemmen, 2021: 25910).

Şekil 1: Türkiye için Jeopolitik Risk Endeksi

Kaynak: https://www.matteoiacoviello.com

Dünya genelinde artan bölgesel istikrarsızlık vakaları, terör saldırıları ve diğer olumsuz jeopolitik olaylar, jeopolitik riskin artmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan jeopolitik gerilimler sadece insan yaşamının doğrudan yok olmasına neden olmakla kalmıyor, ekonomik ilişkilerin tercihini de etkilemektedir (Olanipekun ve Alola, 2020: 1). GPR'nin ekonomik etkilerinin yanında turizmi, enerji tüketimini, finansal piyasaları ve araştırma ve geliştirme harcamalarını da etkilemektedir (Anser vd., 2021: 2). Jeopolitik riskler ülke ekonomisini, işletmeleri ve yatırımcıları etkilemektedir. Bir ülkenin istikrarlı ve büyüyen bir ekonomisi, genellikle para biriminin değerine ve dolayısıyla döviz kuruna olumlu ve önemli ölçüde yansımaktadır. Ancak, beklenmeyen jeopolitik riskler ters yönde ilerlemekte ve bu nedenle para birimleri üzerinde olumsuz etki yaratarak döviz kurunun değer kaybetmesine neden olabilmektedir (Kisswani ve Elian, 2021: 2). Yüksek jeopolitik risk, reel aktivitede düşüşe, hisse senedi getirilerinin düşmesine ve sermaye akımlarında gelişmekte olan ekonomilerden gelişmiş ekonomilere doğru hareketlere yol açmaktadır (Hui, 2020: 1).

Teorik olarak jeopolitik risk, uluslararası sermaye veya portföy akışlarındaki değişiklikler yoluyla uluslararası ticaret akışlarını azaltarak, piyasa katılımcılarının beklentilerinin oluşumunu değiştirerek döviz kuru getirilerini ve oynaklığı etkileyebilir. Bu nedenle, jeopolitik riskteki bir artış, ticaret maliyetlerini artırarak ve hanehalklarının yabancı mal yatırımlarını ve tüketimini azaltarak ticaret akışlarını azaltabilir. Aynı zamanda, yüksek jeopolitik risk döneminde, yatırımcılar jeopolitik riske daha fazla maruz kalan ülkelerden tasarruflarını diğer

ülkelere yönlendirecek ve bu hareketler bu ekonomilerin döviz kurlarını etkileyecektir (Salisu, Cunado ve Gupta, 2022: 180).

Literatür incelendiğinde reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Reel döviz kuru ile jeopolitik risk arasındaki ilişkiyi simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile ortaya koyan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye'de reel döviz kuru ve jeopolitik risk arasındaki nedensellik ilişkisi simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile ortaya konulacaktır. Çalışmanın 2. Bölümünde litearatür yer alırken, 3. Bölümde veri seti ve yöntem açıklanmıştır. 4. Bölümde elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Sonuç kısmı ile çalışma neticelendirilmiştir.

2. LİTERATÜR

Jeopolitik risk, ekonomik etkileri olan ve ilgili ekonomilerde döviz kuru oynaklığına neden olan beklentileri etkiler (Duan vd., 2021: 861). Cheng ve Chiu (2018) jeopolitik risklerin ekonomik daralmalarla önemli ölçüde ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Döviz kurları ile jeopolitik huzursuzluk arasındaki ilişki zamana bağlı ve duruma dayalıdır ve finansal piyasaların dinamiklerini etkiler (Aslam ve Kang, 2015). Kisswani ve Elian (2021), jeopolitik riskler döviz kuru piyasasının ekonomik ve finansal piyasaları etkileyen çok önemli faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, jeopolitik risklerin tahmin edilmesinin ve ampirik olarak ortaya konulmasının zor olduğu gerçeği göz önüne alındığında, jeopolitik riskler ve döviz kuru arasındaki ilişkiye ilişkin literatürün çok sınırlıdır olduğunu ifade etmişlerdir.

Plakandaras vd., (2019) gelişmekte olan ülkelerdeki jeopolitik olayların küresel ekonomi üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Hoque ve Zaidi (2020), küresel jeopolitik risk belirsizliğinin borsa performansı üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler gösterdiğini bulmuşlardır. Hui (2020), jeopolitik riskin kısa ve uzun dönemde Endonezya rupisinin değerini ABD doları karşısında önemli ölçüde etkilediğini ileri sürmüştür. Şahin ve Arslan (2021) 18 gelişmekte olan ülkede jeopolitik risk endeksi, borsa endeksi ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Parametrik Olmayan Nedensellik-Quantiles Test Etme yaklaşımının kullanıldığı çalışmada jeopolitik risklerin, tüm ülkelerde borsa ve kur dalgalanmaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Duan vd., (2021) Venezuela'da jeopolitik risk, döviz kuru ve petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi 2008-2019 dönemi için Dalgacık analizini kullanarak incelemişlerdir. 2015-2019 dönem aralığında jeopolitik risk ve döviz kurları arasında orta vadede birlikte bir hareket gözlemlemişlerdir. Kisswani ve Elian (2021), Kanada, Çin, Japonya, Kore Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık ülkelerinde reel döviz kuru, petrol fiyatları, ekonomik belirsizlik ve jeopolitik risk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kanada örneğinde hem küresel jeopolitik risk artışından hem de azalmasından döviz kuruna tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Kore Cumhuriyeti örneğine bakıldığında, döviz kurundan petrol fiyatı düşüşüne, ekonomi politikası belirsizlik endeksi artışına ve hem küresel jeopolitik risk artışına hem de azalmasına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Birleşik Krallık örneğinde, küresel jeopolitik risk artışından döviz kuruna doğru tek yönlü nedenselliğin yanı sıra döviz kurundan hem petrol fiyatlarındaki artışa hem de düşüşe doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Hui (2021) Malezya, Filipinler ve Tayland'da Ocak 1998-Temmuz 2019 dönemi için jeopolitik riskin bu ülkelerin döviz kurları üzerindeki etkisini ARDL yöntemi ile incelemişlerdir. Tüm ülkelerde yüksek jeopolitik riskin, yerel para biriminin değer kaybetmesine yol açtığı sonucuna ulaşmıştır. Salisu, Cunado ve Gupta (2022) Ocak 1985-Ağustos 2020 dönemi veri setini kullanarak BRICS ülkelerinde döviz kurlarının jeopolitik risklere karşı kırılganlığını incelemişlerdir. GARCH-MIDAS-X modeline dayanarak, BRICS ülkelerinde döviz kurlarının jeopolitik risklere karşı savunmasız olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışma, 1990M01-2021M11 dönemi için Türkiye'de jeopolitik risk endeski (GPR) ile reel döviz kuru (EXR) arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Caldara ve Iacoviello (2018) tarafından geliştirilen GPR endeksine ilişkin veriler "matteoiacoviello.com"dan alınmıştır. Reel döviz kuru Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB-EVDS, 2022) sitesinden alınmıştır.

Çalışmanın ampirik analizi gerçekleştirilmeden önce serilerin durağanlık özelliklerinin araştırılması gerekmektedir. Nedensellik testlerinde gerekli olan gecikme uzunluğunun tespiti için serilerin maksimum bütünleşme derecesinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Serilerin durağanlık özellikleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) birim kök testleri ile incelenmiştir. ADF ve PP testlerinde boş hipotez seri durağan değildir şeklinde iken alternatif hipotez seri durağandır şeklindedir.

ADF ve PP testleri yapısal kırılmaları dikkate almadığından, tek kırılmayı göz önünde bulunduran Zivot ve Andrews (ZA) (1995) birim kök testi ile de serilerin durağanlık özellikleri incelenmiştir. ZA birim kök testinde, eğer mutlak değer olarak istatiksel değer kritik değerden küçük ise serinin durağan olmadığına karar verilir. Ancak mutlak değer olarak istatiksel değer kritik değerden büyük ise serinin durağan olduğuna karar verilir.

Değişkenlere ait bütünleşme derecesi belirlendikten sonra simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Hacker ve Hatemi-J (2006), bootstrap granger nedensellik testinde değişkenler arasındaki nedenselliği belirlemek için Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testini kullanır, olası hataların normal dağılım riskine karşı kritik değerler monte carlo simülasyonu kullanılarak elde edilir. Hacker ve Hatemi-J (2006) simetrik nedensellik testi değişkenlerin durağanlık seviyesini ve değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisini önemsememektedir (Pata, 2018; Canöz ve Erdoğan, 2019).

Döviz kuru ve jeopolitik risk arasındaki simetrik nedensellik ilişkisi aşağıdaki eşitlik ile ifade edilebilir:

$$\begin{bmatrix} \ln EXR_t \\ \ln GPR_t \end{bmatrix} = \beta_0 + \beta_1 \begin{bmatrix} \ln EXR_{t-1} \\ \ln GPR_{t-1} \end{bmatrix} + \ldots + \beta_{p+d_{\max}} \begin{bmatrix} \ln EXR_{t-p+d_{\max}} \\ \ln GPR_{t-p+d_{\max}} \end{bmatrix} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem (1) de yer alan "*p*", en uygun gecikme sayısını, d_{max} ise iki seri arasındaki maksimum bütünleşme derecesini göstermektedir. Optimal gecikme sayısı çeşitli bilgi kriterleri kullanılarak belirlenmektedir. Birim kök testleri yardımıyla değişkenler arasındaki maksimum bütünleşme derecesi belirlenmektedir.

Hacker ve Hatemi-J (2006) modelinin dezavantajı, pozitif ve negatif şokları ayırt edememesidir. Finansal piyasalarda asimetrik bilginin varlığında ve piyasa katılımcılarının heterojenliği durumunda, piyasa katılımcıları aynı büyüklükteki pozitif ve negatif şoklara benzer tepkiler vermezler. Bu nedenle, Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik analizinde Granger ve Yoon (2002) tarafından geliştirilen asimetrik ayrıştırma tekniğini uygulamıştır (Yilanci ve Bozoklu, 2014).

Döviz kuru ve jeopolitik risk arasındaki asimetrik nedensellik ilişkisi (pozitif ve negatif şokları içerecek şekilde) aşağıdaki eşitlik ile ifade edilebilir:

$$\ln EXR_t = \ln EXR_{t-1} + u_{1t} = \ln EXR_0 + \sum_{i=1}^{t} u_{1i}^{+} + \sum_{i=1}^{t} u_{1i}^{-} \quad (2)$$

$$\ln GPR_t = \ln GPR_{t-1} + u_{2t} = \ln GPR_0 + \sum_{i=1}^{t} u_{1i}^{+} + \sum_{i=1}^{t} u_{1i}^{-} \quad (3)$$

5. SONUÇLAR

Değişkenlerin bütünleşme derecesini tespit etmek amacıyla uygulanan ADF ve PP birim kök testlerine ait sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre, reel döviz kuru düzey değerlerinde sabitte durağan iken sabit ve trendde durağan değildir. Ancak

birinci farkı alındığında hem sabitte hem de sabit ve trendde durağan olduğu tespit edilmiştir. Jeopolitik risk endeksinin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir. Reel döviz kurunun pozitif şoku düzey değerlerinde sabitte durağan iken sabit ve trendde durağan değildir. Ancak birinci farkında hem sabitte hem de sabit ve trendde durağandır. Reel döviz kurunun negatif şoku, jeopolitik risk endeksinin pozitif ve negatif şokunun ise birinci farkı alındığında durağan hale geldiği tespit edilmiştir.

Tablo 1: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP	
	Sabit	Sabit ve Trendli	Sabit	Sabit ve Trendli
lnEXR	-4.2430***	-2.4671	-4.4142***	-2.3579
ΔlnEXR	-11.4120***	-12.0826***	-11.6497***	-11.8102***
lnGPR	-5.0154***	-5.7391***	-8.8659***	-10.1912***
ΔlnGPR	-11.4753***	-11.4429***	-40.0735***	-39.9994***
$lnEXR^+$	-3.0848**	-2.0472	-3.5995***	-1.9845
$\Delta lnEXR^+$	-11.4051***	-11.7834***	-11.3908***	-11.6918***
$lnEXR^-$	1.6616	-2.4223	1.9767	-2.5264
$\Delta lnEXR^-$	-13.3550***	-13.6221***	-13.2551***	-13.6418***
$lnGPR^+$	1.4526	-0.2451	1.5431	-0.1670
$\Delta lnGPR^+$	-20.8701***	-20.9746***	-20.8272***	-20.9410***
$lnGPR^-$	1.7483	0.0624	1.6985	-0.0012
$\Delta lnGPR^-$	-18.1071***	-18.2151***	-18.0930***	-18.1888***

Not: ***, %1 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

ZA testine ait sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Hem Model A (sabit) hem de Model C (sabit ve trend) için GPR değişkeni hariç diğer tüm değişkenlerin istatistiksel değerleri kritik değerlerden küçük olduğundan, tüm serilerin düzeyde durağan olmadığına karar verilir. Ancak birinci farkı alındıktan sonra tüm değişkenlerin durağan olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak GPR düzeyde yani I(0)'da durağan iken diğer tüm değişkenler birinci farkta yani I(1)'de durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model A	Kırılma Tarihi	Gecikme Uzunluğu	Model C	Kırılma Tarihi	Gecikme Uzunluğu
lnEXR	-3.4076	2006M07	3	-3.6790	1995M10	3
ΔlnEXR	-11.2496	2001M11	2	-11.2487	2001M11	2
lnGPR	-6.7323	2010M11	2	-6.9848	2001M05	2
ΔlnGPR	-13.8928	2000M07	3	-13.9611	1995M12	3
$lnEXR^+$	-2.8946	2006M07	2	-3.5425	1995M10	2
$\Delta lnEXR^+$	-11.9056	2001M11	1	-11.8878	2001M11	1
$lnEXR^-$	-3.9450	2003M04	2	-3.2258	2001M11	2
$\Delta lnEXR^-$	-13.7899	2001M05	1	-13.8347	2001M05	1
$lnGPR^+$	-2.8170	2015M07	1	-4.5202	2009M02	1
$\Delta lnGPR^+$	-8.1340	2010M05	4	-8.1232	2010M05	4
$lnGPR^-$	-3.1464	2015M12	2	-4.0704	2009M03	2
$\Delta lnGPR^-$	-15.0056	2010M07	1	-15.0021	2010M07	1
	Kritik Değerler (Model A)			Kritik Değerler (Model C)		
%1	-5.34			-5.57		
%5	-4.93			-5.08		
%10	-4.58			-4.82		

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri belirlendikten sonra simetrik ve asimetrik nedensellik testini sonuçlarına yer verilecektir.

Simetrik nedensellik testinden elde edilen sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, hem jeopolitik risk endeksinden (GPR) reel döviz kuruna (lnEXR) hem de reel döviz kurundan (lnEXR) jeopolitik risk endeksine (GPR) doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Tablo 3: Hacker ve Hatemi-J (2006) Simetrik Nedensellik Sonuçları

Sıfır Hipotezi (H_0)	Test İstatistiği	Kritik Değerler			Optimal Gecikme
		%1	%5	%10	
GPR⇏EXR	3.961	12.189	7.967	6.276	3
REX⇏GPR	2.884	11.795	7.917	6.306	3

Not: Optimal gecikme uzunlukları Hatemi-J (HJC) bilgi kriteri ile belirlenmiştir. Bootstrap sayısı 10000'dir

Asimetrik nedensellik testinden elde edilen sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, %5 anlamlılık düzeyinde jeopolitik risk endeksinin negatif şokundan reel döviz kurunun negatif şokuna doğru bir nedensellik olduğu ve %10 anlamlılık düzeyinde reel döviz kurunun pozitif şokundan jeopolitik risk endeksinin negatif şokuna doğru bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Sonuçları

Sıfır Hipotezi (H_0)	Test İstatistiği	Kritik Değerler			Optimal Gecikme
		%1	%5	%10	
$GPR^+ \not\Rightarrow REX^+$	0.277	12.683	6.730	4.806	2
$GPR^- \not\Rightarrow REX^-$	**9.229****	10.432	6.324	4.642	2
$GPR^- \not\Rightarrow REX^+$	0.661	11.215	6.402	4.643	2
$GPR^+ \not\Rightarrow REX^-$	1.594	11.675	6.616	4.819	2
$REX^+ \not\Rightarrow GPR^+$	2.998	13.263	6.603	4.778	2
$REX^- \not\Rightarrow GPR^-$	0.852	9.980	6.211	4.686	2
$REX^- \not\Rightarrow GPR^+$	3.736	12.023	6.534	4.722	2
$REX^+ \not\Rightarrow GPR^-$	**5.404***	12.306	6.471	4.593	2

Not: Optimal gecikme uzunlukları Hatemi-J (HJC) bilgi kriteri ile belirlenmiştir. Bootstrap sayısı 10000'dir. ** ve * sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye örneğinde simetrik ve asimetrik nedensellik testlerini kullanarak jeopolitik riskin reel döviz kurunu nasıl etkilediğine dair kanıtlar sunmaktadır. Simetrik nedensellik testinden elde edilen ampirik sonuçlar, jeopolitik risk ile reel döviz kuru arasında bir nedensellik olmadığını ortaya koymuştur. Ancak asimetrik nedensellik testinden elde edilen ampirik sonuçlar, jeopolitik risk endeksinin negatif şokundan reel döviz kurunun pozitif şokuna doğru ve reel döviz kurunun pozitif şokundan jeopolitik risk endeksinin negatif şokuna doğru bir nedensellik olduğunu ortaya koymuştur.

Hem yerel hem de uluslararası jeopolitik riskler, ekonomi, turizm ve diğer piyasa yapıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Dolayısıyla savaş, terörizm ve siyasi huzursuzluk gibi dış şoklar, doğal olarak reel döviz kurunu da etkilemektedir. Politika yapıcılar, reel döviz kurunu etkileyebilecek hem iç hem de dış şokları yönetecek ve en aza indirecek genel stratejileri uygulamalıdır.

KAYNAKLAR

1. Alsagr, N., & van Hemmen, S. (2021). The impact of financial development and geopolitical risk on renewable energy consumption: evidence from emerging markets. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(20), 25906-25919.
2. Anser, M.K., Syed, Q.R., Lean, H.H., Alola, A.A., & Ahmad, M. (2021). Do economic policy uncertainty and geopolitical risk lead to environmental degradation? Evidence from emerging economies. *Sustainability*, *13*(11), 5866
3. Aslam, F., & Kang, H.G. (2015). How different terrorist attacks affect stock markets. *Defence and Peace Economics*, *26*(6), 634-648.
4. Caldara, D. & Iacoviello, M. (2021). Measuring geopolitical risk, working paper, Board of Governors of the Federal Reserve, November 2021. https://www.matteoiacoviello.com/gpr.htm
5. Caldara, D. & Iacoviello, M. (2018). Measuring geopolitical risk, Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers Number 1222 February 2018, available at: www.federalreserve_gov/econres/ifdp/files/ifdp1222.pdf (accessed June 2020).
6. Canöz, İ., & Erdoğdu, A. (2019). Sektörel güven endeksleri ve BİST sektör endeksleri arasındaki ilişkilerin simetrik ve asimetrik nedensellik analizi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *26*(3), 833-849.
7. Cheng, C.H.J., & Chiu, C.W.J. (2018). How important are global geopolitical risks to emerging countries?. *International Economics*, *156*, 305-325.
8. Dickey, D. A., & Fuller. W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, *49*(4), 1057–1072.
9. Duan, W., Khurshid, A., Rauf, A., Khan, K., & Calin, A.C. (2021). How geopolitical risk drives exchange rate and oil prices? A wavelet-based analysis. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, *16*(9), 861-877.
10. Granger, C. W. J., & Yoon, G. (2002). Hidden cointegration. San Diego: University of California, *Working Paper* (2002-02).
11. Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: Theory and application. *Applied Economics*, *38*(13), 1489–1500.
12. Hatemi-J, A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*, *43*(1), 447–456.
13. Hoque, M.E., & Zaidi, M.A.S. (2020). Global and country-specific geopolitical risk uncertainty and stock return of fragile emerging economies. *Borsa Istanbul Review*, *20*(3), 197-213.
14. Hui, H.C. (2020). Does geopolitical risk affect exchange rates? The Case of Indonesia. *The Case of Indonesia (June 26, 2020)*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3635959e
15. Hui, H.C. (2021). The long-run effects of geopolitical risk on foreign exchange markets: evidence from some ASEAN countries. *International Journal of Emerging Markets*. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJOEM-08-2020-1001/full/html?utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign=rss_journalLatest
16. Kisswani, K.M., & Elian, M.I. (2021). Analyzing the (a) symmetric impacts of oil price, economic policy uncertainty, and global geopolitical risk on exchange rate. *The Journal of Economic Asymmetries*, *24*, e00204.
17. Olanipekun, I.O., & Alola, A.A. (2020). Crude oil production in the Persian Gulf amidst geopolitical risk, cost of damage and resources rents: Is there asymmetric inference?. *Resources Policy*, *69*, 101873.
18. Pata, U.K. (2018). Türkiye'de enflasyon, tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile analizi. *Maliye Dergisi*, *174*, 92-111.
19. Phillips, P.C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, *75*(2), 335–346.
20. Plakandaras, V., Gogas, P., & Papadimitriou, T. (2019). The effects of geopolitical uncertainty in forecasting financial markets: A machine learning approach. *Algorithms*, *12*(1), 1.
21. Salisu, A.A., Cunado, J., & Gupta, R. (2022). Geopolitical risks and historical exchange rate volatility of the BRICS. *International Review of Economics & Finance*, *77*, 179-190.
22. Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, *66*(1-2), 225–250.
23. Yilanci, V., & Bozoklu, Ş. (2014). Türk sermaye piyasasında fiyat ve işlem hacmi ilişkisi: Zamanla Değişen Asimetrik Nedensellik Analizi. *Ege Academic Review*, *14*(2).
24. Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270.
25. Şahin, E.E., & Arslan, H. (2021). An analysis of the effects of geopolitical risks on stock returns and exchange rates using a nonparametric method. *Journal of Accounting & Finance*, 89, 237-250.

SAĞLIKLI KENTLER VE TÜRKİYE

HEALTHY CITIES AND TURKEY

Sanem BERKÜN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9254-1669

ÖZET

Nüfusun kentlerde yoğunlaşması yanında teknolojinin getirdikleri kentlerde yaşanan değişimi hızlandırmıştır. Günümüz toplumlarında kentle kentli arasındaki bağ; mekânsal, kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik birçok boyutta daha da dinamik bir halde hissedilmektedir. Öte yandan kentin bu dinamik yapısı, kentte yaşamanın getirdiği riskleri de artırmakta ve çeşitlendirmektedir. Diğer taraftan insanlığın geldiği bilişi düzeyi, daha kaliteli bir yaşam sürme beklentisini de artmaktadır. Bu beklentinin bir karşılığı olarak Dünya Sağlık Örgütü birçok disiplinden beslenen sağlıklı kent kavramını geliştirmiş ve bunu bir projeye dönüştürmüştür. İçinde bulunduğumuz dönemde Sağlıklı Kentler Projesi'nin dünya ve Türkiye'de birçok üyesi bulunmaktadır. Bu çalışma ile sağlıklı kent kavramını irdelemek ve proje kapsamında Türkiye genelinde yapılanlar değerlendirilmek istenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kent, Sağlıklı kent, Türkiye

ABSTRACT
Besides the density of the population in the cities, the outcomes of technology (*technological developments da diyebiliriz*) accelerated the change in the cities. The connection between the city and the urbanite in today's societies is felt more dynamic in various extents such as spatial, cultural, social and psychological and economic areas. On the other hand, this dynamic structure of the cities increases and diversifies the risks brought by urban life. Besides, the cognitive level humankind has reached increases the expectations of having a more quality lifestyle. As a response to this expectation, the World Health Organisation developed the concept of healthy cities supplied by various disciplines and turned this into a project. Today, there are many members of the Healthy cities Project in the world and in Turkey (*in all over the world including Turkey de diyebiliriz*). With this study, it is aimed to scrutinize the healthy city concept and to evaluate the works done throughout Turkey within the scope of the project.

Key words: City, Healthy city, Turkey

GİRİŞ

Toplumsal, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullarda dönüşüm ve değişimleri yansıtan en önemli yansılardan biri de kentlerdir(Uğurlu, 2010: 25). Nüfusun gittikçe artan bir bölümünün kentlerde yaşamaya başlaması, kentlerde görülen bu dönüşüm ve değişimi daha da hızlandırmış ve içinde yaşayanları daha fazla riskle karşı karşıya bırakmıştır. Diğer taraftan insanlığın geldiği bilişi düzeyi, daha kaliteli bir yaşam sürme beklentisini de artmaktadır. Bu beklentinin bir karşılığı olarak Dünya Sağlık Örgütü birçok disiplinden beslenen sağlıklı kent kavramını geliştirmiş ve bunu bir projeye dönüştürmüştür.

Sağlıklı ve huzurlu yaşamak için kentlerde yapılması gereken yapısal değişikliklere işaret eden kavram, Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilmiş ve yapılan faaliyetler sağlık alanıyla sınırlı kalmamıştır. Sağlıklı kent; sağlık bilincine sahip ve onu daha da iyileştirmeye çabalayan kenti ifade etmektedir. Bu kapsamda sağlıklı kent, kentte yaşayanların sağlığı ile ilgilenmenin yanında, kentin sosyal ve fiziksel çevresinin oluşturulması, geliştirilmesi ve en yüksek kapasitelerine ulaşabilmesi için çalışmakta ve bireyler arası dayanışma ruhunu geliştirilmesine olanaklar hazırlamaktadır(Belli, 2019: 1937). Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1988 yılında başlatılan bu projenin dünya ve Türkiye'de birçok üyesi bulunmaktadır. Bu güçlü ağ, günümüzde 5 bölgede 1400 şehrin/belediyenin içinde bulunduğu bir yapıdadır.

Türkiye'de süreç on kurucu belediyenin çabalarıyla (Bursa, Yalova, Van, Kadıköy, Afyonkarahisar, Tepebaşı, Çankaya, Ürgüp, Ordu, Kırıkkale) başlamış ve Sağlıklı Kentler Birliği'nin kurulması, 22 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşmiştir (Söylemez, 2021: 81). Türkiye'de günümüzde üye sayısı 105'e ulaşmıştır (http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022). Bu çalışma ile sağlıklı kent kavramını irdelemek ve proje kapsamında Türkiye genelinde yapılanlar değerlendirilmek istenmektedir.

SAĞLIKLI KENT KAVRAMI VE SAĞLIKLI KENTLERİN GELİŞİMİ

Kentlerde yaşanan değişimin ve dönüşüm beraberinde çok bileşenli sorunları ve riskleri getirmiştir. Diğer taraftan insanlığın geldiği bilişi düzeyi, daha kaliteli bir yaşam sürme beklentisini de artmaktadır ve bireyin yaşam kalitesi, huzur ve mutluluğu kentsel huzur ve yaşam kalitesinden bağımsız değildir(Başaran, 2008: 25). Kentlerde yaşanan sorunlarla mücadelede ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, adalet ve sağlık yönünden bütüncül yeni yaklaşımlar geliştirilmesi ihtiyacı yeni yaklaşımlar geliştirilmesi sonucunu doğmuştur (Barsbay - Altın, 2020: 52). Sağlıklı kentler de, bu yeni yaklaşımlardan biri olarak literatüre girmiştir.

Sağlıklı Kent, toplumların kültürüne, geleneklerine, değerlerine göre değişik şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır. Birçok disiplinden beslenen bu kavram, farklı ülkelerde, farklı kentlerde ve farklı insanlarda değişik ifadeler edinebilmektedir. Kısaca sağlıklı kent yaşanabilir bir kent kavramının anlattığı tüm öğeleri içermektedir (Başaran, 2007: 213).

Sağlıklı kent kavramının gelişmesinde ve bir projeye dönüşmesinde Dünya Sağlık Örgütü öncü bir rol üstlenmiştir. Uzun süreli bu proje Avrupa'da seçilen 11 kent ile çalışmalarına başlamıştır. Proje kısa zamanda 30 ülkeden oluşturulan ulusal ağlarla 1400 kent ve kasabaya ulaşmış ve uluslararası bir kalkınma projesine dönüşmüştür(Esringü vd., 2021: 74). Proje kapsamında üyeler için sağlık hedef ve politikalarının oluşturulması, uygulanması, değerlendirilmesi ve izlenmesi yer almaktadır. Bu kapsamda "herkes için sağlık" prensipleri ışığında kentte yaşayan insanların fiziki, sosyal, psikolojik, çevresel refahlarını geliştirmek projenin nihai amacıdır(Dede – Şekeroğlu,2019 : 706). Ayrıca nitelikli konutları bulunan, temiz, güvenilir bir fiziksel çevreye sahip kentlere ulaşmak istenmektedir(World Health Organization, 2021). Çalışmalarda kentliler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri,

resmi/gayri resmi kuruluşlar, medya, halk sağlığı çalışanları, halk sağlığı uzmanları, üniversiteler, özel sektör işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir(Başaran, 2008: 2).

Proje kapsamında yürütülen çalışmalar farklı temalara sahip 5 yıllık fazlar şeklinde devam etmektedir. Bu fazlar ve odaklandıkları temalar şu şekilde sıralanabilir(Polat – Güvener, 2021: 183);

- 1.faz (1987-1992); yeni yapılar yaratmak ve kent içerisinde sağlık için çalışmanın yeni yollarını araştırmak,
- II. faz (1993-1997); sağlıklı toplum politikası oluşturmak ve kapsamlı kent sağlık planlaması yapmak,
- III. faz (1998-2002); eşitlik, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal gelişme sağlamak,
- IV. faz (2002-2008) sağlık etki değerlendirmesi ve sağlıklı kent planlaması yapmak, sağlıklı yaşlanma, fiziksel aktivite, aktif yaşam sağlamak,
- V. faz (2009-2013); önemseyen ve destekleyici çevreler yaratmak, sağlıklı yaşam oluşturmak, sağlıklı kentsel çevreler ve tasarımlar geliştirmek,
- VI. faz (2014-2018); herkesin sağlığını geliştirmek ve sağlık alanındaki eşitsizlikleri azaltmak, sağlık alanında liderliği ve katılımcı yönetimi iyileştirmek
- VII. ve son fazda ise (2019-2024); Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi hedeflerinden biri olan sürdürülebilir kentler ve yaşam alanları oluşturmak temelinde hedefler ve stratejiler tanımlanmıştır.

Sağlıklı kent, yaşanabilir bir kent olarak kentlilerin tüm ihtiyaçlarını karşılamalı onların yaşam kalitesini artırmalıdır(Atıcı – Öztürk, 2021: 1648). Toplumun her kesiminin "sağlıklı yaşam ortamı" bakımından yaşanabilir kentsel çevre ve toplumsal yapıya sahip olabilmesi için faaliyetlerini sürdürmelidir. Dezavantajlı grup olarak sayılabilecek çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kentsel yoksulluğa maruz kalmış kimselerin kentsel hizmetlere erişebilirliğini garanti altına alabilmelidir(Şolt, 2021: 16). Dolayısıyla sağlıklı bir kent planlamasında; sağlıklı bir yaşam tarzı, sosyal uyum, konut kalitesi, istihdam olanaklarına ve ticari ve sosyal imkânlara erişim, yerel, düşük maliyetli ve etkili gıda üretimi ve dağıtımı, iyi su ve hava kalitesinin sağlanması ve sağlık önlemleri, aşırı gürültünün önlenmesi, toprağın korunması ve arındırılması, iklim dengesi, toplum ve yol güvenliği, eşitliğin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi önem arz etmektedir(Polat- Güvener, 2021: 184-185).

Sağlıklı Kentler Projesi'nde ana hedef sağlıklı bir kent için değişiklik yapacak yapılanmaya gitmek ve sağlıklı kentler geliştirmektir. Sağlıklı kentleri yaygınlaştırmak ve kentler arasında işbirliğini artırmakta hedefler arasındadır. Bu kapsamda DSÖ Sağlıklı Kentler Ağı'na katılabilmek için Dünya Sağlık Örgütü'nün ortaya koyduğu şartları yerine getirmek gerekmektedir. Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir(Başaran, 2008: 102-103);

• Politik Taahhüt,
• Kent Sağlık Profili,
• Sağlıklı Kent Göstergeleri,
• Kent Sağlık/Sağlık Geliştirme Planı'nın hazırlanması

TÜRKİYE'DE SAĞLIKLI KENTLERİN GELİŞİM SÜRECİ

Sağlıklı kentler projesine Türkiye'nin katılım süreci on kurucu belediyenin çabalarıyla (Bursa, Yalova, Van, Kadıköy, Afyonkarahisar, Tepebaşı, Çankaya, Ürgüp, Ordu, Kırıkkale) başlamıştır. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği'nin kurulması, 22 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşmiştir (Söylemez, 2021: 81). Türkiye'de günümüzde üye sayısı 105'e ulaşmıştır (http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022).

Şekil 1: Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Üye Haritası 2021

Kaynak: http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022.

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği'ne üye olabilmek isteyen belediyelerin meclis kararları ile Sağlıklı Kentler Tüzüğünün Herkes için Sağlık ile ilgili DSÖ Sağlık21 politikasını ve 2008 Zagreb Sağlıklı Şehirler Bildirisini kabul etmeleri gerekmektedir. Ayrıca sağlık alanındaki eşitsizlikleri azaltmak, sağlıklı yaşam şekillerini ve sağlık okuryazarlığını geliştirmek, hassas grupları desteklemek ve sağlık konusunu şehir planlama ve imar uygulamaları içerisine yerleştirmek amaçlanmalıdır. Şehirdeki tüm sektörlerle ve sivil toplumla birlikte çalışmalar yapılması ve sağlıklı bir şehir oluşturmak için faaliyetler yürütülmesi hedeflenmelidir. Sağlıklı bir kent olabilmek için şu faktörlerin oluşması veya var olması gerekmektedir (Dede – Şekeroğlu, 2019: 707; http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022).

- Sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlerin yeterliliği
- Sağlık bilinci oluşturulması
- Bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi
- Alkol ve uyuşturucu ile mücadele
- Aktif yaşam oluşumu
- Sağlıklı gıda ve beslenme imkânları
- Yaşlı ve çocuk dostu ortamlar oluşturulması
- Barınma imkânlarının yeterliliği ve sağlık için konfor ortamları
- Sağlıklı ulaşım imkânları
- Güvenlikli çevreler oluşturulması
- Gürültü ve kirliliğe maruz kalmanın azaltılması
- Dumansız ortamlar oluşturulması
- İklim değişikliği ve kamu sağlığı ile ilgili tedbirlerin alınması

Türkiye sağlıklı kentlerin oluşturulması için yasal bir zemin oluşturmuştur. 2004'te Resmî Gazete 'de konuyla ilgili girişim yayınlanmıştır. Belediye ve Büyükşehir Belediye Kanunları Sağlıklı Kentlerin gelişmesi için uyumludur. "Yerel yönetim ilkeleri çerçevesinde üye belediyeler arasında sağlığı en üste taşımak" misyon, "sağlık odaklı, sürdürülebilir kentsel çevre oluşturulmasına yönelik stratejiler ve kentlerin kapasitelerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak" vizyon olarak benimsenmiştir. Ayrıca Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği; kentlerde sağlığı ilgilendiren konularda eğitimler düzenlemekte ve bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Birlik, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağının üyesidir (http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022; Şolt, 2021: 15).

Birliğin üyelerine sunduğu destekler şöyle sıralanabilir (http://www.skb.gov.tr: 17.02.2022):

- Ulusal ve uluslararası temsiliyet
- DSÖ Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı ile üye belediyeleri arasında diyalog ve işbirliğinin gelişmesinde yardımcı olmak
- Basılı ve görsel yayın çalışmaları
- Kent ve kent sağlığı konularında eğitim, seminer, panel, çalıştay, yarışma, ödül törenleri, konferans ve ulusal ve uluslararası kongre düzenlenmesi
- Bilgilendirme ve teknik destek toplantıları
- Şehir sağlık profili, şehir sağlık gelişim planı ve kentsel karbon ayakizi envanteri hazırlıklarına danışmanlık
- Bilimsel, sportif, eğitsel ve kültürel faaliyetlere destek vermek veya düzenlemek.

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği üyeleri her geçen gün çoğalmaktadır. Bir taraftan halkın beklentilerindeki artış diğer taraftan, birliğe üye olmanın sunduğu avantajlar üye sayısının artacağı yönündeki görüşleri güçlendirmektedir. Üyeler arası etkileşimin artması birlik amaçları ile uyumlu ve kentleşme sorunlarının daha kolay çözümlenmesi açısından umut vericidir.

SONUÇ

Türkiye kentleşmenin hızlı ve sanayileşmenin önünde gerçekleştiği gelişmekte olan bir ülkedir. Bu nedenle hızlı kentleşmenin getirdiği birçok sorun ve risk, Türkiye'de de gözlenmekte ve çözüm yolları aranmaktadır. Nüfusun kentlerde aşırı yoğunlaşması yanında kent mekânlarında görülen çevre sorunları insan sağlığı açısından acil çözüm gerektiren boyutlardadır. Birçok konuda olduğu gibi sağlıklı kentler oluşturma konusunda da Türkiye, dünyadaki gelişmeleri takip etmekte ve yasal zeminde düzenlemelere gitmektedir.

Sağlıklı kentlere sahip olmak beraberinde kentleşme sürecinde yaşanan pek çok sorunla mücadelede önemli açılımlar sunacak hedeflere sahiptir. Bu süreçte tüm paydaşların özellikle de halka en yakın yönetsel birim olan yerel yönetimlerin sürece dahil edilmesi, konu ile ilgili bilimsel etkinlikler düzenlenmesi ve farkındalığı artıracak eğitimler verilmesi umut vericidir. Daha yaşanabilir kentler için atılacak her adım, yaşam kalitemizi olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

ATICI, E. – ÖZTÜRK, A. Ç. (2021), " Sağlıklı Kent Bağlamında Çocuk Parklarındaki Oyun Alanları Analizi: Eskişehir Kenti Örneği" **İdealKent**, 12(34), ss. 1645-1675.

BARSBAY, Ç. M. – ALTIN, A. (2020), "Sağlıklı Kent Göstergelerinin Kent Güvenliğine Etkisinin Değerlendirilmesi**", SİYASAL: Journal of Political Sciences**, 29(1), ss. 51–68.

BAŞARAN, İ. (2008), Sağlıklı Kent Planlaması Açısından Isparta, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

BAŞARAN, İ. (2008), **Kent ve Yerel Yönetim**, İstanbul, Okutan Yayınları.

BAŞARAN, İ. (2007), "Sağlıklı Kentler Kavramının Gelişiminde Sağlıklı Kentler Projesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(3), ss. 207-229.

BELLİ, A. (2019), "Türkiye'de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 10(17), ss. 1930-1962.

DEDE, O. M. –ŞEKEROĞLU, A. (2019), "Sağlıklı Kent Kavramı İçin Nüfus Kriterinin Önemi", **Kent Akademisi**, 12(4), ss.703-713.

ESRİNGÜ, A- TOY, S. – ÇAĞLAK, S. (2021), "Sağlıklı Kentlerde Ekosistem Hizmetlerinin Önemi", **İklim ve Sağlık Dergisi**, 1(2), ss.72-77.

POLAT, S.- GÜVENER, K. U. (2021), "Sağlıklı Kentler Üzerine: Bursa'nın Mudanya İlçesi Güzelyalı Bölgesinde Bir Planlama Deneyimi", **JENAS | Journal of Environmental and Natural Studies**, 3(2), ss. 182-202.

SÖYLEMEZ, A. (2021) "Yerel Yönetimler ve Erişilebilir Kentler: Sağlıklı Kentler Birliği'ne Üye Belediyeler Örneği, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi,** 13(24),ss. 78-88.

ŞOLT, H. B. H. (2021), "Sağlıklı Kent Planlamasında Kentlilik Bilincinin Yeri ve Önemi", **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), ss. 12-17.

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği internet sitesi, http://www.skb.gov.tr, Erişim tarihi: 17.02.2022.

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği internet sitesi, "Sağlıklı Kentlerle Koordinatörlerine Yönelik Bilgilendirme", https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/01/Saglikli-Kentler-Birligi-Hakkinda-Bilgiler.pdf , Erişim tarihi: 17.02.2022.

UĞURLU, Ö. (2010) "Kentlerin Tarihsel Gelişimi", **Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Der: PINARCIOĞLU , N.Ş.- UĞURLU, Ö. – KANBAK, A. – ŞİRİNLER, M., Örgün Yayınevi, ss.10-33.

World Health Organization, (2021). Healthy City Checklist. https://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/urban-health/who-european-healthy-cities-network/what-is-a-healthy-city/healthy-city-checklist (Erişim tarihi: 17.02.2022.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE YEREL YÖNETİMLER

LOCAL AUTHORITIES WITHIN THE FIGHT AGAINST CLIMATE CHANGE

Sanem BERKÜN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9254-1669

ÖZET

Küresel ısınma nedeniyle karşı karşıya kaldığımız iklim değişikliği, acilen bütüncül çözüm üretilmesi gereken öncelikli çevresel sorunlarımızdandır. İklim değişikliğinin neden olduğu olumsuzluklar toplumsal ve ekonomik boyut başta olmak üzere pek çok alanda kendisini hissettirmektedir. Bu nedenle küresel ölçekte iklim değişikliği ile mücadele süreci başlatılmış, çeşitli uluslararası protokol ve anlaşmalar yürürlüğe koyulmuştur. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel sorunlardan etkilenme riskine sahip ülkeler arasındadır. Bu nedenle uluslararası ve ulusal düzeyde iklim değişikliği ile mücadele faaliyetleri sürdürmesinin yanı sıra yerel ölçekte de çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışma ile yerel boyutta iklim değişikliği ile mücadele politikaları irdelenecek ve yerel yönetimlerin sürece katılımının ne deni gerekli ve önemli olduğuna dikkat çekilecektir.

Anahtar kelimeler: İklim değişikliği, yerel yönetimler, Türkiye

ABSTRACT
The climate change we are facing due to global warming is one of our environmental problems which requires immediate holistic solutions. The negativities caused by global warming make themselves evident in diverse areas particularly in social and economic extent. Therefore, struggling process against global climate change has been started and various international protocols and agreements have been implemented. Due to its geographical location, Turkey is among the countries that have the risk of being affected from environmental problems caused by climate change. Consequently, local actions besides the ongoing struggling process against local and international climate change have been started. With this study, the policy to fight against climate change in local extent will be examined and concern over the necessity and importance of local authorities being involved into the process will be raised.

Key words: Climate change, local authorities, Turkey

GİRİŞ

İnsanlığın gelmiş olduğu nokta, dünya üzerinde birçok dönüşüm ve değişimi beraberinde getirmiştir. Özellikle teknolojik gelişmeler ve ekonomik hedefler doğa üzerindeki baskıyı artırmış ve bu durum birçok çevresel soruna neden olmuştur. İkim değişikliği de küresel ısınma nedeniyle maruz kaldığımız bu çevresel sorunlardan biridir. Sanayi devrimini izleyen süreçte, sanayi ve tarım faaliyetleri, ormansızlaşma, fosil yakıt kullanımı ve kentleşme sera gazlarının atmosferdeki birikiminde hızlı bir artışa neden olmuştur. Bu artış küresel ölçekte insanlığı ve dünyayı tehdit eder boyutta küresel ısınma ve dolayısıyla iklim değişikliğine zemin hazırlamıştır. İklim değişikliği acilen bütüncül bir çözüm gerektirmekte ve bu düşünceyle uluslararası ve ulusal düzeyde mücadele sürecine verilen ilgi ve önem her geçen gün artmaktadır.

Uluslararası boyutta iklim değişikliği ile mücadelede Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), Kyoto Protokolü ve Paris Antlaşması önemli bir yere sahiptir. Uluslararası düzeyde sürecin takibi yanında Türkiye de, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke gibi, mevzuatında yaptığı düzenlemeleri, örgütlenmeleri ve eylem planlarıyla sürece destek vermektedir. Ayrıca yerel boyutta da konuya verilen ilgi ve önem artmaktadır. Çünkü nüfusun gittikçe artan bir bölümü kentlerde yoğunlaşmakta ve kentlerdeki enerji kullanımı ve insani faaliyetler de nüfus yoğunluğuna paralel artış göstermektedir. Her ülkenin yerel yönetimlerine verdiği, yetki, görev ve sorumluluk alanı farklılık göstermekle birlikte, yeni kamu yönetimi anlayışı paralelinde yerel yönetimler lehine gelişme eğilimindedir. Özellikle sera gazı salınımına yönelik tedbirlerin kontrolünde yerel yönetimlerin daha etkili olabileceği düşüncesi, yerel yönetimleri sürece dahil etme eğilimini güçlendirmektedir.

Bu çalışmada öncelikle iklim değişikliği ile mücadele süreci ve bu sürecin insanlık için önemine değinilerek, kısaca uluslararası ve ulusal düzeyde yürütülen çalışmalara yer verilecektir. Daha sonra yerel boyutta iklim değişikliği ile mücadele politikaları irdelenecek ve yerel yönetimlerin sürece katılımının ne deni gerekli ve önemli olduğuna dikkat çekilecektir.

KÜRESEL ISINMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Küresel ısınmanın neden olduğu iklim değişikliği, etki ve sonuçları ile bütün dünya ülkelerini yakından ilgilendiren önemli bir sorun niteliğindedir. Sanayi devrimini izleyen süreçte, sanayi ve tarım faaliyetleri, ormansızlaşma, fosil yakıt kullanımı ve kentleşme sera gazlarının atmosferdeki birikiminde hızlı bir artışa neden olmuş ve atmosferdeki sera gazı yoğunlaşması, olması gereken düzeyin üzerine çıkmıştır. İklim değişikliklerine bağlı olarak atmosferin giderek ısınması sonucunda; buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi, bölgesel ve yerel yağış yapılarının değişmesi, ekstrem hava olaylarının sayı ve sıklığının artması, ekosistemlerin değişmesi nedeniyle bazı hayvan ve bitki türlerinin yok olması riski artmaktadır. Öte yandan küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliğinin, sel, fırtına, kasırga ve kuraklık gibi iklimle ilgili doğal felaketlerin artmasına neden olacağı tahmin edilmektedir(Bayraçü Doğan, 2006: 24).

Kavram olarak iklim değişikliği (climate change), yerküre ikliminde uzun bir zaman diliminde bölgesel ya da dünya ölçeğinde görülen değişimleri ifade etmektedir(Houghton, 1994: 1). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde ise iklim değişikliği, "karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişiklikler" şeklinde tanımlanmaktadır. İklim değişikliğine neden olan doğal etkenler güneş etkinlikleri, karaların konum değiştirmesi, levha tektoniği, yanardağ faaliyetleridir. İklim değişikliğinin yapay nedenleri ise çok daha çeşitlidir. Dünya nüfusunun artması ve büyüyen

ekonomi enerji ihtiyacını artırmış ve bu ihtiyaç ağırlıklı olarak fosil yakıtlardan karşılanmıştır. Fosil yakıtlara bağlı olarak sera gazlarının atmosferdeki birikiminde yoğunlaşma yaşanmıştır (Bilgiç, 2017: 7-10). Bu durum iklim değişikliklerinin en önemli yapay nedenidir. Tekrar yerüstü doğal enerji kaynaklarının kullanılmasıyla seragazı emisyonları sınırlanarak, sanayinin çevre, insan sağlığı ve atmosfer üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması için çalışmalar başlatılması gerekmektedir(Köse,2018: 57).

Küresel iklim değişikliğinden dolayı hava ve iklim parametrelerinde gözlenen değişimler şu şekilde sıralanabilir (Özmen, 2009, s. 43-44);

- Buharlaşma ve yağmur miktarının artışı,
- Yağmurun büyük kısmının sağanak şeklinde oluşması,
- Buzulların erimesi,
- Denizdeki buzulların küçülmesi ve deniz su seviyesinin yükselmesi,
- Orman yangınlarının artması,
- Fırtına ve sel hasarlarının artması,
- Tundraların erimesi,
- Mercanların beyazlaşması

Gelişme düzeyinin ülkeler arasında farklılık göstermesine karşın dünya genelinde sektörlerin iklim değişikliğine karşı hazırlıklarında eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle tarım, yapıldığı bölgedeki iklimden doğrudan etkilenmekte ve iklimde oluşacak değişikliklere karşı da korunmasız olduğundan tarım sektörü bütün sektörlerden fazla iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Ayrıca küresel iklim değişikliğiyle ilişkili olan olağanüstü hava olayları, ekosistemin bozulması, gıda ve temiz suya erişimde problemler, hastalık ve ölümlerin artması, kentsel altyapı ve yerleşim yerlerinde meydana gelen hasarlar, bilhassa insanların yaşam kalitesini ve refahını riske atmaktadır(Akyüz – Atış, 2016: 121; Demirbaş – Aydın, 2020: 167-168).

İklim değişikliği ile ekosistemin ve dolayısıyla insan yaşamının sürdürülebilirliği tehdit altına girmektedir. İklim değişikliği, sadece içinde bulunulan zaman dilimindeki sosyal refahı değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı yavaşlatarak, gelecekteki refahı da olumsuz yönde etkilemektedir.(Ediger, 2008: 134). Bu durum iklim değişikliği ile mücadele sürecini başlatmış ve konuya verilen ilgi ve önem artmıştır. Günümüzde de iklim değişikliği ile mücadele uluslararası, ulusal ve yerel boyutta devam etmektedir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE ÇALIŞMALARI

Uluslararası boyutta iklim değişikliği ile mücadelede Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), Kyoto Protokolü ve Paris Antlaşması önemli bir yere sahiptir. Ancak iklim değişikliği sorunu ile mücadelenin sadece devletlerarasında değil, aynı zamanda ulus altı diğer yönetim kademeleri ile özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında da daha fazla işbirliği yapmayı gerektirdiği anlaşılmıştır. Uluslararası ve ulusal aktörler tarafından alınan iklim tedbirlerinin yerel kademede birçok inisiyatif tarafından tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir(Demirci, 2015: 77).

1992 tarihinde imzalanan ve 1994'te yürürlüğe giren ilk iklim sözleşmesi olan, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (BMİDÇS) temel amacını, atmosferdeki insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının küresel iklim sistemi üzerindeki tehlikeli etkisini önleyecek bir düzeyde durdurulmasını sağlamak şeklinde ifade etmek mümkündür(Oğuz, 2010: 26). Bu sözleşme ile 194 ülkenin katılımıyla, iklim değişikliğine karşı ortak tutum geliştirme gayreti evrensel boyuta taşınmıştır. 1997 tarihli Kyoto protokolü ile sanayileşmiş ülkeleri bağlayıcı sera gazı salınım sınırlandırılması ve azaltılması yükümlülükleri getirilmiştir. Ancak BMİDÇS ile gerçekleştirilemeyen taahhütleri uluslararası hukuk karşısında bağlayıcı hale getirmek 2015 yılında imzaya açılan Paris Antlaşması ile mümkün olmuştur Paksoy, 2019: 156; Köse, 2018: 64). Nihai amaçları dikkate alındığında, Kyoto Protokolü 1990

seviyelerinden %5'lik bir azaltım hedeflerken, Paris Anlaşması tüm ülkelerden sanayi öncesi döneme kıyasla 1.5°C düşüş gerçekleştirmeyi bekleyen "Niyet Edilen Ulusal Katkı"yı (Intended National Declaration of Contributions, INDCs) yerine getirmelerini talep etmektedir(Özuyar-Gürcan, 2021: 35). Konu ile ilgili diğer bazı belgeler; Habitat 3 ve Gündem 2030 olarak sayılabilir. Tüm bu belgelerde sürdürülebilir kalkınma amaçları altında yerelde iklim değişikliğiyle mücadele için gerekli hedefler yer almakla birlikte Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı hazırlamak için somut bir hedef yer almamaktadır(Arı – Aydın, 2019: 401).

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel sorunlardan etkilenme riskine sahip ülkeler arasındadır. Bu nedenle uluslararası ve ulusal düzeyde iklim değişikliği ile mücadele faaliyetleri sürdürmesinin yanı sıra yerel ölçekte de çalışmalar başlatmıştır.

Türkiye, prensip ve amaçlarını en başından itibaren desteklediği Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni 2004 yılında imzalamıştır. 2009 tarihinde ise Küresel Isınma ve İklim Değişikliği için mücadele etmeyi amaçlayan bu tarihte yürürlükteki tek uluslararası çerçeve sözleşme olan Kyoto Protokolüne katılmıştır. Öte yandan Kyoto Protokolü'nün uygulamasında yaşanan problemlere karşın, Türkiye emisyon hacimlerini azaltarak iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik çalışmaları devam ettirmiş ve 3 Mayıs 2010 tarihinde İklim Değişikliği Eylem Planı'nı (İDEP) onaylayarak yürürlüğe koymuştur. Ancak Türkiye, Paris görüşmelerine kadar, 2020 yılından önce kendisini yükümlülük altına sokabilecek herhangi bir emisyon azaltım hedefi üstlenmemiştir(Köse, 2018: 62- 64; Kıvılcım, 2013: 18).

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE SÜRECİNDE YEREL YÖNETİM KATILIMININ ÖNEMİ

Kentler, iklim değişikliğinden kaynaklı, aşırı hava olayları, sel, kuraklık, deniz seviyesindeki yükselme, aşırı nüfus artışı, yağış rejimindeki değişiklikler gibi olası riskler karşısında en çok etkilenen yerleşimlerdir. İklim değişikliğinin bu ve daha birçok olumsuz etkisi belirgin hale geldikçe birçok kent yönetimi ve karar vericiler, iklim krizi üzerine daha somut girişimlere yönelmiştir. Yerel yönetimler, yerel iklim eylem planları ile iklim değişikliği ile mücadelede politika geliştirmeye ve hizmetler sunmaya başlamıştır. İklim değişikliği ile mücadelenin yerel yönetimlerce ciddi bir şekilde ele alınması; kent yaşamı ve sunulan hizmetler açısından faydalı olacak, daha büyük boyutlu adımlar için harekete geçilmesini kolaylaştıracaktır. Bu kapsamda Yerel iklim eylem planları sadece mali zorlukların ya da stratejik ekonomik fırsatların yaratılması değil sosyal adaletin sağlanması açısından da önemli araçlar olarak görülmektedir (Kahveci, 2021; Oğuz, 2010: 39).

Yerel yönetimler arasında oluşturulan küresel ağa, Türkiye'den 4 tanesi büyükşehir olmak üzere 14 belediyenin üye olduğu, 1990'lı yıllarda kurulan Sürdürülebilirlik Yerel Yönetimler Ağı (Local Governments for Sustainability-ICLEI), Büyük Kentler İklim Liderlik Grubu (C40), ICLEI-Uluslararası Sürdürülebilir Kentler Birliği ve Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (UCLG) örnek gösterilebilir (Kahveci, 2021).

Günümüzde dünyada pek çok şehir yönetimi iklim değişikliği ile mücadele için yerel hizmet politikaları kapsamında yerel iklim değişikliği eylem planlarını hazırlamaya ve uygulamaya başlamıştır. Belediyelere ait yapılarda enerji tasarrufu potansiyelini iklim mücadelesinde öne çıkaran iyi örnekler arasında Portland ve Seattle örnekleri sayılabilir. Uluslararası boyutta yerel iklim eylem planlarının hazırlanmasına metodolojik açıdan yol gösteren birçok çalışma yapılmaktadır. Yerel yönetimlerin kentlerde sera gazı kaynaklı emisyonların azaltılması hizmetleri sunarak elde edecekleri fırsatlar şöyle sıralanabilir(.Talu, 2019: 6- 32);

- Kendi kurumsal örgütlenmelerinde emisyonlarını azaltabilir.

- Toplu taşıma, motorlu araç dışı ulaşım, bisiklet ulaşımı, elektrik enerjisi ile ulaşım, yayalaşma uygulamaları ile kent içi ulaşım politikalarını geliştirerek emisyonlarını azaltabilir.
- Kentsel sera gazı emisyon envanteriyle kentin emisyon bütçesini çıkararak yutak alan dengesini koruyabilir.
- Kent ölçeğinde sera gazı indirim hedefi belirleyebilir.
- Binalaşma süreçlerinde yenilenebilir enerjiyi teşvik eden hizmetler yapabilir.

Yerel yönetimlerin iklim değişikliğinin etkilerine uyum hizmetleri sunarak elde edecekleri fırsatlar ise şöyle sıralanabilir(Talu, 2019: 17-18);;

- Kentteki geniş yeşil alanları öncelikli müdahale alanları olarak seçerek kentin dayanıklılığın arttırabilirler.
- Aşırı yağış ve deniz seviyesinin yükselmesine - kıyı kentleri için- karşı dayanıklılığı arttıran mevcut ve potansiyel mekânsal alanları/unsurları tespit ederek sürdürülebilir önlemler alabilirler.
- Kritik önemdeki kentsel altyapılar için öncelikli acil durum planlamaları yaparak meteorolojik kaynaklı afetlerin hasarlarını azaltabilirler.

2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının koordinasyonunda hazırlanan Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi amaçlı Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında çalışılmış ve iklim değişikliğinin etkileri ile Türkiye'de etkilenebilirlik arz eden sektörler/ bölgeler belirlenmiştir. Türkiye'nin 2019-2023 dönemini kapsayan en güncel Stratejik Plan'ı, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sürdürülebilir bir çerçeveye oturtmayı ana misyon olarak benimsemiş ve bu doğrultuda Ulusal Sürdürülebilirlik Kalkınma Komisyonu oluşturmuştur(Özuyar-Gürcan, 2021: 38-39).

Türkiye'de belediyeler ve il özel idareleri için Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı uygulanmasıyla ilgili herhangi bir mevzuat bulunmamakla birlikte ilave edilecek maddelerle mevzuattaki boşluk giderilebilir Bu kapsamda yerel yönetimlerin sorumluluk alanları içindeki bölgeler ve yerleşim yerleri için Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı hazırlama zorunluluğu getirilmesi gerekmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bu eylem planlarını izlemesi faydalı olacaktır(Arı – Aydın, 2019: 403-406).

2014'te faaliyete geçen Belediye Başkanları İklim Sözleşmesi, uluslararası uygulamalarla uyumlu ve yeni standardize edilmiş bir ölçüm sistemi kullanarak, seragazı salımı azaltımını kamuoyuna taahhüt eden belediye başkanları ve diğer kent yöneticilerinin imzaladığı bir mutabakattır. 2017 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeyi Türkiye'de 11 büyükşehir, 2 il ve 23 ilçe olmak üzere 36 belediye imzalamıştır. Türkiye'de sözleşmeyi imzalayan büyükşehir belediyeleri; Adana, Antalya, Bursa, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Mersin, Muğla'dır. Bolu ve Sakarya il belediyeleri Türkiye'de sözleşmeyi imzalayan il belediyeleridir. Ankara- Çankaya, Bursa- Nilüfer, Eskişehir- Tepebaşı, İstanbul'da Ataşehir, Avcılar, Bağcılar, Beşiktaş, Büyükçekmece, Kadıköy, Maltepe, Pendik, Şişli, Üsküdar; İzmir'de Bayındır, Bornova, Çiğli, Karşıyaka, Konak, Seferihisar; Mersin'de Mezitli ve Yenişehir, Muğla-Bodrum, Tekirdağ-Çorlu sözleşmeyi imzalayan ilçe belediyeleridir. Belediye Başkanları İklim Sözleşmesi'ni imzalayan yerel yönetimler, seragazı emisyonunu azaltmak/ sınırlamak, iklim değişikliğinin etkilerine hazırlanmak, Sürdürülebilirlik enerjiye erişimi artırmak ve bu amaçlar doğrultusunda politikalar geliştirmek, uygulamayı artırmak ve izleme yapmak gibi hedefler için çalışmayı taahhüt etmişlerdir(Kahveci, 2021). Tüm bu gelişmeler yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile mücadele sürecinde küçük ama önemli ve umut verici faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Küresel ısınma nedeniyle karşı karşıya kaldığımız iklim değişikliği, tüm dünyayı tehdit eden ve acilen bütüncül çözüm üretilmesi gereken öncelikli çevresel sorunlarımızdandır. İklim

değişikliğinin neden olduğu olumsuzluklar toplumsal ve ekonomik boyut başta olmak üzere pek çok alanda kendisini hissettirmektedir. Bu nedenle küresel ölçekte iklim değişikliği ile mücadele süreci başlatılmış, çeşitli uluslararası protokol ve anlaşmalar yürürlüğe koyulmuştur.

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel sorunlardan etkilenme riskine sahip ülkeler arasındadır. Türkiye de, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke gibi, mevzuatında yaptığı düzenlemeleri, örgütlenmeleri ve eylem planlarıyla sürece destek vermektedir. Ayrıca yerel boyutta da konuya verilen ilgi ve önem artmaktadır. Türkiye'den 4 tanesi büyükşehir olmak üzere 14 belediyenin üye olduğu, 1990'lı yıllarda kurulan Sürdürülebilirlik Yerel Yönetimler Ağı çalışmaları iklim değişikliği ile mücadele sürecine artan ilgiye somut bir örnek oluşturmaktadır. Keza Türkiye'de Belediye Başkanları İklim Sözleşmesi'ni imzalayan çok sayıda belediye bulunması artan ilginin bir diğer umut verici kanıtıdır.

Günümüz dünyasında nüfusun gittikçe artan bir bölümü kentlerde yoğunlaşmakta ve kentlerdeki enerji kullanımı ve insani faaliyetler de nüfus yoğunluğuna paralel artış göstermektedir. Bu noktada kent yönetimi ve karar vericiler, iklim krizi üzerine daha somut girişimlere yönelmek durumunda kalmıştır. Yerel yönetimler, yerel iklim eylem planları ile iklim değişikliği ile mücadelede politika geliştirmeye ve hizmetler sunmaya başlamıştır. İklim değişikliği ile mücadele için yerel hizmet politikaları kapsamında yerel iklim değişikliği eylem planlarını hazırlaması ve bu planların uygulamaya başlaması, sorunun büyümeden yerinde çözümü açısından hayati önem taşımaktadır. İklim değişikliği ile mücadelenin yerel yönetimlerce ciddi bir şekilde ele alınması; kent yaşamı ve sunulan hizmetler açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Y.- ATIŞ, E. (2016), "Türkiye'de İklim Değişikliği Tarım Etkileşiminin İki Yönüyle İncelenmesi", Uluslararası Katılımlı 2. İklim Değişimi Ve Tarım Etkileşimi Çalıştayı Bildiriler Kitabı, Şanlıurfa, ss. 220-227.

ARI, İ.- AYDIN, L. (2019), "Türkiye'de Yerel İklim Değişikliği Eylem Planla-rının Hazırlanması ve Etkin Uygulanması için Öneriler", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ek Sayı, 395-414.

BAYRAÇ, H. N. – DOĞAN, H. (2006), "Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(1), ss.23-48.

BİLGİÇ, E. (2017), "İklim Değişikliği ile Mücadelede Emisyon Ticareti ve Türkiye Uygulaması", Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mali Hizmetler Uzmanlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

DEMİRBAŞ, M. – AYDIN, R. (2020), "Yüzyılın En Büyük Tehdidi: Küresel İklim Değişikliği", Ecological Life Sciences (NWSAELS), 15(4), ss:163-179.

DEMİRCİ, M. (2015), "Kentsel İklim Değişikliği Yönetişimi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 46, ss. 75-100.

EDİGER, V. Ş. (2008), "Küresel İklim Değişikliğinin Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Politikaları", Mülkiye Dergisi, 32(259), ss.133-158.

HOUGHTON, J. (1994), "The Climate Convention and the Latest Scientific Understanding of Climate Change", Renewable Energy, 5(1), ss: 1-4.

KAHVECİ, M. (2021), "İklimin Kentleşmesi ve Yerel Eylem Planları", https://ekoiq.com/2021/10/11/iklimin-kentlesmesi-ve-yerel-iklim-eylem-planlari/ Erişim tarihi: 17.02.2022.

KIVILCIM, İ. (2013). 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakeleri, AB'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul.

KÖSE, İ. (2018), "İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Antlaşması'nı İmza Süreci", Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9(1), ss.55-81.

OĞUZ, U.C. (2010), "İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Seattle Örneği", Yönetim ve Ekonomi, 17(2), ss. 25-41.

ÖZUYAR, P.G.-GÜRCAN, E.C.(2021), "Türkiye'nin Güncel İklim Değişikliği Stratejisinin Ana Yönelimi", Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi, 2(3), ss. 31-46.

ÖZMEN, T. M. (2009). "Sera Gazı - Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü", Türkiye Mühendislik Haberleri TMH, 453(1), ss. 42-46. https://docplayer.biz.tr/12359955-Sera-gazi-kuresel-isinma-ve-kyoto-protokolu.htm Erişim tarihi: 17.02.2022.

PAKSOY, S. (2019), "Türkiye'nin İklim Aksiyonunun Bugünkü Durumu", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(3), ss. 155-169.

TALU, N. (2019) Yerel İklim Eylem Planlaması ve Türkiye Pratikleri, Ankara

IS INNOVATION NECESSARY FOR A SUSTAINABLE BUSINESS?

Ana-Maria COCARIU
Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania

ABSTRACT:
I examine how the adoption of innovative policies influences the performance of companies in the energy and pharmaceutical industries, listed on the Bucharest Stock Exchange, especially in pandemic conditions. Therefore, I investigate in an empirical way the information published in non-financial reports and on the websites of the targeted companies, performing analyzes from the point of view of positioning the business and the brand in relation to the creation and adoption of innovative practices regarding policies, processes, products / services. The results obtained are the premise of a future qualitative research in which it will be verified to what extent the information transmitted in the public space are correlated with the principles and aims of companies on business innovation and, at the same time, it will be possible to define innovation trends for sustainable businesses.

Keywords: innovation, business performance, sustainable business, innovation trends

Literature review:
Innovation has long been considered an important driver for the sustainable development of companies (Adams et al., 2016; Bos-Brouwers, 2010; Forcadell et al., 2019), being also a determining factor of the companies' growth (Montalvo et al., 2006).
Organisational innovation can be reflected in multitude of ways (Robb et. al., 2022): for example, as a radical or incremental activity, a process or an outcome, or focused on one of many types of innovation (e.g. product, service or process innovation) (Baregheh et al., 2009; Roberts, 1998; Trott, 2017, cited by Robb et. al.,2022).
The current pandemic situation caused by the spread of the SARS-CoV-2 virus has once again shown that our world is fragile and can be severely affected by crises (Cobert et al., 2020). As in 2008, when the global financial crisis had a negative impact on financial markets, becoming the subject of much research, this time the researchers showed a keen interest in analyzing the impact of COVID 19 on financial markets and the opportunities that this crisis offers. it generated.
During this period, the innovative process tended to focus on improvements in existing aid systems, on the one hand, and new developments in biomedical and pharmaceutical products, on the other. In addition to the health care crisis, the world is facing a major energy crisis, especially in Europe. The pandemic has caused a historic decline in demand in the energy sector, and as the situation picks up, demand in the energy sector has begun to put pressure on fossil fuel markets for oil and gas, with prices rising significantly (Gilbert et al., 2021).
Therefore, in this paper I wanted to emphasize the role of innovation in the existence, survival and development of companies in the energy and pharmaceutical sectors, but also in the recovery of economies after being affected by strong restrictions.

Methodology:
This paper is based on the qualitative research method, by the nature of the activities undertaken. In this regard, we analyzed the non-financial reports and information published on the websites of companies in the energy and pharmaceutical sectors, listed on the Bucharest Stock Exchange, the reference period being the year 2020, respectively the first semester of 2021. Therefore, in 19 companies were included in this analysis, as follows:

Item No.	Company's Symbol on BSE	Company	Sole Identification Number (CUI)	Field of Activity
1	ALV23	ALIVE CAPITAL - OBLIG. 2023	31672699	Electricity trading
2	REO26	RESTART ENERGY ONE - OBLIG.	34583200	Electricity trading
3	SNN	S.N. NUCLEARELECTRICA S.A.	10874881	Electricity production
4	TEL	C.N.T.E.E. TRANSELECTRICA S.A.	13328043	Electricity transport
5	AAG	S.C AAGES S.A.	1196550	Manufacture of electric motors, generators, and transformers
6	CONQ	CONTACTOARE S.A. BUZAU	1145395	Manufacture of electricity distribution and control devices
7	ECT	GRUPUL INDUSTRIAL ELECTROCONTACT S.A.	607321	Manufacture of electricity distribution and control devices
8	ELCT	EL-CO S.A. TARGU SECUIESC	557274	Manufacture of electricity distribution and control devices
9	ELER	ELEROM S.A. ROMAN	3426320	Manufacture of electric motors, generators, and transformers
10	ELJ	ELECTROAPARATAJ S.A.	51	Manufacture of electricity distribution and control devices
11	IPRU	IPROEB S.A. BISTRITA	566930	Manufacture of other electrical and electronic wires and cables
12	RELE	RELEE S.A. MEDIAS	807150	Manufacture of electricity distribution and control devices
13	ENP	COMPANIA ENERGOPETROL S.A.	1323700	Electrical works
14	ATB	ANTIBIOTICE S.A.	1973096	Manufacture of basic pharmaceutical products
15	BIO	BIOFARM S.A.	341563	Manufacture of pharmaceutical preparations
16	SINT	SINTOFARM S.A.	647	Manufacture of pharmaceutical preparations
17	SCD	ZENTIVA S.A.	336206	Manufacture of pharmaceutical preparations
18	RMAH	FARMACEUTICA REMEDIA S.A.	2115198	Retail sale of pharmaceutical goods in specialized stores
19	RPH	ROPHARMA S.A.	1962437	Retail sale of pharmaceutical goods in specialized stores

I analyzed the innovative ideas and approaches, but also the way these companies managed the pandemic situation, giving a point for each innovative idea undertaken, for each intention or approach to innovatively address certain aspects specific to the company's activity, but also for continuing the activity in March-May 2020. I considered that the most convenient solution was to discontinue business, so those companies that took special measures, adapting to the new context, showed that they are prone to improvement and performance, even in crisis situations.

Results:

Therefore, all 19 companies analyzed obtained at least one point, as follows:

1. ALV23 **(Total points: 5)** – Actions:

a) Expansion of the production activity through the production of electricity from renewable sources - acquisition of a photovoltaic park
b) Supporting NGO (The social Incubator), whose mission is to identify and implement innovative social solutions for vulnerable young people in Romania.
c) The company's activity did not cease due to SARS-Cov-2, there were no layoffs and employees to benefit from technical unemployment.
d) Modernizing the medical system by supporting an NGO that supports this cause.
e) Wide range of technologies.

2. REO26 **(Total points: 19)** – Actions:

a) The quality and performance of the services offered - by ranking, in 2020, company won the first place in the top of the independent natural gas suppliers in Romania, respectively on the second place in the top of the independent electricity suppliers, according to the criterion of the number of places consumption.
b) During 2020, the value of intangible assets increases by 138% (+9,901 thousand RON) compared to the beginning of the period, because of the capitalization of expenses with the development of the RED platform module, but also of the acquisition of software as a service license from Restart Energy Democracy SRL, as Restart Energy One is the exclusive user of the RED platform in Romania.
c) The most efficient distance communication, because the company digitally addresses all the phases related to the energy supply process.
d) The company also provides consumers with a variety of real-time online communication platforms with no waiting times associated with traditional providers, with an average waiting time of less than 2 minutes with over 70% of requests being resolved on the spot. Restart Energy aims to create and adapt energy supply services that form a complete and integrated offer of solutions tailored to customer needs, renewable energy.
e) The management identifies the opportunities and capitalizes on them by building products specific to the observed needs, an easy goal to achieve with a technical team with high performance (skills) software that manages to materialize and market the idea in a very short time.
f) MyRestart application - Through the Restart application, creation of their own IT team, also available in the mobile version.
g) The mission of Restart Energy One in relation to business customers is to help them optimize their business, providing them with one of the most innovative methods of calculating the offer.
h) In parallel, since October 2020, Restart Energy One is the only energy provider present in the Glovo application with digital energy and gas vouchers, thus ensuring exposure to the more than 200,000 daily visitors of the digital application.
i) Franchises ensure a national presence of the company without the related fixed costs and help REOs to take advantage of opportunities arising from the asymmetric distribution of information in the market.

j) The innovative RED V-LEC energy platform, which has already gained international and local recognition. Restart Energy One will launch the RED V-LEC mobile application starting with the first half of 2021, on the household consumer segment. The RED application will generate an acceleration in the development of the company. The platform will facilitate the possibility of scaling the Energy Marketplace business model on foreign markets as well (Serbia, Germany, Spain, the United Kingdom and the Republic of Moldova).
k) Acquisition and development of new 500 MW renewable, solar and wind power plants in the next five years - the company's goal is to provide 100% green energy by 2026. Funding through government grants focused on technology development and absorption both at European and US level.
l) The company's management has experience in attracting EU non-reimbursable funds, succeeding in 2019 the absorption of such funds for a research and development project in the field of forecasting energy production, for the development of a software product used by company's partners. Following the European Green Deal Pact and the announcement of the new financing axes especially in the area of green energy by financing the technologies related to such of renewable energy production units, they represent a financing opportunity for Restart Energy One's development goals. This category includes the construction of new parks with green energy production, software development and the development or integration of storage capacity of energy produced.
m) "Restart Solar B2B" projects - installations of new RoofTop photovoltaic parks.
n) Launch of new products and services with high added value - launch of technical intervention subscriptions for faults at thermal power plants and subscriptions with periodic technical revisions included. The Company also plans to develop a system for the sale in installments on its own bills for gas plants, air conditioners, solar panels, smart home systems, thermostats and other equipment specific to energy and natural gas. For such a project the Company will develop partnerships with retailers and companies specialized in such financing, which will take over risk by default. In addition, Restart Energy One plans to acquire or establish a subsidiary for carrying out energy and gas installation works for the clients.
o) Continuation of the digitization process, to become a 100% digital company - development of an in-house software, for which it has already created a no code framework from which it will develop a CRM / ERP / CMS / Custom SFA for your own needs.
p) The staff is a priority strategic asset for the management and shareholding of the Company. Through the experience gained and the in-house training programs, the company's employees have developed skills at international standards in sales and customer relationship management.
q) The company also stood out, during the financial year 2020, through a practice of responsible not only by its commitment to the supply of green energy, but also by supporting areas such as health, education, sport and the environment, as a contribution to the sustainable development of the society and the community:
   - The company donated to the "Victor Babeș" Infectious Diseases Hospital in Timișoara all the profit obtained from the beginning of 2020 on the Banat-Crișana distribution area and will continue to do so throughout the period of the current crisis. The approximate value of the donation for 2020 amounts to 50,000 euros.
   - The company has been actively involved in equipping schools with modern technology to facilitate children's access with no possibilities for education.

r) Measures in the context of SARS-CoV-2 (COVID-19) for employees and not only.

3. SNN **(Total points: 18)** – Actions:

a) The program for implementing the modifications on the project on certain systems / equipment / components through the planned shutdown of Unit 2 Cernavoda NPP.
b) Clean energy, to the standard of excellence.
c) Nuclear beam manufacturing and delivery program - Modernization of the beam manufacturing line.
d) Refurbishment Unit 1.
e) Improving nuclear safety systems after Fukushima.
f) Modernization of physical protection system.
g) The development program aims to meet the need for modernization / refurbishment of some systems, for reasons of such an economic nature (reductions in specific consumption, improvement of some characteristic parameters processes served, with a positive impact on efficiency) as well as of a legal nature, being necessary the implementation of improvements associated with nuclear safety, environmental protection and occupational safety, these representing imperative requirements, coming from the regulatory authorities in the field.
h) The largest investment projects planned to be completed during 2021 are: Module 12 DICA; modernization and extension of the Physical Protection System - priority 2, stage 1; arranging the Seiru Warehouse and upgrading the software and hardware of the full scope simulator.
i) Production of Cobalt 60 for medical use or production of hydrogen using clean technologies such as nuclear power.
j) During the COVID-19 crisis, nuclear power plants continued to generate electricity reliably and uninterruptedly, ensuring the continued operation of critical services essential to coping with the global health crisis and maintaining social stability.
k) Improving resilience and sustainability in the energy sector.
l) Also, in the chapter of innovation, there is the interest and promotion actions undertaken by the company to advance the production of hydrogen from clean sources, especially nuclear energy, perceived by SNN as a strong long-term adjuvant in decarbonization.
m) In 2020, they took steps to obtain a grant from the US-TDA to conduct a site study with a view to elaborating a long-term development plan by increasing the production capacity of electricity through small modular reactors.
n) SNN continued the steps, in the form of a due diligence analysis, for the takeover of some assets of Feldioara, CNU branch, and of the Tulghes-Grinties exploitation perimeter to ensure the synchronization with the strategy of gradual transition to the acquisition of uranium oxide from the international market, approved by the GMS in 2019, and the maintenance of the capabilities of the integrated fuel cycle, in the operational advantage of SNN.
o) Given the number and complexity of the investment projects listed above, SNN has strongly focused in 2020 on the human resources strategy: employment, training, mentoring program so that the company will have in the coming years the human capital needed to implement the projects.
p) In conjunction with the current needs and the need for adaptation generated by the COVID 19 pandemic, the digitization and modernization of IT programs has also been a priority. The projects were scheduled for implementation in 2019, for efficiency and procedural streamlining, but certainly the situation of 2020 meant a faster step on digitization.
q) The company has the role of regional hub of research and innovation.
r) The company equipped the hospital from Cernavoda.

4. TEL **(Total points: 19)** – Actions:
a) Innovation should be promoted as a priority for the core activities of the Company, bringing added value by digitizing processes, improving services and increasing staff skills.

b) Research within the Company should focus on the development of the following pillars:
- National and international partnerships in the field of basic research and technological research (observation of basic principles, concept formulation of technologies, experimental demonstration of concepts, validation technologies in laboratories);
- Partnerships with solution and equipment vendors for product / technology demonstrations (technology validation in relevant and operational environments);
- Partnerships in competitive procedures (for delivery and placement function products and solutions).

c) The Company's staff participation on events that have an important component of innovation and research both nationally and internationally will include carrying out the processes of disseminating knowledge and elements of good practice (knowledge sharing, spreading best practices, etc.) within the Company in an integrated and regulated manner.

d) The structuring of the general and specific objectives should be done in relation to the methodology promoted within the ENTSO-E strategy in the field of research and innovation.

e) The funding of research and development work should be ensured as a matter of priority, both from its own sources and from other sources, reaching the level of the largest group of European network operators (eg grant programs, subsidies, grants, partnerships, etc.).

f) Research and Innovation Strategy strength. Achieving the objectives of the "Research and Innovation Strategy" will have an impact, adding value to the company.

g) The operationalization of the new concepts included in the documents aimed at development and research is done by:
- promotion of pilot projects (eg monitoring of RET assets for the implementation of standards in the field of asset management, digitization of assets implementing the pilot project of Alba Iulia digital station, renewable resources management and storage in the pilot project microgrid station Brazi Vest etc);
- participation as a partner in research projects with non-reimbursable funding (eg Crossbow, Interrface, Phoenix, Farcross).

h) Actions and activities included in the portfolio of initiatives within the “Digital Transformation ”aims to increase the Company's performance through: innovation in operational and managerial processes; innovation through the introduction of digital technologies; innovation by introducing new concepts that will transform the company's business model; development of the Company's strategic capabilities (eg personnel, strategic assets, structure, processes, etc.);

i) During the year 2020, the most ambitious project in SEN was started, respectively the pilot project of “Renovation of Alba Iulia station as a digital station”, being in the stage of elaboration Feasibility study and Specifications, in which will be found the following concepts: Digital station, Technical condition monitoring; Asset management; Passive & Smart building; E-learning; Health index; Risk index; Health center; Digital and technology testing laboratory, Personal skills development; Geographic Information System; Interrupt Management System.

j) The following digitization projects have also been started: Specification “Optimization of the operation of the existing 400kV OHL in SEN, used in interconnection and for power evacuation from the Cernavoda nuclear power plant and renewable energy plants in Dobrogea, by installing online monitoring systems (SMART GRID type)”; The acquisition of 21 integrated monitoring systems for the transformation units from the CNTEE Transelectrica SA stations being in the contract signing stage.

k) The studies approved within the Company and included in PASC 2020 were well substantiated and necessary for the fulfillment of the following objectives: fulfillment of the requirements associated with the regulatory framework (eg ANRE License no. 161, Law 123/2012 - Law on electricity and natural gas, as subsequently amended and supplemented, Technical Codes, TSO associate regulation, etc.); substantiation of the Company's decisions regarding:

- RET development (RET Development Plan 2020 - 2029) RET assets management.
- the behavior in operation of the equipment and installations within RET.
- prolongation of active life or replacement of assets.
- improving the substantiation of long-term investment decisions (eg methodologies and cost-benefit analyzes);
- streamlining maintenance works.
- technical support.

l) Integration of an increasing percentage of renewable sources driving through SEN and RET dispatcher in conditions of efficiency and safety; detailed and comprehensive analysis of the chapters of expenses associated with fulfilling the role of TSO; knowledge and adoption of methodologies, standards, and elements of good practice for an efficiency of the strategic vision of Company's development.

m) The 2021 objectives refer to the following targets:
- implementation, testing and validation within the modernization projects of the following concepts and methodologies:
- the concept of online monitoring of the technical condition for the critical assets of the Company (eg transformation units, power lines, etc.);
- the concept of active health.
- the concept of risk index for RET assets.
- methodology for developing and implementing Smart Grid concepts (eg architectures, interoperability standards, telecommunications standards, customer interfaces, etc.);
- the concept of E-learning.
- the concept of Smart Building.
- training and certification of staff for the development of strategic capabilities in the field of digitization (eg. IT governance courses, cyber security, TOGAF architects, etc.);
- starting development projects with a large innovation component (eg Alba Iulia digital station project, IT&C infrastructure modernization projects, asset management platform, technology testing laboratory and professional training, etc.);
- continuing to participate in projects with non-reimbursable financing in order to prepare the conditions for the adoption of new models, concepts and methodologies in the operational or enterprise area of the Company;
- further development of partnerships with consultants, solution and service providers to understand new technological and managerial trends that may influence the Company's future performance.

n) On behalf of the Company there are representatives with permanent activity within RDIC - Research, Development, and Innovation Committee (ENTSO-E). The role of the RDIC and its working groups is to:
- Ensure that TSO research and development interests are properly addressed to relevant stakeholders;
- Facilitate research and development between TSOs
- Provide comprehensive support and a mutual view on the research and development activities of ENTSO-E committees and other stakeholders
- Promote the concepts, methods and technologies of research and development that will compose and lead energy systems in the future
- Support standardization and interoperability activities.

o) 15. At the same time, despite the atypical way in which the year 2020 unfolded, various workshops took place with topics of interest and a high degree of novelty, in which there were participants from Transelectrica representatives and / or experts. Also, they took measures in the context of SARS-CoV-2 (COVID-19) for employees and not only.

p) In addition to the above activities, the representatives collaborated for the development of the Research, Development, and Innovation Roadmap (RDI Roadmap) 2020-2030, the popularity of the EtipsNet portal and the participation in debates within the Innovation Friday's events.
q) Sponsorships to prevent and combat the effects of the Coronavirus pandemic.
r) Transelectrica will set up in partnership with the Polytechnic University of Bucharest the first digital laboratory in Romania - DigiTEL - the only integrated digital laboratory in Romania, for testing future technologies in the energy field (State of the Art technologies: digital twin, expert asset management systems, virtual and augmented reality, 3D CAD etc).
s) Transelectrica built in Sibiu the first test and training site for live work in Romania.

5. AAG **(Total points: 4)** – Actions:
a) Laboratory and research melting plants.
b) Equipment or installation that combines experience and innovation.
c) Quality management creates an appropriate environment so that each employee participates in the continuous improvement of the quality system and by combining the skills of each one ensures efficiency and a good atmosphere for the whole team.
d) SARS-CoV-2 measures adopted.

6. CONQ **(Total points: 5)** – Actions:
a) The company owns a registered production and trademark 3R - over 30 years old. Renewed in 2016 with a validity of 10 years - intellectual property.
b) Realization of water recirculation system through partially non-reimbursable funds.
c) Identification, control, measurement, monitoring, analysis, and continuous improvement of technological process parameters.
d) SARS-CoV-2 measures adopted.
e) The company holds numerous patents and registered designs.

7. ECT **(Total points: 2)** – Actions:
a) The main company's object of activity is the design, production and sale of low voltage electrical appliances, automation, electrical, electronic, and fine mechanical products, spare parts, consumer goods, miscellaneous.
b) SARS-CoV-2 measures adopted.
8. ELCT **(Total point: 6)** – Actions:
A measure taken by the company - As the minimum wage has been increased, they have reduced the staff from an average number of employees from 178 to 134 employees.
They sent employees into technical unemployment in April and May.
a) Technologies are integrated for the manufacture and processing of ceramic masses, manufacture of metal parts by cold processing, galvanizing, assembly of low voltage electrical appliances, radiators.
b) The company also owns a school equipped with state-of-the-art processing technologies.
c) New product development.
d) As producers of technical ceramics, they have the entire technological line, starting from simple raw materials, design technologies and tools, tools for the production of molds necessary for pressing or extrusion, firing furnaces, for a wide range of ceramic products and assembly lines in their finished products. This guarantees the optimal use of raw materials as well as flexibility in production and allows them to always adapt the production according to the requirements of their clients.
e) EL-CO products include two unique patents, owned by EL Co S.A., which guarantee a high efficiency of transforming electricity into warmth and comfort.

f) Also, most of the company's products have VDE, UL and CSA certifications."

9. ELER **(Total points: 6)** – Actions:
a) New products / services considered:
- Assimilation in manufacturing of the range of 20 / 0.4kV electrical distribution transformers in accordance with the provisions of Regulation (EU) no. 548/2014 with the amendments brought in 2019;
- Diversification of the range of new power transformers, with low losses in accordance with the European regulations in force.

b) The company's mission for the period 2021-2023 - consolidating the range of energy products, in parallel with the refurbishment of the production process and the assimilation, diversification and development of new products.
c) SARS-CoV-2 measures adopted.
d) The main share in the turnover is held by the services offered by the company, among which are relevant:
- Execution of electrical transformers with powers from 16 kVA up to 63000 kVA
- Repair, redesign, and modernization - in their own workshops - of transformers and autotransformers with powers up to 400 MVA
- Diagnosis, inspection of the active part, overhaul / repair of the switches with plots, replacement of the insulated passages, treatment of the electrical insulating oil, revitalization of the insulation, installation of vacuum-resistant oil conservatories, electrical measurements for transformer units located at the beneficiary's headquarters
- Reconditioning and sealing of measuring transformers - current and voltage - with voltage level up to 400 kV

e) Carrying out in the own laboratories physical and chemical analyzes for electrical insulating oils
f) Rich technical-material endowment

10. ELJ **(Total points: 2)** – Actions:
a) S.C. ELECTROAPARATAJ S.A. offers services in the field of applied research activity, electrical article repairs, testing and analysis of electrical appliances, s.a.
b) Development costs related to specific projects that are expected to be recovered from the business as well as the cost of acquiring software and licenses are capitalized and amortized using the straight-line method over their estimated lifetime, generally 3 years.
11. IPRU **(Total points: 10)** – Actions:
a) The research and development activity was focused on the assimilation and homologation of non-insulated conductors with high capacity, destined for the electricity transmission infrastructure on high voltage power lines, beneficiaries: Transelectrica and the electricity distributors, Enel, Delgaz Grid and Distributie Energie Oltenia. Certifications have also been obtained for low and medium voltage electrical cables, according to Enel norms and according to harmonized European standards.
b) Regarding the investment activity, it aimed at the acquisition of new equipment for the intermediate drawing of copper wires, for wiring, modernization of existing processes, in order to diversify manufacturing and improve product quality.
c) New products considered for which a substantial volume of assets will be affected in the next financial year as well as the development stage of these products.

d) The factory of automations and insulators produces complex equipment for the automotive industry, composite insulators and chains equipped with composite insulators for OHL 20kV, OHL 110 kV, OHL 220 kV and OHL 400 kV.
e) It has become one of the flagship companies whose products are used in the modernization and expansion of the national energy system, the national railway network or contribute to the achievement of important industrial objectives.
f) Their products have been developed and approved in accordance with the requirements of electricity transmission and distribution companies or large customers. They are a guarantee of the quality of the works and the industrial objectives in which they are incorporated by strict monitoring of the production processes and their testing in modern equipped laboratories.
g) SARS-CoV-2 measures adopted.
h) Benefiting from state-of-the-art equipment and technology, the production of insulated conductors, cords and insulated cables is carried out respecting the technical requirements provided in the Romanian and foreign standards. To meet these requirements, special attention is paid to the use of the best quality materials and raw materials, the continuous improvement of the staff, the efficiency of the technological processes and last but not least the endowment with modern equipment. In this sense, every year, the Cable and Conductor Factory has benefited from important investments in technological equipment such as: triple extrusion line to produce medium voltage cables corresponding to international requirements, wire drawing machines, modern copper wiring machines flexible, state-of-the-art cold pressure and resistance welding machines.
i) The testing laboratory SC IPROEB SA Bistrita is accredited according to SR EN ISO / CEI 17025 by RENAR and authorized by AFER (tests in the physical, mechanical, electrical, and chemical fields both for its own products and for third parties). The testing laboratory has qualified personnel, with experience and testing equipment appropriate to the specific testing activities, which are permanently verified and calibrated. The homologation and certification of the products manufactured by SC IPROEB SA Bistrita is done with clients and with recognized bodies such as INSEMEX Petrosani, AFER Bucharest, TRANSELECTRICA, ELECTRICA, ENEL, E.ON, from which authorizations, certifications and approvals were obtained.
j) Metrology Laboratory - IPROEB SA Bistrita is accredited by RENAR ROMANIA to perform calibrations on laboratory measuring equipment, Accreditation Certificate no. 018 / 10.10.201. The Metrology Laboratory is one of the elite laboratories of the moment, and was accredited in 2010, for calibration according to SR EN ISO / CEI 17025: 2005, by the Romanian Accreditation Association (RENAR), nationally and internationally recognized accreditation with the help of MLA (Multi-Lateral Agreement) initiated by EA (European Cooperation for Accreditation).

12. RELE (Total points: 2) – Actions:
80% of employees benefited from technical unemployment in April-May.
a) Patented products
b) Measures to prevent and control COVID-19.

13. ENP **(Total points: 3)** – Actions:
a) In recent years, in addition to the traditional fields of activity, the company has adapted to the requirements of a competitive economy by investing in modern technology and approaching new fields of activity.
b) Staff training, consultations, and support for the realization of the automation and protection systems by relays.

c) SARS-CoV-2 measures adopted.

14. ATB **(Total points: 15)** – Actions:

a) Renewal of the product portfolio.
b) In the context of the increased need for protective materials, Antibiotice has started researching and testing disinfectants that can be reproduced on its own streams: a hand sanitizer gel formula and two surface disinfectant formulas. In 2020, Antibiotice produced two disinfectant solutions for surfaces (volumes of 1 and 5 liters) according to the marketing authorization issued by the Cantacuzino Institute.
c) Clinical Trials Center the Clinical Trades Unit within the Clinical Trials Center has been re-authorized for Phase I / bioequivalent clinical trials. The GLP certification of the CSC laboratory was extended until December 2021. During 2020, the following were carried out: - the preliminary stage of a phase IV clinical study for a topical product, at which NAMMD and the National Bioethics Commission authorized the protocol deployment; - two clinical studies of bioequivalence, to register some products in the ATB territories.
d) Development of production, research, utilities, transport, and storage infrastructures.
e) Also, in the year of the pandemic, 2020, Antibiotice SA focused its social responsibility activities on the development of a sustainable business.
f) The team of over 70 specialists of the Antibiotic Research-Development Center is involved in the activities of pharmaceutical formulation, physico-chemical analysis, technology transfer, bioequivalence studies, regulatory affairs and pharmacovigilance, and the accumulated knowledge and experience allow the development of projects.
g) At the same time they continue to develop those topical pharmaceutical forms (ointments, creams, gels) which are recommendations in guidelines for some diseases with high medical, social and economic impact (psoriasis or osteoarthritis / osteoarthritis), being recognized the benefit / cost effectiveness of topical forms of corticosteroids and nonsteroidal anti-inflammatory drugs in some cases, because they offer the possibility of treatment at home and a considerable reduction of hospitalization days, and thus the recovery and early reintroduction of patients into society.
h) Increasing the quality of life is an area developed in recent years, through a complex range of medicines for women's health, but also various food and cosmetic supplements.
i) Continuous knowledge and improvement are essential for the development of their employees. Antibiotice's employees participate in professional training programs and trainings with internal lecturers, but also in courses held outside the company and abroad. In this way they maintain and improve the level of training of specialists, which allows them to keep up with the pharmaceutical development worldwide. One of the internal programs, carried out annually, is the "A + Summer School" attended by employees from all levels of the company. Here they have access to knowledge offered by Iasi academics and share experiences that allow them to exchange ideas productively and expand their professional horizons.
j) Valuing the spirit of innovation - They know that employees are the most valuable resource for innovation and efficiency of an organization. That's why they encourage employees to come up with creative ideas and solutions to improve activities and processes in all areas of the company. They are delighted that the "Ideas do not cost" project developed among employees awarded the best ideas and solutions from employees to streamline activities, reduce costs and capitalize new opportunities in the fields of manufacturing, research, marketing, and promotion.
k) Vision - The Hippocratic spirit that guides the practice of medicine and pharmacy also guides their actions. They are honest, humane, and concerned with modernizing their business and products.
l) Investments and assimilated activities for the strategic development of the platform:

o Development of production infrastructures, research, utilities, transport, storage
o Investments to consolidate and ensure continuity in environmental protection
o Development of training infrastructure and training of human resources and adaptation to the concept of strategic development.

m) Digitization and computerization of companies' activities and processes. Investments in information technology, telecommunications, and process digitization; Antibiotice, within the digitalization and computerization plan, considered as a priority the access to software for the efficiency of human resources, quality, research activities but also for the security of data and information at all levels of companies.
n) Investments in human resources - Training platform, development of mentoring components, investments for social responsibility projects.
o) Measures in the context of SARS-CoV-2 (COVID-19) for employees and not only.

15. BIO **(Total points: 5)** – Actions:

a) New products envisaged for which a substantial volume of assets will be affected in the next financial year as well as the stage of development of these products.
b) The training programs for the year 2020 have been designed for the long term, aiming at the continuous education of the employees and with an impact on their performance.
c) In the development of new manufacturing capacities, only those responsible development measures have been promoted, which allow the monitoring and control of the impact of the activity on the environmental factors.
d) During 2020 and 2021, respectively, the activity of registration / re-registration of the products in the portfolio included a series of renewals of APPs for medicines, new APPs and reformulations.
e) Measures in the context of SARS-CoV-2 (COVID-19) for employees and not only.

16. SINT **(Total points: 3)** – Actions:

a) New products envisaged for which a substantial volume of assets will be affected in the next financial year as well as the stage of development of these products.
b) From August 2020, SC SINTOFARM SA produces FAST KITS COVID 19 being the only Romanian producer in the field.
c) Measures in the context of SARS-CoV-2 (COVID-19) for employees and not only.

17. SCD **(Total points: 6)** – Actions:

a) Successful completion of the transfer of another 8 locally manufactured export products.
b) Investments in the amount of RON 21.6 million (equivalent to EUR 4.4 million) in new production equipment and in the modernization of existing ones.
c) Updating technologies to international quality and environmental standards, as well as expanding the product portfolio and new forms of packaging.
d) Open Innovation Program - Through which they want to permanently expand the resources from where they can select future value-added drugs.
e) The Park - Zentiva is a founding member of The Park, a pharmaceutical research platform that offers a postgraduate program based on collaboration between academic and industry partners.
f) During COVID-19, they took measures of protection and ensured the continuous supply of medicines, they increased the production volumes of medicines to meet the growing demand; they started producing hand sanitizer in record time; All this time, they protected the people and avoided any overcrowding in their factories; They supported the team with several activities to maintain physical and mental health.

18. RMAH **(Total points: 7)** – Actions:

a) REMEDIA will continue the specialization process on market niches to ensure maximum expertise, innovative products, and services in areas such as cardiovascular, hematology, oncology, cosmetic dermatology, etc. to increase the satisfaction of the partners involved in the health services chain.

b) Special attention will be paid to increasing the quality of processes. They aim to consolidate the company's digital transformation and optimize services by developing new platforms - BI, machine learning, B2B, e-shop - and the integration of IT&C platforms - WMS, TMS, ERP. Farmaceutica REMEDIA S.A. continued during the year 2020 the modernization process in its own pharmacies, consisting in the continuous improvement and development of the two software systems used:

- Implementation and updating of the serialization process according to the legal provisions (SNVM).
- Continuing to automate the receipt of customer invoices from the management program to the accounting program.
- Continuation of automatic data exchanges with the FRDL partner (stocks / orders / invoices).
- Automatic management reports.
- Starting the process of development and improvement of the computer system for managing the WMS type warehouse.
- Development of the electronic invoicing system.
- Implementation of a program to verify the unique product code (serialization);
- Implementation of the serialization process according to the legal provisions (SNVM), the company having from 2019 a GS1 license certificate for deposits and their registration with OSMR.

c) As a digital solution in the direction of automation and optimization of pharmaceutical processes, REMEDIA initiated in 2020 the promotion in Romania in partnership with the company BD Rowa, of the implementation of robots for pharmacies, hospitals, and pharmaceutical warehouses.

d) The company also intends to focus on the area of online commerce by developing its own solution and partnerships with companies specializing in e-commerce. Online shopping has a strong upward trend among the urban population and therefore Farmaceutica REMEDIA S.A. initiated the optimization of the online sales platform to align with customer requirements and needs, thus accelerating the digitization of the business.

e) The main objectives for the development of logistics and IT activities for 2021:

• Optimizing the flows by finalizing the capital repair of the conveyor belt (conveyor) installed in the Bucharest warehouse and updating the PLC conveyor software and interfacing with WMS.

• Acquisition for the logistics structure of Zebra scanning equipment used together with the WMS system for KPI tracking (reception, serialization, storage, collection, verification, packaging);

• Acquisition of transport boxes and integration in the TMS transport management system.

• The first inventory with intelligent terminals in logistics centers that use unique barcodes on packaging.

f) Expanding the product portfolio.

g) REMEDIA is actively involved in the fight against the pandemic of the century by providing testing solutions for SARS-CoV-2, which aims to diagnose, monitor infection and epidemiological triage, as well as by providing protection materials.

19. RPH **(Total point: 8)** – Actions:

a) Innovative formula on the Romanian market - Nutradose range, based on plant extracts in single dose oral form, with bioavailability clearly superior to other products.
b) The development strategy aims to complete the portfolio with state-of-the-art products, products that contain natural active substances - the result of the introduction and development of the concept of biotechnology / biomedicine.
c) The company has employees engaged in the research and development department
d) Although during the year 2020 they faced situations of COVID infections at the level of the warehouse staff, they managed the critical situations in such a way that they did not have activity blockages. SARS-VOC-2 measures adopted.
e) In the last 3 years, the entire net profit obtained from the company's activity has been full distributed for the development fund, no dividends being granted.
f) During 2020 there were developments and optimizations of the basic application used in Ropharma Logistic - Charisma (covers all business processes: Sales, Acquisitions, Warehouse Management, Human Resources, Accounting):
- Notice flow automation between warehouses
- Improvements in the way of Acquisition Offers
- Automatic blocking in case of customers without a valid contract
- WMS improvements: compaction and lowering of products from the pallet area to the picking area.
g) Unique range of food supplements on the Romanian market (products containing lactoferrin)
h) Innovation, expanding the ROPHARMA pharmacy network, developing the ROPHARMA brand and its own brands in the production portfolio, equipping production lines with state-of-the-art equipment, optimizing direct procurement and distribution are the company's strategic priorities.

At the same time, almost all companies have achieved increases in turnover (14 of them), with a relatively constant fluctuation of employees.

Item No.	Company's Symbol on BSE	Turnover S1_2020	Turnover S1_2021	ΔTurnover
1	ALV23	92,651,374	193,910,393	↑ 101,259,019
2	REO26	62,631,352	64,008,153	↑ 1,376,801
3	SNN	1,164,667,413	1,345,936,563	↑ 181,269,150
4	TEL	1,065,789,681	1,402,685,948	↑ 336,896,267
5	AAG	14,018,354	20,109,219	↑ 6,090,865
6	CONQ	2,020,720	1,953,258	↓ (67,462)
7	ECT	251,056	184,947	↓ (66,109)
8	ELCT	6,211,236	6,319,480	↑ 108,244
9	ELER	6,093,921	4,440,009	↓ (1,653,912)
10	ELJ	4,654,722	8,042,351	↑ 3,387,629
11	IPRU	44,660,750	70,922,237	↑ 26,261,487
12	RELE	8,114,516	9,661,534	↑ 1,547,018
13	ENP	43,925	163,286	↑ 119,361
14	ATB	146,769,588	163,397,752	↑ 16,628,164
15	BIO	103,441,224	117,985,641	↑ 14,544,417
16	SINT	4,366,249	4,394,147	↑ 27,898
17	SCD	281,522,845	330,356,311	↑ 48,833,466
18	RMAH	221,131,026	218,901,444	↓ (2,229,582)
19	RPH	231,451,967	218,963,835	↓ (12,488,132)

Discussions and conclusions:
Companies that have taken more innovative actions have adapted more easily to pandemic conditions. If a sustainable approach is desired, it is a priority to invest in innovative solutions. The results obtained are the premise of a future qualitative research in which it will be verified to what extent the information transmitted in the public space are correlated with the principles and aims of companies on business innovation and, at the same time, it will be possible to define innovation trends for sustainable businesses.

REFERENCES:

A. Baregheh, J. Rowley, S. Sambrook, Towards a multidisciplinary definition of innovation, Manag. Decis., 47 (2009), pp. 1323-1339

A. Gilbert, M. D. Bazilian, S. Gross, The Emerging Global Natural Gas Market And The Energy Crisis Of 2021-2022 (2021)

A. Robb, M. Rohrschneider, A. Booth, P. Carter, R. Walker, G. Andrews, Enhancing organisational innovation capability – A practice-oriented insight for pharmaceutical companies, Technovation, Volume 115

E. Roberts, Managing invention and innovation, Res. Technol. Manag., 31 (1998), pp. 11-27

F.J. Forcadell, E. Aracil, F. Úbeda - The influence of innovation on corporate sustainability in the international banking industry, Sustainability, 11 (2019), pp. 12-15

H.E.J. Bos-Brouwers, Corporate sustainability and innovation in SMEs: evidence of themes and activities in practice, Bus. Strat. Environ., 19 (7) (2010), pp. 417-435

Montalvo, C., 2006. What triggers change and innovation? Technovation 26 (3), 312–323

P. Trott, Innovation Management and New Product Development, Pearson, London (2017)

R. Adams, S. Jeanrenaud, J. Bessant, D. Denyer, P. Overy, Sustainability-oriented innovation: a systematic review, Int. J. Manag. Rev., 18 (2) (2016), pp. 180-205

S. Colbert, C. Wilkinson, L. Thornton, R. Richmond, COVID-19 and alcohol in Australia: Industry changes and public health impacts, 2020

FINLAND'S GREEN ECONOMY: NORTH KARELIA AND PÄIJÄT-HÄME CASE STUDIES

Ing. Marina Valenćiková
Slovak University of Agriculture in Nitra, Faculty of European Studies and Regional Development

ABSTRACT
Finland is a global leader in promoting and implementing elements of the green economy. This research paper investigates Finland's role in promoting the green economy in renewable natural resources and the clustering of entities in the forest-paper complex. The paper addresses a policy issue that dates back to 1987 when the Brundtland Report introduced the public to the concept of sustainable development. The threat of non-renewable natural resource depletion, environmental degradation, natural ecosystem destruction, natural disasters, global warming, population growth, and widening social disparities has always been overshadowed by individual leaders' GDP growth. In Finland, traditional top-down governance focuses on short-term economic opportunities and incremental innovation that preserves existing industry structures. Our research paper will focus on two regions, of which forestry is the primary source of employment in North Karelia and Päijät-Häme. The regions expect to increase companies' ability to invest in long-term growth, requiring special attention and support for Green Deal implementation. Furthermore, the companies introduce natural resource-based product innovations and meet new consumer demand through (digital) services.

ROLE OF MARKET STRUCTURE FOR THE ASSET PRICING IN INTERNATIONAL FINANCIAL MARKETS

Aditya Keshari
Research Scholar, Institute of Management Studies, BHU

Amit Gautam
Professor, Institute of Management Studies, BHU

ABSTRACT
The market conditions of financial markets play a crucial role in the determination of Cost of Capital for any firm. The clear understanding of market conditions induces the firm for the cross-border mobility of raising the capital in the form of equity and the increasing degree of Integration provides such platform. Cross listing of shares to foreign security markets in addition to domestic market is yet another important phenomenon for raising the capital. It also helps those countries where the stock market is not that much developed to raise the capital from developed markets like the U.S. market. Arbitrage Pricing and Capital Asset pricing Model developed over the period of time which helped in understanding the financial integration through various de jure and de facto methods and provide the linkages between the markets. This paper deals with the issue of segmentation versus Integration of Financial Market that how the firms leverage these market situations in their favour for reducing their cost of capital. Second part of the paper focuses on the different asset pricing method which helps in pricing the securities under these market structure.

Keywords: Cross-Listing; Integration and Segmentation; International Asset Pricing

Theoretical Background

For the better understanding we have divided it in the three ways:

- Integration of market
- Segmentation of market
- Partial Integration

Assets are priced in complete integration of market as:

$$R_i = R_f + \frac{R_m - R_f}{Var(R_m)} Cov(R_i, R_m) \quad (1)$$

Where, R_i = Return of asset; R_f = Risk free rate; R_m = Return of market

When all assets are internationally tradable, each assets will be priced according to world systematic risk.

In a completely segmented market, the domestic assets are priced as:

$$R_i = R_f + A^D D\ Cov(R_i, R_D) \quad (2)$$

For foreign country assets, it is priced as:

$$R_g = R_f + A^F F\ Cov(R_g, R_f) \quad (3)$$

Asset Pricing is complicated in the partial integrated market where some assets are cross-listed and others are not, the pricing of non- tradable assets is given by:

$$R_i = R_f + A^W W Cov(R_i, R_w) + A^D D[Cov(R_i, R_D) - Cov(R_i, R_D)] \quad (4)$$

Financial market integration is the result of various postulates from the past such as Law of one price (Cournot 1927), Marshall 1930), Portfolio diversification with risky assets theory (Markowitz 1995), Capital asset Pricing Model (Sharpe 1964) and Arbitrage Pricing Theory (Ross 1976).

Conclusion

These postulates must have distinguished features but they collectively point out towards the understanding of market conditions that they provide the linkages between the firms and the market. The concept of segmentation and integration is really amalgamated, complex and difficult and there are many more concepts evolved from them. So, understanding the real structure of market for any firm plays a very crucial role in taking the decisions regarding raising the capital and it also influences the related decision of the firms. These postulates help in connecting the dots for this complex structure.

The segmentation and integration are like a two flip of the same coin, the mere absence of the one lead to the presence of the other one. There is no situation that where the segmentation and Integration co-exist. The market integration helps the firms to increase their profit, by reducing their cost of capital as Integration provides the firm different avenues for raising the funds for their firm. In the other segmentation restricts the firm to raise their capital from other country's stock market.

The second part of the paper focuses on the development integration postulates like Law of one price (Cournot 1927), Marshall 1930), Portfolio diversification with risky assets theory (Markowitz 1995), Capital asset Pricing Model (Sharpe 1964) and Arbitrage Pricing Theory (Ross 1976). and the factors considered while valuing the particular assets in the market structure.

JOB SATISFACTION AMONG GENERAL PRACTITIONERS DURING COVID-19

Rumyana Stoyanova
Medical University of Plovdiv, Faculty of Public Health, Department of Health management and health economics, Plovdiv, Bulgaria

ABSTRACT
The purpose of this study was to to examine the job satisfaction of GPs during COVID-19.
Material and methods: The study design was cross-sectional. The data were analyzed with descriptive statistics, Chi-Square test, Spearman correlation coefficient (r_s), and logistic regression.
Results: The results show that many of the respondents are pleased with their current job during the pandemic but are not content with their payment. More than half of the GPs (55.7%) do not intend to leave their current job, although 84.4% of them are worried about their safety at work. They are not satisfied with the leisure time they have.
Conclusion: The job satisfaction of GPs during the pandemic is relatively high during COVID-19.

Keywords: general practitioners, job satisfaction, COVID-19.

IMPACT OF SCHOOL-BASED AGRİCULTURAL EXTENSİON EDUCATİON ON SUSTAİNABLE AGRİCULTURAL DEVELOPMENT İN NİGERİA.

Ifeoluwa A. Abulude
Department of Agricultural Extension and Economics. College of Agricultural Sciences. Landmark University, Omu-Aran. Nigeria
Department of Agricultural Extension and Rural Development, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. Nigeria
Department of Economics Education. University of Nigeria, Nssuka. Nigeria

Abiola Afolabi
Department of Agricultural Extension and Rural Development, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. Nigeria
Department of Economics Education. University of Nigeria, Nssuka. Nigeria

Timilehin Abulude
Department of Economics Education. University of Nigeria, Nssuka. Nigeria

ABSTRACT
Agriculture continues to play an important role in global economic development. It contributes to the GDP, employment, and food consumption in Nigeria. Sustainable development, according to studies, is dependent on agricultural development. As a result, farmers must adopt and use improved management practices, new technologies, and innovations in advancing sustainable agriculture. This context lends legitimacy to young people's involvement in agriculture, thereby speeding up the realisation of future food sustainability. Unfortunately, most Nigerian youths regard agriculture as a filthy and low-paying source of income. School-based agricultural extension education (SBAEE), on the other hand, has been suggested as a possible solution to this problem. As a result, this study looks into the impact of school-based agricultural extension education (SBAEE) on secondary school students' agricultural interests. The research was carried out in Ondo State, Nigeria. SBAEE was conducted in selected schools. However, before and after the extension programme, data was collected from 155 pupils. Stage one data contains information on pupils' socioeconomic characteristics and perception of agriculture. The second set of data was gathered to assess students' agricultural knowledge. Before the extension education, the findings revealed that 56.1% were females, with an average age of 15 years. Only 3.2% of the respondents wanted to be farmers, and 100% said they had never attended an SBAEE. Furthermore, the respondents stated that farming is only for the poor. The post-program findings, on the other hand, revealed that students expressed an interest in agricultural disciplines such as Food and Nutrition Science. Additionally, 100% of the students agreed that agricultural practice is not for the poor. These findings implied that there exists a significant relationship between SBAEE and students' perception of agriculture. Thus, the study alludes that SBAEE has the potential of grooming agricultural leaders for future food sustainability in Nigeria.

Keywords: School-based Extension Education; agriculture; youths; perception; food sustainability

ROLE OF REVERSE LOGISTICS IN THE DEVELOPMENT OF THE MOROCCAN AERONAUTICAL SECTOR: CASE OF AN AIRBUS GROUP COMPANY.

RHIHIL Abdallah MOUADNI Maha
National School of Business and Management of Casablanca
Financial Engineering, Governance and Development Laboratory (LIFGOD)
Hassan II University of Casablanca (Morocco)

MAROUANE Saadia
National School of Business and Management of Casablanca
Financial Engineering, Governance and Development Laboratory (LIFGOD)
Hassan II University of Casablanca (Morocco)

ABSTRACT

With the growth of global air traffic at a rate of 4.2% in 2019 compared to 2018, the aviation industry is increasingly booming, despite the crisis of COVID-19, which forced the majority of countries to close their borders to limit the spread of the pandemic. In fact, in 2021, global air traffic has a decline of 49% compared to 2019, while the global aviation industry has grown by 2.5% compared to 2020. The pioneering aircraft manufacturer Airbus declared, at the end of the first half of 2021, the recovery of its activities, recording an increase of 30% compared to the previous year.

In Morocco, according to the High Commission for Planning (HCP), the aerospace sector is still penalized by the pandemic since the onset of the global health crisis. Nevertheless, aeronautical production and exports have experienced a significant recovery, registering a slower pace of -22%, instead of -44% in Q4 2020. However, during the last decade, Morocco has been able to build a solid and quality aeronautical industrial base, diversified and competitive, encompassing all aeronautical activities, from production to the assembly of several aeronautical basic parts for export, creating more than 11,300 jobs between 2014 and 2019, as well as an export turnover of around 1.5 million euros in 2019.

In the same context, Morocco is not only interested in the development and promotion of aeronautical production for export, but also in the recovery of used aircraft, including the remanufacturing of aeronautical parts of a useful aircraft and the management of flows of reverse logistics through the processes of disassembly, by developing a storage center, deconstruction and recycling of aircraft and aircraft parts, which could be extended to 54 ha, within the bonded area of the airport Oujda-Angads, in the northeast of the country.

To this end, our research work aims to analyze and highlight the role of reverse logistics in the development of the Moroccan aeronautical sector. We will adopt a qualitative exploratory study, anchored on a case study, which will also involve field observations of the different scenarios and actions deriving from the different key actors with respect to our research topic. We have chosen a company of the Airbus group, leader of the aeronautical construction in Morocco, with the objective of studying and analyzing the flow management strategies of the implemented reverse logistics and the role and contribution of the aeronautical sector in the local and regional economic development of Morocco.

Key words: Reserve logistics, Covid-19, aeronautics, disassembly.

THE MATERNITY POLICY IN INDIA: A METHOD TO PROMOTE WORK LIFE BALANCE FOR WOMEN WORKERS

Priyanka Joshi
Assistant Professor, Faculty of Law, Marwadi University,

Urvish Joshi
Final Year Student, Bachelors of Commerce, Geetanjali College

ABSTRACT

The Maternity Benefit Act of 1961, which entails various benefits provided to pregnant women employees and workers, was enacted to help women who were struggling to balance work and household/family duties. It is a legislation that safeguards women's employment during their maternity leave. It entitles female employees to a maternity benefit,' which is fully paid wages while she is away from work caring for her child. Female workers are entitled to a maximum of 12 weeks (84 days) of maternity leave under the Maternity Benefit Act. 6 months of the 12 weeks are for post-natal leave. A worker is entitled to six weeks of paid maternity leave if she miscarries or has a medical termination of her pregnancy. The statute, which was enacted in accordance with International Standards, provided for maternity benefits as well as conditional benefits such as maternity, childbirth, and complications related to the same.

Individual and professional life are the two aspects that representatives place a high value on, and achieving them necessitates careful planning. The true test for women is balancing and adjusting the requests or demands and necessities of family and career. Work stress, socio-economic conditions, work pressure, and the impact of work on family life all have a negative impact on an individual's life and professional success, resulting in a discriminatory constraint for women known as the Glass ceiling. Organizations and the administration have undertaken initiatives and taken steps. However, it is important to be mindful of whether these steps are sufficient and whether they really help your employees.

Keywords: Maternity Benefits, Leave, Work-Life Balance, Women Employees

ODR MECHANISM A POSSIBLE SOLUTION FOR BETTER BUSINESS ADMINISTRATION IN E-COMMERCE

Priyanka Joshi
Assistant Professor, Faculty of Law, Marwadi University,

Naman Mankad
2nd Year, B.COM LLB Student, Faculty of Law, Marwadi University

ABSTRACT

E-commerce, also known as electronic commerce or internet commerce, is the purchase and sale of goods and services over the internet. It may be the sole mode of operation for a business, or it could supplement an existing brick-and-mortar location. At the moment, the majority of operations are taking place digitally. However, as the number of e-commerce transactions grows, so will the number of e-commerce disputes. E-commerce disputes can arise for a variety of reasons. Misleading product information, defective products, and unsecure websites are some of the most common causes. However, when a dispute arises, every consumer has a constitutional right to access the courts in order to enforce their rights.

Online Dispute Resolution (ODR) is also known as alternate dispute resolution (ADR) and Internet dispute resolution (iDR) in the literature and practice, and these terms are used interchangeably. ODR uses alternative dispute resolution processes to resolve a conflict or dispute. ODR is the resolution of disputes, particularly small and medium-sized cases, through the use of digital technology and ADR approaches such as arbitration, conciliation, and mediation. It refers to the process of using technology to avoid, contain, and resolve disputes outside of the traditional court system. As the government works to create a safer e-commerce market, the use of technology (Online Dispute Resolution) should be leveraged to make consumer grievance redressal accessible, efficient, and cost-effective. As a next step toward establishing a more secure and equitable online marketplace for goods.

Keywords: E-Commerce, ODR, Disputes, Consumer Grievance Redressal
[35]

[35] https://www.bluecart.com/blog/ecommerce-define

https://vidhilegalpolicy.in/blog/creating-a-safer-e-commerce-market-for-online-customers-in-india/

https://www.india.gov.in/spotlight/government-e-marketplace-procurement-made-smart#tab=tab-1

ANALYZING THE SIGNIFICANCE BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IN TEXTILE SUPPLYCHAIN: ACASE OF PAKISTAN TEXTILE SECTOR

Zeeshan Asim
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan ORCID No: http://orcid.org/0000-0002-2156-5006

Alaeldeen Aladresi
University of Buraimi, Department of Business and Management

Muhammad Hassan Khalid
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Abdul Moiz Khan
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Syed Nabeel Abdali
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Syed Tanzil-ur-Rehaman
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Dr Ibrahim Al shamsi
University of Buraimi, Department of Business and Management

ABSTRACT

Blockchain, a revolutionary new technology, will make supply chains more transparent and trustworthy in the future. This study investigates how blockchain affects textile supply chain management and profitability. The benefits of blockchain for the textile industry are exhibited through scale development. The company's resource-based assumptions on indirect impacts are supported. Based on 124 experts, the study methodology is put into practice. According to the findings of this study using blockchain technology can improve five supply chain characteristics in the textile industry which thus overall impacts the additional profitability of the organizations in the positive manner. The correlation analysis designated the significant correlation among all variables as sig. value is less than 0.05 in all cases. Blockchain has a strong correlation with all supply chain factors taken in this research and highest with product quality whose value of r is 0.805.

Keywords: Block-chains.Transparency, Textile,

INTRODUCTION

The pervasiveness of illicit commerce, unethical manufacturing practices, and the fragility of supply chains, companies are under enormous pressure from consumers and governments to adopt environmentally friendly production methods. In order to operate effectively, industries must be transparent in their operations and increase visibility at the operational and organizational levels. As an example of a sector that is having major problems owing to variable customer demand, increasing competition, product recalls, and other factors, consider the textile and clothing business (T&C). It is further criticized for its use of harmful materials and unethical labor practices, mostly owing to its opaque supply networks. Massive natural disasters in recent years have heightened public awareness of the need of taking prompt action. Global sources and suppliers flow into manufacturing lines that go across continents in modern textile supply chains. A significant proportion of problems cannot be immediately linked to faulty batches which entered in the supply chain at various points along the route, resulting in waste and frustration further down the line.

While traceability is an evident concern in the textile supply chain, transparency is a more significant issue that has not received enough attention. Traceability is the study of product data as it passes through the supply chain to ensure product quality; hence, improper data analysis may result in counterfeit and low-quality items being produced. Because of the large amount of data involved and the large number of steps the product goes through, traceability is almost impossible. There is no one method that is used around the world to record and track the product's journey through the supply chain. By the time the fundamental cause of the problem is identified, there is no other option available to the company except to destroy the product, resulting in losses that might approach 40 percent of the final product's market value. Identifying and communicating quality concerns Cross-streaming is essentially non-existent owing to the difficulties in identifying the source and recognizing that the other systems can deal with the influx of information. Inefficiencies like as fraud, manipulation, and the sale of counterfeit goods are all too widespread, each participant's challenges are exacerbated by cross-supply chain interactions and a lack of transparency, which requires each organization to function on a local level with locally available information. The five attributes of information quality are correctness, adequacy, reliability, completeness, and timeliness. There is a large gap between the quality of information necessary and that now available by textile manufacturers.
Incorporating supply chain traceability into business operations has emerged as a potential solution to these supply chain challenges. UN Global Compact and Business for Social Responsibility's definition of traceability (2014) is “the ability to identify and trace the history, distribution, location and application of products, parts, and materials, to ensure the reliability of sustainability claims, in the areas of human rights, labour (including health and safety), the environment and anti-corruption”. It is feasible to establish traceability by building an information trail while assuring security and data immutability through the blockchain. Operation monitoring/control, product quality monitoring/control as well as real-time data collecting are all made possible thanks to the use of blockchain-based traceability.

The use of blockchain in open or shared production systems may allow efficient resource sharing. There are several important aspects of shared manufacturing that may be communicated across a blockchain network, including real-time capacity data from numerous suppliers. As a result of this, supply chain monitoring and tracing remain a substantial concern. As an example, traceability of raw materials and product legitimacy are difficult to verify in supply chains for T&C products. By creating a chronological record of all supply chain transactions in encrypted and immutable blocks, the blockchain enables material traceability in this direction.

Blockchain technology is beginning to revolutionize how organizations can collaborate in supply chains. Blockchain technology has received a lot of industry attention in the textile sector as it promises to disrupt many application areas. Blockchain is defined as 'a decentralized sequential log of transactions which is secured cryptographically, resulting in an immutable database shared among networks. According to a survey by the World Economic Forum, 45% of the organizations globally are likely to adopt blockchain by the year 2022 .With the evolution of internet in the last few decades, the global textile industry has progressively adopted electronic supply chain management (e-SCM) systems on a large scale for better supply chain performance .These e-SCM systems include electronic data interchange (EDI), enterprise resource planning (ERP), radiofrequency identification (RFID), vendor managed inventory (VMI), supplier relationship management (SRM) systems and customer relationship management (CRM) systems. Blockchain is a novel technology, which as an (e-SCM) system, promises to integrate transparency and reliability across the supply chain. Although there is significant hype about blockchain in most industries, there has been no empirical validation of practitioners' perception and knowledge about blockchain in supply chain context. Hence, it is critical to examine the perception of blockchain benefits which indicates the expectation from blockchain in SCM and is likely to drive investment in blockchain technology. Though blockchain's profit improvement potential is examined analytically in past studies, it has not been examined empirically, which is of utmost importance. This research conducts one of the preliminary studies that empirically establish blockchain benefits and analyse its perceived impact on SCM and profitability for the manufacturing industry. It evaluates the practitioners' perception of blockchain that can provide a guiding direction to blockchain technology development for the textile industry

2.0 LITERATURE REVIEW

According to (Grimm et al. 2010) it might be challenging for supply chain players to recognize, and it access all the associated suppliers and the sub suppliers. Furthermore, these difficulties have become worse in recent decades because of globalization and supply chain diversity. Kumar (2011) added that the textile and Clothing (T&C) are supply chain example of a sector that heavily impacted by these issues. Kumar et al. (2012) finds that T&C industries have long been recognized as one of the largest employers in developing nations, but they have also been criticized for unsustainable practices like as child labour, unequal salaries, sweatshops, inappropriate treatment/disposal of hazardous waste, and so on. Caniato et al. (2012) highlighted that Growing the demands for market and shorter shelf life and a desire for a low-cost product has all important factors driving the use of such immoral manufacturing methods. Kumar et al. (2013) finds that major disasters in the recent past which have heightened demand for a more transparent of T&C supply chain.

Corbellini et al. (2014) finds that's customers and social welfare organizations are constantly pressuring governments to act and create obligatory information for exchanging and the transparency standards to regulate and manage the practices of T&C supply chain. On the other side, opaque and insecure supply chains allow for counterfeiting, which has long been a major worry, particularly in T&C business. Ekwall (2014) highlighted that these are counterfeit items threaten not the only image and economics of fashion brands, but also the health of consumers owing their poor quality.

Each year, counterfeit items worth millions of dollars are seized by customs and border security agents. However, given to the large quantities and multiple weak points in T&C supply chain, their trafficking is almost uncontrolled. Wajsman et al. 2015 finds that according to research by the European Union Intellectual Property Observatory the T&C business loses 9.7% sales and 26.3 billion euro in income each year, even 36,300 direct employment and the 8.1 billion euro in government revenue owing to counterfeit items. One of the strategies that may be used to combat these challenges, according to the OECD study (2017), is traceability. Peres et al. 2017 added that traceability is an important technique for gaining access information about all the actors of supply chain and operations in general. It is one of the most well-studied and commonly used mechanisms in the pharmaceutical and food supply chains. Despite its multiple advantages, traceability is relatively less researched and used the mechanism in the supply chain of T&C owing to the absence of a specific mechanism which can address the T&C supply chain's difficulties. In the context of the present chapter, we discuss traceability and the benefits, as well as block chain based secure traceability solutions that may be used to address the concerns mentioned above.
The capacity to identify and track data associated with a product is known as traceability. The depth and precision of the traceability information needed determine the length and width of the data. For example, traceability can be simple as we are knowing the origin of the raw materials which uses to make a shirt, or it can be as detailed as the quality of data of each material uses in manufacturing, time stamps of raw material which flow with in the supply chain, the various manufacturing and distribution involved, and so on.

Furthermore, the supply chain involves several actors, each of whom is responsible for processing or managing raw or intermediate resources to construct finish product. As a result, comprehensive traceability can only be accomplished by tying each the actor's data to traceable resource unit (TRU) (e.g., intermediate material batch, final product). Kumar et al. (2017) finds that it is the most important components of the traceability in this scenario is ensuring that the each of the actor keeps agreed-upon data linked to TRU and it relates to another supply chain participants. To prevent external interference, each actor of supply chain should gather and retain the relevant data associated to TRU as an internal practice. However, in this area, an automated authentication procedure should be in place to verify that actors capture the relevant data. The notion of blockchain is very similar to that of making data linkages. It's important to understand that blockchain isn't database rather than it's an open ledger with mathematically connected entries. The linkage not only provides for the creation of a route among a pool of entries, but it also assures that any alteration is instantly reflected. A hash code is used to record every transaction in the blockchain, which includes the parties involved, the time stamp, and transaction details, as well as a digital signature from the authentic vendor or party. In the supply chain, a unique barcode, serial number, or tag is used to represent the physical form of each item. Once the data has been encrypted, it is sent to all the peers for a verification. Abeyratne and Monfared (2018) highlighted that the blocking is added in the ledger after the other peers

"accept" the modifications. If any illegal modifications are made to a block in the network, this connection produces an audit for trail of every transaction, other peers will either "accept" or "reject" the modification based on smart contracts (business logic).

Francisco and Swanson (2019) find that data is maintained on a public ledger across a network permissioned so anybody can monitor the historical history of product, and nobody can cheat since everybody on the network is observing each of the transaction through the consensus. As a result, block chain will retain an immutable network of data, and more than one party may now transfer record without needing a 3rd party to establish trust.

According to the (Rogers 2010) one of the primary motivations for embracing innovation, according to innovation diffusion theory, is its "relative advantage" over current inventions. Karamchand ani, Srivastava, and Srivastava (2014) said that the relative benefit of blockchain technology over current e-SCM systems is known as PBB. Because blockchain implementation in the textile sector is still in its early stages, the suggested model includes the construct 'perceived improvement' for six supply chain parameters. Hernani, Helms, and Sarkis (2014) finds that the suggested model's SCM dimensions are selected such that they: 1- encompass SCM in the manufacturing sector generally; 2- can be enhanced by blockchain adoption as postulated in the literature; and 3- the scales chosen from literature can assess their development. Upstream (supply uncertainty), internal (service quality), downstream (customer relationship, delivery reliability), and across (information quality) elements of SCM in the textile sector are covered by the selected SCM dimensions. As a result, the chosen constructions cover SCM in the textile sector extensively. Other elements of SCM that may be worth considering but are not included in the model to solve survey length issues and guarantee sparse measurement devices are not covered in the model. Grover, Gokhale, and Narayanswamy (2015) added that there has been a rising interest in creating information transparency in supply chains to increase their efficiency and responsiveness. According to the firm's resource-based view (RBV), e-SCM or IT adoption may lead to the development of distinct digital business capabilities, resulting in long-term competitive advantage and business value generation.

Kohli and Grover (2016) analysing that by digitizing their business skills, UPS and Walmart were able to change their businesses. Miller (2018) highlighted that to guarantee food safety, Walmart utilized blockchain to monitor and trace the origins of its food items. Mithas et al. (2018) added that IT adoption has also been shown to have a major effect on profitability, which may be achieved via process improvements, supply chain management, cost reductions, and revenue growth. As a result, it is suggested that the advantages of blockchain will lead to an improvement in SCM dimensions, which would lead to an increase in the organization's profitability. In other words, SCM improvements would act as a mediating factor in the connection between blockchain advantages and additional profitability. We will explore how blockchain may bring value to the six SCM aspects in the following subsections, as well as assumptions on key variables.

2.1 CUSTOMER RELATIONSHIP, INFORMATION QUALITY:

According to the (Weill and Aral 2006; Kohli and Melville 2009) by evaluating client expectations and satisfaction on a regular basis, blockchain may help enhance customer service. The real-time availability of reliable point-of-sale data and consumer feedback on blockchain may assist create flexible and innovative value propositions for customers by providing timely

information of changing customer requirements. Blockchain's traceability feature may assist in tracing the customer's specific contact information who gave the feedback. This may be used to contact the client and quickly resolve his complaints, as well as provide specific suggestions for development to the organization. Customer input may be used by e-SCM systems like blockchain to improve product design, textile, procurement, quality and delivery.

Ahmad and Schroeder (2011) find that sharing trustworthy information among supply chain participants is essential to prevent opportunistic behavior in supply networks, according to the information processing theory (IPT). Li et al. (2015) added that information quality may be measured using the five characteristics of information: accuracy, adequacy, dependability, completeness, and timeliness. As a result, blockchain can bridge the gap between the quality of information needed and what textile companies currently have. The timestamp, identity stamp, immutability, and decentralized records of transactions are only a few features of blockchain architecture that may ensure transaction accountability. The information exchanged on blockchain may be accurate, sufficient, trustworthy, comprehensive, and timely if blockchain participants are held accountable. (Peng, Liu, and Heim 2017) highlighted that IT adoption has been shown to have a beneficial effect on textile facilities' mass customization capabilities in earlier research.
Design papers, such as drawings and specifications, are often updated in textile companies to include client needs, and as a result, plant managers typically lack understanding regarding the most recent set of design documents. The plant managers are notified of these modifications by receiving physical copies and soft copies of the updated papers. Managers are prone to misplacing the newest version of papers due to the huge cluster of documents on their desks and laptops. Therefore, product textile is done using an outdated set of design papers, resulting in substantial rework, repair, and scrap expenses. The use of blockchain to store design documents would result in a timestamped history of document changes, which may save significant expenses associated with rework, repair, and waste of unwanted produced goods. These cost reductions may result in an improvement in the company's profitability. Overall, we find that improving the organization's "responsiveness to customer input," and "quality of product information may enhance consumers' confidence and willingness to pay, resulting in increased revenue and profitability. As a result, this study proposes that improved customer relationships and information quality serve as mediators in the connection between PBB and PIP.

H*1a.* The connection between "blockchain advantages" and "incremental profitability" is mediated by "improvement in customer relationship" (PICR).
H*1b.* The connection between "blockchain advantages" and "incremental profitability" is mediated by "improvement in information quality" (PIIQ).

2.3 SUPPLY UNCERTAINTY, PRODUCT QUALITY AND DELIVERY RELIABILITY

According to the (Aung and Chang 2014) the term "traceability" refers to the process of analysing product data which can move through the supply chain to verify that the product meets the required requirements. Kshetri (2018) finds that blockchain's traceability feature allows for precise product quality assessment and the prevention of counterfeit and low-quality goods. Temperature, humidity, pressure, chemical composition, and other product data may be

tracked and monitored in real time using blockchain. Fraud, manipulation, and counterfeit items are prevalent in a variety of industrial sectors, including food, pharmaceuticals, jewelry, diamonds, luxury goods, and logistics.

Queiroz and Wamba (2019) added that these industries are more likely to use blockchain to enhance the quality of their products. Wang, Han, and Beynon-Davies (2019) highlighted that the real-time availability of product data on blockchain for every product operation performed at a supplier's location helps verify that the provider meets quality requirements. As a result, supply chain participants on the blockchain network may assist in achieving product quality conformance to required standards, not only at the local supplier location (tier-1 supplier), but also at the supplier of the supplier location (tier-2 supplier). Hyundai Merchant Marine (HMM) utilizes the Internet of Things (IoT) to guarantee real-time cargo container monitoring and on-time cargo delivery. Vanpoucke, Vereecke, and Muylle (2017) finds that IT usage has been shown in previous research to enhance supply chain delivery performance. Yoon et al. (2020) showed that blockchain adoption can decrease transit lag time in simulated research. Ahmad and Schroeder (2001) tells that on-time delivery may be used as a metric to assess a company's ability to respond to a customer's need for quick delivery.

It is a key element of SCM since delivery delays result in a penalty for late delivery and harm to the organization's public image. The real-time availability of freight monitoring data on the blockchain may help minimize unwelcome product delivery delays. Overall, we find that improvements in "outsourced material quality," "finished product quality," and "delivery time dependability" may enhance consumers' confidence and willingness to pay, resulting in increased revenue and profitability for the company. As a result, the improvement in supply uncertainty, product quality, and delivery dependability is proposed as a mediator for the connection between PBB and PIP in this study.

H1d. The connection between 'blockchain advantages' and 'incremental profitability' is mediated by 'improvement in product quality' (PIPQ).
H1e. The connection between 'blockchain advantages' and 'incremental profitability' is mediated by 'improvement in supply uncertainty' (PISU).
H1f. The connection between 'blockchain advantages' and 'incremental profitability' is mediated by 'Improvement in delivery reliability' (PIDR).

3.0 THEORTICAL FRAMEWORK

The conceptual framework depicted in above figure shows the effects of SCM factors on profitability and explores the relationship of Blockchain features with SCM factors.

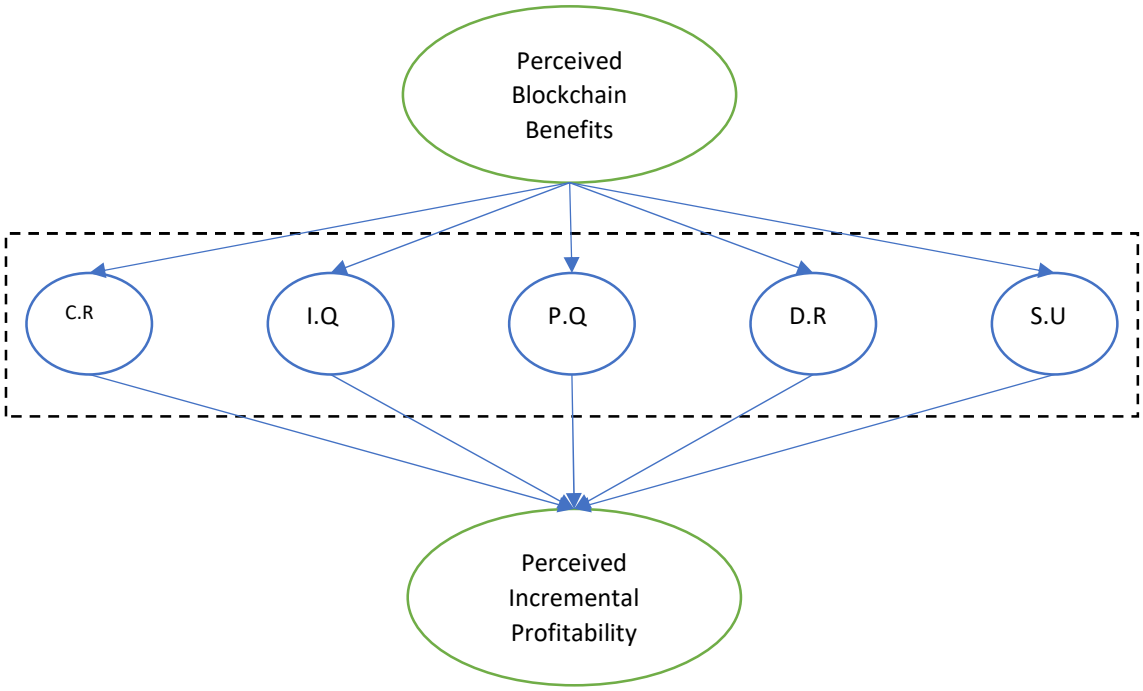

Figure 2 Conceptual framework

Variables:

1. Perceived Blockchain Benefits – Independent Variable
2. Supply Chain Factors – Mediating Variables

a. C.R = Customer Relationship
b. I.Q = Information Quality
c. P.Q = Product Quality
d. D.R = Delivery Reliability
e. S.U = Supply Uncertainty

3. Perceived Incremental Profitability – Dependent Variable

4.0 METHODOLOGY

The study is conducted on quantitative research approach, which is used to understand the thoughts, experiences, and concepts of the topic and provides information from experienced professionals by conducting survey and using secondary source of data from research articles, journals, and supply chain blogs to collect, compare and interpret information.

Generally, primary data and secondary data are two distinct categories of data. The term "primary data" refers to data acquired directly by the researcher. The term "secondary data" refers to data that was gathered by someone else. For primary data collection we have used survey of field experts as our major source of information. However, the secondary data is

collected from multiple research articles, journals, and supply chain blogs. Information gathered from both the sources will be used to Perceived Blockchain benefits
As the primary source of data for this study, we have conducted survey of 50-80 field experts to dive into their practices deeply and to obtain relevant data essential for the development of framework of the study. The survey will be consisted of 27 close-ended questions. The information gathered will be interpreted based on observation and findings from the articles and survey conducted.

We will be conducting survey with 27 professionals of textile industry to generate insights for the research. Analysing the responses of each respondent and mapping the problems faced by the textile sector, apply block chain method to improve and align the process.
Research design is Quantitative in which Quantitative data is collected from closed end Questionnaire and then analysed on SPSS. Textile supply-chain specialists with previous knowledge of the advantages of blockchain in the supply chain are sampled using a non-probability convenience and judgmental (professional skill) sampling approach. Supply-chain specialists from 17 different firms were asked to fill out the surveys. A total of 11 organizations were chosen after the removal of incomplete replies. This survey had a response rate of 60%.

We are conducting quantitative research and using primary source of data from research articles, journals, and supply chain blogs. The secondary source of data is from online and physical survey of field experts. The Likert scale will be consisted of 27 closed ended question. Reason behind selecting quantitative approach is large sample size and using survey as research instrument. The information gathered from the articles and survey will be used to analyse the process of textile industry and will help to implement block chain. We will interpret data which is based on observation and findings from the articles and survey conducted.

4.1 DATA ANALYSIS

In the demographic analysis, 16% of the respondents are female and 84% are male supply chain professionals from the total sample which indicate that textile sector of Pakistan is male dominant at management level positions. Besides this, 3 participants earned a PhD Degree, 49 participants earned a master's degree, whereas 72 held a bachelor's degree in the population.

Figure 3 Demographic Analysis

Respondents of the study were managers, deputy managers and assistant managers and other staff officers who had authentic information about their supply chain systems along with blockchain technology. Although the questionnaire is distributed in many textile companies of

Pakistan through mail and social media platforms, but responses get from only following 14 mentioned companies.

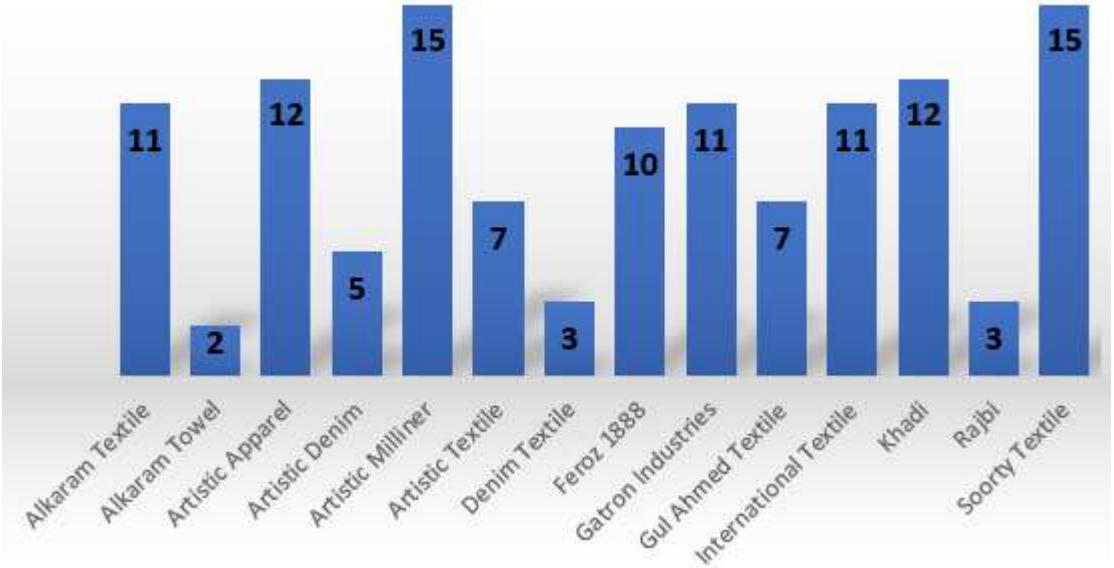

Figure 4 Companies

4.1 Descriptive Analysis

Descriptive statistics illustrates the mean score, minimum, maximum value and standard deviation of variables. The mean score of 2.4171 showed overall effectiveness of Blockchain at textile industry. The delivery reliability has the highest mean score value of 2.73 and lowest standard deviation value of 0.60011 of customer relationship. The mean scores of other factors also show their considerable impact

Table: 1 Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Blockchain	124	.57	3.86	2.4171	.75408
C.R	124	.40	3.80	2.4774	.60011
I.Q	124	.80	4.00	2.5468	.64725
P.Q	124	1.00	4.00	2.4613	.60091
D.R	124	0	4	2.73	.991
S.U	124	1.00	4.00	2.5242	.69085
Profitability	124	0	4	2.50	1.024

Below table shows the reliability statistics of all variables having items more than 1. All items had Cronbach's alpha values greater than "0.7" which indicates that all the items have good internal consistency and responses were reliable. However, one variable has 3 items whose value of alpha is 0.512.

Table: 2 Descriptive Statistics

Variables	Cronbach's Alpha	No. of items
Blockchain	.852	7
C.R	.767	5
I.Q	.758	5
P.Q	.711	5
S.U	.512	3

Correlation Analysis

Table: 3 Correlation Analysis

		Blockchain	C.R	I.Q	P.Q	D.R	S.U	Profitability
Blockchain	Pearson Correlation	1	.750**	.735**	.805**	.611**	.648**	.553**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	124	124	124	124	124	124	124
C.R	Pearson Correlation	.750**	1	.638**	.614**	.444**	.518**	.325**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.000	.000	.000
	N	124	124	124	124	124	124	124
I.Q	Pearson Correlation	.735**	.638**	1	.771**	.494**	.656**	.531**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.000	.000	.000
	N	124	124	124	124	124	124	124
P.Q	Pearson Correlation	.805**	.614**	.771**	1	.490**	.695**	.523**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000	.000	.000
	N	124	124	124	124	124	124	124
D.R	Pearson Correlation	.611**	.444**	.494**	.490**	1	.497**	.569**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000		.000	.000
	N	124	124	124	124	124	124	124
S.U	Pearson Correlation	.648**	.518**	.656**	.695**	.497**	1	.531**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000		.000

Profitability	N	124	124	124	124	124	124	124
	Pearson Correlation	.553**	.325**	.531**	.523**	.569**	.531**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	
	N	124	124	124	124	124	124	124

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

The correlation analysis designated the significant correlation among all variables as sig. value is less than 0.05 in all cases. Blockchain has a strong correlation with all supply chain factors taken in this research and highest with product quality whose value of **r** is 0.805.

Regression Analysis (Mediating Effect of Variables)

Table: 4 Regression Analysis

Predictors for Profitability using C.R as the Mediator			
Predictor	Step 1 *B*	Step 2 *B*	95% Cl
Blockchain	0.752	0.96	(0.000,0.000)
C.R		-0.349	0.072
R^2	0.306	0.325	
F	53.872	29.084	

Above Value shows mediation effect of Customer Relationship exists between Blockchain and Profitability

Table: 5 Regression Analysis

Predictors for Profitability using I.Q as the Mediator			
Predictor	Step 1 *B*	Step 2 *B*	95% Cl
Blockchain	0.752	0.482	(0.000,0.001)
I.Q		0.428	0.014
R^2	0.306	0.34	
F	53.872	31.168	

Above Value shows partial mediation effect of Information Quality exists between Blockchain and Profitability

Table: 6 Regression Analysis

Predictors for Profitability using P.Q as the Mediator			
Predictor	Step 1 *B*	Step 2 *B*	95% Cl
Blockchain	0.752	0.511	(0.000, 0.003)
P.Q		0.376	0.083
R^2	0.306	0.323	
F	53.872	28.915	

Above Value shows mediation effect of Product Quality exists between Blockchain and Profitability

Table: 7 Regression Analysis

Predictors for Profitability using D.R as the Mediator			
Predictor	Step 1 *B*	Step 2 *B*	95% Cl
Blockchain	0.752	0.122	(0.000, 0.000)
D.R		0.093	0.001
R^2	0.306	0.391	
F	53.872	38.886	

Above Value shows partial mediation effect of Delivery Reliability exists between Blockchain and Profitability

Table: 8 Regression Analysis

Predictors for Profitability using S.U as the Mediator			
Predictor	Step 1 *B*	Step 2 *B*	95% Cl
Blockchain	0.752	0.491	(0.000, 0.000)
S.U		0.439	0.002
R^2	0.306	0.357	
F	53.872	33.631	

Above Value shows partial mediation effect of Supply Uncertainty exists between Blockchain and Profitability.

5.0 CONCLUSION

This study proposed a methodology for incorporating blockchain technology into supply chain management to improve supply chain integration and operational performance. This study provides data that demonstrates SCM approaches have a good and substantial influence on the operational performance of the Pakistan textile industry for this purpose. Furthermore, this

research helps to define the link between blockchain characteristics and SCM techniques to improve integration. This study proved the value of Blockchain for supply chain and operational efficiency. All research issues presented in the study are addressed critically. It is critical to realize that various SCM techniques is in use but and not all the SCM practices are integration-based. Because these SCM approaches do not depend on integration, they have a considerable influence on operational performance in specific supply chains. When it comes to supply chain management, blockchain may have limited influence because these chains don't include many vendors or outsource, and because the customer/supplier ties do not exist in these chains, the technology may have little impact. It is well known that deploying blockchain is expensive (Dutta et al., 2020). As a result of the debate, it is strongly recommended that blockchain be used for complex and interconnected supply chain networks such as those in the textile sector. The created interlinkage between Blockchain characteristics and SCM methods also provides managers or decision-makers with guidance for using the Blockchain in practice.

REFERENCES

Ahire, S. L., Golhar, D. Y., & Waller, M. A. (1996). Development and validation of TQM implementation constructs. *Decision Sciences*, *27*(1), 23-56. doi:10.1111/j.1540-5915.1996.tb00842.x

AHMAD, S., & SCHROEDER, R. G. (2009). The impact of electronic data interchange on delivery performance. *Production and Operations Management*, *10*(1), 16-30. doi:10.1111/j.1937-5956.2001.tb00065.x

Allen, D. W., Berg, C., Markey-Towler, B., Novak, M., & Potts, J. (2020). Blockchain and the evolution of institutional technologies: Implications for innovation policy. *Research Policy*, *49*(1), 103865. doi:10.1016/j.respol.2019.103865

Andoni, M., Robu, V., Flynn, D., Abram, S., Geach, D., Jenkins, D., … McCallum, P. (2019). Blockchain technology in the energy sector: A systematic review of challenges and opportunities. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *100*, 143-174. doi:10.1016/j.rser.2018.10.014

Bai, C., & Sarkis, J. (2019). A supply chain transparency and sustainability technology appraisal model for blockchain technology. *Academy of Management Proceedings*, *2019*(1), 16069. doi:10.5465/ambpp.2019.16069abstract

Banerjee, M., Lee, J., & Choo, K. R. (2018). A blockchain future for Internet of things security: A position paper. *Digital Communications and Networks*, *4*(3), 149-160. doi:10.1016/j.dcan.2017.10.006

Brandenburger, M., Cachin, C., Kapitza, R., & Sorniotti, A. (2019). Trusted computing meets blockchain: Rollback attacks and a solution for Hyperledger fabric. *2019 38th Symposium on Reliable Distributed Systems (SRDS)*. doi:10.1109/srds47363.2019.00045

Cole, R., Stevenson, M., & Aitken, J. (2019). Blockchain technology: Implications for operations and supply chain management. *Supply Chain Management: An International Journal*, *24*(4), 469-483. doi:10.1108/scm-09-2018-0309

Courtemanche, C., Carden, A., Zhou, X., & Ndirangu, M. (2018). Do Walmart Supercenters improve food security? *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3205856

Hervani, A. A., Helms, M. M., & Sarkis, J. (2005). Performance measurement for green supply chain management. *Benchmarking: An International Journal*, *12*(4), 330-353. doi:10.1108/14635770510609015

Hussein, A. F., ArunKumar, N., Ramirez-Gonzalez, G., Abdulhay, E., Tavares, J. M., & De Albuquerque, V. H. (2018). A medical records managing and securing blockchain based system supported by a genetic algorithm and discrete wavelet transform. *Cognitive Systems Research*, *52*, 1-11. doi:10.1016/j.cogsys.2018.05.004

Ivanov, D., Dolgui, A., & Sokolov, B. (2018). The impact of digital technology and industry 4.0 on the ripple effect and supply chain risk analytics. *International Journal of Production Research*, *57*(3), 829-846. doi:10.1080/00207543.2018.1488086

Kamble, S., Gunasekaran, A., & Arha, H. (2018). Understanding the blockchain technology adoption in supply chains-Indian context. *International Journal of Production Research*, *57*(7), 2009-2033. doi:10.1080/00207543.2018.1518610

Kshetri, N. (2017). Can blockchain strengthen the Internet of things? *IT Professional*, *19*(4), 68-72. doi:10.1109/mitp.2017.3051335

Kshetri, N. (2021). Blockchain as a tool to facilitate property rights protection in the Global South: Lessons from India's Andhra Pradesh state. *Third World Quarterly*, 1-22. doi:10.1080/01436597.2021.2013116

Li, S., Rao, S. S., Ragu-Nathan, T., & Ragu-Nathan, B. (2005). Development and validation of a measurement instrument for studying supply chain management practices. *Journal of Operations Management*, *23*(6), 618-641. doi:10.1016/j.jom.2005.01.002

Montecchi, M., Plangger, K., & Etter, M. (2019). It's real, trust me! Establishing supply chain provenance using blockchain. *Business Horizons*, *62*(3), 283-293. doi:10.1016/j.bushor.2019.01.008

Novak, M. (2018). Crypto-friendliness: Understanding blockchain public policy. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3215629

Pan, X., Pan, X., Song, M., Ai, B., & Ming, Y. (2020). Blockchain technology and enterprise operational capabilities: An empirical test. *International Journal of Information Management*, *52*, 101946. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.05.002

Pan, X., Pan, X., Song, M., Ai, B., & Ming, Y. (2020). Blockchain technology and enterprise operational capabilities: An empirical test. *International Journal of Information Management*, *52*, 101946. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.05.002

Risius, M., & Spohrer, K. (2017). undefined. *Business & Information Systems Engineering*, *59*(6), 385-409. doi:10.1007/s12599-017-0506-0

Rodríguez-Espíndola, O., Chowdhury, S., Beltagui, A., & Albores, P. (2020). The potential of emergent disruptive technologies for humanitarian supply chains: The integration of blockchain, artificial intelligence and 3D

printing. *International Journal of Production Research*, *58*(15), 4610-4630. doi:10.1080/00207543.2020.1761565

Tu, Q., Vonderembse, M. A., & Ragu-Nathan, T. (2001). The impact of time-based manufacturing practices on mass customization and value to customer. *Journal of Operations Management*, *19*(2), 201-217. doi:10.1016/s0272-6963(00)00056-5

Vatankhah Barenji, A., Li, Z., Wang, W. M., Huang, G. Q., & Guerra-Zubiaga, D. A. (2019). Blockchain-based ubiquitous manufacturing: A secure and reliable cyber-physical system. *International Journal of Production Research*, *58*(7), 2200-2221. doi:10.1080/00207543.2019.1680899

Wong, L., Tan, G. W., Lee, V., Ooi, K., & Sohal, A. (2020). Unearthing the determinants of blockchain adoption in supply chain management. *International Journal of Production Research*, *58*(7), 2100-2123. doi:10.1080/00207543.2020.1730463

Yoon, J., Talluri, S., Yildiz, H., & Sheu, C. (2019). The value of blockchain technology implementation in international trades under demand volatility risk. *International Journal of Production Research*, *58*(7), 2163-2183. doi:10.1080/00207543.2019.1693651

DRAW THE FOOTPRINT OF COLD SUPPLY CHAIN: A CASE OF PAKISTAN'S PHARMACUITCAL INDUSTRY

Zeeshan Asim
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan. ORCID No: http://orcid.org/0000-0002-2156-5006

Alaeldeen Aladresi
University of Buraimi, Department of Business and Management

Dr Ibrahim Al shamsi
University of Buraimi, Department of Business and Management

Asim Mahboob
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Adil Usmani
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Adeel Ashraf
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Junaid Uddin
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

Muhammad Imran Majid
Institute of Business Management, Logistics and Supply Chain, Karachi, Pakistan

ABSTRACT

Emergence of pharmaceutical industry can be observed around the globe along with the increasing number of challenges in it. The pharmaceutical industry and its operations are regulated by different local and international regulatory authorities to ensure the performance of the pharmaceutical industry as it is associated with the health and prosperity of the nations and its people. The pharmaceutical products are sensitive in nature with respect to the conditions in which it is manufactured, stored, and transported. Therefore, the changing environment and increasing demand for the pharmaceutical products creates the need for management of the pharmaceutical products with proper standard operating procedures. The pharmaceutical industry of Pakistan comprises of approximately 650 companies and out of these companies nearly 50 top companies make up the 90 percent of the market share as per the report shared by Institute of Chartered Accountant Pakistan in 2018. The pharmaceutical industry is regulated by the Drug Regulatory Authority of Pakistan under the Drug Act 2012. Therefore, this study has been carried out to draw the challenges among cold supply chain system of pharmaceutical industry. Also, identify the key areas involved in the overall functionality of pharmaceutical industry that can impact the efficiency and efficacy of the medicines being delivered to the customers.

Keywords: Cold Chain, Supply Chain, Pharmacutical,

1.0 Introduction

The importance of the pharmaceutical industry is increasing at an enormous rate throughout the globe and the supply chain structure of pharmaceutical industry is becoming more and more complex and critical to manage (Abdallah, 2013) . Due to the extension of supply and demand of pharmaceutical products across the globe, there are multiple players associated within a supply chain that requires collaborative environment along with regulated quality measures to ensure the delivery of the drugs to the end consumer with its consistency and efficiency (Abdallah, 2013). In a study Githendu et al., (2020) identified the challenges faced by many low-income and middle income countries in their pharmaceutical sector. As Pakistan is among low to middle income developing countries, therefore this paper focuses on the practices utilized in cold supply chain management of pharmaceutical industry in Pakistan and especially in the city of Karachi to identify the key challenges affecting the performance of pharmaceutical cold supply chain. The cold supply chain in pharmaceutical industry utilizes temperature-controlled supply chain to transport the products with refrigerated packaging and planning of logistics to ensure the protection of products (Krishnan, 2020). The efficacy and effectiveness of the pharmaceutical products can be affected if they are not kept and transported in a controlled environment. And if the potency of the pharmaceutical product gets affected then it cannot be restored to its original effectiveness (Khan et al., 2017). Pharmaceutical products need to be stored and maintained at an ambient temperature of 30°C while some special pharmaceutical products such as vaccines require even lower temperature up to 4°C to ensure their efficacy. However, Pakistan has generally a hot climatic atmosphere that results in exceeding temperature of around 40°C (Journal & Sciences, 2015) that can affect the potency of the medicines or vaccines thus the medicines or vaccines can lack in prevention of the diseases effectively (Khan et al., 2017). Therefore, to enhance cold chain logistics systems, existing challenges in Pharmaceutical cold supply chain needs to be identified and analysed that can influence the product quality and safety delivered to the end recipient.

This study is to determine the influence of cold supply chain on the performance of Pharmaceutical Industry in Pakistan. While specific objectives include determination of:

a. The impact of storage on performance of Pharmaceutical industry in Pakistan.
b. The impact of transportation on performance of Pharmaceutical industry in Pakistan.
c. The impact of technical capability on performance of Pharmaceutical industry in Pakistan.

1.1 Purpose

The study carried out in this research topic is focused on identification of the key challenges that has been faced by the pharmaceutical industry in Pakistan that includes analysis of the current infrastructure of the pharmaceutical cold supply chain in accordance with the standardized practices being followed across the world as prescribed by the international and national regulation bodies.

This study will help to identify the reasons that have been affecting the performance of the pharmaceutical cold supply chain in Pakistan. And through the findings of the study, proposals and recommendations can be provided to the pharmaceutical industry to enhance the performance of their cold supply chain through proposed solutions. This study will also analyse and discover the level of compliance the pharmaceutical industry has with the regulatory bodies associated with them.

2.0 Literature

The importance of the pharmaceutical industry has been increasing at an enormous rate on a global scale and alongside the complexity of the supply chain of pharmaceutical industry is also enhancing (Abdallah, 2013). With the domination of the US, Japan and Europe with respect to size in the pharmaceutical industry, the consumption due to the sales of pharmaceutical products around the globe has witnessed a large growth along with the trend of more growth in the future due to the expansion of the popularity in the emerging markets around the world (Abdallah, 2013). Pharmaceutical industry which is also know by the term pharma is also defined by Encyclopaedia Britannica as an organization that deals with the discovering process, delivering process and manufacturing process of the drugs through utilization of both private and public organizations (Tannoury & Attieh, 2017). Establishment of modern era pharmaceutical industry came into existence after the stimulation of research in the medicinal properties related to animals, plants and minerals (Tannoury & Attieh, 2017). In a comparison carried out by the World Health Organization (WHO) among the G7 countries (Germany, Japan, France, US, Italy, Canada and the UK) and E7 countries (India, Turkey, Mexico, Indonesia, Brazil, Russia and China) represented high private health expenditures by the E7 countries (Tannoury & Attieh, 2017). Due to the growth of pharmaceutical industry at a rapid rate, the level of complexity in the field of sourcing and distribution has increased resulting in enhanced interest in the supply chain management of cold medicines globally (Agyekum, 2012). Due to the rapid increment in growth of the pharmaceutical industry, there are several challenges that have been identified by the researchers affecting the performance of the pharmaceutical supply chain. These factors include usage of generic drugs, patent cliff and disease patterns change in the emerging countries. The financial factor affecting the pharmaceutical industry is the difference between the manufacturing cost and prices of the medicinal products (Tannoury & Attieh, 2017). According to the study carried out by Abdallah (2013), due to the extension of supply and demand across the world, increment in sensitivity of the raw materials and products, increment in number of players in the supply chain, the importance of the measures to ensure quality and collaboration has become increasingly important. As mentioned in the study of Biotto et al. (2012) the integration of the quality practices throughout the supply chain can help organizations to compete and win within the international markets.

2.1 Cold Supply Chain System in Pakistan

End to end challenges in supply chain systems related to medicines and health commodities are being faced by many low-income and middle-income countries that includes storage problem, inaccurate forecasting, lack of distribution and inventory management and issues related to assurance of quality of medicines being delivered (Githendu et al., 2020).

Among low to middle income countries, Pakistan has observed development in the local pharmaceutical industry with a significant level through its manufacturing facilities that are capable of producing generic and branded medicines to facilitate approximately 70-80% of the total requirement of the country (Yaser Mohammed Al-Worafi, 2020). The infrastructure of Pakistan health care system can be defined as a three tier system that comprise of primary, secondary and tertiary care levels (Hussain et al., 2018). The basic health related needs in Pakistan are catered through the primary and secondary tiers of the infrastructure while the tertiary level is facilitated through the hospitals equipped with modern day facilities for treatment (Hussain et al., 2018). Cold chain has been prioritized by the developing countries due to the occurrence of elevation in the ambient temperatures (a Arsalan et al., 2014). Out of approximately 650 pharmaceutical companies in Pakistan, only 30 companies are multinational (Usman, 2018). The governance of different aspects related to medicines including import,

export, manufacturing, storage, distribution and sales has been catered in Pakistan through a legislation formulated as Drugs Act 1976 by the Federal government of Pakistan (Drug Monitoring - Newspaper - DAWN.COM, n.d.; Yaser Mohammed Al-Worafi, 2020). The Drug Regulatory Authority of Pakistan (DRAP) was created through DRAP Act 2012 to ensure the compliance of the Drugs Act 1976 with the promotion of safe and quality practices in medicine in Pakistan (Drug Monitoring - Newspaper - DAWN.COM, n.d.; Yaser Mohammed Al-Worafi, 2020).

Even though Pakistan has a regulatory authority for drugs regulation but due to the presence of continuous policy gaps among the pharmaceutical industry and the health sector, the non-compliance of policies has been observed (Atif et al., 2019). As it has been mentioned in Njuguna et al., (2015) that the factors that can influence the safety and quality of the pharmaceutical products includes transport conditions, packaging & handling processes and storage conditions. The basis of the efficiency of the cold supply chain depends on equipment utilized for storage and transportation, procedures for efficient management and training of the individuals (a Arsalan et al., 2014).

2.2 The role of transport systems on the performance of pharmaceutical cold supply chain

Transportation is the shifting process of the active substances from one place to another place during an interval of unwarranted period (Kumar & Jha, 2019). During the transportation of the drugs, the assurance of the quality and safety is very essential for consumers as well as for pharmaceutical companies (Wen et al., 2019). The protection of the pharmaceutical products throughout the life cycle is necessary due to the sensitivity of the quality requirements that needs to be maintained in pharmaceutical industry (Kumar & Jha, 2019). Transportation of the products that are temperature sensitive must be carried out in a way that ensure avoidance of temperature beyond acceptable range and the quality of the products must be ensured through utilization of specialized means of transportation in the distribution network (Agyekum, 2012). While transportation of the goods, the variations in the temperature can seriously affects the integrity of pharmaceutical products (Kumar & Jha, 2019). The delay that occurs during the transportation is among some of the factors that create weaknesses in the cold supply chain (Bogale et al., 2019). The issues related to compliance in transportation include multiple factors that consist of: devices used for monitoring and their location, records related to monitoring of temperature, cooling elements usage control, containers of shipping process, calibration issue in monitoring devices of temperature (Bishara, 2006). Based upon the studies that have been carried out, the hypothesis for transport system can be described as;

H_1: Efficient transport systems have a positive impact on performance of pharmaceutical cold supply chain

2.3 The role of storage on performance of pharmaceutical cold supply chain

Storage is among the critical factors that can influence the quality and efficacy of the products in the cold chain and storage must be done as per the standards (Skuce, 2007). If the storage conditions are inappropriate and handling errors occur then it results in cost increment due to revaccination and may cause impairment of immunity if degraded dose is administered (A. Arsalan et al., 2019). In order to ensure the efficacy and safety of the pharmaceutical products, controlled storage and transit conditions need to be maintained to avoid the chances of loss of potency before reaching to the end consumer (Farheena Abdul, 2017). The essential components of pharmaceutical cold supply chain include correct distribution practices and maintained quality storage (Ali, n.d.). The performance of cold supply chains are evaluated on the basis of storage conditions, maintenance and monitoring of temperature, monitoring of stock

and record keeping (Buledi et al., 2017). The declaration of the specification of the storage space is declared by WHO (2009) on the basis of the finished product label (Subzwari & Nasir, 2015). Based upon the studies that have been carried out, the hypothesis for storage system can be described as;

H2: Maintained storage conditions have a positive impact on the performance of the pharmaceutical cold supply chain.

2.4 The role of technical capacity on performance of pharmaceutical cold supply chain

The functionality of a cold chain system in a proper way relies on the knowledge and practice of the individuals responsible for managing the cold chain (Buledi et al., 2017). The efficacy and effectiveness of cold supply chain depends on the expertise and knowledge of the staff responsible for maintenance of cold chain (Buledi et al., 2017). As mentioned in the study of Subzwari & Nasir (2015), WHO has declared less educated staff for handling of the pharmaceutical products as one of the important factors that held responsible and accountable for the mismanagement of the temperature sensitive medicines. The health care workers within the cold supply chain must have sufficient knowledge and awareness to ensure proper management of cold supply chain (Bogale et al., 2019). Based upon the studies that have been carried out, the hypothesis for technical capacity can be described as;

H3: Technical capacity of employee has a positive impact on the performance of the pharmaceutical cold supply chain.

3.0 Theories

3.1 Agency Theory

The concept of agency theory has been introduced by Jensen & Meckling (1976) which comprise of two parties namely an agent and a principal and this theory provides the relationship among them (Njuguna et al., 2015). The different objectives that can be achieved by this theory is introduced by Shapiro (2005) in his study. On the basis of the study carried out related to the concepts, context and principles of agency theory carried out by Eisenhardt (1989), it was established by him that this theory assists in examination of the relationship through providing a framework among unbiased to assess and resolve the problem that exist between two parties (Ahmed et al., n.d.). With respect to the context of our research, agency theory can assist in analysing the situations that supply chain individuals can utilize for exploitation of other members during the supply chain management process (Njuguna et al., 2015).

Through utilization of this theory, the effects of exploitation on the effectiveness of the pharmaceutical cold supply chain performance can also be investigated and precautionary measures can be taken accordingly to ensure the pharmaceutical cold supply chain performance (Njuguna et al., 2015). Agency theory has also been utilized in assessing the physician's prescription behavior and its impact on the patient in the study carried out by (Ahmed et al., n.d.). Agency theory has also been applied to different studies that are related to different aspects of supply chain management such as in the study related to outsourcing carried out by (Logan, 2000; Loebbecke & Huyskens, 2009), supply chain collaboration (Kwon & Suh, 2004) and sourcing (Shook, Adams, Ketchen & Craighead 2009). Therefore, this theory will assist in our research to analyse the impact of the independent variables on the dependent variable performance of cold supply chain in Pakistan.

3.2 Three-dimensional generic Theory

In the study carried out by Althoff & Petersen (2005), it has been analysed that in cold supply chain management, the dimensions of efficient inter and intra organizational information management is different. The technical dimension defines different dimensions of data distribution and storage, data exchange possibilities and the incorporated technology. In the study carried out by Craig (2007), a group consisting of components that are tangible, easy-to-change, measurable and visible constitutes technical dimension.

The performance of different tasks and activities associated with each other within an organization is defined by the organizational structure (Njuguna et al., 2015). In the study carried out by Trienekens et al. (2007) a number of aspects are understood through the description of techno-managerial approach that involves management methods, culture and attitude, risk structure, reward structure, leadership and power structure. Another functional dimension has been identified in the study of Althoff & Petersen (2005) that consist of determination of information management in the context of health and quality management. This dimension of this theory can be utilized in the pharmaceutical cold supply chain to investigate relationship of quality related data with other data sets during the movement of pharmaceutical products at inspection and decision points (Njuguna et al., 2015). Performance of cold supply chain in pharmaceutical industry depends upon the structure of the organization that provides facilitation in terms of sharing of information and undertaking of functional and technical cold chain processes.

1.1. Conceptual Framework

The conceptual framework mentioned below represents the relationship of independent variables (transport systems, storage and technical capacity) with the dependent variable that is performance of cold supply chain.

The pharmaceutical cold supply chain involves involvement of multiple departments from procurement of raw materials to delivery of the final pharmaceutical product to the end recipient. Based upon the analysis of the available literature evidence in accordance to the identified challenges in the pharmaceutical cold supply chain in Pakistan the conceptual model has been developed to analyze the impact of all the independent variables on the dependent variable that is performance of cold supply chain.

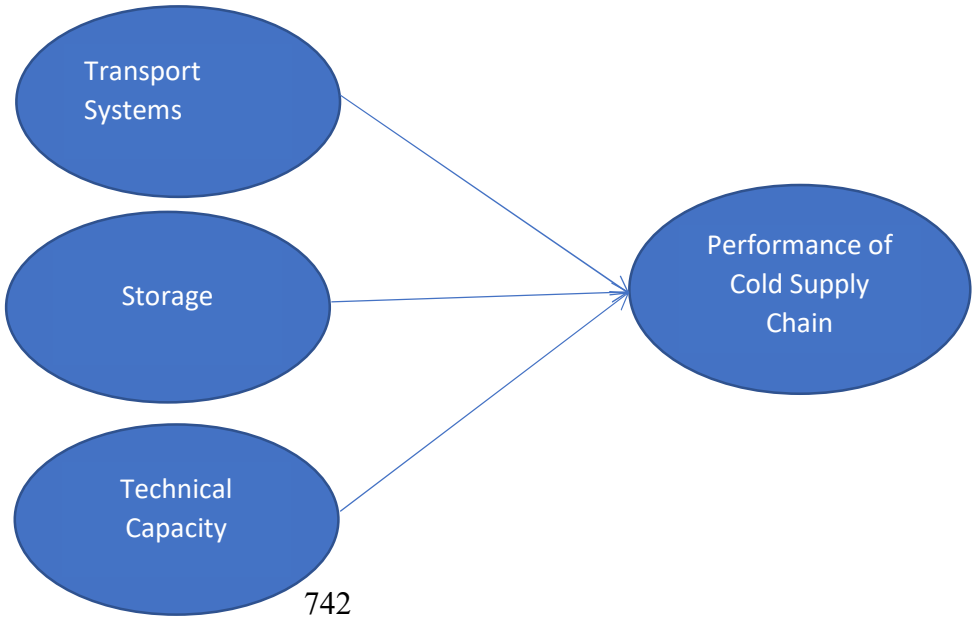

Figure 5: Conceptual Framework

4.0 Methods

The sample size that has been collected through circulation of the questionnaire using Google forms in different pharmaceutical companies to gather the data, total 96 responses have been received in which 2 responses have been eliminated through utilization of the qualifying questions that has been asked in start of the questionnaire.

- Associated with pharmaceutical industry?
- Do you have know-how of pharmaceutical cold supply chain?

From 94 valid responses, the research has been carried out through their analysis on Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) and results have been compiled up in this chapter. The demographics that have been identified in our gathered data is listed in the below mentioned table

Table 6 Demographics

Gender	**No. of Respondents**
Male	24
Female	72
Age Group	**No. of Respondents**
26 to 30 years	19
31 to 35 years	23
36 to 40 years	34
41 to 45 years	16
46 to 50 years	4
Education	**No. of Respondents**
Bachelor's Degree	6
Master's Degree	52
Doctorate Degree	9
Professional Degree	29
Designation	**No. of Respondents**
Assistant Manager	14
Deputy Manager	18
Manager	31
Senior Manager	23
Head of Department	10
Associated with department	**No. of Respondents**
Procurement	36
Manufacturing	24
Warehousing	18
Transportation	18

4.1 Descriptive Statistics

The values of skewness and kurtosis are utilized in the determination of the uni-variate normality of the constructs (Ansari et al., 2017). The results generated through Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) are summarized as follows in the below table.

Table 7 Descriptive Statistics

Construct	Mean	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis
Storage (S)	4.311	0.467	-0.744	0.565
Transport System (T)	4.120	0.478	-0.836	0.868
Technical Capacity (TC)	4.225	0.379	-0.306	0.839
Performance of Cold Supply Chain (P)	4.144	0.447	-0.604	0.934

The skewness level for the construct Transport system (T) is found to be highest among other constructs with a value of (-0.836) with the associated values as (Mean = 4.120, SD = 0.478) while the lowest value of skewness among the constructs pertains to technical capacity (TC) with a value of (-0.306) with the associated values as (Mean = 4.225, SD = 0.379). Similarly, the highest level of kurtosis is associated with the performance of cold supply chain construct (P) with a value of (0.934) (Mean = 4.144, SD = 0.447) and the lowest kurtosis value is associated with the construct of storage (S) with a value of (0.565) (Mean = 4.311, SD = 0.467). As per the study carried out by Kong et al. (2015), in order to verify the uni-variate normality of the constructs, the range of skewness and kurtosis of the constructs needs to lie in between -1 to 1 and in our study the results lie in the desired range.

4.2 Reliability:

The internal consistency of the constructs can be determined through analysing the reliability of the constructs through the values of Cronbach alpha (Ansari et al., 2017). The results of the reliability tests obtained from Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) are summarized in the below table.

Table 8 Reliability

Construct	Cronbach Alpha (Standardized)	No. Of Items	Mean	SD
Storage (S)	0.827	8	34.49	3.744
Transport System (T)	0.780	7	28.84	3.348
Technical Capacity (TC)	0.719	6	25.35	2.275
Performance of Cold Supply Chain (P)	0.736	6	24.86	2.686

In the above-mentioned table, the associated highest value of Cronbach alpha is observed in the case of storage construct (S) with the value of (0.827) (Mean = 34.49, SD = 3.744) and the lowest value of Cronbach alpha is observed in the case of technical capacity construct (TC) with a value of (0.719) (Mean = 25.35, SD = 2.275). As all the variables have the value of Cronbach alpha above 0.7 therefore it represents the presence of internal consistency in the construct that means the constructs are reliable.

4.3 Explanatory Factor Analysis

As per the study carried out by Ansari et al. (2017), the explanatory factor analysis test or validity tests helps in development of the concept related to the relationship among the constructs and their associated indicators due to the explanatory nature of the subjected test. The results obtained from the validity test are summarized in the below mentioned table

Table 9 Explanatory Factor Analysis

Construct	Items	KMO	BToS
Storage (S)	8	0.820	241.372
Transport System (T)	7	0.796	155.238
Technical Capacity (TC)	6	0.662	129.553
Performance of Cold Supply Chain (P)	6	0.723	110.328

From the obtained results, it can be analysed that all the constructs have a value of Kaiser-Meyer-Olkin greater than 0.6 that provides validation of the constructs utilized in this research. The highest value of Kaiser-Meyer-Olkin is associated with the construct of storage (S) that is (0.820) and the lowest value of the construct is associated with the construct of technical capacity (TC) that is (0.662).

4.4 Correlation:

The uniqueness and distinctiveness of the constructs can be analysed through utilization of the correlation test and it will also assist in addressing the multi-co linearity issue of the constructs if exists (Bryman, 2008). The outcomes are mentioned in the below table.

Table 10 Correlation

Construct	S	T	TC	
Storage (S)	1			
Transport System (T)	0.480	1		
Technical Capacity (TC)	0.529	0.404	1	
Performance of Cold Supply Chain (P)	0.429	0.538	0.508	1

The results shown in the above table represents the values of correlation as a representation of relationship among the constructs. The values of the correlation must lie in between the range of 0.2 to 0.9 to represent the existence of valid relationship among the variables. If the value of correlation lies below 0.2 then it represents a very weak relationship and if it lies above 0.9 then it represents the existence of multi- co linearity issue. As mentioned in the study carried out by Hassan , Masood et al. (2020), if the correlation value of the variables lies below 0.2 or above 0.9, in both cases the variable needs to be either dropped or merged with another variable. But in our case, all the values are within the satisfied range of 0.2 to 0.9. On analysis of the outcomes of correlation, it can be analysed that the strongest relationship is present among the variables of technical capacity (TC) and storage (S) with a correlation value of (0.529) while comparatively the weakest relationship exists between the variables technical capacity (TC) and transport systems (T) with a correlation value (0.404).

4.5 Regression Analysis:

The linear regression analysis has been carried out on the model that has been utilized for the research purpose and obtained the results as mentioned in the below mentioned table.

Table 11 Regression Analysis

Variables	Unstandardized Coefficients		Std. Coefficient	T	Sig
	Beta	Std. Error	Beta		
Constant	.801	.452	-	1.772	.080
Storage (S)	.083	.098	.086	0.839	.404
Transport System (T)	.347	.089	.370	3.879	.000
Technical Capacity (TC)	.369	.116	.312	3.167	.002

Dependent Variable: Performance of Cold Supply Chain
Adjusted R Square = 0.375

The obtained results from the regression analysis represent that the independent variables transport system (T) and technical capacity (TC) has a significant relationship with the dependent variable performance of cold supply chain (P) with sig values < 0.05 and T values > 2. However, the variable storage (S) doesn't represent a significant relationship with the dependent variable as the values of sig and T are not within the desired limits. The result can be concluded as the hypothesis associated with the variable transport system (T) and the technical capacity (TC) are accepted while the hypothesis related to the storage (S) is rejected based upon the obtained results.

5.0 Discussion About Hypothesis

This research study has been carried out to analyse the pharmaceutical cold supply chain in Pakistan and the factors that are associated with the performance of the pharmaceutical cold supply chain. After identification of some of the key areas through industry analysis and literature review that affects the performance the independent and dependent variables are selected, and research has been carried out by creating three number of hypotheses for the study which are.

***H_1*: Efficient transport systems have a positive impact on performance of pharmaceutical cold supply chain**

As per the literature evidence it has been identified by multiple researchers that engagement and utilization of adequate and efficient transport systems impacts the performance of cold pharmaceutical supply chain in a positive way. Based upon the literature support, the hypothesis H1 was created and tested through regression analysis on the obtained data from the circulated questionnaire. The results obtained from regression analysis, with significant value < 0.05 and T value > 2 approves this hypothesis H1.

***H_2*: Maintained storage conditions have a positive impact on the performance of the pharmaceutical cold supply chain.**

The storage conditions play an important role in cold pharmaceutical supply chain from the procurement of the raw materials till delivery of the medicines to the last customer. The efficacy and efficiency of the medicines depend upon the storage conditions including temperature, humidity, and other factors under which it has been stored at different levels from procurement till delivery to the customer. Based on this literature from different researchers this hypothesis was developed to study about the relationship of storage conditions with the performance of the cold pharmaceutical supply chain management.

However, the regression analysis outcome for storage variable makes this hypothesis a rejected one as the two conditions significant value < 0.05 and T value > 2 both are violated in the obtained results.

***H_3*: Technical capacity of employee has a positive impact on the performance of the pharmaceutical cold supply chain.**

The awareness and knowledge related to pharmaceutical industry, its cold supply chain and the different aspects that affects the performance of the pharmaceutical cold supply chain must be known by the individuals that are involved in the day-to-day operations of the pharmaceutical industry. Their knowledge and expertise in the field also impacts the performance of the pharmaceutical cold supply chain as studied by different researchers. Based upon these evidences this hypothesis was developed and studied in this research.

The regression analysis outcomes for the independent variable technical capacity came out to be significant with the fulfilment of the two qualifying conditions of significant value < 0.05 and T value > 2. Therefore, this hypothesis is accepted in this research that technical capacity of the employees positively impacts the performance of the cold pharmaceutical supply chain.

6.0 Conclusion

The research was carried out using three hypotheses and only two of them have been accepted while one is rejected based on the regression analysis outputs. The hypothesis related to transport systems and technical capacity has been accepted that they impact the performance of the pharmaceutical cold supply chain in a positive way while the hypothesis related to the storage conditions has been rejected based upon the regression outcomes.

With the utilization of this research, it has been confirmed that if the performance of pharmaceutical cold chain needs to be enhanced in Pakistan, then the transport systems and the technical capacity of the employees needs to be enhanced as per the standard operating procedures of the local and international regulatory bodies of pharmaceutical industry.

REFERENCE

Abdallah, A. A. (2013). Global Pharmaceutical Supply Chain: A Quality Perspective. *International Journal of Business and Management*, *8*(17), 62–70. https://doi.org/10.5539/ijbm.v8n17p62

Agyekum, P. . (2012). Public Health Challenges in the Supply Chain Management of Cold Chain Medicines in the Greater Accra Region. *Institute of Distance Learning, Kwame Nkrumah University of Science and Technology. (Doctoral Dissertation)*, 100.

Ahmed, R. R., Streimikiene, D., Abrh, J., & Streimikis, J. (n.d.). *Social and Behavioral Theories and Physician ' s Prescription Behavior*. 1–25.

Ali, I. (n.d.). *Assessment of Good Storage Practices and Good Distribution of Pharmaceuticals in Punjab*.

Althoff, G. S., & Petersen, B. (2005). *Chain quality information management : Development of a reference model for quality information requirements in pork chains Chain quality information management : development of a reference model*. *April 2016*. https://doi.org/10.3920/JCNS2005.x052

Ansari, J., Khalid, F., Jalees, D. T., & Ramish, M. S. (2017). Consumer's Attitude towards Ramadan Advertising. *South Asian Journal of Management Sciences*, *11*(1), 15–31. https://doi.org/10.21621/sajms.2017111.02

Arsalan, a, Naqvi, S., & Iqbal, O. A. (2014). Temperature Monitoring of Vaccines' Storage Compartments in Different Health Centres and Pharmacies at Karachi, Pakistan. *International Journal*, *5*(3), 984–988. http://iomcworld.com/ijptp/files/Adeel Arsalan et al., sept 2014.pdf

Arsa, A., Naqvi, S. B. S., Habib, S., Hussain, M., & Shakeel, O. (2019). Storage of vaccines in different health centers and pharmacies at Karachi, Pakistan: The handling errors. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, *32*(5), 2051–2058.

Ashraf, A. (2021). Impact of Factors Affecting Purchase Intention of Counterfeit Products. *Journal of Marketing Strategies*, *3*(2), 23–37. https://doi.org/10.52633/jms.v3i2.65

Atif, M., Malik, I., Mushtaq, I., & Asghar, S. (2019). Medicines shortages in Pakistan: A qualitative study to explore current situation, reasons and possible solutions to overcome the barriers. *BMJ Open*, *9*(9). https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-027028

Biotto, M., De Toni, A. F., & Nonino, F. (2012). 기사 (Article) 와 안내문 (Information) [. *The Eletronic Library*, *34*(1), 1–5. https://doi.org/10.1108/09574091211265369

Bishara, R. H. (2006). Cold chain management - An essential component of the global pharmaceutical supply chain. *American Pharmaceutical Review*, *9*(1), 105–109.

Bogale, H. A., Amhare, A. F., & Bogale, A. A. (2019). Assessment of factors affecting vaccine cold chain management practice in public health institutions in east Gojam zone of Amhara region. *BMC Public Health*, *19*(1), 1–6. https://doi.org/10.1186/s12889-019-7786-x

Bryman, A. (2008). Social Research Methodology. *Social Research Methodology*. https://doi.org/10.1007/978-0-230-22911-2

Brzozowska, A., Brzeszczak, A., Imiołczyk, J., & Szymczyk, K. (2016). Managing cold supply chain. *Ieee Icalt'2016*, *2019*(12).

Buledi, R., Butt, Z. A., Ahmed, J., & Alizai, A. A. (2017). Status of cold chain in routine immunisation centres of the expanded programme on immunisation in Quetta, Pakistan. *Journal of the Pakistan Medical Association*, *67*(5), 739–744.

Burrell, G., & Morgan, G. (2019). Assumptions about the Nature of Social Science. *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, 1–9. https://doi.org/10.4324/9781315609751-1

Company, P., Jensen, C., & Meckling, H. (1976). *THEORY OF THE FIRM : MANAGERIAL BEHAVIOR , AGENCY COSTS AND OWNERSHIP STRUCTURE I . Introduction and summary In this paper WC draw on recent progress in the theory of (1) property rights , firm . In addition to tying together elements of the theory of e*. *3*, 305–360.

Drug monitoring - Newspaper - DAWN.COM. (n.d.). Retrieved October 20, 2021, from https://www.dawn.com/news/1465733/drug-monitoring

Eisenhardt, K. M. (1989). *Agency Theory : An Assessment and Review*. *14*(i).

Farheena Abdul, A. A. (2017). Study of various storage conditions on the pharmaceutical products and its implementation at retail store. *Journal*, *6*(9), 475–478. www.thepharmajournal.com

Githendu, P., Morrison, L., Silaa, R., Pothapregada, S., Asiimwe, S., Idris, R., Peterson, T., Davidson, E., Lesego, A., Mwale, N., Mwakalobo, S. M., Bwanakunu, L. R., & Achoki, T. (2020). Transformation of the Tanzania medical store department through global fund support: An impact assessment study. *BMJ Open*, *10*(11), 1–12. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-040276

Hassan , Masood, Azmat , Urooj, Sarwar , Samiullah, Adil , Iftikhar Hussain, & Gillani , Syed Hussain Mustafa. (2020). Impact of Job Satisfaction, Job Stress and Motivation on Job Performance : A Case from Private Universities of Karachi. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, *9*(2),

31–41. https://doi.org/10.12816/0056346
Hussain, R., Hassali, M. A., Hashmi, F., & Farooqui, M. (2018). A qualitative exploration of knowledge, attitudes and practices of hospital pharmacists towards adverse drug reaction reporting system in Lahore, Pakistan. *Journal of Pharmaceutical Policy and Practice*, *11*(1), 1–10. https://doi.org/10.1186/s40545-018-0143-0
Ikram, R., Saqib, A., Mushtaq, I., & Atif, M. (2019). Scope of Improvement in the Functioning of National Regulatory Authority—A Step Toward International Accreditation: A Qualitative Study From Pakistan. *Therapeutic Innovation and Regulatory Science*, *53*(6), 787–794. https://doi.org/10.1177/2168479018814475
Khan, A., uz Zaman, S., Afzaal, H., Tariq, M. H., Khan, T. M., & Bukhsh, A. (2017). Expanded program on immunization (EPI) cold chain practices assessment in Pakistan. *Latin American Journal of Pharmacy*, *36*(6), 1241–1244.
Kong, F., Chen, Z., Xue, S., Wang, X., & Liu, J. (2015). Mother's but not father's education predicts general fluid intelligence in emerging adulthood: Behavioral and neuroanatomical evidence. *Human Brain Mapping*, *36*(11), 4582–4591. https://doi.org/10.1002/hbm.22934
Kuiper, M. E., Bruijn, A. L. De, Folmer, C. R., Olthuis, E., Brownlee, M., Kooistra, E. B., Fine, A., & Rooij, B. Van. (2020). *Pr ep r int no t p ee r r ev Pr ep r no t p r r. February*, 1–38.
Kumar, N., & Jha, A. (2019). Application of principles of supply chain management to the pharmaceutical good transportation practices. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, *13*(3), 306–330. https://doi.org/10.1108/IJPHM-09-2017-0048
Njuguna, M. W., Mairura, C. J., & Ombui, K. (2015). Influence of Cold Chain Supply Logistics on the Safety of Vaccines . A Case of Pharmaceutical Distributors in. *International Journal of Scientific and Research Publications*, *5*(6), 1–19.
Po-Lynn, E. (2019). *Framework for Managing an Efficient and Effective Pharmaceutical Supply Chain in Malaysia*. http://shura.shu.ac.uk/id/eprint/26733
Rao, S. (n.d.). *The Philosophical Paradigm of Financial Market Contagion Research . * Sandeep Rao*.
Rasheed, H., Hoellein, L., Bukhari, K. S., & Holzgrabe, U. (2019). Regulatory framework in Pakistan: Situation analysis of medicine quality and future recommendations. *Journal of Pharmaceutical Policy and Practice*, *12*(1), 1–15. https://doi.org/10.1186/s40545-019-0184-z
Sengar, G., & Tripathy, P. (n.d.). *Pharmaceutical Regulatory Agencies and Organizations around the World: Scope and Challenges in Drug Development | PharmaTutor*. Retrieved May 26, 2016, from http://www.pharmatutor.org/articles/pharmaceutical-regulatory-agencies-and-organizations-around-world-scope-challenges-in-drug-development
Shapiro, S. P. (2005). *Gency heory*. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.31.041304.122159
Skuce, S. (2007). Health Canada's guidelines for temperature control of drug products during storage and transportation. *American Pharmaceutical Outsourcing*, *8*(5).
Subzwari, M., & Nasir, S. Z. (2015). Preserving Efficacy of Temperature Sensitive Medicines Logistics Management in Pharmaceutical Supply Chain. *South Asian Journal of Management Sciences*, *9*(1), 1–9.
Tannoury, M., & Attieh, Z. (2017). The Influence of Emerging Markets on the Pharmaceutical Industry. *Current Therapeutic Research - Clinical and Experimental*, *86*, 19–22. https://doi.org/10.1016/j.curtheres.2017.04.005
Trienekens, J. H., Silva, C. A. da, & van der Vorst, J. G. A. J. (2007). *Agro-industrial supply chain management: concepts and applications*.
Usman, S. (2018). *April, 2018 111-000-422*. 30. http://www.icap.org.pk/paib/
Wen, Z., Liao, H., Ren, R., Bai, C., Zavadskas, E. K., Antucheviciene, J., & Al-Barakati, A. (2019). Cold chain logistics management of medicine with an integrated multi-criteria decision-making method. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(23), 1–21. https://doi.org/10.3390/ijerph16234843
Yaser Mohammed Al-Worafi. (2020). No Title. *Drug Safety in Developing Countries: Achievements and Challenges*, 686. https://books.google.com.pk/books/about/Drug_Safety_in_Developing_Countries.html?id=qC7pDwAAQBAJ&source=kp_book_description&redir_esc=y
Zhang, X., & Lam, J. S. L. (2018). Shipping mode choice in cold chain from a value-based management perspective. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *110*(January 2017), 147–167. https://doi.org/10.1016/j.tre.2017.11.015

JOB SECURITY DURING COVID-19 PANDEMIC

Naman K Mankad
2nd year, B.COM LLB student,
Faculty Of Law, Marwadi University

ABSTRACT
The Covid-19 Pandemic has wreaked havoc on people in every industry and service area. In the service industry, those who rely on only one source of income at a time have had to bear a lot of hardship due to unforeseen circumstances. Many employees, particularly those who work on a contract basis, work for very little salary and have no job security. The pandemic of Covid-19 has brought the economy to its knees. Employee job security has been a concern as a result of Covid-19's uncertain changing conditions.
When it comes to this pandemic, job security is a broad word. Because, according to government records, many people have lost their employment and are receiving lower pay than they were previously. Many people were laid off, many businesses were closed, and many new enterprises were started as a result of the pandemic. Under the Necessary Commodities Act of 1955, the government regarded "masks and sanitizers" to be essential commodities. The company's job security is jeopardised since it can't afford the expenses when revenue is low or nonexistent.
Employees who lost their jobs as a result of the pandemic had a clear understanding of the concept of job security. Because employees who are the sole breadwinner in their household have additional family members who rely on them, job security is aimed at the entire community. As a result, employment security during the epidemic was jeopardised, and it became a vital aspect for the civilised society's long-term development.

Keywords: Job Security, Covid-19 Pandemic, Employees, Essentials Commodities.

36

[36] https://www.mohfw.gov.in/
https://www.meity.gov.in/e-commerce
https://dea.gov.in/

ECONOMIC ANALYSIS OF INCREASING SCREEN TIME

Gargi Sharma
Gujarat National Law University

ABSTRACT
This paper reports an experiment that investigated the correlation between screen time and productivity. This study was done with the objective of analyzing the Screen time of the participants and providing an economic analysis of the same. The objective was to find the average daily duration and pattern of screen time in the participants in the age group of 14-22 years in India. This cross-sectional study was conducted in December 2021 among 119 participants in the age group of 14 to 22 years fulfilling the inclusion and exclusion criteria. Details regarding screen time use were collected from the participants using a predesigned questionnaire and analyzed using suitable statistical methods. The statistical results so obtained were then economically analyzed using principles of cardinal economics. The results derived are discussed in detail and economically analyzed. The economic analysis of this information concluded that the consumer is not at the economically efficient equilibrium as at the current point of consumption, the marginal utility derived is lesser than the costs incurred for the consumption. Also, it pointed towards the highly addictive behavior in consumers due to increased screen time which can lead to impaired rationality of the consumer. This can also hamper the consumer's decision making, as, even though the costs are higher than the benefits, due to addictive behavior, the consumer cannot change his consumption pattern.

Keywords - Screen time; Productivity; Addictive Behavior; Consumption Pattern, Inefficient Consumption

POSITION OF FEMALE ENTREPRENEURS: EU AND SLOVAK CONDITIONS

Assoc. prof. Dr. Ladislav MURA, PhD.
Faculty of Commerce, University of Economics in Bratislava, SLOVAKIA

ABSTRACT
Business activity is most often perceived as a male business. In practical life, however, in addition to successful men, female also do business, most often focusing on doing business in services, business or mediation. Today, successful business can no longer be identified only with men. We are witnessing an increasingly expanding and successful business activity of women. Female entrepreneurs often have an interesting life story that motivated them to start a business. Compared to their male partners, they have to deal with a significantly larger group of obstacles, prejudices and barriers. In addition to the usual operational, organizational or strategic problems in business, it is the prejudices that female entrepreneurs struggle with on a daily basis. Compared to men, they need to find the right balance between business and their role in the family. Female entrepreneurs today can be considered a phenomenon that deserves attention. The world of business is changing and the gender distribution of entrepreneurs is changing because women have the ambition to be as successful as men. This paper deals with an unconventional topic in the world of business, which is female entrepreneurs. The paper focuses primarily on the current situation of female entrepreneurs in the business environment of the European Union and Slovakia. The main objective of this conference paper is to highlight the importance and current position of female entrepreneurs in the European and Slovak context. The processing of the paper preceded the ion of secondary information from the professional literature, statistical database and also primary information in the field. The paper presents OECD statistical data and partial initial results from the pilot survey. We methodically proceed from general to concrete using standard scientific methods for social science research.

Keywords: entrepreneurship, business world, female entrepreneur, European Union

INTRODUCTION

Entrepreneurship is a fundamental and starting point for the development of the whole country in today's economy. It is not only about the economic sphere of our lives, although it is based on it. Especially in a market-oriented economy, entrepreneurship represents an important economic activity that is not only local, regional and also of national importance. It is a separate economic activity of individuals, natural persons, but also legal entities of different size categories. Across the business sector, small and medium-sized enterprises represent an absolute majority with a representation of 98-99%. This value is achieved by enterprises from the small and medium-sized enterprises sector not only in Slovakia, but also in the Territory of the European Union. Small business is literally a driving force for the existence of the economy of each country and also of the European Union grouping.

The representation of small business on basic macroeconomic indicators is significant, contributing primarily to the employment of the population, the creation of new values, added value and also to gross domestic product.

The business activity is carried out by individual business entities that come to the market with an offer of products and services for potential customers. Common business practice shows that the majority in the business world are men. However, in recent years we have seen a turnaround in this trend. Women are increasingly taking up positions not only in leadership positions, but many of them are also successful female entrepreneurs. Exploring female in business is now becoming not only an interesting but also a much-discussed topic. Female have different character traits than men, traits that distinguish them from their male counterparts. They often have completely different motives for starting a business than their male partners. All this is just a small fraction of the specifics we encounter in female's business. Here we can also see our motivation to write this paper and to further evaluate the basic position of female entrepreneurs not only in the context of Slovakia but also in the European Union.

LITERATURE REVIEW

Many authors are involved in small business today. The theme of small and medium-sized business is a frequent and popular thematic area for scientific research. The small and medium-sized enterprises sector is one of the backbone of the national economy and forms its main stream. Within small and medium-sized businesses, we also distinguish some very specific topics that are not always given proper attention.

On closer characterization of the concept of entrepreneurship, it can be said, in addition to the well-known attributes, that the basic line that runs through the whole business is the mindset of the entrepreneur. Despite the fact that in general the conditions for doing business are given and largely defined by law, each enterprise, every entrepreneur is different. Diversity in business is very distinctive and at the same time desirable. Each company takes a different approach to creating its offer on the market and meeting the needs of customers. The demand side of the market just appreciates the diversity and richness of supply, which will be displayed for businesses in the form of business success. Despite the fact that large enterprises each have more power in themselves, smaller businesses are the driving force in a market economy. They make up the vast majority of all registered businesses.

In the small and medium-sized enterprises sector, especially in the size categories of micro- and small enterprises, in addition to the usual forms of small business units, we also register special forms, such as family businesses or female entrepreneurs (Mura, 2013). Female entrepreneurs

can either do business independently, for example as sole traders, or run, for example, family businesses (Strážovská et al., 2019), where several family members are employed. Very little research has been carried out in Slovakia in the field of entrepreneurship and specificities for female entrepreneurs. There are only a few conference announcements. One of the more comprehensive research is several years of research by the authors Godany and Mura, which they published as one of their research results article in 2021. They deal with several problem areas that are tied to female's entrepreneurship in Slovakia, especially through the lens of business success.

When characterizing the term female entrepreneur, we come across theoretical and methodological pitfalls in the fact that we do not have a uniformly accepted definition either in Slovakia or in the European Union area. The world's professional and scientific literature also speaks very shyly of defining this concept. One of the more comprehensive approaches to defining the term female entrepreneur can be found again in OECD materials specifically from 2004. In this source we find the following definition: A female entrepreneur is a lady who has a majority stake in one company and actively participates in the performance of management tasks.

The topic of female entrepreneurs has been present for more than thirty years. Most authors are focused on evaluating female in their business in terms of their performance in connection with their roles in the family. The foreground is the monitoring of the establishment of new business entities by female, in particular as a position of motivation for such their actions. A closer and more detailed examination of the factors that influence female's entrepreneurship gives us a more comprehensive picture of their business concept, visions and intentions. The factors that determine the interest of female to conduct business activity is quite a wide spectrum. However, the most important factors are self-realization, job creation, the realization of one's own idea, as well as individual factors.

According to available sources, the ratio of female entrepreneurs is generally between 30 and 40% of all entrepreneurs. This means that while a man represents about 2/3 of entrepreneurs, female represent 1/3. It is already clear from gender division, social and family status that women struggle with different problems and also with a group of specific problems. Most often, these specific problems come to the fore: questioning the competence and possible success of female's, poor acceptance of female as business partners.

The topic of female's entrepreneurship is not only interesting in itself, but it must also be said that it is a challenging topic and represents a modern phenomenon. The entrepreneurial success of female's is closely linked to the business activity itself and is difficult to quantify. There are many approaches to evaluating business success. Perhaps for objectification it should be noted that it is necessary to examine and evaluate the success of female's business at different stages of business, in order to create a more complex and objective picture. In this conference paper, however, our attention will not be primarily focused on business success, but rather on the position of female entrepreneurs in the context of entrepreneurship as such. Or the share of female entrepreneurs in the total number of business units.

MATERIAL AND METHODS

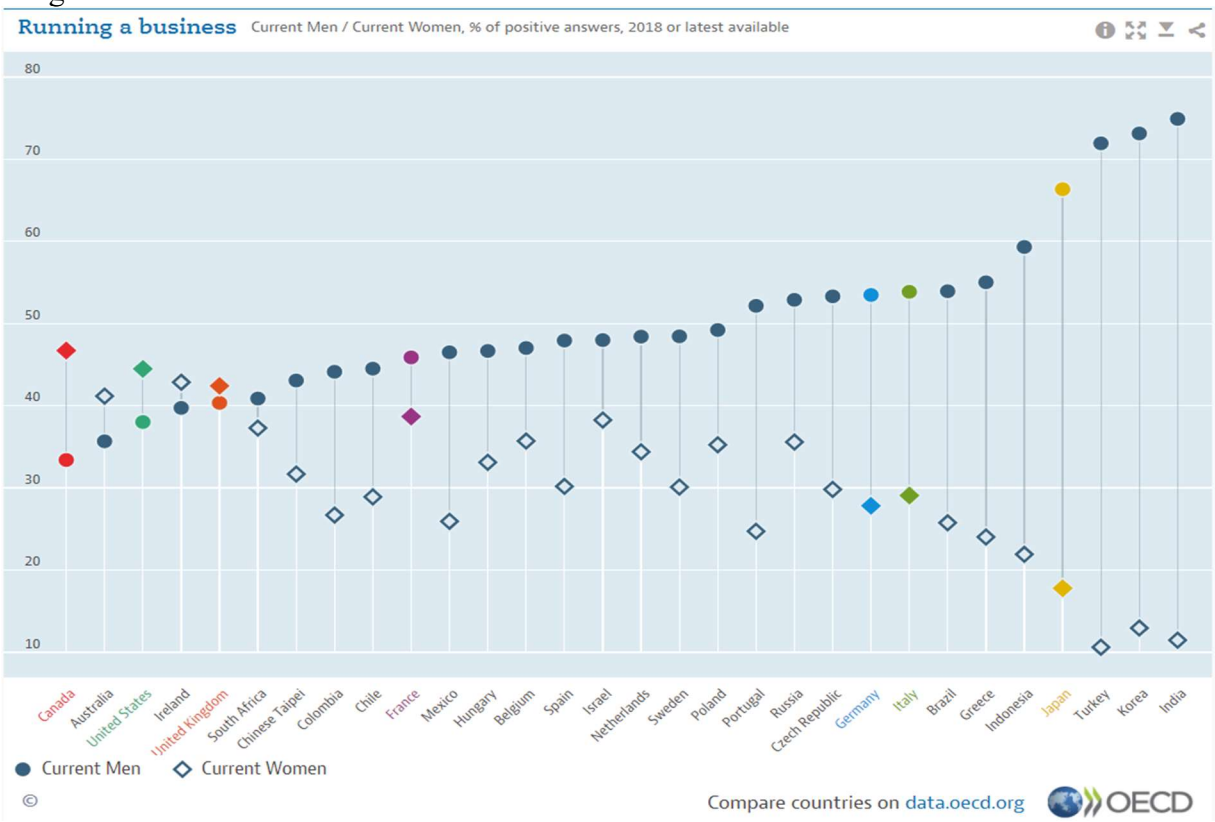
We were motivated to write this post by the fact that today we are increasingly seeing the representation of women not only in ordinary social areas, but increasingly also in the field of entrepreneurship. The main objective of this paper is to highlight the importance and current position of female entrepreneurs in the European and Slovak context. The partial aim is to clarify the selected problem areas from the specified issue. The processing of the submitted paper was preceded by the discovery of secondary information from professional domestic and foreign and scientific literature, statistical database of data as well as primary information

obtained during field interviews in solving scientific and research tasks. We obtained macro-level statistical data from an available OECD statistical database. Other findings, in addition to OECD data, provide selected and initial results from the pilot survey. We methodically proceed from general to concrete using standard scientific methods for social science research. We apply scientific and cognitive methods with individual procedures. Other qualitative research methods in this paper are observation and interviews. Secondary statistical data was collected by the OECD. Together, the downloaded and primary data allowed us to obtain a wider range of information necessary for the processing of this paper.

RESULTS

The presentation of the issue is always not only purposeful, but also necessary. Therefore, even with the specific topic that is the subject of this paper, we first proceeded to a short theoretical background. In the theoretical definition, we focused mainly on the topicality, specificity of the topic. We also pointed out the absence of a uniformly defined specification of the professional term female entrepreneur. After the theoretical background, we proceeded to the methodological background of the topic under examination. The last and more extensive part of the paper is devoted to the presentation of findings. This section of this paper provides readers with some insights of an empirical nature. The data presented in the paper are from the OECD data base, which also dealt with this issue, among other things. The verbal evaluation is partly based on initial knowledge from the pilot research.

In Graph 1, running and business data are collected, with the understanding that the graph shows the gender division between men and women.

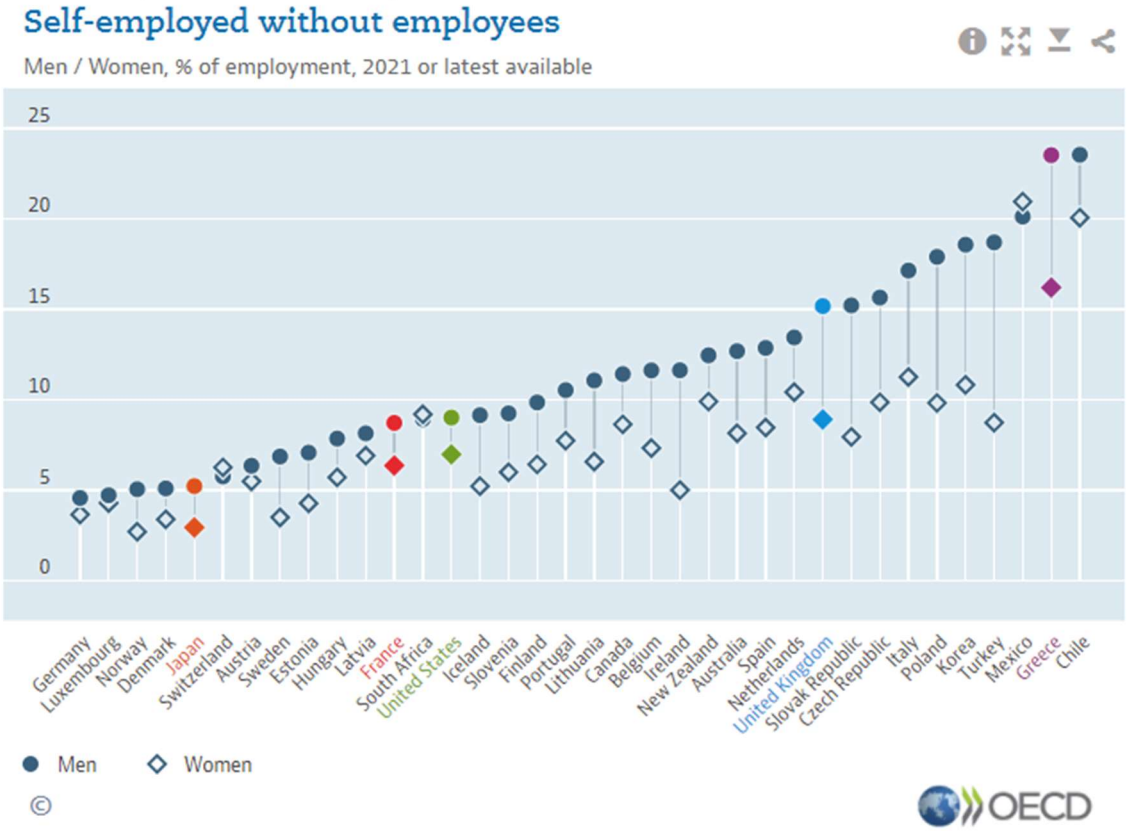

Graph 1 Running a business

Source: OECD, https://www.oecd.org/gender/data/currentbusinessstatusandoutlookbygenderof managementownership.htm

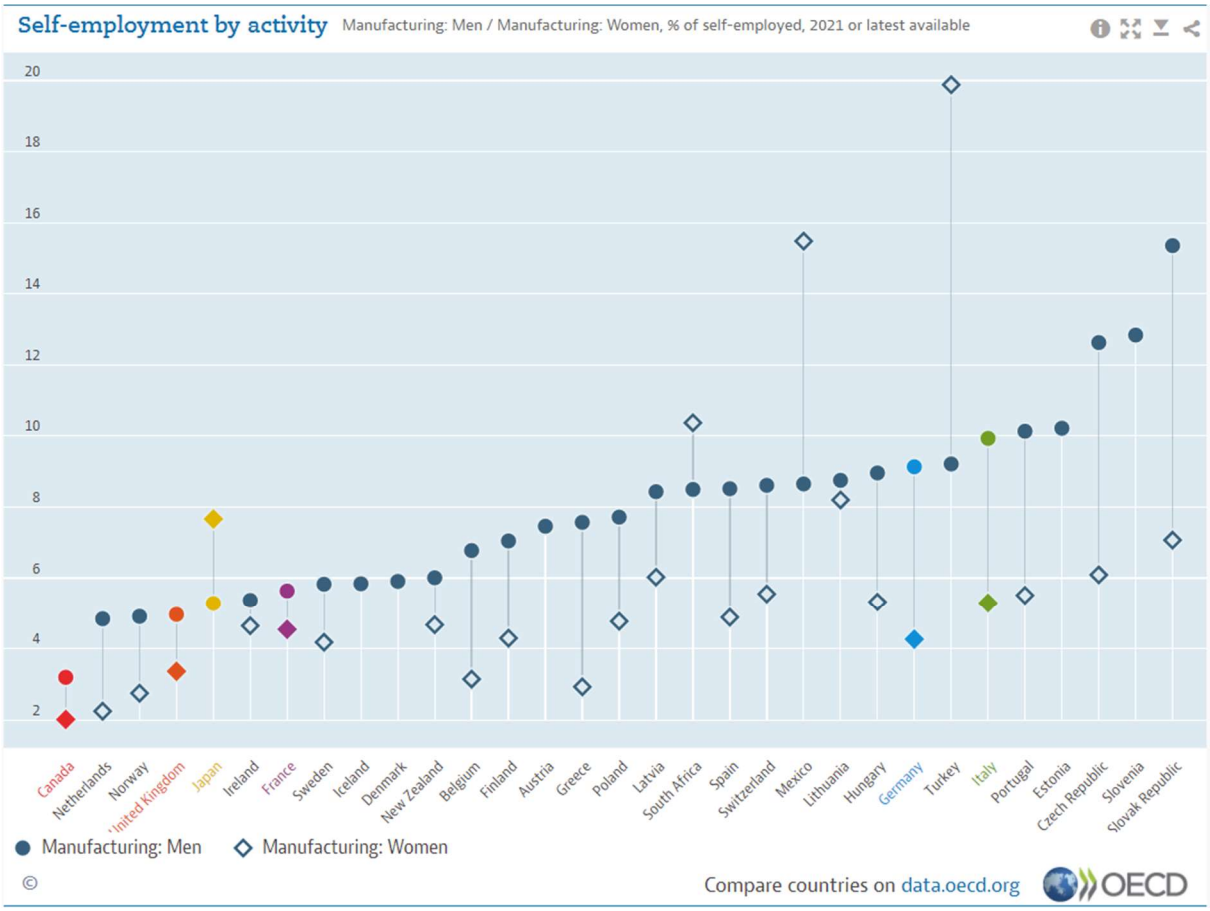
The research was carried out by the OECD, and the graph shows that Canada (about 47%), the United States (about 45%) and Ireland have the highest representation of women in business among the countries in the world, with around 43%. If we want to take a closer look, for example, at the situation of female's entrepreneurship within the European Union, we must state

that EU countries are generally not among the countries with a more numerous representation of women in business. Among the EU countries where women achieve higher rates of business, France (around 39%), Poland (around 35%), the Netherlands (around 34%) can be ranked, according to the data. Of the countries close to Slovakia, the position of women in business is as follows: Hungary 33% or the Czech Republic 30%. The OECD's research on the representation of women does not speak at all in this case.
Most often, women start their business in two crucial life situations: after the end of parental leave and after losing their job, especially if they are middle-aged.
The OECD's research also looked at single women, self-employed women without employees. The findings are shown in Graph 2.

Graph 2 Self-employed without employees
Source: OECD, https://www.oecd.org/gender/data/entrepreneurship/

In Graph 2, we can track the rationing of states again by gender distribution in the case of natural persons – self-employed persons without employees. This OECD assessment already captures the position of Slovakia as well as the position of other European Union countries. According to the findings, women in the self-employed business are represented by a share of about 7.5%. In contrast, the Czech Republic has about 10% representation in the trade business. Another Visegrad four (V4) country, which is also a Member State of the European Union, is Hungary. In the case of Hungary, women have about 6% representation in the trade. In the European Union, for example, Spain has a comparable representation in self-employed business with almost 8%, Poland with 10%, the Netherlands with 10.5%, or Italy with a value of 12%. Greece has the highest representation of women in self-employed business among the Member States of the European Union at more than 16%. This can be attributed to their higher activity in the service sector. Services are a typical representative in the trade business.
In this context, it was interesting to observe the business activity of self-employed persons. These findings are shown in Graph 3.

Graph 3 Self-employment by activity
Source: OECD, https://www.oecd.org/gender/data/shareofself-employedwhoseactivityisinmanufacturingby gender.htm

It is evident from Graph 3 that, in terms of business activities, self-employed women from Turkey are the most active. These female entrepreneurs are followed by tradesmen from Mexico, and in third place in the survey conducted by the OECD were self-employed women from South Africa. What is the situation in the EU and Slovakia? According to the survey, Slovak self-employed women show business activity at the level of 7%. This means that Slovak women are not very active in the trade business and do not start their business on a large scale. At the same time, it should be noted that trades are significantly more characteristic in our regions of crafts than services, and crafts are the domain of men. In the Czech Republic, the situation is no better. Contrary, Czech sole traders show an even lower rate of business activity at 6%. In the case of Hungary, it is almost 5%. These results are partly surprising because doing business in Hungary has a longer tradition than doing business in Slovakia or Czech Republic. From other Countries of the European Union, it is possible to mention the situation in the field of female's self-employment, for example, in the following countries: Lithuania shows 6% business activity of self-employed women, Portugal 5.8%, Poland less than 5% or Germany only 4%. The lowest business activity in the EU can be observed in the Netherlands at 2%.
In the last part of this post, we will list some indicators that are characteristic of female entrepreneurs. From a number of indicators, we have selected in the four-year horizon (2017-2020): self-employed workers in production and self-employed in services. We focused on finding out the situation in Slovakia and in the European Union area. The situation is illustrated by Graph 4.

Sex	Women							
Age	Total							
Time	2017		2018		2019		2020	
Indicator	Share of self-employed in manufacturing	Share of self-employed in services	Share of self-employed in manufacturing	Share of self-employed in services	Share of self-employed in manufacturing	Share of self-employed in services	Share of self-employed in manufacturing	Share of self-employed in services
Unit	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage
Country								
Austria	3,3	69,4	3,5	68,3	2,8	71,3	..	71,0
Belgium	2,7	89,9	4,1	88,6	4,1	89,1	3,1	90,4
Czech Republic	5,5	90,6	6,3	90,4	6,5	90,5	6,1	91,0
Denmark	0,0	88,2	..	87,6	3,6	86,2	..	87,5
Estonia	7,7	63,7	10,6	67,6	8,6	73,7	8,8	61,5
Finland	5,4	73,7	3,8	76,0	3,6	77,4	4,3	77,6
France	4,8	83,8	4,0	85,0	4,7	84,5	4,5	85,8
Germany	4,3	91,4	4,2	91,4	4,1	91,2	4,3	83,2
Greece	2,9	61,6	2,8	60,0	2,9	61,8	2,9	65,4
Hungary	5,8	77,7	4,6	79,1	5,5	79,2	5,3	80,9
Italy	5,9	88,0	5,5	88,0	5,3	88,3	5,3	88,6
Luxembourg	0,0	56,0	..	61,4	..	61,9	..	64,0
Netherlands	2,3	82,6	2,3	84,2	2,0	83,5	2,2	85,9
Norway	2,7	59,0	..	59,0	..	75,2	..	63,7
Poland	4,5	54,2	4,6	55,1	4,3	56,2	4,8	55,2
Portugal	5,3	71,4	6,1	75,5	7,3	77,7	5,5	76,7
Slovak Republic	4,2	88,9	5,3	82,7	7,5	79,9	7,1	84,3
Slovenia	8,5	71,7	6,3	72,5	9,2	72,2	8,0	74,1
Spain	5,3	85,6	5,0	85,6	5,2	85,5	4,9	86,9
Sweden	2,9	86,1	4,2	86,3	4,8	86,1	5,4	85,6

Graph 4 Indicators of female entrepreneurship
Source: OECD, https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=83119

In the case of Slovakia, the most female entrepreneurs in the field of self-employment are established in services. They have more than 80% share. On the contrary, they have only a slight representation in production of 4.2 to 7.5%. On the contrary, countries such as Poland (54.2% - 55.2%), Luxembourg (56%), Greece (60.0-61.8%) are among the countries where the share of self-employed workers in services is significantly smaller. Countries where a very high representation of women in the trade in the field of services can be observed are, for example, Germany (about 91%) or the Czech Republic (about 90%). In the manufacturing business, women are only marginally represented in many countries. In the Netherlands, for example, only 2.3%. Among the countries where women have the highest representation in production in the EU are Estonia (8.6-10%) and Slovenia (8.5-9.2%).

CONCLUSION

In addition to men, women are increasingly asserting themselves in various spheres not only of the social, cultural, labour, but also of the business world. This is evidenced by several empirical findings, but also by the business practice itself. Today, it is no longer exceptional to meet a woman as a representative of a successfully operating company as a manager, representative or the owner of the business itself. As the world changes, so does the gender division in the business world. The relative share of men in business is gradually decreasing and the proportion of women is slowly increasing. Female's entrepreneurship is challenging in many aspects, especially if we consider that a woman, in addition to doing business, has to cope with all other

activities that result from her social status as a wife, partner, mother. The increase in the share of women in the world of entrepreneurship and business reflects current trends in gender equality. Various experts and researchers are increasingly paying attention to research into gender redistribution in business and observation of the position of female entrepreneurs. The field of activity of female entrepreneurs is one of the newer topics of recent times and is of increasing interest to various research groups. Several scientific studies evaluate female entrepreneurs through the lens of economic indicators, which, in our opinion, is not entirely correct. In this way, the research does not reflect the specificities and specificities of women, who have a significant social role in society and in families. In this paper, therefore, we focused more on the non-executive evaluation of female's entrepreneurship and therefore the contribution had a theoretical character with interweaving into empire. Our intention was mainly to draw attention to this partial issue in the field of business management. We believe that we have brought this separate phenomenon closer to readers.

REFERENCES

Godany, Z., Mura, L. (2021). Success from the perspective of female entrepreneurs. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 9(2), 521-534. http://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.2(34)

Mura, L. (2013). *Családi vállalkozás alapjai*. Komárno: UJS, 149 p.

OECD. (2022). *Running a business*. [online] [cit. 2022-02-23] https://www.oecd.org/gender/data/currentbusinessstatusandoutlookbygenderof managementownership.htm

OECD. (2022). *Indicators of female entrepreneurship*. [online] [cit. 2022-02-23] https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=83119

OECD. (2022). *Key charts on Entrepreneurship. Self-employed without employees*. [online] [cit. 2022-02-23]. https://www.oecd.org/gender/data/entrepreneurship/

OECD. (2022). Self-employment by activity. [online] [cit. 2022-02-23] https://www.oecd.org/gender/data/shareofself-employedwhoseactivityisin manufacturingbygender.htm

Strážovská, H., Strážovská, Ľ., Veszprémi Sirotková, A. (2019). Evaluation of Selected Issues of Business Environment by Family Business Entrepreneurs. *Ekonomické rozhľady – Economic Review*, 48 (1), 65-79.

THE LEADERSHIP MANAGEMENT IN THE HOLY QUR'AN SURAT YUSUF (Peace Be Upon Him) AS A MODEL

Essam Fuoad Rasheed
The General Directorate of Education in Najaf Governorate. Najaf, IQ

Mariam Ibrahim Hamood Al Karaawi
School of Administration and Economics, University of Kufa, Najaf, IQ

Samyiah Hani Alouity
School of Administration and Economics. University of kufa, Najaf, IQ

ABSTRACT

The purpose of the research is to highlight the administrative aspects found in Surat Yusuf, and to emphasize the fact that the interpretation of the Holy Qur'an does not depend on a stage of human history, but rather includes all stages of human life, and that the Qur'anic texts are texts open to study and research, and do not stop at a certain aspect of science, directing workers Muslims should pay attention to the administrative aspect because it is an important part of their worldly requirements.

Where the research is concerned with a statement that the Holy Qur'an contains within it the principles and foundations of management, and a statement that one of the management tools is good leadership, and that in the Holy Qur'an there are alternatives to management terms and the existence of derivatives thereof, a statement that leadership is one of the management tools through the Holy Qur'an, and that the Holy Qur'an It has answers to all questions and problems at all times. God Almighty wants us to care about administrative aspects.

Surat Yusuf contains many sciences, and many researchers have dealt with it in their research and studies, but this topic has not been addressed by any of the researchers as an academic study. While this study relied on the deductive analytical method.

The reason for choosing this topic is the desire to study contemporary topics and link them to the Noble Qur'an, especially management science, and because of its importance in the prosperity of nations and peoples, and to contribute to enriching the scientific library on this topic.

Keywords: Leadership; Management; Islamic management.

INTRODACTION

Many researchers dealt with the issue of management and leadership in Islam, most of them focused on the intellectual foundations and the theoretical side, and it is known that the science of management, with the importance of the theoretical and philosophical side in it, is an applied science, the aim of which is to provide procedural suggestions, to develop organizations, and to increase the effectiveness of leadership in it, and to add In the practical and procedural aspect, and therefore it will encourage more research in the Holy Qur'an, and the researcher has noticed through his reading of the Holy Qur'an many texts that contain leadership positions, capable of analysis, with the Qur'an's view of the reality of man, his psychological and personal composition, the factors affecting him, and the believers' belief that This Qur'an guides to that which is most appropriate, in all fields, including leadership, and this belief affects the leader's choices in the use of management resources.

The success of management is linked to the success of leadership, and the role of leadership is to guide employees towards achieving goals and the highest levels of achievement. By increasing the effectiveness of leadership, the chances of success increase; Thus, leadership has gained research attention in management science, and researchers are striving to provide leaders with the factors that help them to perform their leadership mission.

(Al-Sabbab and Diab, 1999) see leadership as the core of management; Therefore, leadership theories seek to understand the factors that give leaders the power of management, by indicating their sources and mechanisms. Management is necessary for the work of leadership, and leaders use management for the purpose of facilitating the achievement of their goals.

It shows how important the relationship between leadership and management is; That many know them as the ability to influence (Al-Bakri, 2010) and (Al-Yasiri and Al-Amri ,2007) said, "Leadership is the ability that the leader has to influence others, to achieve desired results", and the leadership literature has attached great importance to the sources of management, from which it can be derived The leader is the ability to influence individuals, in order to achieve goals.

And the Holy Qur'an is a guide in all areas of life, and its verses included many stories regarding leadership, leadership positions, and Qur'anic directives full of clear references to the sources of management and leadership. It represents an important introduction to scientific research, through the study of the personality of Prophet Yusuf (peace be upon him), whose story was mentioned in the Holy Qur'an, analysis and extrapolation of leadership management from it.

Joseph is the Prophet of God, the son of Jacob, the son of Ishaq, the son of Abraham, his father loved him and prevented him from going out with his brothers to play and graze, and his brothers took him as a trick against their father and plotted against him and threw him into the well. And when the convoy took him out of the well, they took him and sold him in the slave market in Egypt, and the minister of Egypt bought him and he became a slave servant to his wife. And when the convoy took him out of the well, they took him and sold him in the slave market in Egypt, and the minister of Egypt bought him and he became a slave servant to his wife.

And when he grew up, the minister's wife wanted to control him to satisfy her sexual desire, and God saved him from her plot. And the wife of Aziz wanted to put him in prison, imprisoned for not fulfilling her desires without a sin he had committed, And in prison, he interpreted the king's vision, so the king wanted him to administer the treasuries of Egypt during the economic crisis that Egypt gone through for fifteen years, and Yusuf was able under his leadership to successfully manage the crisis and get the country out of it.

Where the research dealt with the concept of management, the concept of management in the Qur'an and the concept of Islamic management as well as the concept of leadership, the Qur'anic concept of leadership, the management of leader Yusuf for Egypt before and after the famine, the administrative plan of Joseph, peace be upon him, to overcome the drought and finally the results and recommendations

1. CONCEPT OF MANAGEMENT

(Abu El-Enein, 2002) say: "Although the word management is one of the words used commonly , it does not have a specific meaning that has been agreed upon by management scholars and writers." good organization of their work, conscious guidance on their paths, and effective control of their performance, in light of decision-making rational "

Al-Hawari says: Management is a mental activity related to the implementation of actions by others. Tawfiq also defined it by saying: "Management is a distinct process that consists of planning, organizing, operating, directing and controlling, characterized by achieving and setting goals through the use of human resources and other resources."

The meaning of management science varies according to scholars and books, and it appears that management is limited to two aspects: science or art, and we find that scholars defend their point of view.

Whoever says that it is a science that depends on the scientific method in its functions such as organization, planning and control in making decisions such as science, human relations and the behavior of individuals, and which governs these functions are fixed practical laws

If it is implemented in anyone's point of view, the administration will be in its best form.

And those who say that management is an art, in their view, the administrative process is concerned with human effort to reach the best results through training, motivation, direction and coordination.

It depends on the talents of the person who runs the project or facility, and many religious or social factors influence it.

This disagreement reached some scholars who combine science and art at the same time and do not separate them (Al-Amsi, 2004).

2. THE CONCEPT OF MANAGEMENT IN THE QUR'AN

The concept of management in the Qur'an is related to the function entrusted to it, which is to achieve the reconstruction of the earth, which cannot be done without management. The existence of management is an inevitable issue according to the Qur'anic perspective, and because it is inevitable, it must have a system. The system has a specific goal, a clear map, known dimensions, and its elements with relationships and values that govern it. It is a comprehensive integrated system based on the unification of God who assigned man to this task and prepared him for it with science and knowledge.

Therefore, the Qur'an put how to deal with man and exploit him as a resource, which is what is expressed in building the human being. This is represented in appreciation and honor, then qualification, investment, consultation, participation in implementation, stimulus to work and effective follow-up, within the values of honesty, justice and responsibility.

And (Al-Daghamin, 2008) states, The Qur'anic approach is a unique approach to the re-establishment of souls, and that investing what God Almighty has made is one of the obligations of reconstruction), and from the above it is clear that the concept of management in the Qur'an is characterized by its comprehensiveness and integration between all the elements and axes that constitute those The system, in addition to the functional and value standards.

Therefore, we must be keen on extracting the administrative elements from the Qur'an, and formulating it in a contemporary style. It was mentioned (Al-Alwani, 2006). Referring to the Qur'an is a basic requirement, emphasizing that the methodology of the Qur'an is a prelude to

a civilized alternative after understanding and realizing all its dimensions for the benefit of Muslims and the world, and this cannot be done without a systematic understanding of the Qur'an within the framework of its comprehensive and integrative unity.

This is because Islamic concepts are related to the interests and livelihoods of people, and therefore they were more worthy of attention and more worthy of being relied upon, He (Ismail, 2000) pointed out the importance of the matter when he said: Attention should be paid to it, mainly to the fact that the Islamic vision, which is characterized by its totality and comprehensiveness, includes basic and methodological concepts on the basis of which human knowledge gains are organized in every field, and not only in knowledge building, but rather it is a system of standards and application, and these indications should not be invested in the sifting of knowledge. Humanity and its evaluation, in the light of Islamic texts and the Islamic curriculum

3. THE CONCEPT OF ISLAMIC MANAGEMENT

The concept of management in Islam, it is a kind, tangible and realistic act that aims to complete and organize transactions between people, effectively on the basis of rights and obligations in a manner that does not accept delay, procrastination or lack of consent (Al-Manfaikhi, 2003). (Abu Al-Enein, 2002) says: "The administration that is based on the directives of the Qur'an is undoubtedly the administration of belief in the first place, for Islam is not limited to worship only, but is a comprehensive and complete system of life". The Islamic administration is concerned with the material, moral and spiritual aspects. It does not look at the human wage, it looks at the pleasure of God.

In sum, Islamic management is a science, an art, and a belief. It is a science because it contains a set of principles, laws, and theories, and it is an art because it depends on a person's ability and talent to use the most appropriate method to achieve the goal. And it is a belief because the principles and rules on which it was relied were taken from the Qur'an (Abu Al-Enein, 2002).

Leadership concept

Leadership is indispensable and must be achieved, meaning the leadership industry and it is linked to the joint existence of two or more people, and leadership has multiple definitions that are not agreed upon, such as conventions in social sciences, and many authors have given different definitions of leadership, one of the researchers defined it as: "It is a process of guidance and influence on the activities related to the tasks of the group," while another stated that leadership: "is a process of social influence in which the leader seeks the voluntary participation of associates in efforts directed to achieve the goals of the organization, and to encourage voluntary participation, leaders must support the official authorities available to them with personal characteristics and social skills." , while one of them defined it to mean: "influencing others to make the utmost effort to achieve the goals of the organization", while another emphasized that it "is the process of influencing individuals so that they work with enthusiasm and high determination towards achieving the goals of the organization" (Almaqliu,2002), and it turns out that leadership It is the art by which we can influence others, and direct them to the desired goal, in a way that obtains their trust, respect, obedience and cooperation.

4. THE QURANIC CONCEPT OF LEADERSHIP

We often encounter methodological forms related to the rooting of many similar issues such as leadership theory and others in the Qur'an, a problem that extends to many topics and issues that researchers seek to root from the Qur'an. And this is related to the lack of direct texts on the subject, forcing the researcher to search in indirect texts. To clarify this, most researchers on the issue of rooting leadership from the Qur'an resort to a network of texts, addressed to those in charge in general, which are related to leadership, and may have some aspect of connection with building leadership theory in Islam in relation to concepts, issues, fields,

conditions, or levels that It establishes the concept of leadership, and this link comes from expanding consideration in this field, and it may come from reading the Islamic or human experience, which extends throughout history.It may come from looking at what political, educational and administrative thought has accomplished on the subject. Then seek to re-explore it in the folds of the texts of revelation. But there is another methodological question related to the methodological and scientific controls for the practice of sound projection, away from pretension and fabrication. Whenever there is a reasonable link between the idea and the text, we must combine the narrowing of the subject by standing on direct texts, and the limited expansion of close concepts with what sound projection allows even if It was with concepts far from the texts, but the connection should be close, reasonable and natural (Hamed, 2019).

In the Holy Qur'an, the term leadership did not come with its wording, nor did it use its derivatives, but it came with words close to the word Imamate, as in the Almighty's saying**:**

((And make us leaders of the Muttaqun)) ((وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا)) : [Al-Furqan: 74). In the word of judgment ((and indeed We gave the Children of Israel the Scripture, and the understanding of the Scripture and its laws, and the Prophethood; and provided them with good things, and preferred them above the " *Alamin* (manking ad jin of their time, during that period)) [Al-Jathiyah: 16],

((وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ)) [Al-Jathiyah: 16]

And in the word of the king, as the Almighty says:

(And the king said, "Bring him to me." But when the messenger came to him [Yusuf (Joseph)] said: "Return to your Lord and ask him, 'What happened to the women who cut their hands? Surely, my Lord (Allah) is Well-Aware of their plot.'" [Yusuf, 50].

)) وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ)) [Yusuf, 50].

In the wording of the caliphate, as the Almighty says:

((O David (David)!, Verily! we have placed you as a successor on the earth; so judge you between men in truth)) [Sad.: 26]

((يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ)) [Sad.: 26]. ((

As for the meaning, the Qur'an came with a lot that includes the meaning of influencing others to achieve the specific goals. Whoever contemplates the Holy Qur'an notes that the meaning of leadership does not differ from the general meaning of leadership. (Al-Jeraisy, 2016) confirms that the basic elements of leadership in Islamic thought are (the leader, the group, and the goal), And that the essence of leadership is in that ability that the leader has to influence the members of the group, and accordingly the concept of leadership in the Qur'an does not differ in its components from the general concept, but the Qur'an adds privacy in the characteristics of the correct leadership, the qualities of the leader, and frames the objective and goal that the leader seeks through influencing the group to achieve, and shows the way through which influence can be obtained in the group.

5. Leader Youssef's Management Of Egypt Before And After The Famine

good management, is the real test of a person's ability to deal with critical situations and confront crises, with what ignites his creative energies and provokes his abilities to innovate. Examples are in the Qur'an (Surat Yusuf) in the vision of the king, which represented a warning of a famine in the region, and God's decree Joseph, peace be upon him, put in place a scientific plan to get out of this crisis, and the administrative effectiveness that Joseph practiced, since hearing the king's vision , included all the principles of management in modern administrative sciences, and Joseph was able to manage the country in the famine and successfully overcome it. The king's decision to assign Yusuf to run the state and this is evident in the Almighty's saying:

(And the king said: "bring him to me that I may attach him to my person." Then, when he spoke to him, he said: "Verily, this day, you are with us high in rank in rank and fully trusted." [Yusuf, 54].

((وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ))[Yusuf, 54].

After Yusef's innocence was achieved and his release from prison, the king said, "I will make him one of my people and one of my counselors." When he saw knowledge, virtue and ingenuity from him, he said to him that you are of his place and status and entrusted with everything (Hawwa: 1989), When it became clear to the king that there was a problem, and this problem was not an easy matter, he reached his conviction that Youssef must be the savior of the state from the problem, so he issued his decision that Youssef should be his deputy and senior minister with absolute powers to administer the state. And Joseph said to the king: O king, place me over the treasures of the earth, as this is evident from the Almighty's saying:

((Yusuf (Josef) said, "Set me over the store-houses of the land; I will indeed guared them with full Knowledge" (as a minister of finance in Egypt). [Yusuf: 55].

((قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ)) [Yusuf: 55].

It turned out to us that Youssef was confident that he was qualified to carry out this heavy task, because he possessed the ingredients of a leader with him by saying (I will indeed guared them with full Knowledge), and these are two basic conditions for a leader, for he is knowledgeable and insightful about what he undertakes. , Knowing the correct ways to solve the next crisis, it is obvious that he will be the most efficient man to do the task (Ibn Ashour, 2000). This is confirmed by geohydrological studies to the occurrence of a drought of the Nile from the Fayoum rock studies, which lasted for (12) years. The water was cut off from the Nile for more than half of this period, as there was not a drop of water in the Nile, and this is what Egyptian history mentions and mentions the occurrence of drought at this time. And when the Prophet Joseph, peace be upon him, took over the treasuries of Egypt, he accomplished his great project by dividing the Nile Canal to the Fayoum depression in order to store the Nile water in that depression and re-diving the sea to irrigate the central region in drought (Ali, 2013).

As for the king's vision, it was mentioned in the Qur'an by the Almighty's saying: **((And the king (of egypt)said: "verily, I saw (in a dream) seven fat cows, whom seven lean ones were devourin, and seven green ears of corn, and (seven) others dry. O notables! Explain to me my dream, if it be that you can interpret dreams." [Yusuf: 54]**

((وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ))Yusuf: 43[ ]

The king saw in his sleep seven fat cows came out of the dry river, and after them seven lean cows came out. lean cows ate the fat cows, He saw seven green ears of corn and seven others dry. The dry ears ate the green ears (Qarmout, 2009).

Joseph interpreted the dream as mentioned in the Qur'an in the Almighty's saying:

[((Yusuf (Joseph) said: for seven consecutive years, You shall sow as usual that (the harvest) wich you reap you shall leave it in the ears, (all) except a little of it which you may eat (47) Then will come after that, seven hard (years), which will devour what you have laid by in advance for them, (all) except a little of that which you have guarded (stored) (48) Then thereafter will come a year in which people will have abundand rain and in which they will press (wine and oil))). [Yusuf: 47-49].

((قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ (47) ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ (48) ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ))Yusuf: 47-49.[ ]

So the interpretation of the vision is that the seven fat cows and the seven green ears are the seven fertile years, and that the seven lean cows and the seven dry ears are the seven years of drought (Qarmout, 2009).

6. THE ADMINISTRATIVE PLAN OF JOSEPH, PEACE BE UPON HIM, TO OVERCOME THE DROUGHT

The Holy Qur'an showed us the long-term administrative plan that God inspired for His Prophet Yusuf, peace be upon him, and it is the first long-term administrative plan in the history of humanity that God mentioned in the Holy Qur'an so that it would be an example that can be followed to solve similar problems, God Almighty said

[((Yusuf (Joseph) said: for seven consecutive years, You shall sow as usual that (the harvest) wich you reap you shall leave it in the ears, (all) except a little of it which you may eat)) [Yusuf: 47-49].

[Yusuf: 47-49] ((قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ))

These will be in steps:

6.1.Production management:

And it is by doubling the production by saying: ((for seven consecutive years, You shall sow as usual that (the harvest)) and that is by: (Al-Ammari, 1993)

6.1.1. Attention to Agriculture:

Youssef ordered agriculture, due to the availability of all climatic, human and environmental factors in Egypt, in order to establish a successful agriculture, providing an abundant crop, such as moderate climate, stability of the atmosphere and the absence of weather fluctuations that harm agricultural crops, and the abundance of water sources. This was done through: Adopting a policy of unified agricultural cycles: Joseph, peace be upon him, commanded the cultivation of the whole land with one agricultural crop, which is wheat, for a period of seven years, because wheat is the first strategic crop, to face the expected disaster, and without wheat, all humans, livestock and animals will be destroyed, so that secondary crops do not occupy space. of land for a period of seven years, and to achieve a large surplus of the wheat crop, to suffice the country's consumption during the period of the economic crisis.

- ✓ Doubling the area of agricultural land. This requires an agrarian reform program to be able to double production.
- ✓ Choosing the best types of grain to reach the highest agricultural production.
- ✓ Doubling livestock because they are working devices in the agricultural field and carry out plowing, watering and carrying.

6.1.2. Paying attention to manpower: this is to increase manpower in the agricultural field and the fields supporting it, and this requires the work of an incentive system for workers to be an element of attraction to the agricultural sector.

6.1.3. Increasing working hours (hard work): The farming system at that time relied on irrigation of the basin, which depends on the flooding of the Nile once a year, but Joseph commanded diligent work by saying: (You shall sow diligently for seven years) and the land shall be cultivated more than once a year. , due to the availability of other sources of water in Egypt throughout the year, other than the flood of the Nile.

(Nawfal, 1999) says, Contemplate how Joseph, peace be upon him, increased the rate of operation and efficiency, until the energy consumed everyone who was able to make any effort this was represented in his saying (You shall sow), then how the total production of Egypt increased exponentially, and this is the way of development. The Yusufian plan took into account all this, and increased production to what we can estimate by 400% and paid great attention, no doubt, to human factors.

6.2.Inventory Management

After Youssef focused on production and its increase, he moved to the method of saving the surplus production by using the best and least harmful and costly methods, to save the surplus production from loss and damage. He told them (**wich you reap you shall leave it in the ears)**, he ordered leaving the wheat in its spike, which is an ancient method known to the ancient

Egyptians for storing wheat, where the ears protect wheat grains from weather factors. A role in preserving grains from external environmental and atmospheric influences for a long time from spoilage and germination (Nawfal: 1999), These covers contain growth-inhibiting substances that prevent the grains from sprouting, and these covers protect the grains from external moisture in the winter and from drying out in the summer. To aerate the grains and not to accumulate them, as stacking helps to mold, and the covers protect the grains from fungi, germs and bacteria, and in this way the grains are preserved from mold and weevils, because the wheat of Egypt and its surroundings does not remain more than two years without a trick (Sheikh, 2003).

It is worth noting that making a balance between production, consumption and storage requires that there be follow-up and sound accuracy, and at that time, adherence to the rule that is produced first is consumed first according to the required quantities. Based on this, at the end of the seventh year of prosperity, the production of the first three years must be consumed, so what is in the stores will be the production of the fourth, fifth, sixth and seventh years, and it begins with depreciation from the stock according to the production base until the end of the lean years.

The administration, and the people of Egypt escaped from famine, so they planted the lands and ordered that the surplus be saved until the years of drought (Al-Dajani, 1994).

6.3.Consumption management

Consumption can be defined as the destruction of an existing thing or the taking of its benefits to obtain a personal, worldly or religious benefit that has no material profit (Al-Manfaikhi, 2003), The definition showed that the usufruct or the consumed object must be mutatism, and it is permissible to use it and exchange it at a price.

Youssef was able to formulate his plan for managing consumption by saying: **((except a little of it which you may eat))**, The years of drought and famine require careful and cautious consumption. (Nawfal, 1999) says that a little is more than a third and less than a half, and that a lot is more than half and less than two thirds, and based on Joseph's saying that the one that people use is more than a third of the production and less than half of it, meaning that if the value of production was a hundred and we divided it into five units, it would be two units for consumption and three units for inventory, After the implementation of the plan by Joseph, peace be upon him, Joseph, peace be upon him, thought of expanding his plan, and the surplus in Egypt became the property of all people, and anyone had the right to come to take food, but the quantity was limited to the amount of one camel only, as stated in the Qur'an, the Almighty saying**:((and fort him who produces it is acamel load))** So that everyone can get food, and he made each person a special card so that he knows that he got the food so that there is no kind of chaos, and it indicates that what was consumed is done with calculation and appreciation, and Youssef began receiving delegations that enter Egypt to get food. And he sits down to meet them and stamps their card, and this requires counting individuals, writing down their names in the Diwan, and controlling balances, weights and cash, and Yusuf, peace be upon him, opened the doors for people so that everyone could reach him to enter him (Qarmout, 2009).

And what was happening in the time of the Prophet Yusuf, peace be upon him, when he was distributing rations to people, and each family member took his share of food, and there were vouchers written in which were the names of those claiming food rations, and the offer was against the demand, whether it was cash or real estate until it became People are equal, and the plan of Joseph, peace be upon him, was to forbid everyone who wanted to have food with him from goods made in his country, just as the principle of bartering food in return for the goods they brought. Drought and poverty and eliminated monopoly, unemployment and beggary with an unprecedented genius plan (Sheikh, 2003).

Finally, we can say that Yusuf was able with the leadership planning and the comprehensive administrative effectiveness that he practiced since hearing the king's vision until the end of the fifteen years, and it included all the principles of management in modern administrative sciences, and he was able to overcome the crisis under his successful leadership. In the land of Egypt more than four hundred years.

7. RESULTS

7.1. The Holy Qur'an clarified through its verses the concepts of modern management, and that management in our Islamic conception is a science, an art and a belief.

7.2. The leadership industry in its foundation is integrated and the combination of these basics is the basis of success and progress, as Yusuf said to the king and described himself (Make me on the treasuries of the earth that I am a knowledgeable guardian). The knowledgeable leader without honesty leads us to destruction, and the faithful leader without knowledge leads to destruction as well, so the leader must combine the characteristic of knowledge and honesty.

7.3. The leader's planning is the basis for every success. If the leader does not plan to accommodate others, he falls under the control and planning of others, and the more clear and integrated the leader's planning steps are, the more accurate the results will be to achieve the goals.

7.4. The success of any leader in leading any project or institution, is related to the extent of his decision-making ability, and neglecting this aspect is a direct cause of the failure to clearly reach the goal.

7.5. Youssef was able to put theoretical and scientific foundations for management landmarks in all fields and at all levels.

8. RECOMMENDATIONS

8.1. The leaders of the leadership must learn about the story of Joseph in the Holy Qur'an, as well as the surahs of the Holy Qur'an through which the leader progresses from calamities, temptations and adversities to victory, and he is not satisfied with reading only, but they are required to reflect, prudence and reflect on the verses of the Qur'an..

8.2. Focusing in the curricula on clarifying the administrative concepts in the Holy Qur'an, in order for the student to realize that these sciences are part of the Holy Qur'an.

8.3. working a general context for all university students to study the features of management from the Holy Qur'an and access to administrative theories from among the folds of the Holy Qur'an.

8.4. Surat Yusuf represents a landmark of the Islamic administration, and the administration's men recommended not to stop on superficial meanings only, but must to delve into its verses, draw conclusions and deduction, and transform verses into theories of production, saving and consumption.

8.5. Surat Yusuf represents a landmark of the Islamic administration, and the administration's men recommended not to stop on superficial meanings only, but must to delve into its verses, extraction conclusions and results , and transform verses into theories of production, inventory and consumption.

REFERENCE

The Holy Quran

Abu Al-Enein, Jamil Jawdat (2002) "The Origins of Management in the Qur'an and Sunnah", Al-Hilal House and Library, Edition 1, Beirut.

Al-Alwani, Taha Jaber, (2006) "Combining the two Qur'anic verses", Al-Shorouk International Library, Cairo.

Al-Ammari, Abbas Rushdi (1993) "Crisis Management in a Changing World", Al-Ahram Center for Translation and Publishing, 1st Edition, Cairo.

Al-Amsi, Ahmad bin Ramadan (2004) "Functions of Management in the Qur'an and Sunnah", a scientific study, Gaza, Palestine.

Al-Bakri, Abdullah bin Balqasem (2010) "The Power of Leadership in the Holy Qur'an": https://bsr.onl/55177.

Al-Daghamin, Ziyad Khalil (2008) "Reconstructing the Universe in the Light of Revelation Texts", Islamic Knowledge, Virginia, Institute of Islamic Thought, No. (54), pp.48.

Ali, Vian Salih (2013) "Economic Dimensions in the Story of Prophet Yusuf (peace be upon him) in the Light of the Holy Qur'an", Journal of the College of Islamic Sciences, Volume VII, No. Thirteen.

Al-Jeraisy, Khaled Abdel Rahman (2016) "Administrative leadership from an Islamic and administrative perspective", 3rd edition, Al-Alukah Publishing House, Riyadh.

Al-Manfaikhi, Muhammad Fariz (2003) "Memorandum of Islamic Economic Systems", Lebanon - Beirut.

Almaqliu, Ahmed Othman (2002) "Principles of Management", Sudan Currency Printing Company Limited, Khartoum, first edition, , pp. 442-443.

Al-Sabbab, Ahmed and Diab, Abdel Hamid (1999) "The Basics of Modern Management", 2nd Edition, Jeddah.

Al-Yasiri, Akram and Al-Amri, Fadel (2007) "Organizational strength and knowledge management and their impact on the effectiveness of the organization, field research", The Arab Journal of Management, Volume 72, Issue: 1, pp. 146-11.

Dajani, Zahia Ragheb (1994) "Youssef in the Noble Qur'an", Dar Al-Taqreeb between the Denominations, Beirut, Lebanon.

Hamed, Ibrahim Ahmed Nour El-Din (2019) "Leadership between reading comprehension and Western understanding", Journal of Administrative Sciences, No. 3.

Hawwa, Saeed bin Muhammad (1989) "The Basis of Interpretation", Dar al-Salaam, 2nd Edition, Cairo.

Ibn Ashour, Muhammad ibn al-Taher (2000) "The Explanation of Liberation and the Well-Known Enlightenment", 1st Edition, Al-Tarikh Institute for Publishing, Beirut - Lebanon.

Ismail, Seif El-Din Abdel-Fattah (2000) "Building Islamic political concepts is a systematic necessity. In Islamic methodology and behavioral and educational sciences." Research and discussions of the Fourth International Conference on Islamic Thought, Virginia, International Institute of Islamic Thought: Part Two: p. 250.

Nawfal, Ahmed (1999) "Surat Yusuf, an analytical study": https://ebook.univeyes.com/90335/pdf.

Qarmout, Nayef Shaaban Abdullah (2009) "The Administration in Surat Yusuf, an objective study", a master's thesis in interpretation and Quranic sciences, Islamic University - Gaza, Palestine.

Sheikh, Sawsan Salem (2003) "Models of Crisis Management in the Noble Qur'an", Journal of Salih Kamel Center for Islamic Economics, Al-Azhar University, Cairo, pp. (238-237).

CORPORATE ENVIRONMENTAL CRIMES AND REGULATION IN INDIA

Dr. Arti Aneja
Assistant Professor, Campus Law Centre, Faculty of Law, University of Delhi
India

ABSTRACT
The Corporate Environmental Crime, a subset of White-Collar Crimes, is a recently developed concept. It involves holding corporations liable for violation of environmental obligations, however, as a company being an artificial person several issued have been raised with regard to punishing it with criminal liability. Hence with time many strategies have been evolved to deal with the issue and explore both the punitive, preventive and reformative measures to ensure that the environmental obligations are duly complied with. This Article aims to understand the meaning and nature of the Corporate Environmental Crime and the Corporate Criminal Liability and the various laws and regulations that enumerates the environmental crimes. Part I is Introduction followed by Part II that discusses the Criminal Liability of Corporations. Part III discusses the various strategies that are adopted by regulators to ensure compliance of the environmental standards and regulations. Part IV discusses the various enactments and rules that sets out the legal standards and provides for the criminal offences and liabilities whereas Part V provides for the evolving trend towards inclusion of such compliance in Corporate Governance followed by Part VI that is Conclusion. This Article aims to equip the reader with the basic idea of the corporate environmental crimes and its governance in India.

Keywords: "Corporate Environmental Crimes", "Corporate Governance", "Criminal Liability", "Control Strategies", "Environment".

INTRODUCTION

With increasingly globalizing world, it is becoming difficult to lock the natural resources within the bounds of national boundaries and reserving their exploitation exclusively by the natives. Corporations are competing with Governments, often influencing them to capture the natural resources. With an all-time high level of consumerism, we have wide range of products to choose from. With continuously innovating world, we are creating systems to make our life easier day by day. But all that economics involves a price that is too big for money to pay and numbers to account for. A few decades ago, Bhopal, India witnessed, what was termed as the world's biggest industrial disaster, leaving thousands of people dead and a polluted environment that will continue to haunt thousands of more in the years to follow. Though the contemporary laws couldn't do much justice to the victims, but that incident changed the way India think about environment and its protection.

The Environmental Crimes are the matter of serious concern as they not only victimize the current populace but have inter-generational effects. Furthermore, they are not limited to a country alone but rather they have global ramifications and thus the global community has come together to address the issue at a larger level. The term Environmental Crime has a wide connotation and doesn't have any universally accepted definition. However, it can be understood to mean the actions/violations committed to ecology or environment to secure personal or business advantage. It is needless to say that in all environmental crimes the Environment or the Ecology is the main target and hence the environmental crimes are more or less classified basing upon the perpetrators and victims of the crime. Broadly they are classified into four categories i.e., organized environmental crimes, corporate environmental crimes, state related environmental crimes and personal environmental crimes. 'Corporate Environmental Crime' is a recently developed concept and is considered as a part and parcel of White-Collar Crimes.

The Water Act, 1974 followed by the Air Act, 1981 is few of the first legislations that were enacted in India in the aftermath of the Stockholm Conference, 1972. Since then, many industrial disasters have taken place however the legal response has been much lighter in this regard. These types of instances throughout the globe has prompted scholars to come up with various concepts such as 'green criminology', 'environmental justice', inter-generational equity', intra-generational equity' and many more, *'corporate environmental crimes'* is one among them. Thus, it becomes desirable to understand how effective this new concept is and what are the measure taken on the governmental level to curb these crimes. In this article we will understand the nature of criminal liability that is imposed on a corporation, what are the control strategies to curb these crimes and the existing legal framework along with other tools such as corporate governance.

I. CRIMINAL LIABILITY OF CORPORATIONS

Mens rea is one of the essential elements of crime. It is needless to say that a physical wrong without a guilty mind is merely a tort. Hence many of the earlier environmental crimes were dealt with concepts like negligence, vicarious liability and strict and absolute liability. But the position has considerably changed now. In the famous case of *New York Central & Hudson River Railroad Co.,* v. *United States*[37] it was categorically held that *". . . a corporation is an abstraction. It has no mind of its own any more than it has a body of its own; its active and directing will must consequently be sought in the person of somebody who for some purposes may be called an agent, but who is really the directing mind and will of the corporation; the*

[37] 212 US 481 (1909)

very ego and centre of the personality of the corporation." Since then a trend has emerged to hold the occupier of the establishment or the director of the companies liable for the wrong actions of the corporation.

The Indian position, however, has remained complicated for a long period. In fact the Indian Courts were found reluctant to sentence the artificial person and have strongly advocated for putting fines alone on the corporations and hold the directors liable, for instance in the matter of the *Assistant Commissioner, Bangalore & Ors. v. M/s Velliappa Textiles Ltd.,*[38] the Hon'ble Apex Court held that where a statue provides for fines then the court should limit themselves to impose fine alone. This position was however overruled in the matter of *Standard Chartered Bank v. Directorate of Enforcement*[39] where the Supreme Court held that the imprisonment can be given but as the company being an artificial person cannot be locked up in jail, the same can be substituted by fines.

However there has been very strict view towards the people who are responsible for the affairs of the corporations for instance in the matter of the *Uttar Pradesh Pollution Control Board vs. Modi Distillery and ors.*,[40] where the single judge bench of the Allahabad High Court refused to hold the Chairman and Directors vicariously liable the Hon'ble Supreme Court categorically held that in terms of Section 47 of the Water Act, 1974 they were liable. Similar observations were also taken in the matter of *Haryana State Board vs Jay Bharat Woollen Finishing Works.*[41]

Hence as far as the traditional principles of the criminal justice system go, it is impractical to hold a corporation criminally liable and hence the term 'Corporate Environmental Crime' remains a very grey area are till date in a sense that ultimately the corporations despite it being a separate legal entity.

Though there are many provisions in the Indian environmental statues to lift the corporate veil and hold the officer in charge liable but that doesn't deter a corporation from committing environmental crimes and it can go on continuing to commit such crimes as its shareholders or the stakeholders can always replace the officer in charge. Thus, in order to control the corporate environmental crimes, much emphasis must be placed in avoiding commission of such crimes rather than seeking to punish them later on. With passage of time many strategies have been evolved to keep a proper check on the corporate environmental crimes which are discussed in the following section.

II. CONTROL STRATEGIES

As discussed above that merely providing for heavy penalties is not the only solution to control the corporate environmental crime as it is practically impossible to make a corporation criminally liable. Thus, it becomes desirable to develop strategies that help us address the problems specifically and also deter such crimes properly. Scholars have identified these strategies and evaluated their workings and effectiveness.[42] These strategies are discussed herein below.

a) Command and Control Strategy

This is the most obvious and common strategy employed by the governments. In command-and-control strategy the government enacts rules and regulations and requires the companies to comply with them. This strategy involves setting standards for everything, imposing severe punishments and high monitoring and review. This strategy involves punitive sanctions and is less preventive in nature. But the situation is quiet complicated than it appears to be. As already

[38] AIR 2004 SC 86
[39] AIR 2005 SC 2622
[40] AIR 1988 SC 1128
[41] 1993 CrLJ 384 (Punjab-Haryana High Court)
[42] See, Sally S. Simpson, *An Empirical Assessment of Corporate Environmental Crime-Control Strategies*, Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 103, Issue 1, Article 5.

discussed above that companies are immune to imprisonment and they are usually penalized by fines, they do a cost-benefit analysis. If the cost of crime such as legal costs, fine imposed, cost of projects etc is less than the advantage sought to be achieved by committing crime, they are motivated to do it. There are two factors for this; firstly that they are getting benefited in real terms by committing such crime and secondly the penalties are subject to detection of crime. Hence in countries with high levels of corruption such strategies are less likely to deter the offenders.

b) Self-Regulation Strategy

One of the major issues with the *command-and-control strategy* is that the punishment of the crime is subject to its detection. Unless the crime is detected the legal machinery will not be set in motion. Hence another strategy could be that of self-regulation. In this strategy companies are asked to self regulate and comply with the standards. This is also supported by the disclosure-based regime where companies are supposed to disclose compliance. Thus, adding the environmental compliance with the corporate governance helps to certain extent. However, the limitation is that the success of this strategy depends on the ethical and moral behavior of the organization. In India the mixed example of the *command-control strategy* and *self-regulation strategy* is that of Environmental Impact Assessment where both tools are used to secure compliance with the standards.

c) Informal Sanction Strategy

The Informal sanction strategy is different from the above discussed strategies in a way that where both of them require active regulation or legislation by the government, it requires informal action to impose extralegal costs on the corporations. In this strategy efforts are made to highlight the environmental violations of the corporations and thereby negatively publicizing it so as to impose reputational costs on the corporations. This strategy has two major benefits. Firstly, with negative reputation the corporations can experience monetary loss in two ways directly and indirectly. In terms of direct monetary loss, the corporation may witness a fall in its stocks or experience less trading and in terms of indirect loss it may lose significantly on various aspects such as brand-value and goodwill and it can further lead to small boycotts and non-cooperation by public halting the projects. Secondly, bad reputation also puts a check on managers who take the decision as internally they will be held responsible in the organization which may affect their profile and create hurdles in promotions, increments etc.

These are few of the strategies that are commonly adopted by the regulators to ensure compliance with the environmental standards both are preventive and punitive measures. While the third strategy is informal it is however important to understand the existing legal framework in India with respect to the first of the two strategies. The following two sections i.e., the Legislative Framework and the Impact on Corporate Governance will highlight the various regulatory measures that are taken as a part of the control strategies for corporate environmental crimes.

III. THE LEGISLATIVE FRAMEWORK

Though there is no specific law that defines or specifies Corporate Environmental Crimes, but there are special provisions with respect to companies in most of the environmental legislations. Hence from an Indian perspective the ‘Corporate Environmental Crimes’ are no different than ‘Environmental Crimes’, the only difference is that punishment is made under a different provision after determining the person in charge of the company at the time of the commission of offence. For example, section 16 of the Environmental Protection Act, 1986, Section 40 of the Air Act, 1981 and Section 47 of the Water Act, 1974 titled *Offences by Companies* provides for criminal liability of the officer in charge of the company or occupier of the facility for the commission of environmental crimes. In addition to these laws a separate enactment is also passed to establish a National Green Tribunal to adjudicate upon the environmental crimes;

however it has limited jurisdiction over a few enactments only. The following is the list of all major enactments, rules and guidelines that touches upon the aspect of the Corporate Environmental Crimes in India:

a) **Environmental Protection Act, 1986**
This is the main legislation that deals with the Environmental Crimes in India and it is wide enough to include all harms to environment within its ambit. It was enacted in response to the Bhopal Gas Tragedy and UN Conference on Human and Environment, 1972. The Act read with rules made there under provides for various environmental standards. Furthermore, it also provide for co-ordination of the various State and Central authorities. The State and Central Pollution Control Boards are made responsible to enforce these standards and proceed against the violators.

b) **The Wild Life (Protection) Act, 1972**
This act provides for protection of the wildlife including birds, animals and plants especially the endangered species. It was enacted to ratify the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES). It prohibits hunting or trading or possessing endangered species and license such activities. It established various authorities i.e. Central Zoo Authority, National Wildlife Board and National Tiger Conservation Authority.

c) **The Biological Diversity Act, 2002**
This is one of the major enactments for environmental crimes especially from commercial perspective. It makes provision in relation to the use and access of the biological resources which includes plants, animals, micro-organisms and even their genetic material. It has set up a National Biodiversity Authority which grants various approvals and licenses required under the act. It prohibits access to bio-resources, bio research, bio- utilization or commercial utilization of any bio-resource or its traditional knowledge. It provides for punishments up to 5 years of imprisonment and fine up to ten lacs on contravening companies.

d) **The Water (Prevention and Control of Pollution) Act, 1974**
This enactment was one among the firsts of legislative efforts taken for the conservation of environment at that time. This Act was followed by the Stockholm Conference, 1972. This Act, for the first time, established the Pollution Control Boards for the first time and made it as a nodal authority for other environmental legislations. This Act primarily criminalized pollution of water by industries and made provision for proper discharge of trade and sewage effluents. It also made it compulsory to obtain approval before discharging of trade effluents in water bodies and also to establish a water treatment facility at industries. This Act has also provided for stringent punishment for the contraventions. However, with the passage of time it is advisable that the penalties be revised and enhanced.

e) **The Air (Prevention and Control of Pollution) Act, 1981**
This act designed on similar lines of the Water Act, 1974. The Act provides key definitions such as air pollutants and air pollution and provides for stringent punishments for industries that release toxic pollutants in air. It also provides for rules prescribing the heights of chimneys, treatment of air, and other air related standards. The imprisonment under this act can range from a minimum of three months to a maximum of seven years. It is noteworthy to mention here that despite existence of this act the Bhopal Gas Tragedy couldn't meet much justice.

f) **Public Liability Insurance Act, 1991**
This Act was also passed in the aftermath of the Bhopal Gas Tragedy. It also played important role in the LG Polymers gas leak in Vishakhapatnam Gas. This act makes it mandatory for all the corporations that are dealing with hazardous chemicals to have a insurance cover for the public liability that may arise out of unfortunate incidents such as gas leaks etc. This act provides for mandatory compensation for all the victims and provides for penalties for the

companies which do not comply with the act. This is also a major act touching upon the corporate environmental crimes in India.

Apart from the above listed enactments there are many rules that are prescribed under those acts to provide for standards and measures to be taken by corporations to safeguard the environment. The violation of these rules also attracts punishment under their respective enactments. It thus becomes necessary to list out the few main Rules that play important role in protection and conservation of environment.

a) Batteries (Management and Handling) Rules, 2001
b) Hazardous Wastes (Management, Handling and Trans-Boundary Movement) Rules, 2008
c) Rules for the Manufacture, Use, Import, Export, and Storage of Hazardous Microorganisms, Genetically Engineered Organisms or Cells, 1989
d) Manufacture, Storage, and Import of Hazardous Chemical Rules, 1989
e) Chemical Accidents (Emergency Planning, Preparedness, and Response) Rules,1996
f) Bio-Medical Waste (Management and Handling) Rules, 1998
g) Environment (Siting for Industrial Projects) Rules, 1999

Hence there is a wide range of laws and regulations that deals with the corporate environmental liability and responsibility, apart from these laws other enactment also contains various provisions to deal with the corporate environmental crimes such as Indian Penal Code, 1860, the Forest (Conservation) Act, 1980 etc. However, despite existence of so many checks and balances the environmental obligations are continued to be ignored by the corporations and there is a huge pile stock of cases that is pending before the judicial organizations. According to a report titled ***Down to Earth's State of India's Environment 2020: In Figures,*** released in June 2020 as many as 35000 environmental cases are still pending and at the current rate of disposal it might take us another 33 years to dispose all those cases. Therefore, it is a high time that we develop sufficient infrastructure, check and balances and systems that help us eliminate environmental crimes to nil.

IV. IMPACT ON CORPORATE GOVERNANCE

As already discussed, that in order to conserve and protect environment merely regulations are not enough but efforts are required to be taken to induce corporations to self regulate. This can be done by developing a system where corporations are required to conduct feasibility studies of the new projects, take initiatives for the conservation of the environment and disclose the compliance of the environmental legislations. Through these methods a corporation can be made conscious of its actions effecting environment and be made responsible for them. Many of the rules listed in the preceding section requires the companies to make disclosure, hence for the sake of brevity they are not discussed here. There are many such systems both regulatory and voluntary which help corporations and regulators to cooperate. These systems in a way affect the corporate governance and make the corporations more accountable and responsible.

a) Environmental Impact Assessment

Environmental Impact Assessment is an important tool to control the environmental degradation and act as a preventive measure. It is a mandatory step that every corporation has to complete before venturing into a new project. It requires corporations to do detailed study of their projects and assess the impact of their activities on environment and what are the precautions and solutions they may take to compensate the environment. An EIA report is prepared and submitted to the government. Once it is approved, only then can a project can be started. This mechanism of EIA acts as a preventive measure to control environmental degradation and provide enough understanding to both the Government and the Corporation to avoid commission of environmental crimes. The reason it is discussed as a self-regulation strategy is because it shifts the onus of conducting feasibility study from the regulator to the corporations thus reducing the cost and easing the process.

b) Environmental Management System (EMS)

Environmental Management System is a mechanism through which a company can regularly review and evaluate its own environmental performance. It is not a legal requirement but merely a business practice adopted by many organizations to ensure that they comply with all the environment related regulations. An organization can design its own EMS and set its own targets. The most commonly used EMS is developed by the International Organization of Standardization for ISO 14001 standards. The ISO 14001 is being continuously developed since its inception and the ISO14001:2015 is considered to be of the highest levels. The ISO 14001:2015 covers various topics i.e. Context, Leadership, Planning, Support, Operations, Performance evaluation and Improvement.

c) National Voluntary Guidelines on Social, Environmental and Economical Responsibilities of Business, 2011

These guidelines were issued as early as in 2009 in form of CSR Guidelines by the Ministry of Corporate Affairs. Later it found baking by SEBI in 2012 which mandated for the top 100 listed companies to disclose business responsibility and sustainability indicators by submitting a 'Business Responsibility Report' which was expanded to 500 companies in year 2015-16 by amending Listing regulations. In March 2019, the NVGs were updated to include the Sustainable Development Goals (SDGs), and the United Nations Guiding Principles on Business & Human Rights (UNGPs). There are a total of nine (9) principles that are part and parcel of the 'corporate governance' and also that these guideline salong with the National Guidelines on Responsible Business Conduct (NGRBC) provides for fundamentals in this regard. The Ministry has also formed a **Committee on Business Responsibility Reporting** which will develop formats for various reporting requirements such as Global Reporting Initiative (GRI), Integrated Reporting (IR) etc. Apart from these the Companies are also required to fulfill their CSR obligations and disclose them. A lot of corporations have taken initiative for conservation and protection of environments as a part of their CSR obligations.

Hence through the various systems discussed above the government has sought to address the issue of the corporate environmental crimes. These systems in way support the idea of self regulation as far as the corporate environmental crimes are concerned. The certifications such as ISO can also be developed at domestic levels to extend benefits that can encourage more and more corporations to comply with the environmental regulations.

V. CONCLUSION

Indeed, there is a multiplicity of laws that criminalize the environmental degradation in many forms and also provides for imprisonment as punishment. However, despite these laws in place the corporate environmental governance has been very poor in India. Despite existence of stringent laws, we have witnessed many industrial disasters. Moreover, most of the legislations were passed in response to the various international conferences and hence it shows a lack of concern on the part of domestic policy makers towards the environment. Hence it is suggested that umbrella legislation should be brought in place that deal with the environment in its wholesomeness and also pave way to punish corporations curtaining their liberty in way disadvantageous to them. Efforts are required to further strengthen the systems by incorporating environmental aspect more fully in the corporate governance. The BIS should also come up with certifications and hallmarks that encourage more and more corporations to achieve the compliance and sustainable development goals. Conclusively, India has a long way to go in securing environmental justice to its citizens and promoting a culture conducive and compliant to environmental obligations.

EVALUATING THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN SCHOOL ADMINISTRATION: IMPLICATION FOR TEACHERS AND PRINCIPALS.

Moses Adeolu AGOI
Computer Science Department, School of Science
Adeniran Ogunsanya College of Education, Lagos Nigeria.
ORCID iD: 0000-0002-8910-2876
&
Oluwakemi Racheal OSHINOWO
Educational Foundations and Administration
Adeniran Ogunsanya College of Education, Lagos Nigeria.

ABSTRACT
Change has been happening at an uneven pace in any growth-oriented industry, the education sector is no exception. Information and Communication Technology (ICT) plays a vital role in supporting powerful, efficient management and administration in education sector. It is specified that technology can be used right from student administration to various resource administration in an educational institution. This paper discussed the roles of Information and Communication Technology in school administration and the extent to which it was used by administrators. Administrators are those involved in the day to day running of school duties such as: teachers, principals, and heads of departments. Descriptive survey design was used to obtain information on the current status of ICT. Questionnaires were given to 100 respondents using online Google form questionnaire instrument were educators rated the importance of using ICT in supervision of instruction and that of students' administration more highly. The research findings were used to recommend some measures to be taken by the Ministry of Education, school administrators and other stakeholders for effective school administration.

Keywords: Information and communication Technology; ICT; School; Administration; Teachers; Principals.

INTRODUCTION

The explicit and sky rocketing nature of Information and Communication Technology (ICT) are visible in the field of education. This is so because of the enormous range opportunities provided by ICT exposing students and even teachers to uncountable sources of dynamic teaching and learning opportunities and in turns meeting individuals at the point of their needs. Complementarily, the society serves as aid to help schools to move along this incoming innovations. According to Whitehead, Jensen, and Bosche (2003), the move to absorb the new technology is compelling educators to reevaluate school policies and programs and the concern to cross examine its effects on teaching and learning processes.

ICT is become an essential part of daily activities in the field of education. In line with the view of Maki (2008), this is not just because of the fact that it contributes towards school growth in the area of teaching and learning but it also aids school administration. ICT stands as core determinant in the prospect for achieving effective and efficient administration. Technology have boosted managerial skill in the field of record keeping and also serve as tool for resource management in school organizations.

Zainally (2008), opins that ICT opens the door to major sources of unlimited facilities and opportunities for school administrators and has successfully assisted them to carry out their duties. In line with this, Voogt and Knezek (2008) infer that the introduction of computer technology to school administration in the areas of information processing and communication have adequately support its potential for education. The global society is experiencing transformation as a result of the infusion of these incoming technology. Although the areas of application of ICT in schools differs from one country to another because of numerous factors which may include political, cultural, economic and academic levels of development.

Considering the dynamic nature of technology, educators are bound to reassess their perceptions, plans, attitudes and implementation of new technology in their daily activities thereby disregarding the challenges that may be experienced. Day and Leithwood (2007) refers to the new era as the *'golden age'* of change for school administrators. This inference was said to be assertive as a result of the success that came into schools along side with the new innovation. If the invading Technology can be adequately absorbed by both learners and teachers; there will be no doubt about the smooth running of school by school managers.

Related Literatures

A winning mind-set is the key to the success experienced in any organization. Managers with the right mind-set towards the perceptions to achieve success in the smooth running of their organization will do well to enhance the use of computer technology in their planning and implementation processes no matter the challenges they may come across. LeBaron and Collier (2001) observed that 'the attitude of school administrators until the arrival of the information age, was, 'if it's not broke, don't fix it'. This infer that the attention given to ICT implementation was nothing to write about.

According to Afshari, Bakar, and Wong (2010), there is need for school principals to be given orientation on the engraved benefits of computer technology. Principals will be able to implement the new innovations of ICT in school if they understand the advantages and values of using computer technology.

White (2008) elucidated that the arrival of World Wide Web and the internet has holistically increased the demand for services and productivity although the research guiding the best practice are still elusive and scanty.

The research study of Saiti and Prokopiadou (2009) on the impact of ICT on school administration as shown that ICT is the major factor associated to modernization of all organizations. The school environment should make adequate provision to welcome advanced

technological tools and implement their application. The adoption of computerized technology will reinforce teaching / learning processes and facilitates the administrative aspect.
The use of ICT in the school environment is considered to be part of the extensive technological modernization of educational administration, according to MOEST (2005), as well as electronic government (e-Government) and electronic learning (e-Learning). The introduction of innovative technological applications in schools is connected with changes, not only at the level of teaching and learning, but also in carrying out administrative tasks.

Materials and Methods

Descriptive survey design was used to obtain information about educators' perceptions on the role of ICT in school administration as sampled from Kosofe local government Area of Lagos State, Nigeria. In line with Cone and Foster (2005), correlation research design was used to investigate the relationship between variables.
Questionnaire was administered to collect information via Google form and collated after extracting respondents' views. Two instruments contents were validated and considered reliable using content validity approach. Chronbach' Alpha Reliability index of 0.75 was achieved. Questionnaire instrument was administered at the space of two weeks.

Results & Discussion

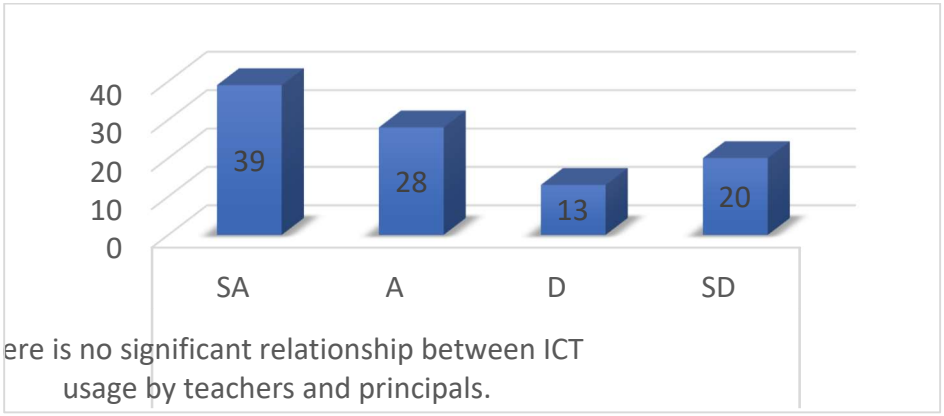

Fig 1: Analysis table

The analysis table in Fig.1 depicts the relationship between the effects of the use of technology tools by Teachers and Principals and the corresponding achievements in the field of education. These are samples of the opinion of 100 respondents out of which 39% rated as majority are in support of the engraved use of ICT gadgets in administration.

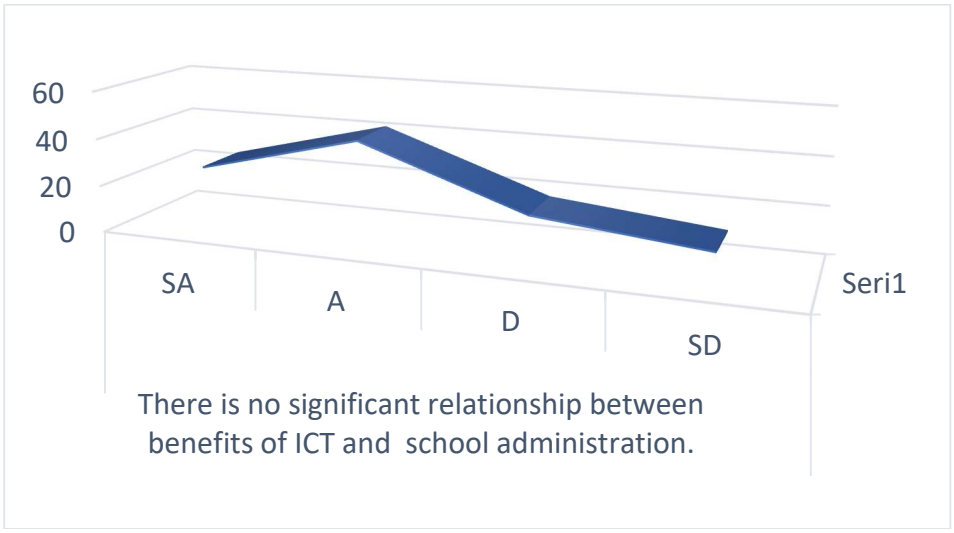

Fig 2: Analysis table

Fig 2 clearly equate the result of using ICT tools as uttermost. A significant number of the respondents (43%) were fully in support that effective school administration is achievable by educators with the application of the invoking Technology.

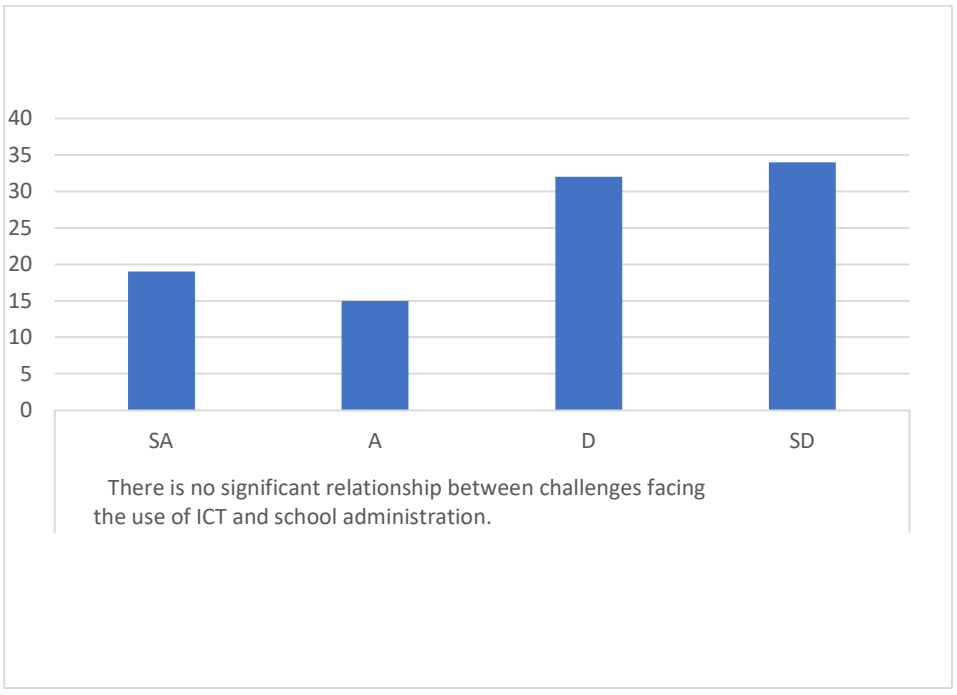

Fig 3: Analysis table

The graph in the analysis table as shown in Fig 3 explains vividly that the advent and use of modern technology in the area of school administration is correspondingly relevant for an inch free tasks on the part of school principals, teachers and learners in school environment.

Conclusion

The introduction, implementation and adoption of Information and Communication Technology in schools is a good sign of dynamism in the 21st century administrative architecture. Administrative procedures are modeled by Information management systems for effective organization in the various level of daily activities. Proper decisions can be taken and managed which aligns with the principles and strategies of effective school administration.

Recommendation

It is paramount to create an enabling environment necessary for the application and maintenance of computerized technology in schools. Therefore it is recommended that staff members should receive adequate training and supportive measures on how to effectively use new ICT tools.

Principals, superintendents and school boards need to attend training, seminars and even symposiums on how to effectively use this invoking technology in the fields of education. Most importantly, government, school managers and other educational stake holders should make necessary provisions that will promote the vision of change.

REFERENCE LISTS

Afshari, M, Abu bakar, K, Wong, S. L, Afshari, M. (2010). Principal's level of computer use and some contributing factors. *International Journal of Educational and Information Technologies 2*(4), 121.

Cone, J. D & Foster, S. L, (2005). Dissertations and theses from start to finish. Washington DC: American Psychological Association.

Day, C., & Leithwood, K. (2007). *Successful Principal Leadership in Times of Change:An International Perspective.* Netherlands: Springer.

LeBaron, J. F., & Collier, C. (2001). *Technology in its place.* San Francisco:

Maki, C. (2008). "Information and communication technology for administration and management for secondary schools in Cyprus". *Journal of Online Learning and Teaching, 4(3)*, 18-20.

MOEST, (2005). Delivering quality education and training to all Kenyas.Nairobi: Government printer.

Saiti, A & Prokopiadou, G. (2009). *Impact of information and communication technologies on school administration: Research on the Greek schools of secondary education.* Retrieved June 17, 2012 from http://www.springerlink.com/content/

Voogt, J. & Knezek, G. (2008). *International handbook of information technology in primary & secondary education: Part 1.* New York: Springer.

Whitehead, B.M., Jensen D.E.N. & Boschee, F. (2003). *Planning for technology. A guide for school administration and curriculum leader.* USA. Corwin Press Inc.

White, G. (2008). "ICT Trends in Education." Retrieved from http://research.acer.edu.au/digital_learning/2

Zainally, H. (2008). Administration of faculties by information and communication technology and its obstacles. *International Journal of Education and Information Technologies*, 2(1)

GENDER AND WORKPLACE INTERACTIONS: WHO IS LIKELY TO LOSE?[43]

Swati Sharma
Institute of Economic Growth, Delhi

Nikita Sangwan
Indian Statistical Institute, Delhi

ABSTRACT
Workplace interactions have been identified as a valuable source of information and career advancement. This study examines workplace interaction by looking at personal ties of 1744 blue-collar workers in 2 garment manufacturing units in the National Capital Region (NCR) of Delhi, India. Data analysis shows that men have a more expansive set of personal ties, even after controlling for variation in interpersonal and workplace-related characteristics. Women's personal networks are smaller, clustered within their functional units and more homogeneous. While supervisors do not figure in personal networks of either gender, women are significantly less likely to mobilize interactions with supervisors for professional or personal purposes. Thus, women's personal ties at the workplace exhibit patterns that are opposite of those identified by existing literature as instrumental for career advancement.

Keywords: gender, workplace ties, social networks, garment manufacturing, India
JEL Classification: D21, D22, J40, M510, Z130

[43] This paper is based on the research work done during the Ph.D program at Indian Statistical Institute, Delhi. Thanks to Farzana Afridi, my supervisor, for guidance through all stages of this study and Nikhil Bhardwaj for assistance with the data collection. The Policy and Planning Research Unit (PPRU) at the ISI, Delhi (Farzana Afridi) and the Centre for Competitive Advantage in the Global Economy (CAGE), Warwick University (Amrita Dhillon) provided financial support for this study. The usual disclaimers apply.

REVERSE MIGRATION AND WOMEN EMPLOYMENT IN RURAL INDIAN HOUSEHOLDS: A REFLECTION ON EMPLOYMENT POLICIES DURING COVID

Swati Sharma
Institute of Economic Growth, Delhi

Nikita Sangwan
Indian Statistical Institute, Delhi

ABSTRACT
Lockdown as a response to Covid 19 has highlighted the vulnerabilities faced by women in the labor markets - globally and domestically. In this study, we investigate whether public policy measures can mitigate these vulnerabilities. In particular, we study the implications of lockdown triggered reverse migration on rural women LFP with a special focus on provisions under MGNREGA and GKRA (employment guarantee schemes). Our analysis shows that rural women lose employment when competition from men or the burden of household responsibilities becomes more intense. Mandated provision for women in MGNREGA and complementary role of GKRA in employment generation helped women to preserve their employment status when provision is binding. We advocate the need for special provisions/targeted programs to reduce the withdrawal of women from paid rural economic activity along with similar measures in urban labor markets.

Keywords: COVID 19, Rural labor market, Gender, Reverse migration, MGNREGA, GKRA

ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND DESIGN EFFECT ON PERFORMANCE

Asst. Prof. Dr. Hüseyin Karşılı
Bahçeşehir Cyprus University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Orchid: 0000-0001-6609-9371

ABSTRACT
The main purpose of this paper is showing the importance of organizational structure and design effects on performance. How organizational structures differentiated and companies looking for a manager or an employee who can be able to control and make a better decisions and solutions for product lines, departments or problems in company' own benefit. The aim of this study is explaining organizational structure and its definition on organizational design literature also distinguish some effects on performance. The range of this study is limited by the definition of organizational structure or organizational design on management and business literature. Four databases; EBESCO, Science Direct, Taylor& Francis and Google Scholar were accessed through internet. The research was limited by academic journals and books covered the subjects related to organizational structure/design. The key words and terms were used are: "organizational design, organizational structure, performance''. Articles were chosen by distinguishing the key words on articles abstracts or introduction parts. The aim of this literature review has been successfully explained the fundamentals of organizational design. Nevertheless, many research papers stated that there is no positive relationship between organizational structure and performance. Simultaneously, organizational design plays significant role on organizational behavior. There are limited sources for the importance of relationship between organizational structure and performance especially includes recent years. As a recommendation, there might be more research with large number of variables and samples using recent and modern organization structures in order to see the effects on employee attitudes.

Keywords: Organizational Structure, Organizational Design, Management, Performance, Job Performance

ÖZET

Bu makalenin temel amacı, organizasyon yapısının ve tasarımın performans üzerindeki etkilerinin önemini göstermektir. Organizasyon yapıları nasıl farklılaştı ve şirketler, ürün grupları, departmanlar veya şirketin kendi yararına olan sorunlar için kontrol edebilecek ve daha iyi kararlar ve çözümler üretebilecek bir yönetici veya çalışan arıyor. Bu çalışmanın amacı, örgütsel yapıyı açıklamak ve örgütsel tasarım literatüründe tanımının performans üzerindeki bazı etkilerini ayırt etmektir. Bu çalışmanın kapsamı, yönetim ve işletme literatüründe örgütsel yapı veya örgütsel tasarım tanımı ile sınırlıdır. Dört veri tabanı; EBESCO, Science Direct, Taylor& Francis ve Google Akademik 'ten internet üzerinden ulaşılmıştır. Araştırma, organizasyon yapısı/tasarımı ile ilgili konuları kapsayan akademik dergiler ve kitaplarla sınırlandırılmıştır. Kullanılan anahtar kelimeler ve terimler şunlardır: "örgütsel tasarım, organizasyon yapısı, performans". Makale özetleri veya giriş bölümlerindeki anahtar kelimeler ayırt edilerek makaleler seçilmiştir. Bu literatür taramasının amacı, organizasyon ile tasarımın temellerini başarıyla açıkladı. Bununla birlikte, birçok araştırma makalesi, organizasyon yapısı ile performans arasında pozitif bir ilişki olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda, örgütsel tasarım, örgütsel davranış üzerinde önemli bir rol oynar. Örgüt yapısı ve performans arasındaki ilişkinin önemi konusunda sınırlı kaynaklar vardır, özellikle son yılları içermektedir. Bir öneri olarak, çalışan tutumları üzerindeki etkileri görmek için yeni ve modern organizasyon yapılarını kullanan çok sayıda değişken ve örnekle daha fazla araştırma yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Organizasyon Yapısı, Organizasyon Tasarımı, Yönetim, Performans, İş Performansı

Introduction:

1.1 Organizational Structure and Design

An organization means that there are people who works together to achieve the same goal or purpose instead of working alone (Fadeyi & Ajagbe; 2015).
Mintzberg (2009) pointed out that organizational structure specifies "how people can be organized or how their jobs are divided and coordinated". Nelson & Quick (2011) indicated that departments in organizations can be separated as various units for example manufacturing, sales, marketing, accounting, advertising etc. In addition to this argument, they also pointed out that "departments are connected to shape the organizational structure". Nevertheless, Quangyen & Yizhuang (2013) stated that organizational structure gives the necessary shape in order to achieve the goal in the business environment.
According to Daft (2008) there are three main factors in order to explain organizational structure:

a) Organization structure needs to indicate formal reporting relationships involving the number of levels in the hierarchy and the span of control of managers and supervisors
b) organizational structure help to gather the groups of individuals into the departments and then departments create all the organization
c) Organization structure employs the design of systems to see effective communication, coordination and integration of efforts between departments.

Rao & Rao (1999) mentioned that organization is related how well employees, tasks and facilities within together in order to achieve the common goal.

According to Allen, organizing is a process of identifying and grouping the work to be performed, defining and delegating responsibility and authority and establishing relationships for the purpose of enabling people works efficiently together in order to accomplishing objectives. Therefore, organizing has features such as:

1) **Identifying the work:** Mainly needs to identify all necessary work to do in order to achieve the goals. Systematically works need to be grouped and so employees can able to get clear and separate tasks. Tasks need to be separated and distributed to the employees equally due to no one has able to do all the work in the organization. Importantly, identifying and classification help managers to concentrate on important issues and avoid them to lose time on duplicate, overlapping and their efforts.
2) **Grouping the Work:** Division create need for coordination at the work. All the tasks need to be related each other and same ones need to be grouped together. Therefore, divisions and departments created under the arrangement of the manager.

3) **Establishing Relationships:** To get attached with the department directors, reporting relationship must be clarified. Subsequently to formal relationship has been build, it helps employees to know which tasks must be done, how it will be done, to whom it will be done and how tasks are related to each other. Within formal relationship, if there is no formal relationship, it is difficult to manage and control all the work in order to achieve the objectives of the organizing.

4) **Delegating Authority:** Authority means acting right give orders and being in charge meanwhile in return get respect from others. Authority is necessary due to it helps managers to finish the tasks with confidence and demonstrate the results. While managers giving the tasks within clear authority and responsibility lines to his/her employees, they know what their duties and expectations from them is.

5) **Providing Coordination and Control:** Mutual relationship between different positions need be clearly determined and within different people tasks and efforts also must be clearly coordinated. Moreover, performance must be measured, evaluated and controlled by time to time. If any mistakes happen, distinguish it earlier and immediately need to take a better action.

1.2 Types of Organizational Charts

The aim of this section is to explain the different types of information sharing design in organizations. More important ones are the vertical and horizontal types of information sharing structure. In addition to these structures; *bureaucratic design*; is a type of design that usually used in large and more complex organizations. Bureaucratic structure has definite standard and ideal processes for tasks, job performance thus they have a higher controlling mechanism.

1) **Vertical Charts:**
In this type of chart, top has main role where associates' roles are at the bottom as an organizational hierarchy. Authority is higher at the top comparing the bottom associates. In addition, positions are at horizontal level.

2) **Horizontal Charts**
In this chart, authority moves from left to right. Top manager is located on extremely on the left and for example accounting employee is extremely on the right. Horizontal structure helps to reduce the effect of hierarchy where increase the functional relationships.

3) **Circular charts:**
Top manager is in the middle of concentric serial circles. The different roles of the organization have closed each other in this way and in this chart each role are plays important function.

1.2.1 Centralized or Decentralized?

When is about achieving the organizational goal, organizing should be all about efficiency and controlling on important tasks, hierarchical authority structure, regulations, rules, feedback systems, problems all dependent on the top levels for a resolution? Basically, it means all lines centered in the center. On the other hand, decentralized is opposite of the centralized structure. Decision making process and authority belongs to the lower structural levels and there are more face to face, informal talks, more flexible, less rules and regulations and so on.

1.3 Organizational Structure and Mintzberg:

Mitzberg had been renewed the classical theory behind the organizational design. In 20th century according to Mitzberg there are five types of organizational structures.

1) Entrepreneurial
In this structure, managers behave more openly, creative minded also taking risks. Managers' strengths are they are more active, more optimistic and future activist in this type of structure. On the other hand, if they do not focus on operating such as about undisciplined tasks, no control on management and lack of efficiency can create a big risk for this entrepreneurial structure.

2) Machine
Mitzberg stated that machine is a highly bureaucratic organization alike a machine. This structure includes government and big set-in types of organizations. The advantage of this structure is they have a long life, and they cannot easily break. However, its disadvantages are this structure is not being opened minded for new ideas and lack of efficiency due to bureaucratic type of structure.

3) Professional:
Professional type of structure is similar with Machine design. Moreover, this structure has an advantage of operating by highly qualified professionals who extremely qualified for economic management. Managers have skilled workers on their work and having more decentralized decision than machine structure.

4) Divisional:
This structure is used commonly in big businesses that have large product lines and multiple business sections. Mostly, corporations separate their products into sections and within separation upgrade them into specific managerial division. This format is called centralized and vice presidents can able to see all the divisional aspects in their sections.

5) Innovative:
This structure called as 'cutting edge leadership' structure. It's a mutual structure in new industries or companies in order to be modern leaders in the market. Innovative design is a type of decentralized. Decentralized structure helps skilled people to take action with efficiency, however struggling on leadership and not being clear on authority are the disadvantages for innovative design.

2. Organizational Structure and Performance:

Many decades organizational structure plays important roles as financial growth, social relationships in the company and effectiveness. Walton (1986) stated that structure is a first step for organizing the company were including roles and positions, hierarchal levels and accounting issues; in addition, problem solving and consolidation mechanism as well. On the other hand, Ajagbe et al. (2011) indicated there is no relationship between employee performance and span of control. However, they also found that in decentralized organizations there is a higher job satisfaction due to span of control gives to the employees the authority of what they are responsible from.

The span of control has two ways:

1) Wider span control where managers control and deal with large amount of employees
2) Narrower span control where managers control and deal with small amount of employees

Nevertheless, Quangyen & Yezhuand (2013) indicated that 'organizational structure helps to diminish the unclearness between employees and also give assistance to understand their behavior.

2.1 Importance of Organizational Design on Performance:

Organization structure affects the behavior of the employees. Hall (1977) stated that there are two simple activities have an effect on personal behavior or organizational performance:

1) Structures are made for decrease or control the impact of personal fluctuations at the organization
2) Structures are positioned where power is placed; decision making and actions which organizations are already taken.

Moreover, Van de Ven (1976) indicated that organizational design is important for both organization and its subdivisions due to the performance such as efficiency, physiologically and effectiveness.

Structure means that policies and tasks that already considered in the company as dictation or put restrictions into employees. On the other hand, dimension of structuring for example, span of control, size and administrative power is not the scale to explain the behavior of or limitations of the responsibility owners in organizations.

Organizational behavior can explain as:

A. Specialization/ Complexity
B. Formalization/ Standardization
C. Centralization

a. Specialization / Complexity

Specialization means there is a lot of divisions and divisional tasks in the organization (Payne & Mansfield (1976) et al.). Furthermore, Huge and Dewar (1973) indicated that complexity is a number of different distinctive occupations. Even there is a strong relationship between specialization/complexity and performance, it's concluded as there is no establishment between specialization and performance at all (Corwin (1970); Reimann (1976)).

b. Formalization/Standardization

Formalization means an extension of being suitable for any situation as outlined in writing. Standardization is similar to formalization. Standardization dictates or put boundaries on behaviors and processes of employees in the organization. Formalization also called as job description such as description of tasks and activities however it leaves job classification outside in this outline. Even though, job classification which is written to outline clearly the expected behaviors from employees; it is not clear about putting orders or boundaries on who is going to be in the charge to take the responsibility.
Regardless, standardization could have a specific description about activities in order to see potential employees by testing. In addition, formalization is relevant to *"what"* an employee is going to do where standardization is relevant to *"how" an* employee is going to do.

There should be a minimum level of formalization/standardization in order to not have any 'role ambiguity' in the organization. Hence, 'role ambiguity' could affect employees' behavior and also performance (Kahn, Wolfe, Quinn, Snoek & Rosenthal, (1964); Rizzo, House & Lirtzman, (1970)).

Consequently, Hackman & Lawler (1971) and Hulin& Blood (1968); formalization and standardization might put boundaries on job environment and as a result there would be disappointment, disaffection, bored from work, absent from the work and not well effective outcome from employees. On the other hand, many studies showed that there is not a relationship between performance and formalization.

c. Centralization

Centralization includes the setting of authority in order to make decision. One or few people hold the control of decision-making mechanism in organization; this also called centralized structure. The main point of centralization is that one person making all decisions. The minimal effect of centralized could be happen by decentralized in organization where decision making process evenly utilized by each employee.

In spite of, many studies demonstrated that there is no positive relationship between centralization and performance.

3. Aim of the Study:

The aim of this study is explaining organizational structure and its definition on organizational design literature also distinguish some effects on performance. The range of this study is limited by the definition of organizational structure or organizational design on management and business literature.

4. Method and Data Collection

Four databases; EBESCO, Science Direct, Taylor& Francis and Google Scholar were accessed through internet. The research were limited by academic journals and books covered the subjects related to organizational structure/design. The key words and terms were used are: "organizational design, organizational structure, performance''. Articles were chosen by distinguishing the key words on articles abstracts or introduction parts.

4.1 Data Collection

Data collection made through searching database library online. Databases which are used are EBESCO, Science Direct, Taylor& Francis and Google Scholar. In these databases 14 articles and 6 books were founded which contains organizational structure studies and performance. Literatures examined by content analysis which is a way to analyze the terms and words in the texts and find out the related contexts (Duriau, Reger & Pfarrer, 2011). This technique used to determine the organizational design or performance in the term of organizational structure where had a context in the literature.

5. Conclusion

The aim of this literature review has been successfully explained the fundamentals of organizational design. Nevertheless, many research papers stated that there is no positive relationship between organizational structure and performance. Simultaneously, organizational design plays significant role on organizational behavior.

According to Dalton, et al. (1980); main point is that differentiate between span of control, formalization/standardization or other types of structures may not be able to affect behavior at all. Hence, organizational designers design functional structures.

There are limited sources for the importance of relationship between organizational structure and performance especially includes recent years. As a recommendation, there might be more research with large number of variables and samples using recent and modern organization structures in order to see the effects on employee attitudes.

REFERENCES

Tran, Q & Tia, Y. (2013). Organizational Structure: Influencing Factors and Impact on a Firm. *American Journal of Industrial and Business Management*. 3 (3), 229-236.

Dalton,R& Todor, W & Spendolini, M. & Fielding, G. & Porter, L. (1980). Organization Structure and Performance: A critical Review. *Academy of Management*. 5 (1), 49-64.

Hage, J & Aiken, M & Marrett, C.B.. (1971). Organization Structure and Communications. *American Sociological Association*. 36 (5), 860-871.

Abbas, A. (2009). Organising: Structure and Methodology. *journal of Transnational Management*. 14 (2), 103-123.

Fadeyi, O & Oke, A & Maduenyi, S & Ajagbe,M.. (2015). Impact of Organisational Structure on Organisational Performance. *International Conference on African Development Issues*. - (-), -.

D. Nelson and C.J.Quick. (2011). Understanding Organisational Behaviour. *Mason, OH: South Western Engage Learning.*

H, Mitzberg. (2009). Tracking Strategies: Toward a general Theory of Strategy Formation. New York, *NY:Oxford University Press.*

Ricardo R. & Wade, D. (2001). Corporate Performance Management: How to Build a Better Organisation through Measurement Driven Strategies Alignment. Lutterworth Heinemann.

Heffernan,M.M. & Flood, C.P.. An Exportation of the Relationship between Managerial Competencies Organisational, Characteristic and Performance in an Irish Organisations. *Journal of European Industrial Training*.

Thompson, B.J. (1986) , A vision-led Approach to Management Restructuring, Organisational Dynamics, 14(4), 5-17.

Thompson, B.J. (1966), Organisation in Action, McGraw-Hill, New York.

Lawrence, R.P. & Lorsch, W.J.. (1967). Organisation and Environment, Irwin, Homewood,IL

Stroh, K.L. & Northcraft, B.G.& Neale, A.M. (2002). Organisational Behaviour: A Management Challenge. Mahwah, NJ; Lawrance Erlbaum.

Ajagbe, M.A. (2007) . The impact of Strategic Planning on Effectiveness of Marketing Operations: Case of NEPA. *An unpublished MBA thesis submitted to the Graduate School,* Ambrose Ali University, Ekpoma, Nigeria.

Ajagbe, M.A. & Oluyinka,S & Long, C.S. (2011). The relationship between Strategic Planning and the Effectiveness of Marketing Operations, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 2 (5) , 390-396.

Kokemuller, N. (). *Mintzberg's Five Types of Organizational Structure.* Available: http://smallbusiness.chron.com/mintzbergs-five-types-organizational-structure-60119.html. Last accessed 19th Apr 2017.

Daft, R.L. (2008). *Organisation Theory and Design* . 10th ed. USA: Cengage Learning. 86-136.

Rao, M.G. & Rao, V.S.P. (1999). *Organisation Design,Change and Development* . New Delhi: Discovery Publishing House. 15-39.

Burton,R & Obel, B. (1998). *Strategic Organizational Diagnosis and Design: Developing Theory for Application.* 2nd ed. USA: Kluwer Academic Publishers. 1-38.

EMPLOYEE PRODUCTIVITY, ENGAGEMENT AND WELLBEING DURING COVID-19 PANDEMIC: A LITERATURE REVIEW APPROACH

COVID-19 PANDEMİSİ SIRASINDA ÇALIŞAN VERİMLİLİĞİ, BAĞLILIĞI VE REFAHI: BİR LİTERATÜR İNCELEME YAKLAŞIMI

Asst. Prof. Dr. İzzet ATALAY
Bahçeşehir Cyprus University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Business Department,

ABSTRACT

It has been two years since Covid-19 is influencing the business operations of organizations worldwide including their relations with employees. The changing workplace environment due to Covid-19 caused employees to have negative results including psychological pressure and uncertainty. From Human Resource Management perspective, employee experience has become a significant factor in productivity and engagement at the workplace. The aim of the study is to determine the relationship of employee productivity, engagement and wellbeing of employees by considering employees' practices and the methods which the firms and managers have implemented to support the employees during the pandemic. Particularly, technological change has been the main focus of organizations to ensure the continuity of businesses which involves the majority of the workforce to work from home worldwide.

This study is conducted by reviewing literature in the Google scholar, by selecting papers published in 2021 which are related to employee productivity, engagement and wellbeing during Covid-19 outbreak. Since many employees had to work from home during the pandemic, there was a significant worry about how to maintain employee health and wellbeing by supporting their productivity in this unknown background. Hence, during this pandemic situation, many companies have developed some of engagement activities such as virtual learning and development, online courses, online weekly staff meetings, webinars, online trainings and development, e-learning modules, and many more helpful learning sessions. Especially, work from home as an engagement activity is quite productive for both employees and organizations. Organizations have been improving themselves by using this method of engagement activity. Besides, employees perceive organizational commitment and feel happy and motivated to deal the difficult times of Covid-19 pandemic.

Keywords: Employee Productivity, Employee Engagement, Employee Wellbeing, Covid-19, Work-from-home

ÖZET
Covid-19'un çalışanlarıyla ilişkileri de dahil olmak üzere dünya çapındaki kuruluşların ticari operasyonlarını etkilemesinin üzerinden iki yıl geçti. Covid-19 nedeniyle değişen iş yeri ortamı, çalışanların psikolojik baskı ve belirsizlik gibi olumsuz sonuçlar yaşamasına neden oldu. İnsan Kaynakları Yönetimi perspektifinden, çalışan deneyimi, işyerinde üretkenlik ve katılımda önemli bir faktör haline geldi. Bu çalışmanın amacı, çalışanların uygulamaları ile firmaların ve yöneticilerin pandemi sırasında çalışanları desteklemek için uyguladıkları yöntemleri dikkate alarak çalışan verimliliği, bağlılığı ve çalışanların refahı arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Özellikle teknolojik değişim, dünya çapında işgücünün çoğunluğunun evden çalışmasını içeren işletmelerin sürekliliğini sağlamak için kuruluşların ana odak noktası olmuştur.
Bu çalışma, Covid-19 salgını sırasında çalışan verimliliği, bağlılığı ve refahı ile ilgili 2021 yılında yayınlanan makaleler seçilerek Google Akademik'deki literatür taranarak yapılmıştır. Pandemi sırasında birçok çalışan evden çalışmak zorunda kaldığından, bu bilinmeyen arka planda üretkenliklerini destekleyerek çalışan sağlığını ve refahını nasıl sürdürecekleri konusunda önemli bir endişe vardı. Bu nedenle, bu pandemi durumu sırasında birçok şirket sanal öğrenme ve geliştirme, çevrimiçi kurslar, çevrimiçi haftalık personel toplantıları, web seminerleri, çevrimiçi eğitimler ve geliştirme, e-öğrenme modülleri ve daha birçok yararlı öğrenme oturumu gibi bazı katılım faaliyetleri geliştirdi. Özellikle bir bağlılık faaliyeti olarak evden çalışmak hem çalışanlar hem de kuruluşlar için oldukça verimlidir. Örgütler, bu katılım faaliyeti yöntemini kullanarak kendilerini geliştirmektedir. Ayrıca çalışanlar, kurumsal bağlılığı algılar ve Covid-19 pandemisinin zor zamanlarıyla başa çıkmak için kendilerini mutlu ve motive hissederler.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Verimliliği, Çalışan Bağlılığı, Çalışan Refahı, Covid-19, Evden Çalışma

MANAGEMENT TECHNOLOGY WITH HUMAN RESOURCE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

M K GANESHAN
Ph.D full-time Research Scholar, ICSSR Fellowship Alagappa Institute of Management, School of Management, Alagappa University, Karaikudi

ABSTRACT
Technology management can alternatively be defined as the combined planning, design, optimization, operation, and control of technological products, processes, and services; a more accurate description would be the management of technology's usage for human benefit. It is a collection of management disciplines that enables businesses to manage their technology foundations in order to get a competitive edge. Technology strategy, such as logic or the function of technology in an organization, are common notions in technology management. Identification of possible relevant technologies for the organization, possibly through technology scouting, is an example of technology forecasting. Identification of possible relevant technologies for the organization, possibly through technology scouting, is an example of technology forecasting. Mapping technologies to business and market needs is an example of a technology roadmap. A technology project portfolio is a collection of projects in development, while a technology portfolio is a collection of technologies currently in use. Employees who believe that their jobs inside the organization will be replaced by a machine or computer that can do the task cheaper or faster may regard technological changes as a threat. Technological advancements can have a significant impact on an organization's human resources department. Internal procedures, key capabilities, target markets, and overall organizational structure must all be strengthened. Organizational Human Resources processes are more efficient and effective. Inadequate data and poor reporting are the result of disparate, clumsy platforms. IT support and add-ons are costly and time-consuming. Managing several vendors is a challenge. There is a lack of scalability. There are concerns with compliance. Employee lifecycle management is time-consuming. Data storage or transport that is not secure. Inability to view data on any device Information technology plays a significant role in human resource management, not only in terms of utilization but also in terms of implementation and evaluation. It is common knowledge that information technology has aided in the advancement of human resource management to the point that organizational operations are now less demanding and simple to employ. There is now an urgent need to comprehend the role and application of information technology in every part of the business.

Keywords: Human resource, technology management, mobile device, organization, employees

CUMA NAMAZININ BAZI ÖZELLİKLERİ VE NAMAZ SAATİNDE ALIŞVERİŞİN YASAKLANMASI ÜZERİNE

SOME FEATURES OF THE FRIDAY PRAYER AND THE PROHIBITION OF SHOPPING DURING THE PRAYER TIME

Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Şanlıurfa / Türkiye
ORCİD ID orcid.org/0000-0002-5846-7135

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'de üzerinde en çok durulan konulardan birisi de namazdır. Zorunlu olmamakla beraber günde beş defa kılınan günlük namazların birlikte veya camide kılınması tavsiye edilmiştir. Yılda iki defa kılınan bayram namazları ve haftada bir kılınan Cuma namazının cemaatle ve camide kılınması şarttır. Başta müfessirler ve fakihler olmak üzere alimler Cuma namazı üzerinde çok durmuş ve farklı boyutları ile tartışmışlardır. Cuma sûresi 9-11 âyetler bağlamında tartışılan Cuma namazına hazırlanma, cuma ezanı okununca alışverişe ara verme, hutbe ve namaz esnasında uyulması gereken kurallar bu konulardandır. Müfessirler ilgili âyetlerin tefsiri ile ilgili olarak "..Allah'ın zikrine koşun…" âyetindeki zikrin namaz ve hutbe olduğu, koşmanın da fiziksel bir acelecilik değil, Müslümanların Cuma namazına ruhen ve bedenen hazırlanmaları gerektiği şeklinde değerlendirmişlerdir. Yahudi ve Hristiyanların da bayram olarak telakki ettikleri bir gün ve birlikte gerçekleştirdikleri ibadetleri olsa da Cuma namazı çok farklı özelliklere sahiptir. Müfessirlere göre Cuma namazı esnasında yasaklanan (haram) alışverişin namazdan hemen sonra serbest bırakılması (helal), dünya ve ahiret dengesini de ifade etmektedir. Cuma namazında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise Cuma hutbesinin aynen Cuma namazı kadar önemli olduğunu bilip buna göre davranmaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Cuma Namazı, Alışveriş, Hutbe

ABSTRACT
One of the most frequently emphasized issues in the Qur'ān is prayer. Although it is not compulsory, Muslims are recommended to perform the five daily prayers in congregation or in the mosque. The biannual Eid prayers and weekly Friday prayers must be performed in congregation and in the mosque. Scholars, particularly commentators and jurists, focus on Friday prayer and discuss its certain aspects. Among the issues that are commonly addressed, with reference to Verses 9-11 of Surah Al-Jumu'ah, are getting prepared for the Friday prayer, giving up shopping when the Friday adhan is called out, the rules to be followed during the sermon and prayer. Regarding the interpretation of these verses, commentators note that the dhikr in the verse "…hasten for the remembrance of Allah..." implies prayer and sermon, and that the haste is not meant to be physical; Muslims should spiritually and physically get prepared for the Friday prayer. Even though it is a day that Jews and Christians consider as a holiday on which they worship together, the Friday prayer is quite different. Commentators think that shopping, which is prohibited during the Friday prayer (harām), is allowed immediately after the prayer (ḥalāl), and this symbolizes the need to seek a balance between the world and the hereafter. Another key point to be considered with respect to the Friday prayer is to remember that the Friday sermon is just as important as the prayer itself and to act accordingly.

Keywords: Tafsir, Friday Prayer, Shopping, Sermon

Giriş

İslâm inancına göre insanlar bir kul olarak Yüce Allah'a istedikleri her yerde ve her zaman ibadet edebilirler. O'na dua edebilir, niyazda bulunabilir, tespih ve zikirde bulunabilirler. Fakat bu İslâm'da zamanı ve eda şekli bulunan belirli ibadetler olmadığı anlamına gelmez. İslâm'ın şartları arasında zikredilen namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin zamanı ve eda keyfiyeti bellidir. Farz olan bu ibadetler dışında Müslümanlar aynı türden ibadetleri nafile olarak da yapabilirler. Hac ibadetinin zilhicce ayında yapılması şarttır. Bunun dışında ise Müslümanlar yılın istedikleri zamanında umre ibadeti yapabilirler. Zekâtın yılda bir defa malların belirlenen ölçülerinde verilmesi farzdır. Ancak bir Müslüman bundan ayrı olarak malından istediği miktarı fakirlere sadaka olarak verebilir. Orucun Ramazan ayında bir ay tutulması farzdır. Bunun dışında isteyen bir Müslüman haftanın üç dört gününü oruçlu geçirebilir. Namaz için de durum böyledir. Günde beş defa eda edilen namaz dışında bir Müslüman evvabin, kuşluk, teheccüd namazlarını kılabilir. Sair zamanlarda istediği kadar nafile namaz kılabilir. Bir Müslümanın kılması gereken namazlardan ikisinin ise cemaatle ve devlet tarafından belirlenmiş yerde kalınması gerekir. Bunlar Cuma ve Bayram namazlarıdır. Cuma namazı haftada bir defa tekrarlandığından ve Kur'an'da Cuma namazı hakkında açık hükümler bulunduğundan müfessirler ve fakihler tarafından daha çok araştırma konusu yapılmıştır. Cuma namazı özünde bir ibadet olmasına rağmen toplumsal yönü de olan bir ibadettir. Aşağıda görüleceği üzere Müslümanların Cuma namazı özenle hazırlanması tavsiye edilmiştir. Halkı Müslüman bir toplumda toplumun tabii lideri sayılan İmam-Hatip bir hafta boyunca yaşadıkları yerleşim yerinde yaşanan bir olay üzerine veya Müslümanları ilgilendiren herhangi bir konuda açıklamalarda bulunur ve onlara bir bakış açısı kazandırır. Toplumu herhangi bir yönde harekete geçirmek gerekiyorsa gerekli yönlendirmeleri yapar. Nitekim kurtuluş savaşında başta Ankara, Balıkesir, Kastamonu ve havalisi olmak üzere Cuma namazı öncesi veya sonrası yapılan vaazların toplumu bilinçlendirmede büyük katkı sağladığı bilinmektedir.[44]

1. Cuma Namazının Teşrii ve Önemi

"Çeşitli hadislerden anlaşıldığına göre cuma, haftalık ibadet günü olarak daha önce Yahudi ve Hıristiyanlar için tayin ve takdir edilmiş, fakat onlar bu konuda ihtilâfa düşerek Yahudiler cumartesiyi, Hıristiyanlar pazarı haftalık toplantı ve ibadet günü olarak benimsemişler, Allah da cuma gününü Müslümanlara nasip etmiş, onları bu konuda hakka ulaşmaya muvaffak kılmıştır"[45]

Cemaat halinde ibadet edilmek üzere seçilen bu günlere Yahudiler zamanla farklı bir anlamlar yüklemişlerdir. Tevrat'ta yazılı olan Allah'ın kâinatı altı günde yarattıktan sonra yedinci gün dinlendiğine dair âyetlerden hareketle onlar da haftanın bu gününü dinlenme günü olarak seçtiler.[46]

İslâmiyet'ten önce de Arapların haftanın bir gününü toplanma günü olarak seçtikleri ve bugüne Arûbe dedikleri bilinmektedir. İslâmiyet'le beraber bugün toplanıp ibadet edilince Arapça

[44] Geniş bilgi için bakınız: Mahmut Öztürk, "Mehmet Akif'in Cami Kürsülerinde Zikrettiği Ayetler ve Yorumları", *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan) Bildiriler Kitabı, 08-09 Ekim 2018, Malatya,* 2018, 623-648.

[45] Hayreddin Karaman, "Cuma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/85.

[46] *Kitab-ı Mukaddes* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010), Yar, 2.

toplanmak anlamına gelen kelime (ج-م-ع) kökünden türediği için bugüne de sonra da Cuma adı verilmiş oldu.

Cuma namazının hangi tarihte farz kılındığı konusunda iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre Mekke'de farz kılınmış, ancak müşriklerin engellemesi yüzünden fiilen edası hicrete kadar ertelenmiştir. İkinci rivayete göre ise cuma namazı hicret sırasında farz kılınmıştır. Şöyle ki: Resûlullah Medine'ye bir saat mesafede bulunan Kubâ'ya ulaşınca orada konaklamış, pazartesiden perşembeye kadar ashabı ile beraber çalışarak İslâm'ın ilk mescidini inşa etmiştir. Cuma günü Kubâ'dan hareket edip Rânûnâ vadisine gitmiş ve Sâlim b. Avf kabilesine misafir olmuştur. Bu sırada cuma vakti girdiğinden vadideki namazgâhta ilk cuma namazını kıldırmıştır. Hz. Peygamber'in daha önce Müslümanların serbest oldukları bölgelerde cuma namazı kılmalarını emretmesi, fiilen edasının farz kılınmasının hicret yılında vuku bulduğunu teyit etmektedir.[47]

Ancak Hz. Peygamber bu ibadeti yerine getirmek için şartların olgunlaşmasını beklememiş, ilk fırsatta bu ibadeti yerine getirmiştir. Kaynakların belirttiğine güne Hz. Peygamber hicret yolculuğu esnasında Kubâ'dan ayrıldıktan sonra yolda Cuma namazı vaktinin gelmesi üzerine namazı burada eda etmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret etmeden önce şartların daha elverişli olduğu bu şehirde Müslümanların toplanıp birlikte ibadet ettikleri ve İlk Cuma namazını Hz. Peygamber'in emri ile Mus'ab b. Umeyr'in kıldırdığı nakledilmektedir.[48] Hz. Peygamber'in Es''ad b. Züraâre'ye de benzer bir emir verdiği nakledilmektedir.[49]

Dinî ve sosyal yönü itibarıyla birçok fazileti ve faydayı içeren Cuma namazı ile Müslümanlar topluca Allah'ı zikre-dip şükürde bulunurlar. Bu ise Müslümanlığın ferdi değil, toplu halde yaşanması gereken bir din olduğu gerçeğinin açık bir göstergesidir.

Ayrıca Cuma namazını hakkıyla ifa edenlere büyük mükâfatlar vaat edilmiştir ki bunların mühimi Allah'ın (c.c.) cennetinde cuma günü mümin kullarına tecelli etmesidir.[50]

2. Cuma Saatinde Ticaretin Yasaklanması ve Taşıdığı Anlam

Kur'ân-ı Kerîm'de Cum'a suresinin son üç âyeti Cuma namazı ile alakalı konuları zikretmektedir: **"***Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz. Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*[51]

Bu âyetlerde zikredilen "*hemen Allah'ı anmaya koşun"* ifadesi müfessirlerce şöyle yorumlanmıştır: Rivayet tefsirinin önde gelen müfessirlerinden Taberî'ye göre âyetteki *namaza koşun* ifadesi yürümedeki koşma değildir. Namaz için işleri bir an önce terk edin anlamındadır.[52]

Âyette geçen s'ay kelimesinin "koşmak" ve "çabucak yönelmek" manalarına geldiğini söyleyen Mâtürîdî ikinci mananın daha uygun olacağını aynı kelimenin geçtiği diğer âyetler[53] ve hadis-i şerifler ışığında açıklar. Onun belirttiğine göre Hz. Peygamber Cuma dışındaki vakit namazlarına gelirken koşmamak gerektiğini, yetişilemeyen rekatların kaza etmelerini

---

[47] Karaman, "Cuma", 8/85-86.

[48] Ömer Sabuncu, "Hz. Peygamber'in Ömrünü İslâm'a Adayan Genç Sahâbîsi: Mus'ab b. Umeyr", *Peygamberimiz ve Gençlik* (I. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu, Şanlıurfa, 2018), 141.

[49] Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b Ahmed b Sehl Serahsi, *el-Mebsut* (Beyrut: Darü'l-Marife, 1994), 2/24.

[50] Mehmet Cüneyt Gökçe, *İnanç ve Hayata Dair Okumalar* (İstanbul: Nida Akademi, 2021), 150-152.

[51] Cum'a 62/9-11.

[52] Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr et-Taberî, *Câmiü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmet Muhammed Şakir (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 23/380.

[53] el-İsrâ 17/19; en-Necm 53/39.

söylemiştir.[54] Çağdaş müfessirlerden Merâğî de bu âyeti tefsir ederken sa'y kelimesinin yürümede acele etmek manasında olmadığını Müslümanların namaza sakin ve vakarlı bir şekilde gitmeleri gerektiğini söyler.[55] Hasan el-Basrî de bunun yürümede sürat anlamında olmadığını kişinin kalbiyle namaza niyet etmesi ve namaza yönelmesi olduğunu söylemiştir.[56]

3. Cuma Namazına Hazırlanma

Haftada bir gün eda edilen Cuma namazı için Müslümanların özel olarak hazırlanması tavsiye edilmiştir. İslâmi öğretilerle yoğrulan toplumlarda bu hazırlık bir gün önceden başlar. Anadolu'da perşembeyi cumaya bağlayan akşam ocakta pişirilen yemeklerden mutlaka komşuya bir tabak götürmek adet olarak uzun yıllar devam etmiştir.[57] Halen Türkiye'de perşembe gecesi yatsı namazına giden cami cemaatinin sayısı diğer günlere nazaran daha fazladır. Beş vakit namazı kılmayan bazı vatandaşların da Cuma namazı hususunda hassasiyet gösterdiği bilinen bir gerçektir.

Cuma namazına gidecek kişinin gusletmesi, en güzel elbiselerini giymesi ve güzel kokular sürünmesi müstehaptır. İslâm'ın en büyük şeâirinden olan Cuma namazının gününde Müslümanın her yönüyle güzel görünmesi gerekir.[58] Hz. Peygamber "Cuma namazına gelmek isteyen boy abdesti alsın." [59] buyurarak bir yandan bugünün diğer günlerden farklı olduğuna işaret etmiş, çok kalabalık ortamlarda temizliğe riayet etmenin önemini dile getirmiştir.

Hz. Peygamber ağız ve beden temizliği yapılmış, imkanlar ölçüsünde güzel kokular sürülmüş olarak Cuma namazına gelinmesini tavsiye etmiştir. [60] Cuma günü namaza gelerek insanların omuzları atlayarak ilerlemek isteyen kişiye Hz. Peygamber insanlara eziyet etmemesi ve bir yerde oturmasını emretmiştir.[61]

Cuma günü hutbe esnasında hutbeye lakayt kalan bir kimseye hutbeyi dinlemesi hususunda yapılacak uyarı dahi Hz. Peygamber hutbe dinleme kurallarını ihlal olarak nitelendirilmiştir. [62]

4. Cuma Namazı Esnasında Alışverişin Yasaklanması

Kaynakların belirttiğine göre cuma günü alışverişin yasaklandığı saatler imamın hutbeye çıktığı andan itibaren namazın sonuna kadar olan süredir. Günümüzde namaz vaktinin girdiğini belirtmek için okunan ilk ezan alışverişin yasaklandığı ana dahil değildir.

Taberî'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber zamanında hutbeden önce okunan ezan ve namazdan önce okunan kamet vardı. Alışveriş yasağı hutbeden hemen önce başlayan ezanla başlar.[63] Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer döneminde ezan okunur, hutbe irad edilir sonra kamet getirilir ve namaz kılınırdı. Nüfus artıp[64] insanlar mescitten uzak evlerde oturmak zorunda

---

[54] Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdi Basellum (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2005), 10/12.

[55] Ahmed b. Mustafa Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî* (b.y.: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1946), 28/102.

[56] Ebü't-Tayyib Muhammed el-Kannevci Sıddik Hasan Han, *Fethü'l-beyân fî makasidi'l-Kur'an* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyyetü li't-Taba'ati ve'n-Neşr, 1992), 14/138.

[57] Çocukluğumun geçtiği Siverek ilçesinde yemek olmasa bile bir yufka ekmeğin komşuya götürülmesi adet idi. Fakirler tercih edilmekle beraber bazen bu hususa itibar edilmeden en yakın komşuya bir ekmek götürülebilmekteydi. Kuru bir yufka ekmek götürülen ev de maddi olarak durumu elverişli olsa dahi toplumsal kültürün bir yansıması olan bu durumu yadırgamazdı.

[58] Alaüddin Ebubekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedî'us-sanâi' fî tetîbi'ş-şerâi'* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1986), 1/270.

[59] Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, 2/579 "Cuma" .

[60] Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, 2/581 "Cuma" 2.

[61] Süleymân b Eş'as b İshâk el-Ezdî es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Kitâbü's-Sünen = Sünenü Ebû Dâvûd.*, thk. Şuayb el-Arnavut (b.y.: Dârü'r-Risâleti'l-'İlmiyye, 2009), 2/334.

[62] Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, 2/583 "Cuma" 3.

[63] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/383.

[64] Ebû Bekr Ahmed b Alî Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân.* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 1985), 5/336.

kalınca[65] üçüncü ezan (ilk ezan) ilave edildi. Bu ilave ezan uygulamasını insanların hoş karşılamasına rağmen bid'at sayanlar olduğu gibi[66] Hz. Peygamber'in halifelerin sünnetini kendi sünneti gibi nitelendiren sözünden hareketle bazı âlimler bunda beis görmediklerini dile getirmişlerdir.[67] Nitekim günümüzde duyulan ihtiyaç üzerine ilk ezandan da önce salâ okunmakta ve namazın yaklaşmakta olduğu Müslümanlara hatırlatılmaktadır.

Rivayet edildiğinde bu âyet insanlar Zübeyr b. Avvam'ın bahçesinde otururken ezan okunduğu halde alışverişe devam etmeleri üzerine bu âyet nazil olmuştur.[68] Mâtürîdî hutbe esnasında susmak gerektiğini belirten hadislerden hareketle alışverişin de konuşmadan gerçekleşmeyeceğini, susmanın emredildiği yerde alışverişim öncelikle terkedilmesi gerektiğini söyler. Alışverişin haram olduğu vaktin ne zaman başladığı hususunda görüşler dile getirilmiştir. Mücâhîd ve Zührî gibi müfessirler âyetin zahirine bakarak bunun ezanla başladığını söylemişlerdir. [69] Mesrûk ve onun gibi düşünen birçok alim ezan okunmasa bile namaz vaktinin girmesiyle sürenin başladığını söylemişlerdir. Namazdan sonra ticaret ve rızık talebi için yeryüzüne dağılmak da emir değil tavsiye niteliğindedir. Dileyen alışveriş yapar, dileyen yapmaz.[70] Râzî, Cuma namazından söz eden bu âyetlerin (9-11) önceki âyetle (5-8) olan irtibatını şöyle açıklar: Bu âyetlerde Yüce Allah Yahudilerin kitap ehli olmakla övünmelerinin hiçbir mana ifade etmediğini, onların okudukları Tevrat'ı anlamadıkları gibi onunla amel de etmediklerini ve dünyaya sımsıkı sarıldıklarını ifade etmektedir. Allah bu âyetlerden sonra Müslümanlara seslenerek onları Tevrat'tan daha üstün olan *zikre* (Kur'an'a) yönelmelerini bu süre zarfında da Yahudilere muhalefet ederek dünyalık işleri bırakmalarını emretmektedir.[71]

"Namaz bittiğinde Müslümanların yeryüzüne dağılıp dünya işleriyle meşgul olmaları istenmekte ve ardından "Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz." denilerek Allah'ı anmanın, vakti ve şekli belirlenmiş ibadetler ile sınırlı olmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca kişinin kurtuluşa ermesi için dünya işleriyle meşgul olurken de Allah'ı anması ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Kişinin dünya işleriyle uğraşırken yaptıklarının söylem ve davranışlarının Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığını düşünüp gözden geçirmesi Allah'ı anması demektir. Zikirden maksat da budur. Vakti ve şekli belirlenmiş ibadetlerin emredilmelerindeki amaç da aslında budur. Böylece hayatın tamamı ibadete dönüşmüş olur. Namaz bittikten sonra yeryüzüne dağılıp rızık temini için çalışılmasının istenmesi Yahudilerde olduğu gibi zorunlu tatil günü belirlenmediğini göstermektedir."[72] "Cuma Müslümanların tatil günüdür" diye bir görüş ve iddia yanlıştır. İş hayatı Cuma namazından önce de sonra da devam edecektir."[73]

Seyyid Kutub bu durumu İslâm'ın ön gördüğü dengenin en güzel göstergesi olduğunu söyler. Dünyevi hayatın gereklerinden olan çalışma, gayret, hareket ve kazanma ile böyle bir atmosferden uzaklaşıp kalbi dünya dağdağasından tamamen soyutlama arasında bir denge… Bu dengeyi gözetmek kalbin işlevini yitirmemesi için şattır. Bu olmaksızın insana yüklenen büyük sorumlulukların yerine getirilmesi, hadiselerin doğru algılanması mümkün olmaz. Geçimini temin etmek için çalışma esnasında dahi Allah anmak ve bu şuuru canlı tutmak gerekir. İşte dünyevi çalışmaları ibadete dönüştüren durum bu bilinç halidir. Bunun beraber

[65] Sıddik Hasan Han, *Fethü'l-beyân*, 14/136.
[66] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân.*, 5/336.
[67] Sıddik Hasan Han, *Fethü'l-beyân*, 14/136.
[68] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/384.
[69] Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, 10/13.
[70] Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, 10/14; Ebû Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhü'l-gayb* (Beyrut: Darü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 1999), 30/542.
[71] Râzî, *Mefâtîhü'l-gayb*, 30/542.
[72] M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 5/236-237.
[73] Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013), 19/285.

sadece samimi bir şekilde tamamen kendini dünyadan soyutlayıp yoğunlaşmak gereken anlar da gerekmektedir.[74]

Medine'de yüksek fiyatlardan dolayı gıda sıkıntısının yaşandığı bir dönemde[75] Hz. Peygamber hutbeden iken bir kervan gelmiş, Müslümanlar hutbeyi dinlemeyi terk ederek kervanın yanına gidince şu âyet nazil oldu: *"Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır"*[76] Mevdûdî'ye göre bu hadiseye bakarak sahâbenin eleştirilmesi adilâne bir davranış olmaz. Bu hadise Medine'ye hicretten hemen sonra sahâbenin sosyal eğitiminin henüz başladığı bir dönemde olmuştur. Bu dönemde müşriklere Müslümanlara ambargo uyguladıklarından günlük ihtiyaçlarını karşılamada dahi zorluk çekiyorlardı. Kervan böyle bir anda gelince belki namazdan sonra bir şey kalmaz düşüncesiyle cemaatten bazıları kervana doğru koşmuşlardır. Bu zaaf ve hata eğitim eksikliğinin olduğu dönemde meydana gelmiştir. [77]

Sonuç

İbadetlerin ana gayesi Allah'a kulluk görevinin layıkıyla yerine getirilmesidir. Ancak bu durum ibadetlerin bazı hikmetlere binaen Müslümanların hayatına olumlu katkılar yapmasına engel teşkil etmez. Hac ibadeti sürecinde ticaret ve alışverişin helal olması gibi.

Cuma namazında da durum böyle olmuştur. Hayatının hiçbir döneminde Müslümanın pasif bir duruş sergilemesi uygun görülmez. Bu sebeple bir bayram olarak nitelendirilen günde bile Müslümanların gündelik hayatlarını aynen yaşamaları, namazdan önce olduğu gibi sonrasında da ticaretle uğraşması helal sayılmıştır. Bu durum hem dünya ve ahiret bağlamında bir dengeyi, hem de cumartesini, günü tamamen dinlenmeye ayıran Yahudilere muhalefeti ifade eder.

[74] Seyyid Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'ş-Şurûk, 1412), 6/3570.
[75] Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Bahrü'l-'ulum* (b.y.: y.y., t.s.), 3/449.
[76] Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, 2/590"Cuma" 11; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/386.
[77] Seyyid Ebü'l-A'la Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 6/315.

KAYNAKÇA

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 3. Basım, 2013.
Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b Alî Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân.* Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 1985.
Ebû Dâvûd, Süleymân b Eş'as b İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *Kitâbü's-Sünen = Sünenü Ebû Dâvûd.* thk. Şuayb el-Arnavut. 7 Cilt. b.y.: Dârü'r-Risâleti'l-'İlmiyye, 2009.
Gökçe, Mehmet Cüneyt. *İnanç ve Hayata Dair Okumalar*. İstanbul: Nida Akademi, 1. Basım, 2021.
Karaman, Hayreddin. "Cuma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/85-89. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
Kâsânî, Alaüddin Ebubekr b. Mes'ud b. Ahmed el-. *Bedî'us-sanâi' fî tetîbi'ş-şerâi'*. 7 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1986.
Kutup, Seyyid. *fî Zilâli'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'ş-Şurûk, 7. Basım, 1412.
Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Te'vîlâtü ehli's-sünne*. thk. Mecdi Basellum. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 2005.
Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîrü'l-Merâğî*. 30 Cilt. b.y.: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1. Basım, 1946.
Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-A'la. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhmmed Fuad Abdulbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, ts.
Öztürk, Mahmut. "Mehmet Akif'in Cami Kürsülerinde Zikrettiği Ayetler ve Yorumları". *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan) Bildiriler Kitabı, 08-09 Ekim 2018, Malatya,*. 1/623-648, 2018.
Râzî, Ebû Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddin er-. *Mefâtîhü'l-gayb*. Beyrut: Darü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 3. Basım, 1999.
Sabuncu, Ömer. "Hz. Peygamber'in Ömrünü İslâm'a Adayan Genç Sahâbîsi: Mus'ab b. Umeyr". *Peygamberimiz ve Gençlik*. 141-147. Şanlıurfa, 2018.
Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-. *Bahrü'l-'ulum*. b.y.: y.y., t.s.
Serahsi, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b Ahmed b Sehl. *el-Mebsut*. 30 Cilt. Beyrut: Darü'l-Marife, 1994.
Sıddik Hasan Han, Ebü't-Tayyib Muhammed el-Kannevci. *Fethü'l-beyân fî makasidi'l-Kur'an*. 15 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyyetü li't-Taba'ati ve'n-Neşr, 1992.
Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr et-. *Câmiü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Muhammed Şakir. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
Kitab-ı Mukaddes. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 3. Basım, 2010.